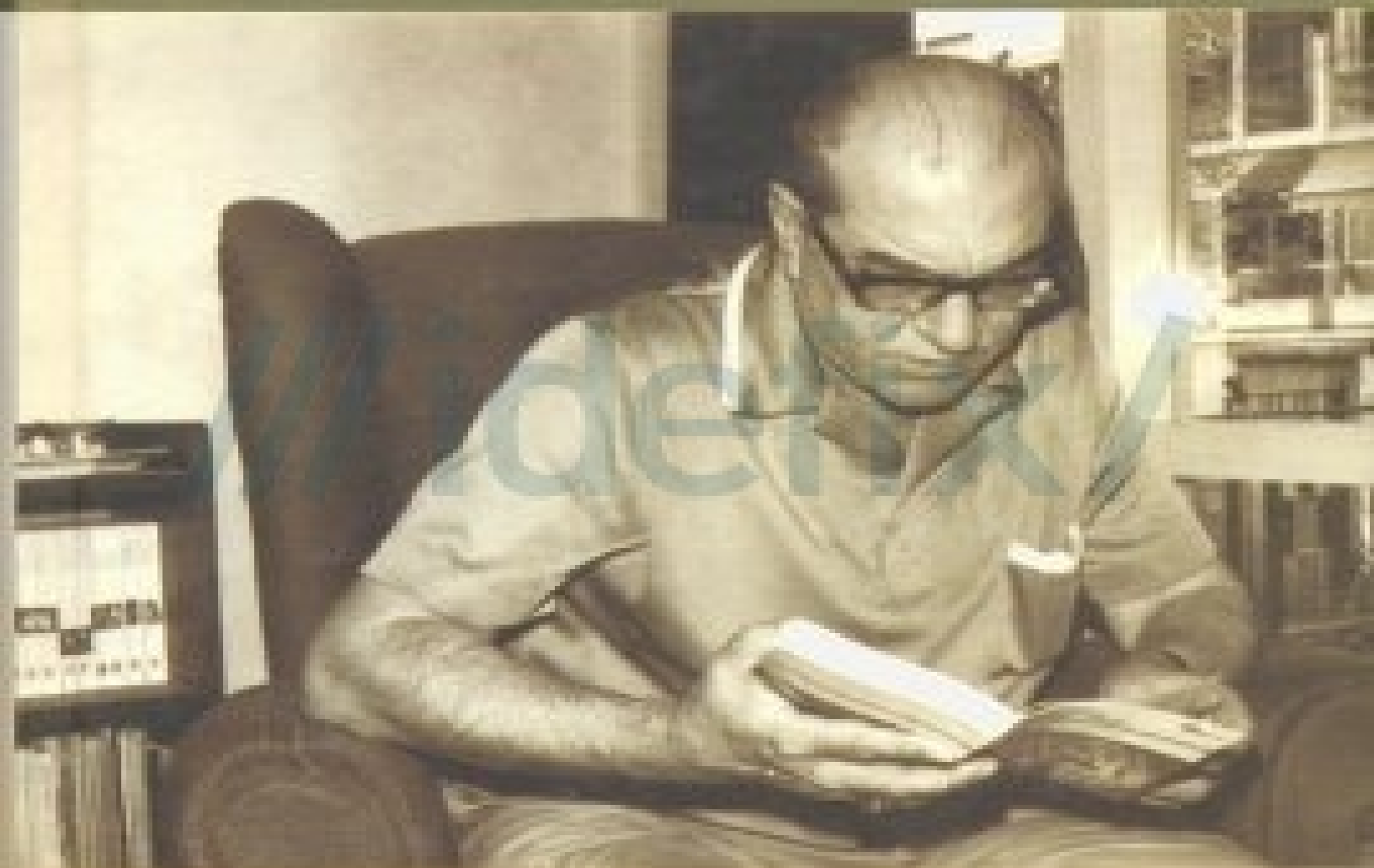


KEMAL TAHİR

100 YAŞINDA



THE MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM OF THE REPUBLIC OF TURKEY

KEMAL TAHİR
100 YAŞINDA

EDİTÖRLER

Ertan Eğribel • M. Fatih Andı

T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

3259

ANMA VE ARMAĞAN KİTAPLARI DİZİSİ

21

ISBN 978-975-17-3498-3

GRAFİK TASARIM

Ferhat Sonkur

YAPIM

Kalkan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. • Büyük Sanayi 1. Cad. Alibey İşhanı No: 99/32 İskitler / ANKARA Tel: (0312) 34216 46 Pbx Faks: (0312) 384 57 46 www. kalkarimatbaacilik. com. tr

BİRİNCİ BASKI

1. 500 Adet.

BASIM YERİ VE TARİHİ

Ankara, 2010.

Kemal Tahir / Editörler Ertan Eğri bel, M. Fatih Andı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2001. 524 s. : 21 cm. (Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları; 3259. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü anma ve armağan kitapları dizisi; 21.)

ISBN: 978-975-17-3498-3

I. Eğri bel, Ertan. II. Andı, M. Fatih. III. Seriler.

928. 94335

ÖNSÖZ

Bakanlığımız tarafından yayımlanan "Anma ve Armağan Kitapları Dizisi" günümüz Türk toplum düşüncesine ve sanatına büyük katkılarda bulunmuş "anıtsal" yazarlarımızı bütün yönleriyle tanıtmayı ve bu vesile ile onlara saygımızı yeniden ifade etmeyi amaçlamaktadır.

Bu yıl Kemal Tahir'in 100. doğum yılıdır. Kemal Tahir'i donmuş bir edebiyat tarihi figürü olarak değil, romancılığı ve görüşleri günümüzde de yaşayan, dünya sorunları üzerinde geçerli sözü olan bir romancıdüşünür olarak anıyoruz. Kemal Tahir'in ölümü sonrasında yakın arkadaşlarından biri "Fırtına dindi." sözcükleriyle, onun düşünce yaşamımıza kattığı fırtınalı tartışmalara gönderme yapmıştı. Kemal Tahir yaşadığı dönemde "sert" tartışmaların yazarı olarak tanınmıştı, içinde yaşadığımız koşullar Kemal Tahir'i gündemden düşürmemiş, tam tersine güncelliğini artırmıştır.

Batı içi çelişki ve çatışmaların temelevensel çelişki olarak tanımlanmaktan vazgeçildiği günümüzde "uygarlıklararası çatışma", "uygarlıklararası diyalog", "uygarlıklararası ilişkiler" tüm dünyanın ilgi alanındadır. Tartışmanın tarihî kökenleri ve güncelliği dünyanın gelecekte alacağı biçimle ilgilidir. Bu konularda tartışmayı tek yönlü olarak belli bir tarafa bırakmak, bir tarafın empozisi ile sorunları çözmek mümkün olanaksızdır. Doğu-Batı ayrımı veya ayrımlaşmasına yol açtığı öne sürülen mülkiyet ve üretim tarzları konusundaki düşünceleri, Kemal Tahir'in edebiyat ile felsefe bağlantısına ilişkin derin kavrayışını gösterir.

Kemal Tahir kendi esas uğraşını roman olarak tanımlamasına karşın, sanatedebiyat anlayışı dolayısıyla çeşitli toplum bilimlerinin konu ve sorunlarına da ilgi göstermekten geri durmamıştır. Türk toplum ve tarihiyle ilgili görüşleri en az romanları kadar ilgi çekmiştir. Bu tartışmalar en azından ilgi alanımızın genişlemesini sağlamış ve daha ileriye yönelik olarak mevcut sorunlarımızın nasıl anlaşılması ve çözülmesi gerektiği konusunda yeni önerilere kaynaklık etmiştir.

Kemal Tahir Türk romanının ve Türk toplum düşüncesinin en özgün temsilcilerindendir. Yaşadığı zor koşullara ve haksızlıklara rağmen Türk toplum ve tarihiyle kaynaşarak sanatımızı ve düşüncemizi zenginleştiren öncü aydınlarımızdan biri olmuştur. Kemal Tahir'in yaşamı, sanatı ve düşüncesi birbirini etkileyerek gelişmiştir. Türk romanını savunmuş, Türk toplum tarihinin potansiyelini ve zenginliğini bütün yönleriyle işleyerek toplum düşüncemize kazandırmıştır. Kemal Tahir'in romanımıza ve düşüncemize kazandırdığı konular bütün insanlığı kapsayacak kadar geniştir.

Kemal Tahir, romanları ve tarih notlarında toplumumuza yön veren temel olayları dünya tarihi ve sorunlarıyla birlikte ele alarak değerlendirmiştir. Doğu-Batı sorunu, Sosyalizm, Osmanlılık konularını ele alış biçimiyle Türkiye'nin de dünya sorunları üzerinde kendi sözü ve katkısı olabileceğini göstermiştir.

Bugün etkili bir Türk edebiyatı ve düşüncesinin oluşumuna Kemal Tahir de kalıcı katkılar

yapmıştır.

Kemal Tahir'e olan ilginin canlılığı, romanlarının ve düşüncesinin dinamizmi bizimle kurduğu ilişkinin sürekliliğini ve geçerliliğini göstermektedir. Kemal Tahir'e olan ilgi elbette bu anı kitabıyla sınırlı kalmamalı, sanat anlayışı ve düşüncesi bütün yönleriyle gündeme getirilmelidir. Dünyanın ve Türkiye'nin günümüzde karşılaştığı sorunlar ve çözüm çabaları Kemal Tahir'in sanat ve düşüncesinin güncelliğini ve dinamizmini de ortaya koymaktadır.

Bakanlığımızın hazırladığı "Anma ve Armağan Kitapları Dizisi"nde yayımlanan Kemal Tahir kitabının Türk romanının ve düşüncesinin bu öncü kişiliğini gereği gibi tanıtacağını ve yeni çalışmalara kaynak oluşturacağını umuyorum.

Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak Türk edebiyatının ve düşüncesinin bütün değerlerine sahip çıkma bilinci ve istenci içinde olduğumuzu belirtirken, bu kitabın oluşumuna emeği geçenlere içtenlikle teşekkür ediyorum.

Ertuğrul GÜNAY

Kültür ve Turizm Bakanı

Kemal Tahir, XX. yüzyılın Türk toplumuna da yansıyan çelişki ve çatışmalarını gören ve bunları başta romanları olmak üzere yazdıklarıyla ifade eden bir aydınımızdır. Onun bağımsız aydın kimliği, Türkiye'nin ve dünyanın temel sorunlarını birlikte değerlendirme çabasıyla yoğrulmuştur. Bu çaba, Kemal Tahir romanını, Türk edebiyatının önemli bir açılımı ve zenginliği olarak dünya edebiyatına eklemiştir.

Kemal Tahir, 1910 yılında İstanbul'da doğdu. Genç yaşta edebiyat hayatına katıldı. 1930'lu yıllarda mevcut düzene muhalif bir aydın olarak sosyalizmi benimsedi. 1938 yılında "Donanma Davası" olarak bilinen davanın sanıklarından biri olarak tutuklanarak 15 yıl hapse mahkûm oldu. 1950 yılında ilan edilen genel af'a haptiden çıktığında bavulunda çeşitli roman çalışmaları ve notlarından oluşan sarı defterleri vardı. 1973 yılında öldüğünde ardında romanlarından ve notlarından, tartışmalarından oluşan geniş bir külliyat bıraktı. Okuyucuları ve muhalifleri tarafından başta Marksizm olmak üzere, döneminin mevcut açıklama ve kalıplarına uymadığı, onları eleştirdiği, alışıldık görüşlerin dışına çıktığı için bağımsız ve "marj dışı" bir aydın olarak değerlendirildi. Ölümünden sonra da romanlarında ele aldığı toplum olayları ve getirdiği tartışma konuları güncelliğini korudu.

Kemal Tahir 1910 yılında bir Osmanlı vatandaşı olarak doğdu ve 1973'de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak öldü. Bu kırılğan süreçte onun bu parçalı hayatı ve düşünce izleği, yeni Türkiye Devleti'nin serüveni ve karşılaştığı sorunları açıklama çabasıyla iç içedir.

XX. yüzyılı kapsayan bu dönemde birisi doğrudan bizim ile ilgili sonuçlar içeren iki büyük dünya savaşı yaşandı. Batı'nın Doğu ile ilişkileri ve bu ilişkilere bağlı olarak kendini yeniden örgütlemesi genel ve zorunlu tarihî bir gelişme olarak tanıtıldı. Türkiye'nin sorunlara bakışı, toplumlar arası ilişkiler içindeki yeri ve rolü, siyaset anlayışı da bu ilişkiler içinde açıklandı. Kemal Tahir bu genel eğilimin dışına çıkan ve karşı duran bir aydın oldu. Romanları ve değerlendirmeleriyle Türkiye'nin Batı ile ilişkiler içindeki yeri ve rolünü sorgulamasının yanında kendi bakış açısını ve anlayışını da sorgulayarak geliştirdi. Türk toplum tarihine, Doğu-Batı ilişkilerine ilgisi bu sebeptendir. Kemal Tahir'in aykırı duruşu, Türk toplum gerçeğine bakışı geniş kapsamlı ve sıcak bir tartışma yaratmıştır. Bu tartışmanın yönü ve aldığı biçim resmî tarih görüşüne ve Türkiye'de ortaya çıkan siyaset değişikliklerine bağlı olarak dönemlere göre farklılıklar göstermiştir. Geçmişte Kemal Tahir'in ele aldığı Batılılaşma serüvenimiz, yakın tarihin olayları ve Osmanlı ile ilgili konular, Kemal Tahir'e yönelik suçlamaların gerekçesi yapılırken, günümüzde Kemal Tahir'in getirdiği temel çerçeve dışında gözde konular haline gelmiştir.

Kemal Tahir'in edebî kimliği romanda, düşünce kimliği ise sosyalizmde ifadesini bulur. Dolayısıyla bu iki yönü iç içe geçmiş durumdadır ve onun hakkında yapılan değerlendirmeler bu ikisinden bağımsız olmamalıdır. Elinizdeki bu çalışmanın önemli bir özelliği de budur. Kemal Tahir, 1938 yılında sosyalist görüşleri yüzünden tutuklanmasına karşılık daha sonra resmî tarih anlayışına ve özellikle Batı sosyalizmine yönelttiği eleştiriler nedeniyle sosyalist çevreler

tarafından da dışlanmıştı. Ancak Kemal Tahir'in Batı sosyalizmine, Batı toplum modellerine ve şemalarına yönelttiği eleştirilerin değeri zaman içerisinde gitgide daha çok önem ve haklılık kazanmıştır. Batı'nın çözüm önerilerinin evrenselliğini, Batı dışı toplumlar için getirdiği açıklama ve değerlendirmeleri günümüzde savunmak mümkün değildir. Batı açıklamaları ve toplum modelleri geçerliliğini yitirmiştir. Buna karşılık Kemal Tahir'in romanları ve getirdiği tartışma konuları canlılığını korumaya devam etmektedir. Geçmişte Kemal Tahir'i dışlayanlar bugün başta sosyalizm olmak üzere düşünce dayanaklarından vazgeçmişlerdir. Kemal Tahir'i günümüzde yalnızca "Kemalizm" ve "modernleşme" eleştirileriyle gündeme getirme çabası onun fikrî ve edebî şahsiyetini daraltmaktır. Geçmişte bu darlaştırmanın bir suçlama ve yergi unsuru olması veya günümüzde övgü olarak ortaya çıkması bu durumu değiştirmiyor.

Kemal Tahir dünya sorunlarının açıklanması ve çözümünde Doğu halklarının ağırlığını, Anadolu Türk toplumunun güç ve potansiyelini gündeme getirmiştir. Osmanlı'ya, Batıcılığa serüvenine, hiç kimsenin ele almadığı bir dönemde yakın tarihin önemli olaylarına ilgisi de bu nedenledir. Türk insanının yaratıcı gücünü, tarihî zenginliğini dünya sorunlarının çözümünde değerlendirmek istemektedir. "Yerli", "Türk sosyalizmi" anlayışı ile Anadolu Türk toplum tarihiyle Batı'ya karşı, Doğu savunuculuğu temelinde ilişki kurmuştur. Resmî dünya görüşüne ve Batı sosyalizm anlayışına sadece muhaliflikle kalmayıp, mevcut çözümü kapsayarak aşan yeni bir açılımı da ortaya koymaktadır onun bakış açısı. O, yeni Türkiye devletine getirdiği yapıcı eleştiriler yanında, tarihin belli bir diliminde ortaya çıkan mevcut çözümün de koruyucusudur, ancak bu çözümü Türkiye'nin çıkarına aşmak istemektedir. Bu nedenle mevcut çözümün toplum tarihimiz temelinde geliştirilmesi ve eleştirisini üstlenmiştir. Kemal Tahir yerli sosyalizm anlayışı nedeniyle "Osmanlıcı" ve "devletçi" olarak suçlanmış ve sosyalist çevrelerden dışlanmıştı. Günümüzde Batı sosyalizminin yenilgiye uğradığı bir dönemde Kemal Tahir'in sosyalizm anlayışı, Doğu toplumları savunuculuğu görüşü, ağırlıklı bir biçimde gündeme gelmemiştir. Batı'nın Doğu üzerinde egemenliği ve üstünlüğü sebebiyle Batı'ya bağlı değerlendirmeler sürdürülmekte, yakın tarihe olan ilgi ve eleştiriler e'nik temelli belli olaylara ilgi olmaktan ileri gitmemektedir. Batı genel siyasetinin ve sosyalizm pratiğinin açmazları ve yenilgisi yeni bir arayış ve çözüme neden olmak yerine, Batı'nın yeni açıklamalarına ve siyasetine bağlılığa dönüşmüştür. Buna karşı en güçlü karşı çıkışın kaynaklarından ve dayanaklarından birisi yine Kemal Tahir'dir. Kemal Tahir'in günümüzde güncelliğini sağlayan da budur. Bu kitapta günümüz siyasetinden yola çıkılarak Kemal Tahir'i yeniden değerlendirmek yerine, Kemal Tahir'in genel dünya anlayışı ve çerçevesinden yola çıkılarak belli değerlendirmeler öne çıkmıştır. Kemal Tahir romanlarına ve düşüncesine kendi toplumsal gerçek anlayışı ve yaklaşımı çerçevesinden bakılmıştır.

Kemal Tahir 100 Yaşında'da öne çıkan diğer bir özellik, Kemal Tahir ile Baykan Sezer düşüncesi arasındaki bağlantının kurulmasıdır. Bu bağlantı sıradan bir bağlantı değildir. Kemal Tahir'in düşünür kimliğini ortaya koymak açısından önemlidir. Baykan Sezer, çeşitli konuşma ve yazılarında kendi görüşlerinin biçimlenmesinde Kemal Tahir'in önemli etkisinin olduğunu belirtmiştir. Kemal Tahir'in de, daha genç yaşta olmasına rağmen Baykan Sezerin yazdıklarından etkilendiği ve görüşlerini önemli bulduğu bilinmektedir. Bu nedenle Baykan Sezer ile Kemal Tahir ilişkisi herhangi bir ilişki değildir. Sürekliliği olan, birbirini kapsayan ve zenginleştiren bir ilişkidir. Bu çalışmada yer alan pek çok genç sosyoloğun da Kemal Tahir'e olan ilgisi öncelikle Baykan Sezer aracılığıyla'dır. Kemal Tahir ile Baykan Sezer üzerinden bağlantı kurarak, bu ilgiye

bağlı belli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu kitabın bir özelliğini de bu oluşturuyor. Bu kitapta genç sosyologlar Baykan Sezer aracılığıyla Kemal Tahir'e yaklaşımlarında kendi aralarında bir bütünlük sağlamıştır. Bu ilişkinin bu kitapta bu ağırlıkta ölçüt haline gelmesi yeni bir bakış açısının başladığını göstermektedir. Geçmişte Kemal Tahir ile ilgili yazılar yazan, çevresinde bulunan, yaşarken Kemal Tahir'i tanıyan bir kuşak bugün ya aramızda yok ya da Kemal Tahir ile ilişkisini aynı canlılıkta tutamamışlardır. Hatta bazıları bu ilgi ve ilişkiyi hatırlamak bile istememektedir. Bu nedenle bu kuşağın dışında Baykan Sezer aracılığıyla Kemal Tahir ile ilişki kuran, Kemal Tahir'in çalışmalarına ilgi duyan ve değerlendiren yeni genç bir kuşağın ortaya çıkması yeni bir durumdur. Bu kuşak daha önce de Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına kitabına katkılarda bulundu. Elbette bu gençlerin dışında da Kemal Tahir'e ilgi duyan ve yeni çalışmalarla Kemal Tahir'in roman ve tarih anlayışını zenginleştiren çalışmalar mevcut. Bu yazarların da çalışmaları bu kitapta diğer çalışmalarla uyumlu bir biçimde yer aldı. Bu yeni oluşumu ve uyumu önemsemek gerekir. Çeşitli üniversitelerde görev yapan bu genç kuşağın yanında daha önce Kemal Tahir ile ilişki kurmuş, görüşlerini belirginleştirmiş yazarların bu kitapta bir araya gelmesiyle geçmiş dönemlerden farklı yeni bir değerlendirme zenginliği ortaya çıkmıştır. Bunu önemsiyoruz. Bu ilgi ve değerlendirmelerin önü açıktır. Bunun ötesinde bu kitapta edebiyatçıların ve sosyologların ağırlıklı olarak bir araya gelmesi, yazıların birbirlerini tamamlaması ve desteklemesi, bütünlük ve süreklilik sağlaması üzerinde de durmak gerekir. Kemal Tahir ve Baykan Sezer düşüncesinin birbiriyle ilişkisi iki farklı bilim dalının, Türk Dili ve Edebiyatı ile Sosyoloji disiplinlerinin ortaklığını ve işbirliğini sağlaması açısından da verimli bir deneyim olmuştur.

Kemal Tahir 100 Yaşında kitabının amacı Türk düşüncesinin ve romanının bu müstesna aydınını anmak, görüşlerinden günümüz ve gelecek için yararlanmaktır. Kitabın T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanması Kemal Tahir'e saygının, Türk romanına ve düşüncesine getirdiği zenginliğe sahip çıkma çabasının bir ürünüdür... .. ,

Editörler

Ertan Eğribel M. Fatih Andı

İÇİNDEKİLER

I. KEMAL TAHİR BİYOGRAFİSİ VE KAYNAKÇASI Baykan Sezer, (Kemal Tahir), Doğu-Batı Çatışır ve Marxisme 8 Ertan Eğribel, Kemal Tahir 100. Yaşında 16 Naci Çelik Berksoy, Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması 24 İskender Özsoy, "Devletine Küsmeyen Aydın: Kemal Tahir 42 Sezai Coşkun, Teori ve Uygulama Bağlamında Kemal Tahir'in Dili 51 Cengiz Yazoğlu, Kemal Tahir ile İlgili Tanıklıklar (Röportaj: Yüksel Yıldırım) 68 Ayşegül Karaköse, Kemal Tahir ile ilgili Tanıklıklar (Röportaj: Yüksel Yıldırım) 72 Özlem Fedai, Mektuplarda Hayata Dâhil 76 Ertan Örgen, Kemal Tahir'in Öykücülüğü ve Öyküleri 82 Mehmet Narlı, Biyografi ve Roman: Kemal Tahir'in Hapishane Romanları, Hapishane 92

İnsanları ve Argosu Abdurrahman Özkan, Türkiye Defteri Dergisi ve Kemal Tahir İlgisi 117 Seçil Toprak, Kemal Tahir ve Sinema 127 Onur Güneş Ayas, Yorgun Savaşçı Filminin Yakılması Üzerine 136 Ufuk Özcan, Kemal Tahir ve Eserleri Hakkında Yapılan Tezler Bibliyografyasına Katkı 145 Kurtuluş Kayalı, Farkında Olmasak da Kemal Tahir Hâlâ Yaşıyor 156 Ertan Eğribel, Kemal Tahir-Baykan Sezer İlişkisi Üzerine: 158 1960'ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer

II. KEMAL TAHİR VE TÜRK TOPLUM DÜŞÜNCESİ

Baykan Sezer, Kemal Tahir Üzerine 167 Ertan Eğribel, Kemal Tahir: Romancı, Sosyalist, Yerli Düşünür 171 Sezgin Kızılcık, Batı Kopyacılığından Kurtulmanın ve Kendi Gerçekliğimize Yönelmenin 186 Ruhu Olarak Tek Yerli Fikir İkimiz: Kemal Tahir ile Baykan Sezer

Hakan Arslanbenzer, Siyasi Romanın Mihveri: Kemal Tahir 237 Ufuk Özcan, Oğuz Atay'ın Toplumsal Kültürümüze Bakışında ve Yazınsal Arayışlarında 241

Kemal Tahir İzleri Yüksel Yıldırım, Kemal Tahir ve Osmanlılık 251 Yılmaz Yıldırım, Kemal Tahir'in Tarih Anlayışı ve Yöntemi 262 Erem Sarıkoca, Kemal Tahir ve Bizans 275 M. Güven Avcı, Kemal Tahir ve Devlet: "Bey Kısmının Onuru Kendi Malı Değildir" 281

287 H. Bayram Kaçmazoğlu, Kemal Tahir ve Batılılaşma Eleştirisi 298 Naci Çelik Berksoy, Kemal Tahir Romanında "Aydın" Üzerine Çeşitlemeler 309 Mehmet Karakaş, Kemal Tahir Romanlarında İşgal İstanbul'u 322 Olgun Gündüz, Kemal Tahir Romanlarında Toplumsal Değişme ve Köy 339 Ertan Eğribei, Kemal Tahir Değerlendirmelerinde Mecra Değişiklikleri: Kemal Tahir'in Görüşler ve Siyaset İlişkisi Üzerine

II. KEMAL TAHİR VE TÜRK EDEBİYATI

347 Ertan Eğribei, Kemal Tahir'de Roman ve Toplum Gerçeği Açısından Yöntem

353 Kâzım Yetiş, Tarihî Roman Yazarı Kemal Tahir Osmanlı Tarihi Karşısında

370 İsmet Emre, Postmodernizmin Tarih Algısı Bağlamında Kemal Tahir Romancılığı

374 Özlem Fedai, Kemal Tahir ve Türk Romanı

386 Koksâl Alver, Kemal Tahir'in Roman Sosyolojisine Katkısı

389 Fazıl Gökçek, Roman Notlarıyla Kemal Tahir

394 Kenarı Çağan, Kemal Tahir'de İdeoloji ve İktidar

405 Hüseyin Tuncer, Kemal Tahir ile Tarık Buğra'nın Romanlarında Yakın Tarihe Bakış

418 Bülent Kalkan, Kemal Tahir'in Eşkıyalığa Yaklaşımı: Kahramandan Hırsıza

428 Sezai Coşkun, Kemal Tahir'de Köy ve Şehir

445 Hüseyin Tuncer, Göl İnsanları'nda Halka Yönelik Değerlerin Değişik Hâlleri

455 M. Fatih Andı, Alternatif Tarih Yorumcusu Olarak Kemal Tahir: Yol Ayrımı Örneği

461 Mehmet Samsakçı, Kemal Tahir ve Polisiye Roman

470 Özlem Fedai, Kemal Tahir'in Romanlarında Kadınlar

481 Ertan Eğribei, Türk Romanı ve Düşüncesinin Oryantalizm ve Garbiyatçılığı

İçselleştirme Biçiminden Kopmasının Önemi: Kemal Tahir ve Doğu-Batı Çatışması

SONUÇ YERİNE

505 Kurtuluş Kayalı, Herkese Selam Duran Edebiyat Yanında Ayrıksı Bir Düşünce ve

Roman Dünyası: Kemal Tahir Düşüncesi ve Romanı (Kemal Tahir'i Anlamanın Kritik Yönleri Üzerine Bazı Düşünceler)

511 Ertan Eğribei Ufuk Özcan, Kemal Tahir'in Güncelliği: Kemal Tahir Baykan Sezer'siz Anılamaz

EKLER 519 Dizin 527 Yazarlar kemal tahir biyografisi ve kaynakçası;

1 - KEMAL TAHİR BİYOGRAFİSİ VE KAYNAKÇASI

(KEMAL TAHİR), DOĞU-BATI ÇATIŞMASI VE MARXİSME

Baykan Sezer

Kemal Tahir'in siyasi kimliği ilgi konusu olmayı sürdürmektedir. Bu ilginin birden çok nedeni bulunmaktadır. Alışıl gelmiş adlarıyla sağ da, sol da sahip çıktıkları belli değerlerle Kemal Tahir'de karşılaşmaları sonucu belli bir tedirginlik duymakta ve kendi düşünce sistemleri içinde Kemal Tahir'i bir yere yerleştirme çabasına koşulmaktadır. Bizde düşünce akımlarının belli takım anlayışı içinde yürütülmesi geleneği çok eski dönemlerden bu yana egemendir. Bu nedenle bugün Kemal Tahir'in söylediklerinden, uyarılarından önce Kemal Tahir'in siyasi kimliği takımdan olup olmadığını kestirebilmek için önem kazanmaktadır. Amatör ve gönüllü MİT müfettişi olarak insanları etiketlemek, fişlemek merakımız sürmektedir. Yapılacak fişlemeye göre kişiler konusunda yargılarımız değişmektedir. Önce hemen belirtelim. Bizim böyle bir merakımız ve insan fişleme konusunda ne isteğimiz ne de bir becerimiz bulunmamaktadır.

Kemal Tahir, kalıplar ve etiketlerle düşünmeye karşı çıkmış, en büyük tepkiyi kalıplarla yetinmeyen gözlem ve saptamaları dolayısıyla almıştır. Ayrıca Kemal Tahir'i bir Batı düşünce akımı önündeki tutumuyla tanımlamak yargılarımızda Batı ölçülerinden kurtulamamanın bir göstergesidir. Kemal Tahir de, en az Marx kadar kendisiyle tanımlanır önemde bir yazar ve düşünürdür. Kemal Tahir'i Marxisme'i bilmediğini öne sürerek "temize çıkarmak" çabası içinde olanlar bulunmaktadır. Hemen belirtelim, Kemal Tahir'in Marxisme önündeki tutumu onun bilgisizliğinden kaynaklanmamaktadır. Kemal Tahir, Marxisme'i bilen, Marx'ı okumuş bir kişiydi. Belli konuları Türkiye'de tartışma gündemine getirişinde Marxisme'in konularına bu yakınlığının etkisi olmuştur. Kemal Tahir'in Marxisme ile olan ilgisi üzerinde biz de durduk. Amacımız hiçbir biçimde Kemal Tahir'i etiketlemek değildi. Belli konuları ele alışı ve bu konularla ilgili değerlendirmelerinde görülen gelişmeyi daha iyi anlamamıza yardımcı olduğu inancıyla konuya değindik. Kemal Tahir'in Marxisme ile ilgili yargısını ise söylentilerden çok Marxisme'i Kemal Tahir düşünce sistemi içinde ele alıp değerlendirerek kestirmenin daha geçerli bir yol olduğunu düşünmekteyiz.

Marxisme'i ele aldığımız zaman öncelikle kendi öğretisi gereği ortaya çıkışına izin veren koşulların ışığı altında, bu koşullara bağlı olarak değerlendirilmesi zorunluğu bulunmaktadır. Düşünce akımları ve düşünce akımlarının ortaya çıkartmak istediği doğrular, toplum gerçeğinin bir parçasını oluşturmaktadır. Hiçbir düşünce akımı ve öğretisi toplum gerçeğinden, koşullarından bağımsız değildir ve toplum üstü bir özellik taşımamaktadır. Marxisme'in öbür düşünce akımları önündeki üstünlüğü bir yerde düşünce akımlarının bu özelliğini ortaya koyması ve kendi sistemine katmasından kaynaklanmaktadır. Olası gelişmelerle birlikte Marxisme'in aşılmayacağı görüşünün kaynağında da bu olay bulunmaktadır. Marxisme'in kendisinin de bu öğretisi içinde ele alınıp değerlendirilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Marxisme'nin geliştiği tarihi ortam konusunda yapabileceğimiz ilk saptama,

Marxisme'in Batı ülkelerindeki gelişmelerin bir ürünü olduğu ve XIX. yüzyılda Batı düşünce tarihinde yerini aldığıdır. Marxisme'nin bir başka önemli özelliği ise Batı'da söz konusu dönemde yaygınlaşan ve endüstri toplumu diye adlandırılan toplum türünde başlıca sınıflardan birisi konumuna gelmiş işçi sınıfının ideolojisi niteliğini kazanmış olmasıdır. Marxisme'i ancak bu çerçevede değerlendirmek ve yine ancak bu çerçevede Marxisme'in günümüzde karşılaştığı sorunlara bir açıklama getirmek olanağı vardır.

Tartışmamızı sürdürmeden önce XIX. yüzyıl Batı endüstri toplumları konusunda kısa biriki anımsatmada bulunmak istiyoruz. Yeni Çağ 1453, bilemediniz 1492 yılında başlamaktadır. Batı tarihinde ilgi çekici bir özelliklikle karşılaşmaktayız. Tarih çağları Batı gelişmesine uygun düşünölmüştür. Eski, Orta ve Yeni çağlar, bütün bu tarih dönemlendirilmeleri Batı toplum aşamaları karşılığıdır. Oysa Batı'da herhangi bir yeni aşama söz konusu edilemediği halde bir de Yakın Çağ karşımıza çıkmaktadır. 1789 Fransız Devrimi'yle birlikte Yakın Çağ'dan söz edilmektedir. Bir Yakın Çağ'dan söz edilmesi bizim XIX. yüzyılda Batı'yı, Batı endüstri toplumlarını ve bu toplumlarda proletaryanın rolünü anlamamızda yardımcı olacaktır. Yeni bir çağı başlatan Fransız Devrimi'dir ama Fransa hiçbir biçimde Batı gelişmelerinde öncü konumunu kazanamamıştır. Kapitalizmde değil, burjuva devriminde bile öncülük İngiltere'dedir. Ama çağı başlatan İngiltere değil, Fransa'daki gelişmeler olmuştur. XIX. yüzyıla kadar Batı, artık dünya egemenliğini büyük ölçüde ele geçirmiş durumdadır. 1789'da Fransız Devrimi başladığı zaman Amerika üzerinde Batı egemenliği kesinlik kazanmış, ABD bağımsızlığını elde etmiş bulunmaktadır. Hindistan uzun dönemden beri Batı denetimi altındadır. Ticaret yolları da yine uzun bir süredir Batı denetimindedir. Bu gelişmeler sürerken birden Fransız Devrimi'yle birlikte Yakın Çağ'dan söz edilmektedir. Bu durum belli sonuçlar çıkarmamıza izin vermekte, en azından tartışılması gerekli bazı konuları gündeme getirmektedir. Fransız Devrimi'yle ya da XIX. yüzyıla geride bırakıldığı öne sürölen Yeni Çağ'ı başlatan nedir? Orta Çağ sonunda ticaret yollarının kesin Doğu egemenliğine geçmiş olması nedeniyle Batı belli bir açmazda düşmüş bulunmaktadır. Ve bu açmaz karşısında Batı, kendi girişimleriyle yeni ilişkiler başlatmak zorunluluğunu duymuştur. Batı'nın başlattığı bu yeni ilişkiler üstelik o güne değin varlığı bile bilinmez yeni ölkelere ulaşılmasına izin vermiştir. Yalnızca ilişkiler değil, ilişki kurulan ölkeler de yenidir. Bu durum, Batı'nın tarihi boyunca kendisine yön veren ilişkilerden çıkıp yeni ilişkiler geliştirmesine neden olmuştur. Koşullar farklıdır. Artık amaç yalnızca kurulu ilişkilerin denetimini ele geçirmek değildir. Yeni Çağ başlangıcına değin Batı'da kaygı bununla sınırlı kalmış, bu denetimin Batı elinde bulunduğu dönemlerde belli bir yükselme, zenginleşme görölmüştür. Bu denetimin yitirilmesinde de Orta Çağ'da olduğu gibi belli bir gerilemeye, yoksullaşmaya tanık olunmuştur. Yeni Çağ başlangıcında ortaya çıkan koşullar bu denetimin kesin bir biçimde Doğu'ya geçmesine yol açmıştır. Batı varlığını sürdürebilmek için Doğu denetimi dışında yeni ilişkiler arayışına girişmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu arayış, ilişkilerin kendiliğinden kurulan ilişkiler olmaktan çıkmasına yol açmaktadır. Batı için artık denetimi ele geçirmek yeterli olmamakta, ilişkileri oluşturmak, sürdürmek sorununa da çözüm getirmek zorunluluğuyla karşılaşmaktadır. Batı, tarihte ilk kez toplumlar arası ilişkiler kurmak ve bu ilişkilere süreklilik kazandırmak sorumluluğunu yüklenmektedir. Bu sorumluluğuna bağlı olarak Batı'nın yeniden örgütlenmesi gerekmiştir. Bu gerek sonucu Batı'da endüstri devrimi gerçekleşmiş ve yeni ilişkilere süreklilik kazandırılması sorununa yanıt veren endüstri toplumu Batı'da yaygınlaşmaya başlamıştır. Endüstri toplumu, Batı'nın yeni ilişkilerin oluşturulması ve sürdürölmesi için kazandığı yeni

biçimden başka bir şey değildir. Batı'da Yeni Çağ ile birlikte karşımıza çıkan endüstri devrimini yalnızca teknik bir olay olarak açıklamak olanağı yoktur. Endüstri toplumları tarihi gelişme çizgisinde yalnızca belli bir nokta, belli bir aşama değildir. Bu nedenle öncelikle yeni ilişkilerin odaklaştığı merkezlerde, başta İngiltere'de, endüstri devrimine tanık olunmaktadır.

Endüstri devrimi, 1453 ya da 1492 olaylarının Batı'da başlattığı sürecin sonuçları olmuştur. 1789 Fransız Devrimi çok daha farklı bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle endüstrileşmede, endüstri yoğunlaşmasında öncülüğü söz konusu olmasına karşın burjuva devrimlerinde Fransa'nın ayrı bir yeri olmuş, Yakın Çağ'ı başlatan olaya Fransa'da tanık olunmuştur. 1789 ile birlikte XIX. yüzyılda değişen nedir? Batı'da başlayan yeni gelişmeyi nasıl tanımlayabiliriz? Ve Marxisme endüstri toplumları sorunlarına yanıt aramasına ve endüstri toplumlarının ana çizgileriyle çok daha önce de Batı'da tarih sahnesine çıkmış olmasına karşın niçin ancak XIX. yüzyılda Batı düşüncesinde yerini almıştır? Elbet yalnızca Marx'ın XIX. yüzyılda yaşamış olmasıyla olay bir aydınlığa kavuşmuş olmaktadır. Soruları çoğaltmak olanağımız bulunmaktadır ama biz soruları çoğaltmak yerine sorunu tek bir soruda ele almayı yeğleyeceğiz: Batı'da yeni bir yapı değişikliğine tanık olmadan yeni bir çağdan söz edilmesine yol açan neden nedir?

Yeni Çağ'da ilk kez yeni bir çağın karşılığı olacak yeni bir üretim biçimine tanık olunmamaktadır. Daha önce de değindik. Orta Çağ sonunda Batı kendisine kaynaklık eden, öbür toplumların ürettiği zenginliklere el koymasına izin veren toplumlar arası ilişkileri kurmak ve sürdürmek zorunda kalmıştır. Batı'nın bu zorunluluğu Yeni Çağ'ı belirleyen temel olaydır. Yeni Çağ'da bu zorunluluğa bağlı olarak Batı yeni bir örgütlenmeye girmiş, endüstri devrimini gerçekleştirmiştir. Bu nedenle endüstri devrimi yeni ilişkilere katılan ülkelerde görülmektedir. Söz gelişi Doğu ile çok yoğun bir ilişki içinde bulunmasına karşılık yeni ilişkiler dışında kalması nedeniyle Rusya'da XIX. yüzyılda aksine gecikmiş bir feodalizmden bile söz edilmektedir. İlişkileri başlatan İspanya bile sürdürülmesi işlemine katılmadığı için bugün endüstrileşmede geride kalmış ülkeler arasında sayılmaktadır. Niçin endüstri devriminin yalnızca Batı ülkelerinde görüldüğü sorusu da böylece yanıtlanmış olmaktadır. Japonya'nın durumunun da Batı'nın başlatmış olduğu bu ilişkilerde oynadığı role bağlı değerlendirilmesinde yarar vardır. XIX. yüzyıla gelindiğinde toplumlar arası yeni ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi sorunları büyük ölçüde çözümlenmiş bulunmaktadır. Amerika'nın bağımsızlığını kazanmış olması bu açıdan çok anlamlıdır. Hemen kısa bir süre sonra Fransız Devrimi başlamıştır. Amerika'nın bağımsızlığını kazanması ve Fransız Devrimi, La Fayette'in her iki olayın kahramanları arasında bulunmasına izin verir biçimde yakın, bir kişinin ömrüne sığar iki olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorun artık Batı'nın başlattığı ve süreklilik kazandırılması sorumluluğunu yüklediği toplumlar arası ilişkilerin bir Batı dünya egemenliği sistemine dönüştürülmesi sorunudur. Bu nedenle Batı'nın bütün yayılmacılığına karşın XIX. yüzyıla değin geleneksel Doğu yönünde herhangi bir girişimi bulunmazken ilk kez geleneksel Doğu'yu da kapsar bir biçimde bu ilişkilerin genişletilmesi girişimleri başlamıştır. Sonradan Fransız sömürge sisteminin temel taşı oluşturacak Cezayir hemen Batı yakınında bulunur. Batı ülkeleri yeni ticaret olanakları bulabilmek için türlü serüvenlere atılmayı göze alırken, Kuzey Afrika'nın Batı sömürü düzenine katılması yolunda girişimler ancak XIX. yüzyılda görülmektedir. XIX. yüzyıl ile birlikte Hindistan'da, bu eski Batı sömürgesinde de çok farklı bir gelişme başlamıştır. XIX. yüzyıla gelinceye dek Batı'nın Hindistan'daki konumu ülkenin tarihi boyunca tanıdığı olduğu eski istilacılardan pek farklı olmamış, ancak XIX. yüzyılda Batı

sömürgeciliği yeni bir görüntü kazanmış ve İngiltere Hindistan'da eski istilacılardan farklı bir rol yüklenmeye başlamıştır.

XIX. yüzyılda Hindistan ile ilgili tartışmaları ve Marx'ın konu üzerine ünlü yazılarını bu açıdan ele almak gerekmektedir. Ve yine Marx'ın ATÜT ile ilgili notları Batı'da görülen bu değişikliğin ürünü olmuştur. İngiltere'nin tasası artık yalnızca ülkeyi yağmalamak değil, Hindistan'ı Batı dünya egemenlik sistemine de katmaktır. Kurulan ilişkilerin bir dünya egemenlik sistemine dönüşmesi, Batı içi çekişmelerin öne çıkmasına neden olmuştur. XIX. yüzyıl Batı'da hem ülkeler arasında, hem de her toplumda toplum sınıfları arasında baş gösteren çelişki ve çatışmalar dönemi olmuştur. Batı tarihinin bir yerde sınıf çatışmaları tarihi olduğu doğrudur. Ama bu çatışma ve çekişme XIX. yüzyılda önemli yeni özellikler kazanmıştır. Bu özellikleri kısaca da olsa tanımakta yarar vardır.

Tarihinde ilk kez Batı kendi geliştirdiği ilişkilere dayalı bir dünya denetim ve egemenlik düzeni kurmayı başarabilmiştir. Batı kendi geliştirdiği ilişkiler sonucu dünya egemenliğini ele geçirmiştir. Ayrıca Batı dünya egemenliğine temel oluşturan bu ilişkilerin toplumların karşılıklı gereksinmelerinin ürünü olarak değil, yalnızca Batı girişimleriyle başlamış olması belli sonuçlara yol açmıştır. Bu durum ileride Batı merkezli açıklamalara temel oluşturmuştur. Batı'nın tarihi ve dünyayı kendi girişimleriyle yönlendirebileceği konulan Marxisme ile de gündeme gelmiştir. Sorunun yeni ilişkilerin oluşturulması ve sürdürülmesi sorunu olmaktan çıkıp bir dünya egemenlik düzeninin kurulması sorununa dönüşmesinin iki önemli sonucu olmuştur: Bu sonuçlardan birincisi, Yeni Çağ başlangıcından bu yana görülen gelişmeler sonucu Batı'da sorun artık ilişkilere katılmak sorunu olmaktan çıkmış, bu ilişkilerde belli ve etkili bir yer edinmek sorununa dönüşmüştür. Ayrıca Batı'nın gelişmelerin kaynağında bulunması nedeniyle olayla ilgili bilgilerin geniş kitlelere deyin yaygınlaşması olayına tanık olunmaktadır. Üstelik bu ilişkilerin Batı'da geniş kitlelerin katılımını zorunlu kılan bir örgütlenmeyi gerektirmesi de bu eğilimi güçlendiren bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batı'da çekişme, Batı tarihinin başlangıcından bu yana görülen bir olaydır. Bu nedenle Batı, çelişkileriyle tanımlanmaktadır. Batı, sınıflı toplumla eşanlam taşımaktadır. Bu çelişki ve çatışma, söz konusu döneme kadar, açmaz ve sorunlar önünde Batı için çözüm önerileri biçiminde görülmüştür. Başka deyişle farklı siyaset ve farklı çözümlere uygun farklı yapılanma Batı'daki çelişki ve çatışmaların içeriğini oluşturmuştur. Elbet yine belli ölçüde bir çıkar çatışması söz konusudur. Batı içinde çözüm sahibi olmanın, yapılanmada öncülük yapmanın, kilit konumlan elde tutmanın getirdiği ayrıcalıklar, çekişmenin bir çıkar çatışmasına dönüşmesine yol açmaktadır. XIX. yüzyılda ise çekişme Batı için yeni öneri çekişmesi biçimini kazanmamıştır. Belki günümüzde sosyalizmin açmazının kaynağında da yeni bir siyaset önerisinin bulunmayışı yatmaktadır. XIX. yüzyılda Doğu önünde farklı bir ilişki önerisi ve buna bağlı bir çekişme söz konusu olmamıştır. Sultan Galiev'in Doğu'da Batı proletaryasının burjuvazinin siyasetini sürdürmekten başka bir şey gerçekleştiremeyeceği saptaması yalın ama doğru bir saptamadır. Bu nedenle Batı'da tüm devrimci edebiyata karşın tam bir düzen, amaç, ilişki değişikliği söz konusu olmamıştır. Yeni bir öneri yokluğunun getirdiği sınırlama sonucu toplum gelişmesinde son aşamadan söz edilmeye başlanmış, bu konuda Marxisme de çok farklı şeyler söylememiştir.

Batı'da XIX. yüzyılda görülen çekişme mekanizması, işleyişi herkesçe bilinen ve herkesin ortak olduğu sistemin ayrıcalıklarına el koymak, sistemin önderliğini ele geçirmek çekişmesidir. Bu

nedenle de, çekişme açık bir çıkar çatışması niteliğini kazanmıştır. Bir paylaşım, yeni düzenin getirdiği nimetleri paylaşma çekişmesi XIX. yüzyıl Batı toplum tarihinde egemen çizgiyi oluşturmaktadır. Değindik. Yeni ilişkilerin oluşturulması, sürdürülmesi Batı'da yeni bir örgütlenmeyi gerektirmiştir.

Bu gelişmenin Batı'da yansıması, yeni kitlelerin Batı toplumlarına katılmaları biçiminde karşımıza çıkmıştır. Yeni ilişkilerin nasıl bir sonuç vereceği bilinmediği için başlangıçta belli çekinceler, belli direnmelerle karşılaşmıştır. Ama genel görüntü yeni düzene katılma biçimindedir. Oysa Fransız Devrimi'nden bu yana ilişkilerin bir dünya egemenliğine dönüşme eğilimi ağır basmakta ve artık yeni düzenin anlamından kimsenin kuşkusunu bulunmamaktadır. Çekişme bu yeni düzenin getirdiği nimetlerden gereğince yararlanma konusunda sürmektedir. İngiliz burjuva devriminin kendi soylu sınıfını tasfiye etmemiş olmasına karşılık Fransız Devrimi Fransız soylularına yönelik katı bir tutum sergilemiştir. Fransız burjuvazisinin kendi soylu sınıflarına yönelttiği suçlama, güttükleri siyasetle Batı dünya egemenliğinde Fransa'nın kendisine düşen yeri almasını engellemeleridir. İngiliz burjuvazisinin kendi soylularıyla uzlaşması, böyle bir engellemenin söz konusu olmaması nedeniyledir. Ve yine burjuva devrimini yapmış olması dolayısıyla burjuva İngiltere'nin burjuva Fransa'ya karşı feodal soylu Fransa'ya destek vermesi elbet ilgi çekicidir.

Marxisme, her şeyden önce Batı düşüncesinin bir parçasıdır. Ve XIX. yüzyıl Batı koşullarının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı düşüncesinde ayrı bir yere sahip bulunması ve belli önemli özellikler taşıması Marxisme'i Batı düşüncesinin dışına itmez. Ve Marxisme bugün belli sorunlarla karşı karşıya görünüyorsa bunlar, gerçekte ve genel olarak Batı düşüncesinin sorunlarıdır. Ve Marxisme'in günümüzde karşılaştığı sorunlar hiçbir biçimde Batı anti-Marxiste düşüncesinin haklılığını göstermemektedir. Batı anti-Marxiste düşüncesi Marxisme'in Batı düşünce akımlarından birisi olması nedeniyle taşıdığı sınırlılığı daha da geniş boyutlarda içermektedir. Marxisme bizim için sorunlarımızı anlamamızda bir üstünlük taşımadığı gibi bir yandan Batı'nın sömürgeci niteliğini, çelişkilerini bir yönüyle de olsa tanımamıza izin verirken, bir yandan da Batı açmazlarının göz ardı edilmesi çabasına koşulmaktadır. Marxisme belli sınırlılıklar taşımaktadır ama bu sınırlılıkları aynı anda Batı düşüncesinin sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Marxisme'in tartışmaya en açık yönü Batı'nın getirdiği düzenin tüm toplum çelişkilerini aşabilecek güce sahip olduğu görüşünü savunmasıdır. Bu görüşünü de sorunların evrensel düzeyde ele alınması yerine Batı'da çelişkinin en üst düzeyde oluşuyla kanıtlamak çabası içindedir. Batı'nın iç çelişkileri temel çelişki sayılmakta ve böylece Batı'nın tarihi ve geleceği yönlendirdiği ileri sürülmektedir. Bu açıdan Marxisme de Batı merkezli açıklamaların dışına çıkmamakta, belli bir Batı bakış açısı ile sınırlı kalmaktadır. Batı bakış açısının bütün insanlığı kapsayıp kapsamadığı ve tüm insanlığı kapsayacak bir temeli olup olmadığı elbet önce soru konusudur. Bu konular aydınlığa kavuşturulmadan tarihin belli bir dönemdeki dengeden yola çıkıp yalnızca bu dengeye dayanarak tüm dünyanın ve bu arada Batı dışı halkların sorunlarına bir açıklama, bir çözüm getirmek olanağı yoktur. Anti-Marxiste düşünce yalnızca Batı içi çekişmede, Batı dünya egemenliğinin yönlendirilmesinde rolün hangi sınıfa düştüğü konusunda Marxisme'e karşı çıkmakla yetinmekte ve geleceğin Batı'da hangi sınıfın beklentilerine göre biçim kazanacağı konusunda tartışmayı sürdürmekle yetinmektedir.

Batı sınırlılığı, anti-Marxiste akımların daha da belirgin bir özelliği olmaktadır. Marxisme'in

kendi karşıtları önünde bir üstünlüğü bulunmaktadır. En azından bizlere kurulu dengelerin geçici olduğunu, bu dengelere mutlaklık yüklenemeyeceğini öğretmektedir. Günümüz Batı üstünlüğünün geçici olduğunu savunmamızda bize destek olmaktadır. Yine açıklamaların, buna Marxisme1n kendisini de katmak gerekir, belli koşul ve sorunlara bağlı olduğunu, açıklamaların belli mutlaklığının bulunmadığını ortaya koymuştur. Dünya tarihini çekişmelerin yönlendirdiğini ve kurulu dengede bu dengenin yükünü çeken, dengenin aksaklıklarını ortaya koyan gücün bu dengeyi aşabileceğini savunmuştur. Marxisme, bu görüşleri Batı çerçevesinde geliştirmiştir. Bu açıdan belli bir sınırlılığı bulunmaktadır ama bu sınırlılık genel olarak Batı düşüncesinin sınırlılığından başka bir şey değildir. Batı kendi bakış açısını evrenselleştirmek yerine kendisini ve kendi değerlerini evrenselleştirmekle yetinmiştir. Bu sınırlılığı aşmayı Batı'dan, Batı Marxisme1nden beklemek yerine bizim başarmamız gerekmektedir. Yinelemekte yarar görüyoruz. Batı anti-Marxsmel bizim açımızdan hiçbir biçimde ilgi çekici bir şey söylememektedir.

XIX. yüzyıl önemli bir olayla, Fransız Devrimi'yle başladığı gibi yine önemli bir olayla, bir dünya savaşıyla son bulmuştur. Dünya savaşı adını taşımasına karşın çekişme Batı ülkeleri ile sınırlı kalmış ve bu çekişmede amaç dünyanın paylaşılması olmuştur. Bu nedenle dünya savaşı adını taşımaya hak kazanmıştır. XIX. yüzyıl böylece beklenen Batı toplum içi çatışma yerine Batı toplumları arasında çatışmayla sonuçlanmıştır. Sonradan yüzyıl boyunca çatışma yine devletler arasında, bloklar arasında sürmüştür. Kuşatılmış kale kuramı, toplum içi çekişmeler karşısında Batı Devletleri arasındaki çatışmanın öncelik kazandığının bir belirtisi olarak gündeme gelmiştir. Çatışma Batılı devletler arasında tüm şiddetiyle sürmektedir ama I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Batı dünya egemenliği Doğu'dan gelen büyük bir tepki ile karşılaşmaya başlamıştır. Bu gelişmeler sonucu Bakû Kongresi toplanmış ve Sultan Galiev söz söyleyebilme olanağ bulmuştur. Yine ilgi çekicidir, Lenin'den bu yana Doğulu önderler, uluslararası Marxiste aklında ağırlıklarını duyurmaya başlamışlardır. XX. yüzyılda bir Mao ya da Ho-çi Ming yanında sözü edilmeye değer bir Batılı Marxiste'le karşılaşılmamıştır. XX. yüzyıl, Batı Marxisme geleneğine daha yakından bağlı, Batı endüstri toplumlarında gerçekte olacak devrime öncelik tanıyan Troçki yerine Milletler Komiseri sıfatıyla Rusya'daki Doğu halkları üzerinde denetimi elinde tutan Stalin'in başarısıyla başlamıştır. XX. yüzyılda Batı için sorun yine değişmiş bulunmaktadır. Batı geliştirdiği ilişkileri dünya egemenliği ilişkilerine dönüştürmeyi başarmıştır.

XX. yüzyılda temel sorunu, Batı dünya egemenliğine tepki gösteren Doğu ülkelerinin Batı denetimi altında tutulması sorunu oluşturmaktadır. Günümüz gelişmeleri, Batı'nın bu kaygısının ürünü olmaktan başka bir anlam taşımamakta ve Batı toplum sınıfları da tüm çelişkileri kapsar evrensel siyasetler oluşturmak yerine Batı dünya egemenliği biçimleri konusunda siyaset üretmekle yetinmiştir. Batılı taraflarca bize önerilen, yeni bir dünya kurma çabası değer, Batı egemenlik biçimlerinden birisini seçip Batı denetimindeki dünya ilişkilerine katılmayla sınırlı kalmaktadır. Batı önerilerinin -buna Marxisme'in yüzyılımızda kazandığı biçimi de eklemelidir bu sınırlılığı özellikle Cezayir deneyiyle açık biçimde karşımıza çıkmıştır. Cezayir deneyine ayrı bir önem veriyoruz. Cezayir, eski bir Osmanlı eyaleti ve bir İslam ülkesidir. S. S. CB. 'ndeki İslam ülkeleri aynı deneyi belki başka bir biçimde de olsayadışamıştır. S. S. C. B. 'nde bulunan İslam ülkelerinin deneyleri sorunların çok daha önce görölmesine elbet izin verebilirdi. Ancak biz söz konusu ülkelerde Doğu ve İslam dünyası arasında bir perde oluşturduk. Batı devletleri de bu

lkelerde olan bitenlerin Doğu'ya yansımaya engel olmuştur. Batı'da yalnızca Batı yaklaşım biçimi açısından Rusya'daki düzenin getirdiği sınırlılıklar üzerinde durulmakla yetinilmiş, olaylar gerçek boyutlarıyla tartışmaya açılmamıştır. Olay Batı'da Doğu toplamlarını denetim altında tutmak için iki öneri, iki seçenek olarak karşımıza çıkmakta, Doğu denetimi konusunda kuşular ortadan kalkınca Batı lkelerindeki Marxiste yönetimler kendilerini tasfiyede duraksamamakta, Batı dünya egemenliğinin geçerliliği kanıtlanmış sayılan biçiminde yerlerini almak için sabırsızlanmaktadırlar.

XX. yüzyılda Türk düşüncesi üzerinde Batı akımlarının etkisi konusu üzerinde kısaca duracağız. Türk Marxisme1nde görülen genel eğilimleri kavrayabilmek için konuya eğilmekte yarar vardır. XIX. yüzyıldan bu yana görülen genel görüntü XX. yüzyılda da sürmektedir. Ama söz konusu etki XX. yüzyılda bazı yeni eğilimler kazanmış bulunmaktadır. Bu yeni eğilimlerin başında Türk düşüncesinin Doğu ile olan ilişkisinin kesilmesi gelmektedir. XIX. yüzyılda Batı seçiminin yapılmış olmasına karşılık Doğu ile Doğu kimliğimiz ile bağlantımız sürmektedir. Pan-Türkist ve panislamist akımlar bu ilgiyi yakın dönemlere kadar canlı tutmuştur. Doğu ile bu yakın ilişkimiz Batıcılışma çabalarıyla birlikte sürmüş, Doğu ile bağlantımızın sürmesi ile Batıcılışma girişimlerimiz arasında herhangi bir çelişki görülmemiştir. Bu tür çabalar yeni dönemde son bulmaktadır. Doğu ile olan bağlılığımız ve özellikle İslamcı akımlar Batıcılışmayla uyuşmaz, karşıt sayılmaya başlanmıştır. Turancı akımların söz konusu eğiliminin sürdüğü düşünülebilir. Fakat Turancı akımlar da Orta Asya deneylerinden yararlanmak, Orta Asya toplumlarıyla ortak girişimlerde bulunmak amacını hiçbir biçimde içermemiştir. Turancılığın sözcülüğünü, savunuculuğnu yapmış kişilerin ancak koşulların değişmesi üzerine bugün Orta Asya ülkelerini tanımaya başlamış olmaları ilgi çekicidir. Turancılık bu anlamda bizde Doğu ile ilişki kurmak çabasından çok Batı Sovyet aleyhtarlığına hizmet işlevini görmüştür. Yeni dönemde Doğu ile ilişkilerimiz Doğu ülkelerine örnek olmamızla sınırlı tutulmuştur. Örnek olmamız olayı da bizim dışımızda, bizden bağımsız yürütülmüştür. Bu konuda bizden istenen ve beklenen de örnek olmaya yaraşır bir tutum ve davranış içinde olmamızla sınırlı kalmıştır. Batı'ya benzemekle ve Batı'ya yönelmemizle Doğu ülkelerine örnek oluşa hak kazanacağımız inancı pekiştirilmiştir. İç çelişkiler toplumumuzda bir baskıya yol açmadığı gibi Doğu'ya yönelişimiz de olmayınca son gelişmelerden sonra sosyalizmle pek bir ilişkimiz kalmamıştır. Bizde Batıcılışma akımı toplumu biçimlendirmekten çok Batı ile yeni ilişkiler kurmayı amaçlamaktadır. Batı'nın bize olan yaklaşımı da pek farklı değildir. Bizim toplum olarak sorunlarımızın çözümlenmesine değil, bizim Batı sistemine şu ya da bu biçimde uyum sağlamamız konusuna ilgi duymuşlardır. Batı düşünce akımları da bize bundan başka bir şey öğretmemektedir. Batıcılışmaya koşulduğumuzdan bu yana yapı değişikliği toplumumuzda sürekli gündemde tutulmuş ve bu dar açıdan devrimcilik konusunda geri kalmak istememişlerdir. Anti-Marxiste akımlar da, bütün tutucu özellik ve niteliklerine karşın, Sabahattin Bey'den bu yana bize yapı değişikliğini öğütlemektedir. Herkes devrimci olduğu gibi bu yapı değişikliği önerilerinin tümü de Batı kaynaklı olmuş ve toplumumuzun sorunlarına çözüm getirmek tasasını taşımamışlardır. Tasa, Batı doğrultusunda biçim kazanmak olmuştur. Gerçekte amaçları, Batılılaşmak değil Batı sistemine uygun bir biçim kazanmaktır. Batılılaşmanın sorunları kendiliğinden çözeceği aldatmacasıyla Batı dünya egemenlik sistemine katılmamız için iki ayrı yol önerilmiş ve tartışma bu yönde sürdürülmüştür. Tartışma hangi Batı sistemine katılmayı yeğleyeceğimiz konusunda ve dış siyaseti belirleyici bir nitelik taşımaktadır.

Önerilen, toplum sorunlarına, toplumdaki dengesizliğe ya da çekişmeye çözüm değildir. Bu nedenle söz konusu akımlar toplumun belli katlarının ideolojik aracı olmaktan uzak kalmış, topluma biçim vermek, yönlendirmek durumunda olanların görüşleri ve dış siyaset önerisi olarak kalmıştır. Söz konusu durum Osmanlı mirasıyla pekişmiş, tartışma kapı önü çekişmesi görüntüsünü kazanmıştır. Kapı önü çekişmesine bağlı olarak tartışmalarda takım anlayışı egemen olmuştur. Marxisme de genel çizgileriyle yurdumuzda bu gelişmenin dışında kalmamıştır. Marxiste'lik öncelikle hangi takımdan olunduğunun belirlenmesinde önem kazanmıştır.

Marasme'in yurdumuzda kazandığı bu görüntü Türk düşünürlerinin Marxisme ile olan ilişkilerinin anlaşılmasında bazı güçlükler yol açmaktadır. Marxisme ile uzak yakın hiçbir ilişkisi bulunmamasına karşılık takımdan olmakla bazı düşünürlerimizin kendilerini Marxiste bilmeleri bu konuda güçlüklerin en açık kanıtıdır. Marxisme'nin bize öğrettiklerinin başında tarihin önemi bulunmaktadır. Unutmayalım, Marxisme sırasında tarihi maddecilik adı altında anılmaktadır. Marxisme, tarih bilgisinin önemini vurgulamaktadır. Ama tarih bilgisinin günümüz sorunlarının anlaşılmasına ve aşılmasına izin verir, destek olur biçimini, tarih bilgisinin özel bir biçimini öne çıkarmaktadır. Bu nedenle Batı'da anti-Marxiste'lerin belli tarih bilgilerine ya da aynı bilgilerin değişik biçim ve yorumlarına dayanarak Marxisme'i çürütme çabalarına tanık olunmaktadır, Türkiye'de bu tartışmaların ışığı altında Marxiste tarih anlayışı kalıp biçimini kazanmıştır. Bu kalıp dışında yaklaşımlar, Batı anti-Marxisme'yle yakınlaştırılmış, tartışmaya, araştırmaya girililmemiştir. Bu kısır çekişme içinde Türk Marxisme'i tarihimizin özellik ve zenginliğini bir yana itmiştir. Yine Marxisme'in XX. yüzyılda görülen gelişmeler sonucu Batı düzenine katılmada bir çözüm reçetesi niteliği kazanıp toplum araştırmalarının önüne geçmesi belli kalıplarda donmasına yol açmıştır. Kemal Tahir kalıplarla yetinmeyi reddetmiş, tarihimize eğilmek zorunluluğunu ve sorumluluğunu duymuştur. Kemal Tahir'in bir Türk romancısı olması kendisine bazı olanaklar sağlamıştır. Osmanlı tarihi yalnızca yeni bazı ayrıntılar elde edilmesini değil, sorunları gerçek boyutlarıyla kavranmasını sağlar bir zenginliktir. Kemal Tahir, sorunların gerçek boyutlarıyla ve evrensel düzeyde, toplumlar arası ilişkiler düzeyinde ele alınması gerekliliğini bize anımsatmıştır. Tasa Marasme'i çürütmek değil aşmaktır. Marxisme, Batı düşüncesinde bir yol kazası değildir. Bu nedenle bilmezden gelmek ya da Batı düşüncesini yanlışlardan arındırmak amaç olamaz. Gerekli olan Marxisme'le de hesaplaşmak ve onu aşmaktır. Bu konuda sürdürülecek çabalarda Kemal Tahir düşüncesi bizlere yol göstermektedir.

Kemal Tahir (13 Mart, 15 Nisan?) 1910'da İstanbul'da doğdu. Romanları ve toplum tarihi tezleri nedeniyle tartışmaların odağında yer aldıktan sonra 21 Nisan 1973'te geçirdiği bir kalp krizi sonrasında en verimli döneminde aramızdan ayrıldı. Öldüğünde yakın arkadaşı Aziz Nesin mezarı başında "fırtına dindi" demişti. Ancak ölümünden bu yana 37 yıl geçmesine rağmen Kemal Tahir romanları ve toplum tarihimize ilişkin tezleriyle hâlâ gündemde, canlılığını koruyor. "Kemal Tahir 100. Yaşında" kitabının varlık nedeni de budur. Kemal Tahir Türk toplum düşüncesinin yaşayan anıtlarından biri olarak bizi onurlandırıyor.

"Kemal Tahir 100. Yaşında" kitabının önemi öncelikle Kemal Tahir'in kendisinden gelmektedir. Kitabın T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın "Anma ve Armağan Kitapları Dizisinden "prestij kitabı" olarak yayınlanması Kemal Tahir'e olan saygının bir ürünüdür. Kemal Tahir tavır ve görüşleriyle, getirdiği tartışmalarla dar siyasi örgüt kalıplarının dışında kendi başına var olmuştur. Kemal Tahir romanlarının ana damannı oluşturan toplum ve tarih tezleri onun bağımsız düşünce yapısının bir ürünüdür. Bu anlamda kendisinden öncesi yoktur. Ama kendisinden sonra Türk romanı ve toplum düşüncesine getirdiği zenginlik, Kemal Tahir tavrı ve düşünce doğrultusu günümüzde de devamlılığını sürdürüyor. Bu durum Kemal Tahir'in belli siyasi yapılar ve takımlarla bütünleşmiş aydınlardan farklılığının da bir göstergesidir.

Kemal Tahir sadece mevcut düzenin/resmi görüşün dışında kalmamıştır. Aynı zamanda mevcut düzenin dışında kalan ama mevcut düzenin uzantısı ve yedeği olan sağlıklı, sollu çeşitli kadrolar ve aydınlar tarafından da dışlanmıştır. Bir anlamda (biblosu çalışma masasının üzerinde duran) Don Kişot gibidir. Don Kişot'tan farkı veya dramı, yiten bir düzenin savunucusu değil, Türk toplumuna ve geleceğine umutla bakan yeni bir dünya düzeninin savunucusu olmasıdır. Kemal Tahir sadece mevcut düzenle değil kendisiyle de sürekli hesaplaşarak Türk toplum gerçeğiyle ilişki kurmaya çalışmıştır. Türk toplum ve tarihine, Osmanlılığa bağlılığı aşılması mümkün olmayan bir düzen savunuculuğu nedeniyle değildir. Yeni bir düzenin oluşturulmasında Türk toplum ve tarihinin yaratıcı potansiyeline duyduğu güvendedir. Öfkesinin keskinliği roman anlayışının ve düşüncesinin tavizsizliğinden, düşünce namusundan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden haksızlıklara rağmen mevcut düzene ve hiç kimseye kırgın değildir. Kemal Tahir geçimini sağlamak için takma adlarla aşk ve serüven romanları, gülmece öyküleri, çeviriler, uyarlamalar yapmış, yaşamını mahpusluk ve yazarlıkla geçirmiştir. Romancı ve düşünür olarak kimliğini hapis yattığı yıllarda en zor şartlarda oluşturmuştur. Kemal Tahir 1938'de, Tan gazetesinde yazı işleri müdürü olarak görev yaparken, 28 yaşında, siyasi görüşleri nedeniyle "Bahriye Olayı/ Donanma Davası" diye bilinen suçlamaların sanıklarından biri olarak Donanma Komutanlığı Mahkemesi'nde yargılanmış ve askeri isyana teşvik ve tahrik etmekten tutuklanarak 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Deniz subayı olan kardeşi Nuri Demir, Hikmet Kıvılcımlı ve Nâzım

Hikmet de yine aynı davadan mahkûm olmuştur. Çankırı (1940), Malatya (1942-44), Çorum (1945-48), Nevşehir (1949) cezaevlerinde 12 yıl yattıktan sonra 1950'de çıkan genel aftan yararlanıp serbest kalmış, 1955'te 6-7 Eylül olayları sırasında bir kez daha tutuklanarak, Harbiye Cezaevi'nde 6 ay yatmıştır. Bu davaların ve suçlamaların haksızlığı bugün bütün yönleriyle açığa çıkmıştır. Kemal Tahir 1960'lı yıllar boyunca da çeşitli kurumların tehdidi altında kaldı. Aziz Nesin'e mal edilen (Aziz Üstelin aktardığı) doğruluğu tartışmalı da olsa bir olay vardır. 12 Mart 1971 darbesi ve sıkıyönetimin ilanının ardından Aziz Nesin emektar valizine eşyalarını ve traş sabunu koymayı unutmuyup, sırtına pardösüsünü geçirip evin önünde bekler, ikinci sigarasını yakarken askeri bir cip gelir, asteğmen Aziz Nesini alıp yola devam eder. Biraz gittikten sonra Aziz Nesin arka koltuktan çavuşa "şu söğüt ağacının yanından sağa sap" der. Asteğmen elindeki kâğıda bakar ve çavuşa sapmasını söyler. Birkaç yüz metre sonra Aziz Nesin "şimdi sola gir. , düz git, beyaz badanalı dört katlı bir apartman göreceksin onun önünde dur" der. Asteğmenin onayıyla çavuş denileni yapar. Aziz Nesin çavuşun sırtına az biraz abanıp açık camdan "Gel Kemal" diye seslenir ve Kemal Tahir elinde valiziyle cipe biner. Asteğmen şaşkın "Nereden biliyordunuz sizi almaya geleceğimizi" diye sorar. Kemal Tahir acı acı gülümser. "Sen daha çok gençsin, zamanla öğrenirsin. Bu ülkede ne zaman ortalık karışsa, ne zaman sıkıyönetim ilan edilse önce bizleri götürürler. Alıştık artık!" der. Doğrulamak mümkün değil ama bu olay Kemal Tahir'in hapisane yılları sonrasında dışarıda geçirdiği yaşamının kolay olmadığını (Kemal Tahir'e karşı olan tavır ve anlayışın) bir göstergesidir. Bunun ötesinde hapisane dışında geçirdiği dönemlerde de romanları ve gündeme getirdiği tartışma konuları nedeniyle "Osmanlı yandaşı" ve "sosyalist1 olarak sürekli olarak rahatsız edilmiş, "takım dışı" görülerek suçlanmış, "sivil" görünümlü düzen savunucuları tarafından ihbar edilerek izole edilmeye çalışılmıştır. Çeşitli basınyayın organlarında yer alan, kendisine tartışılmaz otorite görüntüsü veren belli takımların, aydınların saldırı kampanyalarıyla rahatsız edilmiştir. Kemal Tahir resmi ve sivil kuruluşların, kişilerin tehdit ve saldırılarına pabuç bırakmamış, bu takımların dışında kendi bağımsız varlığını sürdürebilmiştir. Bir başka düzeyde bir araya gelmeyecek farklı görüşe sahip çeşitli kesimlerden insanların Kemal Tahir'e olan yakınlığı ve saygısı kendi sözünü söyleyen ve sözü olan bir aydına, aydın namusuna sahip çıkma çabasının ürünüdür. Kemal Tahir'in gündemde olması, roman ve düşüncelerinin canlılığı gündelik dar siyasi kaygı ve kavgalar dışında Türk toplum ve tarihinin bütün zenginliğini kapsama gayretinden kaynaklanmaktadır.

Kemal Tahir öncelikle bir Türk romancısıdır. Kendi işini ve kimliğini böyle tanımlamıştır. Bundan anlaşılması gereken romanlarında Türk insanının yaratıcı gücünü ve zenginliğini ele almasıdır. Kemal Tahir roman ve toplum gerçeği yöntemi üzerinde bilinçli olarak durmuştur. Türk toplum gerçeğiyle ilişki kurma çabası nedeniyle romancı ve düşünür kimliği birbiriyle bütünleşmiştir. Kemal Tahir romanlarında drama düşmüş Türk insanının kısırılmışlığını toplum düzeyinde getirdiği çözümlerle aşma özelliğini öne çıkarmıştır. Türk insanının dramının dayattığı zorunluluk nedeniyle olaylara dayalı tarihsel romanlar yazmıştır. Bu çabasında edebiyatın kendine özgü anlatım aracı yanında toplumsal bilimlerin düşünce biçimi ve anlatım araçlarını da çalışması sırasında kullanmıştır. Kemal Tahir Doğu toplumlarının ve Türkiye'nin toplumlar arası ilişkilerde yerinin sorgulandığı bir dönemde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan günümüze kadar olan serüveninde Türk toplumunun cevherini oluşturan Osmanlı sürekliliğini aramıştır. Osmanlılığa olan ilgisi bir takıntı değildir. Romanın dramadüşmüş insanı anlattığını söyleyen Kemal Tahir, tarih ve toplumu yorumuyla örtüşen kendine özgü bir roman anlayışı geliştirmiştir. Kemal Tahir'e

göre Türk toplumu Batı toplumlarına benzemiyordu. Bunun ötesinde Türk toplumunun çıkarları ve tarih içindeki gelişimi Batı'nın klasik gelişim çizgisinden farklıdır. Drama düşmüş insan tipi Doğu-Batı çatışması içindeki yerimiz ve rolümüz ile ilgilidir. Devlet/siyaset, toplum düzeyinde ortaya çıkan çözümün en üst düzeyde ifadesidir. Kemal Tahir Türk toplum yapısını ve değişimin siyasi yönünü olaylara dayalı bir bütünlük içinde ele almış, dünya edebiyatına Türk edebiyatının zenginliğini kazandırmıştır. Doğu-Batı çatışması Kemal Tahir için sadece bazı olayları değerlendirmeye yönelik herhangi bir görüş değildir. Dünya ve Türk toplum tarihini belirleyen temel çatışmadır.

Kemal Tahir daha ilk romanlarından başlayarak farklı bir tavır sergilemiş, Batı değerlerine ve beklentilerine, alışlagelmiş kalıplara uygun romanlar yazmamıştır. Amacı sadece Batı'dan farklılığımızı belirtmek değildir. Batı çözüm önerilerine ve modellerine karşı çıkmıştır. Hazır açıklama ve kalıpların dışında kendi toplum gerçeğimizle ilgili söz söyleme çabasında olmuştur. Kemal Tahir 1940'lı yıllardan itibaren roman çalışmaları yapmış, Sağırdere (1955) ve onun devamı olan Körduman (1957) romanlarında yeni Türkiye devletinin Osmanlı'dan, imparatorluk siyasetinden vazgeçerek kendisini Anadolu'yla sınırlamasının, köye, köylüye dayama çabasının ürünü olan köyü ve köylüyü yüceltme ve değiştirme tavrının kofluk ve dayanaksızlığını şehirle ilişkili olarak 1930'lu yılların sonu itibarıyla hikâye ederek ortaya koymuştur. Bu, köy enstitüsü çıkışlı yazarların köye bakışından farklı bir yaklaşımdı. Kemal Tahir'in köye, daha doğrusu Anadolu toplum gerçeğine bakışı sadece Kemalizme karşıtlık oluşturmamış, aynı zamanda sosyalistlerin bakış açısını kapsamıştır. Kemal Tahir'in romanlarıyla ilgili ilk tartışma Rahmet Yolları Kesti (1957) romanında eşkiyalık olayına bakışıyla ilgilidir. Bu konudaki görüşleri eşkiyadan "devrimci" mit yaratan Yaşar Kemal'in İnce Memed romanına tam bir karşıtlık oluşturuyordu. Dönemin sosyalist aydınlarından bu açıdan ayrılmıştır. Ağalık ve eşkiya arasındaki bağlantı resmi kurumlarla köy arasındaki ilişki ve uyumsuzluğun da bir göstergesi olmuştur. Kemal Tahir Yedi Çınar Yaylası (1958), Köyün Kamburu (1959), Büyük Mal (1970) üçlemesinde Osmanlı Batılaşmasından Cumhuriyet'e, 1930'ların sonuna kadar uzanan tarihsel dönemde geleneksel Osmanlı düzeninde kırsal yapıda ortaya çıkan bozulmayı, ağaeşraf sömürsünü, eşkiyalığı, üretimde temeli olmamasına karşın belli kesimlerin pay kapma çekişmesini ele alarak farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Batıcılaşma girişimlerine karşın, çeşitli siyasi hareketler Anadolu'ya yeni bir üretim düzeni getirmemiştir. Bütün bu uzun tarihi dönem boyunca devlet köyle ilişkisini ve köyün denetimini geleneksel yapının bozulmasıyla ortaya çıkan "parazit yeni güçlerin otoritesiyle sağlamaktadır. Diğer deyişle köyde düzenin işleyişi, güç ilişkileri devlet siyasetine bağlı olarak ortaya çıkmakta, üretim/sınıf ilişkilerine dayalı bir temel ve değişme söz konusu olmamaktadır. Kemal Tahir romanlarında yerel düzeyde asalak güçlerin ve otoritenin el değiştirmesinde resmi güçlerle ilişki, kısıcılık, kurnazlık ve cinsel gevşekliğin öne çıkmasının bir nedeni budur. Yerel düzeyde ortaya çıkan asalak güçler kendi otoritelerini devletin otoritesi yerine geçiremediği ve devlete alternatif yeni bir siyaset öneremedikleri için devlete bağlı kalmayı sürdürmektedir. Devletin yerel düzeydeki resmi temsilcileriyle (asker, bürokrat, öğretmen, adli memur) hem farklılık ve yabancılıkları hem de yakın ilişkileri bunun bir göstergesidir. Siyaset düzeyinde ortaya çıkan değişikliklere ayak uyduramayanlar çeşitli biçimlerde devre dışı kalarak, yerlerini bir başka yerel güce bırakmaktadır. Bozkırdaki Çekirdek (1962) romanı köy enstitüsü olayını, devletin köyden devşirdiği kadrolarla kendi denetiminde, kapalı bir köy düzeni yaratma olayının başarısızlığını anlatır. Kemal Tahir'in köye bakışı "köy

romanı" olarak adlandırılan türden, "köy romancıları"nın bakış açısında bütünüyle ayrılmaktadır. Kemal Tahir Osmanlı düzenini sürdürmede karşılaşılan güçlüklerle hatta Osmanlı'dan vazgeçmemize rağmen toplum düzeyinde Osmanlılığı yaşatan ve devamlılığını sağlayan Anadolu toplum gerçeğinin temel kaynağını, tarihi dinamiğini ve gücünü ortaya koyma çabasıdır. Kemal Tahir'in 150-200 yıllık bir tarih ile roman yazılamayacağını söylemesinden de bunu anlamak gerekir.

Kemal Tabirin siyasi yapıda ortaya çıkan çekişme ve değişimleri ele aldığı, yakın tarihin olaylarını konu edindiği kent romanları bir anlamda Anadolu toplum gerçeği, köy çerçevesi içinde ele aldığı olayların siyaset düzeyinde doğrulanması ve bütünleştirilmesidir. Bu romanlarda Batıcılığa, Kemalizm eleştirileri öne çıkmıştır. Bu nedenle özellikle kendini sosyalist olarak tanımlayan çevrelerden Kemal Tahir'e yönelik belli eleştiri, eleştiri ne demek ihbarlar geldi. Kemal Tahir özellikle İstanbul'u temel çerçeve aldığı ve Osmanlılıktan Cumhuriyet'e geçişin sorunlarını tartıştığı çeşitli romanlarıyla ayrı bir çerçeve oluşturmuştur. Esir Şehrin insanları (1956) ve Esir Şehrin Mahpusu (1962) romanlarında Mütareke ve işga İstanbul'unun Osmanlı kadroları üzerindeki değiştirici etkisini, Yorgun Savaşçı da (1965) görevsiz ve amaçsız kalan savaşçı subayların ordusuz kalma dramını ve yeni devlet arayışını, saray ile milli mücadele yanlısı güçler arasındaki çatışmayı, düzenli orduya geçiş ile milli mücadelenin başarısını ele aldı. Türk toplum tarihi açısından yeni bir dönemi belirten yeni devletin kuruluşu sonrasındaki olay ve mücadeleler de Kemal Tahir'in romanlarında konu edildi. KurtKanunu/nda (1969) İzmir Suikastini, Yol Ayrımı'nda (1971) Serbest Fırka olayını ele alarak eski ve yeni kadrolar arasındaki çekişmeyi, eski kadroların tasfiyesini anlattı. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar belli bir süreklilik taşıyan Doğulu bir toplumda Batıcılığa girişimleri, yüzyıllarca Batı'ya karşı Doğu'yu savunan Türk toplumunun dramını ve çıkmazını oluşturmaktadır. Geleceğe doğru her yeni "atılım" ve "coşku" yeni bir açmazla sonuçlanmaktadır. Kemal Tahir romanlarında Türk insanının ve aydınının dramı da buradan kaynaklanmaktadır. İleriyi, değişimi, çözümü temsil eden roman kahramanlarının bir başka romanda değişen koşullarda kendilerini, yapıp ettiklerini sorgular bir halde olmaları bunun bir ürünüdür. Kemal Tahir'in Kemalizm eleştirilerine de bu açıdan bakılmalıdır. Sorun yönetici kadroların özveri ve cesaretinden, savaşçılık yeteneklerinin eksikliğinden değil Anadolu toplum gerçeğine ters düşmelerinden kaynaklanmaktadır. Kemal Tahir sorunun temelini tartışmak, kuruluş ve kurtuluşu Anadolu toplum gerçeğine dayamak çabasıyla tarih ile ilişki kurmuştur. Eleştirileri de bu yöndedir. Bu elbette elde edilen başarılardan vazgeçmek ve küçümsemek anlamına gelmemektedir. Aksi takdirde Yorgun Savaşçı gibi kurtuluş savaşını ve bunu yürüten kadroları yücelten anıt bir roman da yazılmazdı. Kemal Tahir tarihe dar bir açıdan bakmamıştır. Kimse kendi darlığını Kemal Tahir'e mal etmesin. Kemal Tahir Türk toplum tarihi açısından önemli çeşitli olayları içinde yer aldığı genel çerçeve içinde değerlendirerek eleştirirken, aynı zamanda bu genel çerçevenin somut koşullarının da bilincindedir. Roman kahramanları da somut koşullar içinde öncü ve savunucu olurken genel tarihi çerçeve ve gidiş içerisinde açmaza düşmektedirler. Sorun bu açmazı aşmaktır.

Türkiye'de, Osmanlı'dan bu yana gelen Batıcılığa çabaları toplumun isteği veya toplumsal gelişimin sonucu ortaya çıkmamıştır. Devletin siyasi bir seçimidir. Değişiklikler de daha çok yönetim ve siyaset düzeyindedir, toplum kimliğinin değişmesi söz konusu değildir. Batıcılığa

girişimleri temelde bir çözüm getirmemesine rağmen Osmanlı'dan bu yana Türkiye toplumlar arası ilişkilerde rol almış ve siyaset üretebilir bir durumdadır. Kemal Tahir Türk toplum tarihine zenginlik kazandıran Doğu-Batı çatışması içinde drama düşmüş Türk insanını ve bu dramdan çıkış arayışlarını ve çabasını romanlarında ele almıştır. Esas amacı Anadolu Türk insanının zorluklardan çıkışına, sorunların çözümüne sağlam dayanaklar bulmak ve bu gücün kaynağını, temelini açığa çıkarmaktır. Tarihi bütünlüğü ve sürekliliği sağlayan budur. Kemal Tahir'in romanlarının "tarihi roman" olarak değerlendirilmesinden, dünya romanına Türk insanının zenginliğini katmasından da bu anlaşılmalıdır. Kemal Tahir ele aldığı bir olay ve sorun üzerinde takılıp kalmamıştır. Esas olan Anadolu Türk toplumuna kimliğini kazandıran, sürekliliğini sağlayan temel ilişkilerin ortaya konmasıdır. Osmanlılık, Anadolu Türk toplumunun toplumlar arası ilişkilerdeki yeri ve rolünün, toplum kimliğinin en mükemmel ifadesidir. Bu nedenle Kemal Tahir'in Anadolu toplum gerçeğine ilişkin düşüncelerini ortaya koyduğu Devlet Ana romanı (1967) üzerinde en çok konuşulan, en çok tartışılan kitabıdır. Kemal Tahir bu romanında Osmanlı'nın kuruluşu olayı aracılığıyla Anadolu Türk toplumunun dünya tarihine katkısını, 700 yıl boyunca Osmanlı'nın yaşamasını sağlayan toplumsal gücün dinamizmini ve kaynağını, Doğu-Batı çatışmasında Batı'ya karşı Doğu savunuculuğu ve koruyuculuğu temelinde ortaya koymaya çalışmıştır. Devlet Ana romanında Türk toplum kimliği somut tarihsel gerçeklere dayandırılmıştır. (Türk toplumunun somut gerçekliğinin tarihsel bütünlüğü içinde korunabilmesi ve sürekliliği imparatorluk/dünya siyaseti çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Kemal Tahir Anadolu insanının temel cevherini kuruluş gerçeğinde ele alarak gerçekte günümüzün ve geleceğin zorluklarına ve çözümüne sağlam dayanaklar bulmak istemiştir. Bu konu zenginliği roman diline de yansımıştır. Kemal Tahir Devlet Ana'da klasik romanın anlatım biçimini zorlamış, yeni bir roman dili oluşturarak anlatım biçimine yenilikler katmıştır. Bunun için halk hikayelerinden, destan ve masalların yapısından, geleneksel Osmanlı tarih yazımına kadar çeşitli yazı geleneğimiz örneklerinden yararlandı. Kemal Tahir 1402'de yaşanan Timur belasından sonra yıkılan Osmanlı'nın sağlam temellere dayalı olduğu için yeniden kuruluşunu ele almak istediği Topal Kasırga ve tarihimizde ortaya çıkan diğer önemli bir temel değişiklik olan Batıcılığa olayını ele alacağı Batı Çıkmazı, Yıldız Alacası romanlarını tamamlayamamıştır. Bu Türk romanı ve düşüncesi açısından büyük bir kayıp olmuştur.

Kemal Tahir'in Namuscular, Karılar Koğuşu, Dam Ağası, Bir Mülkiyet Kalesi ve Hür Şehir İnsanları gibi roman taslakları ölümünden sonra basıldı. Yine ölümünden sonra yayınlanan 15 ciltlik Notlar'ı da (1989-1993) Kemal Tahir'in çalışkanlık ve üretkenliğinin yanında öldükten sonra da Türk romanı ve toplum düşüncesini belirlemesinin, kendi kendini gündemde tutmasının bir örneği olmuştur.

Kemal Tahir'e karşı çeşitli çevrelerin çelişik bir tutumu vardır. Bu, Kemal Tahir daha yaşarken de geçerlidir. Aydınlar tarafından üzerinde en çok tartışılan, belli bir çevrenin Kemal Tahir'e yönelttiği suçlamaların kaynağı olan Yorgun Savaşçı kitabı Cumhuriyet Gazetesi Yunus Nadi ödülünü (1967) almıştır. Yine, Kemal Tahir resmi kurumlar tarafından dışlanırken, bir devlet kurumu olan TDK'dan, Devlet Ana kitabıyla Türk Dil Kurumu ödülünü (1968) almıştır. Ölümünden sonra da bu çelişiktavır değişmemiştir. Devlet, Bülent Ecevit'in de özel ilgisiyle, 1980 öncesinde YorgunSavaşçYm televizyon dizisi olarak çekimi için destek verirken, buna en çok karşı çıkanlar da yine kendini sol olarak tanıtan belli bir çevrenin aydınları olmuş, bu

ihbarlardan ve karşı çıkıştan da destek alan 1980 darbecileri Yorgun Savaşçının orijinal kopyalarını yakmıştır. Devlet hem yaptırmış hem de yakmıştır. Ancak daha sonra biri özel televizyonda, diğeri devletin resmi kurumu olan TRT'de iki ayrı kanalda iki Yorgun Savaşçı dizisi, hem de eş zamanda, gösterilmiştir. Kemal Tahir'e karşı devletin ve aydınların tavrı her zaman çelişik olmuştur. Bir yandan dışlama, diğerk taraftan bütünüyle silmeyerek kötüsü gelirse sahip çıkma. Bu nedenle değişik dönemlerde yeniymiş gibi tekrarlanan "devlet, Kemal Tahir ile barıştı" gibi sözler edilecek veya çeşitli takımlar içinde bulunan aydınlar romanlarını ve görüşlerini benimsemeseler de" Kemal Tahir'in fikir namusunu" yücelteceklerdir.

Kemal Tahir'in yaşam pratiğı, romancılığı ve toplum düşüncesi arasında kopmaz, sıkı bir bağ vardır. "Kemal Tahir 100. Yaşında" kitabında da bunu görmek mümkündür. Kemal Tahir bir Türk romancısı ve aynı zamanda düşünürdür. Her iki uğraşı birbirini desteklemiş ve beslemiştir. Kemal Tahir'in romanları ve toplum düşüncesi ile ilgili olarak olumlu veya olumsuz yazarların ortak bir noktası bulunmaktadır. Her iki taraf da Kemal Tahir'i bize önerilen her türlü "alışlagelmiş görüşlere", "kalıplara" karşı çıkan kendine özgü bir roman ve toplum düşüncesi olan bir yazar olarak değerlendirmektedir. Kemal Tahir hazır kalıplarla yetinmemiş, Türk toplumunun yaratıcı gücünü ortaya koymaya çalışmıştır. Bu anlamda sadece kuramsal düzeyde değil gündelik yaşam pratiğinde de belli sıkıntılarla karşılaşmıştır. Yazmak istediğı romanlar yanında tarih tezlerini de yayınlamak için gerekli vakti ve kolaylığı bulamamıştır. Kemal Tahir'in yaşamı ve kaynakçasına da bu açıdan bakmak, romancılığı ve düşünür yönüyle bütünleştirmek gerekir. Bunu bu Kemal Tahir kitabında da görmek mümkündür. Kitabın bölüm başlıkları bu temel anlayışa göre belirlenmiştir. Kemal Tahir Bibliyografyası ve Kaynakçası, Kemal Tahir ve Toplum Düşüncesi, Kemal Tahir ve Türk Edebiyatı adlı bölümlerde yayınlanan bir yazıyı diğerk bölümlerde de değerlendirmek mümkündür. Farklı bölümlerdeki yazıların yeri değiştirildiğinde de kitabın önemi ve anlamı değişmemektedir. Bunun nedeni Kemal Tahir'in yaşam pratiğı ve kaynaklarıyla, roman ve toplum anlayışı arasındaki bütünlüktür. Bu, Türk aydınları arasında rastlanan ender bir durumdur. Daha da ileri gidersek bir benzeri yoktur. Kemal Tahir'in roman anlayışı toplum ve tarih yöntemi çerçevesinde belirlenmiştir. Kemal Tahir'in romanları yanında buna paralel olarak geliştirdiğı "tarih notları" da bu çabanın ürünüdür. Bu nedenle Kemal Tahir ve Toplum Düşüncesi bölümünün Kemal Tahir ve Türk Edebiyatı bölümünün önüne gelmesi yadırganmamalıdır. Kemal Tahir'in roman anlayışını anlamak için de bu gereklidir.

Kemal Tahir'in her biri belli bir görüşü taşıyan romanları daha yayınlandığı zaman büyük bir ilgi görmüş ve bu ilgi ölümünden sonra da devam etmiştir. Türk edebiyatı ve toplum düşüncesinde Kemal Tahir kadar üzerinde durulan ve görüşleri tartışılan bir başka yazar olduğunu söylemek güçtür. "Kemal Tahir 100. Yaşında" kitabının ilk bölümünde Kemal Tahir'in yaşam öyküsü, bibliyografyası, romanları ve toplum görüşlerinin döneminde ve sonrasında yankıları, çeşitli tanıklıklar, sanat, edebiyat alanında etkisi, Kemal Tahir'in roman ve toplum görüşlerinden yola çıkılarak yapılan çeşitli çalışma ve uyarlamalar ele alınmıştır. Kemal Tahir Türk romanı ve toplum düşüncesinde kendisiyle başlayan tartışmaların odağıdır. Romanları ve görüşleri üzerinde yapılan tartışmalar Türk toplum düşüncesine canlılık ve zenginlik kazandırmıştır. Üniversite ve üniversite dışında çeşitli toplum bilimleri mensuplarının kendisine yakın ilgisi bunun bir kanıtıdır. Kemal Tahir'in Türk toplum düşüncesi içindeki yeri ve rolü, katkısı belli konu ve sorunları değişik bir biçimde tartışmaya izin vermektedir. Kemal Tahir düşüncesinin tanınması

roman anlayışını ve romanlarını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Kemal Tahir Türk edebiyatı ve toplum düşüncesiyle ilgili görüşleri olan ve bunu yazıya döken ender yazarlarımızdan biridir. 15 ciltlik Notlar'ı bu zenginliğin bir ürünüdür. Bu durum onun hem romanların hem de Türk toplum düşüncesine yaptığı katkıyı çeşitli düzeylerde bir bütün olarak ele almaya izin vermektedir.

Kemal Tahir toplumumuza önerilen toplum modellerini sorgulamanın ötesine geçerek toplumları tanımlayan temel ilişkiyi tartışmıştır. Bu anlamda farklı bir sosyalizm anlayışının savunucusudur. Kemal Tahir Türk toplumunun sadece Batı'dan farklılığı saptamasıyla yetinmemiştir. Bu saptamadan yola çıkarak tarihi değişme ve gelişmeyi belirleyen Doğu-Batı çatışması görüşüne ulaşmıştır. Doğu-Batı çatışması görüşü toplumlar arası ilişkilerde Türk toplumunun kendi sözü olabileceği, Doğu'nun öncülüğünü ve sözcülüğünü üstlenme olanağımız olduğunu bize göstermektedir. Kemal Tahir bu çabasıyla Türk toplum düşüncesine önemli bir katkıda bulunmuştur. Türk toplum ve tarihini eskiye bir övgü, yergi ya da özlem olmanın ötesinde günümüz ilişkilerini anlamaya yönelik bir güç, toplum dinamiğimizin bir parçası olarak tanıtmıştır. Kemal Tahir romanları ve tarih tezleriyle geçmişe sığınmak yerine tarihimizi güncelleştirmiş, toplumlunuzun serüveniyle belli bir dünya görüşü arasında geçerli bir bağlantı kurmuştur. Kemal Tahir Batı hazır kalıpları ve önerilerine karşı düşünce düzeyinde Doğu halklarının, Türkiye'nin sözcülüğünü ve savunuculuğunu üstlenmiştir. Bu yönüyle Türk romanı ve Türk toplum düşüncesinde kendisine bağlı ayrı bir yeri ve rolü vardır.

Kemal Tahir aleyhine sürdürülen kampanyalarda onun "Osmanlıyandaşı" ve "anti-Kemalisf ama aynı zamanda "sosyalist ve"devletçi" olduğu birlikte söylenmektedir. Bu tür etiketlemeler onu dışlama çabasının bir ürünüdür. Ancak Kemal Tahir'in aydın ve muhalif tavrının böyle bir yönü de vardır. Bu, bizde Osmanlı'dan beri süregelen "muhalif sanatçı, aydın" kimliğine de uymamaktadır. Gerçekte bu çelişkili bir durum değildir. Kemal Tahir Türk toplum ve tarihine dayalı bir sosyalizm savunucusudur. Resmi tezlerin dışında Türk toplum ve tarihine dayalı bir görüş geliştirerek, mevcut Batı düzen savunuculuğuna karşı çıkmaktadır. Batı öncülüğüne dayalı resmi sosyalizm anlayışından da bu çerçevede kopmuştur. Kemal Tahir Doğulu ve Türk sosyalisti olarak Batılılaşma geleneğine dayalı muhalif, aydın kimliğine karşıt yeni bir kanal açma çabasıdır. Bu nedenle kendisini milliyetçi, İslamcı, sosyalist olarak tanımlayan çeşitli takımlardan ayrılmıştır. Bu kesimler Kemal Tahir'i siyaseten eleştirseler de Kemal Tahir'in gündeme getirdiği sorun ve olaylara karşı ilgisiz kalamamışlardır.

Kemal Tahir'in roman ve düşünce anlayışı günümüzde de aşılmamıştır. Bu nedenle Kemal Tahir'in getirdiği tartışma konuları, romanları sadece kendi dönemiyle sınırlı kalmamıştır. Kemal Tahir romanı ve düşüncesi belli bir dönemin tartışmaları olmanın ötesinde günümüzde de canlılığını, zenginliğini sürdürebilmiştir. Kemal Tahir'in Türk toplumunun dünya ve tarih içindeki yerini anlama ve açıklama için getirdiği çerçeve bugün de kendisini güncel kılmaktadır.

Kemal Tahir, bize önerilen Batı toplum modelleri ve tarih anlayışını köktenci biçimde reddetmiştir. Bu sadece bir karşı çıkış ve savunma olarak da kalmamıştır. Doğu-Batı çatışması görüşüyle Türk toplum ve tarih gerçekliğini anlamamızı sağlayacak yeni bir açıklama getirmiştir. Kemal Tahir toplum gerçeğimiz ile kurduğu ilişkide bir arayışın ve geçmişin temsilcisi değildir. Osmanlılık savunusunda Türk toplum ve tarihinin zengin potansiyelini, devlet/siyaset kurucu geleneğini bize tanıtarak günümüz sorunlarının çözümüyle ilgili bir dayanak getirmiştir. Kemal

Tahir geçmişin bugünde yaşadığını ve geleceğin, geçmişle bugünü de içerdiğini bize hatırlatmıştır. Son gecesinde girdiği tartışmada söylediği sözler roman ve düşünce anlayışının ve yapıp ettiklerinin özeti gibidir. "Hayatım boyunca bir sistem dahilinde düşünmeye çalıştım. Sistemden ayrılmadım. Yazdıklarım bir rastlantının sonucunda değil, sistemli düşüncenin sonucunda bulunmuştur. Bundan ötürü doğrultumda yanlış düşmedim; olaylar söylediklerimi doğruladı. El yordamıyla değil, bir sistem içinde düşünmelidir insan... İnsanlar yanlış yapabilir, ama çok çekmiş insanlar talihlidir bir bakıma. Yanlış yapmaları daha zordur... Ben romanlarımda dünü yazdım. Ama romancı dünü yazarken kendi gününü yansıtır bir bakıma. Hatta gelecek için yazar. " Kemal Tahir'e göre toplum ve tarihi gerçeği bilmek, güncel olanı geleceğe doğru aşmanın bilincidir.

Kemal Tahir kendi sözü olan ender aydınlarımızdan biridir. Önemi ve güncelliği de buradan kaynaklanmaktadır. Türk aydını çok uzun bir zamandan bu yana gazete ve dergi sayfalarında devletin Batıcılığa seçimini tartışmadan gündelik siyasi sorunlarla ilgili dar bir çerçevede söz söylemeye çalışmıştır. Türk edebiyatında da Batılılaşma, modernleşme, kimlik, tarih, gelenek gibi konular siyasi seçim ve yönelişimize uygunluk taşımıştır. Romancılarımız ve düşünürlerimiz siyasi seçimlerinin kısıncı altında kalmıştır. Türk edebiyatı ve düşüncesi temel konular ele almak yerine gündelik sorunların içinde sıkışıp kalmıştır. Sorunların nedeni de, çözümü de Batıcılığa seçimi ve kalıpları çerçevesinde tartışılmıştır. Türk edebiyatında öne çıkan eserler ve yazarlara olan ilgi de bu tartışma içinde zamanla değişmiştir. Değerlendirmelerde Batı kuram ve değerleriyle olan ilişki belirleyici olmuştur. Günümüzde Batı, kendi öncülüğü ve egemenliği dışında yeni bir dünya ve paylaşım düzeni amaçlamaktadır. Türkiye'nin yeri ve rolü Batı kimliği olmadan Batı dünya egemenliğine yandaşlık olmuştur. Bu açıdan bakılırsa Tanzimat ve Meşrutiyetin olduğu kadar Cumhuriyet dönemi romanı ve düşünce tarihinin de eklenti ve biçimsel olduğunu söyleyebiliriz. Bu doğrultunun ve kalıpların dışında Türkiye ve Doğu adına yeni bir arayış ve söz söyleme çabası Kemal Tahir ile gündeme gelmiştir. Türk romanı ve toplum düşüncesinin evrensel konularda söz sahibi olmasının yolu öncelikle kendi toplum ve tarihiyle bütünleşmekten geçmektedir. Türk toplum düşüncesi Kemal Tahir ile ilişki kurdukça dünya ve Türk toplum tarihinin temel sorunlarının açıklanması ve çözümünde söz sahibi olacaktır. Kemal Tahir bu bütünleşmenin ve güncelliğin öncüsü ve savunucusudur. Türkiye Batıcılığa serüveni içinde yeni deneyimler kazanmış, bundan da belli sonuçlar çıkarmıştır. Kemal Tahir'in hem sosyalist, hem de Osmanlı olarak tanımlanması bu nedenle bir çelişki olmamıştır. Kemal Tahir romanı ve düşüncesi Türk toplumunun zenginliğidir. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanan Kemal Tahir kitabı da bunun göstergelerinden biridir.

Günümüzde Batı, Batı dışı toplumlar için de geçerli olabilecek evrensel görüş ve arayışlardan vazgeçmiştir. Sosyalizmin sonu, toplumsalın sonu, sanat ve edebiyatın sonu, toplumbilimlerinin sonu, tarihin sonu gibi görüşlerin öne çıkarıldığı ve Türkiye'nin kendi sorunlarına ve toplumuna yabancı kaldığı günümüzde Kemal Tahir'den söz edilmesi anlamlıdır. Kemal Tahir'e yakın durması mümkün olmayan bazı kesim ve kişilerin Kemal Tahir'i günümüz yeni gelişmelerine ve yönelişlerine göre yorumlayarak "olumlu" görünen yazılar yazması ayrıca tartışma konusu olmalıdır. Günümüz militan Osmanlı ve Doğu karşıtlarının, azgın Batı savunucularının Kemal Tahir'i kendilerine göre gündeme getirmelerinde bir terslik var. Bizim tavrımız açıktır. Kemal Tahir'i anlama ve anma çabasının çerçevesi Doğu-Batı çatışması ve Baykan Sezer ilişkisi

temelinde olmalıdır. Batı'nın Doğu'yu da kapsayacak yeni bir düzen ve atılım yapamayacağı günümüzde Kemal Tahir düşüncesi doğrultusunda Türkiye Doğu'nun öncüsü ve sözcüsü durumundadır.

Kemal Tahir 100 yaşında. Nice yeni yüzyıllara.

Kemal Tahir'le son 3-4 yıldır çok sık görüştüğümüz halde, geçmişiyle ilgili konulardan söz etmeye ne yazık ki fırsat bulamadık. Kendisi, birkaç istisna dışında, eskilerden konuşmazdı.

Hele anılarını yazmak ona çok ters geliyordu. Anılara dönmek, sanatçı için artık emekliliğe karar vermek demektir. Oysa Kemal Tahir ölümüne kadar görev başındaydı. Keyifli anlarında hikâye ettiği gençliği, benim bir karşılıklı sorucevap niteliğinde olan biyografi denemem ve uzun bir konuşmanın sadece ilk sorusuna verilen karşılık dışında elimizde belge yok. Soru şuydu; "1938'krde düşün suçlusu olarak hüküm giydiniz. Suçunuz neydi? Bugün geçmişi nasıl yorumlarsınız?" Verilen karşılık aynı zamanda Kemal Tahir'in son yazısı olma özelliğini de taşıyor. Bir de otobiyografik nitelikte olan 1938-50 yılları arasında tutulmuş roman notları. Burada elimizde olan belgelerle, mevcut basılı kaynaklarla yetinerek bir biyografi denemesine girişeceğiz. Eksiklerimiz şimdiden bağışlansın.

Aile İlk *Gençlik* ve Gençlik Yılları

Kemal Tahir 13 Mart 1910'da İstanbul'da doğdu. Baba tarafından dedesi, Şebinkarahisar'ın Alışar köyünden. "Demircioğulları" ve "Karahaliloğulları" namıyla bilinir. Yemen'de askerken ölmüş. Gömüldüğü yer bilinmiyor. Dedesinin babası Edirnekapı mezarlığında gömülü. Büyükannesi, dedesinin ölümünden sonra bir daha evlenmemiş, oğullarını ve kızlarını yetiştirmiş. Ailenin büyük bir kısmı hâlâ Alışar köyünde oturmakta, erkekler İstanbul'a gelip çalışmaktadırlar. Tahir Bey II. Meşrutiyet öncesi alaylı deniz subaylarındandı. II. Abdülhamid hünkâr yaverliğini ve Yıldız Sarayı özel marangozluğunu yaptı. 1908'de yüzbaşılıktan emekli oldu. 1912 Balkan Savaşı'nda teğmen olarak tekrar askere alındı. Savaş bitiminde emekliye ayrıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda bir daha askere çağrıldı. Çanakkale'de dövüştü. Aldığı yaraları dolayısıyla, 1916-1918 yılları arasında Aydın, Burdur gibi şehirlerde gezginci hastaneler inzibat subaylığı yaptı.

Küçük Kemal Tahir'le kardeşi Nuri Tahir ve annesi Nuriye Hanım da Tahir Bey'le şehir şehir dolaşırlar. Kemal Tahir'in ilköğrenimi bu yüzden çeşitli yerlerde geçer. Savaş sonu yeniden emekliye ayrılan Tahir Bey Kasımpaşa'da kardeşinin yanına yerleşir. Mütarekeden sonra seyyar marangozluk eder ve yapılarda çalışır. Kemal Tahir Kasımpaşa Cezayirli Haşan Rüştüyesi'ne devam eder.

7923'te orta öğrenimini tamamlar ve Galatasaray Sultanisi'ne girer.

1926 yılında annesi Nuriye Hanım ölür. Saraylı Nuriye Hanım, Tahir Bey'le yaver olarak saraya kapılanmasından sonra evlenmişti. Nuriye Hanım orta halli Adapazarlı bir ailenin kızıydı. Kemal Tahir Galatasaray Lisesi'nin onuncu sınıfına kadar okuyabilmiş, kısa yoldan hayatını kazanmak zorunda kaldığından, devam etmemiştir (Okulu bırakmasının nedenini kendisi de, "anamın

ölmesi yüzünden" diye cevaplandırmıştı.). Okulu yarıda bıraktıktan sonra bir süre (1928-1932) avukat katipliği, Zonguldak'ta ambar memurluğu, 1932'den 1939'a kadar da İstanbul'da gazetecilik yapar. Kemal Tahir bu konudaki, "Hangi mesleklerde ne kadar çalıştı" sorusundan çıkarak, şu değişik yoruma varmıştı: "Birinci Dünya Savaşı sonrası çıkmış bir modadır... Yazarların uzmanlık istemeyen çeşitli alt tabaka zanaatlarında çalışmaları. Böylece bu sanatçılar daha sağlam olarak kendilerini halktan gelmiş saydıraabileceklerini ummuşlardır. Yine öylece bazı basit zanaatlara girip çıkmak suretiyle yazarların daha iyi tanıdığı uydurması yayılmak istenmiş ve bir sürü kabiliyetsiz yazar böylece kendilerini, bilhassa tercüme edilerek sunulmuş, Doğulu toplum okurlarına, çeviri okurlarına yutturulmuştu. Şimdi, modası geçmiştir. Çünkü yutan alık kalmamıştır. Artık en basit okuyucu bile bilir ki gerçek yazarın yazar olmadan önce bazı zanaatlara girip çıkması önemli değil, yazar olarak bu zanaatlar hakkında neler bildiği önemlidir. " Yazı yazmaya kendi deyimiyle "mektepte heves effiV'Türkçe yi iyi kullanıyor, çok okuyordu, işe şiirle başladı. İlk şiirini 7937'de "/çf/Vzof"dergisinde yayınladı ("Bardaki Kadınlar", Nisan 1931; "Açın Türküsü", Mayıs 1931). Kemal Tahir'in Nâzım Hikmetle tanışması 7929'lara rastlıyor. Gerçekte bu Nâzım'ın şiiriyle tanışma oluyor. "O yıllarda Gülhaneparkında, eski saraya yakın olan Alay köşkünde sık sık edebiyat akşamları tertip ediliyordu. Bu akşamlardan birinde, şair arkadaşarımdan biri ile ben de hazır bulundum. Akşamı tertipleyen heyetin başkanı PeyamiSafa, Nâzım Hikmeti dinleyicilere "ünlü Türk şairi" diye tanıttı. Nâzım şiirlerini okumaya başladı. Şiirler arasında "Güneşi İçenlerin Türküsü" de vardı. Biz de o zamanlar şiir yazıyor ya da yazdığımızı sanıyorduk. Yahya Kemal'in etkisi altında idik, yabancı şairlerden Baudelaire ile Verlainl seviyorduk. Nâzım'ın gümbür gümbür şiirini duymamızla kan başımıza sıçradı. O kadar sersemlemiştik ki, sokağa çıkınca aklımızda kalan mısraları birbirine ekleyerek şiirleri restore etmeye çalışırken az kalsın tramvayın altında kalıyorduk".

193334 yıllarında "Geç/f"dergisinde toplumsal temalı yazılar ve şiirler yazar. "Geç/f"teki ilk yazısı Muhsin Ertuğrul üstüne. Şehir tiyatrolarının Cumhuriyet ruhuna aykırılığında şikayet eder: "Rejisör efendi, biz İstanbul Şehir Tiyatrosunda inkılap Türkiyesinin on cepheden zaferini haykıran eserleri karşısında bir kral sarayında keyfe yazılmış şeyler seyretmediğimizi görmek ve buna inanmak istiyoruz. Bıktırıcaya kadar çıplak bacak değil beyim, taptırıcaya kadar, sanat ve vatan eseri. Hâlâ mayo ile plaj manzaraları çeviren rejisörümüz, işte büyük inkılabın yürüyüş nizamında hissene düşen budur. Sanabütün bu satırları birazda sanatkârsın diye yazdım. " (Geçit, 10 Teşrinievvel 1933).

İkinci yazısı onuncu yıl izlenimleri: "... fie/ı bayramımızın ilk günü muazzam kalabalıkla dolmuş olan (Onuncu Yıl Meydanında idim. Geçit resmi başladı. Alay Taksim'e doğru yola çıktı. Taklardan çiçekler atıldı. Fakat alkış ruhsuz, haykırış sıfırdı. Ben onuncu yıl bayramımızı böyle düşünmemiştim. Bekledim ki, on binlerce vatandaş hep bir ağızdan ve hep aynı ateşle "Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız" diye vatanımızın ilk mesut bayramını kutlasın... " (Geçit, 10 Teşrinisani 1933).

75 Mart 1934'te de Anadolu üstüne bir yazı serisi hazırlar. "Klasikleştirilmiş Anadolu", "Gurbet", "Anadolu'yu Yazanlar", "Anadolulu", "Anadolu Eserlerine Bir Bakış" başlıklarıyla beş bölüme ayırdığı yazıları için şöyle diyor: "Ye bunu anlatırken daima şikayet ettiğim evvelce çizilmiş ve değiştirilmeye lüzum görülmemiş çerçevenin dışında kalmağa gayret edeceğini. Ne eşrafla hocaya ayrılan malum kini hatırlayacağım ne de Anadolu'ya, çok defa israfla gösterdiğimiz

merhamet ve sevgiyi. Ve peşinen iddia edeceğim: Edebiyatımız Anadolu'yu bir masal dünyası yapmıştır. " Gurbet anlayışındaki yargısı şu: "Gurbet, Anadolu'yu içten ve dıştan saran bir hastalıktır. Tedavisini, şehrin köyden, köyün diğer köyden farklı olmadığına, vatanın bütün hudutlara kadar hep aynı yekpare sayılmak lazım geldiğine şehirli ve köylü inanmadıkça bulamayacağız". Bu yazı serisini "Geçit"in en son sayısında; "Tekrar ediyorum Anadolu asırlarca şehirliden ve yazıcıdan uzak kalmıştır. Onu tamamen tanımak için senelerce tetkik etmeğe muhtacız. Bunun haricinde yazılan yazılar, bugün bile fantazi olmaktan kurtulamıyan (Milli edebiyat) (Memleket edebiyatı) yapmak olacaktır" diye bitirir.

7935'te Varlıkta çıkan şiiri de, Alangu'nun dediği gibi, pek "Oyılların zevkine uygun biçimde, Ch. Baudelaire, A. Rimbaud, £ Verhearen etkisinde"sayılmaması gereken (onların etkisi Nâzım'ı bilmezden önce) "Devrim Yollarında" adlı, hemen hemen eskilerden daha bağırtılı bir sosyal şiirdir. Bu tür şiirlerini 1939'a kadar "Ses"dergisinde de sürdürür. Serbest Nâzımla yazılan bu şiirlerde Cemalettin Mahir ve İsmail Kemalettin (Kemal Tahir'in asıl adıdır) takma adlarını kullanır. O dönemi Kemal Tahir şöyle anlatıyor:

" 7940yılına kadar gazete ve mecmualardaki çeşitli yazı çalışmalarını saymazsak yalnız şiirle uğraştım. Kötü bir şair olduğumu burada açıklamalıyım. Şiir çalışmalarından bana Türkçede düzyazıyı iyi yazabilme daha açıkçası kelimeleri değerlendirme idmanı kaldı. "(Son yıllarda "6eç/f"dergilerinden bulduğum şiirlerinden birini, kendisine açıklama yapmadan okuyuvermiştim. "Aman, bu ne rezillik" deyince de şiirin kendisinin olduğunu söylemiştim. "Allah beterini vermeye"diye hayli gülmüştü.).

Kemal Tahir bu arada "Vakit", "Haber" ve "Son Posfa"gazetelerinde musahhihlik, röportaj yazarlığı ve çeviricilik, "Yedigün", "Karikatür" dergilerinde sekreterlik, "Karagöz" gazetesinde başyazarlık, "70/7"gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yapar. Hikâye ve kısa mizahi roman yazmaya "Yedigün" ve "Karikatür" dergilerinde başladı (1935). "Karikatür"de yayınlanan bazı romanların adları: "Aşk Çetesi", "Sahte Serseri", "Aşk Modası... " "Yedigün"de yayınlanan bazı hikayelerin adları: "Bütün Ahmetler Ayağa Kalksın", "Mollalar Asker", "Yalana Şahit", "Kuş Kafesleri", "Herkesi Durduran Adam", "Ezilmiş Adam", "Üstadın Ölümü", "Rayların Sesi" "Dülger"...

Bu gençlik dönemi, ölümünden sonra notları arasında çıkan "Hür Şehrin İnsanları"adlı otobiyografik romanda ayrıntılarıyla anlatılır. Ayrıca "Kurt Kanunu"ve 'To/zt/r/m/"romanlarındaki gazeteci Murat, Kemal Tahir'in gençliğinden izler taşır.

Mahkûmiyet ve Cezaevi Yılları

Kemal Tahir'in görüş açısı o yıllardaki (1936-1946) sosyalist dünya görüşüdür. O zamanlardan kalan notlardan öğreniriz ki, Mustafa Kemal'ci, Cumhuriyetçi bir sosyalist anlayışındadır, işte her şeye rağmen "sosyalist düşünceyi en kabasından öğrenmek çabalaması" o baskı döneminde asla affedilmeyecekti. Nâzım Hikmetin şiddetle kovuşturulduğu, ceza üstüne ceza verildiği yıllarda Kemal Tahir de Nâzım'ın arkadaşı bir gazeteciydi. "Evimde sosyalizme ait Fransızca kitaplar bulundu. Kardeşim Nuri Tahir o sıra gedikli üst çavuşu idi. Bunun aracılığı ile donanmadaki erbaşlara, Sabahattin Ali'nin hikâye kitaplarını propaganda için yolladığım ileri sürüldü. Yalandı. Fakat iki tanık uyduruldu (...) Bunlar sorguda kardeşim aracılığı ile kitap yolladığımı söylediler. " Böylece "suçlu", askeri isyana tahrik ve teşvik suçunu işlediğine tam bir vicdani kanaat hasil

olunarak 15 yıl ağır hapse mahkûm edildi. Erkin gemisinde, 1938 yılında 15 yıla mahkûm edildiğinde bir yıllık evliydi. Kemal Tahir ve sivil arkadaşları Tophane Askeri Cezaevi'nden İstanbul Tevkifhanesi'ne götürüldüler.

"... Atatürk öldüğü zaman biz mahkûm edilmiştik, fakat cezamız henüz tasdik edilmemişti. Nâzım Hikmet, ben, doktor Hikmet Kıvılcımlı hastalık bahanesiyle altışar, dörder ay raporlarla saliverildik. Bunu zamanın askeri cunta başı görünen mareşal Çakmak duyunca kudurdu. Raporların zamanı tamamlanmadan bizi tutturup cezaevine kapattı. "

İstanbul Tevkifhanesinde 1940'a kadar iki yıl kalan Kemal Tahir, ünlü sarı defterlerini doldurmaya başlar. Ondan önce soruşturmalar ve duruşmalar sırasında başka herhangi bir not tutup tutmadığı bilinmiyor. Sadece iddianameler ve itiraz dilekçeleri var. Sarı defterlerin ilki sandığımız, Kanun Namına adını taşıyor ve hemen altında "adlı romanın maddesi iptidaiyesi" sözleri var. Bunlar Latin harfleriyle yazılmış (Kemal Tahir baştan sona bütün notlarını eski yazı ile tutmuştur.) 40-50 sayfalık Kanun Namına, Karikatür dergilerinde yayınladığı magazin romanlarından sonra yazdığı ilk ciddi roman denemesi. Yazar gözlemcidir. Dinleyicidir. Onu hemen başta meraklandıran azılı katillerin hayat hikâyeleriyle ilgilenecektir. İstanbullu Kemal efendinin İstanbul'daki mahpusluğu 1940'ta biter. Nâzım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı ve bazı arkadaşlarıyla Çankırı Cezaevi'ne gönderilir. Kardeşi Nuri Tahir de Sinop Cezaevi'ne. Bu arada karısı öğretmen İrfan Hanım'dan boşanır. Nâzım Hikmet'le Çankırı'da 16 ay beraberdirler. Birlikte "Kablettarih" (Tarihöncesi) adlı bir köy romanına başlarlar... 100 sayfa kadar yazılmış.

(Kemal Tahir'in cezaevi yıllarını, Nâzım Hikmet'in mektuplarından ve birkaç anıdan öğrenebiliyoruz, şimdilik. İlerde Kemal Tahir'in yakınlarına yazdığı mektuplar yayınlanırsa o yıllar daha açıklık kazanmış olacak. Kemal Tahir'in mektuplarının çok ilginç olduğu Nâzım'ın şu sözlerinden anlaşılıyor: "Emin ol Kemal'ciğim senin gibi mektup yazabilmek için çok şey verdim. "). Kemal Tahir'le Nâzım Hikmet arasında 1950'lere kadar kitap, dergi ve para alış veriş sürüp gidiyor. Neler okuduklarını, neler yazdıklarını böylece öğreniyoruz. Bir de Nâzım'ın öncülüğünde kurtulma çarelerine başvurmalarını. Yine Nâzım'ın mektuplarından Kemal Tahir'in "Kelleci Memet'1 Çankırı Cezaevi'nde tanıdığını anlarız. "Sağirdere"ye Çankırı'da başlıyor. Hikâye niyetiyle giriştiği çalışma yüz sayfayı aşınca, "roman olacak galiba" diye düşünüyor. Daha önce yazdığı "Göl İnsanları" \\Mye\emn "Tan" gazetesinde tefrika edilmesine karar veriliyor ve Cemalettin Mahir takma adıyla 4 hikâyeye ardı ardına yayınlanıyor. Hikâyeler 26 Şubat 1947'den 10 marta kadar şöyle reklam ediliyor: Göl İnsanları -Yazan: Cemalettin Mahir. Dört uzun hikâyeden müteşekkil bulunan "Göl İnsanları", yeni bir edebiyatın yokluğunu iddia edenlere harikulade bir eserle verilmiş fiili bir cevaptır. Bu eseri okuyan en salâhiyetli muharrirlerimizin müttefiken verdikleri hüküm de şudur;

"— Bugüne kadar bizde, Refik Halid'ten sonra bu kudrette memleket hikâyesi yazılmış değildir. " Bunun içindir ki Tan, "Göl İnsanları" m okuyucularına verirken iftihar duyacaktır. "Göl İnsanları", "yerli eser nedir" sualine ilk defa fiili bir cevap vermektedir. Bu itibarla çöl sükunetine dalmış bulunan edebiyat âlemimizde mesut bir hadise teşkil edecektir. Nâzım'ın mektuplarından tefrikada bazı tahrifat yapıldığı anlaşılıyor:

"Senin Göl İnsanları'nı oldukça berbat ettiler. "

Kemal Tahir Çankırı'da kaldığı 1, 5 yıl boyunca "Sağirdere"ye uğraşiyor. "Göl İnsanları" için ilk

eleştirir Nâzım'dan geliyor. "Senin Göl İnsanları'nagelince: Ben o yazıları hâlâ ve neşredildikten şekilde dahi seviyorum. Kusurları malum: Arka arkaya, dört tane, birinci planda cinsiyet münasebetlerini veren dört hikâyenin nesri ve bu münasebetlerin dört hikâyede de aşağı yukarı aynı veçheden verilmiş olması. Buna rağmen müstakbel köy hikâyeleri külliyyatında Göl insanları dağıldığı zaman bu kusurları bertaraf edilmiş olacaktır. Hiç endişeye düşme, "Göl İnsanları" Türk edebiyatının en güzel dört hikâyesi olarak kalacaktır. "

Kemal Tahir, 7947in yarısından 1944sonlarına kadar kalacağı Malatya Cezaevi'ne gönderilir. Bu üç yıllık dönemde birçok sarı defter dolar. "Namusçular", "Telgrafçı Abdürrahim Bey", "Karılar Koğuşu", "Şeyh Süleyman Efendi" q\b\ büyük hikâyeler not olarak tutulmuş, roman tekniğinde yazılardır. Bunlarda da İstanbullu Murat Bey dinleyici, gözlemci ve zaman zaman olayların akışına kendini kaptıran romancıdır. Çoğunlukla kendisini seven, sayan mahpusları eleştirir, uyarır. İkinci Dünya Savaşı'nın bunaltılı yıllarıdır. Memleket gibi cezaevleri de bir karmaşanın içindedir. Kemal Tahir hayli etkilidir. Cezaevi müdüründen idamlık mahkûmlara kadar herkese sözünü dinletir. O yılların notları yayınlanınca Kemal Tahir daha açıkseçik anlaşılacaktır. Yazar, Malatya'da bir fabrika işçisi kızla nişanlanır. "Küçük Balık" adlı romanla uğraşır. Nâzım'a yazdıklarını gönderir. Bu roman tasarı halinde kalmıştır. "Kelleci Memet" ve "Sağırdere" üstüne çalışmalarını sürdürür. "Çıplak İnsanlar" adlı bir başka roman daha yazar (Müsvedde halinde kalır.). Nâzım Hikmetin ısrarla yazmasını istediği "Ankara Caddesi"n\, sanırız "Hür Şehrin İnsanlarımla gerçekleştirmeye girişti. O roman daha önce de sözünü ettiğimiz gibi yazarın gençlik yıllarını anlatıyordu.

7944'ün sonlarından 1949 yılına kadar Çorum Cezaevi'nde bulunur. O zamana kadar ellerine geçen Türkçe ve Fransızca bütün kitapları birbirlerine göndererek okuyan Kemal Tahir'le Nâzım Hikmet, yeterince kitap bulamazlar. Ancak Kemal Tahir"Çorum'u kitapsızlık rejiminden"ayrı tutar. "Başsavcı Tahsin Bey'in yardımıyla Çorum'un epey zengin olan milli kütüphanesinden bilhassa tarihi eserler bakımından çok yararlandım. "

Sarı defterlere yazmaya devam ediyor. "Mülkiyet Kalesi", "BüyükMacera") "Dam Ağası", "Kara Müdür" gibi romanlar burada düşünülüyor. "Mülkiyet Kalesi"nm bir kısmı "EsirŞehrin İnsanları"nda kullanılacaktır. Kardeşi Nuri Tahir de Sinop'tan Çorum'a geliyor.

1949'da Nevşehir Cezaevine nakil olur. 7950 genel af yılıdır. Tahliye edilir.

Kemal Tahir'in mahpusluk hayatının en zor şartları Nevşehir'deki birkaç ayda geçer. "Nevşehir'in bir kaza merkezi olması, cezaevinin siyasi mahkûmlar için, Batı usulünce ve demokrasiye uygun "rejim politik" tatbik edilmesi düşünülerek özel bir itina ile hazırlanmıştı. Cezaevi eski bir kiliseydi. Siyasi mahkûmlar, zemin katında kubbeli, altı üstü taş, pencereleri insan boyundan yüksekte, tıpkı Kapalıçarşı'nın dar sokaklarından birine benzeyen bir yerde yatıyorlardı. Mevsim şubattı. Nevşehir soğuk olur. Uzun bir koridora benzeyen koğuşta, küçücük bir sac soba vardı. Bunda kayısı ağaçları yakılıyordu. Ben vardığım zaman buraya kapatılmış siyasi mahkûmlar, iki sene sonranın odun tayınlarını yakmış, tüketmiş bulunuyorlardı. Koğuşun apteshanesi yoktu. Geceleri içeri bırakılan bir gaz tenekesi kullanılıyordu. Demokrasimizin "rejim politiği" gerçekten parlaktı".

Kemal Tahir, 13 yıl hep bir ayağı dışarıda cezaevlerinde yatar. 1950 yılında İstanbul'a 4. 000 sayfaya yakın notla, romancı olarak gelir.

Romanlar ve Tepkiler

Romancı, hayatını kazanmak için çalışmaya başlar. Takma adlarla tefrika romanlar, çeviriler yapar. Çoğu tefrika olan romanlarından bazıları: "Ödeşmek", "Gönül Denen Hayvan", "Cam Kıran Çocuk", "Muhallebi Çocuğu", "Halk Plajı", "Zoraki Nişanlı", "Aşk Pınarı", "Bir Nedir Divanının Esrarı", Fransızcadan çevirdiği kitaplar: "Kastil Büyücüsü", "Saygon Geceleri", "Dehşet Yolcuları"; ve "Mayk Hammer"dizisi. Bu son dizi tutunca, birkaç tane de kendisi yazar. Romancı bu dönemde Körduman, Bedri Eser, Samim Aşkın, Ali Gıncırlı, F. M. ikinci gibi takma adla kullanır. Eşi Semiha Hanimin terzilikten kazandıklarıyla birlikte geçimlerini sürdürürler. Kemal Tahir bir aralık "İzmir Ticaret" gazetesinin İstanbul mümessilliğini yapar. İktisadi konularda telif ve çeviri yazılar yazar. Nâzım Hikmetin "Sağırdere romanı aydınlıktır, umuttur... Sağırdere sahici Türk romancılığında bir merhaledir" dediği "Sağırdere" "Son Posta" gazetesinde "Körduman" takma adıyla tefrika edilir (1950). Yine elinde hazır olan "Esir Şehrin İnsanları", Neni İstanbul'da yayınlanır (1952-53).

1955'te 6/7 Eylül olaylarında komünist parmağı arandığından tutuklanır. Altı ay Harbiye'de mahpus kalır. "Göl insanları" kitap halinde yayınlanır. "Biz Anadolu insanını hiç tanı mıydık. Göl insanları ilk tanışmanın ürünüdür. Buradaki tanışma kelimesi üzerinde biraz durmak gerek. Ben Anadolu insanını, bir sanat eseriyle olan ilişkisi bakımından tanımayı kastediyorum. Bu açıdan Göl İnsanları'ndaki dört hikâyeye yalınkat sayılır. Yani bunlarda dış görüntü ağır basar. " Her sayfada görgüye, bilgiye, incelemeye dayanan realist pasajlara rastlamaktayız. Elimizde bulunan eserlerin bir tek satırında bile masa başı atmasyonu bulunmadığını çekintisiz söyleyebiliriz. Kemal Tahir, okuyucusuna memleketini ve milletini öğreten, onu memleketi ve milletinin meseleleri üzerinde düşünmeye zorlayan bir yazardır (Osman Akpürçek, Yücel, Ağustos 1956). Yine 1955'te "Sağırdere" yayınlanır. Üzerinde uzun süre çalışma fırsatı bulduğu "Sağırdere", Kemal Tahir'in kendi adıyla yayınladığı ilk romanı olma özelliğini taşır. Roman 1938-39 yıllarında Çankırı'nın Yamören köyünde başlar. Köyün delikanlısı Mustafa'nın çevresinde, kadın-erkek ilişkileri, düğünler, aile düzeni, batıl inanışlar, köy içi gruplaşmaları, kan davaları, şekilci din anlayışının etkileri, gurbetteki köylünün alabildiğine ayrıntılı sergilenmesini yapar. "Şehiri görmek ve orada çalışmakla birlikte Anadolu köylüsünün değişmez kalışının nedenlerine kadar iniyor. Dışarıya karşı kapalı, yüzyıllardır yaşama savaşının iyice pekiştirdiği, devletin ve kanunların dışına düşmüş, kendi eski töresel düzen ve yöntemlerini yürüten köylü yaşayışının gerçeğine işleyecek bir ustalığa ulaştığı görülüyor. " (Tahir Alangu, Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman/3) "Sağırdere Orta Anadolu insanının kaderine eğilmiş bir yazarın eseridir. " {Akis, 12 Mayıs 1956).

1956 "Esir Şehrin İnsanları"nın yayın yılıdır. Kemal Tahir bu romanında Mütareke devri İstanbul'unda katıldığı hareketin nedenlerini ve gelişimini iyice kavrayamamış olan, olaylara bir ucundan katılıp bir başka ucundan dışarı fırlatılan Osmanlı aydınlarını dile getirir. Meşrutiyet yıllarından ve hatta daha eskilerden yıkılışın sonuna kadar gelip Kurtuluş Savaşı ve kurtuluş yıllarına kadar uzanacak bir ırmak roman serisinin yayınlanan ilk kitabı olma özelliğini taşır. "Esir Şehrin İnsanları" büyük bir coşkuyla karşılanır. Kemal Tahir uzun süredir aradıkları yazardır. "Kemal Tahir, büyük sarsıntılar, benzeri görülmemiş savaşlar çağının, yirminci yüzyılın yazarı. Kitabın sonuna doğru zaferi duymağa başlıyoruz; zaferi yani bir bakıma, halkın mutluluğunu. Yüzyılda aydınların mutluluğu ancak hayatlarını başkalarının mutluluğu yoluna koymakla

mümkün. Kemal Tahir, bunu büyük bir ustalıkla sezdiriyor. " (Ergun Tanıl, "Kamil Beyin Haline Doğru", Yeni Ufuklar, Ocak 1958 "O eleştirim, birkaç yıl önce, Yeni Ufuklar dergisinde, "Kamil Beyin Haline Doğru" başlığıyla yayınlanmıştı. Fethi Naci, Dost, Ağustos 1959). Aziz Nesin'li ortaklaşa Düşün Yayınları'nı kurarlar (1957). Kendi kitaplarını yayınlarlar. Aynı yıl "Sağirdere" m devamı "Körduman" ve "Rahmet Yolları Kesti" basılır. "Kördumari'üz gurbetçi Mustafa'nın köye dönüşü, köye katılışı anlatılır. Köyün kadınlı erkekli gündelik yaşayışı, içiçe girmiş meseleleri, dışından sessiz ve ölü gibi duran küçük bir köyün şaşılacak ölçüde çok yönlü ve renkli dünyası tasvir edilir. "Bu iki roman ("Sağirdere" ve "Körduman"), bizim Anadolu'yu anlatan romanlar içinde, Şimdiye kadar yazılabilmiş en mükemmel eserlerdir. Köyü ve köylü gerçeği, sanat yolundan kavramaya örnek gösterilebilecek en uygun iki roman bunlardır. " (Tahir Alangu, Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman/3). Yaşar Kemal'in "İnce Memed" mitosuna karşı olarak yazdığı ileri sürülen "Rahmet Yolları Kesti" Kemal Tahir'e ilk tepkilerin kaynağı olur. Roman, Cumhuriyetin ilk yıllarında orta Anadolu'da geçer. Şimdiye kadar Türk edebiyatında çoğunluk birer kahraman, olumlu işler yapan insanlar sevgisinde ele alınan eşkıyalık, ilk defa bu romanda karşı tezi getirmiş, onların nasıl ırz düşmanı, sefil, perişan, kıyıcı oldukları ortaya konmuştur.

"Bizde eskiden beri yerleşmiş, sebepleri meydanda olan bir ters lejant var. Halkçılığı ve halkın despotik idareye karşı baş kaldırmalarını çok pis haydutluk şekli olan eşkıyalıkla karıştırırlar. Halk arasında dolaşan eşkıya türküleri ve serüvenleri bazı şehirli yazarları aldatır. Onları, eşkıyalarda halk kahramanı aramaya, daha da kötüsü bulmaya götürür. Aslında halkın despotik idareye karşı direnmesi her ne kadar ilk zamanlarda, şuursuz davranışlar, eşkıyalığa benzer anarşik çıkışlar gibi görünürse de, bir toplumda gerçek ve köklü halk başkaldırmaları birikimi varsa, bu hareketler katiyen sürgit eşkıyalar tarafından yürütülmez. Bilhassa milletlerin kurtuluş mücadelelerinde eşkıyaların görüldükleri olmuşsa da, bu haydutlar sosyal hareketle çok kısa bir süre beraber yürürler. Sonra hakiki halk kuvvetleri tarafından ortadan kaldırılırlar. Rahmet Yolları Kesti, bu gerçeğin, Anadolu'nun belli bir özelliklerinden, eşkıyalığa hevesli insanlarımızın kişisel dramlarıyla beraber aydınlatılmıştır. " (Kemal Tahir, 25 Ağustos 1965).

Bu romandaki kahramanların devamı konusundaki bir soruya şöyle karşılık verir: "Bilhassa Maraz Ali'nin hapisanedeki devamı benim için önemlidir. Bu bir devamdır çünkü. Rahmet Yolları Kesti'de, değişen şartların maskara ettiği bir eşkıya var. Oysa toplumda yok olup gitmiş olan şartlar hapisanede devam edebiliyor. Ve buradaki eşkıyaların bol olduğu zamanlarda kaltabanların da bol olduğu gerçeği ortaya çıkıyor. Uzun İskender'in de bir kaltaban olduğu anlaşılıyor. Maraz Ali de kendi kanunları içinde yaşıyor. "

"Bu eser konuşmalarla kurulmuş bir köy romanı. Kemal Tahir dilde gerçeğe uygunluk aradığı için eserini baştan sona köylü söyleyişleriyle örmüş... . 338 sayfa olan "Rahmet Yolları Kesti"nin 150 sayfasını inceledim. Yazarın yanılsız yazma çabası içinde olduğunu, titiz bir dilci gibi çalıştığını söyleyemem. Ama yalnız iki yerde yanlış bulabildim... . Kemal Tahir'in dili iyi bildiği anlaşılıyor. Yanılsız yazma çabası göstermeden yanılsız yazabilmek az şey değil. " (Memet Fuat, Yeditepe, Şubat 1959)

Romancının babası Tahir Bey 1957'de, Beyazıt'ta Zeynep Hanım Konağı'nın karşısındaki eski ahşap konaklarında ölür. "Yediçınar Yaylası" 1958'öe yayımlanır. Kemal Tahir kendine has, bir başka değişik dönemin romanına "Yediçınar Yaylası"yla başlar. Çorum dolaylarında geçen bu roman; 1854 Kırım Savaşı ile 1908 Hareketi arası dönemin düzmece ağalarını, onların

aralarındaki entrikaları çıkar boğuşmalarını, toplumsal oluş içinde eski töre düzeninden kopup çürüyen kişileri konu edinir. "Biz toplumumuzda Batı'dakine benzer feodalite bulunmadığı kanısındayız. Bazen derebeyi, genellikle de bugün ağalık diye adlandırılan sosyal müessesenin tarihi bizde devlet memurluğuna "vazifeciliğe" bağlı olarak "bir çeşit devlet memuru gibi" yaşamaktadır. Ağalık Doğunun bazı çevreleri sayılmazsa Anadolu'da mutlaka babadan oğula geçen bir miras değildir. Bir yatkinliktir. Bir ağanın üç oğlu olduğu halde, ağalık, bunlar bu işi beceremedikleri için ailenin damatlarından ya da yeğenlerinden birine geçebildiği gibi, büsbütün yabancı bir ailenin becerikli bir kişisine de geçebilir. Yedi Çınar Yaylası gerek soyluluk, gerekse zenginlik bakımından nüfuzlu kişi haline gelmenin bizdeki, batıya benzemez özelliklerini anlatmaktadır. " Bu romandan sonra, romancı gücü yazara teslim edilir. "Kemal Tahir, roman yazmayı biliyor. Önce bu var. Romanlarının özünün tarihsel bakımdan doğru olması için de, bize başka romancıların pek yanaşmadığı işlere, birtakım tarihsel toplumsal araştırmalara, yani edebiyat için gerekli edebiyat dışı araştırmalara giriyor. Güçlü romancı oluşu düşünürlüğü ile romancılığını birleştirebilmesinden. " (Fethi Naci, Dost, Ağustos 1959).

1959. "Köyün Kamburu", "Yediçınar Yaylası"nın devamıdır. Romandaki Çalık Kerim tipi tartışmalara yol açar. "Köyün Kamburuna gelince, frengililerle uğraştığına şaşıyorum ben. Ama bunun dışında, böyle mi olur. Frengili hadisesi bu mudur, şu mudur, bilmem ne midir, üzerinde durmuyorum. Kemal Tahir gibi yıllarını efendim, içeride geçirmiş, akli başında, memleketinin çok daha iyi olmasını isteyen, istediğine benim inandığım, yakından çok iyi bildiğim bir Kemal Tahir'in artık, frenginin gelişmesi, şartları, bilmem nesiyle uğraşmasını ben Kemal Tahir'e uygun görmüyorum. Evet, uğraşabilir, tahdit etmiyorum. Ama yirminci yüzyılın meselesi bu değil bence. Kemal Tahir'den ben, aydınlık, ileri, yurdunu ileriye götürecek olumlu tip olmak haysiyetiyle, aydınlık, dürüst, normal... Benim memleketimde sadece gavotlar, pezevenkler, deyyuslar mı var? Var bey, var... " (Orhan Kemal, Beş Romancı Tartışıyor, 1960). "Neden Kemal Tahir frengili bir adamı yazıyor?... Çünkü Kemal Tahir, romancı tezdadını, yani insan dramını ancak orada bulabiliyor. Onu yazmasa da olumlu tipi yazmaya çabalasa... O zaman destan yazması lazım gelecek. Halbuki konumuz, roman konusu. Roman yazmayı konuşuyoruz. Roman destandan ayrı bir şey, bir edebiyat yolu. Binaenaleyh biz, romanımsı olan, romana yakın olan şeyleri tutmağa mecburuz ister istemez. " (Kemal Tahir, Beş Romancı Tartışıyor, 1960). "Köyün Kamburu"ya romancının üstünlüğü kesinleşir. Olumlu eleştiriler gelir. "Çalık ağanın kişisel hikâyesi, aynı zamanda, köyün kapalı ekonomiden pazar ekonomisine geçişinin de hikâyesidir. Romanın sonunda Çalık Hafızın Petekle evlenmesi Kemal Tahir'in işini bilinçle yaptığını gösteriyor. Köyün Kamburu, İstanbul'da olan değişikliklerin, Jön Türk hareketlerinin Anadolu'ya bir şey getirmediğini göstermesi bakımından da ilgi çekici. Buyanlarıyla Köyün Kamburu, toplumsal bilgi ile edebiyat eserinin uyumlu bir bileşimini vermek bakımından ayrıca bir önem, bir değer kazanıyor. " (Fethi Naci, Dost, Ekim 1959). "... Çalık oğlan edebiyatımızın en hakiki, en alaka çekici tiplerinden biri olarak tam bir bütünlükle işlenmektedir. " {Akis, 2 Mayıs 1959).

"Dost" dergisinin düzenlediği soruşturmada yılın en iyi romancısı seçilir. İki yıl roman yayımlamaz (1960-61). "1959'da "Pazarpostası'nın düzenlediği; Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Orhan Kemal ve Kemal Tahir'in katıldığı açkoturum, "Beş Romancı Tartışıyor"adıyla yayımlanır. Bu küçük kitapta, Kemal Tahir'in çağdaşı olduğu yazarlardan ne ölçüde ayrıldığı tespit edilebilir. "Bence, romancı, romancılığı varlığında taşıyor, yani köy

olsun, şehir olsun, konulara romancı olarak yanaşılıyor, romancı olarak da yanaşınca roman yapar. Kabiliyeti miktarınca yapar. Zaten işin başlangıçta ayrılması yanlış. Köy romancısı, şehir romancısı diye romancı olmaz. Eğer köyden yetişenler köyü, şehirden yetişenler şehri yazacaklarsa bu, doğrudan doğruya hatıra yazmak olur, roman yazmak olmaz. Roman ayrı bir keyfiyet... Romancı o adamdır ki, gidip on dakika gördüğü yerden eski hazırlıklarıyla, kültürüyle bir roman çıkarır. (...) Türk ruhu dediğimiz, yani şu Anadolu ruhu dediğimiz bu tipi mozaik haline getireceğiz. Asıl mühim olan nokta budur ki, bunu bizim sosyologlarımız, bizim tarihçilerimiz, bizim filozoflarımız, diğer böyle sosyal işlerle uğraşan düşünürlerimiz henüz daha yapmış değillerdir. (...) Bunun için, memleketimizin tarihi ile ilgileneceğiz, geçmişle ilgileneceğiz. (...) Biz Türk ruhunu, Türk ruhunun bir noktasını aydınlatmayı düşüneceğiz, anladınız mı? Bence, inkişaf bu noktada olacak ve bu neticeye varıldığı zaman birisi bunu formüle edecek, ilmen, sosyoloji bakımından formüle edecek. O zaman biz çok büyük bir vazife yapmış olacağız. Bence herkesin, topalkör, gücü yeter yetmez, doğru veya eğri yapacağı budur ve bunu yapmak için katıyen hataya düşmekten korkmamalıyız. Anladınız mı? Katıyen... Çünkü neyin hata olduğunu pek idrak edemiyoruz, hiç hazırlığınız yok bizim, bize hiçbir kuvvet yardımcı değil, hiçbir hazırlık evelden gelmemiş. "

Yine bu yıllarda biriki soruşturmaya karşılık verir. Softalık konusundaki bir soruşturmaya verdiği karşılığı şöyle bitirir: "Memleketimiz için faydalı bilgi, yabancı kitaplardan öğrendiklerimizi geliş güzel kullanmak değil, milletimizin özelliklerini tespit için milli kılabilme. Bugün aydınlarımızın çoğunluğu memleketimizi, insanlarımızı tarihi gelişimizi, bu gelişten aldığımız özellikleri iyice tanımamaktadırlar. Dışardan edinilmiş bilgileri benzetmeğe, yakıştırmağa getirip kullanmak, işin kolayına kaçmak da bir çeşit softalıktır. Bu bakımdan biz hepimiz galiba biraz softayız. Bence softalığımızın en büyük tehlikesi de işte buradadır. " (Yeni Ufuklar, Ocak 1960). Yeni Ufuklar dergisinin 27 Mayıs hareketinden sonra gündeme getirdiği "Toprak Reformu" soruşturmasına verdiği karşılık:

"Bütün önemli memleket meselelerimiz gibi, topraksız köylüyü topraklandırmak meselesi de sadece devlet adamlarımıza orta sınıftan gelen aydınlarımızın kaygusu olarak sürüp gidiyor.

1945'ten bu yana toprak dağıtılır. Bu dağıtılan toprakların yüz ölçüsü gelip nereye dayandı? Kendilerine toprak dağıtılanların dağıtılmadan önceki halleri neydi, dağıtıldıktan sonraki durumları ne oldu? Yani toprak dağıtımından elde edileceği umulan faydalar görüldü mü? Görülmediyse, neden? Görüldüyse bunun yüzdesi ne kadar? Memlekete Balkanlardan bunca çiftçi, köylü geldi. Bunlar nerelere, nasıl yerleştirildiler? Kaçta kaç donatım, döner sermaye buldu? Ötekiler neden şehirlere, kasabalara göçtüler? Bunları bilmiyorum. Çok aradım. Güvenilir rakamlara, gerçeği aydınlatan bilgilere rastlamadım. On beş yıldır içine girdiğimiz çok partili devrede, altı ay evvelsine kadar ana iktidar partisi ile ana muhalefet partisi en uzak köylerde ocaklar bucaklar açtılar. Bunlar altı ay öncesine kadar kongreler yapıyorlar, ayaklarına kadar gelen parti büyükleriyle dertleşiyorlar, delegelerini seçip üst kademe toplantılarını ayolluyorlardı. Bu uzun devrede köylünün toprak dağıtımını işi üzerindeki düşünceleri bir araya getirilip değerlendirildi mi?

Köylerden şehirlere köylü akını var. Bunlar toprağından sökülüp satılmış vatandaşlarımızı... Üstlerine çeşitli açılardan yanık ağıtlar yakılıyor. Devlet adamlarıyla aydınlar toprak dağıtımından lafederken, gecekondualara kara sinekler gibi kümelenip büyük şehrin karaborsa

düzeninin kirli atıklarıyla geçinen bu köylü kalabalığı toprak dağıtım meselesiyle neden hiç ilgilenmez? Bu lafların gerçekleşmesi, dağıtımın başlayıp hızla sonuçlanması için, neden gövde gösterisi yapmaz demiyorum, bir dilekçe olsun neden vermez? Gazetelere, fıkra yazarlarına neden bir mektup yazmazlar, demiyorum, ayaklarına kadar gelen fotoğraflı yazarlı ekiplere topraksızlıktan neden dert yanmazlar? Sakın biz milletçe ayaklığı zanaat edinmiş olmayalım? Eğer iş böyleyse toprak değil, her sabah ölçekle altın dağıtılsa boştur.

Kaldı ki, tarihte, genel olarak, reformlar, sosyoekonomik hayatın temelinde biriken, sonra yüze çıkan isteklerin rasyonelgerçek güçlerin sonuçlarıdır.

Sosyal hayatın temelinde bu birikmeler yoksa ya da henüz güçsüzse toprak dağıtımları, birer bahşiş, birer sadaka olmaktan ileri geçemez. " (Yeni Ufuklar, Ekim-Kasım 1960).

Kemal Tahir'in bu yazdıkları, o anlı şanlı devrim günlerinde hayli yadırganır, "... cevabı pek üstünkörü. Kemal Tahir, tarihimize, toplumsal oluşumuza ilgilenen bir yazar olarak bilinir; romanları da toplumumuzdaki oluşları, değişimleri göstermeye çalışır. Böyle olunca bir şeyler bekliyor kişi. Bir yandan tarih, reform, sosyalekonomik, rasyonelgerçek güç, temeldeki birikmeler gibi sözler ederken, öbür yandan toplumsal ve ekonomik bir olguyu aylıklıkla açıklamağa kalkışması üzerine 'Kemal Tahir'in romanlarını yeniden bir okumak gerek!, diyorum. " (Fethi Naci, Dost, Şubat 1961). Genellikle kendisi üzerine söylenenlere karşılık vermeyen Kemal Tahir'in cevabı sert olur.

"KOLAYA KAÇMAYALIM"

Fethi Naci,

Dosfun Şubat 1961 sayısında "Dergilerin getirdiği" adlı yazını okudum. Biraz kolayca kaçmış gibisin! Üzüldüm. Unutmamışsındır, tanıştığımız zaman, İnsan Tükenmez" adlı kitabındaki kolayca kaçmaları hiç beğenmiyordum. Konuşmalarımızın hemen hepsinde, kolayca kaçmayı, kaytarmaların en kötüsü sayar ayıplardık. Yeni Ufuklar dergisinin Toprak Meselesine ayırdığı, Ekim-Kasım 1960101-102 sayısında, iki kısa yazıyı okuyunca gene coşmuşsun! Dost'taki yazıyı o kadar gelişi güzel, yani hiçbir şey söylemediğini o kadar fark etmeden nasıl çırpıştırdın? Bugün, yalnız "Toprak dağıtım" demenin hiçbir şey demek olmadığını, dünyanın da, Türkiye'nin de gerçeklerine hiç uymadığını elbette bilirsin. Yazını bitirip yeniden okuyunca kaçtığını neden seçemedin? Düşündüm, sebebini bulamadım. Yeni Ufuklar dergisinin sorularına karşılık vermediğimi olsun görmem lazımdı. Toprak dağıtım üstünde hiç durmadığımı, bölüştürmeyi çıkar yol saymadığımı, toprak dağıtılacak insanlarımızın kişiliklerindeki özellikleri aradığımı nasıl olur da anlamazsın? Ben, "toprak dağıtım lafı, son aylarda bu kadar ayağa düşmüşken, Anadolu'daki toprağı yetersiz insanımız şurda kalsın, toprağından sökülüp kovulduğu söylenen gecekonducu vatandaşımız bile bu davaya uzaktan yakından sahip çıkmıyor. Meselenin asıl burası önemli, demiştim. Bunun ne kadar önemli olduğunu Yeni Ufuklar dergisinin gene o sayısındaki Bolivya toprak reformu sonuçlarını anlatan yazı meydana koyuyordu. Bundan söz etmediğine göre herhalde daha okumadın.

Peki, sen ne diyorsun? "Bugüne kadar memleketimizde 30 MİLYON DÖNÜM DAĞITILDI. Hem (senin dediğin gibi, 1945'ten bu yana değil, 1923-1959yılları arasında... " diyorsun. Bu ne demek? "Memleketimizde 35 yıldan beri toprak dağıtılıyor, dağıtılan toprağın tutarı da 30 milyon dönümü buldu.Yani, bu iş epeydir maşatlıktan çıktı, artık sosyal bünyeye iyice mal oldu. Ama

yetersiz... Yetersiz olduğu için de, lafı yeniden edilir edilmez, Anadolu'nun her yanında yediden yetmiş köylü toprak istemeğe başladı, hele toprağından sökülüp şehirlere sürülerek gecekondulara tıklan topraksızlar büsbütün ilgilendi", demek mi?5anmaml...

Yoksa, "35 yıldır toprak dağıtımı sürüp giderken, 30 milyon dönüm toprak da dağıtılmışken, toprak dağıtım işini umursamayanlar, son ayların boş laflarına hiç kulak asar mı?" diye benden yana mı çıkıyorsun?

Olur. Çünkü, kolaya kaçmanın ilk durağı, bir yaman Osmanlı bilgini kesilmektir. Osmanlı bilginlerinin en yaman özellikleriyse, neden yana, neye karşı olduklarını hiç mi hiç bilmemeleridir. "Herkesin bildiği kelime" lafındaki rahatlık beni sahiden ürküttü. Demek bizi millet olarak kelimelerde çoktan anlaştık, sayıyorsun!... Bir milletin kelimeler üzerinde anlaşabilmesi, çok, pek çok ileri konaktır. Biz bu konaktan daha pek çok uzağız. Bunu, Türkçenin özleştirilmesi yönünden söylemiyorum. (5on cümle için öteki okurlardan özür dilerim.)

Sen, ilk kitabına ad olarak "İnsan Tükenmez"sözünü alırken de, kelimelerin anlamlarında iyice anlaştığımızı, demek, inanıyordun!... O kitapta seni üzen yanlışların kaynağı şu olsa gerek: "İnsan tükenmez"sözü, ancak bütün insanlık göz önüne alınırsa doğrudur. Yoksa, kolaya kaçan kişiler, kendi kişiliklerini kolayca tüketebilirler.

Sevgilerimle Kemal Tahir

Not: Yazıda, romanlarımı yeniden okuyacağını söylüyorsun. Sen bazı romanların tekrar tekrar okunmak için yazıldıklarını elbette bilirsin. Kolaya kaçmayı sevmeyen Fethi Naci'ye benden selam götür. Uyanınca unutma! K. T. " (Dost, Mart 1961). Kemal Tahir, "Esir Şehrin insanları romanım paşazade Kamil Bey'in mütareke yılları İstanbul'unda Anadolu çalışmaları yüzünden yakalanıp Bekirağı Bölüğü'ne düşmesi sırasında kesmişti. "Esir Şehrin Mahpusu. " (1962) romanı da yedi yıla hüküm giyen Kamil Beyin cezaevine nakil ve oradaki direnişini anlatır. "Yıkılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun temel mümassillerinden olan bir Osmanlı kişisi Kamil Bey, çöküntü anının kritik durum içinde göçmekte olan bir dünyanın insan özelliklerini anlatabilmek için seçilmiştir. Kamil Bey bütün göçen dünya insanları gibi en ağır şartlar altında pasif aydınlık gösterir. Geleceğe doğru hiçbir atılımı yoktur. Bu açıdan en faziletli yiğit davranışlarında bile uzaktan uzağı bir kaytarmacılık vardır. Hem gerçekten namuslu davranmak hem de bu namusluluğun içinde kaytarmacılığın rahatlığını aramak, hangi zümreye mensup olursa olsun Kamil Bey gibilerinin kara bahtıdır. " (Kemal Tahir, 25 Ağustos 1965). "Romanın ilk yarısı kişileri ve olaylarıyla Refi Cevat Ulunayın 5ayılı Fırtınalarını hatırlatıyor. Onun sönük bir kopyası gibi. " (Konur, Dost, Temmuz 1962). 1962'de, Nâzım Hikmetin mektuplarından cezaevinde tanıdığını öğrendiğimiz Kelleci'nin hikâyesini, "Kelleci Memet'1 yayımlar. Bu roman öğrenmeye, çalışarak yaşamaya bütün nitelikleriyle hazır durumda olan saf, ergen bir delikanlının yavaş yavaş nasıl suçluluğı, kötülüğün kişileri sarıp batağına doğru çeken vahşî ve kat kat çürümüş düzene doğru yuvarlandığını tasvir eder. Nâzım "Kelleci Memet" için şöyle diyordu: "Kelleci bir harikadır. Çünkü reeldir, çünkü bir realite en doğru bir görüşle, felsefeyle, sanat tekniğıyle verilmiştir. "

"Gayet kapalı bir çevrede, hapishanede çok basit bir köy delikanlısının, çok karışık, çok derin iç dramı vermek istenmiştir. Bu bakımdan en az anlaşılın kitap da odur. Halkı yükseltmek derken onu insanlığın dışındaymışçasına basit saymak bizi büyük yanıltılara götürür. Bu basit görünen bir köy delikanlısının bile kendi öz yaşantısı içinde çok derin, çok çapraşık "Şekspiryan"

diyebileceğimiz korkunç insan dramıyla boğuştuğu gösterilmek istenmiştir. " (Kemal Tahir, 25 Ağustos 1965).

"Romanın büyük bir kısmında mahpus ve ziyaretçilerin geçmişlerine ait çeşitli, değişik olaylar anlatılır. Yani, 'hareketten çok W ön plana geçmiştir. Bu bakımdan roman, kendi öz çizgisinin dışına dal budak salarak taşar, roman çatısına katılmayan, romandan uzak çeşitli hikâyeler - hatta romanın kendisini unutturacak kadar uzayarak anlatılır. (...) Kemal Tahir'in romanı başlangıçta ne kadar dağılmış olursa olsun, kendi konusu dışına taşarsa taşsın, gene de ilgiyi azaltmayan, halkın çok değişik ve o kadar da çarpıcı felsefe ve motifleriyle süslüdür. " (Muzaffer Erdost, Ulus, 10 Şubat 1963).

"Kelleci Memet bir hapishanenin sıkıcı dekoru içinde, ağır yürüyüşü ve az başarılı roman temposuyla yoksul ve saf bir köy delikanlısının suça sürükleniş hikâyesini anlatmaktadır. " (Konur Ertop, Türk Dili, Temmuz 1964). 1963-64'te; roman yayınlamaz. Yoğun bir çalışmanın içindedir, ilerdeki üçdört yıl arka arkaya roman dünyasını alt üst edecek eserlerin hazırlığındadır.

"Yorgun Savaşçı"(1965) ilgiyle ve övgüyle karşılanır önce. "Yorgun Savaşçı; ancak usta Kemal Tahir romancılığının ulaştığı son aşamadır. Ve kimsenin buraya yetişebileceğini sanmam. " (Rauf Mutluay, Yön, 25 Haziran 1965). "Yorgun Savaşçı; Kurtuluş Savaşının planlanmış gidişine göre yürüyen bir roman... Bu cilt ile, "kuvayimilliyeye"evresi sona ermek üzeredir. Savaşın yönetimi Mustafa Kemal'den Yüzbaşı Cemil'lere uzanan kuşağın elinden geçmektedir... Romancı, kendini bu genç subayların çekimine öylesine kaptırmış ki, İstanbul hükümeti ile Ankara arasında sallanan, bocalayan yaşlılar birer silik gölge gibi yitip giderken Mustafa Kemal'in çevresinde bu genç subaylar, beklenen aydınlığı genişletmektedir (Sami N. Özerdim, Türk Dili, Ekim 1965). Kemal Tahir de şöyle anlatır "Yorgun Savaşçı"yı:

"Memleketin en kötü günlerinde düşmanlar iyice içeri doldukları sırada, başından beri politikaya karışmamış, orta rütbede, dövüşken Türk subayının, ordusuz kalma dramını anlatmak istedim. Bunu anlatırken 1918-1919 memleket şartlarını, bilhassa direnenlerle ümidini kaybetmiş olanların durumunu göstermeye çalıştım. Buna, Türk toplumunda Ordu'nun özel yerini belirtmek istedim, demek de doğru olur. Yorgun Savaşçı'da, yakın tarihimizde örnekleri çok görülen, politize olmuş büyük ve küçük rütbeli subayların dramını değil, son yüzyıldır bütün iç ve dış cephelerde yalnız milli devleti, yani vatani savunmak için, hiç kimseden ve hiçbir rejimden kendisi için çok bir şey istemeden vuruşmuş Türk subaylarının dramını vermek istedim. 1918-1919 döneminde, memleketin düşman istilası altına düşmesi, yıllardır yoksulluklar içinde çarpışan ordunun dağılması, bu milli dramın derinliğini kat kat arttırmıştır. Burada savaşçı subayların karşılaştığı en ağır durum, kendi halklarının yenilgi sorumluluğunun subay kadrosuna gelişi güzel yüklenmesidir. Anadolu kurtuluş hareketimize bu açıdan baktığımız zaman, romantik övünmelerin altında yatan gerçek insan dramını görürüz. "

Evet, Kemal Tahir hep baştadır. Yine bir yıllık aradan sonra iki romanla yıldırımları üstüne çeker. "Dev/efAnfl"olumluolumsuztepkilere yol açar. Kemal Tahir göklere çıkarılır. Kemal Tahiryerin dibine geçirilmeye çalışılır. "1966 yılının başlarındaydı... Acar Film bana renkli tarihi film yapmak için konu getirmemi teklif etti. Bunun üzerine Kemal Tahir ile Haçlı Seferleri'nden Hürrem Sultanla,

Cinci Hoca'dan Hançerli Hanım'a kadar, çeşitli konular tartıştık. Sonunda Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Beyin hikâyesinde karar kıldık. Yapımcı Şirket konuyu tasvip edince senaryoyu yazmaya da giriştik. Fakat Acar Film, tasarımın yüksek maliyeti ve daha önce çevirdiğim tarihi film "Haremde Dört Kadın"ın Antalya Festivali'nde yuhalanması üzerine, filmi yapmaktan vazgeçti. Fakat uzun yıllardan beri Türk edebiyatı, Osmanlı tarihi üzerinde araştırmalar yapan Kemal Tahir'e konu çekici gelmişti. Türk toplumunun Batı toplumlarından ayrı yapısı, halkımızın geleneksel devlet kurucu ve yaşatıcı gücü konusunda, son zamanlarda kendisinin ortaya attığı sorulara eğilmek için de geniş imkânlar taşımaktaydı. Böylece başlangıçta bir film konusu olarak girişilen tasarı sonunda bir roman olarak tamamlandı. " Halit Refiğ, Dost, Haziran-Temmuz 1968).

"600yıl geriye gitmemin sebebi, Anadolu Türk insanımızın temel cevherini tarihsel gelişiminin çok önemli bir dönemecinde tutup incelemek, meydana vuracağı özelliklerden, bugünümüzün ve geleceğimizin zorluklarının çarelerine sağlam dayanaklar bulmaktır. Bu çareler, Anadolu Türk insanını, Batı için geçerli kalıplara dökerek, yabancı genellemelerle açıklamaya çabalayarak bulunmaz. "

"Devlet Ana" yılın olayı olur. Soruşturmalar düzenlenir, cevaplar verilir. Yazılar yazılır. "Devlet Ana, edebiyat tarihimizin de tarihi edebiyatımızın da en önemli olaylarından biridir. " (Bülent Ecevit).

"Kemal Tahir, devrimci aksiyon ve fikir içinde yetişmiş; sosyalist düşüncüyü hayatının alinyazısı haline getirmiş olduğu halde, hazır çözümlerden, genel kabullerden nefret eden; metodun kendisine ve kullanılmasına yönelen; durmadan arayan; yaşadığı, gördüğü, duyduğu gerçeklik ile felsefi düşüncesi arasında tam bir mutabakatın bulunmasını isteyen bir yazardır (Selahattin Hilav).

"Devlet Ana bir destandır bence. Tarihsel kaynaklardan ve olgulardan hareketle bugünkü Anadolu insanımızı bir bir çözümlenmeye yarayacak ipuçlarının içinde bol bol bulunduğu bir destan (Adalet Ağaoğlu).

"Bu yapıt Türk aydını için, kendini bulma yolunda yeni bir umut olmuş, yeni çığır açmıştır. Kemal Tahir'in başarısının büyüklüğü ve saygıdeğerliği de burdadır. " (İlber Ortaylı)

"Devlet Ana'dan 50 sayfa okudum. 100 sayfasını dikkatli, 50 sayfayı atlayarak okudum. Bitirebileceğimi ise sanmıyorum. " (İlhan Berk).

"Devlet Ana Türkçede yazılmış en büyük romandır. " (Nejat Özön).

"Kemal Tahir'in hiçbir kitabını sonuna kadar okumamışımdır... Doğrusu Devlet Ana'yı da okuyamayacağım. Olmuyor. " (Veysel Öngören).

"Devlet Ana boşlukta öteye beriye sürüklenen bir gevezelikler panayırır ancak. " (Halil İbrahim Bahar).

"Böylece Devlet Ana batı burjuva kültürünün bireyci bir sanat türü roman olmaktan çıkıp, doğu medeniyetlerinin ortak kamu vicdanına dayanan bir bilgelik eseri haline geliyor. "(Halit Refiğ).

"Devlet Ana'yı okumaya başladım. Yetmiş sayfadan sonra bıraktım kitabı bir yana. Dursun birkaç gün masanın üstünde... Türk romanında 'çığır'açan bir yapıtmış bu, Alangu böyle yazdı. Boş

şeyler yazmaz Alangu. Ama şu yetmiş sayfa... Devlet Ana'yı elimin altında bir yere koyayım. Geceleri uykum kaçınca okurum gene... " (Oktay Akbal).

Bu arada "Yorgun Savaşçica Yunus Nadi Roman Ödülü vermek zorunda kalıyorlar (1968). "Devlet Ana"m yanı sıra bu ödüllendirme ortalığı kızıştırıyor. "Ben Yorgun Savaşçının kazanmamasını isterdim. Mustafa Kemal'e şu ya da bu yoldan bir şey atılmasından hoşlanmam. " (Oktay Akbal).

Hemen arkasından "Devlet Ana"T. D. K. ödülünü alıyor. Romana ve romancıya karşı hoşnutsuzluk artıyor. "Kemal Tahir'in yarattığı yeni öğeler ise bir düşüncenin, bir kavramın tipleri, birer romancı oyuncakları, tarihsel kuklalar. " (Ferit Edgü).

"Dünyanın neresinde yazılırsa yazılsın, romanın, hangi üretim biçiminin ürünü olursa olsun, sanatın, kendi varoluş tarzları, kendi iç kuralları vardır. Bunlara uymayan roman -ya da herhangi bir sanat eseribaşarısız sayılır. Devlet Ana, roman denilen türün gerektirdiği kurallara uymayan bir kitaptır. " (Murat Belge).

Bu tartışmalar, daha doğrusu atıp tutmalar hayli sürer, Cemal Süreya oldukça cesur bir çıkış yapmak ister. Kemal Tahir'i suçlayanlara, "Suç mu Atatürkçü olmamak? Bu konuda gerekirse, söylenecek çok şey var"der. Demesiyle günlük gazetelerin iyi koku alan gazetecileri manşeti atarlar:

— EVET, ATATÜRKÇÜ OLMAMAK SUÇTUR.

Gelin de bu soruya cevap verin bakalım. Atatürkçüler, Mustafa Kemalciler, Batıcılar, medeniyetçiler, milliyetçiler, devrimciler, Kurtuluş Savaşı'nın gazileri, evlerinin en kutsal köşelerinde İstiklal madalyası taşıyan babalar, dedeler, odalarına, sınıflarına Ata'nın fotoğraflarını asan öğretmenler, öğrenciler! Gelin bu soruya cevap verin:

"— Suç mu Atatürkçü olmamak!

Adam böyle soruyor! Hem de yazılı, açık seçik soruyor. Arkasından da devam ediyor:

Bu konuda gerekirse, söylenecek çok şey var. Eğer bu soruyu soranın kimliği ve kişiliği için "Yine o malumlardan biri" diyorsanız yanıldınız. Bir değil, bin kere yanıldınız. Bu soruyu soran ne "Vahidüddinciler, ne Ulu Hakancılar, ne nurcular, ne de heykel kıran çember sakallılardır. Bu soruyu soran, sıkılmadan, yüzünü kızartmadan soran, tam karşı uçtaki biridir. Adı Cemal Süreyya'dır. Sahibi olduğu "Pahirüs" dergisinde Kemal Tahir'i, Oktay Akbal'a karşı savunurken yazısını böyle bitiriyor. Suç mu Atatürkçü olmamak? Bu konuda gerekirse, söylenecek çok şey var.

"Söyle Cemal Süreyya! Atatürk devriminin yetiştirdiği Cemal Süreyya! Haydarpaşa Lisesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu Cemal Süreyya söyle! Söyle ve kus! Atatürk ve Atatürkçüleri sayesinde konuşabildiğin bu ortamda devrimlerden, sende ne kalmışsa kus! Söyle ve kus ki, o kutsal Atatürkçülükken sen ve senin gibilere bir şey kalmasın.

Suç mu Atatürkçü olmamak!

Öyle mi Cemal Süreyya!

Peki suç olmayan nedir Cemal Süreyya?

Mustafa Kemalci olmayalım da Mustafa Suphici mi olalım!

Ver bakalım bunun cevabını!

Hadi Cemal Süreyya!" (Haşan Pulur, Milliyet, 5 Aralık 1968).

"Yorgun Savaşçı" ile "Devlet Ana" gürültüsü sürüp giderken birden "Bozkırdaki Çekirdek" dikkatleri çekti. Kemal Tahir bir başka tabu konunun eleştirisine girer bu romanda. Tedirgin edici savlar tepkiyle karşılanmakta gecikmez. Vedat Günyol, "Köy Enstitülerini maskara etmek için yazılmış bir roman niteliğini taşımaktadır"diyerek işe girer ve"Hiçbir Köy Enstitüsüne ayak bastığını sanmadığım Kemal Tahir, insana yer yer gerçek duyguyu veren o yapım işleriyle ilgili teknik bilgileri büyük bir ihtimalle, Süleyman Edip Balkır'ın Yeni Hızla Köye Doğru (1939) adlı kitabından; geriye kalan ve pek çoğu gerçeğe uymayan öğrenci tiplerini, düzmece öğretmenöğrenci ilişkilerini, entrikaları bay Alangu'nun "hesaplı" tanıklığından bol bol alarak, Köy Enstitülerine olan güvensizliği dile getirmek amacıyla yazmış bu romanı, kararını verir. (Yeni Ufuklar, Temmuz 1968).

Çok geçmeden "Bozkırdaki Çekirdek" romanını Tahir Alangu'nun yazdığını söylentisi yayılır ve genel bir kanaat olur. Ancak Kemal Tahir'in ölümünden sonra Alangu'nun yaptığı açıklamadan, "Bozkırdaki Çekirdek" romanını yazarken, kendisine perspektif vermeye çalıştım. Yaşanan, günlük hayatın anlatılmasını istiyordum. Anlattıklarımın hiçbirisini kullanmadı. "gerçeğini öğreniriz. "Bozkırdaki Çekirdek" Kemal Tahir ırmakroman serisinin tarih bakımından en son basamağıdır. "Sağırdere", "Körduman", "Mec/Atonef"romanlarının insanları bu romanda da yaşarlar.

1969. Mehmet Şeyda'nın kaydettiği, daha çok Kemal Tahir ve "Devlet Ana"nın konu edildiği "Türk Romanı" adlı bir tür açkötürüm yayınlanır. Kemal Tahir'in Türk ve dünya romanı, dil meselesi üstüne düşünceleri yansır. "Efendim, romanımız yüz senelik geçmişe sahiptir. Bu yüz senelik geçmiş, büyük bir roman dünyası ile ilinti kurma sonucu başlamıştır. Bizde Batılılar gibi, derme çatma diyebileceğimiz hayvan hikâyelerinden, halk hikâyelerinden girişebilseydik, yani bu alanda onlarla beraber başlatmış olabilseydik, biz de tabii kendimize göre, kendi açımızdan acemiliğin de getirdiği kopyacılığı kolay aşacak, yani bizi kopyacılıkta daha fazla tutamayacak bir yoldan kendi romanlarımızı yazmayı sürdürebilirdik. Gel gelelim Türk romanı Batı romanıyla temas ettiği zaman, Batıda çok büyük roman örnekleri vardı. O zamanki Türk yazarlarının yetişme tarzlarının basitliği içinde buldukları genel psikoloji, onları ister istemez bu büyük eserlerin etkisinde bıraktı. Bundan da kurtulmak imkansızdı. "

Aynı yıl Sovyetler Birliği'ne gider. Notların arasında bir küçük defter var: "Rusya Notları". Esir Şehrin İnsanları'nın özellikle dilini baştan aşağı değiştirerek ikinci baskısına hazırlar. "Göl İnsanları"nın üçüncü baskısına dört hikâyeye daha ekler. "Nam-Uğruna", "Kondurma Siyaseti", "Bir Kodoşluk Hikâyesi", "Fermanlı Hoca", "Kurt Kanunu" yayınlanır. Bu romanda, Cumhuriyet kargaşalığında kışkırtılmış devlet adamlarının (ittihatçılar) debelenmelerinin ve debeleniş süresinde devrin yöneticileriyle hesaplaşmaları anlatılır. "Kurt Kanunu" da tepkiyle karşılanır. "Ya o kadını devleti yıkan sarı paşa için söylenen ileri geri sözler, yaratılmak istenen iğrenç kuşku çemberi ya o Cumhuriyet hareketinin şaşırtıcı eleştirmesi, o halifelik üzerine denilenler. . " (Tarık Dursun K. , Milliyet, 14 Ekim 1969). "Anlaşılan kendisi Rıza Nur, Kazım Karabekirtipi Atatürk düşmanlarının anıları ile Kurt Kanunu gibi Atatürk'ü küçük düşürücü romanların etkisi altında... " (Nadir Nadi). Kemal Tahir bu tür suçlamalara kendisiyle 1971'lerde yapılan bir

konuşmada şöyle diyordu:

"Aslında ben ne Mustafa Kemal'e ne de Atatürk'e karşıyım. Atatürk de, Mustafa Kemal de bizim toplumumuzda bazı işler yapmış birer asker paşasıdır. Biz Ganalı kabile toplumu değiliz. Tarihimizde de, bugünkü hayatımızda da pek çok paşa vardır. Bu nedenle herhangi bir paşaya ya da paşalar grubuna karşı olmak zorunluğunu şimdiye kadar hiç duymadım, şimdiden sonra da duyacağımı sanmıyorum..." (Konuşma ölümünden sonra yayınlanabildi ancak.)

"Siz herkesi ne sandınız, bay Kemal Tahir, alfabesiz Osmanlı aydını mı? Yoksa ölmüş kişileri yalanyanlı konuşmaktan bir mucize sanıyorsunuz da aynı mucizeyi bizleri uyutmak konusunda da başarabileceğinizi mi umuyorsunuz? Hep kaçak güreştiniz, düşüncelerinizi açık açık söylemek varken, ağzınızda geveleyip durmanız bu umudunuzun sonucu mu? Bir sözümüz daha var size: Sizin gibi düşünenlerin solda gördükleri kimseler, Atatürk'ün yerle bir ettiği yabancı etkisini yeniden yüce Osmanlılarımıza taş çıkartacak ölçüde genişlettiler; siz de, bu arada, değil doğru dürüst Türkçeyle yazmak, noktalama işaretlerini bile yerinde kullanmayı beceremezken, şaşırtıcı bir ün yaptınız. Bu iş nasıl oldu. Biz de bunda bir yabancı parmak aramaya kalksak hoşunuza gider mi?" (Tahsin Yücel).

Eleştirmen Fahir Onger de kendisiyle "Kurt Kanunu" üstüne yapılan bir konuşmada "Kemal Tahir'e gerici ve sağcı diyorlar. Siz ne dersiniz?" sorusuna, "Ben bu kınayışın nedenlerini bilmiyorum. Bana göre Kemal Tahir, oportünisttir. İleriye yönelen gelişmelere çelme atar" karşılığını verir.

"Kurtlukta düşeni yemek kanundur. Roman m konusu 1926 İzmir Suikastı gibi son derece buhranlı bir devrede geçiyor. Bunun için adını Kurt Kanunu koyduk. Kişiyi sosyal çevresi ve bunalımları içinde ele alıyorum. Gerçekten büyük tehlikeler içinde kısırlanmış insanların romanı bu. Sosyal ve kişisel bir bunalım çizgisinde alındığı için konu, modern insanı araştıran ve bunalıma dayanan bilimsel görüşleri de burada yerli olarak kullanan bir tutum içindeyim... Bugünkü politik hayatımızdaki insanlarla, yakın gelecekteki politikacılar için aydınlatıcı davranışlar anlatılmaktadır. Kişiler otantik, gerçek vakaları bir fol olarak kullanıyorum. Çeşitli sosyal gruplara mensup roman kişilerinin iç ve dış dünyalarını belirleyen kişiler de otantik. Söz gelimi ittihatçıların ünlü iâşe nazırı Kara Kemal var. Kazım Karabekir, Ali Fuat, Refet, Cafer Tayyar paşalar var. İzmir Suikastının başta gelen ismi Ziya Hurşit var, Abdülkadir var. Bütünüyle İstiklal Mahkemesi var."

1970. Kemal Tahir 60 yaşında. "Yediçinar Yaylası" ve "Köyün Kamburu" romanlarının devamı "Büyük Mal" yayınlanır. Bu romanıyla, çoğunluk roman dışı bırakılan, yozlaşmamış dönem olarak yutturulmaya çalışılan Atatürk Cumhuriyeti'nin Anadolu'daki yansımasını verir. Batlaşma merakıyla başlayan çöküşün, inkılaplar ve devlet yasalarıyla hızlandırılmasının nasıl sonuçlar verdiğini, yıkılışın hangi şartlarda oluştuğunu dile getirir. Tabii "Büyük Mal" <ia anlatılanlar da tepkiyle karşılanır. "K. Tahir, "sevmemek, insanları sevmemekle başlar her şey' der gibidir. 'Sevmemek' bile az geliyor K. Tahir'in bu romanlarda insanlara ve insani ilişkilere bakışını açıklamak için:

"Nefret etmek'de diyebiliriz. Ağalardan nefret, köylülerden nefret, memurlardan nefret; bu romanlarda bunların dışında kişiler olmadığına göre, kısaca, insanlardan nefret... romancının ruh sağlığı bakımından da kuşkular uyandırıyor." (Fethi Naci). Ve aynı görüşü destekleyen bir

başkası:

"Fethi Naci'nin Büyük Mal ile ilgili incelemesi, toplumcu gerçekçi roman geleneğinin ne ölçüde saptırılabilirliğini gözler önüne sermek bakımından yararlı olmuştur. " (Ali Hikmet). Romancının bu konudaki görüşü kesindir:

"İnsanları toptan sevdiğini söylemek, namusluyla namussuzu, ihanet edenle etmeyeni ayıramama zavallılığındandır. Bütün insanları toptan sevdiğini ileri sürmek, sevilmesi gereken namuslu adamların sevgi payına namussuzları, hiç de hakkımız olmadığı halde ortak etmektir. Ancak namussuzlar katında duranların ya da o kata atlamadan, çıkmadan yapamayacakları, yaşayamayacaklarını kestirenlerin işine gelir. "

Adı etrafında kopan fırtınalardan uzak, hemen hemen en önemli romanı "Yol Ayrımı"yla boğuşur bütün yıl boyunca. Tamamen roman üstüne yoğun çalışmalar sonucu yorgun düşer. "Yol Ayrımı'm noktaladığında ağzından kraşe ile gelen kan hayli tedirginlik yaratır. Ciğerleri yıpranmıştır. Kanseri. Ama henüz çok yeni. Özenli ameliyata hazırlık günleri. Sonra başarılı bir ameliyat. Kemal Tahir kanseri yener. Ama bundan böyle daha özenli, dikkatli çalışması gerekir. Tek ciğerle yaşamaya da kısa zamanda alışır. Yine romanlarına, notlarına döner.

1971. Yazdığı son roman, Yol Ayrımı yayınlanır. Yıl 1930. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından ancak yedi yıl geçtiği halde devlet ve hükümet işleri iyi gitmiyor. Ayrıca dünya ekonomik buhranı da etkilerini gösteriyor. Mustafa Kemal bunaltıyı biraz avutmak maksadıyla bir uydurma muhalefet partisi kurdurur. Bu partinin kurulması kendi partisini büsbütün tedirgin eder. İşler büsbütün karışır. O zamana kadar Mustafa Kemal ve partisini körü körüne tutan üniversite gençliği de durumdan bir şey anlamaz, şaşkınlığı büsbütün artar. Bu arada "Esir Şehrin İnsanları" ve "Esir Şehrin Mahpusu" romanlarının kahramanı Kamil Bey'in kızı da büyümüş, liseyi o yıl bitirmiştir. Kız babasını ölmüş bilmektedir. Kamil Bey kızını liseyi bitirdikten sonra aramaya ve annesiyle kendisi arasında bir seçme yapmasını istemeye karar vermiştir. Kızıyla görüşmek, kızının nasıl bir insan olduğunu anlamak için doktor arkadaşı Münir'i yollar. Kız babasına vatan savunmasına katılmadığı zannıyla düşman olmuştur. Sıkı Kemalistlerdendir. Babasının ölmediğini, mahpusanedeyken annesi tarafından yüzüstü bırakıldığını öğrenince babasıyla beraber yaşamaya karar verir. Babası gerçek zengin olduğu halde bunu bilmezken fakir bir hayatla annesinin zenginliğini değiştirir. Bu yeni parti, Kemalistleri sevindirmez. Çünkü milletin çoğunluğu yeni partiyi tutmuştur. Neredeyse vatan kurtarıcılarını aradan yedi yıl geçmeden silip süpüreceklerdir. Mustafa Kemal tehlikeyi görür. Partisinin de baskısıyla uydurma muhalefet partisini kapatır. Bu durum genç Kemalistlerin gözlerini büsbütün açar. Bunlar kurtuluş sandıkları işlerin altında bir sürü anlaşılabilir gizli meseleler bulunduğundan kuşkulanırlar. Gene gazeteci Murat, bir Kemalist arkadaşının Kemalist gizli örgütler tarafından işkenceyle öldürülmesi üzerine, eski Kemalist kurtarıcıların ortada belli bir düşman yokken neden böyle yenik düştüklerini araştırır. Şu sonuca varır: Anadolu'nun bir yıllık tarihi boyunca süren Doğu-Batı boğuşması öyle karışık bir hesaptır ki, Yunan ordusunu yenmekle ortadan kalkamaz. Bir Türk-Yunan savaşı olmadan önceki tarihsel hesaplaşma sürmektedir, sürecektir. "Yol Ayrımı" üstünedense pek durulmaz. Gençlerden biri "çağdışı" der. Eski Kemal Tahir övücüleri de sadece yazar ustalığını belirtmekle yetinirler.

"Çorum ağzının tadını gene uzatır Kemal Tahir; Türkiye Çorum'dur sanki. Ama bir kapalı çarşı

tasviri, bir kumaş özelliği söz konusu, eski Osmanlı Uygarlığının insanı hiçe sayan emek birikimini yüceltmek için fırsatlar bulur.. Şüphesiz bir ustanın eseridir Yol Ayrımı; ustalığın bütün kaprisleri, nazlan, saplantı meraklarıyla birlikte. " (Rauf Mutluay). Kemal Tahir bir yandan tarih notlarını (bugüne kadar tuttuğu) derlerken, bir yandan da kendiliğinden öne çıkan roman konularına çalışır. Çoktandır yazmak istediği, malzemesi tamamlanmış, Batı Çıkmazı; önce Doğu Çıkmazı meselesi olduğu kararıyla geriye bırakılır. Osmanlı'nın ikinci kuruluşu olan 1400'leri anlatan "Topal Kasırga" üstünde çalışmalarını yoğunlaştırır. Milliyet Sanat Dergisi'nde bir açıklama yapar (24 Kasım 1972). Şeyh Bedrettin'le ilgili bazı cümlelerin konuşmasından çıkarıldığını ekleyelim. Notları arasında konuşmanın kopyası çıkınca ne olduğu aydınlanacak. "Romanın adı: Topal Kasırgadır. Bir başlangıç ile üç bölümden meydana gelmektedir. Başlangıç: 1402 Temmuz ayının 281nci cuma günü ikinci üzeri. Ankara önünde, Çubuk ovada, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezit ile Aksak Timur arasında yapılan ünlü savaşın son saatleri...

Bayezit, savaşın başından beri kurduğu tuzağa Timur'un düşmesini kollamaktadır. Anadolu askerine güvenmeyen Bayezit, bu askerin kendisini bırakıp eski beylerinin çağrılarını uyararak düşman tarafına geçeceğini hesaplamış, planını kendi aleyhinde olan bu durum üzerine, yani düşmanın zafer sarhoşluğu üzerine kurmuştur. Timur tuzağa düşmeyince Bayezit savaşı kaybeder. Kaçıp kurtulmak için de artık geç kalmıştır. Atı tökezlenir, esir düşer. Başlangıç savaşın gerçek nedenlerini, tarafların kimliklerini kişisel özelliklerini hangi dünya görüşünü savunduklarını, savaş sonucunun kimlere yaradığını kısadan açıklamağa çalışır.

Birinci Bölüm: 1405. Timur yeni ölmüş, baskısı altında tuttuğu çeşitli güçler sanki zincirlerinden boşanmıştır. Bayezit'in oğullarından Amasya'da bulunan Mehmet Çelebi durumdan yararlanarak kardeşi İsa'yı Bursa'dan sürüp çıkarır. Birkaç yıldır Kütahya'da bulunan babasının cenazesiyle küçük kardeşi Musa Çelebi'yi Germiyanoglu'ndan ister. Bölüm, Yıldırım Bayezit'in cenazesi küçük oğlu Musa Çelebi tarafından Bursa'ya getirilirken başlar. Cenazenin çevresinde esirlikte Padişah ve Şehzadeyle beraber bulunan bir savaşçı takımı da vardır. Cenazenin geçtiği yol yıkıntılarla doludur. Musa Çelebi Edirne'de bulunan ağabeyi Süleyman Çelebi Anadolu'ya geçer geçmez Amasya'daki küçük ağabeyi Çelebi Mehmet'in yanına sığınmak zorunda kalmıştır. Çelebi Mehmet kendisini sıkıştırmak niyetiyle Anadolu'ya geçen Süleyman'ı geriye döndürmek için kardeşi Musa'yı Rumeli'ne yollar. Güvendiği adamı Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedrettin'i yanına katar.

İkinci Bölüm: Musa, ağabeyi Süleyman'ı alaşağı edip Edirne'de Rumeli'nin hakimi kesilmiştir, ama anlaşma gereğince mülkü küçük ağabeyi olan Çelebi Mehmet'e teslim etmemiştir.

İddiasına göre Çelebi Mehmet cariyeden olma oğuldur. Babalarının tahtına oturamaz. Musa, Şeyh Bedrettin'i kazasker diktiği için Çelebi Mehmet bu başkaldırma aklını kardeşine Şeyhin verdiğiğine inanır. Çeşitli vuruşmalardan sonra Musa'yı yenip memleketin birliğini sağlayınca kendisine ihanet ettiği halde önceki hizmetleri göz önüne alarak Şeyh Bedrettin'i Iznik'e sürmekle yetinir, ayrıca kendisine günde 100 akçe maaş bağlar.

Üçüncü Bölüm: Bedrettin ayaklanmasının kaynaklarını, yenilgisinin nedenlerini ve sonuçlarını, ayrıca devlete baş kaldırmış olan Bedrettin'in amansız şartlar içinde bile kolayca mahkum edilememesinin sebebi araştırılır. Topal Kasırga romanının geçtiği tarih dönemi, büyük roman için biçilmiş kaftandır. Roman kişilerinin içinde Devlet Ana romanı kahramanlarının

torunlarından bazıları, Nasrettin Hoca, Mevlut şairi Süleyman Dede görüneceklerdir. Toplumumuzun sefil fakat gene de sevimli maskaraları olan Karagöz ile Hacivat, maskaralıkları derecesinde okurları eğlendirmek için meydandan gelip geçeceklerdir.

Daha önemlisi, Osmanlılığın Ankara önünde birinci defa yıkılışı, bu imparatorluğun hemen bütün batı tarihçilerinin ve bizim de pek çok tarihçi geçinenlerimizin ileri sürdükleri gibi rastlantıya bağlı bir kuruluş olmadığını, hele devlet nedir bilmez göçebelerin, hayvan ardınca sürülen çobanların, talancı çetelerin, çoğu esrarkeş dervişlerin esiri sayılmayacağını ispatlar. Osmanlılık bir tarih döneminde, çok önemli bir coğrafya alanında çok onurlu bir insanlık görevi yüklenmiştir. Osmanlık kolektif dehayla kurulmuş bir dünya imparatorluğudur. Salt geçmişi değil, taşıdığı insan değeri ve özelliğiyle ne kadar görmezden gelinmek istenirse istensin geleceğimizi de etkileyecek bir deha eseridir. Anadolu Türk dehasının en büyük eseridir. Topal Kasırga, işte bu eserin, hain bir ihanetle yıkıldıktan on iki yıl sonra yeniden toparlanıp yediyüz yıllık hayatını hangi güçlere dayanarak niçin ve nasıl sürdürebildiğini açıklamaya çalışmaktadır. "

Aynı konuşmada "Şeytan Aldatması" romanını da anlatır. "7960 ile 1972 arasında başımıza gelenleri iki ciltlik bir romanda anlatmayı düşünüyorum. Bu son on iki yıllık olayları anlatacak romana Şeytan Aldatması adını vereceğim. Meseleye hangi açıdan baktığımı bu ad, umarım ki, yeterince açıklar. Şunu da söyleyim ki günümüz romanını romancıdan istemek ve beklemek, kolaya kaçma belirtisidir. Bir romancı belki sanat gücüyle ve sanat sezgisiyle, çoğu da rastlantıyla günlük olayların asıl gerçeğine parmak basabilir ama bu gerçeğe henüz hazır olmayan okuyucular, mesele ne kadar iyi ve açık anlatılmış olursa olsun, günlük olayların temeldeki gerçeklerini -bir ucu geçmişte bir ucu gelecekte olan gerçeklerini çok zor ve çok yarım yırtık anlayabilirler, daha doğrusu anlasalar da bu gerçeklere pek zor inanabilirler. Buradaki yeteneksizliğin kültür yeteneksizliğiyle hiçbir ilintisi yoktur. Bu yeteneksizlik, toplumun, günlük olayları anlamada genel hazırlıksızlığından, gerçeklerin, toplumlardan çok köpeoğluca saklanabilmesinden gelir. " "Büyük Mal'in devamı olan "Dam Ağası" m da iki defa 40-50 sayfa kadar yazar.

Malatya konulu "Namusçular" romanına girer. Kemal Tahir, sürekli çalışmamanın, tasarladığı konuları tamamlayamama korkusunun sıkıntısındadır. Türkiye'de son yıllarda olup bitenler de ayrıca onu fazlasıyla üzmede, kızdırmaktadır. Kemal Tahir olarak, bir romancı olarak görevini yapabilme kaygısındadır. Birçok romanı yarım bırakması buna bağlanabilir.

1973. Ölüm yılı. "Ünlü romancı Kemal Tahir, 21 Nisan cumartesi günü saat 05. 30'da beklenmedik bir kalp krizi geçirerek öldü. " (Gazeteler).

Cuma akşamı, ölümü anılınca hâlâ üzüldüğü ve pek sevdiği Cemil Sait Barlas'ın oğluna gidilecekti. Kemal Tahir öğleden sonraları bir zaman dinlenir, kalkıp çay içer, çalışmaya koyulurdu.

Cuma günü de öyle oldu, 17. 30'da kıtlama usulü bir çay içti. Sonra kardeşi Ratip'in kullandığı arabasına binip yola çıktı. 19. 30'da Şişli'deki eve gelindi. Oturuldu; rakısı geldi; ev sahibiyle hararetli hararetli konuşmaya başladı. Badasların başka konukları da gelecekti o akşam: İsmail Cem, Mete Tunçay, Ali Sirmen, Tuncer Arıklı, Dr. Afşin Germen...

Bir süre sonra söz Kemal Tahir'e ve romancılığına geldi; Mete Tunçay, Kemal Tahir'in "tarih ile edebiyatı birbirine karıştırdığım" söyledi ve diğer konuklarla bunu tartıştı. Kemal Tahir'in söze

pek karışmaması, sonradan, o ortamdan hoşlanmadığına ya da rahatsızlığının ağır ağır belirtilerini göstermeye başladığına yoruldu. Mehmet Barlas o geceyi şöyle anlatıyor: "Öldüğü sabahın gecesi beraberdik. Bizim evde toplanmıştık. Onu okuyan, fakat tanımayan konuklar da vardı. Anadolu insanını yüceltmek için kullandığı sözler ve diğer konulardaki görüşler kendisine alışık olmayan yeni tanışlarını şaşırtmıştı. 'Az gelişmişliktir' diyordu. 'Varsa bile, Anadolu insanı az gelişmiş değildir1 (...) konuklardan biri, 'Kemal Tahir bir antitezdir1 demeye getirdi sözünü. "

Gecenin bir başka tanığı, İsmail Cem ise hemen hemen son sözlerini şöyle nakletti: "Size şunu belirtmek istiyorum. Hayatım boyunca bir sistem dahilinde düşünmeye çalıştım. Sistemden ayrılmadım. Yazdıklarım bir rastlantının sonucu değil, sistemli düşüncenin sonucunda bulunmuştur. Bundan ötürü, doğrultumda yanlış düşmedim; olaylar söylediklerimi doğruladı. El yordamıyla değil bir sistem içinde düşünmelidir insan... İnsanlar yanlış yapabilir. Ama çok çekmiş insanlar talihlidir bir bakıma. Yanlış yapmaları daha zordur. Benim geçtiğim yollarda kendini tüketen ve benim çektiğim acılardan geçen insanlar doğrulara daha kolay erişebilir. Yazdıklarımı bir gün tarih yargılsa, bu ilişkiyi mutlaka görecektir. Romanlarımın doğruluğu da ortaya çıkacaktır. Ben romanlarımda dünü yazdım. Ama romancı dünü yazarken kendi gününü yansıtır bir bakıma. Hatta gelecek için yazar!'

Kemal Tahir sıcak ve sigara dumanından ötürü terlemişti; sırtında, krizin habercisi ağrılar dolaşmaya başlamış, yüzü sararmıştı. 10. 30'da "haydin" diyerek kalktı, evine gitmek istedi. Oturup dinlenmesi için yapılan üstelemelere uymadı. Teri silinip kolonya verildi. Orada bulunan doktor kemerini gevşettirip nabzına baktı: Durum normaldi, rengi de yerine gelmişti. "Tamam arkadaş, dedi Kemal Tahir, bu arkadaş tıptış tıptış gider"ve yola koyuldular.

Arabada, önde rahat edemediğini söyleyip otomobilin arka kanepesine geçti. Eve geldiklerinde kardeşi Ratip'in koluna girmesini istedi, arabayı sonra yanaştırabilirdi. Merdivenlere doğru yürüdüler. Fakat Kemal Tahir merdiveni çıkamayacağını anladı; ilk kattaki dostlarını uyandırdılar: Bir yatağa uzandı. Rahat edemiyor, durmadan terliyordu, çamaşırları değiştiriliyor, terlemesi bitmiyordu. "Evet, midemden ötürü bu, " diyordu. Karbonat istedi. Bir ara kustu. Artık konuşmuyordu, "susun" dedi. Çağırılan doktor geldi; Kemal Tahir'e baktı, sonra karısı Semiha Hanım'a dönüp "başınız sağ olsun"dedi. Başımız sağ olsun...

Hemen hemen her konuyu sorular sorarak gündemine alıp üzerinde düşünen ve tezler geliştiren Kemal Tahir Türkiye'de aydın olmanın sorumluluğunu taşıyan önemli romancılardan biridir. Ve elbette Türk romanının çok önemli adıdır. Kendine sorular sorması ve bu sorulara ülkemizin tarihi ve sosyal gerçekleri çerçevesinde yanıtlar araması, tabu ilan edilen bazı konuları cesaretle tartışma ortamına getirmesi onun temel ve değişmeyen ilkesidir. Soran, düşünen ve sorulara yanıtlar arayan Kemal Tahir Osmanlı'dan cumhuriyete; Marks'tan, Batı ve Batıcılıktan, sanat edebiyata ve romana dek birçok önemli konuyu hem kendi hem de ülke gündemine getirdi; aydınları bu konular üzerinde düşünmeye zorladı.

Ömrünü ülkenin gerçeklerini bulmaya adanmış Kemal Tahir, yakın arkadaşı ve aile dostu Dr. Hulusi Dosdoğru'nun dediği gibi gerçeğe oturmamış bir toplumda gerçeği ısrarla savundu. ' Hazır reçetelere sırt çeviren ve resmi tarih tezleriyle mücadele eden romancı, dünyaya tek yönlü bakmaya alışmış kısır düşünceliler için hep yadırgatıcı oldu. Hâlâ tartışılan bir yargılama sonucu "solculuk"tan 12 yıl hapis yatmasına karşın sol onu dışladı, sağ bir iki yazar dışında ondan uzak durdu. Oysa onun kapısı herkese açıktı. Nâzım Hikmetin kız kardeşi Melda Kalyoncu onun bu yaklaşımını şöyle anlatıyor:

"Aydın ve namuslu herkesle görüşürdü, kapısı herkese açıktı. Sağcısolcu ayırmadan kendisine başvuran herkesle görüşürdü. " Bu noktada onun "Hem cuntacı hem devrimci olunamaz" sözünü anlamadan geçmek olmaz. Cuntacıdan devrimci olunamayacağı gibi cuntacıdan "aydın"da olunamıyor. Kafasının için "asker" olan, kafasındaki tabuları yıkamamış, beyinlerini sivilleştirmemiş edebiyatçılar, yarı aydınlar, gazeteciler, yazarlar ve eleştirmenler Kemal Tahir'i elbette yok sayacaklardı. Geçmişle hesaplaşmasını sağlam temele oturtulmuş bir gelecek için ölene dek sürdüren Kemal Tahir Osmanlı toplum yapısını iyice araştırıp kavramadan yaşadığımız günleri kavrayamayacağımızı savundu. Bu yüzden sığ görüşlü yarı aydınlar tarafından "Osmanlıcı" olarak damgalandı.

Müsteara Mahkûm Edilen Emek

Kemal Tahir'in yerli düşünceye, Türk insanına ve ondaki yaratıcı güce inancını, aydın namusunu ve zorbalığa baş eğmeyen kişiliğini kazanması pek kolay olmadı. "Kemal Tahir olmak" çok, ama çok zordu. Onun, 1931 yılında içtihad dergisinde yayınlanan ilk şiirleriyle girdiği ve Geçit dergisinde devam eden şairliğinden, hem de şiirlerini Heykel Seviyor adlı kitapta toplamayı düşünecek kadar şiirle uğraşmasından, "Büyük Türk romancısı" olmaya giden yolculuğunda mahpusluğunun çok önemli etkisi var. 1938 yılında Donanma Davası'nda 15 yıla mahkûm edilen, 1950 yılındaki genel affa dek İstanbul Tevkifhanesi'nden başlayarak, Çankırı, Malatya, Çorum ve Nevşehir Cezaevleri'nde süren 12 yıllık mahpusluğu okuyup yazarak geçti Kemal Tahir'in.

Onun ve aynı davada 18 yıl hüküm giyen kardeşi Nuri Tahir'le arkadaşlarının mahpusluğu zor bir mahpusluktu. Ancak o, aydınlık Türkiye'ye olan inancıyla zorluklara katlandı, kendisini mahkûm eden devlete küsmedi. Okuma ve araştırma tutkusu yüzünden adı Çorum Cezaevi'nde "Kitaplı Casus"a çıkan Kemal Tahir, 1936 yılında Şirketi Mürettibiye Basımevi'nin 73'üncü kitabı olarak yayımlanan ilk kitabı Namık Kemal İçin Diyorlar Ki ' ve 1937 yılında Alfred Müller-Frederik Şüller'den (?) çevirdiği ve Yeni Kitapçı'nın Ucuz Romanlar Serisi'nin dördüncü kitabı olarak yayınlanan Bir Çalgıcının Seyahati adlı kitabından sonra 17 yıl kitaplarda kendi adını kullanamadı. Okuyucular Kemal Tahir adıyla yıllar sonra ilk kez 1954 yılında öykü kitabı Göl İnsanları çıkınca yeniden tanıştı. Adı, ertesini yıl yayınlanan Sağirdere romanıyla perçinledi. Peki Kemal Tahir 1937-1954 yılları arasında hiç yazmadı mı? Ne mümkün?

0, 1931'den ölene dek hep yazdı. 1938'den 1950'ye mahpushanelerde; özgürlüğüne kavuştuktan sonra da evinde, hiç dışarı çıkmamacasına. Mahpushanelerdeki güç hayat koşullarıyla baş edebilmek ve ayakta kalabilmek için gazeteciler ve edebiyatçılar sık sık müstear isimle eser verdi. Nâzım Hikmet'ten Peyami Safa'ya, Orhan Kemal'den Aziz Nesin'e Necip Fazıl'a dek bir çok yazar yukarıda saydığımız nedenlerle takma isimle yazmak zorunda kaldı.

Kemal Tahir de dergi ve gazetelerde takma isimle röportajlar, öyküler yazdı. Bu arada hapisteyken yazdığı hikâyeleri Göl İnsanları 1941 yılında Tan gazetesinde Cemalettin Mahir, Sağirdere romanı Son Posta gazetesinde Körduman, Esir Şehrin İnsanları da Yeni İstanbul gazetesinde Nurettin Demir takma adıyla yayınlandı. Şimdi onun Hürriyet gazetesinin kurucusu ve yeri geldiğinde en büyük destekçisi Sedat Simavi'nin çıkardığı Yedigün, Karagöz ve Karikatür dergileri ve yine Sedat Simavi'nin 1 Mayıs 1948 tarihinde yayınlamaya başladığı Hürriyet gazetesine Son Posta başta olmak üzere diğer gazete ve dergilerde kullandığı müstearların dökümüne geçmeden önce isterseniz onun 1950'li yıllarda Refik Erduran, Ertem Eğilmez ve Haldun Sel tarafından kurulan Çağlayan Yayınevi'yle ilişkisine değinelim:

Kemal Tahir Çağlayan'a çeşitli çeviriler yaptı, kitaplar yazdı. Çağlayandan çıkan çeviriler arasında en popüler olanı Mickey Spillane'den yaptığı polisiye Mayk Hammer dizisi ilgi görünce orijinal kitaplar bitmesine rağmen "Mayk Hammer'in Yeni Maceraları"nı yazmaya devam etti. Ve böylece Kemal Tahir'in kaleminden dört yeni Mayk Hammer romanı ortaya çıktı. Kemal Tahir yine Çağlayan Yayınevi'ne Peter Cheney'den de çeviriler yaptı.

Onun Çağlayan'dan müstear isimle çıkan telif ve tercüme kitaplarından bazıları şöyle:

Kanun Benim: Mickey Spillane. Tercüme eden: F. M. İkinci, Ocak 1954. İntikam Pençesi: Mickey Spillane. Tercüme eden: F. M. İkinci, Nisan 1954.

Kahreden Kurşun: Mickey Spillane. Tercüme eden: F. M. İkinci, Mayıs 1954.

Kanlı Takip: Mickey Spillane. Tercüme eden: F. M. İkinci, Mayıs 1954.

Ölüm Dansı: Peter Cheney. Çeviren: F. M. İkinci, Temmuz 1954.

Son Çılgılık: Mickey Spillane. Tercüme eden: F. M. İkinci, Mayıs 1954.

Derini Yüzeceğim: Mayk Hammer'in yeni maceraları. Yazan: F. M. İkinci, Kasım 1954.

Ecel Saati: Mayk Hammer'in yeni maceraları. Yazan: F. M. İkinci, Kasım 1954.

Kara Nara: Mayk Hammer'in yeni maceraları. Yazan: F. M. ikinci, Ocak 1955.
Kıran Kırana: Yazan: F. M. İkinci, Mayıs 1955.
Karanlıkta Vuruşanlar: Peter Cheney. Çeviren: F. M. İkinci, Kasım 1953.
Halk Plajı: Samim Aşkın, Şubat 1954
Gangsterler Kraliçesi: (Öldüren Kadın) Çeviren: F. M. Duran, Nisan 1955.
Lükres'in Günahları: Çeviren: F. M. ikinci, Mayıs 1955.
Kastil Büyücüsü: Robert Gaillard. Çeviren: Celâl Dağlar, 1955.
Evvel Zaman İçinde: Somerset Maugham. Çeviren: Celâl Dağlar, Mart 1955.
Saygon Geceleri: Claude Farrere. Çeviren: İ. Erülgen.
İnsan Harası: Louis Charles Royer. Çeviren: B. Ersoy, Ekim 1953.
Kemal Tahir'in Çağlayan Yayınevi dışındaki yayınevlerinden müstear isimle çıkan kitaplarından örneklere gelince:
Gece Hırsız: Komik Roman, Çeviren: F. M. ikinci, Tef Yayınları, 1955.
Macun Hokkası: P. G. Wodehouse. Çeviren: Celâl Dağlar, Akbaba Mizah Yayınları, 1956. Merhaba Sam Krasmer: Çeviren: F. M. İkinci. Kader Yayınları, 1957.
Dolar Yağmuru: P. G. Wodehouse. Çeviren: Celâl Dağlar, Düşün Yayınevi, 1958.
Karanlık Tuzak: Çeviren: Cevat Ayvatlı. , Kader Yayınları, 1957.

Adı "Komünist"e çıktığı için kitapları, gazetelere gönderdiği öyküleri, romanları ve çevirileri yıllarca kendi adıyla yayınlanmayan Kemal Tahir'in kullandığı takma isimleri bir kez daha göz atmadan önce onun hapisanede çektiği sıkıntıları ve gazete patronlarından nasıl şikayetçi olduğunu, özgür kaldıktan sonra evleneceği Semiha Hanım'a yazdığı mektuplardan okuyalım. "Yenge"ye 16 Temmuz 1946 6 Temmuz 1950 tarihleri arasında Çorum ve Nevşehir Cezaevleri'nden yazılan mektuplarda sıkıntılarını şöyle dile getirmiş Kemal Tahir:

"Son aylarda işler hiç de parlak gitmedi. Karikatür de Yedigün de romanlarımı basmıyor. "... "Başımı kaşıyacak vaktim yok. Üç tane roman yetiştireceğim. Seneden beş altı roman yazıp bastırduğum halde gene de geçim sıkıntısı çekmek acıip bir hal. "... "Kırk günde iki roman bitirdim. İkisini de yolladım. Birisine mukabil bir dolmakalemle bir saat gönderdiler. Dolmakalemler ellişerden yüz lira, saatin fiyatı belli değil. Ben 30 liralık bir şey istemiştim. Şu halde verilen bedel topu topu 130 lira oluyor. Bizde romancı denilen cennet kuşundan daha bedbaht, emeği daha değersiz mahlûk çok galiba. "... "Tam bir sene, belki daha fazla oldu, basılmış iki romanın parasını henüz yollamadılar. "... "Her ne hal ise, ne vereceklerse verseler de biraz nefes alsak. "... "Bir gün Tasvir gazetesine uğrarsan İstanbul Mebusu bay Cihat Baban' görersen, vaziyeti anlatsan... Kendisi için elbette küçük, benim için elbette büyük olan hesabı lütfen tasfiye etmesini rica etsen. "

Çok güç koşullarda üreten, ancak ayakta kalabilmek için -belki gönülsüz olarak- isimle yazmak zorunda kalan Kemal Tahir'in hayatı bir yazarının emeğinin müsteara mahkûm edilmesinin acı örneklerinden biridir aynı zamanda. Şimdi onun çeşitli gazete ve dergilerdeki yazı ve hikâyeleriyle senaryolarında kullandığı müstearları bir kez daha yineleyelim:

F. M. ikinci, F. M. Duran, Körduman, Nurettin Demir, Murat Aşkın, Bedri Eser, Samim Aşkın, Al Gırcırtı, Cemalettin Mahir, İsmail Kemalettin, Celâl Dağlar, TA-KA, TİPİ, Kemal Tahir Tipi, Kemal Tahir Benerci , Cevat Ayvatlı, İ. Ergülen, B. Ersoy. Bu arada Kemal Tahir, 1960Tı yıllarda sinema ile de yakından ilgilendi ve takma isimle senaryolar yazdı. Romancının Murat Aşkın ve Bedri Eser müstearıyla yazdığı senaryolardan:

Battı Balık (Filiz Akın, Fikret Hakan), Beş Kardeştiler (Ayfer Feray, Eşref Kolçak), Azrail'in Habercisi (Pervin Par, Orhan Günşiray), İki Gemi Yan Yana (Filiz Akın, Orhan Günşiray) ve Yarın Bizimdir (Orhan Günşiray, Eşref Kolçak) Atıf Yılmaz; Haremde Dört Kadın'ı (Nilüfer Aydan, Cüneyt Arkın Halit Refiğ ve Namusum İçin'i de (Fatma Girik, Ayhan Işık) Memduh Ün yönetti.

Kemal Tahir'in 63 Yılı

Onun, edebiyat dünyasına adım attığı 1931'den ölümüne dek süren 42 yıllık yazı emekçiliği hayatı, bir romancının kendini nasıl yetiştirdiğinin belgesidir aynı zamanda. Şimdi Kemal Tahir'in 63 yılının dökümünü yapmanın zamanıdır:

1910: İkinci Abdülhâmid'in Hünkâr Yaverlerinden alaylı deniz subayı ve Yıldız Sarayı'nda Abdülhâmid'in özel marangozu Tahir Bey'le (Osman Tahir Demir) Hupser Hanımın oğlu Kema Tahir (İsmail Kemalettin Demir) 15 Nisan'da İstanbul Veznecilerde doğdu.

1912-1922: 1908 yılında emekli olmasına karşın Balkan Savaşı başlayınca yeniden askere alınan babasının gezginci hastane inzibat subaylığı dolayısıyla annesi Hupser Hanım ve kardeşi NuriTahir'le Aydın, Nazilli, Burdur, İzmir ve çevresini dolaştı. İlkokulu bu illerde okudu.

1922: Aile İstanbul'a dönüp Kasımpaşa'ya yerleşti.

1923: Kasımpaşa Cezayirli Gazi Haşan Paşa Rüştüyesi'ni bitirdi. Galatasaray Sultanisi'ne (lisesi) girdi.

1924-1931: Galatasaray Sultanisi'nin onuncu sınıfına kadar okudu. 1926'da annesinin ölümü üzerine ailesine ve kardeşlerine yardımcı olabilmek için çalışmaya başladı. İstanbul'da Karaköy Palas'ta avukat kâtipliği yaptı, Zonguldak Kömür İşletmeleri'nde ambar memuru olarak çalıştı.

1931-1934: İlk şiirleri 1931 yılında İctihad mecmuasında yayınlandı. (Bardaki Kadın, Nisan 1931 ve Açın Türküsü, Mayıs 1931). 1932 yılında İstanbul'a dönünce Vakit, Haber ve Son Posta gazetelerinde düzeltmenlik, çevirmenlik ve röportaj yazarlığı yaptı. Tünel'de kaldığı bekâr evinde önce oda komşusu Türkiye Komünist Partisi'nin kurucu komite üyesi ve merkez komite üyesi Sarı Mustafa'yla (Mustafa Börklüce), sonra da Börklüce aracılığıyla Nâzım Hikmetle tanıştı. Geçti dergisini çıkardı. Geçit'teki ilk yazısı Şehir Tiyatroları yönetmeni Ertuğrul Muhsin'le (10 Teşrinievvel [Ekim] 1933), ikinci yazısı cumhuriyetin onuncu yılı kutlamalarıyla ilgiliydi (10 Teşrinisani [Kasım]1933.)

19341936: Gazeteci Sedat Simavi'nin yayınladığı haftalık Yedigün ve Karikatür dergilerinde düzeltmenlik, sayfa sekreterliği, Karagöz dergisinde başyazarlık yaptı. Bu dergilerde çoğu

müstear isimle öyküler yazdı.

1935: Varlık dergisinde, sonra Ses dergisinde yine müstearla şiirleri yayınlandı.

1936: Namık Kemal İçin Diyorlar ki adlı kitapçığı çıkardı.

1937: Öğretmen Fatma İrfanla evlendi.

1938: Tan gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yaptı. Askeri isyana tahrik ve teşvik iddiasıyla kardeşi Nuri Tahir, Nâzım Hikmet, Hamdi Alev (Şamilof), Emine Alev, Hikmet Kıvılcımlı, Fatma NudiyeYalçı, Kerim Korcan, Mehmet Ali Kantan, Seyfi Tekbitek ve Hüseyin Avni Durugün'le 13 Haziran 1938 tarihinde tutuklandı. İstanbul Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nce Erkir Gemisi'nde yargılanarak 29 Ağustos 1938 tarihinde 15 yıl ağır hapse mahkûm edildi.

1939: İstanbul Tevkifhanesi'nde mahpus. "Sarı defterleri yazmaya başladı.

1940: İstanbul Tevkifhanesi'nden Nâzım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı ve bazı arkadaşlarıyla Çankır Cezaevi'ne gönderildi. Nâzımla 16 ay yattı. Nâzımla birlikte Kablettarih (Tarih öncesi) romanının çalışmalarını yaptı. 10 Haziran 1940 tarihinde eşi Fatma İrfan'dan boşandı.

1941: Çankırı Cezaevi'nde mahpus. Göl insanları'ndan dört hikâye Tan gazetesinde Cemalettin Mahir takma adıyla yayınlandı. Sağırdere romanını yazdı.

1942-1944: Malatya'da mahpus. "Sarı defterler"doluyor. Namusçular, Telgrafçı Abdürrahim Bey, Karılar Koğuşu ve Şeyh Süleyman Efendi'nin notları tutuluyor. Fabrika işçisi Melahat'la nişanlandı.

1945-1948: Çorum Cezaevi'nde mahpus. "Sarı defterlere devam. Mülkiyet Kalesi, Büyük Mal Dam Ağası ve Kara Müdür gibi romanların temelleri atıldı.

1949: Nevşehir Cezaevi.

1950: Genel afla tahliye edildi. İstanbul'a binlerce sayfa notla döndü. Türk işçi hareketinin önderlerinden Hüsamettin Özdoğu'nun kardeşi Semiha Hanım'la (Sıdıka Uzunhasan) evlendi.

1951: İzmir Ticaret gazetesinin İstanbul temsilciliğini ve yazarlığını yaptı.

1952-1954: Hayatını kazanmak zorundaydı. Çeşitli müstear isimler kullanarak Çağlayan Yayınları'na çeviriler yaptı, polisiye romanlar ve mizah öyküleri yazdı. Esir Şehrin İnsanları 1953 yılında Yeni İstanbul gazetesinde Nurettin Demir takma adıyla yayınlandı.

1955: Göl İnsanları ve Sağırdere kendi adıyla yayınlandı. 6-7 Eylül olayları sırasında gözaltına alındı, altı ay Harbiye'de yattı.

1956: Esir Şehrin insanları yayınlandı.

1957: Körduman ve Rahmet Yolları Kesti romanları yayınlandı. Aziz Nesin'le Düşün Yayınevi'ni kurdu.

1958: Yediçınar Yaylası yayınlandı.

1959: Köyün Kamburu yayınlandı. Dost dergisinin düzenlediği ankette yılın en iyi romancısı seçildi. Pazar Postası'nın düzenlediği açık oturumda Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Talip Apaydın ve Orhan Kemal'le tartıştı. Açık oturum Turhan Tükel tarafından Beş Romancı Tartışıyor adıyla yayınlandı.

- 1962: Esir Şehrin İnsanları ve Kelleci Mehmet yayınlandı.
- 1964: Telif hakları ONK Ajans'a bağlandı.
- 1965: Yorgun Savaşçı yayınlandı.
- 1967: Yorgun Savaşçı Yunus Nadi Armağam'm aldı. Bozkırdaki Çekirdek ve Devlet Ana yayınlandı.
- 1968: Devlet Ana Türk Dil Kurumu Roman Armağam'm aldı. Sovyet Yazarlar Birliği'nin davetiyle şair Vâkıfın 250. doğum yıldönümü anma toplantısına katılmak üzere ilk kez yurt dışına çıktı. Yolculuğunu trenle yaptı. Moskova'da Dostoyevski'nin evini ziyaret etti. Bakü'de dönemin tanınmış Türkolog ve romancılarıyla görüştü. Polonya'ya da geçti.
- 1969: Kurt Kanunu yayınlandı.
- 1970: Büyük Mal yayınlandı. 23 Kasım'da akciğer kanseri ameliyatı oldu.
- 1971: Sağlığında son romanı Yol Ayrımı yayınlandı.
- 1973: 21 Nisan saat 05. 30'da kalp krizinden öldü.
- 1974-1977: Ölümünden sonra eşi Semiha Demir mahpushane yıllarında yazdığı ancak sağlığında yayınlamadığı Namuscular, Karılar Koğuşu, Damağası, Hür Şehrin İnsanları ve Bir Mülkiyet Kalesi adlı romanları yayınladı.
- 1978: Kemal Tahir Vakfı kuruldu.
- 1979: Eşi Semiha Kemal Tahir (Semiha Yenge) 28 Şubat'ta öldü.
- 1988: Ölümünün 15. yılı dolayısıyla 24 Nisan'da Harbiye Kenter Tiyatrosu'nda anma toplantısı düzenlendi. Türkiye Yazarlar Sendikası ve Kemal Tahir Vakfı tarafından düzenlenen toplantıya konuşmacı olarak Adnan Özyalçın, Aziz Nesin, Hilmi Yavuz, Kemal Sülker, Baykan Sezer ve Halit Refiğ katıldı.
- 1989-1993: Vakıf, Kemal Tahir'in "Notlar"ım yayına hazırlama görevini Cengiz Yazoğlu'na verdi. Melda Kalyoncu'nun yönlendirmesiyle Sabire Dosdoğru'nun notları yeni harflere çevirmesi tamamlanınca Bağlam Yayınları tarafından 15 cilt olarak yayınladı. Ancak "Notlar"ı yayına hazırlayanlar taahhüdünü yerine getirmeyince 30 cilt olarak planlanan dizi yarıda kaldı.
- 1992: İlk eşi, Karagöl ve Marziye romanlarının yazarı öğretmen Fatma İrfan 18 Ağustos'ta öldü.
- 1998: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı ölümünün 25. yıldönümü dolayısıyla 25-26 Nisan tarihlerinde Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Kültür Merkezi'nde Kemal Tahir Günleri düzenledi. Etkinlik kapsamında bir de Fotoğraf ve Belgelerle Kemal Tahir sergisi açıldı.
- 2003: Ölümünün 30. yılı dolayısıyla Kültür Bakanlığı tarafından 27 Nisan'da İstanbul AKIN'da Kemal Tahir'i Yeniden Düşünmek paneli düzenlendi. Panele dönemin Kültür Bakanı Erkan Mumcu'yla Prof. Dr. İlber Ortaylı, yönetmen Atif Yılmaz, Doç. Dr. Hayati Tüfekçioğlu, Kemal Tahir Vakfı ikinci başkanı Cengiz Yazoğlu, Doç. Dr. Ertan Eğribel ve Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı katıldı. (Unvanlar o yıldaki unvanlardır. İ. Ö.).
- 2003: Abant İzzet Baysal Üniversitesinde 21 Nisan 2003 tarihinde 30. Ölüm Yıldönümünde Kemal Tahir'i Anma Paneli düzenlenmiş; panele Kurtuluş Kayalı, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcar

katılmıştır.

2005: İthaki Yayınları Kemal Tahir'in tüm romanlarını ve müstear isimle yazdıklarıyla basılmamış bazı çalışmaların yayınlamaya başladı.

İki Tanıktan Kemal Tahir

Şimdi, artık ikisi de yaşamayan "son tanıklar" Melda Kalyoncu'yla Çorum Cezaevi'nden arkadaşı Celalettin Arif Demirell anlattıklarına paragraflar açmanın zamanıdır. Nâzım Hikmet'in kız kardeşi Melda Kalyoncu, adını "Kemal Ağabey"siz anmadığı romancının ölümüne kadar hep yanındaydı. Kalyoncu "manevi ağabeyi"ni bir sohbetimizde "Beni Nâzım'ın emaneti gibi kabul etmişti. Ölene kadar da öyle devam etti, bir gün birbirimize kırılmadık, bir gün bana kötü söz söylemedi" diye anlatmıştı. 22 Şubat 2004 tarihinde vefat eden Kalyoncu Kemal Tahir'i "Fevkalâde düzgün bir insan" diye tarif ederek şunları söylemişti o sohbette:

"Onunla 1951 yılının yazında ağabeyim Nâzım Hikmet vasıtasıyla tanıştım. O ilk tanışmadan sonra ölene kadar hep beraber olduk. Ağabeyim kaçtıktan sonra Kemal Tahir Erenköy'deki evimize çok sık geliyordu. Geceleri gelir, sarı defterlere yazdığı notlarını okurdu. 1953'te Kemal Tahir'lerin evine daha yakın bir eve taşındık. O yıllarda ilk eşim Refik Erduran'la henüz ayrılmamıştık. O yıl oğlum Murat dünyaya gelmişti. Oğlumun adını da Kemal Ağabey koymuştu. Eşi, Türkiye'nin işçi sınıfının önderlerinden Hüsamettin Özdoğu'nun kardeşi Semiha Hanım, dikişe gidince Kemal Tahir evde yalnız kaldığı için bize gelir, 'Semiha Yenge' işten dönene kadar bizde otururdu. Kemal Tahir beni kardeşi, hatta kızı gibi benimsemişti. Kimi görse beni iftiharla 'Nâzım'ın kardeşi'diye takdim ederdi. Beni Nâzım'ın emaneti gibi kabul etmişti. Ölene kadar öyle devam etti. Bir gün birbirimize kırılmadık, bir gün bana kötü söz söylemedi. Ona Kemal Ağabey derdim. İkinci evliliğim sırasında da Kemal Tahir'le beraberliğimiz devam etti. Aydın ve namuslu herkesle görüşürdü, kapısı herkese açıktı. Sağcı solcu ayırmadan kendisine başvuran herkesle görüşürdü. Sabah çok erken kalkar kitap okur. Biraz uyuduktan sonra kahvaltısını eder ve çalışmaya başlar, bir yere gitmeyecekse öğle yemeğinden sonra yeniden uyurdu. Evine gelen giden çoktu. Telefon çalsa konuştuğunu eve davet ederdi. Devamlı anlatırdı. Yüksek sesle düşünürdü. Ele aldığı konuyu anlata anlata kafasında geliştirirdi. Eşi Semiha Hanım çok samimi, cana yakın, herkesin yardımına koşan fedakâr bir insandı. Semiha-Kemal Tahir evliliği çok uyumlu bir evlilikti. Semiha Hanım Kemal Ağabeyin çalışması için elinden gelen her türlü imkânı sağladı. Kemal Tahir'ier'e Hüsamettin Özdoğu da gelirdi. Kemal Ağabey Hüsamettin'i çok severdi. Hüsamettin Bey cana yakın ve güler yüzlü bir insandı. Kemal Tahir üzerinde çalıştığı romanı bitirdiğinde hasta olurdu. Roman bitmeye yakın kimse yanına gidemezdi. Çok hassas olurdu. Bir de evden çıkmazdı. Yazılarını eski yazıyla masada yazardı. Sabakıları kitaplarını yatakta üstüne robdöşambırını alarak okurdu. Bir kere yurt dışına çıktı. Orada iyi karşılandı ama döndükten sonra Sovyetler Birliği konusunda düş kırıklığına uğramıştı."

Kitaplı Casus

Celalettin Arif Demirel , onun mahpushane hayatının son tanıklarından biriydi. Demirel'i bir tesadüf sonucu tanımış ve ölümüne dek mektuplaşmıştım.

Devrin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye hakaret ettiği iddiasıyla mahkûm edilen Demirel'in Kemal Tahir'le mahpushane arkadaşlığı 1945 yılında başlamış.

Demirel'in, Kemal Tahir'i anlattığı mektuplarına geçmeden önce onun 27 Nisan 1983 tarihinde Çorum Gazetesi'nde yayınlanan yazısından bazı alıntılar yapalım:

"Yıl 1945. TCK'nin 159. maddesinde sayılan suçlardan mahkûm olduğum 1, 5 yılı kısaltmak için Keçiborlu Kükürt işletmeleri'ne bağlı iş esası üzerine kurulmuş açık cezaevine gidip orada çalışırken bu cezaevi müdürünü iki arkadaşım ile öldürmeye teşebbüs suçundan İsparta Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk edilip nasibime düşen çileli günleri geride bırakarak ve aklanarak iade edildiğim Çorum zindanında elini sıkamak şerefine erdiğim insandır Kemal Tahir. Onunla çabuk kaynaştık. İlişkimiz arkadaşlık sınırını çarçabuk aşarak kardeşliğe dönüşüverdi. Etrafına ışık saçan bir meşaleydi o. Malatya Cezaevi'nden sürgün edilmişti Çorum'a. Gereksinimlerini temin etme, barınma, çevre edinme çabası içindeydi. 1945 yılında cezaevinde barınma, çevre edinme, namus, şeref ve haysiyeti koruma ne demektir, erbabı bilir. "

Celalettin Arif Demirel, 5 Ocak 1990-4 Ocak 1991 tarihleri arasında on mektup yazmış bana. Mektuplar Kemal Tahir'in hem romancılığını hem de insancıl yönünü ortaya koyuyor. Yeniden Demirel'in mektuplarına, bir dostluğun başlangıç günlerine dönelim:

"Çorum'a döndüğümde mahkûm ve mevkuf arkadaşlarımdan aldığı haber, kitaplı bir casusun sürgün geldiğiydi. 'Kitaplı casus' sözcüğü Kemal Tahir'in ismi yerine bir hayli zaman kullanıldı. Kendisi ile tanıştığımda kitap okuyup okumadığımı sordu. Günler geçtikçe mahpuslararası ilişkiler, casus korkusu çekenleri yavaş yavaş Kemal Tahir'e bey, ağabey demeye zorladı. Kısa sürede baş tacı edildi. Mertlik, cesaret, insanseverlik ve çalışkanlık onun hasletleriydi. Kitaplarıyla topladığı dokümanları koruyan tahta sandık ve bavullardan başka varlığı yoktu. Mahpusların zorla uykuya yatırıldığı saatte o tahta ranzasında çaput yatağına bağdaş kurar, yorganı omzuna çeker, sarı defterlere yazar dururdu. Çoğu zaman bu yazma çizme koğuş sakinleri uyanıp bahçeye çıkıncaya kadar sürer, herkes bahçeye çıktığında o yatar ve öğleye kadar uyurdu. Bahçede birlikte volta atıp sohbet ederken onun kafasında başka şeyler düşündüğünü Sezerdim. Konuşma konusunda bir kesinti yapmadığına şaşar, hayranlığımı gizlerdim. Bir gün şakalaşp sohbet ederek volta atarken 'Arif şimdi geliyorum'dedi ve İskilip yapısı taknyasını tıkrıdarak uzaklaştı. Bir dakika sonra hemen peşine takıldım. Gitti ranzasına tırmanarak yatağının ayak ucu altından sarı defterini aldı, bir şeyler yazarak yerine koydu. O ranzasından inerken ben hızla bahçeye döndüm. Yanıma geldi ve sohbete kaldığımız yerden devam ederek 'Evet şu Çankırı'dan gelen Kara Bilal'in dam ağalığına yeltenişlerinden söz ediyorduk' dedi. Çok zeki adamdı. Mahkûmiyet yılları onu yıpratmamış, aksine her yönden dinamikleştirmişti. Tahliyeme biriki ay kala cezaevinde nişanlanmaya, çıkınca da evlenmeye karar verdiğimi kendisine söyleyince'Nişan yüzüğünü ben takayım'dedi. 1986 yılında kaybettiğim eşim Şakire'ye başgardıyan odasında söylediğini aynen yazıyorum:

'Kızım, hayatını birleştireceğin Arif için bu kapılar her zaman açıktır. Kabul ediyor musun?' Evet cevabını alınca nişan yüzüğünü taktı. Bugün öğretmen olan kızım MUberra'nın da isim babalığını yapmıştır Kemal Tahir. " Demirel'e göre cezaevindeki Kemal Tahir mahkûmları konuşturur, onların davranışlarını not eder, cezaevinde huzursuzluk çıkarsa ilgilenir, nedenlerine eğilir, yönetimle mahkûmlar arasında çıkan uyuşmazlıkların giderilmesinde çaba gösterirmiş. Kemal Tahir'in Çorum Cezaevi'ndeki zorlu günlerinin bir bölümünü Demirel'in tanıklığında okumaya sürdürelim:

"Tercüme ettiği kitapların yayınlanmadığından ya da gazetelerde tefrika edilen yapıtları için hakkı olan paranın gönderilmediğinden yakındığını hatırlıyorum. Bir ara soğuktan zatürree oldu. Zamanın devlet hastanesi baştabibi, sırf işkence olsun diye, memleket ve milletseverliğini ispatlamak için buz gibi beton zemin kat hastane odasında yatmaya zorladı. O ara dışarıdaydım. Valiye durumu anlattım. Anlayış gösterdi ve iyi bir tedavi görmesi sağlandı. "

Kemal Tahir'in kötülükle, haksızlıkla mücadeleyi her koşulda sürdürdüğünü belirten Demirel'in mektuplarından son alıntılar şöyle:

"Köylü sigarası kullanır, çayı kıtlama içerdi. Savaş yıllarının genel yoksulluğunda onun ruh zenginliğinin, dayanma gücünün hayranı olmuşumdur. Çorum'da kaldığı müddetçe herkese elinden gelen iyiliği yapmıştır. Eğilmeyen baş, bükülmeyen bilek, satılmayan kafa onundur... "

Tanzimat'tan sonra oluşmaya başlayan 'Yeni Türk Edebiyatında'temel tartışma alanlarından biri, dildir. Hatta bu tartışma zaman zaman edebiyatın şekli ve içeriğine ilişkin tartışmaların da önüne geçmiştir. Bu anlamda dille ilgili tartışmalar, Türk toplumunun yaşadığı medeniyet değiştirme/değiştirememeselesine paralel ilerlemiş; büyük oranda bu meselenin bir uzantısı olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu gün dahi Türk aydınlarının edebî metinlerde kullanılan dilin niteliği üzerine mutabakata varamamış olması, Türk toplumu için 'dil meselesinin'taşıdığı ehemmiyeti göstermektedir. Dil, şüphesiz her toplumun kimliğini var eden temel unsurlardan biridir. AmaTürk toplumunda, toplumsal kimliğin yanında bireysel kimliklerin toplumsal görünümünü de tayin eden bir gösterge olmuştur. Kişiler, düşüncelerini, ideolojilerini, hayat tasavvurlarını kelime tercihleriyle ortaya koymaktadırlar. Türk toplumunun ve aydınının zihninin karışık olduğu anlaşılabilir dil meselesinde kafa yoranlardan biri Kemal Tahir'dir. Kemal Tahir, sadece dille ilgili çeşitli meseleleri tartışmamış; aynı zamanda Türk romanının en özgün dillerinden birini eserlerinde kullanmayı başarmıştır. Onun edebî kimliğinin belirgin çizgilerinden birinin kullandığı Türkçe olması, yazarın bu yönüne eğilmeyi, bu yönde inceleme yapmayı gerekli kılmaktadır. Biz bu çalışmada Kemal Tahir'in edebî kimliğinde dilin yer alış biçimini iki aşamada inceleyeceğiz, ilk planda yazarın 'dil düşüncesini'ortaya koymaya; ardından eserlerinde dili nasıl kullandığını göstermeye ve tahlil etmeye çalışacağız.

Ontolojik Olarak Dil

Kemal Tahir, dilin ontolojik boyutu üzerinde ciddi okumalar yapmış, bu yönde aldığı notlar bir kitap hacmini tutacak boyuta ulaşmıştır. Ölümünden sonra yayınlanan'Notlar'ın üçüncü cildi, 'Dil Dosyası'olarak bu çalışmaları içermektedir.

Kemal Tahir dili, 'sosyal bir hadise' olarak ele almaktadır. Nitekim dilin temeli olarak; İnsanlar ve zümreler arasında biricik anlaşma vasıtası'olmasını sayar. Dilin insan zihninde ancak bir öz olarak var olduğu, insanın, muhatap olduğu sosyal çevre ve zihninde yer alan fikirlerle o'öz'ün vücut kazandığı inancındadır. Bu bağlamda dile getirdiği, 'İnsanda dil, esasında ve esasıyla mevcut değildir. Sadece dile kabiliyet mevcuttur. Yani insanın yapısında dile kabiliyet vardır. İnsanoğlu konuşma kabiliyetini ilerletmek suretiyle hayvanlık sınırından insan oluş merhalesine geçer. ' değerlendirmesiyle, düşüncenin, bu öz ile fikirlerin birleşiminden doğduğunu belirtir. Yazarın bu fikrinin arka planına bakıldığında; Marks'ın, 'Fikirler dilin dışında mevcut değildir. Dilin malzemesinden, dil denilen 'tabii maddeden'ayrı olarak düşünce yoktur. Dil, düşüncenin vasıtasız realitesidir. 'yaklaşımının yattığı görülür. Kemal Tahir, gerek dilin özü, gerekse özel fonksiyonu konusunda, Marks'ın bu düşüncelerine ve W. Von Humboldt'un dil kültür bağlantısı ile ilgili fikirlerine önem vermiş ve bu veriler ışığında dil düşüncesini oluşturmuştur. Bu kaynaklar dil konusunda, onun çok önem verdiği teori kısmını oluştururken, bu teoriyi yazar,

biyografik tecrübeleriyle zenginleştirerek uygular.

Dilin dışında bir fikrin olmadığını, fikrin ancak dille beraber bir vücut kazandığını düşünen Kemal Tahir, dilin ise toplumun kültürel ortamında bir kimlik kazandığını belirtir. 'Kültürle dil, birbirinden ayrılmazlar. İkisi bir arada gelişirler. Dilde üstünlük yaratmayan bir milletin düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır. Binaenaleyh kültürü üstün olan bir milletin dilinin de üstün olması zaruridir. ' şeklinde dile getirdiği düşüncelerinde görüldüğü üzere, dil ve kültür bağlantısını, milletin kültür seviyesiyle ilgili olarak ele almaktadır. Esas olan, milletin yüksek bir kültür seviyesine erişmesidir. Bunun için dil ve kültür bir bütünlük içerisinde gelişmelidir. Bu bütünlük içerisinde, dilin kültürden, kültürün de dilden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Yazar, dil ile kültür arasındaki bu sıkı ilişkiyi şu şekilde ortaya koyar: İnsan zekası bir kültür mahsulüdür ve insan içinde yaşadığı cemiyetin sosyal şartlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Fikirler, insan konuşmaya başlamadan evvel, yani dilin maddi müdahalesinin dışında, yani çırılçıplak, yani maddî bir vasıtaya dayanmak zorunda kalmaksızın insan zekası tarafından meydana getirilemezler... Fikir, realite olarak lisanda görülür... İnsan fikri, kültürünün mahsulüdür. '

Yazar, dilin toplumun kültürel bünyesinde fikrin de dil bünyesinde meydana geldiğini ifade ederek kurduğu silsile ile her iki yapının da (dil ve fikir) sosyal şartlar içerisinde vücut bulduğunu savunur. Bu yaklaşımla alt yapı/toplum, bir üst yapı kururumu olan dili belirlemektedir. Milletlerin dilinden bahsedilirken esas itibarıyla alt yapının dilinden bahsedilmektedir. Bir toplumun kültürel kodları, durumu, bu bünye içerisinde teşekkül edecek dilin karakterini de tayin eder.

Kemal Tahir, milleti, dili kavrayan ve kaplayan sosyal yapı bütünü olarak düşünmektedir. Dilin oluşması ve şekillenmesi süreçlerinde topluma yüklediği anlamları, millet için de düşünür. Yazarın, milletdil ilişkisinde öne çıkardığı husus, milletin dünya görüşüdür. Yaptığı değerlendirmeler çerçevesinde, bir dilin vasati durumunun, o dili kullanan milletin dünya görüşünden bağımsız olmadığını ifade eden Kemal Tahir, dilin bu özelliğinden dolayı, o milletin dünya görüşünün en önemli göstergesi olduğunu vurgular. Ona göre, bir milletin dünya görüşünü, dilinden, kullandığı kelimelerden çıkarmak mümkündür. Dil, sadece milletlerin dış görünüşlerinin değil, aynı zamanda ruhlarının da göstergesidir. Bu bakımdan millî ruhun ve millî şuurun oluştuğu, şekillendiği baş kurumlardan biri de dildir.

Yazarın millet ve milliyet ile dil arasında kurduğu ilişkiye bakıldığında, milletin veya millî yapının dili çevreleyen bir kültürel ve sosyal yapı olarak telakki edildiği görülecektir. Dilin, milletin maddî ve manevî dünyası ile kurduğu bu ilişki sebebiyle, dille ilgili her değişimin, onu çevreleyen sosyal ve kültürel yapı bütününden gelmesi gerekmektedir. Yazar, sosyal yapıdan ve kültürel atmosferden kaynaklanmayan, bu iki yapının itici güç olarak yer almadığı hareketlerin dilin tabiatına aykırı düşeceğini vurgular. Söz konusu 'gerçeklere' rağmen, Türkiye'de dilin değişimi konusunda kültür göz ardı edilmektedir. Bu duruma karşı çıkan Kemal Tahir, tavrını şu cümlelerle ortaya koyar: 'İnsanlar, kelimelerle hatta cümlelerle değil, mevcut kültür imkânlarıyla anlaşabilirler.. insanlar arasında kültürel farklılık varsa sadece kelimelerin anlaşmayı temin etmesi mümkün değildir. '

Kemal Tahir, dilin kökeninden başlayarak kültürel ve sosyal yapı ile olan sıkı ilişkisine değinir. Bu ilişkiyi bir zaruret ilişkisi olarak tayin ettikten sonra, dilin felsefi anlamda değişim denen olgu

karşısındaki durumunu inceler.

Kemal Tahir, yukarıda ifade edilen fikrî alt yapıdan hareketle dilin değişimi meselesini ele alır. Onun bu konudaki tavrına bakıldığında; hem dilin realitelerini hem de toplumun realitelerini dikkate aldığı görülmektedir.

Öncelikle, Kemal Tahir, bir dilin muhakkak değişeceği kanaatinde: 'Değişmeyen dil, ölmüş demektir; varsa suni surette devam ettiriliyor demektir. Yaşayan dillerin karakteri, edebî surette değişmektir. ' sözleri, onun değişimi, bir tabiat kanunu olarak ele aldığını ve bu kuraldan hiçbir dili hariç tutmadığını ortaya koyar. Ancak dildeki bu değişimin, 'belli bir kanuna göre' olacağını da ekler. Kemal Tahir'in değişimde ilk aradığı husus, değişimin bir kültürel arka plana dayanması zorunluluğudur. Kültürde değişim olmadan dilde değişim olamayacağını belirtir. Çünkü, yukarıda ortaya konulduğu üzere dil, kültürün mahsulüdür. Dili kültür oluşturmuştur. Eğer dil değişecekse, bu değişimi gerçekleştiren, dili oluşturan kültürel yapı olacaktır. Bunun dışındaki her değişim veya değiştirme çabası, 'atıl kalmaya mahkûmdur. ' Çünkü, 'hiçbir kuvvet, hiçbir millete dilini değiştiremez... Hiçbir millet, bir dilden öbürüne durup dururken apansız geçemez. '

Kemal Tahir, yaptığı tasnif doğrultusunda, sosyal ve kültürel yapıdan kaynaklanmayan değişim çabalarının 'sadeleştirme' olduğunu, ancak alt yapıdan kaynaklanan hareketlerin 'değişim' olarak kabul edilebileceğini ifade eder. 'Bir kere bir dil ilmî manada katiyen sadeleşemez' diyen yazar, dildeki sadeleştirme hareketinin toplum gerçeğini dikkate almayan, alt yapısız bir hareket olduğunu belirtir. 'Değişim', kültürel değişimin oluşturduğu bir alt yapı üzerinde yükselirken, 'sadeleştirme', üst yapıdan dikte edilen bir tavır olarak dilin mahiyetine uygun düşmemektedir. Zira dil, 'sosyal bir realitedir. 'Bu gerçeklerden dolayı, yazarın yaşadığı dönem itibarıyla Türkçenin en önemli meselesi olarak, değişim ve sadeleşme/sadeleştirme problemi belirlemektedir.

Sadeleşme ve Değişim Karşısında Türkçe

Ele aldığı her entelektüel faaliyetin ilk önce kendi ülkesinin gerçekleriyle ilişkisini sorgulayan ve incelediği konunun bu ülkenin hangi meselesine ne katkı sağlayacağını araştıran Kemal Tahir, Türkçeye ilgili meselelerde de bu tavrını devam ettirir. O, her şeyden önce Türkçenin tarihsel birikimiyle, dünya dilleri arasında çok ayrı bir yer tuttuğunu belirtir. Osmanlı döneminde Türkçenin büyük tesirler altında kalmasına rağmen, cümle yapısını kaybetmemiş olmasını bu dilin önemli bir başarısı olarak sayar. Osmanlı'nın son yıllarında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkçede gerçekleştirilmeye çalışılan sadeleştirme faaliyetinin Türkçenin bu zaferini gölgeleme amacına yönelik olduğunu vurgular. Yaptığı bir değerlendirmede, Türkçenin o dönem itibarıyla/kelime üretimi veya uydurma' ile 'ters (devrik) cümle' diye iki ana meselesinin olduğunu dile getiren yazar, sosyal ve kültürel etkisinin daha çok olması sebebiyle, kelime üretimi üzerinde durur.

Kemal Tahir, gerek toplumla gerekse fertle ilgili hemen her eylemin başta gelen meşruiyet şartlarından biri olarak, o eylemin taşıdığı tarihî arka planı görmektedir. Dildeki değişimi de'tarihî şartların uzantısı'olduğu takdirde kabul eder. Üstten gelen zorlama bir değişimin ne dilin ne de tarihin realiteleriyle uyuşmayacağını altını çizer: 'Umumi konuşma ve yazı dilinde inkılap olmaz. Milyonların kullandığı kelimeler ve deyişler atırılıp yerine başka kelimeler kullandırılmaz.'13

Dilin bir milletin en ciddi ve önemli kurumlarından olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak, 'dilde ileriliği, etraflı ve derin ifade kudretini sadece bir avuç entelektüelin akademik ve mücerret gayretinin meydana getiremeyeceğini', Türkçeye ilgili notlarının başında kaydeder. 14 Türkçe için yapılmak istenen inkılapdaki tavrı; 'bir gece sofrada otururken 'hadi biraz da dil devrimi yapalım' diyerek dil devrimine başlanmaz, başlansa da hiçbir yere gidilemez. ' diyerek 'talihsizlik' sayar. 15 Bunu gerçekleştiren aydınların hareketlerini sorumluluktan uzak görür. 16'

Kemal Tahir, Türkçenin sadeleştirilmesini hiçbir şartta kabul etmez. Dilin, milletin kendi bünyesinde meydana gelen bazı değişimlerle değişebileceğini, aksi hiçbir durumda değişemeyeceğini kaydeder. Bu noktada onun ön plana çıkardığı kavram, 'kelimenin tarihi'dir.

Kemal Tahir'e göre kelime, hiçbir zaman 'tek bir manayla'sınırlı değildir. 17 Her kelime, milletin hayatından kaynaklanan 'manalar manzumesini' barındırmaktadır. Öyle ki kelime, milletin tarihi birikiminin ürünüdür. Dil nasıl ki bir bütün olarak'sosyal bir hadise'dir, kelime de aynı şekilde 'sosyal'dir. Kelime üretimi de 'bazı fertlerin veya zümrelerin keyiflerine, müzik zevklerine, kültür seviyelerine bağlı değildir. '18

Kemal Tahir'in sadeleştirmeye ilgili üzerinde durduğu diğer bir husus, Türkçenin evreleri içerisinde aldığı konumdur. Yazar, Osmanlı Devleti'nin dünya doğru ilerlediği yıllarda, dilinin de 'tabii olarak diğer milletlerin dillerine galip geleceği ve ilişkiye girdiği toplumlardan kelimeler alacağı' noktalarına vurgu yaparak Osmanlıcanın' bir imparatorluk dili olduğunu, bugün yaşanan bazı dil değişimlerini imparatorluğunun kaderiyle ilgili düşünmek gerektiğini belirtir. 19 Bu anlamda Cumhuriyet dönemindeki dil ile imparatorluk dilinin bazı noktalarda farklılaşmasını mazur görse de; bunun aslî ve varlığını hâlâ devam ettiren kelimeler üzerinde olamayacağını vurgular. Yaşadığı dönemde Türk aydınının önemli handikaplarından biri olarak, onların 'Osmanlıca düşünüp, ardından düşüncelerini sadeleştirilmiş Türkçeye ifade etmeye çalışmalarını sayar. Bunun 'dikte' olduğunun altını çizerek aydın tavrıyla örtüşmediğini ifade eder. Onun bu konuda karşı çıktığı bir nokta da, yapılan dil sadeleştirilmesinin 'millî' bir duyarlılıkla yürütüldüğünün iddia edilmesidir. Osmanlıcanın imparatorluk dili olduğunu, yabancı unsurların bulunmasının tabii olduğunu hatırlatarak; 'Osmanlılar bizim kadar ahmak olsalardı, sadeleştirecek Türkçeyi zor bulurduk.' diyerek bir imparatorluk dilinin küçük bir ulus dili şeklinde düşünülmemeyeceğini ifade eder. 20

Türkçenin 'sadeleşemez' mahiyetinden dolayı, sadeleştirmeyi bir politika olarak esas alan Dil Devrimi'nin başarısızlığa mahkûm bir girişim olduğunu ifade eder. Yazarın, Cumhuriyet devrim-

13. Kemal Tahir, Age, s. 45.

14. Kemal Tahir, Age, s. 15.

15. Kemal Tahir, Age, s. 69.

16. Kemal Tahir, Age, s. 68. • Kemal Tahir, Türkçenin sadeleştirilmesiyle ilgili eleştirilerini hemen her konu münasebetiyle sürdürmüştür. Örnek olarak buraya, Batılılaşma A/of/an'ndan ve Osmanlılık/Bizans Notları'ndan birer pasaj alıyoruz. "Türk dilini sadeleştirme hareketi de, aslında bir cehalet hamlesinden başka bir şey değildi. Osmanlıcanın temelinde, Arapça ve Farsça kelimelere nasıl tasarruf edildiği üstünde hiç durulmadan, dil bilimi bir kenara itilerek, gelinerek bir yol tutulmuştur. " Kemal

Tahir, Notlar 71: Batlaşma, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 135. "Bir toplum oluşurken şu veya bu dili alması, gönül isterlerinden gelmez, tarihsel zorunluluklarından gelir. " Kemal Tahir, Notlar 10: Osmanlılık/Bizans, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 455.

17. Kemal Tahir, Notlar!, s. 33.

18. Kemal Tahir, Age, s. 118. «Yazar'OsmanlıTürkçesi'yerine'Osmanlıca'yı kullandığı için, Osmanlı dönemindeki Türkçe için bu niteleme tercih edilmiştir.

19. Kemal Tahir, Notlar3, s. 290, 298, 311.

20. Kemal Tahir, Age, s. 298. İeriyle ilgili düşüncelerinin ele alındığı bölümde ortaya konulduğu gibi Kemal Tahir, bu devrimleri eleştirirken değişimlerin temelden gelmemesini en önemli eksik olarak görür. Dil Devrimi'nin de diğer devrimlerle aynı özellikleri taşıdığını belirten yazar, Notlar'ın üçüncü cildine alınan ve müsvedde halinde kalan'Büyük Hikâye: Dil Devrimi'başlıklı hikâyesi vasıtasıyla'Güneş Dil Teorisi'ni, ironik bir üslupta eleştirir. Güneş Dil Teorisi'ne telmihen'Mehtap Dil Teorisi'tanımlamasını kullandığı bu hikâye, yazarın Türkiye'de, dildeki değişim ve sadeleşme hareketine nasıl baktığını gösteren önemli bir metindir.

Tanzimat'la varlığı görülmeye başlandığı kabul edilen batılı düşünme biçimine alışmış Türk aydını, çoğu kere devletle sıkı organik bağlar içerisinde olmasından dolayı, aydının bariz vasıflarından olan 'muhalif olma' konumunu koruyamamıştır. Kemal Tahir bu tür aydınları, Osmanlı'daki kapıkullarının uzantısı kabul ederek'kapıkulu aydınlar'olarak niteler. Ona göre Türkçenin sadeleştirilmesi işinde yer alan aydınlar da benzer tavır içerisinde dirler.

'Yeni dünya görüşüne dayanmadığı için sadeleştirme, halka yönelmiş değildi. Devlet kapısına yamanmış bir avuç aydının faydası olacağına katiyen inanmadıklarından, kendi aralarında çoğu alay için kullandıkları ya da şeflerin keyfine uyarak sofralarda, gezilerde başvurdukları eğlencelerden biri olmaktan ileri gidemedi sadeleştirme işi. ' değerlendirmesinde bulunan Kemal Tahir, bir başka yerde, 'bizce bugünkü dil çabalaması küçük bir zümrenin'tamamıyla entelektüel -hayattan kopuk manasına entelektüelfantezisinin çıkardığı bir meseledir. ' diyerek küçük bir aydın zümrenin -kendisinin dahi inanmadığı bir meseleyihalka dikte etmek suretiyle değişimi gerçekleştirmeye çalıştığını belirtir. Türk aydınının giriştiği sadeleştirme çabası, onun fikrî çabalarının sonunda ulaştığı bir düşünce değildir. Aydın, sadece kapıda bir yer tutmak veya tuttuğu yeri sağlamlaştırmak amacıyla Türkçenin sadeleştirme işini desteklemektedir. Bu anlamda samimiyetten uzaktır. Yazar, aydının bu hareketi samimi olarak savunmasının mümkün olmadığını belirterek, sadeleştirmenin, aydınları birbirlerini anlamaz ve fikir üretmez hale getirdiğini ifade eder. Bu tespitine dayanak olarak Atatürk'ün Kazım Dirik Paşa'ya 'Artık birbirimizi anlayamaz olduk'demesini gösterir.

Türk aydınının ortaya koyduğu tavır, 'Osmanlı'nın tarihî misyonu' noktasından da ele alan yazar, aydınının sadeleşme taraftarı olmakla, Osmanlı'nın tarih karşısındaki misyonuna sırtını döndüğünü; bu çabada ısrar etmekle söz konusu misyonu ortadan kaldırma çabalarını desteklemiş olduğunu ifade eder. Yazar, dilde sadeleşme hareketinin 'batlaşmacı denilen Vatan satıcıları, Vatan hainleri ve birtakım aptallar tarafından'Türk halkına yutturulmaya çalışıldığını,

bu çabanın Türk milletinin tarihî benliğini aramakla ilgisi olmadığını, tamamıyla bir cehalet göstergesi olarak, sadece 'aptallık ve satılmışlık' göstergesi olabileceğini iddia eder.

Bu konuda yazarın teklifleri de vardır. Ona göre 'değişim'tarihî zaruretlerin tabii bir sonucu olduğundan dolayı meşrudur, hatta zaman zaman zaruridir. Buna örnek olarak, Esir Şehrin İnsanları ve Esir Şehrin Mahpusu romanlarındaki dili örnek verir. Yazar bu romanlarda kullandığı bazı kelimelerin yaşanan toplumsal ve tarihsel değişimin sonucu olarak 'eski' kaldığını belirtir. Bu durumu, dilin 'tabii değişiminin bir örneği olarak kaydeder. Ama sadeleştirme işi hiçbir meşru zemine dayanmadığından dolayı, bu hareketi kabul etmez. Gerek değişim, gerekse sadeleştirme olayları karşısında Kemal Tahir'in sergilediği tavra tahlilî bir tarzda bakıldığında; onun mesele karşısında 'taraf olmak'tan ziyade, meseleyi 'anlama' gayreti içinde olduğu gözlemlenir. Şöyle ki Türk entelektüeli, çoğu kere değişim ve sadeleştirme ayırımına gitmemiş, ikisini bir bütün kabul etmiştir. Sonuç olarak, bu durumu ya tümünden kabul etmiş veya tümünden reddetmiştir. Bir yanında 'batlaşmacı aydınların' yer aldığı, diğer yanda da 'dil yobazlarının' yer aldığı bu 'kavgayı', Kemal Tahir, toplum gerçeklerinden uzak düşmekle suçlar.

Gerek 'Dil Notları', gerekse diğer eserleri incelendiğinde Kemal Tahir'in Türkçeye ilgili fikirlerinin arka planı ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere Kemal Tahir, 1938-1950 yılları arasında Anadolu'nun Orta Anadolu bölgesinde mahpus hayatı yaşamıştır. Bu onun için talihsiz bir hadise olsa da, Kemal Tahir'i Türk edebiyatına kazandırması bakımından önemlidir. 'Roman Notları' incelendiğinde görüldüğü gibi Anadolu coğrafyası, onun için bir insan laboratuvarı olmuştur. 'Dil Notları'nda kaydettiği 'Argo Sözlüğü' ve 'Anadolu Söyleyişleri', alanlarında ilk olmalarının önemini yanı sıra; Kemal Tahir'in bu konulara verdiği ehemmiyetin alt yapısını ortaya koymuştur. O, hapisane vasıtasıyla tanıdığı Anadolu insanında, dilin oynadığı rolü ve insana verdiği zenginliği görerek, bu durumu dil konusundaki düşüncelerine dayanak yapmıştır. Dolayısıyla bu hal, Kemal Tahir'in düşünme biçimi için müsait bir zemin oluşturmuştur. Şöyle ki Kemal Tahir, teorisiz pratik, pratiksiz teori olamayacağını birçok yerde dile getirmiştir. Onun dil konusunda teoriye verdiği önem, 'dil meselesine karışan herkes ilk önce dilden ne anladığını bildirmek zorundadır. ' sözünde kesin bir dille ortaya konulmaktadır. Nitekim her kesimden Türk aydınını, pratiksiz teori veya teorisiz pratik geliştirmekle eleştirmiştir. O, dille ilgili önemli teori kitaplarını okumuş bu düşünceler üzerine kendine mahsus teori geliştirmiştir. Geliştirdiği teorinin pratik kısmını, yukarıda değinilen Anadolu insanı vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Bu şekilde teori ve pratik bütünlüğüne ulaşan yazar, elde ettiği birikim üzerine Türkçenin sadeleştirilmesi meselesine eğilir.

Kemal Tahir, Türkçenin sadeleştirilmesi noktasında; bu işe girişenleri teorisiz hareket ettikleri için eleştirir. Teorisizlik, Türk aydınını, ülke gerçeklerinden habersizmişçesine hareket etmeye itmiştir. Oysaki Kemal Tahir'e göre bir dil, sosyal ve tarihî şartların imkanları çerçevesinde değişebilir. Onun şu sözü Türkçeye ilgili yapılan tüm işlemlere ciddi sorgulama getirmektedir: 'Yeni kelime! Yeni kalıp! İyi ama bizi buna zorlayan yeni fikir hani?'

Kemal Tahir, bir ülkenin diliyle, alfabesiyle oynamanın onun kimliğiyle ve tarihiyle oynamak olduğunu belirterek, yapılan dil ve harf devrimleriyle 400. 000 yazma ve 200. 000 basma eski harfli eserle, günümüz nesillerinin irtibatının koptuğunu; bu sebeple günümüz nesillerinin 'tarihsiz' yetiştiğini vurgular. Bu durumun, yapılan 'Harf inkılabı' sebebiyle olduğunu belirten yazar, bir değerlendirmesinde 'Harf inkılabı mümkün ama, dil inkılabı mümkün değil. 'dese de,

Harf inkılabının karşısında olmuştur. Bu ifadesinde Harf İnkılabını meşru görüyor oluşu, dil inkılabının asla mümkün olmayacağını pekiştirme amacıyladır. Bu sebeple yukarıda ifadesinden hareketle Harf İnkılabını savunduğu şeklinde bir çıkarım yapmak mümkün değildir. Onun Harf İnkılabıyla ilgili genel tavrı, diğer devrimlerde olduğu gibi, alt yapıdan uzak olduğu noktasında toplanır. Türk aydınları tarafından Harf İnkılabına en önemli gerekçe olarak ileri sürülen 'halkın Arap harfleri sebebiyle okuma yazma bilmediği' gerekçesinin de geçerli olmadığını belirten yazar, bunun böyle olmadığını, 'Halkların okuma isteği, herhangi bir sabah uyanınca yüreklerine, şuurlarına doğan bir şey değildir. Halklar, okuma zorunluluğunu çok önceden duymuşlarsa, alfabe zor diye okumamazlık edemezler. ' ifadeleriyle ortaya koyar.

Bu bilgiler ve değerlendirmeler göstermektedir ki Kemal Tahir, edebiyat ve millet için dilin ifade ettiği anlam üzerine geniş düşünceler geliştirmiştir. Kemal Tahir, romanlarında yakaladığı dil seviyesini sadece biyografik tecrübesi üzerine kurmamış, tecrübesini geniş bir teorik arka plan üzerine uygulamaya koymuştur. Bu teorik arka plan üzerine geliştirilen pratiğin onun romanlarında ve hikâyelerinde nasıl yer aldığını kurgusal eserlerinde üç evrede incelemek mümkündür:

1. Henüz Bir Edebî Dilin Teşekkül Etmediği Dönem
2. Anadolu Tecrübesi Arasında Gelgitler
3. Türk Dilinin Tarihi Tecrübesi Işığında Bir Kimlik Olarak İnşa Edilen Edebî Dil

Henüz Bir Edebî Dilin Teşekkül Etmediği Dönem

Kemal Tahir, edebiyat dünyasına şiirle girmiştir. Şiirlerine bakıldığında ilk dönem şiirlerinde hissî söyleyişlerin Nâzım Hikmetin etkisi altında kaleme aldığı şiirlerinde ise ideolojik söylemin öne çıktığı görülür. Ancak her iki dönem şiirlerinde de dil yönünde önemli bir dikkatin veya özgün kullanımların yer aldığı pek görülmez. Bu şiirlerde dilde henüz yolunu bulamamış bir edibin izlerini görmek mümkündür. Yazarın şiirlerindeki bu özellik ilk kurgusal metinleri olan hikâyelerde de görülür.

Yazar, şiirle uğraşırken Nâzım Hikmetle tanışınca farklı bir mecraya girer. Kısa bir müddet sonra 'şiirde Nâzım'ı aşamayacağını' düşünerek şiir yazmayı bırakır. Nâzım Hikmet onu, hikâye yazmaya sevk eder. Kemal Tahir de büyük saygı duyduğu Nâzım'ın bu tavsiyesi üzerine dönemin dergilerinden Yedigün ve Karikatüre kısa hikâyeler yayınlamaya başlar. İlk hikâyesini Yedigüride 1936 yılında 'Bir Mısırî Hikâyesi' adıyla yayınlayan Kemal Tahir, bütün ilgisini romanda topladığı 1950'lere kadar hikâyeye ilgisini azalan bir oranda devam ettirmiştir. Konumuz açısından hikâyelere bakıldığında henüz dilini teşekkül ettirmekle meşgul bir yazarla karşılaşılır. Kemal Tahir'in zaman zaman gramer hataları, zaman zaman da dağınık bir cümle biçiminde karşımıza çıkan bu dönem dilinde önemli eksiklikler görülmektedir. Hikâyelerde dil, sokak ağzıyla edebî dil arasında gidip gelmektedir. 'Angaje edinceye kadar bar sahibinin göbeği çatlamış. ' cümlesinde olduğu gibi, o yıllarda edebî dil açısından uygun olmayan 'angaje' gibi bazı kelimelerin varlığı dikkat çekmektedir. Dil konusundaki itmasızlığa birkaç örnek daha kaydetmek mümkündür: 'Açtı ağzını, yumdu gözünü' şeklindeki deyim, 'Mahalleye karşı ağzını açtı, gözünü yumdu. ' şeklinde dile getirilerek asıl yapısından uzaklaştırılmaktadır. Yine Türkçe gramer kaidelerine uymayan, 'Arif'in ne serseriliğini, ne meteliksizliğini, ne namussuzluğunu bırakmadı. ' gibi cümleler de yer almaktadır. Bunun yanı sıra, 'Her çiçeğin adını oğlunun veya torunun ismini anan bir büyük

baba gibi ümitli ve sevgili söylüyordu. ' cümlesinde olduğu gibi dilin başarılı ve mana zenginliğiyle kullanıldığı örnekler de görülür. Örneklerin ortaya koyduğu gibi Kemal Tahir'in bu dönemdeki dili, bir oluşum evresini yaşamaktadır. Bu evreye uygun şekilde bazen güzel örnekler yer alsada acemiliklerin ağır bastığı fark edilir. Ancak hikâyelerden yazarın dil etrafında bir kaygı taşıdığı, sanat yapmak değil ama dili güzel kullanmak için çaba sarfettiği de sezilir.

Kemal Tahir'in hikâyelerindeki dağınık dil kullanımını benzer dönemlerde yayınlanmaya başlanan tefrika romanlarda da görürüz. Yazar, özellikle hapse girdiği ilk yıllarda edebî iddiası olmayan ve daha ziyade ekonomik bir katkı sağlamak maksadıyla yirmiye yakın tefrika roman kaleme almıştır. Bu romanlar her ne kadar edebî bir iddia taşımasada gerek kullanılan dil gerek içerik itibarıyla yazarın edebî şahsiyetinin önemli bir aşamasını ortaya koyar. Özellikle dilde bir geçiş döneminin yaşandığı fark edilir. Zaman zaman Anadolu'da yaşamaktan olan bir yazarın dil intihalarını görmek mümkündür. Ancak ağırlık yine İstanbul Türkçesinden yanadır.

Kemal Tahir, bu romanlarında, dil ve üslupta henüz bir bütünlük sağlayabilmiş değildir. Mesela, Sahte Serseri romanında Hizmetçi Sadık, Anadolu ağzıyla konuşturulur. Ancak bu konuşurma oldukça başarısızdır. Sadık'ın konuşmaları ile yazarın daha sonraki yıllarda orta Anadolu ağzıyla konuşturduğu kahramanlar karşılaştırıldığında Kemal Tahir'in nereden nereye geldiği açık bir şekilde görülmektedir.

Eserlerde kullanılan dilde, bazı gramer hataları da görülmektedir. Mesela, Türkçenin dikkat gerektiren kullanımlarından olan'ne... ne'yapısının kullanımında yazarın zaman zaman hata yaptığı görülür:

'Ahmet Süleyman'ı en uçarı çağlarında ne kahveye ne de meyhaneye bırakmamıştı. ' cümlesi bu tür hatalara bir örnek olarak kaydedilebilir.

Yazarın tefrika romanlarda, roman dili açısından önemli bir nokta olan kahraman ile dilin uyumu gibi hususlarda da pek dikkatli davranmadığı görülür. Eğitim düzeyleri, toplumsal konumları, yaşları farklı kahramanlar aynı dili kullanırlar. Örneğin Ahmet Yarar kırk beş yaşlarında dönemi için önemli sayılabilecek lise eğitimi almış bir kahramanken bu karakterin konuşturulduğu dil ile evin dadısının veya genç kızının konuşturulduğu dil aynıdır:

Ahmet Yarar:

— Daha ne olsun, iki çift laf edecek adam bulamıyorum. Belma şarkılar mırıldanıyor, sen tavuk gibi hemen yatıyorsun. Sadık dersene, göçtü gitti.

— İnsanı şaşırtmasana baba, dedi, çıkar ağzından şu baklayı.

—Yağma yok, hele şöyle bir oturun karşıma...

— Ahmet evlâdım, işte oturduk dinliyoruz, dedi, söylesene artık...

Belma atıldı:

— Neden merak ediyorsun, Ayşe Hanım, elbette olmayacak bir şeydir.

— Hay aklınla yaşa kızım.

—Yok canım, telaşlanmayın... Bakın havadisim ne... Bizim Celâdet gazetesi var ya, geçenlerde bir müsabaka çıkmıştı. "

Yazar, tefrika romanlarında daha ziyade yeni oluşmaya başlayan burjuvazi sınıfının 'tuhaf' hayatlarını yer yer mizahî bir dille anlattığından bu sınıfın konuştuğu dilin örneklerine de yer verir; böylece romandaki gerçeklik duygusunu dille desteklemeye çalışır. Eski bir diplomat (Sabık Viyana

Sefiri) ve Batı taklitçisi olan Salih Firaki, bir sınıfın temsilcisi olarak konuşturulur:

— Müşerref oldum. Sizinle tanışmak isteyen güzel bir bayan var. Kavalyesi işlerinin çokluğundan İstanbul'da kalmış, güzel bir kadın. Tavassutuma rica etti. Bendeniz de Komilfo bir adam olduğum için hemen Olrayt, dedim. Lütfen beni takip ede misiniz monşer. "

Kemal Tahir'in ilk dönem edebî metinlerinde dili bu şekilde kullanmasının yanında, dille ilgili küçük de olsa hassasiyetler oluşturmaya başladığını gösteren örnekler de vardır. Sahte Serseride Ahmet Yazar'ın etrafındaki insanlarla ilgili dile getirdiği şu cümleler, yazarın psikolojik dil üzerinde durduğunu göstermektedir:

'Fakat kendilerini memleketin yüksek tabakası vehmeden züppelerin en lüks bir eğlence otelinde fakir komisyoncu Necati'yi nasıl karşılayacakları hakikaten görülmeye şayandır. İnsanları çırılçıplak göreceğim, onları etiketten, menfaat hırsile düştükleri köpek menzilesinden sıyrarak, çamurlarına bakmak istiyorum. Şimdi derdimi anlatabildim mi sana?'

Ahmet Yazar'ın sözlerine, psikoloji de yüklenmiştir. Bu özelliğin, yazarda dille ilgili hassasiyetin tümüyle yok olmadığını, belli oranda bir dikkatin bulunduğunu göstermektedir.

Anadolu Tecrübesi Arasında Gelgitler

Kemal Tahir, 1938'de başlayan Anadolu macerasının ardından kaleme aldığı romanlarda bu coğrafyanın etkilerini göstermeye başlar. Özellikle yazarın mahpusluk hayatının ilk yıllarına tekabül eden yıllarda kaleme alınan tefrika romanlarda bu dilin, gerçeklik duygusunu tesis etmek maksadıyla kullanılmaya çalışıldığı, ancak henüz bir Anadolu söyleyişinin yakalanamadığı görülür. Kemal Tahir'in bu başlık altında ele alınabilecek metinleri, bir geçiş döneminin ürünleridir.

Yazarın kendi dilini bulma dönemi diye de adlandırılabilir bu döneme ilişkin dikkat çekici örneklerden birini, Sahte Serseri'de görmek mümkündür. Kemal Tahir, Anadolu'nun gerçekçi biçimde kavranmasının önemli olduğunu, ilk yazarlık denemelerinden itibaren dile getirir. Henüz Sosyalizmle tanışmadığı dönemde arkadaşlarıyla çıkardığı Geçit dergisindeki bir makalesinde, Anadolu'nun gerçekçi bir biçimde kavranılmasının önemine dikkati çeker:

'Tekrar ediyorum Anadolu, asırlarca şehirliden ve yazıcıdan uzak kalmıştır. Onu tamamıyla tanımak için senelerce tetkik etmeğe muhtacız. Bunun haricinde yazılan yazılar, bugün bile fantezi olmaktan kurtulamayan (Milli Edebiyat), (Memleket edebiyatı) yapmak olacaktır. '

Yazarın bu sözlerini, onun aşağıda örneği verilecek Anadolu kahramanı gerçekçi biçimde konuşurma çabasının arka planını teşkil ettiği varsayılabilir. Romanda Kayserili bir karakteri canlandıran Bodos, konuşmalarında yöresel dili kullanır:

— Sen gasavet çekme, Bodos işini bilme mi ceerim? . .

— He, görmemin beem, arha bahçede dop yerine gitti. Onun işine akıl sır irer mi ki?

— İnsan içi ni dimek beem, yabanın hoyratı! Bir gılıh bir gıyafet... Bitti utilin namusu... Bitti.

Bodos'un bu konuşmalarına bakıldığında ses düzeyinde taklit edilmeye çalışılan bir yöresel ağız olduğu görülür. Kemal Tahir'in henüz Anadolu tecrübesinin başlamadığı dönemde kaleme aldığı eserde, roman 1937'de yazılır, oldukça iğreti diye nitelenebilecek bir yerel dil kullanımı görülür. Aşağıda örnekleri verildiğinde görüleceği üzere Kemal Tahir'in sonraki yıllarda Anadolu, özellikle

Orta Anadolu, kahramanları konuştururken yakaladığı rahatlık onun yazarlığının nereden nereye geldiğini göstermektedir.

Geçiş dönemine örnek alınabilecek metinlerden biri de, yazarın ölümünden sonra yayınlanan Hür Şehrin İnsanları romanıdır. Bu romanda da zaman zaman halkı, halk söyleyişiyle konuşturma gayreti görülmekle beraber, henüz İstanbul Türkçesinin cümle yapısından çıkılmadığı görülür. Roman, yazarın edebî dilinin oluşum dönemi ürünüdür. Anadolu ağızlarından beslenen dilin rahat söyleyişini bu romanda bulmak zordur. Yazar, halkı konuştururken zaman zaman bu dile başvurursa da, yine İstanbul Türkçesinin etkisinden çıkamamış olmanın havası sezilir:

"Kolaymış... Asıl zoru budur. Beş liranızı alırım. Helalinden beş kaymenizi... Sonra maraza olmasın ha! Ben başka mezarlılara benzemem. İşte bu sakallı papaz bilir. Başkaları hem işin ehli değiller hem de namussuzluk ederler. " Bu cümlelerde görüldüğü gibi Kemal Tahir, halkı, İstanbul Türkçesini biraz daha argoya yaklaştırmak suretiyle konuşturur. Ancak, romanın sonlarına doğru Mustafa Kemal'in Serbest Fırka'yla ilgili bir yemek meclisinden bahsederken, Anadolu ağızlarını kullanır ve rahat söyleyişi, kısmen, yakalar:

" -... Aklına gelmiş. 'Yahu! demiş başka memleketlerde fırkalar var. İntihabatta rekabet yapıyorlar, rey almağa gayret ediyorlar. Oyun oluyor. Millet avunuyor. Biz de hele bir deneyelim. ' demiş. 'Ahmet, Mehmet, Haşan, Hüseyin, Ali, Veli, siz şu dakikadan itibaren Hall Partisi'nin prensiplerini inkar ettiniz, Serbest Fırka'lı oldunuz!' demiş. (Medet, Paşa hazretleri, estağfirullah!) yan, (Ağız arar... serhoşlukla aklından bir şey geçirir... Sonra fena olur!) diyerek tövbenin arasına darı tanesi sığmamış. " Romanda bazı yerlerde dil yanlışlarına da rastlanmaktadır. Mesela, doğru şekliyle 'Zaten eve de yaklaşmışlardı. 'cümlesini yazar, 'Zaten de eve yaklaşmışlardı. 'şeklinde dile getirir. Türkçede 'de / da' ekinin kullanımına bakıldığında yazarın bu tercihinin yanlış olduğu görülmektedir.

Kemal Tahir'in dilinin geçiş veya oluşum dönemine ilişkin dikkat çekici örneklerin bulunabileceği eserlerinden ikisi, yine ölümünden sonra çeşitli müsvedde halleriyle yayınlanan Damağası ve Namusçular romanlarıdır. Damağası romanının müsveddelerinden birincisi 28. 4. 1948 tarihini taşımaktadır. İkincisinde 1949 yılı kaydedilir. Üçüncüsünde ise tarih yoktur. Bu yıllar, yazarın dil ve üslubunun oluşum yıllarıdır. Yazar, Orta Anadolu ağızını kullandığı eserlerinde, kahramanlarını konuşturarak, inşa eder. Ancak bu eserde bu noktalarda bazı aksamalar yer alır. Dil, yine Orta Anadolu ağızıdır. Ancak bu dil, eserin bütününe hakim olan bir dil değil, kahramanların dilidir. Oysaki Kemal Tahir'in romanlarında dil, kahramanların dili olarak değil, eserin dili olarak yer alır. Yazar, diğer eserlerinde çok rahat konuşan ve konuşturan bir dili ve üslubu yakalarken, burada bu dili ve üslubu yakalama gayretinin sürecini yaşar. Namusçular romanında ise müsveddelerin bir kısmı 1945 senesinde bir kısmı da 1973 senesinde düzenlendiği için aradaki yaklaşık otuz yıllık sürede yazarın dilindeki ve üslubundaki değişimler

takip edilebilmektedir. Şu iki pasajda yazardaki dil değişimini görmek mümkündür:

—Yalan söylemeyin Müdür Bey... Geçen hafta orada değil miydiniz?

— Geçen hafta mı? Yalan! Günahımı alırsın ki...

—Yalan söyledin mi bozuşuruz Müdür Bey, eve yazarım!

— Yazmakla... Ben karıdan korkmam! Karı beni bilir. Allah bana töbeden bu yana haramı sormasın! Arada bir arkadaşlar sürer götürür. Ben muhabbetine meraklıyım.

—Yalan söyleme... Geçen hafta oradaymışsın...

— Geçen hafta mı? Yalan!

— Beni kızdırma... Töbe olsun yengeme yazarım. Senin saçlarını yolar.

— Ben karıdan korkmam... Karı beni bilir. Onbeş senedir harama uçkur çözmüş değilim. Allah bana onu sormasın. Bazı bazı arkadaşlarla uğrarım ama...

Pasajlardan birincisi 1973'te yazarın yeniden düzenlediği müsveddeden, diğer ise 1945'te tuttuğu notlardandır. Aynı diyalogu içeren pasajların arasındaki en önemli fark, birincisinde Anadolu insanının İstanbullu bir anlatıcının ağzından konuşmak zorunda kalmasına mukabil, ikincisinde Anadolu insanının kendi yöresel ağzıyla rahatça konuşabilmesidir. Yazar, 1973'te düzenlediği müsveddede, üzerinde iyice çalıştığı ve kullanımında belli bir seviyeye ulaştığı dili kullanmanın rahatlığı içerisinde.

Kemal Tahir'in yaşadığı Anadolu tecrübesini edebî kimliğine taşımaya gayret ettiği edebî iddiayla kaleme aldığı hikâyelerinde de görülür. 1940'ların başında kaleme alınan hikâyeler, tam bir geçiş dönemi örneğidir. 'Çoban Ali' ve 'Gelin Kadı Oyunu' isimli hikâyeler, yazarda köylü ağzını kullanma gayretinin ciddi anlamda görünmeye başladığı hikâyelerdir. 'Bir evleğe beş el tohum saçmalı... Ah! Canına yandığım Çubuk Ovası toprağı! Üç el saçıldı mı, ekini atlı sökemez. şeklindeki cümlelerde bir yandan 'şehir dili' yapısı gözlemlenirken, diğer yandan da 'köylü dili' havası hissedilmektedir. Bu yönüyle geçiş dönemi mahiyetinde olan bu dönem hikâyelerinde yapı olarak İstanbul Türkçesinin özellikleri görülse de, söyleyiş biçimi veya 'hava/eda' olarak köylü dili özellikleri tercih edilmektedir. Ancak ağır basan taraf, İstanbul Türkçesi özellikleridir. Örneğin, 'Gelin-Kadı Oyunu' isimli hikâyede Sıtkı ile Sultan arasında geçen şu cümle yazarın üslubunda başından beri önemli yer tutan diyaloglarda henüz kahramanları kendi dilleriyle konuşturmaya, tam olarak, muvaffak olamadığını göstermektedir:

— Benim eşyada gözüm yok. Ananın ağzını arattım: 'Öyle ipsiz kız verilmez, demiş, Hafız Murat'a sözlü benim kızım'demiş. Ulan senin Hafız Murat'a sözün mü var?

— Ben ananı falan tanımam. Seni, çaresi yok, götüreceğim. Haydi, uzatma düş önüme... güzellikle yürü...

—Vallaha bağırırım olmaz...

Kitabın ilk baskısındaki son hikâyeye olan 'Arabacı'da da dil ve üslup olarak bu ara dönem özellikleri gözlenmektedir. Bu hikâyelerde İstanbul Türkçesi ile Anadolu'da kullanılan halk dili veya 'köylü dili' arasındaki denge İstanbul Türkçesinden yana iken 1947'de kaleme alınan 'Nam Uğruna' isimli hikâyede bu denge tersine dönerek halk söyleyişi veya 'köylü dili'ne doğru kayar.

Bu değişimi, hikâyedeki diyaloglardan alınacak bir örnekle takip etmek mümkündür:

— Oldu mu ya şimdici? Kaldırım kabadayısını, Çakırcalı ettin çıktın, akılsız Mostar! Vay ki şoför aklı! Bizim dilediğimiz nam, şehir uşağı kovalamak namı mı? Hayır...

— Höst sefil Musa, Topal Tevfik Ağa'nın saldığı nam, salt gazetelere geçmiş namlardan değildir, resmen tarih kitaplarına girip baş sedire yerleşmiş namlardandır.

İki köylü arasında geçen diyalogda hem cümle yapısı olarak, hem de söyleyiş biçimi olarak köylü söyleyişin özellikleri hakimdir. Üslup olarak, kısa ve sade cümlelerle anlatım devam etmekle beraber, diyaloglara verilen önem artar. Özellikle bu hikâyede diyaloglarla ilgili dikkat çekici bir husus yer almaktadır. Hikâyede şehirli insanlarla köylü insanların hikâyeleri birbiri içine geçer. Hikâyenin baş kısmında şaban Bey ve ailesi anlatılırken diyaloglara önem verilmekle beraber, anlatıcı kişinin de sıklıkla araya girdiği gözlemlenir. şehirli insanlar üzerinde psikolojik çözümlenmeler yapılır. Ancak hikâyenin ikinci kısmını oluşturan Çavuş Musa merkezli bölümde anlatıcı kişi yok denecek kadar az bir oranda hikâyeye dahil olur. şehirli insanlarla ilgili psikolojik çözümlenmelerle ortaya konulan özellikler, köylü insanda monologlarla verilir. Buradan hareketle yazarın köylü insanları şehirli insanlara göre daha çok konuşturduğu sonucu çıkmaktadır. Bu durum, yazarın yedisekiz yıl boyunca bu dil ile iç içe yaşamış olmasıyla kazandığı birikimle ilgilidir. Yazar, kendine nesir dili olarak bu dili seçmiştir. şehirli insanların iç dünyalarını psikolojik okumayla, köylü insanların iç dünyalarını ise monologlarla ortaya koyması da bu dili kullanımındaki rahatlık ve bu dile duyduğu sempatiyle ilgilidir.

Yazarın hayattayken yayınladığı tek hikâyeye kitabı, Göl insanlarıdır. Ancak Kemal Tahir, romana başlamadan önce ve romana başladıktan sonra da hikâyeye yazmaya devam etmiştir. Kısa zaman önce Zehra'nın Defteri ve Dutlar Yetişmedi adlarıyla iki cilt halinde yayınlanan hikâyelerde de yazarın dil üzerinde egzersizler yaptığı görülür. Mesela, Zehra'nın Defteri'nde yer alan 'İstanbul Mektupları: Ben Ekip Oldum'ile'İstanbul Mektupları: Boğaz Meselesi'başlıklı hikâyeler, bi Çorumlunun İstanbul gözlemlerini içermesinin yanında yazarın Anadolu ağzıyla bir kahramanı nasıl konuşturacağının denemelerini de içerir. 50

Kemal Tahir'in eserlerinde yakaladığı dilin başarısı, dilin bir kahramanın dili olarak kalmaması bütün eseri idare eden, eserin anlatıcı kişisinden kahramanına kadar her öğesine yansıyan bir dili kurgulayabilmesidir. Onun dilini 'bulduğu' eserlerinde, kahramanın dilinden bahsetmektense eserin dilinden bahsetmek yerinde olacaktır. Ancak verilen örneklerde görüldüğu gibi Kemal Tahir, özellikle 1940Tı yılların başlarından sonlarına kadar süren dönemde, dilini teşekkül ettirmeye çalışmıştır. Yazar, İstanbul Türkçesi ile Anadolu'daki yerel ağız arasında gidip gelmiştir. Ancak 1950'den itibaren kaleme aldığı eserlerinde artık, eserine yapıcı bir etken olarak dili de koyabilen bir yazarla karşılaşılır. Artık bu dönemden itibaren bir'Kemal Tahir'in Dili'diye bir kullanımdan bahsetmek mümkündür.

Türk Dilinin Tarihî Tecrübesi Işığında Bir Kimlik Olarak

İnşa Edilen Edebî Dil

Kemal Tahir'in bu kapsamda mütalaa edilebilecek eserlerindeki dilin üç büyük kaynağa dayandığı söylenebilir. Örneklere geçmeden önce bu kaynakları belirtmek yerinde olacaktır. şüphesiz Kemal Tahir'in dilinin ilk önemli kaynağı İstanbul Türkçesidir. Yazar, söyleyişini Türk

dilinin tarihsel birikimi üzerine kurduğunda cümle yapısı itibariyle İstanbul Türkçesinin temel çizgilerini korumaya özen göstermiştir. Özellikle Türkçenin uzun cümle kurmaya müsait olmayan yapısını göz önünde bulundurarak Anadolu'daki yerel söyleyişlerin de desteklemesiyle düzgün, kurallı ve kısa cümlelerle dilini, üslubunu oluşturmaya çalışmıştır. O, eserini İstanbul Türkçesinin söyleyişinin dışında bir dille inşa ederken, dili belli bir sınırdan tutmaya özellikle gayret gösterir. Bu anlamda ondaki yerel söyleyişler, ipin ucu kaçırılmadan kullanılan bir dil özelliği gösterir. Yazardaki bu sınırı tayin eden ise İstanbul Türkçesidir. O, İstanbul Türkçesini bir çatı olarak hep korumuştur. Ayrıca onun dildeki ustalığının sadece Anadolu'nun yerel söyleyişlerini kurgulamakta olmadığı, İstanbul Türkçesinde de önemli bir merhaleyi yakaladığı özellikle 'Esir Şehir' dizisinde görmek mümkündür. Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yorgun Savaşçı gibi romanlarda Osmanlı Devleti'nin yönetim katından olan kahramanlarını konuşturduğu Türkçe ile İstanbul Türkçesinin başarılı kullanımlarını gösterir.

50. Kemal Tahir, Zehra'nın Defteri, İlhaki Yayınları, İstanbul, 1995, s. 95-102

Kemal Tahir'in dilinin ikinci büyük kaynağı Dede Korkut'tan gelen Türkçenin tarihî birikimidir. Gerek notlarından gerek mektuplarından anlaşıldığına göre yazar, tarihe merak duyduğu andan itibaren birincil kaynaklara ulaşmaya özellikle dikkat etmiş, bu kaynakları hem tarihi öğrenme adına hem dönemin Türkçesini görme adına kullanmıştır. Onun Osmanlı Türkçesinin 'büyüklüğünü' ifade ederken bu dilde ortaya konulan eserlere ve bu dilin kelime kadrosuna gönderme yapması, söz konusu dönemde kaleme alınan eserler üzerine dil noktasında bir dikkat geliştirdiğini göstermektedir. Onun dilinin en büyük kaynağı ise şüphesiz Anadolu'nun yerel söyleyişidir. Kemal Tahir'i bugün edebiyat tarihinde ayrıcalıklı kılan noktalardan biri de saydığımız ilk iki kaynakla bu kaynağı başarılı bir şekilde terkibe ulaştırması ve kendine mahsus bir roman dili elde edebilmesidir. Yazar, Anadolu söyleyişine romanlarında kademe kademe yer verir. Şöyle ki, aşağıda örnekleri verileceği gibi, bu söyleyişleri kullandığı ilk dönemlerde sadece kahramanlarını bu dille konuşturur; anlatıcı kişi İstanbul Türkçesi ile olayları aktarır, çözümlmelerini yapar. Ancak daha sonra bu söyleyiş yazar bütün romanın dili haline getirir. Kahraman da bu şekilde konuşur, anlatıcı da. Kemal Tahir'in konusu İstanbul'da geçen romanlarında dahi Çankırılı veya Çorumlu bir kahramanı romana dahil etmesi, bu kahraman üzerinden dili göstermesi de ayrıca dikkat çekicidir.

Yazar, köyü konu aldığı romanlarında, hem dil hem üslup olarak yukarıda kaydedilen üçlü kaynaktan beslenen dili kullanır. Örnek olarak ele alınabilecek Yedi Çınar Yaylası'nda sadece halk söyleyişine yer verilmekle kalmaz. Özellikle tarihsel geçişlerde, aralarında nerdeyse yüz yılı aşkın bir zaman bulunan kahramanlar da aynı dille konuşurlar. Romanda 1800'lerin başındaki Çorum insanıyla 1930'lardakini aynı dil ile konuşturması, dilde herhangi bir değişimin meydana gelmediğine vurgu yapması, dikkat çekici bir özellik olarak kaydedilebilir.

Dil ve üslup olarak şark hikâyesinin anlatımını güçlü şekilde temsil eden yazarın Yedi Çınar Yaylası romanı'Evet, vaktin birinde, Çakır Kahyalardan Halil Efendi'nin Ömer oğlan, Başbozuk paşası Dilaver Ağa'yı, katiyen adam hesabına almayı herifin kahpesini güpegündüz atna hoplatarak Yedi Çınar Yaylası'na çıkarmıştı da dünyanın yüzüne 'Yiğit-Erkek' diye nam salmıştı. '51 cümlesiyle başlar. Buradaki dile, üsluba ve anlatım tarzına dikkat edildiğinde, Türk dilinin özellikle halk katındaki tarihsel birikimine dayanan, şark hikâyesinin meddahlığı da hatırlatan,

okuyucuyla diyaloga geçerek anlatımı tercih eden özelliğini görmek mümkündür. Kemal Tahir, anlatıcı kişiyi de halkın diliyle konuşturur. Olayı'halkın ağzıyla'aktaran hikâyeci (anlatıcı), kendine üst bir konum tayin etse de, halkı gözlemleyen biri olarak değil halkın içinde, onlarla beraber yaşayan biri olarak yer alır. Anlatıcı kişinin dile getirdiği şu cümlelerde, kaydedilen bu özelliği görmek mümkündür:

'Bu haberin aslı çıkınca, Çorum'un birinciye gelen mültezimi Çakır Kahyaların Osman Efendi'nir hırkadak soluğu düğümlendi. Durduğu yerde, yüreği çatladı da herif, 'Allahl'diyemeden öte dünyaya mundar gitti. '52 Kemal Tahir'in bu dili ve üslubu inşa etmesinde, konuşturduğu insanları yakından tanımasının yanında, hikâyenin önemli bir kısmını halktan birine, Gavur Ali'ye, anlattırmasımın da önemli bir etkisi vardır. Yazarın dilde geldiği aşamayı göstermesi bakımından örnek alınabilecek iki eseri, Devlet Ana ve Yol Ayrımıdır.

51. Kemal Tahir, Yedi Çınar Yaylası, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1958, s. 5.

52. Kemal Tahir, Age, s. 11. Söz konusu romanlarda Kemal Tahir'in değinilen dil ve üslup özelliklerini görmek için ayrıca bkz. Kemal Tahir, Yedi Çınar Yaylası, s. 35, 48, 153, 249; Kemal Tahir, Köyün Kamburu, Adam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9, 17, 74, 102, 173; Kemal Tahir, Büyük Mal, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 23, 193, 266, 291, 369.

Devlet Ana Osmanlı tarihine ilişkin getirdiği alternatif bir tarih yorumunun yanı sıra, içerdiği dil özellikleriyle de Türk romanının önde gelen eserlerinden biri olur. Kemal Tahir, bu romanında adeta dilde nelere muktedir olduğunu bütün boyutlarıyla ortaya koymuştur. Yazarın Türk Dil Kurumu ödülü almasını da sağlayan eserde Türkçe, aktüel zamanın dar sınırlarından çıkarak bütün tarihsel birikimiyle âdeta resmi geçit yapar. Ancak dilin tarihsel hüviyeti değildir eseri önemli kılan; yazar bu dili kullanırken arkaik veya anakronik diye ifade edilebilecek bir kullanıma düşmez; Türk dilinin tarihsel evreleri içerisinde bocalamaz. Tarihsel birikimi aktüel bir canlılık ve gerçeklikle kurgulamayı başarır. Destansı anlatım içerisinde yazarın kullandığı dil, Türkçenin kullanımı adına önemli bir aşamayı göstermektedir. Kemal Tahir, kullandığı dil ve üslup vasıtasıyla okuyucunun ilgisini anlatıcıdan anlatılana çekmektedir. Bu sebeple, Kemal Tahir'de dil ve buna bağlı olarak anlatım, başlı başına romanın'amaçlarından'biridir.

Kemal Tahir'in Devlet Ana'da kullandığı dil, büyük oranda Dede Korkut etkisi taşımaktadır. Romanın dilinin Dede Korkut kitabıyla, Orta Anadolu, özellikle Çorum yöresi, ağzının birleşim olduğunu düşünmek mümkündür. Açık, anlaşılır, akıcı, destan türünün rahat konuşma imkânını barındıran diliyle Devlet Ana, Türkçenin iyi kullanıldığında hangi noktalarda eserler verilebileceğinin göstergesi olmuştur. Yazar romanda her ne kadar daha ziyade siyasî ve sosyal meseleleri ön plana çıkarsa da vermek istediği mesajlardan biri, Anadolu insanını, konuştuğu dille anlatmanın romana sağlayacağı katkıyı göstermektir. Ona göre Anadolu insanı, yabancı olduğu bir dille konuşturulduğu zaman değil, kendi diliyle konuşturulduğu zaman romanda yaşar. Aksi takdirde Anadolu insanının anacak'anlatılmasından' bahsedilebilir. İnşa etmeye çalıştığı'yerli romanın'temel özelliklerinden biri de halkın kendi diliyle romanda var olabilmesidir ki bunun uygulandığı örnek eserlerdendir Devlet Ana. Kemal Tahir dilde sadece musikiyi, sesi değil, psikolojiyi, tarihsel birikimi de sergilemeyi başarır. Dil yönüyle başlı başına incelenmeyi hak eden bu eserden anlatıcı kişi ve kahramanın konuşmalarından aktarılacak şu

örnek, bir romanda dilin yakaladığı bütünlüğü göstermesi açısından önemlidir:

Ertuğrul Bey'in çocukluk arkadaşı, ahi yoldaşı, savaşlarda eşi, kardeşten ileri kan kardeşi Akçakoca ağır ağır gelmiş, orta yerde durmuştu. Yaşı sekseni aşkın olduğu halde koca çınar gövdesi gibi dik, aksakalı göbeğine indiği halde ölümsüz Hızır peygamber gibi çevikti. Elleri göğsünde, ağıtın soluk yerini bekledi. İnilteler tepelere doğru uzaklaşırken elini kaldırdı:

— Ağlamakla nesne olmaz. Ölen, ağıtla geri gelmez. Er yaşadı, yiğit öldü, ne mutlu! Akl ererekten, dili dönerekten gitti, ne mutlu!... 53

Yazarın Cumhuriyet tarihini konu alarak alternatif bir tarih yorumu geliştirdiği eserlerinden Yol Ayrımı'nda da onun dilde ulaştığı noktayı görmek mümkündür. Kemal Tahir'in hayattayken yayınlanan son romanı olan eserde dil, romanın diğer bütün unsurlarını idare eden, sürükleyen bir güç haline gelir. Yazar dili sadece kahramanları veya olayları aktarmak için bir araç olarak kullanmaz başlı başına bir varlık olarak dili inşa eder. Romanda dil, diğer unsurların merkezinde yer alan ve hemen hepsine bir kimlik veren güce sahiptir.

Kemal Tahir, diğer eserlerde kahramanlarını Orta Anadolu ağzıyla konuştururken, anlatıcı kahramanını zaman zaman İstanbul ağzıyla konuşturur. Ancak bu romanda kahramanların yanı sıra anlatıcı kişi de Orta Anadolu ağzıyla konuşur. Buna ilave olarak İstanbullu kahramanlar da Orta

53. Kemal Tahir, Devlet Ana, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 143.

Anadolu ağzından izler taşıyan bir dil kullanırlar. Daha önceki romanlarında Orta Anadolu ağzını sadece köylüler için kullanan yazar, bu romanında, söz konusu dili genel halk dili olarak tesis eder. Öyle ki bu hal, esere, zaman zaman Dede Korkut Kitabı'ndan bir parça ya da bir Şark masalı havası katmaktadır.

Köylü insanın kullandığı dile örnek olarak, Çorumlu Hıdır Onbaşı'nın, 'Aman beyim... Vay başımaaa... Demek bu telgraf kâğıdı... Ne demeye gelmekte oh Murat Bey'im?... 'Birinci sayfa basılmasın'demiş Asım Beyimiz... Sakın bu laf, askeriyenin gece nöbeti parolası gibi... Ne demeye gelmekte peki? Gizlisi nedir bunun?... ' cümlelerini kaydetmek mümkündür. Yazar, sadece köylü tipleri bu şekilde konuşturmakla kalmaz. Hıdır Onbaşı'nın bu ifadelerine karşılık gazeteci Murat'ın verdiği şu cevap, yazarın şehirli kahramanlarını konuştururken gerçekleştirdiği değişimi gösterir:

'Şundan sezinler ki akılsız Hıdır... telgrafın gelmesinden bile sezinler. Bu gazeteye telgraf kolayına mı gelir! Hayır, gayet zoruna gelir ve de zorlu durumlarda gelir. Hele ki, Vakit gazetesine telgraf büsbütün önemli olduğundan gelir! Sağ olsunlar, var olsunlar ve de koca Tanrı bizim kazancımızdan alsın, onların kazancına katsın!' Kemal Tahir'in inşa ettiği dil ve üslubun üçüncü evresini ise, anlatıcı kişinin kullandığı dil ve üslup oluşturur. Bağlaçlarla inşa edilen bu Dede Korkut üslubuna örnek olarak şu iki örnek kaydedilebilir:

'Dadal Efendi ki, Allah'ın izniyle Çorumlu'dur ve de Çorum'un Çöplü mahallesinden Erkel Raziye'nin Dadal Oğlan adıyla yedi vilayet toprağına bir vakitler, 'kopsuzipsiz'likte ün salmıştır, hâlen saray şoförü olup ve de şoförlerinin gayet gözdelerinden olup, Mustafa Kemal Paşa'mızın ve de Gazi Babamız'ın ve de ebedî şefimizin, ulu kurtarıcımız Halk Fırkası genel başkanı Allah'tar aşağı Cumhurreisimiz Efendimizin gözbebeği bir Dadal şofördür. '

'Derbeder vatman bu kez, iyice kızıp, katı hasır şapkalıya haddini belletmek gayretiyle zil ipini çekti, biletçiyi yanına istedi. Biletçi, yakınında bulunmakla hemen gelmeli olup buyur diyerekten dikildi. Vatmandır daha, belanın irisine kaşık tuttuğunu ve de kırılması parmağını eşek arısı diline soktuğunu kestiremeyip göz ışmarıyla Dadal Efendi'yi göstermekle biletçi işi kavrayıp, 'Bilet' dedi. Buna karşı Dadal Efendi, 'eh, selbest dönemidir, böyle olur'diyerekten, sesini gayetle yumuşatıp, 'paso'karşılığını verdi. '

Kemal Tahir, anlatıcıdan kahraman değin bütün romanı tek bir dil etrafında toplamayı başarmıştır böylece. Çorumlu Dadal Efendi'den İstanbullu gazeteci Murat'a, anlatıcıya kadar üç ayrı kimlik tek bir noktada toplanır: Dil... Ancak şu husus da belirtilmelidir ki Kemal Tahir, yerel söyleyişi kullanırken de belli bir ayrıma ve tasnife gider. Mesela gazeteci Murat'ın kelime kadrosuyla Dadal Efendi'nin kelime kadrosu farklıdır. Ancak söyleyiş, cümle yapısı aynıdır.

Sonuç

Edebiyatta kalem oynatan her iddialı yazar, dille hesaplaşmak, kendine mahsus bir dil tasavvuru ortaya koymak durumundadır. Bunu yapamayan yazarın, edebiyat tarihlerinin de gösterdiği gibi edebiyatta belli bir seviyenin üstüne çıkması güçtür. Çünkü edebiyat her şeyden önce dille var olan, dilde var olan bir sanattır.

Türk modernleşme macerasının görünür olduğu alanlardan birinin dil olması, bu konuyu sadece edebî mahfillerde değil, siyasî platformlarda da tartışılır kılsa da edebiyatı kendine mesele edinen her yazar, edebiyata mahsus bir dil tasavvuru geliştirmeye çalışmıştır. Yapılan incelemeden anlaşıldığı üzere Kemal Tahir, Türk edebiyatında dili bir mesele edinen, bu meseleyi çok yönlü olarak ele alan, tartışan ve konu etrafında kendine mahsus bir tasavvur geliştirebilen, bunu da eserinde uygulayan nadir yazarlardan biridir.

Kemal Tahir, dili öncelikle ontolojik boyutuyla ele alarak bir dil tasavvuru ortaya koymak ister. Onun Türk marksizminde en büyük eksiklik olarak gördüğü teori eksikliğine kendisi de düşmemek için ele aldığı her meselede olduğu gibi dil meselesinde de bir teori geliştirmeye çalışır ve bunun için dilin ontolojik boyutunu tartışmaya açar. Buna göre, yazarın dili kültürün içinde gelişen bir varlık olarak ele aldığı, toplumun kültürel kimliğinin dilin de kimliğini tayin ettiğini düşündüğü çıkarımına ulaşmak mümkündür. Bu yaklaşımın arka planında ise şüphesiz, Marksist teoride önemli yer tutan alt yapıüst yapı ilişkisi yatmaktadır. Yazar, dilin değişimi meselesini de bu çerçevede tartışmaya açar ve her dilin değişeceğini, bunun da tabii olduğunu söyler. Çünkü ona göre değişim, 'alttan'gelen bir etkiyle gerçekleşir. Ancak sadeleştirme, dilin ontolojik karakterine terstir. Sadeleştirmeyi üstten gelen bir biçimlendirme gayreti olarak gören yazar, Cumhuriyet döneminde Türkçenin sadeleşmesine ilişkin girişimleri ise bir bilgisizlik numunesi olarak değerlendirir.

Eserlerindeki dille ilgili olarak ise yazarın kullandığı dilin üç aşamalı bir gelişim gösterdiği çıkarımına ulaşmak mümkündür. Kemal Tahir, öncelikle başarısız sayılabilecek bir dil kullanırken daha sonra bir geçiş dönemi yaşamış ardından kendi dilini bulmuştur. Onun dilini edebî iddiayla kaleme aldığı romanlardan takip etmek mümkündür.

Kemal Tahir'in romanlarını Türk edebiyatı içerisinde farklı kılan temel özelliklerden biri, bu eserlerde kullanılan dil ve üsluptur. Kemal Tahir'in dil ve üslubunun oluşumunda Anadolu'da kaldığı 13 yıl en büyük etkidir. Kemal Tahir Çorum ve yöresinde kullanılan dil ile Dede

Korkut'un dilini birleştirmek suretiyle kendi edebî dilini inşa eder. Yazarın hemen her romanında bu dilin yansımalarını görmek mümkündür. 1960'a kadar yazdığı ve İstanbul'da geçen romanlarda yazar, büyük oranda İstanbul Türkçesini kullanır, Anadolu ağzı ikinci planda kalır. Bu dil özelliğini Esir Şehrin insanları, Esir Şehrin Mahpusu ve Hür Şehrin İnsanlar romanlarında görmek mümkündür. Nitekim yazar, Esir Şehrin insanları1 nın dilini sonraki baskılarda değiştirir. Ancak, yine de Anadolu ağzı bu romanda ikinci plandadır.

Mekan olarak Anadolu'da geçen romanlar ile 1960'dan sonra yazılan ve kentte geçen romanlar, çok büyük oranda yukarıda özelliği ifade edilen Anadolu ağzıyla yazılmıştır. Kemal Tahir, şehirli kahramanlarını dahi orum ağzıyla konuşturmaktadır. Bu anlamda Fethi Naci'nin, Kurt Kanunu'ndaki Kara Kemal'in orum ağzıyla konuşturulmasını eleştirmesi makuldür. Ancak bunun bir eksiklik olmadığını aksine romana derin bir dil ve üslup zenginliği kattığı da belirtilmelidir. Kemal Tahir, köy romanlarında ve 1960'dan sonra yazdığı romanlarında anlatıcı olarak da Anadolu ağzını kullanır. Bunun yanı sıra adeta bu ağzın dil zenginliğini ve üslup güzelliğini göstermek istercesine, Kurt Kanunu'ndan Yorgun Savaşçı1 ya, Esir Şehrin İnsanlarYna hemen her romanında orumankırı yöresinden bir kahraman inşa eder. Kemal Tahir'in kullandığı üslup, bu dilin bir uzantısı olarak belirmektedir. Kısa cümlelerle rahat bir konuşma tarzında inşa edilen üslup, zaman zaman şark hikâyeciliğine doğru da kaymaktadır. Bu özellikleriyle belki de Türk romanında, Türkçenin imkânlarını kullanarak inşa edilmiş en özgün üsluba sahip Kemal Tahir'in, üslubu sayesinde, ciddi tezler taşıyan romanlarını rahatlıkla okuttuğu ifade edilebilir. Nitekim romanlarda Türkçe vasıtasıyla inşa edilen bu dil ve üslubun yazarın'Türk romanı'tezinin bir parçası olduğu da belirtilmelidir.

Kemal Tahir'in dil ve üslubunun diğer bir özelliği, atasözü ve deyimlerin bu üslupta oynadığı büyük roldür. Kemal Tahir, çoğu kere, atasözü ve deyimleri anlatıcı şahsın yerine geçirir. şark hikâyesinin temel özelliklerinden olan 'az sözle çok şey anlatma'yı atasözü ve deyimlerle sağlamaya çalışır. Bütün bu özellikleriyle Kemal Tahir'in Türkçedeki tarihselliği önemseyerek dilini güncelle sınırlamadığı ve bu tarihsellik gücüyle dilde çok önemli bir merhaleyi işaret ettiği söylenebilir.

Kaynaklar
Emre, Ahmet Cevat, Atatürk'ün inkılap Hedefi ve Tarih Tezi, İstanbul, 1956.
Kemal Tahir, Aşk Modası, (TA-KA müstear adıyla), Karikatür, 28 Nisan 1938-28 Temmuz 1938.
Kemal Tahir, Büyük Mal, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.
Kemal Tahir, Damağası, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1999.
Kemal Tahir, Devlet Ana, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998.
Kemal Tahir, Göl insanları, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.
Kemal Tahir, Hür Şehrin insanları II, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995.
Kemal Tahir, Köyün Kamburu, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.

Kemal Tahir, Namusçular, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

Kemal Tahir, Notlar 10: Osmanlılık/Bizans, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

Kemal Tahir, Notlar 11: Batılaşma, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

Kemal Tahir, Notlar 12: Çöküntü, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

Kemal Tahir, Notlar 3: Sanat Edebiyat 3Dil Dosyası, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989. Kemal Tahir, Sahte Serseri, (TA-KA müstear adıyla). Karikatür, 6 Ocak 1938-21 Nisan 1938.

Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, Haz. Sevensül Sönmez, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006.

Kemal Tahir, Yedi Çınar Yaylası, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1958.

Kemal Tahir, Yol Ayrımı, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.

Kemal Tahir, Zehra'nın Defteri, İthaki Yayınları, İstanbul, 1995.

Kemal Tahir'le uzun yıllara dayanan bir ilişkiniz var. Sağlığında Kemal Tahir'le ilişki kuran pek çok isim var; ancak bu ilişkiyi ölümünden sonra da sürdüren ve günümüze kadar devam ettiren ender insanlardan birisiniz; hatta sanırım tek kişisiniz. Bugün de bu ilişki Kemal Tahir Vakfı Başkanlığı ile sürüyor. Onlarca yıllarla ifade edilen bir süreç boyunca Kemal Tahir ve düşüncesi ile birlikteyiz. Bu anlamda konu ile ilgili yetkin bir isim olarak şahsınızın bu sürece ilişkin anı ve görüşlerinizi paylaşmak için gösterdiğiniz teveccühe teşekkür ediyoruz. Yaşadığı dönemde siyasal ve sosyal yapı tartışmalarında Kemal Tahir'in önemini; bu konulara ilgi duyan gençlerin de kemal Tahir'in konuya yaklaşım tarzı çerçevesinde kendisi ile ilişki kurduklarını biliyoruz. Bu anlamda ilk ilişki kuranlardan birisiniz. Sizin Kemal Tahir'le olan ilişkiniz nasıl başladı? Bu süreçten bahsedermisiniz?

— Kemal Tahir'le 1959 yılında tanıştım. O dönemde kendime göre tarihle, Türkiye gerçekleri ile ilgileniyor, roman okuyor, Marksist kitapları okuyabilmek için de İngilizceye çalışıyordum. Kemal Tahir'in o zamana kadar çıkmış romanlarını da okumuş, çok etkilenmiş, Rusların Dostoyevski'si varsa bizim de Kemal Tahir'imiz var diyordum. Yakın çevremde Kemal Tahir'den sıkça söz ediliyordu. O sırada Kemal Tahir'in Cemil Sait Barlas'ın sahibi olduğu ve kardeşimin eşi Turhan Tükel'in yönettiği "Beş Romancı Tartışıyor" açık oturumu, Kemal Tahir'in diğer romancılardan daha başka bir yerde olduğu, romanın ne olduğu ne olmadığı hakkındaki görüşlerin dikkatlerin Kemal Tahir üstünde toplanmasında önemli rol oynadı. Benimde Kemal Tahir'le tanışmam, bu oturumun hemen ardından olmuştur. Daha ilk etkide, şüpheciliği, olayları tek başlarına değil de bizimle ve çevresi ile olan ilişkisi içinde değerlendirerek gerçeğini görme gerektiğini öğrendim. Bu verilenle yetinmiyor, verileni irdelemeye, gerçeğe ilişkisi içinde değerlendirmeye başlamıştım. Kemal Tahir'le tanışmam, benim ezber öğrenme dönemimi kapatmış oldu. Tarih okumaya yöneldim. Sahaflar başta olmak üzere bulduğum her yerden aldığım tarih kitapları ile kitaplığımı zenginleştiriyordum. Yeni yazıdaki kitaplar eski yazıdaki kitapları okuyabilmek için eski yazı öğrenmeye başladım. Vakanüvisler başta olmak üzere eski yazıdaki tarih kitaplarını edinmeye başladım. Artık karşımda yeni bir dünya, yeni bir bakış açısı vardı. Kemal Tahir'in bir köy romanında Lenin'in Almanlar tarafından, İsviçre'de vagona kilitlenerek Rusya'ya ihtilal yapmaya gönderildiğini okuduğumda, bendeki tabu derekesine gelmiş kişiler yanlıca tarihte oynadıkları rolle yerlerine oturmaya başladı. O zamana kadarki tabu derecesinde hayranlık duyulan kişileri neyi niçin yaptı sorgulaması içinde değerlendirmeğe başladım. Karşımda yeni ufuklar açıldı. Kemal Tahir'le olayların gösterilen yüzü yanında, gösterilmeyen arka yüzünü de irdelemeye başlamıştım.

Sizinle birlikte Kemal Tahir'le tanışan ve düşünce serüveni çerçevesinde ilişkisini devam ettiren başka gençler de var. Hatta bu gençlerden öneli bir kısmının sizin sayenizde ve siz vesile olarak Kemal Tabirle tanıştığını biliyoruz. Bu isimlerden ve tanışma hikâyelerinden bahsedermisiniz?

Baykan Sezer'in Kemal Tahir'le tanışma sürecini anlatır mısınız? Sanırız Baykan Bey de sizin vesilenizle tanışmış ve ilişkisi devam ettirmiş. Tanışma sürecinden sonra ilişki nasıl devam etti; Cengiz Yazoğlu gözüyle Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi nasıldı?

— Bu iki soruyu birlikte yanıtlamalıyım. Baykan Sezeri Kemal Tahir'le ben tanıştırdım. Başka gençleri de tanıştırdığımı hatırlamıyorum. Sonraları, Naci Çelik, Hulki Aktunç, Selim İleri heps birlikte Kemal Tahir'e gelirlerdi. Kemal Tahir bir gün bana Selim İleri için: " Bu çocukta romancı kumaşı var. İşlerse iyi bir romancı olur. " dediğini anımsıyorum. Baykan Sezer, yanılmıyorsam 1964 yılında Fransa'dan döndü. Daha o zamandan Doğu-Batı, "Güneş Doğu'dar doğar"söyleminden sosyalizm, yerli bakış açısı konusunda görüş birliği içinde idik. Kemal Tahir'e her zaman birlikte gittik. Kemal Tahir'in ölümüne kadar da böyle sürdü, ben sık sık gittiğim halde, Baykan Sezer Kemal Tahir'e bensiz gitmezdi. Baykan Sezerle aramızda özel bir dostluk vardı, değerlendirmelerimi önemserdi. Yazılarını, çalışmalarını önce bana okutur, sonra gün ışığına çıkartırdı. Kemal Tahir, gelenlerden yeni bir çalışma, yeni bir değerlendirme, yeni bir okuma bekler, bunlar üzerinde konuşulurdu. Bizler de o sıralar üzerinde çalıştığımız konuları, okumalarımızı, değerlendirmelerimizi anlatırdık. Kemal Tahir bunu mutlaka beklerdi de. Bu tutumu bizi ayrıca sürekli okumaya ve araştırmaya sürüklüyordu. Yeni bir bilgiyi, yeni bir değerlendirmeyi Kemal Tahir'le paylaşmak bizi heyecanlandırır âdeta teşvik edici bir etki bırakırdı. Aynı heyecanı Kemal Tahir'de yaşardı. Kendisi de vardığı yeni değerlendirmesini heyecanla anlatırdı. Kemal Tahir, Baykan Sezerin çalışmasına önem veriyordu. Yunanlılık tezi Kemal Tahir'i üniversiteyi yeni bitirmiş bir gencin vardığı yer açısından, dostlukları olduğu hocasından değil de öğrencisinden böyle birtez çıkması karşısında, çok duygularımış, ümitlenmişti. Baykan Sezerin görüşlerinin oluşmasında Kemal Tahir'in etkisi yadsınamaz. Baykan Sezer, son Fransa'ya Braudel'e asistan olarak gidip bir süre sonra geri döndüğünde, Braudel'in kitaplığında Türkçe olarak bir tek kitap bulunduğunu, onun da Devlet Ana romanı olduğunu söylemişti. Baykan'a Braudel ile çalışmasını niçin sürdürmeyip hemen döndüğünü sorduğumda: "Bizim onlardan öğrenecek fazla bir şeyimiz yok. Onlar öğrenmek istiyorlarsa buraya gelsinler!" demişti.

Kemal Tahir Vakfı'nın başkanlığını yürütüyorsunuz. Vakfın kuruluş sürecini anlatır mısınız? Vakıf ne zaman ve hangi amaçla kuruldu; bugün bu amaçlarda kat edilen mesafe nedir?

— Kemal Tahir, ameliyattan önce bana birkaç kez, bahçe içinde bitişik bir ev yapalım, kitaplıkları birleştirelim, bu kitaplar bizi apartman dairesinden atacak demişti. Araya hastalık ve ölüm girdi. Tasarı gerçekleşmedi. Ama Hak vaki olunca da kitapların dağılması kaçınılmaz duruma geliyordu. Sahaflardan, hele de hitaplı kitapları aldığımızda yüreğimize bir sızı düşüyordu. Kitaplığın bir gün dağılacak olması en büyük endişe kaynağı idi. Bu endişeyi Kemal Tahir'in ölümünden sonra daha yakından hissettim. Durumu eşi Semiha Yenge ve kardeşleri Nuri Tahir ve Ratip Tahir'le konuşarak değerlendirdik. Vakıf çatısı altında Kemal Tahir'in taşınır taşınmaz varlığını korumak ve sürdürmek konusunda mutabık kalınarak 1979 yılında Vakıf kuruldu. Üç kurucu mirasçının yanında, F. Melda Kalyoncu, Cengiz Yazoğlu, Turhan Tükel, Baykan Sezerde Vakıf Senedinde Yönetim Kurulu üyesi olarak yer aldı. Vakfın birinci amacı olan koruyuculuk sağlanmış, Kemal Tahir'in Notlarım önemli bir bölümü yayınlanmış bulunuyor. Eğitime destek, okul yapmak, burs ve ödül vermek gibi vakıf amaçları, vakfın varlığının gelişmesiyle orantılı olarak yerine getirilecektir.

Kemal Tahir'in sağlığında titizlikle tuttuğu ve büyük önem verdiği notları sizin çalışmalarınız neticesinde yayımlandı. Bu iş birçok kişinin altına girmeye cesaret edemediği büyük bir yük ve aynı zamanda büyük bir çaba gerektiren de bir iş. Bu süreci Notlarla sizin ilk temasınızdandan, yayınlama kararına; çalışma sürecinizde izlediğiniz yöntemden, yaşadığınız zorluklara kadar ayrıntılarıyla anlatmanızı rica ediyoruz.

— Kemal Tahir, notlarını, ameliyatından sonra ele alma gereğini duydu. Notlar, defterlere, ajandalara, takvim yapraklarına, kâğıtlara, bir düzen içinde değil, dağınık olarak yazılmıştı. Kemal Tahir, evinde kurduğu çalışma düzeni ile eline aldığı notları ilk önce teype (şeritli ses kaydedici) okuyarak kaydediyor. Buradan da eşi Semiha Yenge ve kardeşi Ratip Tahir daktiloda yazıya eviriyorlardı. Bu şekildeki alışma Kemal Tahir'in ölümüne kadar sürdü. İki klasör hacminde not ortaya çıkmıştı. Semiha Hanım yayına hazırlanması için yazılmış notları birilerine verdi. Bu notlar ne yayımlandı ne de o dönemde geri geldi. Semiha Hanım Kemal Tahir'in çalışma yöntemine devam ederek eski yazı ile yazılmış notları teype okumaya başladı. Bu aşamada ben de çalışmalara katlıyorum, teype okunan notları daktilo ediyordum. Kemal Tahir'in yazdırmış olduğu Notlar geri gelince Yenge bunları yayına hazırlaması için önce Naci elik'e verdi. Naci elik bu işi yapamayacağını söyleyerek bu kez notlar Baykan Sezer'e verildi. Baykan Sezer'de Notlar üzerinde bir süre çalıştıktan sonra o da yapamayacağı gerekçesiyle Notları iade etti. Yengenin de ölümü ile Notlar zerindeki çalışmalar sona ermişti.

Notlar'ın yayına hazırlanmasında ya da hazırlama sürecinin öncesinde Kemal Tahir Vakfı'nın o zamanki başkanı Melda Kalyoncu'nun katkısından bahsedebilir misiniz?

— Yengenin ardından Nuri Tahir, Nuri Tahir'in ardından da Ratip Tahir vefat edince, Vakfın Yönetimi doğrudan yönetim kuruluna geçmiş oldu. Yapılan görev bölümünde F. Melda Kalyoncu Yönetim Kurulu Başkalığına ben de Başkan Vekilliğine seçildik. İlk iş olarak Notların eski yazıdan yeni yazıya aktarılması çalışmasına başlandı. Kemal Tahir'in kaleminden çıkmış bütün yazıları, Notları okura kavuşturmak baş amatı. Bu çalışmanın yönetimi Melda Kalyoncu'ya, Notları yayına hazırlama görevi de bana verilmişti. Kemal Tahir zamanında yazılmış Notlar da dâhil olmak üzere, yeni harflere çevrilen Notlar bana veriliyor, ben de bunları önceden saptadığım konu başlıklarına göre ayırıyor, sonra da, mümkün olduğunca yazılış tarihlerine göre yerleştiriyordum. Notların eski yazıdan yeni yazıya aktarılmasında Sayın Nihat ülkenin katkısını belirtmem gerekir. Bir süre sonra Nihat lken artık çalışmayacağını söyleyince, Kemal Tahir'in kadını dostu Dr. Sabire Dosdoğru, Kemal Tahir'e ve görüşüne duyduğu sevgi ve saygıyı, çalışmalara katılmakla gösterdi. Bütün Notların baştan yeniden okunmaya başlandı. nceki okumalardaki yanlışlıklar da düzeltilerek Notlar yeniden yazılmaya, yeniden yayına hazırlanmaya başlandı. Sağlığı pek de yerinde olmadığı halde Sabire Dosdoğru bu desteğini, özverisini vefatına kadar sürdürdü. Bu alışmalardaki, Notların yeni harflere aktarılması çalışmasını yönetme ve arşivlemedeki Melda Kalyoncu'nun insanüstü çabası, her zaman minnet, saygı ve sevgi ile anılacaktır. Melda Kalyoncu, Not asıllarının Notların son biçimini alana kadar geçen evrede yazılı bütün kğıtlarıbelgeleri, yayınlamış kitaplardaki sıraya göre tasnif ederek arşivledi.

Kemal Tahir Vakfı'nın kuruluşundan bugüne yaptığı diğer çalışmalardan bahseder misiniz? Bu süreçte neler yaşandı, ne gibi güçlüklerle karşılaşıldı?

— Bir tek güçlkle karşılaştık. O da, Kemal Tahir Vakfının bulunduğu alan sokak adının Kemal Tahir Sokağı olarak değiştirilmesini ilgili belediyeden talep etmiştik. Bu talebimiz, yapılan incelemelerden sonra, Büyükşehir Belediyesi'nin 12 Eylül dönemine ait bir kararına atıfla, "şehrin güvenliği" gerekçesiyle reddedildi. Ben de, olayı, Kemal Tahir'in ölümünün 30. yılında devletin düzenlediği anma toplantısında olayı anlatmıştım. Kemal Tahir'in ölümünün 36. yıldönümü nedeniyle katıldığım bir TV kanalının canlı yayınında da, nakletmiş ve bu kez Taksim Meydanına Kemal Tahir adının verilmesini önermiştim. Bu önerim her zaman geçerlidir. Bizi kendisine güvenip değerlerimizi gün ışığına çıkaran, gerçekçi düşünüşün yolunu açan Büyük Türk Romancısı Kemal Tahir'e olan gönül bağımızı, diğer toplumların sanatçılarına yaptığı gibi, adını alanlara, caddelere vererek göstereyim.

Vakfın gelecek için projeleri nelerdir? Önümüzdeki süreçte Vakıf olarak neler yapmayı planlıyorsunuz? Bu amaçla Devlet'ten veya diğer özel ve tüzelkişilerden beklentileriniz nelerdir?

— Kemal Tahir'in kaleminde çıkmış bütün Notlar, yazılar, kitap haline gelip halkımızın yararlarına sunulma çalışması tamamlandığında, Vakfı müze haline getirmek, senesinde yazılı olduğu gibi, amacımızdır. Vakfın kendi, geliri ile yaşayabilmesi için akar sahibi olması da kısa vadede yer alan amaçlarımız arasındadır.

Beklentileriniz nelerdir sorunuz, Kemal Tahir'in çok önem verdiği bir konuyu açarak belirtmeliyim:

1 Kemal Tahir bir notunda, Yunanistan'ın Alman işgali altında bulunduğu sırada, Osmanlı'ya ait arşivi düzenleyip kullanıma açtığını yazmıştı. Biz de konun sahibi olarak, arşivlerimizin önemli bir bölümünü kullanıma açtık ama, yararlanmak için ayrıca uzmanlık eğitimi almak gerekir. Bütün arşivlerimizin, günümüz yazısına ve diline çevrilerek, asılları ile birlikte bilgisayar kullanımına açılması, bilginin tabana yayılması bakımından yapılması gereken bir çalışma olarak düşünüyorum.

2 Bütün dünya klasikleri Türkçeye kazandırıldığı halde, Osmanlı devlet tarih yazıcılarının eserlerinin günümüz yazısına ve diline kazandırılmamış olması üzücüdür. Gerçeklerimizle doğru ilişki kurmanın yolu tarihimize sahip çıkmak, onu topluma kazandırmaktan geçer.

3 Ayın Tarihi'nin 1947'den önceki dönemlere ait sayılarının da bilgisayar ortamına aktarma çalışmasının tamamlanması da ayrı bir dileğimdir.

Son olarak söylemek istedikleriniz?

— Kültür ve Turizm Bakanlığımızın, Kemal Tahir'e sahip çıkarak, 2010 yılını Kemal Tahir yılı ilan etmesini, devletimizin, gerçeklerimizle doğru ilişki kurmaya başlamasının belirtisi sayarak şükranla karşılıyorum. Kemal Tahir, gerçeklerimize doğru ilişki kurmak isteyenlerin başvuracağı bir kaynaktır. Bu nedenle Kemal Tahir yapıtlarının ve Notlarının en az lise düzeyinde gençlerimizin yararlanmasına sunulmasının sağlanmasını, Kemal Tahir yılı ilan edilen 2010 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan beklemenin hakkımız olduğunu düşünüyorum.

Kemal Tahir'in doğumunun 100. yılında anma olanağı tanındığı için teşekkür ediyor, çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

Soruları cevaplandığınız için teşekkür ederiz.

Ayşegül Karaköse Röportaj: Yüksel Yıldırım

Ayşegül Karaköse; Kemal Tahir'in ailesinin bugün yaşayan son üyesisiniz. Sanıyorum kendisine "Kemal Dedem" diye hitap etme şansını yakalamış tek kişisiniz. Sağlığında Kemal Tahir ile belli paylaşımlar yaşadınız; ölümünden sonra eşi Semiha Hanım ile de birlikteliğiniz oldu. Bugün de Vakfın yönetim kurulu üyeliğini sürdürüyorsunuz.

Aileyi çok yakından tanıma fırsatını bulan ender insanlardansınız. Bu çalışmada "romancı" ve "düşünür" Kemal Tahir'den çok "insan" Kemal Tahir'in özelliklerini yakalamak amacını taşıyoruz. Üzerine tezler, kitaplar yazıldı. Ancak onun İnsanî yönünü anlatan az sayıda yazı var. Türk edebiyatına ve düşünce hayatına damgasını vurmuş bir insan olarak Kemal Tahir'in günlük yaşamını, mizaç özelliklerini, olaylara verdiği insani tepkileri de yazı hayatına katmak gerektiğini düşünüyoruz. Bu amaçla bir çocuk ve genç kız gözünden Kemal Tabiri izlemek istiyoruz. Bu amaçla sizden öncelikle Kemal Tahir'le tanışmanızı ve hatırlayabildiğiniz ilk anınızdan başlayarak bir çocuk gözüyle Kemal Tahiri anlatmanızı rica edeceğiz.

Ben doğumumla bir Kemal Tahir ile tanışmışım. Kemal Tahir sizin de söylediğiniz gibi benim Kemal Dedem'di. Ama Kemal Tahir benim sadece Kemal Dedem değildi. Benim için çoğu kişinin bilmediği bir özelliğe daha sahipti. Kemal Tahir, benim isim babamdı. Bizim ailemiz içinde Kemal Tahir'in çok farklı bir yeri vardı. Ailemizde yaşı büyük olsun küçük olsun fark etmez, herkes onu ailemizin babası, reisi olarak kabul etmişti. Bu ailemizin babası, reisi meselesini gerçekten gösteren bir hikâyeyi de aktarmak isterim: Babam Hüseyin Avni Durugün, dayım Mehmet Al Kantan ve Nuri Tahir (Kemal Tahir'in kardeşi) Bahriye'den sınıf arkadaşlarıdır. Ve 1959'a gelene kadar yaklaşık 40 yıllık bir arkadaşlıkları söz konusudur. Sene 1959, babam dayıma annem ile evlenmek istediğini söyler ve resmen annemi ister. Ama dayımın cevabı çok açıktır. "Kemal ağabeyimle bir görüşeyim, ona danışmadan sana cevap veremeyeceğim. " der. Ve Kemal Tahir'den onay almadan babama 'evet' demez. Yani anlayacağınız üzere ailemizin oluşmasında başlıyor özelliği Kemal Tahir'in. Sonra da babamın nikâh şahidi oluyor. 14 Mayıs 1959 Kadıköy'de. Ve sonra ben dünyaya geliyorum. Sıra bana isim verilmesine geliyor. Tabii ki Kemal Tahir'den rica ediliyor. O da anneannemin ismine "gül" kelimesini ekleyerek "Ayşegül" koyuyor ismimi. Yani her yönden Kemal Tahir benim için çok özeldi. Çünkü annemle babamın evlenmesi, benim dünyaya gelişim, çok sevdiğim ismim hep onun eseri idi. Ben çocukken Kemal Dedemler bize geleceği vakit çok sevinirdim. Bu özel günlerde annem Kemal Dedemin sevdiği özel yemekleri hazırlardı. Sofrada çok derin sohbetler olurdu. Ama bu sohbetlerde mutlaka bana da yer verirdi. O, çocuk deyip geçmezdi. Kemal Tahir benim gözümde çok sevecen, munis, neşeli çok güzel bir insandı.

Kemal Tahir'le bir çocuk olarak ilişkinizi anlatır mısınız? Romancı Kemal Tabirin çocuklarla ilişkisi nasıldı? Ne kadar zamanda bir kendisiyle görüşürdünüz? Görüşmelerinizde neler yaşadınız? Kemal Tahir'le birlikte geçen bir gününüzden bahseder misiniz?

Kemal Tahir ile maalesef her gün bir arada değildik. Ancak özel günlerde (bayram vs.) ya da bazı

hafta sonları bir araya gelirdik. Kemal Tahir'in evinde onunla vakit geçirmek çok hoşuma giderdi. Öğle yemeğinden sonra Kemal Dedem herkesin bildiği gibi öğle uykusuna yatarı. Ben de o uyurken sessiz bir şekilde ya oyuncaklarımla oynar ya da uyurdum. Sonra saat beşe doğru Kemal Dedem uyanırdı. Ve mutlaka her gün saat beşte beş çayı içilir, yanında mutlaka bir şeyler yenirdi. Eğer misafirleri varsa biraz sohbet eder ve masasına geçerdi. Çalışmaya başlardı. Beni de yanına alır, (genelde kucağına çıkardım) neler yaptığını, nasıl bir çalışma içinde olduğunu benim anlayacağım bir dilde izah ederdi. Öyle keyifliydi ki onu dinlemek. Kelimeler yetmez anlatmaya... Kemal Tahir insanların hayatları boyunca okumasını, öğrenmesini, araştırmasını isterdi, böylece insanların geçmişlerini, tarihlerini, kültürlerini daha iyi öğreneceklerini öğütlerdi. Tarihi, edebiyatı sevdiiren konuşmalar yapardı, çocuklara. Ve çocuklara çocukların dilinde onların anlayabileceği şekilde tarihi hikâyeler anlatırdı. Dilimizi anlatırdı. Bana göre çok iyi bir eğiticiydi ama asla despot değildi. Çocukların da bir birey olduğunun unutulmaması gerektiğini vurgulardı. Kemal Tahir ile geçen bir günü daha fazla anlatmak gerçekten çok zor benim için hatırladığım bazı anılarım tabii ki var ama bunlar bana özeldir. Benim çocukluğumdan bana kalanlardır.

Genel olarak söylemek gerekirse; Kemal Tahir evine gelen misafirlerine son derece içten davranırdı, misafiri çok severdi. Telefonu eline alıp insanları davet etmekten müthiş zevk alırdı. Biz oradayken böyle davetlerine çok tanık olmuşumdur. Çoğunda tabii ki çok küçüktüm. Ama sonraları, okuma yazmayı öğrenmeye başlayıp da onun kütüphanesine girip saatlerce kitapları seyretmek bazılarını okumaya çalışmak, o misafirlerine bir şeyler anlatırken dinlemek en büyük zevklerimden olmuştu. Ne kadar anladığım çok önemli değildi benim için, ama orada bulunmak, o havayı koklamak çok farklıydı. Bizim çocukluğumuzda çoğu çocuğun asla (belki hâlâ daha) ulaşamayacağı bir kütüphane ve kişilerle bir arada olmak. Kemal Tahir dediğim gibi benim hayatımda çok önemli ilklere sahip çok özel bir kişiydi, bir önemli anımı daha paylaşayım, ilkokula başlamıştım; 1'den 2. sınıfa geçmiştim. Tabii ki karnemi alıp hemen Kemal Dedeme gittik. Ve hâlen kullanmakta olduğum ilk saatimi sınıf geçme hediyesi olarak onun elinden alışım beni çok duygularıdırmış ve gururlandırmıştı. Çok heyecanlanmış ve çok sevinmiştim.

Kemal Tahir'in evine her kesimden insanlar gelirdi: Tiyatrocular, sinemacılar, din adamları, gazeteciler, yazarlar, fotoğraf sanatçıları, araştırmacılar, şairler, öğrenciler, öğretim üyeleri... Ve ne şanslıyım ki birçoklarıyla bir arada bulundum. Çoğu şimdi hayatta olmayan bu kişilerle tanıştım. Sonradan fark ediyorum ki bu gelenlerin içinde dostları da vardı, dost olmayanlar da, karşı fikirli insanlar da vardı, fikirdaşları da. Onun evi herkese açıktı. Onlarla olan sohbetlerini tabii ki anlamakta zorlanıyordum. Ama bu sohbetlerin ve bu ortamlarda olduğum zamanların benim ileri dönemlerdeki fikirlerimin oluşmasında içten içe bir zemin oluşturduğunu düşünüyorum.

Kemal Tahir'in çalışma tarzından edindiğiniz izlenimleri aktarır mısınız? Çok yoğun ve disiplinli bir çalışma düzeni olduğunu biliyoruz. Bu düzen içinde mesela, aniden çıkıp gelen küçük bir kız çocuğuna tavrı nasıl olurdu?

Ne kadar yoğun olursa olsun, Ayşegül'e kucağı hep açıktı Kemal Dedesinin. Çünkü çocukları gelecekti. Onlara sevgiyle ve anlayışla bakardı. Amaşımırıklığa hiç tahammülü yoktu. Aslında onun yanında şımarık olmaya gerek yoktu da. Çünkü Kemal Dedem zaten yeterince ilgiliydi, munisti, eğiticiydi, sabırlıydı. Mutlaka bir şeylere dikkatimizi çekmeyi sağlar, bizi meşgul ederdi.

Güzel konuşmalar olurdu aramızda. Okulumuzla, eğitimimizle ilgilenir, planlarımızı sorardı. Fikirler verirdi. Daha önce de bahsettiğim gibi öğle uykusuna yatar ve sonra tekrar çalışmalarına döner akşam yemeğine kadar okur, notlar alır veya meşhur sarı defterlerine yazılarını yazardı. Akşam yemeklerinde mutlaka misafirleri olurdu. Onlarla derin sohbetlere dalınır, fikirtartışmaları, siyasî veya edebî tartışmalara girilir ve bu, saatlerce sürebilirdi. Sonra çok az bir uykuyla çalışmalarına geri dönerdi. Kemal Tahir çalışmalarından ve düzeninden asla ödün vermezdi. Çok disiplinliydi. Aslında o çalışırken onunla bir arada olmak çok güzeldi, hele bir de yaşım büyük olsaydı neler öğrenirdim kim bilir. Ama maalesef onu kaybettiğimizde ben 13 yaşımdaydım.

Eşi Semiha Hanım'ı da yakından tanıma fırsatı buldunuz. Kemal Tahir'in Semiha Hanımla ilişkilerini, Semiha Hanımın eşinin çalışmalarına yaklaşım tarzını ve katkılarını anlatır mısınız?

Semiha Hanım yani herkesin olduğu gibi benim de Semiha Yengem. Onunla da mükemmel, sevgi dolu günlerim oldu. Semiha Yenge, annemin çok yakın arkadaşıydı, ikisi bir araya geldiklerinde çok güzel saatler geçirirlerdi. Hayrandım onların o sohbetlerine aynı dilden konuşmalarına. Öyle güzel sohbetler artık günümüzde görülmüyor bence. Ya da ben çok özlüyorum onların o dostluklarını, sohbetlerini. Semiha Yengem çok güzel dikiş dikerdi. Bana diktiği o şık elbiseler, mantolar hala gözümün önündedir. Harikalar yaratırdı. Çok becerikli bir kadındı. Evin çekip çevrilmesi, idaresi tüm sorumluluğunu o üstlenmişti ki Kemal Dedem rahat rahat çalışabilsin, eserlerini oluşturabilsin. Kemal Dedemin programını çok güzel idare ederdi. Kemal Dedemin yemekleri, çay saati her şeyi çok önemliydi. Hiç aksatmadan yerine getirmek için özel bir çaba sarf ederdi. Çok bilgili ve çok eğitilmiş bir hanımefendiydi. Mutfakta da harikalar yaratır, o günün koşullarında müthiş bir donanımla misafirlerini ağırlar, Kemal Dedem için ne gerekiyorsa onları yapardı. Annemi arar, "Kızı özledik hadi gelin, Kemal kızı görmek istiyor!" üye çağırırdı. Biz de keyifle hazırlanır, davete icabet ederdik. Hiç nazlanmazdık. En çok da her gittiğimizde Kemal Dedemin "Semiha yahu bu kız nasıl da büyüyor baksana şuna!" demesi ayrıca hoşuma giderdi.

Kemal Tahir'in dostlarıyla ve tanıdıklarıyla ilişkilerini anlatır mısınız? Sohbetlerinin meşhur olduğunu biliyoruz. Yoğun çalışma ortamının arasında sohbetlerine nasıl zaman ayırırdı? Bu sohbetlerden birinde bulunma şansınız oldu mu? Edindiğiniz izlenimlerini anlatır mısınız?

Kemal Tahir'in dostlarıyla ilişkileri hakkında çok fazla yorum yapacak yaşlarda maalesef değildim. Ama bazen konuşurlarken birden Kemal Dedemin çok kızdığını, sinirlendiğini hissederdim. Bazen de birilerinden bahsederken bu insanların bu kadar aptal olmalarına inanamıyorum diye söylerdi. Aptallara tahammülü yoktu. Gerçekleri göremeyen, öğrenmeyen, görmek, öğrenmek, bilmek istemeyenlere çok kızardı. O tüm araştırmalarını gerçeklere ayırmıştı. Çok iyi edebiyatçı olmanın ötesinde aynı zamanda çok iyi bir araştırmacı ve düşünürdü. Daha önce de bahsettiğim gibi tabii ki unutamadığım bazı yemekli davetlerinde bulundum. Ama Kemal Tahir'in masasında neler konuşulduğunun detayını anlayabilecek yaşlarda değildim. O nedenle benim hatıramda yaşayanlar, özel aile toplantıları ağırlıklı anılardır. Diğer davetlerdeki konuşmalarını hatırlamak oldukça zordur benim için. Kemal Tahir çok iyi aile reisi, çok iyi bir dost, çok iyi bir insandı. Her şeyden önce yakın dostları ve akrabaları ile özel günlerinde hep bir arada oldum. Bu dostların bazıları ve böyle günlerin müdavimleri diyebileceğim kişilere gelince bazılarını sıralayayım: Annem (Şükrüye Durugün), Babam (Hüseyin Avni Durugün), Dayıların (Mehmet Ali Kantan ve -kardeşi Nuri Tahir), -kardeşi Ratip Tahir, Semiha Tahir'in ağabeyi

Hüsamettin Özüdoğru, Zehra Özüdoğru, Fikriye ve Rifat Kaplan ve çocukları, Mehmet ve Seniye Tan ve çocukları, Sevgili Cengiz Ağabeyim (Kemal Tahir Vakfı Başkanı Cengiz Yazoğlu), ve de ailenin en önemli parçası Kemal Tahir Vakfı eski başkanı müteveffa Melda Kalyoncu, eşi ve oğlu Murat Erduran... Bu isimler ailenin bireyi olan her daim yanlarında olan dostlardı. Böyle toplantılarda eski günler yâd edilir, ülke siyaseti, tarih, sanat ve edebiyat ve dünya haberleri yine sohbetin temelini oluştururdu. Öyle güzel bir konuşmacıydı ki, öyle bir hatipti ki Kemal Tahir, tüm masa bir anda susar herkes büyük bir merak ve zevkle onu dinlerdi. Ağzından çıkan bir tek kelimeyi bile kaçırmamak isterdi insanlar. Ben çocuk halimle bile bunu hissedirdim.

Genç kız gözüyle Kemal Tahir'i anlatır mısınız? Yetişme tarzınızda Kemal Tahir'in etkisi ve katkısı oldu mu? Bu katkıdan bahseder misiniz? insanın yaşamının başlangıcında Kemal Tahir varsa, yetişme tarzında etkisi oldu mu, katkısı oldu mu diye düşünemeyiz bile. Tabii ki oldu, iyi ki de olmuş. Dürüstlüğü, çalışkanlığı, doğruluğu, iffetli olmayı, insan olmayı, gerçekten kaçmamayı prensip edinmemde, en büyük yol göstericim olmuştur. Aptallığın, cahilliğin insanlara hiçbir artı değer getirmeyeceğini öğrendim. Buradaki aptallıktan kastım, insanların bildikleri halde bu bilgilerini kullanmamaları ya da bu bilgilerini kötü amaçlı işlerinde kullanmalarındır. Bu da aptallıkla birlikte en büyük ahlaksızlıktır. Gerçeklerden kaçınmaları, cahil kalmanın işlerine gelmesi kolaycılığı seçmelerinin ne kadar yanlış olduğunu gözlemledim. Genç kızlığımda maalesef Kemal Dedem yanımda olamadı. Ömrüvefa etmedi. Ama hep ona layık bir hayat sürmeyi kendime hedef edindim. Her konuda olduğu gibi giyim ve yaşam tarzımda da, aile yaşantımda da onun ne kadar önemseydiği şey varsa onlara dikkat ediyorum ve etmeye devam ediyorum. Eğer Kemal TahirVakfı'nın bir üyesi isem bütün bunlar bence çok daha fazla önem kazanıyor, diye düşünüyorum. Bizler onun adını taşıyan vakıfta hasbelkader görevliyse ona layık olmak durumundayız. Para, çıkar ilişkileri yeni moda deyişle medyatiklik ya da reyting bizim işimiz olamaz, olmamalı.

Kemal Tahir'in vefatı sırasında kaç yaşındaydınız? Olayın aile içerisinde yaşattığı tahribat nasıl oldu? Vefattan sonra yaşananlar ve gelecek için yapılan projelerden bahseder misiniz? Özellikle Semiha Hanım'ın Kemal Tahir düşüncesi ve mirası için yapmayı planladığı ve gerçekleştirdiği projeler nelerdi?

Kemal Tahir'i 21 Nisan 1973'te kaybettiğimizde ben 13 yaşında orta 2 talebesiydim. 0 günü hiç unutmuyorum. Okuldaydım. Tabiat bilgisi dersindeydik. Müdür Muavinimiz Edebiyat Öğretmen Nev'eda Mihçakan Hanım sınıfa geldi. Öğretmenimiz Özden Yücel Hanım'a bir şeyler söyledi Öğretmenim de bana "Ayşegül baban gelmiş seni almaya, izinlisin hadi eve gidiyorsun l' dedi. Hatta ben o anda tahtada sözlü sınavdaydım. Neye uğradığımı şaşırdım. Babam kolay kolay okuluma gelmezdi. Sonra toplandım. Müdür Muavini Hanımla sınıftan ayrıldım. 0, koridorda dedi ki"Kızım sen akıllı birisin. Lütfen dik dur, ailene destek ol. Hepimizin acısı çok büyük. Türkiye çok büyük bir düşünürünü kaybetti. " dedi ve ben kalakaldım. Anlamıştım, ama inanamadım. Nasıl olurdu? 'Weden?"diyebildim sadece, sonra babamla eve vardık. Annemi de alıp Kemal Dedemlere gittik. Ev o kadar kalabalıktı ki neye uğradığımı şaşırdım. Kemal Dedem yatağında uyuyor gibi yatıyordu. İlk ve son kez bir naaş gördüm. Ondan sonra ailemde hep vefatlar oldu. Ama hiç birine bakamadım. Sadece Kemal Dedemi gördüm. 0, o kadar canlı ve farklıydı ki, o kadar yakışıklıydı ki diğerlerinin hiçbirinin öyle olamayacağını düşündüm ve görmek istemedim. Gelen ziyaretçiler, ellerinde kocaman çiçek demetleriyle gelip Kemal Dedemi

ziyaret ediyorlar, kimi başucunda Kur'anı Kerim okuyor, kimi kendince vedalaşıyordu. Bu arada SinemaTelevizyon Enstitüsünden gelen görevliler yüzünün ve elinin kalıbını ve maskını çıkarıyorlardı. Çocuk aklımda kalan en net görüntüler bunlar. Semiha Yengem çok sakin her zamanki gibi dimdik ama çok çok üzüntülüydü. Herkes onu teselli etmeye çalışıyordu.

Her şey olup bittikten sonra Semiha Yenge, Kemal Dedem için bir vakıf kurulmasını düşünmeye başladı. Bunu da sadece Kemal Tahir'in adını yaşatmak, eserlerinin devamlı basılabilmesi, evinin, eşyalarının, en önemlisi kütüphanesinin korunması amacıyla yapmak istiyordu. Tabii tüm bunlar hemen olabilecek şeyler değildi. Kanuni birtakım çalışmalar ön hazırlıklar gerekiyordu. Sanırım bunlar da epey bir süreç almıştı.

Kemal Tahir Vakfı ne zaman ve hangi amaçla kuruldu? Vakfın kuruluş sürecini anlatır mısınız? Kemal Tahir Vakfı'nın kuruluşundan bugüne yaptığı çalışmalardan bahseder misiniz? Bu süreçte neler yaşandı, ne gibi güçlüklerle karşılaşıldı? Vakfın gelecek için projeleri nelerdir? Önümüzdeki süreçte Vakıf olarak neler yapmayı planlıyorsunuz? Bu amaçla Devlet'ten veya diğer özel tüzel kişilerden beklentileriniz nelerdir?

Bu vakfın kurulmasındaki en önemli amaç biraz önce de bahsettiğim gibi Kemal Tahir'i, eserlerini yaşatmak gelecek nesillere taşınmasını sağlamak, basılmamış eserlerin hayata geçirilmesi, sarı defterlerin tercüme edilerek günümüze kazandırılması, evinin ve kütüphanesinin müze gibi korunmasıdır. Semiha Hanım, Vakfın kuruluşunda daha farklı neler düşünmüştür tam olarak bilemiyorum, ancak benim bildiğim kadarıyla biz Vakıf olarak Kemal Tahir'in eserlerinin kimseye muhtaç olmadan basımının devamının, yeni eserlerinin hayata kazandırılmasının sağlandığını ve bu çalışmaların da devam edeceğini biliyoruz ve görüyoruz. Sanırım amaç da buydu. Çünkü yeni gelen nesillerin Türkiye ve Dünya gerçeklerini, Osmanlı gerçeğini bilmeye hakkı olduğunu düşünüyoruz. Bunun için de yapılacak en güzel şey böyle bir araştırmacı, edebiyatçı ve düşün adamının eserlerinin devamını sağlamak en güzel yoldur. Tabii ki zaman zaman bu yayınlardan nemalanmak isteyenler, Kemal Tahir'in adını kullanarak bir yerlere gelmek isteyenler oldu. Ama zaman içerisinde bu tür insanlar elendi ve içimizden silindi. Çünkü bizim kimseye para için şan ve şöhret için yapacaklarına önyak olmak gibi bir derdimiz ve bu tür insanlara da ihtiyacımız yoktu. Hele Kemal Tahir'in hiçbir zaman yoktu, bugün de olamaz.

Son olarak söylemek istedikleriniz nelerdir?

Son olarak; Ben Dedemden esinlenerek kendince doğruları olan biri olarak insanların gerçekleri araştırmadan, görmeden, öğrenmeden, hiçbir çaba sarf etmeden bir şeylere bir yerlere ulaşmaya çalışmalarından kaçınmaları gerektiğini düşünüyorum. Ve diyorum ki, lütfen Kemal Tahir'i doğru tanıyın, okuyun, öğrenin, yanlış tanımlamalarda ve yanlış yakıştırmalarda bulunmayın. Kemal Tahir'i araştırıp doğruları ve gerçeklerini öğrenirseniz böylece hem ülkemizin hem dünyamızın gerçeklerini daha kolay öğrenip anlayabilirsiniz. Bu çalışmayı hazırlamakta öncülük eden Kültür Bakanlığımıza ve katkısı olan herkese teşekkürlerimi sunuyorum. Ülkemize ve dünyamıza Kemal Tahir'in 100. doğum yılı vesilesiyle nice aydınlık, barış dolu 100 yıllar diliyorum.

Gönderen ve gönderilen arasında, gönderenin özel yaşamına ait birçok sıkıntıyı, sevinci, öfkeyi, geleceğe duyulan inanç ve umudu; tasarıları barındıran, bu amaçla gönderenin hayata tutunma çabasını gözler önüne seren belgelerdir mektuplar. Kişilerin, türlü sebeplerle birbirlerine konuşarak dile getiremedikleri her türlü durum ve duygu için mektuplar, dikkate değer bir zemin durumundadırlar. Söz konusu mektuplar, eğer edebî ve düşünsel bir değer taşıyorlar ise, o zaman kişiler arasında gidip gelen özel mektuplar olmaktan çıkıverir ve topluma mal olurlar.

Mektuplar, seven ve sevilen arasında bir haberin, nefesin ulaşmasını sağlayan iletişim araçları olduğu kadar, düşüncelerin belli konulara dair görüş, gözlem ve bilgilerin paylaşımına imkân sağlamaları sebebiyle önemli bir eğitim işlevini de yerine getirirler. Bu bakımdan edebî mektuplar yazar ve şairlerin birbirlerine yazdıkları mektuplar, edebiyat açısından da oldukça değer taşımaktadır. Bu konudaki en önemli örnekler, Kafka ile Milena'nın mektupları, Cahit Sıtkı ile Ziya Osman'ın mektupları, Sartre'in Simone de Beauvoir'a mektupları, İsmet Özel ile Atao Behramoğlu'nun mektupları, hapisanede kader birliği yapan Orhan Kemal ile Nâzım Hikmet'in birbirlerine yazdıkları mektuplar, Nâzım Hikmetle Kemal Tahir'in; yine Fatma İrfan (Serhan) ile Kemal Tahir'in birbirlerine gönderdikleri mektuplardır.

Kemal Tahir gibi yaşamının önemli bir bölümünü (1938-1950) Anadolu'nun çeşitli hapisanelerinde geçiren, İstanbul dışındaki Türk insanını, toplumun tarihini ve kültürünü hapisanede tanıyan, okuyan ve araştıran yazarların, dışarıdaki dostlarına gönderdikleri mektuplar; iç dünyalarını, roman kişilerini anlamamızda, romanların mutfağına dair bilgiler edinmemizde son derece önemlidir.

Kemal Tahir, iki eşiyle de hapisanede mahkûmken mektuplaşmış; onları bu mektuplar vasıtasıyla eğitmiş, büyütmüş, sonrasında da onlarla evlenmiştir. İlk eşi Fatma İrfan (Serhan)'la mektuplaşmaya başladığı yıllardaki (1933 tarihinden itibaren) mektupların birçoğunda Kemal Tahir'in "Kızım" dediği Fatma İrfan , on iki yaşında bir kız çocuğudur. Zamanla onun öğrencisi, okuru, sevgilisi ve karısı olacaktır. Kemal Tahir'in Fatma İrfan'a mektuplarından anladığımız kadarıyla onlar; "bir ülküye bağlı ayrı yolların, vazifesini anlamış, duyguları ayrı yolculardır. Hapisten Fatma İrfan'a yazdığı mektupta, kuracakları birlikteliğin oturacağı temel ve kişilikleri hakkında ipuçları veren şu yemin vardır:

"Ete, paraya, üne bağlı çarpık ihtirasları tanımadan, kalplerimiz, gözlerimiz, sözlerimiz bulutsuz... Yurdu nasıl seviyorsak öyle sevişeceğiz. Selam sevgili. Gözleri akşamlara, ruhu göklere benzeyen kızım, hoşça kal'. '1

Kemal Tahir'in Fatma İrfan Serhan'a yazdığı mektuplarda, Fatma İrfan'ın ifadeleriyle; "Bugün hâlâ 'kan ter içinde'yükseltilmeye çalışılan özgürlük, bağımsızlık ve kardeşlik yapısının yıllar yılı

yıkılmış yuvaların taşlarının ve harcındaki kanlı gözyaşlarının öyküleri var"dır. Hilmi Uçan'ın ifadeleriyle, bu mektuplar, "(Kemal Tahir'in) yaşadığı döneme, sevgilerine, nefretlerine, korkularına, sevinç ve kederine, yanlışlarına, doğrularına ışık tutar" lar. Gerçekten de Fatma İrfan'a mektuplarda Kemal Tahir'in yalnızlığını, vatana*, paraya ve hapishaneye bakışını¹, maddî sıkıntılarını*, romanlarında ahlâkî çöküntüleriyle ele aldığı kadınlar hakkındaki görüşlerini görmek mümkündür. Bunlar, romanlarını ve yazarın dünyasını daha iyi anlamamız için önemli veriler taşımaktadır. Sözgelimi Kemal Tahir'in kadınlar hakkındaki şu yorumu, erken dönem romanlarından olan ve düşüncelerini roman kahramanı Kâmil Bey üzerinden naklettiği, Esir Şehrin insanları'nda, memleket toprağına bağlılığı sebebiyle hapis yatan Kâmil Bey'e karşı, kendi nefsi için kafa tutan ve o hapisteyken düşman subaylarıyla partilerde eğlenen karısı Nermin Hanım hakkında yazarın düşüncelerinin de ipuçlarını taşır: Erkeğine karşı nefis izzeti vakitli vakitsiz şahlanan kadın, aile birliğinin en az güvenilir tarafıdır. >

Kemal Tahir'in Fatma İrfan'a mektupları, Fatma İrfan'ı bir edebiyat heveskârı olmaktan çıkarmış; Geçit dergisinde yazı ve şiirler yayımlayan, genç aydın bir muallim hanıma dönüştürmüştür. Kemal Tahir'in Fatma İrfan'a yazdığı mektuplar, hapisteki aydının hem kısırlılığı, çaresizlik hissini hem de yazmayı düşündüklerine dair ipuçlarını ve bunların toplumda uyandıracığı etkiler konusundaki öngörülerini de içermektedir. 10 Aralık 1938 tarihli mektubunda Kemal Tahir, daha o yıllarda, mütareke yıllarının İstanbul'unu anlatan bir roman yazmaya başladığını belirterek bunun toplumda nasıl bir etki uyandıracığını Fatma İrfan'a şöyle anlatır:

Sana daima söyledim. Mütareke İstanbul'unun romanını yazmak istiyorum derdim. Ona başladım. Yalnız bizim bazı üstad romancılarımızın harp sonrası Fransa'sında türeyen kepaze tefrika muharrirlerinden aşırma e la Garsondan çevirme harp zengini ve dejenere kibir âlemi romanı değil. Halk romanı. (...) Ben kirli çamaşırlarımızı ortada yıkamaktan korkmuyorum. 1938senesinde Cumhuriyet Ordusu'nu isyana teşvik etmiş olmak cürmü ile hapse tıklan Kemal Tahir'in Türk inkılâbına dair en kuvvetli eseri yazması tarihte pek garip olacak. »

Kemal Tahir, sonraki yıllarda "dramını anlatacağı" Anadolu halkını da hapishanede tanımıştır. Yazacağı tarihî romanlar için toplayacağı tarihî ve sosyolojik malzemeyi toplamak için uzun okuma ve araştırmalar yapmaya hapishanelerde fırsat bulan yazarın, çevresindeki dostlarına, sevdiklerine gönderdiği mektuplar; onun yaşadığı bütün düşünsel serüveni, eleştiri ve tepitlerini, kaygılarını, yapmak istediklerini içerdiğinden son derece önemlidir. Kemal Tahir'in mektupları, bu bakımdan biyografisi ve romanlarının analizi için de büyük bir önem taşımaktadır. Örneğin, Kemal Tahir'in Kemal Sülker'e yazdığı mektuplardan; ileride romanları için malzeme ve mekân yapacağı Anadolu'yu, hapishanede tanıdığını şöyle öğreniriz:

Bizim Anadolumuz, Türk Edebiyatına bir türlü enine, boyuna girememiştir. Onu hâlâ biz Erenköyü ile karıştırıyoruz. Sizler ve bizler için bu sürgünlük ve mahpusluk iyi bir fırsat oldu. Anadolu'yu, köylüsü, kasabalısı ile yakından ve yanılmayacak kadar iyi tanıdık. "

Kemal Tahir'e ait bu satırlar, hapishanenin, onun ve İstanbullu birçok aydın ve sanatçı için Anadolu'ya çıkış kapısı olduğunu gösterir. Yazar, hapishanede Anadolu insanını gözlemleyip onun sosyal ve tarihî olayları yorumlayış tarzını dinlemiş yani hapishaneyi bir laboratuvar gibi görmüştür.

Yine 29 Nisan 1947 tarihinde Kemal Sülker'e yazdığı mektubunda, Sülker'e, babasının

ölümünden dolayı duyduğu üzüntüsünü iletirken, insanların maruz kaldıkları acıları, ancak çalışarak bertaraf edebileceklerini belirtirken, kendisinin de hapisanedeki sıkıntılara böyle katlandığını belirtir: Mektubundaki kara habere pek üzüldüm. Fransızlar felâket yalnız gelmez derler. Doğrudur. Artık bize arabasıyla hücum ediyor. (...) Ama şair Eşref "Düşmek üzre yıldırım ekser muallâ tak arar" buyurmuş. Sen de metanetinle/mualla bir tak/olduğun ispat etmelisin.

Bir yol var, oraya bir girildi mi, arkaya dönüp baba cenazesine, aile sefaletine bakılmıyor. Millet uğruna doğru bellenen bir hedefe gitmek elbet zordur. Herkesin harcı değil. Zaten bugün bütün dünya biraz muztarip değil mi? (...) Teselli her zaman sefil bir şeydir ve ne kadar hiçbir şeye yaramaz.

Ben her türlü ıztıraba katlanmanın çaresini yalnız ve yalnız çalışmakta buldum. Sen de bunu dene. Boş oturmak ıztırabı her gün biraz daha arttırarak tahammül edilmez bir hale getirir. '1

Kaderin cilvesi olsa gerek, on beş yıla mahkûm olan Kemal Tahir, 1933'ten beri mektuplaştığı, gerek özel gerekse edebî her konuyu paylaştığı ilk eşi Fatma İrfan'dan yine mektuplar üzerinden boşanacak; 1940'lı yılların başında, Anadolu hapishanelerinden birine Fatma İrfan tarafından açılmış boşanma davasının, "vatan ve devlet düşmanı bir ideoloji olan komünizmi benimsemiş olması nedeniyle 15 yıl ağır hapse mahkûm olmuş bir kişiyle aile bağını yürütmenin imkânsızlığını» içeren ilâmı, bir mektupla gelecektir. Bu sıkıntılı süreci Kemal Tahir, -tıpkı Kemal Sülker'e önerdiği gibiancak çalışarak, romanları için uğraşarak veya para kazanmak için gazetelere piyasa işi ucuz romanlar çevirerek atlatmıştır.

Kemal Tahir'in mektuplarından, 1940'lı yılların ortalarında (1945-1946), hayatına bir başka kadının, ikinci eşi Semiha'nın önce bir mektup arkadaşı olarak girdiğini de görmek mümkündür. Ondan uzun mektuplar almayı beklediğini, mektuplarında yazan Kemal Tahir, bu mektuplarda arkadaşına iç dünyasına, romanlarına”, para kazanmak için yapmak zorunda olduğu çevirilere», aile hayatına ilişkin içinde saklı olan hislere dair bazı sırları da anlatır:

Kemal Tahir, Semiha'ya yazdığı mektuplardan birinde "anne"sinin onun için ne anlama geldiğini ve ona doyamadığını şöyle anlatmıştır:

İnsan annesine ne güzel şımarır. Ben bu anne bahsinde, kendi anneme bir türlü layıkıyla doymuş olmamanın azabını çekerim. Bu sebeple anneleri yaşayan dostlarımdan bütün anneleri topyekûn biraz da benim annelerim gibidirler. Mesela Nâzım'ın annesi, mesela, Malatya cezaevindeki mahpus arkadaşlarımdan İbrahim'in annesi.

Mektuplar, mektubu alan için çoğu zaman bir mektep durumunda olmuştur. Örneğin Orhan Kemal, Kemal Tahir'e yazdığı bir mektupta, Nâzım'ın kendisi için büyük bir hoca olduğunu, hocasını yitireceğinden dolayı hapisten çıkmasına çok az bir zaman kalmasına rağmen, buna sevinemediğini -onun mizacına dair ipuçları da serpiştirerek ifade etmiştir:

(...) Nâzım Hikmet'ten ayrılmak bahasına olacak olan bu hürriyetin gözümde bir pul kıymeti yok. (...) Yatağında sık sık hastalanıp koca bir çocuk şikâyetleriyle oflayan, ağlayan, meydan bulsa aşırı naz etmeye fevkalâde mütemayil bulunan Nâzım Hikmet'ten belki gına geldi. (...) fakat bütün beşerî noksanlar haricinde ondan ayrıldığımı daha doğrusu ayrılacağıma dair hüküm gününün yaklaşması içime fena halde dokunuyor. Ben Nâzım Hikmet'te anamı, babamı, ağabeyimi, küçük kardeşimi, bunlardan sonra da evvela ilkokul öğretmenimi, ortaokul ve lise

hocalarımı, hatta üniversite profesörlerinden daha yüksek birisini buldum. »

Nâzım Hikmetin Kemal Tahir'e yazdığı mektuplar, Kemal Tahir tarafından saklanıp daha sonra yayımlansa da Kemal Tahir'in Nâzım Hikmet'e farklı hapisanelerden gönderdiği mektuplar yayımlanamamıştır. Bu mektuplar belki Nâzım, çeşitli hapisanelere nakledilirken kaybolmuş belki de Nâzım Rusya'ya giderken yanında götürülmüş belki de CHP'ye, devlete, hatta Mustafa Kemal'e ilişkin sert eleştiriler taşıyan bu mektuplar, özellikle yok edilmiş olabilir.

Kemal Tahir'in Nâzım'a gönderdiği mektupların elde olanlarına bile bakacak olursak, topluma, siyasetçilere dönük büyük eleştiriler içerdiklerini, daha sert, öfke dolu, ironik olduklarını görmemiz mümkündür. 1' Sözgeşi Nâzım Hikmetin aşk şiiri yazdığını anlattığı bir mektup alan Kemal Tahir, 19 Eylül 1948 tarihli oldukça sert ve alaycı mektubunda onun üzerinden tüm topluma şöyle seslenir:

(...) Aziz yurdumuzda şiirin, sahici şiirin başlıbaşına en büyük suç olduğunu, sahici şiiri düşünmenin, yazmanın, okumanın, sevmenin, yanında bulundurmanın, adını anmanın günahı Kübba'dan sayıldığını hâlâ öğrenemedin mi?

Bu memlekette ilkmektep çocuklarını eroine alıştırmanın, ilkmektep kızlarını randevu evinde çalıştırmanın cezası bir senedir, şiirin cezası otuz beş sene... Bir de oturmuş aşk şiiri yazmışsın. Aşk, sevgi manasına gelir. Bu memlekette sevginin her çeşidi mutlak surette yasaktır. Abdülhamid devrinin (Yıldız), (burun), (hürriyet) sözü gibi. . '*

Yöneticilere olan öfkesini, bu mektuplarda kusan Kemal Tahir, on bir yıldır hapiste boşa yattıklarını, buna CHP'nin yanlış uygulamalarının sebep olduğunu mektup üzerinden sertçe şöyle eleştirir:

(...) Onbir senedir hapisteyiz. Kimsenin işine karışmayız. Beğenir yaparlar, kendi kendilerini medheder göklere çıkarırlar. Seslenmeyiz. Birkaç ay sonra bunda hata görürler, vazgeçerler. Bir bocalama olur. Kabahat bizimmiş gibi yakamıza sarılırlar. (...)

Sanki Nazilere krom, demokrasilere kurum satan biziz. Sanki memleketi bu hale biz getirdik. Sanki durup dururken şekeri 30 kuruşa ithal edip 150 kuruşa yetiştirdi, 190 kuruşa satan biziz. Sen aşk şiiri yazarsın, ben aşk romanı yazarım. Buna da içerlerler. Kendileriyle, ıztıraplarıyla alay mı ediyoruz sanırlar, nedir?

(...) Senin aşk şiirinden bile ürkenler, 18 milyon muhtarip bir kitleden niçin korkmazlar?

Hapisteki Kemal Tahir'in Nâzım Hikmet'e yazdığı kimi zaman öfke dolu, sert mektuplarında, Türk tarihî, siyasî hayatı ve toplumuna ilişkin çarpıcı değerlendirme ve yorumlar da mevcuttur. Bu bakımdan bu mektuplar iki sanatçı arasındaki özel mektuplar olmaktan çıkmış; özellikle Kemal

Tahir'in romanlarında sıkça ele aldığı tarih ve toplum tezlerini destekler mahiyette bir anlama da sahip olmuştur. Aşağıdaki mektupta 1946 yılında Piraye'ye hapisten para yollayamayan Nâzım'ın sıkıntılı mektubuna cevap yazan Kemal Tahir'in, II. Dünya Savaşına girmese de ekonomik olarak etkilenen ülkenin durumuna, birbirlerine yazdıkları mektupların siyasetçilerin gözünde ne anlama geldiğine, komünist suçlamasına ilişkin yaptığı yorumlar dikkat çekicidir:

(...) Bütün bu harp senelerinde insanların insanları gaddarca soyduklarımilyoner efendilerimizin adetlerini 32'den 532'ye çıkardıkları devirde kızcağız kimbilir ne kadar sıkıntı çekmiştir. (...) Ben

de paradan yana parlak bir durumda değilim. Tercüme ettiğim polis romanını beğenmeyip geri çevirdiler. (...)

Bizim işlerimiz nasıl iyi gitmiyorsa, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümeti'nin işi de herhalde öylece iyi gitmemektedir. Bunu ben zaman zaman mektuplarımıza verilen ve benim koltuklarımı gururla kabartan ehemmiyetten anlıyorum.

(...) Bu oldum olası böyleymiş. Abdülhamid devrinde işler kötü gitmeye başlayınca, Jöntürkler'i sıkıştırırlarmış. Meşrutiyette İttihatçılar, itilâfçılar, itilâfçılar da ittihatçılar aynı sebeplerden dolayı lüzumsuz yere tazyik ederlermiş. Mütarekede Ferit Paşa hükümeti aynı işi kuvayı milliyeci'lere karşı faydasız bir şekilde tatbik etti. Cumhuriyetten sonra da galiba sıra komünistlerin. Bu devrin vur abalı'sı da, hamdolsun, bizleriz.

Görüldüğü gibi elimizde pek azı bulunan Kemal Tahir'in Nâzım Hikmet'e yazdığı mektuplar, yazarın siyaset ve siyasetçiler, tarih, edebiyat, toplum konusundaki oldukça sert eleştiri ve yorumlarını içermektedir. Bu bakımdan yazarın mektupları, onun karakterinin ve düşüncelerinin, romanlarının alt yapısının anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Bizce devrin yönetimi hakkında sert eleştiriler içeriyor olmaları da yazarın diğer mektuplarının kayıp oluşunun nedeni olabilir.

Bu mektuplarda Kemal Tahir, "aziz ve büyük ağabeyim" dediği Nâzım'a hep saygıyla yaklaşmış, aralarındaki dostluğa binaen ve ironik olarak ona, bazen "koca serser" "budala kahraman" »gibi sözler de söyleyerek onun üzerinden toplumdaki yozlaşmaya dikkat çektiği görülür. Zamanla Nâzım ile aralarında düşünce ayrılıkları oluşmaya başladığı, Nâzım'ın Kemal Tahir'e yazdığı mektuplardan anlaşılır.

Nâzım'la, Kemal Tahir, birbirlerine yazdıkları mektuplarda, edebî türler özellikle roman türü hakkındaki düşüncelerini, romanın neleri anlatması gerektiğini, Dünya romanını konuşurlar. Örneğin, Nâzım'ın Kemal Tahir'e gönderdiği bir mektuptan anladığımıza göre, Kemal Tahir, bir önceki mektubunda Şolohov'un Uyandırılmış Toprak adlı eserini, diğer Rus yazarlarla karşılaştırdığında acemice bulduğunu belirtmiş; Nâzım da, Kemal Tahir'e gönderdiği mektupta, Şolohov'un ve sosyalizme hizmet eden diğer Rus yazarların romancılıklarını şöyle değerlendirmiştir:

(...) Şolohov'da, bütün şartları göz önünde tutulursa, yeni ve büyük sosyalist edebiyatına ilk defa getirdiği bir realizm cesareti var ki, bence onun bu edebiyatta şimdilik yaptığı en büyük başarı budur. Yoksa romancı kültürü bakımından Aleksî Tolstoy ve Ehrenburg'la da hâlâ övünülemez. Ama dediğim gibi, bu mukayesede de bir hal var ki Şolohov'un lehinedir: Gerek Aleksî Tolstoy, gerekse Ehrenburg, tabir caizse, münevverlik tabakasından gelen büyük romancıların, büyük Tolstoy'un, Dostoyevski'nin, Gogol'ün, Balzac'ın filan ilk göbekte inen mirasçılarını ve onların bütün nakise ve meziyetlerini tevarüs etmişlerdir. Halbuki Şolohov bu büyük münevver romancı neslinin mirasını elbette ki kullanmakla beraber, hatta bazen bunu beceriksizce kullandığı halde, esas itibarıyla yeni sosyalist şartlarındaki, tabir caizse, insanın, halkın ve hatta sosyalist köylü ve amelenin içinden çıkmadır. Bu bakımdan onun sosyalist edebiyatındaki rolü bence çok mühimdir. (...)

Roman bahsine tekrar dönmek lüzumsuz. Yalnız Nurullah Ataç'ın Gorki için söylediklerini asla kabul etmiyorum. Bilakis, Gorki insanlar yaşadıkça yaşayacaktır. Çünkü yeryüzünün en büyük

şairidir. Ama Nurullah, Gorki'yi bildiğimiz manada roman ölçüsüne vurmuşsa kabahat kendinde. Gorki'ye romana demek Marx'a sadece iktisatçı demek kadar gülünçtür. Bu bahsi de uzatmakta mana yok. En büyük şair, ressam ve musikişinas ve kavga adamı Gorki'yi bir Balzac, bir Tolstoy ve bir Dostoyevski filan gibi romancı ölçüsüyle ölçmek ve öylece hüküm vermek eşekliğin dik âlâsı olur. Sana bir şey söyleyeyim mi, Kemal, roman hakkında filân kâfi derecede konuştuk, lütfen otur ve yaz. Sana söz veriyorum ki iyi ve mükemmel yazacaksın. ->

Bu mektupta Nâzım Hikmet; Dostoyevski, Tolstoy, Balzac, Gogol'ün aydın tabakasından gelen romancılar olduğunu, Şolohov, Ehrenburg gibi yazarların ise, tüm eksikliklerine rağmen onların mirasçısı olduğunu, Şolohov'un sosyalist edebiyat için asıl kıymetinin, sosyalist köylü ve işçi sınıfı içinden çıkan bir yazar olmasından ileri geldiğini belirtmektedir. Yani, Nâzım, sosyal gerçekleri anlatan bir romancının halkın içinden gelerek başarılı romanlar yazılabileceğini savunmaktadır. Nâzım Hikmet mektubunu, roman yazma konusunda Kemal Tahir'e oldukça güvendiğini, artık Kemal Tahir'in roman yazması gerektiğini ifade ederek bitirmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, bu iki sanatçının mektupları; tarih, toplum, siyaset ve siyasetçilere, toplumun yıllar boyu yaşadığı kültürel dönüşüm ve yozlaşmaya, sanat ve edebiyatın işlevi, sosyalizm, aydın ve sanatçı kimliğinin nasıl olması gerektiği konulardaki düşünce ve analizlerini içerdiği kadar, iç dünyalarını hatta fikir ayrılıklarını içerdiklerinden oldukça önemlidir. Nâzım'ın mektupları saklanıp okurla buluşturulduğu halde, Kemal Tahir'in son derece sert eleştiriler içeren mektuplarının birçoğunun -türlü nedenlerle kaybolmuş olmasından dolayı yayımlanamaması bizce büyük bir eksiklik. Zira bu mektuplar, toplu olarak yayımlanmış olsa idi, memleket sevdalısı bu iki Marksist sanatçının kafalarındaki toplum modeli hususunda zaman içinde nasıl bir ayrılık yaşadıklarını, Kemal Tahir'in Osmanlı toplum ve tarihî üzerine hapisanede yaptığı okumaların, düşüncesinde meydana getirdiği değişikliklerin Nâzım tarafından nasıl karşılandığını da görmek mümkün olacaktı. Bu bakımdan Kemal Tahir'in mektuplarının onun hâlâ tam olarak yazılmamış biyografisi için önemli kaynaklar olduğu ve mektuplarının biyografisine dâhil edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

20. Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar, Bilgi Yay. , Ankara, 1975, s. 86.

Türk öykücülüğünde Kemal Tahir adından söz etmek, şöhretli romancılığının yanında biraz sönük kalsa da yazarlık serüveninin gelişimine, kaynaklarına ve teknik aşamalarına ilişkin önemli bir konudur. Onun doğrudan uğraş olarak öykülerini yayımladığı yıllar, 1937 ve 1941 arasındır. Yazar, ilerleyen döneminde öyküye bir daha dönmemiş, yalnız Tan gazetesinde tefrika edilen dört öyküsünün kitaplaşmasıyla oluşan ve ilk baskısı 1955'te yapılan Göl insanları'nın 1969'daki ikinci baskısına 1947 ve 1952 yılları arasında yazdığı dört öyküyü ilave etmiştir. Bunun dışında sağlığında yayımlamadığı öykü çalışmaları, öykü notları bulunmaktadır. Dolayısıyla onun öykücülüğü 1940 sonrası Türk edebiyatı içinde yer almaktadır.

Öykücülüğü

Kemal Tahir'in öykü sanatına ilişkin görüşleri, belirgin olarak iki kaynakta karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi Mustafa Baydar'ın mülakatına verdiği cevapta yer alır. Kemal Tahir burada öyküyü romandan neredeyse tümüyle farklı gördüğünü söyler: "Bu iki sanat kolunun (hikâye ile roman) birbiriyle doğrudan hiçbir ilişkisi yoktur. İlişkisi var gibi görünmesinin sebebi, bazı yazarların, hikâye konularından romanı andırır kitaplar meydana getirmeleridir!" (Baydar, 1960: 186).

Akşam gazetesinin soruşturmasına verdiği cevapta ise romana geçişin bir aşaması olarak konumlandırır öykücülüğü: "Hikâyede çuvallayan birinin romana geçmesi söz konusu olamaz. Romancılar, gerçek romancılar, romancı özelliğiyle doğarlar, yaşayışlarında fırsat bulurlarsa romancı olurlar. Bunlar başlangıçta hikâyeye yazarak işe girerler. Bu hikâyeler bir çeşit anlatım, görüş açısı ve dil idmanlarıdır!" (20 Ağustos 1969, Aktaran: Lekesiz: 1999: 15).

Kemal Tahir, öyküyü, romana geçmenin başlangıcı saymakta ve iki türü birbirleriyle çok bağlantılı görmemektedir. Bu görüşler, onun öykü yazarlığını geride bıraktığının ifadesidir. Ama aynı zamanda romancılığındaki başarısını başlangıçtaki öyküleriyle eş değer tuttuğunun ve yazarlık geçmişinde onlara güvendiğinin işaretidir.

Yazar, aynı soruşturmada sanatçı kimliğinin önemli vurgusu olan sosyal gerçekçiliği, öykü sanatı dolayısıyla da açıklar. "Yanlış anlaşılmalı ve yanlış uygulanmış sosyal gerçekçilik: Bir kısım sanatçılar yetersiz olduklarından ayrıca politikacıların temsil ettikleri, rejime gerçekten bağlı bulduklarından bunu zorlama bile saymamışlar, isteneni yapıp -yani başını sallayıpmaaşlarını rahatça almışlardır. Bir kısımları hiçbir şeye inanmadıkları halde sosyal gerçekçiliğin getirdiği kolaylığı kendi kaytarmacılıklarına ya da yaranmadan yaşayamamak korkularına uygun bularak bu işe çok ayıp bir biçimde koşmuşlardır!" (Aktaran: Lekesiz, 1999: 14).

Ona göre gerçekçilik, "dış yüzdeki ham gerçeğin, ilk görünüşündeki parıltılı fakat yalın kat, etkilerine kaptırmadan" (Baydar, 1960: 185) elde edilebilecek bir düzeydir. Aynı zamanda öykü

ve roman sanatının olmazsa olmazıdır.

Onun öyküleri üzerine bir değerlendirme yapan Tahir Alangu, incelemesinde bu gerçekçilik tespitinin yanı sıra Göl İnsanları"nda küçük öykünün sınırlarını zorlayan unsurlar bulunduğunu ve 19. yy. gerçekçilerindeki gibi yazarın kendini anlatmanın dışında tutmaya çalıştığını kaydeder (Alangu, 1965: 449-452). Yazarın ölümü üzerine Türkiye Defterim çıkardığı özel sayıda onun öykücülüğünü değerlendiren Hulki Aktunç'un tespitleri de Kemal Tahir'in öykü dünyasını birçok yönüyle aydınlatacak bilgiler içermektedir. Aktunç, öncelikle onun şematik bir köylü yaklaşımı taşımayı prototip çizmediğini, şive taklidinden kaçındığını söyler. Altı çizilmesi gereken tespiti de şudur: "O dönemlerde belirtileri görülmeye başlanan düzene koşut köycülük yaklaşımlarına salt -yoksulluklu, tasvirici eğilimlere Göt İnsanlarında rastlanmaz. Egemen memur ilerici ideolojiyle yazarın dünya görüşü arasında herhangi bir çakışma yoktur!" (Aktunç, 1974: 10).

Yazarın "dört köylü hikâyesi" (Demir, 1989: 139) diye belirttiği anlatmalar etrafında öykücülüğünün değerlendirilmesi daha uygundur. Diğerleri ilk ürünler ve doğrudan mizahi hedef alan öyküler olduğu için yazarı tam olarak yansıtmaz. Kemal Tahir'in, dönemi içindeki köy ve köylüye egemen bakışın dışında durduğu, gerçeği değiştirmeden kendi sahiciliği içinde sunabilme başarısı gösterdiği öykücülüğünün ilk kalkış noktasıdır. 1940 sonrası öykü anlayışı, romantik tarzın dışına çıkarak kırsala doğru hücum ederken gerçekçilik paydası, yazarların ideolojisiyle belirlenmiştir. Sabahattin Ali, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar, Yaşar Kemal gibi adlarla şekillenen tabloda bir önceki kuşağın klasik gerçekçi öykü anlayışı doğrudan toplum fotoğraflarıyla desteklenmiş, ama acıtan bir gerçeklik öne çıkarılarak kırsalın kendi varlığı neredeyse hiç sunulmamıştır (Örgen, 2006: 71-80). Eleştirmek adına şabloncu bir olay örgüsüne ve klişe tiplere yaslanılmıştır. Oysa Kemal Tahir'de olaylar kendi reel akışına sahiptir ve kişiler de canlı, değişken taraflarıyla sunulurlar. Yine sosyal gerçekçi eğilimle kırsala yaklaşan öykücüler, onu ajitasyona varan bir sefalet görüntüsüyle resmedip insani hiçbir dayanışma göstermeyerek, kır insanının anlam ve anlatma dünyasının değişmesini isterken Kemal Tahir, bu yaklaşımın yanlışlığına düşmemiş ve onların kendi inanç ve anlatmalarına müdahale etmemiştir. Hatta kırsalın gerçekliğini bu yaklaşımla pekiştirmiştir.

Kemal Tahir'in Öyküleri: İlk Öyküler

Kemal Tahir bilindiği üzere yazı hayatına şiirle başlamış, ancak bunda ısrarcı olmamıştır (Çelik, 1974: 21). Gazetecilik yıllarında röportaj yazarlığı, polisiye roman çevirileri ile yazı yolunu sürdürürken ilk öykülerini de yayımlamaya başlar. Bunlar Yedigün ve Karikatür dergisinde 1937 ile 1938 yıllarında çıkan ürünlerdir. Toplam yirmi sekiz öyküden oluşan bu metinler, yazarın hapisaneye girmeden önce dünyaya ve insana nasıl baktığına dair önemli içerikler taşırlar. Çünkü buradan itibaren bir kırılmadan söz etmek mümkündür. Hapishane süreci, toplum gerçeği ile daha yakından tanışan yazara, daha sert bir bakış kazandırmıştır. Bunu ilk öyküler ile Göl insanları ve romanlarındaki doza bakarak rahatlıkla tespit edebiliriz. Sevgül Sönmez tarafından Üstadın Ölümü adıyla yayıma hazırlanan bu ilk öyküler, gündelik hayatın ve küçük adamın fotoğraflarıyla doludur. Olay birinci plandadır, diyalog da daima olayı besler. Bu ilk öyküler, Ömer Seyfettin'in sürpriz son öyküsüne yaklaşırken ironiyi de olayın hesabı içinde tutmayı başarır.

Bunları bir çeşit dil idmanı sayan yazarın, insanı ve toplumu ince bir alayla karışık sevmeye

çalışması dikkate çarpan taraftır. Yedigün dergisindeki bu öykülerde, kişilerin hayatlarının bütününe aktarmayı amaçlayan yazar, sonuç kısmında bu hayatı şaşırtıcı bir epizodla değiştirir. Örneğin "Üstadın Ölümü"nde, derin kültürü, misafirperver ve hoşsohbet taraflarıyla genç yazarlara destek veren fakat kendisine ait önemli bir eseri bulunmayan Üstad öldüğünde genç sevenleri en azından bir hatırlama örneği olsun diye gazetede haberini vermek ve onun hakkında bir yazı yayımlamak isterler. Ama onun insancıl tarafları dışında söylenebilecek bir özelliğini de bulamazlar. En sonunda gece sekreterine bir resim verip en azından hatırlamış olduklarını ispat etmeye çalışırlar. Ancak o da resimleri karıştırır ve gazetede onun resmi yerine bir mason üstadının resmi çıkar. Yazar, bu öyküde olduğu gibi olay ironisini sıkça kullanarak yapıyı diri tutmak ister. Karikatür dergisinde takma adlarla çıkan mizahla örülmüş on üç öykü de benzer yapıdadır ve basit kadın-erkek ilişkileri üzerine kuruludur. Polislik, mahkemelik basit olaylar ile röportaj tarzında bir hacme sahip bu öyküler, ilk örneklerle sadece ironiye yatkınlık noktasında birleşir. İlk öyküler, tematik olarak küçük adamın hayatındaki belirgin bir tutumu yakalamak ister gibidir. Bunlar, sevgi, emek, hırs, kıskançlık gibi belli başlı temalardır. Kemal Tahir'in romanlarında karşılaştığımız katı gerçekçilik ve toplumsal meseleler, bu öykülerde çok fazla yer bulmaz. Olaylar ise daha sakin bir atmosfer içinde sunulmuştur. Yer yer polisiye kalıplarına uzanan ama onunla sınırlanmayan gündelik hayatın içindeki basit olaylar ve onların beklenmedik sonuçları konularının genel özelliğidir. Özellikle el emeği ile bir hayat tuturan ve işini seven insanlar ağırlıkta anlatılmıştır. Şefkatli bir üsluba sahip anlatıcının resmettiği gazete müvezzisi çocuk, kuş kafesleri yaparak zanaatini sanatlaştıran Arif Usta, takunyacılıkla kızının öğretmen okulu masrafını karşılayan ve kıymeti bilinmeyen baba, "Ezilmiş AdarrY'daki amele Salih, otuz beş yıl makasçılık yaparak tekaüde ayrılan Recep Baba, Dülger Selim Usta, bekâr çamaşırı yıkayarak oğlunu okutan Hasene Hanım çalışkanlıkları fedakârlıkları, insan sevgileri ile hapse girmemiş bir adamın topluma bakışından enstantanelerdir. Karikatüre çıkan öyküleri ise mizahidir ve kişileri de karikatüre yakındır.

Yazarın sağlığında gün ışığına çıkarmadığı öyküleri toplayan Dutlar Yetişmedi ve yarım kalmış öyküleri içeren Zehra'nın Defteri (Sönmez, 2005: 6), yakın zamanda bu adlarla yayımlanmışlardır. Bu öykülere kronolojiyle bakıldığında, hapse düşmüş bir yazarın ilk günlerin bunaltısından yavaş yavaş farklı bir hayata ve ilgilere kendini alıştırmaya hissedilir. Özellikle karısından ayrılmanın ağır ve dayanılmaz psikolojisini yansıtan "Acayip Düşmanlık" ile mahpus tipleri anlatan "Satılmış Ağa" veya "Marangoz Ahmet Çavuş" öyküleri arasında fark edilebilecek bu geçiş, artık hapishane hayatına ve orada tanınan insan tiplerine, bunların tarih ve coğrafya içinde yerlerine bakan ve anlatan bir kişiyi yansıtır. Yazarın yakın tarihe ilgisi bu öykülerde belirginleşir. Örneğin "Vazife Vermek" bir diyalog öyküsüdür ve meşrutiyeti, cumhuriyeti tartışır. "Üniversite"adlı öykü gazetecilik anıları gibi gözükmektedir ve Türkçüler, Turancılar üzerinde durur. Romanlarında sıkça karşılaşacağımız Çorum ağzının kullanımı ilk bu öykülerde karşımıza çıkar. II. Dünya Savaşı'nın yansımaları, mahpuslar gibi konulara açılan yazar, ara ara siyasal olarak İnönü yönetimine de eleştiriler gönderir.

Zehra'nın Defteri'nde yazarın dil açısından belli bir üsluba ulaştığını gösteren metinler dikkatimizi çekmektedir. Ama yanı başında Çorum ağzı ve gevezelik sayılabilecek uzun anlatımları da vardır. Cinsel bunalımlar, köy ve kent kültürü arasında çizilen mizahi tipler romanlarındaki oturmuş yapının nasıl geliştiğini açıklar mahiyettedir. Bu seçmede Göl

İnsanlarfna sonradan ilave edilen "Fermanlı Hoca" öyküsünün taslağı da küçük bir hacim olarak yer almaktadır.

Göl İnsanları

Yazarın tek öykü kitabı olan Gölİnsanları, 1941 yılında Tan gazetesinde Cemalettin Mahir takma adıyla yayımlanmıştır. Tanıtımı şöyledir:

"Hikâyeler 26 Şubat 1941 'den 10 Mart'a kadar şöyle reklam ediliyor:

GÖL İNSANLARI Yazan Cemalettin Mahir

Dört uzun hikâyeden müteşekkil bulunan "Göl İnsanları" yeni bir edebiyatın yokluğunu iddia edenlere harikulâde bir eserle verilmiş fiilî bir cevaptır.

Bu eseri okuyan en selâhiyetli muharrirlerimizin müttefiken verdikleri hüküm de şudur:

"Bugüne kadar bizde, Refik Halid'den sonra, bu kudrette memleket hikâyesi yazılmış değildir. "

Bunun içindir ki Tan, "Göl insanları" nı okuyucularına verirken iftihar duyacaktır.

"Göl İnsanları", "yerli eser nedir" sualine ilk defa fiili bir cevap vermektedir. Bu itibarla çöl sükûnetine dalmış bulunan edebiyat âlemimizde mesut bir hâdise teşkil edecektir. " (Çelik, 1974: 23-24). iddialı bir biçimde sunulan öyküler, yazarını müjdeleyecek gücü taşır. Memleket Hikâyeleri ile boy ölçüştürülmesi ise haklılık payı bulunan bir tespittir. Refik Halit'in gerçekçi bir bakışla anlattığı insan ve olaylar ile bu öyküler arasında gözlem kabiliyeti ve tarafsız aktarma noktasında bir bağ vardır.

Öykülerin, yazarın mahpusluğunun hemen ilk yıllarında kaleme alınmış olduğu ve tefrika edilirken "oldukça berbat edildiği" (Ran, 1975: 64) Nâzım Hikmetle mektuplaşmalardan anlaşılmaktadır. Ayrıca yine mektuplardaki yazışmalarda, Kemal Tahir'in "Küçük Balık" adlı bir öykü denemesi üzerinde çalıştığı ve sonradan romanlaştırdığı Kelleci Memefi de önce büyük öykü biçiminde yazdığı ortaya çıkmaktadır (Ran, 1975: 172).

Öykülerin kitaplaşması 1955 yılında gerçekleşmiş ve 1969'da yapılan ikinci baskısına yazar tarafından dört öykü daha eklenmiştir. Tefrika olarak yayımlanan ilk dört öykü, bu son baskıda kelime ve cümle düzeyinde bazı düzeltmelerle küçük değişikliklere sahiptir (Sönmez, 2006: 8).

İlk baskıda yer alan öyküler ile eklenen dört öykü arasında anlatıcının tutumundan anlatılana kadar ciddi farklar vardır. İlkinde sosyal gerçekliklere müdahale etmeyen ve gerçekçi biçimde yaklaşan yazar, diğer dört öyküde açık bir mizahla anlatıcılığı seçmiş ve böylelikle eğlenceliği amaçlamış gibidir. Bu nedenle öyküleri iki grup hâlinde "Göl insanları" ve "Mizahi Öyküler" diye ele almak gerekmektedir.

Göl İnsanları: Kitaba ismini veren öykü, Terkos Gölü kıyısında çakıl toplayarak çalışan beş adamın gurbetteki durumunu ve taşeron Şerif Kaptan'ın sapıklığına karşı çıkan Hamdi'nin işten ayrılışını anlatır. Gurbete çıkmanın ve yoksulluğun insanı nasıl çaresizliğe düşürdüğü işlenirken gücü yettiğince dürüst olma savaşının da vurgulandığı öyküde, sosyal arka plan köylülerin hayata bakışıdır. Bu öykü dışındaki üç öykü Çankırı çevresinde geçer.

"Çoban Ali" öyküsünde, Rıza Bey'in yanında çoban olarak çalışan Ali'nin nişanlısınır evlenmekten vazgeçmesi üzerine Bey'in oğlu Hüseyin'le kızı kaçırmaması ve karakola düşünce

problemi yine Hüseyin'in çözmesi anlatılmaktadır. Öyküde, paranın ve gücün, sosyal veya nizamî kanunu değiştirebileceği işlenirken kadının düştüğü çaresizlik de sunulmuş olur.

"Gelin-Kadın Oyunu" tamamen cinsellik etrafında gelişir. Sultan ve Bekir, çocukken gelinkadın oyunu oynarlar. Sultan büyüdüğünde Çavuş'un Sıtkı ile kaçır, ama onun tarafından iğfal edilip bırakılır. Ardından evlendiği adamlarla mutlu olamaz ve başkasıyla birlikte olurken yakalanır. Kocasının ölümüyle de Sıtkı ve diğer hovardalardan kaçmak zorunda kalır ve Bekir tarafından Kızılcahamam'a teyzesinin yanına götürülür. Sekizdokuz yaşında iken Bekir'le oynadığı oyunda kilitli kaldıkları samanlıktan çıkış yolu bulan Bekir, yine onu bu zor durumdan çıkaran kişi olur. Bu açıdan öykü yapısal olarak anlamlı bir paralellik yakalar. Öykü düşünce olarak, cinselliği, düşmüş kadın ve toplumun ikiyüzlülüğü, sevgisizliği üzerinden anlatmıştır.

"Arabacı", Kemal Tahir'in öyküleri içinde insanı, derin psikolojisi ve toplum ilişkileri içinde aktaran, yalın olduğu kadar usta bir anlatıma sahip önemli bir öyküdür. Çerkeş yolunda çok sevdiği arabası ve iki atıyla kaçak tahta çeken ve yolda gördüğü iki kadını arabasına alıp onlarla yarenlik eden arabacı genç, kendisini kimsesiz biri diye takdim eder. Kadınlar, Arabacı'yı beğenirler ve kadınlardan birisi, ona dul kızıyla evlenip köylerine yerleşip yerleşemeyeceğini sorar. O da oyun olsun diye evlenmeye karar verir, ancak aileyi ve yaşantılarını görünce bunu vicdanına kabul ettiremeyip oradan uzaklaşır. Bu öyküde, insanın iyi olduğu kadar gizli kapaklı, sinsi yanları da bulunduğu ama alışık olduğu hayatın dışına çıkmasının zorluğu çok öz bir dille anlatılır.

Bu öykülerdeki kişilerin hepsi köylüdür. Yazar, "Göl İnsanlarf'nda kişilerin tek tek tanıtımını yapar ama temel özellikleriyle birbirlerine benzediklerini hissettirir. Bu da onun, romanlarında da sıkça uyguladığı üzere doğrudan bir kişinin dramını hedeflemediğini gösterir: "Beş adam, gurbette kimsesiz ölmeyi düşünüp somurtarak, eşeklerin arkasından göle doğru yürüdüler!" (1969: 15). Yine hepsi yaptıkları için neye yaradığının merakını taşırlar. Çektikleri çakılın baraj inşaatına gittiğini bilmek yeterli gelmez onlara, ne işe yarayacağını da öğrenmek isterler. Fiziksel olarak da birbirlerinden çok farklı değildirler. Yüz hatları kaba ve çopurludur. Hamdi, çökük avurtlu, sarı kıllı sert bıyıklı; Bulgaryalı Deli İbrahim, kırmızı çamurdan yapılmış bir heykel; Kurubacak Mehmet, kısacık vücudu eğri büğrü, suratı buruşuk; Recep kocaman kırmızı burunlu; Şerif Kaptan 45-50 yaşlarında, suratında büyük bir bıçak yarası; Terkos köyündeki fabrika işçileri simsiyah kişiler biçiminde tanıtılmıştır. Onları sosyal olarak birleştiren taraflar da şöyledir: Hamdi, sevdiği kızı alamadığı için altı yıldır köyüne uğramamıştır; İbrahim, Bulgarya göçmenidir, çocuklarını ve eşini kaybedince gurbete çıkmıştır. Altı çocuğuna bakmak için yaz kış çalışan Mehmet; ağa olan babasına kızıp gurbete çıkan Mustafa; on iki yaşında ailenin sorumsuzluğu ve fakirliği nedeniyle onlarla birlikte çalışmak zorunda kalan ve Şerif Kaptan'ın cinsel tacizine uğrayan Salih; Sarıca köyündeki fuhşa batmış kadınlar oldukları gibi biraz yaşama isteği, biraz umutsuzluk içinde aktarılır. Ne zorlanmış bir acıma duygusu ne umursamazlık tavrı okunmaz yazarın söyleminde. Bu, öyküye yerleştirilen iki epizotla şöyle açıklanabilir. Beş adam, suyun kenarında buldukları ve kömür kayıklarında tayfa olduğunu tahmin ettikleri cesedin gençliğine derinden üzülmüşler. Onunla kaderleri arasında bir benzerlik bulurlar. Bu kendi içinde umutsuz ama yer yer hayallere ve küçük mutluluklara kapı aralayan hayat, gurbete para kazanmaya çıkmakla ilişkilidir. İkincisi Kaptan'ın onların haftalık yiyeceklerini getirdiği ve orada kalarak bir ziyafet ve saz eğlencesi düzenledikleri sahnedir. Burada beş adam, azıcık hayallere dalar ve

yarına dair heveslerini iletirler. Böylelikle yazar, bu hayata karşı ne bir eleştiri ne de övgü yönelterek tarafsız durur. Onların çalışma dışında arada bir Terkos köyüne inerek ihtiyaçlarını karşılamaları ve bazen de Sarıca köyündeki kadınlara gitmeleri sınırlarının göl çevresi olduğunu gösterir. Gurbete çıkmış olmaları ve bu sınır, onları iyice birleştirir.

Kemal Tahir, bu kişileri hayat üzerinde konuştururken halk kültürünü, anlatmalarını bizzat onların ağzından aktarır ve gerçekçilik noktasında bir adım daha atar. Onlar olup biten her şeyi efsanelerle açıklarlar. Gölden çıkan ölü, onları, kıyamet, Mehdi ve sancak üzerine duyduklarını aktarmaya iter. Hamdi, şimdi nerede olduğu belli olmayan Mehdi Resul'ün sancağını dikerek bütün kâfiri kılıçtan geçireceği ve o zaman kurtla kuzunun eşit olacağı bir günün manzarasını çizer. Kâfirin mitralyözünü ona işlemez mi sorusuna, imanından şüpheye düşmek korkusuyla "ona kurşun mu işler" diye cevap verir. İsrail'in suru, güneşin bir mızrak boyu yaklaşacağı, onlar tarafından sanki daha önce görülmüş gibi anlatılır. Yine Sarıca köyündeki kadınların başka erkeklerle para karşılığı yatmalarını da efsaneyle açıklarlar. Aslında fabrika işçilerinin değiştirdiği sosyal durumu bilen Hamdi, durumun gurbetçi bekâr işçiler tarafından değiştirildiğini söyler. Paranın bolluğu ve kadının azlığı buradaki dulları yoldan çıkardı diyerek açıklama getirir. Ama Mustafa, olayı bir efsaneye bağlar. Vaktiyle o köye gelen yeşil sarıklı hoca, ahaliyi namus ve hayâyı unuttukları için Hak dinine davet eder. Onlar da hocaya on dört yaşında bir kız gönderirler. Hoca elini kıza sürünce köy su altında kalır. Kurtulabilenlerin bu köyü kurduklarını, mezhep genişliğinin oradan kalma olduğunu söyler. Hatta ara sıra köy camisinin minaresi su azalınca görülmektedir bazen de horoz, tavuk sesleri işitilmektedir, der. Kötülenen yer ve cinsel sapıklığa kurban giden çocuk karşısında Hamdi dışında kimsenin tepki vermemesi de bu kabulleniş ve çaresizlikle ilişkili olsa gerektir. Hamdi çocuğu babasına teslim eder ve işten ayrılır. Dolayısıyla efsaneler ve kıyamet, yani hocanın kıza el sürmesi ve suyun kıyameti getirmesi karşısında kötülüğe dur demek gerektiği yazar tarafından böylelikle düşündürülür.

"Göl İnsanları" adı, sadece dramı verilen beş adam, bir çocuk ve taşeron değil, Terkos Gölü çevresinde az veya çok sunulan manzaradaki herkestdir. Kemal Tahir sadece psikolojik, sosyal boyutu değil ekonomiyi de öykülerde kullanır. Örneğin bu öyküde beş adam, yaptıkları işin kimlere kaç lira kazandırdığını ve metre yerine kullandıkları tahtanın metreden büyük olup olmadığını hesap etmeye çalışır.

"Çoban Ali" öyküsünde başlıkla aynı adı taşıyan kişi, boyu iki metreye yakın, çok kuvvetli otuzlu yaşlarında birisidir. Çocukluğundan beri yaptığı çobanlıkta artık başçobanlığa geçmiş ve on bir senedir sürüyü İstanbul'a noksansız götürmekle meşhur olmuştur. Komşu köyden Kâmil'in kızı Fatma'yla nişanlanmış, ancak kızın ailesi sonrasında nişanı atmıştır. Aslında korkak tarafları bulunan Ali, ağasına itaati dolayısıyla kurtulacağını bildiğinden korkusuz durmaktadır. Nitekim karakola çağrıldıklarında her yanı titrer. Ama olay, Küçük Bey tarafından halledilince akşam Fatma'ya ağır hakaretlerde bulunmayı ihmal etmez. Ağası Rıza Bey ve Hacı İmam, işleri birlikte kotarmaktadırlar. Hacı İmam, Kemal Tahir'in "Fermanlı Hoca" öyküsündeki çok bilen hocaya benzer. Sultan Hamit devrinde yani kırk yıl önce İstanbul'a gittiğini Beyazıt Kule'sini anlatarak gösterir. Ayrıca Amerika, Romanya, Mısır, Şam, Mekke, Medine, Hind, Buhara'yı gezmiş olmakla övünür. Ağanın tasdikçisi gibidir. Hüseyin Bey, henüz on altı yaşında olmasına rağmen despot tarafları çok belirmiş, babasının güç ve parasından destek alan bir çocuktur. Fatma'yı evinden saçını sürükleyerek çıkarır ve Ali'ye verir. Karakolda komutanla eşit konuşması da dikkat çeker.

Fatma, kendisine sorulmadan evlendirilecek kızdır. Babasına yirmi kayme, on beş hak ekin verilir. Ancak daha sonra babasının korkudan müdahale etmeyişiyle evden kaçırlır, karakolda da babası ikna edilince istemediği Ali'ye kalır. Çaresizliğini dile getirişi, kendi gerçekliğini çok iyi pekiştirir: "Etme beyim, beni öldür, kanım sana helal olsun, Ali'ye verme... Hovardalara bırakma. Ağlamaya başlamıştı. Yalnız, bizim köylü kadınlarında insanı öfkelenlendirmeyen, müthiş bir sükûnetle, boğuk boğuk ağlıyordu!" (1969: 111). Ali'ye odaya girdiği zaman razı olmaz, ama hovardalara götürüleceği tehdidi ve elinin ayağının bağlanarak omuza atılması onu çaresiz bırakır, kaderine razı olur.

Kemal Tahir, bu öyküde de ekonomiyi insan ilişkilerinde önemli bir pay olarak örgüye yerleştirmiştir. İstanbul'a götürülen koyunların parasını Ali, Rıza Bey'e teslim ederken kuyrukçu denilen Ahmet'in ve kendisinin ücretinin taksim edildiği sahne, yazarın ilgi ve ilişkilerin parasal tarafını atlamadığını gösterir. Bir başka hesap artık çiftçilik yapacak olan Ali'nin Fatma ile evlenince kazanacağı para üzerinedir: "Razı olsa... Tarlaları beraber sürerler, harmanı birlikte kaldırır. Yılda altı yüz hak ekin alınır. Tohumluğu, beye geri verdikten sonra, kalanı yarı yarıya bölüştüler mi, kendi payına iki yüz elli hak düşer mutlaka!" (1969: 99).

"Gelin-Kadın Oyunu"nda erkekler, kadın iştahıyla sıralanmış gibidirler. Bekir, çocukluğundan beri arzuladığı Sultani ona yardımı sonunda ama habersizce saldırarak, diğerleri ise onu sadece eti ile görerek elde eder. Bekir, çalışkan, güçlü ve korkusuz olarak çizilmiştir. Kocasını ölüp hovardaların eline düşmekten korkarak kendisine sığınan ve teyzesinin yanına gitmek istediğini söyleyen Sultanla uzun yolculukları esnasında evlenmeyi düşünür, fakat köyün dedikodusundan korkar. Çavuş'un Sıtkı, Sultan'ı kaçırmaya çalışır ama korkusundan sahiplenmez ve hapse düşer, hapisten çıkınca yine peşine düşer. Marangoz Halil, köyün dullarını baştan çıkararak bir diğer hovarda, Muhtar'ın oğlu Remzi, ona sadece cinsellikle bakan bir başka tiptir. Bunların işlerini köydeki arabulucu Hacer adlı kadın yapmaya uğraşır. Erkeklerden kadınlara kuru üzüm, incir, leblebi taşır. Sultanın kocası Hafız Murat ise çelimsiz bir adamdır ve korkaktır. Sultan öyküdeki düşmüş kadındır. Ondan "oynak karı" diye söz eden erkekler, düşmesinin sebebidirler, ilk razı olduğu Sıtkı, ansızın üstüne saldırınca ve korkup kaçınca bir daha onu istemez. Marangoz Halil, kocasından ve annesinden bıkmayla devreye girer. Onun dramını büyüten kısır kadın oluşu ve çocuk sevmemesi vurgusudur. Sultan yapılı, çekici bir genç kadındır. Öyküden alacağımız şu bölüm, onun hayatı, köy manzarası bakımından yazarın gerçekçiliğine ait önemli bir tespit olacaktır:

"Sultan, yıldızlı geceyi, derinden derine inleterek yarım saat kadar haykırdı.

Komşular, yarım saat, tatlı tatlı konuşarak, bu çılgınlıkları dinlediler. Sonra ses kesildi.

Orta nahiyenin Bayındır köyü, karanlığın altında ağır ağır kımddıyordu.

Yaşlılar yatsı namazına gidecekler. Delikanlılar (Gençler odasında yüzük oynar. Kadınlar yatarlar ve yatar yatmaz ölü gibi uyurlar!" (1969: 140).

"Arabacı"öyküsünde adı verilmeyen Arabacı, Çerkeş yolunda kaçak tahta çeker. Ağabeyinden öğrendiği bu işe çok bağlıdır. Onu, yalan söyleyerek ve kendini açındırarak insanlarla eğlenmeyi seven birisi olarak tanırız. Askere gitmemiştir, ama askerliğini çavuş olarak yaptığını, nişanlı olduğu hâlde kimi kimsesi olmadığını, bir yere bağlanamayacak olmasına rağmen rençberliği sevdiğini söyler. Çalışmadan yana hiç korkmayın teyzeler. Hele babayığit bir karı bulursam, iki

yıla varmaz bir çift öküzü, iki çifte çıkarırım. Davarımız, ineklerimiz yayılır. Gündüz demem, gece demem uğraşırım evvel Allah! Arabacı olduğumuza bakmayın, içkiye, kahveye tövbeliyiz. Babam hoca adamdı. Vasiyeti böyle. . !'(1969: 194).

Sonunda kadının ve kızın iyi niyetini anlayınca yaptığından utanır, "iç fıkara karının ocağını söndüreceğiz, gördün mü işi sen? diye düşündü. Atları da adamdan saydığı için kendi kendine gülümsedi. Duvarda asılı beş numara lâmbanın, yeşil camdan haznesinde ancak bir parmak gaz kalmıştı!' (1969: 200). Özellikle dul kadın ve kızının evindeki tertemiz eşyalar, ilgi onu şaşırtır. Evin içinde bir müddet bunalır gibi olunca tamir işlerine bakar ve akşama doğru bunaltısı artınca eşyalarını almaya gideceğini söyleyerek oradan uzaklaşır. Yazar, burada insan psikolojisi ve gerçekçilik adına anlamlı bir analiz sunar: "Pencereden dışarısını seyrettikçe içine bir gariplik çöküyordu. Harman yeni kalkmış, köyü sapsarı bir boşluk kaplamıştı. Camın ötesinde, her şey, hiç kımıldamadan, rengi uçmuş bir gazete resmi gibi insanın canını sıkacak derecede bulanık ve kederli duruyordu. Asla gözüne alamadığı halde, bütün ömrünü buralarda geçirmeğe artık mecburmuş gibi ürktü!' (1969: 205). Alıntındaki atmosfer, Arabacı'nın atın sesini duymasıyla hemen kalkıp uzaklaşmasına neden olur. Yazar da neden sonuç ilişkisini bu tür çevreinsan ilgileri kurarak ilerletir ve gerçekçiliğini öne çıkarır.

Kekeme Kadın, kocasını savaşa uğurlamış ve bir daha haberini alamamıştır. Tek başına kızını büyütmüş, nedeni geçimsizlik diye geçiştirilen bir biçimde kızı dul kalmış ve evi, tarlaları çekip çevirmekten yorulmuş birisidir. Arabacı'nın ifadesiyle yol kenarında damat aramak çaresizliği içindedir. Arabacının yemlikleri tamir ederken söylediği türkü dolayısıyla evde beliren unutulmuş şenliğe ağlamaya başlamıştır. Onun geri gelmesini çok ister ve ısrarla sorar. Kızı Cemile ise yirmi yaşında, mahcup tavırlı birisidir. Kız, küçük ayaklı, beyaz çemberli, kırmızı çiçekli şalvarı ve çiçekli çoraplarıyla tanıtılırken temizliği öne çıkar ve bu vurgu, Arabacı'yı işleyeceği kirle yüz yüze getirir. Cemile'nin herhangi bir olumsuz tepki vermemesi Arabacı ile evlenmeye razı olduğunu düşündürür. Kalın sesli kadın, diğerinin kız kardeşidir. Ona göre daha rahat, konuşkandır. Bu kadar az kişiyle ve insan hayatının her olaya sinen derin yaşantısıyla abartısız sunulması, Kemal Tahir'in kişi çizmede gösterdiği önemli başarılarıdır.

Mizahi Öyküler: Kitaba sonradan eklenen dört öykü sırasıyla 1947, 1950, 1952, 1956 yıllarında yazılmıştır.

"Nam Uğruna" yazarın, Batı karşıtlığının mizahi dille ortaya çıktığı ilk ürünlerden birisidir. Bu öyküde yazar, bürokrasi eleştirisini, Amerikalı elçinin barajın açılış törenine davet edilmesi ve mühendislerin ona şirin gözükme adına kovboy gibi giyinmeleri üzerinden yapar. Ayrıca açılışta hem kalabalık olsun diye köylülerin çağrılması hem de kılıksız oldukları için elçinin göremeyeceği bir uzaklıkta tutulmaları eleştiriye artırır. Bürokrasinin köylü düşüncesi ve Batı arasındaki sıkışık tavrı, alaycı bir kurguyla yazar tarafından bu şekilde vurgulanır. Mizah ise baraj inşaatının on yıl sürmesi noktasında yine bürokrasiye yönelir, ardından da olayla yürütülür. Olaya eklenen köylü epizodu, nam uğruna ortaya çıkan kaçak mahpus Veli Geyik'in gazeteye basılacak zincirli resmidir. Açılış töreninde baraja düşen müteahhidin oğlunu kurtaran Musa Çavuş, aslında bir firaridir ve gerçek ismi Veli Geyik'tir. Gazetecilerin başına üşüşmesiyle Veli Geyik, gençliğinden beri arzuladığı nam almak sevdasına ulaşacağını anlayınca bu yaşlı ve bitkin hâlinin fotoğrafı yerine gençliğinden beri sakladığı zincirli resmini verir. Gazetenin gece sekreteri "Batı bize ne der? Batıdan ayıp olur" (1969: 278) düşüncesiyle bu acayip resmi gazeteye koymaz, sadece

küçük bir haberle olayı verir.

Yazarın bu öyküde kişileri doğal bir dille konuşturmada yakaladığı ustalığı özellikle vurgulamak gerekir. Çünkü öykünün üslubundaki ironi hem ağız hem bürokratik dil üzerinden başarıyla yürütülür.

Yaşsa Musa Çavuş! Özbeöz Türk kanından olduğunu görmemle bildimdi. Katıksız Türk cevheri olduğunu sana söylemdim miydi Şaban, Allah için tanıksın! buyur al şunu... (...)

Musa Çavuş iyice şaşırmişti. "Hey Allah! Bugün nasıl bir gün! Bakır onluk uğruna adam öldüren Başmühendis de, açmış kesenin ağzını!. . Demek bize bugün Hızır peygamber de uğradı vesselam!" (1969: 251).

"Kondurma Siyaseti" ise 1950 yılında kaleme alınmış olması ve sonuçta yeni bir hükümetten söz etmesi gibi siyasi göndermelerinin dışında eğlencelik tarafı baskın bir öyküdür. Çorumlu uyanık bir adamın kaçak duruma düşmesi dolayısıyla askerlik arkadaşının Dersim'deki köyüne sığınması ve akabinde o köyün yerinden kaldırılarak Rumeli'ne gönderilmesi öykünün ana hatlarını oluşturur. Bu esnada yaşanan mizahi olaylarla bunu besleyen siyasi, bürokratik eleştiriler iç içe geçer.

Yazar, bir diğer öyküsü olan "Bir Kodoşluk Hikâyesi"ne başlarken "Binbir Gece'den Halk Hikâyesi'ne aktarma denemesi" açıklamasını koymuştur. Anlatma ancak yazarın halk üslubunu taklit denemesi olarak bir anlam taşımaktadır. Anlatılan olay doğrudan bir mesaj, kişi çizme, teknik yenilik içermez. Zaten kitaba eklenen son dört öykü, yazarın romanlarında karşılaştığımız üzere aralara serpiştirilmiş halk düşüncesi ve daha çok söyleyiş özellikleri ile sınırlıdır. Öykünün giriş kısmını alıntıladığımızda bu tespitimiz daha iyi anlaşılacaktır:

"Ey ihvanlar, ey dostlar, ey yârenler! Selâm olağandır efendim! Hoş gelmişsiniz ve de safalar getirmişsiniz.

Buraya

birikmişsinizgönüleğlemekiçinvedegülmeklikiçinvedemuhabbetliketmekiçin...

Bu geceki meselemiz, hâşâ huzurunuzdan efendim, "Kodoş Sultanlar" üzerinedir. Kodoşluk efendilerim, kurban olduğum koca tanrının hikmetidir ve de cilvesidir. Türkçesi âdemoğlunun sabrını denemesidir'. ' (1969: 337).

"Fermanlı Hoca" adlı öyküsü ise Çorumlu Uzun Nurettin Hoca'nın Serendip Adası'nda Âden Baba hacılığı serüveni ile başlayıp ardından İstanbul'a gelerek Ayasofya'da Abdülhamit'in fermanlı hocası oluşunun abartılı olaylar ile aktarılışdır. İşin mizah cephesi, halk üslubunun kıvrak dili ve eğlencelik tarafıyla sağlanır.

Sonuç

Kemal Tahir, öykülerinde, romanlarında ulaştığı usta gerçekçiliğin işaret taşlarını koymuş gibidir. İlk öykülerdeki gazeteci ve röportajcı taraflar, yerini Göl insanları'nın ilk dört öyküsünde keskin, peşin kabullenilmiş bir perspektifin yer almadığı sağlam bir gerçekçi bakışa bırakmıştır. Öyküler yapı bakımından gerçekçi ve mizahi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Romanlarında da buna benzer bir durum söz konusudur. Ancak yazar, bunu romanlarında eğlencelik ve mizah bütünlüğüne ulaştırmayıp aralara serpiştirir. Romanlarında çizdiği sert mizaçlı kişilerin yanı sıra işi alaya vurup bazen saçma sapan işlere kalkışan kişiler çizmesi veya gülünç olaylar anlatması bu yapı ile paralellik arz etmektedir. Örneğin Rahmet Yolları Kesti romanında zorbalığa dönüşen

komik bir eşkıyalığı anlatırken mizaha başvurur, ancak eseri tamamıyla karikatür derecesine indirmez. Yine Yol Ayrımı romanında gerçekliğe sıkıca sarılıp tarih ve insan ilgisine yoğun bir dikkatle bakarken Avukat Deli Celadettin'in hayatıyla abartılı bir olayı ve mizahı devreye sokar. Ama son dört öyküde eğlencelik kısmı artırmıştır ve yazar, bunu halk hikâyelerinin yeniden yazılması biçiminde düşünmüş olmalıdır. Çünkü "Kondurma Siyaseti", "Kodoşluk Hikâyesi" ve "Fermanlı Hoca", sosyal denklemler içinde eleştiriye veya düşünceye dayalı semboller içermemektedir. Anlatıcı olarak Kemal Tahir, ilk öykülerinde araya giren ve hüküm, haber bildiren bir tavır izlerken ayrı tuttuğumuz dört öyküde mesafeli, tutarlı ve klasik gerçekçi bir bakış açısı sergilemektedir. Son mizahi anlatmalardan ikisinde ise sözü kişilerden birisine devreder. "Kodoşluk Hikâyesi"nde klasik halk hikâyecileri gibi konuşur, "Nam Uğruna"da hem yazar hem kişiler anlatıcı olur.

Kemal Tahir, olay hikâyecisidir. İlkinden sonuna kadar neredeyse bütün bir hayat anlatımını amaçlar. Geniş mekân tasvirleri, iç diyaloglarla zenginleşen kişi aktarımları, olayların çeşitlenmeye elverişli akışı dikkate alındığında yazarın romana hazır olduğu ortaya çıkar.

Mizahi öyküler dışında kişilerini elden geldiğince tipleştirmez. Keskin tarafları olan insanların çokça çizildiği dönemde onun başta alıntılıdığımız farklı gerçekçilik kaygısı nedeniyle şabloncu bir perspektiften uzak durduğu görülmektedir. Özellikle Göl İnsanları'ndaki ilk dört öykü bunun sağlaması olarak önemlidir. Hamdi, Arabacı, Sultan, Çoban Ali bu yapının başarıyla çizilmiş kişilerinden örneklerdir. Kırsal toplumsal bir yapı olarak bütünlüklü ele alması, bu kişilerin gurbetliği ve yarın umutlarının aynılığı üzerinden tamamlanır. Öykü kişileri, batıl inançlar, türküler, töresel kabuller içinde kendilerini ifade ederken de benzerliklerini ortaya koymuş olurlar.

Zaman açısından geniş dilimleri kullanan yazar, siyasi atmosferi geri planda gerektiği kadar bir fon niteliğinde tutmayı başarır. Özellikle Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarını anlatan yazar, öykülerinde tarihsel dilim olarak 1950 yılına kadar uzanır. Kişilerin dramlarının arkasındaki siyasal ve sosyal şartları kısaca aktararak zamanı beslediği gibi onu mizaha dökmek için "Nam Uğruna"da on yıl süren baraj inşaatı ve Truman yardımı, Marşal planı gibi gerçeklikleri de eleştiri olarak kullanır. İlk öykülerde mekân İstanbul iken sonrakilerde kırsala doğru geniş bir açılış vardır. Yalnız dönemdeki sosyal gerçekçi birçok yazarda olduğu üzere kırsal tamamen çaresizliğin mekânı olarak sunmaz. Zor olduğu kadar güzel taraflarını da anlatır. Dil açısından ise ilk öykülerde görülen "Millî Edebiyat Dönemi" dilinden zamanla daha sade sayabileceğimiz bir dil tercihinin ilerlemiştir. Bunu da Osmanlıca kelimelerin giderek azalmasıyla tespit edebilmekteyiz. Köylü öykülerinde doğrudan ağız taklidine başvurmadan Çankırı yöresinin stilize edilmiş söyleyişine yöneldiği de ayrıca vurgulanmalıdır.

İlk öykülerdeki daha sıcak ve insana içtenlikle yaklaşan bakış açısı, hapishane dönemiyle biraz katılmıştır. Bunu da kendi hayatının eserine doğrudan etkisi olarak kabul etmek gerekir. Kemal Tahir, öykü sanatından romana geçerek asıl şöhretini o türde sağlamış bir yazardır, ancak arkasında uzun bir yazı ve teknik uğraşın örneği olarak değerli öyküler bırakmıştır.

Kaynakça

Aktunç, Hulki, (1974), "Hikâyeden Romana Gerçekçiliğin Evrimi (1937-1941)", Türkiye Defteri, Sayı: 6, Nisan 1974, s. 5-11.

Alangu, Tahir, (1965), Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman, cilt: 3.

Baydar, Mustafa, (1960), Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?, Â. Halil Yaşaroğlu Kitapçılık, İstanbul.

Çelik, Naci, (1974), "Kemal Tahir için Biyografi Çalışması", Türkiye Defteri, Sayı: 6, Nisan 1974, s. 17-50.

Demir, Kemal Tahir, (2005), Dutlar Yetişmedi, Bütün Öyküleri 1, Yay. Haz. Sevgül Sönmez, İthaki Yayınları, İstanbul.

Demir, Kemal Tahir, (2005), Zehra'nın Defteri, Bütün Öyküleri 2, Yay. Haz. Sevgül Sönmez, İthaki Yayınları, İstanbul.

Demir, Kemal Tahir, (2009), Üstadın Ölümü, Bütün Öyküleriz, Yay. Haz. Sevgül Sönmez, İthaki Yayınları, İstanbul

Demir, Kemal Tahir, (2006), Göl İnsanları, Bütün Öyküleri 4, Yay. Haz. Sevgül Sönmez, İthaki Yayınları, İstanbul.

Demir, Kemal Tahir, (1969), Göl İnsanları, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Demir, Kemal Tahir, (1989), Notlar/Sanat Edebiyat Dil Dosyası 3, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Lekesiz, Ömer, (1999), Yeni Türk Edebiyatında Öykü 3, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Örgen, Ertan, (2006), "Sosyal Gerçekçi Bakışın Uzaktaki Köyü", Hece Öykü, Sayı: 18, s. 71-80.

Ran, Nâzım Hikmet, (1975), Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar, Bilgi Yayınevi, Ankara.

BİYOĞRAFI VE ROMAN: KEMAL TAHİR'İN HAPİSHANE ROMANLARI, FLAPİSHANE İNSANLARI VE ARGOSU

Mehmet Narlı

Kemal Tahir'in konu, gözlem veya yazıldığı yer itibarıyla neredeyse bütün romanları hapisane ile ilgilidir. Fakat bu çalışmada Kemal Tahir'in, olay örgüleri bütünüyle hapisane içinde yaşanan Esir Şehrin Mahpusu, Kelleci Memet, Kanlar Koğuşu, Dam Ağası ve Namusçular adlı romanlar söz konusu edilmektedir. Kemal Tahir'in birçok romanında olduğu gibi bu romanlarında da yaşantının, gözlemin ve düşüncenin biyografik karakteri önemli bir arka plan olarak vardır. Bu yüzden giriş bölümünde yazarın hapisane hayatının kısaca değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Birinci bölümde önce adı anılan hapisane romanlarının yazılma zamanları, mekânları ve yazılış süreçleri hakkında tanıcı bilgiler ve romanların olay örgüleri verilmektedir. Bu bölümün gövdesini, hapisane romanlarındaki kişilerin özellikleri oluşturmaktadır. Hapisane romanlarında bir dil özelliği olarak argo önemli bir kullanım değeri göstermektedir. Bu yüzden üçüncü bölümde insanların ve mekânın ifade biçimlerinden biri olarak romanlardaki argo kullanımını değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Yazar ve Hapisane

Kabile, cemaat ve cemiyet olarak düzenlenen hayatın bütün toplumsal yetki kullanıcıları, klasik ya da modern anlamıyla devlet adlı otoriteler veya siyaset, din, ticaret ve ahlak hayatının farklı şekillerde yapılanmış egemenleri, örflerin veya kanunların öngördüğü cezalandırma düzeni içinde, aykırı, yanlış, zararlı veya tehlikeli düşünceler beyan edenleri, eylemde bulunanları yüz yıllardan beri tecrit etmişler; sürgünlere göndermişler, zindanlara ve hapisanelere atmışlardır. Suç ve ceza olguları çok eski olsa da, bugünkü hapisane, yapı, işlev ve olgu olarak modern dönemle birlikte görülmeye başlanmıştır. Modern dönemden önceki zamanlarda, esas olanın cezalandırmak olduğu; cezanın da alenen uygulanmasının önemli görüldüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla modern öncesi cezalarda, on sekizinci yüzyıldan sonra ortaya çıkan hücre tipi hapisanede gördüğümüz kişiyi değiştirmek, onun bütün hareketlerini kontrol etmek, davranışlarını yeniden yapılandırmak, onu rehabilite etmek, ona bir kısım düşünce kalıplarını benimsetmek gibi bir anlayış belirgin değildir. Modern dönemlerle birlikte hapisane, hem cezanın uygulandığı yer olarak işlev görmekte hem de bir çeşit ıslah edici mekân iddiası taşımaktadır. Cezaevlerinde okuma yazmadan çeşitli zanaatlara kadar bir dizi eğitim etkinliğinin olması da bu iddianın gereği olarak belirlenebilir. Tabi her kültürün her ülkenin hatta her dönemin cezaevi anlayışı da farklıdır. Örneğin Kemal Tahir'lerin mahkûm olduğu yıllardaki Anadolu cezaevleri ile bugünküler arasında mekânın imkânları, işlevleri ve algılanması açılarından önemli farklılıklar var.

Olayları hapisanelerde geçen romanlara eğilmeden önce 2. Abdülhamit'in özel marangozluğunu yapmış olan Şebinkarahisarlı Yüzbaşı Tahir Bey ile Nuriye Hanımın oğlu olarak

15 Nisan 1910'da dünyaya gelen Kemal Tahir'in (İsmail Kemalettin Demir) hapishane hayatına değinmek gerekir. Kemal Tahir'in hapishane hayatı, "kitaplar vasıtasıyla fikri telkinlerde bulunduğuna; bu suretle maznunun askeri isyana tahrik ve teşvik suçunu işlediğine tam bir vicdani kanaat hâsıl edilmiştir. İstihsal edilmek istenen neticenin vahameti takdiri şiddet sebebi adıyla takdiren on altı yıl müddetle ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına ve hidematı ammeden müebbeden mahrumiyetine" (Orman 2003: 335) şeklindeki kararlar başlar. Kemal Tahir, 1937'de Fatma İrfanla evliliğinin hemen ardından Tan gazetesinde çalışırken 13 Haziran 1938'de Donanma Davası olarak bilinen davada askeri isyana tahrik ve teşvik iddiasıyla, kardeşi Nuri Tahir, Nâzım Hikmet, Hamdi Alev Şamilof, Emine Alev, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Nudiye Yalçı, Kerim Korcan, Mehmet Ali Kantan, Seyfi Tekbilek, Hüseyin Avni Durugün ile birlikte yargılanır. Mahkeme sürecinde karısı Fatma İrfan'a yazdığı mektupta "mahpus olmak başka, mahkemenin neticesini beklemek başka. İnsan mahkûm olursa olayı kabul ederek mapushaneye alışmaya başlar. " (Kemal Tahir 1979: 216) dese de mahkûmiyet kararından sonra böyle düşünemez. Çünkü tahmin bile edemediği kadar uzun bir mahkûmiyet kararı çıkmıştır. Durumu "canım karıcığım muhakkak tahmin ettiğin gibi mahkûm olduk" (Kemal Tahir 1979: 219) diye bildirir. 29 Ağustos 1938'de 15 yıl hapse mahkûm edilip Bekirağa Bölüğü'nden İstanbul Tevkifhanesine (Sultanahmet Hapishanesi) gönderilen Kemal Tahir'in, mahkemenin kararına göre Nâzım Hikmet, Hamdi Alev, Sarı Mustafa, Zehra, Kerim Sadi gibi kimselerle sıkı temaslar olmuştur. Evinde yapılan aramada sosyalizm, Marksizm ve komünizmle ilgili yetmiş iki kitap bulunmuş; bu kitaplardan bir kısmını kardeşi üstçavuş Nuri Tahir vasıtasıyla Yavuz gemisine sokmuş ve böylelikle erbaşlar üzerinde propaganda ve telkinlerde bulunmuştur (Tanju, 1998). Kemal Tahir, Nâzım Hikmet, Mustafa Börklüce, Kerim Sadi, Hikmet Kıvılcımlı ile arkadaşlığının, Marksist öğretiyi öğrenmenin böyle bir sonuç getirdiğine inanmamış ve itiraz etmişse de sonuç değişmemiştir. Kendisi ve arkadaşları bir taraftan temyiz mahkemesinin kararı bozmasını beklemişler diğer taraftan affedilmeleri için çeşitli girişimlerde bulunmuşlar hatta bir iki yıl boyunca İsmet Paşa'nın af çıkaracağını ummuşlardır. Nâzım Hikmet için dayısı Ali Fuat Paşa'nın, Kemal Tahir için Mareşal Fevzi Çakmak'ın bazı girişimlerde bulunduğu mektuplardan anlaşılmaktadır. Mektuplarda Ali Fuat Paşa'nın adı "Dayı Paşa", Fevzi Çakmak'ın adı "Müşir" olarak geçmektedir. Hatta tarihsiz mektuplarının birinde (1938'in son günleri veya 1939'un başları olmalı) İsmet Paşa'dan "günahsız olduklarına eminim. Merak etmesinler. Her şey düzelecektir" (Kemal Tahir 1979: 370) şeklinde bir haber geldiği bildirilir. Kemal Tahir'in İstanbul Tevkifhanesine girdiği aylarda eşi Fatma İrfan'a yazdığı mektuplarda temyiz ve af konusunun yanında dikkat çeken bir şey de, Mustafa Kemal Atatürk'e hayranlığını ve bağlılığını bildirmesidir. Zaten Kemal Tahir'in resmî ideolojinin tezlerine kesinlikle karşı çıkışı ve Osmanlı'nın Batı'ya göre daha adil ve eşitlikçi olduğuna inanması 1960'tan sonradır. Hatta bu tarihten sonra Marksist arkadaşlarıyla da görüş ayrılıkları yaşar. Ona göre" Türk sosyalistleri Kominter'le gereğinden fazla yakınlaşırken Anadolu halklarından kanserden kaçır gibi kaçmışlardır. " (Sevim 2004, 82).

Fatma İrfan'a yazılan mektuplarda Kemal Tahir'in mahpushaneye alışmaya çalıştığı, kendini diri ve üretken kılmak için çabaladığı anlaşılmaktadır. 16. 10. 1938 tarihli mektubunda hapishaneyi bir eğitim yeri olarak görmekte ve şöyle konuşmaktadır: "Bizim üniversite ferdi mücadeleyi esas tutmuştur. Bozulmuş bir ordu gibi herkes kendi başının çaresine bakar. Burada iptidai bir orman kanunubütün sertliği ve insafsızlığı ve kahpeliği ile caridir. Herkes kendi yiyeceğinden ve

mesul. " (Kemal Tahir 1979: 228). Aynı mektubun devamında içinde bulunduğu mekânı ironik olarak da algılamakta ve "bizim üniversiteye enstitü demeyip üniversite demenin kabahati Sinyor Benito Musolinidedir. Şayet Sinyor enstitü demiş olsaydı bugün ben de öyle yazacaktım. İkimiz de karı koca enstitü tahsiline girişmiş olacaktık. " (Kemal Tahir 1979: 230) demektedir.

Yine mektuplardan anlaşıldığına göre Nâzım Hikmetle ve diğer arkadaşlarıyla birlikte olmak Kemal Tahir'e güç vermektedir. Entelektüel arkadaşlar birbirlerini yazmak okumak konusunda desteklemektedirler. Kemal Tahir, kendi yazdıklarından, Nâzım'ın yeni yazdığı şiirlerden eşi Fatma'ya da yollamaktadır. Hem kendi aralarında hem de mektuplarda yapılan roman kritikleri de dikkat çeker. Kemal Tahir 17. 12. 1938 tarihli mektubunda Dostoyevski'nin hapisane için söylediği söze atf yaparak "hakikaten burada kocaman ve somurtkan çocuklar var. Ve sabır mektebi, insanlara sabra benzemeyen bir acayip metanet vererek hayatını yaşıyor. " (Kemal Tahir 1979: 343) derken, hapisane hayatına alışmanın başka bir yüzünü gösterir.

Kemal Tahir'in, sonraları çok meşhur olan "sarı defterleri"bu ilk hapisanesinde tutmaya başladığı anlaşılmaktadır. Eşine yazdığı mektupların neredeyse tamamında yazdığı bir romandan söz eder. Adı belli olmayan romanın planı, yazılışı, üzerinde yapılan değişiklikleri konusunda karısıyla haberleşir fakat romanın biyografik bilgiye dayandığı, Abdülhamit döneminden Millî Mücadele'ye kadarki zamanı işleyeceği açıktır. Bu bilgiler yazarın Esir Şehir dizisine başladığını haber verir. Çünkü romanından söz ettiği 10. 12. 1938 tarihli mektubunda "1938 senesinde Cumhuriyet ordusunu isyana teşvik etmiş olmak cürmü ile hapse tükılan Kemal Tahir'in Türk inkılâbına dair en kuvvetli eseri yazması tarihte pek garip olacak" derken bir taraftan aldığı ceza karşısında ironik bir tavır ortaya koyar, diğer taraftan da yazmayı düşündüğü dizi romanın muhtevası hakkında bilgi verir.

Bu ilk hapisanedeki uğraşlardan biri de resim. Nâzım Hikmet dostlarının ve yakınlarının resimlerini yapar. Yalnız bir mektubunda Kemal Tahir'in de resim yaptığına dair bir bilgi vardır sanki ama Kemal Tahir'in resim yaptığını gösterir başka bilgi de yoktur. Kemal Tahir'in Karılar Koğuşu'nda Gazeteci Murat da resim yapar. Bu, Nâzım'dan gazeteci Murat'a aktarılan bir özellik olabilir. Aynı şekilde Nâzım'ın da Kemal Tahir'in mektuplarından, özelliklerinden şiirlerine dizeler düşürdüğü daha sonraki Nâzım Hikmet-Kemal Tahir mektuplaşmalarından anlaşılmaktadır. Yine Nâzım'ın İstanbul Tevkifhanesinde yazmaya başladığı romandaki Cemalettin Mahir, Kemal Tahir'dir. İki arkadaş birbirlerinin özelliklerinden ve çalışmalarından eserlerine izler düşürürler.

1940 yılının Haziran ayı başlarında Kemal Tahir, Nâzım Hikmet, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve bazı diğer arkadaşları ile Çankırı Hapishanesine gönderilirler. Çankırı'ya gitmeden önce Kemal Tahir, Fransızların düzenlediği bir baloya katılmasından dolayı eşi Fatma İrfan'dan boşanır. Böylece İstanbul'dan ayrılırken geride bir eş de bırakmamış olur. Çankırı'da Kemal Tahir ile Nâzım Hikmet, Kablettetarih adlı bir roman çalışmasına başlarlar. Fakat bu çalışma on altı ay süren birlikteliğin bitmesiyle yarım kalır. Ancak Kemal Tahir, Çankırı Hapishanesindeyken Göl insanları'na alacağı dört hikâyeyi Tan gazetesinde yayımlar ve Sağırdere adlı romanını yazmaya başlar. Önceleri hikâye olarak düşündüğü bu çalışma çok uzayınca romana dönüştürülür.

Nâzım'ın Bursa Cezaevine gitmesinden sonra Kemal Tahir de 1942'de Malatya Cezaevine gönderilir. Burada onlarca sarı defter dolmaya başlar. Namuscular, Telgrafçı Abdurrahim Bey,

Karılar Koğuşu, Şeyh Süleyman Efendi adlı roman notlarını yazmaya başlar. Bu roman veya hikâye çalışmalarına kendini İstanbullu Gazeteci Murat olarak dâhil eder. İstanbullu Murat Bey, kişileri dinleyen, hikâyelerini not alan, onların sorunlarını çözmeye çalışan bir entelektüeldir. Bu arada başgardıyanın akrabası olan fabrika işçisi Melahat ile nişanlanır. Fakat bu nişanlılık Nâzım'ın Kemal Tahir'e yazdığı mektuplarda söz konusu edilmemektedir. Yeri gelmişken değinmek gerekir ki on iki yıl boyunca Kemal Tahir'in Nâzım Hikmet'e yazdığı mektupların bulunmamış olması önemli bir kayıptır.

Kemal Tahir, hapislik hayatının 1945-1948 arası zamanını Kardeşi Nuri Tahir ile birlikte Çorum Cezaevinde yaşar. Meşhur sarı defterler burada da dolmaya başlar. Nâzım Hikmet'in mektuplarından anlaşıldığına göre yazar, Bir Mülkiyet Kalesi, Büyük Macera (Büyük Mal), Dar Ağası ve Kara Müdür adlı roman çalışmalarına burada başlamıştır. Nâzım'ın Bursa'dan Çorum Cezaevine gönderdiği bir mektupta Kemal Tahir'in Büyük Macera adlı romanını nerdeyse bitirdiği anlaşılmaktadır (Nâzım Hikmet, 1968; 381). Fakat bu isimle ayrı bir roman yayımlanmadığına göre ya isim değişmiş [Büyük Mal) ya da bu çalışma diğer romanlarının içine dağılmıştır. Çorum Cezaevinde Kemal Tahir'e arkadaşlık etmiş olan Celalettin Arif Demirel, onun hapisyedeki varlığının etkisi ve çalışmaları hakkında bilgiler verir: "Yıl 1945 Çorum zindanında elini sıkamak şerefine erdiğim insandır Kemal Tahir. Onunla çabuk kaynaştık. İlişkimiz arkadaşlık sınırını çarçabuk aşarak kardeşliğe dönüşüverdi. Etrafına ışık saçan bir meşaleydi o. Malatya Cezaevinden sürgün gelmişti. (191) Bana verilen haber Çorum Cezaevine 'kitaplı bir casus'un geldiği idi. Yanıma geldi ve sohbe kaldığımız yerden devam ederek 'evet şu Çankırı'dan gelen Kara Bilal'in dam ağalığına yeltenmesinden söz ediyorduk' dedi". Bunları anlatan Celalettin Arif Demirel'e göre Kemal Tahir, mahkûmları konuşturur, onların davranışlarını not eder cezaevinde huzursuzluk çıkarsa ilgilenir; nedenlerine eğilir, yönetimle mahkûmlar arasında çıkan uyuşmazlıkların giderilmesinde çaba gösterirmiş (Özsoy, 2004; 193).

Kemal Tahir hapislik hayatının son yılını Nevşehir Cezaevinde yaşar. 1950'de genel afı serbest kalan yazar, İstanbul'a döner ve Sıdika Uzunhasan (Semiha Hanım)'la evlenir. Bu uzun mahkûmiyet döneminden sonra Kemal Tahir'in kısa bir mahkûmiyeti daha olmuştur: 1957'de 6-7 Eylül olaylarıyla ilgili bir davadan dolayı da Harbiye Mahbesinde altı ay hapis yatmıştır.

ROMAN VE HAPİSHANEROMANLARIN BİYOGRAFİK KARAKTERLERİ

YAZILMA SÜREÇLERİ VE OLAY ÖRGÜLERİ HAKKINDA

Esir Şehrin Mahpusu

Kemal Tahir'in İstanbul Tevkifhanesindeyken eşi Fatma İrfan'a yazdığı mektuplarda mütareke döneminden Milli Mücadele'ye uzanan süreci anlatan bir romanın notlarını tutmaya başladığı anlaşılmaktadır. Hatta bu notların ve roman için yapılan okumaların daha sonra "Esir Şehir" dizisi olarak bilinen Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Hür Şehrin İnsanları gibi romanların ham malzemesini oluşturduğu da açıktır. Daha geniş anlamda bu ilk hapisyane, yazarın Türk toplumunun Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişinin sosyolojik, ekonomik ve siyasal temellerini sorgulamaya başladığı bir mekân olmuştur. Anadolu hapisyelerinde yaşanan hayat ve yapılan titiz gözlemler, yeni Türk devletinin gösterdiği siyasal tavır ve bilimsel sosyalizm kaynaklı okumaların doğurduğu "Asya Tarzı Üretim Tarzı"nı yeniden yorumlama gibi kazanımlar, Kemal Tahir'in İstanbul Tevkifhanesindeyken tuttuğu notların mesajlarını

etkilemiştir. Bu yüzden mütarekeden Millî Mücadele'ye şeklindeki problem alanı Osmanlı ve hâlihazırdaki Türk toplumu olarak genişlemiştir.

Esir Şehrin Mahpusu romanının biyografik kaynakları var. Örneğin Kemal Tahir, Bekirağa Bölüğünde bir süre tutuklu bulduktan sonra İstanbul Tevkifhanesine (Sultanahmet Cezaevi) gönderilir. Romandaki Kamil Bey de Bekirağa Bölüğünden aynı hapis haneye gönderilir. Kemal Tahir'in suçu ile romandaki Kamil Bey'in suçu aynıdır, ikisi de Divanı Harp'te yargılanır. Kemal Tahir de romandaki Kamil Bey de gazetecidir. Kemal Tahir'in eşi Fatma'dan ve romandaki Kamil Bey'in eşi Nermin'den boşanmalarının zamanı da yeri de aynıdır. İkisi de Sultanahmet'teki ceza günlerinin sona erdiği ve yeni bir hapis haneye gidecekleri sırada eşlerini boşarlar. Biyografik bilgi bunlarla da sınırlı değil. Bazen Kemal Tahir'in eşi Fatma İrfan'a yazdığı mektuplarda verdiği bilgilerin, aktardığı duyguların bir kısmı hemen hemen aynı cümlelerle romandaki Kamil Bey'in eşi Nermin'e yazdıklarında vardır. Örneğin Kemal Tahir'in 10. 10. 1938 tarihli mektubunda eşine yazdığı mektupta kullanılan "burada güvercinler var. Kuşların bunlardan daha miskini daha kansız olamaz" (Kemal Tahir 1979; 222) cümleleri romanda da kullanılır. Yazarın mektuplarındaki hapis hane içi bilgiler, romanda da kullanılır. Esir Şehrin Mahpusu'nda Kamil Bey'in tanıklık ettiği Âdembaba (yoksulların, kimsesizlerin, dilencilerin bulunduğu koğuş) ve beyler koğuşları hakkında Kemal Tahir eşi Fatma Hanım'a bilgi verir: "Âdembaba koğuşunda çırpıplak talebeleri (hapis haneyi üniversite olarak değerlendiriyor) yatar; altlarında gazete kâğıtları serilidir. Beyler koğuşunun duvarları bile halılarla kaplıdır" (Kemal Tahir 1979: 228) gibi cümleler hem mektuplarda hem romanda yer alır.

1962 yılında yayımlanan Esir Şehrin Mahpusu romanının olay örgüsü şöyle özetlenebilir: Yüksek tahsil görmüş, birçok ülkeler görmüş Kamil Bey, Oivanı Harp tarafından on beş yıl hapis cezasına çarptırılır. Bekirağa Bölüğünde bir süre tutulduktan sonra Sultanahmet'teki cezaevine götürülür. Hapis hane görevlilerine, hapis hane jargonunu bilmediği için suçu sorulduğunda "iftira" der. Oysa hapis hanede bu kelime, hırsızlık anlamındadır. Bunun üzerine Kamil Bey, benzer suçluların yaşadığı bir koğuşa verilir. Bu koğuşun ağası, "Paytoncu Osman'dır. Osman ve adamları, yedirdikleri yemek ve yatırdıkları yatak için bedel istemek, ortaya alıp kumara sürüklemek gibi yöntemlerle Kamil Bey'in paralarına ve eşyalarına el koyarlar. Zekeriya Hoca adındaki üfürükçü, görünüşte Kamil Bey'e (Koğuşta Hafız lakabı takılmıştır, bu isim hapis hane argosunda acemi saf anlamında kullanılır.) hapis hane "zagonu"nu öğretecektir, gerçekte o da Paytoncu Osman'ın bu işte görevli adamıdır. Kamil Bey, ilk görüşe eşini ve kızını beklerken akrabası Ramiz Efendi'nin eşi Fatma Hanım, yanına oğulları Kadiri de alarak Kamil Bey'i ziyarete gelir. Kadının getirmiş olduğu kurabiyelere Paytoncu Osman'ın adamları el koyarlar. Bu basit hadise Kamil Bey'in uyanışını ve kişiliğini ortaya koyuşunu sağlar. Kamil Bey, Paytoncu Osman'ı ve adamlarını iyi bir dayaktan geçirdikten sonrasürükleyerek müdüre götürür. Bu olay Kamil Bey'in gerçek suçunu da ortaya çıkarır. Hırsız bir levazım paşasını vurduğu için cezaevinde yatmakta olan ve revirde kalan İttihatçı Binbaşı Arif Bey'in de olaya el koyması üzerine Kamil Bey, siyasiler bölümüne alınır. Bundan sonra Kamil Bey akrabalarıyla görüşmelerini müdürün odasında yapar. Artık Kamil Bey'in adı Kuvayı Milliye hareketini desteklediği için "millici Ahi'dir. Bu adlandırma aynı zamanda romanın ikinci bölümünün adı olur. Binbaşı Arif Bey'in hemşehrisi ve emir eri olan Sefer, bir taraftan Kamil Bey'in hizmetini görürken bir taraftan da Binbaşı Arif Bey'le birlikte katıldıkları savaşları anlatır. Artık hapis hane bir sohbet, tartışma, fikrî ve sanatsal bir üretim mekânı hâline

dönüşmüştür. Kamil Bey, Arif Bey, Binbaşı Şükrü Bey ve Nuh Bey'den oluşan bu grubun sohbetleri vasıtasıyla romanda İstanbul'daki birçok subayın ve sivil şahısların Anadolu hareketine nasıl katkı sağladıkları da ortaya çıkar. Eşi Nermin, halası kızı Sabriye ile birlikte Kamil Beyi ziyarete gelir ama kızları Ayşe'yi getirmemiştir. Kamil Bey, cezasını anımsatarak, eşine, isterse boşanabileceğin! söyler, Nermin Hanım ise buna tepki gösterir. Ancak, bir süre sonra Kamil Bey'i ziyarete gelen hala hanımın hizmetçisi Eleni, Nermin Hanımın Fransız balosuna katıldığını ve Doktor Lütfi Bey'le arkadaşlık ettiğini bildirir. Kamil Bey, aynı haberi bir gazetede de okuyunca sarsılır, bir mektup yazarak eşine kendisini boşadığını bildirir. Zaten mahkûmların Sultanahmet Cezaevindeki süreleri de sona gelmiş bulunmaktadır.

Kelleci Memet

Olay örgüsü Anadolu hapisanelerinde geçen romanlarda Kamil Beyin yerini İstanbullu Gazeteci Murat alır. Murat, mahkûmlarla konuşan, onların dertleriyle ilgilenen, mahkûmlar üzerinde güvenilir bir otoritesi olan bir kişidir; mesleği ve suçu ile Kamil Beyin hatta Kemal Tahir'in aynısıdır.

Nâzım Hikmetin Kemal Tahir'e Bursa Hapishanesinden yazdığı mektuplara göre, Kelleci Memet yazılış hikâyesi Çankırı Cezaevinde başlamakta Malatya Cezaevinde devam etmektedir. Nâzım Hikmet, Malatya Cezaevine yolladığı bir mektupta "kelleci bir harikadır. Çünkü reeldir, çünkü bir realite en doğru görüşle, felsefeyle sanat tekniğiyle verilmiştir. " (Nâzım Hikmet 1968) dediğine göre roman Malatya'da iken bitmiş ya da bitme aşamasına gelmiştir. Ayrıca yazarın Çankırı Cezaevinde tuttuğu roman notları da Kelleci'nin Çankırı'da yazılmaya başladığını doğrulamaktadır. Kelleci Memet romanının izini yazarın tuttuğu roman notlarından izleyebiliriz. Kemal Tahir'in roman notlarına dikkat edilirse bu romanın önceleri "Dişi Tuzak"adıyla düşünüldüğü anlaşılır. Fakat unutmamalı ki romancı, tuttuğu roman notlarını aynısıyla romanlarına aktarmamakta hatta bir romanı için düşündüğü kimi olayları ve kişileri başka bir romanda yeniden kurmaktadır. Nitekim Sanat/Edebiyat 4 notlarında (Kemal Tahir 1990: 347-388) Kelleci Memet romanı için tutulan notların tamamı Kelleci Memet romanında görülmemektedir. Kemal Tahir'in hapisanede nasıl çalıştığına dair bir örnek vermek için bu notların planını kısaca vermek yerinde olabilir: "Dişi Tuzak" adlı ilk notta romanındaki insan dramının özünü hazırlar. "Su" başlıklı notunda, dram ve mekân arasında ilişki kurmayı düşünmektedir. "Dişi Tuzak" adlı ikinci notunda Haydar'ın kimliği ve niteliği hakkında bir arka plan hazırlamayı düşünmektedir. Fakat hemen arkasında yeniden bir "Dişi Tuzak" notu düşer ve bu sefer Kelleci Memet'in öldüreceği Osman Ağa'ya ve ailesine eğilir ve Osman Ağa'yı oğlu Yusuf'u, ikinci karısı Ümmühan'ı ve Ümmühan'ın ilk eşinden olan kızı Ayşe'yi çizmeye çalışır. Romanın iskeletini bu başlık altında kurmaya çalışan yazar, Memet'in Osman Ağa'nın evine gelişini, Cinci Nezir'in vakadaki rolünü ortaya koymayı tasarlamaktadır. "Not" başlığında romanın aksiyonlarını, düğümlerini ve çatışmalarını sıralamaktadır. "Yaşayıştan Özellikler" notunda romandaki hayatın hangi temel figürler etrafında kurulacağını tasarlar. "Köyden Kurtulma isteği" başlıklı notunda mekândan kaçış umudunu ve planını vermeye çalışır. "Tipler"adlı notunda Ayşe, Memet, Yusuf, Ümmühan, Osman Ağa, Çerçi Nezir, Nazlı adlı kişilerin özellikleri özetlenir. "Olayın Başladığı Zaman Genel Durum"notunda roman vakasının nasıl başlayacağı tasarlanır (Kemal Tahir 1990: 347-376). Bu çalışma notlarının bu aşamadan sonra başka bir kola ayrıldığı Azap Ali adlı yeni bir çalışmanın tasarlandığı görülmektedir. Fakat Kelleci

Memet adıyla yayımlanan romanında olay örgüsü özellikle Çankırı Cezaevindeki Kelleci Memet merkezinde tasarlanmıştır.

Bitmiş bir roman olarak yayımlanan Kelleci Memet romanının olay örgüsü 1940'lı yıllarda Çankırı Cezaevinde yaşanmaktadır. Birinci bölümde Kelleci'nin suçu, kişisel özellikleri ve Murat Bey ile olan ilişkileri anlatılır. Çankırı köylerinden on beşon altı yaşlarında bir delikanlı olan Kelleci Memet, evlatlık ve hizmetçi olarak yanında bulunduğu Osman Ağa'yı vurmuştur. Kendisi yanlışlıkla vurduğunu söylese de hikâyesinin satır aralarında bunun bir yanlışlık olmadığı sezilmektedir. Kelleci, saf görünmesine rağmen oldukça kurnaz ve yeteneklidir. Murat Bey'in çabasıyla okuma yazmayı çok kısa zamanda öğrenir. Çalışkanlığı, yeteneği sayesinde tenekecilik zanaatı da öğrenmiştir. Onun şeytansı bir tarafı olduğunu, gözünün hapisaneden kaçmakta olduğunu söyleyip ezmek isteyenler olduğu gibi, onu revir meydancısı yaptırmak isteyenler de vardır. Bu bölümde hapisane hayatı, çeşitli suçluları, çeşitli ilişkileri ve dalavereleri de anlatılır. Kelleci hem kurnazlığı hem de Murat Bey'in kollaması ile birçok tuzaktan kurtulur. Bu arada Kelleci'nin Osman Ağa'sının ikinci karısı Ümmühan, Kelleci'ye yiyecek giyecek yollamaktadır. Kelleci ziyarete gelen köylülerden, Osman Ağa'nın oğlu Yusuf'un Cemile ile evleneceğini duymuş ve olan biteni Murat Bey'e anlatmıştır, fakat anlattıklarından birbirine bağlanmayan olaylar hâlâ vardır. Romanın ikinci bölümünde Kelleci'nin yaşadıklarının ayrıntıları ortaya konur. Buğday tarlalarında kalan başakları (bunlara 'kelle'denir) toplayan bir ailenin çocuğu olan Kelleci Memet babası tarafından Osman Ağa'nın yanına verilmiştir. Kelleci, çalışkanlığı ile Osman Ağa'nın gözüne girmiştir. Karısı ölen Osman Ağa, Cemile adlı bir kızı olan Ümmühan'la evlenmiştir. Fakat bir kolu olmayan'eksik'Osman Ağa, artık Ümmühan'a kocalık edemediği için Ümmühan, oğulluğu ile yani Osman Ağa'nın oğlu olan Yusuf'la ilişkiye girmiştir. Fakat Osman Ağa da Ümmühan'ın kızı olan Cemile'ye sarkıntılık etmektedir. Kelleci Memet ile Cemile birbirlerini sevmektedirler. Ümmühan, Kelleci ile Cemile'nin ilişkilerini bildiği için Kelleci'yi kullanmak ister ve Osman Ağa'nın Kelleci ile Cemile'yi bir aradayken gördüğünü, bu yüzden Cemile'nin Yusuf'a verileceğini söyler. Amacı Osman Ağa'yı Kelleci'ye öldürtmek ve Yusuf'la ilişkisini rahat devam ettirmek ve Osman'ın malına sahip olmaktır. Açıkça söylenmese de Kelleci, Osman Ağa'yı Cemile'yi alabilmek için öldürmüştür. Fakat Kelleci, Ümmühan'ın çevirdiği dolabı öğrenmiştir. Roman Kelleci'nin teneke makasını da yanına alarak hapisaneden kaçtığıının duyulması ile sona erer.

Karılar Koğuşu

Karılar Koğuşu da Kemal Tahir'in Malatya Cezaevindeki notlarından oluşan bir romandır. Kelleci Me/netteki İstanbullu Gazeteci Murat Bey, aynı kişi, aynı özellikler ve aynı görevle bu romanda da vardır. * Malatya Cezaevinde başlanan, Çorum Cezaevinde biten bu roman, Kemal Tahir'in ölümünden sonra eşi Semiha Demir tarafından yayımlanmıştır. Karılar Koğuşu da Esir Şehrin Mahpusu, Kelleci Memet gibi biyografik özellikler taşımaktadır. 1942-1944 arası Malatya Cezaevinde yatan ve mahkûmlarla ilgilenen, yazı yazan Kemal Tahir ile aynı cezaevinde kalan, roman yazan, on beş yıla mahkûm siyasi mahkûm Murat aynı kişidir. Eser dışı güçlü bir figür olan Nâzım Hikmet, hem Kemal Tahir'in hem de İstanbullu Murat'ın dostudur. İstanbullu Murat Bey, özellikle kendi kendisiyle konuşmalarında Nâzım Hikmet'i düşüncelerine ortak eder. Nâzım, bir dost ve üstat olarak Kemal Tahir'in de hep yanındadır. Romanda Murat Bey'in sergardiyanın fabrikada çalışan kızı Nebahat ile bir gönül ilişkisi vardır. Kemal Tahir de aynı şekilde Malatya'da

sergardiyanın kızı Melahat ile nişanlanmıştır. Karılar Koğuşu, yoğun ilgi gören ve bu yüzden sinemaya da uyarlanan bir romandır. Aynı isimle yapılan filmin (1989) yönetmenliğini Halit Refiğ yapmış, başrollerini Kadir İnanır ve Hülya Koçyiğit paylaşmıştır.

Kemal Tahir, Malatya Hapishanesinde tuttuğu notlarda genel olarak bölge insanlarının hayata tutunmak için bağlı oldukları temel yapıları (karnını doyurmak, güvende olmak, cinsellik) irdelleyerek 1943 Türkiye'sinin ortalama insanını tanıtmaya çalışır, bu yapılarla II. Dünya Savaşı arasındaki ironik ilintileri işaret eder, Türkiye siyasetinin bu savaş karşısındaki tavrını eleştirir.

Karılar Koğuşu romanında Murat Bey'in temel görevi hapishanedeki insanların birbiriyle ilişkilerini ve problemlerini yansıtmak suç ve ceza arasındaki insanların doğal insanlıklarını tasvir etmektir. Romanın olay örgüsü ve aksiyonu Murat'ın ilgilendiği, yardım ettiği ünlü hayat kadını Tözey, çok genç olan âşığı ile birlikte kocasını zehirleyen idam mahkûmu Hanım, Gardiyan Şefika ve küçük mahkûm Aduş merkezinde gelişir. İstanbullu Murat Bey, ahlak, hukuk, ilim ve insani ilişkiler açısından hapishanede otorite olan kişidir. Bu özellikleri ile hem erkekler bölümünde hem de "Karılar Koğuşu"nda sevilen saygı duyulan, güvenilen biridir. Çünkü o mahkûmlara madden ve manen yardım eder, istidalarını yazar, aralarındaki anlaşmazlıkları çözer, davalarını takip eder. Murat Beyin karılar koğuşundaki varlığı bu özellikleri ile sınırlı değildir. Kadınlardan Hanım ile Tözey, Murat Bey'e Aşıktırlar; Murat Bey bu ikikadının kıskançlık yüzünden koğuşta kavga ettiklerini sonradan öğrenir. Bu kadınlardan Hanım, küçük yaştaki dostu (sevgilisi) Ali ile kocasını öldürmüştür ve cezası idamdır. Murat Bey, idamdan kurtulması için ona akıl verir, yol gösterir, fakat gösterilen yol Ali'nin cezasını artıracığı için Hanım bu işe bir türlü yanaşmaz. Bu arada Malatya umumhanesinin tanınmış kadınlarından Tözey de hapishaneye düşer. Tözey, işini iyi yapan, birçok varlıklı erkeği birden idare eden, bu yüzden hayli sermaye edinmiş; "âlem"de meşhur olan biridir. Kısacık cezasını çekmek üzere hapishaneye girse de hemen yardımları, verdiği ziyafetleri ile öne çıkar. Koğuşta duyduklarına, karşılaşp konuşmaları da eklenince Murat Bey'e gönül verir. Murat Bey bunu fark eder ama hem bu kadınların aşklarının, duruma, mekâna ve zamana göre çabuk yön değiştirdiğini bildiğinden hem de Tözey, hapishanedeki yoldaşlarından Hacı Abdullah'ın gözdesi olduğundan karşılık vermez. Fakat Tözey hapishaneden çıktıktan sonra da Murat Bey'e hediyeler göndermeyi, onun çamaşırlarını yıkayıp ütülemeyi ihmal etmez. Hapishaneye gardiyan olan Şefika da kocasını sevmeyen, oynak tabiatlı olan ve Murat'a yanaşmak isteyen bir kadındır. Murat'tan karşılık alamayınca gardiyan Abdullah'ı ele geçiren, adama evini barkını sattıran, kendi kocasını ve çocuklarını terk eden ahlaksız bir kadındır. Murat fazla dile getirmese de sergardiyanın kızı Nebahat'a ilgi duymaktadır. Fakat ne yazık ki kız henüz on yedi yaşındadır ve üstelik Murat'ın daha on iki yıl cezası vardır. Hapishanede zina, hırsızlık, cinayet gibi suçların yanı sıra İsmet Paşa'ya sövmek gibi suçlar da vardır. Bu suçlulardan biri on dört aya mahkûm olan Hubuş Kadın'dır. Murat bey onun da adli işlerini takip eder. Hanım, bütün ısrarlara rağmen Ali'nin cinayeti tasarladığını söylememiş ve idam edilmiştir. Roman, hapishanedeki bütün insanların iyiliklerini, kötülüklerini, yiğitlik ve zaafalarını, kurnazlık ve cahilliklerini, korku ve yalnızlıklarını doğal bir bakışla gören ve bu insanların neden bu hâlde olduklarını düşünen Murat Bey'in duyduğu üzüntüyle son bulur.

Namuscular

Namuscular ismiyle yayımlanan roman da Kemal Tahir'in Malatya Cezaevinde tuttuğu notlardan

oluşur. Yine Kemal Tahir, Kelleci Memet, Karılar Koğuşu, Damağası romanlarında olduğu gibi bu romanda da İstanbullu Murat Bey adıyla yer alır. Mahkûmlar onunla ilişkileri ile romanda görünürler. O, mahkûmlarla ilgilenir, yardım eder akıl verir ve zaman zaman da bilinçlendirmeye çalışır. Murat Bey, bu romanda biraz daha Kemal Tahir'i ortaya koyar; yazdıklarından dolayı tutuklandığını, hapisanede geçinmek için romanlar yazdığını, suçunun "komünistlik" olduğunu ama gerçekte komünistliğin insanın insanı ezmesine karşı çıkmak olduğunu falan söyler (Kemal Tahir 1974). Murat Bey'in okuduğu kitaplar, tartıştığı konular, yazdığı insanlar hem Kemal Tahir'in kitapları, düşünceleri ve insanlarıdır.

Malatya Cezaevinde yazılmaya başlanan bu romanı daha doğrusu roman notlarını, Kemal Tahir'in ölümünden bir yıl sonra eşi Semiha Demir yayımlar. Yazarın ani gelen ölümü neredeyse tamamı eski yazıyla yazılmış binlerce sayfayı taramak, tasnif etmek gibi bir durum meydana getirir. Dilden edebiyata, romandan siyasete yığınla not vardır. "Topal İhanet", "Batı Çıkmazı" gibi adı olan fakat belli bir bütünlüğe kavuşmayan roman notları bulunduğu gibi az çok bir roman bütünlüğünü sağlamış görünen Damağası, Bir Mülkiyet Kalesi, Sakin Bir Memleket gib roman notları da vardır. Namuscular adıyla yayımlanan kitap da, bu, adı konulmuş dosyalardan çıkar. "Namuscular 1973", "Malatya Notları 1945", "Telgrafçı Abdurrahim" ve "Şeyh Süleyman Efendi" başlıklarıyla dört bölüm olarak yayımlanan Namuscular'ın genel anlamıyla Malatya Cezaevinde tutulan roman notlarının bir bölümünü oluşturduğu; yazarın bu notların başka bir bölümünden ise Karılar Koğuşu adlı romanı çıkardığı anlaşılmaktadır. Namuscular adıyla yayımlanan kitabın bölümleri arasında mekân ve zaman dışında bir bütünlük yok, her bölüm, İstanbullu Murat hariç farklı kişilerin merkezinde gelişiyor. Fakat özellikle ilk üç bölümdeki namus problemi ve cinayetleri (ki hapisane zagonunda bu mahkûmların adı "namuscular"dır) bölümler arasındaki ilgiyi kuruyor. Gerçi Şeyh Süleyman Efendi adlı dördüncü kısım, şeyhlik kurumunun eleştirisi merkezinde kurulur ama yazar, Süleyman

Efendi'nin namussuzluğunu ve bu namussuzluğa göz yuman halkı düşünüp "namuscularla ilişkilendirmiş olmalıdır. Dört bölüm hâlinde yayımlanan Namuscular ile Karılar Koğuşu arasında da mekân ve zaman benzerliğinin dışında ilişkiler vardır. Örneğin Namuscular'üa zina, aldatma, cinayet, çeşitli ahlaksızlıklar erkekler merkezinde örülürken, Karılar Koğuşu'nda kadınlar merkezinde örülür. Romanlarda İstanbullu Murat'ın dışında Tözey, Gardiyan Abdullah, Hacı Abdullah gibi ortak kişiler de vardır. Hatta Namuscular1da Mazmanoğlu Hacı Abdullah ve İstanbullu Murat arasında geçen konuşmaların bir kısmı Karılar Koğuşu'nda da aynı şekliyle vardır. Anlaşılan bu romanların ham malzemesi olan Malatya Cezaevi Notları'nda yazar, yoksul ve cahil Anadolu insanının zaafalarını, korkularını, yalnızlıklarını, güvensizliklerini, kurnazlık ve saflıklarını kadınlar ve erkekler üzerinden ayrı ayrı vermeyi tasarlamıştır. Satır aralarındaki mesajların anlamlarına dayanarak yazarın aslında bozulmuş iktisadi yapının, adalet ve düzen dağıtmada yetersiz kalmış devletin eleştirisini, bütün bu bozulmuşluğa, ilgisizliğe ve imkânsızlığa en doğal hâliyle maruz kalmış Anadolu halkının üzerinden yaptığını söylemek gerekir.

Malatya Cezaevi notlarının bir bölümünün Bilgi Yayınevi tarafından Namuscular adıyla yayımlanmasının sebebi, yazarın bu notları tasnifinden kaynaklanır. Kemal Tahir, "Malatya Cezaevi Notları 1945", "Telgrafçı Abdurrahim", "Şeyh Süleyman Efendi" başlıklı notlarını 1973'te yeniden düzenleyerek bütünlüklü bir roman çıkarmayı planlamış ve "Namuscular" başlığı altında yazmaya başlamış fakat bitirememiştir. Yazarın, diğer bölümleri gözden geçirerek

Namuscular11 yeniden yazarken ifade, olay ve çatışma bakımından daha edebî bir düzey hedeflediği anlaşılmaktadır.

Namuscular kitabının "Namuscular 1973" adlı bölümü Mazmanoğlu Hacı Abdullah merkezinde gelişir. Hacı Abdullah varlıklı, cesur ve uçkuruna düşkün bir "ağa" olarak düşmüştür hapisaneye. Hapishaneden çıkmasına az bir zaman vardır. Burnunu karıştırta karıştırta ortalıkta gezmekte, en yakın arkadaşı İstanbullu Murat Bey'e hükümetin Almanların yanında yer alması gerektiğini savunmakta, dışarı çıktığında hayatına kaldığı yerden devam edeceğini söylemektedir.

"Malatya Cezaevi Notları 1945" adlı bölüm, Namuscular romanının bütün taslağını içerir ve namus cinayetlerinden dolayı hapse düşenlerin etrafında yoğunlaşır. Kimisi kötü yola düşen kızını, kimisi karısıyla birlikte olan damadını, kimisi karısıyla yatan komşusunu öldürür. Fakat bütün bu cinayetlerin namus adı altında algılanması ve dillendirilmesi, öldürenler tanındıkça acı bir ironiye dönüşür. Örneğin kızı Kezban'ı geneleve düştü diye öldüren Mehmet, aslında zamanında kızını zorla kaynatasına peşkeş çekmiştir. Üfürükle muskayla uğraşmakta, Allah'a inanmakta ama kumar oynamakta, namus dediği her şeyi feda edebilmektedir. Damadını karısıyla birlikte olduğu için öldüren Ahmet de karısıyla yattığı için komşusunu baltayla öldüren Hüseyin de farklı değildir. Karılar, kızlar, kocalar, oğullar, damatlar birbirlerinin uçkurlarına dolanırlar; hapishanede birbirlerinin karılarına söverler. İstanbullu Murat, böylesi bir namus anlayışının çürümüş bir toplumsal yapıdan geldiğini onların anlayabileceği şekilde dile getirirse de pek bir şey değişmez.

Kitabın Telgrafçı Abdurrahim bölümü de "namuscular" etrafında devam eder. Evli ve iki çocuk babası olan Abdurrahim, Kadriye adlı bir genç kızla ilişkiye girmiştir. Kadriye hamile kalınca olay duyulmasın veya karısından ayrılmasın diye genç kızı vurmuştur veya kızı vermedikleri için kızın eniştesini vurmak isterken Kadriye'yi vurmuştur. Fakat korkunç olan ölmeyen Kadriye'nin hâlâ Abdurrahim'i kabul etmesidir. Buna karşılık Abdurrahim, kızın yazdığı mektupları karısının isteği üzerine utanmadan mahkemeye vermiştir.

Kitabın dördüncü bölümünde olay örgüsü ve problem biraz farklılaşır. Hapishaneye Şeyh Süleyman Efendi ve müritleri gelir. Bütün hapishanede Şeyh'in kerametleri konuşulmaya başlar.

Adam, kapalı kapılardan girebilmekte, depremleri önceden bilebilmektedir. İstanbullu ile Şeyh arasında dinî tartışmalar da olur. Süleyman Efendi, aslında kendisinin keramet göstermediğini, bazı akılsız müridin bunları uydurduğu söylemek zorunda kalır. Bu şekilde ikisi arasında bir yakınlaşma olur. Fakat Şeyhin Gardiyan Ömer'in karısını nasıl kandırıp tacizde bulunduğu ortaya çıkınca İstanbullu, bu üfürükçü dolandırıcıdan iğrenir.

Damağası

Çorum Cezaevinde yazılmaya başlanan bu roman notlarını, Kemal Tahir'in ölümünden sonra eşi Semiha Demir yayımlar. Damağast'm merkez figürlerinden olan Kara Bilal'in adı Nâzım Hikmetin Çorum Cezaevi'ne yazdığı mektuplarda da geçmektedir. Çorum'da bir süre Kemal Tahir'le birlikte hapis yatan Cemalettin Arif Demirel de bir anısını anlatırken Kara Bilal'den söz etmektedir; "Yanıma geldi ve sohbe kaldığımız yerden devam ederek'evet şu Çankırı'dan gelen Kara Bilal'in damağalığına yeltenmesinden söz ediyorduk' dedi" (Özsoy 2004 193). Çorum Cezaevi, Kemal Tahir'in "kitaplıcasus" olarak anıldığı hapishanedir. Çünkü ne hırsız, ne dolandırıcı, ne zina

suçlusu ne de katildir; sandık sandık kitapla gelmiştir. Çorum cezaevinde tutulan roman notlarında Kemal Tahir, İstanbullu Murat Bey olarak değil, Cemal olarak yer alır. Damağası notlarında Cemal'le ilgili verilen bilgilerin çoğu Kemal Tahir biyografisinden alınmıştır. Galatasaray'da okuyan, hukuk ve edebiyat eğitimi alan, Nâzım Hikmetle arkadaş olan, onunla birlikte siyasi suçlu olan, kitap yazan, çeviri yapan ve İstanbul'u özleyen Cemal aslında apaçık bir şekilde Kemal Tahir'dir.

Damağası da Namusçular gibi bitmiş bir roman değildir. Çorum Cezaevi'nde 1948-1949 yıllarında tutulan notlardan anlaşılan yazarın bu notların en azından bir kısmını "Damağası" adlı bir romana dönüştürme isteğinde olduğudur. "Kemal Tahir'in vefatından sonra "Damağası Notlar/Müsveddeler" alt başlığıyla yayınlanan eser, muhteva itibariyle bir bütünlük göstermez. Yazarın yazacağı bir roman için tuttuğu notlardan oluşmaktadır. Farklı tarihlerde alınan notlarda yazar, ana olayları benzer tutmakla beraber bazı yan olayları değiştirerek yeni kurgular ortaya koyar. Bu anlamda eser, bir roman taslağının üç ayrı müsveddesini içerir. Eser, muhteva olarak bir bütünlük göstermese de yazarın çalışma biçimi, üslubu, ilgilendiği sosyal ve siyasal meseleler, biyografisi gibi farklı konularda barındırdığı malzeme açısından önemlidir. Müsveddeler, içerik olarak çok büyük oranda benzerdir. Söz konusu edilen meseleler fazlaca ayrıntı içermemektedir. Bu müsveddelerdeki değerlendirmeleri, ayrıntıları, diğer romanlarda görülen bazı fikirlerin notları olarak görmek de mümkündür. " (Coşkun 2006: 303).

Damağası'nın birinci bölümü Haşan Kırat'ın saatini Deli Ömer'in kasten düşürmesiyle başlar. Hapishaneye disipliniyle dikkat çeken Mehmet Kayahan gelince, çeşitli yollarla mahkûmları soyan Vekil Hapishane Müdürü Lütfü Beyin ve gardiyanların işi bozular. Fakat Lütfü Bey bu kez de mahkûmlar hakkında verdiği bilgilerle hapishane de düzeni bozmaya çalışır. Hatta yeni müdür kumar baskını yaparken Yüzbaşı'nın koğuşuna da girmiş; fakat baltayı taşa vurmuştur. Hapishanede önemli figürlerden biri olan Rıza da müdürün saldırısına maruz kalınca hapishane karışmış, savcı gelmiş ve müdürü suçlamıştır. Neticede Lütfü Bey'in oyunu tutmuştur. Özetlersek bu bölümde Haşan Kırat merkezinde çoğalan içeri ve dışarı hikâyeleri ile birtaraftan hapishanedekilerin gündelik hayatları, ilgileri, cehaletleri, zaafı, tutkuları yansıtılırken diğer taraftan dışarıyla kurulan ilgiyle de özellikle orta Anadolu insanların yoksullukları, cahillikleri, devlete ve dine bakışları verilir.

"Damağası Birinci Kısım: Kitaplı Casus"adlı ikinci bölümde Çorum Cezaevine mahkûmları "Kitaplı Casus"dedikleri Cemal gelir. Cemal, hukuk ve edebiyat okumuş, komünistlik suçu yüzünden on beş sene hüküm giymiş, cezasının bir kısmını Malatya'da çektikten sonra Çorum'a gelmiş bir mahkûmdur. Casusluk sadece sandık dolusu kitapla gelmesinden dolayı değildir, adi suçlardan birini işlemeyen mahkûmların genel adı gibi bir şeydir "casus". Cemal gibi Yüzbaşı'nın da Koço'nun da unvanı casustur. Cemal, mahkûmları sadece suçlamayan, onları dinleyen, ihtiyaçlarına karşılık veren, yol gösteren aynı zamanda herkesin anlattığı hikâyeden bütün Çorum havalisinin hatta bütün Anadolu insanının hayatını gözlemleyebilen biridir. Cemal'in eski dostu Salim Aka da Çorum Cezaevine gelmiştir. Cemal onunla İstanbul hatıralarını yaşar.

Yayınevinin Damağası adıyla yayımladığı kitabın üçüncü bölümü ya da "Damağası" roman çalışmasının üçüncü müsveddesinde ikinci bölüm, yani 'Kitaplı Casus'un Malatya'dan Çorum'a Gelişi'yeniden yazılmış gibidir. Bütün hapishane geleni merak etmektedir, ikinci müsveddedeki Casus Yüzbaşı'nın ve Hapishane Müdürü Karamüdür'ün olay merkezindeki ağırlıkları artar.

Mahkûmlar Casus Yüzbaşı hakkında, tahminlerle, yalanlarla çeşitli hayat hikâyeleri uydururlar. Müsveddedeki önemli bir olay da Çorum Ağır Cezaevinin yapılışının söz konusu edilmesidir. Güya caminin yerinde önce petrol var dedikodusu yayılmış çıkmayınca da cami yapılmıştır.

Damağası'nın üçüncü elden geçirilişi de diyebileceğimiz bu notların sonuna bir de "Bir Mahpushane Hikâyesi" adıyla bir bölüm eklenmiştir. Fakat burada anlatılan hikâyenin "Damağası" olarak düşünülen romanla doğrudan ilgisi yoktur. Hikâye, Osman adlı birinin aşk ve mahpushane hayatı etrafında kurulmaktadır.

HAPİSHANE ROMANLARININ İNSANLARI ESİR ŞEHRİN

MAHPUSU'NDA İNSANLAR

Esir Şehrin Mahpusu, kişiler açısından oldukça kalabalık bir romandır. Kişileri mekânın özelliğine bağlı olarak, görevliler (kanun çavuşu, hapishane müdürü, kâtip, berber, askerler, gardiyanlar), mahkûmlar (adi mahkûmlar, siyasi mahkûmlar, çocuklar, kadınlar) ve ziyaretçiler olarak tasnif etmek mümkündür. Hapishanenin kendi iç düzenine göre, beyler koğuşundakiler, siyasiler, sıbyan koğuşundakiler, âsdembaba koğuşundakiler gibi sıralamak da mümkün. Romandaki kişilerin işlevlerini kısaca şöyle anabiliriz:

Kamil Bey: Romanın başkişisi olan siyasi mahkûm. Binbaşı Arif Bey: İttihatçı ve millî mücadeleci, yolsuzluğunu yakaladığı bir askeri öldürmüştür; Kamil Beyin arkadaşıdır. Nuh Bey: Binbaşı Arif Bey gibi ittihatçı ve millî mücadelecidir ama çok karışık işleri de vardır. Fatma Hanım, Kamil Beyin ziyaretine gelen, kocası Kamil Bey gibi tutuklu bulunan; Kamil Beyin Osman Ağa'yı dövmesine sebep olan kurabiyeleri getiren kadındır. Oldukça cesur, hapishane idaresinin dolaplarını bilen ve bunu söylemekten çekinmeyen biridir. Şükrü Bey: Eski ittihatçılardandır, arkadaşlarına dışardan çeşitli desteklerde bulunmaktadır. Sefer: Çanakkale Savaşı'ndan beri Binbaşı Arif Beyin emir eridir. Koğuşa geldikten sonra Kamil Bey'e de hizmet eder. Nermin: Kamil Beyin karısıdır. Fransızların düzenlediği bir baloya gittiği için Kamil Bey romanın sonlarında onu boşamıştır. Sabriye: Hapishane dışındaki kişilerden biri, Nermin'in akrabasıdır. Vurdumduymaz ve rahat bir kadındır. Hala Hanım: Nermin'in halasıdır. Onun Kamil Bey'le evlenmesinden pişmanlık duymaktadır. Nermin de etkilemiş, zamanla kendine benzetmiştir. Saka'nın Naci: Kamil Bey, adi suçlular koğuşundan siyasiler kısmına geçerken ona "millici abi" diye bağırarak mahkûmdur. Kesik Süleyman Ağa: Osman Ağa'nın kumar arkadaşıdır. Zarzar: Osman Ağa'ya meydan okuyan tek kişidir. Kamil Bey Osman Ağa'yı dövdüğünde kurabiyeyi getiren Fatma Hanımı tanıdığı için Kamil Bey'e destek çıkar. Laz Ali: Paytoncu Osman'ın adam öldüren, genelevlere kız düşüren adamlarındandır. Pandeli: Bir Rum çocuğu olan Pandeli, Osman Ağa'nın hizmetini görenlerdendir. Osman Ağa onu cinsel ihtiyaçları için de kullanmaktadır. Tanas Ağa: Paytoncu Osman'ın adamlarındandır. Seringel: Osman Ağa'ya hizmet edenlerdendir, koğuş meydançısıdır. Toycu

Mahmut: Paytoncu'nun adamlarındandır, mahalle aralarında kızları kandırıp genelevlere satan biridir. Vahap Onbaşı: Arama gardiyanıdır. Cüce Hıdır: Mahpushanenin delisidir, cüce denilecek kadar kısa boylu ve tıkızdır. Amcabey: Gelen mahpusların kayıt işleri ile uğraşır. Tapu kütüklerinde sahtecilik yaptığı için hapishanededir. Fayrap Ömer: Osman Ağa'ya hizmet eden; meydançılık yapan biridir. Dr. Lütfü: Nermin'in halasının Fransız Hastanesinde çalışan doktordur; ittihatçıları ve millicileri sevmez. Mehmet Hoca: Cami çinilerini çalmaktan

hapishaneye düşmüştür, kadınlarla erkekleri caminin içinde bir araya getiren bir çıkarıcıdır. Mahpushane Müdürü: Ağalar ile arayı iyi tutarak mahpuslardan toplanan paralardan kendi payına düşeni alan tipik bir müdürdür. Terlikçi Falçata Seyfi: Paytoncu Osman'ın esrarkeş adamlarındandır. Mehdi Bey: Esrar içen, kadın öldüren ve gizli gizli Kamil Bey'i padişahçılar adına takip eden biridir. Veznedar Sıtkı Efendi: İşgal sırasında devletin kasasını soyan bir adamdır.

Kamil Bey

Kamil Bey Esir Şehrin Mahpusu'nun merkez kişisidir. Kitabın "Hafızağa" başlıklı ilk bölümü, Kamil Bey'in düşünsel kimliği hakkındaki bilgilerle başlar. Selim Paşa'nın oğlu, Galatasaray ve Oxford mezunu Kamil Bey, birçok felsefeciyi, yazarı okuyan Batı sanatından, edebiyatından ve biliminden haberdar olan, aynı zamanda kendisi de hem yazan hem de resim çizen, geleneksel kültürden biraz uzak, pipo içen bir entelektüeldir. Hapishanede en çok düşündüğü kişiler karısı Nermin ve kızı Ayşe'dir. Paytoncu Osman'ı sürüklediğinde de aklına ilk gelen karısı ile kızının bu davranışından dolayı kendisiyle övünecekleridir. Bir paşa oğlu olan Kamil Bey, elleri kelepçeli olarak bir hırsız gibi Sultanahmet Cezaevine nakledilmekten utanır. İronik olan şey, Sultanahmet Cezaevinde adi suçlular koğuşuna verilmesinden de bilmeden suçunu hırsızlık olarak bildirdiği için kendisinin sorumlu olmasıdır. Hapishane zagonunu bilmediği için suçu sorulduğunda "iftira" der. Bu kelime hapishane dilinde "hırsızlık" demektir. Paytoncu Osman Ağa'nın koğuş ağası olduğu bu ilk koğuşunda dolandırıcılıktan, üfürükçülükten mahkûm Zekeriya Hoca güya ona yardım eder; hapishane zagonunu öğretmeye çalışır. Oysa asıl maksadı, koğuş düzeninin bir parçası olarak Hafız dedikleri Kamil Bey'i soyulacak bir çaylak olarak hazırlamaktır. Kamil Beyin uyanışının başladığı an, kendisine hediye gelen kurabiyeye Osman Ağa'nın el koymasındadır. Kamil Bey, adamı feci bir şekilde döver ve sürükleyerek müdüre götürür. Bu olaydan sonra gerçek suçu da ortaya çıkar ve Kamil Bey/'millîci abi" sıfatıyla arkadaşı Binbaşı Arif Beyin de bulunduğu siyasilere kısmına alınır.

Kamil Bey, Bekirağa Bölüğüne tutuklu olarak gelmeden önce de entelektüeldir, sosyalist fikirlerle tanışmıştır; Anadolu'da başlayan millî mücadele hareketinden de haberdardır hatta hareketin taraftarıdır ama onun asıl sorumlu bir aydın olarak kendini var kılması Sultanahmet Cezaevine nakledilmesinden, özellikle pis bir düzenin patronu olarak kendisini de soyan Paytoncu Osman Ağa'yı dövdükten ve sürükleyerek müdüre götürdükten sonradır. Avrupa'nın her yerini, Avrupalı fikirlerin çoğunu bildiği hâlde Anadolu'yu ve burada yaşayan insanların hâllerini bilmediği için kendinden utanır. Artık hapishane, Kamil Bey için tam bir kendini yetiştirme mekânına dönüşür: Okur, yazar, resim çizer, Osmanlı'nın son zamanlarından Milli Mücadele'ye uzanan süreci romanlaştırmak ister. Fakat bu arada ailesi ile sorunlar başlar. Karısı Nermin'in davranışlarından rahatsız olur. Nitekim romanın sonuna doğru Fransızların düzenlediği baloya giden karısından boşanır.

Binbaşı Arif Bey

Çok varlıklı bir aileden gelen Arif Bey, ittihatçı ve milli mücadeleciler bir asker olarak görünür. Yolsuzluğunu yakaladığı bir askeri öldürdüğü ve artık ipler Talat Paşa'nın elinde olmadığı için hapishanede olan Arif Bey, Kamil Beyin arkadaşıdır. O da arkadaşı gibi çok kitap okuyan ama ondan daha sabırlı ve akıllı hareket eden biridir. Fakat hapishane Arif Beyin de yeniden

düşünmesini sağlamıştır. İttihatçı dönemlerini sorgular ve adam öldürmekle memleket kurtarmış olmadığını düşünmeye başlar.

Paytoncu Osman Ağa

Kendisine ikinci kısım padişahı diyen Paytoncu Osman Ağa, adi suçlular koğuşunun ağasıdır. Her türlü gayrimeşru ilişkisi olan, her türlü dolap çeviren, ahlaksız bir adamdır. Ama parası ve adamları vasıtasıyla koğuşta tam kendi emrinde bir düzen oluşturmuştur. İlk bakışta saygılı, hak bilir bir damağası gibi görünse de bu sadece acemilerin görebileceği bir görüntüdür. Yoksa herkes onun ne rezil bir adam olduğunu bilir. Kumarcı, oğlancı, dolandırıcı, ırz düşmanı, katil olan bu adam aynı zamanda mülkilerden de nefret eder. Mahkûmları kumara alıştırarak, tongaya düşürerek soyup soğana çevirir. Fakat Kamil Bey tarafından dövüldükten sonra "forsu"sona erer.

Mortocu Zekeriya Hoca

Osman Ağa koğuşunun düzenbazlarından biridir, ilk zamanlarda güya Kamil Bey'e hapishane raconunu öğretmektedir. Kemal Tahir'in bütün hapishane romanlarında görülen muskacı, üfürükçü, cinci hoca tiplerinden biridir. Bu yüzden hapishane kişilerinden bir kitleyi temsil eder.

Kelleci Memet, Karılar Koğuşu ve Namuscular'ın Ortak Kişisi

İstanbulu Murat Bey

Kemal Tahir'in diğer hapishane romanlarında Kamil Bey'in yerine İstanbulu Murat Bey adını kullandığı anlaşılmaktadır. Çünkü Murat Bey'le Kamil Bey'in ailevi, kültürel, bedensel özellikleri aynıdır: ikisi de varlıklı aileden gelirler, ikisi de aynı siyasi suçtan tutuklanırlar, ikisi de pipo içerler, kitap yazarlar vs. Kamil Bey'in de Murat Bey'in de biyografik özelliklerine bakılırsa Kemal Tahir oldukları da açıktır. İstanbulu Murat Bey'in, Kelleci Memet, Karılar Koğuşu ve Namuscular romanlarındaki varlığı hep aynı şekilde görünür. Çok kitap okuyan, mahkûmların derdiyle ilgilenen, onlara doğruyu gösteren, kanunları bilen, mahkûmlar tarafından çok sevilen, kimseyi suçundan dolayı küçümsemeyen bir adamdır. KelleciMemefte Kelleciyi, düzenbazlara karşı koruyup kollayan, onun okuma yazma öğrenmesini, meslek geliştirmesini sağlayan İstanbulu Murat Bey'dir. Çankırı Cezaevine kendisi gelmeden ünü gelen Murat Bey için hapishane şöyle düşünür: "Beri benzer mahpuslardan değildir; hapishanelerde pire zıplasa yazan biridir; o yüzden hiç kimse eksik yerlerini belli etmemelidir; Çankırı'nın adı İstanbul gazetelerinde kötü anılmamalıdır" (s. 16). Oysa Murat Bey geldikten sonra herkes hikâyesini ona anlatır, doğrularını yalanlarını ona söyler, ondan yardım görürler. Roman yazan Murat Bey, dünyayı ve Türkiye'yi takip eden, kulağını radyodan almayan, II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin tavrını eleştiren, Almanlar karşısında Rusya'nın yanında durulmasını doğru bulan bir entelektüeldir. Zaman zaman akli başında mahkûmlara problemlerin asıl kaynakları hakkında bilgi vermeye çalışır.

İstanbulu Gazeteci Murat Beyin KarılarKoğuşu'ndaki rolü de aynıdır. Yine roman yazan, durmadan kitap okuyan, resim yapan; hapishane yönetimi üzerinde etkisi olan, onların kanun dışı işlerini bilen ve takip eden; mahkûmların dilekçelerini yazan; mahkûmlar arasında sevilen sayılan, inanılan ve çekinilen bir adamdır. Kelleci Meme rten farklı olarak bu romanda Malatya Cezaevindeki kadınlara yardım eder. Genç sevgilisiyle kocasını öldüren ve idama mahkûm olan Hanimi, Sıdika'yı, Tözey'i kurtarmak için çalışır; Şefika'yı kocasına döndürmeye uğraşır, küçük

mahkûm Aduş'u terbiye eder. Parası olmayanlara para bulmaya çalışır. Kadınların hemen hepsi ona hayrandır. Hanım ile Tözey ona duydukları aşk yüzünden birbiriyle kavga ederler. Fakat o, bu kadınların zaaflarını, şuuruzluklarını bildiği için onlara bu açıdan yaklaşmaz; fakat başgardıyanın kızı Nebahat'a yakınlık duyar. Murat, buradaki insanların en adi işleri yaptıklarını bilir ama sadece ceza ile bu insanların insan gibi yaşamayı öğrenemeyeceklerine de inanır. Koğuşunda kendisiyle kaldığı zaman bütün gözlemlerini, toplumsal bozukluğun yorumlarını yazar, güç alır gibi ara ara duvardaki resme (Nâzım Hikmet) bakar, onunla konuşur.

Namuscular adıyla toplanan roman notlarında da İstanbullu Murat'ın rolü ve özellikleri Kelleci Memet ve Karılar Koğuşu'nüaki İstanbullu Murat'ın rolüyle hemen hemen aynıdır. Belki bu romanda Murat'ın mizah yeteneği ve şakacı tavrı biraz daha öne çıkmıştır. Yine on beş yıl hüküm giymiş siyasi bir mahkûm, bütün mahkûmların akıl danıştığı, anlayışlı, hoşgörülü bir bilen adam, haksızlık yapmayan, haksızlığı önlemeye çalışan bir otoritedir. Bu romanda da mahkûmları anlayabilecekleri kadar bilgilendiren sorumluluk duygusu gelişmiş bir insandır. Kezban adında kerhaneye düşen ve orospuluk yaptığı için öldürülen bir genç kızın hikâyesinden hareketle, namus, din, millet değerleri üzerine mahkûmları aydınlatmaya çalışır. Üfürükçüler, muskacılar üzerinden toplumsal tabakanın yapıcı öğelerinden olan din öğesini eleştirir. Şeyh Süleyman Efendi, dini parayla satar; muska yapar doğru ama o hapishaneye gelince ona yaranmak için namaza duranlara ne demelidir? Roman notlarına ad olarak seçilen "namuscular"şu veya bu şekilde namus belasına içeri düşenleri anlatır. Murat'ın diğerleri ile bilgilendirme merkezli iletişimini örneklemek için şu konuşmayı alabiliriz: "Kabahat sizde değil, kabahat evvele fıkarcılıkta, sonra cahillikte... Fıkarcılık su sebepten kabahatli ki... kariyı parayla satın alıyorsunuz. Kötü yola saptığını sezince boşayamıyorsunuz. Halbuki adam bindiği kısrağı bilmez mi? Sopa atarsın, kötü söylersin. Daha beter yüz göz olursunuz. Cahillik sonra yakanıza yapışır. Şunu yakalayıp hovardasıyla birlikte öldüreyim dersiniz. Cahil adam aklına bir şey kilitledi mi kurtulamaz. Konu komşusu da, 'vur namussuzu, temizle'derler. " (s. 128).

Karılar Koğuşu'nun ve Namuscular'ın Ortak Kişisi Mazmanoğlu

Hacı Abdullah

Malatya Cezaevinde Kemal Tahir'in arkadaşı olan Mazmanoğlu Hacı Abdullah, Karılar Koğuşu'nda ve Namuscular'da yer alır; Anadolu'daki varlıklı, uçkuruna düşkün ama aynı zamanda çevresinde bir ağırlığı olan adamları temsil edebilecek bir tiptir. Karılar Koğuşu'nda İstanbullu Murat'ın sohbet ettiği, yanında dolaştırdığı cahil, durmadan burnunu karıştıran bu adam, uzun yıllar mahkûm yattığı için biraz olgunlaşmış ama biraz da kendine olan güvenini kaybetmiştir. Cahilliğin oluşturduğu karakterin kolay değişmeyeceğini gösteren bir tiptir. Murat, ona yaptığı hataları söylese bile bir şey değişmez; hâlâ orospuların her türlü dayağa müstahak olduklarını, fabrikada çalışan kızların yollu olduklarını, hacı hoca kılıklı adamların dinin dediğini dediklerini; Alaman devletinden yana olmak gerektiğini düşünür. Hapishaneden çıkarken Murat tembih ettiği hâlde yine gidip kerhane karısı Eplemeli'nin ağına düşer, silahını kerhanede unutarak âleme rezil olur.

Namuscular roman notlarında Mazmanoğlu Hacı Abdullah'ın varlığı, Karılar Koğuşu'ndaki ile aynıdır. Yine bir zamanların eşkiyası, karı düşkünü Hacı Abdullah'ın hapishaneden çıkmasına az bir süre kalmıştır. Murat'la aralarında geçen muhavereler konu ve konuşma açısından da Karılar

Koşuşu'yla hemen hemen aynıdır. Gençken ihtiyar, cesurken korkak, ağırbaşlı iken huysuz olan Mazmanoğlu, yine hapishaneden çıkmak üzeredir.

Kelleci Memet'te Kelleci Memet, Şeker Emin, Osman Ağa ve

Ümmühan

Kelleci Memet romanındaki bütün kişileri romandaki işlevlerine göre kısaca şu şekilde anabiliriz: İstanbullu Murat: Romanın merkez kişisidir, olay örgüsü onun etrafında geçer. Kelleci Memet:

İstanbullu Murat Bey ile birlikte olay örgüsünün merkez kişilerinden biridir. Yanında durduğu ağasını vurduğu için hapishanededir. Cinci Nezir: Kara kuru kısa boylu bir heriftir. Babadan kalma parasını hovardalıkta ve kumarda harcar, bütün civar köylerde muska yazmakla meşhurdur. Hatip Hoca'nın anlattıklarına göre Cinci Nezir deli bir kızı sarhoş edip ırzına geçtiği için hapistedir. Aynı zamanda Kelleci'nin yanında tenekecilik öğrendiği ustadır. Bekir Usta: Hapishanede nadir bulunan dürüst adamlardandır. Bir pazarcı sevdiğine laf attığı için onu öldürmüş ve hapse düşmüştür. İstanbullu Murat ile birlikte Kelleci'ye destek çıkar. Şeker Emin: Karısını öldürdüğü için hapishanede olan esrarkeş, kadın düşkünü, ispiyoncu bir tiptir. Hatip Hoca: Kaçak tütüne gidiyorum diyip parası için ortağını öldüren, bu yüzden hapse düşen biridir. Anlatıcıya göre savaşların ve bölünmelerin insafsız boğuşmaları arasında doğmuş, çocukluğun yarı hayvanlığına, delikanlılığın aptalsı cömertliğine hiç uğramadan, cimri, tedirgin, inançsız bir kocamışlığa atlamış bahtsız kuşaktandı, insanlarla acımadan ilgilendiği, bu ilgiyi insanların yüreklerindeki suçlu kurnazlıkları yakalamak için kullandığı belliydi (s. 49). Osman Ağa: Hapishane dışındaki şahıslardan biridir. Kelleci Memet, Ümmühan'ın oyunu üzerine yanında çalıştığı Osman Ağa'yı öldürmüştür. Ümmühan: Osman Ağa'nın ikinci karısıdır, üvey oğluyla ilişkisi vardır, Kelleci'yi Osman Ağa'yı öldürmesi için hazırlayan kadındır.

Kelleci Memet

Kelleci Memet, İstanbullu Murat'ın, zekâsı, çalışkanlığı, saygısı ve saflığından dolayı koruyup kolladığı henüz on altı yaşında bir gençtir. Ağasını vurduğu için hapishanededir. Kendisi yanlışlıkla vurduğunu söylemekte ise de hikâyenin gelişinden ve romanın sonunda sevdiği kızın annesi tarafından kandırıldığı için bu cinayeti işlediği anlaşılmaktadır. Memet'in ailesi yoksul olduğu için buğdaylar biçildikten sonrakalan taneleri toplarlar, bu tanelere ise kelle denir. Bu yüzden ailesine "kelleci" denilmiştir. İstanbullu Murat, Kelleci'deki öğrenme hevesini görünce ona okuma yazma öğretir, Cinci Nezir'in yanına vererek tenekecilik öğrenmesini sağlar. Onu Şeker Emin'in Cinci Nezir'in dolaplarından korur. Kelleci, saf olduğu kadar da kurnaz bir çocuktur. Ağası Osman'ı niçin ve nasıl öldürdüğünü asla söylemez. Mapus damında olmaktan çok da rahatsız değildir; çocuk olduğu için altı yıl ceza almıştır; Ümmühan ona iyi bakmakta, çamaşır, yiyecek yollamaktadır; çıktığında Cemile ile de evlenecektir; ayrıca ona göre köy yerinde, paralı olanlarla mapusta yatani sayarlar. Okumayı yazmayı, tenekecilik zanaatını öğrenmiş, revir koğuşuna meydancı da olmuştur. Fakat bir taraftan da gelen ziyaretçilerden kötü dedikodular duymaktadır. Ümmühan, kızı Cemile'yi yatıp kalktığı üvey oğlu Yusuf'a verecektir. Bu haberlerden sonra Kelleci'nin gözü kaçmaktadır. Romanın sonuna doğru Kelleci, Cinci Nezir'in teneke kesme makasını alarak hapishaneden kaçar.

Yazarın, toplumsal düzenin insanları değiştirdiği tezini en iyi yansıtan örneklerden biri Kelleci Memettir. Nâzım'ın bir mektubunda Kelleci tipini beğenmesinin sebebi de budur. "Roman,

Kelleci Memet'in bu özelliğini ortaya koyar ve geriye dönerek onun yavaş yavaş nasıl kötücül bir yapıya doğru eğilim kazandığını, nasıl suça itildiğini anlatır. Memet'in hikâyesi aynı zamanda hem namuslu hem riyakar, hem merhametli hem vahşi, hem kurnaz hem inatçı, hem zalim hem yordakçı bütün Anadolu insanının da bir temsilidir. Kemal Tahir'in kendisine göre Kellecide, "gayet kapalı bir çevrede, hapishanede çok basit bir köy delikanlısının çok karışık çok derin iç dramı verilmek istenmiştir. Bu bakımdan en az anlaşılan kitap da odur. Halkı yükseltmek derken onu insanlığın dışındaymışçasına basit saymak bizi büyük yanılgılara götürür. Bu basit görünen bir köy delikanlısının bile kendi öz yaşantısı içinde çok derin çok çapraşık "Şekspiryan" diyebileceğimiz korkunç insan dramıyla boğuştuğu gösterilmek istenmiştir (Berksoy 2003: 284).

Şeker Emin

Çingene milletinden olan Şeker Emin ikiyüzlü ve çıkarıcıdır. Cinci Nezir'le birlikte Kelleci Memet'i tuzağa düşürmek, onu soymak isteyen bir adamdır. Hapishanenin kirli düzeni içinde o da gücünün yettiği her insanı kullanmaktan çekinmez. Hasta numarası yaparak daima revirde kalmayı başarır. Daha doğrusu bütün arkadaşlarını idareye ispiyonladığı için bu imkânı elde etmiştir. Kelleci'nin meydancı olmasını istemez çünkü meydancıdan yolunu bulmaktadır. Esrar kullanır, bulamazsa avuç avuç uyuşturucu içer. Karısını hovardası ile yakalayıp öldürdüğü için mahkûm olmuştur, halbuki karıkız konusunda son derece ahlâksızdır.

Osman Ağa

Buğdayın arta kalan başaklarını toplayan babası, Kelleci Memet'i, baksın, beslesin diye, tuz ocaklarında çalışırken bir kolunu kaybettiği için emekli olan ve biraz da varlıklı olan Osman Ağa'nın yanına vermiştir. Osman Ağa, Kelleci'nin çalışkanlığı üzerine onu kendi oğlu gibi koruyup kollamıştır. Osman Ağa, oğlu Yusuf'un, ikinci eşi Ümmühan'la yattığını öğrenmiştir. Aslında kendisi de Ümmühan'ın kızı Cemile'ye sarkıntılık etmektedir. Kara Sakal Şeyh'in dervişlerinden olan Osman Ağa, oğlu ile karısı arasındaki ilişki yüzünden ve Cemile'nin kendisine yüz vermeyişi yüzünden çok sinirli ve saldırgan hale gelmiştir. Kelleci Memet ve Cemile ise birbirlerine âşıktırlar. Ümmühan bu durumu bildiği için, Kelleci'ye Osman Ağa'nın bu işi bildiğini ve Cemile'yi başkasına vereceğini söyler. Maksudı, Kelleci'ye Osman Ağa'yı öldürtmek Yusuf'la ilişkisini devam ettirmektir. Sonuçta Osman Ağa, Kelleci Memet tarafından öldürülür. Osman Ağa'nın romandaki varlığının anlamı nedir? Sadece aile içi ahlaksız ilişkileri göstermenin nesnesi olmamalıdır. Nasıl bir toplumsal düzen, aile içinde dahi hayvani bir ilişki düzeneği sağlamaktadır? Yazar bunun peşindedir.

Ümmühan

Osman Ağa'nın genç ve alımlı ikinci karısıdır. Kocası, tuz madeninde kolunu kaybettiğinden beri ona karşı soğumuş, şeyhin anlattıkları üzerinden güya dine yaklaşmıştır, gerçekte ise üvey oğlu Yusuf'la cinsel ilişkiye girdiğini örtmek için öyle görünmektedir. Ümmühan, Kelleci'nin, kızı Cemile'ye tutkun olduğunu bildiği için Osman Ağa'yı ona öldürtmeyi planlar. Çünkü eğer üvey oğlu Yusuf'a öldürtse çirkin işi açığa çıkacak, ayrıca Osman Ağa'nın mallarından da olacaktır. Neticede plan yürür, Kelleci ağasını öldürür. Ümmühan, hapishanedeki Kelleci'ye çok iyi bakar. Mal mülkün tümünü elde etmek için kızı Cemile'yi Yusuf'la evlendirir. Bunu öğrenen Kelleci hapishaneden kaçır.

Cinsel ilişkiye girdiği üvey oğluna kızını verecek kadar aşağılık bir insan olan Ümmühan'ın bir

gerçeklik olarak romanda yer alması neyi anlatır? Kemal Tahir, hapishanedeki ahlaksız insanların anlattığı her hikâyeyi bir Anadolu gerçekliği olarak mı algılamaktadır? Kemal Tahir'e yöneltilen en önemli eleştirilerden biri de bu çerçevede gelişir: Yazar bütün romanlarında Anadolu insanlarını namus düşkünü ahlaksız insanlar olarak göstermektedir. Kemal Tahir'in çoğu zaman adi suçlulardan dinlediği bu hikâyelerin etkisinde kaldığını kabul edebiliriz ama bu kabul, yazarın, bu insan tiplerini verirken aslında iktisadi, siyasi sistemi eleştirdiğini, din anlayışını kötülediğini de bilmek durumundayız. Bu ekonomik ve dini baskı insanları bu hâle getirmiştir.

Karılar Koğuşu'nda Hanım ve Tözey

Karılar Koğuşu, Kemal Tahir'in olay örgüsü hapishanede geçen ve kadın mahkûmları öne çıkaran bir romanıdır. İstanbullu Murat bu kez Malatya Cezaevinde yatmaktadır. Hapishanenin yapısı müsait olduğu için Murat, pencere altlarından, kapı aralarından ya da görüş günlerinde kadınlarla görüşebilmektedir. Bu kez de kadın mahkûmlara yardım etmekte, onları kurtarmak için dilekçeler yazmaktadır. Olay örgüsü İstanbullu Murat etrafında kurulduğu için ve hemen her mahkûmun çeşitli vesilelerle Murat'la bağı olduğu için bu romanın da kişi kadrosu oldukça kalabalıktır. Romandaki kişiler, en temel işlevleri ve ya özellikleri açısından şöyle sıralanabilir:

Kadınlar

Tözey: Ünlü bir hayat kadınıdır. Birkaç aylık cezası için hapishanededir. Murat'a gönül vermiştir. Hanım: Genç sevgilisi ile birlikte kocasını öldürmüştür, Murat onu idamdan kurtarmak için çaba sarf eder. Ayşe Ana: Karılar koğuşunun gardiyanıdır, kocası ve oğlunun dayaklarına maruz kalan zavallı bir kadındır. Hubuş: Durmadan genç adamlarla evlenen, elde tutmak için muskalar yaptıran ve ismet Paşa'ya hakaret ettiği için hapishanede olan bir kadındır. Cinci Sıdika: Esmer, zayıf ve çok sinirli bir kadındır, kaynanasını öldürdüğü için hapishanededir. Nafia: Zinada bulunduğu için hapishanededir. Nebahat: Hapishane dışındaki kişilerdendir, başgardiyanın kızıdır. İstanbullu Murat'ın ona ilgisi vardır. Şefika: Gardiyan; dayak yediği için kocasını ve çocuklarını terk eden, hapishanedeki bir gardiyanla ilişkiye giren, İstanbullu Murat'a da yanaşan ama ondan nasihatten başka bir şey görmeyen oynak bir kadındır.

Erkekler

Hanım'ın Alhidamlık Hanım'ın genç sevgilisidir. İstanbullu Murat, Hanım'ı kurtarmak için Ali'nin suçu üstüne almasını ister ve onu ikna eder; ama Hanım Ali'nin tuzağıyla kocasını öldürdüğünü söylemeye yanaşmaz. Nazmi Topçu: Hocalık, öğretmenlik, muskacılık, üfürükçülük gibi birçok işler yapan, şiirler yazan ve ismet Paşa'ya sövdüğü için hapse düşen fırıldak bir tiptir. Abuzer: Ziyaretçilerden biridir, kimsesiz ve yoksuldur. İstanbullu Murat çocuklarını bir yerlere vermek için ona yardım eder. Kel Haşan: Gardiyanıdır, yoksul ve hastadır ama aynı zamanda mahkûmları dolandırarak paralarını alır. Başçavuş Rıfki: Hapishane bölgesindeki karakolun komutanıdır. Tözey'in mahkûmlar için kestiği kurbanın etini askerlere yedirmek ister. İstanbullu Murat'la kavga ederler. Tayıncı Sefer: Cinayetten mahkûm olan Sefer, hapishanenin meydancısıdır, aynı zamanda içerdeki her türlü haberi ilk duyan ve mahkûmlara dağıtan biridir. Disiplinli görünen bir gardiyanıdır; ama aslında görüldüğü kadar da sade biri değildir. Derviş Abdullah: Dindar görünen ama gardiyanlar arasında en güvenilmez olan kişidir. Dervişliği çevirdiği pis işleri örtmek içindir. Çullunun Hacı: Servetini kadınlara yediren, para kalmayınca kadınları satmaya

çalışan, bunlardan birini yaraladığı için hapisanede olan biridir. Mehmet: Cezaevi müdürüdür, dürüst ve temiz bir idarecidir. Mahkûmlara karşı ilgili ve merhametlidir.

Tözey

Hapishanede üç ay gibi kısa bir süre kalsa da romandaki en etkili isimlerden biridir. Akçadağlı Tözey, yiğit, cesur, mert ve çok meşhur genelevi kadınıdır. Sevdiği, merhamet ettiği insanlar için kendisinden beklenilmeyen yardımlarda bulunur. Malatya Cezaevine gelince kadınlardan Murat Bey'in nasıl biri olduğunu dinlemiş ve ona ilgi duymuştur. Bir yolunu bulup Murat Bey'le görüşmüş ve ona olan aşkını da dile getirmiştir. Hapishanede olduğu süre içinde bir taraftan kıskançlıktan dolayı Hanımla kavga etmiş ama aynı zamanda ona yardım etmiş; yoksullara maddi destekte bulunmuş, küçük mahkûm Aduş'a elbiseler almış; ölen gardiyan için mevlit okutmuş; bazen diğer kadınları korumak için kendini öne atmıştır. Tözey'in genelev kadını olmasının başlangıcı köyünün ağasıdır. Ağa evli olan Tözey'i dağa kaldırmış, ona zorla sahip olmuştur. Ağa bu rezilliğinden dolayı hiçbir ceza görmemiş ama Tözey bunun sonucunda geneleve düşmüştür. İstanbullu Murat için Tözey, çirkinliğin içinde insani bazı özelliklerini hapishanedeki bütün insanlardan daha fazla koruyan bir kişidir. Yazar, Tözey'in içinde kalan yufka yüreklilik, acıma ve dürüstlikle toplumsal yargılara, sahte dine ve geleneksel ahlaka karşı çıkar. Bireylerin tek tek ve topluca insanîyetlerini terk edişlerine Tözey gibilerin değil, ona saldıran ağa gibilerin, hayvani zevklerine mahkûm olmuş cahil halkın, onları kandırarak çıkarlarını koruyanların sebep olduğunu vurgular.

Hanım

Dost tuttuğu çocuk yaşta sayılacak Ali ile birlikte kocasını zehirleyen bir kadındır. Bu yüzden idam cezasına çarptırılmıştır. İstanbullu Murat, onun kurtulması için dilekçe üstüne dilekçe yazar. Fakat çare Hanım'ın ifade değiştirmesindedir. Mahkemenin yenilenmesi sağlanacak; Hanım orada yemeğin içinde zehir olduğunu bilmediğini, sevgilisi Ali'nin gizlice zehir kattığını söyleyecektir. Böylece hem Hanım idamdan kurtulacak hem de Ali, yaşı küçük olduğu için düşük bir ceza ile kurtulacaktır. Ama Hanım yanaşmaz Murat'ın bulduğu bu çözüme. Bu anlaşılmaz bir durumdur, hem hiçbir suçu yokken kocasını öldürür hem ölümden kurtulma imkânını kullanmak istemez. Bir taraftan da ilgi duyduğu Murat'ı Tözey'den kıskanır. Hapishaneden çıktığı hâlde Murat'ın elbiselerini yıkayan, onu ziyaret eden Tözey'e öyle bir mektup yazar ki Tözey Malatya'dan ayrılmak durumunda kalır. Gardiyanların anlattığına göre Hanım'ın cinsel sapkınlıkları vardır, örneğin Ali'ye pencereden ayıp yerlerini göstermekte, Murat'ın yıkamaya verilen donlarını giymektedir. Fakat idam cezası altında Hanım'ın bütün vücudu çöker, şuurunu her gün biraz daha kaybeder, idam günü kendisini almaya geldiklerinde ağzından kan gelmiş, kendinden geçmiştir.

Namuscular'da Telgrafçı Abdürrahim ve

Şeyh Süleyman Efendi

Sayılarının çokluğu, kişisel ve toplumsal özellikleri, yoksulluk ve cahillikleri bakımından Namuscular adlı roman notlarındaki kişiler de diğer hapishane romanlarındaki kişilerden farklı değildir; hatta bazı kişiler örneğin Karılar Koğuşu'ndaki kişilerle aynıdır. Belki bu roman için namus işlerinden dolayı hapishanede olanlar daha öne çıkmış denilebilir. Karısını, kızını ya da dostunu öldüren adamlar, görünüşte toplumsal değerlerin baskısı altında bu işi yaparlar. Fakat

bu uğurda cinayet işleyenlerin gerçekten namuslu ve dürüst olmaları gerekmez mi? Hayır, bu kişilerin bir kısmı hapishaneye gelmeden önce bir kısmı hapishane içinde daima zayıf bir iradeye sahip olarak birçok pis işe meyillidirler. Roman notlarındaki başlıca kişiler:

Telgrafçı Abdurrahim: Evli olduğu hâlde küçük yaşta bir kızı almak isteyen, olmayınca da yanlışlıkla ya da başkasına yar olmasın diyerek kızı vuran, varlıklı bir adamdır. Şeyh Süleyman Efendi: Roman notlarının son bölümünün merkezî bir kişisi olan Süleyman Efendi, bir şeyhtir; ayin yaparken yakalanıp üç aylığına hapse atılmıştır. Topal Sefer: Karılar Koğuşu'nda da meydancı olan Sefer, karısını kaçırarak adamı öldürdüğü için hapidedir. Başgardiyân Ali Efendi: Okuma yazması olmayan, bütün çocukları ölmüş; bu yüzden çocuğu olan mahkûmlara daha öfkeli olan bir gardiyandır. Güley: Kırk yaşlarında görünen pek çirkin bir Kürt kadınıdır. On üç yaşında küçük bir kızla evli bir adamın arasını yapmak için para almayı meslek hâline getirmiştir. Gardiyân Çerkez Murat Efendi: Şık giyinen, kibar konuşan ama çok dedikoducu olan bir gardiyandır. Daima varlıklıların tarafındadır. Hüseyin: Karısı başkasına kaçınca, karısının hovardasını baltayla vurarak öldürdüğü için hapishanededir. Muşlu Memet Efendi: Geveze ve hovarda olan bir gardiyân, zamanında varlıklı bir Ermeni kızıyla evlenmiş ama servetini kumarda ve kadın peşinde yemiştir. Ahmet: Kızını ağanın ahlaksız oğluna vermek zorunda kalan, sonra da karısının damadıyla yattığını gören bunun üzerine damadını öldüren bir mahkûmdur. Abuzer: Karısını babasıyla yakalayınca, babasını öldüren bir mahkûm. Kürt Bekir'in Cumali: Kumarcı, ahlaksız bir adam. Derviş Abdullah: Karılar Koğuşu'nun da bir kişisi olan Derviş Abdullah, yalancı, pis işlerini dervişlikle örtmeye çalışan bir gardiyân. Şeyh Yusuf: Düşmanını öldürdüğü için hapishanede olan yaşlıca bir adam. Öldürdüğü adamın parmaklarını kesen, gözlerini oyup cebine koyan bir hasta ve iflah olmaz bir kumarbazdır. Mehmet: Askerden gelince kızının geneleve düştüğünü duyar duymaz kızını öldüren bir adam. Kezban: Mehmet'in kızı, istemediği bir adama zorla verilmiş; kocası askere gidince kayınbabasının tecavüzüne uğramıştır. Sonunda geneleve düşmüştür. Vahap Efendi: Küfürbazlar ve kumarbazlar grubundan olan Vahap Efendi, karısını şaka yollu başkasına nasıl teklif ettiğini anlatırken zevk alacak kadar rezil bir adamdır. Kavat Alo: Varlıklı iken hayat kadınları ile servetini bitiren sonra da dostu olan kadını pazarlayan bir adamdır. Baltayla karısını öldürdüğü için hapidedir. Tahsildar Bedri Efendi: Küfürbazlar ve kumarbazlar takımının en ileri gelenlerindedir.

Telgrafçı Abdurrahim

Namuscular adıyla yayımlanan roman notlarında Telgrafçı İbrahim ayrı bir bölüm oluşturmaktadır. Yazar, bu isim etrafında ayrı bir roman düşünmüş veya Namuscular içine yerleştirmek için j Telgrafçı Abdurrahim için notlar tutmuştur. Diyarbakır'ın varlıklı adamlarından olan Abdurrahim, kara gözlü, kara saçlı ve kara bıyıklı bir adamdır. Evli olmasına rağmen küçük bir kıza gönül vermiştir, para verdiği kadın aracılığıyla kızı razı etmiş, ona mektuplar göndermeye başlamıştır. Kızın eniştesi bu yaşlı adama kız vermek istememiş, buna sinirlenen Abdurrahim, eniştesini vurmaya isterken yanlışlıkla veya başkasına yar olmasın diye bilerek kızı vurmuştur, fakat kız ölmemiştir. Abdurrahim, hapishanedeyken de kızı düşünmeye devam eder, eğer başkasına verirlerse kızı öldürecektir. Ona göre evli bir adamın küçük bir kızla evlenmesi normaldir. İstanbullu Murat, bunun normal olmadığını düşündüğünü söyleyince Telgrafçı Abdurrahim, bunun normal olduğunu, hatta birinci karının gidip kocasına kız isteyebileceğini, kuma işine kadınların alışık olduğunu, buralardaki kadınların İstanbul

kadınlarına benzemediğini söyler. Yazar, namus davalarının bir kısmının hangi sosyal ve kültürel yapıdan geldiğini Telgrafçı Abdurrahim üzerinden verir ve eleştirir. Telgrafçı Abdurrahim'in küçük bir kızı almak istemesi yanlıştır ama bu tür işlere izin veren cahil ve çıkarıcı yapı da o kadar suçludur.

Şeyh Süleyman Efendi

Namuscular adıyla yayımlanan Malatya Cezaevinde yazılan roman notlarında son bölümün başlığı "Şeyh Süleyman Efendi"dir. Şeyh Süleyman Efendi çevrede bilinen, saygı duyulan bir din adamıdır. Müritleri ile birlikte zikir yaparken yakalanmış, daha önce de yasağa uymadığı için tutuklanmıştır. Süleyman Efendi'nin gelişiyile birlikte hapisane görevlilerinde ve mahkûmlarda bir hareketlenme başlar, kimi tespih alır eline kimi namaza durur, kimi dertlerine çare bulmak için ona yanaşmaya çalışır. Koğuşları şeyhin kerametleri sarar. Öyle ki şeyh demirparmaklıkların arasından bile duman gibi süzülüp çıkmıştır. Yazdığı muskaldan fayda görmeyen yoktur. Gerçi şimdilerde yazmak yasak olduğundan Şeyh, bazı nesnelere okumakta ve üfleemektedir. Şeyh, İstanbullu Murat'la tanıştığında kendini akli başında gerçek bir dindar ve mutasavvıf olarak gösterir; bazı cahil müritlerin ve halkın kendisini yanlış anlattıklarını, halbuki kendisinin hiçbir olağanüstü güce sahip olmadığını anlatır. Bu ifadeler İstanbullu Murat'ın hoşuna gider. Birbirleriyle yakınlaşırlar. Şeyhin şiir zevki ve ilmi Murat'ı etkiler. Fakat bu arkadaşlık uzun sürmez. Şeyh şiir konuşmak için Murat'ın odasına girdiği anda, Gardiyan Ömer'in karısı da gelir. Meğerse Şeyh, Ömer'in karısını okuyacağım diye kandırmış; tacizde bulunmuş, etlerini morartmıştır. Bu olayla birlikte Şeyh'in asıl foyası meydana çıkar; dua okumak, muska yazmak bahanesiyle birçok kadına tecavüz etmiş, birçok zavallının parasını almıştır. Murat, bunları öğrenince onu kovar. Şeyh Süleyman Efendi, Anadolu da sayısız örneği görüldüğü kabul edilen sahte din adamlarının temsili olarak romanda yerini alır. Kemal Tahir, toplumsal yozlaşmanın temel sebeplerinden biri olarak, cahil ve yoksul halkı menfaatleri için kullanan din ticaretini görür. Köy romanlarında ağa ve hocanın işbirliği ile yaşamaya devam eden feodal düzen anlayışı, önemli ölçüde Kemal Tahir'de de vardır; bir farkla ki Kemal Tahir, bu düzenin kendi içindeki gelişmelerle, aydınlanmalarla yıkılacağını düşünür. Batıl inanç denilen ve cehalet üreten yapı devletin, aydınların ihmalinden de beslenmektedir.

Damağası'nda Kitaplı Casus Cemal,

Haşan Kırat

Damağası adıyla yayımlanan Çorum Cezaevi roman notlarının kişileri de mekân, problem ve insan özellikleri bakımından önceki romanlardaki kişilere benzerler. Hapisane görevlileri ve mahkûmlar yine büyük ölçüde insani değerleri zayıf, ikiyüzlü, çıkarıcı, iradesiz kişilerdir. Bu roman notlarının en önemli farkı İstanbullu Murat'ın yerini "Kitaplı Casus Cemalin almasıdır. Damağası'nın başlıca kişilerini sıralamak gerekirse:

Kitaplı Casus Cemal: Esir Şehrin AMpusı/'ndaki Kamil Beyin, Kelleci Memet, Karılar Koğuşu Namuscular romanlarındaki İstanbullu Murat'ın; yazarın hapisane hikâyesine göre de Kemal Tahir'in yerini alan kişidir. Haşan Kırat Efendi: Çorum Cezaevinin saat merakı ile dikkat çeken gardiyanlardandır. Çökük Hamarat Rıza: Fırıldak, ispiyoncu, ağzı laf yapan bir mahkûmdur. Mustafa Eke: Karısı tarafından aldatılan, kırmızı suratlı, kız gibi utangaç bir mahkûmdur. Lütfü Bey: Sarhoşken adam vurduğu için polislikten atılan, kerhane kadınlarından dost edinen

hapishane kâtibidir. Mahpuslardan saç, sakal, bıyık kesme, süpürge parası, girme çıkma parası gibi sebeplerle haraç toplatır. Gardiyanlara belli bir pay verdikten sonra çoğunluğunu kendisi alır. Bu özellikleri ile tam bir "damağası"dır. Mehmet Kayahan: Hapishanede disiplini sağlamak için, çok sert görünen, korkusuz davranan, Katip Lütfü Bey'i ispiyoncu olarak kullanan, adı "deli müdür"e çıkan hapishane müdürüdür. Esasen saf ve merhametli olan bu adam, Lütfü Bey'in yanlış bilgileri yüzünden yanlış hareketler yapmış ve Çorum'u terk etmek zorunda kalmıştır. Rıza Kahraman: Kürt Rıza Kahraman, kumarbaz, ırz düşmanı, mal tutkunu bir adamdır. Ağabey adlı ağayı öldürtüp karısıyla evlenmek, buna engel olan Mustafa'yı da öldürtmek suçlarından dolayı hapishanededir ve hapishanenin ağalarındandır. Ağabey: Sungurlu çevresinin bütün köylerinde ağalığını kabul ettirmiş, siyaseten de çok güçlü ama kendi kanunları içinde dürüst ve namuslu bir adamdır. Emir Ali Mustafa'nın kız kardeşi Fadime'yle evlenmesi aslında tam bir tuzaktır. Nitekim Emir Ali'nin adamları Ağabeyi öldürür. Emir Ali Mustafa: Bulduğu altınlarla zenginleşer Mustafa, büyük ağa Ağabeyi çekemez olur. Kardeşini Ağabey'e bir plan gereği verir, Fadime Ağabeyi zayıf düşürünce de planı gerçekleştirip adamlarına Ağabeyi vurdurur ve herkese zulmeden bir ağa olur. Fakat kendisi de Rıza Kahraman'ın adamları tarafından öldürülür. Fadime: Ağabeyi tarafından Ağabey'e yanaştırılan genç bir kadındır. Erkeğe doymayan ve erkek çeşitliliğini zevk hâline getiren isterik kadınlardandır. Ağabeyin nikâhı altında yatmadığı kimse kalmamıştır. Yüzbaşı: Dersim isyanlarında Kazım Orbay tarafından isyancıların arasına casus olarak sokulduğu söylenen, isyanı bastırışından sonra tabur komutanının oyunuyla on beş yıla mahkûm edilen mahkûm bir yüzbaşısıdır. Zanaat yetenekleri de olan Yüzbaşı, kumar oynadığı iftirası karşısında kâtibî ve müdürü dövmeye kalkar. Fakat o zamana kadar kumar oynamayan adam bu tarihten sonra tam bir kumarıcı olur. Haşan Pehlivan: Asri Cezaevi'nde daha iyi maaş alırken mahkûmlardan para çırpmak amacıyla Çorum Cezaevine gelen başgardiyandır.

Mahkûmlarla yetinmeyip gardiyanları da soymaya kalkınca savcıya şikâyet edilir fakat savcının Haşan Pehlivan'ın kızında gözü vardır. Zaten onu şikâyet eden Lütfü Bey de "damağalığını" paylaşmamak için bunu yapmıştır. Deli Ömer: Zayıf, çelimsiz, afyonkeş bir mahkûmdur. Kel Yiğit: On yaşında bir kızı kaçırdığı için mahkûm olan, Kürtleri sevmeyen, Aleviliğin bozulduğuna inanan saf, cahil bir alevidir. Kolsuz Ahmet: Tuzağa düşürdüğü genç kızları sonradan karısı diye pazarlayan, mahkûmlardan süpürge parası toplayan, müdürün ve gardiyanların kullandığı bir mahkûmdur. Salim Aka: Eroin, esrar işi yapan, hayat kadınlarını kullanarak polisle işbirliği kuran en son bir delikanlıyı öldürdüğü içi hapishanede olan bir mahkûmdur. Kara Müdür: Kuvayı Milliye'de milis yüzbaşısı olarak görev yapmış olan ve Çorum Cezaevine müdür olarak gelen adamdır.

Kitaplı Casus Cemal

Cemal, Esir Şehrin Mahpusu'nüaki Kamil Bey'in, Kelleci Memet, Karılar Koğuşu ve Namuscula romanlarındaki İstanbullu Murat'ın ve yazarın hapishane hikâyesine göre de Kemal Tahir'in yerini alan kişidir. Çünkü Cemalde İstanbullu bir gazetecidir; İstanbul, Malatya cezaevlerinde yatmış; on beş yıla hüküm giymiş; komünistlikten yargılanmış, Nâzım Hikmetle dost olan siyasi bir mahkûmdur. Mahkûmlar ve gardiyanlar arasında Çorum Cezaevine yeni bir casusun geleceği söylenmektedir. Gelen adam, yanında sandıklar dolusu kitap getiren, uzun boylu, gözlüklü, temiz giyimli, saçları seyrek ama çevresinde hemen bir etki uyandıran, gazeteci olduğu söylenen bir adamdır. Gelir gelmez tecrithaneye sokulması, diğerleriyle konuşmasının yasaklanması

mahkûmlarda merak ve çekince oluşturur. Cemal'in buradaki zamanı, tercümeler yapmak, yazı yazmak ve kendisini hapisane raconu gereğince soymak isteyenlere akıl verip yollamakla geçer. Mahkûmlar için artık o "kitaplı casus"tur. Kısa bir süre içinde İstanbullu Murat'ın romanlardaki varlığı Cemalin varlığı olarak ortaya çıkar. Cemal, batıl inançlara kapılanları, haksızlık yapanları, çeşit çeşit sapkınlıklar yüzünden hapse düşenleri türlü vesilelerle bilgilendirmeye, onlara bütün yaşananların asıl kaynaklarını öğretmeye, onların her sorduğuna cevap vermeye çalışır. Cemal de Murat gibi her türlü huyları olan, sapkınlıkları ve zaafı bulunan mahkûmlarla, hapisane görevlileri ile iletişim kurmayı başaran, onlarla ön yargısız konuşabilen, bütün pis işlerini bildiği hâlde onlara yardım eden bir münevver adamdır.

Haşan Kırat Efendi

Roman notlarında saat merakıyla öne çıkan Çorum Cezaevi gardiyanlarından Haşan Kırat Efendi, dikkat çeken bir tip olarak belirir. Saf ve dürüst olarak görünen, kendisiyle kavgası olmayan, kibirli davranmayan Haşan Kırat, işlerini de dikkat ve gayretle yerine getirir. Akıllı fikri, başgardiyan olmakta ve çok iyi bir saate sahip olmaktadır. Bu saat merakı ve hikâyeleri ile mahkûmların ve gardiyanların eğlencesi olur. Kolu hiç saatsiz kalmadığı gibi her hafta kolundaki saatini değiştirir. Hükümet aynı yardımları verince Haşan Efendi yeni bir saat almaya karar verir. Çorum'daki bütün saatçileri gezer. Sonunda İstanbul'dan "tissot" markalı bir saat getirttirir. Özelliklerini saymakla bitiremez. Hatta bir ev değerinde olduğunu söyler. Başgardiyan Vekili Deli Ömer, Haşan Kırat Efendi'nin saatini oyuna getirip yere düşürür. O günden sonra Haşan Efendi, saatinin intikamını almaya yemin eder. Gardiyanlıktan atılma korkusu olduğundan herkese saygılı davranır. Okumayazma bildiğini göstermek için yeni kelimeler kullanmaya meraklıdır. Genel olarak bakıldığında Haşan Kırat Efendi gardiyanların en namuslu ve dürüst olanıdır. Kemal Tahir'in hapisane romanlarında kurduğu uçkur düşkünün ağalar, sapık cinsî arzularına esir olan kadınlar ve erkekler, esrarkeşler, pezevenkler, mahkûmları soyup soğana çeviren gardiyanlar, namus belası adına adam öldüren katiller arasına

Haşan Kırat gibi bir tipin girmesi oldukça önemlidir. Yazar bu tipte, yanlış ve çıkarıcı olan iktisadi, dinî ve siyasi kaidelerin oluşturduğu toplumsal cahilliğin ve ikiyüzlülüğün tipleri dışında, daha saf tutkuları olan insanları da göstermiştir.

HAPİSHANE ROMANLARINDA ARGO

Hulki Aktunç'un hazırladığı Büyük Argo Sözlüğü'nde özellikle alan argosu şu şekilde tanımlanır "Kendi sosyal çevreleriyle sınırlı yaşayan ve genel olarak toplumun, özel olarak da içinde buldukları topluluğun geri kalan kesiminden ayrılmak ve/ veya korunmak isteyen, yaşama ortam ve biçimleri birbirlerine yakın kişilerce yaratılıp benimsenmiş sözcükler, deyimler bütünü; bu sözcükler bütününe dayalı konuşma biçimi. " (Aktunç, 2002: 387). Genel Dilbilimleri Sözlüğündeki tanımı ise şöyledir: "Argo (Alın. argot, gaunersprache; Fr. argot; İng. Argot, Slang Bir toplumdaki genel geçer dilden ayrı ama ondan türeme olan, belli çevrelerce kullanılan ve herkesçe anlaşılmayan eğretilenmelerin büyük yer tuttuğu, kendine özgü sözcük ve deyimlerden oluşan dil. Genel olarak teklifsiz kaba vb. çeşitli konuşma biçimlerini de belirten argo terimi, dilbilimde daha sınırlı bir anlam taşır; ya kapalı bir yaşamı olan ya da kendini gizlemek isteyen dar bir topluluğun özel anlaşma aracını belirtir. " (Vardar, 1998: 26).

Mehmet Arslan'ın Argo Kitabı'nia argo kelimelerin kaynakları ve türeyiş biçimleri hakkında

verdiği bilgilerden şöyle bir özet yapılabilir: 1. Konuşma dilindeki bir kelime anlam değiştirir ("dut" kelimesinin aşırı sarhoşluğu ifadesi); 2. Yabancı dilden alınan kelimelerin anlamı değişir (Fransızca "balkon" kelimesinin kadın göğsü anlamı kazanması); 3. Yabancı dillerden gelen bazı kelimeler, girdiği dilde başka bir kelimeyle birleşir ya da girdiği dilin eklerini alır ("mort" kelimesinin "mortlamak" olması; "aforoz" kelimesinin "afarozname olması gibi); 4. Terimler anlam değiştirmeden argoya geçerler ("borda" kelimesinin argoda da "yan", "yandan yanaşmak" anlamlarında kullanılması); 5. Terimlerin anlamları değişir (İtalyanca yelkenli direk anlamında olan "babafingo" nun argoda "erkeklik organı" anlamını kazanması); 6. Özel adlar anlam değiştirirler ("şaban" adının saf budala anlamında kullanılması); 7. Çok boyutlu benzetmelerden yeni anlamlar çıkarılır ("motor" kelimesinin çok kişi ile ilişkiye giren kadınlar; "pekmez" kelimesinin kan için kullanılması); 8. İstiareler yoluyla argo anlam üretilir ("pergelin "bacak" olarak kullanılması); 9. Zıtlıklardan argo üretilir ("bilezik" kelimesinin "kelepçe" anlamında kullanılması) (Aslan 2004: 33-35).

Edebiyat ve argo ilişkisi yeni değil. Türk diline "argo" kelimesi, Tanzimat sonrasında gelse de argonun işlevlerini gören kullanımlar oldukça eski. Mehmet Arslan, kendi çalışmasından, Hulki Aktunç'un ArgoSözlüğü'nden, Türk Kültüründe Argo adlı editöryal kitaptaki çalışmalardan hareketle argonun Kitâbu Divanı Lügât'l-t-Türk'ten günümüze hemen her dönemin eserlerinde görüldüğünü örnekler. Bahnamelerden, hezliyat şiirlerinden, Reşat Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'nöen, Türk tiyatro metinlerinden, Enderunlu Vasıf'ın Hubanname'sinden, Şair Eşref'in, Neyzen Tevfik'in şiirlerinden bir yığın argo şiirler örnekler (Aslan 2004).

"Kendi dilini (ana dilini) doğru olarak kullanmak vatanseverliklerin en yücelerindedir (...) İnsanlar, kelimelerle hatta cümlelerle değil, mevcut kültür imkanlarıyla anlaşabilirler, insanlar arasında kültürel farklılık varsa sadece kelimelerin anlaşmayı temin etmesi mümkün değildir. " (Kemal Tahir 1989: 100) diyen Kemal Tahir için, Anadolu insanını bütün boyutları ile tanıma ve tanıma, roman ve hikâye yazarlığının temel amaçlarından biridir. Anadolu Türkçesi devlet ve edebiyat dili olarak belli bir toplum pratiğinin tarihî birikiminin ürünüdür. İyi ve doğru Türkçe kullanmak her şeyden önce Anadolu Türk kimliğine sahip çıkmak açısından önemlidir. Aynı zamanda düşünce açıklığının da gereği ve belirtisidir. Argo da Anadolu insanının arzu, korku, çıkar gibi alt etkenlerinin; iyilik, kötülük, çalışmak, tembellik, isyan etmek, saklanmak gibi davranışlarının; cehalet, vurdumduymazlık, uyuşukluk gibi alışkanlıklarının, kısaca bütün varlığının açıklığa kavuşması için edebiyatta gereklidir. Kemal Tahir'in romanlarını yazmadan önce tarih, sosyoloji, iktisat, siyaset ve edebiyat okuduğu bunlardan notlar çıkardığı tuttuğu hapisane notlarından anlaşılmaktadır. Bu notlar arasında "Dil Notları"nın içinde bir de argo sözlük hazırlamıştır. Bu sözlüğü hazırlarken İstanbul'un suç ve eğlence dünyasından, hapisanelerdeki çeşitli suç koğuşlarından, mahkûm olarak dolaştığı Çankırı, Malatya, Çorum, Nevşehir gibi bölgelerin halk ağızlarından derlemeler yaptığı anlaşılmaktadır. Sanat/Edebiyat Notları 3'e (Kemal Tahir 1989: 341-353) konulan argo çalışmasında Kemal Tahir, günlük dildeki anlamlarını da veren 560 kelime toplamıştır. Kemal Tahir'in romanlarındaki argo kullanımı bu sözlükle sınırlı olmadığı gibi bu sözlükte bulunduğu hâlde romanlarında rastlanılmayan kelimeler de vardır. "Dilnotlarında kaydettiği Argo Sözlüğü ve Anadolu Söyleşileri, alanlarında ilk olmalarının önemini yanı sıra; Kemal Tahir'in bu konulara verdiği ehemmiyetin altyapısını da ortaya koymuştur. O, hapisane vasıtasıyla tanıdığı Anadolu insanında dilin oynadığı rolü ve

insana verdiği zenginliği görerek bu durumu dilkonusundaki düşüncelerine dayanak yapmıştır.” (Coşkun 2004: 105).

Kemal Tahir'in hapisane romanlarında farklı kaynaklardan gelen, farklı şekilde türemiş çok fazla argo kelime ve ifade kullanır. Romanlarda hayatın her alanında kullanılan kelimeler varsa da kelimelerin, özellikle bir suç ve ceza mekânı olan hapisane mekânına da uygun olarak özellikle cinsellik, hırsızlık, kumar, kabadayılık, hapisane gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Kemal Tahir'in argoya verdiği ağırlık öncelikle onun hapisane hayatıyla, İstanbul, Malatya, Çankırı, Çorum gibi cezaevlerinde yaptığı gözlemlerle ilgilidir. Hapishanedeki insanları anlatan bir yazarın, hırsızın, esrarkeşin, uçkur düşkününün, katilin, kumarbazın konuşma biçimini yansıtması her şeyden önce bir zorunluluktur. Fakat yazarın argo dikkati bu zorunluluğu aşan bir anlam ifade eder: O, argonun çeşitli yetersizliklerin ve yoksunlukların dili olduğunun farkındadır. Argonun içinde gizlenen anlamlara ulaşan aydın, bir bakıma arızalı bireylerin ve grupların hangi toplumsal yapının ürünü olduklarını kavrayabilir. Günlük hayatta çok yaygın olarak kullanılan argo kelimeleri ve küfürleri dışarıda tutarsak Kemal Tahir'in hapisane romanlarında kullanılan argo kelime ve ifadeleri şöyle örnekleyebiliriz:

CİNSELLİK MERKEZİNDE ARGO

Aftos: Sevgili, hayat kadınlarından tutulan dost. Balkon: Kadın göğsü. Banka: Genelev. Bildircin: Genç güzel kadın, kız. Dükkan bir adam için açılmaz: Bir kere yoldan çıkan kadın gayrimeşru ilişkiye devam eder. Far: Kadın göğsü. Hovarda: Kadın peşinde koşan, kadının dost tuttuğu erkek. Kapışmak: Öpüşmek, sevişmek. Kartaloz: Yaşlı kadın, erkek. Kavat: Kadın pazarlayan. Kuyruk sallamak: Kadının erkekleri ayartmaya çalışması. Oynak: Erkeklerin ilgisine açık kadın. Paço: Çirkin ve orta malı kadın. Şimendifer: Cinsel ilişkiye açık kadın. Şimendiferi raya sokmak: Cinsel birleşme. Toycu: Kimsesiz kızları kandırıp genelevlere satan.

KUMAR MERKEZİNDE ARGO

Bitirimci: Kumar oynatan. Dolu zar: Cıvalı zar. Ekmeklik: Acemi, aptal kumar oyuncusu. Fertiklemek: Kaçmak, sıvışmak. Katakulli: Oyuna getirmek, dolap çevirmek. Kesilmek: Kumarda parası kalmamak. Kesim: Parası biten kumarbazın oynatandan para alması. Mangiz: Para. Orotopolluk: Kumarda hile yapmak, kazık atmak. Puşlavat zar: iyi gelmeyen zar. Toka etmek: Paraları vermek, kumarda para sürmek. Uçlan: (kumarda) Ortaya para koy.

HAPİSHANE MERKEZİNDE ARGO

Âdembabalar: Hapishanenin en yoksulları, esrarkeşleri ve dilencileri. Beybaba: Varlıklı, hatırlı kişi. Beyler koğu: Varlıklı kişilerin kaldığı kısım. Bilezik: Kelepçe. Delik: Hapishane, koğu. Dragon: Parasız, birinden geçinen beleşçi. Hafız: Aptal, acemi. İspiyonlamak: Casusluk etmek binlerinin açığını bildirmek. Köprücü: Bir hizmet sundukları bahanesiyle insanlardan haraç alan. Mangiz: Para. Okşamak: Dövmek, işkence etmek. Ot: Esrar, eroin. Yatkın mahpus: Cezası çok olan mahkûm. Zagon: Âdet, usul, hapishanenin kendi kuralları.

FARKLI ALANLARDA KULLANILAN ARGO

Açmaza düşürmek: Bir ilişkide muhatabı zor durumda bırakmak, tuzağa düşürmek. Alengili: Farklı giyinmek, gösterişli olmak. Altıkapiya almak: Bir işin bütün açıklarını kapatmak, birini her bakımdan kuşatmak. Arpacı: Hırsız. Atmasyon: Yalan yanlış söz, bilgi. Aynalı iş: Gizli, gayrimeşru

işler. Beybaba: Varlıklı hatırlı kişi. Bodoslama: Ön yüzden, doğrudan. Boklu iş: Gizli, kanun dışı yapılan iş. Boynuzu sopaya sürtmek: Bela aramak, dayak yiyeceği kişiye bulaşmak. Cartayı çekmek: Ölmek. Cephane: Afyon, esrar, hap. Cimcozlamak: Kaçmak. Çakozlamak: Gizli manayı anlamak, sezme. Çapariye getirmek: Kandırmak, tuzığa düşürmek. Çarliston: Az bulunur şey, adam; tuhaf özellikleri olan. Çıkıntı: Sigara. Daniskası: Bir şeyin iyisi, aslı. Dehlemek: Kovmak, baştan atmak. Demirhindi: Cimri. Dikine tıraş: Aksilik etmek. Dragon: Parasız, birinden geçiner beleşçi. Dümbelek: Huyu bozuk, ibne. Dümen: Oyun kurmak. Façası bozuk: Çehresi düşük, mutsuz görünüşlü. Fasarya: İnanılmayan sözler, cilve, gösteriş. Fayrap: Hızlı, telaşlı; açık saçık. Fertiklemek; Kaçmak, sıvışmak. Gaz kesmek: Sözü kısa kesmek. Hizmetçi baldırı: Sigara, kalın sigara. İbik kaldırmak: diklenmek, itiraz etmek. Kalın adam: Zengin kişi. Kaşkavallık etmek: işini bilmeden konuşmak, sersemlik etmek. Katakulli: oyuna getirmek, dolap çevirmek. Kayarto: Ahlaksız. Kızıoğlankız: Aslı gibi kalan eşya, cinsel ilişkiye girmemiş erkek, kadın. Kokoz pilakisi: Sıradan yemek, yoksul, parasız. Kuyruğa yakın et yemek: Pis ve hileli işlere kalkışmak. Mangiz: Para. Mariz: Dayak. Mıhlama: Kumarda bir çeşit zar atma, zar gelme, bıçakla, kamayla öldürme. Molozlamak: Çirkinleşmek, ayarı kaçmak. Mortocu: İmam, ölü yıkayan, muska, büyü işleri yapan. Ot: Esrar, eroin. Perdah: Lafın girişini uzatmak. Piyastos etmek: Ele geçirmek, yakalamak. Polim: Yalan, numara. Rampalamak: Birine yanaşmak, masada beleş yemek içmek. Saloz: Afallamış, şaşırılmış. Sota: Sakin, gizli yer. Sövüşlemek: Birini soymak, parasını almak. Stavroz: Gavur, Hristiyan. Taşarabası: Boş, işe yaramaz ve aptal adam. Terso ulan: Dur bakalım. Tırnaksız: Fırsat kollayan. Toka etmek: Paraları vermek, kumarda para sürmek. Toslamak: Çarpmak. Yelkenlemek: Çekilip gitmek. Zagon: âdet, usul. Zil: Aç, parasız.

Kaynakça

Aktunç, Hulki, (2002), Büyük Argo Sözlüğü, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Arslan, Mehmet, (2004), Argo Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Berksoy, Naci Çelik, (2003), "Kemal Tahir için Biyografi Çalışması", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Yay. Haz. E. Eğribel, U. Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.

Coşkun, Sezai, (2004), "Bir Mülkiyet Kalesi'ni Okuma Denemesi", Biyografya Kemal Tahir 4, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Coşkun, Sezai, (2006), Kemal Tahir: Şahsiyet/Eserler/Fikirler, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul. Coşkun, Sezai, (2004), "Kemal Tahir'de Dil Düşüncesi ve Türkçenin Meseleleri", Biyografya Kemal Tahir 4, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Hikmet, Nâzım, (1968), Kemal Tahir'e Hapishaneden Mektuplar, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Kalkan, Bülent, (2004), "Hangi Köydensiniz", Biyografya Kemal Tahir 4, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Orman, Mehmet, (2003), "Kemal Tahir için Biyografya Denemesi" Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Yay. Haz. E. Eğribel, U. Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.

Özkan, Nevzat, (2002), "Gizli Dil Olarak Argonun Fonksiyonu Üzerine", Türk Kültüründe Argo, Haz. E. Naskali, G. Sağol, İstanbul.

Özsoy, İskender, (2004), "Çorum Cezaevi'nin Kitaplı Casusu", Biyografya Kemal Tahir 4, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Özsoy, İskender, (2004), "Gerçeği Bulma Uğruna Harcanan Ömür", Biyografya Kemal Tahir 4, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Özsoy, İskender, (2004), "Kemal Tahir'in 63 Yılı", Biyografya Kemal Tahir 4, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Sevim, Seçkin, (2004), "Kemal Tahir ve Türk Solu", Biyografya Kemal Tahir 4, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Tahir, Kemal, (1974a), Karılar Koğuşu, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Tahir, Kemal, (1974b), Namuscular, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Tahir, Kemal, (1975), Damağası, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Tahir, Kemal, (1979), Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar, Sander Yayınları, İstanbul.

Tahir, Kemal, (1982), Kelleci Memet, Adam Yayınları, İstanbul.

Tahir, Kemal, (1989), Notlar 3 Sanat Edebiyat, Haz. C. Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Tahir, Kemal, (1990), Notlar 4 Sanat Edebiyat, Haz. C. Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Tahir, Kemal, (1993), Esir Şehrin Mahpusu, Adam Yayınları, İstanbul.

Tanju, Sadun, "Semiha'ya Mektuplar') Hürriyet Gazetesi, 12 Haziran (Aktaran Naci Çelik, "Tanıklarla Kemal Tahir'in Altı Yılı 1932-1938", Biyografya Kemal Tahir 4, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 28).

Vardar, Berke ve diğerleri, (1998), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, ABC Kitabevi, İstanbul.

Abdurrahman Özkan

"Merakın yöneldiği alan değişince dünya görüşünü de değiştirmek, bu antikalık, bizim aydınlara has olsa gerek... "

Kemal Tahir, Günlükler/Türkiye Defteri

Türkiye Defteri dergisi, 1971-1975 yılları arasında yirmi sayı olarak yayımlanmıştır. Derginin ilk sayısı 1971 yılının Nisan ayında yayımlanır, ancak, 12 Mart Askerî Muhtırası'ndan sonra oluşan şartlarda dergi yayın hayatına ara vermek zorunda kaldı. Tam otuz bir ay sonra, 1973 yılının Aralık ayında ikinci sayı ile devam etti. İkinci sayısından sonra yirminci sayıya kadar düzenli olarak yayımlanan dergi, 1975 yılının Haziran ayında yirminci sayısı ile yayın hayatına veda etti. Türkiye Defteri dergisinin kurucuları Hulki Aktunç, Taylan Altuğ ve Naci Çelik Berksoy'dur. Derginin sahibi ve sorumlusu Naci Çelik Berksoy'dur. Ancak, 3, 4 ve 5. sayılarda yayın yönetmeni olarak da Taylan Altuğ ismi geçmektedir. Dergiye dışarıdan birçok yazıyla destek veren Selim İleri, Uluğ Nutku (çevirileriyle), Tomris Uyar gibi genç sayılan yazarlar yanında, İlhan Berk, Metin Eloğlu, Hilmi Yavuz, Fatma Ülke, Selahattin Hilav, Adalet Ağaoğlu gibi çok önceden yazı hayatının içinde olan yazarlar destek verdiler.

Türkiye Defteri dergisi, 'edebiyat ve siyaset dergisi' olarak takdim ediliyor. Bu, derginin yayın politikası için de önemli bir işarettir. En başta edebiyata yüklenen rol hakkında ipuçları vermektedir. Siyasetten kasıt ise güncel siyasetten çok siyaset bilimsel ve sosyolojik bir bakış açısıyla tarihe, olaylara ve edebiyata bakıldığı görülür. 1970'li yılların edebiyat ve sanat ortamında birçok edebiyat dergisinin, özellikle sosyalist devrimci düşünceye ilgi duyanlar, aynı zamanda sanat ve sanat felsefesi, tarih, tarih felsefesi ile de ilgilenirken siyasi bir duruş da sergiledikleri görülür.

Kemal Tahir'i yakından tanıyan ya da yazarlık serüvenini yakından bilen edebiyat ve düşünce adamları onun bir dergi yayımlama çabasının olduğunu farklı zaman ve zeminlerde ifade etmişlerdir. Tahir'in düşündüğü derginin hazırlık çalışmalarının Türkiye Defteri'm doğurduğunu söylemek mümkündür. Türkiye Defteri dergisi bir anlamıyla Kemal Tahir'in ve onun toplum ve edebiyat ile ilgili düşüncelerini önemseyenlerin dergisi olarak kabul edilebilir. Dergiye en az bir yazıyla katkıda bulunan yazarların yanı sıra birden çok yazıyla katkıda bulunan Hilmi Yavuz, İlhan Berk, Adalet Ağaoğlu, Tektaş Ağaoğlu, Ercüment Akman, Sefahattin Hilav, Sezer Tansuğ gibi tanınmış yazarlar da bulunmaktaydı. Bu isimlerin dışında dergide bir ya da birden fazla yazısı yayımlananlar Uluğ Nutku, Selahattin Yıldırım, Ömür Candaş, Ömer Faruk Toprak, Selahattin Bağdatlı, Fatma Ülke, Metin Eloğlu, Leyla Erbil, Nuri Özden, Necati Güngör, Kenar Ercan, Oktay Bizer, Halil İnalçık, Mazlum Beyhan, Salih Yurttaş, Yaşar İksavaş ve Tektaş

Ağaoğlu'dur. Kemal Tahir'in ilk sayısı yayımlanan dergiye yazılarıyla katkıda bulunmamıştır. Devam eden sayılarda Kemal Tahir'in yayımlanmış toplam on dört adet yazı, günlük, kendisiyle yapılmış söyleşi ve notlarına yer verilmiştir. Kemal Tahir, Türkiye'de sol bölünmeler üzerine verdiği bir mülakatın çok azının yayınlanması üzerine konuşmanın bir me'ininin derginin ikinci sayısında yayımlanmak üzere Türkiye Defteri dergisine kendisi vermiştir.

Türkiye Defteri, genel olarak Kemal Tahir'in dergi tasarısına uygun konular üzerinde durmuştur. Marksist diyalektik ile ilgili temel metinlerin ve bunların yorumlarının çevirileri ile Türkiye'de sosyalizmin tarihsel birikimi, Türkiye'de sosyalist parti kurma tartışmalarına katılmak gibi birkaç istisna açılımda dergi kurucuları inisiyatiflerini kullanmışlardır. Anlaşılan o ki Kemal Tahir, düşüncelerini sadece dergi aracılığıyla okurlara ulaştırmayı da yeterli bulmamıştır. Bir de önemsedığı konularda ve aydın sorumluluğuyla yazılmış eserleri de yayınlamak için yayınevi kurma fikrini de bir şekilde dergi kurucuları ile paylaşmış olduğu söylenebilir. Derginin ilk taslaklarında dergiye isim olarak 'Defter'düşünülmüştür. Nitekim 'Türkiye Defteri Yayınları'adına yayımlanan üç kitap da 'Defter 1, 2, 3, ön ismi ile yayımlanmıştır.

Kemal Tahir'in ilk sayıdan sonra ölümü, onun dergiyle ilgili görüşlerini öğrenmemize imkân vermemektedir. Kemal Tahir'in dergiye aktif olarak ne kadar destek verdiğini bilmiyoruz. Ancak dergiyi çıkaran kadronun tanınmamış genç yazarları Kemal Tahir düşüncesine önem veren isimlerden oluşmaktadır. 12 Mart Askerî Darbesi'nin yapılmasıyla derginin ilk sayısından sonra iki yılı aşkın bir süre yayın hayatına ara vermesine neden olmuştur.

Türkiye Defteri dergisi de, Kemal Tahir'in Türk aydınınının toplum, tarih, sosyalizm ve edebiyat anlayışına yönelik eleştirilerini desteklemiş ve onları geliştirmeye çalışmıştır. Türkiye Defteri, bir grup yazarın Kemal Tahir'in düşüncelerini önemseyen ve onun düşünceleriyle benzer bir bakış açısıyla çeşitli konulara eğildiği yeni bir zemin olmuştur. Farklı konularda bu yazarların düşüncelerinin vardığı yeri görmek gerekmektedir. Derginin ilk sayısında derginin yayın politikasıyla ilgili bir editörel yazı veya bilgi bulunmamakla beraber, derginin kurucularının yazılarına bakıldığında derginin durduğu yeri anlamada önemli ipuçları görülebilir. Derginin yayın politikası ve öne çıkarılacak konuların ikinci sayıdaki editörel yazıda açıkça ortaya konulduğunu görüyoruz. "Edebiyatta, özellikle roman ve hikâyedeki yeni eylemi, güç birikimini yansıtan, kültürel olgular konusunda siyasal bir tavır ve tarih bilincini ön plana alma ilkesini benimseyen Türkiye Defteri, (...) Türkiye Defteri yazarları, gelişigüzel bir adlar toplamının oluşturduğu idareci dergi anlayışına karşıdır. Türkiye Defteri, her durum içinde, dışa kapalı değil dışa açıktır... Kolaycı ve gevelemeci'gerçekliğe'karşı olan, sürekli bir devinimle'her yeni durum karşısında yeniden elde edilen'gerçekçilikten yana, Marksizmi dünyayı anlayıp değiştirmede bir reçete değil bir yöntem sayan bütün yazarlar, bütün okurlar, Türkiye Defteri'nin tabii üyeleridir. (...) Soyutlamalara karşı, somutlamadan yanadır: Çünkü'Soyut Marksizm yoktur, somut Marksizm vardır. Somut Marksizmden kasıt, millî bir biçim almış Marksizmdir. '"

Dergi yazarları/dural olan'bütün "memur ideolojilerin doğrudan eleştirisini hedeflemektedir. 'Her yeni durumda yeniden elde edilen gerçekliği yakalamak'için"sağlıklı bir edebiyat ve düşünce ortamının her hâlde kurulup geliştirebilmesi"nin gerekliliğine inanılmaktadır. Bunun için ele alınacak temel konular, hangi amaç ve yöntemin takip edileceği belirtilmiştir. Dergi kurucuları, dönemin siyasal partilerinin politikalarına ilgisiz kalmamakla beraber, herhangi bir siyasi partiye

ya da ideolojik gruba angaje olmamayı da yayın ilkelerinden biri olarak kabul etmişler. Dergi, özellikle sıg güncel tartışmaların dışında kalmayı başarmış, ama güncele ilgisiz kalmamıştır. 5 Türkiye'nin güncel ve tarihî sorunlarına eğilirken bu sorunların güncel yansımalarından daha çok tarihsel kökenlerine eğilmiştir. Bunun için Cumhuriyet dönemi dil, edebiyat ve düşünce alanlarındaki birikimlerle hesaplaşırken, Türk tarihine ve insanına, özellikle Osmanlı tarihine yeniden ve yeni bir bakış açısıyla eğilmeye çalışmıştır.

Türkiye Defteri dergisinde toplumun sınıfsal yapısının değil, siyaset değişikliğinin dönüştürücü sebeplerini anlamak için Türk tarihinin dönüm noktalarını anlamaya koyulmuştur. Bu dönüm noktalarını anlamak, günü anlamada önemli ipuçlarını verebilir. Bu da dergi yazarlarının teoriden değil toplumdaki yola çıkarak bir değişimi öngörme çabasında belki de en dikkate değer noktalardan biridir. Ancak kimi zaman bu yaklaşımın muğlaklaştığı ve klasik Marksist metinlerin vazgeçilmez açıklamalarının aşılamadığı görülür. Sözü edilen dönüm noktalarının başlıcaları Tanzimat Fermanı, Tanzimat Fermanı'yla başlayan Batılılaşma, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. Bu dönüm noktalarının tespiti yalnız Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyetin kuruluşundan ibaret değildir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 12 Mart Askerî Darbesi'ne kadar bir dizi önemli dönüm noktasının tarihsel boyutları içinde anlaşılması yönünde çaba vardır. Bu çabanın pratik amaçlar doğrultusunda olduğu açıktır. Bir başına tarihî gerçeğin önemini ötesinde bir tarihe yönelmedir bu. Tarih, güncel bir olgudur. Bugünü anlamak için yarını öğrenmek gerekmektedir. Bu derginin anlayışını da belirtir. Gerçeklik toplumun sürekli devinimiye tarih de bu sürekli devinimin tarihidir.

Türkiye Defteri'nde Öne Çıkan Konular ve Bu Konuların Ele Alınışında Kemal Tahir'in Etkisi

Türkiye Defteri dergisinde özellikle bazı temel konular öne çıkar. Bunlar Türk edebiyatı, Türk aydını, Batılılaşma, Türk toplum yapısı ve tarihsel gelişimi, emperyalizm ve Türk toplumu, Türkiye'de felsefe, Marksizm ve Türkiye gerçekliği ilişkisi ve alt başlıklarıdır. Derginin kurucuları Kemal Tahir'in bu konulara ilişkin düşüncelerini önemsemiştir. Kurucular, Marksist bir bakış açısına sahip olmalarına rağmen, Türkiye'deki sol düşünceye birçok konuda eleştiriler yöneltmişler. Söz konusu eleştiriler Kemal Tahir'in eleştirileri ile çakışmaktadır. Dergi düşünce bazında Kemal Tahir'le ilişkisi yanında, dergi misyonu ve yayın politikasında da Kemal Tahir'in dergi yayıncılığı üzerine düşüncelerini pratiğe taşımıştır. Dergide eleştiri yazılarının çoğu edebiyat eserleri üzerine olmakla beraber, felsefe, düşünce, tiyatro ve sinema eserleri üzerine kimi yazılara da rastlanmaktadır. Ancak eleştiri yazılarına bakıldığında, dergi kurucularının bu konularda belirgin bir paylaşıma gitmedikleri görülür.

Dergide Türk tarihinde sosyalistliği ile tanınan yazar ve aydınları, bunların eserlerini önemsemiştir. Özellikle sosyalist literatürün yabancı yazarlarından çeviriler, yerli yazarların ise yayımlanmamış yazıları yayımlanmıştır. Eleştirideğerlendirme yazılarında eserler metot açısından eleştirilmektedir. Eserde idealizmlik ve Batıcı kapitalist kültür anlayışını aktarması (kozmozizm), bireyciliktoplumculuk kriterleri açısından değerlendirilmektedir. Kemal Tahir'in eserlerinin bir örneği göz önünde bulundurularak başka yazarlara ait eserler, yazılar değerlendirildiğinde, eserin bireysel sorunlar üzerine mi toplumsal bir sorunu veya durumu yansıtır yansıtmadığı önemli bir kriter olarak kabul edilmektedir. Gerek edebiyat gerekse de diğer temel konularda kaleme alınan konulardaki yazıların daha çok bir durum tespiti ve

konulara giriş mahiyetinde olduğu ise gözden kaçmamaktadır. Bu durum kimi yazılarda açıkça belirtilmiştir. 6

5. Hulki Aktunç, "Milli Kurtuluş Tarihi'ne Sorular ve Yakın Tarihe Bakışta Yorum Açısı", Türkiye Defteri, Sayı: 5, Mart 1974.

6. Hulki Aktunç, Devrimci Kültür Mücadelesi ve Edebiyat, Türkiye Defteri, sayı: 14, Aralık 1974. • Hulki

Edebiyat Üzerinden Hesaplaşma

Kemal Tahir, Türkiye'de hiçbir dünya görüşünün felsefi ve kültürel temeli olmadan yerleşip gelişemeyeceğini belirtirken böyle bir altyapının olmaması dolayısıyla da Türkiye'de politik ve sosyal aksiyonun yerinin edebiyatın aldığıını belirtir. Kemal Tahir'e göre edebiyatın toplumun tarihinden ve sosyal gerçeğinden bağımsız olması düşünülemez. Ancak Kemal Tahir, tarihe önem vermekle beraber birçok konuda yaygın tarih bilgilerine karşı kuşkuludur. Çarpıtılan, gizlenen gerçeklerin her zaman doğruları altüst edeceğine inanır. Bu durumda sanatçının, özelde edebiyatçının gerçeğin araştırmacısı olması gerektiğini belirtir.

Derginin kurucuları, Kemal Tahir'in Türk edebiyatı, özellikle roman ve romancıları hakkındaki görüşlerini dergideki yazılarına yansıttılar. Özellikle romana yüklenen anlam ve biçilen rol başat bir konu olmaktadır edebiyat konuları içerisinde. Kemal Tahir'in romana yüklediği rol çok önemlidir. Toplumsal gelişme, ilerleme ile romanın çok yakın bir etkileşimi vardır. Romancı, dünya edebiyatçıları karşısında toplumunun temsilcisidir. Romanın toplumun gerçeklerini çatışmalarını göstermesi bakımından toplumu bir bütün olarak anlatabileceği kanısındadır Tahir. Tahir'in bu düşüncesi, onun düşüncelerini önemseyenlerce de önemsenmektedir. Nitekim Baykan Sezer de bir toplumun dünyada söz sahibi olması ile büyük romancı yetiştirmesi arasında birebir bir ilişkinin olduğunu belirtirken, özellikle Dostoyevski romanı sonrası Rusya'nın durumunu örnek verir, Kemal Tahir'in romanlarının da Dostoyevski romanları çapında olduğunu ve Türk toplumunun gelecekteki potansiyeline işaret ettiğini belirtir.

Türkiye Defteri dergisinin kurucuları edebiyatın önemine ve gücüne inanmıştır. Dergi yazıları da daha çok edebiyat üzerinden bir 'hesaplaşma' amacıyla kaleme alınan denemelerden oluşmuştur. Ancak yazarlar sadece edebiyat konuları ve edebiyat eserleri üzerine yazmamışlar. Türk romanı, hikâyesi, şiiri kadar Türk toplum yapısı, aydını, Batılılaşma, Emperyalizm, Osmanlı toplumu ve siyaseti ile Türkiye'de sosyalizmin sorunları üzerine fikir yürütmüşler. Temel konulardaki eleştirilerini ise edebiyat dışında verilen eserlere yönelik değil, roman, hikâye ve Türk edebiyatı tarihi araştırmaları üzerinden yapmışlar. Aydınlar üzerine yapılan değerlendirmelerde ise daha çok roman ve hikâye yazarlarının yani edebiyatçıların eserleri üzerinden eleştiri yapmaları dikkat çekmektedir. Dergide özellikle üzerinde durulan konu Türk edebiyatı tarihi ve Türk hikâyesinin kaynakları olurken, edebiyat tarihi içinde en büyük pay ise roman ve hikâye değerlendirmelerine ayrılmıştır. Roman ve hikâye değerlendirmelerinde ise yerlilik, Batılılaşma, kültürün dönüşümü aydınların rolü sorgulanmıştır. Birinci sayıda Hulki Aktunç "Aydınlar ve Hikâyemizin Doğuş Sorunları" "Devrimci Kültür Mücadelesi ve Edebiyat" Naci Çelik "Düzenin Edebiyatı", Taylan Altuğ "Romanın Eşiğinde Kalan Hikâyeci" giriş mahiyetindeki yazılarıyla Türk edebiyatı tarihini ve Türk edebiyatçısını değerlendirmişler. Değerlendirmelerde kullanılan temel nosyonlar, edebiyatçıların Türk toplumunun gerçekliği ile

İlgisi olmayan anlatların Türk toplumuna aitmiş gibi göstermesi ya da çarpıtılarak anlatması, dolayısıyla edebiyatçının veya aydınının ihanetidir. Taylan Altuğ "Batılaşmacı Görüş Tarzı Üzerine" adlı yazısında Osmanlı toplumunun sınıfsal yapısını asker, halk ve bürokrasi ilişkilerini irdelerken, aydınının Türk toplumundaki Batılaşma düşüncesinin yerleşmesinde bürokrasi ile beraber oynadığı role dikkat çeker. Hulki Aktunç derginin ikinci sayısında "Marksizm, İdeoloji/Geri Kalmış İlericilik've Bugünün Edebiyatı Üzerine" başlıklı yazısında Türkiyeli aydınır Batıcılık ve ideolojik pozisyonunu eleştirirken, Naci Çelik ise "Türkiyeli Romancı" adlı yazısında son dönemdeki romanları amaç, üslup ve içerik açısından eleştirir. Eleştirdiği romancılar için "bir bölük romancımızın en büyük özelliği de Anadolu insanı gerçeğini batı ölçülerine göre bulandırmaktır. (...) Romancılarımız Türkiye için yazmadıkları sürece toplumun dışında kalacaklardır" Türkiyeli romancının yönü ve düşüncesi hakkında değerlendirme önemlidir. "Batı'nın, sömürücü Batı'nın değer yargılarına yanaşmamak, fırsat düştükçe onları teşhir etmelidir ve Türkiyeli romancı her şeyden önce doğulu olduğunu idrak ederek bakış açısını ve roman dünyasını ona göre kurabilmelidir. Türkiye'nin romancısı aşağılık duygusunu terk etmeli, kendisine ve memleketine düşen büyük görevi yüklenmekte öncülük etmelidir. "der. Andığımız yazı başlıklarındaki farklılığa rağmen, aydınedebiyatsorumluluk kavramlarının iç içe geçtiğini görmek mümkündür.

Dergi yayıncıları tarafından edebiyat, özellikle roman önemsenmektedir. Dergi kurucuları dördüncü sayıda 1973 yılını değerlendirirken de yaptıkları şey, edebiyat alanında verilen ürünlerin, tabi ki özeldeyin yeni romanlarının değerlendirilmesidir. Türkiyeli aydınının ülkesiyle ilgileri konusunda en somut gösterge olan romanın değerlendirilmesinde temel kriterler, yazarın bireyde kalmamış olması (bireyin değil toplumun dramını anlatması), sorumlu davranmış olması, ideolojik davranmamış olması ve mahiyet açısından inandırıcı bir sorunu konu almasıdır. Bu anlamda örneklığı birçok yazıda teyit edilen Kemal Tahir'in Türk romancıları içindeki yerini altıncı sayıda "Türk Romanı ve Kemal Tahir" ve 19. sayıda "Kemal Tahir ve Bilinç Sentezi" yazılarında da Taylan Altuğ daha kapsayıcı bir şekilde açıklamıştır. Aynı yaklaşımı N. Ç. Berksoy'un Romanda Hesaplaşma isimli eserinde de görmek mümkündür.

Edebiyatta hesaplaşmanın bir diğer boyutu da yeni ve yakın dönemde yayımlanan yazı ve kitapların değerlendirilmesinde görülmektedir. Eleştiri yazıları sadece roman ve hikâye ile ilgili değil, sinema eserleri üzerine de kaleme alınmıştır. Değerlendirme kriterleri, yazarın toplumsal sorumluluğu ve eserin dayandığı toplumsal gerçekleri yansıtmaya biçimi önemsenmiştir. Dergide yayımlanan hikâyelerde ise özellikle dergi kurucularının önemsedığı kriterlere uymaya yönelik özel bir çaba göze çarpmamaktadır.

Tarihe Verilen Önem

Kemal Tahir'in 1960'lı yılların başından itibaren gerek notlarında gerek romanlarında yerli bir teori ihtiyacına binaen çalışmalarını Türk tarihinde yoğunlaştırdığı görülür. Tahir'in bu tarihten sonra Yön hareketi benzeri hareketlerden farklı bir çizgiye yöneldiği de biliniyor. Hem düşünsel hem de eylem düzeyinde farklı bir tutum sergilemiştir Tahir. Bu, bir anlamıyla, sosyalist teoriye göre toplumu dönüştürmekten çok, önce toplumu anlamayı önemseyen bir yaklaşımdır. Kemal Tahir, tarihî gerçeklerin çarpıtıldığını ya da gizlendiğini belirtir ve Cumhuriyetle birlikte Osmanlı tarihinin öneminin yeterince kavranmadığını, hatta bunun bilinçli yapıldığını belirtirken altı yüz yıllık Osmanlı tarihinin tarihte Türk toplumunun oynadığı rolü açıklamak açısından önemli

bulur. Türkiye Defterinde Cumhuriyetle birlikte anlatılagelen tarihe bakış ve değerlendirmeleri daha iyi anlamak için de Kemal Tahir'in tarihe bakışına kısaca göz atmak gerekmektedir. Cumhuriyet dönemi tarih anlatısında aydınların üstlendiği rol de tarih bilgisi ve anlayışının yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Türkiye Defterinde de Tahir'in önemle durduğu aydınların bu yöndeki misyonu üzerinde durulmuştur. Taylan Altuğ'un beşinci sayıdaki "Toplumsal Problematikğin Çözümünde Tarih unsuru" yazısı, Türk toplumunun gerçeklerinden neşet edecek bir teori için tarihten nasıl yararlanılacağı; on dokuzuncu sayıda ise sorumlu bir aydının toplum karşısında yüklendiği tavrı ve bunu eserlerine taşımadaki örnekliliği ile Kemal Tahir ve eserleri üzerinde durur. Kemal Tahir'e ayrılan altıncı sayının editoryal yazısında ise ("Kemal Tahir ya da Düşünen Edebiyat"), Kemal Tahir'in çok yönlülüğü ve eserlerindeki sorumlu aydın örnekliliği öne çıkar.

Derginin Türk toplumunu anlamada yararlanılması gerektiğine inandığı kaynakların başında tarih vardır. Dergi, bu anlamda da Kemal Tahir'in tarihe verdiği önemi ve rolü önemsemektedir. Osmanlı tarihine ciddi anlamda akademik yönelimin olmasında Kemal Tahir'in etkisi yadsınamazsa da Batı toplumlarıyla kıyaslamadan bir Türk tarihini, toplumunu ve insanını başlı başına anlama çabasında Kemal Tahir'in ısrarı bilinmektedir. Onun da önemsendiği, düşüncelerinin süreli bir yayınla yeni nesillere de ulaştırılıp tartışılmasıydı. Türkiye Defteri dergisi hem Türk tarihini yeniden okuma ve Türk toplumunun kültürel kaynaklarını ve kodlarını bulma hem de ortaya konulacak gerçekler ışığında güncel siyasete alternatifler göstermeyi amaç edinmiştir. Bu vesileyle Türk tarihi ve toplumsal yapısını yanlış anlamamanın ve yanlış anlatmanın iki sonucu üzerinde durulmuştur: Birincisi, çarpıtılmış tarihimiz üzerinden aydınların toplumumuza yabancı bir yol göstermeleri ki bu en başta toplumsal tarihî gerçeklerimizi yanlış ve yanlış değerlendirmekten kaynaklanmaktadır. İkincisi, aydınlarımızın umduğu Batılılaşmayı, tüm toplumu temsil ediyormuşçasına Batıcı küçük bir zümreyi roman ve hikâyeye taşımasıdır. Kemal Tahir bu küçük zümrenin dışında kalabilmiş yegâne örnek olarak gösterilmektedir.

Türkiye Defterinde, Türk toplumunun gerçeklerini anlamak için tarihin önemi üzerinde ısrarla durulmuş. Bu vesileyle tarihî gerçeklerimizin araştırılıp toplumsal yapımızın temel özelliklerini ortaya çıkarmak için tarihe, Batılılaşma hareketleriyle başlayan Türk aydınının topluma ihanetinin göstergesi olan yanlış anlatılarla yüzleşmek için de edebiyat üzerinden bir hesaplaşmaya gidilmektedir. Tahir, romanları için tarih araştırmaları yapmış ve kimi zaman bilinen tarih bilgileriyle çelişen bilgileri romanlarında kullanmış, tartışmalar yaratmıştır. Bir bütün olarak Türk tarihine yönelmek, Türk toplumunun yapısını, tarihte geçirdiği önemli dönemleri ve bu dönemlerin izlerini, günceli aşan köklü edebiyat diliyle açıklamak gibi temel bir iddia vardır dergi yayın politikasında. Edebiyatla toplum tarihine ışık tutma, toplumsal, tarihsel sorunların kökenlerini açıklama gerçeğinin edebiyat tarihimizde ne kadar kabul gördüğü konusu önemlidir. Soruya verilecek olumlu bir cevapta mutlaka sosyalist düşüncenin etkisi göz önünde bulundurulması gerekecektir. Dergide toplumu dönüştürücü bir rol biçilen edebiyatın da sosyalizmin yükselişiyle yükselişe geçtiğini söyleyebiliriz. Sosyalizmin dünya gündeminde önemli bir konu olduğu yıllarda, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Türk edebiyatçıları arasında da edebiyat eserlerine, toplumu, tarihî ve toplumsal sorunları anlamak için edebiyat uğraşısına önemli bir rol biçildiğini görüyoruz. Kemal Tahir, sorumlu bir aydın ve eserlerinde bu sorumluluğu özgün bir edebiyat diliyle üzerinde durduğu konuları işlemiş bir aydın olarak kabul

edilmektedir.

Dergi kadrosu ve dergide yazıları yayımlanan başka yazarların da (özellikle Kemal Tahir Özel Sayısı'nda) bu kanıyı paylaştığını, en azından önemseydiğini görüyoruz. Derginin kurucuları, Türk aydınlarının Türk toplumunun yapısını ve tarihsel gelişimini göz ardı ederek Batı'dan hazır reçetelerle çözüm önerdiklerini kabul ediyor ve bunun için de aydınların tarihî gerçekleri çarpıttıklarını kabul ediyorlar. Türk toplumunun önce kültürel dönüşümü sonra da toplumunun tarihî ve yapısal gelişimine has bir teori ile tanımlanması gerektiğinde birleşmektedirler. Doğru teori için tarih önemsenmiştir. Bunun için Osmanlı'da düzenin işleyişi ile devlethalk ilişkisi incelenmiştir. Sadece Türkiye'nin kendisini değil aynı zamanda emperyalist güçler karşısındaki değişimi de temel bir konu olarak görülmüştür. Hatta Batı emperyalizminin yükselişi ve kültürel yayılışı derginin kapağa taşıdığı temel konulardan biri olmaktadır. Batı emperyalist kültürünün incelenmesi, Türk tarihinin ve toplumunun çarpıtılan gerçeklerinin daha iyi anlaşılması amacıyla önemsendiği görülmektedir.

Batılılaşma ve Türk Aydını

50'li yıllardan sonra Cumhuriyet ideolojisinin inşası yerine sosyalist toplum projesi daha yüksek sesle dillendirilmiştir. Batıcılık ve Cumhuriyet ideolojisiyle'hesaplaşma'da bu dönemde başlamıştır. Bu hesaplaşmanın da en çekişmeli yapıldığı yer edebiyat eserleridir. Ancak eleştirilen Batı'laşma sadece Cumhuriyet ideolojisindeki Batı'laşma değildir, sosyalist harekettir de. Kemal Tahir 'Sol Bölünmeler Üstüne Konuşma' ismiyle ikinci sayıda yayımlanan söyleşisinde Batıcılık için, "Başlangıçta yanlış çizdiniz mi çizgiyi, ebediyen yanlışa gider, düzeltemezsiniz; mümkün değildir. (...) Biz Batılılaşma hareketini, -tabii, Batılılaşma hareketinin bir kolu da sosyalist harekettir yani laiklikmaiklik denilen maskaralıkların yanı sıra, sosyalizmi biz tıpkı Batılılaşmacılarımızın Batılılaşmayı aldığı gibi aldık. " görüşüyle önemli bir değerlendirmede bulunur.

Türk aydınları, sosyalizmin dünya gündemini işgal ettiği yıllarda alternatif bir düzen olarak sosyalist düşünceye ilgi göstermiştir. Sosyalizmin önemli sayıda Türk aydınları tarafından bir toplum projesi olarak kabul gördüğü dönemde, bu kabulün dayanaklarını sorgulayan aydınlar oldu. Bu sorgulamaları yapan aydınların sosyalizmi temel özellikleri ile benimsemeleri bu eleştirileri önemli kılmaktadır. Kemal Tahir'in genel olarak Türkiye'deki Batılılaşmayı, özelde de sosyalizm algısının eleştirisi bu anlamda önem arz etmektedir. Kemal Tahir'in sosyalizm ile ilgili değerlendirmeleri toplum gerçekleri üzerinden olmuştur. Türkiye Defteri'nde üzerinde önemle durulan, Türk aydınlarının genel olarak Batılılaşma düşüncesi ve sosyalist düşünceye eğilimlerinin toplumsal temelleri üzerinde durulmuştur. Batılılaşma olgusu da daha çok edebiyat eserleri üzerinden eleştirilmektedir. Türk edebiyatı tarihi bir nevi Türk aydınının batılılaşma tarihi olarak okunmaktadır.

Yerli Teori Arayışı

Türkiye Defteri dergisinin, sosyalizme ve Türk toplumunun tarihine farklı kabullerle eğildiği görülür. Türk toplumunun dönüştürülmesinde yerli teori ihtiyacının ancak Türk toplumunun yapısal ve tarihsel gerçeklerinden çıkarsanması gerektiği düşüncesi temel ön kabul olarak görülmektedir. Dergi kurucuları, toplumu Marksist teorinin imkânlarıyla anlamaya çalışırken toplumu önce tarihi içinde anlamayı seçmiştir. Dergi yöneticileri, toplumu teoriye göre

açıklamadan, teoriden toplumu anlamada nasıl yararlanılacağı çabası içinde olmuşlar. Aktunç'un 5. sayıda Doğan Avcıoğlu'nun Milli i Kurtuluş Tarihi kitabındaki tarihe bakış açısını eleştirirken Kemal Tahir'in tarihe bakış açısını örnek gösterir. "Benim için önemli olan, Türkiye'nin tarihsel ve güncel gerçeklerini kavrayabilmemi, anlayabilmemi sağlayacak bir genel varsayım, bir temel kavramlar bütünü bulmaktır. Tabii Marksizm içinde ve Marksizm'in yönteminden yararlanarak..." Bunu Selahattin Hilav dese de aynı anlamı dergi kurucularının yazılarından da çıkarmak mümkündür.

Dergide felsefe üzerine yayımlanan yazı ve tartışmalar, aslında yerli teori oluşturmanın 1 imkânları üzerine araştırmalardır bir yönüyle. Özellikle 13. sayıdaki açık oturum ve yazılar: "Marksizm ve Türkiye'de Felsefe", N. İribacakov'un "Marksist Açından Bir Bilim Olarak Felsefe" Uluğ Nutku'nun "Felsefede Anti-Sistem ve Açık Sistem Eğilimleri" ile 12. sayıda yayımlanan "Lenin'in Yeni Yazıları" bu yöndeki çalışmalara örnek gösterilebilir. Kemal Tahir'in romancılığı, tarihe bakışı, bir bütün olarak toplum üzerine düşünceleri felsefi tartışmaların konusu edilmiştir. Marksist diyalektikten, yerli teori üretmede bir imkân olarak yararlanılması düşünüldüğünden on üçüncü sayıda yayımlanan açık oturumun konu başlığının da "Marksizm ve Türkiye'de Felsefe" olması şaşırtıcı değildir. Açık oturumdaki tartışmalara bakıldığında Marksizm'in temel kavramlarının Türk tarihi içinde ancak Batı toplumlarındaki görünümünü bulma çabası vardır.

Türkiye Gerçekliği: Tarih ile Teorinin Düğümlendiği Yer

12 Mart, Türkiye'de sol fikir grupları için bir dönüm noktası olma özelliğini taşıyor. 12 Mart Darbesi'nden sonra Türkiye'de sosyalizmin toplumsal dönüşümü gerçekleştirmenin dayanakları daha , ciddi anlamda tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye Defteri dergisi 12 Mart 1971 Askeri Muhtra'nın hemen akabinde yayın hayatına başlamıştır. Derginin en önemli tartışma konularından biri şüphesiz yerli teori arayışı olması anlaşılır bir durumdur. . Bu arayış, Türk toplumunun tarihsel gelişiminin özgün yönleri ile Marksist diyalektiğin nasıl özdeşleştirilebileceği üzerinde odaklanmıştır. Bu noktada da tartışma çatallanmış, teorinin mi yoksa, toplumsal gerçekliğin mi öne çıkarılması gerektiği konusunda net bir tavır görmek mümkün değildir. 12 Mart Müdahalesi'nden sonra daha fazla dillendirilen 'yerli teori' ihtiyacı, kimi zaman ilk Marksist metinlerin tartışmada son başvuru kaynağı olarak görülmekten öteye gidilemediği görülür.

Türk toplumunun, sosyalizmin yerleşmesi için, tarihsel koşulları taşımadığı söylene de bir yöntem olarak sosyalizmin birikiminden yararlanılması gerektiği düşüncesi kabul ediliyor dergide. Sosyalizm, sınıflı toplumların diyalektiğinden doğduğuna göre, Batı'nın sınıfsal toplum yapısından farklı bir yapı arz eden Türk toplumunda, sosyalizmin güncel gerçekliğinin olmadığı konusunda düğümleniyor birçok tartışma. Sadece sosağ çatışmasının değil, Kemal Tahir'e göre Türkiye'de sol düşüncedeki bölünmelerin dayandığı gerçeklerden biridir burası. Dergide güncel sosyalist teorik açıklamalara (Doğan Avcıoğlu'nun Türkiye'nin Düzeni hariç) cevap verme gayreti yoktur. Diğer taraftan Türkiye'de sosyalist düşünce birikimine ve düşünce adamlarına önem verilmekte ve bunlar dergi kapaklarına taşınmaktadır. Bunlara; Mustafa Suphi, Nâzım Hikmet, Fahri Erdiç, Alexander İsrail Helphand (Parvus), Kemal Tahir dosyaları örnek olarak verilebilir. Kemal Tahir Türk toplumuna has bir gelişme teorisi geliştirmesinin gerekliliğine inanıyordu. Bu gerekliliğe derginin yazarlarının da inandığını görüyoruz ancak Kemal Tahir'in yerli teori arayışını

devam ettiren dergi yazarlarında, klasik sosyalist kaynaklardan yararlanma düşüncesi oldukça baskındır. Başta Lenin dosyası ve yeni yazılarının yayımlanması ve Türkiye'de sosyalizmin birikimi olarak görülen kişi ve kaynakların derginin kapaklarına dosya olarak taşınması bu anlamda örnek olarak görülebilir. 26

Kemal Tahir'in Konuşmalarını, Yarım Kalan Notlarını Yayımlama Düşüncesi

Türkiye Defteri için Kemal Tahir'in kaleme aldığı bir yazı olmasa da farklı konularda yayımlanmış ve yayımlanmamış altı yazısını derginin 2, 3, 9 ve 18. sayılarında görüyoruz. Söz konusu sayılarda yayımlanan yazılar şunlardır: "Sol Bölünmeler Üzerine Konuşma", Sayı: 2, Aralık 1973 Teori ve Şema ile ilgili kısa bir yazı, "İki Batı", Sayı: 3, Ocak 1974; "Eşkiyalık Üzerine" (Söyleşi) Sayı: 4, Şubat 1974; "Hikâyede Derinlik... Ömer Seyfettin ve Züppelik", Sayı: 5, Mart 1974; "Ekim Kasım, Aralık 1970'ten" ve "Kemal Tahir Günlüğünden Seçmeler", Sayı: 6, Nisan 1974. "İfade/1970", Sayı: 9, Temmuz 1974; "Bir Derginin İlkeleri Ne Olmalıdır ve Meseleler", Sayı: 18 Nisan 1975. "iki Batı" yazısı, Kemal Tahir'in banda alınan bir dizi konuşmadan birinin yazıya geçirilmiş hâlidir. Bu konuşma dizisinin ileriki sayılarda yayımlanacağı notu düşülmüş, ancak sonraki sayılarda konuşmanın devamı yayımlanmamıştır. Yine üçüncü sayının ilk yazısı kemal Tahir'e aittir. Devrimci eylem ile 'şema' ve 'teori' ilişkisini açıkladığı kısa yazısı ise başlıksız yayımlanmıştır. Buyazıdaki teorişema ve eylem arasında kurulan ilişki, dergi yazarlarının yerli teori arayışlarında da sık sık dile getirilmiştir.

Dergi kurucuları Kemal Tahir'in düşüncelerini önemsemekle beraber bu düşünceleri geliştirmek ve ileriye taşımak düşüncesindedirler. Türkiye Defteri dergisinin yayımlandığı dönem, Türkiye'de siyasal ve düşünsel tartışmaların en yoğun olduğu dönemlerden biridir. 12 Mart 1971 Askeri Darbesi'nden sonra sosyalist ideolojinin toplumcu söylemi daha çok tartışılmıştır. Bu tartışmanın ötesine gitmek isteyen Türkiye Defteri dergisi yazarları, Cumhuriyet ideolojisini, aydınını, çarpıtılan tarihî eleştiri süzgecinden geçirmeye çalışmıştır. Özellikle roman ve hikâyede anlatılan Türk toplumu ve tarihinin gerçekleri yansıtmadığı konusunda ısrarcı olmuşlardır. Türkiye'de yaygın Marksist anlayışı eleştirilerek Marksizm'den yalnız bir yöntem olarak yararlanılabileceği savunularak yerli bir teori inşa etme arayışlarına girilmiştir. Dergi yazarları bu amaçla Kemal Tahir'in düşüncelerini önemsemiş ve onları geliştirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte derginin Kemal Tahir hayattayken yalnız bir sayı yayımlandığını ve Kemal Tahir'in yazarlık anlamında aktif bir katkısı görülmemekle birlikte yol gösterici bazı yayımlanmamış notlarına ve yayımlanmış yazılarına yer verilmiştir. Dergide işlenen konular ile bu konulara bakış açısı ve ağırlıklı olarak eğilen sorunlara getirilen açıklamalar, Kemal Tahir'in düşüncelerinden önemli oranda izler taşımaktadır. Ancak bu demek değildir ki dergi kurucularının yaptığı yalnız Kemal Tahir'in düşüncelerini açıklamak ve onun düşüncelerinden yola çıkarak bazı konularda yorum yapmaktır. Kemal Tahir'in hem hikâyeye ve romanlarında kullandığı dil ve yöntemi hem de Türk toplumu ve tarihine bakışını benimsemekle birlikte Türk toplumunun tarihi, edebiyatı, kültürü ve sosyalizm konularında da çalışmışlar.

26. H. Aktunç vd. , a. g. m.

Türk edebiyatı hayatına bakıldığında, dergi kurucuları ve dergiye yazılarıyla sıklıkla destek veren yazarların her birinin kendine özgü çalışmalarının olduğu görülebilir. Bu açıdan da bu yazarların, Türkiye'nin en hareketli siyasal dönemlerinden biri olarak görülen 1970'li yıllarda siyasi

kamplaşma ile ideolojik çatışmalara, düşünce ve edebiyat tartışmalarına hangi zaviyeden katıldıkları da önem kazanmaktadır. Bir diğer önemli husus, Türkiye Defteri dergisinin 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi'nin hemen akabinde yayın hayatına başlamasıdır. 12 Mart, Türkiye'de sol fikir grupları için bir dönüm noktası olma özelliğini taşıyor. Türkiye'de sosyalizmin toplumsal dönüşümü gerçekleştirmenin dayal nakları daha ciddi anlamda ayakları yere basarak tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalardan gündeme gelen açılımlardan biri de şüphesiz yerli teori arayışıdır. Bu arayışla, Türk toplumunun tarihsel gelişiminin özgün yönleri ile Marksist diyalektiğin nasıl özdeşleştirilebileceği üzerinde odaklanmıştır.

Bu noktada da tartışma çatallanmıştır. Teorinin mi yoksa toplumsal gerçekliğin mi öne çıkarılması gerektiği konusunda net bir tavır görmek mümkün değildir.

Sonuç Yerine

Kemal Tahir'in düşünceleri bağlamında, Türkiye Defteri dergisinin Batılılaşmacı görüş tarzına itiraz ederek tarih içinde Türk toplumunu ve Türk toplumunun Marksist teoriden yararlanarak dönüşümselliğini araştırması, hem kaynakları açısından hem de sorunlara bakış yöntemi açısından tekrar dönüp bakılmayı hak etmiştir. Bu hak ediş 1970'lerde tarihe dönmede ısrarcı tavrıyla anlam kazanmıştır. Özellikle üstü örtüldüğü söylenen Osmanlı tarihi gerçeklerini anlamadan Türk toplumunu anlamamanın mümkün olmayacağı düşüncesi, Türkiye'de sosyalist düşünceye farklı bir gözle bakılmasında etkili olmuştur. Bir romancı olarak kendisini tanıtmaya rağmen Türk toplumunun temel sorunları üzerine düşünmüş, yazmıştır. Farklı konular üzerine aldığı notlarının yayımlanmasından sonra bir düşünce adamı olarak adından sıkça söz edilmeye başlanmıştır. Murat Belge'nin bir konuşmasında önemle belirttiği gibi az sayıdaki Türk düşünce adamında görülen düşünce arayışı, dinamizmi, Kemal Tahir'de hayatı boyunca devam etmiştir. Tahir, kendisinin düşündüğü değişken gerçekliğin takipçisi kalemlerin yazacağı bir derginin çalışmalarını yapmıştır. Türkiye Defteri bu çalışmaların bir ürünüdür denilebilir.

Türkiye Defteri, Kemal Tahir'in edebiyatçılığını örnek almış, toplum ve toplum olayları hakkındaki görüşlerini benimsemiştir. Dergi kurucularının da farklı alanlardaki yazı ve değerlendirmelerinde Kemal Tahir'in etkisi açıktır. Bu etkiyi sadece derginin kurucularında değil, aynı zamanda kimi dergide yazıları yayımlanan diğer bazı yazarların yazılarında da görmek mümkündür. Türkiye Defteri dergisinin üzerinde yoğunlukla durduğu sorunlar Türkiye'nin temel sorunlarından. Bu sorunlar, farklı yönlerle evrilerek ve bunlara yeni tartışmalar da eklenerek 21. yüzyılda da devam ediyor. Dergi kurucuları, bu sorunların ortaya çıkış sebepleri ve tarihî dönüm noktalarını giriş mahiyetinde yazılarla aydınlatmaya çalışmıştır. Bu sorunların Osmanlı'nın gerileme dönemine kadar varan köklü nedenleri vardır. Batılılaşma, aydınlar, kültür ve Türkiye'nin toplumsal yapısı ve konumu üzerine tartışmalar, bugün farklı bir boyutta tartışılıyorsa da temelde aynı kavramlar üzerinden tartışılıyor tüm bunlar. Türkiye Defteri özellikle söz konusu kavramlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kavramlara eğilişin nedenleri de yalnız edebiyat uğraşısı değildir, Bilakis sanatçıya ve eserine bir misyon biçilerek edebiyat uğraşısı önemsenmiştir. Edebiyatçının, hem toplumsal gerçeğin tarihî köklerini kavramada hem de sosyalist kültürü yaşama egemen kılmada rol alması gerektiğine inanılmaktadır.

Kemal Tahir ve Sinema

Seçil Toprak

İnsanın varlığını, kendisiyle ve çevresiyle ilişkilerini sorgulama çoğu sanatın temel amacını oluşturur. Edebiyat ve sinema da bu sanatlardan ikisidir. Hikâye anlatma ve bir me'ine dayanma ise sinema ile edebiyatı birbirine yaklaştıran yönlerdir. Ortaya çıktığı on dokuzuncu yüzyıldan bu yana sinema, kendinden önceki sanatlardan faydalanına yoluna gitmiş; âdeta kendi bünyesinde sanatları birleştirmiştir. En yakın ilişkisi de edebiyatla olmuştur denilebilir. Edebiyatın tema, konu, diyalog kurma, görüntü tasvirleri yönleriyle sinemaya hazır malzemeler sunması bu yakın ilişkiye yol açmış temel sebeplerdir. Sinemada görüntüler, edebiyatta sözcüklerle kurulan dil, bu iki sanatın hem bazı paydalarda birleşmesine hem de ayrılmalarına sebep olur. Belki de en temel fark, birinde düşündüklerimizi görmeye çalışırken diğerinde gördüklerimizi düşünmeye yönelmemizdir. Sinemanın kurduğu görsel dünya, gücünü teknolojiden alıyor gibi gözükse de me'ine dayanması, belirli bir senaryonun ürünü olması, sinemanın edebiyatla akrabalık ilişkilerini yıllardır sürdürmesine açıklık getirebilir.

Sinema, hikâye anlatmaya gereksinim duyduğu ilk dönemlerden itibaren roman, hikâye, tiyatro hatta şiir gibi edebî metinleri kendine kılavuz almaya başlamış ve bu amaçla birçok edebî eser sayfalardan perdeye taşınmıştır. Bu macera özellikle tiyatro eserleriyle başlasa da sinemaya malzeme sağlayan başat tür romandır. Roman, yapısı gereği sinemayla benzerlik gösteren bir tür olduğundan, sinemanın hikâye anlatma, dramatik yapı gibi özelliklerini temelden besler. "Bireyi tekiliğindeki çevre sınırlamalarıyla vermeye uygun yapısıyla, belli sınırlardaki çatışmalardan önce bireysel ararıların, biçimlenişlerin sanatı olan sinema, kendi niteliklerine uygun konuları ve birçok anlatım, betimleme tekniklerini daha çok romanda bulmuştur." Buna göre, sinemaya en fazla kaynak sağlayan edebî tür romandır.

Sinemada uyarlama serüveni özellikle romanların resimlendirilmesi gibi başlasa da zamanla sinemanın kendi dilini yaratması gerektiği ortaya çıktıkça bu anlayış değişmiştir. Tam da burada uyarlamanın tanımına bakmamız gerekiyor: "... daha önce uyarlama dışında bir amaçla üretilmiş romanın sinema sanatının özelliklerine uygun bir biçimde ele alınıp senaryo biçimine sokulması" olarak açıklar, bu konuda birçok makalesi olan Zeynep Çetin Erus uyarlamayı. Buna göre ele alınan eser ilk önce senaryo çalışmasıyla başkalaşım geçirir sonrasında da sözcüklerden

görüntüye geçilerek hem duylarda hem algılarda farklılıklar yaratılır. Burada dikkat edilecek en önemli özellik yazılı bir me'inin bir görüntü me'ininden farklı olacağıdır. Hatta edebî eserle filmin başka başka formlar olduğu unutulmamalıdır. "Ne kadar tanınmış olursa olsun, bir film için bir edebiyat yapıtı da bir hareket noktasıdır. " ifadesi bir edebiyat ürünün başka bir ürüne dönüştürüldüğü zaman, başka bir sanat dalı içerisinde yeniden yorumlanacağına dikkatimizi çekmektedir.

Edebî eserin sahibi yazar ile filmin sahibi diyebileceğimiz yönetmen arasında kurulması gereken anlaşma, diyalog temel noktalarda -ki bu özellikle eserin vermeye çalıştığı fikirler, yaratmaya çalıştığı karakterlerin çarpıtılmaması konusudurbirleşmelerini gerektirir. Türk sinemasında şimdiye kadar yapılan uyarlamalarda ortaya çıkan sonuçtan memnun kalan yazarlar olduğu gibi filmi izledikten sonra filmi reddeden, hatta davacı olan yazarlar da vardır. Bu yüzden film yapım aşamasında yazarla kurulan diyaloglar gittikçe önemli hâle gelmiş, kendi romanının, hikâyesinin senaryosunu da kendisi kaleme alan yazarlar çoğalmıştır. Bu da yazarları sinemayla daha yakın hâle getirmiş, hem yazar hem sinemacı vasıflarıyla anılan kişiler hem edebiyat hem de sinema alanında çalışmalarını sürdürügelmiştir. İşte bu iki sanat dalıyla da meşgul olmuş, çeşitli senaryolar yazmış, yönetmenlerle birlikte sinema adına fikirler üretmiş, kendi eserleri de sinemaya uyarlanmış yazarlarımızdan biridir Kemal Tahir.

Kemal Tahir, Türk sineması üzerine geliştirdiği fikirlerle, yazdığı senaryolarla ve kendi eserlerinden sinemaya ve televizyona aktarılan film ve dizi filmlerle adını sıkça duyurmuş hatta birçok tartışmanın ortasında yer almıştır. Özellikle kendisi fiilen tartışmalara katılmamış olsa da eserlerinden yapılan uyarlamalarda fikirleri ile tartışmaya yol açmış, hatta Yorgun Savaşçı romanından uyarlanan dizi çeşitli sebeplerle yasaklanmaya, yakılmaya kadar giden menfi olayların merkezinde yer almıştır. Yorgun Savaşçı ve diğer romanlarından yapılan uyarlamalara yazımızın ilerleyen kısımlarında değineceğiz. Kemal Tahir 1960'ı yıllardan itibaren Türk sinemasıyla yakından ilgilenmiş, çeşitli takma isimlerle senaryolar yazmıştır. Yazdığı bazı senaryolar sinemaya aktarılmış, bazıları ise aktarılamamış ve yazar tarafından romana dönüştürülmüştür. Yazar; 1962 Beş Kareleştiler, 1962 Battı Balık, 1963A?railin Habercisi (Murat Aşkın adıyla), 1963 Yarın Bizimdir (Murat Aşkın adıyla), 1963 Gemi Yanyana, 1965 Haremde Dört Kadın, 1965 Namusum için (Bedri Eser adıyla) adlı filmlerin senaryolarını kaleme almıştır. Görüldüğü gibi bazı senaryo çalışmalarında farklı isimler kullanmış, senaryolarını genellikle Murat Aşkın ve Bedri Eser takma adlarıyla kaleme almayı tercih etmiştir.

1957 yılında Nijat Özün'ün tavsiyesi üzerine Tahir'in Körduman adlı eserini okuyan yönetmen Halit Refiğ aynı yıl içerisinde Tahir'le tanışmış ve çeşitli projelerde birlikte çalışmışlardır. Zaten o dönemde Metin Erksan, Halit Refiğ ve Atıf Yılmaz gibi yönetmenlerle tanışması, Tahir'in iyiden iyiye sinema üzerine düşünmesi ve çeşitli çalışmalar yapmasını sağlamıştır. Refiğ'in anılarını ve Türk sineması üzerine düşüncelerini dile getirdiği Ulusal Sinema Kavgası adlı eserinde değindiği üzere, Tahir'in 1967'de yayımlanan Devlet Ana adlı romanının kaynağı filme dönüştürülemeyen bir senaryodur. Kemal Tahir'le birlikte birkaç senaryo çalışması yapan Halit Refiğ, bu senaryolardan ancak Haremde Dört Kadın'ın (1965) filme dönüştürüldüğünü dile getirmekte ve "Başlangıçta bir film konusu olarak girişilen tasarı sonunda bir roman olarak tamamlandı. " diyerek Devlet Ana romanının başlangıç safhalarını kitabında böyle anlatmıştır. Haremde Dört Kadın'm aldığı olumsuz eleştiriler ve bütçe sorunu sonradan Devlet Ana romanına dönüşecek

yolu hazırlamış, bir senaryo taslağı, Tahir'in en ünlü romanlarından birinin yolunu açmıştır. Refiğ yine aynı kitabında romanın başlangıçta tasarlanan filmin konusuyla bir ilişkisinin kalmadığını, farklılaştığını da söyler; ancak sinemayla edebiyatın böylesi alışverişler içine girmesi ve bir romanın ilk hâlinin aslında bir senaryo çalışması olduğunu görmek dikkate değerdir. Ayrıca başka bir kaynakta Devlet Ana gibi Bozkırdaki Çekirdek adlı romanının da gerçekleşmeyer bir film tasarısından doğduğu söylenmektedir.

Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi Kemal Tahir, Türk sineması üzerine düşünmüş ve sinemamızın nasıl olması gerektiği üzerine fikirlerini dile getirmiştir. Tahir'e göre Türk romanı, Türk toplumunun gerçeklerini kavrayarak, anlatarak, irdeleyerek yine Türk toplumunun içinden çıkar. Sinemada da bu böyledir. Ona göre taklit etmek, bize ait bir sinemanın varlığını göstermez. Türk sineması da kendini geliştirmek; kendi tarihini, kültürünü tanımak ve kendi iç dinamiklerini kullanmak zorundadır. "Teknik yetersizliklerden, öz ve biçim kopyacılığında söz edilecekse, şunu cesaretle derim ki, teknik bakımdan yetersiz, özü ve biçimi yüzde yüz kopya olan bir filmde bile, bu film en kabiliyetsiz Türk senaryocusunun senaryosuyla, en kabiliyetsiz bir Türk rejisörü tarafından çevrilmiş, en kabiliyetsiz oyuncular oynatılıp en ilkel teknik araçlardan geçmiş de olsa Türk ruhunu belirleyen müspet parçalar gene de vardır. Yani ister istemez birikimdir. 1950'den bu yana sinemamızın, hiç değilse tutan filmlerinin nereleriyle halkı heyecanlandırdıkları sosyopsikolojik açıdan bilimsel incelemelerle tesbit edilseydi, şimdi elimizde Türk halklarıyla ilinti kurmamızı çok kolaylaştıracak önemli bilgiler bulunurdu" diyen Tahir, buradan da anlaşılacağı üzere birikime önem vermekte ve sanat dallarının içinden çıktıkları toplumun temel kodlamalarını yansıttıklarına inanmaktadır. Yine görüldüğü üzere romanlarında olduğu gibi sinema eserlerinde de özgün tarihe, kültüre büyük önem vermektedir. Bu da onu "ulusal sinema" anlayışına yaklaştıran düşüncelerdir. Adı ulusal sinema kavramıyla bir tutulan Halit Refiğ aynı adlı kitabında, dünyadaki sinema anlayışını iki başlık altında toplar ve bunları sermayenin oluşturduğu pazar ekonomisine dayanan gelişmiş sanayi ülkelerinde orataya çıkan sinema; bir de devlet tarafından organize edilen, ticari kazançtan çok devletin hâkim kültürüne hizmet eden sinema olarak sıralar. Ancak Türkiye'de bu iki sinemadan daha farklı bir gelişim, bir yapı oluşmuştur ki bu yapı Refiğ'in deyimiyle "Halk Sineması"dır. İşte "ulusal sinema" 1966-67 yıllarından itibaren kullanılmaya başlanan bir kavramdır ve halk sineması ile Batı sineması hayranlığına tepkiden doğmuş; Metin Erksan, Halit Refiğ gibi yönetmenler tarafından da teorisi yapılan bir sinema biçimidir. Tahir'in senaryosunu Refiğ'le birlikte yazdığı Haremde Dört Kadın filmi de bu anlayışın ürünlerinden biri olarak kabul edilir. Filmin diyalogları Tahir tarafından yazılmıştır. "Film Osmanlı İmparatorluğu'nun ve toplumun, 20. yüzyıl başındaki yansıması... " olarak nitelendirilir ve filmde kullanılan Sait Halim Paşa yalısı "yirminci yüzyıla girerken, kaybolmaya mahkûm olan geleneksel yaşamı temsil eden, iktidarını yöneten, alaturka yönetici, aile reisi, üç kadınla evli olan Sadık Paşa'nındır" ifadeleriyle tanıtılır.

Haremde Dört Kadın, 1899 -1900 yıllarında, yani Osmanlı Devleti'nin çöküşünün yaşandığı ve II Meşrutiyet'in henüz ilan edilmediği günlerde geçmektedir. Filmin tamamına yakın bölümü filmdeki ailenin reisi olan Sadık Paşa'nın konağındaki olayları konu almaktadır. Sadık Paşa, Şevkidil, Mihrengiz ve Gülfem isimlerindeki üç kadına kocalık yapmaktadır. Ayrıca Sadık Paşa'nın yeğenleri olan Doktor Cemal, Ruhşan ve Rüştü de aynı konakta yaşamaktadırlar. Sadık Paşa, İngiliz taraftarıdır ve onlarla işbirliği yapmaktadır. Filmde tüm dinî vecibelerini yerine getiren

Sadık Paşa, aslında 'görünüşte' dindar ve namusludur. Çocuk sahibi olamayan Paşa, üç karısının da kısır olduğunu iddia etmektedir. Yeğeni olan Ruhşan'ı dördüncü karısı olarak alıp ondan çocuk sahibi olmayı istemektedir. Bu durumdan, birbirlerine âşık olan Ruhşan ve Cemal, rahatsız olmaktadır. Aralarındaki tek engel, Sadık Paşa olarak görünmektedir. Cemal, Sadık Paşa'nın eşi olan Mihrengiz ile bir kere birlikte olmuştur fakat bu olayı, bir hata olarak görmektedir. Doktor olan Cemal, aynı zamanda Jön Türk'tür ve dönemin tipik aydın karakterini yansıtmaktadır. Cemal, Ruhşan ile beraber Fransa'ya kaçmak üzereyken Sadık Paşa, onun Jön Türk olduğunu öğrenir ve konaktan kovar. Bu olaya rağmen, Sadık Paşa'ya bir suikast düzenlendiğini öğrenen Cemal, suikastı önlemeye çalışır ve bu sırada kalbinden bıçaklanarak hayatını kaybeder.

Sadık Paşa'nın İngilizler ile olan çıkar ilişkisi, İngiliz taraftarlığı ve onlardan rüşvet alarak devlete ihaneti, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerine farklı açıdan yaklaşımı içermektedir. Sadık Paşa filmde geleneği temsil ettiği için, Sadık Paşa karakterinin olumsuz olarak sunulması, bir anlamda gelenekteki bozulmanın işaretidir. Bu karaktere yer verilmesi, Osmanlı Devleti'nin yenileşme çabalarına giriştiği dönemde benzer devlet adamlarının varlığına işaret etse de Halit Refiğ'in bunu olumlamadığı, iyi karakter olan Doktor Cemal'in Sadık Paşa'nın karşısına konmasından anlaşılabilir. Halit Refiğ ve Kemal Tahir aslında, modernleşme sürecinde geleneğin tamamıyla terk edilmesine karşıdır. Ancak Sadık Paşa'nın Haremde Dört Kadın'da temsil ettiği geleneğin bozulmuş yönüdür. Bu nedenle "Gelenek eğer bozulmuş ve çürümüşse terk edilmelidir. " düşüncesini de taşırlar. "

Haremde Dört Kadın filmi üzerinde böylesine durmamızın sebebi, yukarıda da andığımız gibi "ulusal sinema" anlayışına bağlı bir film olarak nitelendirilmesi sebebiyledir. Film, Kemal Tahir ve Halit Refiğ'in modernleşme sürecinde geleneğe bakış açılarını yansıtmaları bakımından da önemlidir. Filmdeki gelenek, bozulmaya yüz tutmuş, çürümüş yönleri de kapsar. Bu yüzden gelenek bozulmuşsa, çürümüşse terk edilebilir görüşünü de içerir. Kemal Tahir ve Halit Refiğ'in düşünce dünyasının etkilerini taşır. Üstelik "Sinema konularını tarihin en derinlerine gidilerek oradan seçmiş bile olsa günlük meseleleri inceleyip eleştirme ödevinin dışında, uzağında düşünülemez. Burada tarihsel olay, günlük olayları günlük olaylardan daha iyi belirleyeceği düşünülmüş seçilmiş olmalıdır. " diyen Kemal Tahir'in "bu görüşlerinin izdüşümünü Haremde Dört Kadın filmi yansıtmaktadır. "

1979 yılından 2003 yılına kadar Kemal Tahir'in eserlerinden dördü roman ikisi hikâye olmak üzere altı eser sinemaya ve televizyona uyarlanmıştır. Bu uyarlamalardan ilki etrafında büyük tartışmalar koparılan Yorgun Savaşçı'dır. Daha sonra sırasıyla; 1986 Güneşe Köprü (Kemal Tahir'in Göl İnsanları adlı hikâyesinden), 1989 Karılar Koşuşu (Kemal Tahir'in aynı adlı romanından), 1991 Kurt Kanunu (Kemal Tahir'in aynı adlı romanından), 1995 Özlem, Düne... Bugüne... Yarına... (Film üç bölümden oluşmaktadır ve Bugüne Özlem bölümü Kemal Tahir'in Arabacı adlı hikâyesinden uyarlanmıştır.), 2003 Esir Şehrin İnsanları (Kemal Tahir'in aynı adlı romanından).

Bu uyarlamalardan Yorgun Savaşçı ve Esir Şehrin İnsanları televizyon dizisi, diğer uyarlamaları sinema filmidir. Burada Tahir'in sinemacı kimliği ve sinemaya uyarlanan eserlerini konumuzun odağına aldığımızdan televizyon dizisi olan Esir Şehrin İnsanları kapsam dışında kalmaktadır. Yorgun Savaşçı, Türk sinema ve televizyon tarihinde ayrı bir yer işgal ettiğinden ve yapılan

tartışmaların birçoğu dönüp dolaşıp Tahir'in düşünce dünyasına dokunduğundan Yorgun Savaşçı olayına ayrıca değineceğiz. Canan Uğurdağ, "Romandan Sinemaya Bir Hayat Dersi: Kırık Hayatlar" adlı yazısında uyarlamaların üç temel yöntemle sahip olduğunu söyler. Bunlardan birincisi "aktarma" yöntemidir ve bu yöntemde romandaki olaylar, devinim, kişilikler, ileti aynen korunur. Bu, bir nevi romanın doğrudan senaryoya dökülmesidir. İkinci yöntem "yorumlama" yöntemidir. Burada senaryoyu yazan kişi esere ekleme yapabilir, değiştirme yoluyla eseri yeniden kurabilir, dolayısıyla ortaya çıkan senaryoda eserden farklılıklar görülür. Üçüncü yöntem "benzerlik / koşutluk kurma"da ise eser ilham vericidir. Öykü ve öykünün konusu temel alınır ancak birebir kitaptan uyarlama olmaz. Mekân, zaman, millet, olay örgüsü değişebilir. Ancak bu bahsedilen üç yöntemde de edebî eserin ana dokusu, temel iskeleti korunur. Kemal Tahir'in uyarlaması yapılmış eserlerine baktığımız zaman bu yöntemlerden "aktarma"ya çok uygun olduklarını görürüz. Yapılan filmler izlendiğinde Tahir'in yazdığı diyalogların aynen korunduğunu, yaratılan karakterlerin kitapta anlatıldığı gibi hareket ettiklerini gözlemleyebiliriz. Bu, Tahir'in anlatım tarzından ileri gelir. Yorgun Savaşçı'dan aldığımız şu bölüme bir bakalım:

"Cemil'le Patriyot yatacakları odaya girdikleri zaman gece epey ilerlemişti.

Patriyot lambayı konsolun üstüne koydu.

Oda çok büyük, tavanı da çok yüksekti. Bu yüzden beş numaralı gaz lambası köşeleri pek aydınlatamıyordu. Gülnihal Kalfa'nın odun ateşiyle doldurduğu bakır mangal havadaki nemliliği bile azaltamamıştı.

Cemil, kollarını kavuşturup ellerini koltuk altlarına sokarak pencereye yaklaştı. "

Romanın tamamı bunun gibi sahnelerle yazılmıştır ve kişilerin ruh hallerinin yansıması dahi görüntüye dönüştürüleebilecek hâldedir. Diyaloglara dayalı anlatım tarzıyla öne çıkan Karılar Koğuşu eseri için de aynı özelliklerden bahsedilebilir. Bu yüzden Tahir'in eserlerini okuyan birinin filmleri izlediği anda romanın can bulmuş hâliyle karşılaşmaları söz konusudur. "Roman göstermeye öncelik veren bir gerçekliğe ulaşabilmeyi amaçlarken, sinema nesnel, görünen gerçekleri kullanarak görme algılarına dayanan bir dille, gerçekçi bir anlatım düzeni kurmaya çalışır. " Tahir'in romanlarında göstermeye bağlı açıklık hissedilir. Bu yüzden sinemada bunların görüntü olarak karşılığını bulması daha kolaydır.

Yukarıda da dediğimiz gibi Tahir'in uyarlaması yapılan ilk eseri Yorgun Savaşçı'dır. Eser, 1974 yılında TRT'ye genel müdür olarak atanan İsmail Cem'in Türk edebiyatı kaynaklı projeler yapma isteğine bağlı olarak geliştirdiği yayın politikasının bir devamı olarak 1978 yılında televizyona aktarılmak istenmiştir. Bu kapsamda TRT ile anlaşmalı bir yönetmen olan Halit Refiğ'e teklif götürülmüş ve Refiğ de senaryo çalışmalarına başlamıştır. Ancak o andan itibaren dizinin çekim sürecinin bittiği 1983 yılına kadar geçen beş yıllık süreçte Yorgun Savaşçı üzerine yapılan spekülasyonlar bitmek bilmemiş ve eser, özellikle Kemal Tahir'e ve onun roman anlayışına tepkiyle yaklaşanların itirazlarına maruz kalmıştır. TRT'nin yayın politikasına göre denetim kurulundan geçmesi için hakkında hazırlanan raporda Yorgun Savaşçı "yayın ilkelerine aykırı bulunmuş"tur. Raporda özellikle Kemal Tahir'in adı sıkça anılmış ve romanda Kurtuluş Savaşı'na yaklaşımında Tahir'in yanlış bir tez tuttuğu söylenmiştir. Bu rapor 1979 yılında hazırlanmış ve Yorgun Savaşçı ilk büyük engeliyle karşılaşmıştır. Bu tarihten sonra da gerek gazetelerde çıkan yazılar, gerek TRT'de hazırlanan raporlar gerekse geçilen tarihî dönem itibarıyla her

defasında yeniden savunulmak zorunda kalan Yorgun Savaşçı projesi binbir zorlukla karşılaşmış ve sonunda kendini bekleyen kötü kaderine doğru yol almaya devam etmiştir. Tabii tepkilerin hepsi olumsuz değildir, sanat eserine ve sanatçının yorum hakkına saygı duyulması gerektiğini belirten Attila İlhan, "TRT denetim kurulu Yorgun Savaşçı'yı reddederken Kemal Tahir'in Atatürkçü olmayışını gerekçe gösteriyor. " diyerek bu yargılamayı eleştirmiş ve senaryonun Halit Refiğ'e ait olduğunu da vurgulamıştır. Gazete ve dergilerde çıkan yazılarla tartışma medyaya taşınmış ve çoğu yazar da görüşlerini dile getirmiştir.

Olumsuz yargılar, yazılan bir roman bile olsa tarihin bu kadar değiştirilmemesi gerektiği üzerinde toplanmıştır. Hatta Haşan Pulur, "Devletin televizyonunda milyonlarca Türk'e Türk tarihini değiştirip gösteremezsiniz. " diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Halit Refiğ de hem yönetmen hem senaryo yazarı olarak her zaman filmi savunmuş ve "Yorgun Savaşçı'nın Kemal Tahir'in romanında yazdığından başka bir şey söylemesi beklenemez. " demiştir. Ömer Serim, gazete ve dergilerde çıkan bu ve benzeri yayınlara kitabında yer verirken "Yorgun Savaşçı'yı yakılma aşamasına kadar götüren bombanın pimi basındaki bu kişilerce çekilmiş, kötü sonla bitecek trajedinin ilk adımı atılmıştı. " yorumunu yapar ve filmin çekimlerinin bittiği ve yakıldığı 1983 yılına kadarki sürecin ne kadar sancılı olduğunu bir kez daha belirtir. Filmi izleyen komisyonun verdiği karar ve imzalar sonucunda Kasım 1983'te çeşitli spekülasyonlara yol açacak bir süreç daha başlamış olur ve film yakılır. Filmin başka bir kopyasının korunduğunun ve yayımlanabileceğinin açıklandığı 1993 yılına kadar çeşitli medya organlarında bu olay tartışılır ve unutturulmaz. Nokta dergisinin Aralık 1983'te çıkan bir sayısında filmin yakılmasına dair komisyon kararı açıklanır. Buna göre,

- Filmde Türklerin ırksal karakterlerine ilişkin iddiaların, örneğin sarışın ve mavi gözlülerin Türk olamayacağına öne sürülmesi
- Ege bölgesi halkının savaşa katılmak istemiyor gibi gösterilmesi
- Filmdeki zaman boyunca Atatürk'ün Türkiye'de yok sayılması, gelişmelerin ondan bağımsızmış l gibi gösterilmesi
- Ermeni sorununun filmde âdeta Türkiye'nin aleyhine kullanılması
- Filmde ordu mensuplarına uygun olmayan lakapların ve argo lüğatin varlığı
- Çerkez Ethem'in millî bir kahraman gibi gösterilmesi
- Çeşitli toplum kesimlerinin arasını açacak diyalog ve görüntüler
- Filmin Osmanlı imparatorluğu ve halifeliğin Türkiye için tek gerekli yönetim biçimi olduğunu ve Kurtuluş Savaşı'na gerek olmadığını vurgulaması gibi nedenler Yorgun Savaşçı'nın sakıncalı bir eser olarak görülmesine yol açmış ve imhası kararlaştırılmıştır. J

1993 yılında özel bir televizyon kanalı Yorgun Savaşçı'nın yeniden çekileceğini duyurmuş ve Halit Refiğ'in de danışman olarak görev aldığı bir ekiple, Tunca Yönder yönetmenliğinde eser bir kez daha uyarlanmış ve gösterilmiştir. Bu dizilere ulaşamadığımızdan Dilek İmançer'in 1995'te hazırladığı yüksek lisans tezinde ele aldığı yönüyle Yorgun Savaşçı'nın altı bölümlük bir dizi olduğunu ve bölümlerin "Von Kres Paşa'nın Dürbünü, Çökme ve Çürüme, Karanlığın içinde, Anadolu Anadolu, Dönemeç, Birliğe Doğru" adlarını taşıdığını söyleyebiliriz. Bölümlerde anlatılanlar kitapla paralellik göstermekte ve kronolojik sıra korunmaktadır. Yalnız bölüm

adlarında bazı eklemeler yapılmıştır ki bu da dizinin altı bölüm olmasından kaynaklanmaktadır. Roman üç bölümdür ve dizide üçüncü bölüm olarak verilen "Karanlığın İçinde" romanda ikinci bölüm olarak geçen "Karanlığın Dibinde" bölümüdür. Romanın birinci bölümü olan "Von Kres Paşa'nın Dürbünü" ile "Dönemeç" isimleri korunmuştur. Dizinin senaryosuna göre son bölümde ana kahraman Cehennem Yüzbaşı Cemil'i ziyarete gelen karısı Neriman bölümü eklemeye olarak göze çarpmaktadır çünkü romanda böyle bir buluşma yoktur.

1989 yılında sinemaya uyarlanan Karılar Koğuşu adlı roman Tahir'in ölümünden sonra 1974'te basılmış ve Tahir'in mahpusluk yıllarını, Malatya Cezaevinde gözlemlediklerini anlattığı eserdir. Eserdeki baş kahraman siyasi mahkûm Murat'a, diğer mahkûmlar tarafından "İstanbulcu" diye seslenilmekte ve Murat "aydın" kimliğiyle öne çıkmaktadır. Murat açık bir şekilde Tahir'in kendisidir. Karılar Koğuşu'nun senaryosu Halit Refiğ tarafından yazılmış ve eser yine Refiğ'in yönetmenliğinde sinemaya aktarılmıştır. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi eserin özellikle diyaloga dayalı anlatımı eserin sinemaya aktarılmasında kolaylık sağlayacak ölçüdedir ve eserle sinema uyarlaması arasında kronolojik düzen de bozulmamıştır. Romanın tarihî arka fonunu oluşturan İkinci Dünya Savaşı yılları filmde de korunmuş ancak roman 1943 yılında geçerken filmde yıl olarak 1942 seçilmiştir. Romanın anekdotlar bütünü olması yönünden dağılabilecek bir yapısı olduğu üzerinde duran Erdal Çetin, "Kitaptan devamlılığı olan bir film çıkarmak zor. Halit Refiğ işte bu zoru başarmış. Ancak Kemal Tahir'in dille sağladığı mizahi yön filmde eksik kalmış. "22 diyerek romanın özellikle devamlı akan bir tiplerin resmigeçidi gibi akması ve odakta yer alan Murat'ın yanına giden gelen tiplerin eşliğinde romanın akışının filmde zor sağlanabileceği üzerinde durmuştur.

Filmde Murat'ın politik kişiliğinin romandaki baskınlığıyla ortaya konulmaması, romanın siyasi boyutunu geri plana iter. Böylece rejim eleştirisi filmin belki sadece satır aralarına yerleşir. Burada Refiğ'in duruşu da önemlidir. Zeynep Çetin Erus, Refiğ'in devlete hep inanmış bir kişi olmasıyla romandaki eleştiri boyutunu geriye taşımalarını bağdaştırır. 23 Böylece 40'larda süren rejimin yansımaları filmde açıklıkla yer almaz. Romanın ve pek tabii ki başkahraman Murat'ın siyasi yönü biraz törpülenerek politik görüşler değil, Murat'ın kadınlarla olan ilişkisi odağa alınır. Erus yönetmenle yaptığı bir söyleşiye kitabında yer vermiş ve "Yönetmene göre, roman Malatya Cezaevindeki mahkûm kadınları anlatırken film kadınlar aracılığıyla Kemal Tahir'i anlatmayı amaçlar"24 cümlesiyle filmin genel tercihini belli etmiştir. Üstelik roman tiplerin kendi hatalarından mes'ul oldukları fikrini taşırken film kader mahkûmu yakıştırmasını daha uygun görür. Bu, Refiğ'in tercihidir. Dilek İmançer, yaptığı tezde romanda ateist bir kimliği olan Murat'ın filmde de korunduğunu söyler. 25 ancak bu filmde çok açık değildir. Filmde Murat'ın inançla ilgili söylediklerine yer verilmemiş, Murat müdürle konuşurken "seninle sadece din konusunda anlaşamıyoruz. " cümlesi kullanılmıştır.

Romanın son sahnesi kadın mahkûmlardan Hanım'ın idamından sonra Murat'ın detayları Kel Haşan adlı tiplerden öğrenmesidir. Hanım'ın idamı cezaevi dışında olmuştur, yani mahkûmlar idamı görmemiştir. Oysaki filmde artırılmak istenen dram, idam sahnesine de yansımış ve filmdeki idam sahnesi cezaevi avlusunda gerçekleşmiştir. Bu tercih Murat'ın yıkımını anlatması açısından da önemlidir çünkü Refiğ idamı Murat'ın görmesini istemiştir. Bu seçim neticesinde doğal olarak romandaki bazı diyaloglar atlanmış ve filme idamdan sonra birkaç dakika devam eden sahne eklemesi yapılmıştır. Film idama şahit olan Murat'ın arkadaşı Nâzım'a (ki bu kişi

Tahir'in de arkadaşı olan ve romanda geçen Nâzım Hikmet'tir) yazdığı bir mektupla sona erer. Mektupta hapishanede yaşadıklarını tüm çıplaklığıyla anlatan bir roman yazacağını söyleyen Murat'la kapanır film. Ve Tahir'in fotoğrafı ekrana gelir. Söz konusu romanın adı da Çıplak insanlar olarak verilir. Daha önce uyarlamalarda söz konusu olabilecek yorumlamalar ışığında romandan farklı seçimler olabileceğinden bahsetmiştik. Birtakım atlamalar, değişimler söz konusu olsa da Karılar Koğuşu me'ine çok sadık kalmış bir filmdir, diyaloglar birebir korunur, sıra takip edilir.

22. Çetin, Erdal, "Kanlar Koğuşu", Milliyet, 17 Mayıs 1990, s. 12.

23. Erus, Age, s. 128-129.

24. Erus, Age, s. 129.

25. İmançer, Age, s. 57.

Tahir'in tarihe yöneldiği bir diğer romanı Kurt Kanunu'dur. Tahir, romanda 1926 yılında Atatürk'e yapılması planlanan İzmir suikasti ve sonrasını ele alarak İttihatçıların kendileriyle ve çevreleriyle olan hesaplaşmalarına yer verir. Roman, "Kanlı Tuzak, Sürek Avı, İnsanlık Sorunu" adlı üç bölüme ayrılmıştır. Filmde de bu başlıklar korunmuş ancak başlıkların yanına o bölümde yer alan esas kahramanların adları eklenmiştir: "Kanlı Tuzak: Kerim ile Naciye", "Sürek Avı: Kemal ile ' Semra", "İnsanlık Sorumu: Erim ile Perihan". Birinci bölümde başkahramanlardar Kerim'in Naciye adlı bir kadının evine gitmesine kadar düşündükleri ve Naciye'nin evinde geçirdikleri zamanı anj latır. İkinci bölüm Kerim ve Kemal Bey'in kaçak olarak saklandıkları Semra Hanım'ın evinde başlar ve daha sonra gittikleri çiftlikte geçen bölümlerle sona erer. Üçüncü bölüm de Emin Bey'in evinde yapılan ruh çağırma seansı ile açılır ve Kemal Bey'in eve sığınması sonucunda olanlarla devam eder. Romanın iç konuşmaya veya hesaplaşmaya ayrılmış kısımları da filmde iç konuşma hâlinde verilmiş ve kullanılan dış sesle bizim bu düşünceleri öğrenmemiz sağlanmıştır. Zaten bu tercih uyarlamalarda genellikle karşımıza çıkar ve dış ses yardımıyla gerek olay özeti yapılarak gerekse iç J konuşmalar verilerek romanın yapısı ve anlatmaya çalıştıkları bozulmamaya çalışılır.

Kurt Kanunu, Ersin Pertan tarafından senaryolaştırıp filme çekilmiştir. Pertan'ın tercihi Tahir'in izlediği yolu bozmamak ve olayları sırasıyla vermek olmuştur. Yalnız romanda düşünce olarak geçen bazı sahneler filmde canlandırılmış ve seyircinin bu olayları görmesi sağlanmıştır. Üçüncü bölümde Perihan Hanım'ın yaptığı evlilik ağabeyi Emin Bey'in düşünce dünyasından yansıtılıp aktarılırken filmde bu sahneler cisimleştirilmiş ve izleyici önüne çıkmıştır. Buna ittihat ve Terakki toplantıları da eklenmiştir. İkinci bölümde Semra Hanım'ın köşkünde saklanan Kerim ve Kemal Beylere yer ayarlama çabaları romanda Gurbet Hala'nın ağzından başkahramanlara (Kemal ve Kerim) aktarılırken filmde bu sahneler de canlandırmıştır. Bu gibi tercihler açıklayıcılık yönünden filme inandırıcılık da katmıştır. Çünkü romanda sözcükler vasıtasıyla geriye dönüşler yaşanıp diyaloglar yardımıyla her türlü olay, geçmiş veya gelecek kurgusu yapılabilirken filmde bunların görüntüye dönüştürülerek cisimleştirilmesi seyircinin anlamasını kolaylaştırmak açısından yerinde bir tercihtir.

Romanın sonuna doğru Emin Bey'in evinde basıldığı zaman kendini öldüren Kemal Bey ve evinde kaçak sakladığı için mahkemeye çıkarılan Emin Bey olayları filmde de aynı sırayla

anlatılmıştır. Romandaki son olay Kerim'in Emin Bey'in evine gelmesi, Perihan tarafından eve kabul edilmemesi ve Emin Bey'in bu olayı öğrendiği zaman dışarı fırlayıp "ben buradayım arkadaş" diye bağırmasıdır; roman böyle kapanır. Ancak filmde Kerim'in kaçıışı ve sonrasında yakalanışı gösterilmiştir. Romanda olmayan bir sahne filme drammatizasyonu da artırmak maksadıyla eklenmiştir.

Bunlardan başka 1986 yılında çekilen Güneşe Köprü adlı film Kemal Tahir'in Göl İnsanları adlı hikâyesinden uyarlanmıştır ve filmin yönetmeni Erdoğan Tokatlı aynı zamanda senaroyu da Safa Ünal'la birlikte yazmıştır. 1995 yılına ait Özlem: Düne... Bugüne... Yarına adlı filmin Düne Özlem bölümü Kemal Tahir'in Arabacı adlı hikâyesinden uyarlanmıştır. Bu filmlere ulaşamadığımızdan i bunlar hakkında edebî eserfilm karşılaştırması yapmak mümkün olmamıştır.

Kemal Tahir'in eserlerinden yapılan uyarlamaların hepsine maalesef ulaşamadığımızdan yazımızın odak noktaları etrafında büyük tartışmalar yaratılan ve televizyon tarihine geçen Yorgun Savaşçı; izleme imkânı bulduğumuz Kurt Kanunu, Karılar Koğuşu sinema filmleri olmuştur. Tahir'in! senaryolarından filme aktarılan Haremde Dört Kadın, Tahir'in sinemaya yaklaşımını ortaya koyması bakımından önemli olduğundan ayrıntılı olarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Görüldüğü üzere Kemal Tahir gerek Türk Sineması üzerine geliştirdiği düşünceleri ve bunları senaryolarına yansıtması gerekse kendi eserlerinden yapılan uyarlamalarla adından sıkça söz ettirmiş bir yazardır. Onun sinema ve edebiyat dünyasındaki varlığını görmek ve onun eserlerinden yapılan uyarlamaları sinema edebiyat ilişkisi açısından değerlendirmek önümüze oldukça verimli kapıları açmakta ve bizi Tahir'in tarih, siyaset ve sinemayla yoğrulan dünyasıyla tanıştırmaktadır.

Kaynakça
"Soruşturmamızı Yanıtladılar", Haz. Meltem Sayar, Hürriyet Gösteri, Sayı: 42, Mayıs 1984.
"Yorgun Savaşçı Niçin Yakıldı", Nokta, 5-11 Aralık 1983, Sayı: 42.
(kon) Kabaklı, Belkıs; Aslan, Hüsamettin, "TV Tartışması", Türk Edebiyatı, Kasım 1982.
Adiloğlu, Fatoş, Sinemada Mimari Açılımlar: Halit Refiğ Filmleri, Es Yayınları, İstanbul.
Aykırı, Cemal, "Batı Toplumlarında Roman ve Sinema İlişkileri /", Türk Dili, No: 382, Ekim 1981. Aykırı, Cemal, "Batı Toplumlarında Roman ve Sinema ilişkileri 2", Türk Dili, No: 382, Ekim 1983. Çetin, Erdal, "Karılar Koğuşu", Milliyet, 17 Mayıs 1990.
Erus, Zeynep Çetin, Amerikan ve Türk Sinemalarında Uyarlamalar: Karşılaştırılmalı Bir Bakış, Es Yayınları, İstanbul, 2005.
Gökyayla, Mehmet, Sinema-Edebiyat ilişkisi Çerçevesinde Türk Sinemasında Modernleşme: Kemal Tahir ve Halit Refiğ Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2007. İlhan, Attila, "Özgürlük Adına Özgürlük Kısıtlanmamak, Dünya, 9 Ağustos 1979. İmançer, Dilek, Türk Sinemasında Kemal Tahir Uyarlamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1995.

Pulur, Haşan, "Yorgun Savaşçılar ve de Doğrular", Hürriyet, 9 Ağustos 1979.

Refiğ, Halit, Gerçeğın Değışkenliğı Kemal Tahir, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000.

Refiğ, Halit, Ulusal Sinema Kavgası, Dergah Yay. , İstanbul, 2009.

Serim, Ömer, Devlet Yapar Devlet Yakar: Yorgun Savaşçı Olayı, An Yayınları, İstanbul, 2003.

Tahir, Kemal, Karılar Koğuşu, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.

Tahir, Kemal, Kurt Kanunu, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2004.

Tahir, Kemal, Notlar Sanat Edebiyat 4, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989.

Tahir, Kemal, Yorgun Savaşçı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.

Romandan Sinemaya, Ed. Ayfer Yılmaz, Ürün Yayınları, Ankara, 2008. www.sinematurk.com ve www.imdb.com

YORGUN SAVAŞI FİLMİNİN YAKILMASI ÜZERİNE

Onur Güneş Ayas

Yorgun Savaşçı filminin yakılması olayı, kültür tarihimizin en ilginç bilmecelerinden biridir. Kemal Tahir'in aynı adlı romanından uyarlanan ve Halit Refiğ tarafından yönetilen Yorgun Savaşçı, 1983'te 12 Eylül yönetiminin iktidarı sivillere devretmesine sayılı günler kala, askerî yönetimin görevlendirdiği bir denetim kurulunun raporuna dayanarak başbakanın yazılı emriyle yakılmıştır, ama filmin küllerinden doğan tartışma hâlen bitmiş değildir.

Her şeyden önce, bir sinema filminin yakılması zaten başlı başına büyük bir olaydır ve gerçekten de dünyada eşi benzeri görülmemiş bir uygulamadır. Yorgun Savaşçı olayıyla ilgili tartışmalar da ağırlıklı olarak bu akıl almaz yakma kararı üzerinde dönüp durmuştur. Ancak söz konusu olan Yorgun Savaşçı olunca, mesele daha da karmaşık hâle gelmektedir. Bir kere, filmin çekilmesini isteyen devlettir. Yorgun Savaşçı projesini yönetmen Halit Refiğ teklif etmemiş, aksine TRT Halit Refiğ'den Yorgun Savaşçı'yı çekmesini istemiştir. Üstelik filme TRT tarihinde eşine az rastlanır bir bütçe ayrılmış ve önemli bir destek sağlanmıştır. Genelkurmay çekim aşamasında filmi sahiplenmiş, geniş imkânlarını cömertçe filmin kullanımına sunmuştur. Dolayısıyla bugünden bakıldığında ortaya çıkan tablo şudur: Devlet başlangıçta filme her türlü desteği vermiş, sonra, nedendir bilinmez, kendi yaptığı filmi yakmıştır. 2

Yorgun Savaşçı filmiyle beraber hedef tahtasına oturtulan kişilerin kimliği de soru işaretlerini çoğaltmaktadır. Filmin yönetmeni Halit Refiğ ömrü boyunca devletle halkın bütünleşmesini savunmuş, hatta sinema anlayışını devlet yanlısı, ulusal bir temele oturttuğu için sinema dünyasındaki Batıcı sol çevrelerle karşı karşıya gelmiş biridir. Yorgun Savaşçı romanının yazarı Kemal Tahir ise on üç yıl haksız yere hapis yatmasına karşın devleti düşman bellememiş ve aydın çevrelerde yalnız kalmak pahasına devlete toz kondurmamış biridir. Üstelik tam da tartışma konusu olan Yorgun Savaşçı romanında Kemal Tahir askerın Türk toplumunda üstlendiği özel rolü anlatmış, çeteciliğe karşı düzenli orduyu savunmuştur. Sonuçta ikisi de devletin bu denli öfkesini çekecek kişiler değildir. Nereden bakılırsa bakılsın açıklanması güç bir durumla karşı karşıya olduğumuz ortadadır.

Bu yazıda Yorgun Savaşçı bilmecesini çözme iddiasında değiliz. Daha çok kültür tarihimizin bu ilginç olayını aklımız erdiğince anlamlandırmaya ve toplumdaki hangi eğilimleri yansıttığını bulmaya çalışacağız. Baştan ifade edelim ki bu olayın bir sanat eserinin yakılması meselesine indirgenmesinin ve sadece fikir özgürlüğü çerçevesinde ele alınmasının bu konudaki değerlendirmeleri kısırlaştırdığını düşünüyoruz. Gerçekten de bugün kimse (hatta yakanlar bile) Yorgun Savaşçı'nın yakılması kararını savunmadığına göre bu meselenin ayrıca tartışılmaya değer bir yanı yoktur. Bizce esas tartışılması gereken bu hikâyenin yansıttığı daha derindeki toplumsal eğilimlerdir.

Bu eğilimleri çeşitli cepheleriyle incelemek gerekir. Olayın birinci cephesi filmi sipariş eden, gerekli bütçeyi ayıran, çekilmesini sağlayan, sonra da yakan devletle ilgilidir. Ancak şüphesiz ki devlet yekpare değildir. Halit Refiğ'e bir Kemal Tahir kitabının filme çekilmesi önerisini götüren Ecevit yönetimidir, filmin yakılması kararını veren ise 12 Eylül rejimidir. Ecevit, İsmet İnönü'ye karşı muhalefetin lideri olarak CHP'nin başına geçmiş ve partiyi hızla sola çekmiş biridir. 12 Eylül rejimiye en büyük darbeyi bu sol yönelişe vurmuştur. Olayın ikinci cephesi, Halit Refiğ'in kendisidir. Halit Refiğ sıradan bir yönetmen değildir. Ulusal Sinema adını verdiği kendine özgü bir sinema anlayışının savunucusudur. Devletçi sol bir anlayışa dayanan ve büyük ölçüde Kemal Tahir'in fikirlerinden etkilenerek oluşturulmuş olan Ulusal Sinema fikri, Halit Refiğ'i Batıcı sol görüşlere sahip sinema adamlarıyla karşı karşıya getirmiştir. Yorgun Savaşçı, Ulusal Sinema fikrinin en olgunlaşmış örneği olarak "Ulusal Sinema Kavgası"nın da doruğudur. Olayın üçüncü cephesi Yorgun Savaşçı romanının yazarı Kemal Tahir'in görüşleridir. Türk düşüncesinin en özgün isimlerinden biri olan Kemal Tahir sosyalist görüşleri nedeniyle sağın, devletçi-Osmanlıcı görüşleri nedeniyle solun hedef tahtasındadır. Dolayısıyla Yorgun Savaşçı filminin serüveni üç cephede verilen bir mücadele çerçevesinde yorumlanabilir.

Bu mücadelenin sonucunda yaşanan Yorgun Savaşçı filminin yakılması olayı da, bizce, Türkiye'nin yakın dönem tarihindeki üç özgün sentez denemesine (yani Ecevit'in 70'lerde başlatıp devamını getiremediği sol açılıma, Halit Refiğ'in Metin Erksan ve diğer önde gelen sinemacılarla birlikte öncülük ettiği ve Yorgun Savaşçı olayından sonra bittiğini söylediği Ulusal Sinema fikrine ve ikisine de büyük ölçüde temel oluşturan Kemal Tahir'in getirdiği yerli sol anlayışa) vurulmuş en kuvvetli darbelerden birini simgelemektedir.

Filmin serüveni aslında 1978'de başlar. Ancak tohumlarının 1974'te atıldığını söyleyebiliriz. 1974 yılında CHP sol politikalarla girdiği seçimleri kazanmış, Ecevit başbakan olmuştur. Kemal Tahir'in görüşlerinden ciddi derecede etkilenmiş olan İsmail Cem, Ecevit tarafından TRT genel müdürü olarak atanmıştır. İsmail Cem ilk defa TRT'yi Yeşilçam'a açar ve Lütfi Akad, Metin Erksan ve Halit Refiğ'e TRT için edebiyat uyarlamaları çekmeleri için teklif götürür. Kurum dışı yönetmenlerle özel koşullarda gerçekleştirilen bu projeler televizyon yayıncılığında yepyeni bir sayfa açar. Bu çerçevede Halit Refiğ TRT için Aşk Memnu'yu çeker ve bu yapım çok beğeni toplar. Ancak yer gelmişken şunu da belirtelim ki bu işten herkes memnun olmamıştır. Nitekim Yorgun Savaşçı'nın karşılaştığı güçlüklerin sebeplerinden biri de bu yeni gelişme sebebiyle çıkarları sarsılan TRT bürokratlarının rahatsızlığıdır.

1977 seçimlerinde CHP yeniden birinci parti olur. 1978'de Halit Refiğ Ankara'ya çağrılır ve TRT tarafından Yorgun Savaşçı'yı filme çekmesi teklif edilir. Teklif doğrudan TRT'den gelir. Hatta bir röportajında Halit Refiğ, kendisine kalsa Yorgun Savaşçı'yı teklif etmeye bile cesaret edemeyeceğini, ama TRT ismini de vererek bu teklifi getirince reddetmek istemediğini söylemiştir. Başbakan Bülent Ecevit ve TRT Genel Müdürü Cengiz Taşer projenin tamamer arkasındadırlar. CHP'nin o dönemki siyasal yönelişi ve Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar Yorgun Savaşçı'nın bilinçli bir tercih olduğunu düşündürmektedir.

1970'lerde CHP Ecevit'in liderliğinde gitgide bir sol kitle partisi hâline gelmektedir. Ecevit CHP içindeki bürokratik yapıyı kırmaya girişmiş ve bugünün moda deyişle bir sol "açılım" gerçekleştirmiştir. Ancak dikkate değer olan nokta bu sol açılımın yerli referanslarla tanımlanmasıdır. Ecevit Ortanın Solu anlayışını Marksizme veya Batılı sosyal demokrasiye değil

Kuvayı Milliye'ye dayandırmış, tek parti dönemi uygulamalarını üstü kapalı olarak eleştirmekle birlikte esas olarak Cumhuriyet mirasına sahip çıkmıştır. CHP bu dönemde laiklik vurgusunu daha geri plana çekerek bir tür devlet sosyalizmini savunur ve bir yandan Kuvayı Milliye'ye sahip çıkmayı sürdürürken bir yandan da Osmanlı mirasını sahiplenir. Yerli kaynaklardan beslenen bir sol anlayış geliştirmeye yönelir. Zaten gerek Bülent Ecevit gerek İsmail Cem Kemal Tahir'in bu konudaki fikirlerinden ciddi olarak etkilenmişlerdir. Bülent Ecevit'in Kemal Tahir'e olan ilgisi o kadar önemli boyutlardadır ki Devlet Ana yayımlandıktan sonra hakkında ciddi bir değerlendirme kaleme almış ve Kemal Tahir'in bu eserle açtığı yolu "Anadolu Türk Rönesansı için bir sıçrama tahtası" olarak tanımlamıştır.

CHP'de bunlar olurken Türkiye solsağ çatışmasından bunalmış durumdadır. Amerikan güdümündeki silahlı sağ gruplar saldırılarını yoğunlaştırmıştır. Radikal sol ise ülke gerçeklerinden kopmuş ve çeşitli dış merkezlerin sözcülüğünü üstlenmeye başlamıştır. Temel eğilim şiddete tapma ve devlet karşıtıdır. Solda millî mücadele ruhu zayıflamış, yabancı referanslar ön plana çıkmış, devlet düşman olarak görülmeye başlanmış ve sol örgütler kullandıkları yöntemler açısından Yorgun Savaşçı'da portresi çizilen çeteci gruplar ve kıyıcı eşkiyalara benzemeye başlamıştır. Bu ortamda Yorgun Savaşçı'nın Kuvayı Milliye ruhunu ön plana çıkararak, ittifakçılardan Millî Mücadele'ye uzanan kadroları eleştireliliğini koruyarak sahiplenilen ve devlete sahip çıkan mesajı, Ecevit'in o günkü siyasetiyle örtüşmektedir.

Bu koşullar altında Yorgun Savaşçı projesi TRT Yönetim Kurulu'na sunulur ve oy birliğiyle kabul edilir. Halit Refiğ'in genelkurmaydan destek talebi de Cengiz Taşer tarafından kuruma iletilir ve Genelkurmay Başkanı her tür askerî desteğin sağlanacağı konusunda güvence verir. Anlaşma uyarınca Halit Refiğ yönetmenliğin yanı sıra senaryo yazımını da üstlenecektir. Yedi ay sonra senaryo tamamlanır ve tam çekim hazırlıklarına başlanacağı sırada film ilk talihsizlikle karşılaşır.

Aslında film projesi tüm detaylarıyla birlikte başbakanın bütün devlet kurumlarına kadar gerekli yerlerde incelenmiş, TRT Yönetim Kurulu'nda oy birliğiyle onaylanmıştır. Ancak çekimlere başlanması için usulen TRT denetiminden de geçmesi gerekmektedir. 1979 Temmuz'unda Denetim Müdür Yardımcısı Hadi Şenol bu görevi üstlenir ve âdeta ihbar mektubu niteliğinde bir denetim raporu yazar. Kemal Tahir'in sosyalist kimliği nedeniyle projenin sağdan tepki göreceğinden çekinen sol görüşlü TRT yönetimi "solcu" Hadi Şenol'dan beklenmedik bir darbe almıştır. Hadi Şenol özetle Kemal Tahir'in Osmanlı özelemleri içinde olduğunu, Atatürk aleyhtarlığı yaptığını, tarihsel gerçekleri çarpıttığını söyler. Rapor Hadi Şenol'un kitabı ve senaryoyu nasıl okuduğunu, tarihsel gerçeklerden ne kadar haberdar olduğunu gösteren trajikomik örneklerle doludur. Sadece birinden bahsetmek gerekirse Kemal Tahir'in Türk toplumundaki yeni bir aydın tipini simgelemek için yarattığı kurmaca bir karakter olan Doktor Münir Hadi Şenol ittifak ve Terakki'nin gerçek liderlerinden biri sanmaktadır.

Senaryonun denetime girmesiyle eş zamanlı olarak İlhan Selçuk'un başını çektiği ve Haşan Pulur ve Şükran Kurdakul'un da yazılarıyla katıldığı bir saldırı kampanyası başlamıştır. Özellikle Cumhuriyet gazetesi filmin çekilmemesi için etkili bir kampanya yürütür, işin ilginç tarafı Hadi Şenol'un denetim raporundaki itiraz gerekçeleriyle İlhan Selçuk'un yazılarında yer verdiği örnek ve argümanlar tıpatıp aynıdır. İnsan bu yazıları bir arada okuduğunda, raporu yazmadan önce ikisi arasında bir fikir alışverişi olduğunu düşünmeden edemez. Her nasıl olursa olsun Yorgun Savaşçı'nın bazılarını rahatsız ettiği açıktır.

Yine de Ecevit, Halit Refiğ'in Cumhuriyet gazetesinin yürüttüğü kampanyaya karşı polemiğe girişmemesini rica eder ve kendisinin duruma bir çare bulacağını söyler. Denetim raporuna karşı bulunan çare yeni bir komisyon oluşturup Hadi Şenol dâhil herkese senaryoyu yeniden onaylatmaktır. Hadi Şenol'un raporundaki suçlamalar çok ciddidir. Bu nedenle Cengiz Taşer ileride bir soruna yol açmaması için oluşturulan komisyonda Yorgun Savaşçı'nın yeniden enine boyuna incelenmesini ve "aklanması" sağlar. Tutanağı Hadi Şenol da imzalamak zorunda kalır.

CHP iktidardan düşüp Süleyman Demirel başbakan olunca TRT'nin başına Doğan Kasaroğlu geçirilir. Yeni TRT genel müdürü göreve gelir gelmez "Yorgun Savaşçı gibi pahalı projelere taraftar olmadığını" açıklar. Ancak daha sonra "Devlet hizmetlerinde süreklilik esastır" diyerek filmin bitirilmesi için elinden geleni yapacağı konusunda söz verir, ayrıca Kemal Tahir'in eski bir dostu olduğunu ve onun romanının filme uyarlanmasıyla ilgili bir projenin bitirilmesini herkesten çok kendisinin istediğini belirtir. Bu kez Yorgun Savaşçı'nın karşısına DİSK çıkar. Film ekibinde çalışanlar arasında örgütlenen DİSK'in tutumu nedeniyle bir ara çekimlere ara verilmek zorunda bile kalınır. Yine de Halit Refiğ Nisan 1980'e kadar üç bölüm çekmeyi başarır. Bu arada Türkiye'de silahlı çatışmalar çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Yorgun Savaşçı, çekimleri çok farklı mekânlarda ve çok sayıda figüranla gerçekleştirilen büyük bir projedir. Ülkedeki kaos ortamı ve sıkıyönetim koşulları bu tarz bir çekim faaliyetinin sürmesine izin vermez. Nisan'dan Eylül'e kadar hiçbir çekim yapılamaz.

12 Eylül 1980'de asker yönetime el koyar. Askerin yönetimi devralmasının ardından çatışmalar son bulur ve bu sayede çekimler yeniden başlar. Ama ekip dağılmıştır ve sinema dünyasına öyle bir gözdağı verilmiştir ki deneyimli bir ekibi tekrar toplamak mümkün olmaz. Çekimlere amatör bir ekiple ve can sıkıcı çalışma koşulları altında devam edilir. Özellikle TRT Genel Müdürü Kasaroğlu'nun yerine asker kökenli Macit Akman'ın atanmasıyla birlikte kurumda Halit Refiğ'e yakın kimse kalmaz. Askerî idarenin sol görüşlü Halit Refiğ'e karşı mesafeli tutumunun yanı sıra TRT'nin yerleşik kadrolarının 1974'ten beri kurum dışından çalışanlara karşı besledikleri öfkenin askerî yönetimden güç alarak kendini daha rahat ifade imkânı bulması da olumsuzlukları artırır. Kısacası, Ecevit'in verdiği büyük destek ortadan kalkınca ve Kasaroğlu da gidince Halit Refiğ ve ekibi kurtlar sofrasında sahipsiz kalmıştır. Bu ortamda yeni genel müdür Macit Akman'a ihbar mektupları yağmaya başlar.

Bu sefer Kemal Tahir'i komünistlikle, vatan hainliğiyle, Atatürk düşmanlığıyla suçlayanlar sağcılardır. Askerin sola karşı acımasız tutumunu görenler durumdan vazife çıkararak TRT yönetimi üzerinde bu ihbar mektuplarıyla terör estirmeye başlarlar. Macit Akman bu mektuplara kulak asmadığını söylese de artık askerî yönetimin gözü Yorgun Savaşçı'nın üzerindedir. Halit Refiğ projeyi baştan karar verildiği gibi sekiz bölüm hâlinde, senaryoda hiçbir değişiklik yapmadan ve mümkün olduğunca hızlı bir şekilde tamamlamaya karar verir ve 1981'de çekimler biter. 14 Ekim 1978'de çekimine resmen karar verilen, 7 Ağustos 1979'da senaryosu onaylanan ve 11 Aralık 1979'da çekimlerine başlanan Yorgun Savaşçı'nın çekim süreci böylece tamamlanmış olur.

Ne var ki tamamlanmış çekimlerin kopyasının TRT'ye teslim edilmesi ancak 1983'te mümkün olur. Bunun sebebi de ilginçtir. Filmin negatif kopyalarının yıkarılması Sinema-Televizyon Enstitüsünde yapılmaktadır. Enstitü Müdürü Sami Şekeroğlu filmin kopyalarının çalınacağı iddiasında bulunur. Şekeroğlu'na göre bazı kişiler kendisini arayarak filmin renkli video kopyası

karşılığında yirmi milyon lira rüşvet teklif etmiştir. Bu tip konularda tedbirli oluşuyla tanınan Şekeroğlu hemen Macit

Akman'ı arayıp durumdan haberdar eder ve Yorgun Savaşçı'nın çalınacağı tehlikesinden söz ederek gereken tedbirlerin alınmasını ister. Bunun üzerine, olası bir hırsızlığı engellemek adına televizyonculuk tarihinde görülmemiş bir tedbir alınır. Filmin görüntü işlemleri Sinema-TV Enstitüsünde, ses işlemleri İstanbul Televizyonunda yapılır ve ayrı ayrı Ankara'ya götürülüp orada birleştirilmesine karar verilir. Bu arada 35 mm. çekilen film Halit Refiğ'in bütün ısrarlarına karşın ucuz olsun diye 16 mm. iş kopyasıyla teknik olarak son derece kötü bir şekilde kaydedilir. Bu arada Halit Refiğ çekimler tamamlandıktan sonra yaşanan idari problemlere ve kendisine yapılan saygısızlıklara kazanamayarak istifa etmiştir. Yine de içi rahattır filmin askerî yönetim döneminde yayımlanmama ihtimalinden endişe etse de en azından yönetim değişince bir şekilde yayımlanacağından emindir.

Ne var ki 18 Kasım 1983 akşamı sadece Halit Refiğ'i değil bütün Türkiye'yi şok eden bir olay olur. "Kanun Adamı" adlı televizyon dizisi için yapılan kokteylde TRT Genel Müdürü Macit Akman ik elini havaya kaldırıp gayet rahat bir tavırla Yorgun Savaşçı'yı yaktırdığını açıklar. Son Havadis ve Güneş gazetesi muhabirleriyle Akman arasında geçen diyalog şu şekildedir:

- Yaktırdım kardeşim, çünkü sakıncalıydı.
- Filmi seyrettiniz mi?
- Hayır.
- Senaryoyu okudunuz mu?
- Hayır.
- O zaman yaktırma kararını nasıl verdiniz?
- Filmin iyi olmadığını bana söylemişlerdi!

Anlaşılan emir büyük yerdendir. Ama üç yıl boyunca kimse bu konuda bir şey öğrenemez. Macit Akman bir kokteylde ağzından kaçırdığı "Yorgun Savaşçı'yı yaktırdım. " sözüyle ilgili, hiçbiri net olmayan bir sürü laf eder: "Yorgun Savaşçı'yı kaçırılacağı ihbar edilince yaktk. " (Güneş, 14 Aralık 1983); "Yorgun Savaşçı'nın orijinalini yaktk, kopyası elimizde. "(Günaydın, 14 Aralık 1983); "Yorgun Savaşçı'yı yakmasaydık başkasının eline geçebilirdi. "(Cumhuriyet, 14 Aralık 1983); "Yorgun Savaşçı devlet kararıyla televizyonda gösterilmeyecek. " (Cumhuriyet, 19 Aralık 1983); "Film yakılmadı, saklandı. " {Cumhuriyet, 4 Kasım 1988); "Film yakışma kimse karışamaz. " {Cumhuriyet, 15 Ocak 1984). Bütün bu açıklamalara karşın Akman emri kimden aldığını hiçbir şekilde açıklamaz.

Nihayet 17 Şubat 1986 Pazartesi günü Milliyet, yakma emrini kimin verdiğini belgesiyle birlikte ifşa eder. Bu belgeye göre Bülent Ulusu 17 Haziran 1983'te İçişleri Bakanlığına bir yaz göndererek, MGK'nin oluşturduğu bir heyet tarafından izlenen Yorgun Savaşçı'nın sakıncalı bulunduğunu ve filmin gelecekte yayımlanması ihtimalini bertaraf etmek için aslı ve kopyalarının yetkili kişilerden oluşan bir heyet önünde yakılacağını bildirmişti.

18 Şubat 1986'da Milliyet bu sefer Yorgun Savaşçı'yı denetleyen kurulun tutanağını yayımlar ve yakma gerekçesi daha açık bir şekilde öğrenilmiş olur. Buna göre filmdeki sakıncalar şunlardır:

Atatürk'e gerekli ölçüde yer verilmemesi, Ege bölgesinde halkın Yunanlılarla savaşmak istemediğinin ve ittihatçıların zoruyla savaşa katıldığının belirtilmesi, Çerkez Ethem'e bir millî kahraman havası verilmesi, Osmanlı İmparatorluğu ve halifeliğin mutlak olduğu imajının yaratılması, bölücülük yapılması, Ermeni meselesinin aleyhimize propagandaya imkân verecek şekilde işlenmesi, filmin halk ile ordu arasında bölünmeye sebep olacak kısımlar içermesi ve ordu mensuplarına uygun olmayan lakaplar verilmesi.

Bu gerekçelere biraz sonra Yorgun Savaşçı'nın içeriği üzerinde dururken değineceğiz. Ondan önce Yorgun Savaşçı olayının son perdesinden de kısaca bahsetmek gerekir. 1992 yılının sonunda

HBB adlı özel televizyon Tunca Yönder'in yönetmenliğinde Yorgun Savaşçı'yı televizyon dizisi olarak çekip yayımlamaya karar verir. 1993'te hızla çekimlere girişip kısa süre içinde diziyi hazır eder ve televizyondan yayın tarihini açıklar. TRT filmin senaryosunun kendisinininkiyle aynı olduğunu söyleyerek HBB'yi mahkemeye verir. Bir yandan da kurumun tozlu raflarında Yorgun Savaşçı'nın bir kopyasını arayıp bulur ve hızla denetimden geçirip HBB'yle aynı tarihte yayımlamaya karar verir. Böylece on yıl üzerinde bu kadar fırtına koparılan filmin kopyası sırf bir rekabet nedeniyle gün ışığına çıkmış olur ve noktasına bile dokunulmadan yayımlanır. Yine de daha önce bahsettiğimiz gibi eldeki kopya kötüdür ve Yorgun Savaşçı'nın orijinali maalesef kül olmuştur.

İşin ilginç yönlerinden biri de şudur: Film yayımlanınca filmin yakılma tutanağında imzası bulunanlarla bir dizi röportaj yayımlanır ve bunların çoğu film yakılırken bir kopyasının saklanması kararının kendileri sayesinde alındığını söyleyip aklanmaya çalışırlar. Hatta heyette yer alan ve yakma tutanağında imzası bulunan Turgut Özakman bir röportajda daha da ileri giderek bu konuda kendisine teşekkür edilmesini bile ister. Sonuç olarak film tek bir karesi bile kesilmeden devlet televizyonunda yayımlandığında, daha önce yakılma kararında sözü edilen gerekçelerin hiçbirisinin doğru olmadığı ortaya çıkar. Yine de 1983 yılı rakamlarıyla otuz sekiz milyon Türk lirasına mal olan Yorgun Savaşçı'yı yakanlar devleti bu denli zarara uğratmanın bedelini en ufak bir şekilde bile ödemezler.

Yorgun Savaşçı'nın yakılması olayının hikâyesi ana hatlarıyla böyledir. Burada yer veremediğimiz birçok detayı ve ilgili belgeleri merak edenlere Ömer Serimin kitabını okumalarını öneririz. Olayı bir bütün olarak değerlendirmeden önce filme kaynaklık eden Yorgun Savaşçı romanının içeriğini de kısaca ele almak gerekir. Çünkü tartışmanın esas kaynağı odur.

Yorgun Savaşçı 1965'te yayımlanır ve daha sonra filmi aleyhinde kampanya yürütecek olan Cumhuriyet gazetesi tarafından 1967 yılında Yunus Nadi Ödülü'ne layık görülür. Kemal Tahir ödül dolayısıyla verdiği bir röportajda Yorgun Savaşçı'nın yazılış sebebini şöyle açıklar:

"Memleketin en kötü günlerinde, düşmanlar iyice içeri doldukları sırada, başından beri politikaya karışmamış, orta rütbede dövüşken Türk subayının, ordusuz kalma dramını anlatmak istedim. Bunu anlatırken 1918-1919 memleket şartlarını, bilhassa direnenlerle ümidini kaybetmiş olanların durumunu göstermeye çalıştım. Buna Türk toplumunda ordunun özel yerini belirtmek istedim, demek de doğrudur.

Yorgun Savaşçı'da, yakın tarihimizde örnekleri çok görülen, politize olmuş büyük ve küçük rütbeli subayların dramını değil, son yüzyıldır bütün iç ve dış cephelerde yalnız millî devleti,

yani vatani savunmak için hiç kimseden ve hiçbir rejimden kendisi için çok bir şey istemeden vuruşmuş Türk subaylarının dramını vermek istedim.

1918-1919 döneminde, memleketin düşman istilası altına düşmesi, yıllardır yoksulluklar içinde çarpışan ordunun dağılması, bu millî dramın derinliğini kat kat artırmıştır. Burada savaşı Türk subayının karşılaştığı an ağır durum, kendi halklarının yenilgi sorumluluğunu subay kadrosuna gelişigüzel yüklemesidir. Anadolu kurtuluş hareketimize bu açıdan baktığımız zaman, romantik övünmelerin altında yatan gerçek insan dramını görürüz. "

Bu dramın somutlaştığı roman kişisi Yüzbaşı Cemil'dir. İttihatçı olmasına karşın politikaya bulaşmamış, Patriyot Ömer'in deyişiyle "ülkedeki değişikliklerden olağanüstü çıkarlar ummamış bir savaş subayı"dır. Cemil. I. Dünya Savaşı'nda "Cehennem Topçu" lakabıyla kahramanca savaştıktan sonra bozguna uğramış Türk ordusundaki silah arkadaşları gibi onuru kırılmış ve yılgın bir ruh hâli içinde İstanbul'a döner. Bir yandan teyzesinin kızı Neriman'la evlenmeyi ve her şeyi bırakıp çiftçilikle uğraşmayı kurar, bir yandan da zor durumdaki ittihatçılara yardım etmek için kendini, sonunu düşünmeden tehlikelere atar. İttihatçı arkadaşı Patriyot Ömer'i kaçırap Doktor Münir'in evine götürür ve burada yine kaçak olan ittihat ve Terakki liderlerinden Halil Paşa'yla karşılaşır. Doktor Münir hem ittihatçılarla yollarını daha Hürriyet'in ilk günlerinde ayırmış biridir hem de memleketin ölüm kalım günlerinde diğer ittihatçı düşmanları gibi Millicilere ihanet etmemiştir. Kemal Tahir objektif bir değerlendirmenin sözcüsü olmaya müsait bu roman kişisinden faydalanarak Doktor Münir ve Halil Paşa'ya yenilginin muhasebesini yaptırır. Daha sonra bir dizi olayın sonucunda Yüzbaşı Cemil kendisini Millî Mücadele'nin ortasında bulur. Ordu dağılmıştır, koskoca kolordularda bir avuç asker kalmıştır. Anadolu, askeri kalmamış yüksek rütbeli subaylarla doludur. Bekir Sami Bey de bunlardan biridir. Yüzbaşı Cemil onunla birlikte Ege'de kuvvet toplama ve Milli Mücadele'yi örgütleme işine girer. Halk yılgındır ve savaşmak istemez. Yenilginin sorumluluğu tamamen askere yüklendiği gibi, yeni savaşın, yani millî mücadelenin yükü de esas olarak onun omuzlarında olacaktır.

Yorgun Savaşçı'nın ele aldığı dönem, ordunun toparlanmadığı, Millî Mücadele'nin esas olarak dağınık çete kuvvetleriyle ve onlarla işbirliği yapan subayların komutasındaki küçük birliklerle yürütüldüğü bir dönemdir. Bunun için Çerkez Ethem gibi çeteciler ön plandadır. Ancak Kemal Tahir romanda çeteci zihniyetini çok sert bir şekilde eleştirir. 12 Eylülcülerin Çerkez Ethem'i kahraman yapmakla suçladığı Kemal Tahir Teğmen Faruk'a şunları söyler: "Benim şaştığım bazı subay arkadaşların da bu serserileri gerçekten yiğit saymaları... Bir memlekette halkın kahraman anlayışı, eşkiyadan yukarı çıkmamışsa, o memlekette insanların çoğunluğu soyguna biraz yatkın demektir. "4 Biraz ileride Yüzbaşı Selahattin Çerkez Ethem kuvvetleri için "Çabuk kurtulmalıyız bu it sürüsünden. "5 der. Roman Anzavur isyanı bastırılıp millî güçler toparlanmaya başladığında sona erer. Çünkü bundan sonrası esasen düzenli orduyla verilen Millî Mücadeledir ve Kemal Tahir'in bahsettiği "ordusuz kalmış subayın dramı" burada bitmektedir. Dolayısıyla romanda (veya senaryoda) Atatürk'e gerekli ölçüde yer verilmemesi suçlaması da bütünüyle anlamsız olmaktadır.

Yorgun Savaşçı'nın bir Millî Mücadele destanı olduğu doğrudur, ama bununla sınırlı değildir. Kemal Tahir çeşitli tipler aracılığıyla Osmanlı'nın son dönemindeki çeşitli eğilimleri kişileştirir ve bir dönemin canlı bir panoramasını çizer. İttihatçılarla yollarını erken ayırmış millîci yeni Osmanlı aydınını temsil eden Doktor Münir'in evinde ittihatçıların liderlerinden Enver Paşa'nın

amcası Halil Paşa, politikaya bulaşmamış savaş subayını temsil eden Yüzbaşı Cemil ve politikanın göbeğinde yetişmiş ittihatçı militan Patriyot Ömer'i buluşturarak kahramanlarına derinlemesine bir muhasebe yaptırır. Böylelikle Millî Mücadele kadrolarını gözü kapalı yüceltme hatasına düşmekten kurtulup daha geniş ufuklu bir bakış açısı sağlamış olur.

Kemal Tahir, Asya Tipi Üretim Tarzı kuramına dayanarak Osmanlı'da üretimin sürmesini sağlayan, ekonomiyi organize eden ve halkları sömürüye ve Batı soygununa karşı koruyan devletin, Batı'dakinden farklı olarak özel bir rol üstlendiğini ileri sürer. 6 Doktor Karlos'un ağzından aktardığı bu teze göre devlet toplumun var olma, yok olma şartıdır. Bu yüzden Batı'da özel mülkiyet kutsaldır, Osmanlı'da ise devlet. Halk, kendisine karşı görevlerini yerine getirdiği sürece devleti baş tacı eder ve "Devlet Ana" olarak görür. Aksi takdirde devlet halkın gözünde bu vasfını yitirir. Osmanlı bu

4. Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, ithaki Yayınları, İstanbul, 2006, s. 445.

5. Age, s. 451.

6. Age, s. 165. görevlerini yerine getiremeyince sorumluluğu burjuvaların omzuna yüklemek istemiştir. İttihatçıların yaptıkları budur. Ama Kemal Tahir'e göre bu çözüm değildir, çünkü devletin zenginleştirdiği yine devletin emir eri olarak kalır. Devlet görevlerini yerine getiremeyip düşman kapıya gelince de ilk zenginler sıvışır. Millî Mücadele'nin ilk yıllarında yaşanan dağınıklık ve keşmekeşin sebebi de budur. Öyleyse Yorgun Savaşçı'nın derindeki temasının vatansever Türk subayı ve aydınlarının kaybettikleri devletlerini aramaları, hatta yeniden yaratmaları olduğu söylenebilir.

Mesele böyle konulunca devlet kavramının tamamen dışında olan çeteci eğilimlerin ve eşkıyalığın Kemal Tahir tarafından neden yerin dibine batırıldığını tahmin etmek zor olmaz. Dolayısıyla Yorgun Savaşçı Millî Mücadele'yi anlatırken bir yandan Türkiye'nin güncel meselelerine de açıklık getirmektedir. Demek ki Batı karşısında Doğu'nun savunuculuğunu üstlenmeyen, halkını doyurup giydirmeyen, soyguna engel olmayan bir devlet tarihsel görevini yerine getirmiyor demektir. Bu görevleri üstlenmeyen bir devlet Millî Mücadele'nin mantiki gereklerini de üstlenmemiş demektir. Ancak bu işin çözümü devlet karşıtı çeteci eğilimler veya eşkıyalık değildir. Türkiye gerçeğinde toplum kendi çözümünü ancak devlet aracılığıyla ifade edebilmektedir. Bu anlamda Kemal Tahir bir yandan sola yol göstererek, çeteci eğilimleri eleştirir ve ordunun Türk toplumundaki özel yerine dikkat çeker, bir yandan da Millî Mücadele kadrolarını eleştirerek devletin kendi görevlerini burjuvalara devredemeyeceğini ve soyguna izin vermemesi gerektiğini söyler. Notlarda bu görüşü özlü bir şekilde ifade eder: "1923'ten 1962'ye kadar Kemalizm Türkiye'de Mithat Paşa Jöntürkleriyle başlayan burjuva yetiştirme çabalarının devamı olarak, kapitalizmin doğup kökleşmesini temine çabalamıştır.. Bundan sonra tutulacak yol, bütün sosyal organizasyonlarıyla beraber kapitalizmi yaratmaya çalışan devletçiliği, devlet sosyalizmine çevirmek yolu olmalıdır. "

Kemal Tahir"resmî tarih"anlayışına yönelttiği bütün köklü eleştirilere karşın Millî Mücadele mirasına sahip çıkmış ve Kurtuluş Savaşı'nın en görkemli ve gerçekçi destanını kaleme almıştır. Kemal Tahir bu açıdan kendi yarattığı roman kahramanı Doktor Münir'e benzer, ittihatçılara en

sert eleştirileri yönelten ve onlar tarafından sürgüne gönderilmiş olan Doktor Münir, Yorgun Savaşçı'nın başlarında başı sıkışan ittihatçı liderleri evinde saklamakta tereddüt etmez. Bir yandan ittihatçıların sebep olduğu bozgunun neden kaynaklandığı ortaya koyup soğukkanlı bir şekilde eleştirir, bir yandan da emperyalizme karşı bütün savaşkan unsurları onlar temsil ettiği için İttihatçılara ve onların önderliğindeki Millî Mücadele'ye omuz verir. Naci Çelik Berksoy'un deyişiyle Kemal Tahir Yorgun Savaşçı'da Doktor Münir karakteriyle "aklı ve dünya görüşüyle yeni bir adamın altını çizer. " Aslında Yorgun Savaşçı da bu yeni adamın temsil ettiği yeni sentezi ortaya koyan bir eserdir.

İşte Yorgun Savaşçı filminin yakılması olayında görebildiğimiz kadarıyla hedef alınan bu yeni sentezdir. Filmin yakılmasına karar verenlerin bunları düşünüp düşünmediğini bilemeyiz. Ama bunun önemi yoktur. Her ne sebeple yapılmış olursa olsun, tarihsel olarak ele alındığında, bu olay bizce belli bir dönemin sonunu temsil eder. Öncelikle Kemal Tahir'in oluşturduğu yeni sentez hedef alınmıştır. Nitekim 1980 sonrasında artık Kemal Tahir'in açtığı tartışmalar gündemden düşürülür ve Kemal Tahir sadece bir edebiyatçı olarak anılmaya başlanır. Öyle ki 1993'te filmin yayımlanmasıyla birlikte Yorgun Savaşçı yeniden gündeme geldiğinde; artık tartışılan Asya Tipi Üretim Tarzı, Türk toplumunun sınıfsal yapısı, devlet sosyalizmi ve Millî Mücadele'nin kazanımları ve eksikleri vb. meseleler değil basit bir sanatsal özgürlük temasıdır. Sol bu tartışmalardan kopmuş, demok

7. Age, s. 167.

8. Kemal Tahir, Notlar/Çöküntü, s. 74.

9. Naci Çelik Berksoy, "Kemal Tahir Romanında Aydın Üzerine Çeşitlemeler" Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Sosyoloji Yıllığı 10, Yay. Haz. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, İstanbul, 2003 içinde.

rasiyi, etnik meseleleri, liberal özgürlükleri ön plana çıkartmaya başlamıştır. İkinci olarak Yorgun Savaşçı'yı yakanlar, Ecevit'in yetmişli yıllarda geliştirdiği yerli değerlere dayanan ve devlet sosyalizmini savunan yeni sol anlayışı hedef almıştır ve nitekim 1980 sonrasında Ecevit'in açtığı bu tartışma sol içinde kapanmış olur. Hatta kendisi bile yıllar sonra iktidara geldiğinde, "bırakın bu tartışmayı gündeme getirmeyi" diyerek Avrupa Birliği uyum programlarını en hızlı çıkaran başbakan olmakla övünmüş, yine de Batı tarafından devrilmekten kurtulamamıştır. Üçüncü olarak ve daha somut planda darbe yiyen, Halit Refiğ'in Ulusal Sinema anlayışıdır. Kendisinin de belirttiği gibi Yorgun Savaşçı'nın yakılması "sadece Halit Refiğ'in Ulusal Sinema inancının değil Türkiye'deki Ulusal Sinema fikriyatının da sonu"10 olur. Seksen sonrasında Halit Refiğ'le birlikte Ulusal Sinema anlayışını savunan yönetmenler ya görüşlerinden vazgeçerler ya da geri plana düşerler. İlginç bir örnek, Yılmaz Güney'dir. Yol filmi 1982'de Cannes'da büyük ödül kazanır ve Yılmaz Güney sineması Avrupa'da ve Türkiye'de çok yüksek prestij kazanır. 1983'te Yorgun Savaşçı yakılır. Biri devlet karşıtı ve etnikçi Kürt temalarının ağırlıkta olduğu bir film, diğeri devleti savunan ve Millî Mücadele'yi destanlaştıran bir film. Birisi yakılırken diğeri ödüllendirilir. Böylelikle sinemacılar devletle ortak çalışmaktan veya yerli seyirciye yönelik film yapmaktan büyük ölçüde vazgeçerler ve esas olarak Avrupa'yı hesaba katan ve Batılıları memnun etmeyi hedefleyen bir sinema anlayışına yönelirler.

Halit Refiğ bir röportajında Kemal Tahir'i edebiyat alanında Shakespeare ile karşılaştırmaktadır. Edebiyat uzmanı değilim, ama Yorgun Savaşçı'nın başına gelenler bana Kral Learî hatırlattı. Bilindiği gibi, Shakespeare'in bu oyununda Kral Lear yaşlanır ve ülkesini üç kızı arasında paylaşmak ister. Bunun için de kendilerini ne kadar sevdiklerini söylemelerini ister. İki kızı süslü ve abartılı sözlerle babalarını överler. Cordelia ise gerçekçi ve dürüst bir şekilde, onu ancak bir kızın babasını sevmesi gerektiği kadar sevdiğini söyler. Kral Lear çok kızar ve onu mirasından mahrum ederek evlatlıktan reddeder. Kent dükü bu haksız karara karşı çıkar ve o da kralın öfkesinden nasibini alarak sürgüne gönderilir. Kralın her şeyini bıraktığı iki kızı çok geçmeden ihanet eder ve onu kapının önüne koyarlar. Kral Lear'a sadakatle bağlı kalanlar ise onun sarayından kovduğu dürüst Cordelia ve Kent düküdür.

Sizce de bu hikâye tanıdık değil mi? Kemal Tahir, Halit Refiğ, Yorgun Savaşçı... Bunlar hep devleti savunup "Devlet Baba"nın gazabına uğradılar. Yine de devlete rağmen devleti savunmaya devam ettiler. Bir de onlara zulmederken farkında olmadan kendisini esas savunacak olan siperleri yıkanları ve şimdi savunmasız kalıp bir zamanlar el üstünde tuttukları tarafından tasfiye edilenleri düşünün. Bu olay Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı büyük dönüşümün trajik hikâyesi olarak da okunabilir. Kral Lear sonunda aklını kaçırmıştı. Bugün "Devlet Baba"nın aklını korumanın yolu, onu Kemal Tahir'in tarif ettiği gibi "Devlet Ana" yapmaktan geçiyor.

10. İbrahim Türk, Halit Refiğ: Düşlerden Düşüncelere Söyleşiler, İstanbul, 2001, s. 339.

KEMAL TAHİRVE ESERLERİ HAKKINDA YAPILAN TEZLER BİBLİYOGRAFYASINA KATKI*

Ufuk Özcan

Kemal Tahir yaşamı, düşünsel serüveni ve eserleri bir bütün olarak göz önünde bulundurulduğunda salt edebiyat biliminin sınırları içinde değerlendirilebilecek bir kişilik değildir. Bunun en açık göstergelerinden biri, üniversitelerimizin çeşitli bölümlerinde Kemal Tahir'in çok değişik yönleri hakkında yapılmış tezlerdir." Gerçekten de Kemal Tahir en azından belirli bir dönem Türk sosyal bilim camiası üzerinde derinlikli bir şekilde etkili olmuştur. Cahit Tanyol, Baykan Sezer, Sencer Divitçioğlu gibi üniversite hocalarının yanı sıra Halit Refiğ, Selim İleri, Füzruzan, Oğuz Atay, Selahattin Hilav, Kurtuluş Kayalı gibi sanatedebiyat ve düşünce dünyasında yer alan kişileri de etkilemiştir. Üniversitelerde son dönemde Kemal Tahir hakkında daha fazla araştırmanın yapıldığını görmekteyiz. Bu çalışmalar sosyal bilimlerin değişik alanlarına yayılmıştır. Çeşitli üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı, Sosyoloji, Siyasal Bilimler (Kamu Yönetimi), İletişim Bilimleri (Gazetecilik, Radyo-Televizyon ve Sinema) ve Türk Tarihi bölümleri yazarımıza ilgi göstermiştir. Kemal Tahir hakkında biyografik incelemeler de bulunmaktadır. Ortaya konulan çalışmalar daha ilk başta Kemal Tahir'in çok yönlü kimliği hakkında bir fikir vermektedir.

Tezlerin bağlı oldukları bilim/ana bilim dallarına göre ve tematik dağılımına baktığımızda en büyük ağırlığı on dört adet tezle Türk Dili ve Edebiyatı alanının oluşturduğu görülmektedir. Sonra beş adet tezle Sosyoloji alanı gelmektedir. Siyasal Bilimler (Kamu Yönetimi) ve İletişim Bilimleri (Gazetecilik, Radyo-Televizyon ve Sinema) alanında üçer tez, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalında bir adet tez yapılmıştır. Bu çalışmalardan bir kısmı disiplinlerarası nitelik taşımaktadır. Aşağıda kısaca değerlendirdiğimiz tezler, YÖK'ün web sayfasından elde ettiğimiz, kamuoyunun yararlanmasına açık olan tezlerdir. Bu tezleri belirli bir sistematik içinde değerlendirmeye çalışıyoruz."

Edebiyatçı Kimliğiyle Kemal Tahir: Romanları ve Türk Edebiyatı İçindeki Yeri

Sezai Coşkun'un Kemal Tahir: Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri başlıklı çalışmasında Kemal Tahir'in şahsiyeti, eserleri ve fikirleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca Kemal Tahir'in yaşadığı dönemin siyasal, sosyal ve ideolojik tartışmalarına da yer verilerek Kemal Tahir'in bir yazar ve düşünür olarak portresi etraflı bir biçimde ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın "Şahsiyeti" başlıklı bölümünde Kemal Tahir'in hayatı, aile ve arkadaş çevresi, eğitim ve edebiyat dünyasına girişi; "Eserleri" bölümünde şiir, hikâye ve romanlarının yapı ve içeriği; "Fikirleri" bölümünde ise gerek notlarında gerekse diğer eserlerinde yer alan fikirleri incelenip tahlil edilerek bir değerlendirmeye varılmıştır. Sezai Coşkun çalışmasında, Kemal Tahir'in Türk edebiyatında çok yönlü isimlerden biri olduğunu, roman ve hikâye alanında ortaya koyduğu eserleriyle Türk edebiyatının önde gelen yazarları arasında yer aldığını, geniş ilgi alanları, okumaları,

araştırmaları ve girdiği tartışmalarla Türk düşünce hayatında kayda değer bir yer edindiğini, romanlarında ileri sürdüğü tezlerle büyük tartışmalara yol açtığını, böylece sadece Türk edebiyatının değil Türk toplum düşüncesinin de önemli kişilerinden biri hâline geldiğini belirtmektedir. Tezde, Kemal Tahir'in roman ve hikâyelerinden hareketle gerçek yaşamı konusunda bazı sonuçlara varılmıştır. Örneğin Bir Mülkiyet Kalesi romanından hareketle Kemal Tahir'in babasının padişah II. Abdülhamit'in sarayında görev yaptığını, Kemal Tahir'in de sarayda doğduğunu, bundan dolayı Kemal Tahir'in II. Abdülhamit'ten övgü ile bahsettiğini söyler. Yine Kemal Tahir'in bazı eserlerinde 'Gazeteci Murat' karakterinin Kemal Tahir'i temsil ettiğini, bu karakter aracılığıyla düşüncelerini okuyucuya aktardığını öğreniyoruz. Ancak bu tespiti genel bir kabul olarak benimsemek güçtür. Sözgelisi Yol Ayrımı ve Kurt Kanunu romanlarındaki Gazeteci Murat karakterinin Kemal Tahir'in kişiliğini yansıtan bir karakter olmadığını söyleyebiliriz. Tezde Kemal Tahir'in Çankırı yöresini konu olan romanlarında daha çok bireyin dramını, Malatya'yı konu olan romanlarda gelenek ve inançların bireyin dramına etkisini ele aldığı, Çorum'u konu alan romanlarında ise toplumun dramını bireyin dramının önüne aldığı belirtilmektedir. Sezai Coşkun, Kemal Tahir'in Yediçınar Yaylası, Köyün Kamburu, Büyük Mal ve Rahmet Yolları Kesti gibi Çorum'da geçen romanlarında Tanzimat Dönemi'nden başlayarak 1930'lu yılların Türkiye'sine kadar yüz yıllık toplumsal tarihin ele alındığını belirtmektedir. Yine, Kemal Tahir'in 1950'li yılların ortalarına kadar hareket noktası olarak Marks'ın şemalarını kullandığını, bu yıllardan sonra Marks'ın düşüncelerini referans almakla birlikte Türkiye'nin toplumsal dinamiklerini esas almaya başladığını, bu değişimin sosyalist Türk aydınları içerisinde büyük bir yankı uyandırdığını ve bu nedenle yazarın şiddetli eleştirilere maruz kaldığını vurgulamaktadır. Özellikle Rahmet Yolları Kesti romanında, o yıllarda olumlu anlamlar atfedilen eşkıyalığa oldukça farklı bir anlam yüklemesi tartışmaları alevlendirmiştir. Çalışmada ilgi çeken bir yön, Kemal Tahir'in eşkıya gerçeğine bakışının Yaşar Kemal'in İnce Memed adlı romanıyla ve şehirliköylü ilişkisi bakımından da Orhan Kemal'in romanlarıyla karşılaştırılmasıdır.

Seçkin Sevim'in Türk Edebiyatı Bölümünde yapılan Kemal Tahir'in Türk Romanı Düşüncesi başlıklı tezi de Kemal Tahir'in romanlarına odaklanmaktadır. Ancak araştırmacı konuyu ele alırken bu tür tezlerde sıklıkla karşılaştığımız tasviri yöntemle başvurmamış, belirli problemleri öne çıkaran bir okuma yapmıştır. Bu da tezin olumlu bir yönüdür. Uzun bir girişle başlayan tezde birinci bölüm "Türk Romanı Düşüncesinin İdeolojik Arka Planı" başlığını taşımaktadır ve üç alt bölümde Kemal Tahir'in "Osmanlılık", "Batılılaşma" ve "Yerlilik" anlayışı ortaya koyulmaktadır. "Türk Romanı Düşüncesinin Temel Dayanakları" başlıklı ikinci bölüm ise "Kişinin Dramına Karşı Toplumun Dramı", "Kemal Tahir'e Göre Türk Romancısının Misyonu", "Yerli Bir Öz, Yerli Bir Biçim, Yerli Bir Roman" konularını ele almaktadır. Tezin sonuç kısmında Kemal Tahir'in Türk romanı düşüncesinin mirası genel kabullerin dışına çıkan bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Kemal Tahir'in romanlarında karakterler konusunda iki ayrı tez yapılmıştır. Nihayet Arslan'ın tezi, yazarın toplam yirmi romanında yer alan şahıslar sosyal statü, meslek, konum ve faaliyetlerine göre tasnif edilip ele alınmıştır. Söz konusu romanlardan, şahıslarla ilgili olarak seçilmiş diyaloglara da yer verilmiştir. Bu bilgilerin derli toplu bir şekilde sunumu, Kemal Tahir'in Türk toplumunun sınıf ve katmanları hakkında ne denli derinlikli düşündüğünü ve

özgün tipler yaratırken toplumsal bağlamdan kopmadığını göstermektedir. Kemal Tahir'in tipleri, Türk toplumunun değişik tarihsel dönemlerinde, değişen kültürel, siyasal ve ekonomik koşullar içinde cisimleşmektedirler ve yazar onları oldukça gerçekçi bir bakış açısıyla ele almıştır. Yazarın romanlarında köylüler, ağalar, muhtarlar, imamlar, cinciler, dervişler, evliyalar, şeyhler, eşkiya, mahkumlar, koğuş ağaları, hapishane müdürleri, gardiyanlar, kaçakçılar, öğretmenler, devlet adamları, subaylar, yabancılar, kadınlar, çocuklar, gençler, yaşlılar ittihatçılar, şehirliler vb. toplumun bütünlüklü ve gerçekçi bir profilini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu tür çalışmalar sosyolojik araştırmaya konu olacak niteliktedir. Alkan Yılmaz'ın Kemal Tahir'in Romanlarında Şahıslar Kadrosu başlıklı tezinde de aynı konu son derece titiz ve yetkin bir biçimde incelenmiştir. Her iki çalışma da kendi alanında önemli bir katkı niteliğindedir. Kemal Tahir'in temel uğraş alanı edebiyat, özellikle roman olduğu hâlde entelektüel çevreler Kemal Tahir'i genellikle toplum görüşleri bağlamında değerlendirmektedirler. Bu açıdan bakıldığında Kemal Tahir örneğine az rastlanabilecek bir kişiliktir. Yazarın kendisi "Roman çok derinlere giden, bilim, felsefe ve tekniğe dayalı; dünyadaki bütün meseleleri içine alabilen ve kullanılabilen geniş bir edebiyat türüdür." diyerek romana büyük bir önem vermiş, düşüncelerini roman aracılığıyla dile getirmiştir. Bu nedenle Kemal Tahir'in düşünsel yönelişleri ile romanları birbirinden kopuk olmayıp birbirini tamamlamaktadır. Bu durum elbette Kemal Tahir romanının edebî yönden değerlendirmesi önünde bir engel değildir. Alkan Yılmaz, Kemal Tahir'i realist bir romancı, toplumun her kesimi ile iletişim kuran, yer ve zaman seçiminde dikkatli, roman kişilerini iyi ve kötü, güzel ve çirkin yönleriyle yansıtan bir romancı olarak tanıtmaktadır. Kemal Tahir romanlarında toplumu sadece olumsuz ve eksik yönleriyle ele almamıştır. Toplumun içindeki çözüm cevherini de ortaya koymuştur. Olumsuz ve eksik yönlere ağırlık vermesinin nedeni, yazarın sınır tanımaz gerçekçiliğinin olduğu kadar, toplumun çözüm arayan sorunlarını dile getirme çabasının bir sonucudur. Başka bir deyişle Kemal Tahir'in bu çabasını toplumdaki eksikleri, kusurları yansıtarak gerçekliği ortaya çıkarmak çabası olarak ele almak gerekiyor. Gerçekten Kemal Tahir'in romanlarında sürekli diyalog içinde olan kişiler hayali kahramanlar olmaktan uzaktır. Toplumun somut sorunlarını, açmaz ve çarpıklıklarını sözleri ve davranışlarıyla yansıtan tiplerdir. Kemal Tahir romanlarındaki şahıs ve tiplerin bütünlüklü olarak bir araştırmaya konu olması önemlidir. Romanları arasındaki ilişkinin ortaya konulması açısından yazarın eserlerinin bütün olarak tanıtılması araştırmanın değerini artıran bir etkidir. Tez, araştırmasını bir sistematik içinde gerçekleştirmektedir. Romanlar, olayların içinde geçtiği mekânlar ve konularına göre sıralanmış, her roman için kısa bilgiler verildikten sonra şahısların genel değerlendirilmesi ve sınıflandırılması yapılmıştır. Kemal Tahir'in yirmi bir romanındaki şahıslar tekerteker incelenmiştir. Çalışmanın en dikkat çeken yönlerinden biri, yazarın belli kahramanların şahsında anlatıcı olarak ortaya çıktığı ve kendi tarih tezlerini dillendirdiği yerler hakkındaki bölümlerdir. Sözgeşi Esir Şehrin İnsanları'nda Dr. Münir Beyin Murat'la olan diyalogu yazarın kendi dünya görüşünü ifade etmektedir: "Siz cumhuriyet çocukları'gözümüzü zaferle açtık' avuntusundasınız. Şimdi umulmaz yerde beklenmeyen yenilgilerle karşılaştıkça apışmayın! Biz Batı'yla er geç, ister istemez hesaplaşmak zorundayız." Kemal Tahir eserlerinde kişinin dramından toplumun dramına doğru bir açılım sergilemekte, farklı zamanlarda yaşayan, ülkenin farklı yörelerinden seçilen şahıslar, toplumu yansıtan birer ayna olarak tarihsel gerçekleri dile getirmektedir. Örneğin Devlet Ana 1300 yılından başlayıp 1950'lere kadar süren

uzun tarihsel serüvenle hesaplaşır. Bozkırdaki Çekirdek ise orta Anadolu insanını sert bozkır ikliminin özellikleri içinde ele alır ve yörenin insanların ümitsizlik ve çaresizliklerini sergiler. Hapishanenin dar mekânı mahkûmları sinirli ve hırçın bir kimliğe büründürürken bazıları tembelleşir ve hantallaşır. Malatya Cezaevinde mahkûm olarak bulunan Mazmanoğlu Hacı Abdullah gençken ihtiyar, cesurken korkak, ağırbaşlıyken huysuz hâle gelir. Bu durum, toplum gibi kahramanların da sürekli bir değişim içinde olduğu, daha doğrusu kahramanların içinde yaşadıkları değişken toplumsal koşullardan derinden etkilendikleri izlenimini okura verir. Araştırmacı, Kemal Tahir'in romanlarında yaklaşık olarak 550 civarında tip olduğunu tespit ederek bu tipleri olumluolumsuz, erkekkadın ve gençyaşlı olarak sınıflandırarak karşılaştırmıştır. Olumsuz kişilerin oranının olumlu kişilerden, erkeklerin oranının kadınlardan, genç oranının yaşlılardan daha fazla olduğunu saptamıştır. Alkan Yılmaz, olumsuz tiplerin oranının olumlu tiplerin oranından yüksek olmasını Kemal Tahir'in toplumun yoz ve eksik yanlarını gerçekçi bir biçimde yansıtmaya eğilimine bağlar. Kemal Tahir'in köy ve cezaevi ortamında geçen romanlarında olumsuz tiplere, şehir romanlarında ise olumlu tiplere daha çok yer verilmiş olması dikkat çekicidir.

Fatih Cihangir Tekin'in Kemal Tahir'in Esir Şehrin insanları, Esir Şehrin Mahpusu ve Yol Ayrımı Adlı Eserlerindeki Devrik Yapı İncelemesi adlı çalışmasında Kemal Tahir'in söz konusu roman üçlemesinde devrik cümlelerin kullanıldığı yerler ve anlatımdaki rolleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Tez, devrik cümlelerin tanımını yaparak ve yapısal özelliklerini çözümleyerek işe başlamakta, devrik cümle konusunda birbirinden farklı görüşlere sahip Nurullah Ataç ve Cevdet Kudretin görüşlerinden faydalanmaktadır. Araştırmacı, Kemal Tahir'in genel olarak düz cümle kullandığını, ancak yer yer devrik cümlelere de başvurduğunu tespit etmektedir. Türk romanında devrik cümlelerin öncüsü olarak Nurullah Ataç'ın ismi öne çıkmaktadır. Ataç, Türkçede söz diziminin yeniden kurulmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Cevdet Kudret ise Ataç'ın bu görüşüne karşı çıkmış ve söz diziminin değiştirilmesi için zamana ve ihtiyaçlara uyararak bazı yeniliklerin kabul edilebileceğini ama bunun söz dizimi kurallarının kökten değiştirilmesi anlamına gelmeyeceğini belirtmektedir. Buna göre Kemal Tahir'in Cevdet Kudretin görüşü doğrultusunda Türkçe söz dizimi kuralına sadık kaldığı görülmektedir. Fatih Cihangir çalışmasında, Kemal Tahir'in sadece devrik cümle kullanımı ile yetinmemiş, yazarın romanlarını genel bir değerlendirmeye de tabi tutmuştur. Ona göre Kemal Tahir, dili kullanma üslubu, konu tespiti, tarihe yakın ilgisi ve kendine has ideolojik duruşu ile Türk romancılığının kilometre taşlarından biridir. Onun eserlerinde Türkçe edebî yönüyle olduğu kadar argosuyla, yöresel ağızlarıyla ve hatta resmî yazışma üslubuyla da boy gösterir. Bu açıdan Kemal Tahir romanlarında Türkçe son derece zengin bir anlatım özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Araştırma, devrik cümle kullanan kişilerin çoğunlukla toplumun orta ve alt tabakalarına mensup kişiler olduğu dikkate alınarak bunu roman kişilerinin eğitim durumlarıyla izah etmeye çalışmaktadır. Ancak bu tezi demlendirecek dayanakların ortaya konulmasında güçlük bulunmaktadır. Bu ayrı bir çalışmanın konusu olup yazarın araştırmasının kapsamı dışında yer almaktadır. Şu kadarını söylemek gerekir ki Kemal Tahir romanlarında, metnin diyaloglar haricindeki yerlerinde devrik cümle kullanımına çok az yer vermiştir. Buradan da yazarın devrik cümle yapısına bilinçli bir tercihle ve roman kişilerinin dünya görüşünü ifade etmek amacıyla başvurduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Elif Pınar'ın Kemal Tahir'in Hikâye ve Romanlarında Anadolu başlıklı çalışmasında Kemal Tahir, edebiyat ve düşünce hayatının özgünlükten çok taklitle yürüdüğü bir ülkede, sanatı ve düşünceleriyle genel eğilimlerin dışında kalmış birkaç yazardan biri olarak tanıtılmıştır. Ancak araştırmacının, Kemal Tahir'in Anadolu ile Anadolu köylüsü arasında tam anlamıyla bir koşutluk gördüğü tespiti tartışmalıdır. Kemal Tahir'de Anadolu ve Anadolu köylüsü kendi başına değil, devlet aygıtıyla birlikte bir anlam kazanmaktadır. Elif Pınar, Kemal Tahir'in edebiyat dünyasına köy meselesini ele alarak girdiğini öne sürer. Buna örnek olarak da yazarın "Nam Uğruna" adlı öyküsünü gösterir. Bu öyküye göre Amerika, Türkiye'yi her yönden etkilemeye başlamıştır. Aydın kesim de bundan etkilenmiştir. Aydınlar ile Anadolu halkı arasındaki belirgin uyumsuzluk Anadolu'nun geri kalmışlığının temel sebebi olarak gösterilebilir. Çünkü kendi özüne sırtını dönen bir aydın kitlesinin o özün yaralarını iyileştirme çabaları daima hüsrarla sonuçlanacaktır. Hikâyede Musa Çavuş'un yaptıkları ve onun başına gelenler dramatik bir şekilde anlatılır. Dindar tipler ise olumlu özellikler göstermemekte, aşırı sahtekâr bir tutum içinde resmedilmektedir. Araştırmacıya göre Kemal Tahir de diğer sosyalist yazarların izinden giden bir bakış açısına sahiptir. Ayrıca Elif Pınar, "Cezaevleri, Kemal Tahir'in Anadolu'ya dair ele aldığı mekânlar arasında gerçekliği tartışılmayacak belki de tek mekândır." tespitini yapmakla Kemal Tahir'in seçtiği diğer mekânların gerçekçilikten uzak olduğunu ima etmektedir ki, bir romancı için mekânın kurgusal olabileceği gerçeği karşısında bu eleştirinin roman sanatı bakımından bir anlamının olmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca çalışmada, Kemal Tahir'in romanlarının daha çok tarihsel ve toplumsal özellikler taşıdığı, birey psikolojisinin derinliklerine inilmediği, mekân tasvirleriyle insan psikolojisi arasında bağlantının kurulmadığı, mekânın daha çok toplum hayatını kolaylaştıran veya zorlaştıran yanlarıyla işlendiği belirtilmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde, Osmanlı döneminin son yıllarından Cumhuriyetin ilk yıllarına uzanan devletin ve siyasetin yeniden yapılanmasında Osmanlı devlet geleneğinden uzaklaştıkça devletle toplum arasındaki organik ilişkinin koptuğu, yeni kurulan devletin Batılılaşma adına köylüyü ona uygun olmayan bir kimliğe zorladığı belirtilmektedir.

Yusuf Ziya Sümbüllü'nün Kemal Tahir'in Tarihi Romanları Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri Bakımından Bir inceleme adlı çalışması yaklaşık dokuz yüz sayfa ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Girişte sosyoloji ve edebiyat sosyolojisi hakkında bilgi verilmiş; ikinci bölümde Lucien Goldmann ve "Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri" metodu açıklanmış; üçüncü bölümde Kemal Tahir'in hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş; dört, beş, altı, yedi ve sekizinci bölümlerde sırasıyla Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yorgun Savaşçı, Kurt Kanunu ve Yol Ayrımı romanları "Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri" metodu aracılığıyla incelenmiş, sonuç bölümünde ise çalışmadan elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Edebî eserin doğuşuna yön veren toplumsal, ekonomik, siyasi vb. bağlamlar arasındaki ilişkiler üstüne düşünmek, bu ilişkileri değerlendirmek esasına dayalı olan "Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri" metodu için edebî eser, toplumsal koşul veya bilincin basit bir yansıması değil, o toplumu oluşturan öğelerden biridir. Sanat yapıtı, içerisinde doğduğu koşullardan bağımsız olamadığından sanat yapıtını tarihsel bir çözümlemenin dışında anlamaya da olanak yoktur. Sümbüllü'ye göre Kemal Tahir, anlatıcı tercihini çoğunlukla tanrısal bakış açısından yana kullanarak kurgunun üzerine inşa edildiği tarihsel çerçeve konusunda, okuyucuya öncesiyle sonrasıyla daha teferruatlı bilgi vermektedir. Kemal Tahir'in "Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri Metodu" ile incelenen tarihî romanlarının tamamı, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayarak imparatorluğun çöküntü

devri, Cumhuriyetin kuruluşu ve Serbest Cumhuriyet Fırkası serüvenine kadarki siyasi dönemi daha yakından tanımaya ve anlamaya yardımcı olabilecek, çeşitli konularda kendine has açılımlarla okuyucuda farklı görüş açılarının oluşabilmesini sağlayacak önemleriyle, halka ait maddi ve manevi değerlerin siyasi ve toplumsal niteliklerle olan ilişkine yönelik kurgularıyla dikkate değer bir yapı sergilemektedir.

Kemal Tahir'in Eserlerinin Sosyolojik Boyutu

Yüksel Yıldırım'ın Kemal Tahir Düşüncesinde Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Süreci ve Osmanlılık Siyasetinin Anlamı başlıklı tezinin konusunu, Kemal Tahir'in Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Osmanlı dünya görüşü hakkındaki görüşlerinin çözümlenmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, Kemal Tahir düşüncesinde Anadolu insanının dünya devleti kurabilme potansiyelinin en önemli görüntüsü olan Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun ele alınışıyla ilgili belli yorumlara ulaşmak, bu yorumlardan sosyolojimiz için yararlı bilgiler çıkarmaktır. Yüksel Yıldırım "Romancı Kemal Tahir ve Düşünür Kemal Tahir" arasındaki ilişkiyi masaya yatırarak işe başlamaktadır. Yıldırım'a göre bugün "Romancı Kemal Tahir" ve "Düşünür Kemal Tahir" diye bir ayırım yapılmak istenebilir, ancak sonuçta görülecektir ki "Düşünür Kemal Tahir" Anadolu insanının tarihsel birikimini, temel özelliklerini, kendisiyle ve toplumla ilişkisini ele almış,"Romancı Kemal Tahir" ise bu özellikleri romanlarına yansıtmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, Kemal Tahir'in Osmanlı üzerindeki görüşlerini oluştururken yararlandığı H.A. Gibbons, Paul Wittek, Mehmet Al Şevki Sevündük ve Fuat Köprülü'nün ortaya koydukları görüşler etraflıca değerlendirilmiştir. Sonraki bölümde Kemal Tabirin Osmanlı'nın kuruluşu ve dünya görüşü hakkındaki düşünceleri ele alınmıştır. Osmanlı'nın kendine özgü bir yapısı olduğunu vurgulayan Kemal Tahir, bu yargıyı "Osmanlılık" siyaseti içinde değerlendirmek gerektiğini söylemiştir. Çalışmada Osmanlı'nın feodal bir örgütlenmeye sahip olmadığı konusunda Kemal Tabirin görüşleri tutarlı bir bütün oluşturacak biçimde değerlendirilmiştir. Kemal Tahir'e göre toplumumuzda feodal bir çekirdeğin olduğunu iddia etmek feodaliteden önce Batı'dakine benzer bir kölelik sisteminin de var olduğunu söylemek anlamına gelecektir. Anadolu toprakları tarihin her aşamasında merkezî birliklerin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Hititler, Bizans, Selçuklular ve Osmanlı Devleti göz önüne alındığında Anadolu'da merkezi devletlerden başka yapılanmaların hüküm sürmesinin imkânsız olduğu görülmektedir. Yıldırım'a göre Kemal Tahir Osmanlı'yı bir din devleti olarak kabul etmemektedir. Çalışmada Osmanlı Devleti'nin talancı bir düzene sahip olup olmadığı sorusuna da Kemal Tahir'in görüşlerinden hareketle cevap aranmıştır. Kemal Tahir'e göre Osmanlı devlet gücü ve toprak düzeni Batılı bakış açısıyla talancı bir düzen şeklinde gösterilmekte ise de müsadere uygulamalarının devletin ve toplumun çıkarlarını kişisel çıkarlardan üstün tutma anlayışının bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı'da devleti üç unsur temsil etmektedir ve üç unsur da devlette aynı ölçüde pay sahibidir. Padişah, askerler ve sivil kadrolar birbirleriyle karşılıklı uyuşma hâlinindedirler. Uyuşmanın bozulduğu anda bu üçlüden ikisi bir olup diğerini alaşağı edebilmektedir. Hatta bu çatışma kimi zaman padişahın canını kaybetmesine de yol açabilmektedir. Bu durumda bir despotizmden söz etmek yanlıştır. Padişahın bile canının garantisinin olmadığı bir devlet düzeninde despotizmden bahsetmek mümkün değildir. Kemal Tahir'e göre Gibbons'un tezi Osmanlı Devleti'ni dünya tarihinde yanlış bir yere oturtmaktadır. Osmanlı, Bizans dünyası içinde açıklanmak istenmekte, Bizans'ın içindeki iktidar sorununa çözüm getiren yeni bir hanedan gibi tanıtılmaktadır. Halbuki Osmanlılığın

açıklaması ancak Doğu-Batı çatışması çerçevesi içinde aranmalıdır. Wittek'in kuruluş sorununu açıklamak için ileri sürdüğü görüş Osmanlı'nın Batı dünyası karşısındaki konumunu açıklamak için önemlidir. Gazi geleneği, Batı ile mücadele anlamını taşıdığı için dikkate alınabilir. Ancak gazi geleneğini belirleyici unsur olarak ileri sürmek doğru olmayacaktır. Kemal Tahir Osmanlı'nın kuruluşunda ne Bizans ne de Selçuklu etkisini ön plana çıkarmış, Osmanlı Devleti'ni dünya tarihinin oluşumu içinde açıklamaya çalışmıştır.

Erem Sarıkoca'nın Kemal Tahir'in Düşüncesinde Batılılaşma Olgusu başlıklı çalışması, Kemal Tahir'in Osmanlı-Türk toplumuna ilişkin sosyolojik mahiyet taşıyan görüşlerini incelemeyi konu edinmiştir. Kemal Tahir'in edebî kimliği çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Kemal Tahir, toplumumuzun edebiyat alanında yetiştirdiği en önemli değerlerden biri olmasının yanı sıra içinde yaşadığı toplumun sorunlarıyla da yakından ilgilenen bir düşünürdür. Bu nedenle Erem Sarıkoca'nın yazarımızı, toplum sorunlarının nedenlerini açıklamaya çalışan, içinde yaşadığı toplumun yapısını ve tarihsel gelişimini araştıran bir sosyolog olarak ele almış olması isabetli bir yaklaşımdır. Kemal Tahir, Türkiye'nin toplumsal yapısı ve Türk toplumunun tarihsel gelişme serüvenine dair görüşlerini romanlarında olduğu kadar dost sohbetlerinde ve notlarında da dile getirmiştir. Çalışmada Kemal Tahir'in özellikle 15 ciltten oluşan Atatürk'ünden da yararlanılmış olması önemlidir. Bu Notlar, Kemal Tahir'in toplumumuzun iki yüz yıllık Batılılaşma çabaları konusunda ortaya koyduğu düşünceleri dolaysız ve yalın bir biçimde ifade etmektedir. Kemal Tahir, Türkiye'nin en temel sorunu olarak Batılılaşma çabalarını görmektedir. Sorunu katmerleştiren, Batılılaşmanın toplumun kendi gelişiminin doğal sonucu olarak değil, toplumun iradesi dışında ve devletin seçimiyle zoraki bir biçimde gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Buna karşılık Kemal Tahir'in çözüm önerisi, toplumun kendi kaynaklarına dayalı, yerli bir arayıştan geçmektedir. Kemal Tahir Marksist bir düşünür olarak, Marksizmin Türk toplum yapısına ve tarihsel gelişme özelliklerine ters düşmeyecek bir şekilde yorumlanması gerektiği kanısındadır. Bu görüşleriyle, yaşadığı dönemin sosyalist aydınlarına ters düşmüştür. Kemal Tahir'e göre sosyalist Türk aydınları Marksizmi hazır bir çözüm reçetesi olarak görmekteydiler. Bu, kendi toplum gerçeklerine yabancı olmalarının bir sonucuuydu. Marksizmi katı bir şekilde benimseyen aydınlar içinde yaşadıkları toplumun özgül koşullarını görmeyi reddetmişlerdir. Buna bağlı olarak Marksizme özgün, yerli bir katkı getirmekten yoksun kaldıkları gibi, kendi toplumlarıyla da gerçek bir bağ kuramamışlardır. Kemal Tahir ise Türk toplum gerçeğini anlamak için Marx'ın özellikle Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) kavramına başvurmuştur. Başka deyişle Kemal Tahir, ATÜT üzerine çalışmalarını, Marksizme uygun açıklamalar bulmak yerine Türk toplum yapısını anlayıp açıklamak amacıyla yürütmüştür. Onun bu yöndeki çalışmalarının belki de en önemli yeniliği, Osmanlı'nın evrensel bir toplumsal formasyon içinde ele alınıp değerlendirilemeyeceği düşüncesiydi. Başka deyişle Osmanlı'nın feodalizmle hiçbir ilgisi bulunmamaktaydı. Kemal Tahir'in bu yöndeki değerlendirmelerinin geçerliliği bugün daha net bir biçimde anlaşılmaktadır. Ancak aynı şey, Osmanlı'nın ATÜT kapsamı içinde değerlendirilişi için söz konusu değildir. Nitekim ömrünün son dönemlerinde Kemal Tahir de ATÜT açıklamasını terk etmiştir. Erem Sarıkoca'nın çalışmasında Kemal Tahir'in görüşleri Anadolu'nun tarihî coğrafi önemi, Bizans örgütlenmesi, Ahî örgütlenmesi, tımar sistemi, Osmanlı ekonomik örgütlenmesinin feodalizme uymazlığı, Osmanlı devlet örgütlenmesi, "Batılılaşma" vb. konular paralelinde ele alınmıştır.

Gökhan Yetişenin sosyoloji yüksek lisans tezi olarak yapılan çalışmasında ise Kemal Tahir'in

gerçeklik anlayışı ele alınmıştır. Yazarın gerçeklik kavrayışının toplumumuz ve tarihimiz açısından neler sunduğu tartışılmaktadır. Yetişen'e göre, sosyal bilimler açısından gerçekliğin muhakkak sorgulanabilir olması, farklı toplumların farklı tarihsel gelişimleri göz önüne alındığında gerçeklik olarak sunulan bilginin de tartışılabilir olması gerekir. Kemal Tahir'e göre gerçek, ulaşılmış nihai bir bilgi değildir. Kemal Tahir, gerçekler değişir derken, koşulların ve durumların değişkenlik gösterebileceğini vurgulamaktadır. Çalışmada Kemal Tahir'in sadece edebî ve sanatsal yanı değil, düşünür yönü de ele alınmaktadır. Tartışılan Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal gelişmeleri ile Kemal Tahir'in gerçeklik kavrayışı arasındaki ilişkidir. Kemal Tahir, Türkiye'de Batılılaşmanın sonuçlarından biri olarak toplumda ikili bir yapı meydana gelmesine işaret etmektedir. Bu ikili yapı sanatı ve sanatçıyı da etkilemiştir. Yazarımız "Türk sanatçılarının başında en az yüz elli yıldan beri 'çift gerçekçilik' belası vardır." diyerek bu sorunu ortaya koymaktadır. Çalışmada Kemal Tahir'in gerçeklik anlayışının izini sürmek için yazarın Esir Şehir Üçlemesi masaya yatırılmıştır. Zihinlerde oluşturulan bilginin tarihî gelişmeler önünde yanlışlanabileceği veya değişkenlik gösterebileceği vurgulanmaktadır.

Yılmaz Daşlı'nın Kemal Tahir'in Düşün Eserlerindeki Bazı Sosyolojik Tartışmalar başlıklı çalışmasında Kemal Tahir düşün adamı yönüyle incelenmektedir. Tezde, Kemal Tahir'in düşün alanındaki notlarından, Kemal Tahir üzerine araştırmalar yapan ve onun düşüncesinden etkilenen yazarlardan faydalanılmıştır. Yılmaz Daşlı çalışmasında Kemal Tahir'in düşüncelerini toplumsal yapı, tarih, Osmanlılık, Batılılaşma, toplum farklılaşmaları, sosyalizm, ATÜT ve Köy Enstitüleri sorunlarına odaklanarak masaya yatırmaktadır. Bu sorunların her biri ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Konular Kemal Tahir'in tarihe bakışı ve özellikle de Osmanlılık üzerine görüşleri merkezinde ele alınmaktadır. Kemal Tahir dayanak yapılarak tarihimize sıkı sıkıya sarılmamız gerektiği, çözümün de orada saklı olduğu savunulmaktadır. Eklemek gerekir ki Kemal Tahir tarihî akış konusunda farklı görüşlere sahip bir düşünürdür. Hiçbir zaman tarihin veya kendi tarih görüşünün statikleşmesi yönünde bir çaba içinde olmamıştır. Sürekli bir arayış içinde, bir zamanlar doğru kabul ettiği şeyleri aşma çabası içinde olmuştur. Toplum gerçeğine toplum sorunları üzerine soru sormakla ulaşılabileceğini, soru daha sorulduğu andan itibaren açıklamanın da inşa edileceğini düşünmüştür. Ancak hiçbir açıklamanın mutlak olmadığını, sürgit geçerlilik gösteremeyeceğini ve açıklamaların tarihî koşullar önünde sınanacağını öne sürmektedir.

Ömer Özdamar'ın tezi, Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı ve Kurt Kanunu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hüküm Gecesi adlı romanlarının İttihatçılarla ilgili bölümlerinin karşılıklı kıyaslamasına dayanmaktadır. Her iki yazarın söz konusu romanları arasındaki benzer ve farklı yönler tespit edilmeye çalışılmaktadır. Ömer Özdamar, romanın toplumsal ve tarihî olayların değerlendirilmesinde önemli bir kaynak olduğunu ileri sürerek romana edebiyat dışında bir anlam yüklemiştir. Kemal Tahir ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu kaynak teşkil edebilecek tarihi romanlar yazmışlardır. Çalışma, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (İTC) kuruluşundan başlayarak iktidara geliş süreci, I. Dünya Savaşı ve sonunda cemiyetin dağılması sürecini söz konusu romanlara dayanarak ele almaktadır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hüküm Gecesi romanında II. Meşrutiyet Dönemi'nde iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Partileri arasındaki çekişmeler yansıtılmaktadır. Ömer Özdamar'a göre hem Kemal Tahir hem de Yakup Kadri Karaosmanoğlu İTC'ye eleştirel bir yaklaşım getirmektedir. Bir yandan

yenilik ve gelişmeyi İTC ile özdeşleştirirken ve İTC'ye olumlu bakarken diğer yandan İTC'liler memlekete getirdikleri komitacılık, suikast ve baskı ortamından dolayı eleştirmektedirler. Bununla birlikte Kemal Tahir'in ittihatçılar karşısındaki tavrı Yakup Kadri'den farklıdır. Kemal Tahir'in gözünde "iyi ittihatçı", "kötü ittihatçı" vardır ve Kemal Tahir olumlu karakterlerini sadece İttihatçılar içinden seçer, iki romancı arasındaki farklılık Cumhuriyet devrimleri söz konusu olduğunda da görülmektedir. Kemal Tahir Cumhuriyetten sonra yaşanan Batılılaşma çabalarını, Kemalist rejimin politikalarını eleştirirken, Yakup Kadri bunları savunmuştur. Hüküm Gecesi'nin roman kahramanı Ahmet Kerimin gözünde halk, sokakta dahi yürümesini bilmeyen bir kalabalıktır ve bilinçten yoksundur. Böylece Yakup Kadri, tepeden inme devrimlerle yürütülen Batılılaşma çalışmalarını savunmuştur. Bu hususun da iki romancımız arasındaki en önemli fark olduğunu belirtmeden geçmeyelim. İki romancımızın aynı tarihsel dönem ve olaylara odaklanan romanlarının kıyaslamak incelenmesi edebiyat tarihimiz açısından önemli bir katkıdır.

Faruk Nafiz Fazlıoğlu'nun, Kurtuluş Kayalı'nın danışmanlığında Gazetecilik Ana Bilim dalında yapılan Türk Düşüncesinin Yeniden Şekillenmesi Aşamasında Bir Aykırı Yaklaşım: Kemal Tahir ve Kimlik Sorunu konulu yüksek lisans tezi Kemal Tahir düşüncesini sosyolojik bir açıdan değerlendirmektedir. Çalışma, Kemal Tahir düşünür yönüyle ve günümüz perspektiflerini göz ardı etmeden ele almaktadır. Kemal Tahir'in yerlilik düşüncesi, toplum kimliği, Türklük ve millîlik anlayışı tezde odaklanılan başlıca sorunlardır. Fazlıoğlu'nun tezi, Kemal Tahir'in düşünsel dünyasıyla yakınlık kurmamızı ve yazar hakkında güncel sosyolojik çıkarımlar yapmamızı sağlayacak önemli ipuçları içermektedir.

Sosyoloji disiplinine bağlı olarak yapılmamakla birlikte Özlem Fedai (Durmaz)'ın Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih ve Toplum başlıklı çalışması da yazarımızın romanlarının sosyolojik açıdan değerlendirilmesi yönünde malzeme sağlamaktadır. Özlem Fedai, Kemal Tahir'in Osmanlı'nın kuruluş devrinden Demokrat Partili yıllara kadar Türk tarihinin yedi yüz yıllık devresine ilişkin görüşlerini romanlarından ve notlarından kalkarak ele almaktadır. Bu uzun tarihî kesit içinde Türkiye'nin gelişimini tarihsel ve toplumsal boyutu ile birlikte işleyen Kemal Tahir'in romanları birçok problemi derinlemesine tartışmaktadır, bu nedenle salt bir edebî metin olarak okunamazlar. Giriş, iki bölüm ve bir sonuç bölümünden oluşan tez de Kemal Tahir'in metinlerini edebiyat biliminin sınırlarının ötesinde değerlendirmektedir. Girişte, edebiyat ile tarih arasındaki ilişki, tarihi romanın ortaya çıkışı, Türkiye'de tarihî roman ve Türk romanında toplumsal bağlam konuları ele alınmaktadır. "Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih" başlığını taşıyan birinci bölümde, problem merkezli bir tartışmadan çok, roman odaklı ve tasviri bir okuma yapılmakta, tek tek romanların sıralı bir biçimde izi sürülmektedir, ikinci bölüm "Kemal Tahir'in Romanlarında Toplum" başlığını taşımaktadır ve yine seçilmiş tek tek romanlar üzerinden tematik bir okuma yapılmaktadır. Çalışmanın sonuna eklenen tablolar, Kemal Tahir'in romanlarındaki çeşitli karakterlerin sürekliliğini ve yazarın yaşamıyla roman kahramanları arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Cumhuriyet Tarihi ve Siyasi Düşünce

Davut Ekşi, Cumhuriyet Dönemi Siyasi Kültüründe Öç Çizgi, Üç Yazar adlı çalışmasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kemal Tahir ve Tarık Buğra'nın farklı üç siyasi çizgiyi temsil ettiği ileri sürmektedir. Davut Ekşi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Atatürkçü düşüncenin sesini, Kemal

Tahir'in millî sol paradigmayı, Tarık Buğra'nın ise milliyetçimuhafazakâr düşüncüyü ifade ettiğini belirtmektedir. Çalışma yazarın daha çok Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun görüşlerine yakın durduğunu göstermektedir. Çalışmada incelenen üç yazarın farklı görüşlerinin yanı sıra birleştikleri ortak noktaların da olduğu vurgulanmaktadır. Ancak üç yazar arasındaki ortaklıklar havada kalmaktadır. Zira, araştırmacının da belirttiği gibi Yakup Kadri Karaosmanoğlu geleceğe, Tarık Buğra geçmişe sığınmıştır. Bu açıdan Kemal Tahir'in bu ikiliyle birleştiği herhangi bir nokta bulunmamaktadır. Kemal Tahir ne geçmişe saplanıp kalmıştır ne de muğlak bir gelecek adına geçmişe sırtını çevirmiştir. Romancımızın ifadesiyle: "Türkiye'de aydınlar, Tanzimat'tan bu yana iki kampa ayrılmışlardır. Bunlar birbirlerinin kanına susamış olsalar bile bir tek ana noktada yüzde yüz birleşmektedirler. Gerçekten kaçmada... Birinci kamp geçmişe kaçmaya çabalarken ikinci kamp geleceğe doğru kaçmaya uğraşmaktadır ki iki kaçış da gerçeği bulmayı geciktirme işinde farksızdır." Dolayısıyla Kemal Tahir'in tarihle ilgisi, körü körüne bir geçmiş merakı veya bağlılığı ile ilgili değildir. O, tarih bilgisine dayanmakla yetinmemiş, belirli bir tarih bilincini geliştirme çabası içinde olmuştur. Davut Ekşi'nin çalışmasında Kemal Tahir'in romanları dışında sadece sanatedebiyat notlarından faydalanılmıştır. Tezin konusu ve içeriği açısından yazarın diğer metinlerinin ele alınmaması şüphesiz bir eksikliklerdir.

Batılılaşma ve Doğu-Batı sorunu Kemal Tahir'in düşünce dünyasının mihverini teşkil etmektedir. Bir bakıma bu konu çağdaş Türk düşüncesinin temel izleğidir. Ancak Kemal Tahir'in farklılığı, Osmanlı'nın son dönemlerinden bu yana oluşmuş Batılılaşma ile ilgili anaakım literatüre zıt bir yaklaşım biçimini geliştirmesi ve oldukça sıra dışı ve orijinal görüşlere varmış olmasıdır. Esat Pınarbaşı'nın Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında gerçekleştirilen Kemal Tahir'de Batılılaşma: Türk Modernleşmesine Farklı Bir Yaklaşım adlı tezi Türk Batılılaşması sorununu Kemal Tahir'in düşüncelerinden hareketle ve Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin uygulamaları çerçevesinde ele almaktadır. Ayrıca çalışmada Said Halim Paşa, Mümtaz Turhan, Niyazi Berkes, İdris Küçükömer gibi düşünürlerin Batılılaşmaya ilişkin analizlerine de kıyaslamak olarak yer verilmekte ve Kemal Tahir'in farklılığı ortaya konulmaktadır.

1.Bkz. Kemal Tahir, Notlar / Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yay., İstanbul, 1992, s. 10.

Kemal Tahir ve Türk Sineması: Kemal Tahir-Halit Refiğ İlişkisi

Kemal Tahir sinemaya uyarlanmış yapıtlarıyla da göz dolduran, tartışılan bir isimdir, iletişim Fakültelerinin ilgili bölümlerinde bu konuda daha çok çalışma yapılması beklenirdi. Ne yazık ki iletişimciler konuya yeterli duyarlılığı göstermemişlerdir. Dilek İmançer'in Türk Sinemasında Kemal Tahir Uyarlamaları konulu yüksek lisans tezine ulaşamadığımız için değerlendiremiyoruz, ama benzer çalışmaların çoğalması kültürümüze bir katkı sağlayacaktır. Mehmet Gökyayla'nın Sinema- Edebiyat İlişkisi Çerçevesinde Türk Sinemasında Modernleşme: Kemal Tahir ve Halit Refiğ Örneği başlıklı çalışmasının amacı Kemal Tahir- Halit Refiğ birlikteliğinin sinemaedebiyat ilişkisi çerçevesinde Halit Refiğ filmlerinde nasıl karşılık bulduğunu açıklamaktır. Araştırmacı Batı düşüncesinden hareketle, her toplumun kendi tarih ve geleneklerinden bağımsız olarak sosyoekonomik gelişmeyle birlikte modern toplum düzeyine ulaşabileceğini belirtmektedir. Modernleşmenin Batı dışında gerçekleşmesini Batı dışı modernleşme kavramı ile açıklamaya çalışarak Batı dışı modernleşme kavramının bir melezliğe işaret ettiğini, bu nedenle Batı'nın

dışında bulunan toplumların yaşadığı modernleşme süreçlerinin ekonomik ve kültürel bakımdan Batı'dan farklı gerçekleşeceğini söylemektedir. Bundan hareketle yazar Türk modernleşmesinin Batı dışı modernleşme projelerine örnek olacağını iddia etmektedir. Cumhuriyetin seçkin bir zümre tarafından kurulduğunu, geleneğe ve dinî oluşumlara yasaklamalar getirilerek oluşturulduğunu, bunun da modernite kavramının temel yaklaşımlarından biri olmasına rağmen geleneğin varlığını ortadan kaldırmadığını, bu nedenle Türkiye'nin tam anlamıyla Batılılaşmamış, melez bir toplum hâline geldiğini belirtmektedir. Mehmet Gökyayla'ya göre bazı aydınlar modernleşmenin bu şekilde gerçekleşmesine karşı çıkmışlardır, ancak bu tutum modernleşmenin kendisine değil şekline karşıdır. Bu aydınlar arasında Kemal Tahir ve Halit Refiğ de yer almaktadır.

Kemal Tahir ve Eserleri Hakkında Yapılan Tezler

Nilay Işıksalan, Kemal Tahir'in Tarihi Romanları Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Olcay Öner Toy, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990,415 s.

Dilek İmançer, Türk Sinemasında Kemal Tahir Uyarlamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof.

Dr. Oğuz Adanır, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995,99 s.

Erem Sarıkoca, Kemal Tahir Düşüncesinde Batılılaşma Olgusu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof.

Dr. Sabahattin Güllülü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 19%, 75 s. Müfide Öter, Kemal Tahir'in Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu ve Yol Ayrımı Adlı Eserlerinde Geniş Zaman Kipinin Yapı ve Anlambilim Bakımından İncelenmesi, (2 cilt), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ş. Haluk Akalın, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996,588 s.

Vedat Kurukafa, Kemal Tahir'in Romanları Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof.

Dr. Şerif Aktaş, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997,387 s.

Özlem Fedai (Durmaz), Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih ve Toplum, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Tuncer, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998,511 s. Esat Pınarbaşı, Kemal Tahir'de Batılılaşma: Türk Modernleşmesine Farklı Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. İbrahim Erol Kozak, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000,184 s.

Nevzat Yavuz, Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr.

Sina Akşin, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000,516 s.

Mustafa Aydemir, Kemal Tahir'in Romanlarında Sosyal Problemler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Törenek, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2003,203 s.

Özgür İldeş, Kemal Tahir'in Köy Romanlarında Mekân, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Şerif Aktaş, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003,215 s.

Seçkin Sevim, Kemal Tahir'in Türk Romanı Düşüncesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Talat Sait Halman, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü, 2003,126 s.

Yüksel Yıldırım, Kemal Tahir Düşüncesinde Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Süreci ve Osmanlılık Siyasetinin Anlamı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mahmut Arslan, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2003,98 s.

Faruk Nafiz Fazlıoğlu, Türk Düşüncesinin Yeniden Şekillenmesi Aşamasında Bir Aykırı Yaklaşım: Kemal Tahir ve Kimlik Sorunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, 2004,82 s.

Alkan Yılmaz, Kemal Tahir'in Romanlarında Şahıslar Kadrosu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Üstünova, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2005,364 s.

Nihayet Arslan, Kemal Tahir'in Romanlarında Şahıslar Dünyası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İsmet Emre, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2005,363 s.

Yusuf Ziya Sümbüllü, Kemal Tahir'in Tarihi Romanları Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri Bakımından İnceleme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2006,904 s.

Fatih Cihangir Tekin, Kemal Tahir'in Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yol Ayrımı Adlı Eserlerinde Devrik Yapı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ahmet Akçataş, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2006,212 s.

Davut Ekşi, Cumhuriyet Dönemi Siyasi Kültüründe Üç Çizgi, Üç Yazar (Y. Kadri Karaosmanoğlu, Kemal Tahir, Tarık Buğra), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zekeriya Kurşun, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, 2006,452 s.

Sezai Coşkun, Kemal Tahir: Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Emel Kefeli, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2006, 598 s.

Yılmaz Daşlı, Kemal Tahir'in Düşün Eserlerindeki Bazı Sosyolojik Tartışmalar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Faruk Kocacık, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2007,148 s.

Mehmet Gökyayla, Sinema-Edebiyat ilişkisi Çerçevesinde Türk Sinemasında Modernleşme: Kemal Tahir ve Halit Refiğ Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Lale Kabadayı, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İzmir, 2007,128 s.

Gökhan Yetişen, Gerçekliğin Değişkenliği: Kemal Tahir Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Korkut Tuna, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2007,83 s.

Elif Pınar, Kemal Tahir'in Hikâye ve Romanlarında Anadolu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Kazım Yetiş, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 2007,287 s.

Ömer Özdamar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kemal Tahir'in Romanlarında ittihat ve Terakki Cemiyeti, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kemal Şan, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2008,120 s.

Hilal Doğan, Kemal Tahir'in Romanlarında Kadın Kahramanlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Tekin, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2008,243 s.

Muhammet Tahsin Şahin, Kemal Tahir'in Devlet Anlayışı ve Karakteristik Özellikleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fatih Demirci, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2009,173 s.

FARKINDA OLMASAK DA KEMAL TAHİR HÂLÂ YAŞIYOR

Kurtuluş Kayalı

Doğumunun yüzüncü yılında bizim edebiyatımız ve düşünce dünyamız Kemal Tahir konusunda sağır ve kör bir görünüm arz ediyor. Körlük ve sağırlık yapay olup Kemal Tahir'in yeterince değerlendirilmesinin önünde belirgin bir engel oluşturuyor. Türk edebiyatının önemli unsurlarının entelektüel olma geleneğinin belki de son görkemli temsilcisi Kemal Tahir'dir. Bu geleneğin hepten kaybolduğu şekilde bir değerlendirme rahatlıkla yapılabilir. Kemal Tahir'in etkisi hepten yok sayılırken yaklaşım tarzları ve edebiyat anlayışı varlığını bariz olarak koruyor. Yok sayılırken düşünceleri köklü bir şekilde kendini hissettiriyor. Tarih en belirgin, en önemli sosyal bilim dalı olarak kendini kabullendiriyor.

Osmanlı yeni baştan yaygın bir şekilde düşünce dünyamızın ve edebiyatımızın merkezine yerleşiyor. Kemal Tahir'i anlamak demek Osmanlı'yı anlamak demektir. "Osmanlı'yı zaten Osmanlı tarihçileri yazdı ve biz de onları okuyarak Osmanlı'yı anladık."mantığı 1960'lı-1970'li Türk aydınının tipik mantığıdır. NotlaA ağırlıklı olarak Osmanlı'yı anlamaya dönük olarak yazılmıştır. O amaçla yazılmıştır. Ancak Notlar'm yayımlanmasından sonra eleştirel ya da olumlu yaklaşan hiç kimse bölük pörçük keyfi göndermeler dışında Kemal Tahir'in Notlar'ım yorumlama çabası göstermemiştir/gösterememiştir. Notlar'm okunması Kemal Tahir'in Osmanlı tarihçilerini titiz bir şekilde döneminin entelektüellerinden daha ciddi olarak okuduğunu göstermektedir. Onun yaklaşımında o dönemde Ömer Lütfi Barkan'a, bu dönemde de Halil İnalcık'a güzelleme yazarların tutumuna benzer bir tavrın zerresi görülmemiştir. Bunun yanında 1960'h yıllarda Türkiye'de yoğun etki bırakan Niyazi Berkes'in Osmanlı yaklaşımını eleştirel bir çerçevede hiç kimsenin yapmadığı ciddiyetle sorguladığı görülmektedir, ilave olarak 1960'lı yıllarda Behice Boranin yaklaşımlarına sonraki özgüllük nitelemelerini sempatik karşılayarak eleştirel bir tutum takınmıştır. Onun önemini iktisatçılar, bhusus biri onun isminin yanına kendi ismini yazarak - tam da kendi ifadesi- benimserken sonradan tarihçi olan o zamanın iktisatçısı, Behice Boranin ciddiyetini on yıllar sonra fark etmiştir. Yanına ismini yazan iktisatçı da bu eylemini Behice Boranin ölümünden hemen sonra gerçekleştirmiştir (Bilim ve Sanat, Aralık 1987). Kemal Tahir Notlar'da Behice Boranin Mübeccel Kıray üzerindeki etkisini de meseleye vakıf olduğu için açıklıkla belirtmiştir ki Türkiye'deki çoğu sosyal bilimci bunun farkına 1989 yılında Mübeccel Kıray'ın ikrarından sonra varmıştır. Kemal Tahir, yazarının kırk yıl sonra bile üzerinde durmadığı Türkiye'de Azgelişmiş Kapitalizm ve Köylere Girişi kitabına bile eleştirel bir göndermede bulunmuştur. Dönemin entelektüel fotoğrafının en gelişkin biçimini Kemal Tahir'in Notlar'mia bulmak kabildir. Notlar'm ağırlıklı olarak Osmanlı konusundaki geniş kapsamlı tahlilinden haberdar olmadan -ki bunlar kurmaca değil, bunlar roman değil adı üstünde nottur- Kemal Tahir üzerine tahlil yapmak veresiye laf etmektir. Kelimenin tam anlamıyla lâfi güzaftır.

Kemalizm konusundaki eleştirel yaklaşımlar ve erken Cumhuriyet dönemi düşünce hayatımızın

en temel inceleme konusunu oluşturuyor. Osmanlı'nın ve Türkiye'nin hiçbir şekilde sömürge olmadığı gerçeği Batılı metinlerden aktarılarak yaygın bir şekilde dillendiriliyor. Köy Enstitülerine yönelik eleştirel tutum yaygınlaşıyor.

Köye, köylüye eleştirel yaklaşım kkleşiyor. Gün yirmi dört saat roman düşünen Kemal Tahir'in roman gerçeği konusunda söyledikleri yeni kuşak edebiyat eleştirmenlerince altı çizilmeden kabul görüyor. Beş Romancı Tartışıyor'daki yaklaşımları âdeta anonimleşiyor. Yukarıdaki konularda koro hâlinde konuşulmaktadır. Ancak vaktiyle Kemal Tahir aykırı, muhalif bir söylem içinde bu temel tezleri âdeta tek başına ifadelendirmiştir. Dünyanın hiçbir yerinde düşünceleri ve edebiyat anlayışı bu ölçüde kabul gören, kökleşen ve fakat düşünce ve edebiyat dünyasından kazınmaya çalışılan başka bir entelektüele rastlamak mümkün değildir. Kemal Tahir'in düşünceleri kabul görürken etkisinin kazınmasının arkasındaki nedenlere bakmak lâzımdır. Batı karşısında diz çökme eylemi bu husustaki direnç kalesinin yok sayılmasını beraberinde getirmekte, zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de Batılı düşünce olağanüstü merkezî bir yer almaktadır. Roger Garaudy'den İslamiyet ve sosyalizm öğrenmenin anlamsızlığına dikkat çeken Kemal Tahir'in gözlemleri bugünkü daha vahim tabloyu nasıl değerlendirmek gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Aslında 1960'lı yıllar çok daha az problemlili yıllardır. Bugünkü "Sol İlahiyat" tartışmaları 1960'lı yılların islamiyet-Sosyalizm tartışmalarına göre Türkiye gerçeklerinden çok daha uzaktır. Keşke 1960'lı yıllar ortamından nasiplenmeye devam edebilseydik.

Bugün sadece sosyalizmi ve islamiyeti değil, Türkiye'yi, geçmişini ve şimdiki zamanını Batı'dan ve Batılıdan öğrenmek gibi bir eğilim içine girilmiştir. Edebiyat alanı da eskiden İbrahim Tatarlı ile Rıza Mollof'un kitabıyla biçimlenir, "Devlet Ana" eleştirisi Sovyet trkologlarının yaklaşımıyla şekillenirken şimdi Türkiye'de Batılı kavrayışla özdeş edebiyat anlayışı itibar görüyor. Oğuz Atay'ın muhayyel "Türkiye'nin Ruhunu" romanı üzerinde odaklaşılmazken Joyce hakkındaki düşüncelerine projektör tutuluyor. Aslında edebiyat dünyamız ile düşünce dünyamız birbirini o kadar andırıyor ki. "Su katılmamış yerli olunmadan" hiçbir şey olunamayacağını söyleyen Kemal Tahir'in kırk yıl nceki "Türk aydınlarına cıscıvık yabancı suyu katıldığı" şeklindeki tespitinin bugün çok daha geçerli ve gerçekçi olduğunu belirtmemek mümkün müdür acaba. Türkiye'de özgün düşünce üretiminin vasatı büyük ölçüde kaybolmuştur. Hayatının her döneminde Kemal Tahir'e eleştirel laf söylemek isteyenlerden birinin, Türk düşünce hayatının deynekilerinden birinin Devlet Ana'dan haberdar olup eleştirel düşüncesini, onun üzerine bina etse de Yol Ayrımı'nın farkında olmadığı kendi sözleriyle sabittir.

Kemal Tahir konusunda bir dönem olumlu düşünce beyan edenlerden önemlice bir bölümü ki bunların arasında onun düşünsel damgasını taşıyan derginin merkezinde yer alanlar da vardır, düşünsel değişim yaşamışlar ve neredeyse ömür billah Kemal Tahir adını ağızlarına alamaz olmuşlar, ağızlarına almaya tövbe etmişlerdir. Türk düşünce ve edebiyat dünyasının iktidarı/iktidarları Kemal Tahir konusunda olumlu düşünce telaffuz edenleri dışlamaktadır. Suyun aktığı doğrultuda gitmek Türk aydınının temel özelliğidir.

Bu ortamdan ne beklenebilir ki. Ama daha bu yıl yayımlanan bir romandan tesadüfi bir alıntı biraz sarsak bir şekilde de olsa Kemal Tahir'in bizim kültürümüzde hâlâ yaşadığını aşıkar bir tarzda gözler önüne seriyor:"... İki yıldır size bakıyorum ve şunu görüyorum. Siz, akarken

çarpacağı taşlardan korkan bir su gibisiniz. Ortadoğu çalışıyorsunuz ama Ortadoğu'ya gitmiyorsunuz. İslâmî hareketler çalışıyorsunuz ama kafanız karışmıyor. Yoksulluk çalışıyorsunuz ama öfkelenmiyorsunuz. Siz niye bu kadar Batılıymış gibi yapıyorsunuz Bayan Öztürk? Yabancıymış gibi?.." (Ece Temelkuran, MuzSesleri, 2010, s. 104). Zaten hep yaşayacak. Ama bizim düşünce dünyamızın ve edebiyatımızın onunla buluşması hep dolaylı yollardan olacak gibi görünüyor.

KEMAL TAHİR-BAYKAN SEZER İLİŞKİSİ ÜZERİNE: 1960'LARIN GEÇ TARTIŞMACISI BAYKAN SEZER

Ertan Eğribel

Bu çalışmada Kemal Tahir ile Baykan Sezer ilişkisi üzerinde duracağız. Konu pek çok yönü ile ilgi çekicidir. Biz bu ilişkiyi 1960'ların tartışmaları açısından ele alacağız. 1960'lı yıllar özelliği olan yıllardır. Sadece Türkiye'de değil bütün dünyada yeni tartışmaların yapıldığı bir dönemdir. Kemal Tahir'in görüşlerinin biçimlenmesinde 1960'lı yıllar önemli olmuştur. Baykan Sezerin de birikim ve donanımı bu yıllarda gerçekleşmiştir. Buna karşılık Kemal Tahir tartışmalara 1960'lı yıllarda başlamamıştır. 1950'li yıllardan itibaren Türk insanının özelliklerini ve zenginliğini ortaya çıkartma çabasındadır. 1960'lı yıllarda gündeme gelen yeni konulara ve tarihe bu nedenle ilgi göstermiştir. Bu dönemin tartışmalarında Kemal Tahir'in ayrı bir yeri vardır. Kemal Tahir Osmanlı ve Doğu toplumları ile ilgili bilgileri önemsemiş ancak bunları olduğu gibi kabul etmemiştir. Bu nedenle pek çok yeni konu ve tartışmanın başlangıcındadır. Dönemin tartışmalarında merkezî bir yerde durmaktadır. Kemal Tahir ile Baykan Sezer ilişkisini öncelikle bu açıdan ele alabiliriz. Baykan Sezer 1960'ların geç bir tartışmacısıdır. Ancak bu görüşleri açısından değildir. Çalışmaları kendi dışındaki nedenlerle geç yayımlanmıştır. Türkiye'nin toplumsal yapısı ve Osmanlı ile ilişkili olarak gündeme gelen feodalizm-ATÜT tartışmaları 1960'ların ikinci yarındadır. ATÜT tartışmalarında öne çıkan Selahattin Hilav¹, Sencer Divitçioğlu², İdris Küçükömer³, Kemal Tahir çevresindeki kişilerdir. Konuyla ilgili yayınları 1966,1967 ve 1969 yıllarındadır. Niyazi Berkes, Muzaffer Sencer, İsmail Cem, Stefanos Yerasimos, Emre Kongar gibi öne çıkan ve kimisi Baykan Sezer ile aynı kuşaktan sayılabilecek diğer tartışmacıların konu ile ilgili değerlendirmeleri ise 1969-70 yılları sonrasındadır. Buna karşılık Baykan Sezer'in 1960 tartışmalarına ilişkin ilk değerlendirmesi 1968 yılındadır. Baykan Sezer görüşleri açısından değil ama çalışmalarının sonraki tarihlerde yayımlanması açısından "geç" bir tartışmacıdır. Sonradan konuya ilgi gösteren aydınlardan da hem konuya ilgisi hem de görüşleri açısından ayrılmaktadır. Baykan Sezer genç bir tartışmacı olarak 1960'lı yılların tartışmalarına ilgi gösterirken hem dönemin konularına daha değişik bir biçimde yaklaşacak hem de dönemin tartışmacılarının yaşadığı değişimin dışında bir serüven izleyecektir. Bu serüvenin en belirgin yönü görüşlerindeki canlılık ve tutarlılıktır. Bu, Kemal Tahir ile ilişkisi yanında, kendi önünü kendinin açmasıyla da ilişkilidir. Baykan Sezer, Kemal Tahir ile gündeme gelen özgün düşüncenin konu ve sorunlarına bağlıdır. Ancak bunu düz olarak ele almamak gerekir. Kemal Tahir ile Baykan Sezer arasındaki ilişki bir ustaçırak, altüst, ilerigeri, öncesonra ilişkisi değildir. Aralarındaki ilişki Türkiye'de özgün düşüncenin oluşumu açısından ele alınmalıdır.

1. Selahattin Hilav, "Asya Üretim Biçimi Üzerine Açıklamalar"; Fethi Hac, "AzGelişmiş Ülkelerde Sosyalizm, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1965; ayrıca bkz. "Asya Tipi Üretim Biçimi Üzerine" Eylem, sayı: 13,1965; "Asya* Tipi Üretim Nedir?"

(1) - (2)", Yön, 11 Şubat 1966 ve 18 Şubat 1966.

2. Sencer Divitçioğlu, Azgelişmiş Ülkeler ve Asya Üretim Tarzı, İstanbul, 1969; Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu, İstanbul, 1967.

3. İdris Küçükömer, Düzenin Yabancılaşması-Batlaşma, Ant Yayınları, İstanbul, 1969. Sonraki bir çalışması, "Asyagil Üretim Biçimi, Yeniden Üretim ve Sivil Toplum", Toplum ve Bilim, sayı: 2, Yaz 1977.

Baykan Sezer özellikle 1968 yılından itibaren yaygın ilgi konularını doğrudan sosyoloji ile bütünleştirmiştir. Günümüze kadar süren bu çalışmalarında Baykan Sezerin öne çıkan yönlerinden biri görüşlerinde ısrar ve istikrardır. Bu tek başına bir anlam ifade etmez. Baykan Sezerin çalışmaları tutarlılık özelliği yanında canlılığını da sürdürmüştür. Baykan Sezer düşüncesinin bu iki özelliği yanında, belki bu ikisini de açıklayacak diğer bir özelliği de Kemal Tahir ile başlayan özgün düşünceye bağlanma çabasıdır. Kemal Tahir'in 1950'lerden başlayarak Türkiye'nin temel konu ve sorunlarına olan ilgisi sosyolojimizde Baykan Sezer ile karşılık bulmuş ve üniversitemizde kurumlaşmaya başlamıştır. Bu ilginin somutlaşmasında bölümün diğer hocalarının da katkısı önemli olmuştur. En azından bölümün yeniden canlılığına kavuşması için çaba gösteren ve Kemal Tahir ile ilişkisi bilinen CahitTanyol, Baykan Sezerin İşletme Fakültesindeki görevinden ayrılarak bölüme katılmasında önemli bir rol oynamıştır. Baykan Sezer kendisini daha sosyoloji bölümü öğrenciliği sırasında vermiş olduğu lisans tezi ile kanıtlamıştır. Kendisinden büyük beklentileri olanları yanıltmamıştır. Baykan Sezerin bölüme katılmasında rolü olanlar bile zamanla değişirken Baykan Sezer görüşlerindeki tutarlılık ve canlılığı sürdürmüş, bölüme yeni bir soluk getirmiştir. Kemal Tahir düşüncesi üzerinde belli tehditlerin öne çıktığı ve çevresindekilerin başka düşünce serüvenlerine soyundukları dönemlerde Baykan Sezer ısrarla Kemal Tahir ile bağlantısının altını çizmiştir. Buna rağmen Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi vurgulanmamıştır. 1960 sonrası tartışmalarına ilgi gösteren pek çok kişi, Kemal Tahirl görmezden gelme mümkün olmazken bu tartışmaların devamcısı olan Baykan Sezeri görmezden gelmektedir. Baykan Sezerin çabası Kemal Tahir düşüncesinin süreklilik kazanması, canlılığını sürdürmesi açısından değerlendirilmemiştir. Kemal Tahir 1960 sonrası ortaya çıkan yeni dönemlerde de her türlü sınırlama çabasına rağmen gündemden düşmemiştir. Buna karşılık Kemal Tahir'in görüşlerini zenginleştiren ve canlı tutan Baykan Sezerin çalışmaları konusunda belirgin bir sessizlik vardır. Bu durum Baykan Sezerin çalışmalarının geç yayımlanmasıyla veya görüşlerinin önemsenmemesiyle ilgili olmasının ötesinde belli bir tavrın ürünüdür. Bu çelişkinin vurgulanması ve açıklanması gerekir.

Baykan Sezer kendi düşüncesi üzerinde Kemal Tahir'in yerini ve önemini açıkça belirtmektedir. Bu vurgu kimi zaman tek yönlü bir ilişki olarak anlaşılmaktadır. Ancak Kemal Tahir'in çalışmalarının esas niteliği kendisinin de sıkça belirttiği üzere belli sorular çerçevesinde yürütülen belli bir arayıştır. Elbette bu soru ve arayış rastgele değildir. Türk düşüncesinde belli konu ve sorunları gün ışığına çıkarmak istemektedir. Türk sosyolojisini/düşüncesini savunmanın yolu öncelikle budur. Düşüncede tutarlılık ve süreklilik bu anlamdadır. Bu açıdan Batı karşıtı bir Osmanlı ve sosyalizm vurgusu belirgindir. Orta Asya Türk toplumlarıyla ve İslamiyet'le bu dönemde kurulan ilişkiye de farklı bakmaktadır. 1960'ların ilk yarısında Türkiye'de henüz temel düşünsel eğilimler belirginleşmemiştir. Kemal Tahir ile diğerleri arasındaki ayrımın karşıtlık olarak tanımlanması 1960'ların ikinci yarısındadır. Kemal Tahir soruları ve getirdiği

açıklamalarıyla dönemin yaygın eğilimlerinden ayrılmaktadır. Bu nedenle Batı kalıplarını reddeden, görüşleri tartışılan bir yazar olarak anılmaktadır. Düşünsel dayanakları zaman içinde değişmiştir ancak düşünce serüveninde bir süreklilik vardır. Kemal Tahir'in arayışını belirleyen özellik sosyalizm ile Osmanlı ve Doğu toplum tarihi geleneği arasında bütünleşme çabasıdır. Batı düşünce geleneğinden veya tercümeciliğinden kopuştur. Kemal Tahir ve Baykan Sezer ilişkisi ve Baykan Sezerin Kemal Tahir'e bağlanma çabası bu açıdan ele alınmalıdır. Kemal Tahir düşüncesini belirleyen arayış özelliği yanında, bir diğer özelliği Türkiye'nin temel sorunları konusunda belli bir gelişmedir. Baykan Sezer, Kemal Tahir'in getirdiği konu ve sorulara bağlı olarak bütünsel bir bakış açısını, belli bir kuramı daha başlangıçta ortaya koymuştur.

Kemal Tahir ve Baykan Sezer ilişkisini bu özellikler temelinde ele alabiliriz. Ancak tekrar edelim, iki düşünür arasındaki bu ilişki bir altüst, ilerigeri, öncesonra ilişkisi değil,4 bütünleşme, kaynaşma olarak ele alınmalıdır. Aralarında uyumsuzluk yoktur.

1960 sonrasında Kemal Tahir çevresinde yer alan ve Kemal Tahir'in önerdiği konularda çalışan pek çok aydından söz edilmektedir. Ancak bunun yanında belirtilen bir özellik de Kemal Tahir çevresinin sürekli olarak değişmesidir. Kemal Tahir'in etkilediği bu aydınlar arasında kimi zaman Baykan Sezerin adı da geçmektedir. Ancak Baykan Sezer onlardan ayrı olarak değerlendirilmiştir. En azından diğerleri belli konular ve çalışmaları ile birlikte anılırken Baykan Sezer düşüncelerinden bağımsız olarak, çalışmalarından söz etmeden anılmaktadır. (Gerçekte Baykan Sezer 1960'lı yılların tartışmacılarının yakından tanıdığı bir kişidir. Atilla Tokatlı, Sencer Divitçioğlu, Sefahattin Hilav, Cahit Tanyol, Halit Refiğ gibi Kemal Tahir'in yakından tanıdığı kişilerle tanışmaktadır. Tanışmamış olsalardı, bu da anlamlı olurdu.) Baykan Sezer bir anlamda dışta gibi görünmektedir. Buna karşılık Kemal Tahir'in düşünsel serüveninin sonunda da ilişkisini sürdüren ve ölümüne kadar birlikte olduğu ender kişilerden : biridir. Bu ilişki tek yanlı bir monolog değildir. Kemal Tahir, Baykan Sezerin 1968 yılında İ.Ü. Sosyoloji Bölümünde yaptığı "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri" başlıklı lisans tezini coşku ile karşılamıştır. Bilindiği gibi Kemal Tahir sosyalizm, ATÜT ve Osmanlı ile ilgili çalışmaların sonuçları üzerinde dikkatle durmuştur. Döneminde hem Batı'da süregelen tartışmaları takip etmiş, hem de Türkiye'de yapılan tarih ve sosyoloji çalışmaları üzerinde durmuştur. Bu çalışmaların sonuçlarını, doğruluğunu veya yanlışlığını belli bir tarih görüşü temelinde sınınamıştır. Bunu Notlar'mian anlamak mümkündür.5 Kemal Tahir elbette önem verdiği çalışmalar üzerinde notlar almıştır. Ele aldığı, notladığı kitaplar sıradan çalışmalar değildir. Bu yazarların çalışmalarında ele aldıkları konularda vardıkları sonuçlarla ilgilenmiştir. Bu Notlar içinde Baykan Sezerin "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri" çalışması ! da "Baykan" başlığıyla bulunmaktadır.6 Kemal Tahir'in bu çalışmayı bir lisans öğrencisinin sene sonu bitirme tezi olarak görmediği açıktır. Kemal Tahir düşüncesinin Doğu-Batı farklılığından Doğu-Batı çatışmasına geçmesinde bu çalışmanın önemli bir yeri vardır. Bu çalışma üzerinde Kemal Tahir'in aldığı Notlar'm ötesinde de belli değerlendirmelerde bulunduğunu biliyoruz. Kemal Tahir ve Baykan Sezerin yakın dostu Cengiz Yazoğlu'nun aktardığına göre Baykan Sezer bu çalışmasıyla "Kemal Tahirl duygularıdırarak etkilemiştir.7 Daha ötesi de vardır. Cengiz Yazoğlu herhalde daha sonra ayrıntıları ile yazacaktır. Ama bize aktardığı bir sözü kayda geçirmek için mealen belirteceğiz. Kemal Tahir, Baykan j Sezerin "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri" tezini okuduktan sonra Cengiz Yazoğlu'na yaptığı değerlendirme anlamlıdır. Kemal Tahir tavrının da açık bir örneğidir.

Kemal Tahir, Baykan Sezer için "Kim derdi ki bir genç gelecek ve önümüze bir çalışma atacak ve biz bütün okuduklarımızı, öğrendiklerimizi yeniden gözden geçirmek zorunda kalacağız. Aşkolsun. (0 dönemin Sosyoloji Bölümü başkanını kastederek) Bakalım kim kime hocalık yapacak, işler karıştı." değerlendirmesini yapacaktır. Baykan Sezerin "Tarihte Yunanlılık" lisans tezi Baykan Sezerin isteği dışında belli nedenlerle geç yayınlanmış olmasına karşılık Kemal Tahir ve çevresinde olduğu gibi sosyoloji çevresinde de bilinmekte ve önemi teslim edilmektedir. 0 dönemin akademisyenleri arasında sosyoloji kütüphanesinden okumak için istenen çalışma durumundadır. 0 dönemin genç asistanı Ümit Meriç de bunlar arasındadır. Tezin kitap

4. Böyle bir tartışma gereksiz ve anlamsız olduğu gibi aynı zamanda yanıltır.

5. Kemal Tahir Osmanlı'nın feodal-Batı modeli bir toplum modeli içinde değerlendirilemeyeceği görüşündedir. ATÜT tartışmalarına bu nedenle ilgi göstermiştir.

6. Kemal Tahir, Notlar, Osmanlılık/Bizans, (Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu) içinde, s. 610-630. Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

7. Kemal Tahir, Notlar, Osmanlılık/Bizans içinde Cengiz Yazoğlu'nun dipnotu, s. 610.

biçiminde yayınlanmamış olması üzerinde durmak gereksizdir. 1960 sonrası ATÜT tartışmalarının en önemli isimlerinden biri olan Maurice Godelier'in tartışma metni de önce kitap olarak yayınlanmamıştır, -Baykan Sezer kütüphanesinde görmüştük- Fransızca, büyük boy, basit görünümlü bir "teksir" metnidir. Ama etkisi kısa bir teksir metninin ötesindedir.

Kemal Tahir'in çevresindekilerin üzerinde durmadıkları (kendilerini önemsetmek için açıklamak durumunda kaldıkları) bir görüş var. Bu görüşe göre Kemal Tahir'in görüşlerinin belirginleşmesi ve durulması Devlet Ana romanı sonrasıdır. Bunlardan birini belirtmekle yetineceğiz. Halit Refiğ 1966'da Kemal Tahir'in düşüncelerinde temel bir değişim olduğunu belirtir. "Bu, onun kendisini çok hazırladığı, fakat bunu formüle edecek bir yolu bulamadığı bir durumdu. Bir yıl içinde bu bakış açısı çok farklı hale geldi. Bu farkın ortaya çıkışında özellikle ATÜT (Asya Üretim Tarzı) devletin yapısı, özelliği meselesi Kemal Tahir için çok uyarıcı, çok etkili oldu... Ve onun sonucu da 1967'de Devlet Ana romanı ortaya çıktı." (Halit Refiğ daha ileride dönüm yılı olarak 1967'den söz etmektedir.)⁸ Kemal Tahir Devlet Ana'ia Osmanlı'nın Batı-Devlet modelinden farklı olduğunu dönemin ATÜT tartışmalarından da belli bir biçimde yararlanarak savunmaktadır. Devlet Ana'm yayınlandığı yıl 1967'dir.⁹ Baykan Sezer'in "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri" tezi ise 1968 yılında sunulmuştur. İki çalışmanın tezi arasında hem ortaklık hem de belli farklılıklar vardır. Kemal Tahir'in Baykan Sezerin tezini değerlendirdiği ilk "Notlar"üa da bu farklılık belirgindir. Devlet Ana'da savunduğu görüşleri savunmaktadır. Bizans'ın "Doğu", ATÜT ile ilişkili olarak değerlendirilmesi, Osmanlı'nın başarısının Bizans ATÜT düzeninin bozulmasına bağlı olarak açıklanması gibi görüşleri hemen ayırt edilebilir. Ancak daha sonra görüşleri belirginleşecek, durulacak Osmanlı'yı Bizans'ın devamcısı ve ATÜT Devleti olarak değil Doğu-Batı çatışmasında Doğu'nun koruyucusu ve kollayıcısı "Asker Devlef geleneği içinde değerlendirmeye başlayacaktır. Bizans'ı Doğu'ya karşı Batı'nın ileri karakolu olarak değerlendirecektir. Bu değerlendirme değişikliği basit bir tarih felsefesi tartışması değildir. Dönemin sosyalizm anlayışı ile ilgili belli sonuçlar taşımaktadır. Türkiye'nin Doğu halkları açısından taşıdığı öneme ve özgün

yerine bir vurgudur. Bu dönemde Osmanlı üzerinden yapılan feodalizm-ATÜT tartışması sonuçta niçin kapitalizme geçmekte geciktiğimizin açıklaması olmaktan öteye gitmemektedir. Sosyalizm de az gelişmişlikten kurtulmanın bir biçimi olarak görülmektedir.'0 Sorunu bir uygarlık sorunu olarak gören yoktur. Kemal Tahir'in diğer tartışmacılardan farklılığı buradadır. Doğu-Batı ayrımını tarihin başlangıcına kadar götürecek bir uygarlık sorunu olarak tartışmak istemektedir. Anadolu'nun yeri ve rolü Doğu-Batı arasındaki ilişkiler açısından önemlidir. Kemal Tahir bu nedenle mevcut açıklamaları zorlamaktadır. Bizans'ı "bozulmuş ATÜT" olarak değerlendirmesi bu anlamdadır. Bizans'ın Batı veya Doğu toplum modeli olarak görülmesi hem Türkiye'ye biçilecek rol, hem de o dönemin aydınlarında görülen Sovyetler Birliği ile ilgili bir tavır açısından anlamlıdır. O dönemde Doğu-Batı çatışması olarak Sovyetler Birliği önderliğinde Sosyalist Blok ile ABD önderliğindeki kapitalist Batı Bloku arasındaki çatışma görülmektedir. Bizans'ın Batı'ya veya Doğu'ya ait olması (ATÜT-feodalizm değerlendirmesi) bir yönü ile doğrudan sosyalizm anlayışı (Sovyet modeli) ile ilgili bir tartışmaya kadar uzanmaktadır. Feodalizm taraftarlarının bu konuda bir kaygısı yoktur. Gelişme çizgisi içinde en son varılacak yer sosyalizmdir ve bu modeli Sovyetler Birliği temsil etmektedir. ATÜT'çüler ise tarihin bir döneminde Doğu ile Batı arasında farklılıktan söz etmiş olsalar

8. Halit Refiğ, Düşlerden Düşüncelere Söyleşiler, (Yay. Haz. İbrahim Türk), Kabala, İstanbul, 2001, s. 195, 228.

9. Devlet Ana 1967 sonunda yayınlanmıştır.

10. Tartışmacılar Osmanlı toplum yapısını ATÜT veya feodalizm olarak değerlendirmiş olsalar bile sonuçta bu az gelişmişliğin bir açıklaması olmaktan ileri gitmemektedir.

bile bunun toplum sorunlarının çözümü açısından bir önemi yoktur. Sosyalizm ve devrim anlayışını belirleyen Sovyet deneyimidir. Bizans'ın mirasçısı Sovyet-Rusya, Doğu'nun temsilcisi ve öncüsü olarak görülecektir. Baykan Sezerin uygarlıkların kökenine ilişkin açıklaması günümüze ait belli sonuçlar çıkarmak içindir. Sovyet-Rusya deneyimini Doğu halklarını denetim altında tutmak için Batı'nın belli bir dönemde uygulamaya koyduğu iki siyasetten biri olarak görmektedir. Batı içinde farklı merkezlerin olması, bu merkezler arası ayrım Doğu-Batı çatışmasını değil, Doğu'ya karşı Batı içinde farklı siyasetleri göstermektedir. Batı Avrupa ile Bizans (Doğu Avrupa) arasındaki ayrım ve çelişki (feodalizm, merkezdevlet) belli şartlarda Batı'nın Doğu'ya karşı uyguladığı iki farklı örgütlenme modelidir. Batı Avrupa Bizans'a ihtiyaç duymadığında ondan kolaylıkla vazgeçmiştir. Batı'nın kendi içinde Doğu'ya karşı farklı siyaset önerileri önderlik çekişmesi içinde anlaşılabilir. Sovyet-Rusya da kapitalist Batı'ya karşı özellikler taşımasına rağmen Batisosyalizmi modelidir. Çöken de bu olmuştur. Gerçek sosyalizm Doğu toplumlarının bir özlemi ve çözümü olarak gerçekleşecektir. Osmanlı mirasına sahip olan Türkiye bu çözümü gerçekleştirecek birikim ve deneyime sahiptir. Kemal Tahir 1960'lı yıllarda Bizans ve Osmanlı ilgili açıklamalara ve sosyalizm uygulamalarına karşı mesafeli yaklaşmıştır. Belli konuları kurcalamaktadır. Baykan Sezerin Fransa'dan dönmesi ve Kemal Tahir ile tanışarak tartışmalara katılmaya başlaması Kemal Tahir'in görüşlerinin durulması ve billurlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. 1968 sonrası artık Kemal Tahir için bir arayış, soru sorma dönemi değildir. Görüşleri belirginleşmiş ve belli bir sonuca ulaşmıştır. Sadece Doğu- Batı ayrımından değil, Doğu-Batı çatışmasından söz etmektedir. Kemal Tahir sorumluluk sahibi bir yazardır.

Kendisini bir romancı olarak değerlendirmiştir. Yaptığı çalışmaların da romanı için olduğunu söylemiştir. Bu, almış olduğu notları önemsemediği anlamına gelmez. Düşüncelerini sonuçlandırmadan, bütün yönleri ile olgunlaştırıp hazır olmadan yayınlamayı düşünmemiştir. Hayatının sonuna doğru notlarını gözden geçirerek belli bir biçimde düzenlemeye ve yayınlamaya karar vermiştir. Ancak buna ömrü yetmemiştir. Kemal Tahir'in Notlar'mı son dönemde görüşlerinde vardığı sonuca göre okumak ve değerlendirmek gerekir. Kemal Tahir'in Notlarının değerlendirilmesi ve tasnifi açısından da Baykan Sezerin çalışmalarının okunması ayrı bir önem taşımaktadır.

1960'ların tartışmalarında Kemal Tahir ile ilişkili veya ondan bağımsız olarak Marxizm ve ATÜT ile ilgili çalışmalar yapan pek çok kişi sonradan sosyalizm ile ilişkisini kesmiştir." Savundukları çizgiyi terk etmişlerdir. Giderek (özellikle Sovyetlerin tasfiyesinin gündeme geldiği 1980 sonrasında) çeşitli biçimlerde ABD görüşlerinin, liberalizmin savunuculuğuna koşmuşlardır. Bu kişilerin çalışmaları Batı'daki genel çerçeveye uygundur. Batısosyalizmi tasfiye edilince çeşitli biçimlerde yine Batı görüşlerinin savunuculuğuna koşmaları rastlantı değildir. Bu nedenle Kemal Tahir- Baykan Sezer çizgisi görmezden gelinmiştir. Görmezden gelinmesi mümkün olmayınca bu ilişki herhangi bir ilişki gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Veya en azından Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi, Baykan Sezerin görüşleri anlaşılmalı değildir. Öyle veya böyle tartışmalar Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi ve çizgisi nedeniyle yeni bir aşamaya girince geçmişte Kemal Tahir'i önemseyen pek çok kişi yazı yazmayı bıraktı, kimi başka ilgi alanları buldu. Bunlar içinde Kemal Tahir ile ilgili yeni bir söz söylemeden yazı yazanlar oldu. Eski çalışmalarını yeniden yayınladı. Ama sonuçta hiçbiri yakından

11. 1960 sonrasında Batı gelişme çizgisini evrensel kabul eden ve Türkiye'nin toplum yapısı ile ilişkili olarak "feodalizm"tanımı yapan "keskin" sosyalistlerimizin de 1990 sonrasında bu sefer yine Batı'dan aldıkları görüşlere dayalı olarak (eski görüşlerinden de vazgeçmeden, bu görüşleri de utangaçça savunarak, bu görüşlere tamamen karşı olmasına rağmen) "Avrupamerkezciliğin"eleştirisine soyunmuşlardır. Bunların bir kısmı sosyalizmden vazgeçerek (ABD savunuculuğu biçiminde) bunu yaparken, bir kısmı sosyalist kalarak (ABD karşıtlığı biçiminde) bunu yapmışlardır.

tanımalarına rağmen Baykan Sezer'den söz etmedi. Buna karşılık Baykan Sezer ile ilişkili olarak pek çok kişi Baykan Sezer üzerinden Kemal Tahir ile buluştu. Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisini izledi. Herhalde bu bir rastlantı değildir. Kemal Tahir'in yazdıklarını önemseyen pek çok kişi özenle Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi üzerinde durmaktan kaçınmıştır. Kemal Tahir, düşüncesi kendi ile başlayan ve biten, devamı gelmeyen veya zenginleştirilmesi mümkün olmayan belirli bir dönemin düşüncesi olarak gösterilmek istenmiştir. Bir anlamda Kemal Tahir belli bir dönemde esipgürleyip geçen garip bir kişi olarak tanıtılmak istenmiştir. Mezarının başında söylenen ve sonra da tekrarlanan "fırtına dindi" sözü gerçekte bu anlamdadır. Bir anlamda yokluğu görüşlerinin de sonu gibi görülmüştür. Baykan Sezerin ısrarla Kemal Tahir'in görüşleri ile ilişkisini vurgulaması, hatta Kemal Tahir Notlar'mm yayınındaki "Önsöz"leri¹² görmezden gelinmiştir. Baykan Sezerin 1968-2003 yılları arasındaki çalışmalarında en baştaki ilgisi değişmiş değildir. Kemal Tahir ile ilişkili olarak ATÜT uygarlıkları, Türk toplum tarihi, Osmanlılık ve Marxizm konuları Baykan Sezer düşüncesinin merkezinde yer almayı sürdürmüştür. Kemal Tahir'e olan ilginin sınırlanmak istendiği bir dönemde Kemal Tahir düşüncesi üzerinde

duruların Kemal Tahir ile ilişkisini Baykan Sezerin çalışmaları dışında sürdürmeleri bu açıdan ilginçtir. Kemal Tahir ile başlayan ve Baykan Sezer ile devam eden belli bir düşüncede ısrar ve süreklilik üzerinde durulmamıştır. Bunda Kemal Tahir'e gösterilen ilginin değişmesi yanında, değerlendirmelerin de değişmesi önemlidir. 1980'lerin başında Türkiye'de tarihe ilgi farklılaşmış, 1960'larda ortaya çıkan tartışmalara karşıt bir özellik kazanmıştır. En azından sosyalizme ve Osmanlı'ya bakış değişmiştir. Bu değişimde Sovyetlerin tasfiye sürecinin başlamış olması, tek merkezli ABD egemenliğinin ortaya çıkması yanında, Kemal Tahir ile Baykan Sezer ilişkisinin belirginlik kazanarak zenginleşmesinin de önemi büyüktür.

1970'li yıllar Baykan Sezerin Doğu-Batı çatışması çerçevesinde Batı öğretilerini sorguladığı ve Türk toplum ve tarihi ile ilgili çalışmalarının sosyolojimizde gündeme geldiği ve kurumsallaşmaya başladığı bir dönemdir. Bu dönemin anlamlı bir çalışması da Baykan Sezerin 1978 yılında yazmış olduğu ve dönemin özellikle akademik çevrelerde etkin dergisi Toplum ve Bilimde yayınlanan "Türk Toplum Tarihi Üzerine Tartışmalar"adlı yazısıdır.¹³ Baykan Sezer'in lisans tezinde olduğu gibi bu yazı da genel bir çerçevede Türk düşünce hayatına, Marxizm ve Osmanlı tartışmalarına teorik bir müdahaledir. 1980 öncesi yayımlanan ve I. Dizi diyebileceğimiz Toplum ve Bilim dergisi dönemin en etkili akademikbilimsel yayını olmuştur. Baykan Sezer ilk defa bu dergide hem kendi kuşağının, hem de 1960'ların ilk kuşağının aydınları ile birlikte aynı platformdadır. Ancak aralarındaki farklılık ve Baykan Sezerin konulara hakimiyeti belirgindir. Derginin" Yönetmen'1 Kemal Tahir ile ilişkisi ile tanınan, hatta bir dönem adı Kemal Tahir ile birlikte anılan 1960'ların ATÜT teorisyeni Sencer Divitçioğlu'dur. Asya Tipi Üretim Tarzı ve Azgelişmiş Ülkeler ve Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplum Yapısı çalışmaları ile tanınmaktadır. Kemal Tahir'in bu çalışmalarda ifade edilen görüşlere karşı tavrı olumsuzdur ve yollarının ayrıldığı bilinmektedir. Sencer Divitçioğlu'nun yönetmeni olduğu Toplum ve Bilimin I. Dizisi de 1960'lı yılların konu ve tartışmalarıyla öne çıkmaktadır. Baykan Sezer belirtilen yazısı sonrası bir daha burada yazı yazma olanağı bulamamıştır. Ancak Batı ve Doğu toplum biçimleri, ATÜT ve Osmanlı ile ilgisini zenginleştirerek sürdürmüştür. Buna karşın Sencer

12. Baykan Sezer'in Cengiz Yazoğlu ile birlikte hazırladığı bu "önsöz"ler dışında dergilerde yayınlanmış çalışmaları, çeşitli vesilelerle yapmış olduğu Kemal Tahir üzerine konuşmaları vardır. Baykan Sezer kendisinden Kemal Tahir ile ilgili istenen hiçbir çalışmayı, konuşmayı geri çevirmiş değildir. Bunlara ayrı bir özen göstermiştir.

13. Baykan Sezer, "Türk Toplum Tarihi Üzerine Tartışmalar: Feodalizm", Toplum ve Bilim, sayı: 4, İstanbul,

Divitçioğlu 1980 sonrası ayrı bir düşünce serüvenine girişti. Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı ile ilgisini koparmış, göçebe Orta Asya Türklerine yönelmiştir. Yeni çalışmalarında geçmişte kullandığı modelleri veya tarih anlayışı ile ilişkisiz, geçmiş çalışmalarından kopuk bir biçimde antropoloji kuramlarını kullanmaktadır. Toplum ve Bilim'in I. Dizisi kısa sürmüş, dergi sonradan yeniden yayınlandığında da apayrı bir yol izlemiştir. Baykan Sezerin 1968 yılındaki lisans tezinden 10 yıl sonra Toplum ve Bilim'de çıkan bu yazı sonrası Türkiye'de tarih çalışmaları 1960'lardaki toplumsal yapı tartışmalarına karşıt bir başka eksene kaymıştır. Artık"Osmanlı toplum yapısı ve kapitalizm-sosyalizm tartışmalarını geçmişte savunulan biçimiyle azgelişmişlik,

ATÜT-feodalizm kısır çerçevesi içinde yapmak mümkün olmamıştır. Kemal Tahir'e ilgi belli bir biçimde sürmesine karşılık (Kemal Tahir karşıtlığı ile tanınan kişilerin bile Kemal Tahir'in kimi görüşlerini bağlamından kopararak savunmaya başladığı bir dönemde) Baykan Sezer bu yazı sonrasında hem sosyalistlerin hem de akademinin ilgi alanının dışına itildi. Bununla çelişkili gibi görünen bir biçimde Baykan Sezer'i genel olarak toplum bilimleri çevresinde tanınmasını sağlayan ve etkinliğini genişleten de Toplum ve Bilim'de yayınlanan bu "tek" yazısı olmuştur. Bu çalışma Baykan Sezerin bir yazı ile Türkiye'deki düşün hayatına "teorik müdahalecidir. Bu yazının düşün hayatımızdaki doğal etkisini ancak 1980'lerin bir başka müdahalesi, 12 Eylül "askeri müdahalesi" bozmuştur. Bununla da kalmamıştır. 12 Eylül müdahalesinin simge olaylarından biri de Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı romanından uyarlanan filmin yakılmasıdır. Bunun üzerinde de bir başka biçimde, Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi açısından durulmalıdır.

İlginçtir. 1980'lerde, 1960 sonunda Kemal Tahir üzerinde estirilen terör havasının bir benzeri yaşandı. 1960'larda Türkiye'de her görüşün "özgürce" tartışıldığı, "demokratikleşme"den söz edildiği bir dönemde Kemal Tahir kitapları ve düşüncesi üzerinde terör estirilmişti. Özellikle Devlet Ana yayınlandıktan sonra. Bu dönem Baykan Sezerin Türkiye'ye döndüğü ve "Tarihte Yunanlılık" tezini yaptığı bir dönemdi. Kemal Tahir'in Devlet Ana ve Yorgun Savaşçı romanları üzerinden estirilen bu terör havası 1960'ların özgürlükçü ortamının da sonu olmuştur. Ardından 12 Mart askeri müdahalesi veya "balyozu" gelecektir. Kemal Tahir üzerinde estirilen bir diğer terör dönemi 1980 sonrasıdır. 1980'lerde Yorgun Savaşçı aracılığı ile estirilen teröre (korkuya) şu veya bu biçimde aracı olanların bilerekbilmeyerek ulaşmak istedikleri bir sonuç da Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi ve düşünce sürekliliğinin önüne set çekmek olmuştur. Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı filminin yakılmasına kadar varan bu cadı avının sonunda mağdur olanların mağduriyetleri -elbette mağdur edenler hiç ba- ğışlanmayacaktır- bir anlamda giderilmiştir. Ancak "ara dönem"den uzun sürdürülen tartışmalar ile Kemal Tahir görüşleri tehlikeli biri olarak sürekli gündemde tutuldu. (Bir şeye dikkat edilmeli. Bu dönemde Yorgun Savaşçı'nın yakılması üzerinde yürütülen tartışma daha çok bir sanatçıya veya esere karşı yapılan bu tavrın, mağdur etmenin eleştirisi biçiminde oldu. Tartışma hiçbir biçimde Kemal Tahir'in görüşlerinin gündeme getirilmesi biçiminde olmadı. Tam tersine görüşleri tehlikeli biri olarak gösterildi.) Kemal Tahir ile ilişkili olarak çalışmalarını sürdüren ve izleyicisi olduğunu söyleyen bu dönemdeki tek kişi Baykan Sezer'dir.'4 Baykan Sezer, sosyoloji bölümünde hem Kemal Tahir üzerine tezler yaptırmış, hem de Kemal Tahir'in ilgilendiği konularda kendi çalışmalarını sürdürmüştür. Ancak ortalığın yangın yerine çevrildiği bu ortamda çok yönlü baskı altındadır. Kemal

14. Bu dönemde elbette Kemal Tahir'i savunanlar, romanlarının ve görüşlerinin önemi üzerinde duranlar, Yorgun Savaşçı'nın yakılmasına karşı duranlar oldu. Karşı çıkanlar bunu bir yerde farklı görüşlerin, sanat eserlerinin varlığının savunulması olarak "demokratik" bir tavır alma olarak gördüler. Kemal Tahir'e yöneltilen asılsız suçlamalara ve filme karşı yapılan uygulamalara katılmak mümkün değildir. Ama bu savunma bir yerde Kemal Tahir'i farklılaştırarak, dışında kalarak yapılan bir savunmadır. "Ben, Kemal Tahir'in izleyicisiyim" diyen yoktur.

Tahir ve dolaylı olarak Baykan Sezer düşüncesi üzerinde terör estirildiği, korkunun yaygınlaştırıldığı bu dönemde üniversite içinde ve dışında sosyolojiyi dışlayan yeni bir tarih görüşü öne çıkarılmıştır. Bu dönemde tarihe olan ilgi sosyoloji ve tarih bölümleri dışında daha

önce tarih dışı bir anlayışa sahip olan toplum bilimlerinde (mimarlık, şehir planlama, antropoloji, siyaset bilimi gibi bölümlerde) bir başka biçimde gündeme getirildi. Yorgun Savaşçı'nın yakılmasının bir sonucu da Baykan Sezer düşüncesinin sosyoloji dışındaki diğer toplum bilimlerinde etkili olmasının engellenmesidir. O dönemin genç tarihçilerinden biri Türkiye'de toplumsal yapı tartışmaları ile ilişkili olarak Osmanlı toplum yapısına ilişkin yaklaşımları tanıttığı kitabında Baykan Sezer'den söz ederken diğer tartışmacılardan hiçbirinin yanına koyamadığı için dipnotta bile olsa Baykan Sezer'in kendine has bir görüşü olduğunu vurgulamıştı.¹⁵

Kemal Tahir ve çevresindekiler için "Tahiriler" denilmektedir. Gerçekte bir küçümseme ve kapalı devre çalışmayı belirten bu olumsuz tanım "dışarıdan" bir değerlendirmedir. Baykan Sezer genellikle bunlardan ayrı değerlendirilmiştir. Baykan Sezer belli bir "takım"ın değil belli bir düşünce çizgisinin savunucusu olmuştur. Bu nedenle takım içinde görülmemiştir. "Takım" içinde yer almadığı gibi, "takım" kurma hevesinde de olmamıştır. Bu dönem Baykan Sezerin tarih yorumunun Türk düşüncesinde ayrı bir yeri olduğu, Kemal Tahir ile olan ilişkisinden kopuk olarak teslim edildi. Bu ayrı bir yere koyma önem vermenin belirtisi değildi. Bu nedenle yazdıkları ve çabası gözden uzak tutuldu. Görmezden gelinemediği zaman da değerlendirmeler belli bir tepkinin devamı biçiminde oldu.

1970-80 sonrası Kemal Tahir ile ilişkili olarak takım içinde görülen kişiler genellikle Kemal Tahir düşüncesinden uzaklaşmışlardır. En azından Kemal Tahir ile ilişkilerini yaratıcı, zenginleştirici bir biçimde sürdürememişlerdir. Bu dönemde Kemal Tahir'e karşı Yorgun Savaşçı aracılığı ile sürdürülen saldırının muhatabı bu kişiler değil Baykan Sezer olmuştur. Bugün bir film üzerinden belli bir düşünce üzerinde terör estirilmesi belki o dönemleri yaşamayan kişiler için anlaşılabilir görünecektir. Ama 1980'lerde "terör aracı" olarak silahların yanında kitap ve dergilerin de teşhir edildiği bir ortamda bir filmin yakılmasının etkisi elbette önemlidir. Bu dönem kitaplar saklanmış, kimi zaman kişilerin kendileri tarafından yakılmıştır ama darbecilerin doğrudan yaktığı tek sanat eseri Kemal Tahir'in romanından uyarlanan film olmuştur. Konunun bu şekilde gündemde tutulması bile Kemal Tahir-Baykan Sezer düşüncesi üzerinde bir baskı aracı olmuştur. Kemal Tahir'in görüşlerinin üzerindeki terör havasının 1980 sonrası dönemde de devam ettirilmesinin nedeni Kemal Tahir ile Baykan Sezer ilişkisinin yeni çalışmalarla zenginlik kazanmasıdır. Türk düşüncesinin doğal gelişimi dışardan yapılan bu müdahale sonrasında değişmiş, yeniden biçimlenmiştir. 1980 sonrasında Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi üzerinde duranların amacı bu düşünce çizgisini ve canlılığını tanıtmak değil, Kemal Tahir düşüncesi üzerinde estirilen terör havasını Baykan Sezer'e yönlendirmek içindir. Bunun dışında bu ilişkiyi önemseyen ve Baykan Sezer düşüncesinin önemine işaret eden tek kişi Kurtuluş Kayalı olmuştur. Kemal Tahir'in görüşlerinin tehlikeli olarak gösterildiği bu dönemde Baykan Sezerin ısrarla Kemal Tahir'in görüşlerinin izleyici olduğunu söylemesi dönemin tartışmaları açısından önemlidir. Baykan Sezer, Kemal Tahir'in görüşleri çevresinde koparılan gürültüye pabuç bırakmamıştır. Kemal Tahir'e ve kendisine yönelik tehditleri cesurca karşılamıştır. Baykan Sezerin 1968-2002 yılları arasında görüşlerinin değişmemesine, tutarlılığına bu açıdan da bakmak gerekir. Ancak 1980 müdahalesi ve ardından estirilen terör havası etkili olmuş en azından Sovyet-

15. "Baykan Sezer, bize AÜT'çü olmaktan çok suigeneris'çi gözüküyor." Halil Berktaş,

lerin tasfiyesinin gündeme geldiği bu dönemde Baykan Sezerin temel çatışma ve Batısosyalizmi ile ilgili görüşleri gündem dışı tutulmuştur. Türkiye'nin sosyoloji/sosyalizm tartışmalarında ön alması engellenmiştir.

Kemal Tahir ve Baykan Sezer birbirinden ayrı değerlendirilemez. Ancak biribiri ile anlaşılır. Baykan Sezer'in Kemal Tahir ile ilgili yazılara ayrı bir özen göstermesi ve Kemal Tahir ile ilişkisini ve etkisini sürekli vurgulaması boşuna değildir. Bu, Türkiye'de pek alışlagelen bir durum değildir. Batıcılaşma sonrası Türk düşünce serüveni bir yerde geçmişin inkarı ile biçimlenmiştir. Bu eğilim Devletin siyasi seçimi ve sorunları ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle Türk düşüncesinde pek çok kişi belli görüşleri belli dönemlerle veya kendisi ile başlatma eğilimdedir. Buna karşılık Baykan Sezerin kendi görüşleri ile ilişkili olarak Kemal Tahir vurgusu önemlidir. Batı karşıtı bir sosyalizm anlayışı ile birlikte ikisinin de Türk-Osmanlı tarihine ve Doğu toplumlarına yaklaşımı temelde paralellik göstermektedir. Türkiye'de romancılarımızın veya sosyologlarımızın tarihle ilişki kurması yeni değildir ama bu ilişkinin yanlış kurulması Batı düşüncesine bağımlı olmamıza yol açmaktadır. Bu açıdan Kemal Tahir ve Baykan Sezer dönemin tartışmalarına bağlı gibi görünseler bile temel düşünce doğrultusunun dışında kalmışlardır. Sosyalizm tartışmalarının güncelliğini kaybettiği dönemde de Baykan Sezer çalışmalarını sürdürmüştür. Görüşlerinin tutarlılık ve canlılığı sürdürmesi bu açıdan da önemlidir. Kemal Tahir'in Türk romanı için savunduğuna benzer bir biçimde tarih temelli bir Türk sosyolojisinin ısrarlı, istikrarlı savunucusu olmuştur. Sezgin Kızılcık arkadaşımızın yaptığı "Soyton Sezer, sosyolojimizin Kemal Tahir'idir" saptaması yerindedir ve bu ilişkiye ışık tutucudur. Kemal Tahir ve Baykan Sezer bir elmanın iki yarısı olarak değerlendirilemez. Ama birbiriyle bağdaşmışlardır. Batı açıklamaları karşısında Türk ve Doğu halklarının kendilerine ait sözü olduğunun temsilcileridirler.

2 - KEMAL TAHİR VE TÜRK TOPLUM DÜŞÜNCESİ

KEMAL TAHİR ÜZERİNE

Baykan Sezer

Büyük romancı Kemal Tahir'i yitireli tam 24 yıl olmuş, yaklaşık çeyrek yüzyıl geçmiş.^{1*} Daha dünmüş gibi geliyor insana. Bu, kendisini tanımak, sohbetine katılmak olanağı bulmuş bizim kuşak için çok renkli ve güçlü kişiliğin ve hepimize yeni ufuklar, yeni düşünce ve araştırma konuları kazandıran tadına doyumaz sohbetlerinin etkisiyle anıların canlı kalmasından öteye bir olaydır. Ölümünden bu yana neredeyse çeyrek yüzyıl geçmiş. Kemal Tahir'i kendimize buncasına yakın saymamızın gerçek nedeni bir yerde romanlarının edebiyatımızın, edebiyatın en önemli yapıtları olmayı sürdürmesidir. Bugün de Kemal Tahir'i okumadan, bilmeden Türk edebiyatından, dünya romanından söz etmemiz mümkün değildir.

Yine Kemal Tahir'in Türk toplumu ile Türk tarihi ile ilgili görüşleri, uyarıları, değerlendirmeleri bugün de önemini sürdürmektedir. Geçen süre Kemal Tahir'in tarih konusunda, toplumumuz konusunda hazır kalıpların, hazır dışarıdan ithal açıklamaların sorunları anlamamızda bizi yanıltmaya sürükleyeceği konusunu ısrarla vurgulamıştı. Bu ısrarında ne denli haklı olduğu günümüzde çok daha iyi anlaşılmaktadır. Geçmişte Kemal Tahir'e karşı Türkiye için ithal görüş ve reçetelerin çözüm olacağını savunanlar bile günümüzde görüşlerini bırakmamış olsalar bile en azından bugün başka sözcükler kullanmak zorunda kalmışlardır. Kemal Tahir'in toplumumuzla, tarihimizle ilgili tartışmaların yoğunlaştığı bir dönemde savunduğu görüşler, takındığı tutum bugün haklı çıkmıştır.

Elbet Kemal Tahir'in belli dönemde çok önemli romanlar yazmış olması ve yine aynı dönemde Türkiye ve Türkiye sorunları önünde önemli doğruları savunmuş bulunması Türk edebiyatında ve Türk düşün yaşamı içinde büyük önem taşımaktadır. Kemal Tahir'in bu önemi yalnızca yaşadığı dönemle sınırlı değildir. Kemal Tahir ve düşüncesi bugün de önemini korumaktadır. Günümüzde de Kemal Tahir'in romanlarını okumadan romandan, edebiyattan keyif aldıklarını, edebiyat ve romanın önemini kavradıklarını söyleyenlere şaşarım ve gülerim. Yine aynı biçimde Kemal Tahir'in saptamaları ve uyarıları göz önüne alınmadan Türkiye'nin özelliklerini ve sorunlarını anlamamanın olanağı yoktur.

Kemal Tahir, yaşamı boyunca Osmanlı konusu üzerinde özellikle durmuştur. Kemal Tahir Osmanlı'ya olan bu ilgisinin geçmişe duyulan bir özlemin ürünü olmadığını sık sık belirtmeye ça-

^{1*} Baykan Sezer'in 26.4.1997 günü İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı tarafından Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde düzenlenen Kemal Tahir'i anma toplantısında yaptığı konuşmanın metnidir.

ıştı. Osmanlı, bugün de sorunlarımızı anlamamızda, çıkar yolu bulmamızda önemli bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Bu nedenle Kemal Tahir, Osmanlı'ya ilgi durmuş, konunun önemini

bizlere anlatmaya çalışmıştır. Benzer şeyleri Kemal Tahir için de söylememiz mümkündür. Belli bir dönemde insan zekâ ve yaratıcılığının en parlak örneğini oluşturmuş, bugün de hala hayranlık uyandıran bir müze parçası değildir. Görüşleri, kitapları bugün de yararlanacağımız, yararlandığımız bir yazardır, düşün adamıdır. Ölümünden çeyrek yüzyıl geçmiş olmasına inanmakta güçlük çekmemizin gerçek nedeni Kemal Tahir'in güncelliğini korumuş olmasıdır.

Edebiyat ve roman benim uzmanlık alanım değildir. Ancak bu konularda bir okur olarak görüş sahibi olmak hakkına sahip olduğumu düşünüyorum. Bu nedenle Kemal Tahir'in dünya çapında bir büyük Türk romancısı olduğunu belirtmekten geri durmadım. Yine kanımca Kemal Tahir, XX. yüzyılın en büyük romancısıdır. Bu söylediklerimin duygusallıkla ya da Kemal Tahir'i yüceltebilmek için abartılarla ilgisi yoktur. Bu nedenle belki kendi uzmanlık alanımın dışına çıkacağım ama izninizle konu üzerinde burada kısaca durmak istiyorum. Kemal Tahir'in bir büyük Türk romancısı olduğunu, dünya romanında XX. yüzyılda zirveyi temsil ettiğini belirttim. Özel olarak sanatta, genel olarak düşün alanında ulusal-evrensel sorunsalına da en iyi yanıt ve bu konuda en iyi örnek Kemal Tahir'dir.

Evrenselliğin ölçütü bugün dünyada egemen güçlerin oluşturduğu biçim ve kalıplara uymak ya da egemen güçlerin görüşlerini paylaşmak ve bu görüşlere arka çıkmak değildir. Dünya için geçerli olabilecek söze sahip olmak, tarihi gelişme üzerinde olumlu etki yapacak güçlerin sözcülüğünü yüklenmek sanatta ve düşünce de evrenselliğin bence tek ölçütüdür. Yaygın görüşlere ve egemen biçim ve kalıplara uyararak yurt dışında ilgi uyandırmak belki mümkündür. Ancak bu durumda kendi toplumunuzla, kendi ülkenizle ilişkiniz soru konusudur. Eğer söz konusu egemen görüşlerin, biçimlerin yaratıcısı toplumların üyesi değilseniz kendi toplumunuzla ilişkiniz kullandığınız dil ve taşıdığınız pasaportla sınırlanır. Sonunda bazı Afrikalı yazarlarda tanık olunduğu gibi kitaplar doğrudan İngilizce ya da Fransızca yazılmaya başlanır.

Kemal Tahir bu konuda tutumunu çok açık bir biçimde dile getirmiştir. Romanlarını Batlılar bunalımda oldukları için onların hoşça vakit geçirebilmelerini sağlamak amacıyla yazmamıştır. Romanlarında Türk insanını, Türk insanının dramını ele almıştır. Türk insanını romanlarında ele alırken Türk insanını yetkili bir kişi olarak yabancılara tanıtan adeta turist rehberi konumunu benimsememiş, Türk insanını romanlarında ele alırken Türk insanının tarih birikimini, Türk insanının günümüz toplumlar arası ilişkilerde söyleyeceği sözünü, oynayacağı rolü gün ışığına çıkarmıştır.

Her sanat dalının kendi özellikleri vardır. Siyasi bilincine en yakın romanla ilgili bir saptama yapmak istiyorum. Dünya üzerinde söyleyeceği sözü olan, ileride dünya üzerinde önemli rollere aday ülkeler önemli romancılar yetiştirmişlerdir. Romancılar bu gelişmenin bir yerde habercileri, sözcüleri olmuşlardır. Bir dönem Fransız ve İngiliz romanının önemi yanında XIX. yüzyılda Rusya'da Dostoyevski çıkmıştır. Dostoyevski romanlarını yazdığı dönemde Rusya Batı'nın kenar bölgesinde ikinci sınıf bir ülkesidir. Buna karşılık Dostoyevski tek de kalmamış, Dostoyevski'nin yanında birçok önemli yazar XIX. yüzyılda Rusya'da yetişmiştir. Başta Dostoyevski, bu yazarlar Rusya'nın XX. yüzyılda oynayacağı rolün habercisi olmuştur. Kemal Tahir Türk romanının önemli bir yerde olduğunu, dünya edebiyatı içinde ayrıcalıklı bir yerde bulunduğunu boşuna söylememiştir. Türkiye geleceğin oluşturulmasında söz sahibi olmaya aday bir ülkedir. Türkiye'nin önünde bulunan bu olanağı ilk sezinleyen kişidir. Bu nedenle Kemal Tahir son çizgiye dek Türk romancısı olarak kalmasına karşın Türkiye'nin geleceğin oluşturulmasında sözü

olduğu için dünya çapında bir yazardır. Sözü nü tüketmiş Batı'da eski usta arın çapında bir yazar çıkmazken XX. yüzyılda Türkiye'de Kemal Tahir yetişmiştir.

XX. yüzyılda Rusya dünya üzerinde çok önemli bir rol üstlenmiştir. Bu gelişme sırasında Rus yöneticileri Dostoyevski'yi tümüyle yasaklamış olmasalar bile bir yana itilmiş, okunması özen- dirilmemiştir. Bugün Rusya eline geçmiş bu fırsatı tepmiş, yeniden sıradan bir ülke durumuna düşmüştür. Rusya'nın bugünkü başarısızlığı ile yöneticilerin Dostoyevski'ye karşı olan tutumları arasında doğrudan bağlantı kurmak belki yanlış olur ama bu tutum bazı şeylerin göstergesidir, Rusya'nın başarısızlığını anlayıp açıklamamızda bize yardımcı olur.

Kemal Tahir çapında bir romancı yetiştirmiş bulunan Türkiye söyleyecek sözü olduğunu, gelecekte önemli roller üstlenebileceğini kanıtlamış bulunmaktadır. Rusya bir örnektir. Bu fırsatı gereği gibi değerlendirip değerlendiremeyeceğimiz ise bir yerde Kemal Tahir'in romanları ve Kemal Tahir düşüncesi önünde takınacağımız tutuma, Kemal Tahir düşüncesinden gerekli dersleri çıkarıp çıkarmamamıza bağlıdır.

Kemal Tahir, evrenselliği yakalayabilmenin yolunu, ulusalevrensel ilişkisini en iyi bir biçimde kavramış, bunun en başarılı örneklerini romanlarında bize vermiştir) Evrensel sanılan kalıpların uygulanmasıyla değil dünyayı ilgilendirir sözlerin sahibi olmakla evrenselliğin yakalanabileceğini bize göstermiştir. Sanatta evrensellikulusallık tartışmasının Kemal Tahir örneği göz önünde tutulursa gerçek zeminine oturacağını sanmaktayım.

Kemal Tahir'in yaşamı boyunca en fazla üzerinde durduğu konuların başında Batılılaşma ya da Batıcılılaşma sorunu gelmektedir. Bir rastlantı sonucu da değildir. Bir Türk yazarı olarak Türk romanının dünya edebiyatı içinde kendine düşen yeri kazanabilmesi için uğraş verirken aynı anda Türkiye'nin de toplumlar arası ilişkilerde layık olduğu yeri kazanması çabası içindeydi. Bu nedenle toplumlar arası ilişkilerde yerimizi yeniden düzenleyen, yeniden tanımlayan Batılılaşma olayına ilgisiz kalması beklenemezdi. Osmanlı İmparatorluğu dünyadaki yeni gelişmeler önünde konumunu ve ağırlığını koruyabilmek amacıyla elinde bulunan güç ve olanakları bir başka siyaset içinde değerlendirmek çabası içine girmiş ve bunun sonucu Batıcılılaşma çabamız başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu bir dünya imparatorluğudur. Gücünü ve önemini tarihte güttüğü dünya siyaseti aracılığıyla kazanmıştır. Sorunlarının kaynağı da güttüğü geleneksel siyasetinin etkinliğini giderek yitirmesidir. Osmanlı, sorunların çözümünü de yine aynı düzeyde aramıştır. Osmanlı'nın toplumla, yönettiği halklarla hiçbir önemli sorunu olmamıştır. Yeni bir seçim yapmak gereğini toplumun zorlamaları sonucu duymamıştır. Osmanlı'da Batıcılılaşma akımının devlet kadrolarınca yasama yoluyla yürütülmesi, yenileşmenin devlet kurumlarıyla sınırlı tutulup topluma gereğince yansıtılmamış olması yurdumuzda Batılılaşmanın yanlış uygulanmasından kaynaklanmamaktadır. Aksine Osmanlı'da Batıcılılaşmanın gerçek mahiyetini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

XIX. yüzyıldaki belli gelişmeler bazı yanlış anlamalara neden olmuştur. Batı Yeni Çağla birlikte yeni ticaret yolları aracılığıyla yeni ülkelerle yeni ilişkiler ağı kurmuş, bu yeni ilişkiler Batı'ya önemli üstünlükler kazandırmıştır. Bu gelişme sonunda uygarlıkların beşiği sayılan Akdeniz Atlantik ülkeleri önünde eski önemini yitirmeye başlamıştır. Batı, bu üstünlüğünü bir dünya egemenliğine çevirebilmek için geleneksel Doğu ülkelerine, bu ülkelerle ilişkilerinde üstünlüğünü kanıtlamak yerine kolayı seçmiş, kendisine ayrıcalık ve üstünlük sağlayan ilişkileri

dayatmaya başlamıştır. Doğu ülkeleri çağdaş ilişkilere ayak uydurulması bahanesiyle endüstrileşme, Batılılaşma adı altında kendilerinin taraf olmadıkları bir ilişkiye zorlanmışlar, bu zorlama arasında kimliklerini, özelliklerini yitirmek tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bir başka ülkeyi izleyerek, o ülkenin geliştirdiği kalıplara uymakla çağdaş ilişkilere katılabilmek olanağı yoktur. Eğer çağdaş ilişkiler içinde yapabileceğimiz bir şey, söyleyecek bir sözümüz varsa çağdaş ilişkiler içinde hak ettiğimiz yeri alabiliriz.

Kemal Tahir bu konuda da en doğru, en geçerli saptamayı yapmıştır. Yabancı açıklamaları benimseyerek, hazır modelleri kopyalayarak çağdaş ilişkilere katılmanın mümkün olmadığını ısrarla belirtmekten geri durmamıştır. Kemal Tahir, yalnızca toplumumuzun özelliklerini belirtmekle, vurgulamakla yetinmemiş, toplumlar arası ilişkilerde yerimizin, ağırlığımızın saptanmasına özen göstermiştir. Başlangıçta Kemal Tahir Doğu toplum özellikleri üzerinde dururken giderek toplumlar arası ilişkilerde yerimizi, gücümüzü saptamamıza yarar, bizim dünya ilişkilerine katılmamıza izin verir, Doğu-Batı çatışmasını görüşlerinde temel almaya başlamıştır.

Bugün Batı, bizlere yeryüzünde büyük bir başarı elde etmiş görüntüsünü vermektedir. Karşısına çıkabilecek herhangi bir güç kalmadığı inancıyla yeni dünya düzeni adı altında kendi yasalarını, kendi egemenliğini yürütmekte kararlı görünmektedir. Gerçekte Batı'nın bu başarısı, başarısızlığının ürünüdür. XIX. yüzyıldan bu yana tüm beklentileri, açıklamaları yanlış çıkmış, gelecekle ilgili herhangi bir önerisi kalmamıştır. Günümüzü güçlendirerek sürdürmekten başka önerisi, sözü kalmamıştır. Batı sözünü tüketmiştir. Doğu ise günümüz ilişkilerine uyum sağlamak adına Batılılaşma dayatmasıyla kimliğini, yaratıcılığını yitirmiş bulunmaktadır. Unutulmasın, Osmanlı kendi iradesiyle Batılılaşma seçimini yapmıştır. Bu konuda belki de tek Doğu ülkesidir. Osmanlı bu seçimini yaparken Batı toplumlarına özendiği için değil kendi özelliklerini, önemini korumak istemiştir. Bugün Türkiye'nin ne Batı'nın tükenmişliğini, ne de bir dünya siyasetine dayalı bir imparatorluğun varisleri olarak yeni bir siyasi öneri ve yol göstericilikten yoksun bırakılmış Doğu'nun bugün içine itilmiş bulunduğu çaresizliğini paylaşmakta çıkarı vardır. Türkiye'nin kendi söyleyeceği sözü, geleceğin oluşturulmasında kendisine düşen önemli rolü bulunmaktadır. Kemal Tahir çapında bir romancı yetiştirerek bunu kanıtlamıştır. Türkiye'nin önündeki bu fırsattan gereğince yararlanıp yararlanamayacağı bir yerde Kemal Tahir'in görüşlerini, uyarılarını nasıl değerlendireceğimize bağlıdır.

Kemal Tahir çok yönlü bir yazar. Ancak kendisinin de belirttiği gibi öncelikle romancıdır. Kemal Tahir görece olarak kısa denebilecek hayatında çok şey biriktirdi. Ardından bıraktıkları sistemli düşünme, birikim, çalışma ve disiplinin ürünüdür. Öldüğünde arkasında hayatını kazanmak için takma adlarla yazdığı tefrika romanlar, çeviriler, adıyla yayımlanmış onlarca roman, gündemi belirleyen çeşitli tartışmalar, toplantılar, bitmemiş roman çalışmaları, tarih notları ve Türk halkına duyduğu derin güven ve saygı vardı. Kitaplarının yayın tarihleriyle yazılış tarihleri aynı değildir.

Ama yazdıklarıyla kendi yatağında akan bir nehir gibiydi. Kimi zaman hırçın, kimi zaman uysal. Kimi zaman köprü'nün üzerinden, kimi zaman yatağını derinleştirerek köprü'nün altından. Ama hep kendi gibi. Derin ve geniş. Hayranlıkla veya kızgınlıkla ama her seferinde okundu. Yazdıkları gibi, yazacakları da merakla beklendi. Sırasıyla "Göl İnsanları" 1940 ve 1941'de, "Sağırdere" 1950'de,

"Esir Şehrin insanları" 1952-53'te gazetede tefrika edilir. 1955 yılında 6/7 Eylül olayları bahane edilerek "komünist" olduğu için, ne olur olmaz diye yeniden tutuklandı, altı ay Harbiye'de keyfi olarak mahpus kaldı. Aynı yıl "Sağırdere" romanı ilk defa kendi adıyla yayımlandı. Ardından diğer

Kemal Tahir romanları geldi/'Esir Şehrin İnsanları"(1956),"Körduman"(1957), RahmetYolları Kesti (1957), Yedi Çınar Yaylası (1958), Köyün Kamburu (1959). 1959 yılında Dost dergisinin düzenlediği soruşturmada yılın en iyi romancısı olarak seçildi. Pazar Postası'nın düzenlediği Fakir Baykurt,

Mahmut Makal, Talip Apaydın, Orhan Kemal ve Kemal Tahir'in katıldığı açık oturum "Beş Romancı

Tartışıyor" adıyla yayımlandı.' 1960'larda artık Kemal Tahir tek başına kendisiyle tanımlanacak bir romancı ve düşünürdür. 1960'lar Kemal Tahir gerçeğiyle dolu dolu geçer.

Kemal Tahir bir yazarımızın dediği gibi Anadolu-Türk romanının kurucusudur. Kemal Tahir bütün hayatı boyunca tek bir romanı yazdı. Romanlarının bütünlüğünü ve sürekliliğini sağlayan, Anadolu Türk toplum ve tarihinin serüvenidir. Bu tarihi romanlaştırmaktan başka bir şeydir. Hatta yaygın anlamıyla "tarihî roman" yazmaktan başka bir şeydir. "Türk insanı imparatorluk kurmuş, yüzyıllar boyu geliştirip yaşatmış bir topluluğun parçasıdır. Aslında önemli olan toplumun geçirdiği değişiklikler değil, bu değişikliklerin ulaştığı doruklar, bu dorukların millî tarihte ve dünya tarihindeki yeridir." Kemal Tahir "imparatorluk kurma gücüne sahip Türk insanının geleceği kurtaracak cevherini, bu cevherin tarih boyunca taşıdığı insancıl birikimi, bu

birikimin gelecekte işe yarar yönünü" bulup açıklamaya çalıştı.2 Bütün okuması ve yazması bu yöndedir. Bunu romancı olarak, roman anlayışı gereği yaptı. Bu açıdan Kemal Tahir romanları hangi konu ve sorunu ele alırsa alsın sistemli bir düşünce yönteminin ürünüdür. Gündelik görüntünün ardındaki tarihsel gerçeğe dayanır. Diğer bir deyişle Kemal Tahir, Türk toplum ve tarihinin bugüne yansıyan temel dinamiğiyle ilgilidir. Anadolu Türk toplumunun çeşitli dönemlerinde gösterdiği özelliklerden bugünümüz ve geleceğimizin sorunlarının çözümüne sağlam dayanaklar bulmak amacındadır. Bu çözüm Anadolu

1. Kemal Tahir'in hayatı ve eserleriyle ilgili kronolojik bilgiler için özellikle Naci Çelik Berksoy'un "Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması"ndan faydalanılmıştır. Kemal Tahir'in 30. ölüm Yıldönümü Anısına, Sosyoloji Yıllığı Kitap 10, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2003. Bu bilgilerin yeniden kurgusu ve yorumu bize aittir.

2. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.4, Bağlam Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 41.

insanın özelliklerini (Kemal Tahir'in deyişle "Türk toplumunun cevheri/dehası") yabancı genel-lemelerle, şemalarla açıklamaya çalışılarak bulunamaz. Bu nedenle Kemal Tahir hiçbir hazır fikre, içi boş laflara, kalıplara, tabulara sığınmadı, bu tür anlayışa karşı çıktı. Türk toplumunun özelliklerini Türk toplum tarihinin gerçeklikleriyle, çelişki ve çatışmalarıyla açıkladı. Bu çelişki ve çatışmalar sorunları aşmanın, ileriye doğru atılım yapmanın da yoludur. "Gerçeklikten kaçma ile kaytarmacılık ; birdir." Bu söz onun sadece mevcut koşullara karşı direncinin değil, her durumda ve her keresinde ! gerçekçilikte ısrarının da özetidir. Bu nedenle Kemal Tahir Türkiye'de "fikir namusu" denildiğinde akla gelen ilk isimlerden biri olarak gösterilecektir. Kemal Tahir ilk romanından başlayarak romanlarını birbirini etkileyerek geliştiren ve genişleten bir plan içinde yürütmüştür.3 Osmanlı'nın kuruluşundan Batıcılaşmaya, işgal İstanbul'undan ittihatçılara, eşkıyalıktan köy enstitülerine kadar ; uzanan bu olaylar dizisi toplum olarak sahip çıkmamız gereken özelliklerimizi ve yanılığımızı değerlendirmemizi sağlar. Çeşitli olaylar ve sorunların temelinde Doğu ile Batı'nın tarihsel hesaplaşması sürmektedir. Bu temel çatışma çerçevesinde yapılan siyasi seçimlere bağlı olarak toplumun ve kişinin dramı ortaya çıkar. Kemal Tahir değişen şartların öne çıkardığı insan/toplum dramını, çözülüş ve bocalamalarını verir. Toplum koşulları ve dramı yeni bir sorgulamayla birlikte romanın kahramanlarını da değiştirir. Esas olan temel değişme yönüdür. Bu değişim mevcut görüşleri tartışmaya, farklı söz söylemeye izin verir. Bu yazma serüveni ve yöntemi edebiyat dışı araştırmaları da gerekli kılar, Kemal Tahir'in toplum ve tarih görüşünü öne çıkarır. Kemal Tahir Türkiye'nin toplum tarihini o güne kadar getirilmiş açıklama ve değerlendirmelerin dışına çıkarak ele almıştır. Roman- ! cılığı ile düşünür kimliği birbirinden bağımsız değildir. Her iki yönde de mevcut düşünce kalıplarının ve serüveninin dışında bağımsız bir yol izlenmiştir. Kemal Tahir'in Türk romanına ve toplum düşüncemize katkısı XX. yüzyılda Doğu ile kesilen veya Batıcılaşmayla yolu değiştirilen ilişkilerimizi yeniden kurmasıdır. Türk toplum tarihine duyduğu ilgi bu nedenledir. Bir romanında dediği gibi "Toplumların yolu günümüzde değil, tarihlerinde kesilmektedir." Türk toplumunun günümüz açmazları ve bocalamaları bu nedenledir. Kemal Tahir'in mevcut düşünce kalıplarının ve serüveninin dışında kalmasına bu açıdan bakmak gerekir.

Kemal Tahir yazın hayatının daha başlangıcında resmî görüşe karşıt, sosyalist bir yazardır, j Resmî görüşe muhalefet ettiği için komünistlik suçlamasıyla 1938-1950 yılları arasında ve 1955

yılında (altı ay) haksız ve keyfi olarak hapiste yattı. Bu mahkemelerin ve iddiaların ciddiliğini bugün savunan yoktur. Bunu dert etmedi. Ne yaptığı işe küstü ne de devlete. Üç gün tutuklu kalanlar hapisane anılarını yazıp bundan kendi adlarına ömür boyu pay çıkarmaya çalıştıkları bir ortamda Kemal Tahir mağdur edilmesinden yararlanmaya çalışmadı. Hapishanede yatmış olmasını hiçbir biçimde gündeme getirmedi. Önce romancı olarak gündeme geldi. Kemal Tahir'in 1950'li yıllarda yayımladığı romanlar sanat ve sosyalist çevrelerde övgüyle karşılanmıştır.⁴ Ancak bu durum 1950'lerin sonu itibarıyla değişmeye başlayacaktır. İlk belirgin ayrışma özellikle Kemal

Tahir ve dönemin diğer romancıları arasındadır. 1959 yılında Pazar Postası'nın düzenlediği Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Orhan Kemal ve Kemal Tahir'in katıldığı açık oturum "Beş Romancı Tartışıyor" adıyla yayımlanır. Kemal Tahir roman geleneği ve romanın temel sorunlarının

3. Kemal Tahir'in romanlarından yola çıkarak, Kemal Tahir'in Türk toplum ve tarihinin sistematik bir biçimde ele aldığını gösteren bir tablo için bkz. Özlem Fedai, "Türk Romanında ve Düşüncesinde Bir Erdem Timsali Olarak Kemal Tahir", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Sosyoloji Yıllığı 10, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 307.

4. Kendi adına kitap olarak ilk romanlarını yayımladığı 1955 yılı sonrasında Nâzım Hikmet ansızın Kemal Tahir'den lehinde veya aleyhinde söz etmez olmuştur.

üzerinde daha başlangıçtan beri önemle durmuştur. Bu tartışmada dönemin romancıları ve aydınlarından roman ve toplum gerçeği ve sorunlarıyla ilgili tavrının farklılığı bütün açıklığıyla ortaya çıkar. Kemal Tahir bu tartışmada dönemin geçerli açıklamalarını, köy ve şehir romanı ayrımını yapay bularak, romancının esas meselesinin çeşitli olaylar içinde değişmeyen, topluma kimliğini veren "Anadolu Türk toplum ruhu"nu veya "Anadolu insanının dehasını" ortaya koymak olduğunu belirtir. Türk romanın gelişme yönü de bu noktadadır. Türk toplumunun gücünü günümüz ilişkileri dinamiğinin bir parçası olarak ele almış, belli bir tarih anlayışıyla bu bağlantıyı kurmuştur. Kemal Tahir tarihimizi sorunlarımız üzerinde etkide bulunacak biçimde güncelleştirerek, işe yarar hâle getirmeye çalışmıştır. Bunun için hataya düşmekten de korkmamak gerektiğini belirtir. Çünkü bu konuda romancıya yardımcı olacak açıklamaların, hazırlıkların evvelden gelmediğini, gerekli çalışmaların sosyologlarımızın, tarihçilerimizin ortaya koymuş olmamasının romancıyı zorunlu olarak bir tarihçi, sosyolog gibi çalışmalara ittiğinden söz eder. Bu bir anlamda Kemal Tahir'in çalışma yönteminin de açıklanışıdır. Pazar Postası dergisinde (1959 yılının sonlarında) ve Yeni Ufuklar dergisinde (1961 Şubat-Mart) "Romancının Not Defterinden" başlığı altında yayımladığı notlar bu yönde bir çabanın bir ürünüdür. Kemal Tahir yaşamı boyunca romancılığına destek olacak biçimde "Tarih Notları" olarak anılan bu notları tutarak düşüncesini geliştirmiştir.

Kemal Tahir'in tarih anlayışı ve tarihten günümüz sorunları üzerinde etkili olmak üzere faydalanmak isteği dönemin geçerli kalıplarının dışındadır. Bu dönem farklı özellikleriyle de geçmişten farklıdır. Türkiye'de Osmanlı'nın tasfiyesi sonrasında Doğu ile ilişkilerimiz kesilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünyada yerimiz ve rolümüz değişince Doğulu özelliklerimizi yeniden gündeme gelmiştir. Ancak bu yine Osmanlı'ya karşıt bir gündeme gelmez. Geçmişte

Batı'yla uyuşmaz ve karşıt görülen Doğu kimlik özelliklerimiz Batı ile kurduğumuz yeni ilişkilere uyumlu olarak tanımlanmıştır. Türkçülük ve İslamcılık yeni dönemde anti-Sovyetçiliğin veya anti-Marksizmin dışına çıkmamıştır. Marksizm ise toplum ve tarihimizin özellik ve zenginliğini bir yana itmiştir. Toplumdaki iç çelişkilerin bir baskıya yol açmaması bir yana, Doğu'ya doğru bir ilgi ve yöneliş amaçlamayınca Türkiye'de sosyalizmin toplumla bir ilişkisi de kalmamıştır. Türkiye'de bu farklı siyasi düşünce akımlarının ve kadroların birbirine karşıtlığı Batı ile kurulmak istenen ilişkiler konusunda anlaşmazlıktır. Bu siyasi düşünce akımları toplum olarak sorunlarımızın çözümlenmesi yerine II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni koşullar doğrultusunda bizim Batı sisteminin iki farklı biçimine uyum sağlamamızı amaçlamıştır. Diğer deyişle mevcut Batı dünya egemenliğine karşıt bir özellik taşımamış, iki kutuplu dünya dengesine uyumlu dış siyaset önerisi olmuştur. Batı'nın bize olan yaklaşımı da bu yönde olmuştur. Türkiye'de tartışmalar takım anlayışının ve karşıtlığın dışına çıkmamıştır. Hatta genellikle önce takıma/cemaate dâhil olunup daha sonra dünya görüşü seçilmiştir. Türkiye'de toplum düşüncesinin siyasete aşırı bağımlılığından da bu anlaşılmalıdır. Siyasette/toplum düşüncesinde ilkeler yerine "ahbapçavuş" ilişkileri önemli olmuştur. Bu durum kolay takım veya dünya görüşü değişikliğinin de nedenidir. Siyasete ve toplum düşüncesine güvensizliğin bir nedeni de budur. Bu durumda kimi zaman bireysel çıkışlar veya bireysel düzeyde düşüncenin ve siyasetin bağımsızlığını ve onurunu savunmak önemli olmuştur. Kemal Tahir romanlarına ve düşüncesine olan ilgi ve tepki bu tavrın dışında değildir. Kemal Tahir sadece bir romancı olarak kalmamış, düşünür ve sosyalist kimliği de en az romancı kimliği kadar ilgi çekmiştir.

Kemal Tahir romanları ve düşüncesi üzerinde değişik yorumlar ve farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değişik yorum ve değerlendirmelerin önemli olan bir yönü Kemal Tahir'in görüşlerini benimseme/benimsememenin ötesinde, temsil ettikleri belli görüşler, inançlar doğrultusunda onu belli bir yere oturtmada (sağcısolcu, ilerici, İslamcılık, milliyetçisozyalist gibi) çektikleri güçlülük. Burada ortaya çıkan zorluk Kemal Tahir'i belli birtakımın adamı olarak değerlendirme konusundadır. Bu açıdan Türkiye'de belli görüşlerin sözcülüğüne soyunan kesimlerin Kemal Tahir'e karşı tavırları ortak olmadığı gibi, kendi içlerinde de belli bir mutabakat sağladıkları söylenemez. |

Aynı kesimler içinde bile Kemal Tahir'in romancı, düşünür kimliğine karşı büyük bir hayranlık duyulduğu gibi, tersine değerlendirmelerle, hakaretlerle de karşılaşmaktadır. Türkiye'de Batı düşünce biçimleri çerçevesinde Kemal Tahir konusunda verili ölçütlere dayalı değerlendirmenin yapılamaması Kemal Tahir romanları ve düşüncesinin gücünden ve genişliğinden gelmektedir. Diğer deyişle Kemal Tahir'in bu değerlendirmelerin kaynağı olan Batı düşünce biçimini ve kalıplarını aşmış olması verili ölçütlere dayalı değerlendirme yapmayı engellemektedir. Kemal Tahir'i tanıyanların ; bir gözlemi var. Kemal Tahir'in evinde "başka yerlerde bir araya gelmeleri mümkün olmayan çeşitli kökenden insanların, zaman zaman birbirlerinin varlıklarını yadırgayarak bir araya geldiklerimden söz edilir. Bu, Kemal Tahir'in hoşgörüsünün yanında, dünya görüşünün genişliğini göstermektedir,

Bu nedenle farklı düşüncede olan ve kendilerini Türkçü, İslamcı, sosyalist olarak tanımlayan kişiler Kemal Tahir'in açıklamalarındaki özgünlük yanında, toplum adına söz söyleme çabasından, yedilikten etkilenmişlerdir. Türkçü, İslamcı veya sosyalizm konusunda bağlandıkları akımların darlığını en azından Kemal Tahir'in şahsında sorgulamalardır.

Türkiye'de Türkçülük, İslamcılık, sosyalizm adına getirilen değişiklik önerileri Batı kaynaklı olmuş ve Batı doğrultusunda topluma yapı değişikliği önermenin ötesine geçmemiştir. Diğer deyişle tartışmalar/farklılıklar takımlar arasında "kapı önü" çekişmesinin ötesine gitmemiştir. Takımdan olmak toplumlararası ilişkilerdeki değişikliklere bağlı olarak toplu olarak belli görüşlerin değiştirilmesini veya toplu olarak belli görüşlerin savunulmasını da getirmiştir. Hatta Türkçü, İslamcı, sosyalist olmak için bu görüşleri savunmak ve bu görüşlerle ilişki kurmak da önemli değildir, takımdan olmak yeterlidir. Gerektiğinde takım değiştirmekle görüş de değiştirilmiş olmaktadır.

Bu nedenle Türkçülük, İslamcılık, sosyalizm anlayışları katıp biçimini almıştır. Bu kalıplar dışında j düşünmek/tartışmak hoş karşılanmamıştır. Bu kalıpların eleştirisi ancak Batı'dan alınan yeni kalıplara dayalı olarak yapılmıştır. Toplumun sorunlarının çözülmesini değil Batı ile yeni ilişkiler kurmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle düşüncenin ve takımların dayandığı zemin kaygandır. Türkçülüğü, İslamcılığı, sosyalizmi değişik koşullarda Batı'da farklı merkezlere dayamak mümkündür. !

Bu nedenle takım ve görüş değişikliği de normal karşılanmaktadır. Bu kısır çerçeve içinde çeşitli akımlar toplum ve tarihimizin özellik ve zenginliğini bir yama biçiminde kendi görüşlerini ve konumlarını meşrulaştırmak için kullanmışlardır. Türkçülük, İslamcılık, sosyalizm akımları Batı düzenine katılmada bir çözüm reçetesi olmanın ötesine gitmemiştir. Bu durum tartışmaların, araştırmaların önüne geçmiş, önerilen açıklamaların belli kalıp biçiminde donmasına yol açmıştır. Kemal Tahir'in kalıplara karşı olmasını bu açıdan anlamak gerekir. Kemal Tahir yanlısı veya karşıtı olsun çeşitli kesimlerin Kemal Tahir hakkında ilk değerlendirmeleri onun kalıpların dışında kaldığı biçimindedir. Bundan anlaşılması gereken Kemal Tahir'in sadece Türkçü, İslamcı, sosyalist kalıpları reddetmesi değil, tarihimize eğilme zorunluluğu ve sorumluluğu duymasıdır. Kalıpları reddetmek kendi başına anlamlı değildir. Hatta kalıpları reddetmek adına kimi zaman yeni kalıplar meşrulaştırılmakta, tartışılmadan eski kalıpların yerine konulmaktadır. Kemal Tahir'in şüpheciliği boşuna değildir. Ancak bu şüphecilik toplum düşüncesinin ve tarihin ilerlemesine yönelik bir şüphecilik değildir. Toplumlararası ilişkiler ve farklılaşmalar çerçevesinde yeni bir çözüm anlayışına dayanak olacak biçimdedir. Kemal Tahir'in tasası Türklüğü, İslamiyet'i, sosyalizmi çürütmek değil, mevcut Türkçü, İslamcı, sosyalist açıklamalarla hesaplaşmak ve onları aşmaktır. Bu nedenle diğer akımların savunucuları kendilerini "yerlilikle tanımlamazken, Kemal Tahir yediliğin savunucusu olmuştur. Türklüğün, İslamiyet'in ve sosyalizmin gerçek savunucusu Kemal Tahir'dir. Kemal Tahir'e bir suçlama olarak yöneltilen "Osmanlı komünisti" adlandırması onun kalıplar dışında kaldığının da birtür göstergesidir. Kemal Tahir'in yediliği Türk toplum ve tarihine, Doğu'ya bağlı bir yediliktir. Mevcut dünya egemenlik düzenine ve kalıplara uyumlu değildir. Bu nedenle verili Türkçü, İslamcı, sosyalist jargonun ve takımların dışında kalmaktadır. Ancak bu dışta kalmaya/dışlanmaya rağmen Kemal Tahir kendi yolunu kendi açmıştır. Herhangi birtakıma yaranma/yamanma çabası da söz konusu olmamıştır. Buna karşılık Kemal Tahir'in görüşlerinin bağımsız gücünden şu veya bu yönde belli etkilenmeler vardır. En azından Kemal Tahir'e ilgisiz kalmak mümkün olmamaktadır. Bunu, Kemal Tahir ile ilgili toplantılarda görmek mümkün olduğu gibi, Kemal Tahir ile ilgili olarak yapılan çeşitli tanıtım filmlerinde de görmek mümkündür. Kemal Tahir romanları ve düşüncesi hakkındaki yazılar, dosyalar, çeşitli toplantılar en azından birbiriyle

karşıt olan kesimleri bir konuda bir araya getirmesi, kendi görüşlerini sınamaları ve ortak bir tartışma platformu oluşturmaları açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Bir başka konuda bir araya gelemeyecek kişiler Kemal Tahir konusunda, bir ortamda bir araya gelebilmektedirler. Ancak yine de bu kesimlerin, bağlandıkları takımlar veya temsilcisi, sözcüsü oldukları görüşler nedeniyle, Kemal Tahir'e karşı tereddütlerini, olumsuz, dışlayıcı tavırlarını saptamak mümkündür.⁵

Kemal Tahir erken denebilecek bir dönemde, 1950'lerin başından itibaren resmî ideolojiden/tarih anlayışından ve onun sosyalist yorumundan kopmuştur. Halkın çıkarının, Batıcılığa karşıt bir tarih anlayışının ve sosyalizmin savunucusu olmuştur. Kendi adıyla yayımlanan ilk romanlarında (Esir Şehrin İnsanları, Köyün Kamburu ve Yedi Çınar Yaylası ve Rahmet Yolları Kesti) devletin Batıcılığa siyasi seçimine bağlı olarak Tanzimat'tan Cumhuriyet'e düzendeki değişiklikleri ele alırken, bu değişikliklerin ortaya çıkardığı toplumsal çürüme ve bozulmaya, mülkiyet ilişkilerine dikkat çeker. Bu değişme içinde toprak ağalığı ile eşkıyalık arasındaki kurduğu bağlantıyla, Yaşar Kemal'in İnce Mehmet romanıyla yaygınlık kazanan, eşkıyayı düzene/devlete başkaldırının bir sembolü hâline getiren sosyalizm anlayışıyla da ters düşer. 1950'lerin ikinci yarısından itibaren Kemal Tahir kendi sözünü, yöntem ve tavrını sadece romanları aracılığıyla değil çeşitli olaylar, tartışmalar, soruşturmalar aracılığıyla da doğrudan belirtmeye başlamıştır. Türk toplum ve tarihiyle ilgili kendi düşüncesini ortaya koyarak tartışmalara kendi adına müdahale etmiştir. Bu başkaları için rahatsız edici bir süreçtir. Bunun çeşitli örneklerini verebiliriz. "Softalık" konusundaki bir soruşturmada resmî görüşü savunan Batıcı aydınlar ile karşıtları arasındaki tavrın benzerliğini ortaya koyar. "Dışarıdan edinilmiş bilgileri benzetmeye, yakıştırmaya getirip kullanmak, işin kolayına kaçmak da bir çeşit softalıktır."⁶ Kemal Tahir'e göre dincimuhafazakar softalık ile sol-Marksist softalık aktarmacılık ve kaytarmacılık açısından benzerdir. Bu rastlantı da değildir. Batı mevcut egemenliğini sürdürme çabası içinde, Doğu ise günümüz egemen ilişkilerine bağlanma çabası içinde yaratıcılığını yitirmiştir. Yeni bir sıçrama veya aşamayı amaçlamamaktadırlar. Yeni bir sıçrama yerine mevcut egemenlik ilişkilerine katılarak pay alma çabası öne çıkmıştır. Bu durumda "softalık" (takım bağınazlığı) ortak özelliktir. Bu durum olayların sorgulanmasına, mevcut durumun sağlıklı

5.1980 sonrasında birtür"ideolojisizlikten","tutarsızlıktan"kaynaklanan ve bunu bilimin/dünya görüşünün gereği gibi sunulan bir ortamda geçmişte farklı konumda değerlendirilen çeşitli yazarlar hakkında "keşifler" yapılmış, çeşitli konular hakkında "ortak" belli değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır. Bu durum ile Kemal Tahir ile ilgili tartışma ve değerlendirmeleri aynı tutmamak gerekir.

6. "Softalık" konusunda soruşturmaya verilen yanıt, Yeni Ufuklar, Ocak 1960.

bir biçimde tartışılmasına engel olmaktadır. Bunun bir örneği de 27 Mayıs hareketi konusundadır. Kemal Tahir, 27 Mayıs darbesini ve ardından gündeme gelen ve Türkiye'de sosyalistlerin de savun- i maya koşuldıkları "toprak reformu" konusunu farklı açıdan değerlendirmiştir. Daha ilk bildirisinde : bütün mevcut uluslararası anlaşmalara bağlılığını ilan eden 27 Mayıs darbecilerinin ilericiliğini tar- j tışarak, toplumsal değişme ve toprak reformu konusunu bir başka biçimde gündeme getirmiştir. Sorduğu soru konunun özüdür. "Köylerden

şehirlere köylü akını var. Bunlar toprağından sökülüp j atılmış vatandaşlarımızmış. Üstlerine çeşitli açılardan ağıt yakılıyor. Devlet adamlarıyla aydınlar j toprak dağıtımından laf ederken, gecekondulara karasinekler gibi kümelenip büyük şehrin kara- ; borsa düzeninin kirli artıklarıyla geçinen bu köylü kalabalığı toprak dağıtımı meselesiyle neden j hiç ilgilenmez?"7 Kemal Tahir hem gecekondulaşmanın hem de toprak reformu konusunun birer bahşiş ve sadaka dağıtımından öteye geçmediğini, sol adına öne sürülen açıklamaların temelsiz- j liğini belirtir. Halkın geleceğe doğru hiçbir atılımının olmamasını, kaytarmacılık ve kolaycılığını j eleştirir. Döneminde geçerli olan "halk kuyrukçuluğu" siyasetinin cazibesine kapılmaz. Siyasetin mafyalaşmasına ve mevcut düzenden pay alma çekişmesine dönüşmesine karşı koyar. Toplumsal | değişmeden toplum özelliklerimizi yitirmemiz açısından belli sonuçlar çıkarır. Kemal Tahir'in somut gerçeklikler yerine verili kalıplarla düşünmeye karşı çıkışı bu nedenledir. Toplumsal değişme düzeyinde yaygın kabul gören göçşehirleşmeendüstrileşmekapitalizmsosyalizm şemasına dayalı ilerleme anlayışıyla mevcut gerçeklik arasındaki çelişkiye, geniş kesimlerin düzenden pay alma ça- bası içinde toplum özelliklerini yitirmesine, açmaz ve çürümeye dikkat çeker. Kemal Tahir'in darbeler, gecekondulaşma ve toplumsal değişme konusundaki saptamaları ancak günümüzde doğru- lanacaktır. Kemal Tahir bu gelişmelere karşı çıkışının temelinde bu değişimin ileriye yönelik hiçbir i atılıma dayanak olamayacağı görüşü vardır.

Kemal Tahir 1960 sonrası yayımladığı romanlarla Anadolu Türk toplum ve tarihinin çeşitli dö- j nemlerini ele almıştır. Bu tarihî serüven içinde ortaya çıkan siyasi seçimler toplum içindeki çekişme j ve çatışmaların da temelidir. 1960 sonrasında yayımlanan Kemal Tahir romanlarında Türkiye'de siyasi çekişme ve çatışmaların, iç hesaplaşmaların toplum yapısından veya toplumun kendi doğal | gelişmesinden kaynaklanmadığı, siyasi kadroların topluma dayanmak yerine Batı'daki belli siyasi ayrımlara dayandığını göstermiştir. Kemal Tahir, Türk toplumunun tarihî serüveninde "sınıflararası ! çatışmanın" olmadığını değil, bunun Batı'daki "toplum içi çekişme ve çatışmaya" benzemediğini ortaya koymuştur. Elbette Anadolu Türk toplum ve tarihinde de belli çekişme ve çatışmalar vardır. Anadolu Türk toplum tarihindeki temel değişimler, çatışmalar Doğu-Batı ilişkileri tarafından be- i lirlenmiştir. Bu ilişkiler tek yönlü değildir. Devletin siyasi seçimine bağlı olarak ortaya çıkan dünya görüşü aynı zamanda devlet ile toplum arasındaki çekişme ve çatışmaların, uyum veya uyumsuz- j luğun da temelidir. Kemal Tahir bu çekişme ve çatışmayı 1960 sonrası yazdığı bir dizi romanla ifade | etmeyi sürdürür. Esir Şehrin Mahpusu (1962), Kelleci Mehmet (1962), Yorgun Savaşçı (1965), Bozkır- I daki Çekirdek (1967), Devlet Anı (1967), Kurt Kanunu (1969), Büyük Mal (1970), Yol Ayrımı (1971) bu açıdan dönemin tartışmalarının odağına yerleşir. Kemal Tahir'in bize öğretilenleri sorgulamaya başlaması kolaycılığa, hazırcıl iğa alışmış kesimlerin alışkanlıklarını bozar. Kemal Tahir sadece dev- I leti/resmî görüş savunucularını değil, kalıplarla düşünen sosyalist kesimleri de rahatsız eder. Resmî düzenin sınırları genişleyerek bu kesimler parlamenter düzene katılırlarken, onlar da bu dışlamaya j kendileri açısından katılırlar. 1960 sonrası Türkiye'de sosyalistler resmî düzenin/kadroların sosyalist etiketli bir fraksiyonu hâline gelmiştir. Kemal Tahir 1960'larda artık sadece resmî kadroların

7. "Toprak Reformu" konusunda soruşturmaya verilen yanıt, Yeni Ufuklar, Ekim- Kasım, 1960.

değil, kendilerini bir icazet verme makamı gibi gören sosyalist çevrelerin de dışlamasıyla karşılaşmıştır. Hem resmî görüşün hem de sosyalizmin dışında değerlendirilmiştir. Kemal Tahir marjinal görülmeye rağmen "muhalif" tavrı, muhalefetinin gerekçesi ve çerçevesi üzerinde durulmamıştır. Buna karşılık romancılığı ve sosyalistliği üzerinde kuşku uyandırılmaya çalışılmıştır. Ancak özellikle Baykan Sezer'in gayreti ve ısrarı, Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına yayımlanan Sosyoloji Yıllığı kitabıyla farklı yazarların Kemal Tahir'i bir sosyalist olarak çeşitli görüşleriyle gündeme getirmesiyle bu dışlama tavrının aşıldığını söyleyebiliriz. En azından kendilerini Türkçü, İslamcı ve sosyalist olarak tanımlayan çevrelerin görüşleri tartışmalı hâle gelmiş ve ağırlıklarını kaybetmişlerdir. Nitekim artık "sağ"dan veya "sol"dan gelen olumluolumsuz Kemal Tahir değerlendirmeleri onun "Türk toplumdan yana, farklı bir sosyalizm" savunuculuğunu yaptığı kabulüyle başlamaktadır. Kemal Tahir bir romancıdır, sosyalisttir. Tartışmaların buradan başlaması bile bir ilerlemedir! Ama eksiktir. Artık Kemal Tahir ile birlikte Baykan Sezer düşüncesinin de gündeme getirilmesi gerekir. Bu açıdan Sezgin Kızılcık arkadaşın "Baykan Sezer, sosyolojimizin Kemal Tahiri'dir." sözü önemli bir başlangıçtır. Kemal Tahir kitabında yaptığımız gibi Baykan Sezer'e Armağan/Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi kitabında da Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisini özellikle ve ısrarla vurgulamamız rastlantı değildir.⁸

Kemal Tahir sağlığında 15 roman yayımladı. Ölümü sonrasında da yayın serüveni sürdü. Namuscular (1974), Karılar Koğuşu (1974), Hür Şehrin İnsanları (1976), Damağası (1977), Bil Mülkiyet Kalesi (1977) ölümünden sonra yayımlandı. 12 Eylül Döneminde Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı romanından TRT için hazırlanan dizinin yakılması, bunun yerine "miliyetçimuhafazakâr" olarak tanımlanan bir yazarın romanından yapılan dizinin yayımlanması Kemal Tahir'e karşı olan tavrın sürdüğünü gösterdi.⁹ Kemal Tahir 15 ciltlik Notlar'm yayını ve müstear isimle yazdığı polisiye çalışmalarla günümüz de yayın serüvenini sürdürüyor.¹⁰ Bu açıdan Kemal Tahir'in gündeme getirdiği konular üzerinde düşünce serüvenimiz bitmediği gibi, eski kitaplarının yeni baskılarıyla ve notlarının yayınlarıyla da Kemal Tahir bu sürece katkıda bulunmayı sürdürüyor. Öldüğünde bir yakın arkadaşı "Fırtına dindi." demişti, bir diğeri onunla mezarı başında telefonla konuşmaya çalışmıştı. Gerçekte ne "fırtına dinmişti" ne de cenazede herkesi gizlice gülmekten kaçtıracak bir biçimde ilişki kurmaya gerek vardı. Yazdıkları ve yazmadıklarıyla ortadaydı. Kemal Tahir sıradan bir romancı değil. Sadece roman yazarı da değildir. Yaptığı işin gerekleri, içeriği ve biçimi üzerinde düşünen, sorumluluk üstlenmek de kaçınmayan bir aydındır. Kemal Tahir Türk toplum ve tarihinin sorunlarını en geniş biçimde ve sosyalist olarak tartıştı. Roman yazarken de tartışırken de sosyalistti. Bunu bir kalıp olarak anlamamak gerekir. Kurtuluş Kayalı'ya göre Kemal Tahir edebiyattan gelen ve Türkiye'nin temel sorunları hakkında düşünce beyan edebilen eski dönem entelektüellerinden birisidir. Ama herhangi birisi değildir. Türkiye'de sanatçılar ikili rol üstlenmişlerdir. Bunun karikatürleştirilen veya yaptığı ikili işin bir tarafını abartarak kimi zaman karikatürleştiren bir örneği Ahmet Mithat Efendi'dir. Türkiye'de sanatçılarımız aynı zamanda belli görüşlerin oluşturulması, aktarılması rolünü de üstlenmişler, bunu sanat aracılığıyla veya sanatçı kimliğinden bağımsız olarak yapmışlardır. Bu ne-

8. Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Sosyoloji Yıllığı 11, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2004.

9. Bu "yakma" olayını aslında Kemal Tahir-Baykan Sezer görüşlerinin İ.Ü. Sosyoloji Bölümünde ağırlık kazanması boyutuyla birlikte değerlendirilmesi gerekir. O zaman

bu "yakma" olayının boyutu daha gerçekçi bir biçimde anlaşılabilir.

10. Burada notlan "hazırlayan" Melda Kalyoncu'yu sevgi ve saygıyla anıyorum. Umarım Melda Hanım'ın ölümü sonrasında diğer yayımlanmamış notlar ve çalışmalar da hazırlanarak yayımlanır. Şimdiye kadar yayımlanan dosyaların yayını Melda Hanım'ın arşivciliği, emeği ve birikimiyle mümkün olmuştur.

denle çoğu sanatçımız düşünce adamı olarak da değerlendirilmişlerdir. Kemal Tahir bir romancı ve sosyalist olarak Türk toplum ve tarihinin zengin geleneğinden yararlanma gereğini duyan ilk yazarımızdır. Roman için tuttuğu Notlar'm giderek "Tarih Notları" olarak (romanlarından bağımsızlaşması) anılması, Kemal Tahir'in notlara verdiği önem, bu notların roman için hazırlık notları olmanın ötesinde kendi başına önemini gösterir. Bu, onu sadece bir romancı ve sosyalist olarak değil bir düşünür olarak da değerlendirmemizi gerekli kılıyor. Romanları ve dünya görüşü çerçevesinde ortaya çıkan tartışmalar bu değerlendirmenin bir ürünüdür. Kemal Tahir, Batı saldırganlığına karşı, Doğu savunucusudur. Bu nedenle her türden Batı düşüncesi ile uyuşmamıştır. Ancak (Doğu ve Batı birbirinden ayrı dünyalar değildir.) sadece Doğu ve Batı farklılığından söz etmek anlamsızdır. Doğu ve Batı aynı sorunlara kendi konumlarından bakmışlardır, karşıt fakat aynı olay içindedirler, bu nedenle tek bir dünya tarihi vardır. Bir tarafın başarısı, diğer tarafın başarısızlığı olmuştur. Kemal Tahir düşünce serüveninin geldiği yer Doğu-Batı çatışması görüşüdür. Bu açıdan Kemal Tahir ile Baykan Sezer düşüncesi birbirinden ayrılmaz bir biçimde bütünleşmiştir.11 Sosyalizm savunusu Doğu ve Batı uygarlıklarını kuşatacak bir çözüm çerçevesinde, taraflararası çatışmayı ortadan kaldırma çağrısıdır. Bu anlaşılmadığı ve savunulmadığında geçmişte Kemal Tahir'i eleştiren birçok yazarın günümüzde Kemal Tahir'in adını anmadan onun bazı görüşlerini temelinden kopuk bir biçimde savunması, resmî görüşe muhalefetleri, kimin sözcülüğünü yaptıkları da anlaşılabilir. Günümüzde resmî görüş/devlet eleştirilerinin amacı Batı sömürsünü ve bakış açısını alternatif olmaya, aşılması mümkün olmayan bir düzen olarak göstermektir.

Kemal Tahir ile devletin/aydınların "kavgası" olduğunu söylemek kadar, "barıştığı"ndan söz etmek de bunun çerçevesi/yönü ortaya konmadığında anlamsızdır. Türkiye'nin başlıca sorunlarının açıklama düzeyinde bile olsa çerçevesi çizilmediğinden değişik biçimde devletle toplum barışmasından veya kavgasından yerli yersiz söz etmekte tereddüt edilmemiştir. Kavga veya barışma sanki özel/kişisel bir uyuşmazlık konusu veya düzene bir uyum olayı gibi tanıtılmıştır. Esas mesele Türkiye'nin Batı saldırganlığına karşı kendi tarihiyle, Doğu siyasi geleneğiyle barışmasıdır. Her türlü soygun ve sömürüye karşı çıkmaktır. Kemal Tahir'i "devlet yanlısı" olarak gösterenlerle, "devlet karşıtı" gösterenler aynı kişilerdir. Kemal Tahir daha sağlığında ortaya çıkan bu görüşler üzerinde durma gereği bile duymamıştır. Bizim de durma gereğimiz yoktur. Kemal Tahir'in veya temsil ettiği görüşlerin, Türk halkının hiç kimseden icazet almaya ihtiyacı yoktur. Aslında tersine bir durum vardır. Adı anılsın veya anılmasın günümüzde Kemal Tahir'den icazet alarak yaptıklarını meşrulaştırmaya çalışanlara veya onu referans yaparak kendilerini öne çıkaranlara karşı ölçüt Baykan Sezer düşüncesiyle kurdukları ilişkidir. Günümüzde Kemal Tahir gündeme getirilirken, Baykan Sezer'in görmezden gelinmesi Kemal Tahir'i unutturmanın, Kemal Tahir'in görüşlerini sonuçlandırmamanın bir başka biçimidir. Artık önemli olan sadece Kemal Tahir'e sahip çıkmak değil, bu tavra da karşı çıkmaktır. Baykan Sezer'e sahip çıkmak, Kemal Tahir'i savunmanın da ön şartıdır.

Kemal Tahir'in romancılığı ve düşünür yönü birbirini etkileyerek gelişmiştir. Kemal Tahir sadece Anadolu-Türk romanının değil, Türk toplum düşüncesinin de öncüsüdür. 2010 yılı Kemal Tahir'in yüzüncü doğum günüdür. Bir anlamda son yüzyıl "Kemal Tahir yüzyılı"dır. Kemal Tahir'in bugün "Osmanlı" ve "sosyalist" olarak tanımlanması bir eleştiri olmaktan çıkmıştır. Bu durum Osmanlı'nın devlet olarak siyaseten olmadığı dünyada Osmanlı'ya/Doğu cephe savunuculuğu si

11. Kemal Tahir'i "gerçeğin değişkenliği" gibi kalıp bir sözün ardına sıkıştırarak, bilimsel yaklaşımların kesinliğinden kaçındığını, sadece bir romancı olarak kaldığını söylemek de Baykan Sezer için bir söz söylememek için uydurulmuştur. İlginçtir bu tavır özellikle Baykan Sezer'i çok iyi tanıyan, eski "Kemal Tahir çevresinden" kaynaklanmaktadır.

yasetine duyduğumuz ihtiyacın bir ürünüdür. Kemal Tahir'in hâlen okunması, hayranlık duyulması, güncelliği bu nedenledir. "Biz gerçek emperyalizmle ergeç hesaplaşmak zorundayız... Bunu gerçekten yapmadıkça, Batı'ya hizmet teklif etmekle, belayı başımızdan def edemeyiz."12 Osmanlı'nın olmadığı son yüzyılda Batı saldırganlığına karşı Doğu savunuculuğunu, öncülük ve devrimciliğini düşünce düzeyinde Kemal Tahir-Baykan Sezer temsil etmektedir.

Kemal Tahir ve Sosyalizm

Kemal Tahir sosyalist bir yazar. Ama öncelikle bir Türk romancısı ve düşünürüdür. Bir Türk romancısı olarak Türk toplum gerçeğine ve sosyalizme ilgi duymuştur. Her iki uğraşı birbirini desteklemiş ve beslemiştir. Türk romanını savunduğu gibi Türk sosyalizminin de savunucusudur. Bu nedenle günümüzde "Türk solu", "yerlilik" denilince akla gelen ilk isimlerden biri olacaktır. Kemal Tahir'in döneminde sanatçı kimliği ile sosyalist kimliğini bağdaştıran pek çok yazar bulunabilir. Döneminin pek çok aydını bu özelliklerle tanımlanır. Ancak Kemal Tahir'in romancılığı ve sosyalizm anlayışını basit bir biçimde Türkiye'de dönemin eğilimleri ile bir tutmamak gerekir. Döneminin sanatçı ve sosyalist aydınları ile benzerliği yüzeydedir. Düşünsel konumunun farklılığı her iki konuda da onu döneminin yazarlarından ayırmıştır. Kemal Tahir'in romanları ve düşüncesi ile ilgili olarak olumlu veya olumsuz yazarların ortak bir noktası bulunmaktadır. Her iki taraf da Kemal Tahirl her türlü "alışlagelmiş görüşlere" karşı çıkan, "tersine çeviren" "aykırı" bir yazar olarak değerlendirmektedir. Bu yargılarda elbette belli bir gerçeklik payı vardır. Kemal Tahir'e tepki veya ilgi duyulması bu nedenledir. Bu bile daha başında Kemal Tahirl döneminin yazarları ve eğilimleri ile bire bir değerlendirmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Kendinden öncekilerden ayrıldığı gibi, döneminde de ayrı olarak değerlendirilmiştir. Bir anlamda tek başınadır. Bu tek başınalık onu öncü olarak değerlendirmeye izin verirken aynı zamanda aykırı yalnızlığını da açıklar. Bu yalnızlık, terslik yakıştırması elbette görecelidir. Türk toplumu Kemal Tahir'e gereken ilgiyi göstermiştir. Yine Kemal Tahir'in çevresinden, sohbetlerine katılan gençlerden öğretim üyelerine kadar pek çok kişiden söz edilmiştir. Bu çevrenin değişmesi Kemal Tahir'in kendisini sürekli geliştirmesine, çabası ve çalışkanlığına çevresinin bütünüyle ayak uyduramamasıdır. Bir yerde bu değerlendirme de önemli değildir. Kemal Tahir'in izleyicileri vardır. Esas önemli olan Türkiye'nin yaptığı Batılılaşma seçimi nedeniyle Kemal Tahir'in görüşlerine etkili bir biçimde sahip çıkılmamasıdır. Hem Batılılaşmaya karşı olması hem de sosyalist olması Kemal Tahir'i değerlendirme konusunda belli zorluklara neden olacaktır. Giderek değerlendirme çabasından

vazgeçilerek bir yandan müze malzemesi olarak kendisine saygı duyulacak, diğer yandan geçmişten gelen belli kalıp yargılarla fişleme ve ihbarcılık alışkanlığı birlikte sürdürülecektir.

Kemal Tahir'in tek başınalığı, verili gerçek karşısında tersliği, kalıplara uymaması dışarıdan yapılmış olumsuz bir değerlendirmedir. Ancak tek başına kendi önemi ile değerlendirilebilmek öyle kolayca elde edilecek bir sıfat değildir. Cesaret yanında kuramsal bilgi ve donanım da gerektirmektedir. Her ikisi açısından da dönemin şartları uygun değildir. Sosyalist olmak bir yandan her türlü takibat, hapis ve dışlama demekken, diğer yandan basmakalıp sözlerle de mümkün olmaktadır. Vedat Türkali'nin anıromanları bu açıdan okunabilir. Kahramanlarının donanımları, korku ve gerilimleri kolayca ironiye dönüşmektedir (yapmak istedikleri işin önem ve büyüklüğü yanında sınırlılıkları düşünülünce). Günümüz koşullarından bakıp bunu küçümsememek de gerekir. 1960 sonrasında koşullar görece değişmiş olsa bile bir önceki dönemin eğilimlerini içinde barındırmak-

12. Kemal Tahir, Yol Ayrımı, Bilgi Yayınevi, s. 436.

tadır. Kemal Tahir kimilerince "hassas" bazı konular ile uğraşmanın ne getireceğini kendi hayatında sınınamıştır. Bundan şikâyetçi de olmamıştır. Bildiğini ortalık yerde açıkça söyleyecek, yorumlayacak cesaret, bilgi ve donanım sahibi olması ile tanınmaktadır. Hem alışlagelmiş sosyalizm kalıplarını hem de Batıcılığa seçimini kurcalamaktadır. Bu, kolaycılığa alışmış Türk aydını için rahatsız edicidir. Kemal Tahir sosyalizm suçlaması ile 12 yıl hapiste yattıktan sonra gelen afla 1950 yılında çıktığında herkes aynı yerde, aynı görüşleri -"Sosyalizmin Kemalistyorumu"- savunur dururken, o hapisliğin her türlü sınırlamasına rağmen yeni çalışmalar ile çıkmış, sosyalizm ve Batı'nın ilericaliği (evrenselliği) konularında farklı görüşlere ulaşmıştır. Tek başınadır ama seçim başkalarınınındır, tek başına bırakan başkalarıdır. Kimileri gibi çevresini ve toplumu horlayarak ama onlardan her türlü desteği bekleyerek korunaklı bir sırça köşke çıkmış değildir. Bu durum bize konuyu Türkiye'nin sorunları ve konuları ile ilişkili fakat dönemin yaygın görüşleri ile sınırlanmadan daha geniş bir çerçeveye taşınması gerektiğini göstermektedir. O zaman alışlagelmiş görüşlere karşı çıkışının ve aykırılığının nedeni daha iyi anlaşılabilir. Bu konuda Baykan Sezer'in Kemal Tahir ile ilgili birbiri ile bağlantılı iki farklı değerlendirmesi var. Kemal Tahir'i bir yandan XX. yüzyıl romanının zirvesi, XIX. yüzyılın en büyük romancısı olan Dostoyevski çapında bir "romancı" olarak değerlendirirken, diğer yandan Marx kadar kendisiyle tanımlanır önemde bir "düşünür" olarak nitelemektedir.¹³ Kemal Tahir kendi sözü olan, kendi önemi ile tanımlanır bir yazar ve düşünürdür. Kemal Tahir'in romancı ve düşünür kimliğini ele alırken her iki konuda da bakışını, kendi düşünce sistemi ve karşılaştığı sorunlar içinde birlikte ele alınmalıdır.

Tartışmaya girmeden önce bir saptama yapmak gerekir. Kemal Tahir öncelikle bir Türk romancısıdır. Romancı kimliği ile Türkiye'nin sorunlarına yaklaşmıştır. Ancak yaşamı boyunca belli bir sistematik içinde düşünmüş ve belli konuları gündeme getirmiştir. Sanatçı kimliği ile düşünür kimliği bir bütündür. Bir başka deyişle roman konuları ve sorunları düşünür kimliği içinde ortaya çıkmıştır. Kemal Tahir'i bir düşünür olarak ele aldığımızda öne çıkan yönü sosyalist bir yazar olmasıdır. Ama burada önce sosyalizmden ne anladığı veya sosyalizmden gerçek anlamda ne anlaşılması gerektiği önemlidir. Kemal Tahir sosyalizme bir yandan Türkiye'nin sorunlarını anlamak, diğer yandan bu sorunlara çözümlenmesindeki katkısı oranında ilgi

duymuştur. Bu açıdan roman konuları ve elde ettiği bulgular Türkiye'nin sorunlarına sosyalist açıdan yaklaşmasının bir ürünüdür. Esas ilgi alanı Türkiye'nin sorunları ve konularıdır. Başkalarının yaptığı gibi kendisini tanımlamak için sosyalist değil Türkiye'nin yararına bir sosyalizm savunucusu olmuştur. Kemal Tahir'in sosyalizm ile ilişkisine bu açıdan bakmak gerekir. Sosyalizmin hazır kalıplarını Türkiye'ye uygulamak yerine, Türk toplum gerçeğinden yola çıkarak sosyalizme yaklaşmıştır. Sosyalist teoriye katkısı burada ortaya çıkmaktadır. Bu katkının önemini belirleyebilmek için Marksizmin ("bilimsel sosyalizmin) olduğu dönemin ve biçimin özellikleri üzerinde durulmalıdır.

Marksizm XIX. yüzyılda Batı'da yaygınlaşan ve endüstri toplumu olarak adlandırılan bir toplum türünün başlıca sınıflarından birisi konumuna gelmiş işçi sınıfının dünya görüşü niteliğindedir. Marksizm bu çerçevede önem kazandığı gibi endüstri toplumunun karşılaştığı sorunlara da yine bu çerçeve içinde bir yanıt getirmeye çalışmaktadır. Teori olarak kapitalizmin bir yorumu ve açıklamasıdır. Marksizm "Modern toplumla, büyük sanayi ve sanayi proleteryasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Modern dünyayı bütün çelişmeleriyle, meseleleri ile ifade eder."u Bu sorunların çözümüyle

13. Baykan Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", Ülke, Sayı: 27, Temmuz 1997; Baykan Sezer, "Doğu-Batı Çatışması ve Marxisme", Türkiye Günlüğü, Sayı: 15, Yaz 1991.

14. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, Yay. Haz. C. Yazoğlu, Bağlam Yay, İstanbul, 1992, s. 35.

ilgili rasyonel çözüm yollarını ve gelişme şartlarını (pratiğini) gösteren "en son, en gerçek bilimsel dünya görüşü" olarak Batı içinde etkinlik kazanmıştır. Bu dönemde sosyoloji de aynı iddiadadır. Ancak sosyoloji toplum içi sorunları sağlıklı bir bünyedeki kısmı bir hastalık gibi görerek toplumdaki ve toplumlararası ilişkilerden tecrit ederek çözmek istemektedir. Buna karşılık Marksizm (sosyolojiden farklı olarak) toplum içi sorunların çözümünü toplumlararası düzeyde aramaktadır. Marksizm düzen içi çatışmayı mutlaklaştırmış, düzen içi çatışmalardan yararlanarak (işçi sınıfı ayaklanmaları) işçi sınıfına "tarihsel görevinde" boğuşma bilinci verme görevi üstlenmiştir. Kendisini toplumlararası bir görüş ve örgütlenme olarak gündeme getirmiştir. Sosyalizm anlayışı ve mücadelesi işçi sınıfının burjuvaziye karşı kendi adına düzen değişikliği ve iktidar isteği ile biçimlenmektedir. Diğer bir deyişle işçi sınıfının sahip çıkmak istediği üretim düzeni burjuvazinin kurduğu ve işlettiği Doğu sömürü düzenidir. Batı işçi sınıfının konumunun yanlış değerlendirilerek dünyadaki temel çatışmanın burjuvaproleter çatışması olarak gösterilmesi Batı'nın sömürsüz bir dünya kurabileceği izlenimini yaratmıştır. Gerçekte burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki çekişme Doğu soygun ve sömürsünün hangi sınıf aracılığı ile daha akılcı ve verimli bir biçimde sürdürüleceği konusundadır. İşçi sınıfı Doğu aleyhine kurulan mevcut dünya dengesini ve sömürü düzenini aşan bir dünya siyaseti önerisi sunmamaktadır.¹⁵ Bu nedenle burjuvazi de kendi çözümünü evrensel olarak görmüştür.

Batı burjuva veya işçi sınıfı çözümünün evrenselleştirilmesi bir yerde Batı kimliğinin evrenselleştirilmesidir. Ancak bütün dünyanın Batı kimliği alması söz konusu olmayacağından gerçekte bu evrenselleştirme Batı dışı toplumların kimliğinin zorlanması, bozulması anlamına gelmektedir. Batı kimliğinin temelinde soygun ve sömürü vardır. Batı'nın soygun ve sömürüne ortak olmadan Batı kimliği almak mümkün değildir. Batı soygun ve sömürü ile tanımlanır ve

suçlanırken her türlü Batüaşma yanlısının ilerici sayılması sadece bize özgü bir tuhaflık değildir. Bu tuhaflık içinde temelde aralarında fark olmayan (ama Batı içi bölünmeler içinde anlamı olan) ilericigerici çekişmesinin de neyi tanımladığı anlaşılabilir olacaktır. Başka bir deyişle hem ilerici olmak hem de Batı yandaşı olmak mümkün değildir. Sosyalistlerimiz arasında geçerli olan temel tutum Batı'ya karşı olurken bile Batıcı bir tavır içinde olmalarıdır. Kemal Tahir bir sosyalist olarak önce Batı kimliğinin temelinde soygun ve sömürü olduğu için Batılılaşmaya karşı çıkmış, Batılaşmayı soygun ve sömürüye katılmak olarak görmüştür. Hele (geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'ndan vazgeçmemize karşın Batı'ya karşı toplumumuzun onurunu öne çıkarmak için belirtilen bir sözü kendi anlamından ve koşullarından kopararak) "Biz, Batı uygarlığını bile geçeceğiz." demenin en hafif deyimle biz onlardan daha fazla namussuz, soyguncu, sömürücü olacağız anlamına geldiğini söylemiştir. Türkiye'de Batıcılığa yanlıları -Türkçü, İslamcı veya sosyalist olsun fark etmeyecek- XIX. yüzyılda ortaya çıkan dünya dengesi içinde Batı içinde belli tarafların yanında yer almanın savunucusu olmuşlardır. Sosyalistlerimiz de bunun dışına çıkmış değillerdir. "Sosyalizm" ile "Kemalizm" arasında belli bağlantılar kurulması bu nedendir. Bu durum sadece sosyalistler için geçerli değildir. Türkçüler ve İslamcılar da Kemalizm ile belli bağlantı kurarak Batı ile uyumlu ilişkiler kuracaklardır. Bir başka akım ise Kemalizmi veya devleti reddederek Batı ile doğrudan ilişki kurma çabasında olduğu için giderek halka karşı Batı saldırganlığının azgın bir savunucusu olacaktır. Kemalizmin ilkeleri sonuçta imparatorluk döneminde devleti kurtarmak için savunulan, Batı'ya karşı belli bir direnci belirten ama uygulanamayan görüşlerdir. Terslik imparatorluk döneminde ortaya çıkmış bazı gö-

15. XIX. yüzyılda Batı'nın toplumlararası ilişkiler kurmak ve sürdürmek sorumluluğunu yüklenmesi Batı'nın yeniden örgütlenmesini gerektirmiştir. Endüstri toplum modeli Batı'nın Doğu ile yeni ilişkiler oluşturması ve geliştirmesi için kazandığı yeni bir biçim olmuştur. Baykan Sezer, Batı endüstri toplum yapılanması ve sorunlarını değişik yönleriyle kuramsal bir bütünlük içinde bize tanıtmıştır.

rüşlerin imparatorluk elden gittikten sonra da savunulmasıdır. Ancak Batı'ya karşı belli bir direnci belirten bu görüşlerden -söz gelişi devletçilikten- günümüz zor koşullarında vazgeçmek de toplumu savunmasız bırakmaktır. Türkiye Batıcılığa serüveni ile belli bir deneyim kazanmıştır. Her yeni öneri veya çözüm geçmiş deneyimleri de içinde kapsayarak aşmak zorundadır. Osmanlı'yı veya Cumhuriyet Dönemini görmezden gelmek, geçmişin bütün mirasını inkâr ederek günümüzü kendi ile başlatmak -bütünü ile dışarıya bağlanmak- gerçekte topluma karşı en büyük saldırı ve despotluğun işaretidir. Türkiye'de sosyalizm anlayışını da kapsayacak biçimde ilerencilik, çağdaşlık Batı tekelinde görülmüş, Batı değerleri olarak yüceltilmiştir. Ancak uygulamada geçerli olan seçim sosyalizm dışında aranmıştır. Türkiye'de sosyalizmin ağırlık kazanmamasının bir nedeni XX. yüzyılda Rusya'da Bolşevik Devrimi ile uygulama alanı bulan sosyalizm ile yeni Türkiye devletinin kuruluşu arasındaki birbirine karşıt ilişkidir. Resmî görüş yanlısı (Kemalizmin sosyalist yorumu) olsalar bile sosyalistlerimiz belli zorluklarla, sorunlarla karşılaşmışlardır.

XIX. yüzyıl sosyalizminin temel özelliği Batı dışı toplumların her türlü etkinliğini dışlamasıdır. Devrim gelişmiş Batı ülkelerinden beklenmektedir. XX. yüzyılda açıklama bazı yönleri ile değişecektir. Geçmişte işçi sınıfı ile ilişkili bir gelecek tasarısı olan Batı sosyalizminin ilk uygulaması

XX. yüzyılda Bolşevik Devrimi'yledir. XX. yüzyılda Batı içi denge değişmiş, sosyalizm Asya ve Doğu halklarının direnişini karşısında bu halkları Batı denetimi altına almanın, Batı ile ilişkilere uyumlu hâle getirmenin bir başka biçimi olmuştur. Bu nedenle "Tek Ülkede Sosyalizm" savunusu ile ifade edilen kapitalist Batı ile "Barış içinde Birlikte Yaşama" görüşü ile "Emperyalizme Karşı Savaş" görüşü birbiri ile uyuşmamasına karşın birlikte savunulabilecektir. Çarlık Rusya'sının yerini alan sosyalist devlet, çarlığı yıkan Batılaşma akımından kendini kurtaramamış, "Batı'yı savunma ödevini haksız ve yersiz olarak, kendi aleyhinde yürütememezlik edememiştir"⁶ Uygulanan biçimi ile sosyalizm Asya ve Doğu halklarının direnişini sürdürükçe Batı'ya hizmet eden bir ihtiyat yol olarak yedekte tutulmuştur. XX. yüzyılda sosyalizm tartışmalarının ağırlığı Doğu'ya kaymış ve bir devletler topluluğu aracılığı ile gerçekleştirmek istenen düzen hâline gelmiştir. Yeni Türkiye ise Doğu halkları için sosyalizm dışında bir başka Batı modeli örneği olmuştur. Bolşevik Devrimi gibi Türkiye'deki "Ulusal Kurtuluş Savaşı" Ad geldiği yer itibarıyla antiemperyalist düşünce ile bağdaşmamıştır. "Ulusal bağımsızlık" antiemperyalizm yerine giderek Osmanlı egemenliğinden kurtuluş savaşı olarak tanıtılmış, Türkiye Sovyetlere karşı Batı ile uyum kurmanın bir başka modeli olmuştur. Yeni düzenin belirtilmeyen ilkelerinden biri artık Sovyetler Birliği'ndeki düzen ile uyuşmazlığın belirtisi olarak "antikomünizm"⁷ r. Sosyalizm Batı içi bölünmede bir dış siyaset tercihi olarak -Batı yandaşlığı anlayışının dışına çıkamamıştır. İdareci kadroların "icap ederse komünizmi de biz getiririz."sözünü bu açıdan anlamak gerekir. Bu kadroların ilericiliğinden değil Batı ile karşılaştıkları sorunlar nedeniyle gerekirse sosyalizmi de devleti kurtarmak için bir yol olarak görmelerindedir. Ancak başlangıçta yapılan siyasi seçim sürdürükçe Türkiye'de sosyalizm siyasi bir akım olarak güç bela kendini sürdürebilmiş, Türk insanına ve tarihine doğru derinlemesine gelişecek yerde dışa dönük, teorinin özüne değil, kaba kalıplarına bağlanarak, halktan kopmuştur.¹⁷ Sosyalistlerimizin sosyalizmi âdeta dışarıdan beklmeleri ya da dışarı ile bağlantısı nedeniyle hemen yarın devrim olacak biçimde barikat edebiyatı yapmaları (bir yönü ile halktan kopuk pratiğin öne çıkması) teorisizliğin veya teorinin bir kalıp olarak alınmasının bir göstergesidir. Türk sosyalizminin Türk gerçeklerini açıklayan ve günümüze kalan işe yarar kalıcı bir esere sahip olmaması da bu nedenledir.

16. Kema! Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 216.

17. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, s. 70.

Sosyalistlerimiz daha başlangıçtan itibaren yedilikten, Anadolu Türk halkının tarihsel gerçeklerinden kaçarak, bütün değer ölçülerini Batı sosyalizminin ölçülerine uydurmuşlardır. 1960 sonrasında bir ölçüde kendi tarihimize yönelinmiş, Osmanlı gündeme gelmiştir. Ancak Marx tarafından Doğu toplumlarına açıklamak için üzerinde çalışılan ATÜT modeli de 1960 sonrasında Türkiye ve Batı dışı ülkelerin az gelişmişliğini, Batının ileriliğini açıklamak için bir şablon olarak kullanılmıştır.¹⁸ Batı soygun ve sömürüsü Batı dışı toplumların geleneksel ilişkilerini çözdüğü ve Batı uygarlığının yaygınlaşmasını sağladığı gerekçesi ile ilericilik olarak alkışlanmıştır. Sosyalizm Batılaşmanın bir parçası olarak görülmüş, kestirmeden Batı uygarlığına katılmanın bir yolu olarak anlaşılmış, Batı'nın dünya içindeki konumu tartışılmaya açılmamıştır. Bu açıdan "Türk sosyalistleri Türkiye'nin idareci kadrolarının kendilerine sosyalist etiketi yapıştıran bir fraksiyonu sayılabilir. Nasıl idareci kadrolar her şeyi devletten bekleyerek, temelde birikimi olmayan ve bu sebeple de geleceğe doğru gelişme imkânlarına sahip bulunmayan "yenilikleri" tepeden inme getirmişlerse, sosyalistler de Türkiye gerçeklerine

gidemediklerinden sosyalist açıdan tıpatıp böyle davranmışlardır... sosyalist görüş de, halkın uzağında debelenmiş, tıpkı idareci kadrolar gibi kurtuluşu uzun zaman dışarıdan beklemişlerdir. Bu bekleyişin boş veya uzun vadeli olduğu anlaşılınca da -sözgelimi bugün (1960'lar)- gene sosyalist başarı, halkın bilhassa işçi sınıfının dışında -ara zümrelerdenyani ordudan, gene proletaryaya yabancı güçlerden beklenmeye başlanmıştır,"19 Kemal Tahir bir sosyalist olarak çeşitli görüşler altında öne sürülen Batılılaşmaya Batı'nın soygun ve sömürüsüne katılmak, yandaş olmak anlamına geldiği için karşı çıkmıştır. "Sosyalizm de Batıdan kalıp olarak alındığı takdirde, burju- valaşma Batılılaşmasından başka bir sonuç veremez. Doğulu toplum aydınlarının- devrimcilerinin- kendi memleketlerindeki tarihsel gerçekleri sosyalist bilimi yerlileştirecek, aksiyonda işe yarar teori hâline getirebilecek kadar bilgiye sahip olmamaları" hâlinde "sosyö//sf olduğunu sanan bir memleket uzun süre uydu olmaktan ve uyduluğun getirdiği maddi ve manevi zararlardan kurtulamaz."20 Kemal Tahir Türkiye'ye belli kalıpları şemalar biçiminde aktarılan sosyalizme karşı çıkmış, gerçek sosyalizminden yana olmuştur. "Buradakisosyalizm, Batı için düşünülmüş, bir bakıma (onun tek bildiği) sömürüyü bir zaman daha sürdürecektir (bir manivela olan) sosyalizm değildir. Gerçek sosyalizm, her çeşit sömürüyü gerçekten kaldıracaktır sosyalizmdir."* Kemal Tahir daha düşünsel gelişmesinin başından itibaren Batı toplum ve tarihiyle farklılığımız yanında çıkarlarımızın da Batı'dan farklılığını savunmuştur. Bu doğrultu çeşitli yaklaşımlarına rağmen değişmemiş ve buradan Doğu-Batı çatışması görüşüne gelmiştir. Bu çabanın sosyalist bir Türk romancısından gelmesi rastlantı değildir. Türkiye XIX. yüzyıl öncesinde olduğu gibi, XIX. ve XX. yüzyılda da -etkinliğimiz ayrı bir tartışma konusu olsa bile- dünyadaki gelişmelerin en önemli taraflarından biridir. Herhangi bir Doğu ülkesi değildir.

Kemal Tahir şabloncu sosyalizm anlayışına karşı çıktığı için mevcut açıklamaları zorlamıştır. Gerçeğe saygısı nedeniyle önceliği belli kalıplara, şemalara değil Türkiye gerçeğine vermiştir. Diğer bir deyişle anti-Marksist olduğu için çizgi dışına çıkmış değildir. İnkâr değil, aşma ve Marksismi zenginleştirme biçiminde sosyalizme sahip çıkmıştır. Amacı Doğu'nun ve Türkiye'nin yaratıcılığını

18. Marx'ın çalışmalarında sözü edilmesine karşın uzun süre gözden uzak tutulan ancak 1960 sonrasında gündeme getirilen ve Türkiye'de de ilgi gören ATÜT ilgili değerlendirmeler de sonuçta belli kalıp ve şemaların dışına çıkmamıştır. Kemal Tahir başlangıçta ATÜT'e ilgi duymuş, giderek kuramı Osmanlı deneyimi ve toplum gerçekliği önünde sınıyarak mevcut açıklamaların dışına çıkmıştır. Döneminin aydınlarından ve düşünce serüveninden ayrılmıştır. Bunun üzerinde ayrıca durulması gerekir. Bu yazıda bilerek ihmal ediyoruz. Bu konuda Baykan Sezer ve Kurtuluş Kayalı'nın değerlendirmelerini anımsatmakla yetineceğiz.

19. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, s. 50.

20. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, s. 28.

21. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, s. 5.

ve ağırlığını sosyalizme katmaktır. Kemal Tahir'in Türkiye'den yana bir sosyalizmi, yerliliği savunması sömürsüz bir dünya özlemi ile birliktedir. Türkiye'de Batı'dan aktarma (tercüme) bir sosyalizm anlayışının sözcülüğü yerine, dünyada Türkiye'nin sözcülüğünü tercih etmiştir.

Yerliliği, Türk sosyalizmini savunması bu anlamdadır. Rusya'ya seyahatinde kendisine ısrarla Sovyetler Birliği lehine söz söylemesi için Çin sorunu hakkında ne düşündüğünü sorulduğunda verdiği cevap öğreticidir. Kemal Tahir'in tavrını ve diğer sosyalizmin savunucularından farklılığını açıkça yansıtır. "Neresidir? Çin nedir" der "Külâh mıdır?" ve ekler "Yahu... siz bana Türkiye'yi sormuyorsunuz da neye Mao Çe Tung'u soruyorsunuz?" "Herhalde bir sosyalizm yapıyorsunuz, aklımın ermediği bir şey yapıyorsunuz; bu beni ilgilendirmiyor!" Kemal Tahir taraflardan birinin yanında yer alarak kimliğimizi ve yerimizi belirlemek yerine önce kendi tarafımızı tutmak gerektiğini ve sonra onlardan fayda mı görürüz zarar mı görürüz ona bakacağımızı söyler. Döneminin sosyalistleri enternasyonalizm adı altında belli tarafların sözcülüğünü yapmaktadır. Sosyalistlerimizin bu tavrı ile geçmişte Batı içinde farklı taraflarla olan ilişkilerine göre farklı görüşleri savunan Batıcılığa yanlısı aydınlarımız arasında bir fark yoktur. Kemal Tahir'in karşı çıktığı budur. Bu denenmiştir. "Bizim tarihimiz kendi tarafımızı tutmayan dış taraf tutma tarihidir... Hem burjuvalarımızın hem sosyalistlerimizin tarihi budur. Şimdi artık yeni baştan, eski denenmiş ve bizi çukura getirmiş bir şeyi yeni baştan sınamak aptallık olur." Geçmişte de sosyalistlerin kendilerini Stalinci ve Troçkist olaraktanıttığını fakat onlardan başka "Türksosyalisti"nm görülmediğini, "Türkiye'yi unuttukları" n\ belirtir. 1960'larda da sosyalistlerimizin Sovyetler Birliği, Çin veya Küba'da neler olduğu, nasıl yapıldığı ile ilgilendiklerini ancak kendimizle ilgili olmadığımızı, tartışmaların yanıltıcı, zaman tüketici ve Türkiye'yi sosyalizme götürmekten sapıtırıcı nitelikte olduğu uyarısında bulunmuştur.²² Kemal Tahir'e göre hem Batı emperyalizmi ile uyum ve barış içinde yaşamak hem de emperyalizmle boğuştuğunu söylemek aldatmacadır. Batı kapitalizmi ile barış içinde bir arada yaşama siyaseti güderken, sosyalist toplumlarla çekişme hâlinde olunması ve aralıksız parçalanınaya düşülmesi sosyalizm uygulamalarının tehlikeli bir aldatmaca veya aldanmaya dayandığını gösterir.²³ Bu aynı zamanda Türkiye'de uygulanan siyaset için de geçerlidir. Türkiye bir yandan Batı dışı toplumlara örnek olarak gösterilirken, diğer yandan yakın bağları olduğu bölge halklarıyla veya genel olarak "mazlum halklar" ile ters düşecektir. Arası açılacaktır. XX. yüzyılda dünyadaki gelişmelere damgasını vuran ve birbiri ile bağlantılı olan iki devletten biri olan Sovyetler Birliği günümüzde kendisini tasfiye etmiştir, Türkiye ise yeni bir yol ayrımındadır. Türkiye ya bütün dünyada geçerli olacak yeni siyasetin temsilcisi olacak ya da hem Batı'da hem de Doğu'da kendi yeri ve rolü tartışılır bir devlet olarak yeni sorunlarla karşı karşıya gelecektir.

Sosyalizmin bilimsel teori ve pratiği tarihin bir bütün olarak hareketi ve oluşumu, insanlığın bu bütünlük içindeki çelişki ve çatışmaları tarafından belirlenir. Günümüzde Batı sosyalizmden vazgeçmiştir. Batı sosyalizmi dünyadaki temel çelişkiyi işçi sınıfı ile burjuvazi veya kapitalist blok ile sosyalist blok arasındaki çatışma olarak göstermiş ve bugün geldiği yerde bu çelişkinin aşıldığını belirterek sosyalizmin sonundan söz edilmiştir. Gerçekte sona eren Batı sosyalizmidir. Sosyalizmin sınırlılığı varsa burada aranmalıdır. Kemal Tahir sosyalizmin bu sınırlığını aşmış, toplumlararası farklılıklarından yola çıkarak Doğu-Batı çatışması görüşüne ulaşmıştır. Toplumlararası ilişkilerin en geniş ifadesi Doğu-Batı çatışmasıdır. Toplumların yer ve çıkarları bu çatışma içinde belirlemektedir.

22. Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler 1960-1970 (Tartışmalar, Nedenleri, Çözüm Önerileri), Toplum Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 53-55.

23. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, s. 173.

Türkiye ve Doğu saldırıyı başlatan değil kendisini savunan taraftır. Sosyalizm sonuçta soygun ve sömürünün olmadığı bir dünya özlemi, insanlığın bütün birikimlerini kapsayan ileri bir uygarlık projesidir. Sömürsüz bir uygarlık kurmuş ve yaşatmış olan Doğu'nun bu özlemine Batı kayıtsız kalamamıştır. Batı'da ilk defa işçi sınıfı aracılığı ile getirilen sömürsüz bir dünya önerisi önemlidir. Kuramdaki yanılğı bu haklı isteğin reddedilmesini gerektirmez. Ancak XIX. yüzyıldan bu yana geçen sürede Batı sosyalizmi Doğu ile ilişkilerde çözüme temel olacak yeni bir Batı kimliğinin savunusunu yapamamıştır. Günümüzde Marksizmin sonu, sosyalizmin sonu görüşlerinin savunulması Doğu'ya karşı açık ve kıyasıya bir savaş ilanıdır. Batı için düşünülmüş ve sömürüyü sürdürebilecek bir sosyalizm bile Batı'da artık savunulamamaktadır. Sömürünün ortadan kalkmasını sömürücü Batı'dan beklemek yanılğı olmuştur. Yanılğı sömürünün son bulacağı görüşünde değil, temel çelişkinin yanılış saptanmasındadır. Bu yanılığının sürmesinde Doğu sosyalistlerinin de kolaycılığa, kaytarmacılığa yatkınlığı önemli bir rol oynamıştır. Buna karşılık sosyalist bir Türk romancısı sanatçı sezgisi ile bu yanılığa karşı çıkmıştır. Kemal Tahir'in XX. yüzyıl romanının zirvesi ve Marx gibi kendi önemi ile tanımlanabilir bir düşünür olması boş bir övgü değildir. Kemal Tahir ve Baykan Sezer, Batı soygun ve saldırıları karşısında Türkiye'nin öz güvenini ve direniş geleneğini temsil eden XX. yüzyılın büyük Doğu devrimcileri ve düşünürleridir. Dünya ve Türkiye bu zenginliğe sahip çıktığı ölçüde soygun ve saldırılar önünde seyirci olmaktan çıkacaktır.

BATI KOPYACILIĞINDAN KURTULMANIN VE KENDİ GERÇEKLİĞİMİZE YÖNELMENİN RUHU OLARAK TEK YERLİ FİKİR İKİZİMİZ: KEMAL TAHİR İLE BAYKAN SEZER

Sezgin Kızılcelik

"Toplumların (milletlerin) yolları tarihlerinden vurulur" "Tarihin akışı üzerinde Batı'nın etkisi, yaz ve kış dönemlerinde saatleri birer saat ileri ya da geri aldirmaktan öteye gitmemektedir

Giriş ya da Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi Üzerinden Özgün Düşüncemizin Ana Damarını Belirginleştirmek

Özgün düşünce geleneğimizin ana damarını oluşturan Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisinden şimdiye değin kapsamlı bir biçimde söz edilmemiştir, iki düşünür arasındaki diyalog ve yakınlık, ayrıntılarıyla ortaya konulmamıştır. Onlar arasındaki tefekkür benzerliğine belirli ölçüde değinilmekle yetinilmiştir. Bilhassa Kemal Tahir üzerine yapılan incelemelerde Baykan Sezer'den çoğu kez söz edilmemiştir, iki düşünce adamı arasındaki fikrî temas görmezlikten gelinmiştir. Büyük mütefekkir, romancı Kemal Tahir ile onun sosyolojik yansıması Baykan Sezerin zihin dünyalarını birbirlerinden soyutlayarak tahlil etmek, doğru değildir. Onların fikir sistemlerini birbirinden kopartarak değerlendirme yolları aramak, beyhûde bir çabadır. Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi, üzerinde ciddiyet ve hassasiyetle durulması gereken bir konudur. Konu derinliğine araştırılmaya muhtaçtır. Çünkü aralarındaki bağlantı, Türk düşüncesinde ve sosyolojisinde özgün görüşlerin ve yaklaşımların ana menşesini teşkil edecek öneme haizdir. Doğulu bir hüviyete sahip olan Türk toplumunu ve tarihini, Batılı genellemelerin ve kalıpların dışına çıkararak, farklı ve yeni açılardan ele almış olmaları hasebiyle derinlemesine ele alınmayı hak etmişlerdir. Toplumumuzla, tarihimizle, kültürümüzle ve değerlerimizle kopartılan bağlarımızı yeniden tesis etmek, ikisi arasındaki düşünsel birlikteliğe daha etraflıca yoğunlaşmayı gerektirmektedir. Başkasıyla değil, kendimizle ilgili olmak; yabancıya değil, kendimize taraf olmak; ecnebinin safında değil, insanımızın yanında saf tutmak; evrensellik aldatmacalarının değil, yerliliğin izinden gitmek, Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisine odaklaşmakla mümkündür.

Memleketimizde özgünlüğü ve yerliliği, Kemal Tahir-Baykan Sezer sosyoloji çizgisi temsil etmektedir. Gerçeklerimizi bilmemizin, ona yönelmemizin/dönük olmamızın, insanımızla bağlantılarımızı sürdürmemizin ve halktan kopmamamızın yolu, onların fikirlerinden geçer. Bu ülkenin yolu, Kemal Tahir-Baykan Sezer sosyolojisinden vurulmuştur. Toplumumuzu ve tarihimizi tetkik etmek, onların sosyoloji anlayışlarını benimsemekle doğrudan bağlantılıdır. Özgün düşüncelere ulaşmak ve yeni ufuklara yelken açmak, ikisi arasındaki yakın diyalogdan hareket etmekle söz konusu olabilir. Onların açtığı yoldan saparak insanımızın ana karakterini, toplumumuzun yapısal özelliklerini, tarihimizin zenginliğini kavramak güçtür. Onların, insanımıza, toplumumuza ve tarihimize açılan en sağlıklı pencereler olduğunu düşünüyoruz.

Türk toplumunun dehlizlerine girmek, onlara temas etmekle mümkündür. Türkiye'nin geçmişine, bugününe ve geleceğine yönelecek araştırmacıların başlıca uğrak alanı durumundadırlar. Türkiye'yi tanımak, halkımızı anlamak, Kemal Tahir-Baykan Sezer düşünce sistemini tanımaktan geçer. Bu ülkenin gerçekleriyle, sorunlarıyla, trajedileriyle, dramlarıyla ve travmalarıyla yüzleşmek isteyenler, öncelikle onların metinleriyle yüz yüze gelmek, onlarla sağlıklı bir ilişki kurmak mecburiyetindedirler. Toplumumuzun ruhuna ve dokusuna, insanımızın benliğine ve hücrelerine temas etmenin yolu, onların düşünceleriyle muhakkak kesişir. Türk toplumunun tarihsel ve toplumsal gerçeklerine yönelen birisi, Kemal Tahir ve Baykan Sezer ikilisine sırtını çevirerek ya da bu ikiliyi görmezlikten gelerek bir yere varmakta zorluk çeker. Bünyemizdeki yapısal hastalıklardan, Batı virüsünün yaptığı tahribatlardan, Batı saplantısından ve takıntısından kurtuluş reçeteleri onların metinlerinde mevcuttur. Söz konusu düşünür çiftimiz, bizim için önerilen, bizi çöküşten kurtaracağı iddia edilen panzehirlerin, yani bize dıştan dayatılan Batılı görüşlerin, şemaların, sosyoekonomik, kültürel ve politik tercihlerin, bizi nasıl zehirlediklerini ortaya koymuşlardır. Ana meselelerimizin kaynaklarına inmeyi ve çözüm sahibi olmayı arzuluyorsak, onların tezlerinden ilham almalıyız. Süregelen bocalamalarımızın ve kısır döngü içinde debelenmelerimizin sebepleri, çözüm öneriyle birlikte Kemal Tahir-Baykan Sezer fikir sisteminde vardır. Bedenimizde ve sosyal bünyemizde görünenin arkasındaki derinliğe inmek, artyörelere ve ardalanları kazmak niyetini taşıyorsak, Batı düşünce anaföründe kaybolmamış Kemal Tahir-Baykan Sezer ikilisinin düşünce sistemlerine sürekli gidiş gelişler yapmak durumundayız. Taşlaşmış, yerleşmiş, katlaşmış, alışılmış ve putlaştırılmış kalıpların dışına çıkarak, yani şablonculuktan, şemacılıktan, kalıpcılıktan, kopyacılıktan ve kaytarmacılıktan uzak durarak, sosyal yapımızın öz niteliklerini keşfetmek, geçmişimizi ve onda saklı olan bugünümüzü ve geleceğimizi aydınlatmak, insanımızın ruhunun ve davranışlarının derinliklerinde var olan gerçeği gözler önüne sermek, kısaca toplumumuzun ve insanımızın niteliğini ve kimliğini idrak etmek, insanımızı iyi tanımak ve onu kendisine sunulmuş ölçüler içine yerleştirmemek istiyorsak, onlara doğru hızlıca yol almamız gerekir. Onlar, Batı ikliminde yetiştirilmiş "izm'Tere ve şematik düşüncelere karşı onurlu mücadele vermişler, hazır reçetelere meydan okumuşlar, kopyacılıktan uzak durmuşlar, kalıplarla asla yetinmemişlerdir. Onlar, kendi fikri ve sözü olan, sözünü tüketmemiş çözüm sahibi isimlerdir.

I

Bir Ruh ve Düşünce İkizini Anlamaya Çalışmak ya da Kemal Tahir ile

Baykan Sezer'i Birlikte Düşünmek

Kemal Tahir ile Baykan Sezer arasındaki düşünsel temasta, kalıplara sığmayan devasa fikir zanaatçısı Kemal Tahir'in görüşleri daha bir belirleyicidir. Kemal Tahir'in sağlam zemin üzerinde açtığı patikadan sağa sola savrulmadan doğru yürüyen ve gittiği yolu genişleterek daha da sağlamlaştıran Baykan Sezer olmuştur. Baykan Sezer, Kemal Tahir düşünce sistemini en iyi temsil eden ve derinleştirerek geliştiren sosyoloğumuzdur. Bilindiği üzere, Kemal Tahir'in yaşadığı dönemde, onun etra- ! fında âdeta pervane gibi dönen ve kendilerini "Tahiriler"olarak adlandıran insanlar ortaya çıkmıştır. Fakat Kemal Tahir'den sonra batıdan esen rüzgarların etkisiyle "Tahiriler'in her biri farklı yerlere savrulmuşlardır. Baykan Sezer, oraya buraya kaçışan, sağa sola yalpalayan "Tahiriler"den değildir. Baykan Sezer'i, kendini "Tahiriler"takımının içinde gören"köksüzler"arasında asla düşünmemek gerekir. Baykan Sezerin, havayı koklayıp batı

ikliminin sisli olmasıyla oluşan konjonktüre göre Kemal Tahir'e hayranlık duyanlarla ve ona gönderme yapanlarla bir ilişkisi yoktur. Baykan Sezer, çağdaşları arasında Kemal Tahiri ilk kez doğru kavrayan ve onun düşün mirasını geliştiren düşünür olmuştur. Baykan Sezer, Kemal Tahir'i hiçbir kalıba sığdırmadan tezlerinden çıkış bulmuş, onun görüşlerini edebiyat sahasının dışına taşıyarak sosyolojik olarak yeni baştan ele almış, sosyolojik çerçeveye yerleştirmiş ve böylelikle daha fazla muhkemleştirmiştir.

Kemal Tahir'in düşünce sistemini Türk sosyolojisinin içinde yoğuran Baykan Sezer'den evvel, sosyolojimizde ondan neredeyse hiç söz edilmemiştir. Türk tarihi ve toplumu üzerine eğilen sosyo-

* Kemal Tahir, Notlar/Sonat Edebiyat 1, s. 364.

** Baykan Sezer, "Etnik Gruplara Duyulan İlgisi" s. 66.

loğlarımız, ondan bihaber sosyoloji yapmışlardır. Bazıları, "takım"dan olmadığı için onu yok saymışlar, bazıları ise "o bir romancı" deyip onu "meslek"ten görmedikleri için dikkate almamışlardır. Sosyolojimizde Kemal Tahir ilgiyle karşılanmamıştır. Kemal Tahir'e duyulan ilgi, Baykan Sezer sayesinde gerçekleşmiştir. Kemal Tahir üzerine odaklanan Baykan Sezer, sonunda onunla birlikte anılır hâle gelmiş¹, onun ruh ve düşünce ikizi olmuştur.² Bu nedenle, Baykan Sezer'i, o daha hayatta iken, ilk baskısı 2000 yılında yapılan Baykan Sezerin Sosyoloji Anlayışı metnimde, "sosyolojimizin Kemal Tahiri"³ olarak nitelendirmiştim. Yazdığı romanlarla Türk toplumunun ana meselelerine eğilerek insanımızın ufkunu genişleten Kemal Tahiri⁴ düşünce sistemine işlerlik kazandıran ve canlı tutan Baykan Sezer'dir. "Kemal Tahir'in başlattığı düşünce zenginliğinin belli çalışmalarla sürdürülmesi ve bütünlük sağlanması Baykan Sezerle mümkün olmuştur."⁵ Baykan Sezerin sosyoloji anlayışının biçimlenmesinde Kemal Tahir'in rolü büyüktür.⁶ Baykan Sezerin Türk toplum tarihine ve gerçeğine yönelmesinde Kemal Tahir'in metinlerine yoğun bir ilgi duymuş olması ve onunla tanışması belirleyici olmuştur. Türk toplumuna ilgi gösteren ve "Türk gerçeğine yönelen kişinin Kemal Tahiri mutlaka bilmesi, tanınması gerekmektedir."⁷ Baykan Sezer, Kemal Tahir'in fikir sistemine göre bir sosyoloji yapmıştır. "Sosyolojiyi ben meslek olarak seçmedim. Sosyoloji, benim ilgi alanımdır."⁸ diyen Baykan Sezer, Kemal Tahir'in ana tezlerini sosyolojik çalışmalarının merkezine yerleştirerek Türk toplumunu

1. Sezgin Kızılcıkel; "Kemal Tahir'in Türk Sosyolojisindeki Yeri ve Önemi", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (iç.), Yayına Hazırlayanlar: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılcıkel Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 103.

2. İkisi de 63 yıl yaşamıştır. Kemal Tahir, 1910-1973, Baykan Sezer ise 1939-2002 yılları arasında yaşamıştır.

3. Sezgin Kızılcıkel; Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı, 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 259.

4. Kemal Tahir, büyük bir romancıdır. Kendini "gerçekçi romancı"olarak tanıtarak etmiştir:"Ben bu memleketin gerçekçi romancısıyım! Köpoğlu köpeklerin hoşça vakit geçirmeleri, körpe kızların heyecanlanmaları, şimdiye kadar öğrendikleriyle ölmeye

karar vermişlerin doğru bildiklerini yeniden tastikliyerek, onları ucuza sevindirmek, güvencirmek için yazmıyorum." (Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 68). Türk romancısının ana görevi, imparatorluk kurmak gücüne sahip insanımızın geleceği kurtaracak cevherini, bu cevherin tarih boyu taşıdığı insancıl birikimi, bu birikimin gelecekte işe yarar yönünü ortaya çıkarmaktır (a.g.e., s. 100). Kemal Tahir, sadece roman yazan birisi değil, aynı zamanda bir roman kuramcısıdır [Hilmi Yavuz, "Bir Roman Kuramcısı Olarak Kemal Tahir", İskender özsoy, Kemal Tahir Kaynakçası (iç.&ek), Barış Matbaası, İstanbul, 1979, s. 67-70]. Kemal Tahir, kuram sahibi bir romancıdır,"kuramsal Türk romanının babasıdır." [Zühtü Bayar, "Kuramsal Türk Romanının Babası", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 73-74]. Roman, felsefi, İlmî ve tarihî temellere sahip olmalıdır. Bir kuram, iddia ya da ve tez üzerine bina edilmelidir. "Romanlar muhakkak tez'li olmalı"dır (Kemal Tahir, Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar, Yayına Hazırlayan: Fatma İrfan Serhan, Sander Yayınları, İstanbul, 1979, s. 174). Roman, İnsanı aydınlatan, insanın ay gibi hiç görünmeyen öteki yüzünü gösteren bir sanat koludur (Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 39). Kemal Tahir'e göre, romancının vazifesi, drama düşmüş insanı incelemektir [Turhan Tükel, (Oturumu Yöneten); Beş Romancı Köy Romanı Üzerinde Tartışıyor (Fakir Baykurt, Kemal Tahir, Mahmut Makal, Orhan Kemal, Talip Apaydın), Düşün Yayınevi, İstanbul, 1960, s. 36]. O, romanda drama takılmış, drama düşmüş insanı şu şekilde izah etmiştir: "Romanda drama takılmış insan, elleri ayakları tuttuğu hâlde, hatta yüksek atlamada, iki metreyi aştığı hâlde, önüne koyulan bir toplu iğneyi aşamayan adamcağızdır." (Kemal Tahir, Notlar/Çöküntü, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 12). özü itibarıyla roman,"Bir terkip ve inşa hadisesidir. Onda bir hayat parçası muhtelif hatlar halinde mazisi, hâli ve istikbaliyle realist bir zaviyeden tespit edilmiş olarak yaşar." (Kemal Tahir, Notlar/1950 Öncesi Cezaevi Notları, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 127). Kemal Tahir, "insanları toplum yasaları içinde inceleyen, eleştiren, açıklayan, böylece zenginleştiren bir araç" olarak tanımladığı "gerçekçi roman"ı önemsemiştir (Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, s. 90).

5. Ertan Eğribel; "Kemal Tahir'de Roman ve Toplum Gerçeği Açısından Yöntem", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10:

Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (iç.), Yayına Hazırlayanlar: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 86.

6. Kızılçelik, Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı, s. 53-78.

7. Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2 (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 7.

8. Baykan Sezer;"Baykan Sezer'in Biyografisi ile İlgili Sorulara Verdiği Cevaplar", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul,

ve tarihini değerlendirmeye girişmiştir. Kemal Tahir'in etkisiyle, Türk toplumunun gerçeğine yönelmiş ve şu tespitleri yapmıştır: "Türk toplumu ve gerçeği, bizim için yakından ilgilenilmesi gereken bir konudur. Türk toplumu ve gerçeğinin bütün özellik ve ayrıntılarını bilmek zorundayız.... Türkiye'de sosyoloji, sorunlarını ortaya koyarken aynı zamanda kendi gelenek ve yöntemlerini de kurmak zorundadır. Ancak o zaman gerçekten Türk toplumuna ışık tutabilir."9 Baykan Sezer'in ana tasası, Türk toplumunun kimliğini ve gelişme yasalarını araştırmak olmuştur.10 Onun bu tasası, Kemal Tahir ile olan düşünsel teması neticesinde şekillenmeye başlamıştır.

Baykan Sezer ile Kemal Tahir arasındaki fikrî bağlantı ilerledikçe, onlar birbirlerini tamamlayan ve birbirleriyle yapışık tek bir portre olarak karşımıza çıkmaya başlamışlardır, iki düşünür âdeta tek bir düşünüre dönüşmüştür. Fikir sistemleri et ve tırnak gibi iç içe geçmiştir. "Kemal Tahir ile Baykan Sezer düşüncesi birbirinden ayrılmaz bir biçimde bütünleşmiştir."11 Ancak, hemen belirtelim ki Kemal Tahir ile Baykan Sezer arasındaki ilişkiye yüzeysel bakıldığında sanki tek taraflı bir ilişki varmış gibi görünebilir, yani sadece Baykan Sezerin Kemal Tahir'den istifade ettiği söylenebilir. Oysa, bu doğru değildir. Kemal Tahir'in Baykan Sezer üzerindeki tesiri çok daha belirgin olsa da Baykan Sezer de sıklıkla her şeyi Kemal Tahir'den öğrendiğini söylese de12 aralarındaki ilişki ve etkilenmeler karşılıklıdır. Bir etkileşim söz konusudur. İkisi de birbirlerinin görüşlerinden yararlanmışlar, birbirleri üzerinde derin iz ve etkiler bırakmışlardır. "Kemal Tahir ile Baykan Sezer arasındaki ilişki bir ustaçırak, altüst, ileri- geri, öncesonra ilişkisi değildir. Aralarındaki ilişki Türkiye'de özgün düşüncenin oluşumu açısından ele alınmalıdır."13 Baykan Sezerin metinleri, Kemal Tahir'in yaklaşımlarını "derinleştiren metinler"

9. Baykan Sezer; Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1988, s. 13.

10. Baykan Sezer;"Türkiye Sosyolojisi, Seminer Notları 1,1972-1982", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 7: Osmanlılık- Türkiye Sosyolojisi I, Eyüp Kemerlioğlu'nun Anısına Armağan (iç), Berdan Matbaası, İstanbul, 2000, s. 79.

11. Ertan Eğribel;"Kemal Tahir: Romancı, Sosyalist, Yerli", Sosyoloji Yıllığı 18, Nilgün Çelebi'ye Armağan: Türkiye'de Toplum Bilimlerinin Gelişimi I (iç), Editörler: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 33.

12. Baykan Sezer, dünya görüşünün ve sosyoloji anlayışının oluşmasında Kemal Tahir'in etkili olduğunu bildirmiş, çoğu şeyi ondan öğrendiğini sıkça dile getirmiştir [Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/ Mektuplar (iç), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 11; Baykan Sezer; "Sosyologca 2 için Önsöz", Sosyologca, Sayı: 2 (İç.), Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Basımevi, Erzurum, 1998, s. 65]. Baykan Sezer, sorunlarımızın çözümünün ancak halkımız tarafından gerçekleştirilebileceği gerçeğini Kemal Tahir'den öğrettiğini ileri sürmüştür [Baykan Sezer; Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan; "Türk Sosyolojisinin Dünü, Bugünü, Yarım", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9:XX. Yüzyıl- Türkiye Sosyolojisi 3 (iç), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 445]. Baykan Sezer,"Kemal Tahir, bize sorunlar üzerinde yeni baştan durmamızın

gerekliliğini öğretti." demiştir [Yazoğlu ve Sezer, "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2 (iç), s. 6]. Kemal Tahir, Türkiye'de herkesin mutlaka düşünmesi gereken, bilmezden gelinemeyecek konular üzerinde durmuş, önemli konulan önümüze getirmiştir [Baykan Sezer;"Kemal Tahir Üzerine", 4. Boyut (iç), Sayı: 6, Nisan 1991, s. 51-52]. Tarihimizin, insanımızın önemini ve değerini Kemal Tahir bize anımsatmıştır. Sürekli hazır kalıplara karşı çıkmış,Türk insanının ve toplumunun gücünü hayata geçirebilmek için dur durak bilmeden çalışmıştır. Elimizde büyük bir güç ve zenginliğin bulunduğunu, bu güç ve zenginliğe ancak kendi çabamızla sahip çıkabileceğimizi bize öğretmiştir [Baykan Sezer;"XX. Yüzyılın En Büyük Romancısı", Matbûat(iç), Sayı: 13, Mayıs 1995, s. 12; Baykan Sezer;"Kemal Tahir Üzerine -iki Televizyon Konuşması", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir'in 30. ölüm Yıldönümü Anısına (iç), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 30]. Kemal Tahir çapında bir romancı yetiştirmiş bulunan Türkiye, söyleyecek sözü olduğunu ve gelecekte önemli roller üstlenebileceğini kanıtlamıştır. Bu fırsatı gereği gibi değerlendirip değerlendiremeyeceğimiz, bir yerde Kemal Tahir düşüncesi önünde takınacağımız tutuma ve onun fikirlerinden gerekli dersleri çıkarıp çıkarmamamıza bağlıdır [Baykan Sezer; "Kemal Tahir Üzerine", Ülke (iç), Sayı: 27, Temmuz 1997, s. 40]. Problemlere Kemal Tahir'in önerdiği açıdan yaklaşılması, bizlere dünyada önemli bir yer kazandırır [Baykan Sezer;"Kemal Tahir Üzerine", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1 (iç), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 25]. Kısacası Baykan Sezer, Kemal Tahir'i önemli bir düşünür olarak nitelemiştir. Ona göre, Türk sosyolojisi, Kemal Tahir düşünce sistemiyle yeni bir döneme girmiştir. Bu, gelecekte de faydalanacağımız önemli bir birikimdir [Sezer, Eğribel, Özcan,"Türk Sosyolojisinin Dünü, Bugünü, Yarını", s. 444].

13. Ertan Eğribel,-"Kemal Tahir-Baykan Sezer İlişkisi Üzerine: 1960'ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11 . Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç), Yayına Hazırlayan:

olma özelliğine sahiptir.¹⁴ Sadece Baykan Sezer, Kemal Tahirl önemsememiş, aynı zamanda Kemal Tahir de Baykan Sezeri önemsemiştir. Kemal Tahir, onun "Yunanlılık"¹⁵ ile ilgili tezinden övgüyle söz etmiştir.¹⁶ Baykan Sezerin bu tezi, Kemal Tahir düşünce sisteminin Doğu-Batı farklılığından, Doğu- Batı çatışması eksenine geçmesinde etkili olmuştur. Kaçmazoğlu'nun belirttiği gibi, "Baykan Sezer, Kemal Tahir'in fikirlerini daha da ileriye götürerek sistemli açıklamalara, Doğu-Batı çatışma teorisine dönüştürmüştür."¹⁷ Bu bağlamda Kemal Tahir'in yakın çevresinde yer alan Cengiz Yazoğlu, Baykan Sezerin genç bir bilim adamı olduğu 1960'ı yıllarda, Doğu-Batı sorununa getirdiği bilimsel açıklamayla Kemal Tahirl duygularıdırarak etkilemiş olduğundan söz etmiştir.¹⁸ "Kemal Tahir, Baykan Sezerin'Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri'tezini okuduktan sonra Cengiz Yazoğlu'na yaptığı değerlendirme anlamlıdır. Kemal Tahir tavrının da açık bir örneğidir. Kemal Tahir, Baykan Sezer için 'Kim derdi ki bir genç gelecek ve önümüze bir çalışma atacak ve biz bütün okuduklarımızı, öğrendiklerimizi yeniden gözden geçirmek zorunda kalacağız¹ değerlendirmesini yapacaktır."¹⁹ Baykan Sezer, Türkiye'de kemikleşmiş olan Batı sosyolojisi geleneklerinin dışında meselelere baktığı, "Batı sosyolojisinin önerilerinin bizim için geçerli olmadığını" ileri sürdüğü²⁰, Batı sosyolojisinin Batı'nın dünya

egemenliğini ele geçirdiği bir dönemde ortaya çıktığını ve bizim yanlısımızın ise belli bir bölgenin ve dönemin niteliklerini mutlak bilimsel saymak²¹ olduğunu vurguladığı için Kemal Tahir'in yeni gözü olmuştur. Kemal Tahir ise her zaman için Baykan Sezerin belleği olmuştur. Baykan Sezer, Türk toplumunun ve tarihinin merkezine yolculuğa çıkarken sosyolojik literatür bavluna yakından tanıma imkânı bulduğu ve belleği olarak gördüğü Kemal Tahir'in metinlerini sağlamca yerleştirmeyi hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Kemal Tahir de Türk toplumunun ve tarihinin izini sürerken açtığı yolda ilerleyecek sosyologlara duyduğu ihtiyacı, köy romanı üzerine yapılan bir tartışmada açıkça söylemiştir: "... köyü yazan romancılardan beklediğimiz bir şey bence, benim kanaatimce, Türk Milletinin müşterek, yani birleşik ruhunu, davranışını keşfetmeğe çalışmaktır... Türk ruhu dediğimiz, yani şu Anadolu Türk ruhu dediğimiz bu tipi, mozayik halinde meydana getireceğiz. Asıl mühim olan nokta budur ki bunu bizim sosyologlarımız, bizim tarihçilerimiz, bizim filozoflarımız, diğer böyle sosyal işlerle uğraşan düşünürlerimiz henüz daha yapmış değillerdir... Biz Türk ruhunu, Türk ruhunun bir noktasını aydınlatmayı düşüneceğiz... Bence, inkişaf bu noktada olacak ve bu neticeye varıldığı zaman birisi bunu formüle edecek, ilmen, sosyoloji bakımından formüle edecek."²² İşte, Kemal Tahir'in çerçevesini çizdiği, tanımladığı ve "birisi" dediği sosyolog, hiç kuşkusuz ki, Baykan Sezer olacaktır. Nitekim Eğribel'in de işaret ettiği gibi, Kemal Tahir'in Türk toplumunun ana konularına

Ertan Eğribel ve Ufuközcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 105.

14. Kurtuluş Kayalı; "Bir Entellektüel Olarak Baykan Sezer" Sosyoloji Yıllığı-Kitap /1: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi f/çj, Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuközcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 82.

15. Baykan Sezer; Yunanlılık, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,

İstanbul, 1968.

16. Kemal Tahir; Notlar/Osmanlılık/Bizans, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 610-680.

17. H. Bayram Kaçmazoğlu; "Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuközcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 161.

18. Cengiz Yazoğlu; "Notları Sunuş", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1 (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 15.

19. Eğribel, "Kemal Tahir-Baykan Sezer İlişkisi Üzerine: 1960'ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer", s. 108.

20. Baykan Sezer; Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan;"Toplum Bilimleri ve Sosyolojinin Sonu Görüşleri Üzerine", Sorgulanan Sosyoloji (iç.), Editör: M. Çağatay Özdemir, Eylül Yayınları, Ankara, Tarihsiz, s. 25.

21. Sezer, "Türkiye Sosyolojisi, Seminer Notları 1,1972-1982", s. 77.

22. Tükel, Beş Romancı Köy Romanı Üzerinde Tartışıyor (Fakir Baykurt, Kemal Tahir, Mahmut Makal, Orhan Kemal, Talip Apaydın), s. 86-88.

ve sorunlarına olan ilgisi sosyolojimizde Baykan Sezerle karşılık bulmuştur.²³ Baykan Sezerin ileri sürdükleri, Kemal Tahir'in Osmanlı sistemi ve Türk sosyal gerçeklikleri üzerine fikirlerinin sosyolojik terimlerle yeni baştan düşünülmesi ve bir ölçüde geliştirilerek ifadesi olarak nitelenmiştir.²⁴ Bu nitelermeyi Baykan Sezer, "Düşüncelerimin Kemal Tahir'in söylediklerinin sosyolojide söylenmiş biçimi olarak değerlendirilmesinden gurur duyarım."²⁵ diyerek onaylamıştır. Kısaca, Kemal Tahir'le başlayan açıklama girişimlerini Baykan Sezer sosyoloji düzeyinde temellendirmiş, Türk sosyolojisi de gerçek kimliğini ancak bu çabalar sonucunda elde etmiştir.²⁶

Kemal Tahir, Türk toplumunu ve tarihini ilgi odağı olarak seçmiş, onlar üzerine yapılan basmakalıp değerlendirmelerle hesaplaşmış, tek düze düşünce sisteminin dışına çıkmaya çalışmış, Batı düşüncesine karşı ihtiyatlı davranılması gerektiğinin altını çizmiş, fikir dünyamıza ve gerçekliğimize dair sorduğu soruları doğru cevaplamış, özü itibarıyla Türk toplumunun sorunlarına ciddi bir biçimde kafa yormuştur. Bu yönüyle Kemal Tahir, Türkiye'de "büyük sosyologların"²⁷ üzerine düşenleri yapmadıklarını fark etmiş, onların yapması gereken işi üstlenmek durumunda kalmıştır. Baykan Sezer, bu duruma şu şekilde işaret etmiştir: "Kemal Tahir hazır kalıplarla yetinememiş, işe yarar, yeterli çalışmaların yokluğunda bir romancı olarak sosyologların yapmaları gereken araştırmaları yapmak zorunda kalmıştır."²⁸ Kemal Tahir, çoğu konunun sosyolojik ve tarihsel anlamda tahlil edilmediği toplumu- muzda romancılara, toplumumuzun sosyolojik ve tarihsel gerçekliklerini anlamlandırmak ve çözümlmek gibi bir görevin düştüğünü söylemiştir.²⁹ 20. yüzyılın en büyük romancılarından birisi olarak kabul edilen Kemal Tahir³⁰, kendisiyle yapılan bir söyleşide bu duruma açıklık getirmiştir: "Romancı,

23. Eğribel, "Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi Üzerine: 1960'ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer", s. 105.

24. Kurtuluş Kayalı; Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı: Görüntüdeki Dinamizmin Gölgelediği Tıkanıklık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 161.

25. Baykan Sezer;"Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e Mektubu, 6 Mayıs 1999", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 32.

26. Ertan Eğribel;"Sosyolojide Öncü Ülke Türkiye ya da Baykan Sezer Düşüncesi Üzerine", Sosyoloji Yıllığı Kitap 9:XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 30.

27. Kemal Tahir'in eleştirdiği "büyük sosyolog"larımızın başında Ziya Gökalp gelmektedir. Ziya Gökalp için "İslamcılıktan, batıcılıktan, Türkçülükten, uyuşmasına imkân olmayan bu üç ayrı şeyden bağlayıcı bir düşünce sistemi çıkarmaya uğraştı." demiştir (Kemal Tahir; Yorgun Savaşçı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2003, s.

124). Baykan Sezer ise Ziya Gökalp'ın sosyoloji sahasında Emile Durkheim'dan büyük ölçüde esinlendiğini ve onun görüşlerinin "sadık bir uygulayıcısı" olduğunu ileri

sürmüştür [Baykan Sezer; "Ziya Gökalp ve Durkheim", 60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp (iç.), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1984, s. 21; Baykan Sezer;"Ziya Gökalp Üzerine İki Değerlendirme", İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yıllığı I (iç.), İstanbul, 1988, s. 226].

28. Sezer, Eğribel, Özcan, "Türk Sosyolojisinin Dünü, Bugünü, Yarını", s. 444.

29. Kurtuluş Kayalı;"Siyaset Kıskaçından Biçimcilik Kısacağına Tarihsel ve Sosyolojik Damarını Kaybetme Tehlikesi Sınırlarında Gezinen Türk Edebiyatı", Doğu Batı (iç.), Sayı: 22, Şubat, Mart, Nisan 2003, s. 80.

30. Baykan Sezer, Kemal Tahir'i dünya çapında bir romancı olarak değerlendirmiş, hatta onu 20. yüzyılın en büyük romancısı olarak görmüştür [Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", 4. Boyut (iç.), s. 53; Sezer, "XX. Yüzyılın En Büyük Romancısı" s. 12; Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", Ülke (iç.), s. 40; Sezer, "Kemal Tahir Üzerine -İki Televizyon Konuşması", s. 27]. "Türkiye geleceğin oluşturulmasında söz sahibi olmaya aday bir ülkedir. Türkiye'nin önünde bulunan bu olanağı ilk sezinleyen kişidir. Bu nedenle Kemal Tahir son çizgiye dek Türk romancısı olarak kalmasına karşın Türkiye'nin geleceğin oluşturulmasında sözü olduğu için dünya çapında bir yazardır. Sözü tüketmiş Batı'da eski ustaların çapında bir yazar çıkmazken XX. yüzyılda Türkiye'de Kemal Tahir yetişmiştir." [Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", Ülke (iç.), s. 40]. Kemal Tahir, romanımız ve toplumumuz için bir şanstır: "Bugün de Kemal Tahir'i okumadan, bilmeden Türk edebiyatından, dünya romanından söz etmemiz mümkün değildir... Günümüzde Kemal Tahir'in romanlarını okumadan, edebiyattan keyif aldıklarını, edebiyat ve romanın önemini kavradıklarını söyleyenlere şaşırım ve gülerim. Yine aynı biçimde Kemal Tahir'in saptamaları ve uyarıları göz önüne alınmadan Türkiye'nin özelliklerini ve sorunlarını anlamamanın olanağı yoktur." (a.g.m., s. 39). Kemal Tahir'in büyük bir romancı olduğu, sadece Baykan Sezer tarafından değil, önemli romancılarımız tarafından da dile getirilmiştir. Mesela, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kemal Tahir'e ilişkin şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Ben şahsen Kemal Tahir'i bu devrin en büyük romancısı olarak telâkki ediyorum. Ve gerek üslûp itibarıyla ve gerek

batıda, birçok tarihsel, sosyal, ekonomik meselelere değinmek zorunluğunu duymaz. Buna ihtiyaç yoktur. Tersine böyle bir yola sapması, onu, romandan uzaklaştırır... Bize gelince, bizde toplumumuzun ekonomik, tarihsel, sosyal meseleleri genişlemesine çözümlenmemiştir. Toplum yapısının temel kanunları belirlenmemiştir. Müesseseler arasındaki ilintiye kolayına kavrayamayız... Bizim gibi tarihin, ekonomisindeki özel koşullarına ve sosyal hayatına pek az eğilinmiş, hatta tersine, gerçekleri altüst edilmiş, gözden saklanmak istenmiş toplumlarda bu iş de romancıya düşmektedir."31 Kemal Tahir'e göre, tarih olsun sosyal problemler olsun edebiyatla birlikte düşünülünce bilim insanlarının görevini yapmadığı32 Türkiye gibi bir yerde yaşayan yazara ağır yükler getirmektedir.33 Zaten ona göre, "roman, edebiyatın sanat kollarının zaman zaman tarih, sosyoloji, felsefe ödevlerini de yüklenen en önemli etki aracıdır."34 İşte, bu noktada Kemal Tahir, kendini "şair sosyolog" olarak takdim etmiştir: "Bir sosyolog, tarihe bilimsel açıdan yaklaşacağı için, sadece aklını kullanır, fakat bir romancı tarihe bakarken ve onu kendi harcına katarken, hem aklını, hem sezgilerini kullanır. Benim benimsediğim tarih romancısına, şair bir sosyolog, diyebilirsin!"35 Kemal Tahir, teorik yazılarında ve romanlarında Türk toplumunun sathi değil, derinliğine anlamak için çaba göstermiştir. Erin dediği gibi, "Türk

toplumunun özünü ortaya koyabilmek, onun romancılığında bir ilkedir."36 Kemal Tahir, romanlar yazmış, Türk toplumunun yapısına ilişkin irdelemelere girişmiş, kültür ve uygarlık sorunlarımıza ilişkin araştırmalar yapmış, edebiyattan sosyolojiye, ekonomiden felsefeye kadar değişik, ama bir bağlamda birbirini bütünleyen bilgi sahalarına eğilme gereği duymuştur.37 Kemal Tahir, yalnızca romancı gibi değil, tarihçi, felsefeci, sosyolog ve iktisatçı olarak da iş görmüştür. Sadece üslûp ve usul bakımından sosyolog ya da tarihçiden farklılıklar sergilemiştir: "Ben romancı olduğum için, tarih, sosyoloji, felsefe, ekonomi konularıyla ancak romancı olarak, roman plânlarımdaki yerleri açısından ilgilenmekteyim. Bu bilim dallarında araştırmalar yaparken bilimsel metodu kullandığım halde, araştırmalarımın sonucunu açıklamakta, romanı, yani edebiyatın çok önemli bir kolunu kullanıyorum. Bu bakımdan, konferanslarımı da bir bilgin gibi değil, bir sanatçı gibi hazırlamaktayım. Yani, varmak istediğim sonuç, kesin bilimsel sonuçları, ya da, bu yolda uğraşılan çeşitli hipotezleri değil, belli konuları incelemek, yeni sorular getirmek, bunları hep beraber tartışarak, eleştirerek de sanat bakımından memleketimizin sosyal hayatını tahlil ve tarif etmede çok derinlere gitmiştir." (Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dan aktaran; Özsoy, Kemal Tahir Kaynakçası, s. 61). Kemal Tahir'in ne denli ciddi bir romancı olduğunu, Oğuz Atay ise şu şekilde dile getirmiştir: "Kemal Tahir, Türk edebiyatına eğilirken zengin kültür geleneğimizden esaslı bir biçimde yararlanmanın gereğini duyan ilkromancımızdır... Kemal Tahir büyük bir geleneğin adamıdır. Bizi taklitçiliğe ve kendisini taklide değil, özgünlüğe götüren bir yolun sanatçısıdır." (Oğuz Atay'dan aktaran; Özsoy, Kemal Tahir Kaynakçası, s. 27-28). Büyük şairimiz Nâzım Hikmet de Kemal Tahir'i Türk edebiyatının önemli bir siması olarak takdim etmiş, onun Göl İnsanları kitabını "Türk edebiyatının en güzel dört hikâyesi" olarak değerlendirmiştir (Nâzım Hikmet; Kemal Tahir'e Mapusane'den Mektuplar, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 68). Nâzım Hikmet, Kemal Tahir'in Sağirdere romanı için ise, "ilkTürk romanı" (A.g.e., s. 147) ve "sahici Türk romancılığında bir merhale" (A.g.e., s. 145) ifadelerini kullanmıştır.

31. Selim İleri "Kemal Tahir'le Konuşma", Yeni Dergi (iç.), Sayı: 105, Haziran 1973, s. 22-24.

32. Kemal Tahir, üniversitelerimizdeki profesörlerin ve doçentlerin birbirlerini çekemediklerini, sürekli birbirlerinin aleyhinde alttan alta söylenmedik söz bırakmadıklarını, yüz yüze geldiklerinde ise aralarında büyük bir samimiyet varmış gibi hürmetkâr ve nazik davrandıklarını, iktidarlara yaranmaya çabaladıklarını iddia etmiş,"İlmin de bir haysiyeti olmalı."diyerek onları eleştirmiştir (Kemal Tahir; Dutlar Yetişmedi, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, s. 87).

33. Kemal Tahir; "Günlüğünden Seçmeler", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 95.

34. Kemal Tahir; Notlar/Sanat Edebiyat 4, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 41.

35. Kemal Tahir'den aktaran; İsmet Bozdağ; Kemal Tahir'in Sohbetleri, Yaba Yayınları, İstanbul, 2003, s. 94.

36. Tülay Er; Kemal Tahir'in Altı Romanının Halkbilimsel Açısından Değerlendirilmesi,

Feryal Matbaacılıksan, ve Tic. Ltd. Şti, Ankara, 1986, s. 11.

37. Hilmi Yavuz;"Kemal Tahir'Batılaşma'Üzerine", Osmanlılık, Kültür, Kimlik(iç.), Boyut Yayıncılık, İstanbul,

1998, s. 77.

rinleştirip genişletmeye çalışmaktır. Böyle bir davranış kolay gibi görünürse de, ileri sürülen fikirler büsbütün bilime yani gerçeklere aykırı, kişisel fantezilerden ibaret olmadığı için, bilimsel çalışmaların zorunluğunu da taşır. Buradaki fark bence, özde değil, üslûptadır."³⁸

Kemal Tahir, özgündür, yerlidir, Batılı hazır kalıplarla ve bilinen açıklamalarla yetinmemiş, onlarla sınırlı kalmak istememiştir. Batı açıklamalarının toplumumuzun ve insanımızın sorunlarını anlamakta ve çözümlenmekte yetersiz kaldığını, açıklamanın ve çözümün bize düştüğünü görmüştür.³⁹ Üretilmiş şablonlara ve doktrinlere, hemen aldanmamak gerektiğini bildirmiştir. Ona göre, "doktrin, hiçbir çağda, hiçbir yerde, bütün toplumlar için hazır değildir. Her toplum kendi tarihsel oluşumu ve yaşayışı içinde kendi doktrinini bulup ondan yararlanmak zorundadır. Bunsuz soluklanmak bile imkânsızdır. Bunu akıldan çıkaranlar, buna boş verenler, eğer satılmış değiller ise düpedüz avanaktırlar."⁴⁰ Zaten Baykan Sezerin, Batı düşüncesinin ve ideolojisinin ana ögesi olarak işlev gören, Batı toplumlarının yapısını izah etmeye dönük hareket eden, Batı'nın çıkarlarını ve üstünlüğünü savunan, Batımerkezci bir yönelim taşıyan ve Batı dünya egemenliğini sağlamlaştırmaya gayret eden Batı sosyolojisinin kavram, kuram, yaklaşım ve metotlarına eleştirel bakmış olmasının altında yatan ana etken de Kemal Tahir'in Batı kalıplarına, şablonlarına ve açıklama biçimlerine dair eleştirel değerlendirmeleridir. Kemal Tahir'den hareketle Baykan Sezer, "Batı sosyolojisinden gelen bütün açıklamaları mutlak doğrular olarak benimsememek"⁴¹ gerektiğinin altını ısrarla çizmiştir. Bu doğrultuda Baykan Sezer, Türk toplumunu ithal açıklamaların ve söylemlerin dışında anlama çabasına girişmiş, Batı aktarmacılığından kaçınmıştır.⁴²

Baykan Sezer'in Batı sosyolojisine eleştirel yaklaşması ile Kemal Tahir'in Batı patentli her türlü şemaya uzak durması, ileri ya da geri olduğuna bakmaksızın Batılı kalıplarla düşünmeye karşı çıkması ve Batı sistemlerine mesafeli duruşu arasında hiçbir fark yoktur. Bu durumu, Batılı ileri bir kalıp olan sosyalizm bağlamında somutlaştırabiliriz. Kemal Tahir'e göre, "sosyalizm de batıdan kalıp olarak alındığı takdirde, burjuvalaşma batılaşmasından başka bir sonuç veremez."⁴³ Kemal Tahir, Kari Marx'ın geliştirdiği sosyalizmin Batı sisteminin parçası olduğunu, dolayısıyla bir kalıp olarak Türk toplumunun derdine deva olamayacağını ileri sürmüştür. Benzer bir biçimde Baykan Sezer de sosyalizmin inşacısı Marx'ın, 19. yüzyılda Batı biliminin ve bilincinin toplamı, hatta zirvesi⁴⁴ olduğunu, Batı endüstri toplumlarının işleyişini açıklayan bir kuram geliştirdiğini ileri sürmüştür.⁴⁵ Baykan Sezer'e göre, Marksizm, Batı düşüncesinin ve geleneğinin bir parçası olmaktan öteye gitmez. Zaten Marx da Batı'nın açıkça savunmasını yapmış, onun geleceği konusunda büyük umutlar taşımıştır.⁴⁰ Baykan Sezer, Marksizmin belli sorunlarla karşı karşıya gelmesini, Batı toplumlarının sorunları olarak görmüştür. Evrensellik iddiası taşıyan Marksizmi Batı'yla sınırlamıştır: "Marxisme bizim için sorunlarımızı anlamamızda bir üstünlük taşımadığı gibi bir yandan Batı'nın sömürgeci niteliğini, çelişkele-

38. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, s. 73.

39. Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/1950 Öncesi Şiirler ve Ziya İlhan'a Mektuplar (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 6; Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir; Notlar/Roman Notları 2: Batı Çıkmazı (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 7.

40. Kemal Tahir; Notlar/Batılaşma, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s.

158.

41. Baykan Sezer; Sosyolojide Yöntem Tartışmaları, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 17.

42. Sezgin Kızılcelik;"BirToplumbilimcinin Ardından..." Cumhuriyet Gazetesi (iç.), 20 Ekim 2002, s. 2.

43. Kemal Tahir; Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 28.

44. Baykan Sezer; Sosyolojinin Ana Başlıkları, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 94-95.

45. Age, s. 100.

46. Age, s. 102.

rini bir yönüyle de olsa tanımamıza izin verirken, bir yandan da Batı açmazlarının göz ardı edilmesi çabasına koşulmaktadır. Marxisme belli sınırlılıklar taşımaktadır ama bu sınırlılıkları aynı anda Batı düşüncesinin sınırlılıklarını oluşturmaktadır."47 Kemal Tahir ve Baykan Sezer, sosyalizm/Marksizm örneğinde olduğu gibi, hazır reçeteleri ve modelleri alıp onlara göre Türk toplumunu biçimlendirme çabalarına meydan okumuşlardır. Batılı sistemler ve şemalar yerine, tarihimize ve toplumumuza gereken ehemmiyeti vermişler, onlara kendi penceremizden bakmamız gerektiğini bildirmişlerdir.

Kemal Tahir, Türkiye'nin tarihî ve sosyal meseleleri üzerine düşünmüş, onların yeni baştan ele alınması gerektiğine işaret etmiştir. Bunun için ise yerlileşmenin ehemmiyetine değinmiştir. Onun yerli olma anlayışı, dünyadan kopma ve içe kapanma olarak düşünülmemelidir. "Dünyadan haberi olmadan yerli, yerli olmadıkça da dünyadan haberli olunamaz."48 Baykan Sezer'e göre, Kemal Tahir, ulusalevrensel ilişkiler konusuna kafa yormuş,"evrenselliği yakalayabilmenin yolunu, ulusal- evrensel ilişkisini en iyi bir biçimde kavramış, bunun en başarılı örneklerini romanlarında bize vermiştir. Evrensel sanılan kalıpların uygulanmasıyla değil dünyayı ilgilendirir sözlerin sahibi olmakla evrenselliğin yakalanabileceğini bize göstermiştir."49 Kemal Tahir, her zaman için yerli çözümler peşinde koşmuş, yerli olanı önemsemiş, kurtuluşumuzu yerli olanda görmüş, yerliliğin eninde sonunda muvaffak olacağını savunmuştur. KoMyr/m/'ndaki şu pasajda dile getirdiği gibi:"-Yerli ne demek? Biz yerli değil miyiz? -Su katılmamış dedim... Biz aydınlara çok su katılmıştır, hem de cıscıvık yabancı suyu... Su katılmamış yerli olmayınca hiçbir şey olunmaz, insan bile olunmaz. Çünkü gerçekten namuslu olunamaz. Bilirsin, batılaşmaya yöneldiğimizden bu yana, biz aydınlar halktan ayrılmışız. Çünkü,

bu batlaşma bize halktan değil, Saray'dan gelmiştir. Halktan kopmuş, halka dönebilmek umudunu kesinlikle yitirmiş Saray'dan... Saray'la en yakın çevresi, vezir vüzera... Bu dönemde bizim halkımız, batıya karşı, batlaşmaya çabalayan Osmanoğullarına rağmen, Osmanlıyı savunmuşlardır. Daha sonra, batlaşmaya çabalayan Türkçülere rağmen Türkçülüğü, hatta bilir bilmez batlaş- maya çabalayan, sözgelimi, bizim şair Mehmet Akif gibi müslüman doğuculara rağmen doğuculuğu, bugünün büsbütün çırcıplak batlaşmacı halkçılarına rağmen de halkçılığı, yani kendi varlıklarını savundukları gibi... işte bu halkın içinden, bizim sefil etkimizi yere çalacak yeni bir yerli insan türü çıkacaktır. Ben umutluyum, er geç çıkacaktır. Bunlar, burdan başka bir yere sığınamayacak, kendi halklarından başka topluluklara katılamayacaklarını kesinlikle idrak etmiş, namuslu adamlar oldukları için er geç kendi işlerini kendileri görmek için çıkacaklardır ortaya.. ."50 Kemal Tahir, yerliliği ısrarla savunarak bu konunun önemini vurgulamıştır. Onun müdafaa ettiği yerlilik, sömürüşüz bir düzen arayışının karşısına dikilip perde olmak değil, böyle bir düzenin gerçek kaynaklarını ortaya çıkarabilmek için kendi gücünü ve potansiyelini arama yerliliğidir. Özü itibarıyla insanı yücelten bir yediliktir.⁵¹

Kemal Tahir, dışarıdan gelecek kalıpların ve çözümlerin, çözüm sahibi insanımızı dışa bağımlı kılmak ve çözümsüz bırakmaktan başka bir anlam taşımadığını söyleyerek⁵², Türkiye'nin meselelerinin çözümünün adresi olarak halkımızı göstermiş, böylece sosyologlarımızın Türkiye'nin koşulları üzerinde bilinçlenmelerine ve onun sorunlarına eğilmelerine olanak tanımiştır.⁵³ Kemal Tahir, "Dev

47. Baykan Sezer; "Doğu-Batı Çatışması ve Marxisme", Türkiye Günlüğü (iç.), Sayı: 15, Yaz 1991, s. 14.

48. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, s. 299.

49. Sezer, "Kemal Tahir Üzerine" Ülke (iç.), s. 40.

50. Kemal Tahir; Yol Ayrımı, Adam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 108.

51. Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 7.

52. Yazoğlu ve Sezer, "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2 (iç.), s. 6.

53. Sezer, Eğribel, Ufuk Özcan; "Türk Sosyolojisinin Dünü, Bugünü, Yarını", s. 445.

şirmenin kapitalisti ile sosyalisti arasında hiçbir fark yoktur. İki de zararlıdır. Bilir bilmez yabancı ajanıdır."⁵⁴ diyerek, devşirmeci sosyologlarımızı rahatsız etmiş, onların kendilerine dönmeleri gerektiğini belirtmiştir. "Kemal Tahir, her şeyden önce,Türkiye'nin'aydın'düşüncesini yakasından kavrayıp, gerçeküstü bulutlarda dolaşan aklını başına getirmek için şöyle iyice bir silkelemiş adamdır."⁵⁵ Kemal Tahir, "Kendi gerçeklerimizi hiç merak etmiyoruz. Yani kendimizi merak etmiyoruz"⁵⁶ diye yakınmiş, Batıcı devşirmeci sosyologlarımıza Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal durumuyla ilgilenmeleri gerektiğini, kendi gerçekliğimize sırtımızı dönerek bir yere varamayacağımızı ısrarla söylemiştir. Kemal Tahir, daha 1934 yılında "Geçit" dergisine yazdığı yazıda, "Anadolu asırlarca şehirliden ve yazıcıdan uzak kalmıştır. Onu tamamilen tanımak için senelerce tetkik etmeğe muhtacız. Bunun haricinde yazılan yazılar, bugün bile fantazi olmaktan

kurtulamıyan (Milli edebiyat) (Memleket edebiyatı) yapmak olacaktır."57 demiştir.

Kemal Tahir, memleket âşığıdır. Bu ülkenin toprağına vurulmuş, havasına sevdalanınıştır. Batı hava sahasında dolaşan devşirmeci entelektüellerimizin önüneTürk hava sahasını ve onun gerçek iklimini koymuştur. Bu bağlamda Taylan Altuğ'un Kemal Tahir'e ilişkin değerlendirmesi yerindedir: "O, Türkiye gerçekliğinin dışında, verilmiş ya da empoze edilmiş bir ideler dünyasında yaşayan ve kendi tarihsel gelişimiyle çelişen Türk aydınının karşısına, resmi tarih görüşünü bertaraf ederek Türkiye'nin tarihsel ve sosyoekonomik gerçekliğini çıkarttı."58 Kemal Tahir, Batıcı düşünürler tarafından aşağılanan insanımıza yönelmiş, onu anlamaya çalışmış ve sorunlarını ele alıp incelemiştir. En büyük arzusu, küçümsenen ve yığın olarak görülen halkımızı tanımaktır. "Memleketin çeşitli çevrelerinden, çeşitli insanları tanımak ne büyük bir kazanç olur. 'Halk' deyip geçiyoruz. 'Halk' dediğimiz şey, sanki bir kalıptan çıkıyormuş gibi... Halkları meydana getiren kişilerin ruhlarındaki ayrıntıları tanımak lazım... Bu da ancak halkın çeşitli grupları içinde yaşamakla elde edilebilir."59 Kemal Tahir, Türk insanını ve gerçeğini tanımayı, tanıtmayı ödev bilmiştir.60 Kemal Tahir'in çıkış noktası, Türk toplumunun ve insanının somut gerçeklikleri olmuştur.61 Kemal Tahir, memleketimizin gerçeğine eğilirken, sosyologlarımız tarafından ana nitelikleri ortaya çıkarılmamış olan gerçeğimizin en önemli kesiti konumundaki köy gerçeğimizi doğru bir biçimde analiz etmiştir.62 Romanlarında Türkiye gerçeğini kavrama hususunda köy gerçeğimizi merkeze almıştır. Onun bu vurgusu Baykan Sezer'de şu şekilde karşılık bulmuştur:"... günümüz Türkiye'sinde köy, toplumsal sorunlarımızın kökenini ve toplum olarak gücümüzü yakından tanımak açısından önemlidir. Bu nedenle köy sorunu Türkiye'de sosyolojiyi yakından ilgilendiren çok yönlü bir sorun olmuştur. Tarihte köy kesiminde oluşan ilişkiler kadar günümüz köyü de Türk sosyolojisinin ana konularından birisidir. Öyle ki köye karşı tutum, çoğu yerde çeşitli sosyoloji görüşlerinin genel eğilimlerinin bir göstergesi sayılmaktadır."63

54. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 110.

55. Tektaş Ağaoğlu;"Hep Korktular, Gocundular", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 51.

56. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 4, s. 13.

57. Kemal Tahir'den aktaran; Naci Çelik; "Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 20.

58. Taylan Altuğ; "Kemal Tahir'in Bilinç Sentezi" ÖZSOY, Kemal Tahir Kaynakçası (iç.&ek), s. 86.

59. Kemal Tahir; Esir Şehrin Mahpusu, Adam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 62.

60. Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1 (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 18.

61. Yavuz,"Kemal Tahir Üzerine", s. 71.

62. Kemal Tahir'in romanlarında Türk köylüsünü derinliğine inerek İncelemesinde Nâzım Hikmetin katkısı olmuştur. Nâzım Hikmet, Kemal Tahir'e yazdığı 26.3.1941 tarihli mektubunda şöyle demiştir: "Bence köylü, muhtelif tabakalarıyla, ruhi haletleri

hiç de basit olmayan bilakis çok mürekkep ve derin ruh haletleri geçiren bir insandır. Bilhassa bu tarafa basman lazım gelir. Bizim edebiyatımızda köylü bir sath olarak verilmiştir. Derinliğe inilmemiştir" (Nâz/m Hikmet, Kemal Tahir'eMapusaneden Mektuplar, s. 57).

63. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 77-78.

Kemal Tahir, köy gerçeğimizi irdelerken, köylümüzün dünyasına, sıkıntısına ve dramına, bilhassa da köy yapımızda başat öğeler olan ağalığa ve eşkıyalığa özel bir önem atfetmiştir. Köylü insanımızı anlamaya çalışmış, onun ruhunu derinliğine irdlemiştir. Köylümüzün mülkiyete önem veren, para, mal ve servete tapan bir yapıya sahip olduğunu gözler önüne sermiştir. Ona göre, "Köylü kısmı mala kıyamaz."⁶⁴ Türk köylüsü, cahil ve bilgisiz olarak bilinir. Oysa Kemal Tahir, köylü insanımızın iddia edilenlerin aksine çoğu konuda malumat sahibi olduğunu dile getirmiştir: "Köylü kendisine göre malumatlıdır, fakat mahcubiyeti bu bilgisini meydana koymaya mani oluyor."⁶⁵ Köyde yaşayanlar arasında dayanışma, kardeşlik ve barışçıl ilişkilerden ziyade düşmancıl ilişkilerin daha başat olduğunu bildirmiştir: "Bizim köyün elli evi birbirine düşmandır."⁶⁶ Köylerimizde insanlar arasındaki ilişki ağı, basit değil karmaşık bir yapıya sahiptir, ilişkiler, önemli ölçüde birbirinin ayağını kaydırma ve hile üzerine inşa edilmiştir. Kemal Tahir, bu gerçeğe şu şekilde işaret etmiştir: "Köy yerinde, kendin bilmez değilsin ya, oyun çoktur."⁶⁷; "Sen köylüyü bilmez misin! Ayran çorbası içeceksin de, et yedim diyerek dişini karıştıracaksın."⁶⁸ Köylüler arasında şiddet yaygındır. Şiddet, köylümüzü tanımlayan ana özelliklerden birisidir: "Davul sesini duydun mu Ağa?... işte davul sesi, yuvarlanıp geliyor. Köylü milleti çalgılardan davulu sever... Neden? Allahın bir işi... Davul, iyi bir çalgı. Vurursun tokmağı, bana mısın demez. Sopaya dayanaklı olduğundan davulu severiz besbelli!"⁶⁹ Kemal Tahir, Türkiye'de köylünün sürekli baskıya maruz kaldığını ileri sürmüştür: "insan vilâyette oturacak, vilâyette. Bir de düşündüm. Bizim imik uşağına bir jandarma gelse bizim nefesimiz daralır. Gölgeye iki yatak sereriz. Tavuğu, yumurtayı pişirir karşısında, Allah divanı gibi el bağlarız. Burada Valiyi adam hesabına alan yok... Köy demek mahpushane demek beyim... Mahpushane gardiyanı neyse, köyde jandarma odur."⁷⁰ Köyde yaşayan insanımız birbirine benzer eğilimler sergiler. Biri diğerinden geri kalmaz. Biri ne yaparsa, öteki de aynısını yapmaya çalışır/"Köylü milletini kendiniz bilmez değilsiniz ya... Biri bir yana yürüdü mü, gören peşine düşer."⁷¹ Diğer yandan Kemal Tahir, Türk köy gerçeğinin somut unsurlarından birisi olarak ağalık sistemini irdlemiştir. Ağalık, bir çeşit kulluktur, yani kapıkulluğudur. Ağa, köyde devletin gözükulağıdır.⁷² Ağa, padişah kulu olduğu için köylünün iki gözünü çıkarıp avucuna bırakır.⁷³ Ağa, köylüye sert davranmasına karşın onun her türlü ihtiyacını karşılar. "Ağalık vermekle" olur.⁷⁴ Bu da bizim Batı toplumlarından farklı olan bir yönümüzdür. Başka bir deyişle, "Batıda ağalık almakla olduğu halde, doğuda ağalık vermekledir."⁷⁵ Ağalık, yedirmekle olur.⁷⁶ işte, bu yüzden insanımız, kendisine bir şeyler veren/yediren zengin ağaları sever. "'Zenginden zarar gelmez.' dememiş midir yiğit atalarımız, demiş, çünkü evel eski zengin meraklısıdır bizim milletimiz."⁷⁷ Kemal Tahir'in ağalık imgesi, genellikle olumludur: "Kolcuların Cemil Ağa... Şu kapıdan sığmaz, yiğit bir herif."⁷⁸ KelleciMemet romanında ağayı, marabaya iyilik yapan bir figür olarak görmüş, marabanın ağaya kötülük etmeyeceğinin altını çizmiştir: "Ben rahmetli Osman Ağa'mı hiç vurur muyum? Bunca iyiliğini

64. Kemal Tahir; Arabacı -Öyküler, Adam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 99.

65. Kemal Tahir; Üstadın ölümü, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006, s. 106.
66. Kemal Tahir; Sağırdere, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 237.
67. Kemal Tahir; Rahmet Yollan Kesti, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 155.
68. Kemal Tahir; Körduman, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 249-250.
69. Tahir, Sağırdere, s. 129-130.
70. Kemal Tahir; Namuscular: Malatya Cezaevi Notları 1, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006, s. 411.
71. Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s. 89.
72. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 213.
73. Kemal Tahir; Yediçınar Yaylası, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 275.
74. Age, s. 49.
75. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 318.
76. Tahir, Namuscular: Malatya Cezaevi Notları 1, s. 407.
77. Kemal Tahir; Damağası: Notlar/Müsveddeler, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s. 315.
78. Tahir, Sağırdere, s. 32.

gördüm. Osman Ağa, bizi yanına hizmetkâr almasaydı, biz köy yerinde acımızdan geberirdik! Osman Ağa'm, az biraz cimriydi ama, yanında çalışanları aç komazdı. 'Hizmetkâr kısmının öküzden ayrılığı yoktur, ikisine de iyi bakacaksın ki sırasında acımadan işe koşacaksın', derdi."79 Kemal Tahir, ağa kısmının, adamını aç bırakmadığını ileri sürmüştür.80 Bunun yanı sıra, ağanın hizmetkâr maraba takımının sözlerine asla itibar etmediğini bildirmiştir: "Köy yerinde, senin gibi varlıklı bir ağa, her ürüyen itin sesiyle sopalanıp ortaya çıkarsa iş uzağa varır. Ağa kısmı, zibidi takımının lafına mı bakarmış? Bunlar İstanbul gurbetine dunsuz gider, dunsuz gelirler de:'Padişahın sultan hanımıyla yattık'diye öğünürler."81 Ağa, ağırlığı olan, yani her sese çıkmayan ve her yere seğırtmeyen bir tiptir.82 Ağalığın öncelikli koşulu, köylünün ağaya saygı duymasıdır. "Ağalık, dede sürmesi değildir aslında... Ağalığı kendin kazanacaksın, yedi göbeğin ağa olsa... Ağalık demek, köylü seni sayacak demek... Saymadı mı, bitti."83 Ağa, köylünün kendini dikkate almadığı durumlarda ise eşkiyaya müracaat eder ve eşkiyayı köylünün üstüne salar. Eşkiyalığın bu şekilde yaygınlaşmasında devletin otorite zafiyeti sergilemesinin de rolü bulunmaktadır. Zaten "Eşkiyalık devletin zayıf düştüğü büyük sarsıntılar geçirdiği dönemlerde görülür."84 Kemal Tahir, eşkiyalıkla düzenin bozuk olması arasında ilişki kurmuştur. "Eşkiya devri hükümetin hasta olduğu sıradır. Aslında hükümet kısmı bir vakit ölmez, arada bir hastalanır. insan gibi canım! Hükümet sıtma tuttuğu zaman eşkiya başkaldırın"85 Kemal Tahir, Türk romanında eşkiyayı ve eşkiyalığı yüceltenlerin aksine onu yerden yere vurmuş, "Eşkiya dediğin, köy yerlerinin en pis, en yüreksiz, en nâmert itleridir."86 demiştir. Eşkiyanın çeşitli

hilelere başvurarak varlığını sürdürdüğünü, eşkıya kısmının kurnaz⁸⁷ olduğunu, köylüye zulüm ettiğini, köylünün eşkiyadan korktuğunu dile getirmiştir. Eşkiyanın, köylüyü korkuttuğu sürece yaşadığını ileri sürmüştür. "Köylü eşkiyadan korkmadı mı, eşkiyalık öldü demek."⁸⁸ Kemal Tahir, Ferit Güneri ile röportajında eşkiyalığın nedenini şu şekilde izah etmiştir: "Ağaeşraf kendisini korumak için eşkıya tutar. Bu eşkıya da fakir fukaraya zulmeder. Fakir halk da kendisini korumak için silaha sarılır, dağa çıkar. Eşkiyalığın nedeni budur."⁸⁹ Kısaca, Kemal Tahir, Türk köyünün yapısını, ana özelliğini, insan gerçeğini öğrenmeye ve onları tüm veçheleriyle ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Kemal Tahir, köy gerçeği örneğinde olduğu gibi, Türk toplumunun gerçeğini bütün boyutlarıyla ortaya koyabilme noktasında büyük bir uğraş vermiştir. Bunun için de her şeyden evvel tarihle ilgilenmiştir. Bir romancı olarak, insan psikolojisiyle ilgilenme yolunu seçmemiş, aksine tarihsele yönelmiştir. Çünkü psikolojik, yani ruhsal olanın, aslında sosyale ve tarihsele dayandığını çok iyi fark etmiştir. Bundan ötürü, insanın, içinde yer aldığı genel çerçeve hakkında somut bir bilgi edinmesi gerektiğini düşünmüştür.⁹⁰ Onun romanları, kalıplaşmış görüşler ve tabular dışında Türk insanına, toplumuna ve bilhassa tarihine odaklaşmakla ayrıcalıklı bir yer kazanmıştır. "Uzun bir tarihî sürecin kalıplaştırdığı, dondurduğu ideolojik belirlenmelere karşı çok yönlü bir karşı çıkış ve kökleri Türk ta-

79. Kemal Tahir; Kelleci Memet, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 134-135.

80. Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s. 52.

81. Kemal Tahir; Köyün Kamburu, Adam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 92-93.

82. Kemal Tahir; Bozkırdaki Çekirdek, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s. 150.

83. Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 343.

84. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 4, s. 46.

85. Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s. 24.

86. Tahir, Yediçınar Yaylası, s. 296.

87. Tahir, Köyün Kamburu, s. 58.

88. Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s. 395.

89. Ferit Güneri; "Gelecekte Olacakları Sezme ya da Türk Romanında Eşkiyalık Teması", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (iç.), Yayına Hazırlayanlar: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 327.

90. Selâhattin Hilav; "Kemal Tahir Üzerine", özsoy, Kemal Tahir Kaynakçası (iç.&ek), s. 75.

rihinin ve toplum yapısının gerçeklerine dayalı bir düşünsel hesaplaşma getiren Kemal Tahir romanı, ayrıcalığını öncelikle bu özellikten alır."⁹¹ Kemal Tahir'in, tarihi ana bilim olarak nitelemesi ve tarih alanına büyük önem vermesi boşuna değildir. "Bugünü, belki de, geleceğin

önemli bir parçasını karanlıkta tutan nedenleri aydınlatacak ilk ışığı tarihte aramalıyız."92 Bu bağlamda, Kemal Tahir, en çarpıcı sözlerinden birisini Yorgun Savaşçı romanında söylemiştir: "Siz benim geçmişi aradığımı sanıyorsunuz ama yanılıyorsunuz, ben sizin geleceğinizi aramaktayım, yerin altında."93

Bir toplumun içinde bulunduğu zorlukların nedenleri ve kurtuluşunun yolları tarihin derinliklerindedir. Tarih, yaşadığımız günlerin gücü, gelecek günlerin ise ışığıdır. İnsan olarak kendimize, mazimize, yaşadığımız bugüne ve geleceğimize akıl erdirebilmek için aralıksız tarihe başvurmak durumundayız. Bir insanı tanımak, onun hangi merhalelerden geçerek bugünkü hale geldiğini bilmekle mümkündür.94 Tarihi yadsımak, karalamak ve kötülemek, bilgisizliğin en müthişi, bilinçsizliğin en acıklısıdır. Ne yazık ki, Türk aydını çeşitli oyunlarla ve aldatmacalarla Cebraill'in kanadında kaç tüy olduğunu bilmek çekişmesine düşürülmüş, tarihinden, "hiçbir değeri yoktur" diye uzaklaştırılmıştır.95 Bir tarih vakasının tüm kıymeti insanlara verdiği ibret dersinde ve tecrübe kuvvetindedir.96 Bu çerçevede "Tarihi bilmeyen kendini bilemez. Kendini bilmeyen içinde yaşadığı toplumu meydana getiren insanların cevherini bilemez."97 Kemal Tahir, fikir adamlarımızın Türkiye'nin meselelerine doğru teşhis koyamamalarının nedenlerinden biri olarak tarihimizi yeterince bilmemelerini göstermiştir: "Çok az şey biliyorduk. Memleketi bilmiyorduk, halkı bilmiyorduk çünkü tarihimizi bilmiyorduk dersem, neden çok az şey bildiğimizi yeterince anlatmış olurum."98 İşte, bu noktadan hareketle Baykan Sezer de geliştirdiği Türk sosyolojisini ve onun yöntemini, Batı tarihinin kalıplarına ve şemalarına dayalı değil, tarihimiz üzerine inşa etmiştir. Kayalı'nın belirttiği gibi, tarih merakı, Türk sosyolojisini Türk tarihi üzerine kendi özgün soyutlamalarıyla oturtma amacı Baykan Sezer'in farklı yanını daha bir belirginleştirmiştir.99 Baykan Sezerin sosyolojik çizgisinde Türk toplum tarihi, ülkemizin dünya ilişkileri içindeki yerinin ve çıkarlarının belirlenmesinde ana çıkış noktasını oluşturmuştur.100

Toplumlar, özelliklerini nihayetinde kendi serüvenleri sonunda kazanırlar. Toplumumuzun nitelikleri ve sorunları tarihte yaşamış bulunduğu serüvenin ürünüdür.101 Bu nedenle Baykan Sezer, sosyolojiyi tarihle yakından ilişkili bir bilim olarak görmüş, geliştirdiği Türk sosyolojisini tarihimizle temellendirme yoluna gitmiştir.102 Türk toplumunun karşılaştığı problemlerin Türk sosyolojisini tarih

91. Taylan Altuğ;"Türk Romanı ve Kemal Tahir", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 14.

92. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 22.

93. Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 143.

94. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 13 ve 137;Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 14 ve 297.

95. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 137-138.

96. Kemal Tahir; Zehra'nın Defteri, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, s. 43.

97. Kemal Tahir; Notlar/Roman Notları 1: Topal Kasırga Darmadağın Olan Devlet, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 19.

98. Kemal Tahir; Notlar/Roman Notları 3: Patriyot Ömer, Gülen Azap Çıkmazı, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 11.

99. Kurtuluş Kayalı; "Baykan Sezer'in Metinlerini Doğru Okumaya Yönelmek Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişimini Daha Gerçekçi Bir Biçimde Kavramayı Sağlar", Sosyoloji Yıllığı Kitap 9:XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuközcan, Öncü Basım Yayımcılık, İstanbul, 2002, s. 21-22.

100. Ertan Eğribel ve Ufuközcan; "Baykan Sezer", Türkiye'de Sosyoloji (İsimler-Eserler) II (iç.), Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s. 491.

101. Baykan Sezer; "Tarihte Toplumlar", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12: Tarihte Doğu-Batı Çatışması (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 125.

102. Baykan Sezer; "Türk Sosyolojisinin Tarihle İlişkileri", Tarih ve Sosyoloji Semineri-Bildiriler (iç.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991, s.

1 -2; Baykan Sezer; "Tarih ve Sosyoloji", Sosyoloji Yıllığı 4: Tarih ve Sosyoloji, Ümit Meriç Yazan'a Armağan (iç.), Çantay Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 50; Sezer, Sosyolojinin Ana Başlıkları, s. 186; Baykan Sezer; Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan; "Sosyolojimiz ve Türk Tarihi", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9: XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.),

konularına ittiğini ileri sürmüştür. Ana sorun, toplumumuzda geçmişin mirasını tanımak ve bu mirastan nasıl ve ne ölçüde faydalanacağımızı bilmektir.¹⁰³ Bu çerçevede Baykan Sezer, "biz Türk sosyolojisi olarak kendi benliğimizi ve kişiliğimizi belirleyebilmek için bize bu alanda büyük imkânlar sağlayan Türk tarihine yönelmemiz gereğini savunduk. Ve bunu doğrulayabilmek için de sosyoloji ile tarih bilimi arasında zorunlu bağlılık ve yakınlığı kanıtlamaya çalıştık. Ancak bu tutumumuz sosyoloji araştırma ve değerlendirmelerimizde Batı tarihi kalıp ve şemalarının uygulanmasına karşı çıkmamıza engel olmamıştır."¹⁰⁴ demiştir. Baykan Sezerin sosyolojiyi tarihle temellendirmesinin, Türk sosyolojisinin yöntemini zengin tarihimize dayandırmasının gerisinde, Kemal Tahir'in düşünce sisteminin rolü büyük olmuştur. Kemal Tahir'in sorunlarımızın anlaşılması bakımından "Dünyada çok az milletin eline geçmiştir bizimki kadar büyük tarih birikimi."¹⁰⁵ vurgusu, Baykan Sezer'de sosyal problemlere çözüm üretme arzusunda olan "Sosyoloji Türkiye'de belki başka hiçbir ülkede görülmeyen bir biçimde tarihle yakından ilişki kurmak zorundadır."¹⁰⁶ biçiminde karşılık bulmuştur. Baykan Sezerin, sosyoloji tarih bilincini geliştirmekle mükelleftir ve öz itibarıyla tarih bilincinden başka bir şey değildir¹⁰⁷, şeklindeki argümanının ana dayanağı, tarihi her şeyin merkezine yerleştiren Kemal Tahir'dir. Baykan Sezerin tarih bilinci olarak sosyoloji çözümlenmesi¹⁰⁸, tarih bilincinin toplumlar için ne denli önemiyet arz ettiği hususundaki değerlendirmesi, başka bir deyişle "Sosyoloji tarihin anlaşılması, bilinmesi ve tarihten gerekli derslerin çıkarılması çabasıdır." ¹⁰⁹ tespiti, Kemal Tahir'den ne ölçüde etkilendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Kemal Tahir, Türkiye'nin sosyal gerçeklerinin ve bugünkü meselelerinin tarihimizde, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nda gömülü olduğunu bildirmiştir. O, Osmanlı İmparatorluğu üzerine

yoğunlaşmış, Osmanlı'ya duyduğu ilgiyle tanımlanmak ve tanıtılmak istenmiş bir yazarımızdır.110 Devlet Ana romanı, Osmanlı'ya ilgi duyusunun en önemli göstergesidir. Kemal Tahir, söz konusu eserinde, Osmanlı'nın kuruluş öyküsünü ele almıştır. Bu bağlamda, kendisiyle yapılan bir söyleşide şunları söylemiştir: "Ben, 'Devlet Ana'da, herhangi bir topluma onur verecek bir tarihsel başlangıcımız olduğunu ve buna lâyük insan birikimine sahip olduğumuzu belirlemek istedim. Anadolu insanının taşıdığı potansiyele duyduğum sonsuz saygıyı dile getirmeye çalıştım."111 Kemal Tahir'in Osmanlı İmparatorluğuma ilgi duyması, rastlantsal değildir. Bunun bir nedeni vardır. "Kemal Tahir, .. Osmanlı'nın tarih içindeki yerini ve önemini, iğne ile kuyu kazan bir çaba ile Türk okuruna kazandırmıştır. İnsan, kimliğini tarihte oynadığı rolle edinir. Anadolu Türk insanı da kimliğini Osmanlılıkla, Osmanlı'nın tarihte oynadığı rolle kazanmıştır. Bu nedenle Osmanlılık, Kemal Tahir'in başlıca çalışma

Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 411-412; Sezgin Kızı İçelik; "Batı (Kapitalizm) Eksenli Sosyolojiyi Eleştirmede ve Türkiye'de Sosyoloji Tarihiyle Temellendirme Çabalarında Öncü Bir İsim: Baykan Sezer", Sezgin Kızı İçelik, Sosyoloj Yazıları 1 (iç.), Saray Kitabevleri, İzmir, 1998, s. 80-87.

103. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 67.

104. Sezer, Sosyolojide Yöntem Tartışmaları, s. 25.

105. Tahir, Yol Ayrımı, s. 341.

106. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 64.

107. Sezer, Sosyolojinin Ana Başlıkları, s. 186.

108. Sezgin Kızı İçelik; "Sosyal Bilimlerdeki Multidisiplinarite Yönelimleri Çerçevesinde Tarih İle Sosyolojinin Yakınlaşımı ve Baykan Sezer", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (iç.), cilt: 25, No: 1, Mayıs 2001, s. 6-11.

109. Sezer, Sosyolojinin Ana Başlıkları, s. 68.

110. Sezer, "Kemal Tahir Üzerine" Ülke (iç.), s. 39; Sezer, "XX. Yüzyılın En Büyük Romancısı", s. 12; Yazoğlu, Cengiz ve Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Roman Notları 1: Topal Kasırga, Darmadağın Olan Devlet (iç.). Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 6.

111. İleri, "Kemal Tahir'le Konuşma", s. 20.

konularından biri olmuştur."112 Osmanlılık, doğuş yerinin coğrafi niteliğiyle, doğuşuna rastlayan tarihsel koşullarıyla ve yedi yüz yıl sürmesiyle, üzerinde çok uzun boylu durulmayı, gerçeklerinden bugünü ve geleceği aydınlatacak neticeler çıkarılmasını sağlama gücü bakımından iyice araştırılmayı hak etmiş bir tarihî olaydır.113 Osmanlı, "bir aşiretten cihangirâne bir devlet çıkarmak"114 gibi büyük bir iş görmüştür. Kemal Tahir, sosyologlarımızın Osmanlı'ya sırtını döndüğü yıllarda tam tersini yapmış, onu yok sayarak bir yere varamayacağımızın altını çizmiş, Türkiye'nin sorunlarına çıkış yolu bulunmasında onun önemli olduğuna vurgu yapmıştır.115 Osmanlı'ya dair benzeri bir tespit, Baykan Sezer tarafından da

yapılmıştır. Baykan Sezer'e göre, Osmanlı'ya sırt çevirmek ülkemizde uzun süre başvurulmuş bir yoldur. Oysa Osmanlı, hem toplumumuzun özelliklerini ve sorunlarını hem de sorunlarımızı aşmamıza izin verecek güçleri anlamamıza imkân tanıyacak yakın tarihimizdir.¹¹⁶ Başka bir deyişle, Baykan Sezer, bugün çoğu problemimizin kaynağında Osmanlı mirasının bulunduğunu ve sıkıntılarımızı aşabilmemiz için gerekli gücü bu mirasın dışında bulmamızın söz konusu olamayacağını iddia etmiştir.¹¹⁷

Kemal Tahir, bugünün dünden geldiğini ve geleceğe ışık tutacağını bildiği için dünümüz olan Osmanlı imparatorluğu'nun yeni bir gözle araştırılması gerektiğini düşünmüş, bilim insanlarımızda bile rastlanmayan bir tutkuyla tarih alanında incelemeler yapmıştır.¹¹⁸ Türkiye'nin tarih sahasında günümüzün meselelerine ışık tutacak ciddi tecrübelerin mevcut olduğunu sıkça yinelemiştir: "Birinci Beyazıd'ın Çubuk Ovası'nda kime niçin yenildiğini, Fatih'in hangi amaç için zehirlendiğini, Süleyman'a neden Kanuni denildiği, İmparatorluğu kurtarmak için tutulan Tanzimat'ın (Batılama yolu) bu İmparatorluğu batırdığı halde, bugün tarih kitaplarında neden hâlâ (Hayriye) -yani, hayırlı- diye geçirildiğini, Çerkeş Hasan'ın kim olduğunu, eline tabancayı kimin tutuşturup Hüseyin Avni Paşa'yı kimin niçin öldürttüğünü, Abdülhamit'e Kızıl lâkabının kimlerce uygun görüldüğünü bilmeden bugün dünyada olup bitenleri, Kore, Vietnam Savaşları'nı, Küba olayını, Çin, Arnavutluk çekişmelerini, Stalin suçlamalarını anlamak mümkün değildir. Hele Türkiye'de olup bitenleri anlamak hiç mümkün değildir."¹¹⁹ Kemal Tahir, bugünkü bünyemizin anlaşılabilmesinin yolunun, Osmanlı'nın doğru çözümlenmesinden geçtiğinin ısrarla altını çizmiştir: "Yıllardır konuşuyoruz, görüyorum ki, hâlâ Osmanlı'yı hafife alanlarımız var. Dünyada kurulmuş imparatorluklar -en kabadayı- yüz elli iki yüz yılda paramparça olduğu halde, Osmanlı İmparatorluğu'nun neden 600 yıl sürdüğünü hiç düşünmüyor muyuz?"¹²⁰ Kemal Tahir'in bu belirlemeleri, Baykan Sezer tarafından da dile getirilmiştir: "Osmanlı'nın üç kıtada egemenliğinden söz edilir. Oysa bizce Osmanlı'nın en önemli, en çarpıcı özelliği varlığını üç çağ boyunca sürdürebilmiş olmasıdır. Ortaçağ'da kurulan Osmanlı'nın yıkılışı XX. yüzyılın başında olmuştur... Ayrıca bu üç çağ, tarih akışının yeni bir hız kazandığı çağlardır. Tüm gelişmelere, yaşanan değişikliklere (rağmen) Osmanlı toplumlar arası ilişkiler içindeki etkinliğini,

112. Cengiz Yazoğlu; "Kemal Tahir'in Tarihe Bakışı", Biyografya 4: Kemal Tahir (iç.), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 55.

113. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 307.

114. Kemal Tahir; Karılar Koğuşu, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s. 366.

115. Sezer, "Kemal Tahir Üzerine" Ülke (iç), s. 39; Sezer, "XX. Yüzyılın En Büyük Romancısı", s. 12.

116. Baykan Sezer ve Diğerleri; "Osmanlılık", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 7: Osmanlılık-Türkiye Sosyolojisi /, Eyüp Kemerlioğlu'nun Anısına Armağan (iç.), Berdan Matbaası, İstanbul, 2000, s. 17.

117. Baykan Sezer; "Tarihte Doğu-Batı Çatışması, Ders Notları 1996-1997", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12: Tarihte Doğu-Batı Çatışması (iç), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 88.

118. Selâhattin Hilav; "Kemal Tahir'in Felsefi Düşüncesi ve 'Devlet Ana'", Halit Refiğ, Gerçeğin Değişkenliği, Kemal Tahir (iç.), Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000, s. 149-150.

119. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 137-138.

120. Kemal Tahir'den aktaran; Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 59.

kendi niteliklerinde çok önemli bir değişikliğe gerek duymadan koruyabilmiştir. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun çok sağlam bir temel üzerine kurulu olduğunu gösterir. Bu temelin ne olduğunun iyice araştırılıp bilinmesi gerekmektedir."121 Baykan Sezer'e göre, Osmanlı İmparatorluğu, üç kıtaya ve üç çağa yayılmış büyük bir dünya imparatorluğu olup, tarihimizde geçirmiş olduğumuz en önemli deneydir ve aynı zamanda sorunlarımızı çözmemize izin verecek gücümüzün de kaynağıdır.122

Kısaca, ülkemizde Osmanlı konusunun üstüne ölü toprağı serildiği yıllarda, onun üzerine düşünen, yanlına ve doğrusuna eğilen Kemal Tahir olmuştur.123 Kemal Tahir, Osmanlı sistemini iyice araştırmadan, bugünkü yapımızı kavrayamayacağımızı yükseksesle söyleyen tekfikir adamımızdır.124 Osmanlı sistemi, kültürü ve Anadolu halklarının tarih içindeki durumu anlaşılmalıdır, ne kültürümüzü anlamaya ne de eski kültürümüzden bugün için yararlanmaya imkân vardır.125 Kemal Tahir'in "Osmanlı tarihi sorunlarımızı gerçek boyutlarıyla kavramamıza olanak tanıyacak ölçüde bir zenginliğe sahiptir."görüşü, aynı zamanda Baykan Sezerin sosyolojisinin omurgasını oluşturmuştur.

Kemal Tahir ve Baykan Sezer, Osmanlı üzerine yoğunlaşırlarken, öncelikli olarak Osmanlı'yı Batılı şemalara göre açıklama biçimlerine meydan okumuşlardır. Kemal Tahir, Osmanlı'ya yönelme sebebini izah ederken, aynı zamanda Batılı şablonlara göre insanımızın açıklanamayacağını göstermek istemiştir:"600 yıl geriye gitmemin sebebi, Anadolu Türk insanımızın temel cevherini tarihsel gelişiminin çok önemli bir dönemecinde tutup incelemek, meydana vuracağı özelliklerden, bugünümüzün ve geleceğimizin zorluklarının çarelerine sağlam dayanaklar bulmaktır. Bu çareler, Anadolu Türk insanını, Batı için geçerli kalıplara dökerek, yabancı genellemelerle açıklamaya çabalayarak bulunmaz."126 Baykan Sezer de Osmanlı'ya Asya Tip Üretim Tarzı (ATÜT) ve feodalizm teşhisinin konulduğunu, ATÜT ya da feodalizmi gereğince açıklamak tasasına bile düşülmeden söz konusu yanlış teşhislerin ortaya atıldığını, dolayısıyla yakıştırmalardan öteye gidilemediğini ileri sürmüştür.127 Ona göre, insanlığın kaderi ve geleceği Batı idealleri dışında düşünülmediği için Osmanlı düzeninin feodal ya da ATÜT örneği olduğu ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkartılmıştır.128

Kemal Tahir, Osmanlı'yı Batı kalıplarına göre ele alan görüşleri çürütmeye feodalizm kalıbından başlamıştır. Osmanlı, bizde genellikle feodalite şablonuna göre açıklanmak istenmiştir. Osmanlı, feodal değildir. Feodalite kalıplarıyla açıklanamaz. Çünkü Osmanlı toprak sistemi, feodalizmle bağdaşmaz. Bu bağlamda Kemal Tahir, şu belirlemeleri yapmıştır: "Osmanlılığın temel düzeninde varlığın tek ellerde birikimi yasaktır. Osmanlılığın, tarih içinde, üstüne aldığı ödev bence, toprağı sahipsiz kılarak çağının derebeylik düzenini küçük işletmelere bölmek, bu küçük işletmelerin zamanla belli ellerde toplanmasını şiddetle önlemektir. Osmanlılıkta hemen bütün topraklar Allah'ındır.'29 Pa-

121. Baykan Sezer; "Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Birkaç Söz", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15: Sosyoloji ve Coğrafya (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 463.
122. Baykan Sezer; "Osmanlı'da Toprağı Şenlendirme Sorunu", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 7: Osmanlılık-Türkiye Sosyolojisi 1, Eyüp Kemerlioğlu'nun Anısına Armağan (iç.&ek), Berdan Matbaası, İstanbul, 2000, s. 60; Baykan Sezer;"Türkiye Sosyolojisi, Seminer Notları 3", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9:XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 229; Baykan Sezer; "Toplumumuz ve Sosyolojimiz", Sosyoloji Konuşmaları (iç.), Editör: Sadettin Elibol, Ecem Yayınları, Ankara, 1991,s. 7.
123. İsmet Bozdağ; "Düşünen Adam", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 75.
124. Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 8.
125. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 4, s. 465.
126. Kemal Tahir'den aktaran; Çelik, "Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması", s. 39.
127. Sezer, "Türkiye Sosyolojisi, Seminer Notları 3", s. 231.
128. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 47.
129. "Osmanlılıkta hemen bütün topraklar Allah'ındır"görüşünün dayanağı, Kur'anı Kerim'dir. Kur'anı Kerim, Âli İmran Suresi'nde şöyle yazar:"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah her şeye kadirdir"/ "Bütün gökler ve yer devlet ve memleketi, bağımsız olarak Allah'ın mülküdür" [Hak Dini Kur'an Dili (Elmaltlı Muhammed Hamdi Yazar Tefsiri), 2. cilt, Berikan Yayınları, Ankara, 2002, s. 435 ve 4391.

dişah Allahın vekili olarak bu toprakları reayasına kiracı gibi vermiştir. Buna karşılık yetiştirdiklerinin vergisini çoğunlukla mal olarak alır. Bu düzeni sipahiler gözetir. Sipahi tımarları gibi, Vezir haslarının da temelinde küçük işletmeler vardır. Osmanlı toprak yasaları, bu küçük işletmelerin büyümemesi gibi miras yoluyla küçülmemesini de kollar. Sözgelimi, 20 evlik bir köyde çeşitli sebeplerle beş ev boşalsa, sipahi bunlardan kalan toprakları kendi toprağına bile katamayacağı gibi, geri kalan on beş eve de bölüştüremez! Boşalan beş küçük işletmeyi beş yeni aileyle yeniden şenlendirmek zorundadır. Bizde senyörün yerini, bir çeşit memur sayılabilecek olan Ağa'nın alması bundandır. 'Ağalık vermekle'atasözü Osmanlının sömürme anlayışının Batıyla nasıl bir çelişme içinde bulunduğunu da gösterir."130 Feodalizmde ise toprak feodal beyindir. Toprakta çalışan köylü ona aittir. İsterse onu asar. Bu hususta Kemal Tahir, "edebiyat tarihimizin de, tarih edebiyatımızın da en önemli olaylarından biri"131 olarak değerlendirilen Devlet Ana'da şöyle demiştir: "Pazar başını arttırmaya geldi mi, senyörün keyfinedir. Kimse karışamaz. Kendi toprağında dilediğini yapar. Çünkü toprağı da soylular için yaratmıştır, Allah! Salt toprağı değil, üstündeki köylüyü de bağışlamıştır mal diye, canı çekerse, asar!"132 Fakat Osmanlı'da soylu sınıf yoktur. Toprak devlete aittir. Köylüye feodalizmde olduğu gibi aşırı baskı yapılmamıştır. Osmanlı'nın devlet mantığı, köylüye baskı yapan feodal beye ya da eşkiyaya benzemez. Devletin, köylüyü ezmesi, hem adalete dayalı sistemine hem de kendi ekonomik çıkarlarına uygun değildir. Çünkü "ezilen reâyâ savuşup ülkeyi şenliksiz, toprağı ekimsiz bırakır.

Allah korusun, kıtlık yüzgösterir."133 Osmanlı'da feodalitenin olmadığı bir diğer belirtisi ise yaygın söylemin tersine topraklarının önemli bir kısmının verimsiz olması ve verimli olan topraklarının ise feodalitenin bittiği 19. yüzyılda tarıma açılmış olmasıdır."Yamandır Anadolu'muzun toprağı... Dünyanın ekin ambarı olacak topraklardır. Biz tembelliğe vurduğumuzdan bu cennet vatanın üstünde sürünmekteyiz. İş bilir ellere geçse bak neler olur."134 Bunlar, Kemal Tahir'e göre, gerçeği aranmamış palavralardır. Sadece Anadolu toprağı değil, Akdeniz'i ve Ege Denizini çevreleyen tüm topraklarımız, cenabet topraklardır. Çünkü bu bölge toprakları tam olarak tarıma elverişli değildir. Söz konusu topraklarda, tarım derin derin aktarılmaz. Yalnızca kara sapanın ucuyla az biraz karıştırılır. Bu bölgelerin hava şartları da tarıma uygun değildir. Çünkü ya kurak olur ya da sel taşkınlarına yol açar. Kurakta toprak, hiç saban görmemiş gibi sertleşir, âdeta taş kesilir. Taşkınlar ise tarlaların yarısını denize taşır, yarısını dar vadilere indirip bataklık yapar. Bataklıklarda insanın barınması mümkün değildir. Bu yüzden Adana, Küçük Menderes ve Büyük Menderes gibi ovalarımız ancak 19. yüzyıl ortalarında tarıma açılabilmiştir. Daha önceleri bu ovalarda göçebeler hayvan otlatmışlardır. Bu özellikteki topraklarda, Batı'da olduğu gibi, özel mülkiyetin yerleşip gelişmesi ve zenginliklerin sayılı ellerde toplanması söz konusu değildir. Osmanlı'da Batılı anlamında feodalitenin bulunmaması bundandır. Çünkü ne kadar kuvvetli olursa olsun, Batı'daki hiçbir feodal, böyle topraklarda sertlerinin karnını doyurup kendisini zengin yapacak tarımı, yalnız kendi gücüyle devam ettiremez. Osmanlı'da toprakları tarımda tutmak için gerekli bayındırlık işlerini devlet yapmıştır, işte, bu sebepten Osmanlı'da toprak, hep devletin mülkiyetinde olmuştur.135 Osmanlı İmparatorluğumun en belli başlı özelliğı, insanlara mülkiyet hakkı tanımayan bir sistem üzerine bina edilmiş olmasıdır.136 Bunda coğrafya şartlarının da

130. Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 145-146.

131. Bülent Ecevit; "Devlet Ana", Halit Refiğ, Gerçeğin Değişkenliğı, Kemal Tahir (iç.), Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000, s. 140.

132. Kemal Tahir; Devlet Ana, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 27.

133. Age, s. 256.

134. Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 146.

135. Age, s. 146-147.

136. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 30.

etkisi olmuştur. Başka bir anlatımla, Doğu toplumlarında coğrafya şartlarının da baskısıyla başlıca zenginlik kaynağı olan toprak mülkiyeti, kişisel mülkiyete dönüşmemiş, bu yüzden giderek belirli ellerde toplanamamıştır. Doğu'nun geniş ve çoğunlukla çorak toprakları, devletsiz, bilhassa da merkezî iktidarsız, insanları besleyecek üretimi sadece kişilerin ya da küçük toplulukların kendi gayretleriyle sağlayamadıkları için, geniş toprakların gerçek sahibi olan kuvvetli bir merkezî iktidar kaçınılmaz hâle gelmiştir.137 Osmanlılığın devlet anlayışında, sermaye birikimi devleti öldüren mekanizma olarak görülmüştür. Bu sebeple Osmanlı, sürekli olarak kişisel mülkiyetin belli ellerde toplanmasını, yani devlet dışında bağımsız bir güç olmasını önlemiştir.138

Kemal Tahir, feodalitenin Doğu toplumlarına/Osmanlıya değil, Batı toplumlarına has bir sistem olduğunu iddia etmiştir. "Kemal Tahir, feodalitenin Batıya özgü bir yapı olduğunu, doğu toplumlarında kurulmuş kişisel egemenliklerin, bununla karıştırılmaması gerektiğini savunagelmiştir."139 Kemal Tahir, feodalitenin Batı toplumlarına ait olduğunu anlamak için Larousse Ansiklopedisi'ne bakmanın yeterli olacağını söylemiştir: "Batı kalıplarının, bizim yerli meselelerimizi çözemeyeceğine kesinlikle inandığım o mutlu gün,.. .hemen Larousse'u çektim, Feodalite maddesine baktım.... Tıpatıp şunları söylüyordu Larousse: Ortaçağ'da, Batı Hıristiyan toplumunu karakterize eden, politik ve sosyal rejimin adı. -Feodalite iki hür adam arasında hür anlaşmaya dayanır. Bunlardan biri senyör, öteki kendi isteğiyle onun vassalıdır. Yani tâbii'dir. Feodalizmin iki ana kanunu vardır: Feodal kanunlar, senyöriyal kanunlar."140 Dolayısıyla Kemal Tahir, Batı toplumlarından farklı özellikleri olan Türk toplumunda feodalizmden söz edilemeyeceğini ileri sürmüştür: "Beni romancı olarak, Türk insanının tarihsel gelişimi içinde ekonomiksosyal oluşunun kişi özelliği ilgilendiriyordu. Yani, şöyle bir durumda, şu belli kişi nasıl davranır? Feodalizm bizde olsa, feodalimiz, senyörümüz, genellikle senyör gibi, serfimiz de elbette serf gibi davranacaktı. Ben bunları bizim sosyologlarımızın kitaplarında bulamazsam bile, okka her yerde dört yüz dirhem olduğu için, batıdaki eserler bolluğu içinde elbette bulacaktım. Rahatlığı anlıyorsunuz, bizde feodalizm vardır inancında olanlara niçün katılmadığıma şaşıyorsunuz? Katılamadım, çünkü Doğuda yetmiş köyü olan bir Samsat (Eski samusat) Ağasını, bir uzatmalı jandarma onbaşısının rahatça, keyfiyle tokatladığını gördüm. Hem de adamın iki oğluyla yetmiş üç torunu yanındaydı. Hiçbir bağlı değildi. Fazladan tokat da haksızdı. Eh nasıl olsa temizleyecek de ondan dedim. Temizlemedi. Hiçbir şey olmamış gibi yaşamağa devam etti. Sordum. Devlettir bey vurur! diye sırtıttı. Bizim senyörü Batı kitaplarında bulamayacağıma inandım."141 Kemal Tahir, Osmanlı, "merkezî feodal devletti" diyen martovalcılara şu karşılığı vermiştir: Merkezî devlet sözüyle feodalite asla bağdaşmaz ve Batılı anlamında feodalite toplum düzeni, kesinlikle Doğu toplumlarında aranmaz.142 Esasında "bizde feodalite var demek, 'Bizde, feodalite başladıktan hemen önce Roma'dakine benzer kölelik sistemi var.'demektir."143 Görüldüğü üzere, Kemal Tahir, Osmanlı'nın feodal olmadığını gayet net bir biçimde ortaya koymuş,"Osmanlılarda, Avrupalı anlamıyla değil, doğulu anlamıyla da derebeylikten (Feodalizm'den) lâf edilemez"144, demiştir.

137. Age.s. 304-305.

138. Age, s. 235-236.

139. Bozdağ, "Düşünen Adam" s. 75.

140. Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 313.

141. Age, s.313.

142. Age, s. 180.

143. Age, s. 307.

144. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 143.

Baykan Sezer de feodalizmi, Avrupa'nın Batı dışı toplumların baskısı altında kendisini korumak için aldığı bir toplum biçimi¹⁴⁵, yani Ortaçağ'da Batı'nın Doğu'ya karşı aldığı tutum¹⁴⁶ olarak görmüştür. Baykan Sezer'e göre, feodalizm, Batı toplumları tarihinde belirleyebileceğimiz ve sınırlayabileceğimiz bir aşamadır.¹⁴⁷ Kendi deyişiyle, "Feodalizm, belli tarihî koşulların ürünüdür ve tarihte belli dönem ve bölgeyle (Ortaçağ ve Batı Avrupa) çok yakından bağlı kalmıştır. Kendi koşulları dışında feodalizmi aramak, bizim için, her zaman yanıltıcı olacaktır."¹⁴⁸ Kemal Tahir'den hareketle Baykan Sezer, Osmanlı düzeninin feodalizm olarak nitelendirilemeyeceğini bildirmiştir: "Feodalizm savunma durumuna geçmek zorunda kalan birimlerinin her çeşit tehditten uzak kalabilmek için kendilerini dış ilişkilerden soyutlayıp küçük ve kapalı birimler biçiminde örgütlenmesidir. Osmanlı İmparatorluğu ise bir Dünya İmparatorluğu olduğu gibi tarihte merkezîyetçiliğin de en parlak örneğidir."¹⁴⁹ Baykan Sezer'e göre, feodalizm, Batı'nın kendi dışındaki toplumlarla olan çatışmasında aldığı özel bir şekildir. Onu bütün Batı'ya yaygınlaştırmak bile söz konusu değildir. Feodalizm, belirli bir bölgede ve dönemde görülmüştür. Onu tüm dünya tarihine ve toplumlara yaygınlaştırmak tarih gerçeklerine ters düştüğü gibi toplumların açıklamalarını tarih dışında aramak anlamına da gelir. Osmanlı'ya feodal yaftasını yapıştırmak, hem tarihsel gerçeklere aykırıdır hem de Osmanlı'yla feodalizmin kendine özgü olan yanlarını göz ardı etmektir. Batı toplumlarıyla Türk toplumunun farklılıkları netleştikçe feodalizmden devazgeçilemediği için Osmanlı sistemi "merkezîfeodalizm"olaraktanım- lanmak istenmiştir. Oysa feodalizmle merkezîyetçilik asla uyuşmaz. En basit tarih bilgisi bile merkezîyetçilikle feodalizmin birbirini inkâr ettiğini söyler. Ayrıca Baykan Sezer, askerî olmayan feodalizm biçimine tarihte rastlanılmadığı halde, ülkemizde "askerî feodalizm"den söz edenler olduğuna dikkat çekmiştir. Baykan Sezer, Türk toplumunun feodal aşamayı yaşayıp yaşamadığına ilişkin olarak feodalizmin sınıfsal yapısına bakılmasının yararlı olacağını ileri sürmüştür. Feodalizmde egemen sınıf olan aristokrasi ve ruhban sınıf ile halk olmak üzere başlıca iki temel sınıf vardır. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nda söz konusu iki sınıfa rastlamak mümkün değildir.¹⁵⁰ Kısacası, Baykan Sezerin, Osmanlı imparatorluğu feodal bir yapıya sahip değildir, feodalizm kalıbıyla açıklanamaz, görüşünün temelinde de Kemal Tahir'in feodalizme dair fikirleri vardır.

Kemal Tahir'e göre, feodalizme uygunluk göstermeyen Osmanlı, aynı zamanda ATÜT'le de izah edilemez. Baykan Sezerin bildirdiği üzere, Kemal Tahir'in ATÜT'le ilgilenmesi, Batı Marksizm çevrelerinde moda olması nedeniyle değildir. ATÜT'ün Kemal Tahir için ilgi çekici olmasının sebebi, Doğu toplumlarının Batı dışında tanımlanabileceğini ve onların ayrı toplum kategorileri olarak ele alınabileceğini bize göstermiş olmasıdır. Fakat ATÜT'ün kendi başına, bir kalıp olarak, sorunlarımızı anlamamızda önemli katkısı bulunmamaktadır. Ayrıca, ATÜT'ün de Batı gelişme çizgisi içine yerleştirilmek istenmesi ve günümüzle ilgili aydınlatıcı bilgiler vermekten uzak kalışı, Kemal Tahir'in ATÜT'le yetinmesine izin vermemiştir.¹⁵¹ Baykan Sezer, bu konuda da onunla hemfikirdir. Baykan Sezer, ATÜT konusunda önemli çalışmalara imza atmıştır. Kemal Tahir ile Baykan Sezer arasındaki düşünsel etkileşim, ATÜT konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Baykan Sezer, Kemal Tahir'in ATÜT'e dair belirlemelerini sosyolojik düzeyde derinleştirmiştir. Baykan Sezer, ATÜT'ü kapsamlı bir biçimde tahlil ettiği

145. Baykan Sezer; Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981, s. 123.

146. Age, s. 141.

147. Baykan Sezer; "Türk Toplum Tarihi Üzerine Tartışmalar", Toplum ve Bilim (iç.), Sayı: 4, Kış 1978, s. 51.

148. agm, s. 61.

149. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 77.

150. Kızılçelik, Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı, s. 222-223.

151. Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1 (iç.), s. 22-23.

Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları eserinde, "Osmanlı Devletinin feoda olarak ni- telendirilemeyeceği gerçeği mutlaka ATÜT örneği olmasını gerektirmemektedir."152 demiştir. Kemal Tahir'in yakınında bulunan Halit Refiğ, Kemal Tahir'in, Marx'ın geliştirdiği ATÜT konusunda çalışmalarını yoğunlaştırması için Baykan Sezeri sürekli teşvik ettiğini bildirmiştir.153 Bu gerçeğe Baykan Sezer de vurgu yapmıştır: "Konuyla (ATÜT'le) Kemal Tahir'in ilgilenmiş olması bizim için büyük bir şans olmuştur. ATÜT kavramının sınırlılığı ve Batı'nın konuyu bize sunuş biçimindeki tuzaklara dikkatimizi çekti. Benim konu ile ilgili tezim bu uyarıların ışığı altında oluştu, biçim kazandı."154 Kemal Tahir'den hareketle Baykan Sezer, ATÜT'ün bütün Doğu toplumlarını kapsamadığını, bilhassa da Osmanlı'nın anlaşılmasında yetersiz kaldığını ileri sürmüştür: "Osmanlı mirası hiçbir zaman ATÜT mirası olmamıştır... Osmanlı İmparatorluğu iktisadi alana müdahaleden özenle kaçınmıştır. Oysa ATÜT, her şeyden önce Devletin özellikle tarım kesimine suni sulama işleriyle yaptığı müdahalelerle tanımlanmaktadır."155 Osmanlı İmparatorluğu, ekonomik teşkilatlanmayı mümkün olduğunca yönetimi altındaki halklara bırakmıştır. Onda ATÜT'te geniş sulama işlerine tekabül edebilecek bir ekonomik görevi bulmak da güçtür.156

O hâlde, Osmanlı'yı Batı gelişme çizgisi (feodalizm ya da ATÜT) dışında kendi gücüyle ve dinamiğiyle açıklamak gerekir. Bu açıklamayı, yalnızca Doğu-Batı çatışmasında bulmak mümkündür. Türk toplumu ve tarihi, ancak Doğu-Batı çatışmasıyla anlaşılabilir.157 İşte, bu çerçevede, tıpkı Kemal Tahir gibi Baykan Sezer de Türk tarihinde belirleyici yeri bulunan Osmanlılığı, "dünya siyaseti" olarak görmüş ve ona büyük bir ehemmiyet vermiştir: "Osmanlılık yalnızca bir yönetim biçimi, çeşitli halkları içinde barındıran bir yönetim ya da bir imparatorluk adı değildir. Elbet onları da kapsamaktadır ama öncelikle bir dünya siyasetinin adıdır."158 Bu özelliğiyle Osmanlılık Bizans'ı aşan, o güne kadar önerilen siyasetlerin çok ilerisinde bir Doğu siyaseti olma özelliğine sahiptir.159 Baykan Sezer'e göre, Yakın-Doğu'daki Doğu-Batı çatışması içinde bir dünya devleti olarak ele almak, Osmanlı Devleti'ni anlamamız konusunda bize daha faydalı olur.160

Baykan Sezer ve Kemal Tahir, Osmanlı düzenine odaklaşırken, feodalite ve ATÜT modellerini bir kenara atmışlar, yerli bir bakış açısını esas almışlardır.161 Osmanlılık, 1300'lü yılların Anadolu'daki ekonomik ve sosyal şartlarından doğmuş, o koşullara en uygun merkezî bir devlettir. Sınıfsal karakteri bulunmayan bu merkezî devlet, ana özelliklerini, Anadolu'nun o çağdaki genel durumundan almıştır. Osmanlılar, devlet olmaya doğru gittikçe kendi kabilelerinden hızlıca ayrılmışlar,

152. Baykan Sezer; Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979, s. 5-6.

153. Halit Refiğ; Gerçeğin Değişkenliği, Kemal Tahir, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000, s. 33.

154. Baykan Sezer; "Tarihte Su Toplulukları" Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı (iç), İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ Yayınları, İstanbul, 2000, s. 19.

155. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 77.

156. Sezer, Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları, s. 6.

157. Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1 (iç.), s. 24.

158. Baykan Sezer; Ertan Eğribel ve UfukÖzcan;"II. Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Düşünce Mirası", Sosyoloji Yıllığı-Kitap9:XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve UfukÖzcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 432.

159. Baykan Sezer ve Ertan Eğribel; "Osmanlı İstanbul: Bizans'ın Yokluğu", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9: XX. Yüzyıl- Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul,

2002, s. 479.

160. Sezer, Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları, s. 6.

161. Kemal Tahir, Osmanlı'ya ilişkin değerlendirmelerinde, özellikle Naima Tarihi'nden, Sait Halim Paşa'nın Buhranlarımız eserinden ve Aşık Paşazade tarihinden yararlanmıştır (Dursun Kırbaş; Osmanlı Toplum Düzeni ve Kemal Tahir, ARBA Araştırma Basım Yayın Ticaret Ltd. Şti., İstanbul, 1987, s. 23). Kemal Tahir, bütün Osmanlı tarihlerini, yani Solakzade, Peçevi, Naima, Raşit, Hammer, Cevdet Paşa, Kamil Paşa, Namık Kemal, Ahmet Rasim, Ahmet Refik tarihlerini önemsemiştir {Kemal Tahir; Notlar/Mektuplar, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 285).

devşirme bir kadroya dayanmışlardır. Bu devşirme kadro, hızla büyüyüp güçlenmelerine imkân tanımıştır. Osmanlılar, tarihe girip yerleştikleri zaman derebeyi, toprağa bağlı köylü bünyesinde bir devlet değil, "padişahkapıkuluulemareaya" dörtlüsüne dayanan Asyalı-İslam karakterde bir yeni devlettir. Osmanlı düzenini idare eden yasa, padişahkapıkulu (Yeniçeri-Enderun)-ulema (medrese) üçlüsünün karşılıklı denetlenmesi yasasıdır. Bu kanunun uygulanması sırasında bu üçlüden hiçbiri kesin hâkimiyet sağlayamamış, bunalım dönemlerinde ikisi birleşip, hangisi olursa olsun, üçüncüyü ; kolayca tepelemiş, etkisiz hâle getirmiştir. Osmanlı'nın dördüncü ayağı olan reaya ise böyle boğuş- j malardan hiçbir şey beklemeksizin tarafsız ve ilgisiz kalmış, pasif bir tavır takınmıştır.162 Osmanlılık, padişahhalife, Yeniçeri'den ve Enderun'dan yetiştirilen, Yeniçeri ve ulemadan ibarettir. Osmanlılıkta din, her zaman memurkapıkulu olmuş, kapının çıkarına hizmet etmiştir.163 Osmanlı'da padişahdan başka soylu yoktur. Bu da onun uzun süre ayakta kalmasını sağlamıştır. Osmanlı sistemi, imparatorlukları parçalayan soyluların (soylu

rakiplerin ve ailelerin) yetişmesine imkân tanımamıştır. Böylelikle, Osmanlı, kurduğu imparatorluğu, soyluların birleşip elinden almasına ya da parçalamasına kapıları kapamıştır. Osmanlı düzeni, imparatorlukların korkulu rüyası olan imparator öldükten sonra ortaya çıkan taht kavgasına tutuşmanın kanallarını tıkamıştır. Osmanlı'nın gözüyle devlet, her şeyden (oğuldan ve kardeşten) yücedir. Devlete zarar vereceğini düşündüğünde kardeşini de oğlunu da yok etmiştir. Osmanlı'nın, devletin sürekliliği uğruna kendi ailesini bile feda ettiği bir gerçektir.¹⁶⁴ Bu bağlamda, Kemal Tahir, Büyük Mal romanında şöyle demiştir: "Ben başka hükümatları bilmem arkadaş, bu Osmanlı bunaldı mı... Osmanlı'nın gerçekten bunalması, tacıhtının elden gitme kertesidir, bunalaraktan kırıma sıvanmaktan başka çıkarını bulamadı mı, şuncacık acıma beklemeyeceksin! Önce öz babasını zehirler, ardından ağabeykardeş, oğuluşak, karıkız dinlemez boğar keser, çuvala doldurup denize yuvarlar. Çünkü Osmanlı'nın zagonudur, hem de Fatih Sultan Memet efendimizin yazılı zagonudur. Şurasını hiç unutma ki Pomak Cihangir, Osmanlı, tacıhtı, başındaki devleti vartada gördü mü, kudurur. Allah beterinden saklasın, zaptolmaktan çıkar."¹⁶⁵ Osmanlı, oğlunu ve kardeşlerini kendi iradesiyle yaptığı yasayla gözünü kırpmadan öldürürken bir tek amaç gütmüştür: Devlete yönelmiş her türlü tehlikeyi önlemek. İşte, sırf bu yüzden Osmanlı tarihi, sadece "devleti sa- ; vunma" tarihi olarak görülebilir.¹⁶⁶ Bunların yanı sıra Osmanlı, devlete tutunarak zengin olmanın, ' küpünü doldurmanın yollarını kapamıştır. Osmanlı'da devlet, büyük toprak sahibi olma yoluyla zenginleşmenin tüm mekanizmalarını ortadan kaldırmıştır. Zenginleşmenin bir aracı olan ticareti ise töresinde ve ahlakında küçük görmüştür. Böylece Osmanlı toprak ya da ticaret yoluyla zengin olmanın kapılarını örtmüş, ekonomik gücü devlet kendi bünyesinde tutmuştur. Osmanlı'nın uzun süre yaşamasının sırlarından biri de budur. Öte yandan, Osmanlı imparatorlukları eriten unsurlar arasında önemli yer tutan zulüm yapmak ya da adaletsiz davranmaktan uzak durmuştur. Son tahlilde ada- lesizliğin devleti yıkacağını bildiğinden ötürü, adalete çok önem vermiştir.¹⁶⁷ Osmanlı devlet sistemi adalet üstüne kuruludur. Adaletle başlar, onunla biter: "1- Adalet devlet ile olur. 2- Devlet toprak (vatan) ile olur. 3- Toprak kul (asker) ile olur. 4- Kul hazine ile olur. 5- Hazine reaya (devlet) ile olur. 6- Reayanın varlığıysa adalet."¹⁶⁸

162. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 125-127.

163. Age, s. 136.

164. Kemal Tahir'den aktaran; Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 59-60.

165. Kemal Tahir; Büyük Ma/, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 87.

166. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 189.

167. Kemal Tahir'den aktaran; Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 60-61.

168. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 396.

Osmanlı devlet ve yönetim düzeni, hem devletin bekasını korumak için gerekli tedbirleri almış hem de baskı rejimine gidecek bütün kapıları kapatmıştır. Bu model, dünya devletine açılan en gerçekçi pencerelerden biridir.¹⁶⁹ Osmanlı modelinin günümüz dünyasında tartışılması ve önemsenmesi, elbette ki rastlantısal değildir. Kemal Tahir'in Devlet Ara'da dile getirdiği

Osmanlı'nın şu ana özellikleri, bugün hâlâ önemlidir ve bu önemini gelecekte de muhafaza edecek gibi gözükmemektedir: "Köleliğe karşı, Frenk soygununa, zulmüne, ırk düşmanlığına karşı biz hoşgörü, dayanışma, can, ırz, mal güvenliği sağlayacağız. Alinteriyle çalışanlar bizden yana olacak ister istemez... Bizim, suyumuzun akarı budur... Talan etmeyeceğiz! Din yaymağa çabalamayacağız. Tersine herkesin inancına saygı göstereceğiz! İnsanlar arasında, din, soy, varlık bakımından hiçbir üstünlük tanımayacağız! Günbatının Karanlık Dünyası, karanlığını yüzyıllardan beri, sınırimıza sürmekte, bizi boğmağa çabalamaktadır. Yolunu kesene kuduz it gibi salacaktır. Bu sebeple yükleneceğimiz iş ağırdır. Gireceğimiz geçit derindir. Bu kancık karanlığa karşı diri durmak gerektir."170 Zaten Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun süre ayakta kalmasının nedenlerinden birisi de emperyalist karaktere sahip olmamasıdır. Osmanlı'ya yapılandırılmış olan "em perya l İst" yaftası gerçeği karşılamaz. Yol Ayrımı romanındaki şu pasajı, Osmanlı'nın niçin emperyalist olarak etiketlenemeyeceğini gayet net bir biçimde ortaya koymaktadır:

"— Neydi okuduğunuz?

— Cevdet Paşa Tarihi...

— Hangi konu?

— Ferruh Ali Paşa olayı...

— Hatırlayamadım!

— Bir fukara derviş vezirdir. Çerkezistan'ı zapta gider.

— İlginç yönü neresi?

— Şu bizim zavallı Osmanlı İmparatorluğu'na sözünü bilmezler, gâvurdan alıp, 'Emperyalist' derler ya... Bakalım bizim emperyalizmimiz ne biçim şeymiş, diye bir daha okuyorum! Niyet, Çerkezistan'ı imparatorluğa katmak... Devletten alıp götürdükleriyle beraber bütün kişisel mallarını da dağıtmış bizim emperyalist Ferruh Paşa! Sonunda yırtık bir entari, bir yağlı külahla bir eski hasır üstünde can vermiş. O gün bugündür mezarına bezçaput bağlarmış Çerkezler, 'Bu Osmanlı gerçek evliya'diyerek... Portekizlilerin, Hollandalılar'ın, İngilizler'in derilerine kadalı soydukları Hindistan'a da girmiş Osmanlılar Kristof Kolomb çağında...

— Ne olmuş? Ferruh Ali Paşa'ya mı dönmüşler?

— Hayır! Ellişer kişilik gruplar halinde göndermiş bunları emperyalist, yağmacı Osmanlı İmparatorluğu.. . Bunlar, Hintliler'e kale yapmasını, top dökmesini, tüfekçi ustalığı, yaya ve atlı savaş bilgileri öğretmişler. Bunlardan geri dönen, Şeydi Ali Reis ile bir avuç arkadaşı... Hem de yayan ya- pıldak, yarı çıplak... Ötekiler,'Gâvurla savaşmak ödevdir'diye yerleşip bire kadar kırılmışlar. Ferruh Ali Paşa, canlarını da üste caba veren bu'emperyalisttalancılardan'bir yırtık entari, bir keçe külah, bir yırtık hasır değerince zengin ölmüş... Çünkü, berikiler düpedüz şallak mallak ölüp gömülmüşler!

— Nereden çıkıyor, öyleyse, bu emperyalist, ya da yağmacı şöhretimiz?

— Devekuşuna çevirmişler bizi yavrum! Aslında biz de, yani biz aydınlar da, bu çevirmeye bedava gönüllü katılmışız! 'Uç!' demişler, 'Deveyim' demiş, 'Yük taşı' demişler, 'Kuşum' demiş ya... Bizim Osmanlıya bir dönüp'emperyalist, talancı' diyoruz, bir dönüyoruz'Yarı sömürge'

diyoruz!

169. Kemal Tahir'den aktaran; Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 61-62.

170. Tahir, Devlet Ana, s. 178.

— Gerçek... Hiç aklıma gelmemişti."171

Osmanlılık, sosyal bünye bakımından Türklüğü ve İslamlığı çok yaygın olmakla beraber, kan bağlarını (kabile bağlarını) çoktan yitirmiş, karışık fakat çağına uyan devlet fikrine sahiptir. Devlet anlayışı bakımından din yayıcı, sürekli bir biçimde insanları ve ülkeleri talan edici değildir. Ağır basan genel karakteri, askerliktir.172 Osmanlı'nın ana nitelikleri, inanç toleransını yaymak, kişisel zenginliklerin çoğalıp kökleşmesine karşı çıkmak ve Batı dünyasında sosyal sınıflara verilen ödevleri devlete yaptırmaktır.173 Osmanlılık, farklı kültürlere, kimliklere ve dinlere saygılı olan, eşitliği, adaleti, hakkı ve hoşgörüyü şiar edinmiş bir siyasal duruştur. "Kemal Tahir'e göre, Batı'daki ırkçılık, milliyetçilik, dinsel bağnazlık Osmanlıda yoktur. Osmanlı insanlar arasında din, ırk, soy farkı gözetmez. Bu yanı ile Osmanlı ırkçı, dindar, üretici egemen özelliklere sahip değildir. Bir köle, bir beyin yeğeni gibi çeşitli devlet görevlerine gelebilir. Bir Rum, bir Ermeni, bir Yahudi din değiştirmeden işe alınır; kolayca Osmanlı olabilir. Bu tür örnekleri dönemin sınıflı toplumlarında bulmak zordur."174 Baykan Sezer de bu gerçeğe işaret etmiştir: "Osmanlı Anadolu'nun bütünlüğünü sağlayabildiği gibi Anadolu'nun tüm bölge ve halklarına dinlerini değiştirmeye bile gerek duymadan kendi özelliklerini koruyarak yeni siyasete ortak olma olanağını sunmuştur."175 Zaten Osmanlılık, Batı dünya görüşüne, insan sömürsü anlayışına karşı o kadar ileri ve insancıl bir düzendi ki temeline içten ve dıştan dinamit koyulduğu hâlde yüzyıllar boyu, iç ve dış ihanetlere dayanabilme gücünü gösterebilmiştir.176

Peki, böylesine sağlam temelleri ve dayanakları olan Osmanlı İmparatorluğu niçin hastalanmış, nasıl zayıflamış, neden çökmüştür? Bu soruya verilebilecek en kestirme cevap şudur: Osmanlı'nın kendi sisteminden vazgeçip Batı gibi olmaya çabalaması ve Batı'ya benzeme arzusu, onu adım adım çöküşe sürüklemiştir, işte, Kemal Tahir ve Baykan Sezerin kafasını kurcalayan ana konulardan birisi de bu olmuştur, yani Osmanlı'nın Batıcılılaşması (Batması) sorunsalı.

Kemal Tahir, tarihimizi ve bugünümüzü ilgilendiren Batıcılılaşma sorununu doğru yorumlamış bir düşünürümüzdür. "Kemal Tahir, Batıcılılaşma debelenmesine düştüğümüzden bu yana öbür aydınların yaptıkları gibi bu sorunları halka rağmen ve halk adına çözmek şaşkınlığı yerine asıl görevinin, sorumluluğunun bu sorunların Türk halkına gerçek anlam ve boyutlarıyla tanıtılması olduğu bilincini taşımıştır."177 Kemal Tahir'in önemseydiği, ana ilgi alanını kapladığı, bütün ömrü boyunca en çok üzerinde durduğu, sık sık üzerine yeniden eğildiği konuların başında Batıcılılaşma, kendi deyişiyle "Batılaşma" gelir.178 Benzer bir biçimde Baykan Sezer'in de odaklaştığı konular arasında Batılaşma, kendi deyişiyle Batıcılılaşma önemli bir yer tutar. Baykan Sezer Kemal Tahir'in izinden giderek, Batıcılılaşmayı yakın tarihimizin en önemli olayı görmüştür: "Batıcılılaşma olayı, yakın tarihimizi belirleyen en önemli olay olmayı bugün de sürdürmektedir. Yalnızca olayın kendisi değil olayla ilgili soru ve so

171 .Tahir, Yol Ayrımı, s. 323-324.

172. Tahir, Notlar/Roman Notları 1: Topal Kasırga Darmadağın Olan Devlet, s. 56-57.

173. Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 192.

174. H. Bayram Kaçmazoğlu; "Kemal Tahir ve Osmanlı", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (iç.), Yayına Hazırlayanlar: Ertan Eğribel ve Ufuközcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 99.

175. Baykan Sezer; "Doğu Anadolu", Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu'na Armağan (iç.), Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sivas, 2000, s. 6.

176. Kemal Tahir; Notlar/Roman Notları 2: Batı Çıkmazı, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 444.

177. Baykan Sezer ve Cengiz Yazoğlu; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 5.

178. Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1 (iç.), s. 21; Yazoğlu, Cengiz ve Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Roman Notları 3: Patriyot Ömer, Gülen Azap Çıkmazı (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 9; Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", Ülke (iç.), s. 40; Tahir, Notlar/Batılılaşma; Yavuz, "Kemal Tahir ve 'Batılılaşma' Üzerine", s. 77-79.

runlar da gündemimizi doldurmaktadır... Batılılaşma ya da bize benimsetilmek istenilen deyimle çağdaşlaşma, toplum olarakuzun süredir içinde olduğumuzbir çaba olmaközelliğinitaşımaktadır."179 Baykan Sezer'e göre, Batılılaşma/çağdaşlaşma, sadece yakın geçmişimize yön veren bir olay değil, aynı zamanda hem bugün toplumumuzda belirleyici bir olay olma hem de yakın geleceğimizde aynı ağırlığını koruyacak bir olay olma özelliğine sahiptir.180 Osmanlı'da başlayan Batılılaşma hem toplumumuzun hem de sosyolojimizin ana sorunu konumundandır: "Osmanlı'nın Batılılaşması, ancak Osmanlı İmparatorluğu üzerine ileri sürülecek görüşlerle bir açıklığa kavuşabileceği için tarihimizin en önemli sorunu olduğu gibi aynı zamanda bütün tartışmaların düğümlendiği konudur. Bu nedenle de sosyolojinin yurdumuzda temel sorunu olmayı günümüze kadar sürdürmektedir."181 işte, bu yüzden Kemal Tahir, Batı seçiminden bu yana içine düştüğümüz açmazlarımızı ve sorunlarımızı ele almış ve tartışmaya açmıştır.182 Kemal Tahir'in Batılılaşma konusuna ilgi duyusu, tesadüfi değildir. O, Türkiye'nin toplumlararası ilişkilerde layık olduğu yeri kazanması çabasıındadır. Bu yüzden onun toplumlararası ilişkilerde yerimizi yeniden düzenleyen/tanımlayan Batılılaşma olayına ilgisiz kalması elbette ki beklenemezdi.183 Kemal Tahir, entelektüellerimiz arasında Batılılaşma sorununu gerçek boyutlarıyla tartışmaya açan ilk kişidir.184 Osmanlı'nın çöküş süreci ve ondan kaynaklı problemlerimizin menşesinde Batılılaşma sorunu bulunduğu sürekli vurgu yapmıştır. "Bugün içinde debelendiğimiz ekonomiksosyal zorluklarımızın kaynağı, on dokuzuncu yüzyıl başından bu yana Batılı sömürücü (emperyalist) güçlerin, kendi çıkarlarına göre bizi batılılaşmaya zorlamalarından ve bizim bu zorlamaya bilir bilmez koşulmuş olmamızdandır."185 Toplumumuzun ana sorunlarından birisi, tabu hâline getirilmiş olan Batılılaşmadır. Çoğu konudaki açmazımız ve sıkıntımız, Batılılaşma putunu doğru kavrayamamamızdan kaynaklanmaktadır. Batılılaşma meselesi, yeterince ve derinlemesine tahlil edilmemiştir/'Batılılaşmayı yanlış anladığımız, yanlış anladığımız için, sözgelimi dünyanın en ünlü sosyoloji bilginlerinden bile Türkiye'nin meselelerine -özelliklerine- eğilmelerini istemedik.

Batılaşma anlayışımızın bizi artık Batıyla farksız hâle getirdiğine o kadar inandık. Bu resmî bilimde böyle olduğu gibi özel araştırmalarda da böyle oldu."186 Batılaşma hadisesi doğru idrak edilmeden çoğu konuyu açıklığa kavuşturmak ve sorunlara çözümler üretmek zorlaşmaktadır. "Bugünkü zorluklarımızı kesinlikle çözmeyi isteyip istemediğimiz, 200 yıldan beri içinde debelendiğimiz batı- laşma meselesini gerçekten ve en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün tabuları bir yana iterek aydınlatma işine başlayabilip başlayamayacağımıza bağlıdır. şimdilik başımıza belâ olan tabuların en öldürücüsü ise bu batılaşma tabusudur."187 Kemal Tahir, bir tabu olarak nitelediği Batılaşmayı şöyle tarif etmiştir: "Bu kelimenin, taşıdığı açık anlam, hiçbir yanılıya meydan vermeyecek kadar ortadadır. Herkes bu kelimeyi: Batılı olmayan toplumların, yani, batının tarihsel oluşunun üretim biçiminden geçmemiş toplumların, batıya benzemeye uğraşması anlamına alır."188 Batılaşma, bizi "iki

179. Baykan Sezer; "Çağdaşlaşma-Batı Dünya Egemenliğinin Günümüzdeki Tasası", Yeni Toplum (iç.), Sayı:

1, Mayıs-Haziran 1992, s. 5.

180. Baykan Sezer; "Çağdaşlaşma Üzerine", Sosyoloji Yıllığı 4: Tarih ve Sosyoloji, Ümit Meriç Yazan'a Armağan (iç.), Çantay Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 103.

181. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 141.

182. Yazoğlu, Cengiz ve Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Çöküntü (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 5.

183. Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", Ülke (iç.), s. 41.

184. Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", 4. Boyut (iç.), s. 53.

185. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 13.

186. Age, s. 168.

187. Age, s. 129.

188. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2, s. 232.

gerçekli toplum"189 yapma tasarımıdır. Kemal Tahir, Batılaşma kelimesinin sözlüklerde yer alan bu kadar açık bir anlamını bunca yıldır göremeyişimizin nedenini, dış güçlerin sürekli olarak beynimizi yıkamalarında ve aydınlarımızın da bu beyin yıkamasına var gücüyle koşulmasında görmüştür.190 Batılaşmadan yana olmak, onun safında bulunmak, bilinçli ya da bilinçsiz, sömürgeci ajanı olmak demektir.191 Çünkü Kemal Tahir'e göre, Batılaşmanın hedefi olan Batı uygarlığı, soyguncu uygarlık ya da uygarlığı soygunda kullanmaktan başka bir şey değildir.192 Benzer bir biçimde Baykan Sezer de Batı'nın her zaman soyguncu/yağmacı ve yayılmacı193 olduğunu, Soygunculuğun Batı'nın temelinde bulunduğunu iddia etmiş, "soygunculuk Batı'nın özünde vardır."194, demiştir. Doğu ülkelerinden soygun ve yağma yoluyla aktarılan zenginlik Batı ülkelerinde sermaye birikiminin kaynağı olmuştur.195 Batı'nın zenginlik birikiminin kaynağı, kendi üretimi ve çabası değil, yabancı ülkelerden akan büyük zenginliklerdir.196 O hâde Batılaşma, Batılı olmayan bir toplumun Batılı olmaya yeltenmesi, benliğinden vazgeçerek,

ondan büsbütün sıyrılarak bir başka şey olmaya çabalaması¹⁹⁷, sömürüye katılmasıdır. "Batılaşım demek, bir sömürü ve sömürüye katılma çağrısıdır."¹⁹⁸ Batılaşma, soyguncu Batı'yla beraber olma, onunla hareket etme sürecine işaret eder.¹⁹⁹ Batılaşmaya çalışmak, saldırganlığı düstur edinmiş yamyamların arasına katılmaya çabalamaktır.²⁰⁰ Batılaşmak ne kadar süslenirse süslen sin yalnızca sömürüye girişmek manasına gelir.²⁰¹ Bu noktada Batılaşma, Osmanlıların kendi istekleriyle emperyalizmi ülkeye davet etmelerinden başka bir şey değildir.²⁰² Osmanlı Batılaşma belâsına kapılınca, Batılıları memlekete gönüllü olarak çağırıştır.²⁰³ Zaten "Batı emperyalizminin tarihinde becerdiği en büyük marifet, Osmanlıları batılaşma fikrine yatırmaları ve bu öldürücü fikre onları gönüllü olarak koşabilmeleridir."²⁰⁴ Batılaşmayla ülkemizde emperyalizme ve emperyalist sermayeye uygun alanlar yaratılmıştır.²⁰⁵ Bu da bizim gibi Doğu toplumlarının kal- kınamamasına yol açmıştır. "Doğulu toplumlarda bütün kalkınma çabalamalarının gerçek cellâdı, Batı sömürüsüdür."²⁰⁶ İnsanların/toplumların kendileri yerine bir başkasına güvenmesi doğru değildir. İnsanların ya da ülkelerin kendisine güvenmeyip bir başkasına güvenmesi budalalığın ta kendisidir.²⁰⁷ Osmanlı'dan bu yana Batı emperyalizmi karşısında mağlup olmamıza çanak tutan yerli işbirlikçiler olmuştur. Türkiye'de emperyalizmin etkin olması yerli işbirlikçilerin çokluğuyla ilişkilidir: "Emperyalizm o kadar açık bir namussuzluktur ki ancak yerli alçakların aldatma ve saklama ustalığıyla yutturulabilir. Bunu en iyi uygulayan emperyalist ajanlarının en yamanları da bizdedir diye

189. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 4, s. 105.

190. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 13.

191. Age, s. 44.

192. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 469.

193. Baykan Sezer ve Diğerleri; "Batı Yayılmacılığı", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 3, Prof. Dr. Nihat Nirun İçin: Batı Yayılmacılığı (iç.), Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Basımevi, Erzurum, 1998, s. 15-59.

194. Sezer, "Toplumumuz ve Sosyolojimiz", s. 9-10.

195. Baykan Sezer; Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan; "Endüstrileşme ve Yükselen Burjuva Sınıfı", Sahnı Seman (iç.), Sayı; 4-5, Mayıs-Haziran-Temmuz/Ağustos-Eylül-Ekim 2001, s. 45.

196. Baykan Sezer; "Amerika'nın Bulunuşu ve Endüstri Devrimi", 500. Yılında Amerika (iç.), Yayına Hazırlayan; Recep Ertürk ve Hayati Tüfekçioğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994, s. 137.

197. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 13 ve 72.

198. Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 162.

199. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2, s. 264.

200. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 109.

- | |
|--|
| 201. Tahir, Notlar/Roman Notları 1: Topal Kasırğa Darmadağın Olan Devlet, s. 20. |
| 202. Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 239. |
| 203. Kemal Tahir; Kurf Kanunu, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 103. |
| 204. Tahir, Notlar/Roman Notları 2: Batı Çıkmazı, s. 126. |
| 205. Tahir, Notlar/Çöküntü, s. 179. |
| 206. Tahir, Kurt Kanunu, s. 212. |
| 207. Kemal Tahir; Bir Mülkiyet Kalesi, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 340. |

haklı olarak öğünebiliriz."208 Gönüllü olarak, üstelik üstüne para vererek ülkemizde eğitim kurumları aracılığıyla "yabancı ajanlar" yetiştirmek, Osmanlı'dan bugüne ana niteliklerimizden birisidir. Kemal Tahir, bu gerçeği Osmanlı'nın son günlerinden hareketle örneklendirmiştir: "1914'te, yabancıların ALTI BİN okulu vardı, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde... Nede açmışlar bunları? Niçin bunca parayı harcıyorlar? Akıllanalım diye mi? Hayır, işe yarar ajan yetiştirmek için..",209 Batılaşma süreciyle birlikte büyük paralar harçayarak Avrupa'ya "okusun ve adam olsun" diye öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Orada önemli bir kısmının beyinleri güzelce yıkanıp, boş ve temiz bir şekilde bize iade edilmiştir. Bazıları bilmeden bazıları da bilerek ve isteyerek gönüllü ajan olup çıkmışlardır. "Zaten bizi berbat eden hep bu Avrupa'da okumak değil mi?"210

Tıpkı Kemal Tahir gibi Baykan Sezer de Osmanlı'da Batıcılışmanın bir siyasi seçim olarak başlatıldığını ileri sürmüştür. Yapılan siyasi seçim, tarih içindeki yerimizin değişmesine yol açmıştır. Bu değişiklik, yani toplumlararası ilişkilerde yer ve cephe değişimi belli bir kimlik sorununu gündeme getirmiş, sonuçta yeni bir kimlik edinme isteği biçimine bürünmüştür.211 "Yeni düzen" ya da "ilerilik" olarak sunulan Batılaşma, Osmanlı'nın özelliklerine göre kesin ölüm demektir.212 Batılaşma, Osmanlılar için ölüme yapışık, yani ölümden ayrılmaz bir şeydir.213 Dolayısıyla Osmanlı'ya hiçbir zaman çözüm olmamıştır. Osmanlı'nın yok oluşunun kapısını iyice aralamıştır. Zaten "Osmanlı İmparatorluğu batılaşarak kurtulamazdı. Nitekim ne kadar çabaladıysa battı."214 İşte bu bağlamda, Kemal Tahir, Batılaşma projesinin önemli ayaklarından birisi olan Tanzimatı Hayriye'nin ülkemiz için "hayırlı" olmadığını ileri sürmüştür: "Tanzimat, Osmanlılık için, ilerilik, kurtuluş değil, ölüm fermanı olmuştur."215 Tanzimat'tan itibaren Batılaşma için yapılan her atılım, Türk toplumunu çöküntüye biraz daha yaklaştırmıştır.216 Batı çıkmazı, Osmanlı'nın ana problemi olmuş ve onun sonunu hazırlamıştır. Batı çıkmazı, Osmanlı'nın bir yerden sonra dünya koşulları yüzünden, kendisini bütün gayretiyle soktuğu ölüm çıkmazıdır. Osmanlı'nın başına gelen en büyük bahtsızlıktır. Sosyal kepezeliğinin açıklanmasına yetmeyecek bir sosyal alçalma olarak Batı çıkmazı, son tahlilde Osmanlı'nın en ciddi dramıdır.217 Bu ülke Osmanlı'dan beri Batılaşmaya çabaladıkça batmış ve büyük bir çıkmaz yola girmiştir. "Ne zavallı olduk? Kim der ki bu millet bir zamanlar Hint Okyanusu'na donanmalar, Viyana'ya ordular göndermiş..."218

Kemal Tahir ve Baykan Sezerin ileri sürdükleri üzere, Batılaşma, Batı'yı taklit etmedir. "Batılaşma kelimesinin içinde, Batılı olmayan bir toplumun, kendisine yabancı bir toplumu taklide çabalaması anlamı vardır."219 Bu da çöküşün ta kendisidir. Toplumumuz yapı itibarıyla Batı

toplumlarıyla farklılıklar sergilediği için onlara öykünmesi doğru değildir. Batı sistemi, sıkıntılarımıza çözüm olamayacağı gibi onları daha da çoğaltmaktadır. Batı sisteminden alınan unsurlar, bünyemize uyum sağlayamamaktadır. "Biz Batı'dan gördüklerimizi alırız, almakla kendi malımız olur." düşüncesi o kadar yanlış ki, yanlış kelimesi içine bile sığmaz bu şaşkınlık!.. Batıdan gördüğünü alamazsın!..

208. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 43.

209. Tahir, Kurt Kanunu, s. 197.

210. Kemal Tahir; Esir Şehrin İnsanları, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s. 297.

211. Baykan Sezer; "Müzik ve Batıcılışma", Türk Müziği (iç.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1993, s. 50.

212. Tahir, Notlar/Roman Notları 2: Batı Çıkmazı, s. 105.

213. Age, s. 334.

214. Tahir, Notlar/Çöküntü, s. 172.

215. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 230.

216. Tahir, Notlar/Çöküntü, s. 167.

217. Tahir, Notlar/Roman Notları 2: Batı Çıkmazı, s. 113.

218. Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 240.

219. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, s. 149.

Alırsın ama, sindiremezsin içine, kusarsın!.. Çünkü Batı esvabı, dikenlidir. Onu giyebilmek için, gergedan derisi ile kaplı bir sırtın olması gerekir. Oysa senin kelebek kanadı gibi incecik bir derin var.. Olmaz!.. Sırtına alır almaz kan içinde kalırsın ki, bir avazın yerde, bir avazın gökte bağırp ağlamaya çökerin!"²²⁰ Türk toplumu, Batı toplumlarına benzemeyen bir toplumdur. Türk insanının tarihi, Batı insanı tarihinin geçtiği aşamalara uğramamıştır. Bu nedenle insanlarımızın olaylar karşısındaki davranışlarını ve duygularını meydana vuruşları Batı insaninkine benzemez.²²¹ Türk insanının gündelik hayatı, sohbetleri vb. Batı insanından farklıdır. "Hepimizin sohbetleri oluyor evimizde. Şöyle dört başı mamur bir atom sohbeti oldu mu sizin evinizde? Şahsen bizim evde olmuyor."²²² Türk toplumunu Batı toplumlarına benzetmeye çalışmak, mektepli cahil takımının işidir. Batı toplumlarının gerçeğiyle bizim gerçeklerimiz birbirinden ayrı özellikler gösterir. "Batı, ailesiyle benzemez bize, kurum- larıyla benzemez, devleti ile benzemez. Sınıfları, sınıflar arası kavgasıyla benzemez bize. Hiç mi hiç, bize bu kadar benzemeyen Batıdan, her şeyi nasıl alabiliriz, nasıl almaya kalkarız!.. Aldığımız zaman bu sosyal kurum, ya da sosyal ürün, nasıl bizde yaşayacak, kök salacak, yerlileşecek!.. Bunu umma saflığı da -her hal- bizim okumuşlara has işlerden olmalı!.." ²²³ Türk milleti, olgun, sezgisi güçlü, belki bilgisi az fakat sezgisiyle bilgisizliğini örten bir karaktere sahiptir. Tarihsel insan birikimi bakımından katiyen başka milletlere benzemez bir özelliğe sahiptir.²²⁴

Kemal Tahir, Türk toplumunun Batı toplumlarına dönüşemeyeceğini, Batı gibi olamayacağını,

yani Batılaşamayacağını, geliştirdiği Doğu-Batı çatışması teorisi ışığında irdelemiştir. Çünkü "Doğululuk batılılık bir kültür ve çalışma sonucu elde edilir bir kategori değildir. Bir tarihsel oluş, birikim işidir. Bir doğulu insan batılı gibi Hıristiyan, hatta komünist de olsa, doğululuktan çıkamaz. Çıkanlar kozmopolit olurlar ki, kozmopolit olmak batılı olmak değildir. Hiç kimse batılı değilse batılı olamaz. Nitekim hiçbir batılı da ne kadar çabalasa doğulu olamaz.... Bir doğuluyu batılı olmakla öğmek, amaçsız, inançsız, şaşkın kalmış olmakla ögmektir."225 Kemal Tahir, Batılaşma meselesine, Doğu-Batı çatışması teorisi çerçevesinde şöyle bir açıklama getirmiştir: "Batı'nın Doğu'yla ilişkisi sadece sömürü amacıyla olduğu için, bütün karşılaşmaları ancak savaşla sonuçlanır. Doğu-Batı karşılaşmalarında savaşın olmadığı dönemler, ya Batı'nın talan yapmayı göze alamayacağı kadar güçsüz olduğu sıralar, ya da Doğu'nun namussuz sömürülere savaşsız boyun eğdiği dönemlerdir. Doğu ile Batı arasında başka hiçbir şart altında anlaşma olamayacağı için, bizim Batı'ya yaranmak için batılaşmaya karar verdiğimiz dönem (Tanzimat) kendi soyulmamıza, gönüllü olarak yardımcı olmayı kurtuluş saydığımız namussuz dönemdir."226 O hâlde yapılması gereken, bizi sürekli batıran bir proje olan Batılaşmadan hızlıca uzaklaşmak ve kendi gerçekliğimizin mayası olan tarihimize yönelmektir, işte, bu noktada Kemal Tahir, Osmanlılığın toplumumuz için temel olduğunu iddia etmiş, "Osmanlı devleti ölmez, ölmeyecektir."227 demiştir. Çünkü "insanlar tarihlerinden kopamadıklarına göre Osmanlılığı yaşamış kuşaklar gibi onu hiç tanımamış kuşaklar da, istesinler istemesinler, fark etsinler fark etmesinler Osmanlılıktan pek çok özellikleri benliklerinin derinlerinde, ruhlarında ve şuur alt

220. Kemal Tahir'den aktaran; Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 135.

221. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, s. 108.

222. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 4, s. 472.

223. Kemal Tahir'den aktaran; Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 138.

224. Kemal Tahir; "Sol Bölünmeler Üstüne Konuşma", Halit Refiğ, Gerçeğin Değişkenliği, Kemal Tahir (iç.), Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000, s. 241.

225. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 156.

226. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 440.

227. Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 372.

larında taşır, bunu davranışlarının her safhasında meydana vururlar."228 Dolayısıyla Kemal Tahir, Osmanlı'nın toplumumuzun yapısının anlaşılmasında ve sorunlarına çıkış yolu bulunmasında belirleyici olduğunu bir kez daha vurgulamıştır: "Ekonomi, sosyoloji, tarih bakımından, içerde olsun, dışarda olsun şimdiye kadar gereğince incelenmemiş olan Osmanlılık, ileri bilim metodlarıyla aydınlatılmadıkça, bugün içinde debelendiğimiz zorlukları anlamamıza da, bunlara gereken çareleri bulabilmemize de imkân yoktur."229 Böylelikle Kemal Tahir, bugünü anmanın ve sorunlara açılım sağlamanın yolunun tarihe yönelimle olanaklı hâlde geleceğini belirtmiştir. Çünkü "Tarihini bilmek, onu ezberlemek, aklında tutmak, yeri geldikçe kullanmak demek değildir. Tarihini gerçekten bilmek, onu geleceğe doğru aşmak demektir. Yeni kuruluşlarla yeni anlayışlara geçerek, geleceğin zorunlu gidişinde insanın ödevini

çıkarmak(tır)."230 Kemal Tahir'e göre, Türk toplumunu tarihinden koparmak zordur. Toplumumuzun kendi tarihini yadsıyarak Batlaşma yoluyla ilerlemesi olanaklı değildir. Aksine onun ilerlemesi, tarihini sürekli olarak incelemesiyle mümkün hâle gelebilir. Kemal Tahir, drama düşmüş insanımızı kurtarmak, açmazlarımızdan sıyrılmak, dara düşmüş toplumumuzu düzlüğe çıkarmak için tarihimizi adres göstermiştir. Türk tarihi, her türlü felaketimize çözüm bulacak büyük bir bilgi deposudur. Hazinedir. Sadece keşfedilmeyi beklemektedir.

Tarihe ilgi duymak, her düşünürün ana vazifesidir. Tarihle uğraşmak, bütün yazarlar ve düşünürler için büyük bir ödevdir.23' Tarihimize yöneldiğimizde, bugünkü sosyal, ekonomik ve politik zorluklarımızın kendi gerçeklerimiz içinde mutlaka birer çıkar yolları olduğu görülecektir.232 Kemal Tahir, Türk tarihine dair elde edilen bilgilerin toplumumuzun çıkarına kullanılması hususunda büyük bir çaba göstermiş, Doğu-Batı çatışmasına dayalı tarih anlayışını geliştirmiştir. Yazoğlu ve Sezerin deyişle, "tarihten gerektiği biçimde yararlanabilmek, onu gerçek boyutlarıyla anlayabilmek Doğu-Batı çatışması çerçevesi içinde mümkündür. Kemal Tahir, tarihi bütünlüğü ve dinamizmi ile veren Doğu- Batı çatışmasına dayalı tarih anlayışını bize kazandırmıştır."233 Toplumlar arası çelişkiler/çatışmalar ve bu çatışmadaki taraflar, gerçek kimlikleriyle önemli ölçüde Kemal Tahir ile birlikte saptanmıştır.234 "Doğu-Batı çelişmesi ve çekişmesi tarihin derinliklerinden sürüp gelen ve karşılıklı iki ayrı toplumu, bu çelişmenin sürmesi için şartlayan ekonomiksosyalpolitik gerçektir."235 Doğu-Batı çatışması, insanlık tarihinin en karanlık dönemlerine kadar geri gider. Bu çatışma, Batı toplumlarıyla Doğu toplumlarının ana özelliklerinden kaynaklanır. Toplumların temel dayanaklarını oluşturan mülkiyet anlayışının benzemezliğinden ileri gelen bu özellikler, Batı'daki kişisel mülkiyet temeline karşılık Doğu'daki toplumsal mülkiyet çelişmesidir. Ekonomik temellerdeki bu benzemezliğe dayanan bu çelişmeye Batılılar, 1000 yıllarından bu yana, sırasıyla Salip-Hilal, uygarlıkbarbarlık adları vermeye çabalamışlardır. Ancak, bu isimler asıl gerçeği gözlerden saklamak için uydurulmuş aldatmaca perdeleridir. İlk Çağların İskender eşkıyalığı, daha sonraki köleci Roma soygunculuğu, Katolikliğe dayanan Haçlı Seferleri talancılığı, daha sonraların kapitalist burjuva sömürsü ve onun uzantısı olan günümüzün emperyalist canavarlığı, Doğu-Batı çatışmasının/çekişmesinin tarihteki çeşitli dönemlerin-

228. Kemal Tahir; Notlar/Kitap Notları, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 147.

229. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 64.

230. Tahir, Notlar/Roman Notları 3: Patriyot Ömer, Gülen Azap Çıkmazı, s. 11.

231. Tahir, Notlar/Roman Notları 1: Topal Kasırga Darmadağın Olan Devlet, s. 26.

232. Tahir, Notlar/Roman Notları 2: Batı Çıkmazı, s. 94.

233. Sezer ve Yazoğlu, "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans (iç), s. 9.

234. Yazoğlu, Cengiz ve Baykan Sezer;"Toplum ve Gerçek'Dosyası Üzerine Birkaç Söz", Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul,

deki özelliklerinden başka bir Şey değildir.236 Baykan Sezer'e göre de, Doğu ve Batı uygarlıkları, Doğu- Batı çatışmasının ürünü olarak ortaya çıkmışlardır.237 Doğu ve Batı tarihin ilk günlerinden, bilhassa da Yunan'ın tarih sahnesine çıkmasından bu yana karşılıklı ilişki içinde bulunmuşlar, bu ilişki çerçevesinde birbirlerinden farklılaşmışlar ve kimliklerini elde etmişlerdir.238 Doğu-Batı çatışmasının çok eski dönemlere kadar uzanan bir tarihi vardır. Söz konusu çatışma, tarih boyunca değişik yerlerde değişik biçimlerde ortaya çıkmıştır. Bu çatışmanın temelinde, daha açık bir deyişle Doğu-Batı ayırımının özünde Asya ve Avrupa topraklarında görülen farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, insanlığa iki ayrı gelişme çizgisi kazandırmış, tarih boyunca görülen Doğu-Batı ilişkilerine ve çatışmalarına başlangıç oluşturmuştur.239 Baykan Sezer, toplumlararası ilk büyük farklılaşmanın Doğu'da su boyu ovalarında suni sulama sorununun çözümlenmesiyle bazı toplumların yerleşik tarıma geçebilmeleri sonucunda başladığını ileri sürmüştür. Yerleşik tarıma geçiş sorunu Doğu'da çözüm yolu bulurken, Batı, topraklarının özellikleri sebebiyle bir çıkmaza girmiştir. Doğu'daki yerleşik tarım uygarlıklarında bazı ham maddelerin yokluğu ve zenginlik birikimi, Doğu ile Batı arasında bir ilişkinin kurulmasına yol açmıştır. Yunanlılıkla240 birlikte ise bu ilişki bir çatışmaya dönüşmüştür. Dünya tarihinin kaderini etkileyecek olan bu çatışma toplumların gelişmelerini tüm yönleriyle belirlemeye başlamıştır.24' Doğu ve Batı, insanlık tarihinde iki önemli ve birbirine karşıt güç olma özelliğine sahiptirler. İlişkileri, çatışmaları ve bu çatışmalarda ortaya çıkan durumlar/dengeler, dünya tarihine yön vermiş, tarihin akışını belirlemiştir.242 Baykan Sezer, tarihin ilk büyük uygarlıklarının beşiğinin Doğu olduğunu, ilk uygarlıklara Doğu'da rastlanıldığını iddia etmiş243, örnek olarak da su boyu havzalarında oluşan Doğu tarım toplumlarını göstermiştir.244

Türk toplumunun tarihi ile Batı toplumlarının tarihi birbirlerinden farklıdır. Baykan Sezerin ileri sürdüğü gibi, "Toplumlar farklı gelişme çizgileri izlemiştir... Toplumların ayrı bir tarih izlediğini söylemek toplumların ayrı yasalara, ayrı bir gelişme çizgisine ve ayrı bir kadere sahip olduklarını savunmak anlamını taşımaktadır."245 Türk toplumunun tarihî akışı, Batı toplumları tarihinde görülen ana dönemlerle benzerlik göstermez. Başka bir deyişle, Kemal Tahir ve Baykan Sezer, Batı tarihine dönük ideolojik içerik taşıyan tarih anlayışına dayalı246 tarihsel blmlendirmelerin Türk tarihi için

236. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 409.

237. Baykan Sezer; "Doğu-Batı Ayırımı", Doğu Batı (i.), Sayı: 2, Şubat, Mart, Nisan 1998, s. 37.

238. Baykan Sezer;"Şarkiyatçılık zerine..Prof. Dr. Nihat Nirun'a Armağan (i.), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2001, s. 168.

239. Baykan Sezer; "Osmanlı'nın Batıılaşması" Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları (i.&ek), Sümer Kıtabevi, İstanbul, 1988, s. 160-161.

240. Yunanlılık/Yunan uygarlığı, Batı'nın temelidir [Baykan Sezer;"Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri" Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı (i.&ek),

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 115]. Batı uygarlık hayatının başlangıcı, Yunanlılıktır. Batı uygarlığı, Yunanlılıkla başlamış, günümüzde onun mirasının dışına çıkmamıştır (Sezer, "Tarihte Doğu-Batı Çatışması, Ders Notları 1996-1997" s. 75).

241. Sezer, Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı, s. 91.

242. Baykan Sezer; Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan; "XX. Yüzyıl", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9:XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 182.

243. Baykan Sezer; Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan; "Devlet Üzerine" Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9:XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 449.

244. Baykan Sezer ve Ufuk Özcan; "Geleneksel Doğu'da Şehirlerin Doğuşu ve Gelişmesi", Sosyoloji Yıllığı- Kitap 9: XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 463.

245. Sezer, Sosyolojide Yöntem Tartışmaları, s. 107.

246. Tarih anlayışı, ideolojinin temel taşı durumundadır. Dolayısıyla günümüzde Batı ideolojisinin egemenliğine koşut olarak Batı tarih anlayışının başatlığı söz konusudur. Batı tarih anlayışı, sadece Batı tarihine ayrıcalık tanımakla yetinmez, aynı zamanda Batı yargılarıyla tarihin yorumlanmasına imkân tanır. Bu yaklaşım tarzı, tarihin dönemlendirilmesi çabasında da ortaya çıkar" [Baykan Sezer;"Sosyoloji ve Coğrafya Ders Notları" Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15: Sosyoloji ve Coğrafya (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 86].

geçerli olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Türk tarihinde İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ dönemleri/ayrımları yoktur. Türk tarihini Batı tarihinin kalıplarıyla açıklamak doğru değildir. İşte, tam da bu noktada Baykan Sezerin Kemal Tahir'le iç içe geçmiş görüşleri mevcuttur: "Türk tarihini nasıl ele alabiliriz? Türk tarihini ele almak bizim için bir zorunluluktur. Türk tarihi dünya tarihinin basit bir tekrarı bile olsa en azından bu konuya kesin bir aydınlık getirmek amacıyla konuyu tartışmamız kaçınılmazdır. ... Dünya tarihinde üç büyük çağ söz konusu edilmektedir. Bunlar İik, Orta ve Yeni Çağlardır ve her biri Batı tarihinde belli değişiklik ve aşamaların karşılığıdır. Aynı değişiklikleri yine aynı belirginlikle Doğu tarihinde göremiyoruz.... dünya tarihinin dönemlendirilmesi işlemini Doğu-Batı ilişkileri içinde ele almakta yarar olduğuna inanıyoruz. Türk tarihini de bu açıdan ele almaya çaba gösteriyoruz.... Türk tarihinde iki önemli değişiklik olayına, geniş çapta toplumumuzun kimlik değiştirmesine kadar uzanan iki olaya tanık oluyoruz. Bu olaylar, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Osmanlı'nın Batıcılılaşması olaylarıdır."247 Baykan Sezer, Türk tarihini bu iki olay çerçevesinde irdelenmiş ve şu tespiti yapmıştır: "Anadolu'nun Türkleşmesi olayında bir uygarlık çevresinden bir başka uygarlık çevresine gireceğiz. Kimliğimizi değiştirmeksizin yurdumuzu değiştireceğiz. Osmanlı'nın Batıcılılaşma olayında ise bu kez yurdumuzu değiştirmeden kimliğimizi değiştirmek girişimi bulunmaktadır. Yine bir uygarlık çevresinden bir başka uygarlık çevresine geçilmektedir."248 Baykan Sezerin Türk toplumunu ve tarihini anlamak bakımından Anadolu'nun Türkleşmesi ve Osmanlı'nın

Batılaşması olayı üzerinde yoğunlaşması, konuya Kemal Tahir'in ilgi duymuş olmasıyla ve onun düşünce sistemini derinleştirerek geliştirmesiyle bağlantılıdır. Kemal Tahir, "Anadolu'nun Türkleşmesi" hadisesini şöyle izah etmiştir: "Türkler önceleri halifeler ve küçük Arap hükümetlerine aylıklı asker oldular, sınırları beklediler. (Bizans ve Batı sınırlarını) Sonra İran Selçuklu Devleti'ni kurdular. Küçük Arap hükümetlerini Anadolu sınırına yakın yerlerde, ellerine geçirdiler. 1071 Malazgirt savaşını kazandıktan sonra Anadolu, Selçuklu Türklerine açıldı. Türkler, 1096 Birinci Haçlı Seferleri'ne kadar Anadolu'ya yayılıp bu ülkeyi idareleri altına aldılar. Kurdukları idarenin başkenti İznik'ti. İznik'in Türkler elinde bulunması Bizans'ı aralıksız baskı altında tutuyor, Anadolu'nun otokton halklarını yavaş yavaş Türkleştiriyordu."²⁴⁹ Bu durum, yani Anadolu'nun Türkleşmesi ise Osmanlılığı meydana getirmiştir.²⁵⁰ Kemal Tahir, Anadolu'nun Türkleşmesinde dilin rolünü ön plana çıkarmış, bu süreçte Osmanlılığın önemine işaret etmiştir: "Anadolu'nun Türklerle karşılaşması bin yılı aşmaktadır. Fakat Anadolu Selçukluları resmî dil olarak Acemceyi kullandıkları için Anadolu'nun resmen Türkleşmesi aslında Osmanlılıkla başlar. Osmanlılık su katılmamış bir Türk İmparatorluğu olduğuna göre Anadolu'nun Türklüğe açılması tarihsel gelişim olarak Osmanlılığa açılmasıdır. Yani Anadolu'nun Türkleşmesi tarihsel olaylara göre Osmanlılığı hazırlamış, Anadolu Türklüğü dünyanın en büyük imparatorluklarından olan Osmanlılık içinde Osmanlılıkla beraber gelişmiştir. (Nitekim bugünkü Anadolu insanı, bu gelişmenin örneğidir.)"²⁵¹ Kemal Tahir'in bu görüşü Baykan Sezer tarafından şu şekilde yeniden formüle edilmiştir: "Anadolu'nun Türkleşmesi, Türklerin daha geniş bir çatışmada yeni bir üstün siyasetin yaratıcıları olmaları sonucudur. Bu siyaset, gerçek ifadesini Osmanlılıkta bulacaktır. Osmanlılık Anadolu'nun Türkleşmesinin bir sonucu olduğu gibi Anadolu'nun Türkleşmesi olayı da tarihte gerçek anlamını ancak Osmanlılıkla bulacaktır."²⁵² Başka bir deyişle, Baykan Sezer, Anadolu'nun Türkleşmesi olayının,

247. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 118-119.

248. Age, s. 120.

249. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 367.

250. Age, s. 496.

251. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 3: Dil Dosyası, s. 312.

252. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 133.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ortaya çıkışına ortam hazırladığını, onun kuruluşu için gerekli ön koşulları oluşturduğunu ileri sürmüştür. Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinin Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuyla sonuçlandığını dile getirmiştir.²⁵³

Görüldüğü üzere, Türk tarihi, Batı toplumları tarihine ilişkin yapılan bölümlenmelere ve değerlendirmelere uymamaktadır. Baykan Sezerin bildirdiği gibi, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve Osmanlı'nın Batılaşması olayları, bizlere öncelikle Türk tarihinin dönemlendirilmesinin Batı kalıp ve şemalarıyla bir uyumsuzluk içinde olduğunu göstermektedir."²⁵⁴ İşte, tam da bu noktada Kemal Tahir, Batı tarihini ele alan farklı iki tarih görüşünün (metafizik tarih görüşü ve materyalist tarih görüşü) olduğunu, bunların çok yanlış bir biçimde Türk toplumunun tarihsel gelişiminin izahında kullanıldığını söylemiştir: "Batı'nın kapitalist ekonomi bakımından

güçlenmesinden bizim Batlaşmaya yönelik eğitim sistemimizi Batı'dan kopya etmemizden bu yana Batılı tarih görüşleri, bu görüşlere dayandırılan tarih bölümleri (ilk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ ayrımları) salt Batı tarihini değil, sanki bütün dünya tarihlerini belirler gibi kullanılmaya başlanmıştır. Okullarımızda bugün tarih bu sıraya göre okutulmaktadır. İkinci büyük yanlış ise materyalist tarih görüşü kullanırken toplumumuz da sanki Batılı toplumlar gibi kölelik ve feodalite (derebeylik) dönemlerini yaşamış, şimdi de kapitalistburjuva dönemi yaşamakta, gelecekte de Batı'dakinin tıpkısı bir sosyalist dönemi yaşayacak gibi kabul edilmektedir. Bu davranış bizi kendi tarih oluşumuz özelliklerinden ister istemez dışarıya düşürmektedir."255 Baykan Sezer'e göre de Türk toplum tarihiyle Batı kalıpları birbirleriyle uyuşmamaktadır. Genel olarak Doğu tarihinde (özel olarak Türk tarihinde), Batı tarihinde görülen Eski Çağkölelik, Orta Çağ- feodalizm ve Yeni Çağkapitalizm kesişmesi söz konusu değildir.256 O hâlde yapılması gereken ilk iş, Batı toplumlarının tarihsel gelişim süreçlerini açıklamaya yönelik ileri sürülmüş iki karşıt görüşten, yani metafizik tarih ile materyalist tarih fikrinden kendimizi sıyırmak, Türk tarihine yerli bir bakış açısıyla yeniden eğilmek, onu Doğu-Batı çatışması açısından tetkik etmektir. Kemal Tahir'e göre, "Bizim tarihimizi, bugünümüzü, geleceğimizi en derinden etkileyen çelişme ve çekişme, Doğu-Batı çelişmesidir. Biz, Anadolu halkları olarak -daha doğrusu daha da önemlisi Türkleşmiş ya da Türk Anadolu halkları olarak- tarihte bu çelişmenin belli başlı taraflarından biri olmuşuzdur, bugün de, Doğulu toplumlar arasında vardığımız idrâk ve kültür çizgisi bakımından en önemli tarafız."257 Kemal Tahir'in bu tespiti, Baykan Sezer'in sosyolojisinin merkezinde yer almıştır. Nitekim Baykan Sezer de "Tarihin gelişmesinde Doğu-Batı çatışması belirleyici olmuştur ve bu çatışmada Türklerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkler bu ilişkilere yalnızca katılmakla kalmamış, bu ilişkilerin yönlendirilmesi ve denetlenmesinde rol almıştır."258 demiştir.

Türk toplum tarihini doğru değerlendirmenin yolu, Doğu toplumları ile Batı toplumlarının farklı olduğuna işaret etmek, Doğu-Batı ayrımı yapmak, Türk toplumunu Doğulu toplum259 olarak görüp, meselelerine söz konusu ayrım çerçevesinde yaklaşmaktır. "Toplumlar arasındaki ilintileri, özellikleri anlayabilmek için, her şeyden önce Doğu-Batı ayrımını koymak, araştırmalara ondan

253. Baykan Sezer; "Türkiye Sosyolojisi, Seminer Notları 2,1972-1982", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 8:XIX. Yüzyıt

Türkiye Sosyolojisi2 (iç.), Kardeşler Matbaası, İstanbul, 2001, s. 384.

254. Sezer, "Toplumumuz ve Sosyolojimiz", s. 9.
255. Kemal Tahir; "Tarihsel Gerçekliklerimizi Kavramak İçin Yapılacak Çalışmalara Giriş", Sosyoloji Yıllığı-
Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve
Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 39.
256. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 120.
257. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2, s. 275.
258. Baykan Sezer; "Türkiye, Doğu-Batı İlişkilerini Yönlendirir", Söyleşi: Abdullah Muradoğlu, Yarın Dergisi
(iç.), Sayı: 1, Mayıs 2002, s. 20.
259. Yaygın görüşün aksine Türk toplumu, Batılı değil, Doğuludur. "Biz doğulu bir toplumuz" (Tahir,
Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 258).

sonra girmek şarttır. Böyle yapılmayıp işe klasik anlamda, ekonomik temel ve sınıflar açısından yanaşmağa kalkmak, bir çeşit Batılı-Sömürgeci oyununa düşmek olur."260 Kemal Tahir, Doğu toplum- larıyla Batı toplumlarının sadece tarihleri itibarıyla değil, bugünkü sosyal yapıları itibarıyla da çok farklı olduğunu öne sürmüştür. Ona göre, Batılı toplumlar, "sınıflı toplum"lardır. Doğulu toplumlar ise sınıfsal yapıların gelişmediği "devlet merkezli toplumlardır.

Kemal Tahir'e göre, tarihsel süreçte Batı'da ortaya çıkmış toplum sistemlerinin hepsi, kişisel mülkiyeti kutsal kabul ettiklerinden sermayenin tek ellerde toplanmasını desteklemişlerdir. Buna karşılık Doğu toplumlarında, devletin esas görevi, var olan zenginliklerin belirli ellerde alabildiğine toplanmasını, hele buna dayanarak sistemi bozmasını önlemek olmuştur.261 Bilhassa sermayenin kaynağı konumundaki toprak ve topraktaki mülkiyet ilişkilerinin farklı olması, Doğu ve Batı toplum- larının birbirlerinden farklı olmasının ana kaynaklarından birisidir. Kemal Tahir'in bu tespitini Baykan Sezer, şu şekilde geliştirmiştir: "Tarımda başlıca üretim aracı, hiç kuşku yok, topraktır. Doğu'da toprağın üretime geçebilmesi için Devlet müdahalesiyle geniş sulama sistemleri gerekmektedir. Toprağı bataklık ya da boş bir arazi olmaktan çıkarıp onu bir üretim aracı yapan Devlet'tir. Bu nedenle Doğu'da toprağın üretim aracı olarak mülkiyeti Devlet'e ait olacaktır. Doğu'da toprak üzerinde ne mülkiyetsizlik, ne de ortak mülkiyet görülür. Toplum üretim ilişkilerinde geniş bir birlik çizgisine ulaşamadığı için mülkiyet toplumüstü birliğin, Devletindir... Batı'da ise durum çok daha değişik olmuştur. Batı topraklarının gösterdikleri özellikler sonucu çiftçi halklar, doğrudan ve kendi çabalarıyla tarıma geçebilmişlerdir. Üretim imkânlarını çiftçilerin kendileri dışında hiçbir güce borçlu olmamaları yüzünden Batı'da toprakta da özel mülkiyet görülecektir."262 Bu noktada Kemal Tahir, Doğu ve Batı toplumlarında devletin konumunun farklı olduğuna vurgu yapmıştır. Kemal Tahir'in Doğu'da devlete dair vurguları, Baykan Sezer tarafından da kabul görmüştür. Baykan Sezer'e

göre, Doğu'da devlet, toplum üstü nitelikler taşır.²⁶³ Başka bir deyişle, Doğu toplumlarında olaylar üzerinde tesiri bulunan ana güç, toplum üstü varlık niteliğini taşıyan devlettir.²⁶⁴ Baykan Sezerin devlete dair argümanları, aşağıda değineceğim Kemal Tahir'in devlet konusundaki görüşleriyle tam bir koşutluk içindedir: "Türk toplumu ve genellikle Doğu toplumları tarihte sorunlarını toplum olarak çözme özelliğine sahip olmuşlardır. Toplumun birliğini temsil eden devlet aracılığıyla sorunları aşmasını bilmişlerdir. Sorunların kaynağında toplumdevlet görüldüğü gibi Doğu'da çözümde bu düzeyde gerçekleşmiştir... Bireyin toplumla bağlantısı da Batı'da olduğu gibi bireysel başarıları sonucu değil toplumun çözümüne ortak olabilmek, bu ortaklığı başarabilmekle gerçekleşmektedir."²⁶⁵ Baykan Sezer'e göre, Batı toplumlarında sorunlar, genellikle kişisel çözümlerle aşılır. Toplum dışında bazı çözümleri gerçekleştirebilen bireyin kendisi söz konusudur. Doğu toplumlarında ise bireyler sorunlara çözümü, kendi devlet örgütü gücüyle bulmuştur. Bu nedenle Doğu toplumlarındaki insanlar, bazı sorunlarla Batı toplumlarında olduğu gibi dramatik bir biçimde karşılaşmamışlardır.²⁶⁶ Kemal Tahir'e göre, Doğu'da ve Batı'da farklı devletlerin ortaya çıkması, toplumların sınıfsal temelde farklı olmasından ileri gelir. Batı toplumları sınıflı iken, Doğu toplumlarında sınıf yoktur.

260. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 364.

261. Age, s. 305.

262. Baykan Sezer; Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 18-19.

263. Sezer, Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı, s. 177.

264. Sezer, Sosyolojinin Ana Başlıkları, s. 186.

265. Baykan Sezer; "Türk Sosyolojisinin Önündeki Sorunlar", 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji (iç.), Yayına Hazırlayan; İsmail Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 10.

266. Baykan Sezer;"Türk Gerçeğini Değerlendirmek", Röportaj: AydH Erol, Orkun (iç.), Sayı: 45, Kasım 2001, s. 36.

Batı toplumları sınıflı oldukları için orada devlet, sınıflar arasında bir tarafsızlık dengesi kurabildiği veya eşit ölçüde güven verebildiği vakit varlığını sürdürebilir. Doğu toplumlarında devlet, sınıflar olmadığı için, yalnızca adalete dayanır. Mesela bizde "Adalet mülkün temelidir." denmesinin nedeni de budur.²⁶⁷ "Bizdeki devlet, batıda olduğu gibi, uzun zaman sınıflar arası çatışmaların hakemliğini, sıkışık sırada kudreti elinde tutan sınıfı kurtarmak için öteki sınıfı ezmek için kullandığı alet değildir. Toplumun toptan var olması ya da yok olması meselesinin gelip bağlandığı biricik, ihya edici güçtür."²⁶⁸ Batı'da devlet, bir sınıfın öteki sınıfı ezmek için kullandığı araç hâline geldiği hâlde, Doğu'da devlet ana ödeviyle toplumu ihya edicidir. Batı'da devletin olmadığı zamanlar toplumlar var olmuşken, Doğu'da devletsiz toplum hiçbir zaman görülmemiştir. Doğu'da devlet, toplumun var olmayok olma koşuludur. Doğu toplumlarında insanlar, her şeyi devletten beklerler.²⁶⁹ Doğu dünyasında insanlar, ister zengin isterse yoksul olsunlar, her tehlikeli dönemeçte, her zaman sıkıştıkça hemen devlete dönerler. Buna karşı

devlete kendiliklerinden bir şeyler vermeyi asla ödev saymazlar.²⁷⁰ "Bizde her şey devletten beklenir; onun için de her şey devletten gelir zaten. Başka memleketlerdeki devletle, bizim Anadolu insanımızın devleti bir değildir! Biz devlete 'baba' deriz. 'Devlet Baba'. Başka milletlerin dilinde böyle bir deyim yoktur. Çünkü o ülkelerde devlet 'Baba' değil, 'Kâhya'dır. Vermez, alır. Ama bizim memlekette, hem baba, hem babacandır."²⁷¹ Mesela, Osmanlı Devleti, genel özelliğiyle "Kerîm Devlettir.²⁷² Demek ki Doğu toplumlarında devletin toplumdaki önceliği gelmesi²⁷³, rastlantısal değildir. Zaten Osmanlı düzeni, Batı'nın sınıflı toplum şartlarına sahip olmadığından devletle ilintisi de Batı'nın sınıf devleti halk ilintisinden başka türlü olmuştur.²⁷⁴ Genel olarak, Doğu toplumlarında insanların ana ihtiyaçlarını karşılayan ve sorunlarının çoğuna çözüm üreten devlet, kutsaldır. Batı'da, ilk çağların kölelik sisteminden bu yana özel mülkiyet kutsal olduğu hâlde, Türk toplumunun beş bin yıllık tarihinde devletten başka kutsal hiçbir şey yoktur.²⁷⁵ Sözelimi Osmanlı'da devletin bu kutsallığı her şeyin ("vatan" ve "millet" dâhil) üstündedir. Osmanlılıkta esas olan, vatan ve millet değil, devlettir. Elbette ki bu anlayışın maddi temelleri bulunmaktadır. Bilhassa, Osmanlılıkta devletin esas sayılması, insanların, özellikle de kapıkulu takımının devletsiz geçinmeyi düşünmemesiyle bağlantılıdır.²⁷⁶ Doğu'da devlet bu kutsallığının yanı sıra despottur da. Bu bağlamda Kemal Tahir, tâ Orhon yazıtlarından dolaşarak şu belirlemeyi yapmıştır; "Orhon yazıtlarında, Hakanın, 'Seni aç buldum doyurmadım mı, çıplak buldum giydirmedim mi?'²⁷⁷ dediğini de biliyoruz. Demek ki, bizde devlet, böyle sorumluluklar yükleniyor. Bunları başardığı sürece de, halkları, hadi, despotluğa katlansınlar diyelim. Va halkları yedirip giydirmekte, iç karışıklıklara, dış tehlikelere karşı korumada devlet ödevini yapamaz olunca, despotluğa insanlar niçin boyun eğsin?"²⁷⁸ Bu noktada Doğu toplumlarındaki despotluk, Batı toplumlarındaki despotluktan farklıdır. Batı despotlukları, bir sınıfın öteki sınıfları ezme işinde kanlı bir araç oldukları hâlde, Doğu despotlukları reaya fukarasının

267. Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 77.

268. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 196.

269. Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 147.

270. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 318.

271. Kemal Tahir'den aktaran; Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 77.

272. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 249.

273. Age, s. 304 ve 317.

274. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 206.

275. Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 147.

276. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 164.

277. Bu bağlamda, Kur'anı Kerim, Duhâ Suresi'nde şöyle yazar: "Bir yetim iken, seni bulup da barındırmadı mı? Ve seni yol bilmez iken, doğru yola yöneltip iletmedi mi? Bir yoksul iken seni bulup da zengin etmedi mi?" [Hak Dini Kur'an Dili (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazar Tefsiri), 9. cilt, Berikan Yayınları, Ankara, 2002, s. 306].

en sıkıntılı durumlarında kurtarıcısı olmuştur.²⁷⁹ Kemal Tahir, Doğu toplumlarında devletin despotluğuna işaret ederken, aynı zamanda "devletin devletçiliği"ne gönderme yapmış ve bu arada Osmanlı sisteminin talan sistemiyle niçin izah edilemeyeceği sorununa da açıklık getirmiştir."En küçük topluluklar bile, sürgit talanla yaşayamazlar! Çünkü hiçbir toplum 'Gelip talan etsinler' diye sürgit üretim yapmaz. Osmanlı İmparatorluğu gibi kocaman bir kuruluş, yedi yüzyıl, nasıl yaşamış?... Talan için bir araya gelen bütün topluluklar, talan az olsa da dağılır, çok olsa da... Bu bir... İkincisi: Talan temeline dayanan bir otorite, özel mülkiyetin tek ellerde toplanmasını önlemeye sürgit nasıl güç yetirebilmiş?"²⁸⁰ Kemal Tahir, ikinci padişah Sultan Orhan'dan bu yana, devletimizin modern anlamıyla "devletçi" olduğunu ileri sürmüştür; tersanelerini, dökümhanelerini ve madenlerini işleten, tarım topraklarının mülkiyetini elinde tutan, bayındırlık işlerini, loncaları, eğitim sistemini, yargılama örgütlerini ve dini yürüten, ana tüketim maddelerini tekele alan, iç ve dış ticareti aralıksız denetleyen ve pazarda fiyatları belli bir çizgide tutan bir ekonomik sosyal örgütün ana özelliğinin talancılıkla belirlenemeyeceğini iddia etmiştir. Kemal Tahir, bütün bu işleri başarabilmek, yani toplumun var olabilmesini savunabilmek için devletin despot olması gerektiğinin altını özenle çizmiştir.²⁸¹ Böylece, Kemal Tahir, Türkiye'de devletçiliğin yeni bir hadise olmadığını, Osmanlılığın kuruluşundan beri var olduğunu ileri sürmüştür.²⁸²

Kemal Tahir, Avrupa toplumlarıyla bizim farklı özelliklere sahip olduğumuzu sıkça vurgulamıştır. Derebeyliğin, asilzadeliliğin, şehir burjuvazisinin ve mülkiyet hakkının Avrupa'da var olduğunu, buna karşın Anadolu'da olmadığını ileri sürmüştür. Diğer yandan merkezî hükümetin Anadolu'da var olduğunu, Avrupa'da ise bulunmadığını bildirmiştir.²⁸³ Günümüz Doğu toplumlarında, Batı toplumlarında olduğu gibi, ezen ile ezilen arasında büyük çaplı düşmansı ilişkiler mevcut değildir. Mesela, Doğulu bir kimliğe sahip Türk toplumunda patron, çalışanlarınca çoğu kez baba gibi görülür. İnsanımız iyi ve kötü günlerinde patronlarına tutunacak bir dal olarak bakar. Kemal Tahir, Anadolu köylüsünü ve onu dramını irdelediği Göl İnsanlarında işçilerin, doğum yerlerine göre, patronlarından söz ederken, "yiğit", "koçak", "pelvan", "kostak", "efe" ve "keleş" dediklerini bildirmiştir.²⁸⁴ Bu bağlamda Kemal Tahir, Türkiye'de Batı toplumlarında olduğu gibi bir "işçi sınıfı"nın olmadığını şu şekilde ifade etmiştir: "Hiç işçi sınıfı olsa, işçiler'Sana grev hakkı, toplu sözleşme hakkı vereceğim.' diyen Halk Partisi'ni bırakıp da 'Grev hakkı huzuru bozar.' diyen Demokrat Parti'yi destekler miydi?"²⁸⁵ Kemal Tahir, burada Türk solunun ya da Marksistlerinin bir ezberini bozmuş, Türkiye'de işçi sınıfı ve onun düşmanı burjuva sınıfının olmadığını iddia etmiştir. Türkiye'de burjuvazisinin bulunmadığını Kurt Kanunu eserinde gayet güzel dile getirmiştir:.. Pavrus gâvurunu bildin mi?. -Evet.. -Bir gün bana anlattıydı uzun uzadıya'Her zengin senin istediğin işi göremez' dediydi. Dediydi ki,'Millî zengin adı, burjuvadır. Batıda derebeyliğin içinde yetişir bu hayvan... Bundan önce de tarihte zengin vardır ama, hiç biri burjuva değildir. Hele Doğudakiler hiç değildir.' dediydi. Anlattıydı burjuvanın özelliğini... İşe yatırırmış eline geçeni, son meteliğine kadar... Gerçekten hürlük istermiş ki pazardaki rakipleriyle boğuşmaya girişip hepsini ortadan kaldırsın! 'Sizinkilerde burjuva çekirdeği yoktur, olamaz da hiç'dediydi. 'Bu sebeple bunlar sırtlarında devlet dayanağını aralıksız duymak isterler, bunlar tekel isterler. Yani, isterler ki, devlet her işi bunların yerine yapsın, bütün tehlikeleri ortadan

279. Tahir, Notlar/Çöküntü, s. 141.

280. Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 146.

281. Age, s. 148.

282. Tahir, Notlar/Çöküntü, s. 59.

283. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 43.

284. Kemal Tahir; Göl İnsanları, Adam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 202.

285. Kemal Tahir'den aktaran; Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 32.

kaldırsın, zararlarını da gerektiğin de yüklensin! Bunlara salt, kürekle para toplamak kalsın... Topladıklarını yeniden yatırmayı da kendilerinden hiç kimse istemesin. Kazansınlar, kazandıklarını saklasınlar, taşa toprağa gömsünler, hatta yabana ülkeler bankalarına kaçırsınlar. Devleti bırak, kendi kendilerine destek olamaz bunlar... İş bilmedikleri için, azınlıkların elinden iş alanlarını da çekip alamaz hiç biri... Belki bunlarla ortak olur kimisi, böylece de, devlet, eskiden biri ödüyorsa, beş ödemek zorunda kalır."286 Fakat Türkiye'deki "sağ" ideolojiler, burjuva yetiştirmeye çabalamışlar ve I gördükleri herzengine "burjuva" demeye başlamışlardır. "Sol" ideolojiler ise proletaryayı kurtarmaya girişmişler, çalışan her "amele" yi "proleter" sanmışlardır. Her ikisi de sağlarında ve sollarında gördük- j leri bu durum karşısında heyecanlanmışlardır. Bu bağlamda Kemal Tahir, ilgi çekici bir tespit yap- j mıştır: "Bizim şapşal sağ'mıh, şaşkın sofumuz hık demiş, birbirinin burnundan düşmüş! Ne yapmış bugüne kadar bizde sağ? Burjuva yetiştirmeye çalışmış. Şeytanla bir çuvala girmek bahasına 1908 devrimini yapanlar (İttihat ve Terakki Cemiyeti) ilk iş, 'Aman -demişler-, burjuva yetiştirelim.' Başlamışlar birtakım eşi, dostu, ahbabı zengin etmeye... Sanki zengin burjuva demektir! Sonunda kos- | koca imparatorluğu kaptırmışlar; yetiştirdikleri zenginler de -ellerindeki para ile- kendilerini zengin \ edenleri yıpratmaya başlamış! Ya bizim sol'un yaptığı ne? Türkiye'de burjuva sınıfını var sayıp, onun karşısındaki işçi sınıfını kurtarmaya sıvanmak! Bak sen şu işe! Bir işçi sınıfı var da kendisini kurtaramıyor, birkaç sapısilik bunları burjuva canavarının elinden çekip alacak! Bilmiyorlar ki, böyle bir sınıfın olmadığı, kendilerinin onu kurtarmaya sıvanmalarından belli! Koca bir sınıf kendisini kurta- j ramıyor da, birkaç zibidi, bunlara ön ayak olup kurtulmalarını sağlayacak, öyle mi? İnsanın bunu düşünmesi için ne kadar şapşal olması gerekir!"287

Doğu toplumları ile Batı toplumları arasındaki yapısal farklılığı tahlil etme hususunda Kemal Tahir'in kafasını kurcalayan ana sorunlardan birisi, özgürlük kavramı olmuştur. Batı toplumlarının i özgür toplumlar olduğu ve özgür bireyler yetiştirdiği, Doğu toplumlarının köle toplumlar olmadığı ve köle fertler ürettiği, genellikle kabul edilen bir kanıdır. Kemal Tahir, bu yanlış kanaat üzerine j düşünmüş, Doğulu Türk toplumunun kölelikle irtibatlandırılmasına şiddetle karşı çıkmıştır: "Bizim millet, dış görünüşündeki aldatıcılığa rağmen, hürriyetsizlikten iğrenir. Çünkü tarihinde, Batı'dakine benzer kölelik dönemi yaşamamıştır. Yani, ne köle olmuştur, ne de köle çalıştırmıştır. Bunun için her çeşit hürriyetsizliği insanlık onuruna hakaret sayar."288 Kemal Tahir, Anadolu insanının köleliğe değil, özgürlüğe yatkın olduğunu bildirmiştir. Anadolu toprakları, ne köleliğe ne de onun sonucu ortaya j çıkan feodaliteye yaşama imkânı tanımıştır. Kemal Tahir, Bozkırdaki Çiçek metnine şunları yazmıştır: "Sadece laf etti diye,

Sokrates'e, baldıran içiren Atina sitesinin sefil vatandaşları hür de Anadolu insanı mı köle? Dış görünüşlerimizin hantallığı bizi aldatmasın.... güçlerini ayarlayamaz oluşları da aldatmasın bizi.... Ruhları hürdür ayıcıklarımızın, hamt olsun! Bu topraklarda, derebeyliği, bu hürlük barındırmamıştır. Anadolu insanının gerçekten ne kadar hür olduğunu, biz aydınlardan çok, onun içinde yetişmiş ağalar bilir. Evet, aktif bir hürlük değildir bu, pasiftir. Gerçekten işe yaraması için, üstünde bilimle işlemek ister. Çünkü, açıktan açığa başkaldırıp birleşip, bir amaca yönelerek çarpışa çarpışa elde edilmiş, yasaları kitaplarda yazılı hürlüklere benzemez.... Hürlüğü'nün hiç aşınmayan iki ana dayanağı vardır: Çile çekme gücü... Azla yetinebilme alışkanlığı... Bu iki zenginliğini hiçbir kumarcı, hiçbir oyunda kaybedemez. Geleceğimizin umudu bu iki zenginliğe bağlıdır,.. .bunlardan başka her şey palavradır, bu toprakta.. ."289 Kemal Tahir'e göre, Batı toplumlarında bireysel özgürlük ;

286. Tahir, Kurt Kanunu, s. 100-101.

287. Kemal Tahir'den aktaran; Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, s. 118-119.

288. Tahir, Yol Ayrımı, s. 105.

289. Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 175.

kavramı, burjuva devrimlerinden beslenerek ortaya çıkmıştır. Oysa Doğu toplumlarında söz konusu kavram, egemen üretim aracı olan toprakla insan arasındaki ilişkilerden dolayı, Doğu insanının özünde vardır. Bu olgu, bireysel özgürleşme kategorisini gerçekleştirmek için Doğu toplumlarının Batı toplumlarından temelden farklı bir tarihsel süreçten geçtiğini göstermektedir.²⁹⁰ Kemal Tahir, bunu şöyle belirtmiştir: "Şimdi meseleyi böyle koyduğumuz zaman, Türk romanının aradığı kişisel davranış meselelerinde, ferdin hürriyeti meselelerinde batıdan ayrı bir tiple karşılaşıyoruz. Köle gibi Batılılara karşı boyun eğiyor görünen, fakat aslında, gerçekte, Batılı insanın kendi kendine bağladığı bütün bağların dışında, batılının idrak edemeyeceği kadar hür insanlar topluluğudur, bence, Doğu toplumları. Bu hürriyetin devam edebilmesi için birçok da müdafaa vasıtaları koymuştur. Devletin, servetlerin belli ellerde birikmesini önlemesi, devlet sisteminin devlet güçlerini belli kümelerin eline geçip, onların imtiyazı haline gelmesini, onlara mahsus kapalı bir düzen olmasını önlemesi, bu kişi özgürlüğü güveninin başına gelir, ikincisi kapalı köy düzeninin hür köylülüğü savunmasıdır. Bu iki durum, zaten, batı toplumlarıyla doğu toplumları arasında ferdin hürriyet anlayışını belirler."²⁹¹

Kemal Tahir, Türk toplumunun hem tarih hem de sosyal bünye bakımından Batı toplumlarından farklı temellere dayandığını vurgulamış, kölelikfeodalizmkapitalizmsosyalizm aşamalarına bağlı olmadığını bildirmiş, onun kendine özgürlüğü üzerinde durmuş, toplumlararası ilişkilerde, özellikle Doğu-Batı ilişkilerinde onun yerini saptamaya özen göstermiş, onu Doğu-Batı çatışması çerçevesinde tahlil etmiştir. Baykan Sezer'e göre, Kemal Tahir'i önemli kılan husus "sorunların gerçek boyutlarıyla ve evrensel düzeyde, toplumlar arası ilişkiler düzeyinde ele alınması gerekliliğini bize anımsatmış"²⁹² olmasıdır. Kemal Tahir, Doğu-Batı çatışması teorisi ışığında Türk toplumunun tarihine ve sosyal gerçekliğine yönelmiş, Türk insanını anlamaya, tarih içindeki yerini ve gücünü göstermeye, onun sıkıntılarını, ruhsal dünyalarını, yaşadığı dramları ve çelişkilerini gözler önüne sermeye çalışmıştır. Baykan Sezerin dediği gibi, Kemal Tahir, Batı taklitçisi olmamış, Batı değerlerine dayalı, Batı beklentilerine ve

ölçülerine uygun romanlar yazmamıştır. Aksine Türk insanının dramına dayalı romanlar yazmış ve onları dünya edebiyatına kazandırmıştır. Türk toplumuna yön vermiş olaylar, onun romanlarında öne çıkmıştır.²⁹³ Bizim insanımız ilk kez Kemal Tahir'in eserlerinde bütün derinliğiyle ve ayrıntılarıyla işlenmiştir.²⁹⁴ Sözelimi Kemal Tahir, Köyün Kamburu'nu eserini, "insanlarımızdan bir kısmının gerek gerçek hayatta gerekse kendi ruh dünyalarında hangi baskılar altında, nasıl davrandıklarını aydınlatmak, bu davranışlara yeni bir anlam getirebilmek gayretiyle yazdım."²⁹⁵ demiştir. Devlet Ana eserinde, Anadolu insanının neler yapabileceğini dile getirmiş, Anadolu'yu, tükenmez insan kaynağı olarak görmüş, insanının zanaatının, köylülük değil, devlet kuruculuğu olduğunu ileri sürmüştür.²⁹⁶

Kısaca, Kemal Tahir, Türk toplumunu kavrama yolunda çaba göstermiş, sorunlarımızın üzerine yapılan açıklamalarla yetinmemiş, bu sorunlar önünde kendi sorumluluğunu yüklenmekten kaçınmamış, toplumumuzun tarihteki onurlu yerini savunmuş, bu çabalarında toplumumuzdan ve tarihimizden soyutlandırılmış herhangi bir insanı çalışmalarına konu yapmamış, Batılı açıklamaların aşağıladığı tarihimizi ve insanımızı çalışmalarının ana malzemesi yapmış, eserlerine konu yaptığı insanları toplumumuzun değişik kesimlerinden seçmiş, Anadolu insanını olayların dışında tutmamış,

290. Hilmi Yavuz; "Kemal Tahir ve Ulusal Felsefe Sorunu", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 58.

291. Kemal Tahir'den aktaran; Yavuz, "Kemal Tahir ve Ulusal Felsefe Sorunu", s. 58.

292. Sezer, "Doğu-Batı Çatışması ve Marxisme", s. 16.

293. Sezer, "XX. Yüzyılın En Büyük Romancısı" s. 12.

294. İlhan Berk; "Kemal Tahir'e Bakmak", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 65.

295. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2, s. 13.

296. Tahir, Devlet Ana, s. 176.

Anadolu halkının sömürüşüzbirdünyanın inşasında yerini sezinlemiş, bu ülkenin insanların önemli görevler üstleneceğine inanmış, memleketimizin faydasına olan çözümler peşine düşmüş, toplumu- muza yön vermiş olayları öne çıkarmış, toplumumuzun somut gerçeklikleri, tarihsel birikimi ve günümüz toplumlararası ilişkilerde söyleyeceği sözleri ve oynayacağı rolleri belirginleştirmiş, Türk gerçeğiyle sağlıklı bir ilişki kurmamızı sağlamış ve söz konusu gerçekliğin anlaşılması hususunda büyük bir savaşı vermiştir.²⁹⁷ Kemal Tahir, Türk toplumuna ve tarihine ilgi duymuş, sorunlarımıza yönelik önemli değerlendirmeler ve uyarılar yapmıştır. Kemal Tahir'in Türk toplumunu, tarihini ve insanını anlama yolunda gösterdiği çabaları, aynı ciddiyetle ve kararlılıkla Baykan Sezer de göstermiştir. I

Sonuç ya da Bir Yerli Damarımızdan (Kemal Tahir) Dolaşarak Başka Bir

Yerli Kaynağımıza (Baykan Sezer) Ulaşmak

Kemal Tahir, bir fikir adamıdır. Kendine has düşünce sistemi vardır. Ölümünden dörtbeş saat önce söylediği son sözlerinde, düşünce sistemine ilişkin şunları söylemiştir: "Yazdıklarım bir

rastlan- i tının sonucunda değil, sistemli düşüncenin sonucunda bulunmuştur. Bundan ötürü doğrultumda yanlış düşmedim; olaylar söylediklerimi doğruladı. El yordamıyla değil bir sistem içinde düşünmelidir insan... İnsanlar yanlış yapabilir. Ama çok çekmiş insanlar talihlidir bir bakıma. Yanlış yapmaları daha zordur. Benim geçtiğim yollarda kendini tüketen ve benim çektiğim acılardan geçen insanlar j doğrulara daha kolay erişebilir. Yazdıklarımı bir gün tarih yargılarsa, bu ilişkiyi mutlaka görecektir. ;

Romanlarımın doğruluğunu ortaya koyacaktır... Ben romanlarımda dünü yazdım. Ama romancı i dünü yazarken kendi gününü yansıtır bir bakıma. Hattâ, gelecek için yazar."298 Kemal Tahir, fikir sistemiyle Türk toplumunun mazisine, bugününe ve geleceğine ışık tutmaya gayret etmiş, bu çabasında da başarılı olmuştur.

Kemal Tahir, bir cesaret sembolüdür. Aykırı bir düşünürdür. Düşünmeden her şeye atlayan, iz bırakmadan kaybolanlardan değildir. Türk aydınının sustuğu, her şeye sazan gibi atladığı dönem- j lerde o hep gerçeği söylemiş, akıntıya kendisini kaptırmamıştır. "Kemal Tahir, herkesin sustuğu, yan- lışı kabullendiği ya da onayladığı bir dönemde, gerçeği ilk arayan ve bunu cesaretle ilk ortaya koyan kişilerdendir."299 Kemal Tahir, örtbas edilen sosyal gerçeklerimizi gün ışığına kavuşturmuştur. Salt bu ! yanıla bile ölümsüzlüğü hak etmiştir.300 Kemal Tahir, yerleşik bilgilerin üstüne üstüne gitmiş, onları sarsmıştır.301 Kalıpları parçalamaya, dogma hâline getirilmiş olan her şeyi alaşağı etmeye, yerleşik j yargıları ve bilgileri sarsmaya çalışmasından ötürü şimşekleri üzerine çekmiştir. Tabuları sorgulamış,

"Bir şeyin tabu olması için anlaşılması değil anlaşılmaması şarttır."302 demiştir. Kemal Tahir, körü kö- | rüne bir Batı taklitçiliğine meydan okumuş, köksüz her tür varsayımın karşısında durmuş, yeni yollar araştırmış ve okuruna sorular sordurmuş303, Batıcı her türlü teoriyi, görüşü, kanaati ve anlayışı sorgulamalarını, her şeyden şüphelenmelerini, bilhassa Batı'dan gelen her şeyden kuşkulmalarını önermiştir. "Evinin kapı numarasından bile şüphe edeceksin. Değiştirdiler mi, duruyor mu diye... Çıkıp kapıya bakacaksın, kendi kapının numarasını öğrenmek için."304

297. Kızılcık, "Kemal Tahir'in Türk Sosyolojisindeki Yeri ve Önemi" s. 118-119.

298. Kemal Tahir'den aktaran; İsmail Cem; "'Yorulmayan'Savaşçı", Özsoy, Kemal Tahir Kaynakçası (iç.&ek), s. 74.

299. Cem, "'Yorulmayan'Savaşçı", s. 72.

300. M. Hulûsi Dosdoğru; Batı Aldatmadığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir,Te\ Yayınları, İstanbul, 1974, s. 50.

301. Fakir Baykurt; "Kemal Tahir İçin", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 67.

302. Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 149.

303. Adalet Ağaoğlu; "Tartışmaya Açık Romancı", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 56.

304. Kemal Tahir'den aktaran; Aziz Nesin, özsoy, Kemal Tahir Kaynakçası (iç.), s. 11.

Kemal Tahir, Türkiye gerçeğini aydınlatmakla yükümlü sosyologları, akıldan ve bilgiden yana, üstü kaval altı şişhane olarak görmüş, kendi alanlarında hiçbir şey yapamadıklarını iddia etmiş³⁰⁵ ve onların durumlarını şu şekilde betimlemiştir: "Pedagojinin herhangi soyut meselelerinden birini çeker alırsın. Oturur çevirirsin. Çevirmeye de üşenirsen, çevrilmişlerden birinin dilini değiştirir kopya edersin... Öz Türkçeciliğin de, görelim artık bu kadarlık yararını... Döktürürsün. Hele arkasına yirmi otuz gâvur eğitimciden kitap adları da sıralandı mı? Hele, böyle dehşetli ürkek, dehşetli tedirgin, dehşetli de güzel bakarsan heriflerin suratlarına... Cebe atarsın sosyoloji doktorluğunu... Tezlerimize kendi meselelerimizi alamayız, daha biz... Neden mi? Daha bunu hak edemedik de ondan."³⁰⁶ Kemal Tahir, Türk toplumunu, tarihini ve değerlerini küçümseyen, insanımıza ve sosyal dünyamıza yabancılaşan Batıcı aydına eleştirel bakmıştır. İnsanımıza tepeden bakmakla bir yere varılamayacağını söyleyerek Batıcı entelektüellere haddini bildirmiştir: "İstanbul'dan kâğıt yazmakla hiçbir şey hâsil olmaz. Benim okumuşluğum yoktur ama, Allahın izniyle, aklım gövdemi gezdirmeğe elverir."³⁰⁷ Batıcı aydınımızın, Türk toplumunun sorunları üzerine düşünme, onun çıkarlarını koruma ve koşullarını iyileştirme gibi bir derdi olmamıştır. "İlmi insana milleti verir. Âlimlerin şimdiki zamanda yüzde doksanbeşi, milletin kendilerine verdiği ilmi, milletlerinin aleyhine kullanıyorlar. Bilgilerini, halk kitlelerinin esaret ve sefalet içinde yaşamaları, maddi ve manevi esaret ve sefaletten kurtulamamaları için sarfediyorlar. Bunu bazısı bilerek, domuzuna, yapıyor, bazısı şüphe dahi etmeden..."³⁰⁸ Kemal Tahir tüm tasası ise Türk toplumunun ve insanının tarihteki ve günümüzdeki onurlu yerini savunmak olmuştur.³⁰⁹ "Benim işim, başkalarının debelendikleri ve beni çekmeye çalıştıkları yerde değil, bizim meselelerimizin bulunduğu yerdedir."³¹⁰ demiştir. İnsanımız, tarihimiz ve toplumumuz üzerine kafa yormuş, onların arızalı taraflarını ortaya çıkarmış, sosyal bozukluklarımıza çareler aramıştır. Bu bağlamda, onun yakın çevresinde bulunan tıp doktoru M. Hulûsi Dosdoğru'nun belirlemesi yerindedir: "Toplumun her an nabzını tutan, soluklarını dinleyen, reflekslerini ölçen, metabolizmasını izleyen gerçek sanatçılar onun sağlık durumunu en iyi bilen kişilerdir. Böylece çeşitli sosyal bozukluğun ilk farkına varan, ekonomik ve kültürel düzensizliği önce anlayan da bu sanatçılardır. İşte Kemal Tahir Türk toplumunun tarih boyu yaşamını yapıtlarında yansıtarak, onun bozuk düzen noktalarını bütün gerçekliğiyle ortaya koyabilmiş böyle soylu bir sanatçıdır."³¹¹ Kemal Tahir, Türkiye gerçeği üzerine kafa yormuş, gerçeğin izini sürmüş, onu sağlı sollu Batılı kalıplarla değerlendirme yoluna gitmemiştir. Gerçeklerimizden kaçmamış, tarihimizden ve kültürümüzden asla gocunmamıştır. Bu da onu gerçeklerimizi görünce sağa, sola, düne, yarına doğru yalpalayan Batıcı aydınımızdan ayıran en önemli yönüdür. "Türkiye'de aydınlar, Tanzimat'tan bu yana iki kampa ayrılmışlardır. Bunlar birbirlerinin kanına susamış olsalar bile bir tek ana noktada yüzde yüz birleşmektedirler. Gerçekten kaçmada... Birinci kamp geçmişe kaçmağa çabalarken ikinci kamp geleceğe doğru kaçmağa uğraşmaktadır ki, iki kaçış da gerçeği bulmayı geciktirme işinde farksızdır."³¹² Türkiye'deki entelektüellerin önemli bir kısmı -hangi cenahta yer alırlarsa alsınlar fark etmez- kendi gerçekliğimizin hep uzağına düşmüşlerdir. Gerçeklerimize bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da istemeyerek sırt çevirmişlerdir. Bir arpa boyu yol almamızın sebeplerinden birisini burada aramak gerekir. "Biz, Anadolu

305. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 217.

306. Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 379.

307. Tahir, YediçınarYaylası, s. 287.

308. Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 417.

309. Yazoğlu, Cengiz ve Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 3: Dil Dosyası (iç.), Yayına

Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 6.

310. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 30.

311. Dosdoğru, Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir, s. 387.

312. Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 10.

Türkleri, en sağda faşistlerimiz (İrkçı, Turancılar), yanlarında ahlakçılarımız (gerçek dindarlarla, madrabaz yobazlar), daha beride sırayla liberallerimiz (gerçek burjuvalarla karaborsacılar, soyguncular), demokratlarımız (Kemalistler, Atatürkçüler), sosyalistlerimiz (doktrinsizlerle bilimseller), en solda komünistlerimiz olmak üzere hepimiz gerçeklerimizin pek uzağındayız. Sağdan soldan ele geçirdiğimiz birtakım eski yeni kalıplarla acıklı bir menfi romantizmin çukurunda debeleniyoruz. Bütün pahalı tecrübelerle rağmen yüzelli yıldır bir adım ileri gidemeyişimiz bundandır."313 işte, bu noktada Kemal Tahir'in mühim yanlarından birisi, kendi gerçeklerimizi bilmeden, başkalarının bulduğu | çözüm önerileriyle asla kurtulamayacağımızı belirtmiş olmasıdır.3'4 Kemal Tahir, Doğulu/Asyalı bir kimliği olan Türk toplumunun Batı toplumlarını izlemesiyle, onların sistemlerini kopya etmesiyle kurtulmasının imkânsızlığına sıkça işaret etmiştir. Asyalı toplum, Batı toplumunun bastığı temele basmadığı için derdine Batı dermanı çare bulamaz.315 Türk toplumu, hangi açıdan bakılırsa bakılsın -ister sağdan ister soldan-, Batı gibi olmakla, Batılaşmayla asla kurtulamaz. "Batılaşmacılık sağdan da olsa, soldan da olsa hiç fark etmez! Batılaşmacılık bir tren kazasıdır, tren kazalarında, vagonların sağa ya da sola devrilmelerinin, raydan çıkma bakımından hiçbir önemi olamaz."316 Kemal Tahir,Türk toplumu ile Batı toplumları arasında benzerlikler kurma girişimlerine sert tepki göstermiş, "Bir toplumu, dış görünüşüyle bir başka topluma benzeterek bundan sosyoekonomik sonuçlar çıkarmak, kolaya kaçmaktır. Hele bunu, biriki köksüz benzerlikten yola çıkarakyapmak,düpedüz sahteciliktir."317 demiştir. Bununla da yetinmeyen Kemal Tahir, Batıcı aydınımızı softalıkla itham etmiştir: "Bugün aydınlarımızın çoğunluğu memleketimizi, insanlarımızı, tarihî gelişimizi, bu geliştten aldığımız özel- | likleri iyice tanımamaktadırlar. Dışardan edinilmiş bilgileri benzetmeğe, yakıştırmağa getirip kullanmak, işin kolayına kaçmak da bir çeşit softalıktır."318 Batı sevdalısı/meraklısı sosyologlarımız da Türk toplumunu Batılı bir toplum olarak gördükleri, Batı'yla farksız hâle geldiğimizi düşündükleri için Batı toplum gerçeğinin ürünü olan Batı sosyolojisinin kavramlarıyla, kuramlarıyla ve yaklaşımlarıyla Türk toplumunu açıklamakta herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Oysa, bu doğru bir yol değildir. Eğer niyetimiz, Türk toplumunu açıklamak ve onu açmazlarından kurtarmak ise onun gerçe- j ğine eğilmekten başka izleyeceğimiz yol yoktur. "Anadolu'yu kurtarmak istiyorsak onun eski yeni gerçeğini, iyice bilmek zorundayız. Kendimizi aldatmadan... Kaytarmacılık etmeden.. ",319 Kemal Tahir, hiçbir konuda kolaya kaçmamıştır. Her konuda kolay ve hazır çözümlerden ve açıklamalardan uzak durmuştur.320 Kemal Tahir, Batı toplumunda ve insanında "tarihsel" olan ileTürk toplumunda

ve insanında "tarihsel" olanın birbirlerinden ayrı olduğunu ileri sürmüştür.³²¹ Kemal Tahir, Batılı şemalardan ve teorilerden hep sakınmıştır. Batı'dan evrensellik iddiası taşıyan söylemleri ve modelleri alıp, onlara göre Türk toplumunu biçimlendirme girişimlerine tepki göstermiştir. Benzer bir biçimde Baykan Sezer de kendisini evrensellik adı altında dayatan teori, şema ve görüşlere eleştirel yaklaşmış, "Batı evrenselliği Batı koşullarının bir ürünüdür."³²² demiştir. Baykan Sezer, "toplumsal konu- ;

313. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 147.

314. Seçkin Sevim;"Kemal Tahir ve Türk Solu", Biyografya 4: Kemal Tahir (iç.), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 86.

315. Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 297.

316. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 221.

317. Kemal Tahir'den aktaran; Hilmi Yavuz; "Kemal Tahir ve Marksizm", Osmanlılık, Kültür, Kimlik (iç.), Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 65.

318. Kemal Tahir'den aktaran; Çelik, "Kemal Tahir için Biyografi Çalışması", s. 32.

319. Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 291.

320. Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 4 (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 6.

321. Hilmi Yavuz; "Bir Düşünür Olarak Kemal Tahir", Özsoy, Kemal Tahir Kaynakçası (iç.&ek), s. 64.

322. Baykan Sezer ve Diğerleri; "XIX. Yüzyıl", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 8:XIX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 2 (iç.),

larda bilimin evrenselliği kandırmacasına ve saçmalığına karımamak"³²³, gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü "Evrensellik ilkesi, Batı açıklamasının herkesçe benimsenmesi koşulunu içermektedir. ... Amaç, tüm evreni kapsayacak bir bakış açısının elde edilmesidir. Batı modeli örnek sayılarak evrenselliğin elde edilmesi amaçlanmaktadır.¹³²⁴ Baykan Sezer, Batı evrenselliğinin kendi içinde büyük bir çelişkiyi barındırdığını ifade etmiştir. Bu çelişkinin ana kaynağı, Batı evrenselliğinin tek yönlü olmasıdır. Batı, tüm insanlıkla paylaşmaya yönelik bir evrenselliğin değil, kendisiyle başlayıp, kendisinde sona eren bir evrenselliğin peşinde olmuştur.³²⁵ Kalıplara, etiketlere, şablonlara ve şemalara göre düşünmenin bir kolaylık ve kaytarmacılık olduğunu ileri süren Kemal Tahir'i³²⁶, herhangi bir kampa ve takıma³²⁷ dâhil etmek, bir"izm"e ve ideolojiye hapsetmek mümkün değildir. Bütün kalıplar ona dar gelir. O, hiçbir kuram ve açıklama tarzının içine sığmaz. "Muhakkak olan, Kemal Tahir'i 'sağcı- solcu' 'ilericigerici' 'sosyalistmilliyetçi' gibi hazır fikrî bölünme kalıplarından birinin içine oturtma kolaylığına imkân bulunmadığıdır."³²⁸ Kemal Tahir, zikredilen hiçbir ideolojiye yamanmamış, onlardan herhangi birinin sözcülüğünü üstlenmemiş, hiçbir hazır kalıba kendini yerleştirme kolaylığına kaçmamıştır. Cemil Meriç'in dediği gibi, "Kemalin romanları, hiçbir kilisenin sözcülüğünü yapmaz, herhangi bir tarikatın değil, hakikatin emrindedirler. Zaten Kemali de

siyasi bir doktrine hapsedmek yanlış."329 Kemal Tahir, Batılı modelleri kopyalayarak çağdaş ilişkilere katılmanın mümkün olmadığını belirtmiş, toplumlararası ilişkilerde, özellikle Doğu-Batı ilişkilerinde, Türk toplumunun ağırlığını ve yerini saptamaya özen göstermiştir. Bunun için de Doğu-Batı çatışmasını görüşlerinde temel almıştır. Kemal Tahir, Türk toplumunun Batı toplumlarından farklılığını vurgulayarak Doğu- Batı çatışması yaklaşımına ulaşmış, Türk düşünce dünyasına yalnızca toplumumuzu değil, taklit ettiğimiz Batı uygarlığını anlamamıza izin veren bir çerçeve kazandırmış, Doğu-Batı çatışmasında Doğu halklarının sözcülüğünü ve savunuculuğunu üstlenmiş, Doğu'nun gerçek devrimcisi olmuştur. Batı öğretilerini bütün Doğu adına sorgulamıştır. Toplumumuzu ve tarihimizi açıklamaya dönük ileri sürülmüş hazır kalıpların ve ithal açıklamaların meselelerimizin çözümünde bizleri yanılsıza götüreceğini vurgulamıştır. Bu saptamasında ne denli haklı olduğu günümüzde daha iyi anlaşılacaktır.330

Kardeşler Matbaası, İstanbul, 2001, s. 130.

323. Sezer, "Şarkiyatçılık Üzerine...", s. 173.

324. Baykan Sezer; "Bilim Sosyolojisi Ders Notları", Sosyoloji Yıllığı-16: Bilim Sosyolojisi- Bilim Tarihi ve Yöntem (iç.), Editör: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 153-154.

325. Sezer ve Diğerleri, "XIX. Yüzyıl" s. 87.

326. Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 151.

327. Kemal Tahir, ülkemizde siyasî kimliğiyle ilgi konusu olmuştur. Siyasî kimliğine duyulan ilginin nedenleri vardır. Toplumumuzda gerek "Sağ" gerekse "Sol" cenahlar sahip çıktıkları belli değerlerle Kemal Tahir'de karşılaşmaları sonucu tedirginlik duymuşlar ve kendi düşünce sistemleri içinde onu bir yere yerleştirme çabasına girişmişlerdir. Bu anlayış, toplumumuzda düşünce akımlarının belli "takım anlayışı" içinde yürütülmesi geleneğinden kaynaklanır. Ülkemizde amatör ya da gönüllü MİT müfettişi olarak insanları etiketlemek ve fişlemek merakı sürdüğü için Kemal Tahir'in söylediklerinden daha çok siyasî kimliğinin "takım"dan olup olmadığı öncelik kazanmıştır (Sezer, "Doğu-Batı Çatışması ve Marxisme", s.

10). Çoğu kez de farklı takımlar tarafından "takım"ın tam taraftarı olmadığı için eleştirilmiştir. Sözgelimi, Kemal Tahir, "aşırı sol takım" mensuplarınca "eylemci" olmamakla suçlanmıştır: "Bana diyorlar katil eyleme bir ucundan, mesela Kanlı Pazar'a git dayak ye. Ben diyorum ki: Ben eyleme girişsem herhal Lenin olmaya çalışırım. Lenin bu işin dahisi. 24 saatin 24 saatini yalnız bu işe vermiş Lenin olabilmek için. Ben ne biçim hayvan olmalıyım ki bir taraftan roman yazayım, bir taraftan Lenin olmaya 12 saatimi ayırayım ve bunu mümkün sayayım. Eylemde de Lenin olmadıktan sonra, benim gibi bir adam neye koşulsun. Deli mi bu? Lenin'i aşmak için girerim bu işe. Hem roman yazarsın hem başka bir iş yaparsın sanıyorlar. O zaman roman alelade bir şey oluyor. Roman alelade bir şey değildir ki başka işle uğraşsın" [Kemal Tahir; "Ekim, Kasım, Aralık 1970'den", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 91].

328. Refiğ, Gerçeğin Değişkenliği, Kemal Tahir, s. 15.

329. Cemil Meriç'ten aktaran; Özsoy, Kemal Tahir Kaynakçası, s. 13.

330. Sezer, "Kemal Tahir Üzerine-İki Televizyon Konuşması", s. 29; Sezer, "XX. Yüzyılın En Büyük Romancısı", s. 12; Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", 4. Boyut (iç.), s. 53; Sezer, "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat I (iç.), s. 16; Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", Ülke (iç.), s. 39-41.

"Kemal Tahir'in Türk Sosyolojisindeki Yeri ve Önemi"adlı makalemde belirttiğim gibi³³¹, Kemal Tahir, Türk sosyolojisi kanalını açmıştır. Yerleşmenin, Türk tarihine yönelmenin, insanımızın sorunları üzerine düşünmenin, Batı taklitçiliğinden kurtulmanın öneminden söz etmiştir. Tarih bilincinin toplumlar için ne denli ehemmiyet arz ettiğini, bugünkü meselelerimizin tarihimizden dolaşarak çözümlenebileceğini, toplumumuzun Batı'dan ithal edilmiş reçetelerden çok çektiğini, onların birer ölüm fermanı olduklarını, kurtuluş reçetelerini kendimizin bulması gerektiğini bildirmiş, toplumumuzun büyük bir toplum olduğunu, Biz kendi başımıza adam olamayız([])m, biçimindeki müstemleke memleketi insanı tavrını terk etmenin zamanının geldiğini ileri sürmüştür.

Kemal Tahir, Türk toplumunun ve halkının yararına bir çözüm peşinde koşmuş³³³, bu uğurda asla taviz vermemiş, haksız yere 13 yıl zindanlarda yatmış, eğilmemiş, bükülmemiş, bildiği doğruları söylemekten hiç geri durmamıştır. Bu bağlamda Kemal Tahiri belki de en doğru tarifeden sıradan bir vatandaş olan mahpushane arkadaşı Celâlettin Arif Demirel olmuştur: "Eğilmeyen baş, bükülmeyen bilek, satılmayan kafa onundur..",³³⁴ Kemal Tahir, bu ülkeyi, bu toprakları, bu vatani, bu milleti çok önemsemiş, bu milletin asla ölmeyeceğine inanmış, "Millet kısmı, yere düşer ama, ölmez... Türk milleti gene yaşamakta devam eder."³³⁵, "Vatansever, milletsever olmak, bir şuur ve idrâk işidir."³³⁶, "Vatanperver olmadan sanatkâr değil, basit ve dürüst bir insan olmaya bile imkân yoktur."³³⁷ demiştir. Ona göre, "Evimiz, tarlamız, hasılı bütün malımız hep onun üstündedir. Yurt yuvamızdır, anamızdır, mayamızdır. Namusumuz, nam ve nişanımız ona bağlı bulunuyor."³³⁸ Kemal Tahir, kültüre, sağlam bir dünya görüşüne, bu görüşün ışığında Türk toplumunu ve insanını kendimizce anlamaya ve tanımaya muhtaç olduğumuzu dile getirmiştir.³³⁹ "Biz Batılı olmayan bir toplumuz. Olmadığımız, olamayacağımız bir şeye zorladığımız için zorluktayız."³⁴⁰, "Eskiden beri söylerim. Her milletin kendine göre davranışı olur. Bizim millet, her zaman kuvvete tapınıştır. Eşkiyadan başka muhalif görmemiş bir memlekette, Avrupa metodlarıyla çalışılır mı?"³⁴¹ diyen Kemal Tahir, Batı sistemine ve düşüncesine göre Türkiye'de racon kesen, "Biz dâhiyiz, bizi anlayamıyorlar, cahil millet, geri memleket."³⁴² anlayışına sahip olan, basmakalıp fikirlerle yoğrulmuş, Batı çıkmazında yolunu şaşırılmış, benliğini yitirmiş, kimliksizleşmiş, Batı kopyacılığıyla yetinen, Batılı sağlı sollu düşünce kalıplarını ana düsturu hâline getiren, kendi mazimizden ve varlığımızdan sıyrılıp çıkmamızı öneren, kabuk değişikliği isteyen, "değişim", "dönüşüm" ve "transformasyon" naraları atan acz içindeki aydınımıza posta koymuş, onun fiyakasını bozmuş, Batılı aklını yıkmış, aklını tekrar başına getirmiş, ağzındaki tıkaçları sökmüş, mühürlenmiş dillerini açmış, bu topraklarda ayakları üzerinde kendi başına durmasını sağlamış, bu top- rağın kültürünü, ruhunu ve orada filizlenen insanını tanıtmıştır. Kemal Tahir, bugüne tutunan, göz-

331. Kızılcılık, "Kemal Tahir'in Türk Sosyolojisindeki Yeri ve önemi", s. 120-121.

332. Kemal Tahir'e göre, "bu memlekette kömür madeni olduğu gibi, adam madeni de vardır" (Kemal Tahir; Notlar/Sanat Edebiyat 3: Dil Dosyası, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 386).
333. Yazoğlu, Cengiz ve Baykan Sezer; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/1950 öncesi Cezaevi Notları (iç), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 8.
334. Aktaran; İskender Özsoy; "Çorum Cezaevi'nin 'Kitaplı Casus'u", Biyografya 4: Kemal Tahir (iç), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 194.
335. Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 347.
336. Tahir, Notlar/Roman Notları 3: Patriyot Ömer, Gülen Azap Çıkmazı, s. 15.
337. Kemal Tahir; Notlar/I 950 öncesi Şiirler ve Ziya İlhan'a Mektuplar, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 116.
338. Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 396.
339. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, s. 52.
340. Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2, s. 287.
341. Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 254.
342. Kemal Tahir; Aşk Çetesi, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, s. 107.

lerini şimdiye odaklaştıran, sadece önüne bakan ama bir şey fark edemeyen, burnunun ucunu dahi göremeyen, memleketten bihaber, onu önemsemeyen ve merak etmeyen entelektüelimize geçmişi hatırlatmış, bugün ve geleceğe dair toplum meselelerinin geçmişle olan bağlantılarını kurmaları gerektiğinin ısrarla altını çizmiştir.

Kemal Tahir'in Türk düşüncesine ve sosyolojisine en büyük katkılarından/armağanlarından birisi, hiç kuşkusuz ki, Baykan Sezer olmuştur. Baykan Sezerin Türk toplumunda sosyolojinin fonksiyonuna dair şu belirlemesi, Kemal Tahir'in düşüncelerinin etkisinde ne denli kaldığının ya da onun görüşlerini nasıl geliştirdiğinin bir işareti olarak görülebilir. "Sosyolojiyi Türk toplumunda bekleyen tek bir görev vardır. Oda Türk toplumunun, Türk insanının hizmetinde olmaktır. Türk toplumuna öğüt vermeye, ona kılavuzluk etmeye koşulacağına öğretilerini, açıklamalarını Türk toplumunun çıkarlarına bağlı yeniden bir elden geçirmesi ve bu çıkarların savunulmasında kendine düşeni yapması ile ancak sosyoloji toplumumuzda bir saygınlık kazanır, sözünü dinletebilir. Aksi durumda sosyologlarımızın toplumumuzdaki yeri klasik batı

müziği icracılarından farklı olmaz. Böyle adamlara da gerek vardır diye yetiştirilirler. Klasik batı müziği icracılarının Devletimizin himayelerinde konserler verdikleri gibi biz de YÖK'ün himayelerinde ders vermekten öteye gidemeyiz."343 Baykan Sezer'e göre, Batı düşüncesinin ve ideolojisinin bir parçası olan, Batı toplumlarını açıklayan, onların çıkarlarını ve üstünlüğünü savunan, Doğu toplumlarına ön yargıyla yaklaşan ve sorunlarına çözüm üretmeyen344 Batı sosyolojisi, Doğu medeniyetine mensup Türk toplumunun yapısını anlayamaz. Baykan Sezer, Türk toplumuyla Batı toplumlarının farklı temellere yaslandığını bildirmiş, sorunlarımızı Doğu-Batı çatışması teorisi ışığında ele almıştır: "Doğu-Batı çatışması, hem bize yeryüzünde ayrı bir yer kazandırmakta ve hem de dünya gelişmelerinde söz söyleme ve izleme imkânını vermektedir."345 Türk toplumunu teorik düzeyde en kuşatıcı şekilde tanıtır ve açıklayan, bunu yaparken egemen yaklaşımlardan ayrılan bir Türk sosyolojisinden söz etmemize olanak tanıyan çalışma biçimi Baykan Sezer'den gelmiştir. Baykan Sezer, Türk toplumunun sorunlarını tarihî temelleriyle, Doğu-Batı ilişkileri içinde, en bütünlüklü biçimde incelemiştir. Türk sosyolojisi onun bu çabası sayesinde Batı sosyolojisinden farklı kendi sözünü söyleme olanağına kavuşmuştur.346 Baykan Sezer, Türk toplumunun çıkarlarına uygun, sorunlarımızı Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması çerçevesinde ele alıp değerlendiren, tarihimizle ilişki kuran bir Türk sosyolojisi inşa etme çabasına koşulmuştur. Baykan Sezer, "Bizim sosyoloji çalışmalarımızda ölçütümüz Anadolu Türk halkının çıkarlarıdır."347 demiştir. Türk toplumunun gerçeği, Batı toplumlarının gerçeğinden farklılıklar gösterdiği için o farklılığı açıklayabilecek bir Türk sosyolojisine ihtiyaç vardır. Baykan Sezer de gerçek ilgi alanının "Türk toplumu bilgisi olmak iddiasında bulunan Türk sosyolojisi"348, olduğunu bildirmiş, Türk sosyolojisinin bir parçasını oluşturduğu Türk düşüncesinin özellikleriyle koşullarını gerektirdiğini öne sürmüştür349, soyut kavramlardan yola çıkarak Türk gerçeğini değerlendirmek yerine, Türk gerçeğinden hareket ederek yeni kavramlar geliştirmenin tek geçerli yol olması gerektiğinde ısrar etmiştir.350 Bütün bunlarla Baykan Sezer, olaylar ve sorunlar

343. Baykan Sezer;"Baykan Sezerin Biyografisi ile İlgili Sorulara Verdiği Cevaplar", s. 28.

344. Baykan Sezer; "Batı Sosyolojisinin Doğu Toplumlarına Yaklaşımı", 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji (iç.),

Yayına Hazırlayan: İsmail Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 39-47.

345. Sezer, "Toplumumuz ve Sosyolojimiz", s. 8.

346. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan,-"Baykan Sezer ve Tarihte Doğu-Batı Çatışması; Türk Sosyolojisinin Dünyaya

Söyleyecek Farklı Sözü Var"! Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12: Tarihte Doğu-Batı Çatışması (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan

Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızıllema Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 13.

347. Sezer, Eğribel, Özcan,"Toplum Bilimleri ve Sosyolojinin Sonu Görüşleri Üzerine", s. 21.

348. Sezer, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, s. 181.

349. Baykan Sezer; "Türk Sosyologları ve Eserleri 1", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi

(iç.), 3. Dizi-1. Sayı, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989, s. 10.

350. Sezer, "Türk Gerçeğini Değerlendirmek", s. 37.

karşısında kendi sözümlüğün olması gerektiğinin peşine düşmüş,"Sosyoloji benim sözümdür."351 demiştir. Baykan Sezer'e göre, "Dünyada söz sahibi olmak istiyorsak her koşulda dünya olayları ile ilgili kendi bakış açımız, kendi açıklamamız, kendi değerlendirmemiz olması zorunludur."352 Baykan Sezer, Kemal Tahir gibi, yerlidir ve özgündür. Baykan Sezer, soyguncu Batı'nın karşısında yer almış, mazlum milletlerden ve toplumumuzun bağımsızlığından yana tavır takınmış, tarihî ve sosyal gerçekliğimizi tanıyabilmemiz, anlayabilmemiz ve meselelerimize sağlıklı çözümler üretebilmemiz için Batı düşüncesinden ve sosyolojisinden ithal edilen hazır reçetelere, teorilere, yaklaşımlara, kalıplara ve şemalara karşı çıkmış, yapımızı ve ruhumuzu en iyi kendimizin anlayabileceğini ileri sürmüş, bunun için de yerleşmemiz, kendimize ve tarihimize yönelmemiz gerektiğini bildirmiştir.353 Baykan Sezer, herhangi bir kalıp ya da şemanın içine yerleştirilemez. Baykan Sezer, kuram sahibi bir sosyologdur. "Baykan Sezer dünya tarihinin temel sorun ve tartışmalarına (uygarlıkların ortaya çıkması ve farklılaşması, Doğu-Batı ilişkileri, Batı yayılmacılığı, dünya egemenlikleri, toplum değişimleri, endüstrileşme, Batıcılığa vb.) kendine özgü sistematik bakış açısıyla yaklaşmış, kuram sahibi bir sosyolog olarak öne çıkmıştır."354 Baykan Sezer, Batı sosyolojisinin kavramlarıyla ve kuramlarıyla sosyoloji yapmamış, Türk toplum tarihi ve gerçeğini, geliştirmiş olduğu Doğu-Batı çatışması kuramı ekseninde açıklamış, "Sorunları Doğu-Batı çatışması içinde değerlendirmeyi yeğliyoruz."355 demiştir. Türkiye'de bir ekol hâline gelen tek isim olan Baykan Sezer, ekibiyle birlikte, "Geçmiş dönemlerden bu yana bizim açımızdan en önemli ilişki Doğu-Batı ilişkisi ve çatışmasıdır."356 tespitini yapmıştır. Baykan Sezer, "Batı düşün kalıplarının dışında,'takım anlayışı'ndan hareket edenlerin karşısında bir yerli, yerli olduğu kadar evrensel bir sosyolog"dur.357

Yerli damarımız, ruh ikizimiz Kemal Tahir ve Baykan Sezer, Türk toplumunun toplumlararası ilişkilerde yerinin, kimliğinin ve gerçeğinin peşine düşmüşlerdir. Kemal Tahir ve Baykan Sezer, ne kadar görmezlikten gelinirse gelinsinler, eninde sonunda bu ülke onların fikir sistemlerine doğru yönelim içine girecektir. Türk toplumu en son tahlilde onların görüşleriyle yüzleşecektir. Ümit Meriç'in dediği gibi, "Kimliğini keşfetme çabası Türkiye'yi yakaladığı anda Türkiye karşısında sosyolog olarak Baykan Sezeri, romancı olarak Kemal Tahiri bulacaktır."358 Onlar, Batıcı entelektüelimizden farklı olarak, Türk toplumunun çıkarına ve yararına çözümler üretme peşinde koşmuşlardır. Farklı bir zihin işleyişine sahip olan, yerli doktrin ve teori üretme tasası taşıyan Kemal Tahir ve Baykan Sezer, sadece Türk toplumunun değil, Doğu dünyasında yer alan diğer toplumların da çıkarlarını savunmuş, onların savunuculuğu görevini üstlenmişlerdir."Batı'da ortaya atılan yeni kuramlar ve modeller karşısında Doğu'nun

351. Aktaran; Çelebi, Nilgün; *Sosyoloji Notları*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 51.

352. Baykan Sezer; "İlk Değerlendirmeler", 500. Yılında Amerika (iç.), Yayına

Hazırlayan: Recep Ertürk ve Hayati Tüfekçioğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994, s. 9.
353. Sezgin Kızılcıktk;"Türk Sosyolojisi İçin Büyük Kayıp: Baykan Sezer", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 169.

354. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan; "Baykan Sezer Sosyolojisinin Olanakları: Güncelin Tarih İçinde Sürekliliği, Tarihin İçindeki Güncellik", Sosyoloji Yıllığı-16: Bilim Sosyolojisi- Bilim Tarihi ve Yöntem (iç.), Editör: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 116.

355. Sezer, "Toplumumuz ve Sosyolojimiz" s. 8.

356. Baykan Sezer ve Diğerleri; "Kıbrıs Üzerine", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 2: Kıbrıs Üzerine, Mehmet Genç'e Saygı (iç.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1998, s. 21.

357. Sezgin Kızılcık;"Batı Düşün Kalıplarının Dışında/Takım Anlayışı'ndan Hareket Edenlerin Karşısında Bir Yerli, Yerli Olduğu Kadar Evrensel Bir Sosyolog: Baykan Sezer", Doğu-Batı (iç.), Sayı: 16, Ağustos, Eylül, Ekim 2001, s. 147.

358. Ümit Meriç; "Baykan Sezer'Farkı'nın Farkında Olmak", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 18.

Batı'ya karşı kendi cephesinden cevabı Kemal Tahir ve Baykan Sezer'den gelmiştir."359 Kemal Tahir ve Baykan Sezer, Batı saldırıları karşısında Türkiye'nin öz güvenini ve direniş geleneğini temsil eden 20. yüzyılın büyük Doğu devrimcileri ve düşünürleridir.360 Türk toplumunun, Doğu dünyasının direncini ve birikimini Baykan Sezer düşüncesi temsil etmektedir.361 yüzde Baykan Sezerin sosyolojik çizgisinin hiçbir zaman modası geçmez. Onun düşünceleri asla bayatlamaz ve tozlu raflara kaldırılamaz. Baykan Sezerin görüşleri, öğrencisi Eğribel'in işaret ettiği gibi,"her dem tazedir."362 Batı sisteminin ve düşüncesinin müptelâsı olan düşün adamlarımız ve sosyologlarımız, Batı gerçeklerine göre Türkiye'yi değerlendirme anlayışındayken ve Batı sosyal dünyasının neresindeyiz? Sorusuna cevap bulma yarışı içindeyken Kemal Tahir ve Baykan Sezer, "Memleket gerçeklerine yönelmenin neresindeyiz?"363 sorusu üstüne kafa yormuşlardır. "Türk gerçeklerini, bizim gerçeklerimizi biliyor muyuz? Bizim gerçeklerimize yönelmiş miyiz?... Türk gerçeğine dönük müyüz? Yerli gerçeğimize dönük müyüz? Bu gerçeği ne kadar biliyoruz? Bunu yansıtan eserleri hazmettik mi ve bunlardan yeni sonuçlar çıkartabiliyor muyuz? Bence ilk ve her zaman yapılacak iş bu olacak."364 Keşfedilmesi gereken önemli kaynaklarımız olan Kemal Tahir ve Baykan Sezer, Batı dünyasının değil, Anadolu halkının düşünürleridir. Onlar, sorunlarımıza Batılı mekteplerden değil memleket gerçeklerinden yola çıkarak çözüm üretme çabasına koşmuşlardır. Mektepten çıkıp memleketin yollarına düşmüşlerdir. Başından beri geveze papağan olan ve giderek daha da fazla papağanlaşan Batıcı sosyologlarımız, bu ülkenin, bu toprakların gerçekleriyle yüzleşmekten kaçınmışlar, hep kaçak güreşmişler, zemini tanımadıkları için yenilmişler, memleketi yüzüstü bırakıp batı yönüne doğru hızlı adımlarla kaçmışlardır. Bu toplumunun gerçeklerine sırt çevirip, yüzlerini Batı'ya dönmüşlerdir. Batı'yı tanıyıp, Anadolu'yu tanımamışlardır. Oysa Kemal Tahir'in dediği gibi,

"Hemen Avrupa'yı, bütün Amerika'yı, Afrika'nın yarısını, hemen hemen bütün Uzak Şark dolaşmış bir Türk olarak Anadolu'yu tanımamak düpedüz ayıptır."365 Kısaca özgün Türk düşünce hayatının şemsiyesi olarak Kemal Tahir ve Baykan Sezer, Batılı açıklamalardan ve şemalardan hep uzak durmuşlar, kalıpları ve tabuları darmadağın etmişler, bize giydirilen deli gömleğini sırtımızdan yırtarak atmışlar, Türkiye'nin tarihî ve sosyal gerçekliklerini ve ana problemlerini, birlikte geliştirdikleri Doğu-Batı çatışması teorisi çerçevesinde irdelemişlerdir, insanımızı, toplumumuzu ve tarihimizi, söz konusu teorileri ışığında kavramaya çalışmışlardır. Memleketimizin bünyesi ve meseleleri üzerine kafa yormuşlardır. Bu toprakların dokusunu ve mayasını tespit etmeye gayret etmişlerdir. Bu coğrafyanın iklimini solumuşlardır. Bu ülkeye sırtlarını çevirmemişler, nurlu yüzlerini bize döndürmüşler, eğilmemişler, bükülmemişler, dönmemişler, sağlam kalplerini bu ülke için çalıştırmışlar, bizimkileri görünce heyecanlanmışlar, onlara sevdalanınalardır. Gerçekliğimizin peşinden koşarlarken, et ve tırnak gibi iç içe geçmişler, birbirlerinin bize ait düşüncelerini geliştirmişler, sosyal düşünce dünyamızı derinleştirmişler, bilincimizi zenginleştirmişler, ufkumuzu açmışlar, gittikçe darlaşan, sığlaşan ve tek yöne/batıya doğru hızlıca yol alan aklımızı başımıza getirip, bizi tekrar esas yönümüze, ana yörüngemize/doğuya ve kendi yolumuza sokmuşlar, bizi kendimize getirmişlerdir.

359. Eğribel, "Sosyolojide Öncü Ülke Türkiye ya da Baykan Sezer Düşüncesi Üzerine", s. 33.

360. Ertan Eğribel; "Kemal Tahir ve Sosyalizm", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10:KemalTahir'in 30. Ölüm Yıldönümü

Anısına (iç), Yayına Hazırlayanlar: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 75.

361. Ertan Eğribel;"Baykan Sezer: Yeni Dünya Düzeni Üzerinde Dolaşan Osmanlı Hayaleti", Sosyoloji Yıllığı-

Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve

Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 147.

362. Ertan Eğribel;"1960'ların ve Günümüz Sosyoloji/Sosyalizm Tartışmaları Açısından Baykan Sezer'in

Tarihte YunanlılıkTezinin Önemi", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk

Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 118.

363. Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 11.

364. Tahir, "Sol Bölünmeler Üstüne Konuşma", s. 248-249.

365. Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s. 64.

Kaynakça

- AĞAOĞLU, Adalet; "Tartışmaya Açık Romancı"; Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 54-56.
- AĞAOĞLU, Tektaş; "Hep Korktular, Gocundular"; Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 51-54.
- ALTUĞ, Taylan; "Türk Romanı ve Kemal Tahir", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 12-16.
- ALTUĞ, Taylan; "Kemal Tahir'in Bilinç Sentezi", ÖZSOY, İskender; Kemal Tahir Kaynakçası (iç.&ek), Barış Matbaası, İstanbul, 1979, s. 85-88.
- BAYAR, Zühtü;"Kuramsal Türk Romanının Babası"; Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 73-74.
- BAYKURT, Fakir; "Kemal Tahir için", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 65-67.
- BERK, İlhan; "Kemal Tahir'e Bakmak", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 65.
- BOZDAĞ, İsmet; "Düşünen Adam", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 74-76.
- BOZDAĞ, ismet; Kemal Tahir'in Sohbetleri, Yaba Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÇELEBİ, Nilgün; Sosyoloji Notları, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.
- ÇELİK, Naci; "Kemal Tahir için Biyografi Çalışması", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 17-50.
- CEM, İsmail; "'Yorulmayan'Savaşçı", ÖZSOY, İskender; Kemal Tahir Kaynakçası (iç.&ek), Barış Matbaası, İstanbul, 1979, s. 71-74.
- DOSDOĞRU, M. Hulusi; Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir, Tel Yayınları, İstanbul, 1974.
- ECEVİT, Bülent; "Devlet Ana", Halit Refiğ, Gerçeğin Değişkenliği, Kemal Tahir (iç.), Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000, s. 137-140.
- EĞRİBEL, Ertan; "Sosyolojide Öncü Ülke Türkiye ya da Baykan Sezer Düşüncesi Üzerine"; Sosyoloji Yıllığı Kitap 9:
- XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 29-40.
- EĞRİBEL, Ertan; "Kemal Tahir ve Sosyalizm", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 70: Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (iç.), Yayına Hazırlayanlar: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 65-75.
- EĞRİBEL, Ertan; "Kemal Tahir'de Roman ve Toplum Gerçeği Açısından Yöntem", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (iç.), Yayına

Hazırlayanlar: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 76-

86.

EĞRİBEL, Ertan; "Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi Üzerine: 1960'ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 104-116.

EĞRİBEL, Ertan; "1960'ların ve Günümüz Sosyoloji/Sosyalizm Tartışmaları Açısından Baykan Sezerin Tarihte Yunanlılık Tezinin Önemi", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 117-130.

EĞRİBEL, Ertan;"Baykan Sezer: Yeni Dünya Düzeni Üzerinde Dolaşan Osmanlı Hayaleti", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 131-147.

EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk,-"Baykan Sezer ve Tarihte Doğu-Batı Çatışması: Türk Sosyolojisinin Dünyaya Söyleyecek Farklı Sözü Var", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12: Tarihte Doğu-Batı Çatışması (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 7-17.

EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk;"Baykan Sezer Sosyolojisinin Olanakları: Güncelin Tarih içinde Sürekliliği, Tarihin İçindeki Güncellik", Sosyoloji Yıllığı-16: Bilim Sosyolojisi- Bilim Tarihi ve Yöntem (iç.), Editör: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 115-124.

EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk; "Baykan Sezer", Türkiye'de Sosyoloji (isimler-Eserler) II (iç.), Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s. 491-522.

EĞRİBEL, Ertan; "Kemal Tahir: Romancı, Sosyalist, Yerli", Sosyoloji Yıllığı 18, Nilgün Çelebi'ye Armağan: Türkiye'de Toplum Bilimlerinin Gelişimi I (iç.). Editörler: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 24-34.

ER, Tülay; Kemal Tahir'in Altı Romanının Halkbilimsel Açından Değerlendirilmesi, Feryal Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti, Ankara, 1986.

GÜNERİ, Ferit; "Gelecekte Olacakları Sezme ya da Türk Romanında Eşkıyalık Teması", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (iç.), Yayına Hazırlayanlar: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 319-327.

HAK DİNİ KUR'AN DİLİ (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazar Tefsiri), 2. cilt, Berikan Yayınları, Ankara, 2002.

HAK DİNİ KUR'AN DİLİ (Elmalılı Muhammed Hamdi YazarTefsiri), 9. cilt, Berikan Yayınları, Ankara, 2002.

HİLAV, Selâhattin; "Kemal Tahir Üzerine", ÖZSOY, İskender; Kemal Tahir Kaynakçası (iç.&ek), Barış Matbaası, İstanbul, 1979, s. 75-78.

HİLAV, Selâhattin; "Kemal Tahir'in Felsefî Düşüncesi ve 'Devlet Ana" Halit Refiğ, Gerçeğin Değişkenliği, Kemal Tahir (iç.), Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000, s. 146-153.

İLERİ, Selim "Kemal Tahir'le Konuşma", Yeni Dergi (iç.), Sayı: 105, Haziran 1973, s. 19-25.

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram; "Kemal Tahir ve Osmanlı", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (iç.), Yayına Hazırlayanlar: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 96-102.

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram; "Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, BaykanSezer ve Türk Sosyolojisi (iç.),Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuközcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 160-166.

KAYALI, Kurtuluş; Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı: Görüntüdeki Dinamizmin Gölgelediği Tıkanıklık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

KAYALI, Kurtuluş; "Baykan Sezer'in Metinlerini Doğru Okumaya Yönelmek Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişimini Daha Gerçekçi Bir Biçimde Kavramayı Sağlar", Sosyoloji Yıllığı Kitap 9:XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 9-23.

KAYALI, Kurtuluş; "Siyaset Kiskacından Biçimcilik Kiskacına Tarihsel ve Sosyolojik Damarını Kaybetme Tehlikesi Sınırlarında Gezinen Türk Edebiyatı", Doğu Batı (iç.), Sayı: 22, Şubat, Mart, Nisan 2003, s. 78-88.

KAYALI, Kurtuluş; "Bir Entellektüel Olarak Baykan Sezer", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan,

Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 79-86.

KIRBAŞ, Dursun; Osmanlı Toplum Düzeni ve Kemal Tahir, ARBA Araştırma Basım Yayın Ticaret Ltd. Şti., İstanbul, 1987.

KIZILÇELİK, Sezgin;"Batı (Kapitalizm) Eksenli Sosyolojiyi Eleştirmede ve Türkiye'de Sosyolojiyi Tarihle

Temellendirme Çabalarında Öncü Bir isim: Baykan Sezer", Sezgin Kızılçelik, Sosyoloji Yazıları 1 (iç.), Saray Kitabevleri, İzmir, 1998, s. 57-91.

KIZILÇELİK, Sezgin; "Sosyal Bilimlerdeki Multidisiplinarite Yönelimleri Çerçevesinde Tarih ile Sosyolojinin Yakınlaşımı ve Baykan Sezer", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (iç.), cilt: 25, No: 1, Mayıs 2001, s. 1-14.

KIZILÇELİK, Sezgin;"Batı Düşün Kalıplarının Dışında,'Takım Anlayışı'ndan Hareket Edenlerin Karşısında Bir Yerli, Yerli Olduğu Kadar Evrensel Bir Sosyolog: Baykan

Sezer", Doğu Batı (iç.), Sayı: 16, Ağustos, Eylül, Ekim 2001, s. 147-183.

KIZILÇELİK, Sezgin;"BirToplumbilimcinin Ardından...", Cumhuriyet Gazetesi (iç.), 20 Ekim 2002, s. 2.

KIZILÇELİK, Sezgin; "Kemal Tahir'in Türk Sosyolojisindeki Yeri ve Önemi", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (iç.), Yayına Hazırlayanlar: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 103-125.

KIZILÇELİK, Sezgin; "Türk Sosyolojisi İçin Büyük Kayıp: Baykan Sezer", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 167-181.

KIZILÇELİK, Sezgin; Baykan Sezerin Sosyoloji Anlayışı, 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008.

MERİÇ, Ümit;"Baykan Sezer'FarkTnın Farkında Olmak", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004,5.18-19.

NÂZİM HİKMET; Kemal Tahir'e Mapusane'den Mektuplar, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996.

ÖZSOY, İskender; Kemal Tahir Kaynakçası, Barış Matbaası, İstanbul, 1979.

ÖZSOY, İskender; "Çorum Cezaevi'nin 'Kitaplı Casus'u", Biyografya 4: Kemal Tahir (iç.), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 191-194.

REFİĞ, Halit; Gerçeğin Değişkenliği, Kemal Tahir, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000.

SEVİM, Seçkin;"Kemal Tahir ve Türk Solu", Biyografya 4: Kemal Tahir (iç.), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 59-86.

SEZER, Baykan; Yunanlılık, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, İstanbul, 1968.

SEZER, Baykan; "Türk Toplum Tarihi Üzerine Tartışmalar", Toplum ve Bilim (iç.), Sayı: 4, Kış 1978, s. 46-62.

SEZER, Baykan; Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979.

SEZER, Baykan; Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981.

SEZER, Baykan;"Ziya Gökalp ve Durkheim'j 60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp (iç.), İstanbul Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1984, s. 19-26.

SEZER, Baykan;"Ziya Gökalp Üzerine İki Değerlendirme", İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yıllığı I (iç.), İstanbul, 1988, s. 226-240.

SEZER, Baykan; Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1988.

SEZER, Baykan; "Osmanlı'nın Batıcılışması", Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları (iç.&ek), Sümer Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 157-192.

SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat I (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 16-19.

SEZER, Baykan; "Kemal Tahir Üzerine", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat i (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 19-25.

SEZER, Baykan;"Türk Sosyologları ve Eserleri V, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi (iç.), 3. Dizi-1. Sayı, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989, s. 1-96.

SEZER, Baykan; Doğu-Batı ilişkileri Açısından Batı Tarımı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,

İstanbul, 1990.

SEZER, Baykan; "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri", Doğu-Batı ilişkileri Açısından Batı Tarımı (iç.&ek), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 107-138.

SEZER, Baykan;"Türk Sosyolojisinin Önündeki Sorunlar", 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji (iç.), Yayına Hazırlayan: İsmail Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 7-12.

SEZER, Baykan;"Batı Sosyolojisinin Doğu Toplumlarına Yaklaşımı", 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji (iç.), Yayına Hazırlayan: İsmail Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 39-47.

SEZER, Baykan;"Toplumumuz ve Sosyolojimiz", Sosyoloji Konuşmaları (iç.), Editör: Sadettin Elibol, Ecem Yayınları, Ankara, 1991, s. 3-10.

SEZER, Baykan;"Kemal Tahir Üzerine", 4. Boyut (iç.), Sayı: 6, Nisan 1991, s. 51-53.

SEZER, Baykan;"Türk Sosyolojisinin Tarihle ilişkileri", Tarih ve Sosyoloji Semineri-Bildiriler (iç.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991, s. 1-8.

SEZER, Baykan; "Doğu-Batı Çatışması ve Marxisme", Türkiye Günlüğü (iç.), Sayı: 15, Yaz 1991, s. 10-16.

SEZER, Baykan;"Çağdaşlaşma- Batı Dünya Egemenliğinin Günümüzdeki Tasası", Yeni Toplum (iç.), Sayı: 1, Mayıs- Haziran 1992, s. 5-9.

SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Mektuplar (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 11.

SEZER, Baykan; "Müzik ve Batıcılışma"; Türk Müziği (iç.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1993, s. 45-55.

SEZER, Baykan; Sosyolojide Yöntem Tartışmaları, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1993.

SEZER, Baykan;"İlk Değerlendirmeler", 500. Yılında Amerika (iç.), Yayına Hazırlayan: Recep Ertürk ve Hayati Tüfekçioğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994, s. 7-9.

SEZER, Baykan;"Amerika'nın Bulunuşu ve Endüstri Devrimi", 500. Yılında Amerika (iç.), Yayına Hazırlayan: Rgcep Ertürk ve Hayati Tüfekçioğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994, s. 131-138

SEZER, Baykan;"XX. Yüzyılın En Büyük Romancısı" Afoföüaf (iç.). Sayı: 13, Mayıs 1995, s. 12.

SEZER, Baykan; "Kemal Tahir Üzerine", Ülke (iç.), Sayı: 27, Temmuz 1997, s. 39-41.

SEZER, Baykan;"Etnik Gruplara Duyulan ilgi", Etnik Sosyoloji (iç.), Editör: Orhan Türkdoğan,Timaş Yayınları, İstanbul, 1997, s. 59-66.

SEZER, Baykan; "Doğu-Batı Ayırımı", Doğu Batı (iç.), Sayı: 2, Şubat, Mart, Nisan 1998, s. 31-37.

SEZER, Baykan;"Sosyologca 2 için Önsöz", Sosyologca, Sayı: 2 (iç.), Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Basımevi, Erzurum, 1998, s. 64-66.

SEZER, Baykan ve Diğerleri; "Kıbrıs Üzerine') Sosyoloji Yıllığı-Kitap 2: Kıbrıs Üzerine, Mehmet Genç'e Saygı (iç.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1998, s. 19-49.

SEZER, Baykan; ve Diğerleri;"Batı Yayılmacılığı", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 3, Prof. Dr. Nihat Nirun için: Batı Yayılmacılığı (iç.), Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Basımevi, Erzurum, 1998, s. 15-59.

SEZER, Baykan; "Tarih ve Sosyoloji", Sosyoloji Yıllığı 4: Tarih ve Sosyoloji, Ümit Meriç Yazan'a Armağan (iç.), Çantay Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 49-55.

SEZER, Bayka n; "Çağdaşlaşma Üzerine", Sosyoloji Yıllığı 4: Tarih ve Sosyoloji, Ümit Meriç Yazan'a Armağan (iç.), Çantay Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 103-112.

SEZER, Baykan;"Doğu Anadolu", Prof. Dr. Eyiip Kemerlioğlu'naArmağan (iç.), Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sivas, 2000, s. 3-7.

SEZER, Baykan;"Osmanlı'da Toprağı Şenlendirme Sorunu", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 7: OsmanlılıkTürkiye Sosyolojisi!, Eyüp Kemerlioğlu'nun Anısına Armağan (iç.&ek), Berdan Matbaası, İstanbul, 2000, s. 59-71.

SEZER, Baykan; "Türkiye Sosyolojisi, Seminer Notları 1,1972-1982", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 7; Osmanlılık-Türkiye Sosyolojisi I, Eyüp Kemerlioğlu'nun Anısına Armağan (iç.), Berdan Matbaası, İstanbul, 2000, s. 73-248.

SEZER, Baykan; "Tarihte Su Topluları') Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı (iç.), İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ Yayınları, İstanbul, 2000, s. 17-22.

SEZER, Baykan; ve Diğerleri; "Osmanlılık", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 7: Osmanlılık-Türkiye Sosyolojisi I, Eyüp Kemerlioğlu'nun Anısına Armağan (iç.), Berdan Matbaası, İstanbul, 2000, s. 16-58.

SEZER, Baykan; ve Diğerleri; "XIX. Yüzyıl", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 8: XIX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 2 (iç.), Kardeşler Matbaası, İstanbul, 2001, s. 19-130.

SEZER, Baykan;"Şarkiyatçılık Üzerine", Prof. Dr. NihatNirun'a Armağan (iç.), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2001, s. 167-173.

SEZER, Baykan;"Türk Gerçeğini Değerlendirmek", Röportaj: Aydil Erol, Orkun (iç.), Sayı: 45, Kasım 2001, s. 33-37.

SEZER, Baykan;"Türkiye Sosyolojisi, Seminer Notları 2,1972-1982", Sosyo/oy/ Yıllığı-Kitap 8:XIX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi2 (iç.), Kardeşler Matbaası, İstanbul, 2001, s. 333-498.

SEZER, Baykan; EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk; "Endüstrileşme ve Yükselen Burjuva Sınıfı", Sahnı Seman (iç.), Sayı: 4-5, Mayıs-Haziran-Temmuz/Ağustos-Eylül-Ekim 2001, s. 43-46.

SEZER, Baykan; ve ÖZCAN, Ufuk;"Geleneksel Doğu'da Şehirlerin Doğuşu ve Gelişmesi", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9:

XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 463-474.

SEZER, Baykan; ve EĞRİBEL, Ertan; "Osmanlı İstanbul: Bizans'ın Yokluğu", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9:XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 475-486.

SEZER, Baykan; "Türkiye, Doğu-Batı ilişkilerini Yönlendirir", Söyleşi: Abdullah Muradoğlu, Yarın Dergisi (iç.), Sayı:

1, Mayıs 2002, s. 20.

SEZER, Baykan; EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk; "XX. Yüzyıl", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9:XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 81 -196.

SEZER, Baykan; "Türkiye Sosyolojisi, Seminer Notları 3", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9: XX.

Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 227-407.

SEZER, Baykan; EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk; "Sosyolojimiz ve Türk Tarihi", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9:XX. Yüzyıl- Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 411-424.

SEZER, Baykan; EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk;"II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Düşünce Mirası') Sosyoloji Yıllığı- Kitap 9: XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 425-435.

SEZER, Baykan; EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk; "Türk Sosyolojisinin Dünü, Bugünü, Yarını", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9: XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuközcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 436-447.

SEZER, Baykan; EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk;"Devlet Üzerine", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 9:XX. Yüzyıl-Türkiye Sosyolojisi 3 (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 448-459.

SEZER, Baykan; EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk; "Toplum Bilimleri ve Sosyolojinin Sonu Görüşleri Üzerine", Sorgulanan Sosyoloji (iç.), Editör: M. Çağatay Özdemir, Eylül Yayınları, Ankara, Tarihsiz, s. 19-26.

SEZER, Baykan; "Kemal Tahir Üzerine -iki Televizyon Konuşması') Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 27-30.

SEZER, Baykan; "Baykan Sezerin Biyografisi ile ilgili Sorulara Verdiği Cevaplar", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 23-30.

SEZER, Baykan;"Baykan Sezerin Gökhan Köktürk'e Mektubu, 6 Mayıs 1999", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuközcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 31-35.

SEZER, Baykan; "Tarihte Doğu-Batı Çatışması, Ders Notları 1996-1997", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12: Tarihte Doğu-Batı Çatışması (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 45-119.

SEZER, Baykan; "Tarihte Toplumlar", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12: Tarihte Doğu-Batı Çatışması (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuközcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 123-130.

SEZER, Baykan; Sosyolojinin Ana Başlıkları, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006.

SEZER, Baykan; "Sosyoloji ve Coğrafya Ders Notları", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15: Sosyoloji ve Coğrafya (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuközcan, Kızılelma Yayıncılık,

İstanbul, 2006, s. 51-99.

SEZER, Baykan; "Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Birkaç Söz") Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15: Sosyoloji ve Coğrafya (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 460-465.

SEZER, Baykan; "Bilim Sosyolojisi Ders Notları", Sosyoloji Yıllığı-16: Bilim Sosyolojisi-Bilim Tarihi ve Yöntem (iç.), Editör: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 127-200.

TAHİR, Kemal; "Ekim, Kasım, Aralık 1970'den", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 89-91.

TAHİR, Kemal; "Günlüğünden Seçmeler") Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 92-96.

TAHİR, Kemal; Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar, Yayına Hazırlayan: Fatma İrfan Serhan, Sander Yayınları, İstanbul, 1979.

TAHİR, Kemal; Notlar/Sanat Edebiyat 7, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989.

TAHİR, Kemal; Notlar/Sanat Edebiyat 2, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989.

TAHİR, Kemal; Notlar/Sanat Edebiyat 3: Dil Dosyası, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989.

TAHİR, Kemal; Notlar/Sanat Edebiyat 4, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990.

TAHİR, Kemal; Notlar/1950 Öncesi Şiirler veliya İlhan'a Mektuplar, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990.

TAHİR, Kemal; Notlar/Roman Notları 1: Topal Kasırga Darmadağın Olan Devlet, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990.

TAHİR, Kemal; Notlar/Roman Notları 2: Batı Çıkmazı, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991.

TAHİR, Kemal; Notlar/Roman Notları 3: PatriyotÖmer, Gülen Azap Çıkmazı, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991.

TAHİR, Kemal; Notlar/1950 Öncesi Cezaevi Notları, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991.

TAHİR, Kemal; Notlar/Çöküntü, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

TAHİR, Kemal; Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, Yayına Hazırlayan: Cengiz

Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

TAHİR, Kemal; Notlar/Batılaşma, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

TAHİR, Kemal; Notlar/Osmanlılık/Bizans, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992. TAHİR, Kemal; Notlar/Mektuplar, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993.

TAHİR, Kemal; Notlar/Kitap Notları, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993.

TAHİR, Kemal; Büyük Mal, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.

TAHİR, Kemal; Sağırdere, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.

TAHİR, Kemal; Körduman, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.

TAHİR, Kemal; KelleciMemet, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.

TAHİR, Kemal; Göl insanları, Adam Yayınları, İstanbul, 1999.

TAHİR, Kemal; "Sol Bölünmeler Üstüne Konuşma", Halit Refiğ, Gerçeğin Değişkenliği, Kemal Tahir (iç.), Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000, s. 228-250.

TAHİR, Kemal; Rahmet Yolları Kesti, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.

TAHİR, Kemal; Yediçınar Yaylası, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.

TAHİR, Kemal; Kurt Kanunu, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2001.

TAHİR, Kemal; Köyün Kamburu, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.

TAHİR, Kemal; Yorgun Savaşçı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2003.

TAHİR, Kemal; Devlet Ana, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2003.

TAHİR, Kemal; Yol Ayrımı, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

TAHİR, Kemal; Bir Mülkiyet Kalesi, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2004.

TAHİR, Kemal; Esir Şehrin Mahpusu, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

TAHİR, Kemal; Arabacı-Öyküler, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

TAHİR, Kemal; "Tarihsel Gerçekliklerimizi Kavramak için Yapılacak Çalışmalara Giriş", Sosyoloji Yıllığı-Kitap 17: Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (iç.), Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 39-45.

TAHİR, Kemal; Dutlar Yetişmedi, ithaki Yayınları, İstanbul, 2005.

TAHİR, Kemal; Aşk Çetesi, ithaki Yayınları, İstanbul, 2005.

TAHİR, Kemal; Zehra'nın Defteri, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.

TAHİR, Kemal; Üstadın Ölümü, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006.

TAHİR, Kemal; Namuscular: Malatya Cezaevi Notları 1, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006.

TAHİR, Kemal; Esir Şehrin İnsanları, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.

TAHİR, Kemal; Karılar Koğuşu, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.

TAHİR, Kemal; Bozkırdaki Çekirdek, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.

TAHİR, Kemalftamağası: Notlar/Müsveddeler, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.

TÜKEL, Turhan (Oturumu Yöneten); Beş Romancı Köy Romanı Üzerinde Tartışıyor (Fakir Baykurt, Kemal Tahir, Mahmut Makal, Orhan Kemal, Talip Apaydın), Düşün Yayınevi, İstanbul, 1960.

YAVUZ, Hilmi;"Kemal Tahirve Ulusal Felsefe Sorunu", Türkiye Defteri (iç.), Sayı: 6, Nisan 1974, s. 56-59.

YAVUZ, Hilmi; "Bir Düşünür Olarak Kemal Tahir", ÖZSOY, İskender; Kemal Tahir Kaynakçası (iç.&ek), Barış Matbaası, İstanbul, 1979, s. 63-66.

YAVUZ, Hilmi; "Bir Roman Kuramcısı Olarak Kemal Tahir", ÖZSOY, İskender; Kemal Tahir Kaynakçası (iç.&ek), Barış Matbaası, İstanbul, 1979, s. 67-70.

YAVUZ, Hilmi; "Kemal Tahir ve Marksizm", Osmanlılık, Kültür, Kimlik (iç.), Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 65-69. YAVUZ, Hilmi;"Kemal Tahir'Batlaşma' Üzerine", Osmanlılık, Kültür, Kimlik (iç.), Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 77-79.

YAZOĞLU, Cengiz; "Notlan Sunuş", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1 (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 7-15.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2 (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 5-7.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 3: Dil Dosyası (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 5-8.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 4 (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 5-7.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/I 950 Öncesi Şiirler ve Ziya ilhan'a Mektuplar (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 3-6.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/I950 Öncesi Cezaevi Notları (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 5-9.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Roman Notları 1: Topal Kasırga, Darmadağın Olan Devlet (iç.). Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 5-11.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir; Notlar/Roman Notları 2: Batı Çıkmazı (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 5-11.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Roman Notları 3: Patriyot Ömer, Gülen Azap Çıkmazı (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 5-10.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Çöküntü (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 5-8.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz", Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 5-9.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "'Toplum ve Gerçek' Dosyası Üzerine Birkaç Söz", Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 247-249.

YAZOĞLU, Cengiz ve SEZER, Baykan; "Önsöz" Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans (iç.), Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 5-9.

YAZOĞLU, Cengiz; "Kemal Tahir'in Tarihe Bakışı", Biyografya 4: Kemal Tahir (iç.), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 51-57.

Türkiye'de fikir adamlığı genellikle mentörlükle özdeşdir. Devlete veya bir partiye, gruba akıl hocalığı yapmak düşüncenin nihai amacı gibi görülür. Düşünce üretiyorsanız sizden önünde sonunda güncel siyasette rol sahibi olan yetkili ve etkililere rehberlikdanışmanlık servisi sunmanız beklenir. Bazı düşünürler bunu bizzat kendileri sağlama yolunu seçmişler; belli siyasi kişiliklere veya partilere yaklaşmışlar veya doğrudan doğruya bürokrasi ve iktidara çalışmışlardır.

Bazen de bir düşünür böyle bir gayret sarf etmediği hâlde düşünceleri belli çevreler tarafından siyasi formülasyonlara dönüştürülerek kullanılmış, hatta sloganlaştırılmış, bayraklaştırılmıştır.

Bu durumu Tanzimat Dönemine, hatta devlet adamlarına sunulan risalelere kadar geri götürmek mümkündür. Siyasi risale Osmanlı nesrinin merkezini işgal ediyordu. Modern dönemde bunun yerini siyasi broşür alacaktır. Osmanlı döneminde yazılan risalelerle Cumhuriyet Döneminin broşürlerinin üslup ve içerik açısından kıyası bu geleneğin sırlarını ortaya koymaya adaydır.

Acaba Türk düşünürü neden doğrudan doğruya akıl hocalığına yönelmektedir? Popülerlik endişesinden veya çıkar beklentisinden dolayı mı? Bu, ilk bakışta sığ bir yorum gibi görünmektedir. Ne var ki klasikleşmiş olanları bir tarafa bırakırsak bizde siyasi metinlerin çoğu bu yorumu haklı çıkaracak ölçüde gelip geçici, günün geçerli anlayışlarına teslim olmuş ve çıkar kokan metinlerdir. Yazı kültürü geliştikçe, daha sonra basın ve en nihayet görsel medyanın dâhil oluşuyla birlikte mentörler popüler sahadaki yerlerini almış, uzun siyasi yazılar marjinalleşmeye yüz tutmuştur.

Kemal Tahir'in hem genel anlamıyla bir fikir adamı, bir filozof hem de siyasi bir figür olmasına rağmen risalecilik, broşürcülük yolunu tutmayı, bunun yerine fikirlerini roman sanatıyla ifade edişi, yazar yukarıdaki tablo içinde yer almadığı ölçüde dikkat çekicidir. Üstelik Kemal Tahir otodidakt denecek türden bir yazardır. Belli bir okulun mezunu ya da bir çevrenin yetiştirmesi değildir. Galatasaray'da okumuş, fakat bitirmemiştir. Komünistlerle yakınlığı olmuş, fakat hiçbir zaman TKP üyesi olmamıştır. Kendi kültürünü kendisi yaratmıştır. Gençliğinin önemli bir bölümünü hapiste geçirdiği de hatırlanacak olursa yazarın neden roman türünü seçtiği, biyografik detayların ötesinde, düşüncelerinin ve üslubunun gizleri açısından sorulması gereken önemli bir sorudur.

Kemal Tahir'de müthiş bir konuşma arzusu var. O kadar ki romanlarında siyasetçiler, askerler, köylüler, bürokratlar, sanatçılarda hiçdurmamacasına konuşurlar. Amerikalı romancı Ernest Hemingvay, iyi romancı olmanın yolunun insanları çok iyi dinlemekten geçtiğini söyler. Kemal Tahir'in karşılaştığı insanları mükemmel denecek derecede dinlediği, bu sayede tip ve karakter

yaratmada yüksek bir seviye tuttuğu ortadadır. Öte yandan, saf şiir gibisinden saf roman denebilecek bir anlayışa sahip olmadığından, yazar bu uzun konuşmalara siyasi nutuk, gazete yazısı ve tarihî vesika dilini sokmaktan da geri durmaz. Sıkıcılık, okuyucunun takipte zorlanması gibi riskleri göze almak pahasına, Kemal Tahir, konuşmaya romanlarında başat bir rol tanıyor. Bunun nedenleri ne olabilir?

Bize bunun iki nedeni varmış gibi gelmektedir. Birincisi, sosyalist bir romancı olarak Kemal Tahir'in ekonomi, sosyal ilişkiler, siyaset, tarihsel olaylar ve kişilikler gibi boyutlarıyla tam bir toplum resmine ulaşma arzusudur. Kemal Tahir romanlarını okurken aynı zamanda tarih okuyormuşuz hissine kapılmamızın temel nedeni budur. Romanlarını kateden konuşmalar hemen tamamen gerçek kişilerin gerçek konuşmalarıdır. Bu kişiler toplumsal olay ve tarihin altı çizilmesi gereken gerçeklerini sergilemek amacıyla bilinçli olarak seçilmiş ve biçimlendirilmiştir. Kemal Tahir'in iyi bir romancı olmadığı, romanlarının tatsız olduğu, roman yerine tarih yazdığı, tarihi de pek iyi bilmediği, romanın Kemal Tahir için yalnızca tez aracı olduğu gibi safsatalar bu nedenle boşunadır. Kemal Tahir siyasi sanatçıdır çünkü. Siyaseti sanatçıya yasaklayan bir estetik hükmü bulunmadığı, aksine siyasi edebiyat iki bilginin, yani ekonomipolitik ve estetiğin hâkim olduğu modern dönemde bu iki uçlu bilgiyi birleştiren başlıca yol olduğu için Kemal Tahir anlatısının geri planındaki sanatsal yaratıcılığın görülmesi öğretici olacaktır.

Kemal Tahir'in romanlarında konuşmaya büyük yer vermesinin bir başka nedeni de siyasi mentörlüğe mesafe olsa da daha geniş anlamda makul olma, akil olma çabasını elden bırakmamasıdır. Sahip olduğu bilgi ve akli belli bir güce sunmak yerine, bir yazar olarak kendisini aracı kılarak toplumun sahip olduğu akıl seviyesi ile derinliği roman yoluyla yine tüm toplumun hizmetine açmak istediği hissedilmektedir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, Fetret Devri, Mütareke Dönemi, Millî Mücadele, Cumhuriyetin ilkyılları gibi kritik momentumları açısından Kemal Tahir romanlarında bir zihniyet tarihi akmaktadır. O dönemde mevcut siyasetler ve gelişen olaylar arasında kaç çeşit akıl olduğunu; belli bir yolda yürüyen insanların, mesela Millî Mücadele'yi başlatanların ne gibi bir iman ve şüphe arasında bulunduğunu, kafalarında ne türden problemler olduğunu, çözüm arayışlarının hangi kanallardan aktığını Kemal Tahir okuyarak edinmek mümkündür. Burada yazar, o dönemin zihniyetini bugünde ve burada yeniden yaratmakta, çağımıza kazandırmaktadır. Kemal Tahir romancılığının Türkçede pek benzeri olmayan yaratıcılığı öncelikle bu noktada aranmalıdır. Soyut, biçimci bir drama yerine Kemal Tahir tarih gerçeklerini ve o gerçekleri yaşayan Anadolu insanının hayati meselelerini yüzyıllara yayılmış bir büyük drama olarak tasavvur etmektedir.

Kemal Tahir akıl hocalığını kabul etmemiş bir yazar; öte yandan, her bir mensubu diğerlerinin akıl hocası konumunda bir toplum portresi çiziyor. Romanlarında uzun uzadıya konuşmalar olması bundandır. Kemal Tahir romanlarında siyaseti bırakmış, uzlet köşesine çekilmiş veya dünya işlerine aşırı derecede boğulmuş kişiler bile apolitik bir karakter taşımazlar. Aksine, her birinin akıp geçen olaylar ve konular hakkında durumlarıyla irtibatlı kesin kararları, tutumları ve yer yer tahlilleri vardır. Kemal Tahir'in iktidar yerine toplumu seçmesinin altında bu gözlem yatıyor olmalıdır. Kemal Tahir anlatısına göre toplumun tamamı siyasetin içindedir. Bu, bir tür canlı, günlük hayat demokrasisi demektir. Mahalle bakkalından ev kadınına, köylüden öğretmene kadar Türk halkı büyük ve küçük siyasetten arındırılmış hayatlar süren karınca insanlar değil, tam aksine nabzı her anlamda atan, cinsellikten dünya savaşına kadar her

konuda çelişik ve boşluklarla malul de olsa çeşitli fikirlere sahip siyasi birer varlıktırlar.

Günlük hayatın kapıp götürmesi içinde yaşayan kalabalıklar kritik dönemlerden geçerken bir anda politikleşirler. Kemal Tahir'in siyasi fikir ve tutumlarla donanmış halkı bir fantezi değildir. Daha çok, yok olmaktan korkan, zor şartlar altında nasıl var olabileceği konusunda endişe duyan, gelecek projeksiyonlarıyla yönünü tayin etmeye çalışan bir topluluktur; yani dinamiktir, içe kapalı, atıl, cahil halk portresi, ki Türk aydını için tipiktir, Kemal Tahir'de bir karşılık bulmaz. Kemal Tahir'in roman siyasetini yaşayan canlı halk resmi belirler. Her şey ondan gelip ona döner ve siyaset de bilim de sanat da onun adına ve onun için yapılır. Halk, Kemal Tahir için ne bir merhamet konusu ne bir küçümseme nedenidir. Kemal Tahir'in halka karşı tavrı sevginefret uçlarından nadiren etkilenir; yazarın ilgisi, halkın yaşayışındaki canlılık ile halkın maruz kaldığı zorluklar ve zulümler üzerindedir.

Kemal Tahir'in halkçılığı ütöplast karakterde değildir. İmkânsız bir gelecek için halk vasıta ya da meşrulaştırıcı neden olarak düşünülmez. Halkın yaşamak hakkı Kemal Tahir için daha belirleyicidir. Kendi dinamiğini sergileyebilen halk tasavvuru, Kemal Tahir'in tek ütöplastıdır, diyebiliriz ki bu da pek ütöplast değil politiktir. Kemal Tahir'in gerçekçılığı yer yer natüralizm boyutlarına varsa ve Orhan Kemal örneğinde bazı yazarlara halkı çirkin göstermekle itham edilmiş olsa da yazar bu natüralizmi romans ve destandan saparak halkın daha tam bir resmine ulaşmak için yöntem olarak kullanmaktadır. Hüseyin Rahmi'nin natüralizm zevki, natüralizmden zevk alma Kemal Tahir'de çok güçlü hissedilmez. Zira, o tür natüralizmde bir habis merakı da yok değildir ve Kemal Tahir anlatısı özünde insan soyuna, halka güven içermektedir.

Kemal Tahir, sanatındaki ruh itibarıyla Namık Kemal, Tefvik Fikret ve Mehmet Akif gibi kendisini önceleyen modernist şairlerden etkilenmiş görünmektedir. Ne var ki öncekilerin, Cemal Süreya'nın tabiriyle "tarihsel kötümserliklenden uzaklaşmıştır. Bunda Kemal Tahir'in Türkiye algısının rolü olmalıdır. Kemal Tahir yazar olarak bilincine 1930'ların iyimser ortamında kavuşmuş, aynı dönemin sonunda hapse girmiş, asıl usta yazarlık dönemini ise 1960'ların hareketli ortamında yaşamış bir insan. Hapishane tecrübesi yazarı kötümserliğe sürüklemiş görünmemektedir. Belki, iktidarın veya partinin akıl hocalığı yoluna girmemesinde bu tecrübenin rol oynadığı düşünülebilir. Onu hapse atan sonuçta reel siyasettir ve Kemal Tahir ömrü boyunca reel siyaset sahasının en fazla kıyısında bulunmuş, hiçbir zaman reel siyaset içinde bir aksiyoner veya mentör kisvesi içinde ortaya çıkmamıştır, ikinci olarak da hapishane Kemal Tahir için bir okul vazifesi icra etmiş benzer. Hapishane âdeta genç, iyimser, fakat yeterli tecrübeye sahip olmayan gerçekçi bir yazarı almış, sonunda kendi halkının ustası büyük bir yazara dönüştürmüştür. Hapishane Kemal Tahir anlatısının kozası niteliği arz etmektedir. Düşünmek için durmak gerekmektedir ve uzun hapishane yıllarında Kemal Tahir'in birçok meseleyi uzun uzadıya düşündüğüne şüphe yoktur, ciltler dolusu notları bunun delilidir.

Bugün siyasi roman, edebiyat alanında sürgün hayatı yaşamaktadır. Son otuz yılın siyasi içerikli romanlarına baktığımızda, bunların ağırlıklı kısmının Kemal Tahir tarzı geniş, yaygın, derin bir Türkiye ve Anadolu insanı resmi yerine birtakım siyasi hayaller ve günün geçerli siyasi yönelimleriyle ilgili teemmüller sunduklarını görüyoruz. Ya sonsuz hayaller ya dar kapsamlı tahlil ve öneriler. Özellikle ikincisi, mevcut insana hitap etmek yerine iktidarın akıl hocalığına soyunmuşluğun belirtisidir. ilki ise üstü örtülü biçimcilik, sanatkâranelik, oyunculluk demektir. Tarihsel roman kavramı açık seçik siyasi tezden arındırıldığı için, bunlara romandan çok romans

demek yerinde olacaktır. Tarih ve toplumu inkâr, hiç değilse ihmal eden, sadece belli meseleler etrafında bazı öneriler geliştirme çabasındaki romanlar ise esas itibarıyla gazete yazısından farksızdır.

Bu nedenle, Kemal Tahir siyasi romanın ilk tam örneği olma karizmasını bugün de korumaktadır. Kemal Tahir romanları genç ve istekli bir okuyucuyu fethedecek, onu alıp memleket meselelerinin peşinden uzun süre koşturacaktır. Öte yandan, bu okuma biçiminde bazı eksikler yok değildir. Memleket bilinci ve halk sevgisiyle bir insan Kemal Tahir'in roman ve notlarını büyük bir heyecan içinde okuyabilir ama kendisini heyecana sevk eden bu anlatının kritik noktaları üzerine düşünmediği sürece Kemal Tahir onun için yalnızca bir sanatçıdan, belki bir öğretmenden ibaret kalır.

Okuyuculuğun baştan çıkarılmaya müsait ikliminin ötesinde Kemal Tahir'den yararlanmak isteyen, mesela siyasi romana eğilimi olan biri içinse Kemal Tahir vicdandan çok bilinç anlamına gelecektir. Bu bilinç Kemal Tahir romanında, Kemal Tahir'in notlarında birçok yönü ortaya konan daha geniş, daha derin bir hükmün varlığını tespit etmekle mümkün olabilir. Bu da Kemal Tahir'in tarihten çıkardığı hükümdür, Türk halkının tarih sahnesindeki rolüyle ilgili hüküm. Özetini, yorumunu Kemal Tahir üzerine yazılmış birçok metinde görebileceğiniz bu hüküm, Türk halkının ta- j rihsel rolü üzerinden bütün dünyayı okumayı sağlayabilecek güçtedir. Bu da Doğu-Batı çatışması ve Türkiye'nin bu çatışma içindeki bir yanıyla, basit bir yanıyla karmaşık rolüdür. Basitliği, Türkiye , güçlü olduğunda Batı'nın Doğu'yu yağmalamasını önleyebilmiş olmasından ileri gelir. Türk halkı ve devleti kimliğini bundan almıştır. Karmaşıklığı ise bu durumun içinde bulunduğumuz çağda j tam olarak geçerli olmaması, Batı'nın Doğu'yu yağma ve tahribi hızlanmış olarak devam ederken Türkiye'nin de bir kimlik buhranına kapılmış olmasındandır.

Ayrıntıda Kemal Tahir'in her görüşüyle çatışabilirsiniz. Bu satırların yazarına göre, bu çatışmayı göze almak aynı zamanda Kemal Tahir düşüncesine sadakat anlamına da gelir. Bugün Kemal i Tahir'i okuyan, seven, ciddiye alan insanlar "Tahirî" denilerek korkutulmak ve safdışı bırakılmak isteniyor. Ömer Türkeş'in Fethi Naci'nin ardından yazdığı bir yazıda Kurtuluş Kayalı için "son Tahirî" demesi ilginç değil, tipiktir ve Kemal Tahir düşüncesinin etkisinin yeni kuşaklarda sıfırlanması beklentisini gizlemektedir. Oysa, Tahirîlerin sonu yoktur; çünkü henüz Türk tarihinin sonu gelmiş değildir. Yaşamak hakkımız var. Mehmet Akif, bir şiirinde "Bugün hak sahibi bir kişidir, 'Hakkımı vermem!' diyen." der. Bu da oyunla ve kötümserlikle olacak iş değildir. Cehd işidir, bilme işidir, anlama işidir. Kemal Tahir düşüncesinin, sanatının ruhuyla mutabık olup ayrıntıda her görüşünü yeniden gözden geçirmek, onu dogmatik bir şeye dönüştürmeksizin ondan yararlanmaya devam etmek herşeyden önce aklın bir gereğidir."TahirîTiğin anlamı bu olsa gerektir. Böyle bakınca da her birimiz rahatlıkla "Son Tahirî benim!" diyebilecek öz güvene sahibiz. Mihversiz değiliz çünkü. Kemal Tahir modern Türk siyasi düşüncesi içinde mihverlerden biri, siyasi romanımızın mihveridir.

OĞUZ ATAY IN TOPLUMSAL KÜLTÜRÜMÜZE BAKIŞINDA VE YAZINSAL ARAYIŞLARINDA KEMAL TAHİR İZLERİ

Ufuk Özcan

Bu yazının konusu, birbirini takip eden iki kuşağa mensup iki romancımızı birleştiren ortak öğelerin araştırılmasıdır. İnsanımıza ve toplumsal kültürümüze bakışları itibarıyla iki yazar arasındaki iz düşümlerin saptanması, Türk edebiyatında alttan alta devam edegelen eklemlenmelerin, roman geleneğimize ilişkin canlılığın saptanması açısından ilgi çekici olabilir. Şüphesiz iki yazarımız arasında yazınsal düzlemde -zaten olması da gereken- ayrışma noktaları yok değildir. Daha doğrusu Oğuz Atay'ın, Kemal Tahir'in yazınsal anlayış ve dünya görüşüne teğet geçen veya onunla örtüşmeyen yönleri de vardır ve ayrı bir araştırma konusu yapılabilir. Şu var ki şayet iki önemli kültür insanımızın ortak edebî/kültürel ve entelektüel yönelişleri ve kaygıları varsa bunların görmezden gelinmesi, inkârı veya iki yazarın birbirine karşıt kutuplar içinde değerlendirilmesi hiç de anlamlı bir çaba olmayacaktır. Üstelik böyle bir girişim, ki türlü tezahürleriyle aşikâre karşılaşmaktayız, çağdaş edebiyatımızın en azından son elli yıllık serüveninin bütünlüklü tahlili ve tarih yazımı açısından da bir kazanç teşkil etmeyecektir. Bundan dolayı, Kemal Tahir hakkında olumlu değerlendirme yapmaktan alenen kaçınan bazı edebiyat eleştirmenlerinin, Oğuz Atay söz konusu olduğunda safi güzelleme yazma eğilimini anlamak akıl işi değildir. Türk edebiyatında işgal ettikleri yer itibarıyla Kemal Tahir'i gözden düşürüp Oğuz Atayı yepyeni bir başlangıç, kilometre taşı saymak aşırı öznel ve tarafgir bir tercih olmaktan başka anlam taşımaz. Çünkü her iki yazarımız da Türk edebiyatında oldukça önemli bir eşiği temsil ederler ve arayışlarını/metinlerini ortak kaygıların biçimlendirmiş olduğu gerçeğinin kimseyi rahatsız etmemesi gerekir. Biz de bu yazıda, Oğuz Atay edebiyatında Kemal Tahir'in izlerini sürmeyi amaçladık.

Kemal Tahir, 1935'ten itibaren ilk yazılarını yazmaya başlayıp hapisanede geçen uzun soluklu bir birikim devresinden sonra 1950-1973 arasındaki yaklaşık otuz yıllık kesit içinde temel eserlerini veren bir romancımızdır. Yazarlık serüvenine teknik bir alanda (inşaat mühendisliği) akademisyenlikten geçen Oğuz Atay'ın edebî duyarlılıkları ise -bilebildiğimiz kadarıyla- 1960'ların sonlarına doğru gelişmeye başlar ve yazar 1970-77 yılları arasında, bu çok kısa sayılabilecek dönemde oldukça verimli ve yoğun bir yazma performansı gösterir. Bu kritik yedi yıl, Kemal Tahir'in -1973'teki ölümünden sonra da- edebiyatkültür hayatımızda etkisini sürdürdüğü yıllara tekabül eder. Genç bir yazar olarak Oğuz Atay, Kemal Tahir'in yakın çevresine dâhil olmamakla birlikte, onun edebiyat ve toplum sorunları çerçevesinde sürdürdüğü tartışmalardan derinden etkilenmiştir. Ne var ki Atay'ın edebî kişiliğinin ve dünya görüşünün şekillenmesinde Kemal Tahir'in romancılığının rolü yeterince araştırılmamış bir konudur.¹

Öncelikle Oğuz Atay'ın beslendiği edebî ve fikrî esin kaynaklarının geniş bir yelpazeye yayıldığını belirtmek gerekir. Tuttuğu günlük, yazarın düşünsel kaynakları hakkında yeterli olmasa bile

1. Bu yazının çıkış noktası, Oğuz Atay'ın bir romancı ve kültür adamı olarak Kemal Tahir'le bağı konusunda Kurtuluş Kayalı'nın gözlemleridir. Bkz. Kurtuluş Kayalı, "Oğuz Atay'ın Metinlerinde Kemal Tahir Gölgesi", Düşüncenin Coğrafyası 1: Toplumdan Soyutlanmış Düşünce ve Direnç Potansiyeli, Deniz Kitabevi, Ankara, 2005 içinde, s. 123-130.

değerlendirilebilecek bilgiler içermektedir. Yazarın ruh dünyasını ve zihnini besleyen romancılarımız arasında Kemal Tahir'in yanı sıra Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet Hamdi Tanpınar ve kendisinden bahis açmamakla birlikte Yusuf Atılgan gibi yerli romancılar bulunmaktadır. Ayrıca Günlük'ten, eski Türk edebiyatı ve tuluat tiyatrosu (ortaoyunu, Karagöz-Hacivat vb.) okuma ve araştırmaları yapma tasarıları olduğunu öğreniyoruz.² Bunlarla da yetinmediği anlaşılıyor. İngiliz edebiyatının seçkin örneklerini (Shakespeare, Joyce, Eliot, J. Conrad), Rus romancılarından özellikle Dostoyevski'yi, varoluşçu edebiyatı (Camus, Kafka) yakından takip ettiği görülüyor. Ayrıca Wittgenstein, Freud, Spengler, Toynbee vb. okuyarak entelektüel donanımını zenginleştiriyor. Tıpkı Kemal Tahir gibi tarihe, özelde de Türk tarihine yönelik hatırı sayılır bir ilgisi var. Son yıllarında tasarladığı Türkiye'nin Ruhü romanı için taslak oluşturma hazırlıkları içinde. Hatta eski yazı öğrenmeyi düşünüyor. Romanı için olay örgüsü kurgulamadan önce kültürel birikim arayışı içinde olduğu görülüyor. Bu açıdan gerçek bir entelektüelromancıyla karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz.

Kuşkusuz Oğuz Atay'ın romancılık serüveni kadar entelektüel serüveni de önemlidir ve bir arada değerlendirilmelidir. Eleştirmenlerince pek önemsenmese de bu ikincisinin ilkinin beslediği söylenmelidir. Oğuz Atay'ı sadece edebiyatçı kişiliğiyle düşünmemek, anlattığı hikâyenin arka planını da göz önünde bulundurmak gerekir. Büyük sahne göz önünde bulundurulduğunda, metinlerinin arasına sinmiş kendi yaşam öyküsünden an kıyıları da ilgi çekicidir elbette; bunlar, belki bugünün alışıldık röntgenci bakış açısından "seyirlik"malzeme değeri taşıyabilir. Kuşku yok ki Oğuz Atay'ın entelektüel kişiliği ve romancılığı özel yaşamıyla iç içe geçmiştir. Dedektiflik meraklıları birçok eserinde otobiyografik öğeler bulmakta güçlük çekmeyeceklerdir. Ancak romancımızın kendisini yaşam öyküsü kıyılarıyla okutacak ve bununla teselli bulacak türden bir yazar olmadığını belirtmeliyiz. Sınırlı, amiyane ölçüleri aşan okur Oğuz Atay'da çok daha fazlasını bulacaktır. Atay'ın hemen bütün eserlerinde tekrar tekrar anlatmaya çalıştığı şey, Türk aydınının kendi kültür köklerinden kopuşunun getirdiği çelişkili zihniyet ve davranış halleridir. Bunu fark edemeyen okur, yazarın incelikli uyarıları karşısında bile aymazlıktan kurtulamayacaktır.

Oğuz Atay kendi roman anlayışını, romanda kültürel gelenek ve birikimin önemini dillendirmekten çekinmemiştir. Romana bakışı ve kavrayış derinliği hakkında önemli ipuçları veren, 1976'da kaleme aldığı bir makale, yazarımızın roman geleneğine, bu geleneğin nasıl oluştuğuna ilişkin, yazıldığı dönemin güncel kaygılarını aşan düşünceler içerir. Öncelikle Oğuz Atay romanın kişisel bir sorun olmaktan çok öte bir anlam taşıyan, büyük bir kültürel birikimin ürünü olduğunun bilincindedir. Şu sözleri, roman anlayışı hakkında bir fikir vermektedir:"... roman sanatı... bir geleneğin üzerine kurulur. Bu gelenek yalnız roman geleneği değildir;

toplumun kültür geleneğini yaratan bütün davranışların tarihidir." Atay, Kemal Tahir'in 3. ölüm yıl dönümü vesilesiyle yazdığı bu makalede, Kemal Tahir'i "Türk tarihine eğilirken, zengin kültür geleneğimizden esaslı bir biçimde yararlanmanın gereğini duyan ilk romancımız"³ sözleriyle nitelemektedir. Bu sözler, bugün Türk edebiyatına mal olan çoğu eserini yazmış, olgun bir yazar üzerindeki Kemal Tahir etkisinin (gücünün) bir ifadesidir. Aynı zamanda Kemal Tahir'i doğru kavramış ender romancılarımızdan biri olduğunun da işaretidir. Zaten eserlerini 1970'lerin başlarından itibaren kaleme almasına rağmen Oğuz Atay'ın romana yaklaşımı büyük ölçüde 1960'larda biçimlenmiştir. Bu biçimlenmede Kemal Tahir çevresinde dönen tartışmaların önemli bir katkısı bulunduğu anlaşılmaktadır. Günlük'te de yer yer öylesine açık bir Kemal Tahir etkisi gözlemlenir ki insan kendisini âdeta bir Kemal Tahir soh

2. Oğuz Atay, Günlük, İletişim Yay., İstanbul, 1987, s. 24.

3. Oğuz Atay, "Kemal Tahir ve Roman Geleneğimiz", Politika, 20 Nisan 1976.

betinde olduğunu hisseder. Günlüğünün Kemal Tahir'in Sanat Edebiyat Atof/or/'yla çapraz bir biçimde okunması sağlıklı olabilir. Böylece bazı benzerlikleri yanında ayırım noktaları da belirginleşebilir. Belki iki romancımızın yaklaşımlarının tam da örtüşmediği görülebilir. Özellikle, Oğuz Atay'ın romanlarındaki zayıf tarihsellik (daha doğrusu tarihsel anlatıdan kaçış), muhakkak ki onun Kemal Tahir'in tarihi merkeze alan roman anlayışından uzak kaldığı bir noktadır. Ama her iki romancımızın da yazarlıklarının ötesinde roman kuramı üzerinde derinlikli biçimde düşünmüş oldukları belirgin- leşecektir. Bununla birlikte Oğuz Atay, Kemal Tahir'in toplum ve kültür tarihi birikiminden bir nebze yararlanmış ama bu birikimini romanında net bir biçimde yansıtmamayı tercih etmiştir. Kültür boyutu daha ağır basan etkilenmelerinin yansımalarını tuttuğu Günlük¹ ten izleyebiliriz.

Atay'ın 1975 Mart sonlarında günlüğüne yazdığı notlarından, Halit Refiğ'in teklifi üzerine Kemal Tahir'i anma gününde kendisinin de bir konuşma yaptığını öğreniriz. Kemal Tahir hakkında şu tespitleri yapar: "Rahmet Yollan Kesti ile en üst noktasına ulaşan olay anlatım tabiat birleşimi Yorgun Savaşçıda ustalıkla sürdürülüyor. (..) Kemal Tahir durmadan görüşlerini değiştirdi, deniyor. Hepimiz değiştiriyoruz, ne var ki biz bunu kendimizde bağışlıyoruz, başkalarında affetmiyoruz. Yalnız kendimiz değişmelerimize kulp takıyoruz sanki, başkalarının eli armut devşiriyor. (..) Kemal Tahir'de mizah kuvvetli, ucuz değil, yerine oturuyor. Kişilerin karakterlerini ortaya çıkarıyor. Meddahın sanatıyla, bir Batı düzeni olan roman kuruluşu Kemal Tahir'de ustalıkla birleştirilmiş. [Oğuz Atay'ın da edebî metinlerinde benzer bir senteze ulaşma çabasına sahip olduğu görülüyor.] (..) Neden Kemal Tahir'in olumlu yanları üzerinde duruyorum? Genellikle bir yazarın bana -ya da bir okuyucuya- olumsuz gelen yanları aslında benim kişiliğimle onun kişiliğinin uyuşmayan yanlarıdır ve kişisel yargılardır bunlar. İki tarafa da bir şey kazandırmaz bu tür eleştiriler. (..) Kemal Tahir'in hep olumlu yanları üzerinde duracağım. Bana da zaman zaman ters gelmemiş midir davranışları, düşünceleri? Elbette gelmiştir. Her an onun yanında olup, gelişimini izleyemedim ki. Ayrıca herkesten önce kendisine bir önceki görüşleri, anlayışları ters gelmiştir ve bunu herkesten önce kendisi söylemiş (gene yanıldık). Bu çok önemli. Hesaplaşma, bizdeki insanların ne kadar ihtiyacı var buna. Kemal Tahir gibi insan bir yandan kendisiyle hesaplaşabilmeli ki, başkalarıyla ve tarihle hesaplaşma cesaretini gösterebilsin."⁴

Kemal Tahir ve Oğuz Atay'da Doğu-Batı Sorunu

Oğuz Atay'ın Kemal Tahir'den etkilendiği hususlardan biri, belki de en önemlisi, metinlerinde olay örgüsünü geliştirirken Doğu-Batı sorunsalı üzerine derinlemesine düşünme yönelimidir. Atay okurunun karşısına daha baştan Doğu-Batı sorunsalı dikilmektedir. Günlük1 te, Kemal Tahir'in Roman Notlarında Doğu-Batı uygarlık değerleri ve Osmanlılık-Türklük hakkında geliştirdiği argümanlara büyük benzerlikler gösteren pasajlar göze çarpar.5 Atay'ın, tıpkı Kemal Tahir gibi özgün ve yerli bir arayışın sanatçısı olduğunu şu cümleleri yeterince ortaya koymaktadır: "insanlarımızın, daha doğrusu benim ilgilendiklerimin dünyaya nasıl baktıklarını (..) anlatmak istiyorum. Batı dünyasından bütünüyle farklı bir görüşü anlatmayı bilmem nasıl becermeli? Bunu hissettiğimi sanıyorum. Bir bakıma 'irrational' -Batı'nın anladığından ayrı- bir görüş bu. içinde, düşünenin fark etmediği bir 'humour'olan, saf diyebileceğim bir görüş. Bana öyle geliyor ki biz çocuk kalmış bir milletiz ve daha olayları ve dünyayı, mucizelere bağlı,'myth'lere bağlı bir şekilde yorumluyoruz en ciddi bir biçimde. (..) Bir başka nokta daha: öyle yarım yamalaklığımız var ki, bizim dramımız, trajedimiz, akıl almaz bir biçimde geliyor. Ayrıca, bir trajedinin içinde olduğumuzun farkında bile değiliz. Çok güzel ya

4. Oğuz Atay, Günlük, s. 184-186.

5. Bkz. Oğuz Atay, Günlük, s. 26, 72,92,94, 96, 98,130-142 vb.

şayıp gittiğimizi sanıyoruz, iktidardaki adamlar da, bu sanıyı bütün millet adına dile getiriyorlar. Birkaç aydın dışında bunu anlayan yok gibi. O aydınlar da, sosyal birtakım sözler ediyorlar. Psikolojik yönü boşlukta kalıyor bu meselenin. (..) Aslında bir yanlış anlama olduğu halde, anlaşıp gidiyorlar. (..) Bir taklid yapıyoruz ve Batı'ya bile kendimizi kabul ettirdiğimiz anlar oluyor (Bir futbol maçında yeniveriyoruz onları). Ya çocuksu gururumuz! Beğenilmezsek hemen alınıyoruz, Batılılara iftiralar ederek kendimizi temize çıkarmak için didiniyoruz, iyi aile çocukları arasında, onlara çamur atan mahalle çocuğu gibiyiz. Ben buna saflık diyorum ve genel anlamda bir sempati duyuyorum. İçinde yaşarken de öfkeyle tepiniyorum."6 Kemal Tahir sorunu muhtemelen daha farklı bir üslupla ortaya koyardı, ama bu cümlelerle özü itibarıyla ifade edilmeye şeyin altında Kemal Tahir'in imzası olsa herhâlde aykırı kaçmazdı.

Kemal Tahir'le Oğuz Atay'ın kişisel ilişkisi ayrı bir araştırma konusudur. Şu kadarını söyleyebiliriz ki Oğuz Atay'ın başlangıçta (tanışma faslında) Kemal Tahir'le arasına koyduğu mesafe Kemal Tahir'in ölümünü izleyen dönemde ortadan kalkmış gibidir. Leyla Erbil'in belirttiğine göre ilk karşılaşmaları bile problemlili olmuştur. Yazarın sağlığında Selim ileri ve FUrzan gibi genç yazarların Kemal Tahir'e gösterdiği yakınlığı Oğuz Atay göstermemiştir. Kemal Tahir'in de henüz genç bir yazar olan Atay'ın yazdıkları üzerine bir değerlendirmesine rastlanmamaktadır. Ancak, Kemal Tahir'in son yıllarında ve ölümünden sonra yakın çevresindeki dostlarının çoğu onun adını bile anmama noktasına gelip yazarın temsil ettiği yerli edebiyat/toplum/tarih anlayışına tam karşıt yönelişler içine girerlerken, Oğuz Atay'ın Kemal Tahir'den olumlu bir biçimde söz etmesi ve onun görüşlerini sahiplenmesi üzerinde önemle durulmalıdır. Kemal Tahir'in çevresinde toplaşan diğer genç romancılar bir yana, Atay'ın yazara ilgisinin daha sağlam ve sağlıklı bir temele dayandığı, kişisel hesaplardan uzak olduğu düşünülebilir. Nitekim Oğuz Atay'ın 1975 yılı ve sonrasına ait günlük notlarında Kemal Tahir'e has yaklaşımların izleri çok daha belirgin bir biçimde görülür. Kemal Tahir hakkında son derece olumlu değerlendirmelerde

bulunduğu iki makalesini de aynı yıllarda yazmıştır.⁷ Gerek Kemal Tahir'in ölümünün ardından yazdığı yazılar ve Günlük'ü, gerekse roman ve oyunlarında ele aldığı temalar ve yaklaşım tarzı bu etkiyi ortaya koyacak niteliktedir.

Batıların mantığıyla Türk toplumunu kavramanın mümkün olmadığını, bizlerin de aynı mantığa başvurdukça kendimizi bütün derinliğiyle kavrayamayacağımızı düşünen Oğuz Atay'ın zihnini besleyen en önemli kaynaklardan birinin Kemal Tahir olduğu anlaşılmaktadır: "Kemal Tahir'de Batı'ya anlaşılmasız geleceğini hissettiğim insanımızın davranış ve duygularını gördüm. (..) Batı diyen insanların -çevremde- gittikçe bir ruh tembelliğine, düşünme tembelliği içine düştüğünü görüyorum. Orijinal düşünceden kaçmak ve kolayca haklı çıkmak için böyle oluyorlar sanki."⁸ Oğuz Atay'ın romancı duyarlılığı ve özgünlük arayışı itibarıyla Kemal Tahir'in yolunu izlediği çıkarımını yapabiliriz. Buna karşılık Atay, anlatım tekniği itibarıyla Kemal Tahir'den ayrılır. Anlatımını Türk Batılılaşmasının sorun ve açmazlarını psikolojik boyutlarıyla, bireysel bazda sergilemek noktasında geliştirmiştir. Tarihselliği ve toplumsal boyutu dışlıyor gibi görünmesine karşılık, roman ve oyunlarının art planındaki derin yapının ihmal edilmemesi gerekir.

6. Oğuz Atay, Günlük, s. 26-28.

7. Oğuz Atay, "Kemal Tahir ve Doğu-Batı Sorunu", Yeni Ortam, 20 Nisan 1975 ve "Kemal Tahir ve Roman Geleneğimiz", Politika, 20 Nisan 1976. Kemal Tahir'in ölüm yılı dönümlerine rastlayan bu iki yazı, edebiyat ve fikir çevrelerinde unutulmaya terk edilen yazarımızı sahiplenme girişiminin bir ifadesi olarak görülebilir.

8. Oğuz Atay, Günlük, s. 188.

Türk Aydınına Yönelik Eleştirel Yaklaşımda Kemal Tahir'le Ortaklık

Kemal Tahir'in birçok eseri, Türk aydınının Batılılaşma serüveninde içine düştüğü dramı sergiler. Bu mesele Oğuz Atay'ın da çözümlenmeye çalıştığı başlıca problemdir, hatta en önemlisidir. Aydınımızın kendisine ve toplumuna yabancılığını oldukça net ifadelerle teşrih eder: "Çocukça samimiyetimizi gizlemeye kalkışarak Batılı çürümüş diplomatları taklit etmeye çalışıyoruz. Batılı gerçekten hesaplıdır, dostluk, yardımlaşma gibi sözler kalıplardan ibarettir. Biz de onlara özeniyoruz. Nihilistler çıkarıyoruz. Bayramlar, törenler anlamını kaybetmiştir. Aydınımız ülkesinde kendini yabancı hissediyor."9 Aydınımızın bu yabancılığı Atay'ın hikâye, roman ve oyunlarının odaklandığı kilit meseledir. Metinlerinde sıklıkla oyun temasına başvurması da anlatımına bir güç kazandırır. Alabildiğine yinelenen bu oyunlar esnasında kahramanlar bir kılıktan bir başka kılığa girip dururlar. Bir kimliğe girip savunduklarını bir başka kimlik içinde reddederler. Dindar sosyalist, Zındık Müslüman, liberal devrimci, halkından nefret eden demokrat, goygoycu bilgin, yenilikçi muhafazakâr ilh. her türlü kılığa girebilir bu memleketin aydınları. Oyunun sonunda ise onları bir dram ya da trajedi bekler. Örneğin temel eseri sayabileceğimiz Tutunamayanlafâa ifşa etmeye çalıştığı başlıca mesele, Doğu ile Batı (değerleri) arasında salınıp duran, ne birini ne öbürünü temsil etme kabiliyeti olan, tutamakları zayıf Türk aydınının dramıdır. Tutunamama hâli irrasyonel, uyumsuz, ham, çocuksu, duygusal, ikircikli, Batı karşısında ezik ve taklide meyilli davranışlarla kendisini gösterir. Yazarın kendisi de bu durum karşısında empati ve öfke duyguları arasında gidip gelir, sıklıkla ironiye başvurur. Salt öfke duygularına kapılmamış olması anlamlıdır. Kendisini de oyunlarla yaşayan insanların bir parçası olarak görür. Kahramanlarında kendisinden izler bulduğunu itiraf etmesi -Türk aydınının genelinde görülmeyen- kibirsiz, samimi aydın tavrıyla ilişkilendirilebilir.

Aydın kahramanlarının toplumdan nispeten kopuk niteliğine rağmen yazarın merceği zaman zaman Anadolu'dan insan manzaralarına da odaklanır. Toplumaydın teması, daha doğrusu temassızlığını araştırmak için Anadolu'ya uzun süreli bir yolculuk tasarlamaktadır. Oraya, "Bizi nasıl anlıyorlar? Biz onları nasıl hissediyoruz? Ben hep kendimi onlarla yakın ilişkiler kurmuş bir insan olarak düşünürüm. Sonra, arkandan olmadık düşmanca, hissiz, soğuk ve kötuleyici sözler edildiğini duyarım. (..) Aydın çevrede aynı davranışlar sürüp gidiyor."10 Davranışlarının saikleri itibarıyla aydın ile halk arasında pek bir fark görmez. Ve günlüğüne bütün bu çelişkileri mübalağalı bir şekilde işlemesi gerektiği notunu düşer. Belki de bu nedenle Atay, aydın tiplerini kimi zaman içinde yaşadıkları toplumdan büsbütün kopuk, yabancı ve yalıtık bireyler olarak resmetmiştir. ("Beyaz Mantolu Adam" öyküsü bu açıdan uç bir örnektir.) Türk aydınına yönelik eleştirel bakışını ve ondan beklentisini şu sözleriyle dışa vurur: "Türk aydını ülkesine yabancılaşmıştır. Batıcılar da, Ortaçağ karanlığını yaşayanlar da gerçeği bir yönünden görmek istiyorlar, insanımız bütün boyutlarıyla kendisine sahip çıkacak aydınları bekliyor."11 Oğuz Atay'ın Türk aydınına yönelttiği sivri dilli hiciv dolaysız bir şekilde aydınımızın Batı sorunu karşısındaki ezik tavrıyla bağlantılıdır: "Halkın yaşantısı canlıdır; çünkü gerçek olmayan bir halk düşünülemez; ama burjuva olmaya çalışan, aydın olma özentisi içinde çırpınan azınlığın yaşantısı ölüdür. Yakıştırmadır. (..) Batılı ağabeylerinin sönük kopyalarıdır aslında. Boyutları küçüktür: bunların da kahramanları vardır; ama hemen soluklaşırlar, aleladeleşirler. Oyunu sonuna kadar götürecek güçleri yoktur. Çoğu bir turist gibi yaşarlar ülkede."12

10. Oğuz Atay, Günlük, s. 38-40.

11. Oğuz Atay, Günlük, s. 130.

12. Oğuz Atay, Günlük, s. 102-104.

Onlar için tutunamamak âdeta kaçınılmaz, kendilerinin de bir oyun oynarcasına adım adım inşa ettikleri ve çoğu zaman trajediyle (ölüm, beceriksiz bir kaza veya intihar) sonuçlanan bir durumdur. Yaşadıkları iç çatışmalar, bitmeyen oyunlar onları kesin bir mağlubiyete sürükler. Atay'ın başlıca derdi, çelişkileri, sınırlılıkları, açmazları ve nafile hesaplaşma çabaları ile Türk aydınının dramını yansıtmak olmuştur. Roman ve oyunlarında çoğu kahramanı aydın olmakla birlikte (sahnenin merkezinde onlar yer alırlar) toplumun değişik kesitlerinden bireyler de önemli figürlerdir. Atay her şeyden önce, birbirine tezat oluşturan iki farklı uygarlığın değerleri arasında sıkışmış Türk insanının ; serüveniyle ilgilidir. Kahramanları bu sıkışmışlığı ve bundan kaynaklanan tutunamayış hâlini derinden yaşarlar. :

Atay'ın romanlarındaki bütün karakterleri, karakterlerin isimleri bile birtakım göndermeler | içerirler. Doğu-Batı tematik yinelemeleri, romancımızın çok önemseydiği, temel bir konuda derin- ! leşme isteğini açığa vurur. Geleneksel Türk kültüründen ve anlatım olanaklarından olduğu kadar j

Batı romanından ve roman kuramından devşirdiği malzemeyle, insanlarımızın dünyayı algılama | biçimlerini, Batılı düşünme biçimleriyle yerli düşünme biçimleri arasındaki uyumsuzluğu sorgulamaya girişir. Romanından öncelikli beklentisi, daha başta karşısına dikilen Doğu-Batı sorununa bütünlüklü bir yaklaşım getirebilmektir. Bu sorun, en azından onu nasıl anlattığı kadar önemlidir.

İçerik ve üslup birbirinden ayrılmaz. Söz gelişi Tutunamayanlar'da, başkarakterlerden birinin iç sesi olan Olric, Türk aydınının zihnindeki şizofrenik yarılmayı sembolize eder. Bu yarılmanın kaynağı nedir, hangi deneyimin neticesidir, bu deneyim ne zaman başlar, niçin biteviye bir görünüm arz eder, niçin sonuçsuz bir debelenmeyle seyrederek bütün ümitleri tüketir? Hangi ayrı dünyalar çarpışır bu zihinde? Bütün bu sorular atlandığında Oğuz Atay'ın dünyasına nüfuz etmek de olanaksız- laşacaktır. Dolayısıyla Batılılaşma sorunu ile Oğuz Atay'ın kahramanlarının bocalamaları arasında muhakkak çok yönlü bağlantılar kurmak gereklidir. Çünkü anahtar buradadır. Tarihsel toplumsal bilinçten yoksun, suyasabuna dokunmayan bir okuma, Oğuz Atay'da âdeta bir takıntı hâline gelen ana sorunu da kavrayamayacak, olan biten her şeyi "hayatın acemisi insanlık"a dair bir hikâyeye indirgeyecektir. Çok derinlikli bir metnin bile amiyane bir okuması mümkündür. Böyle bir okuma, : okur açısından, metni dilediğinde yorumlama özgürlüğü ilkesince mazur görülebilir ama bir yere oturmamaktadır. Eleştirmenin okuması açısından ise sorun daha vahimdir.

Oğuz Atay'ın romana bakışını ele veren en dolaysız görüşlerini Günlükte bulmamız mümkündür. Günlük, yazarın yazdığı ve yazmayı tasarladığı romanın/romanların arka planında kalan edebî ve edebiyat dışı kaygılarını açığa vuran bir kaynak olarak önemlidir. Türk romanına ilişkin alışılmadık, aykırı görüşlerini yine burada ifade etmiştir. Yazarın şu cümleleri, romanımızın köksüzlüğü, dayanaksızlığı, birikimden yoksunluğu karşısında ciddi bir uyarı niteliğindedir: "Türk Romanının Sorunu kişiliktir, insanımızın kişilik kazanma savaşının önemini henüz kavramamış

olmasıdır. Kendisiyle hesaplaşma diye bir kavramın varlığından habersiz oluşundandır. Bunun için romanımız düzmedir. Diyalektik gibi gerçekten büyük kavramların gerisine sığınan cüceler ordusu oluşumdandır. (..) Halka büyük doğrular adına yalan söylemekten kurtulamamaktır sorunlardan biri. Kültürsüzlüktür. Ve en önemlisi ne kendini ne gerçeği sezememektir. Sezgisizliktir. Duyarsızlıktır. Kültür kopukluğudur. Kendinden yirmi yıl önce yaşamış bir romancıdan yirmi yıl ilerde olduğunu düşünme yanılgısıdır. Kötü romanları, büyük sözlerle yutturacağını sanma yanılgısıdır. Bir iki toplumsal gerçeği bir yerden duyan insanın başka şeyleri duymamasından ileri gelen bir cahillik coşkuluğudur. Bir edebiyat çetesine yaslanmanın verdiği rahatlıkla yıllar boyunca bir arpa boyu ilerleyememenin zavallılığıdır. Derinlikten, derinliğine ilerlemekten korkmanın böcekçe korkusudur.

Havuz edebiyatıdır."13 1970'lerde bu sözleri söyleyebilmek bir Türk aydını için afroz edilme sebebiydi. Belki de bu nedenle yazarın sağlığında yayımlamaya cesaret edemediği bu kara kaplı defter ancak ölümünden sonra, "sol" içinde bazı şeylerin daha kolay telaffuz edilebildiği bir ortamda yayınlanabilmiştir; üstelik bu metnin roman ve hikâyeleri kadar ilgi çektiği de söylenemez.

İki Yazar Karşısında İki Eleştirmen Tavrı

Oğuz Atay ile Kemal Tahir'i birleştiren bir başka nokta, kültür ve edebiyat geleneği konusunda geliştirdikleri tutumdur. Her iki yazar da Türk edebiyatını, yüzlerce yıl geriye giden birikime dayanarak evrensel bir boyuta taşıma misyonunu sahiplenmiştir. Atay, özgün Türk kültür geleneğinin köklerinin çok derinlere gittiğini, Türk roman geleneğinin ise kendi kültür geleneğinden kopuk olduğunu açıkça vurgulamaktadır. Buna karşılık, Kemal Tahir'in arayışlarının izini sürerek, Türk romancısının kendi kültür geleneğinden kopmaksızın dünya roman geleneğine sahip çıkabileceğini ve evrensel ölçüler içinde bir Türk edebiyatının oluşmasının mümkün olduğunu belirtecek denli de iyimserdir. "Kemal Tahir büyük bir geleneğin adamıdır. Bizi taklitçiliğe ve kendisini taklide değil, özgünlüğe götüren bir yolun sanatçısıdır." derken kastettiği şey, yerli veya yabancı bir kültürün taklit yoluyla yeniden üretiminin köksüz, derinliksiz semereler vereceğidir. Başka deyişle bunun anlamı, Türk romancısının yerellik, pür özgüllük iddiasına takılı kalıp dış dünyayla ilişkisizliğe meyletmemesi ya da tam tersi bir tavırla Batı romanının ikinci sınıf örneklerinin taklidiyle yetinmemesi gerektiğiydi. Böyle bir kavrayış, Oğuz Atay'ın edebiyat sorunu üzerinde mevcut algı ve tartışmaların, kısır ulusal/evrensel ayrımlarının ne denli uzağında düşünmüş olduğunu göstermektedir. Türk romancısının kendi evrensel çizgisini yakalama ihtiyacını moral bir sorun olarak ortaya koyan Oğuz Atay'ın, romanlarında da benzer bir tavrı nasıl sürdürdüğünü sormamız ve bu soruya yanıt aramamız gerekir. Romanlarını yazarken Oğuz Atay'ın temel kaygılarından biri bu moral sorun olmuştur. Sadece oyuncularının diyaloglarının satır aralarında değil, bütün olarak romanının arka planında da hep bu arayış ve kaygı kendisini gösterir. Tuttuğu günlük, onun bu yöndeki arayışlarının izini sürmek açısından eşsiz bir metindir. Hangi açıdan bakarsak bakalım, Oğuz Atay günümüzde giderek makbul hâle gelen, toplumsal sorundan, toplumsallıktan ve kendi kültürel geleneğinden kopuk roman algısından fersah fersah ileri bir noktadadır. Kendisinden otuz yıl sonra baş tacı edilen birçok romancıdan ne kadar ileri bir noktada olduğunu tartışmak için gerçek ölçütler ise salt edebî ölçütler olmayacaktır elbette. Kaldı ki günümüzün geçerli edebî ölçüleri herhangi bir metnin kavranışında salt "o metni" veri almamaktadır, ilk bakışta bu, haklı

dayanakları olan bir yaklaşımdır da. Ancak burada sorun, yazarmetintoplum ilişkisinin neredeyse tamamen göz ardı edilmesi, silikleşmesidir. Okur etkeni, çoğul okuma biçimleri ve başka metinlerle ilişki (intertextu- ality adı verilen şey) için içine katılmıştır. Orijinal metinden uzaklaşılması onu önemsizleştirmek- tedir. Böylece hakikat duygusu da silinmekte, körelmektedir. Büyük anlatıların ölüm ilânı, hakikat duygusunu da yazarın özgün sözünü de önemsizleştirecektir. Bugün artık roman okumanın kişisel ve keyfi bir işlem olduğu yolunda bir kanaat hükümferma olmuştur. Bu tür bir okumanın büsbütün değersiz olduğunu iddia etmek belki biraz aşırıya kaçmak olacaktır. Asıl sorun, kişisel okuma biçiminin "daha değerli" olduğunun düşünülmesidir. Bu düşünme tarzı yazarın deneyimine hakaret olduğu gibi, "okur odaklı okuma"nın sonsuz imkânlarını ökse otu gibi sunarak okurun algısını/ bilincini de "özgürleştirmek" adına kafese kapatmaktır. Oğuz Atay'ın 1976'da aldığı şu not bugün hâlâ aydınlatıcıdır: "Romanın temel sorunu'moral'bir sorundur. (..) Moral sorun aslında bir felsefe,

13.İnsan âdeta Kemal Tahir her zamanki sivri üslubuyla konuşuyor hissine kapılıyor.
Oğuz Atay, Günlük, s. 226.

kültür, sosyoloji, psikoloji sorunu olduğundan -gene Kemal Tahir'in deyimiyle- romancı kendisinin felsefecisi, sosyologu, psikologu olmak zorunda kalmıştır. Ama bugün -şükürler olsun- bu zorluklar ortadan kalkmıştır; çünkü sözünü ettiğim sorunlar artık yok sayılmaktadır. Romanımızın bugünkü temel sorunu bu temel sorunların inkârıdır. Bu aşama hepimize kutlu olsun."14 Atay'ın yanılmadığını günümüz romanı, romancısı ve eleştirmeni açıkça göstermektedir.

Mehmet Şeyda'nın 1970'lerin başlarında Tutunamayanlar romanıyla ilgili olarak yazarla yaptığı söyleşide sergilediği şüpheli tutum, keza yayıncılarının romana ilişkin tuhaf tutumu bugün muhtemelen birçok eleştirmen tarafından yadırganacaktır. İlgili çekicidir, Mehmet Şeyda Beş Romana Tartıştıyordu Kemal Tahir'in roman anlayışı karşısında takındığı tutumu Atay'dan esirgemmiştir. Başka deyişle Kemal Tahir-Oğuz Atay bağı muallakta kalmıştır. O yıllarda Atay bu türden kuşkuları genel bir tavır olarak önemsememiştir. Bir aydın ve yazar olarak yalnızlığının farkındadır. Bu, okura karşı mesafeli ve hiciv dolu tutumundan da bellidir. Okuru da sıklıkla "oyun"a çekmiş, kahramanlarının bocalama ve dramlarını onların da paylaşımlarını sağlamak istemiştir. Bunlar Atay edebiyatının ayırt edici, yenilikçi özellikleridir. Ancak bundan daha önemlisi, yazarın kültür geleneğinin bozulması karşısında geliştirdiği özel duyarlılıktır.

Oğuz Atay'ın kitaplarını yazdığı dönemde anlaşılabilmesi ile Kemal Tahir'in genelde anlaşılabilmesi arasındaki ilişki üzerinde düşünmek anlamlı olacaktır. Sözgelisi Tutunamayanlar romanının ve diğer oyunlarının Türk okuru ve eleştirmenleri tarafından 1970'lerde anlaşılabilmesi- sının malum nedenleri vardı. Hiçbir romanı, oyun veya hikâyesi, yazarın sağlığında, sözgelisi Kemal Tahir'in Devlet Ana romanının Türk okurunda yarattığı heyecanın bir benzerini yaratmamıştır. Bu kopukluğu nasıl açıklamalı?

1970'lerde edebî çevrelerde gerçek değerini bulamayan Oğuz Atay'ın, ölümünden sonra baş tacı edilmesinde -edebî metinlerinde de genellikle başvurduğu- ironik bir yön vardır. Roman kahramanlarının başlarına gelen tuhafliklardan yazar da kendi payına düşeni almıştır. Ne değişmiştir de Atay birdenbire Türk romanının zirvesine yerleştirilmiştir? Yeni dönemde Türk edebiyatında çığır açan bir romancı olarak alkışlanırken, bazı yönlerinin görmezden gelinmesine

de şaşmamak gerekir. Görmezden gelinen, Atay'ın yerlilik arayışları ve Kemal Tahir ile olan bağıdır. Örneğin bir eleştirmenin, Oğuz Atay ile Kemal Tahir arasındaki paralellikleri silikleştirme, daha doğrusu önemsizleştirme çabası bariz bir biçimde göze çarpmaktadır.¹⁵ Oğuz Atay'ın Batı romanından ve kendi kuşağının Batı etkili Türk romancılarından aldığı feyz daha önemsenmektedir. Buna karşılık bizzat Oğuz Atay'ın romanın bir gelenekle, içinde yer aldığı kültürle beslenmesi gerektiği yolundaki serzenişleri ve Kemal Tahir hakkında yazdığı son derece önemli iki yazı görmezden gelinerek, romancının kendi kültürel geleneklerinden kopukluğu, köksüzlüğü, "edebiyatımızın geleneksel ağırlığı"ndan kurtuluş çabası, bir silkiniş ve safra atma eylemine girişmesi âdeta bir marifet olarak görülmektedir. Böylece, bu arınma işleminden arda kalan, roman anlayışı açısından Batı'ya problemsiz bir biçimde bağlanmanın fetişleştirilmesidir. Halbuki böyle bir durum her şeyden önce Oğuz Atay'ın dünya görüşüne ve roman anlayışına aykırıdır; romancımızı Türk edebiyat geleneğinin dışında ve ona karşıt bir çerçevede değerlendirmek önce romancımızın çaba ve arayışlarını boşa çıkarmaktır, bir haksızlıktır. Romancımızı, kendisine rağmen, kendisinin hiç de arzulamadığı belirli kalıplar içine zorla sokmaktır. Muhakkak ki Türk edebiyatının büyük mirasını hazmetmiş okur, Oğuz

14. Oğuz Atay, Günlük, s. 230.

15. Semih Gümüş, Modernizm ve Postmodernizm: Edebiyatın Dünü ve Yarını, Can Yay., İstanbul, 2010, s.

Atay'da, eleştirmenlerinin onda buldukları cevherden daha öte, daha fazla şeyler bulacaktır. Bunun nedeni ise toplumla sahil bir bağ kuramayan eleştirmenlerin Atay'ın türlü oyunlarında ifşa olunan hayat hikâyelerinde bulamayacağı şeyleri, okurun bizzat kendi yaşam deneyimlerinden ve bağılı oldukları kültürden bulup çıkaracak olmasıdır.

Oğuz Atay'ın hayatı boyunca anlaşılamayanın, gerek -hep kinayeye seslendiği- okurları gerek eserlerini yayımlayan yayınevleri ve gerekse eleştirmenler tarafından sindirilemeyişinin sebebini Batılılaşma sevdalısı Türk aydınına karşı uzlaşmaz eleştirel tavrında aramak gerekir. Bir bakıma Kemal Tahir'e gösterilen ikircikli tavır Oğuz Atay'a da gösterilmiştir. Belki de bu nedenle bazı eleştirmenlerimiz -Türk okurunun duyarlılığını ve okuduğu yazarları kıymetlendirme yetisini hiç sayarak- Oğuz Atay ile Kemal Tahir'in adını yan yana görmek istemiyorlar. İki yazarımız arasındaki duyarlılık ortaklığını büsbütün yok sayarak, Kemal Tahir'i modası geçmiş, tarihöncesi bir yazar ilan edip, Oğuz Atay'a ise (bugün yaşasa kendisinin de kabullenmek istemeyeceği) "postmodern" payeler vererek zihin karıştırıyorlar.

Bir başka tartışmalı konu, Oğuz Atay'ın Türk edebiyatı geleneğinden kopuk bir yazar olduğu, bu geleneğin ağır yükünü sırtından atmış olduğu meselesidir. Daha doğrusu Oğuz Atay'ın Türk edebiyatı içindeki yeri 1950'lerden itibaren yetişmiş avangart birkaç romancıyla birlikte belirlenmektedir. Romancımızın Türk edebiyatının geniş gövdesiyle bağıını koparan bu yaklaşım tarzında ciddi bir sorun vardır. Zira yazarın günlüğünde aksi yönde pek çok emareyle karşılaşırız. Özellikle -Kemal Tahir ve çevresinde de önemsenen bir romancımız olan- Halit Ziya Uşaklıgil'in kitaplarını art arda, büyük ilgiyle okuyuşu, yazarın yazınsal duruşunun "insana ve onun ruhsal durumlarına eğilmek bakımından" kendi yazınsal arayış ve üslubuyla örtüşüğünü söylemesi önemlidir.¹⁶ Tutunamayanlar' ın fikir köklerini Halit Ziya'nın romanlarında aramak anlamlı bir çaba olacaktır, bilhassa Kırık Hayatlar bu açıdan son derece

önemli bir başlangıç/nirengi noktası oluşturabilir. Elbette Oğuz Atay'ın "Büyük Sorun: Gelenek-Batılılaşma çelişkisi" karşısında içerik ve biçim açısından getirdiği özgün katkıları da göz ardı etmeden paralel okumalara yönelinebilir. Yazarın Kemal Tahir'in edebiyat anlayışıyla temas noktalarını da araştırarak bu tarz okumalar, son yıllarda Oğuz Atay'a atfedilen "gelenekten kopuk", "orijinal", "avangart", "postmodern", "Türk edebiyatına yepyeni bir soluk getiren" romancı türünden yargıların da geçerliliğini sorgulamayı ve yazarımızın Türk edebiyatı içindeki yerinin muhkemleştirilmesini sağlayabilir.

Eleştirmenlerce Atay'ın klasik Türk edebiyatı geleneğinden kopukluğu sorununun gerektiğinden fazla vurgulu bir biçimde dile getirilmesi, yazarın bırakınız okuru, eleştirmenleri tarafından bile yeterince anlaşılmadığının bir kanıtıdır. Metinlerinin dikkatli bir okuru, Atay'ın, Yusuf Atılgan gibi bazı avangart yönelimli, Türk edebiyatının klasik çizgisinden ayrılmış romancıların dışında, sözgelisi Uşaklıgil romanından ne derece etkilendiğini gözlemleyebilir. Eleştirmenlerinin Atay'a yönelik yaygın algısı, onu, önemsedığı ve özümsemeye çalıştığı "büyük gelenek"ten yalıtma yanılığına kapı açmaktadır.

Sonsöz Yerine

Oğuz Atay'ın Türk aydınına yönelik sivri eleştirileri bugün de kulaklarda çınlamaktadır: "İlerici, gerici her türlü akımların tekeli kendi ellerinde tutan bir küçük yan aydın çetesi, yıllardır

16. Oğuz Atay, Günlük, s. 198. "Ayrıca Kırık Hayatlar ve (..) Mai ve Siyah'taki'tutunamayarT tiplerle bir duygu benzerliği de söylenebilir. Ahmet Cemil büyük hülyalarının yanı sıra küçük hesapların da etkisiyle sönüp gidiyor. Halit Ziya'da bana yakın gelen bir yön de, kahramanlarının sürekli olarak kendileriyle hesaplaşmaları."Oğuz Atay, Günlük, s. 188.

kendini yenileme gereğini duymadığı için bugün artık yerini kaybetmemek için ancak bezirgân oyunları ayakta durmaya çalışmaktadır. Halkın evrensel ruhuna inanan, onu derinliğine tanımaya çalışan gerçek bir aydınlar topluluğu bu kültür gangsterlerinin yerini almazsa toplumun, çağın çok gerisinde kalacaktır Türk edebiyatı."17 Bu eleştirilerden günümüz aydınlarının da payını alması mevcut kültürel ortamın kısırlığının bir nebze olsun aşılmasına yardımcı olabilirdi.

Romanımızın bugünkü asıl varoluş sebebinin/gerekçesinin Oğuz Atay'a ne denli yabancı olduğunun başlıca belirtisi, yazarın Kemal Tahir'in izinde derinlemesine merak edip araştırdığı temel sorunların, en başta da "moral sorun"un inkârına dayanmasıdır. Edebiyattoplum bağı kopma raddesine gelmiştir. "Bu yeni aşama hepimize kutlu olsun."

Kemal Tahir'in romancılığının büyüklüğünden, Oğuz Atay'ın Türk romanına olumlu katkılarından söz açarak, diğer Türk ve dünya romancılarını gölgede bırakma, küçük düşürme gibi bir niyet veya çabası içinde değiliz. Kemal Tahir'in 100. doğum yıl dönümünde yazara yönelik giderek artan ilgiden rahatsızlıklarını gizleme gereğini duymayan kültür dünyamızın başını tutmuş zümrelerden yükselen itirazları kale alan da yok. Türk okurunun nabzını ne kadar tutabildikleri meşkur, varoluşları okurun gücünden ziyade birtakım iktidar odaklarına bağlı, toplumla bağ kurma kabızlığı içinde olan hepi topu üçbeş kişi zaten. Türk okuru, belki eski duyarlılıkları körelmiş olabilir ama Kemal Tahir'i okumaya ve yorumlamaya devam ediyor. Kemal Tahir ile

birlikte Oğuz Atay da yeni anlamlar kazanıyor, güncel tartışmaların içinde yerlerini alıyorlar. Okurun iyiyle kötüyü ayırma sezgi ve yetisine güvenmek durumundayız.

17. Oğuz Atay, Günlük, s. 136.

T oplumumuz kısa sayılamayacak bir 'Batlaşma' süreci içindedir. Bu serüven bugün toplumsal hayatımızın her alanında kendini gösteren bir süreç niteliğindedir. Bu süreç tarihimizde, dünya siyasetinde karşılaştığımız sorunlara çözüm getirmek amacıyla başlatıldığı gibi, bugün bize sorunlarımıza tek çözüm yolu olarak gösterilmektedir. Fakat gerek dayandığı temel mantık itibarıyla gerekse bugün geldiğimiz noktada sorunlarımızın ana kaynağı olarak belirlemektedir.

Batlaşma, tarihimizdeki en önemli kırılmalardan biridir ve günümüzdeki sonuçları itibarıyla bugün toplumumuzun ve de sosyolojimizin karşındaki en büyük sorundur. Bu nedenle sosyoloji olarak tarihe, özellikle Türk tarihiyle ilgilenmemiz kaçınılmaz olmaktadır. Sorun tarihsel bir sürecin ürünüdür; dolayısıyla temeli tarih içinde aranmalıdır. Bu noktada karşımıza Osmanlı tarihi çıkmaktadır. Kırılma süreci,'Osmanlı'nın BatlaşmaT şeklinde başlamakta, günümüz Türkiye'sinde beraberinde getirdiği sorunlarla devam etmektedir. Böylece açıklığa kavuşturulması gereken bir sorun olarak Osmanlı tarihi sosyolojinin doğrudan ilgi alanı içine girmektedir. Araştırma alanımız

Osmanlı tarihidir; incelenmesiyle, Batlaşma girişimlerinin taşıdığı anlam daha iyi ortaya konacaktır. Hangi siyasetten vazgeçerek Batlaşmaya yöneldiğimiz, vazgeçtiğimiz siyasetin toplumumuz ve toplumlararası ilişkiler açısından nasıl bir öneme sahip olduğu çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. 'Osmanlılık'adı ile kabul ettiğimiz bu siyasetin bizde uyandırdığı anlam günümüz sorunlarına getirilebilecek çözüm önerilerini doğrudan etkileyecektir. Osmanlılığın kavranılması, hem toplumumuzun tarih içinde doğru yere oturtulmasını hem de bugün toplumlararası ilişkilerde bulunduğu konumun, güttüğü siyasetin sorgulanarak bulunması gereken yerin doğru tespit edilmesini sağlayacaktır. Esas sorunumuz üzerine yeni sorular sormamıza izin verecektir. Bu amaçla Osmanlılık konusu üzerine eğiliyoruz. Ancak konu yapısı itibarıyla böyle bir yazının sınırlarını aşmaktadır.

Osmanlılık siyasetinin toplum yapısına yansımaları ve sonraki süreçte Osmanlı'nın Batlaşması konu üzerinde yapılmış tartışmalar ve açıklama biçimleri ile ele alındığında önemli bir hacim tutmaktadır ve daha geniş bir çalışmanın konusudur. Osmanlı'nın kuruluş dönemi, Osmanlı'nın devlet oluşu,

Osmanlılık siyasetinin anlaşılmasında kanımızca yeterli olacaktır. Bir siyasetin ortaya çıkması, bu siyaseti yürüten unsurun ortaya çıkmasıyla gerçek anlamını bulacaktır. Osmanlılık bir siyaset ise bu siyasetin Doğu-Batı ilişkilerinde gerçek anlamda temsil edilmesi Osmanlı Devleti'nin ortaya çıkışı ile açıklanabilir. Bu nedenle yazımızı Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve kuruluşla şekillenen siyasetin anlamı ile sınırlayacağız.

Kuruluş konusu bizim için önemlidir. Yukarıda belirttiğimiz gibi Osmanlılık siyaseti bu süreç

içinde şekillenmiştir. Bu sürecin ele alınması Batılaşmaya yönelteceğimiz eleştirilerin sağlam bir temele oturmasını sağlayacaktır. Kuruluş konusunu ele almamız ve buradan çıkacak sonuçlar Batılaşmanın geçerliliğini sorgulama çabalarında en önemli dayanaklar olacaktır. Osmanlı'nın kuruluşundan günümüz problemlerini çözme noktasında en azından problemleri doğru tespit etme ve problemi yaratan koşulların ve mantığının sorgulanmasında önemli sonuçlar çıkabileceğini savunuyoruz. Kemal Tahir'i önemsiyoruz. Kemal Tahir bizce Türk düşüncesinde farklı bir tarzın ifadesidir.

Toplumlararası ilişkilerde kendi sözümüzün olması gerektiğini, bize dayatılan düşünce ve kalıpları kırmadan bunun mümkün olmayacağını Türk düşünce dünyasında en yüksek sesle söyleyen isimdir. Toplumumuzun taşıdığı tarihsel birikimi ısrarla vurgulamış, kendi görüşümüzü oluşturmak için bu birikime yönelmemiz gerektiğini savunmuştur. Birçoklarının Batı'dan aktardığı hazır kalıplar ve şemalarla açıklama getirebildiği bir ortamda, açıklamanın kendi gerçeklerimizde yattığını, bunu ortaya çıkarmamız gerektiğini söylemiştir. Aktarmacılığın ve Batılı düşünce sistemlerinin egemen olduğu bir dönemde yerliliği savunmuş, her türlü sistemin sınırlarını ve tabularını aşarak kendi görüşümüzün olabileceğini ortaya koymuştur. Bizce bugün bir millîyerli sosyoloji anlayışının sağlam temellere oturmasında pay sahibi kişiler arasında Kemal Tahir büyük öneme sahiptir. Türk düşüncesinde yerliliği savunduğu gibi sosyolojimizin de yerli karakter taşımasını gerektiğinin, ancak bu karakterle toplum sorunlarına çözüm bulabileceğinin ilhamını vermiştir.

Kemal Tahir'in bu özelliği, döneminin Osmanlı tartışmalarında da kendini gösterecektir. Osmanlıyı açıklama girişimlerinde belli kalıplar getiren, bu kalıplarla toplum yapımızı açıklamaya çalışan bir kısım aydınlar karşın Kemal Tahir bu kalıpların sınırlarını kısa zamanda aşarak toplumumuzun kendi gelişim çizgisinde, kendine özgü bir yapısı olduğunu dile getirecektir. Toplumumuzu kalıplar ve şemalarla açıklamaya girişenler, bizi Batı gelişim çizgisinde bir yere oturtmaya çalışıp, Batıdan farklılığımızın geri kalmışlık temelinde olduğunu iddia ederlerken Kemal Tahir buna karşı çıkacak Türk toplumunun tarihin gerisinden gelen bir toplum olmadığını savunacaktır. Toplumumuzun kendine özgü bir yapısı olduğunu belirten başka bilim adamlarımızda bulunmaktadır. Ancak bu yapının orijinalliğinin bir dünya devleti deneyinden ileri geldiğini, mirasın hâlâ üzerimizde bulunduğunu ve imparatorluk deneyinin sonucu olan tarihsel birikimimizin toplumlararası ilişkilerde gereken yerde bulunmamızı sağlayacak en önemli güç olduğunu ısrarla söyleyen Kemal Tahir olmuştur. Kemal Tahir'in amacı Türk toplumunu herhangi bir şemada herhangi bir aşamaya yerleştirmek olmamıştır. Hazır çözümler ve açıklama girişimlerinden hareketle içinde yaşadığı toplumu açıklamamış, bu girişimlerin belirttiği özellikleri toplumumuzda arama çabasına girmemiştir. Bulduğu bazı özellikleri hazır açıklamalarda yer alan kavramlarla zorlarkaynaştırmaya çalışarak ortaya yamalı, eklentili suni modeller, toplum gerçeklerimize ters açıklâmalar getirmemiştir. Batılı düşünce sistemlerinden ve açıklamalardan yararlanmasını bilmiş fakat bunların esiri olmamıştır. Bunların getirdiği sınırlar ve sınırlamaların etkisinde kalmamış, kendi düşünce yöntemini ortaya koymuştur. Türk toplumunun farklı yapısının tarih içinde anlaşılabilirliğini, ortaya soyut ve temelsiz kavramlarla değil ancak tarihsel gerçeklere dayanan verilerle doğru bir açıklama getirilebileceğini savunmuştur. Osmanlılığın dünya tarihindeki yeri ile açıklanabileceğini, toplumsal özelliklerimizin bu yerlerle birlikte şekillendiğini savunmuştur. Kemal Tahir'in aradığı şey

geleceği şekillendirecek olan Anadolu insanının taşıdığı cevherdir. Aradığını tarihimizde bulmuş, dünya imparatorluğu deneyinin getirdiği tarihsel birikimin bu cevherin yegâne sebebi olduğu belirtmiştir. Osmanlı tarihi üzerine görüşlerinden bu düşüncenin bağlantılarını görmek mümkündür.

Kemal Tahir'den hareketle belli sonuçlara ulaşacağımızı düşünüyoruz. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun incelenmesinden çıkacak sonuçların ne işe yarayacağını belirtmiştik. Kuruluş sürecinin anlaşılması, bize dünya tarihinde oynadığımız rol ve yaşadığımız tecrübe konusunda bir fikir vereceği gibi bu gün toplumlararası ilişkilerdeki konumumuzu da sorgulamamıza izin verecektir. Tarihte geçirdiğimiz önemli aşamalar bizi bu güne getirmiştir. Bugün dünya içindeki yerimizi bütün olumlu ve olumsuz yönleri ile kazandırdığı olanaklar ve karşı karşıya bıraktığı güçlüklerle yaşadığımız bu aşamalara borçlu bulunmaktayız. Osmanlılık, bu aşamalardan biri olduğu gibi Batılaşma da diğeridir. Anadolu'nun aradığına cevap verebilmekle nasıl Osmanlılık siyasetini geliştirebilirsek gene Anadolu'nun karşı karşıya kaldığı sorunlar bizi Batılaşmaya itmiştir. Osmanlılığın anlaşılması, Batılaşmaya doğru anlamı yüklememize izin verecektir. Ayrıca Kemal Tahir'in Osmanlı konusuna verdiği önem, konu üzerinde sorduğu soruların niteliği, konuya yaklaşım tarzı ve getirdiği açıklama biçimleri, Osmanlılık siyasetinin doğru anlaşılması için başvurulması gereken kişinin kendisi olduğunu göstermiştir.

Bu çerçeve içinde öncelikle Kemal Tahir'in görüşlerini ortaya koyduğu 1960'lı yılların düşünce ortamında Osmanlı imparatorluğu üzerindeki tartışmaların nedenlerini ortaya koymak gerekecektir. Osmanlılık konusunun gündeme gelme nedeni ve bu gelişmeler karşısında Kemal Tahir'in tavrı, konu üzerine ileri sürülen görüşleri ele alışları, belli eleştirileri ilk elden ele almak önemlidir. Ancak 60'lı yıllardaki tartışmaları bütünüyle sergilemek niyetinde değiliz. Bu hem yazıyı gereğinden fazla genişleteceğinden hem de başka bir çalışma içinde incelenmesi mümkün olduğundan bu yazının sınırları içinde yer almamaktadır. Dışarıda tuttuğumuz bu çalışmalar Osmanlı toplum yapısı üzerinde cereyan etmekte, feodalizm ve ATÜT etrafında toplumumuzu açıklama girişimlerini ve bunlara verilen cevapları barındırmamaktadır. Konu gereği burada yer vermeyi düşünmedik. Ele alındığı takdirde önemli konulardır. Yukarıda belirttiğimiz bakış açısı ve yöntemle mutlaka incelenmeleri gerekmektedir. Ancak dâhil edildiği ve doğal olarak Kemal Tahir'in de konudaki görüşleri katıldığı takdirde bu yazının sınırlarının aşılacağı düşünüldüğünden tartışmaların bu boyutu sınırlarımız dışındadır.

Kemal Tahir gibi bir fikir adamının konu üzerinde tespitlerini yaptıktan sonra günümüz ve gelecek için önerilerde bulunmaması düşünülemez. Bu öneriler dünya egemenlik ilişkileri içinde olmamız gereken yerde bulunabilmemiz için mutlaka üzerinde durulması gerekli önerilerdir. Kemal Tahir'in üzerinde durduğu konular, sorduğu sorular, yaptığı saptamalar kadar bu saptamalardan çıkardığı sonuçlar ve önerilerde aynı önemde ele alınmalıdırlar. Bu önerilerin, yeni bir dünya siyaseti oluşturulması aşamasında mutlaka dikkate alınması gerekmektedir. Oluşturulacak siyasetin geleceği biçimlendirecek bir Türkiye'nin dünya egemenlik ilişkilerinde söz sahibi olmasını sağlayacak bir siyaset olması, bu katkı ile mümkün olacaktır. Kemal Tahir'in önemi de bu noktada daha iyi anlaşılacak, savunduğu fikirlerle yalnız bulunduğu döneme değil geleceğe de damgasını vurduğu daha iyi görülecektir. Gelecekteki siyasetimizin oluşturulmasında Osmanlılık deneyinin ve Kemal Tahir'in önemi bu anlamda büyüktür. Bu deneyi Kemal Tahir'in görüşlerinden hareketle ele alarak Osmanlılığın tarihteki yerinin daha

doğru anlaşılmasına çalışacağız. Bu sonucun, konunun başka yönlerinin de ele alınmasını gerektirdiği görölmektedir. Osmanlılık siyasetinin anlamının ortaya konması, bu siyasetin toplumun şekillendirilmesindeki etkilerinin de açıklanmasını gerektirecektir. Bu çerçevede Kemal Tahir düşüncesinde ekonomiden dine, mülkiyet ilişkilerinden siyasal yapıya, kapıkulu müessesesinden sınıfsal yapıya, Osmanlılığın Anadolu Türklüğü ile ilişkisinden Anadolu halkının bu siyaset çerçevesinde kazandığı özelliklere, devlet fikrinin taşıdığı anlama kadar birçok önemli konunun ele alınması gerekmektedir. Bu konuların 'Osmanlı Toplum ve Devlet Yapısı' başlığı altında daha kapsamlı bir çalışma içinde incelenmesi, feodalizm ve ATÜT açıklamalarının da Kemal Tahir'in görüşleri etrafında değerlendirilmesi ile birlikte belli bir bütünlük kazanacaktır. Bu bütünlük Osmanlılık siyasetinin bütün yönleri ile ortaya konmasını sağlayacaktır. Yine konunun bir başka yönü de üzerinde ısrarla durduğumuz Batlaşma siyasetinin incelenmesidir. Osmanlılık siyasetinden hangi koşullar altında vazgeçtiğimiz, Batlaşma siyasetinin oluşma süreci, Osmanlı'da ve Cumhuriyet dönemindeki görüntüsü önemle incelenmesi gereken bir konudur. Osmanlılık siyasetinin incelenmesinin ardından yürütmeye çalıştığımız Batlaşma siyasetinin Osmanlılığa göre anlamı da Kemal Tahir' in bakış açısıyla değerlendirilmeyi gerektirecektir. Ancak bu konular daha geniş çalışmaları gerektirmektedir. Biz burada Kemal Tahir düşüncesindeki belli bir kesiti bu çalışmanın sınırları içine sığdırmaya çalıştık. Bu düşüncenin bütünlüğünün daha büyük kesitler hâlinde başka çalışmalar içinde ele alınması gerekmektedir. Başta da belirttiğimiz gibi amacımız Kemal Tahir düşüncesinden gelecek için geçerli sonuçlar ve öneriler çıkarmaktır. Yalnızca kendi geleceğimizi değil bütün dünyayı şekillendirecek bir siyasetin oluşturulmasında katkısının önemini gördüğümüz için Kemal Tahir düşüncesinin tüm boyutlarının sosyolojik anlamda incelenmesi gerektiğini savunuyoruz. Hedefimizi doğru tespit etmemiz için bu incelemelerin yapılması gereklidir. Nereden geldiğini bilmeyen bir yolcu, nereye gideceğini kestiremez. Kemal Tahir, bize gideceğimiz yön hakkında en önemli ipuçlarını vermiştir. Bu ipuçlarının doğru kullanılması gerekmektedir.

Ülkemizde 60'lı yıllarda Osmanlı toplum tarihi üzerine yapılan çalışmaları toplumsal yapı tartışmaları başlığı altında ele almak mümkündür. Toplumumuzu tanımlama, temel özelliklerini tespit etme çabaları, çalışmacıları toplum tarihimize, dolayısıyla Osmanlı tarihi ile ilgilenmeye itmiştir. Toplumumuz, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra yeni bir sürece girmiştir.

Bu süreç içinde bazı özellikler yönünden Osmanlı ile Cumhuriyet arasında farklılaşmalar görülecektir. Toplumsal yapı tartışmaları bu farklılaşmaları toplum yapısı bünyesinde ele almaktadır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e toplum yapısı bakımından miras kalan özellikler de inceleme konusu olmuş, Cumhuriyet toplumu incelenirken, bu toplumun gösterdiği bazı özelliklerin Osmanlı'daki kökleri de ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu tartışmalardaki esas amaç Osmanlı'dan Cumhuriyet'e nelerin değişip değişmediğini anlamak değildir. Toplumumuzu tanımlamak, onu 'bir yere oturtmak' çabası ister istemez projeksiyonların Cumhuriyet Türkiye'sinden Osmanlı'ya çevrilmesine neden olacaktır. Tartışmaların gündeme geldiği 1960'lı yıllarda Cumhuriyet henüz 40 yıllık bir geçmişe sahiptir. Her ne kadar tarihimiz 1923'le başlatılmak istense de bu kadar kısa bir süre esas alınarak bir toplumun genel özelliklerinin ortaya konması mümkün değildir. Toplumumuz bu özelliklerini Anadolu'da geçirdiği 1000 yıla yakın bir süre içinde kazanacaktır ve Osmanlı tecrübesi bu özelliklerin biçimlenmesini sağlayan

en büyük etken olmuştur. Toplumumuz bugün belli özellikler gösteriyorsa bu, Osmanlı'dan günümüze miras kalan, temel biçimini Osmanlılık ile kazanan özelliklerdir.

Bilim adamlarını Osmanlı ile ilgilemeye iten neden budur.

Ancak toplumumuzu tanımlama ihtiyacı neden hissedilmektedir? Buna verilecek cevap,

60Tı yıllardaki toplum yapısı tartışmalarının Türk düşünce hayatındaki yerini anlamamıza olanak verecektir. Bu sorunun cevabı Batlaşma çabamızın gösterdiği özellikler içinde daha iyi anlaşılabilir. Batı, 19. yüzyılda dünya egemenliğini ele geçirdikten sonra egemenliğinin anlamlandırılması sürecinde kendine ve kendi dışındaki toplumlara karşı belli tanımlamalar getirecektir. | 'Uygarlık' kavramına, Batı dünya egemenliğine ve Batı'nın toplumlararası ilişkilerdeki konumuna bağlı olarak belli anlamlar yüklenecek, model alınması gereken tek ve mutlak bir uygarlık olduğu öne sürülerek, tüm toplumların Batı uygarlık modelinde birleşmelerinin gerekliliği ve kaçınılmazlığı iddia edilecektir. Bu iddia toplumlararası farkların bir noktada uygarlık farkı olduğunu, toplumların konumlarının mutlak Batı uygarlığına göre belirlendiğini vurgulayacak; Batı dışı toplumların uygarlığa olan mesafelerinin süreç içinde sıfıra inerek Batı uygarlığına katılacaklarını, böylece ! toplumlararası farklılaşmaların ortadan kalkarak tüm dünyada Batı uygarlık modelinin yerleşeceğini savunacaktır. Ancak 20. yüzyıldaki gelişmeler toplumlararası farklılığın Batı'nın belirttiği anlamdan farklı özellikler taşıdığı ortaya koyacak, toplum tanımlarında yeni ele alışı zorunlu kılacaktır. Batı cephesinde bu seyir görülürken, bizde Batlaşma siyaseti uyarınca toplumumuzu Batı uygarlığına katma çabaları içinde belli tanımlar öne çıkarılacaktır. Batı uygarlığına katılma çabası, Batı'ya karşı cephe siyaseti yürüten Osmanlılığın inkârı üzerine kurulu olduğundan, devletin Osmanlılık siyasetini yürütemez hâle gelmesiyle Türk unsuruna dayanmak zorunda kalan devlet, Türklüğü Osmanlı uygarlığı içinde farklı bir kültür olarak görecektir, Osmanlı uygarlığı içinde yaşayabilen Türk kültürünün Batı uygarlığı içinde de yaşayabileceği düşüncesinden hareketle 'kültür ve uygarlık' ayrımı ortaya atılacaktır.¹ Bu tanımları Batı uygarlığına geçiş düşüncesi aşamasında bir cephenin en önemli unsurunun, bulunduğu cepheyi inkâr ve bir anlamda feshederek karşı cephe içinde* yer edinebilme çalışmalarına meşru zeminler hazırlama çabaları olarak görmek mümkündür.

Batı'nın 20. yüzyılda kendi dışındaki toplumlar karşısındaki durumu toplum tanımlarında yeni ileri sürüşlere sahne olacaktır. Bu dönemde toplumlararası farklılıkların uygarlık farkı olduğu ve günün birinde bu farklılıkların ortadan kalkarak Batı uygarlığına doğru bir bütünleşmenin sağlanacağı düşüncesi inandırıcılığını yitirecek, olayın toplumlararası farklılık değil ayrılık şeklinde gerçekleştiği, Batı dışı toplumların Batı'dan önemli ölçüde ayrıldığı savunulacaktır. Bu aşamada Batı düşüncesinde birbiri ardına toplum tanımları yapılacak, 1950'li ve 60'lı yıllar Batı tarafından Batı dışı toplumlara dayatılan 'azgelişmişlik', 'feodalizm' ve 'Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT)' tanımlarına sahne olacaktır. Bu tanımları Batı düşüncesi içindeki oluşum süreçleri ve Batı dışı toplumlara aktarılma biçimlerinden ziyade bizi ilgilendiren yönü Türk düşüncesi içinde ele alınıyor biçimleridir. Ancak genel özellikleri üzerinde belli şeyler söylemek mümkündür. Bu tanımlar temelde yine Batı ile Batı dışı toplumların farklılığı üzerine kuruludur. Temel sonuçları Batı'nın üstünlüğü ve öncülüğünü vurgulamak olacaktır." Azgelişmişlik, Batı'nın bugün geldiği uygarlık düzeyine ulaşmamız için kurtulmamız gereken bir özellik; feodalizm, Batı'nın ulaştığı kapitalist aşamaya varan gelişim çizgisinde geçilmesi gereken bir aşama; ATÜT, bu çizgide kendi adımıza bir yer tespiti şeklinde karşımıza çıkacaktır.

Az gelişmişlik, başlangıçta toplumumuzun Batı'ya göre konumunu belirlemek açısından ele alınmış ve bu kavramla toplumumuz tanımlanmak istenmiştir. Batı'dan kavram olarak ithal edildikten sonra yurdumuzda konu üzerinde bu tür çalışmaların örneklerini görmek mümkün olacaktır. Ancak az gelişmişlik kavramı, tarihsel temel üzerine kurulu olmadığından bir konum tespiti olarak kalacak ve güncel bir açıklama, başka deyişle tarihsel sürecin günümüzdeki bir sonucu şeklinde ortaya konulduğu için tarihsel özelliklerle açıklanabilme imkânı taşıyan feodalizm ve ATÜT tanımlamaları ön plana çıkacaktır. Toplum tarihi tartışmaları daha çok bu kavramlar üzerinde yoğunlaşacaktır. Feodalizm ve ATÜT kavramlarının tarihsel özellikler göstermesi ve tarih içinde açıklanabilme imkânları, toplumumuzu tarihsel gelişim çizgisi içinde açıklama girişimleri için önemli olmuştur.

1960'lı yıllardaki toplumsal tarih çalışmalarının en önemli özelliği, kabul edilen Batı gelişim çizgisine göre hangi aşamada olduğumuzu tespit etme çabası şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Cumhuriyet sonrası yapılan seçimin geçerliliği tartışılmakta ve yeni bir toplumsal düzen önerilmektedir. Bu düzen yine Batı çıkışlı bir 'şemanın' ileri aşamasında yer alan bir düzendir ve toplum yapımızın açıklanması şema içindeki konumumuzu tespit etmek ve son aşamaya -müm-

1. Ziya, Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Varlık Yay., İstanbul, 1966, s. 32-48.

* Artık karşı cephe değil, karşı 'medeniyet dairesi'söz konusudur.

** En bilinen örneklerden biri olması bakımından Bkz. Cavit Orhan Tütengil, Az Gelişmiş Ülkelerin

Toplumsal Yapsst, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1966.

künse kısa yoldan- ulaşmak için gerekli görülmektedir. Bu dönemdeki tartışmaların en önemli amacı, toplumumuzda sosyalizme ulaşmak için gerekli özelliklerin bulunmaya çalışılmasıdır. Çabaları bu açıdan da ele almak konunun esas önemli boyutunu sergileyecektir. Kurulu düzenin sorgulanması, yeni düzen önerisi ve bu düzene ulaşma aşamasında toplum yapımızın inceleme konusu olması, Osmanlı toplum yapısı konusunu dönemin en önemli tartışmalarından biri yapmıştır. Kemal Tahir, hem toplum gerçeklerimizi yoklamaya çalışan bir romancı hem de Marksist düşünce biçimini benimsemiş bir fikir adamı olarak Marksist çevrelerin başlattığı Osmanlı toplum yapısı tartışmalarına katılmış, bu tartışmaları yönlendirmiş ve Osmanlılık üzerine özgün düşünceler ortaya koymuştur.

Osmanlı tarihi üzerine belli çalışmalar yapılmıştır. Kemal Tahir'in çağdaşlarının da konuya eğildiğini görmekteyiz. Bu eğilimin en büyük özelliği Osmanlı'yı belli bir şemalandırmanın içine yerleştirmeye çalışmaları, bu şemalandırma içinde açıklamaya çalışmalarıdır. Kemal Tahir'e göre "Şemalar; tarihsel gelişmenin incelenmesinden çıkarılması mümkün olan en genel sonuçların sente-

zidir. Busoyutlaştırmalaçgerçektarihtenayrılarakkendibaşlarınaaainırlarsahiçbirdeğertaşımazlar!1 Şema bu anlamda kendi tarihsel gerçekliğinin sonucudur. Tarihsel süreç içinde toplumların gösterdiği genel özellikler şema dediğimiz sistemleştirmelerin genel çizgilerini belirlerler. Bu sistemleştirmeler ancak kendisini oluşturan toplumun açıklanması için geçerli bir ölçüttür. Tarihsel özelliklerinden arındırılıp soyut bir şekilde genelgeçer biçimlerine dönüştürülürlerse

yararlılıklarını yitireceklerdir. Kemal Tahir'e göre şemaların anlamı ve yararları bu kadardır. "Şemalara bu açının dışında ve üstünde değer vermek isteyenler, aslında şemaları uygulamak istedikleri durumların tarihi düşüncelerinin ve toplum özelliklerinin ayrıntılarını pek bilmiyorlar demektir... Şemalar konuşulurken toplumları bu şemalara göre düşünmek bir kolaylık kaytarmadır... (Şemalar) hiçbir şekilde reçete olamazlar,"³ Bu düşünce Kemal Tahir'in döneminden ne derece farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Döneminin aydınları şemalar içinde açıklamalar getirirlerken Kemal Tahir şemaların sınırlılığında söz etmektedir. Batılı şemalar yerine kendi tarihsel gerçeklerimize dayanarak kendi şemalarımızı oluşturmamızın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu şemalandırma ise ancak Osmanlı'nın incelenmesi ile mümkün olmaktadır. Osmanlı tarihinin ayrıntılı bir incelemesi bu tarz bir yapılandırmayı mümkün kılacaktır. Ancak Osmanlı tarihi üzerinde bir inceleme yaparken belli verilerin doğru değerlendirilmesi gerekir. Çünkü "Osmanlılıkta arayan için, her sisteme bağlı yalancı ipuçları, toplumun temel özeliğine inmeyen aldatıcı görüntüler vardır".* Bu görüntüler Osmanlı toplum düzeni üzerine yapılan çalışmalarda feodalizm ve ATÜT görüşlerinin ortaya konmasında kaynaklık edecektir. Çalışmamızın bu aşamasında Kemal Tahir'in Osmanlı toplum yapısını açıklama amacıyla ileri sürülen feodalizm ve ATÜT tanımlamalarına getirdiği eleştirileri ele alacağız. Dönemin feodalizm ve ATÜT tartışmalarını, tartışmacıları ile birlikte tanıtmak başka bir tartışmanın konusu olduğundan gerekli görmüyoruz. Bizim amacımız başta da belirttiğimiz gibi Osmanlılık siyasetinin anlamını açıklamaya çalışmaktır. Bunun da kuruluş sürecinin incelenmesiyle mümkün olacağına inanıyoruz. Bu yüzden görüşlerini tanıtmaya çalışacağımız yazarları yalnızca kuruluş üzerine görüş bildirenler arasından seçerek sınırladık. Feodalizm ve ATÜT kavramları toplum yapısı tartışmaları içinde açıklanabilmektedir. Konumuzla bağlantılı yönleri vardır. Ancak amacımız genel anlamda siyasetin nasıl şekillendiğini anlayabilmek olduğu için feodalizm ve ATÜT kavramlarının şekillenen siyasetin

2. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yay., İstanbul, 1992, s. 152.

3. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 151-152.

4. Kemal Tahir, Notlar/Batılılaşma, s. 213.

toplum yapısına yansımaları konusu içinde ve tartışmalar çerçevesinde ele alınmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz. Burada yalnızca Kemal Tahir'in feodalizm ve ATÜT'ün Osmanlılık ilişkisi hakkındaki görüşlerini genel anlamda tanıtmaya çalışacağız. Bunu önce Kemal Tahir'in tanımladığı Osmanlılık siyasetinin ne olduğundan önce ne olmadığını ortaya koyabilmek amacıyla yapıyoruz. Osmanlı'nın feodalizm ve ATÜT açısından incelenmesinden elde edilecek sonuçlar, Osmanlılığın taşımadığı özelliklerin tespit edilmesini ve nasıl bir özellik taşıdığını anlamamızı sağlayacaktır. Kemal Tahir'in feodalizm ve ATÜT'ün eleştirisini yapması kendi önerisinin beklenmesi sonucu doğuracağı, arkasından bu öneriyi getireceği için önemlidir.

Osmanlı'daki sistemin feodalizmden farkını ortaya koyan belli başlı özellikler bulunmaktadır. Her şeyden önce toprak mülkiyeti kişisel mülkiyete bağlı değildir.⁵ Devlet toprak mülkiyetini büyük ölçüde elinde tuttuğu gibi özel mülkiyetin devleti güçsüz düşürebilecek şekilde büyümesini önlemektedir. Bu nedenle meşrulaştırılmış geniş özel mülkiyetin görüldüğü feodalizm, Osmanlı topraklarında görülmeyecektir. Osmanlılık tabakalaşmaya yol açabilecek

özel mülkiyet birikimine izin vermemiştir. Genetimar sistemi de toprakların babadan oğula geçmesini önleyerek6 aile aristokrasini önlemiştir. Feodalizme kaynaklık edecek maddi temelden yoksundur. Ayrıca Osmanlılar kabile temeline önem vermedikleri ve soyluluk duygusu gütmedikleri için feodalizm fikri temellerinden uzaktırlar.7 Böylece Anadolu maddi ve manevi özellikleri açısından feodalizme müsait değildir. Anadolu toprakları tarihin her aşamasında merkezî birliklerin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Hititler, Bizans, Selçuklular ve Osmanlı Devleti göz önüne alındığında Anadolu'da merkezî devletlerden başka yapılanmaların hüküm sürmesinin imkânsız olduğu görülmektedir. Anadolu'da kuvvetli merkezî iktidarların zayıflaması sırasında görülen beyliklerin ise feodal senyörlüklere benzer tarafı yoktur. Bunları küçük hükümetler, merkezî iktidarlar olarak görmek mümkündür. Haçlı seferleri sonrasında kurulan Latin krallığının da Moğol feodalizminin de Anadolu'da barınamaması Anadolu topraklarının feodal mülkiyete izin vermemesi, her şeyden önce yüzyıllardır küçük veya büyük merkezî devletler altında yaşayan, özelliklerini bu şekilde kazanan Anadolu halkının bu tür bir ilişkiye yatkın olmaması nedeniyledir. Bu anlamda bizde toprak mülkiyeti bakımından da tarihsel özellikler bakımından da insanımızın yatkınlığı bakımından da feodalizm lafını etmemiz mümkün değildir.

Kemal Tahir toplumumuzu tanımlama noktasında feodalizme hiçbir zaman itibar etmeyecektir. Kemal Tahir'in önemle üzerinde durduğu görüşü, Türk toplumunun Batı'ya hiçbir şekilde benzemediği konusudur. Batı, ailesiyle, kurumlarıyla, sınıflararası kavgaları ile bize benzememektedir.8 Bizim toplumumuz Batı'nın geçtiği aşamalardan geçmemiştir. Bu aşamaların getirdiği toplum yapılarına sahip olmadığı gibi insan özellikleri bakımından da Batıdan farklıdır. Doğu insanı ile Batı insanı birbirine benzemez. Doğu toplumlarını Batı şemalarına göre değil, farklı açıklama biçimleriyle açıklamak gerekir. Kemal Tahir, düşünce hayatının seyri içinde bir dönem Asya Tipi Üretim Tarzı konusuna ilgi duyacak, Batıdan farkımızı ATÜT ile temellendirmek isteyecektir. Asya Tipi Üretim Tarzı altında belli özellikleri toplumumuzda aramaya çalışacak, bir dönem 'Osmanlı tipik bir ATÜT devletidir/düşüncesini taşıyacaktır. Ancak ATÜT başlığı altındaki bazı kavramların Osmanlı'daki görüntülerinin incelenmesi, Osmanlı'nın belli yönlerden klasik bir ATÜT devleti olmayabileceği hissini uyandırmaktadır. Bu kavramları talancılık, despotizm, genel esaret ve durgun toplum olarak

5. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık-Bizans, s. 30.

6. Age, s. 427.

7. Age, s. 105.

8. İsmet Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, Emre Yay., İstanbul, 1995, s. 110.

sıralamak mümkündür. Bunların genel bir analizi ATÜT'ün Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkisini ortaya koyması, farklılıkların belirtilmesi açısından önemlidir. Kemal Tahir, başlangıçta ATÜT tanımını benimsemesine ve bu tanımla açıklama getirmeye çalışmasına rağmen, bu kavramlara eleştiriler getirecektir.9 Yine ayrıca Osmanlı'nın aşiret temeline dayanan göçebe bir kabile devleti olduğu, yine bir başka tanımlamada din devleti olduğu eleştirileri getirilecektir. Kemal Tahir'e göre Osmanlı Devleti'nin aşiret temeline dayalı, göçebe bir kabile devleti olduğu yanlıştır. Çünkü Osmanlı tarihinde kabilelerarası şeflik boğuşmalarına, konfederasyonlara,

aristokratik bir tabakalaşmaya rastlanmamaktadır. Kuruluş sürecinde dahi Rum, Yahudi, Arap, Acem unsurları bu çekirdek toplumda, ana kaynak ve dayanak olan bu Türk unsurlarının sahip olduğu bütün haklara sahiptir. Böyle bir yapılanma kabile bağlarına sahip hiçbir toplumda görülmemektedir. Bu yüzden aşiret temeli imparatorluk iddiası temelsizdir.

Osmanlı'yı bir din devleti saymak da yanlıştır. Osmanlı, kuruluş yıllarında Bizans'a ve Balkanlar'a doğru genişlemiştir. Bünyesinde din yayıcısı durumunda olan savaşçı dervişler bulunmasına karşın, dünya imparatorluğunun asıl çekirdeğini oluşturan 'Osmanlılar' üstüne, özellikle din ve ırk yayıcılığı üzerine kurulamayacağını biliyorlardı. Bunu kurdukları devletin temel ve üstyapı müesseseleri ispatlamaktadır. Din yayıcılığını temel düstur edinmeyen Osmanlı'da aksine dinsel hoşgörü ve zorla Müslümanlaştırmayı yasaklama uygulamaları ön plandadır. Bu uygulamalar salt hoşgörülü olduklarından değil, dünya devletinin ilk şartlarından biri olduğunu bildikleri için yapılmaktadır. Bu durum çağının temel anlayışı için yüzlerce yıl ileri bir görüştür. Yine Osmanlı'da görülen bir diğer özellik din adamlarının devlet memuru oluşu hâlidir. Devlet en büyük üretim aracı olan toprağı elinde tuttuğı ve bazı kişisel mülkiyet parçalarını da vakıflaştırmayı, yani kişisel mülkiyetten ebediyen çıkarmayı ilke edindiğı için dinsel unsurları ekonomik dayanaktan yoksun bırakarak aylıklı memur hâline getirmiştir. Osmanlı devlet felsefesi devlet gücü dışında hiçbir otoriteyi tanımadığı için, Sünni Müslümanlığı bir devlet memurluğı gibi kullanmış, onu devleti çıkarları doğrultusunda çalıştırmıştır. Fetva müessesesi dinin devlet içindeki yerini belirlediğı gibi padişaha tanınan haklar da bu yerin sınırlarını belirgin biçimde çizmiştir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı İslam anlayışı, Batı'daki reformdan daha sağlam, daha ileri bir hukuk anlayışıdır. Ancak bu durum Osmanlı'nın dinsel özellik taşımadığı anlamına gelmez. En basitinden şeriatın temelindeki kişisel çıkarların, toplum çıkarları ile çatıştıkları yerde toplum çıkarlarının öne çıkması* düşüncesi Osmanlı devlet anlayışı ile dinin uyuştuğı noktalardan biridir. Ancak bu uyuşma hiçbir şekilde 'Osmanlı din devletidir.' düşüncesine yol açabilecek bir görüntü vermeyecektir.

Osmanlı İmparatorluğı'nun talancı bir düzene sahip olduğu iddiası da Kemal Tahir'e göre yanlıştır. Bir toplumun sürgit talanla yaşamayacağını, çünkü talan edilen toplumların talan edileceklerini bildikleri hâlde sürgit üretim yapamayacaklarını bizzat Marx söylemektedir. Osmanlıların Söğüt'ten Bursa'ya kadar olan 60 fersahlık mesafeyi ancak 60 yılda geçtikleri, daha öncede bir bu kadar süre Söğüt'te buldukları düşünülürse bu iddianın açık bir iftira olduğu görülmektedir. Söğüt'ten Bursa'ya 60 yılda gelen Osmanlılar, bu topraklarda talan değil sosyal adalet, yaşama güvenliği, yeni devlete eşit olarak katılma hakları getiriyorlardı. Orhan Bey zamanında ele geçirilen kalelerin büyük çoğunluğu köylüleri gönüllü olarak Osmanlılara katıldıkları için tekfurları tarafından ister istemez teslim edilmiş kalelerdi. Gene Osmanlılar, bu tekfurların büyük çoğunluğunu bu kalelerin başında bırakmakta bir sakınca görmemişlerdir. Osmanlılık talana dayansa idi Bizans

9. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık-Bizans, s. 411-416. *'Fitne, katilden beterdir.' anlayışı.

köylülerinin Osmanlılara katılması düşünülmezdi. Kendilerini talana gelen güçlere karşı üreticiler en azından basit bir direnme göstermelidirler. Bu direnmenin olmaması Osmanlıların önerdikleri düzenin kendi yaşadıkları düzenden daha yaşanılır olması ile açıklanabilir. Başka

deyişle kendi dininden ve kanından olan tekfuruların yerine Osmanlı'nın geçmesi Bizans köylüsü açısından kimin talancı olduğunu, daha hafif deyimle kimin yanında yer almanın kendi menfaatlerine olduğu hakkında bir ipucu vermektedir. Bizans'ın ve Balkanların Hristiyan halkı sömürüye yeltenen beylerini bırakıp, Osmanlılığın getirdiği insan onuruna saygılı ve sağlamca yaşama güveni veren düzeni seçmişlerdir. Osmanlı toprak düzeninin getirdiği devlet gücünün bölünmezliği görüşü, Batılı bakış açısıyla talancı bir davranış gibi görünecektir. Ancak Osmanlı sistemindeki müsadere uygulamaları devletin -yani toplumun- çıkarlarını kişisel çıkarlardan üstün tutma anlayışının zorunlu bir sonucudur. Bu noktada kişisel mülkiyet anlayışı Batı'daki kişisel mülkiyet anlayışıyla benzememektedir, benzemek zorunda da değildir.

Osmanlı'nın despotik bir devlet olduğu da Kemal Tahir'e göre yanlıştır. Despotluğun gerçekleşebilmesi için başta bir despot, yanında da Batılı anlamda aristokratik bir dayanak ve bir çıkar temeli olması gerekir. Ancak Osmanlı'da devleti üç unsur temsil etmektedir ve üç unsur da devlette aynı ölçüde pay sahibidir. Padişah, askerler ve sivil kadrolar birbirleri ile karşılıklı uyuşma hâindedirler. Uyuşmanın bozulduğu anda bu üçlüden ikisi bir olup diğerini alaşağı edebilmektedir. Hatta bu çatışma kimi zaman padişahın canını kaybetmesine de yol açabilmektedir. Bu durumda bir despotizmden söz etmek yanlıştır. Padişah canının garantisinin olmadığı bir devlet düzeninde padişah despotizminden bahsetmek mümkün değildir. Kemal Tahir'e göre Marx'ın Doğulu merkezî devlette var olduğunu iddia ettiği genel kölelik de Osmanlı'da yoktur. Sınıfsal sömürme düzenine dayanmayan Osmanlı sistemi kişinin genel köleliği yerine silahlı hür köylünün varlığını korumuştur. Bu silahlı hür köylüler aynı zamanda devlet kadrolarının da ana kaynağını meydana getirmektedir. Eğitim olanakları herkese aynı ölçüde sağlanmakta, fırsat eşitliği yaratılmaktadır. Sıradan köylü çocuğuna sadrazamlık yolu açılabilir. Genel esaret kavramı ATÜT devleti için ortaya atılmış bir kavram olsa da hem Osmanlı üzerinde hem de ATÜT devleti üzerinde kullanılış biçiminde belli yetersizlikler görülmektedir, ifade ettiği olayı tam olayı tam açıklayamamakta, daha açıklayıcı bir terimin eksikliğini hissettirmektedir.¹⁰ Osmanlı'da kullanıldığı biçimiyle genel esaret kavramı yanlıştır. Osmanlı'da Batılı anlamda köle bulunmamaktadır.

ATÜT tanımlaması çerçevesinde ortaya atılan bir kavram da 'durgun toplum'dur. Tanım genel olarak ATÜT devletinde düzenin durgundonmuş bir yapı sergilediği ve değişmeye kapalı olduğu şeklindedir. Gerçekte ATÜT devletleri çağlarına göre çok ileri bir sıçrama gerçekleştirdikleri için, geline aşamanın korunması için takınılan tutumlar ATÜT'te ilerlemenin durduğu, gelişme ve değişmeye kapıların kapandığı eleştirisini getirecektir. Aslında durgunluğun değil bizzat ATÜT devletinin kendisi büyük bir değişimin göstergesidir. Kemal Tahir'e göre "Yaşayan toplumlar kesinlikle durgun olamazlar. Toplumlarm durgunluğu tarihsel dönemlerde sosyal olaylara göre değişir ve temeldeki gözle görülmez değişmeler, bir süre sonra gözle ister istemez görülür değişmeler haline gelir!" Yani ATÜT devleti de durgun görüntüsünün aksine değişme içindedir.

Ancak Osmanlı Devleti'nin daha farklı bir görüntü içinde olduğu görülmektedir. "Osmanlılık Asya üretim biçimi temeline dayanarak Doğulu toplumlarm, tıpkı Batılı toplumların kendi şart

10. Baykan Sezer, Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul, 1979, s. 60.

11. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 369.

ları içinde yapabildikleri reformürönesansı, doğuda yapabilmiş çok önemli bir tarih olayıdır"² Bu noktada Kemal Tahir'in belirttiği türden bir reformu yapabilmiş olan Osmanlılığın 'durgun toplum' etiketini yemiş olması haksız bir yakıştırma olmaktadır. Buradaki reform, ATÜT'ün kendi içinde gerçekleştirdiği bir reformdur. Doğu devletinin temel özelliklerinde köklü değişikliklere gidilmiştir. "Osmanlı reformu bir anlamda Marx'ın Asya üretim tipi toplumlarının değişmezliğini kendisi için geçersiz kılarken, bir yandan da bu toplumların temel sıçrayışlar yapmadıkça çökmeye mahkûm oldukları yargısını hayatıyla doğrulamıştır!¹² Kemal Tahir'deki ATÜT reformu düşüncesi Osmanlı'nın kendine özgü bir yapısı olduğu, ATÜT'ten daha farklı bir yapıda olduğu düşüncesine götürecektir. Bu düşünce önceleri henüz ATÜT kavramını terk etmeden önce kendisini'bozuk bir ATÜT'seklinde gösterirken, daha sonra Kemal Tahir, Osmanlı'nın ATÜT devletinden de farklı bir yapıda olduğunu belirtecektir.

Kemal Tahir Osmanlı Devleti'nin Doğu-Batı çatışması içinde açıklanması gerektiğini vurgulamaktadır. Kemal Tahir'e göre "Her şeyden önce Doğu-Batı ayrımını koymak, araştırmalara ondan sonra girişmek şarttır. Böyle yapılmayıp işe klasik anlamda, ekonomik temel ve sınıflar açısından yanaşmaya kalkmak, bir çeşit Batılısömürgeci oyununa düşmek olur."¹⁴ Kemal Tahir bu anlamda sınıf çatışması kuramı yerine'Doğu-Batı çatışması'inde geçerli bir açıklama bulunabileceğini belirtmiştir. Marx'ın sınıf çatışması kuramına karşılık Kemal Tahir'in altını çizdiği bu düşünce toplumlararası ilişkilerde karşılaşılan durumları ve toplum içi olayları açıklama çabalarında yeni ve farklı bir ele alış olarak görülmektedir. Kemal Tahir'e göre "Doğu-Batı çatışmasının binlerce yıldır Rumeli- Boğazlar-Anadolu topraklarında görülmesi üzerinde de ayrıca durmak gerekir."¹⁵

Kemal Tahir'e göre" Osmanlı'nın tarih yüzüne çıkışı, yüklendiği, yüklenmek zorunda bulunduğu misyon nedeniyledir. Bu misyon, bulunduğu mıntıkeyi, bu mıntıkanın gerilerini -Doğuları-soyguncu Batı'ya karşı savunma görevidir/'⁶ Kemal Tahir bu anlamda Osmanlılığın temel görevini belirtmektedir. "Osmanlılar, tarihin kendilerine yüklediği temel ödevi -Batı sömürsüne karşı Doğuyu korumak ve savunmak ödevini- güçleri yettiği sürece gözlerinden hiç uzaklaştırmamışlar, Batılılarla her karşılaştıkları yerde, bu ödevi yiğitçe sadık kalmışlardır. Doğu ile Batı arasındaki her boğuşma, Batılı sömürünün Doğu'yu, fırsat buldukça utanmaz bir hırsıyla soyması boğuşmasıdır. Bu boğuşmada, sulh içinde bir arada yaşama yasası katıyen söz konusu olamaz... Bu anlamda Osmanlılar için Batı'yla anlaşma kabul edilemezdi. Osmanlılar salt güçleri yettiği dönemlerde değil, güçsüz düşmeye başladıkları dönemlerde bile bu ödevlerini biran bile savsaklamamışlar, çoğu zaman, artık yenik düşeceklerini bile bile yeni boğuşmalara atılmaktan çekinmemişlerdir'.¹⁷ Kemal Tahir düşüncesinde Osmanlılık siyasetinin ne anlama geldiği bu anlamda açıklığa kavuşmaktadır. Bu yorum Osmanlı Devleti'nin dünya tarihindeki yerini de ortaya koymaktadır. Kemal Tahir'in getirdiği tanımlama, kapsayıcı bir tanımlama olma özelliği ile de diğer tanımlamalardan ayrılmaktadır. Feodal ya da Asya Tipi Üretim Tarzı modelleri belli bir yapılanmayı açıklamakla birlikte bu yapının içine oturtulacağı bir bütünlükten uzaktırlar. Kemal Tahir'in getirdiği açıklama biçimi, altının bu biçime göre doldurulabileceği mantıksal bir bütünlük sunmaktadır. Osmanlılığın feodallığının ya da ATÜT olmasının ne gibi toplumsal şartların sonucu olduğunu hangi süreçlere dayandığını açıklamak güçleşirken, Batı sömü

13. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık-Bizans, s. 143.
14. Age, s. 364.

15. Age, s. 628-629.

16. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık-Bizans, s. 474.

17. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık-Bizans, s. 459.

rüsünü önleme üzerine kurulmuş bir dünya devleti tanımlaması, altının bu mantığa göre doldurulabileceği bir açıklama biçimini beraberinde getirecektir. Başka deyişle bu mantık içerisinde siyasal yapının mantığını kavramak daha mümkündür. Bu nedenle Kemal Tahir'in getirdiği tanım basit ve genel bir tanım değil, aksine açıklayıcılığı olan, bu imkânı kendi içinde barındıran bir tanımlama şeklidir.

Kemal Tahir'e göre "Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu'yu savunma misyonu başlı başına bir aşamadır... Orta-Asya Türklüğü'nün Devlet anlayışıyla Arap Müslümanlığının din anlayışını da alıp dünya İmparatorluğuna yarar müesseseler haline getirmek için değiştirmişler, geliştirmişlerdir. Bu durum Marks'ın Doğulu toplumlar değişken olamazlar hükmü üzerinde de yeniden durmamızı gerektirmektedir. Osmanlılık tarih yüzüne çıktığı tarihsel dönemde, klasik Doğu toplumlarının reformlar, Rönesanslar yapabilme gücüne sahip olduklarını ispatladıktan başka, sıçrama yeteneğine sahip olduğunu da ispatlamıştır,"¹⁸

Kemal Tahir'in belirtmek istediği romantik bir geçmiş özlemi, geçmişe dönüş ve onu yeniden canlandırma isteği değildir. Emperyalist bir amacı da yoktur. Doğu-Batı çatışmasının bugün aldığı biçim yeni bir siyaset gerektirmektedir. Batı dünya egemenliğinin görüntüsü ve bu egemenlik altında sömürülen toplumların durumu, bu sömürüyü ortadan kaldıracak yeni bir önerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Batı'nın sömürüyü devam ettirmekten ve kurulu düzenin sorgulanmasını engellemekten başka bir amacı ve önerisi yoktur. Yeni bir öneri ancak Doğu toplumlarından gelebilecektir. Bu önerinin Doğu toplumlarından geleceğini belirten Kemal Tahir, bunların içinde bu konuda en tecrübeli, bu işi başarabilecek birikime sahip olan Anadolu insanının varlığını savunmuş/geleceği kuracak Anadolu insanının taşıdığı cevheri'vurgulamıştır. Osmanlılık deneyinin insanımızın bu özelliğini pekiştirdiğini, devlet kurma yeteneğine sahip olan Anadolu insanının Osmanlılık ile bir dünya devleti tecrübesi kazandığını da vurgulamıştır.

Bugün içinde boğuştuğumuz sorunların aşılması için belirttiğimiz bu tecrübenin göz önünde bulundurulması gerekmektedir, insanımız yaşadığı tarihsel süreçte belli özellikler kazanmış, belli bir birikime sahip olmuştur. Ancak bu birikimin doğru kullanılması, oluşum sürecinin doğru anlaşılmasına bağlıdır. Kemal Tahir düşüncesinde tarihimizin, özellikle Osmanlı tarihinin vurgulanmasının nedeni budur. Üzerimizde taşıdığımız mirası kullanabilmemiz, bu mirası nasıl kazandığımızı bilmemizle olacaktır. Bunun bilinmesiyle bu mirasın kazandırdığı birikimden hareketle, yenedünya düzeni adı altında ortaya konulan sistemin tıkanıp yerde, bu çelişkileri çözebilecek yeni bir siyasetin oluşturulması mümkündür. Kemal Tahir ısrarla bunun gerekliliğini vurgulamıştır.

18.

Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık-Bizans, s. 491.

Kemal Tahir'in Türk düşünce dünyasında en çok tartışılan isimlerden biri olmasının nedeni, Türk tarihinin en spekülâtif, en ayırıcı ve uzlaşılması zor konularına kapsamlı ve yön çizici şekilde girmiş olmasıdır. Zira düşünce hayatımızı kuran olgular tarih ve kültür yoğunluklu anlamlara bağlı olduğundan, saflaşma ve tartışma kendisini daha çok kültür ve toplumsal değişim üzerinde göstermekte, dolayısıyla Kemal Tahir'e yönelik bakışımız da tarihin ve kültürün karşısındaki duruşumuza sıkı sıkıya bağlı olmaktadır. Bu durumda öncelikli olan bizzat Kemal Tahir mi yoksa özcülükevrensellik, batılılıkyerellik, gelenekmodernlik gibi kavramlarla olan hesabımız adına Kemal Tahir'i tekrar tekrar konuşturmak mıdır? Aslında her ikisinin de ciddi oranda geçerlilik payı olduğunu belirtmeliyiz. Zira Kemal Tahir bir yandan Türkiye'nin tarihsel olgusal (gerçek) meselelerini seçer ve bunun çerçevesini oluştururken kendi entelektüel kimliğini inşa eden hazır (tarihsel) ve acil problemleri devralmakta, ama diğer yandan bu meseleleri paradigma oluşturucu bir inandırıcılık gücüyle entelektüel söylem 'piyasasına' kazandırmaktadır. Bu tespiti kanıtlamak için Selahattin Hilav'ın ifadesi oldukça açıklayıcıdır: "Bugün en basit bir eleştirme yazısı yazmadan önce, hemen herkesin Osmanlı toprak düzeninden, reayadan, berayadan, İlmîyeden seyfiyeden, mülkiyeden söz etmesi; feodalite sorununa değinmesi; ilerçilikgericilik üzerinde düşünmesi; ideoloji ve Marksizm çatışması üzerinde durması

Kemal Tahir'in yaptığı çalışmaların sonucudur."1 Bu belirlenimin gösterdiği çarpıcı ve bir o kadar da ironik durum, yerelci ve Batı karşıtı olmakla eleştirilen bir insanın aslında Batı düşüncesinin devrimci fikirlerini, Türkiye'nin 'batıcılarının' çoğundan önce ve derinden kavramış olması gerçeğidir. Türk siyasi kültürünün özgüllüğünü gösterebilmesindeki başarının ardında da aslında bu iki dünyanın (Batı'nın ve Doğu'nun) ufuklarını kavrayan bir düşünce zenginliği yatmaktadır. Ama daha önemli olanı, Kemal

Tahir'in, sahip olduğu bu derin entelektüel donanım sayesinde toplumsal değişim olgusunun özgünlük ve evrensellik imkânlarını kendi görüşünde gerçekçi bir şekilde birleştirebilmiş olmasıdır.

Söz konusu özgüllük ve evrensellik problemi, Avrupa modernleşmesinde meydana gelen kapsamlı toplumsal, ekonomik ve siyasal değişimlerin bir model olarak evrenselliği karşısında, bu dönüşümlere ve bunların evrenselliğine bir cevap ve karşı koyuş olarak ortaya çıkan yerel kültürel kimliğin ve deneyimlerin özgüllüğü şeklindeki 'kadını' tartışma olarak betimlenebilir. Modernliğin/Batılaş- manın getirdiği sosyal, politik örgütlenme tarzı karşısında edebî bir tarih anlatısının inşa etmeye çalıştığı imgesel ve duygusal alanın işlevi, edebî olmaktan çok tarihsel bir problemdir. Kemal Tahir bu alanın sadece inşası için değil gerçekçi bir şekilde keşfi ve ifşası için çaba sarf etmiş bir düşünce adamıdır. Bu bakımdan onun tarih görüşünü anlayabilmek için roman ve "romancının ödevi" hakkındaki fikirlerine eğilmek gerekmektedir.

Kemal Tahir'in romanlarını oluştururken Türk toplumu ile köklü, derin ilişki kurma çabası, romancı kimliği yanında düşünür kimliğini de ortaya çıkaracaktır. Amacı çalışmalarından elde ettiği sonuçları romanlarında kullanmaktır.² Toplumsal gerçeklikle sıkı bir ilişki içinde girişilen roman yazımı,

1. Selahattin Hilav, Edebiyat Yazıları, s. 110.

2. Ertan Eğribel, "Kemal Tahir'de Roman ve Toplum Gerçekliği Açısından Yöntem" s. 77.

Türkçenin otantik ve özgün olanaklarının ustaca kullanımı ile birleşince düşünce üretimi ve paylaşımı konusunda son derece yaratıcı ürünler verebilmesini mümkün kılmıştır. Başka bir ifadeyle Umberto Eco'nun "roman fikirlerin kral yoludur"³sözünün Türk edebiyatındaki timsali Kemal Tahir romanlarıdır diyebiliriz. Bu konudaki başarısının anahtarı kanaatimizce sadece derin tarih bilgisiyle edebî yeteneğini birleştirmiş olması değil, "drama düşmüş insan" dediği mikropsikolojik düzey ile makrokültürel ve siyasal alanın dramı arasındaki dolayımı yetkin bir sosyal bilimci kavrayışıyla bütünleyebilmiş olmasıdır. Çağdaş sosyal bilimlerin yöntemsel yeniliklerinden biri olan mikro ve makro (birey ve toplum) arasındaki yapılaşma⁴ prensibini daha 1960'ların Türkiye'sinde kullanabilmiştir. Bu bakımdan roman anlayışında beliren iki temel boyutun altı çizilmelidir. Berna Moran'a göre bunlar, a) Türk romanında insanın ve toplumun dramı ve b) Türk romancısının (toplumsal) ödevidir.⁵ Burada dram sözüne özellikle dikkat edilmelidir. Çünkü bireyin dramatik hikâyesini işlemek roman türünün temel özelliği olarak sunulmaktadır. Bu da roman için toplumsal olandan çok bireysel olanın önemli olduğu şeklindeki Batılı roman tanımını Kemal Tahirlnde paylaştığı izlenimini vermektedir. Hatta bizdeki "devletçiliğin, tedirgin kişi psikolojisini engellediği ve dolayısıyla romanın gelişmesini engellediğini" söylerken aynı düşünceyi görürüz. Ancak düşüncesinin ve romanlarının bütününe bakıldığında bireysel ve psikolojik durumların gerekli, ama sadece araç mahiyetinde işlevsel tutulduğunu görmekteyiz. Başka bir ifadeyle drama düşen birey aslında derin bir tarihsel, toplumsal trajedinin bütünlüklü resmini sunabilmek için bir kanıttan ibarettir genellikle. Bireye başvurmasının ikinci bir nedeni, sık sık vurguladığı "Türk İnsanının (köylüsünün) çile çekme ve azla yetinme gücünün tüm çelişkileri sonuçsuz bırakmasının aldığı tarihsel yol ile Batıdaki sınıf çatışması, toplum içindeki insanın yalnızlığı gibi batı insanının dramının aldığı yolun uzlaşmazlığını göstermektir. Görüleceği üzere nihai noktada amacı toplumsal olanı anlatmaktır. Zira sınıfın olmadığı, çatışmanın olmadığı dolayısıyla yalnız İnsanın olmadığı bir toplumda romancının ödevini daha gerçekçi bir temele oturtmayı önermektedir.

Batı'da orta sınıfın güçlendiği ve Orta Çağ dünya görüşünün yerini, bireyin değer kazandığı yeni bir dünya görüşüne bıraktığı bir çağda ortaya çıkan roman, her şeyden önce burjuva felsefesinin, değerlerinin egemen olduğu bir toplum içindeki bireyin serüvenini (dramını) işler. Gerçi Kemal Tahir'e göre de roman drama düşmüş insanı anlatır ama, Batı romanındaki dram sınıf çatışmasından, toplum içindeki insanın yalnızlığından kaynaklandığı için bizim insanımıza uymaz.⁷ Uymaz, çünkü "çile çekme ve azla yetinme gücü" dediği özellikler bir insan tasviri olmaktan daha çok kurumsal, kültürel ve ekonomik tarihimizi aydınlatmaya yarar. Örneğin Batılaşmanın Türkiye'de burjuva yaratmakta başarısız olmasına karşın nasıl olup da devleti kapitalistleştirdiği en iyi böylesi bir insan tipinin toplumsal hâliyle açıklanabilir. Bu bakımdan

onun ilgilendiği, "Türk insanının tarihsel gelişimi içinde ekonomik- sosyal oluşunun kişi özelliğidir."⁸ Bu perspektif sayesinde sosyolojik anlamda toplumbirey ikiliği aşılmakla kalmayıp aynı zamanda edebî yaratım olan karaktertip ikiliği de aşılmıştır. Şöyle ki gerek Murat Belge gerek Berna Moran genel olarak Türk romanında ve özel olarak Kemal Tahir romanlarında karakteri birey) yerine belli bir toplumsal/siyasal kimliği temsil eden (toplumsal) tiplerin

3. Bkz. Umberto Eco, "Roman Fikirlerin Kral Yoludur" Dergâh, cilt: 1, Sayı: 2.

4. Çağdaş sosyal bilimlerde bu iki düzeyin anlamlı karşılıklılığını gösteren önemli örnekler olarak A. Giddens'in yapılaşma kuramı; bkz. Anthony Giddens, Toplumun Kuruluşu, Bilim ve Sanat yayınları, Ankara,

1999 ve N. Elias'ın psikolojumsal ve sosyolojumsal düzeyleri birleştirerek analiz ettiği uygarlık çözümlemesi gösterilebilir. Bkz. Norbert Elias, Uygarlık Süreci, cilt: 1, Çev. Ender Ateşman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

5. Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, s. 132.

6. Kemal Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 74-75.

7. Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, s. 133.

8. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 313.

ağır bastığını, dolayısıyla bunun da romanın edebî yönünü zayıflattığını belirtmektedirler. Moran'a göre Kemal Tahir'in yaptığı, kişinin aile çevresi, çocukluğu, aşkları gibi kendine özgü olan özel yaşamına eğilmemek ya da uzaktan değinmek, buna karşın bu kişileri belli bir partinin, topluluğun ya da grubun bir üyesi olarak ele almak ve özel yaşamları yerine parçası oldukları bütün içindeki yaşamları yansıtmak.⁵ Murat Belge ise Kemal Tahir romanlarının tezli, tip yoğunluklu oluşunu ve toplumcu/ gerçekçi niteliğini kategorik olarak olumsuzlamaz. Ancak bu üslubun, romanın ortaya çıkış koşullarının da inkârı anlamına geldiğinden romanın varlığını ve geleceğinin inkârını doğurduğunu belirtir.¹⁰ Bu yaklaşımlar "bizim edebiyatımız için işin jenerik öznesinin bir benlikte başlamadığı, daha çok bir "biz"den ifade bulunduğu"¹¹ yargısını kerteriz noktası yapan genel bir eğilimin yansımalarıdır. Ancak bu eleştiriler Kemal Tahir'in pozisyonunu daha da meşrulaştırmak için fazladan sebep yaratmaktan öte faydalı değildirler. Şöyle ki romanın Batı çıkışlı olması üslup ve teknik olarak tamamen Batılı olmasını/ kalmasını gerektirmez. Kaldı ki herhangi bir kültürel, sanatsal türün varlığı için geçerli tek bir evrensel kriter dayatmak günümüz kültürel yönelimlerini ve Batı dışı modernlik deneyimlerinin meşruluğunu inkâr anlamına gelir. Söz gelimi yıllardır tekrarlanan "Perspektif yoksa resim yoktur" "Burjuva yoksa sivil toplum yoktur." yargıları bugün ne kadar eleştiri götürürse, "Karakter yoksa roman yoktur." demek de o kadar yanlıştır. Kemal Tahir'in değeri de zaten bu bakışın hastalıklarını düzeltmek için ömür tüketmiş bir insan olmasıdır.

Kemal Tahir'in, romanlarında teoriyi kendi gerçeklerimize doğru aşmak şeklindeki bir eğilim içinde olduğunu görüyoruz.¹² Bu amaçla romanlarında ve notlarında kendi gerçekliğimizin tasviri amacının öncelikli yer tuttuğu rahatlıkla gözlenebilmektedir. O, "... gerçek tarih bilgisiyle bu tarih bilgisini engelleyen ideolojinin çatıştığı noktayla ilgilenmiş bir kişidir."¹³ Kemal Tahir, romanlarındaki ve düşüncelerindeki gerçekçiliğini şu düşünceler üzerine temellendirir:

Türkiye'deki modern fikirlerin gerçekçi olmadıkları, çünkü bu fikirlerin hiçbirinin halk hareketine dayanmadığı, ayrıca sosyolojinin henüz gelişmemiş olması dolayısıyla sosyolojinin boş bıraktığı yeri romanın doldurması gerektiği, bu yüzden de roman pure denen türün bizde yazılamayacağı. Bu görüşleri ışığında onun neden "insanı anlatan biricik ve en büyük bilim"¹⁴ dediği tarihe ilgi duyduğunu ve romanlarında tarih temasının neden bu denli yoğun işlendiğini anlayabiliriz. Ayrıca buradan onun "Türk romancısına yüklediği misyonu da kavrayabiliyoruz. Toplum meselelerine derinlemesine giren bir roman geleneğinden mahrum olan Türk romancısı, toplumsal gerçekliğini tüm boyutlarıyla ele alan toplum bilimlerinin de istenen boyutlarda olmamasından kaynaklanan açığı kendi yapacağı araştırmalarla kapatmak zorundadır. Toplum bilimleriyle ve özellikle tarihle yakından ilgilenmesinin nedeni yeterli ve işe yarar bilgiyi söz konusu alanlarda yurdumuzda yapılmış çalışmalarda sağlamanın güçlüğü sonucudur. Bunun ötesinde Türk toplumunun geçirmiş olduğu tarihi ve toplumsal gelişme çizgisinin Batılı toplumlardan temelde farklı olması da romancının hazır açıklama ve şablonlara uymayan bir yapı ile karşı karşıya olması, onu, sorunu bütün yönleri ve tarihi boyutu içinde, gerçekliği elden bırakmadan kavrama durumunda bırakmıştır"¹⁵ Ancak burada gerçekçi roman (gerçek olayı anlatan değil, anlattığı gerçek olabilecek olan) ile toplumsal gerçekliği sosyal bilimsel kavrayış temelinde anlatan roman arasında biricisini ikin

9. Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, s. 135.

10. Murat Belge, Edebiyat Üzerine Yazılar, s. 79.

11. Ulus Baker, "Ulusal Edebiyat Nedir?", s. 7.

12. Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir Gibi Yerli Bir Entelektüeli Doğru Anlamanın Yolu Düşünsel Konumunun Farklılığını Kavramaktan Geçer", Doğu Batı, sayı: 11,1991 s. 49.

13. Selahattin Hilav, Edebiyat Yazıları, s. 116.

14. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 255.

15. C. Yazoğlu-B. Sezer, Notlar- Sanat Edebiyat, "Önsöz", s. 6.

cisine feda eden bir tercih kendisini göstermektedir. Bu tercih Kemal Tahir'in romancıya yüklediği ödev doğru kabul edilirse makul karşılanabilir. Ancak "gerçek tarih bilgisiyle bu bilgiyi engelleyen ideoloji arasındaki çatışmada"gerçeğin yanında olmamız isteniyorsa romanın son tahlilde gerçeklikle ideoloji arasında her zaman ideoloji ucuna kaymaya meyilli bir iş olduğunu da kabullenmek gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'de herhangi bir halk hareketine dayanmadığını söylediği fikirlerin bu yüzden gerçekçi olamayacağını söyledikten sonra, romancının ödevi (ben bundan ideoloji üretmeyi anlıyorum,) gerçekçi olabilir mi? Bu çetrefil sorunlar tabii ki Kemal Tahir'in gözünden kaçmamıştır. Ona göre, "Bir toplumda sanatçı olarak ortaya çıkma durumunda olan romancının görevi, sadece tarihi bilmekle sınırlı değildir. Yazar kendi tarihi geçmişine ilişkin yorumları yeri geldiğinde aşmasını bilmelidir."¹⁶ Yani, gerçekliğin değişkenliği, onu aşan ve yeniden üreten bakışın da gerçekçi olabileceği anlamına gelir. Yalnız burada elden bırakılmaması gereken, neyin duruma ve zamana göre değiştiği, neyin kalıcı bir gerçeklik özelliğine sahip olduğunu bilmektir. İşte romancının gerçek ödevi de tarihteki bu kalıcı gerçeği yakalamak anlamındaki gerçekçiliktir.

Romanlarından ve notlarından anlaşıldığı kadarıyla Kemal Tahir'in genel yaklaşımını ve yazınsal çabalarındaki temel amacı şöyle özetlemek mümkündür: Hazır modeller sorunlarımıza çözüm olamamaktadır. Örneğin Batılılaşma 'çift gerçekli'bir toplum yaratmıştır. Oysa ulusal bütünlüğümüz, Türk gerçekliğinin yeniden anlaşılmasıyla, diğer bir ifadeyle somut gerçekliğin zihinsel olarak yeniden inşasıyla sağlanabilir.¹⁷ Bu amaçla iki konu üzerinde yoğunlaşır, birincisi, AnadoluTürk toplumunun kendine özgü yanlarını araştıran ama klasikTürk Marksist düşüncesi tarafından hemen hiç eleştirilmeden bir yana atılmış olan yerli ve yabancı eserleri irdelemek; ikincisi, Marks, Engels ve izleyicilerinin eserlerinde Doğu'ya ve Türk toplumuna ilişkin ne varsa hepsini yeni bir gözle okumaktır.¹⁸ Kemal Tahir'in üzerinde en fazla durduğu çalışmalar, Fuat Köprülü'nün araştırmalarıydı. Ayrıca, Prof. Ömer Lütfü Barkan'ın, Mustafa Akdağ'ın, Halil inalcık'ın, Uzunçarşılı'nın eserlerini ve ayrıca Netayic'ül-Vukuatyd da Cevdet Paşa Tarihi gibi kısmen bilimsel ve eleştirici bir görüş taşıyan kitapları sürekli olarak okuyordu.¹⁹ Diğer yandan Batı'dan beslendiği temel kaynaklar, Marx ve Engels'te, Doğu toplumları ve dolaylı olarak Osmanlılık ile ilgili görüşleri araştırması sırasında karşısına çıkan iki kitap, Kari A. Wittfogel'in Fransızcaya çevrilen OrieniaiDespotism:A ComparativeStudyofTotalPower\ (Yale University Press and Oxford University Press, 1957) ve Mısırlı Marksist düşünür Abdül-Malek'i l'Egpyte, SocieteMilitaire adlı eserleridir. Özellikle ikincisi, Kemal Tahir üzerinde, irdelediği sorunlar bakımından kesin bir etki yapmıştır denilebilir. Bu eserler aracılığı ile Kemal Tahir, Marx ve Engelsin Doğu toplumları konusunda, o güne kadar klasikTürk Marksist düşüncesinde geçerli olan görüşlerden farklı açıklamalar ve yorumlar getirmiş olduğunu öğrendi. Yine bu eserler aracılığı ile Kemal Tahir'in uzun süredir üzerinde durduğu ve araştırdığı bir konu belgelenmiş oluyordu. Bu konu, genellikle Doğu ve özellikle Anadolu Türk toplumunun ekonomik temeliyle ilgiliydi yani mülkiyetin biçimiyle ilgiliydi. Başka bir deyişle Kemal Tahir, Doğu toplumlarında özel toprak mülkiyetinin var olmayışına Marx ve Engelsin de dikkat ettiklerini açıkça görmüştü. Türk tarihi konusunda araştırma yapanların üzerinde durdukları ama bir bilimsel çalışma ve araştırma varsayımı olarak kullanıp mantıki sonuçlarına ulaştıramadıkları bu belirlenme, Kemal Tahir için bir çeşit"anahtar"dı. Yazar, bu "anahtarla, Anadolu Türk toplumunda feodalitenin olmadığını, bu üretim tarzından tamamen farklı olan Doğu Despotluğu ve Asya Tipi Üretim Tarzı ile hem geçmişimizi hem de içinde yaşadığımız sosyal gerçeği bütün boyutlarıyla (ekonomik, sosyal, hukuki,

16. Mustafa Kemal Şan,"Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası, s. 181.

17. Mehmet Karakaş, "Bozkırdaki Çekirdek: Köy Enstitüleri Tartışmalarına Farklı Bir Bakış", s. 233.

18. Selahattin Hilav, Edebiyat Yazılan, s. 98.

19. Avner Ziss, "Kemal Tahir ve Tarihi Kavramak", Türkiye Defteri, Sayı: 9, Temmuz 1974.

politik, ahlaki, artistik) açıklamanın, hiç olmazsa açıklamayı sağlayacak yaklaşımların elde edilmesinin mümkün olduğunu düşünüyordu.²⁰

Bu çabalar ilk bakışta onun gerçekçi, özcü ve kültüralist²¹ yanıyla çelişiyor gibi durmaktadır. Zira özgün olduğunu düşündüğü Osmanlı ve Türk toplumsal "bünye"sinin analizi için Batılı

kaynakları, özellikle Marksist Asya Tipi Üretim Tarzını (ATÜT) kullanması eleştirilmektedir. Osmanlı'nın feodalliğini reddederken kültüralist, ama ATÜT'ü kullanırken akültüralist bir yaklaşımı seçmesi çelişik bir tutum gibi durmaktadır. Ancak Kemal Tahir, ATÜT hakkında yazdığı her bir yazısında bu modeli olabildiğince yerleştirmek ve Osmanlı toplumsal yapısının özgün özelliklerinin önüne geçirmemeye dikkat etmenin de ötesinde ATÜT'ü aşmış durumdadır. Ona göre "...somut gerçeklik ile teori arasındaki ilişkinin tek yönlü bir belirleme ilişkisi yoktur. Kemal Tahir'e göre teori somutu belirlediği ya da dönüşüme uğrattığı ölçüde, somut gerçeklikler de soyut teoriyi dönüşüme uğrattır.²² Ona göre teoriyi, yani Marksist tarih teorisini, Osmanlı-Türk toplumunun kendine özgü tarihsel ve toplumsal koşullarının ortaya çıkardığı somut gerçeklikler, bize özgü somut gerçeklikler açısından, yeniden ele almak gerekir. Kemal Tahir'de bu alanda son derece özgün bir metodolojinin temellerini görmek mümkündür. Bu metod şudur: Kemal Tahir, Marksist teorinin kavramsal yapısına bütünüyle bağlı kalmış, ancak, bu yapı içinde bir teorik kavramların eklenmesinde değişiklikler yapmıştır. Bence bu, Kemal Tahir'in Marksist teoriye getirdiği önemli bir katkıdır. Burada şu noktayı kesinlikle gözden uzak tutmamamız gerekir: Kemal Tahir, Marksist teorinin yapısını bozmuş, bu yapıyı niteliksel bir dönüşüme uğratmış değildir. Onun tarih sorunlarına derinlemesine ve irdeleyici bakışı, doğulu toplumlar, Batılı toplumlardan farklı bir gelişme gösterdiği gerçeği üzerinde yoğunlaşır. Doğulu Asyatik devletlerin tarihsel ve toplumsal gelişmesi Batı'dan köklü bir biçimde yapısal farklılıklar gösterdiğine göre, teorinin de bu yapısal farklılıkları gözönünde tutacak biçimde dönüşüme uğratılması kaçınılmaz olur. Bu yüzden Doğulu toplumların bu yapısal özgüllüğünü bütünüyle açıklayabilecek bir yaklaşım gereklidir. Bu yaklaşım da Marksist teorinin teorik kavramlarının eklenmesinde bir değişikliklerle gerçekleştirilebilir. Kemal Tahir'in yaptığı işte budur.²³ Kendi sözleriyle bu farkındalığı göstermek en iyisi olacaktır: "Şimdi tekrar tekrar okuyoruz, tekrar tekrar bakıyoruz: o kadar kendimizi Batının benzeri, o kadar tıpkısı saymışız ki, Marx'ın, Engelsin eserlerindeki,-ki biz onları ezberlemeye çalışıyoruz, çünkü bu biraz da idrak etmediğimizden, yani ancak hafızlık yaparsak bir şey elde ettiğimizi zannettiğimizdendi herhalde, dikkat ettim, şimdi daha iyi farkına varıyorum- Ortadoğu ve Osmanlılık ve Doğuculuk ile ilgili bütün satırları geçmişiz. Çünkü kesinlikle ilgimizi kes

20. Avner Ziss, "Kemal Tahir ve Tarihi Kavramak"

21. iki Modernlik Kuramı adlı çalışmasında Charles Taylor, sosyal bilimler içinde sosyal değişime dair iki farklı yaklaşım olduğunu vurgular. En genel düzeyde modernliğin sosyal değişime anlam veren bir kavram olduğunu öneren Taylor'a göre, bu farklı iki yaklaşım "akültüralist" ve "kültüralist" modernlik kuramları olarak adlandırılabilir. Charles Taylor, "Two Theories of Modernity"(der) D.P. Goankar, Alternative Modernities, Dule University Press, Indiana, 89. Sosyal bilimlerin gelişimi içinde egemen konumda olan "akültüralist modernlik kuramı", modernleşme ile seküler Batı aklının ve araçsal ussallığın gelişmesini eş anlamlı tutarak sosyal değişime yaklaşır. Bu nedenle, "Modern Batıdır" "Modern sekülerdir." "Modern araççamaç ilişkisine dayalı ussallıktır." ve "Batılı olmayan öznenin modernleşmesi ancak ve ancak kendisini Batıya yaklaştırma ve benzetme ve Batılı kurumları kendi mekanında kurma ile olasılık kazanır." gibi önermeler akültüralist modernlik kuramının hareket tarzını simgeler. Buna karşın, kültüralist modernlik kuramı, sosyal değişim olgusuna yaklaşırken

modernliğe ait kurumsal süreçlerle modern benlik oluşma süreçleri arasındaki olası gerilim ve çatışmaları tanıyarak, bu anlamda da eleştirel, kültürel farklılıkları tanıyan, modern ile Batı'yı özdeşleştirmeyen ve Batı'dışı toplumlarda modernleşme sürecinin özgün ve karmaşık niteliğini anlamaya çalışan bir sosyal değişim anlayışına ve çözümlemesine sahiptir. Fuat Keyman, "Şerif Mardin'i Okumak: Modernleşme Yorumbilgisel Yaklaşım ve Türkiye", Şerif Mardin'e Armağan, Der. A. Öncü-O.Tekelioğlu, 37-38.

22. Hilmi Yavuz, "Kemal Tahir ve Marksizm"

23. Hilmi Yavuz, "Kemal Tahir ve Marksizm"

mişiz, biz Batıyla eşiz ve Batı'daki kanunlar aynen bizim kanunlardır, kabul etmişiz."24 "Oysa Atatürk'ün önemi, Marks'taki yeri, Marks'ın uğraşabildiği kadarı değil, bundan yola çıkarak Üçüncü Dünya'nın tarihine, bugününe, geleceğine Batı Şemaları'nın despotik sekterliğinden kurtularak bakabilmeyi sağlamasındandır."25

Kemal Tahir şabloncu sosyalizm anlayışına karşı çıktığı için mevcut açıklamaları zorlamıştır. Gerçeğe saygısı nedeniyle önceliği belli kalıplara, şemalara değil Türkiye gerçeğine vermiştir. Diğer bir deyişle anti Marksist olduğu için çizgi dışına çıkmış değildir. İnkâr değil, aşma ve Marksizmi zenginleştirme biçiminde sosyalizme sahip çıkmıştır. Amacı Doğu'nun ve Türkiye'nin yaratıcılığını ve ağırlığını sosyalizme katmaktır. Kemal Tahir'in Türkiye'den yana bir sosyalizmi, yerliliği savunması sömürsüz bir dünya özlemi ile birliktedir. Türkiye'de Batı'dan aktarma (tercüme) bir sosyalizm anlayışının sözcülüğü yerine, dünyada Türkiye'nin sözcülüğünü tercih etmiştir.26 Kemal Tahir'in çabası bu hâliyle sadece Türk toplumunu kendi dinamikleriyle anlamaktan ya da sosyalist idealleri Türk toplumunun siyasi kültürüne kazandırmaktan ibaret değildir, o aynı zamanda sosyalist ideallerin timsali olan bir Anadolu Türk tarzının Sömürsüz bir dünya için sunabileceği imkânları araştırmaktadır. Bu düşüncesini Batı feodalizmi ile Osmanlı kerim devleti arasında kurduğu karşıtlık (Bu onun neredeyse tüm düşüncesinin belkemiğidir.) üzerine temellendirir.

Kemal Tahir'in tarih düşüncesini ve sözünü ettiğimiz Osmanlı ve Türk toplumsal yapısının Batı feodalitesinden farkını anlamak için bakılması gereken temel eseri Devlet Ana romanıdır. Bu romanda Osmanlı Devleti'nin kuruluş günlerini anlatır. Bu çabasındaki amacını şöyle açıklar:"600 yıl geriye gitmenin sebebi, Anadolu Türk insanının temel cevherini tarihsel gelişimin çok önemli bir dönemecinde tutup incelemek, meydana vuracağı özelliklerden, bugünümüzün ve geleceğimizin zorluklarının çarelerine sağlam dayanaklar bulmaktır. Bu çareler, Anadolu Türk insanını, Batı için geçerli kalıpları dökerek, yabancı genellemelerle açıklamaya çabalayarak bulunamaz."27 Devlet Anı'da, mikro ve makro unsurlarıyla bütünsel bir tarih yorumunu görürüz. Eserin sahip olduğu temel tez şudur: Kişilerin kişilerle ve kişilerin devletle olan ekonomik, sosyal ilişkilerinden kaynaklanan sömürü olayını en alt düzeyde tutarak devleti, halk kitlelerinin kıyıcı düşmanı, sömürücülerin aleti değil, sırasında savunucusu olarak yapılandıran, devletkişi ilişkilerini bugünkü sınıflı Batı dünyasının henüz varamadığı, çok ileri, çok insancıl bir aşamaya bundan beş asır önce ulaştırmış Osmanlı düzeninin Batı'dan farklılığı bu eserin en önemli mesajıdır. Devlet Anı'da Türk tarihi ve toplum yapısı üzerinde yıllardır geliştirdiği fikirleri en olgun bir biçimde ve çok güçlü bir dil ve anlatım ustalığı ile ortaya koyan Kemal Tahir, ilk

defa açık bir biçimde toplumumuzda devletin koruyucu özelliğinin tarihî kaynaklarını açıklayarak bizde yaşanan çatışmanın Batı toplumlarında olduğu gibi sınıflararası bir çatışma olmadığını temel çelişkinin Doğu-Batı çelişme ve çatışmasında yattığını ifade etmiştir.²⁸

Burada belirtilmesi gereken, bir kuruluş anlatısı olan Devlet Ana'nın millî devletlerin gerek duyduğu, nitekim çok daha önce Jön Türklerin de yapmaya çalıştığı türden bir millî kültürün icat edilmesi çabasıyla eş tutulmaması gerektiğidir. Bu türden bakışa örnek olarak Devlet Anrıda ve Tarık Buğra'nın Osmanlık romanında da gördüğümüz Şeyh Edebalı'nın aslında Jön Türkler tarafından "millîleştirildiği" iddia edilmekte ve konu genellikle bu türden edebî üretimlerin kolektif kimliklerin yaratımında ide

24. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 313.

25. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 154.

26. Ertan Eğribel, "Kemal Tahir ve Sosyalizm" s. 73.

27. Halit Refiğ, Gerçekliğin Değişkenliği'nden den aktaran, Mustafa Kemal Şan, "Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası", s. 188.

28. Mustafa Kemal Şan, "Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası, s. 187-189.

olojik bir mutabakatın sağlanmasında bir araç olduğu şeklinde eleştirilmektedir.²⁹ Devlet Andya yoğunlaşmadan önce bu eleştirileri karşılayacak iki itirazı hemen dile getirmek gerekmektedir. Birincisi edebiyatı ve özellikle romanı millî türden bir kolektif kimlik yaratma çabası olarak kullanmak Batı dışı modernlik deneyimi yaşayan ve geç modernlik diyeceğimiz özelliği taşıyan uluslarda bir ulusdevlet kurma projesinin ürünü/gereği olarak karşımıza çıkar. Bu çabalar kurguyu gerçeğin yerine koymak ve toplumu ortak bir yapıntı duygu temelinde bağlamak amacı taşır. Kemal Tahir ise Batılaşma adındaki kurgunun unutturduğu ortak duygularımız olan tarihsel gerçekliğin ifşası peşindedir. Yani onun amacı bir kurgu ve gerçek olmayan bağlılık yaratmak değil, tersine unutturulan gerçeğin sözcülüğünü yapmaktır. Zira Osmanlı-Türk devlet geleneğinde ve onun kerametinde icat edilmeyi gerektiren bir eksik görmez. İkincisi millî edebiyatın bir modernite projesi olarak görülmesi, yukarıda romancının ödevi hakkındaki fikirlerini belirttiğimiz Kemal Tahir için kabul edilemez bir şeydir. Roman toplumu Batılaştırmak için değil, tarihsel süreklilikte değişmez olanı edebileştirerek ebedîleştirmek içindir. Gerçi edebiyat ve ebedî olan ilişkisi bir milliyetçi edebiyat üslubu bulunarak eleştirilmektedir. Buna göre "... modern milliyetçi ideolojiler iki farklı zaman kavramını aynı anda içerirler, yani epik ve modern zaman. Bilindiği gibi epik zaman destanın ya da mitosun zamanı iken, modern zaman romanın zamanıdır. Burada synchronicite yoktur, her şeyin birlikte ve aynı anda var olabileceği çok dolu, değerler, yargılar, inanışlarla yüklü bir zaman kavramıdır. Oysa modern zaman, kronolojik dizilim, sebep sonuç ilişkileri ve nedensellikler üzerine kuruludur. Modern zamanın herhangi iki noktasında aynı anda bulunmak mümkün değildir".³⁰ Bu betimleme uyarınca Devlet Ana'da epik zamanın egemenliği gözlenmekte ve bu yüzden de modern roman özelliğinin zayıflığı öne sürülmektedir. Kemal Tahir bu eleştirileri erkenden sezinlercesine İsmet Bozdağ ile yaptığı bir konuşmada şöyle der: "Batı romanı nereden kaynaklanmış? Masaldan, halk hikâyesinden mi? Tamam! Benim de masalım var, halk hikâyem var... Öyleyse romanımı oturtacağım temel var bende." Diğer yandan Devlet Ana'da göstereceğimiz gibi zaman kavramı

süreklilik, yenilenme ve sürekliliğin kendini yeniden gerçekleştirmesi gibi gerçekçi bir zaman tasavvuru vardır. Kemal Tahir bu bakımdan Batlaşmayla birlikte güç kazanan "geçmişe kaçan" ya da "geleceğe kaçan" bir idealizmden uzak, gerçekçi tarih görüşü içeren bir roman yazmıştır. Devlet Ana'm bir kuruluş romanı olması onu geçmişe ve epik zamana bağlayan bir roman yapmaz. Kaldı ki tarihsel bugünü geçmişe bağlayan tözü hedeflemek mit kavramının tam zıttı olan gerçekçiliğin adıdır.

Kemal Tahir'in Devlet Andyı yazma amacı, "Türkiye'de çökmüş bir imparatorluğun yarattığı aşağılık duygusunu silmek ve Osmanlı insan tipini, onun erdemlerini, devlet kurma yeteneğini belirtmek"tir. Devlet Ana romanı 1967 yılında yayımlanmış, 1968 Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü kazanmıştır.

Devlet Andnm başından sonuna kadar Bizans'ın ve Avrupa'nın yoz feodal ahlakının -düzeniyle birlikte- çöküşünü ve Kayı aşiretinde cisimleşen "iyilikçi"devlet anlayışı ve ahlakının yöredeki yerli halk arasına kök salmasını izleriz. Buradada bu yeni devleti kuran enerji, bilgi, deneyim, Kayı aşiretinde vardır.³¹ Devlet Ana, bir birine bağlı gelişen iki olayı anlatır. Bunlardan biri Söğüt Türklerinin genişleyerek Osmanlı Devleti'nin çekirdeğini oluşturmaları ve Söğüt'te Kerimcan adlı karakterin bireysel olgunlaşması ile siyasal gelişimi. Kerimcan'ın kişilik mücadelesi aldığı dinî eğitim ve Şeyh Edebalı'nın

29. Belge, bu iki romanda da yazarların ideolojik ve siyasi olarak milliyetçilik yaptıklarını söyler. Belge'ye göre Kemal Tahir bu milliyetçiliği "tarihî maddecilikten ödünç alınma terimlerle" yapmaktadır. Murat Belge, Edebiyat Üzerine Yazılar, s. 176.

30. B. Anderson, Hayali Cemaatler - Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılmasından aktaran Duygu Koksall, "Devlet Ana ve Osmancık: İki Kuruluş Anlatısı", s. 49-50.

31. Murat Belge, Edebiyat Üzerine Yazılar, s. 187.

yanında eğitim almaya hazırlanması önemli bir başlangıçtır. Silahşorluğu sevmeyen, okumaya aşırı derecede düşkün olan bir gençtir. Onun hayali Mısır'a, Bağdat'a, Buhara'ya gitmek, medreselerde okumak, bilginlikte ün salmaktır. Silah kullanmaya hiç heves etmez. Kerimin bu tutumuna başta annesi Bacıbey olmak üzere tüm Söğüt halkı şaşkın kalır. Ağabeyi Demircan'ın öldürülmesi üzerine otoriter ve sert mizaçlı bir yapıya sahip olan annesi kırbaç zoruyla onun silah kuşanmasını, bir savaşçı olmasını ister. Oğlunun tüm kitaplarını yakar. Sevdiği kız Aslıhan bile "Savaşçı olmayana varmam!" diye söz verdiğini söyler. Annesinin baskılarına daha fazla dayanamayan Kerim mollalığı bırakır. Kaplan Çavuş'tan kılıç dersleri almaya başlar. Adı bundan böyle Kerimcan olur. Ağabeyini ve yengesi Liya'yı öldüren Şövalye Notüs Gladyüs'ü öldürerek intikamını alır. Romanın sonunda üzerindeki savaş kıyafetlerini çıkarır, kılıcını asar ve onun yerine eline Nizamül-Mülk'ün Siyasetname'sini alır.

Kerimcan'ın öyküsü biryönüyleevrensel bir olgunlaşma motifi taşımaktadır."ister dinsel alanda, ister toplumsal alanda olsun, geçiş törenleri üç bölümden oluşur; ayrılıksınavdönüş (yeniden topluluğa katılma) Birinci bölümde kişi ait olduğu topluluktan ayrılır; ikinci bölümde yeni topluluğa kabul edilecek niteliklere sahip olduğunu kanıtlamak için bir türden sınavdan geçer; üçüncü bölümde yeni topluluğa katılır.³² Kanaatimizce Devlet Ana'da gördüğümüz olgu, Kerimcan'ın, bireysel hikâyesindeki bu üç aşamayı anlatmaktan öte, Kemal Tahir'de

gözlemlediğimiz süreklilik, kırılma ve yeniden inşa prensibine dayalı bir tarih fikrini yansıtmaktadır. Kemal Tahir tarihsel gelişim içinde değişmez olanı (sürekliliği) baz alan bir düşünür/romancı olduğu için, Kerimcan'ın asıl vasfı olan ve romanın sonunda tekrar kendini gösteren (yeniden inşa olan) okurluğunu/düşünürlüğü göstermek istemiştir. Kerim olarak başlayan karakterin romanın sonuna doğru kendini Molla Kerimcan olarak bulması, kendini yeniden inşa etmesinin bir diğer göstergesidir. Bu bireysel hikâyeye, Kerimin ruhundaki ve yaşamındaki temel tözün diriliği olmaktan çok, kerim devletin tözü/hikmeti olarak da okunabilir pekala.

Kerim devletin hikmetini kanıtlayan ikinci bir olay, Osman Bey ile Şeyh Edebalı arasındaki diyalogdur. Osman Bey devletin yönü hakkında Şeyh ile mülâhaza içindedir. Bu diyalogda Platonik bir devlet adamı ile Bilge Şeyh Edebalı yan yana geldiğinde devlet adamı aklının nasıl baskın çıktığını görüyoruz.

“Edebalı, yıllardan beri ilk defa birisine bir soruyu enikonu çekinerek sordu:

—Nedir amacın? Konya olmayınca, tasarlayıp bozulmasından korktuğun iş, nedir?

— Anadolu'yu bırakacağım şimdilik... Benim gördüğüm, tez vakitte gidicidir Moğol... Çünkü Moğol'un düzeniyle de uyuşmaz bizim Anadolu toprağı... Eski Yunan'ın, Roma'nın düzeniyle de uyuşmaz çünkü... -Rahatça gülümsedi:- Bizim gazi beylikler çabalasın bakalım, Konya'yı ele geçirmek için... Boğuşsunlar birbirleriyle. Güçten düşürsünler kendilerini boş yere... işimi kolaylaştırsınlar! Verimli topraklara sahip olana yarar Anadolu.,. Tükenmez insan kaynağıdır, insanın zanaatı da görüldüğü gibi, köylülük değildir, devlet kuruculuğudur.

—Konya olmayınca, devlet nerede kurulacak?

—Koca Tanrı'ya şükür, bizim Bitinya ucumuzun açıktır önü, "İstanbul-Tebrizyolu üstündeyiz! Tüccarınız İstanbul'a bağlıdır. Paralılarımız İstanbul'da işletir paralarını., İstanbul deniz yoludur ki, ardımızın karayolu kesildiğine göre umut oradadır. Moğollar Konya Selçuk Sultanlığı'nı nasılıktıysa, Haçlı Frenkler de, Bizans İmparatorluğumu öyle yıktı. Marmara kıyıları verimli topraklardır, imparator güçsüz düştüğünden sahipsizdir. Biz fırsat kollayacaksak, üstünde yaşayanları beslemek zorunda kalacağımız verimsiz toprakları gözetlemeyeceğiz, sahipleriyle beraber bizi de besleyecek topraklara yöneleceğiz!

32. Arnold Van Gennep, Le Rites de Passage'dan aktaran, Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, s. 162.

— Daha mı kolay barınır, Konya'da barınamayan Müslüman, kafirlerin içinde?

—Barınır. Çünkü suyun akarındayız burada!

Osman Bey, Edebalı'nın iyice şaşalayacağını bildiğinden, Şeyh'leyalnız konuşmak istemiştir. Niyeti ilerde kullanacağı önemli bir yardımcının halk üzerindeki büyük etkisini zedelemekten, kendisine tepeden bakmasını, tecrübesiz sayarak her işte öğüt vermeye kalkmasını, şimdiden önleyip ilerde faydasız çekişmelere meydan vermemektir.

Bugünü, çok önceden düşünmüş, suyu baştan kesmeye, böylece, babasının arkadaşlarıyla ayrı ayrı uğraşmaktan kurtulmaya karar vermişti. Baş olayım diyenler, çevresindekilerin hepsinden daha akıllı, daha bilgili, daha cesur, hatta daha korkak bile olmak zorundaydılar. Buradaki akıl,

buradaki bilgi, her anda, her durumda işe yararlığı bakımından değerlendirilmeliydi. Baş, çevresindekilerin hepsinden daha sezgili de olmalıydı, ayrıca bir işe ya hiç girişmemeli, girişti mi de, duraklama göstermeden, koparana kadar çabalamalıydı. Çocuktan, deliden, düşmandan, hatta karılardan bile öğüt almalı, ama, gene de, aklının kestiğini işlemeliydi,"³³

Romandan yaptığımız bu alıntıda, kerim devletin ve onunla vücut bulan devlet adamlığının idealize edilen özelliğini görmekteyiz. Bu özelliği Kemal Tahir, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş anındaki devlet adamlarının "devlet kurma dehası" olarak adlandırır. Bu devlet kuruluşu süreklilik (değişmez olan) dediğimiz olguya karşılık gelmektedir. C.V. Findley, "Süreklilik, Yenilik, Sentez ve Devlet"³⁴ adlı makalesinde, Türk siyasi kültüründe süreklilik olarak devlet kuruculuğu yetisinin altını çizmektedir.

Romadaki önemli bir tez de sömürünün, tahakkümün, insanın insana kulluğunun söz konusu olduğu, hunharlığın adı olan Batı feodalizmi ile iyilikçi, ahlaki devlet anlayışının, onun koruyuculuğunun, insaniliğinin ve erdeminin timsali olan Türk kültürü arasındaki karşıtlığı göstermektedir. Ancak bu iki formasyonu romanda karşı karşıya getirmek zorlama bir çaba olarak belirir. Zira Bizans toplumsal formasyonu Batı feodalitesinin özelliklerini taşımaz. Bunu bilen Kemal Tahir bu amaçla feodalizmden uzak olan Bizans köylüsünü feodalizmin (Frenk'in) savunucusu Notüs Gladyüs karakterinin etkisinde gösterir. Böylelikle gerçeği görüp "suyun akarı"na kapılacak olan Bizans köylüsü kendini feodal olana değil, insani ve adil olana bırakacaktır.

— Suyun akarını görmemekteyim Osman Bey oğlum! Gündoğusunu bırakıp günbatıya bakmakla nesne nasıl olabilir mi?

— Olur Şeyhim! İstanbul'un Bizans'ı, Frenk'in karanlık dünyasından kopup geldi. Ama, oranır kölelik düzenini burada tutturamadı. Tutturamayınca da "Toprak Allah'ın, imparator kahya, köylü kiracı" demek zorunda kaldı. İmparator'un hür köylüleri. Latin İstanbul'u basıp alınca Frenk düzeninin nasıl bir bela olduğunu görüp anlamıştır. Bu düzen köylüyü köle etmeye dayanır. Kim ister köle olmayı? Demek zorlayacaksınız aralıksız! Zorlarken zorlarken n'olur adam? İnsanlıktan çıkar! İşte bu sebepten Frenk adamı, say ki, kuduz canavardır. Kahpedir, kıyıcıdır, Allah'ı maldır, dini imanı soymaktır. İrz, namusu, utanması, acıması, sözü, yemini hiç yoktur. Bunalırsa insan eti yer, Bizans köylüsü kabul etmez bu rezilliği... Uçlara yerleştirilmiş Hıristiyan Türklerse hiç yanaşmazlar köleliğe... "Suyun akan" dediğim, işte budur. Bu yöneliş çok adam istemez! Kalabalıkları biriktirip köylünün başına musallat etmek zorunda değilsin. Bu zamana kadar hiç görmediği, bilmediği bir düzeni götürüp Bizans köylüsünü şaşırtıp ürkütme de yok! Köleliğe karşı, Frenk soygununa, zulmüne, ırk düşmanlığına karşı biz hoşgörü, dayanışma, can, ırz, mal güvenliği

33. Kemal Tahir, Devlet Ana, s. 188-190.

34. Carter Vaughn Findley/"Süreklilik, Yenilik, Sentez ve Devlet", Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si, Der. Kemal Karpat, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

sağlayacağız. Alın teriyle çalışanlar bizden yana olacak ister istemez... Bizim, suyumuzun akarı budur, Şeyhim, şimdilik de günbatıdır. Frenk düzeninin gerçek sınırına dayanıncaya kadar, günbatı bizindirP Kemal Tahir'in Doğu-Batı karşıtlığı temasını işlerken feodalite ve kerim devlet

zıtlığını seçmesi, onun karşılaştırmalı tarih anlayışının en önemli dayanaklarından biridir. Kemal Tahir, kendi zamanında feodalite hakkında Batı'daki yaygın olumsuz betimlemelerin etkisinde kalmış biri olarak feodaliteyi kategorik olarak gayriinsani bir toplumsal formasyon olarak görmektedir. Batı feodalizmi ile iyilikçi, ahlaki devlet anlayışının zıtlığına dayanan bu bakış, Kemal Tahir'den bu güne kadar feodalite ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında tartışılır bir nitelik göstermektedir. Bazı önemli çalışmalara bakarsak Feodalitede "insani" unsurların,36 kerim devlette ise "feodal" unsurların hatırı sayılır ölçüde söz konusu olabileceği eleştirisinin önu hep açık kalmıştır. Yine çağdaş sosyolojik araştırmalar, Osmanlı'nın feodal bir yapı olmadığı iddiasını güçlendirmekle beraber, koruyucu ve hoşgörülü (kerim) devlet anlayışının, beraberinde patrimonyal ve prebendal (aralık) bağıllık ilişkilerini içerdiğini de göstermektedir. Zira devletin kerimliği onun hamilik yani patronaj ilişkileri esasına dayanmasından ayrı ele alınamaz. Böylelikle bütün bir sistemde kişilerarası enformel ilişkilerin hâkim olması anlamında bir patrimonyal ve de'feodal'düzenden bahsedilebilir. Nitekim Kemal Tahir, anlattığı ilişkiler ağının adını feodal olarak koymasa da onun çizdiği resim de buna çok benzemektedir. Örneğin Batlaşma eleştirisinde önemli bir saptama olan Batlaştırıcı devlet adamlarının burjuva yaratmada neden başarısız oldukları, bizdeki burjuvanın neden "tefeci", "hâzineden geçinmeci" olduklarına dair eleştirileri, patronaj ve prebendal ödüller kavramsallaştırmasıyla tamamen uyuşmaktadır.37 Kısaca Osmanlı'nın özgüllüğünü Marksist bakışın kavramlarından (sömürütalan) kurtarmak mümkün iken WebeTci kavramlar (Patrimonya- lizm ve Prebendalizm) geçerli görülebilmektedir. Burada söz konusu ettiğimiz patrimonyalizm ve prebendalizm kavramlarının, bizi anlatmayan Batılı kavramlar olduğu şeklinde getirilecek eleştirilere cevap olarak, ATÜT'ü yerlileştirmenin meşruluğunun ve mümkünlüğünün Kemal Tahir'in çabalarına rağmen geçerli olmamasına karşın patrimonyalizmi yerlileştirmenin mümkünlüğü ve meşruluğunun günümüz sosyal bilimlerinde canlılığını koruması olarak verilebilir. Bundan olsa gerek Kemal Tahir'in ATÜT'ü aşması meselesi, ATÜT'ü kendi gerçeklerimize uydurur hâle getirmekten çok, onu zamanla terk etmesi ve alt yapısal çözümlemeden uzaklaşarak kültür ve zihniyet analizlerine kayan bir noktaya yö-

35. Kemal Tahir, Devlet Ana, s. 191.

36. G. Poggi'ye göre "feodalizm Avrupa'da savaşçı sınıfları toprağa bağladı, toprağın işlenmesini ve üzerindeki nüfusun yönetilmesini ve korunmasını sağladı. Bu savaşçılar yetkilerini kullanırken giderek eşitlik ilkesini göz önüne almayı, yerel geleneklere saygı göstermeyi, zayıfları korumayı ve sorumlu davranmayı öğrendiler.. Ayrıca Roma hukukunun yeniden keşfedilmesinden önce ve ondan bağımsız olarak feodalizm, hak ve adalet konularında tartışma ortamının yaratılmasının, yönetimin sınırlarını çizmek ve kötü yönetimi düzeltmek için doğal bir yol olduğu fikrini yerleştirdi. Gianfranco Poggi, Modern Devletin Gelişimi, Çev. Şule Kut, Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, İstanbul, s.

49. Feodalizmle ilgili ikinci bir husus, Batı siyasi kültüründe rölativist bir zihniyetin tohumlarının bu dönemde atılmış olmasıdır. "Rölativist zihniyeti bu dönemde besleyen unsurlardan önemli biri, lordlarla serfler arasında bireyi bireye bağlayan kontratların yapılması; dolayısıyla ilişkinin kendisi tahakkümcü bir yapıdayken bile

serflere bir anlamda "bağımsız" birey muamelesinin yapılmasıdır." Etyen Mahçupyan, "Doğu ve Batı: Bir Zihniyet Gerilimi", s. 43.

37. Benzer şekilde Şerif Mardin patrimonyalizm ve prebendalizm mekanizmasının Türk yönetim ve siyasi kültüründe tarihsel olarak ne denli önemli olduğuna dair önemli bir tespitte bulunurken şunu söylemektedir:"Patrimonyalizmin işleyişi, Sultan II. Abdülhamit için, memurların, Avrupalı imtiyaz avcılarında ve şirket temsilcilerinden rüşvet veya komisyon aldıklarında, ne yaptıklarını görmezlikten gelerek zenginleşmelerine izin vermektir. Onu tahtından eden Jön Türkler için ise bu, memurlara, özellikle de 1. Dünya Savaşı'nda savaş zengini olarak beliren gruba fırsat sağlamak ve onların birer girişimci konumuna gelmelerini kolaylaştırmaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin politikaları, bu bakımdan Jön Türkler'inkilere göre daha az kaba İdiye de, Türkiye ekonomisini inceleyenler, yerli bir kapitalist sınıfın oluşturulması sorununa yaklaşımları bakımından Jön Türkler ile cumhuriyet arasında çarpıcı bir devamlılık görmüşlerdir." Şerif Mardin, "Türkiye: Bir Ekonomik Kodun Dönüşümü", Der. Mümtaz'erTürkÖne,Türk Modernleşmesi Makaleler 4, s. 222.

nelmesi şeklinde olmuştur. Kemal Tahir'in Batlaşma eleştirisinde öne çıkan, halk ve seçkinler arasındaki kültürel kopukluk, bürokratik yabancılaşma, burjuva yerine hâzineden geçinen zengin yaratma, ekonominin belirlediği siyaset yerine siyasetin belirlediği ekonomi, statünün zenginliğin belirleyicisi olması gibi unsurlar, çözümlenmelerinde Marksist ATÜT yaklaşımından uzaklaştığını ve daha kültüralist bir çizgiye kaydığını göstermektedir.

Bu çerçevede Kemal Tahir'in tarih anlayışını ve yöntemini belirgin kılan unsurları sıralamak gerekirse, a) tarihsel gerçekliğin değişkenliği, b) toplumsal değişim sürecinde süreklilik (değişmez olan), değişim ve yeniden oluş unsuru, c) toplumsal yapıyı incelerken makro ve mikro düzey, yani siyasal üstyapı kurumları ile Anadolu insanının kişilik, benlik ve alışkanlıkları arasındaki bağıntıyı göstermek ve d) Batı ve Doğu toplumları arasında yapılan karşılaştırmalı tarih analizi. Dikkatle bakılırsa bu birbirinden ayrı gibi duran öğeler arasında yöntemsel bir tutarlılık göze çarpmaktadır. Örneğin tarihsel gerçekliğin değişkenliği düşüncesi, tarihteki temel motifin (sürekliliğin) gerçekçi sunumuyla tamamlayıcı bir ilişki içindedir. Çünkü gerçekliğin değişkenliği teması bir değişim kuramı olmaktan çok geniş zaman aralığında değişmez olanı belirlemek için kullanılır. Aynı şekilde bu gerçekçilik Osmanlı toplum yapısının özgün dokusunun Batı toplumundan yapısal olarak ne denli farklı olduğunu gösterme işlevi de görmektedir. Son olarak bu karşılaştırmayı sağlam ve temelli kılabilmek için Osmanlı toplum yapısının yapısal özellikleri yanında gerekli olan insani özellikleri de katarak gerçekçiliğini pekiştirmektedir. Kemal Tahir'in eleştirmenler tarafından dağınık ve tutarsız bulunan fikirlerinin büyük resmine bakıldığında bu sistematik ve tutarlı anlayış bariz şekilde kendisini göstermektedir.

Diğer yandan Kemal Tahir'in tarih anlayışında kavramsal ve teorik bir iddiadan çok, olgular arasında bir tutarlılık düzlemi ve mantık örgüsü ağır basmaktadır. Bunu kavramsal bir zayıflık olarak görmek ve tarih anlayışının teoriden yoksun oluşu şeklinde eleştirmek büyük bir hata olur. Hata olmasının nedeni romancıya böyle bir teorik görevin yüklenmesi değildir sadece. Daha önemlisi, tarihsel ve toplumsal olgular arasında çizilen anlamlı ve tutarlı resmin bir teori vasfı taşıdığını görememektir. Dışsal bir gönderim unsuru ya da aşkın bir doğruluk planı olarak teori yerine olgulara ve gerçeğe işaret eden tarihsel tutarlılık planı, yerine göre teoriden daha

işlevsel olabilmekte hatta bu tutarlılık planının kendisi de bir teori olabilmektedir.

Bu tarih yaklaşımının önemi, Batı teorilerinin etkisinden kurtulmaya çalışan Türk sosyolojisinin sadece alternatif teori arayışlarıyla yetinmesi karşısında, bu teorik arayışlara meşruiyet ve ikna edicilik sağlayan tarihsel malzemenin seçimi ve işlenmesi görevini yerine getirmesidir. Bugün alternatif modernlik ya da özgünlük söylemine dayalı teoriler, söz konusu özgünlüğü Kemal Tahir'in tarih anlatımında altını çizdiği olgu ve belirlenimlerden derleyebilirler. Zira söz konusu özgünlük, yerel bilgi ve deneyimin önem ve meşruiyet kazandığı günümüzün kültüralist sosyolojisi için hayati önemdedir.

Kanaatimizce Kemal Tahir'in amacını devam ettirir bir çabayı buradan başlatmak ve kültüralist bir bakışa daha fazla yer açmak gerekmektedir. Kemal Tahir, romancının ödevini tanımlarken, Türk sosyolojisinin gelişmemişliği yüzünden bu açığı romanın kapaması gerektiğini söylemişti. Aradan geçen kırk yılın ardından sosyolojimiz Kemal Tahir'in talebine uygun şekilde, toplumsal bünyemize (kültürümüze) uygun kavram ve yöntemleri geliştirebilmiş midir? Bu yazının amacı ve kapsamı bu sorunun cevaplanmasına uygun değildir. Ancak önemli olduğunu düşündüğümüz bu soruyu açık tutmak adına, romancının ödevini sosyoloğun ödevine tercüme eden bir öneri yerinde olacaktır. Sosyolog olarak, tarihimiz ve toplumumuz hakkında bizim bünyemize uymayan Batılı kalıpları ve şemaları kullanmak yanı sıra önermesinin ötesine sıçramalı ve kavramlarımızı kendi hayatımızdan derlediğimiz kanıtlara uygun şekilde üretmeliyiz. Zira sosyal bilimlerin bugün geldiği noktada her toplumun sosyal ve kül

türel dokusu farklı olduğundan ona uygun kavram ve teoriler kurmak gereklidir önermesini tekrarlayıp durmak tek başına yetersizdir. Bu teorik iddialar, ancak toplumsal değişimin özgün ilişki, kurum ve pratikleri hakkında kültüralist bir tarih düşüncesinin ve sosyolojinin oluşturulması ile desteklenirse anlamlı bulunabilirler. Böylesi bir sosyolojinin oluşturulması, kavramın evrenselliği ile olgunun yerelliğinin çelişmezliği ilkesini kompleksiz şekilde kabullenmekle başlatılabilir. Zira modernleşme sürecindeki Batı dışı toplumların tarihsel deneyimlerinin Batı merkezli okumadan kurtarılması konusundaki son derece ikna edici Batılı teoriler mutlaka hesaba katılmalıdırlar. Hatta ironiktir ki bu Batılı teorilerin bazıları Batı dışı kültürleri anlatırken, Batı dışı olanlarıkinden daha kültüralisttir. Bu durumda, Batı sosyolojisine kategorik olarak karşı koyuş, daha ironik bir şekilde kendisini Batı söyleminin egemenliğinden kurtarmak isteyen bir sosyolojinin kendisini baştan imha etmesiyle sonuçlanabilir. Kemal Tahir günümüz postmodernist ve alternatif modernlik konjonktürünü görebilseydi (belki buna da üçüncü Batılaşma³⁸ derdi), muhtemelen kendisine teorik partner olarak Marks yerine 'günbatı'dan bir kuramcıyı seçecekti.

Geçmişte Kemal Tahir ve Marksist düşünce arasındaki, kavramın evrenselliği ile olgunun yerelliğinin çelişmezliği ilkesinin doğurduğu üretken ilişkiyi gözlemleyen bizler, bu ilişkiden edindiğimiz eleştirel tecrübeyle ve çağdaş sosyal bilim imkânlarıyla kültüralist bir Türk sosyolojisini geliştirebilecek donanımdayız. Böylesi bir kültüralist sosyoloji bir imkân olmanın ötesinde çağdaş sosyal bilimsel konjonktürün doğrularından biridir. Bu konjonktürü tersine çevirebilecek tehlikelerden biri, Batılı sosyal bilimin gündeminden çıkmakta olan ilerlemeci, pozitivist ve oryantalist yaklaşımları, (haksız yere Kemal Tahir adının arkasına sığınarak) onlarla savaşımayı sürdürerek diri tutmaya devam eden bizlerin ef/inocenfr/cyaklaşımıdır. Kemal Tahir'in anısı için yapılabilecek en anlamlı çabalardan biri, onu kendi tabiriyle "küpürü bir Batı

karşıtlığı"tutumuna alet eden söylemlerden kurtarmak; diğeri, onun mesajının yalnız Anadolu insanına yönelik olmadığını, aynı zamanda insanlığın ortak ideallerinin sözcülüğü olduğunu anlatabilmektir.

Kaynaklar
BAKER, Ulus, (1999), "Ulusal Edebiyat Nedir?" Toplum ve Bilim, Sayı:81, Birikim Yayıncılık, İstanbul. BELGE, Murat, (2009), Edebiyat Üzerine Yazılar, İletişim Yayınları, İstanbul.
ECO, Umberto, "Roman Fikirlerin Kral Yoludur", Dergâh, cilt 1, Sayı: 2.
EĞRİBEL, Ertan, (2003) "Kemal Tahir'de Roman ve Toplum Gerçekliği Açısından Yöntem", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Yayına Haz. Ertan EĞRİBEL-Ufuk ÖZCAN, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
EĞRİBEL, Ertan, (2003), "Kemal Tahir ve Sosyalizm", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Yayına Haz. Ertan EĞRİBEL- Ufuk ÖZCAN Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
ELLİAS, Norbert, (2004), Uygarlık Süreci cilt I, Çev. Ender Ateşman, İletişim Yayınları.
FİNDLEY, Carter Vaughn, (2004), "Süreklilik, Yenilik, Sentez ve Devlet", Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si, Der. Kemal Karpat, İstanbul Bilgi Üni. Yayınları.
GİDDENS, Anthony, (1999), Toplumun Kuruluşu, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
HİLAV, Selahattin, (2008), Edebiyat Yazıları, YKY, İstanbul.
KARAKAŞ, Mehmet, (2003), "Bozkırdaki Çekirdek: Köy Enstitüleri Tartışmalarına Farklı Bir Bakış", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Yayına Haz. Ertan EĞRİBEL-Ufuk ÖZCAN, Kızılelma Yayın
38. Kemal Tahir, Türk tarihinde batılışmanın iki kere görüldüğünden bahseder, (1300,1800), Kemal Tahir, Notlar/Batılışma, s. 86.
cılık, İstanbul.
KAYALI, Kurtuluş, (2000), "Kemal Tahir Gibi Yerli Bir Entelektüeli Doğru Anlamanın Yolu Düşünsel Konumunun Farklılığını Kavramaktan Geçer" Doğu Batı, Sayı: 11.
KOKSAL, Duygu, (1999), "Devlet Ana Ve Osmanlık: iki Kuruluş Anlatısı", Toplum ve Bilim, Sayı:81, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
MAHÇUPYAN, Etyen, (1998), "Doğu ve Batı: Bir Zihniyet Gerilimi", Doğu Batı, Sayı: 2.
MARDİN, Şerif, (1991), "Türkiye: Bir Ekonomik Kodun Dönüşümü", Der. Mümtaz'erTürköne, Türk Modernleşmesi - Makaleler4, İletişim Yayınları, İstanbul.
MORAN, Berna, (1999), Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, İletişim Yayınları, İstanbul.

POGGİ, Gianfranco, (2002), Modem Devletin Gelişimi, Çev. Şule Kut, Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ŞAN, Mustafa Kemal, (2003), "Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Yayına Haz. Ertan EĞRİBEL- Ufuk ÖZCAN, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.

TAHİR, Kemal, (2005), Devlet Ana, İthaki Yayınları, İstanbul.

TAHİR, Kemal, (1992), Notlar/Batılaşma, Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.

TAHİR, Kemal, (1992), Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.

YAVUZ, Hilmi, (1977), "Kemal Tahir ve Marksizm", Toplum ve Bilim, Yaz, 1977.

YAZOĞLU, Cengiz-Baykan Sezer, Notlar/Sanat Edebiyat, "Önsöz" Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.

ZİSS, Avner, (1974), Kemal Tahir ve Tarihi Kavramak, Türkiye Defteri, Sayı 9.

Türkiye'nin yetiştirdiği en önemli edebiyatçılarından, daha açık bir ifadeyle romancılarından birisi olan Kemal Tahir, sadece edebiyatçı kimliği içerisinde değerlendirilemeyecek kadar çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Kemal Tahir, Cahit Tanyol'un deyimiyle Türkiye'nin en fazla soru soran düşünürüdür.¹ Bu sorular rastgele, düzensiz bir biçimde değil, belirli bir arayış çerçevesinde, belirli bir amaca yönelik olarak ortaya çıkmışlardır. Kemal Tahir'in temel arayışı Türkiye ve Türk toplumu üzerinedir. Bu çaba içerisinde amacına ulaşabilmek için sadece Türk toplumuyla sınırlı kalmamış, bir anlamda

Anadolu'da toplumsal yapı ve devlet geleneği açısından Türkleri incelemiş olan Doğu Roma/Bizans uygarlığı/toplum yapısı ile ilgilenmeyi de gerekli bulmuştur.

Kemal Tahir'in çalışmalarında (romanlarında ve/veya daha sonra yayımlanan notlarında) Doğu Roma/Bizans ilgisinin izlerini bulmak olasıdır.² Kemal Tahir'in toplum yapısı ve farklılaşmaları üzerine ileri sürdüğü düşüncelerini iki evrede ele almak daha doğru olacaktır. Bu farklılaşmadaki dönüm noktası Baykan Sezer'dir. Kemal Tahir'in Baykan Sezer ile tanışması onun zihnindeki bazı soruların yanıtlar bulunmasının kolaylaşmasına neden olmuştur. Özellikle Baykan Sezerin İstanbul Üniversitesinde henüz genç bir öğrenciyken bitirme tezi olarak sunduğu "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın YerT3 çalışması, Kemal Tahirl oldukça etkilemiştir.⁴ Bu tanışma ve karşılıklı etkileşim, iki düşünce adamının da gelişiminde önemli olacaktır.⁵

Kemal Tahir için coğrafya ve onun getirdiği koşullar toplumların biçimlenmesinde önemli rol oynar. Bu bağlamda konu Türkiye olduğunda en önemli rol doğal olarak Anadolu'ya düşmektedir. Kemal Tahir, Anadolu'yu sadece Türklerle olan vatan ilişkisi içerisinde sınırlı olarak ele almaz, aksine daha geniş ve kapsamlı olarak düşüncelerinin temellendirilmesinde kullanır. Kemal Tahir için coğrafya aynı zamanda üretim ilişkilerini de belirleyen en önemli etkidir. Bu açıdan bakıldığında Anadolu üzerinde yaşayan toplumların toplum yapılarını ve diğer toplumlarla olan ilişkilerini belirleyen/yönlendiren temel etken olarak karşımıza çıkar.

Kemal Tahir toplumsal olaylar ve yapılar üzerine düşünmeye öncelikle farklılaşmaları inceleyerek başlamıştır. Baykan Sezer'le tanışmasından sonra ise farklılaşma nedeniyle ortaya çıkan çatışma daha fazla önem kazanmıştır. Kemal Tahir'e göre toplumları farklılaştıran üretim ve mülkiyet biçimleridir. Bu açıdan Kemal Tahir'in görüşleri Marks'a benzerlik gösterir. Ama o, Marks'ın evrim şemasını farklılaştırmaktan da kaçınmaz. Kemal Tahir'e göre Batı toplumları ilkel eşitlikçi üretim biçiminden köle çalıştırma üretim biçimine geçerek üretim alanında önemli bir atılım yapmışlardır. Ancak bu üretim biçimi beraberinde getirdiği bazı faydalara karşın Batı toplumlarında devamlı iç çelişkiler yaratacak olan insanlararası eşitsizliğin kurumsallaşmasına yol açmıştır. Bu gelişim tüm aşamalarında

1. Ufuk Özcan, "Kemal Tahir'in Soruları ve Sorgulama Biçimi Üzerine", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Yay. Haz. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 88.

2. Kemal Tahir, Devlet Ana, Bilgi Yayınevi, Ankara; Kemal Tahir, Notlar/13/Osmanlılık/Bizans, Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

3. Baykan Sezer, "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri", Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı içinde, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 107-138.

4. Cengiz Yazoğlu, "Notları Sunuş", Kemal Tahir, Notlar/1/Sanat Edebiyat, Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 15.

5. Ertan Eğribel, "Kemal Tahir-Baykan Sezer İlişkisi Üzerine: 1960'ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer", Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Sosyoloji Yıllığı Kitap 11, Yay. Haz. Ertan Eğribel- Ufuk özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 106.

böylece devam edip gitmiş, Batı sömürüye dayanan bir düzenin temsilcisi olmaktan kurtulamamıştır.

Batı tarihi bu açıdan bakıldığında bir sınıf çatışması tarihidir.⁶ Kemal Tahir, Batı toplumlarının kendi iç çelişkilerinden kaynaklanan ve sürdürdükleri insan onuruna yakışmayan üretim ilişkilerinden kaynaklanan çatışmalar sonucunda toplumsal bir değişim çizgisi izlediklerine inanmaktadır.⁷ Doğu toplumlarında ise coğrafyanın baskısı sonucu üretimin bireyselleşmemesi yüzünden temel üretim aracı olan toprak özel mülkiyetin eline geçmemiş, bu sayede kamu mülkiyeti anlayışı ve merkezî devlet sistemi gelişmiştir.⁸ Bu yapılanma Doğu toplumlarına çağın koşullarına göre ele alındığında oldukça fazla oranda artürün elde etme şansını sağlamıştır. Doğu toplumları başkalarına gereksinim duymadan kendilerini var edebilmeyi başarmışlardır. Oysa Batı toplumlarının uygarlık sahnesine çıkmalarının ardında, onların Doğu'yla olan ilişkileri yer almaktadır. Bu yüzden Batı toplumları kendilerini var edememiş, ancak Doğu'yla olan ilişkileri açısından tarihte yer alabilmişlerdir.⁹ O hâlde Doğu ve Batı toplumları arasında en önemli farklılaşma mülkiyet ve üretim ilişkileri üzerinde ortaya çıkmaktadır.

Bunu sağlayan ise coğrafyanın koşulları ve toplumları zorlamasıdır.

Bu açıdan bakıldığında Anadolu ve Doğu Roma/Bizans coğrafyanın gücünü bir anlamda kanıtlama açısından önem taşımaktadır. Anadolu, tarih boyunca Doğu-Batı çelişkisinin/karşıtlığının/çatışmasının merkezi olmuştur. Bunun nedeni Anadolu'nun konumunda yatmaktadır. Bu yarımada'nın bir ucu Doğulu üretici toplumların, başka bir deyişle ATÜT devletlerinin sınırlarını kontrol ederken diğer ucu Batı dünyasının temsilciliğini yapan ve Batı uygarlığının beşiği sayılan Yunanistan'la kucaklaşmaktadır. Bu yüzden Doğu-Batı çatışması/çelişkisinin bütün etkileri Anadolu'da hissedilmiştir.

Troya Savaşı burada gerçekleşmiştir. İon uygarlığı Anadolu sahillerinde gelişmiş, Doğu'yu

koruma gö- j revini üstlenen Persler Anadolu üzerinden antik Yunanlılarla çatışmışlardır. Büyük İskender'in seferi Anadolu'dan başlamıştır. Roma ve Bizans buradan Orta Doğu'ya uzanmış, Emevi ve Abbasi hanedanları sonrasında Selçuklular karşıt gücü temsil etmişlerdir. Osmanlı Devleti bu coğrafyada kurulmuş ve güçlenmiştir. 1920'lerde modern Yunanlıların giriştiği maceranın altında yatan da geçmişten gelen bir hesaplaşma güdüsü, tarihsel bir yeniden yaşama tutkusu Doğu-Batı çatışmasının modern bir görüntüsü değil midir?

Yukarıda söz etmeye çalıştığımız farklılaşma ve çatışmada Yunanlılığın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Doğu toplumlarının ürettiği artürünün Batı'ya aktarılması işini antik çağlarda Yunanistan üstlenmiştir. Yunan uygarlığının doğuşu bu anlamda Doğu'yla olan ilişkileri sayesinde biçimlenmiştir.

Bu yüzden antik dönemde Yunanistan kimi zaman ticaret kimi zaman ise yağma, yani savaşla Doğu toplumlarından beslenmiştir.10 İskender'in "büyüklüğünü elde etmesi, sadece ulaştığı bölgelerle sınırlı değil, asıl olarak Doğu toplumlarını egemenliği altına alması sayesinde gerçekleşmiştir. Bu arada dikkat edilmesi gereken bir nokta da Makedonya'da kral olmasına karşın bir tür "eşitler arasında birinci" yani "primus inter pares"olan İskender'in konumunun Asya'da tanrısallığa ulaşmada tereddüt göstermemesidir. İskender, Yunan kültürünün Orta Asya'ya egemen olmasını sağlamıştır ama bu aynı zamanda Yunan toplumunun işlevsel öneminin ortadan kalkmasına da neden olmuştur. Nitekim

6. Kemal Tahir, Notlar/13/Osmanlılık/Bizans, s. 303-304.

7. Erem Sarıkoca, "Kemal Tahir ve Toplum Yapıları", Biyografya-Kemal Tahir, Sayı: 4, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 40.

8. Kemal Tahir, Notlar/13/Osmanlılık/Bizans, s. 304-306.

9. Baykan Sezer, Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 27-28.

10. Baykan Sezer, "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri", Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı, İstanbul, 1990 s. 117-118.

Batı bir sonraki aşamada artık Yunan aracılığına gereksinim duymadan Roma vasıtasıyla doğrudan Doğu'yla olan ilişkilerini düzenlemeye başlamıştır.11

Roma İmparatorluğu Batı dünyasının egemenliği kendi eline aldığı ilk dönem olarak karşımıza çıkar. Gerçekten de Batı Roma'nın sağladığı "Pax Romana" ile birlikte ilk defa Doğu toplumları üzerinde de belirleyici olmayı başarmıştır. Ama farklı özellikleri olan toplumlar ve coğrafyalar üzerine kurulmuş olan egemenlik bir süre sonra doğal olarak parçalanmıştır. Doğu Roma, başlangıçta sadece siyasal bir ayrılıktan ortaya çıkmış olsa da bir süre sonra egemenliği altındaki coğrafyanın etkisi altına girmeye başlamış, bu sayede asıl kimliğinden -işlevsel olmasa bile yapısal olarak- farklılaşmıştır. Batı'da gözlenen toplumsal yapının aksine Anadolu ve Doğu eyaletleri Roma'nın büyük toprak mülkiyetine bağlı üretim düzenini kabullenememişlerdir.12 Kemal Tahir de bu konuyu vurgulamıştır. Ona göre Anadolu ne eski Yunan ne de Roma'nın ekonomik düzeniyle uyum sağlamamaktadır.13 İmparator Diakletianus tarafından gerçekleştirilen Roma'nın ikiye bölünmesi İmparator Konstantinos tarafından tamamlanmış,

Doğu yarısı için yeni başkent olarak Byzantion kenti seçilerek yeniden imar edilmiş ve adı Konstantinopolis olarak değiştirilmiştir. Bundan sonra da Doğu Roma belirli bir süre Batı'dan gelen geleneklerine bağlı kalmaya çalışmışsa da dönüşüm kaçınılmaz olarak gerçekleşmeye başlamıştır. Dönüşüm öncelikle hükümdarlık mevkisinde başlamıştır. Doğu Roma imparatorları yetkilerini önemli ölçüde geliştirmişlerdir. Bu anlayışa göre hükümdarın otokrasisi güçlendirilmiş, devletin merkezî özelliği artırılmış ve merkezî devletin gereksinim duyduğu bürokrasi geliştirilmiştir.¹⁴ İmparatorluk mevkisi güçlendirilirken siyasal yetkiler dinsel kurallarla da desteklenmiştir. Bizanslaşan Doğu Roma'da İmparator artık orduların başkumandanı, devletin koruyucusu, kilisenin başı ve dinin savunucusudur. Ama bütün bu üstünlük ve kutsallıklar imparatorun şahsına değil mevkisine aittir. Bizans'ta "İmparator devrilebilir, değiştirilebilir, hatta başarısızlıklarından dolayı ölümlerle cezalandırılabilir; ama mutlak olan yetkileri asla tartışılmazdı."¹⁵ Bizans bin küsur yılı bulan tarihi içerisinde elinden geldiğince imparatorluk makamı, yani devletin dışında güç birikimlerini önlemeye çalışmıştır.¹⁶ İdari mekanizmalar Batı Roma'dan farklılaşırken aynı zorunluluklar toprak sisteminde de kendisini göstermiştir. İmparatorluğun Avrupa'daki topraklarında var olan askerleşmemiş büyük toprak sahipliği başlangıçta Anadolu'da da bazı bölgelerde oluşmuştur. Ancak imparatorluğun çökmesi veya zayıflamasının karşılığı Batı'da feodalizmi oluştururken, bu durum Doğu Roma'da askerî olmayan toprak sahipliğinin sonunu getirmiştir. Çünkü doğudaki topraklar batdakiler gibi kendisine yeterli ve saldırılara nispeten kapalı değildir. Burada üretimin sürdürülebilmesi ancak güçlü bir savunma ve devlet sayesinde gerçekleştirilebilir. Bu durumda Bizans'ın iki toplumsal kesime büyük gereksinimi vardır, askerleri doyuran çiftçiler ve çiftçileri koruyan askerler. Bizans açısından "geri kalan bütün meslekler bu ikisinden aşığdır."¹⁷

Başlangıçta Roma tarzı profesyonel paralı askerliğe dayanan Bizans ordusu zaman içerisinde çiftçilikle askerliği birleştirmiş olan tımar benzeri "stratiotes"!erden faydalanmaya başlamıştır. Stra-

11. Ertan Eğribel, "1960'ların ve Günümüz Sosyoloji/Sosyalizm Tartışmaları Açısından Baykan Sezer'in Tarihte Yunanlılık Tezinin Önemi", Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Sosyoloji Yıllığı Kitap 11, Yay. Haz. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 127.

12. Stefanos Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Çev. Babür Kuzucu, Belge Yayınları, İstanbul, 1980, cilt: 1, s. 22.

13. Kemal Tahir, Devlet Ana, cilt: 1, s. 226.

14. Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 30.

15. Bozkurt Güvenç, Türk Kimliği, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 70.

16. Georg Ostrogorsky, Age, s. 31.

17. Charles Diehl, "Bizans", Yeni Türk Mecmuası, cilt: 6, Sayı: 68, Ağustos 1938, s. 305.

tiotes, bir tür küçük toprak sahibidir, askerlik hizmeti yapması karşılığında kendisine

"stratiotikon ktama"adı verilen bir askerî mülk verilmektedir.¹⁸ Bu kesim normal köylülere göre daha az vergi vermekte, hatta devletten bir miktar ücret de almaktadırlar ama bunun karşılığında istendiğinde atları ve silahlarıyla birlikte orduya katılmak ya da bunun yerine belirli sayıda atlı askerî orduya göndermek zorundadırlar. Bu sistem Osmanlı Devleti'ndeki tımar sistemine oldukça benzemektedir. Stratiotes, askerî toprağın mülkiyetine sahiptir ama bu toprağı satma hakkı yoktur. Ölümünden sonra askerî görevi de toprak mülkiyeti de büyük erkek çocuğuna kalır.¹⁹ Bu özellikleri göz önüne alındığında bu görev bir tür devlet memurluğuyla özdeşleştirilmeye oldukça uygundur. Bu askerî kurumlaşmanın dışında Bizans tüm tarihi boyunca paralı yabancı asker kullanımına da önem vermiştir. Örneğin imparatorun sarayını koruyan ve kişisel muhafazasını üstlenen "vareng ya da vvarangian"adı verilen seçkin askerler de kiralanan kuzeylilerden oluşan paralı askerlerdir.

Eski çağlarda üretim işlevleri iki ana eksen üzerinde gelişmiştir, tarımsal yani toprağa bağlı üretim ve kentsel yani zanaatkârlar aracılığıyla gerçekleştirilen üretim. Bizans İmparatorluğu'nda kentsel üretim işleri de merkezî devletin denetimi altında gerçekleştirilmiştir. Kentsel üretimin düzenleyicisi ve yürütücüsü olan loncalar Bizans'ta bütünüyle devlet denetimi altındadırlar.²⁰ Kentsel üretimin diğer ayağını oluşturan ticaret ise neredeyse tüm Doğu devletlerinde olduğu gibi bireylerin elinde servet birikimine engel olmak amacıyla yabancılara bırakılmıştır. İtalya'da kurulmuş olan Venedik ve Ceneviz gibi kent devletlerinin gelişiminde ve Akdeniz ticaretini kontrol altına almalarında Bizans'ın bu tavrı etkili olmuştur.

Tüm bu özellikler bir araya getirildiğinde Bizans imparatorluğu'nun idari ve askerî mekanizmaları ve üretim ilişkileri açısından Batılı olmaktan çok Doğulu devletlerin özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Kemal Tahir de bu noktayı vurgulamıştır: "Bizans, Rumeli'ndeki ve Anadolu'daki topraklarının tarihseleekonomik şartları yüzünden Roma sistemini kurup geliştirip yaşatamamış, bir çeşit Doğu tipi devlete dönmek zorunda kalmıştır. Altyapıda -ekonomide-, bütün üst kuruluşlarında ve işleyişlerinde Roma'dan kesinlikle ayrılıp Doğulaşmıştır."²¹ Bu farklılaşmanın izlerini bir başka açıdan imparatorlukta kullanılan dilde ve yaşanan değişimlerde de görmek olasıdır. Roma İmparatorluğu'nun dili Latince'dir. Roma, egemenliği altına aldığı her yere resmî dil olarak Latinceyi de beraberinde taşımıştır. İmparatorluğun doğu yarısı da bundan muaf değildir. Ancak Anadolu'da uzun yıllar boyunca (özellikle de Büyük İskender'in fetihleri sonrasında) eski Yunanca farklı toplumların anlaşmalarını sağlayan ortak dil işlevini üstlenmiştir.²² Bizans İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde Latince ve Yunanca birlikte devlet katında varlığını ve etkinliğini sürdürmüştür. VI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Latince yerini tamamen Yunancaya bırakmıştır.²³ Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi Roma, devlet teşkilatından diline kadar yerini Bizans'a bırakmıştır. Bu dönüşüm sırasında değişmeyen tek iddia vardır, dünyanın efendisi olma iddiası ve tek imparatorluk önermesi.

Yapısal olarak yaşanan dönüşüm Bizans imparatorluğu'nu bir anlamda Doğu devlet yapısına uydurmuştur, ama bu dönüşüm sadece kurumların yaşanan coğrafyanın belirlediği toplumsal özelliklere uymasını sağlamakla sınırlıdır. İşlevsel olarak bakıldığında ise ne Roma ne de onun mirasçısı olan Bizans, üretim işlerinin düzenleyen/artıran, temel amacı bu olan siyasi oluşumlar değildir. Bizans'ın

18. Stefanos Yerasimos, Age, s. 33.

19. Georg Ostogorsky, Age, s. 125.

20. Sabahattin Güllülü, Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri, ötüken Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 68.

21. Kemal Tahir, Notlar/13/Osmanlılık/Bizans, s. 623.

22. Semavi Eyice, "Helenizm, Bizans, Yunanlılık ve Türkiye", Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Sosyoloji Yıllığı Kitap 11, s. 297.

23. a.g.m., s. 298.

Doğulaşması, üretici Doğu devlet modeline göre değil, farklı bir devlet sistemi olan koruyucu/asker- devlet modeline göredir.

Doğu'da, ortaya çıkan devlet sistemlerini Uç ana başlık altında toplamak olasıdır. Bunlar, verimli ve sulanabilir bölgelerdeki klasik ATÜT tipi üretici devletler, geniş bozkırlarda ortaya çıkan göçebe ya da yarı göçebe bozkır uygarlıkları ve üretim bölgelerinin yanı başında var olan askerdevletlerdir.²⁴

Askerdevlet kavramı, Ortadoğu'da meydana çıkmış bir siyasal yapılanmayı tanımlamaktadır. Bu bölgede üretim işlerine odaklanan devletler (ATÜT devletleri), Batı'yla başladıkları ticari ilişkiler zamanla Batı lehine bir tür talana ve soyguna dönüşünce halkı ve üretim koşullarını korumak zorunda kalmışlardır. Bu koruma işi, üretici olan halkı askerliğe çekip asıl amacından kopararak olamayacağı için öncelikle bu devletler paralı askerleri kullanmışlardır. Bu durum ya devletin kendi bünyesinde barındırdığı bir paralı askerler ordusu ya da kendi başına bir devlet olarak örgütlenmiş, ancak asıl amacı üretim koşullarını oluşturmak değil savunmak olan orduları ortaya koymak biçiminde gerçekleşmiştir.²⁵ Ortaya çıkan bu oluşumun en belirgin örneklerinden birisi Pers İmparatorluğudur. Bu bağlamda Pers-Yunan savaşları da bu bakış açısıyla irdelenebilir.

Batı toplumlarının, antik dönemde Yunanistan'da var olan kent devletleri aracılığıyla Doğu'yla ilişkiye geçebildiklerini ve bu ilişki sonucunda kendilerini var edip geliştirebildiklerini yukarıda vurgulamıştık. Yunanlıların Doğu ile ticaret sayesinde başladıkları ilişki, yerini kısa sürede savaşlara ve ticaretin yanı sıra talana bırakmıştır. Bu çatışma Büyük İskender'in Doğu'yu fethetmesiyle kısa süreliğine son bulmuştur. İskender'i Roma ve onun mirasçısı olarak Bizans İmparatorluğu izlemiştir. Bizans ortaya çıktığında, yani Roma kurumları dönüşüp değiştiğinde Batı'nın artık Doğu ticareti için bir aracıya gereksinimi kalmamıştır. Zaten Bizans'ın devlet yapılanması da ticaret yapmak üzerine kurulmuş değildir. Bu durumda Bizans imparatorluğu'nun yeni işleve sahip olması gerekmektedir. Bu işlev öncelikle artık doğrudan Batı toplumları tarafından (örneğin Venedik ve Ceneviz gibi) gerçekleştirilen Doğu ticaretinin yollarını korumak ve açık tutmak, stratejik geçitleri ve bölgeleri kollamak ve Batı'yı Doğu'dan gelebilecek tehditlere karşı korumaktır.²⁶

Böylece Bizans, Doğu tipi bir yapılanma içerisinde ama Doğu'ya karşı örgütlenmiş bir siyasal yapı olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında Bizans, Batı çıkarlarına hizmet eden bir asker-devlet olarak gözükmektedir. Unutulmaması gereken önemli noktalardan biri de Bizans'ın kendisini daima Roma'nın mirasçısı olarak görmesi, gücü yettiğinde Batı'nın tek gerçek temsilcisi olduğu önermesini sürdürmesidir. Bu anlamda, Batı üzerindeki otoritesini sürdürebilmek için

uzun zaman gayret göstermiştir.27 Bizans Batı'yı Doğu'ya karşı savunurken bir yandan da Batı'ya karşı egemenlik iddiasını sürdürmeye çalışmış, ama bunu yaparken de kendisi Batı yaşam biçimi, üretim tarzı ve dinsel algılamasına yabancı kalmıştır. Bu yüzden Batı için Bizans, işlevini yerine getirdiği sürece, yani gücü yettiğinde önem taşımış ama zayıfladığında ya da Batı kendi savunma işini kendi üstlenebildiğinde ise önemini kaybetmiş, ötekileştirilmiştir.

Genel olarak bakıldığında Bizans İmparatorluğu gibi bin yıldan fazla sürmüş bir siyasal organizasyonun tüm bu yaşam süreci boyunca aynı özellikleri gösterdiğini ileri sürmek doğru olmayacaktır. Bin yıl devletler açısından bakıldığında bile oldukça uzun bir süredir. Tüm bu zaman zarfında Bizans

24. Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, "Devlet Üzerine", XX. Yüzyıl, Türkiye Sosyolojisi 3, Sosyoloji Yıllığı Kitap 9, Yay. Haz. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 454.

25. Baykan Sezer, Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı, s. 121.

26. Baykan Sezer, Age, s. 126.

27. Ufuk Özcan, "Coğrafya/Mekân Üzerindeki Beşeri Etkinlik Açısından Batı Ortaçağ ve Feodalizm-

Bizans İkiliği", Sosyoloji ve Coğrafya, Sosyoloji Yıllığı Kitap 15, Yay. Haz. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 351.

coğrafyası dışında kalan alanlarda da önemli değişimler yaşandığı unutulmamalıdır. Bu devletin şekillendiği yıllarda Avrupa'daki siyasal organizasyonlar yıkılan Batı İmparatorluğu'nun enkazı altında yeniden biçimlenmeye çalışan küçük feodal organizasyonlar, zaman içerisinde güçlenmiş ve hatta IV. Haçlı Seferi'nde olduğu gibi İstanbul'u ele geçirebilecek olanaklara ulaşmışlardır. Bizans'ın başlangıç dönemlerinde Türkler, Balkanlar') tehdit eden Hunlar, Bulgarlar, Peçenekler vb. olarak ortaya çıkarken ilerleyen yıllarda doğu sınırlarını tehdit eden Selçuklular, Osmanlılar olarak gözükeceklerdir. Bizans, ilk dönemlerde papanın belirlenmesinde aktif rol oynarken zaman içerisinde papadan yardım dilenmek zorunda kalacaktır. Bu imparatorluk uzun yaşam süreci içerisinde İslamiyet'in yükselişine ve farklı devletler içerisinde yapılanmasına tanık olacaktır. Elbette tüm bu değişimler Bizans'ı ve onun toplum yapılanmasını, siyasal mekanizmalarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyecektir. Ama bu devleti Batı siyasal örgütlenmelerinden farklılaştıran merkezî devlet anlayışı, devletin gücü yettiği sürece yaşatılmaya çalışılacaktır.

Kemal Tahir açısından Bizans, coğrafyanın ve üretim koşullarının belirleyici gücünü anlamak açısından ayrı bir öneme sahiptir.28 Bizans, yazar tarafından Batı üretim ve ilişki sistemine göre kurulmuş bir siyasal organizasyonun nasıl koşullara göre değişebileceğinin, yeni toplumsal koşullara uyum sağlayıp dönüşebileceğinin önemli bir örneği olarak ele alınmaktadır. Kemal Tahir'in Devlet Ana romanı bu konuya yapılan atıflarla doludur. Yazara göre Anadolu, ancak kendi koşullarına uygun devletlerin varlığını sürdürmesine olanak tanır. Batı tipi devlet ve siyasal kurumların Anadolu'da kök salması mümkün değildir. Bu nedenle Bizans'ta feodalite ortaya çıkmamış, köylü serfleşmeyip dönemin anlayışına göre hür kalmıştır. Ortodoks kilisesi

Batı'daki benzerleri gibi büyük toprak sahibi olmamış, bir çeşit devlet memurluğu olmaktan öteye gidememiştir. Bizans'ta ticaret, zanaat, madenler, limanlar, tersaneler de devletin tekelindedir. Devlet gerek görürse zengin vatandaşların malına- mülküne el koyar.²⁹ Kemal Tahir'e göre Bizans sistemi kısaca "toprak Allah'ın, İmparator kâhya, köylü kiracı"³⁰ temeline dayanmaktadır.

Bir başka önemli nokta ise Bizans imparatorluğu'nun Osmanlı Devleti'ni ve Anadolu'daki Türk varlığını öncelemiş oluşudur. Bu anlamda bu iki devlet aynı coğrafyada benzer koşullar altında, bazı açılardan benzer çözümler üretmişlerdir. Ama bu benzerlikler devlet teşkilatı, toprak yönetimi ve toplumsal yapı gibi alanlarla sınırlıdır. İşlevsel olarak Bizans, Batı'nın savunuculuğunu ve temsilciliğini yaparken Osmanlı Devleti kesinlikle Doğu'nun savunucusudur. Bu yüzden Kemal Tahir'e göre Bizans İmparatorluğu'nun en büyük çıkması Doğu tipi bir devlet yapılanmasına dönüşmek zorunda kalmasına karşın Batı'yı Doğu'ya karşı savunmak zorunda bulunmasıdır.³¹

28. Kemal Tahir, Notlar/13/Osmanlılık/Bizans, s. 618.

29. Kemal Tahir, Devlet Ana, s. 195-196.

30. Kemal Tahir, Age, s. 228.

31. Kemal Tahir, Notlar/13/Osmanlılık/Bizans, s. 623.

KEMAL TAHİRVE DEVLET: "BEY KISMININ ONURU KENDİ MALI DEĞİLDİR'1

M. Güven Avcı

"Anadolu Türk insanının tarihi, Batı insanı tarihinin geçtiği aşamalara uğramamıştır. Bu sebepten insanlarımızın olaylar karşısındaki davranışları duygularını meydana vuruşları Batı insaninkine hiç benzemezi'

Kemal Tahir

Kemal Tahir'in romancılığı insanın dramı üzerine kurulmuştur. Ona göre romancının görevi insana, drama düşmüş insanı vermektir.1 Romanlarında Anadolu insanının dramını işler. Ancak durum salt dramdan ibaret değildir Kemal Tahir'de. Roman onun için insana yönelik, Anadolu insanına yönelik bir keşfin aracıdır. Romancının görevini Anadolu Türk toplumunun tarihiyle ve gelişimiyle, en geniş siyasal ve toplumsal oluşumları da kapsayacak biçimde kendi deneyimlerimize ve toplumun yapısına bağlı olarak2 tanımlayan Kemal Tahir, doğal olarak, romanlarındaki dramın öyküsünü toplumumuzu açıklama çabasında olan bir arka planla kurar. Oldukça önemlidir bu durum, toplum Batı'dan aktarma düşüncelerle açıklanamaz. Çünkü ona göre Anadolu insanı Batı insanından farklıdır. Bu farklılık sorunları en geniş düzeyde ve toplum gerçeğimize doğru aşma çabasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sorunların açıklanması ve çözümü basmakalıp düşüncelerle, Batı modelleriyle değil, toplumun kendi deneyim ve birikimine doğru giderek anlaşılması gerekir. Kemal

Tahir, Anadolu insanını keşfetme ve onun dramı ve tepkileri üzerinden toplumu anlama ve anlatma çabasıdadır.

Sanatçı, aydın, söyleyecek bir sözü olan insandır. Kemal Tahir, romancılığının yanı sıra toplumumuz ve sorunlarımız üzerine söyleyecek kendi sözü olan bir sanatçıdır ve onun yaşadığımız toplumsal sorunlarımız üzerine söyleyecekleri romanlarına yerleşir. Her romanı aynı zamanda düşünsel bir tartışmayı içerir. İnsanı, toplumu, sorunları, olayları tarihsel kökleri bilinmeden açıklamanın mümkün olmadığı düşüncesiyle yazar romanlarını. Geniş bir tarihsel yelpazeyi içeren romanlarının bir bütün olarak incelenmesi gerekir. Yukarıdaki iki durum, yani insanımızı keşfetme çabası ve toplumumuzla ilgili söyleyecek sözü olması, Kemal Tahir'in sadece edebî olarak değil sosyolojik olarak da dikkatle incelenmesini ve tartışılmasını gerektirir. Romanlarında güçlü toplumsal yapı tahlilleri bulunmasının yanı sıra toplumsal ve tarihsel birçok konuda, derinlemesine, düşünsel tartışmalar bulmak mümkündür. Burada şunu da söylemek gerekir ki bu durum öyle eleştirildiği gibi Kemal Tahir romanlarının edebî metinlerden çok siyasi tartışma metinleri olduğu anlamına gelmez ve bu metinlerin edebî metinler olmadığı söylenemez. Dünya edebiyatıyla yapılacak karşılaştırmalı bir inceleme bunu ortaya koyacaktır.

Bunun ötesinde Türkiye'de sanat, edebiyat ve sanatçılarımız daha başlangıçtan bu yana Türk toplum düşüncesinin oluşması ve geniş kitlelere aktarılmasında da önemli bir rol oynamışlardır. Bu çok yakın zamanlara kadar da yadırganmamıştır. Buna karşılık Kemal Tahir'in ro

1. Beş Romana Tartışıyor, Düşün Yayınevi, s. 36.

2. Age, s. 88.

mancılığını değil ama düşünür yönünü eleştirenlerin aynı hassasiyeti diğer romancılarımız için göstermemeleri ilgi çekicidir. Hatta bu yön, toplumsal sorunlar üzerine ilgilenme ve bu sorunlar üzerine söz söyleme çabası, diğer edebiyatçılarımız, sanatçılarımız için bir ayrıcalık, bir üstünlük göstergesi sayılmıştır.

Kemal Tahir'in romanlarında yaptığı toplumsal çözümlenmelerde, sorunları ortaya koyuşunda ve bu sorunlara çözüm önerilerinde birbirleriyle bağlantılı iki nokta öne çıkar: Birincisi bir örgütlenme olarak Doğu'da devlet, ikincisi ise Batılaşmadır. Bu yazıda ilgilendiğimiz konu Kemal Tahir'in romanlarında, Doğu toplumlarında devleti koyduğu yer, devlet örgütlenmesinin Doğu toplumla- rında önemi ve devlet ile toplum ilişkisidir. Kemal Tahir'in bu noktada düşüncelerini ortaya koyduğu dönem 1960'lı yıllardır. 1960'lı yıllar düşünsel hayatımızda oldukça önemli bir yer tutar. Toplum- muzla ilgili tartışmaların yoğunlaştığı bu dönemde, toplumumuzun tarihsel gelişimi de tartışmaya açılmıştır. Ortaya konulan fikirler bugünkü siyasi ve düşünsel tartışmaların temellerini de oluşturur. O dönemde tartışma daha çok sol düşünce içerisinde yürür. Toplumsal yapının tahlili ve tanımlanması, devletin toplum içerisindeki yeri hayati bir önem taşır sol düşünce için. Çünkü yapılacak tanımlama, çizilecek tarihsel gelişim düzeyi sosyalizme ulaşma yolunu da belirleyecektir. Tartışma birçok konu üzerinden yürür. Türkiye'de bir sınıfsal yapılanma var mıdır? Devlet, Batı'da olduğu gibi bir sınıfın diğer sınıflar üzerindeki tahakkümünün aracı mıdır? Türkiye, Batı toplumlarının geçtiği aşamaları yaşamış mıdır? Özellikle mevcut toplumsal yapıyı belirlemek anlamında, tarihe dönük, Osmanlı İmparatorluğunu tanımlamaya dönük çalışmalar yapılır. Burada tartışılan iki temel kavram öne çıkar feodalizm ve ATÜT. Doğal olarak devletin toplumla ilişkisi de her iki kavram açısından farklı ele alınır. Toplumun feodal olarak tanımlanması bir sınıf devletini gündeme getirir. Öte yandan ATÜT tanımlamasında devlet sınıfsal bir yapıya sahip değildir. Tartışma oldukça geniş bir araştırmanın konusudur. Ancak tartışmaların dikkatle incelenmesi Doğu toplumlarının Batı tarzı bir gelişim aşamasını yaşamadığı sonucuna bizi götürür. Doğu'da devlet tarihsel gelişim sürecinde sınıfsal bir yapıya hiçbir zaman sahip olmamıştır. Doğu'da devletin temel işlevi organizasyondur ve bu yapının tanımlanması dikkatli çalışmaları gerektirir.

Kemal Tahir'in konu üzerinde yoğunlaşması da bu döneme özellikle de 1960'ların sol tartışmalarına aittir. Bu konuda oldukça ayrıntılı ve dikkatli çalıştığı yayımlanan notlarında açıkça görülmektedir. "Türkiye'de yaygın klasik marksist öğretinin, genellikle Doğu toplumları ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu ya da Anadolu Türk toplumu konusundaki açıklamalarını yetersiz bulan K. Tahir, böylece, iki yönlü bir arama ve inceleme çabasına girer. Bu yönlerden biri, Anadolu Türk toplumunun kendi özgü yanlarını araştırma ama klasik Türk marksist düşüncesi tarafından hemen hiç eleştirilmeden bir yana atılmış olan yerli ve yabancı eserleri irdelemek; öteki, Marx, Engels ve izleyicilerinin eserlerinde Doğu'ya ve Türktoplumuna ilişkin ne varsa hepsini yeni bir gözle okumaktır."3 Yaptığı çalışmalar sonucunda, Kemal Tahir, Doğu

toplumlarının Batı toplumları ile aynı aşamalardan geçmediği, farklı bir toplum ve insan yapısına sahip olduğu sonucuna ulaşır. Bu durumda devletin toplum içindeki yeri ve önemi de bizim toplumumuzda, Batı toplumlarından farklı olacaktır. Devletin yapılanması, işlevi, görevleri Batılı toplumlardan farklı olduğu gibi Doğu toplumlarında insanların devlete bakışları da Batı toplumlarındaki insanın devlete bakışından farklıdır. Kemal Tahir, romanlarında her iki durumu da ortaya koyar ve bu düşüncelerini romanlarına oldukça ustalıkla yerleştirir. Bu yazının amacı bu düşüncelerin Kemal Tahir'in romanlarına nasıl yansdığıdır.

3. Selahattin Hilav, "Kemal Tahir ve Tarihi Kavramak" Türkiye Defteri, Temmuz 1974, Sayı: 9, s. 8.

Kemal Tahir, Marksist bir yöntem anlayışına sahiptir. Bunun ilk ortaya konusu da tarihsel maddecilik anlamında, toplumsal olguların tarihsel gelişim süreçleri bilinmeden anlaşılmayacağı düşüncesidir. Kemal Tahir, toplumu anlama ve açıklama çabasıyla romanlarında geniş bir tarihsel dönemi yansıtır. Ortaya bir seri koymak mümkündür. Devlet Ana, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yorgun Savaşçı, Kurt Kanunu, Yol Ayrımı, Kemal Tahir'in siyasi ve sosyal düşüncelerini açıkça ortaya koyduğu romanlardır. Buna roman notları olan Topal Kasırga-Darmadağın Olan Devlet, Patriyot Ömer-Gülen Azap Çıkmazı ve Batı Çıkmazı da eklendiğinde bunları yazım sırası olarak değil, ama olayların kronolojik sırasına göre bir seri olarak düşünmek mümkündür. Devlet Ana ile başlayan Topal Kasırga-Darmadağın Olan Devlet, Batı Çıkmazı, Patriyot Ömer-Gülen Azap Çıkmazı, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yorgun Savaşçı ve Kurt Kanunu ile devam edip Yol Ayrımı ile son bulan bir seri. Köy romanları ile de Anadolu insanın olaylara bakışı ve Anadolu'daki toplumsal yapılanma anlatılarak bu seri desteklenir. Görüldüğü gibi çaba, toplumsal tarihimizi ayrıntılı olarak incelenme ve Anadolu insanın bu olaylar karşısındaki davranışlarını çözümlenme bu yol ile insanımızı keşfetmenin yanı sıra toplumsal sorunlarımızı ortaya koyma ve çözüm önerileri getirebilme çabasıdır.

Kemal Tahir, Doğu'da devlet ile ilgili temel düşüncelerini Devlet Ana romanında ortaya koyar. Burada Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunun yanı sıra Doğu'da devletin ne anlama geldiği tartışılır. Ayrıca ortada mevcut sorunlara çözüm önerisi olarak idealize edilmiş bir devlet yapısı da vardır. Romanda ortaya konulan devlet, toplumun en iyi şekilde örgütlenmesini, yüksek refah düzeyinin sağlanmasını, güçlü bir tarım ve güçlü bir ekonomi oluşturulmasını ve tüm bu yapılanmanın savunulması görevini üstlenmiştir. Salt bir sınıfın ya da grubun değil tüm toplumun devletidir. İdealize edilen devletin dışında Doğu'da devletin ne anlama geldiği ile ilgili oldukça çarpıcı bölümler vardır romanda. Devlet Ana'da bireyci, yağmacı saldırgan Batı'yı bir Frenk şövalyesi temsil eder ve bu şövalye ile romanın diğer Doğulu kahramanları arasındaki diyaloglarla iki toplum arasındaki, iki toplum insanı arasındaki yaşayış ve düşünüş farkını ortaya koyar Kemal Tahir. Devlet Ana'nın hemen başında ilk tartışma konusu feodalizmdir. Frenk Şövalye ile Doğulu Hristiyan Mavro arasında geçen diyalog, Batı'nın feodal düzeninin Doğu'da yaşanmadığı ve yaşanamayacağı noktasındadır. Frenk şövalye Doğulu Hristiyan Mavro'yu adamı yapmak için batıdaki sınıf ilişkilerinin ayrıcalık ve nimetlerini anlatır. Anlatılanlar karşısında şaşkına düşen Doğulu Hristiyan Hancı Mavro'nun cevabı güçlü Devletin Doğu'da bir ihtiyaç olduğunun göstergesidir. "Eskilerde bataklık yokmuş, imparatorumuz güç- lüken... Akli erenlere bakarsan, Frenklerle Moğolların başı altından çıkmış bugünün rezilliği... Ülkeyi batıdan Frenkler basmış, doğudan Moğollar... Vergiharaç alamaz olmuş Kayzer'imizle Konya Sultanı... Vergisiz,

haraçsız nasıl dizginlersin bunca azgın suyu? Sular kudurgan olursa ekin olmaz, ekin olmazsa köylü olmaz, köylü olmazsa ekmek olmaz, ekmek olmazsa dünya batar. Eskiden kervanlar geçermiş ki bizim ovamızdan, başı Eskişehir'de yükünü çözerken, kuyruğu Bilecik'te denk bağlamakta olurmuş."4 Roman kahramanlarının bu konuşmalarından da anlaşılacağı üzere Kemal Tahir'e göre Anadolu'da feodalizm yaşanmamıştır. Ortada bir sınıfın hâkimiyeti söz konusu değildir. Devlet tüm topluma hâkim bir örgütlenmedir ve bir sınıfa ait değildir. Örgütlenme toplumun tüm bireylerinin ortak çıkarlarını koruyacak bir örgütlenmedir. Doğu toplumlarında birey devlete ve topluma bağlıdır. Çünkü bu topraklarda bireyin güçlü olması ancak devletin dolayısıyla toplumun güçlü olması ile mümkündür. Yorgun Savaşçı romanında bu topraklarda devletin ne kadar önemli bir toplumsal ihtiyaç olduğu Alman roman kahramanı aracılığıyla anlatılır: "Salt Anadolu toprağı değil, Akdeniz'i, Ege Denizi'ni çevreleyen bütün topraklar, cenabet topraklardır. Çünkü, bu bölge toprakları

4. Kemal Tahir, Devlet Ana, s. 21.

dünyanın yüzünde, gayet ince, pek yalınkat bir kabuk gibidir. Tarım derin derin aktarılmaz, kara sapanın ucuyla az biraz karıştırılır. Bu bölgenin hava durumu da tarıma uygun değildir doktor, ya kurak gelir, ya taşkın... Kurakta sizin toprak hiç saban görmemiş gibi taş kesilir. Taşkınlar, tarlaların yarısını alır denize götürür, yarısını dar vadilere götürüp bataklık yapar. Bataklıklarda insan barınamaz. Bu yüzden Adana, Küçük, Büyük Menderes ovaları gibi verimli ovalarınız ancak on dokuzuncu yüzyıl ortalarında tarıma açılabilmiştir. Daha önceleri göçebeler buralarda hayvan otlatıyorlardı. Bu özellikteki topraklarda, Batı'da olduğu gibi, özel mülkiyet yerleşip gelişemez, zenginlikler sayılı ellerde toplanamaz... Türkçesi, toprakları tarımda tutmak için gerekli bayındırlık işlerini sizde ancak devlet yapabilir.. Yani Batıda devletin olmadığı zamanlar, toplumlar var olmuşlardır, ama Doğuda devletsiz toplum görülmemiştir. Sizde devlet toplumun var olmayok olma şartıdır."5

Kemal Tahir, Doğuda toplumsal yapının farkı ve devletin bu yapılanma içindeki yeri ve bunun oluşturduğu insan davranışı üzerinde önemle durmuştur. Doğuda devlet bir organizasyondur, toplum için doğanın ihtiyaç hâline getirdiği bir organizasyondur. Sınıfsal bir yapıya sahip olmayan Doğu toplumlarında devlet de bir sınıfın tahakküm aracı olarak değil, bir ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir toplum yapısında bireysel çözümler ve kazançlar değil, toplumsal çözümler ve kazançlar önem kazanmaktadır.

İhya edici devlete ihtiyaç duyan toplumsal yapı diğer örgütlenmelerinde bu doğrultuda şekillendirmektedir. Bu devlet yapısı aynı zamanda insanların ve özellikle ekonomik yapının da güvencesidir. Devletin toplumlararası ilişkilerde koruyucu rolü ekonominin ayakta kalmasının ve toplumsal zenginliğe ulaşmanın temelini oluşturmaktadır. "Ülke, soyguncusuz olmaz ve de olmamıştır. Ama, Sultani güçlüyse soyguncuyu bulur, tutar, keser başını, yağmaladığı malı tüccara geri verir... Moğol'a geldi mi, soyguncuyu, bu da bastırıp kesmekte ama, tüccara vereceği malı kesesine atmakta... Bezirganlar baktılar ki, mal gitmekte, üste can bile caba gitmekte... Çevirdiler kervan yollarını Akdeniz'e, Karadeniz'e... Bu toprağa Moğol atı bastı mı, gökten say ki, bela indi."6 Anadolu toplumunun zenginliğinin kaynağı toplumlararası ilişkilerde üstlendiği roldür. Toplumların temel faaliyetleri olan tarım ve ticaret ancak devletin sağladığı güven ve ilişkilerin denetimiyle işler hâle getirilmiş ve sürdürülmüştür. Tarımsal üretimde coğrafi yapıdan

kaynaklanan ve bireysel olarak çözümünü olmayan sorunlar, özellikle sulama, devlet organizasyonu ile çözülmüştür. Yine ticaretin etkin hâle getirilmesi, ticaret yollarının yapılması ve ticari güvenliğin sağlanması devlet organizasyonu ile gerçekleştirilmiştir. Doğu'da devlet örgütlenmesi üzerine özellikle Devlet Ana ve Yorgun Savaşçı romanlarında Kemal Tahir'in ortaya koyduğu bu görüşler tüm romanlarına yansımaktadır.

Kemal Tahir, yayımlanmamış roman notları olan Topal Kasırğa-Darmadağın Olan Devlette Timur'un Anadolu'yu işgalini de bu açıdan değerlendirir ve eleştirir. Timur devlete gelmemiş yağmaya gelmiştir ve Batı işgaline olanak hazırlamıştır.⁷ Moğolların Anadolu'yu işgalinden sonra ortaya çıkan Şeyh Bedrettin İsyanı'na bakışı da aynı penceredendir. Kemal Tahir'e göre bu isyan göstermiştir ki Anadolu halkı mal bölüştürmeyi teklif eden bir harekete sıcak yaklaşmamaktadır. Çünkü güvenliğini mal edinmekte değil başka dayanaklarda aramaktadır.⁸ "Bayezid'in esirliğinden sonra Anadolu Türk halkları, şehzadeler boğuşmasında da taraf tutmamayı sürdürmüşler, ya da, sık sık taraf değiştirmişlerdir. Bu durum, Anadolu'nun birleşik halklarının geleneksel savunma alışkanlıklarına uymak

5. Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 147-148.

6. Kemal Tahir, Devlet Ana, s. 48.

7. Kemal Tahir, Roman Notları Topal Kasırğa-Darmadağın Olan Devlet, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 33.

8. Age, s. 24-25.

tadır. Anadolu halkları, devletten yanadırlar, ama devletin, devlet otoritesine sahip olduğu sürece... Yani, güçlü, savunucu, güvenilir devletten yanadırlar. Devletin sahipleri hangi nedenle olursa olsun, devleti tehlikeye atmışlarsa, yani devletin kaderini düşünmemişlerse - ki bu düşünmemelik, aynı zamanda, halkların kaderini de düşünmemektir- Anadolu halkları, gerek kumarbaz, gerek avanak, gerekse güçsüz devletlileri katilen tutmazlar. Onları tutmamak suretiyle cezalandırırlar."⁹

Bu bakış açısı, XIX. yüzyıl sonrasında Batılılaşma ile birlikte ortaya çıkan dönüşümlere dönük eleştirilerinin de temelini oluşturmaktadır. Kemal Tahir, Kurt Kanunu romanının kahramanı İttihat Terakki'nin ünlü iâşe nazırı Kara Kemal aracılığıyla, Batılılaşma sonucunda ortaya çıkan siyasi yapılanmaya, iktidar kavgalarına oldukça sert eleştiriler getirir. Getirdiği eleştiriler Timur'a getirdiği eleştirilere benzer niteliktedir. Ortadaki kavga devlet olma, devleti güçlendirme kavgası değildir.

Ortadaki kavga her biri Batı kaynaklı grupların iktidar kavgasıdır. Ortaya konulan siyasi hareketler Batılı güçlerce ortaya konan siyasi oyunların araçlarıdır. "İktidara geldin mi, bilirsin gizli açık bütün yabancı örgütleri... Kim kime çalışıyor, aşağı yukarı bunu da bilirsin... Ama hiçbir şey yapamazsın! Daha doğrusu, hiç birinin temellerine dokunamazsın! Çünkü güç yetiremez olmuşsundur çoktan... En değersiz imtiyaza dokunayım, desen, gök başına yıkılır... Bunun için, bizim düştüğümüz çukura düşenler, yabancıları bırakıp birbirlerini yerler. Hele iktidara gelmeleri de yabancı güçlere dayanarak olmuşsa..."¹⁰

Kemal Tahir düşüncesinde devlet, Doğu'da sadece üretim ilişkileriyle sınırlı değildir,

toplumlararası ilişkilerde belli bir görevin ve rolün, Doğu- Batı ticaretinin denetimi ve üretimin saldırılara karşı savunulmasına dayalı toplumsal bir ihtiyacın ürünüdür. Toplumun devamı ancak güçlü, koruyucu ve ihya edici devlet ile mümkündür. Bu görüşler temelinde yaşanan toplumsal ve siyasi olaylar, oldukça tutarlı bir biçimde Kemal Tahir romanlarında değerlendirilmektedir. Timur, Şeyh Bedrettin, Çerkez Ethem gibi tarihsel aktörler bu görüşler doğrultusunda eleştirilmekte, yüceltilen eşkıyalığa bu görüşler doğrultusunda karşı çıkılmaktadır. Devlet örgütlenmesinin gerek romanlarda idealize edilmesi gerekse yaşanan toplumsal ve siyasi olaylara getirilen eleştiriler aynı zamanda Kemal Tahir'in döneminde yaşanan tartışmalara, toplumsal sorunlara ve ortaya çıkan siyasi hareketlere bir cevap ve çözüm önerisidir. Kemal Tahir için çözüm toplumlararası ilişkilerde, Doğu-Batı çatışması temelinde toplumun üstleneceği yer ve rolden, toplumumuzun kendi dinamik gerçeğinden gelmelidir. Bu gücün ve potansiyelin en keskin, en bilinçli biçimi siyasettir. Devlet bu bilincin somutlaşmasıdır. Tarihsel gelişmenin ve toplumsal yapımızın özelliğini de toplumlararası ilişkiler çerçevesinde elde edilen çözüm oluşturacaktır. Batıdan gelen saldırı ve sömürüye en güçlü karşı çıkışımız ancak devletin cephe siyasetinin savunucusu olmasıyla mümkündür. Anadolu insanı oluşturduğu bu güçle kendini korumanın ötesinde, arkasındaki zengin tarım uygarlıklarının da koruyucusu ve öncüsü olmaktadır.

Kemal Tahir'in o dönemde ortaya koyduğu bu çözümler, günümüz şartlarında da geçerlidir. Batı saldırıları karşısında kendini savunacak öncü bir siyasi örgütünün olmadığı Doğu, günümüzde kendi varlığını sürdürmede zorlanmaktadır. Bunun ötesinde Anadolu insanı kendi yapısına uymayan bir çözümle uyuşamamakta ve tarihî birikimi mevcut siyasete ters düşmektedir. Sürekli gündemde olan Avrupa Birliği tartışmalarına, Irak Savaşı'na, Orta Doğu'da yaşananlara, Kıbrıs meselesine, Kuzey Irak sorununa, yaşanan çeteleşmelere, şiddet olaylarına ve özellikle sürekli gündemde olan sivil toplum tartışmalarına bir de Kemal Tahir'in ortaya koyduğu bu düşünceler açısından

9. Age, s. 40-41.

10. Kemal Tahir, Kurt Kanunu, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 198.

bakmak önümüze yeni bir pencere açacaktır. Batılaşma çabalarının ortaya çıkışından günümüze kadar, Batı sömürsünün en çok saldırdığı nokta Doğu'daki güçlü devlettir. Çünkü yapısı itibarıyla doğu'da devlet, Batı saldırıları ve sömürsüne karşı direnç göstermektedir. Batı dünya egemenliğinin yaygınlaşmasıyla Doğu'da ortaya çıkan yeni devlet örgütlenmesi bile bugün bir engel olarak görülmektedir. Sömürünün ve saldırıların en pervasız biçimde sürmesinin gereği olarak devletin örgütlü yapısı kırılmak istenmektedir. Kemal Tahir Doğu'da devletin yapısı üzerinde önemle durur. Çözüm önerisine bu anlamda devleti, diğer deyişle toplumu kapsayacak en geniş siyasi çözümü yerleştirir. Devleti Batı'dan alınmış basmakalıp düşünceler ile değil, toplumlararası ilişkilerde, Doğu-Batı çatışmasında üstlendiği görevler ve işlevi ile değerlendirir. Batı'da bir sınıfın iktidar aracı olan devlet, Doğu toplumlarında öncelikle askerîsiyasi amaçlı olarak ortaya çıkmış ve toplumun üretim sorunlarının çözümü sağlamıştır. Yakın Doğu'da ve Anadolu da ise devlet doğrudan Doğu-Batı arasındaki askerîsiyasi çatışmanın almış olduğu biçime göre değişik etnik ve dinî toplumlara kapsayan en geniş çözümü temsil etmiştir. Batı saldırılarına karşı durmak, Doğu cephesinin savunuculuğunu yapmak aynı zamanda dünya

siyasetinin savunuculuğunu da gerekli kılmıştır. Anadolu'nun imparatorluk yurdu olması boşuna söylenmiş bir söz değildir. Günümüzde sorun dünya siyasetinden, Doğu-Batı çatışması içindeki yerimizin ve rolümüzün belirsizleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Kemal Tahir toplum sorunlarımızın çözümünü dünya egemenlik ilişkilerinde üstleneceğimiz rol ve görev içinde aramaktadır ve bu açıdan Anadolu Türk toplumunun gücüne ve dinamizmine inanmaktadır. Bu güven Anadolu Türk insanının devlet kurma, siyaset oluşturma ve devleti yaşatma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Sorun toplum yapımızın tarihsel özelliklerinden değil, yanlış siyaset seçimimizden ve aydınların toplumun tarihî birikimine yabancılaşmasından kaynaklanmaktadır. Devlet ile toplum arasındaki terslik de yeni siyasi seçimimizle ilgilidir. "Biz aydınlara çok su katılmıştır, hem de cıscıvık yabancı suyu..., Batılaşmaya yöneldiğimizden bu yana, biz aydınlar halktan ayrılmışız. Çünkü bu batılaşma, bize halktan değil, Saraydan gelmiştir. Halktan kopmuş, halka dönebilmek umudunu kesinlikle yitirmiş Saraydan... Bu dönemde bizim halkımız, batıya karşı, batılaşmaya çabalayan Osmanlılara rağmen, Osmanlıyı savunmuşlardır. Daha sonra, batılaşmaya çabalayan Türkçülere rağmen Türkçülüğü, hatta bilmez bilmez batılaşmaya çabalayan, sözgelimi, bizim şair Mehmet Akif gibi müslüman doğuculara rağmen doğuculuğu, bu günün büsbütün çırpçıklak batılaşmacı halkçılara rağmen de halkçılığı, yani kendi varlıklarını savundukları gibi... İşte bu halkın içinden, bizim sefil etkimizi yere çalacak yeni bir yerli insan türü çıkacaktır. Ben umutluyum er geç çıkacaktır. Bunlar, buradan başka bir yere sığınamayacak, kendi halklarından başka topluluklara katılamayacaklarını kesinlikle idrak etmiş, namuslu adamlar oldukları için er geç kendi işlerini kendileri görmek için çıkacaklardır ortaya."¹¹

Kemal Tahir bir romancı ama sosyalist dünya görüşüne sahip bir romancımızdır. Devlet ve toplum anlayışı Batı sosyalizminin hazır kalıplarına uymamaktadır. Ancak bu bilinçli bir seçimdir ve sosyalizme bir başka düzeyde katkıdır. Kemal Tahir, toplum sorunlarının çözümünde Doğu'nun ve Anadolu Türk toplumunun tarihî birikimine uygun olarak geleceğe doğru yeni bir sıçramanın ancak Doğu-Batı çatışması içinde mümkün olacağı düşüncesindedir. Bunun için Batı dünya egemenliğinin tartışılması çerçevesinde Batı sosyalizminin öneri ve şemalarını da zorlayarak geliştirmiştir.

11. Age, s. 107-108. 286

Osmanlı 19. yüzyılda Batıcılışma siyasetini devletin resmî politikası hâline getirmiş ve temel kurumlarını da bu doğrultuda şekillendirmiştir. Devletin genel eğilimi, resmî çizgisi Batıcılışma doğrultusunda şekillendirilmeye başlandıktan sonra, belirli eğitim aşamalarından geçen Osmanlı yurttaşları da bu anlayış doğrultusunda yetiştirilerek Batı hayranlığı kimliklerinin ayrılmaz bir parçası hâline getirilmiştir. Artık tarihsel, toplumsal özellikleri, geçmişte sahip olduğu değerleri silinen bireyler Batı'ya, Batılı değerlere, Batı çıkarları adına gerçekleştirilen oluşumlara hizmet edecek ve Batı hayranı olacak şekilde biçimlendirilmişlerdir. Devlet politikasına Batıcılışma doğrultusunda merkezî bir konum verince, o tarihten günümüze kadar hepimiz birer birey olarak, az veya çok, bilerek veya bilmeyerek, hiçbir düşünce, ideoloji, yaşam biçimi farkı gözetmeden kendi tarihimize, geçmişimize, günümüze ve geleceğimize karşı tavır olarak, Batılı çıkarların gönüllü temsilcisi rolünü üstlenip bu rolü aydınlarımızla, entelektüellerimizle, bilim insanlarımızla, halkımızla birlikte sürdürdük. Beynimiz o kadar başkalaştırıldı ki bunun bizi besleyen ana damarları kesmek olduğunu düşünmeden, hepimiz yeni olmak adına, kendimizi geçmişimizden kurtarmak sanarak bu sürecin gönüllü talibi olduk.1 Başta sanatçılarımız, bilim insanlarımız, bürokratlarımız, aydınlarımız olmak üzere hepimiz kendimizi Batılı kabul edip içinde yaşadığımız toplumu Doğululuk, feodalite, geleneksellik, ilkelikle suçlayıp küçümsedik.2 Batıyı klasik Osmanlı sistemine karşı olmak, demokrasi ve insan haklarına sahip çıkmak ve demokrasi ideali adına alıp, Batı eleştirisi yapanları gerici ve şeriat yanlısı olarak değerlendirdik.3 Oysa Batıcılışma, III. Selim döneminde

Osmanlı'nın ayakta kalması adına başlatılan radikal siyaset değişikliğinin adıdır. Batıcılışma, Osmanlı'nın kendi adına ürettiği siyasetin yürütülemez hâle gelmesi sonucu gerçekleştirdiği politika değişikliğidir. Ancak bu teknik siyaset değişikliği amacının çok ötesinde sonuçlar doğurmuş, Doğu, devşirme zihinlerde gericiliği, ilkelliği, karanlığı; Batı, ilericiliği, medeniyeti, aydınlığı temsil eder olmuştur. Batı çıkarları adına devşirilen okumuşlar, çok hızlı bir şekilde döneleşerek, geçmiş siyasete, toplumsal yapıya, sisteme, zihniyete ait ne varsa tasfiye etmek için ellerinden gelen her türlü çabayı göstermişlerdir. Böyle yaparak mevcut sorunların halledilebileceği yanılgısına kapılan yönetici ve aydınlar, ülkeyi tam bir bataklığa saptırmışlardır.

Tanzimat ve onu takip eden dönemlerde Batıcılışma girişimleri genişletilmiş, II. Meşrutiyetken itibaren ise hiçbir aydın takımı Batıcılışmaya karşı kesin bir tavır alıp karşı çıkmamıştır. Bu anlayış, Cumhuriyetle birlikte çok daha geniş çevreleri kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. Dolayısıyla önce padişah ve onun bir kısım bürokrat kadrosu ile başlatılan Batıcılışma siyaseti, Tanzimat'la birlikte başta eğitim ve askerî alanlar olmak üzere devleti yönetecek tüm bürokratik kadrolara, Cumhuriyet ile birlikte de toplum kesimlerinin tümüne yaygınlaştırılmıştır. Artık

eğitimci, yönetici, asker ve benzeri meslek mensuplarının devlet kadrolarında yer alması için Batıcı olmaları zorunlu hâle gelmiştir. Devlet kadrolarında görev yapmak için devlete sadık bir kul ve Batıcı

1. Attila İlhan, Hangi Batı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1982, s. 104.

2. Age, s. 26.

3. Tülay Özüerman, Türkiye'nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998, s. 9-10.

bir bürokrat olmak Tanzimat'tan itibaren yeterli koşul olmaktan çıkmıştır. Devlet kapısında görev almak için bu iki özellik yanında aranılan üçüncü özellik, Batılı büyük devletlerden birinin çıkarlarına hizmet edebilecek birtakıma dâhil olmaktır. Dolayısıyla Tanzimat'tan sonra bürokratlarımız, memurlarımız, aydınlarımız, sosyologlarımız Batıcı olmuş ve Batılı büyük devletlerden birinin siyasetinin, düşüncesinin, sosyoloji veya bilim ekolünün temsilciliğini üstlenmiştir.

II. Meşrutiyet'ten itibaren aydınların Batıcılığa görüntüleri daha net bir şekilde ortaya çıktı. İslamcılardan, milliyetçilere, liberallerden sosyalistlere kadar tüm aydın grupları ve bilim insanları ya kısmen ya da tamamen Batı yanlısı bir eğilim sergileyerek Batıcılığa yanlısı olmuşlardır. O dönemde aydınların ülkenin kurtuluşu adına ürettikleri en "derin" ve en "sofistike" düşünce, Batı'dan neyin ne kadar alınması gerektiği üzerinedir. Bu, Türk düşünce tarihinde farklı Batıcılığa görüşlerine sahip düşün gruplarının ortaya çıkmasına vesile olmuştur.⁴

Türkiye'de aydın hangi siyasi ve felsefi görüşe, anlayışa sahip olursa olsun mutlaka Batı eğilimli, her koşulda ve her zaman Batıcıdır. Ülkemizde muhafazakârından modernistine kadar Batı yanlısı geniş bir aydın yelpazesi mevcuttur. Kendisine bilim insanı, aydın, düşünür, entelektüel diyen her kişi veya kesim kısmi veya bütüncül Batıcılığa taraftardır. Türk halkı, topyekün Batıcılara, bilimsel Batıcılara, zihniyet Batıcılarına, düzen Batıcılarına, teknik Batıcılarına, sokak, park, bahçe Batıcılarına tanıklık etmiş ve etmektedir.

Topyekün Batıcılara söyleyecek bir sözümüz yok. Onların görüşleri zaten kabul edilemez. Çünkü onlar tarihimizi, kimliğimizi geride bırakarak herşeyimizle Batı'ya teslim olmamızı önermektedirler. Batı'nın bütün kurum ve kuruluşlarını kabul ederek tamamen asimile, yani yok olmamızı önermektedirler. Onların radikal Batıcılığa konusundaki görüşleri net olduğu için kafa karıştırmaları, halk nezdinde taraftar bulmaları mümkün olmamıştır. Doğu-Batı çatışma teorisine göre onlar Batı'nın içimizdeki temsilcileridir. Ancak asıl kafa karıştıran, halkı tereddüte düşüren, ikilemde bırakan milliyetçimuhafazakâr aydınların Batıcılığa konusundaki görüşleridir. Bu konuda kültür ve teknik ayrımıyla Ziya Gökalp baş rolü oynayan sosyolog olmuş ve Cumhuriyet döneminin tüm milliyetçimuhafazakâr yazarları ve sosyal bilimcileri de onun Batıcılığın meşrulaştırıcı ve Batı'yı bir bütün olmasa da kısmen mazur gören anlayışından düşünsel açıdan etkilenmişlerdir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Batıcılığın kültürmedeniyet ayrımı ile sulandırıp kolayca kabul edilir hâle getirilmesinde öncülük Ziya Gökalp'e aittir. Gökalp'e göre Türkler kimliklerini, kültürlerini kaybetmeden medeniyet değiştirmeye alıştırlar. Orta Asya medeniyetinden

kendisine yabancı olan Doğu medeniyetine geçen Türkler, şimdi de kültür ve kimliklerini koruyarak Batı medeniyetine geçmektedirler. Kültür ulusal, medeniyet uluslararası alana aittir. Türkler de hiçbir sorun yaşamadan kültürlerini, kimliklerini, özyapılarını koruyarak insanlığın ortak malı olan Batı medeniyetini kabul etmektedirler.⁵ Ziya Gökalp'in bu telifçi, uzlaştırıcı bakış açısı, Batıcılığa siyasetine, geniş kesimler nezdinde, önemli bir meşruiyet kazandırdığı gibi Batıcılığın milliyetçi- muhafazakâr aydınlarca kabulünde de önemli bir rol oynamıştır. Bu bakış açısının genel kabul görmesinden sonra siyaseten yaşanan gerginlikler yumuşamış, Batıcılığın makul görenlerin sayısı hızla çoğalmış ve Batı yanlısı reform girişimleri artmıştır.

4. Tarık Zafer Tunaya'nın Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, Mümtaz Turhan'ın Garplılığın Neresindeyiz?, Niyazi Berkes'in Türkiye'de Çağdaşlaşma başlıklı eserleri bu doğrultuda yapılan çalışmalardan sadece birkaçıdır.

5. H. Bayram Kaçmazoğlu, Türk Sosyoloji Tarihi II: II. Meşrutiyetten Cumhuriyete, Anı Yayınları, Ankara, 2003, s. 160-161.

Ziya Gökalp'in bakış açısından, Batıcılığa anlayışından ilham alan pek çok milliyetçi- muhafazakâr yazar ilerleyen yıllarda çeşitli ayrımlara dayalı Batı tanımları yapmışlar ve Batıcılığın geniş kesimlere taşınmasında, bu kesimler tarafından kabul edilmesinde aracılık etmişlerdir. Bu gruba göre iyi ve kötü, aydınlık ve karanlık, birbiriyle mücadele eden iki ayrı Batı dünyası vardır. Batı'yı bize yanlış tanıtan pozitivist, materyalist, bütüncü ve satılmış komünist Batıcılar nedeniyle halk Batı'ya karşı olmuştur. Batı, Türk halkına yanlış tanıtılmış, bilim zihniyeti benimsenmemiştir. Maddecî, pozitivist, ahlak dışı özelliklere sahip Batı yanında mistik ve manevi değerlere önem veren bir başka Batı daha vardır. Halkın karşı çıktığı bu maddecî, komünist, ahlak düşkünü Batı'dır. Seçkin ve zengin kültürü, mistik din anlayışı, manevi değerlere bağlılığı, gelenekselliği, romantik sanat ve edebiyat anlayışı, disiplinli çalışma alışkanlığı, bilim zihniyeti Batı'yı Batı yapan olumlu özellikleridir. Batı'nın karanlık yüzünü reddedip aydınlık yüzünden yararlanmak gerekir. Batı'nın olumsuz özellikleri yerine gerçek yüzü, Batı'yı Batı yapan nitelikleri, manevi değerlerine bağlı Türk halkına doğru şekilde tanıtılmış olsaydı Batıcılığa çok daha kolay yol alırdı. Dolayısı ile milliyetçi muhafazakâr yazarlar, Nurettin Topçu dışında, emperyalist ve sömürgeci yanına hiç değinmeden, Batı'nın birçok özelliğini de reddederek, Batı övgüsü ve Batıcılığa propagandası yapmışlardır. Bu tür ayırım ve açıklamalarla Batı'ya yönelik eleştiriler bertaraf edilerek Batıcılığa savunulmuştur.

Bu grupta yer alan yazarlara göre, Türk ve Müslüman olduğu kadar Avrupalı gibi de düşünmek gerekir. Yabancı bir medeniyeti toptan reddetmek veya toptan benimsemek gibi iki tepkinin dışında üçüncü yol, milletin yabancı bir medeniyetle kendi millî ve dinî geleneklerini uzlaştıran ahenkli bir sentez yaratmasıdır. Batı da Doğu'nun iç dünyasından manevi aşılardan almak istemektedir. Böylece Batı'nın bilim ve tekniğini almak isteyen Doğu ile Doğu'nun manevi değerlerini almak isteyen Batı arasında kendiliğinden bir kaynaşma, bir sentez ortaya çıkacaktır. Kısaca, Türkiye'de önemli bir aydın grubu Doğu ile Batı, madde ile mana arasında sentez oluşturma hayali kurmuşlardır.⁶

Ziya Gökalp'in Batı karşıtı cephe açtığı gediklerden yavaş yavaş içeriye giren ve geniş kesimlere doğru süzülerek ilerleyen Batı yanlısı anlayışın yaygınlık kazanmasında "sosyal psikolog" Mümtaz Turhan'ın geliştirdiği görüşlerin de önemli rolü olmuştur. Bu anlayışa göre,

Batılılaşmanın zorlama ile değil kendinden, serbest bir şekilde halka sunularak yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bunu gerçekleştirirken kültürümüz açısından sert gelen unsurlar yumuşatılmak, sevimli ve yararlı hâle getirilerek Batılılaşma adım adım yaygınlaştırılmalıdır.

Batı'nın yapısından kaynaklanan farklılıklar ve oynaklıklar o kadar büyük bir propaganda gücüne sahiptir ki Batı karşıtlarını bile hemen etkisi altında alma tehlikesi arz etmektedir. Batı'nın büyüme kapılan herkes Batı'yı bir bütün olarak görmekten vazgeçerek parçalar üzerinden değerlendirmeler yapmaktadır. Örneğin, Batı'nın emperyalist ve sömürgeci yanını fark ederek eleştiri yapan muhafazakâr düşünürlerden Nurettin Topçu bile yeri geldiğinde otoriter Batı'yı, mistik Batı felsefesini ve Batı'nın bu doğrultudaki düşünürlerini, siyasetçilerini övmüş, Batı müziğini göklere çıkarmış, Batı'nın sokak düzenine, sergi salonlarına, caddelerine olan hayranlığını belirtme gereği duymuştur. Avrupa ülkelerinde emeği sömürülen ve sağlığı tüketilen Türk emekçisi bile ülkesine her gelişinde kendi algı dünyası içerisinde Batı övgüsü yapmıştır.

Türk hukukçuları ve sosyologları Cumhuriyet dönemi Batılılaşmasının bir hayranlıktan kaynaklanmadığını, zorunluluklar gereği olduğunu belirterek hukuk alanında gerçekleştirilen radikal

6. Peyami Safa, "Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti", Türk Düşüncesi, Sayı: 1,1 Aralık 1953, s. 8.

değişiklikleri başarılı bulmuşlardır.⁷ Çoğu aydına göre, "Batı medeniyeti bir bütündür. Ancak bütünlüğü ile alınabilir, bu kesin bir karardır/'⁸ Batı bir zihniyet, ruh ve "kafadır." O nedenle bu yoldan geri dönülemez. Geri dönmek irticadır, pozitif düşüncenin inkârıdır, ortaçağ karanlığıdır. Serbest veya zorunlu ama mutlaka Batılılaşmak gerekmektedir.⁹

Bazı sosyologlarımız Cumhuriyet dönemi Batılılaşma girişimlerini önceki dönemlerin politikalarından tamamen ayırmış ve Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen devrimleri çağdaşlaşma olarak tanımlamışlardır. Bu düşüncede olan sosyologlara göre, Cumhuriyet öncesi Batılılaşma girişimleri ülkeyi Batı'nın uydusu hâline getirmişti. Cumhuriyet ile birlikte bu anlayış reddedilmiş ve çağdaşlaşmaya gidilmiştir. Cumhuriyet dönemi Batılılaşmanın çağdaşlaşma olarak tanımlanmasının nedeni, yapılan sosyal, siyasal, hukuksal nitelikli topyekûn değişimlerin toplumun tümünü kapsamaması, topluma çağdaş bir görünüm kazandırmayı amaçlaması ve özellikle de din ile devlet işlerinin ayrılmasıyla toplumun seküler hâle getirilmesidir.¹⁰ Bu anlayışa göre, Cumhuriyet ile birlikte Batılılaşmaktan vazgeçilerek çağdaşlaşma yolu tercih edilmiştir. Batılılaşma bir üstyapı kurumu, bir kültür hareketidir. Çağdaşlaşma ise bağımsız, alt yapısal bir toplumsal gelişmedir.¹¹

Batılılaşma konusunda eski anlayışlar yıprandıkça yeni anlayışlar da geliştirilmiştir. Günümüz sosyologları yeni yorumlara dayalı, yeni Batılılaşma anlayışları ortaya atmışlardır. "Yerel modernlik", "alternatif modernlik", "çoğul modernlik", "Batı dışı modernlik", "post modernlik" gibi kavramlarla karşılanan bu yeni yaklaşımlar, Batılılaşma anlayışının günümüzdeki açıklama modelleri olmuştur. Modernleşmeyi Batı adına, Doğu'dan okumanın adı "Batı dışı" modernlik olmuştur. Bu anlayışa göre, Türkiye artık Batı dışı, yerli renklerle bezenmiş, kendi toplumsal özelliklerinden hareket eden, kendine has bir modernlik oluşturulmuştur. Ancak tüm

sosyologlar bilmektedir ki modernleşme, çağdaşlaşma gibi kavramlar açık veya gizli olarak Batılı toplumların özelliklerini, Batılılaşma anlayışını kapsar. Dolayısıyla Batı dışı, alternatif, yerel, çoğul Batılılaşma anlayışı da temelinde, Batı dışı sosyal görüntüleri Batılı toplumların sosyal görüntülerine benzetme girişimleridir.¹² Bu yaklaşımın temelinde, Batılı toplumların geçtiği toplumsal evrim aşamalarından diğer toplumların da mutlaka geçeceği, Batı dışı toplumların her zaman Batı'nın gerisinde kalmaya ve Batı'yı izlemeye mahkûm olduğu, Batı dışı toplumların gerçek anlamda çağdaş ve birinci sınıf toplumlar olamayacağı, Batı'dan bağımsız da olsa Batı'yı kopye etmek gerektiği anlayışı vardır. Oysa modernlik kavramının tüm açılımları Batılı toplumlara özgüdür. Burada da herkes Batılılaşma anlayışının açık veya gizli ama kesinlikle içerisinde yer almaktadır.

Adına asrileşme, modernleşme, çağdaşlaşma veya her ne denilirse denilsin bütün bu kavramlarla anlatılmak istenilen temel unsur Batılılaşmadır. İlgili kavramlar çoğu yerde birbirine eş anlamda kullanılmakta, biri diğeriyle açıklanmaktadır.¹³ "Belli dönemlerde Batılılaşma bir ideoloji olarak tanımlanmış ve modernleşme onun aksiyon boyutu ve somut sonucu olarak sunulmuşken zaman zaman da modernleşme teolojik bir anlam kazanmış buna mukabil Batılılaşma onun somutlaştırımı şeklinde takdim edilmiştir. Bu nitelikleriyle ele alındığında Batılılaşmayla modernleşmenin birbirini

7. TankZ.Tunaya, Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, İstanbul, 1960, s. 137-139.

8. Age,s. 151.

9. Age, s. 152.

10. Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, s. 15-20.

11. İlhan, Age, s. 210.

12. "Batı dışı modernlik", "yerel modernlik" "çoğul modernlik" gibi kavramların sosyologlar tarafından nasıl yorumlandığı konusunda bakınız; İbrahim Yücedağ, N/7üfer Göle'nin Modernlik Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Malatya, 2009.

13. Bahaeddin Yediyıldız, "Batılılaşma, Modernleşme, Çağdaşlaşma: Kavram Farklılıkları", Aramızdan Ayrılışının 40. Yılında Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sempozyumu, Ankara, 2009, s. 81.

tamamlar nitelikte olması aynı zamanda bunların birbirinin meşrulaştırma düzlemi niteliği kazanmasına da yol açmıştır"¹⁴ Kısaca Batılılaşma, çağdaşlaşma, modernleşme aynı özellikleri kapsamaktadır. Bu kavramları ayrı ayrı karşılıkları varmış gibi kullanmak sadece bazı şeylerin üstünü örtmekten başka bir işe yaramamaktadır. Devşirme zihinlerde tüm yollar Batı'ya çıkmaktadır.

Türkiye'de temel sorun Batılılaşmama, Batı'ya karşı direnme, kendine dönme, kendi tarihî misyonuna sahip çıkma değil, Batılılaşmanın, Batı yönündeki değişimin neresindeyiz

olmuştur. Bu toplumsal değişimin adı Batıcılışma mı çağdaşlaşma mı modernleşme mi? Bunlar arasında, temel bir fark var mı? Varsa nedir? Devlet eliyle mi serbestliberal ekonomi anlayışı ile mi daha hızlı Batılılaşırız?15 Hangi yöntemleri kullanırsak ve nasıl bir siyaset izlersek daha kesin şekilde Batıcılaşma sürecini tamamlarız anlayışı esas alınarak konu tartışılmıştır. Çok sayıda Batıcılışma yandaşı ekol, ekip, takım ve birey varken, Batıcılışmaya doğrudan ve çok net bir şekilde ilk defa bu kadar ayrıntılı olarak karşı çıkan, bu karşı çıkışını teorik bir temele dayandırarak neden Batıcılışmanın mümkün olamayacağını, bu doğrultuda çaba sarfetmenin aslında ne anlama geldiğini ve bu sürecin nelere mal olduğunu ortaya koyan romancı, düşünür ve sosyolog Kemal Tahir olmuştur.

Kasım 1984'te Attila İlhan'ın Hangi Batı kitabını bitirince, kitabın son sayfasına o zaman şöyle bir yorum yazmışım: "Batılılaşmaya farklı teşhisler koyabilen, kendi ulusunun kendine has özellikleri olduğunu kabul eden böyle ilerici aydınlar var mı? Biz, Batılılaşmaya karşı çıkanları gerici sayıyor, iyi gözle bakmıyorduk. Çünkü böyle yetiştirilmiştik. Tutulan yolun yanlışlığı aydınlar tarafından görülmediği gibi olayın gerçek yüzünü gören birkaç aydın da topluma fazla ulaşamamıştır. Ancak gelecek yıllarda gerçeklerin daha iyi görüleceği, her şeyin daha objektif araştırılacağı ve bu ulusal davada biz gençlere de toplum içinde büyük görev düşeceği kanaatindeyim". Attila İlhan'ı okuduktan kısa bir süre sonra Batıcılışmayı çok daha açık şekilde eleştiren ve bu eleştirilerini bir teori etrafında şekillendiren Kemal Tahir ile karşılaştım. Ancak Kemal Tahir'i ilk anda tam anladığım ve değerlendirebildiğim söylenemez. Kemal Tahir'den 1980'lerin ortalarında ilk okuduğum kitap, Devlet Ana'ydı ve o kitabın bakış açısından da etkilenmişim. Kemal Tahir'in Türk düşünündeki yerini, Batı eleştirilerini daha net bir şekilde yerli yerine oturtmak için NotlarTnın yayımlanmasını beklemek gerekiyordu ve Notlar yayımlanınca Kemal Tahir'in görüşleri de onu yakından tanımayan bizim kuşaklar için tüm açıklığı ile ortaya çıktı. Kemal Tahir, Osmanlı toplum yapısı anlaşılmeden bugünkü toplum yapımız anlaşılabilir diyordu. Bu kadar çok Batı yanlısı ve hayranı ekip, yazar, aydın neden yeterince Batılılaşamadık, nerede hata yaptık diye sorarken, Kemal Tahir Batıcılışmaya baştan itibaren sistemli ve tutarlı şekilde karşı çıkıyordu. Batılılaşmanın neresindeyiz yerine "Memleket gerçeklerine yönelmenin neresindeyiz?" diye soran Kemal Tahir, Batı yanlısı sosyologların toplumsal değişim adı altında Batı övgüsü yapan anlayışlarının aksine, Batıcılışmanın sosyal yapıda yol açtığı tahribatları gösteriyordu. Onun "tarihimizin somut gerçekliklerinden yola çıkarak, şemalardan ve modellerden uzak, kendimiz için bir öğreti üretme çabası" genel kabulleri ters yüz ediyordu.16

Kemal Tahir Batıcılışmayı, Doğu-Batı çatışma teorisi kapsamında değerlendirir. Bu teoriye göre, tarihin ana yönelimi Doğu-Batı çatışması içerisinde şekillenmiştir. Tarih içerisinde, Doğu Batı ile, Batı da Doğu ile çatışarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Batı'nın temel özellikleri arasında emperyalizm ve sömürgecilik önemli yer tutar. Emperyalizm ve sömürgecilik görmezlikten gelinerek

14. Haşan Bülent Kahraman, "Avrupa: Türk Modernleşmesinin Xanadus'su - Türk Modernleşmesi Kurucu İradesinde Yeni Bir Bakış Denemesi", Doğu Batı, Sayı:14, Şubat-Nisan 2001, s. 9.

15. H. Bayram Kaçmazoğlu, "Türk Düşün ve Siyasal Hayatında Batılılaşma Sorunu

Batı anlaşılabilir. Yunan ve Latin kültürü, Hristiyanlık, kölelik, derebeylik, feodalite ve burjuva karışımından oluşan özellikleri Batı'yı Batı yapmıştır. Batı'nın Doğu'dan farklı sınıfsal yapısı, üretim ilişkileri, din, felsefe, siyaset anlayışı vardır. Batı'nın özellikleri ve yapısı Doğu'nun zıttı ve karşıtıdır. Dolayısıyla bir Doğu toplumu olan Osmanlı'nın, Türkiye'nin, Türk halkının çıkarları arasında uyuma ve birliktelik yoktur, çatışma vardır. "Hiç kimse batılı değilse batılı olamaz. Nitekim hiçbir batılı da ne kadar çabalasa doğulu olamaz."17 O nedenle, Batıcılışma tarihimiz, ülkemiz ve halkımız için faydalı ve yararlı geçmemiş, bizi sadece aylıklığa mahkûm etmiştir.18

Kemal Tahir toplumsal bilincin yazarıdır. Tarafını net şekilde belirleyerek Doğu-Batı merkezli çatışmalara bu topraklardan, Doğu'dan, Doğu'nun tarihî çıkarlarından, tarihten, tarihsel derinlikten ve tarihsel bilinçten bakar ve değerlendirir. Batı'nın sunduğu bilgi ile yetinmenin veya o bilgilerle iş görmeyenin ihanet olduğunu, başkalarının kendi toplum çıkarları adına ortaya koyduğu düşüncelere dayanarak kendi toplumumuzu anlamaya, hatta açıklamaya çalışmanın ne vahim ne sığ ve "satılmış" bir anlayış olduğunu gösterir. O, başkasına benzemekle, benzemeye çalışmakla hiçbir şey olunamayacağını, hiçbir sorunun çözülemeyeceğini, sadece kul olunabileceğini ortaya koyar.

Kemal Tahir romanları, notları ve söyleşilerinde işlediği tezleriyle tarihe, tarihî ve mevcut olaylara getirdiği açıklama ve yorumlarıyla Türk toplum düşüncesine zenginlik ve derinlik katmıştır. O, Batı çıkarları çerçevesinde oluşturulan yaklaşımların, gerçekleri çarpıtarak aktardıklarını ve yorumladıklarını göstermiştir. Tarihsel ve toplumsal gerçekleri, sosyolojik bilgileri Doğu çıkarları doğrultusunda ortaya koymuştur. Kendi toplum çıkarlarımızı merkeze koyan yorumları ile Kemal Tahir, başkasının akli ile iş yapılamayacağını, Batılıların bizimle ilgili olarak söyledikleri her şeyden kuşku duyulması gerektiğini, her konuda karşıt düşüncenin mutlaka akla getirilmesinin zorunluluk olduğunu ortaya koymuştur. Bu yaklaşımıyla olaylara Doğu'dan bakan Kemal Tahir, 1960'lardan itibaren Türk düşün tarihine yeni bir anlayış ve yeni bir ekol kazandırmıştır. Onun düşüncesi ve yöntemi, Batıcı tezlerin Doğu'da geçersizliğini kanıtlamaktadır. Türkiye'de çok farklı eğilimlere sahip aydınların farklı fikirlere sahipmiş gibi görünmelerine karşın benzer şeyler söylediklerini, Batı çıkarlarına yarayan görüşleri değişik açılardan temsil ettikleri gerçeğini gözler önüne sererek, Batı eleştirisine dayalı bir düşünsel bilinçlenmenin önünü açmıştır.

Kemal Tahir Batıcılışma eleştirisine, hangi nedenlerden dolayı Osmanlı'nın Batıcılışma tercihinde bulunduğunu anlamaya çalışmakla başlamıştır. Bunu yaparken, önce Doğu-Batı farklılığını ortaya koymuş ve ardından da Osmanlı'nın Doğu adına ürettiği dünya siyaseti üzerinde durmuştur. Osmanlı neden Doğu siyasetinden vazgeçip Batı siyasetine katılma kararı almıştır? Devlet, Batı siyasetine katılmamış olsaydı nasıl bir sonuç ortaya çıkardı?

Kemal Tahir, Osmanlı'nın iki kez Batı'ya yöneldiğini belirtir. Bunlardan birincisi yayılma döneminde, ikincisi de çöküş döneminde gerçekleştirilmiştir. Osmanlı'nın birinci Batıcılışma dönemi içeriden dışarıya, ikincisi ise dışardan içeriye doğru düşünülüp uygulanmıştır, ilk Batıcılışmada Osmanlılık, Batı'daki topraklara doğru gelişmekte, o topraklarda oturanlarca bir çeşit kurtarıcı gibi beklenmektedir, ikinci Batıcılışmada ise Osmanlı o topraklarda oturanlar tarafından sürülüp çıkarılmak istenmektedir. İlk Batıcılışmada Osmanlı'nın bünyesi ve temelleri

güçlüdür. ikinci Batlaş- mada Avrupalllar için yabancı bir cisim sayılmakta ve çözülmektedir. İlk Batlaşmada Osmanlı'nın yöneldiği toprakların ötesinde ve arkasında hiçbir güçlü düşman ya da işi gerçekten bozabilecek

17. Kemal Tahir, Notlar/Batlaşma, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 156.

18. Age, s. 12.

kuvvet yoktur, ikinci Batlaşmada, önü ve yanları çok güçlü düşmanlarla çevrilmiştir. İlk Batlaşmada, çağına göre düşünce ve teknik bakımından ileridir. İkinci Batlaşmada, çağına göre düşünce ve teknik bakımından çok gerilerde kalmıştır. Batılı güçlerin saldırılarını püskürtecek güçte değildir. Bu koşullarda kendi özelliklerini bırakıp, kesinlikle katılamayacağı ve her katılma atlı- mında, büsbütün bocalayacağı bir yola girmiştir.¹⁹ Kısaca, birinci Batılılaşmada Osmanlı Batı'dan devşirme alıp Batı'ya saldırmakta, ikinci Batılılaşmada ise Batılı güçlerin Osmanlı'dan devşirdikleri yöneticiler ya da Osmanlı kendisinden devşirmeler yetiştirerek devleti Batı'nın talan alanı hâline getirmiştir.²⁰

Kemal Tahir Osmanlı'nın iki kez Batı'ya yöneldiğini belirtmesine karşın gerek kendisi gerekse Türk düşün ve siyaset tarihinin üzerinde durduğu, her açıdan odaklaştığı süreç, ikinci Batılılaşma ve onun sonuçlarıdır. Batılılaşma, yakın tarihimizin dönüm noktası olmuş, Batılılaşma girişimimizden bu yana toplumumuzun doğal gelişmesi başka yöne akıtılmak istenmiş, çeşitli kumullarımıza Batılı özellikler kazandırılmaya çalışılırken bu özelliklerin yarattığı uyuşmazlıklar günümüz sorunlarının da ana kaynağını oluşturmuştur.²¹ Batılılaşma, Anadolu Türk tarihinde bir dönüm noktasıdır. Osmanlı, Batılılaşma belasına dünyadaki yeni gelişmeler dışında kalmamak için bulaşmıştır. Batılılaşma, hiçbir biçimde toplumumuzun ve insanımızın nitelik değiştirmesi anlamına gelmemekte, dünya ilişkilerinde bir yan tutuş değişikliği olarak düşünülmektedir. Doğu tarım toplu- lularıyla özdeşleşmediği gibi Batı burjuva toplumları ile de özdeşleşmeyecektir.²² Batılılaşmaya atılmak, kendisini tehlikede hisseden devletin artık yerine getiremediği ve toplumsal sorunluluk- larından kaçması sonucu başvurulmuş anormal bir tutumdur.²³ Batılılaşma, Osmanlı'nın Batı'daki gelişmelere bağlı olarak, Doğu adına ürettiği dünya siyasetini artık yürütemez duruma düşmesi sonucu üretilen yeni bir çıkış yolu siyasetidir.

Kemal Tahir'e göre Osmanlı Batılılaşmaya, ayakta kalmak adına başka çıkar yol bulamadığından, kadercı bir anlayışla girmiştir. Osmanlılar için Batılılaşmaya karar vermek, sadece ölümü geciktirmek anlamına geliyordu. Bunun farkında olduğu için de girdiği yolun meydana getireceği sarsıntılar, zararları en aza indirgemek amacıyla mümkün merteye geç, mümkün merteye az Ba- tılılaşmaya çalışıyordu.²⁴ "Hem kendisi istemişti, hem de ayakları geri geri gidiyor, fırsat buldukça Osmanlılıktan ne kalmışsa ona sığınmağa çabalıyordu."²⁵ Ona göre, Osmanlılar avanak olmadıklarından Batılılaşmanın sadece teknik almakla olmayacağını, yeni bir insan tipi, burjuva yetiştirmek gerektiğini biliyorlardı.²⁶ Nitekim, sadece teknik alarak Batılılaşmanın ve 1923'ten bu yana da doludizgin Batılılaşmak için Batılılardan sürekli yardım almanın da hiçbir işe yaramadığı görülmüştür. Batılılaşma işine ordusunu katlederek başlayan Osmanlı Batılılaşmayı, "toplum istemeden, hatta toplumdaki çok tehlikeli direnmelerin, başkaldırıların geleceği biline biline devletçe, yukarıdan aşağıya doğru halkı zorlayarak, zorlayanların canları pahasına yürütmüştür."²⁷ Yukarıdan aşağıya doğru yapılan zorlamalara dayalı Batılılaşma Cumhuriyet tarihi boyunca da devam etmiştir.²⁸ "Os

19. Age, s. 106.
20. Age, s. 109.
21. Cengiz Yazoğlu-Baykan Sezer, "Önsöz", Notlar/Batılaşma, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 5.
22. agm., s. 5-8.
23. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 510.
24. Kemal Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 176.
25. Age, s. 106.
26. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 502.
27. Kemal Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 88.
28. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 509.

manlılarda başlayıp Cumhuriyet'te süren batılaşma atılımı, bünyedeki milli uyanış ve davranışın yokluğu sebebiyle temelsiz başlayıp temelsiz sürmüştür."29

Çıkarlarımız çatışırken bize Batılaşmamız, Batılılara benzememiz gerektiği öğütleniyordu. Bunu yaparken biz de güçleneceğimizi umuyorduk. Oysa hem kendi halklarımızdan hem de Doğulu halklardan uzaklaşarak daha da zayıflıyorduk. Bizim güçlenme umurak tuttuğumuz yol, Batılı hesaplarla bizi güçten düşürecek yoldu. Bize her fırsatta Batılaşmayı önerenler, bizimle ilgili düşüncelerini gizlemeden, ilk aşamada bizi Batı'daki topraklarımızdan atma planlarını uygulamaya geçiriyorlardı.30 Diğer yandan Batılılar, yenileşme gücümüzü unutturarak ve Batı'da olup bitenlerin bizim tarafımızdan derinlemesine bilinmesini önleyerek, onunla mücadele etme gücümüzü sıfırlıyorlardı. Oysa, Batıyı sadece kopye ederek onun hakkında gelmek veya ondan kurtulmak da artık mümkün değildi.31 Kemal Tahir'in tespitleriyle, Doğulu bir toplumun Batılaşmaya yönelmesi, bütün millî özelliklerini yitirmesi demektir. Kendisi Doğulu olan bir toplum, Batı'ya yönelince her şeyden önce kendi kişiliği, tarihsel gelişimi ile çelişkiye düşüyordu. Adamlarını Batılı olarak yetiştirmeye kalkışan bir devlet, artık hiçbir şart altında sağlam bir Doğu politikası yürütemiyor, bağımsız davranışlar gösteremiyordu.32

Kemal Tahir, Batılaşma girişimlerinin neden başarılı olmadığını ve olamayacağını tarihsel Doğu-Batı farklılaşması ve çatışması ile açıklar. Doğu ve Batı toplumları arasında pek çok alanda farklılıklar bulunmaktadır. Herşeyden önce, Doğu ve Batı toplumları tarih boyunca birbirleriyle çatışarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Doğu ve Batı arasında binlerce yıla dayalı yönetim, üretim, mülkiyet biçimleri arasında temel farklılıklar vardır. Doğu ve Batı toplumları birbirinden tamamen ayrı üretim, mülkiyet ve yönetim biçimi üzerinden örgütlenmişlerdir. Bu, anlayış ve zihniyet farklılığı anlamına da gelmektedir. Örneğin, bir Doğu toplumu olan Osmanlı'da derebeylik, kölelik, asilzadelik, burjuva, sınırsız mülkiyet hakkı gibi özellikler yoktur. Batılı toplumlar, Doğu dünyası ve Osmanlı ile benzerlik göstermeyen farklı bir evrim şemasına sahiptir. Bu yapıların birbirine zıt- lığındandır ki Türkiye'de Batı'ya benzemek için devlet eliyle yaratılmak istenilen sınıflar bile tüm uğraşlara rağmen yaratılamamıştır. Batılaşma girişimleri

doğrultusunda devlet, 20. yüzyılın başından itibaren sanayicilerden, tüccarlardan, ziraatçilerden vergi almamasına, vergi kaçırmalarına göz yummasına ve üstelik kredi ve prim vermesine rağmen yine de burjuva sınıfı oluşturma konusunda başarılı olamamış, tüm teşviklere rağmen Batı kökenli siyasal ve ekonomik tercihler Türkiye'de olumlu sonuçlar vermemiştir.³³

Kemal Tahir'e göre, Türkiye'nin Batıcılığa çabaları tamamen yüzeysel, biçimsel ve zorlama girişimlerdir. Türk toplumunun çıkarlarına ters şekilde gerçekleştirilen Batıcılığa girişimleri, Türk toplum tarihinin bir sonucu değil, devletin tercihidir.³⁴ Batıcılığa bir sınıfın çıkarı adına tutulmuş bir yol değil, devleti kurtarmak için zorla yöneldiği çıkmaz bir yoldur.³⁵ Yine kendi siyasal ve ekonomik yapısını kendi elleri ile iflasa sürüklemiş, devleti kurtarmak için sapılan bu yol, sonunda devleti batırmış, bu batmayı hızlandırmak suretiyle de çıkmazlığını ispatlamıştır.³⁶

29. Kemal Tahir, Notlar/Batılılaşma, s. 35.
30. Age, s. 218.
31. Age, s.144.
32. Age, s. 154.
33. Kemal Tahir, Notlar/Çöküntü, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 14.
34. Erem Sarıkoca, "Kemal Tahir ve Toplum Yapıları" Biyografya 4: Kemal Tahir, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 35.
35. Kemal Tahir, Notlar/Batılılaşma, s. 146.
36. Age, s. 210.

bu siyaset nedeniyle açmazlara itilmiş, Batıcılığın güçsüzlükten kurtulma hayali başarısızlıkla sonuçlanmıştır.³⁷

Kemal Tahir, Batılı emperyalist güçlerin dünya ve tarih içindeki yerimizden, bu yere bağlı olarak geliştirdiğimiz dünya siyasetinden, Doğu-Batı çatışmasıyla tarih içerisinde oluşan kimliğimizden vazgeçmemizi istediklerini belirtir.³⁸ Dünya koşulları gereği Osmanlı topraklarını hemen paylaşamayacaklarını anlayan Batılılar, Osmanlıların icat ettikleri devşirmeciliği hatırlayarak bu yöntemi lehlerine çevirmişlerdir.³⁹ Batı'nın devşirdiği ve Batı'ya uşaklık eden yöneticiler de ülkenin egemenlik ilişkilerini Batı'ya teslim ederek, Batıcılığın toplumun en alt kesimlerine kadar genişletmişlerdir. Bu süreç, Kemal Tahir düşüncesinde vatan hainliğinden başka bir şey değildir. Kemal Tahir'e göre, bugün içinde bocaladığımız ekonomiksosyal zorlukların kaynağı, 19. yüzyıl başından bu yana Batılı emperyalist güçlerin, kendi çıkarlarına göre bizi Batılılaşmaya zorlamalarından ve bizim de bu zorlamaya bilir bilmez koşulmuş olmamızdır.⁴⁰

Kemal Tahir'e göre, devşirmenin kapitalisti ile sosyalisti arasında hiçbir fark yoktur. İkisi de zararlıdır. Bilir bilmez yabancı ajanıdır. İkisini de Anadolu Türk halkları yaşama sezgisiyle itmektedir.⁴¹ Solcu Batıcılığın solculuğu, sağcı Batıcılığın sağcılığı kadar uydurmadır. Gerçek sağcı ve solcu, Batıcılıktan yakasını kurtarabilir. Bizde uygulandığı biçimde hem Batılılaşmacı hem de solcu olmak eğer şuurlu hainlikten ileri gelmiyorsa, kendini

aldatmaktan ileri gelir.⁴² Batı'nın soygun ve sömürüsüne ortak olmadan Batı kimliğini almak mümkün değildir. O nedenle hem Batıcı hem de ilerici olmak mümkün değildir.⁴³ Batıcılaşmayı ilericilik sayan çevreler olsa olsa gönüllü Batı ajanı olabilirler. Sömürücü Batı'dan hayır ummak, eğer vatan hainliğinden gelmiyorsa düpedüz alıktan ileri gelir. Batıcılaşmaya atılan tarihimiz baştan sona, bir hainlik ve alıktır ve bugüne kadar da aralıksız sürmektedir. Bu sömürü salt ekonomik sömürü olmayıp Orta Doğu'yu çökertmek ve bütün Doğu'yu umutsuz bırakmak, moralman da yok etmek anlamına gelmektedir.⁴⁴

"Batı uygarlığı demek, 'soyguncu uygarlık' ya da 'uygarlığı soygunda kullanmak' demektir. Bu açıdan 'Batı uygarlığına yetişmek' hatta 'Batı uygarlığını geçmek' lafı aslında 'Batlıdan daha namussuz, soyguncu, daha rezil insan düşmanı olmak' demektir. Geri kalmışlık ve az gelişmişlik bu anlama gelir."⁴⁵ Batı'ya hayran olmak demek onun bütün katliamlarına, vahşetlerine, adaletsizliklerine, kusurlarına onay vermek ve arka çıkmak demektir. Batılaşmanın gerçek anlamı, soygunculuğa katılmaktır. Osmanlı İmparatorluğu 1800'lerden bu yana, 1923'e kadar, bilerek bilmeyerek bu soygun çetesine katılmak için çabalamış, bu yüzden de tarihten silinip gitmiştir.⁴⁶

Hem Batılı olmak hem de antiemperyalist olmak mümkün değildir. Bunun tersini savunanlar insanları kandırmak istemiyorlarsa kendilerini kandırmaktadırlar.⁴⁷ Batılıları sömürgecilikle

37. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 440-441.

38. Cengiz Yazoğlu-Baykan Sezer, "Önsöz" Kemal Tahir: Notlar/Roman Notları 2, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 9.

39. Kemal Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 106.

40. Age, s. 13.

41. Age, s. 110.

42. Age, s. 221.

43. Ertan Eğribel, "Kemal Tahir ve Sosyalizm", Kemal Tahir'in 30. ölüm Yıldönümü Anısına, Sosyoloji Yıllığı 10, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 69.

44. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 440.

45. Age, s. 469.

46. Kemal Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 230.

47. Age, s. 43.

suçlayan Batıcılarımızın kendilerini ilerici saymaları gafletlerinden ileri gelmektedir.⁴⁸ Bizde uygulanan Batılaşma, bilinsin bilinmesin apaçık bir emperyalizm ajanlığıdır. Nasıl ki barış içinde bir arada yaşamak görüşü emperyalizmle mücadele etme fikriyle uyuşamazsa bizde uygulanan biçimiyle Batılaşma da antiemperyalist düşünceyle bağdaşmaz.⁴⁹ Batı'nın tarihsel özellikleri bugün değişti mi? Değişen bir şey var mı? O hâlde Batıcılaşmayı savunan çevreler nasıl ilerici olabilirler? Bunlar olsa olsa Batı'nın gönüllü veya satılmış devşirmeleri, işbirlikçileri, ajanları

olabilirler. Kendi olmayan, kendini aşılamaya kompleksinden kurtulamayan, kendi geçmişini bir hamlede silen kişisiz, kimliksiz aydınlardan olsa olsa Batı tetikçisi olur.

Sürdürülen Batıcılığın emperyalizme teslim olma atılımı olduğunu belirten Kemal Tahir,⁵⁰ Batıcılığın bizim gelişme yolumuzu, Doğu ile olan tarihsel bağlarımızı kestiğini belirtir. Ona göre, Batıcılığın bizi içinden çıkamayacağımız bir çukura düşürmüş, orada tutmanın bütün koşullarıyla da çevirmiştir.⁵¹ Osmanlıların Batıcılığın anlayışı, onları bilir bilmez ama otomatikman emperyalist ajanı yapmış, hızla Doğu halklarından ayırmıştır.⁵² Batı seçiminden bu yana içine düştüğümüz açmazı ve sorunları çöküntü olarak niteleyen Kemal Tahir, devleti kurtarmak amacıyla başlatılan bu siyasetle imparatorluğun elden çıktığını belirtir. "İmparatorluğun elden çıkarılışı da Batıcılığın bir başarısı sayılıp, sorunlarımızı çözmede bir engelin daha ortadan kalkmış olması biçiminde değerlendirilmiştir."⁵³

Kemal Tahir'in gerçekçi değerlendirmesiyle Batı'nın Doğu ile ilişkisi sadece sömürü amaçlıdır. Batı ile olan bütün karşılaşmalar savaşla sonuçlanmıştır. Doğu ile Batı arasında sadece Batı'nın talan yapmayı göze alamayacağı kadar güçsüz olduğu ya da Doğu'nun Batı karşısında savaşız boyun eğdiği dönemlerde savaş olmamıştır.⁵⁴ Bu nedenle, Batıcılığın, Batı'nın Doğu sorunu önündeki başarısıdır.⁵⁵

Kemal Tahir'e göre, toplumsal değişim kavramının bu kadar önemsenmesi de Batıcılığın politikalarına meşruiyet kazandırmak içindir. Batı, değişimi burjuva düzeni ile rayına koyduktan sonra sosyal yapıyı kontrol altına alırken, bizde değişime kutsallık düzeyinde önem verilmiştir. Osmanlı'nın memnun olduğu düzeni korumak istemesi gerici, Batı düzeni ilerici olmuştur. Oysa, değişim yanlılarını ilerici saymak için kime hizmet ettiklerine bakmak gerekir. Yine birilerine gerici demek için onların neye karşı direndiklerine bakılmalıdır.

Kemal Tahir'e göre bir toplumun modernleşmesi için tarihini inkâr etmesi, kötülemesi, ondan kopmaya çabalaması gerekmez. Gerek maddi ve gerekse manevi alanlarda modernleşmenin, rasyonel düşünceye ulaşmanın Batıcılığın ile hiçbir ilintisi olamaz. Batıcılığın, Batılı olmayan bir toplumun kendi benliğinden vazgeçerek, ondan büsbütün sıyrılarak bir başka şey olmaya zorlanmasıdır.⁵⁶

Sonuç olarak, Kemal Tahir'e göre, Batıcılığın, devletin tercihidir. Devletin ölümünü geciktirmek üzere yöneldiği zorunlu bir siyaset değişikliğidir. Devletin bu zorunlu ve sınırlı teknik tercihi daha sonra başka yollara saptırılmış, Osmanlı düzeninin tasfiyesi ve Batı düzeninin topluma yerleş

48. Age, s. 77.

49. Age, s. 212.

50. Age, s. 165.

51. Age, s. 220.

52. Age, s. 49.

53. Cengiz Yazoğlu-Baykan Sezer, "Önsöz", Kemal Tahir: Notlar/Çöküntü, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 5.

54. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 440.

55. Yazoğlu-Sezer, "Önsöz", Kemal Tahir: Notlar/ÇÖküntü, s. 6.

56. Kemal Tahir, Notlar/Batılaşma, s. 13.

tirilmesi girişimine dönüştürülmüştür.⁵⁷ Ancak, sosyal özelliklerimiz ve Batı benzeri sınıflar oluşturulamadığından tehdit, idam ve benzeri zorlamalara rağmen Batıcılaşma girişimleri başarıya ulaştırılamamıştır. Batıcılaşma, Osmanlı'nın kendi halkına, Doğu dünyasına ve tarihî bağlarına ihaneti ile sonuçlanmış, ortaya çıkan enkaz itibarıyla bir ihanet hareketi olmuştur. Batıcılaşmaya çalışmak ve bunu gerçekleştirmek mümkün değildir. Diğer yandan Batıcılaşmaya devam etmek Türk halkına, Doğu halklarının çıkarlarına, tarihî özelliklerine karşı bir hainlik ve ihanettir. Başka bir ifade ile siyasal ve ekonomik yapısı ile Batı bize yabancı olduğu için Batıcılaşmamız mümkün olmamıştır. Doğu Batı çatışması nedeniyle hiçbir zaman kurtuluşun yolu Batı'dan geçmeyecektir.

Bu makalede de görüldüğu gibi, hiçbir sosyolog, düşünür veya yazar Kemal Tahir kadar geniş, güçlü ve gerçekçi bir Batı ve Batıcılaşma eleştirisini yapmamıştır. Kemal Tahir'in Batı eleştirisini ve Batıcılaşmanın neden bir ihanet hareketi olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşü, sağlam bir tarih bilgisine ve teorik bir temele dayandığı için de kolay kolay görmezlikten gelinecek, yok sayılacak, hasıraltı edilecek bir anlayış değildir. Doğu'nun ve Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal çıkarları ve yeri aşışından Batı'nın konumunu ve amaçlarını ortaya koyan Kemal Tahir, Batı'dan merhamet dilenmenin ve Batı'nın gönüllü veya paralı devşirmesi olmanın sorunlarımızı halletmek bir yana daha da derinleştirdiğini, içinden çıkılamaz bir duruma soktuğunu tüm açıklığı ile gösteren nadir düşünürlerden biridir. Tarihin ana çatışmasının Doğu ile Batı arasında meydana geldiğini ve bugün de sürdüğünü belirten Kemal Tahir, Batı'yı Batı yapan asıl özelliklerinin onun sınıflı toplum yapısı ve emperyalist yanını olduğunu, Doğu'nun aynı veya benzer bir yol izleyerek gelişmesinin, dünya ilişkilerinde hatırı sayılır bir güç hâline gelmesinin hem olanaksız ve hem de mümkün olmadığını, Batıcılaşma sürecinde gerçekleştirilen sosyal ve düşünsel değişmelerin tümüyle yanlışlığını güçlü kanıtlarıyla bir bütünlük içerisinde göstermiştir.

57. Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık/Bizans, s. 510.

"Bir toplumun aydınları kendi güçleriyle yaşama umutlarını yitirdikleri çizgide, kendi gerçeklerini artık merak etmez olurlar. Kendi gerçeklerinin yerine yabana gerçekleri, çoğu uydurma kalıpları koymaya çabalarlar. Mucizelere -hem de inanmadıkları halde- umut bağlarlar. Yüz kez denenmiş yok edici bataklardan çıkış yolu ararlar." emal Tahir romanında aydınlar, meşrutiyetten bu yana Batılılaşma hareketleri çerçevesinde iki ayrı odakta kişileşirler. Kemal Tahir, Osmanlı'nın çöküşünü, yeni devletin kuruluşunu ve sonrasını, Batılılaşma sürecinde Türkiyeli aydının konumuyla tahlil etmektedir. Bunlar ister Osmanlı ister Türkiyeli aydın olsun, son yüzyılın çalkantılarından kendilerini kurtaramayan roman kişileridir.

Yan tiplere girmeden hemen yapılabilecek kronolojik bir sıralamayla Kemal Tahir romanlarındaki aydınlar şunlardır diyebiliriz: Jön Türk Sürgünü Seyfettin Bey, Dava vekili Cevdet Bey (Yediçınar Yaylası 1958), Kamil Bey (Esir Şehrin İnsanları 1956, Esir Şehrin Mahpusu 1961 Yol Ayrımı 1971), Yüzbaşı Cemil (Yorgun Savaşçı 1965, Yol Ayrımı 1971), Öğretmen Ramiz (Esir Şehrin Mahpusu 1961, Yol Ayrımı 1971), Gazeteci Murat (Kelleci Memet 1962, Kurt Kanunu 1969, Yol Ayrımı 1971), Emin Bey (Kurt Kanunu 1969), Eğitimci Murat (Sağirdere 1955, Körduman 1957, Bozkırdaki Çekirdek 1967), Halim Akın, Nuri Çevik (Bozkırdaki Çekirdek 1967).

Kemal Tahir romanlarında, sayılan bu roman kahramanlarıyla uzun bir zaman dilimindeki -ki bu Türkiye tarihinin en dramatik süresi olma özelliğini taşımaktadır-Türkiye aydınının dramı, bunalımı, kısaca düştüğü ve düşürüldüğü çıkmaz vurgulanmaktadır. Ancak romancı, bu soy aydınlarla yetinmeyip, tarihe ve yaşadığı döneme bakmasını bilen tahlilci, gerçekçi aydın "tiplerinin zuhuruna ihtiyaç duymuştur. Doktor Münir (Yorgun Savaşçı 1965, Yol Ayrımı 1971), Şefik Ertem (Bozkırdaki Çekirdek 1967), Kara Kemal (Kurt Kanunu 1969). Romancının sağlığında ve ölümünden sonra ve hatta şimdi de üzerine koparılan fırtınalar, işte bu roman kahramanlarına dairdir.

Yamörenli Murat, Sonra Murat Ören

Romancı, kendine göre dünya görüşü olan adamdır. Yani bu dünya görüşünü tanımlayan, tutarlı, sistem sahibi olmak zorunda romancı. Belgeler gibi, o belgeleri oluşturan tarihsel koşulları da, tarihsel kişileri de kendi tanımlayın, tutarlı sistemi içinde yeniden değerlendirmek zorunluğundadır. Bunu yapamayan adam, zaten orta halli bir romancı bile olamaz. Belgeler, romancının romancılık gücüyle anlam kazanırlar.

Kemal Tahir aydınlarını incelemeye, romanların yayımlanma sırasına dikkat ederek girilirse daha ilk romanında iki aydın roman kişisiyle karşılaşılır. İkisi de aynı romanda, Sağirdere'de ortaya çıkar: Murat ile Cemal. İkisi de yakın köylüdür. Kurşunlu İlkokulunu birlikte bitirmişlerdir. Bu kadarlık öğrenim onları, köylerinde sözü dinlenir, güvenilir kılmaya yetmiştir. Murat

demiryollarında amele, Cemal Ankara'da taş ustası olmuştur. Kemal Tahir, bu tür işçiydin kahramanlara sonraki romanlarında pek dönmemiştir. (Ölümünden sonra yayımlanan, hapishanelerde kaleme aldığı Bir Mülkiyet Kalesi, Hür Şehrin insanları adlı otobiyografik notlarında ise bol bol bu tiplerle karşılaşılır.)

•Yeni Gazete, 09/06/1970

Kemal Tahir Sağırdere romanındaki iki işçi aydından Cemal ustayı, sadece o romanın belli bir kesiminde kullanmış, Murat'ı ise 1967'de yayımladığı Bozkırdaki Çekirdek'e kadar sürdürmüştür. Murat daha sonra askere gitmiş, çavuş olmuş, ardından Kastamonu'da Eğitim Kursu'na katılmıştır. Bir başka köye atanarak öğretmenlik yapmaya başlamış, sonra da Köy Enstitüsü kurucu ekibinde görev almıştır. Sağırdere \ie Körduman romanlarında kendi köyünde dürüstlüğü ve bilgisiyle örnek bir kişi olan Murat, yıllar sonra Bozkırdaki Çekirdek romanıyla yorgun, heyecansız ve yenik olarak karşımıza çıkar. Dramı, yapamayacağı, üstlenemeyeceği bir ülküye koşulmasıdır. Romanımızdaki yerini de 1950-60 arasında filizlenen devrimci köy öğretmeni tipinin Kemal Tahir'de yansıyışı, özümleşi olarak özetleyebiliriz.

Paşazade Kamil Bey

Memleket gerçekleri bilim açısından incelenip gereğince incelenip, gereğince tespiti edilmediği için bu iş, roman yasalarından çıkmamak şartı ile Türk romancısına düşüyor. Halkımızın genel kültür çizgisi göz önünde tutulursa romancıya düşen bu ödev, Türk romancısı için bir güçsüzlük sebebi değil, tersine bugünkü Batı romancılarının ellerine geçmeyen çok büyük bir fırsattır. Gerçek romanı güçlendirecek bir fırsattır.

Kamil Bey, Esir Şehrin insanları ile 1956'da belirir. Esir Şehrin Mahpusu ve Yol Ayrımı ile yaşar. Kemal Tahir, sonraları Kamil Beyi şöyle yorumlar: "Yıkılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun temel mümessillerinden olan bir Osmanlı kişisi olan Kamil Bey, çöküntü anının kritik durumu içinde göçmekte olan bir dünyanın insan özelliklerini anlatabilmek için seçilmiştir. Kamil Bey bütün göçen dünya insanları gibi en ağır şartlar altında pasif dayanıklılık gösterir. Geleceğe doğru hiçbir atılımı yoktur. Bu açıdan en faziletli yiğit davranışlarında bile uzaktan uzağa bir kaytarmacılık vardır. Hem gerçekten namuslu davranmak hem de bu namussuzluğun içinde kaytarmacılığın rahatlığını aramak, hangi zümreye mensup olursa olsun Kamil Bey gibilerin kabahatidir."

Kemal Tahir, zamanına göre olumsuz niteliklere sahip bir roman kahramanını, olumlu tavırla yükledikten sonra, araya giren uzun zaman diliminin de yardımıyla hırpalayabiliyor. Bu hem romanın kendi sürecinin hem de Kemal Tahir'in yazarlık sürecinin tabii bir neticesidir. 1970'li yıllarda Esir Şehrin insanları' nın Rusçaya çevrilmesi üzerine yazar şöyle diyecektir: "En kötüsünü, türlü sebeplerden en kötüsünü; üslup bakımından, Türkçe bakımından en kötüsünü çevirmişler (ilk baskısı). Ayrıca muhteva bakımından çarpık çurpukluklar vardı. Şimdi öyle görmüyoruz dünyayı. O zamanda tenkit ettiler. İşçiden bir tip bulamadı da, dejenere bir paşa ailesinden bir tip aldı, dediler. O zaman bizim doğru dil zannettiğimiz, dil kaygusuna düşmeden, sade yazıyoruz diye rahat ettiğimiz bir dönemin kitabıdır o."

Tabii, Kemal Tahir'in bu başa çıkılmaz gerçekçilik anlayışı karşısında, daha önce yazdıkları yorumları boşta kalan günümüzün aydınleştirmenleri çaresiz kaldılar:

"Kamil Beyi Esir Şehrin insanları'nda tanıdık. 1958'de yazdığım Kamil Beyin Haline Doğru başlıklı bir yazıda Kurtuluş Savaşı'nın ülke gerçeklerinden habersiz bir paşazade üzerindeki değiştirici etkilerini, keyfine göre yaşamaktan başka bir derdi olmayan kültürlü ve zengin bir aristokratın, ülke insanlarını, ülke gerçeklerini tanıyarak, nasıl sorumlu bir aydın, yürekli bir yurtsever haline geldiğini göstermeye çalışmışım. Bugün de Kemal Tahir'in sevdiğim romanı Esir Şehrin İnsanları'dır, daha doğrusu bu romanın birinci baskısıdır." diyor Fethi Naci ve Kemal Tahir'in romanda yaptığı değişiklikleri, Yol Ayrımı'ndaki Kamil Beyi örneklerle irdeledikten sonra kararını veriyor: "Nermin Hanımın (Kamil Beyin eski karısı) Yol Ayrımı'nda anlattığı Kamil Bey, üst üste çekilmiş iki fotoğrafın verdiği izlenimi verdi bana: Kamil Beyin altında bir başkasının varlığını sezmemek olanaksız.

Kemal Tahir, sanki Kamil Bey'i bahane ederek bir başkasıyla hesaplaşmakta. (Ben bu başkasının Nâzım Hikmet olduğuna inanıyorum.) Ve bu arada, tabii, kendisiyle de. Bütün çabası, Kamil Beyi suçlayarak huzura kavuşmak sanki."1

Meşrutiyet Aldatmacası / Seyfettin ve Cevdet Beyler

Ramam, romancıyı, roman okuyucusunu uyarıp aydınlatmıyorsa hiçbir polemige girmem. Kitaplarım için yazılan yazılarda, beni, ortaokul kitaplarındaki birtakım basmakalıp bilgilere karşı fikirler ileri sürüyorum diye kınıyorlar. Oysa ben, bütün düşüncelerimi romanlarım için geliştirmeye çalışıyorum. Bu nedenle romana, asıl romana değinmeden, olumluya da olumsuz yönde beni eleştirmek hemen hemen imkansızdır.

Osmanlı aydınları içte ve dışta, gazetelerde ve karanlık odalarda, beyannamelerde ve yeminlerde kaynamakta, yerinde durmamakta. Olagelen fokurdama otuz yıllık Abdülhamit saltanatının son yıllarında su yüzüne çıkmaktadır. Jön Türkler önce İstanbul'da, tutunamamalarıyla Paris'te, Londra'da toplaşip yayın yapmaktalar. Ortak noktaları şunlardır: En başta Osmanlı toprağındaki milletlerin, padişah Abdülhamit'in zalim kıyıcılığı nedeniyle memleketin başına dert olup, bütün dünyada tiksinti ile karşılanan boğucu yönetimden duydukları acı. Ayrıca, otuz yıldır süregelen bu devrin yalnız gayrimüslimler için yıkıcı olmadığı ve bütün müslümanların aynı acıya ortak olduğu gerçeğı. Hünkar kişisel çıkarı uğruna hıristiyanları baskı altında bulundurdu, kıyam etti. Müslümanlara gelince, onları tutsak edip, acı verip, kesti öldürdü.

Ancak ortak etkilenme, birleşmelerine yetmeyecek, eylemde kutuplaşacaklardır. Bir yanda genel kıyam isteyip, sultanı tahttan indirip Ayan ve Mebusan meclisleri kurmaktan yana olanlar (Sabahattin Bey takımı), bir yandan yeni bir inkılaptan kaçınıp, yeni düşünce ve amaçlar istemeyip Tanzimat'tan, Mithat Paşa Kanuni Esasi'sine kadar giden devrede çıkarılmış olan kanunların ve bu arada Abdülhamit'in çıkartmış olduğu Kanuni Esasi'nin uygulanmasını isteyenler (Ahmet Rıza Bey ve muhalefette ve iktidarda İttihat Terakki).

Seyfettin Bey bu kaynayan ortamdan çıkarılmış bir örnek tiptir. Yıl 1908. Meşrutiyetin ilanına iki ay var. Seyfettin Bey Jön Türk sürgünü olarak Çorum'da bulunmaktadır. Roman boyu anlatılan düzmece ağaların, sahteci kadıların, akli uzun imamların oyunlarını bir rastlantı sonucu dinler. Düzmece ağaların ve aşâğılık oyunlarının dinleyicisi kalmanın ve bir şey yapamamanın ezikliğıyle hırslanacaktır Seyfettin Bey. "Bu heriflerin" ne mal oldukları meydanda iken malmülk edinmelerinin nasıl bir oyun olduğunu kavrayamayan Jön Türk sürgünü, Çorum'un yerlisi Dava

Vekili Cevdet Beyin tersine heyecanlanarak bu işlerin "hep istibdadın boku" olduğunu söyleyip, düzenin değişmesini Abdülhamit'in tahttan indirilişiyle halledileceğini sanacaktır.

Seyfettin Bey romanda iki değişik zaman kesiminde görülür. Yıllardır Abdülhamit'in zulmüne uğramış bu tip sürgünlerin yazgıları bizleri tek yanlı etkilemişti. Kemal Tahir de bu roman kişisine aynı dar açıdan bakıyor gibidir. 1970'lerin Kemal Tahiri ile 1950'lerin Kemal Tahiri farklılık göstermektedir. Geçen zaman bizce romancıdan yanadır. Meşrutiyet öncesinin Seyfettin Beyi, roman kahramanları çizgisi bakımından, Cumhuriyet sonrası aydınlarının Osmanlı'daki tedirgin köküdür.

Önce istibdat devrinin insanını kolayca etkileyen özgürlük hırsı, sultana yapılan suikastların havada kalmasından doğan sinirlilik -Ey şanlı avcı, damını bihûde kurmadın / Atdın, fakat yazık ki, yazıklar ki, vurmadin!-, özverili gizli yayınlar, sonunda yakalanıp sürgüne gönderilmek ve sürgündeki çaresizlik Seyfettin Beyin göze çarpan dış dramıdır. Oysa gerçek dramına, romanın son bölü

1. Fethi Hacı, Eleştiri Günlüğü, 1986.

münde, ikinci görünüşünde tanık olunur. Meşrutiyet ilan edilmiş, her yerden özgürlük sesleri yükselmektedir. Aradan üç yıl geçmiş, Seyfettin Bey -"üç yıl içinde Seyfettin Beyin şakakları ağarmış, gözlerinin kenarlarında buruşukluklar başlamıştı. Ağzını iki derin çizgi çerçevesiyle, yüzü pek yorgun görünüyordu. Yüreğini gizli bir güvensizlik kaplayan namuslu insanların tedirginliğine kapılmış"- yine Çorum'da, bu kez İttihat Terakki müfettişi olarak görülür.

"Kederlidir" Seyfettin Bey. Sürgündeki pervasız bakışları, dudaklarındaki iyimser gülümseme, şımarık öfkesi silinmiştir. Bir yükümlülük, daha da önemlisi: "Hürriyetten sonra uğradığımız çeşitli hayal kırıklıkları akıl alır şeyler değil. Hepimiz hiç istemediğimiz şeyleri yapıp duruyoruz. Daha korkuncu: Buna ne kadar da yatkınmışız. Her şeyi yüzüstü bırakıp çekilmeyi ben de kaç kere kararlaştırdım. Birçok geceler uzun istifa mektupları hazırladım. Bazılarını imzalayıp zarfladım bile... Sabakıyın yırttım da, uygun bulmadığım yeni sorumluluklar yüklendim." diye Seyfettin Bey'in özetlediği çok yönlü bir çıkmaz. Osmanlı aydınının bu dramı gündeştir: Cumhuriyet sonrası aldatmacaların, ağır sorumluluklar yüklediği aydın, Meşrutiyet sonrası Osmanlı'sından pek farklı değildir.

Cevdet Bey'e gelince: Çorum'un yerlisidir, dava vekilidir. Seyfettin Bey Jön Türk sürgünü olduğu sıralar onun evinde konuk olmuştur. Cevdet Bey de Seyfettin Bey gibi var olan bozuk düzenden hoşnut değildir. Ama o, düzenin yıkılmasının ufak tefek değişikliklerle olabileceğine inananlardan değildir. Seyfettin Beyin coşkusuna, Sultan Hamit'in değişmesiyle her şeyin düzeleceği inancına karşılığı şu olur: "İnanmıyorum ama hoşuma gidiyor! İnşallah dediğin gibi çıkar!" Cevdet Bey ilk ağızda Kemal Tahir'in son dönem "yeni gerçekçilerinden gibi görünse de yazarın kuşku çağı kişilerinden sayılması daha doğru bir saptama olacaktır. Cevdet Bey, inançlı ve sadece namuslu İttihat Terakkicilerin yanı sıra inanmazlığı ve kuşkuculuğuyla Kemal Tahir'in araştırmacılığının bir ürünü oluyor.

Cevdet Bey'in inançsızlığı, düzmece ağalardan geliyor başlangıçta: "Sülük oğlana bakıyorum da inanmıyorum. Babası Abuzer, kavattı. Kendisi hiç su katılmamış ağa oğlu... Bu oğlan bana neden hep yedisekiz Hasanpaşaları hatırlatıyor: Böyleleri adam kafalarını sigara izmariti bastırır

gibi kolaylıkla ezerler.Tıne de Cevdet Bey bu ürkütüğü insanlarla iş birliği yapmayı göze almıştır. Onca bu bir politikadır. Kolayı değil zoru seçmiştir. Çünkü, AbuzerTe iş birliği yapmak, onu tepelemekten daha zordur. Böyle bir ortaklığı seçmekle de sorumluluk altına girmeyi göze almaktadır. Cevdet Bey, sorumluluk yüküyle ezilmeyi, sorumsuzluğun miskinliğine yeğlemektedir. Cevdet Beyin meşrutiyet öncesi durgunluğu, Seyfettin Beyin meşrutiyet sonrası sessizliğine karşı canlanmış, birtakım siyasal sorularla akışkanlık kazanmıştır. Ona göre Tefik Fikret politikacı olarak sünepedir. "İlk zorlukta bırakıp savuşan yılgin politikacı... Yılginlığı da ölüm korkusundan gelmiyor. Kirlenmekten ödü koptu.." Abdülhamitl nasıl devirdikleri aklı almaz. "Sultan Hamidl bu kafayla bizler mi devirdik? Hayır. Herif çoktan idare edemez hale gelmiş de bizim haberimiz yokmuş. Dayanağı çoktan çürümüş... Dayanağı: yani,yedisekiz Haşan Paşanın elindeki meşe sopası." Cevdet Bey siyasal bir değişimin, yani istibdat yerine meşrutî bir yönetimin gelmesiyle bütün toplumsal farklılaşmaların, kötülüklerin ortadan kalkacağına inanmıştır bir an:"ilk günler bu balkondan yuvarladığım nutuklar aklıma geliyor da suratım kızarıyor. Yolda bulduğum parayı cebime indirmişim gibi."

Cevdet Bey'in aykırılığı -çağına ve kendine- bundan sonra başlıyor. Herkes kendi dar çerçevesince, aklınca "ayıya dayı" demelerin sonu nereye varacaktır. Cevdet Bey Sülük oğlanın omzunu okşayıp, kavat Abuzer'e"ağa"diyerek maskaralık etmesini, "31 martta yobazlığın nasıl hortladığım" görmesine ve o gün ettiği -"yılginlığa kapılıpsavuşursam namussuzum"- yeminle açıklamaktadır.

"Yediçinar Yaylası'ndaki Cevdet beyin romanını yazmak isterdim" demiş Kemal Tahir 1960 yılında Dost dergisine. Cevdet Bey'in romanı yazılamıyor ama önce Yorgun Savaşçıda anılıyor. "Bizde bir yedek subay vardı. Dava vekili Cevdet Bey! Çorumlu. İttihatçıymış... Memleketinde kalabilirken cepheyi istemiş gelmiş... Dost olduk kısa zamanda... Geceleyn böyle köpek sesi duyduk mu, "köy yakın"derdi. Dediğim silahları beraber getirdikti Salihli'ye... Ayrılırken dedi ki, "baktın İstanbul'da işler tatsız... yapamayacaksın. Atla gel gerisine karışma..." dedi. (...) Biraz toprağı varmış galiba.. Oralarda toprak ucuzmuş. "Bizim Çorum'da Allahın kerimliğı başka türlüdür" derdi. Sonra BüyükMal(1970)'da yine ondan söz edilir.. Yıl 1937 Cevdet Bey mebus olmuştur... Sülük Ağa anlatmaktadır: "Bizim Çorum mebusanımızdan Cevdet Bey'in dediğ doğruysa... (...) Mebusanlarımızdan Avukat Cevdet Bey der ki..."

383 sayfalık Yediçinar Yaylası'nda Seyfettin Bey'le Cevdet Bey'e ayrılan yer 30 sayfadır. Daha önce belirtildiği gibi iki ayrı zaman diliminde görülüyorlar. Bu otuz sayfalık diyalog, romanın siyasal gerilimini sağlıyor. Romanın tarihi saptanırken Osmanlı'nın çöküş dönemlerinde halkta ve aydınlardaki başkalaşmanın, yine o dönemlerin aydınlarınc gözlemi yapılıyor. Seyfettin Bey - Cevdet Bey ikilisiyle Kemal Tahir, ırmak romanına Türk toplumunun belli başlı dönemecini yerleştirmiş oluyor.

Cehennem... ve Dr. Münir

Dosdoğru oturup çalışmak lâzım... Çok fazla çalışmak lâzım... Eski bilgilere katıyen güvenmemek lâzım... Romancı oldun mu, artık romancı gibi konuşacak, düşüneceksiniz...

Kemal Tahir üniformalı Türk aydınının 1918-1919'lu yılların memleket şartlarındaki dramını Yorgun Savaşçı'da anlatır. Bu yalnız romanın kahramanı Cemilin dramı değildir. Ordusuz kalmış, dövüşken Türk subayının dramıdır. Kokudan çok amaçsızlık ve lidersizlik yüzünden yılginlığa

kapılan bu roman kişileri, savaşta yenik düşmüş, yenilmenin ve üstelik suçsuz insanları düşman karşısında savunmasız bırakmanın utanç verici ezginliği içinde dengelerini yitirmiş, işgal İstanbul'unda üniformalarını bile giymekten çekinen askerlerdir.

"Cehennem Topçu Yüzbaşı Cemil, kendi kuşağının en uygun örneğidir. Bir yandan Jules Verne okur, bir yandan kadını ve rahatını düşünür, bir yandan Çorum toprağına ya da Kuşçubaşı çiftliğine sığınıp ordudan kurtulmayı; bu tekil düşlerle kişisel bezginlik çıkarıcılığının yanında da en amansız zamanda dostunun yardımına koşar, ardını düşünmeden en büyük serüvene atılır. Bir ocak dayanışmasıyla şartlanmış, askerlik eğitimiyle de en kökten görev ve yurtseverlik çizgisine yerleşmiştir. O, Türk toplumunun bütün sorunlarını âdeta sezgiyle bulan ve XIX. yüzyıl ortalarından başlayarak adım adım kurtuluşlara yönelen Türk Ordusunun verimli bir eylem adamıdır."2

Kemal Tahir, ilk kez bu romanında yeni bir insanın altını çizer. Akli ve dünya görüşü ile yeni bir adam, Kemal Tahir romanında yerini alır: Dr. Münir. Yeni gerçekçi aydın diyebileceğimiz Dr. Münir, daha çok "K. Tahir'in Osmanlı gerçeğini ve imparatorluğun yıkılması üzerindeki düşüncelerini nakleden..." ve "Dr. Münir gibi romancı sözcülüğünde..." türünden yargılarla, roman dışı yargılarla roman dışı kişilik olarak değerlendirildi. Oysa Dr. Münir, Kemal Tahir romanındaki yerini Türk aydınının geçirdiği bilinç sürecinin sonunda almıştır. Dr. Münir, başlı başına bir başka yazıya konu olmayı hak eden bir kişiliktir.

Bozkırdakiler

Hiç şüphesiz sadece ve sadece güne açık olmak zorundayız. Hiçbir gerçek sanatçı, gününü yazmazlık edemez. Buradaki fark, günün meselelerine doğru yanaşabilme farkıdır. Sanatna gerçekten

2. Rauf Mutluay, Cumhuriyet, 05.07.1968.

egemen sanatçı, gündelik olayları, okuyucusunun hiç şaşırmadan daha iyi anlayabilmesi, kavrayabilmesi için ortak meseleleri ve bilinen ortak olayları uzak yakın tarihten alarak, seçerek kullanır.

Halim Akın, ilk Cumhuriyet öğretmenlerinden. Onuncu yıla kadar kurtuluşun temeliydiler, bilgisizlikle boğuşacak ordunun erleriydiler, milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdi. Ama işte onuncu yıl bütün ağırlığıyla omuzlara çökmüş, gizlenmiş bıkkınlıkları ortaya dökmüştür. "Bizim kuşaklar, bu dönemden sora duydular ilk tüketici yorgunluğu... Ülkücü arkadaşlardan bazısının içkiye, bazısının pokere, bazısının da ilkokul son sınıf kızlarının yeni serpiyen göğüslerini görmeye başlamaları bu onuncu yıldan sonradır. Daha otuzuna varmadan ülkücülükten yorulmuştuk (...) Ayakları yere basmayan, gözle görülür ürün vermeyen ülkü yormuştu bizi." Bu yorgunluğu vurdumduymazlıkla sürdüremeyen Halim Akın takılıp kalmıştır. Artık onun dramı başlar ve gelişir. Debelenmesi sırasında -intiharı veya bakkal dükkânı açmayı düşünmektedir- eğitmen kurslarına atanışı, oradan köy enstitüsü kurucu ekip başkanlığına geçişi yitirdiği umudu geri getirmeye yetse de dramı sürecektir. "Köyün değişmesini durduramasak da geciktirdik epey... Modern teknikten mümkün merteye uzak tutarak kendine yeterliğini sürdürdük bir zaman... Köylünün nahiyeden bile ayağını kesecekti bu enstitüler. Ayda yılda, hayvan nallatmaya gidenler de, bu işi öğretmene gördürecekti. Köyü değiştirmek gelmez bizim

işimize. Düzenimiz bozulur. (...) Tutsaydı, Mihverde kazansaydı, yürüyecektik güzel güzel."

Nuri Çevik, otuzotuz beş yaşında. El işi öğretmeni. Köy Enstitüsü kurucu ekibinde görevli. Önces verilmemiş romanda. Enstitü kamp düzeninde öğrencilerle birlikte canla başla çalışır. "Evet, çalışmak değil bu bizimkisi aslında... Yorulunca, yorulduğum bile demeyi gerekli görmeden, bas yürü. Çevrene bak bir zaman, cıgara yak... Gerçek çalışma, işte o yorgunluk başladıktan sonra, bırakıp yürümeyecek durumdayken sürdürülen iştir." Nuri Çevik, köy gerçeğini, köy insanının gerçeğini öğrenmek için, lafla değil, bilinçaltıyla kendini onlardan saymak gerektiğine inanır. "Anadolu'yu kurtarmak istiyorsak, onun eskiyeni gerçeğini iyice bilmek zorundayız. Kendimizi aldatmadan... Erkekçe... Kaytarmacılık etmeden.. Bize inanarak açılmalarını zorlaştıracak bütün maskaralıklarımızdan, palavralarımızdan vazgeçerek. "Nuri Çevik, kurucu ekipte görevli Emine öğretmene yakınlık duyar. "Dehşetli ürkek, dehşetli tedirgin, dehşetli de güzel bakışları" onu etkilemiştir. "Sevgilim" demek gelmektedir içinden. Yasaların elini kolunu bağlamasına izin vermeyip, gerektiği yerde silahla da olsa insan hayatı için vuruşur. Eğitimci Murat'ı köylüleri elinden baskın yapıp, Emine öğretmeni de Kara Dervişin elinden öğrencilerle birlik taş ve sopalarla kurtarması gibi. Nuri Çevik'in takıldığı yer, köy çocuğunun çalıştırılmasında kullanılan duygu dolandırıcılığının verdiği utançtır. Ayrıca bu çalıştırılmadaki tek yönlülük haksızlık olmaktadır. Nuri Çevik'in romanımızdaki yeri: Devrimci köy öğretmenlerinin giriştikleri ayakları havada çatışmadan uzak. Kalıplaşmış ağa düşmanlığıyla uzak yakın ilişkisi yok. Bir köyü tek başına kalkındıracağına inanlardan değil. Köy yerinde aşık olanlardan. Fakat bu yüzden bunalıma düşmeyenlerden. Kişisel bir dramı yok. Düşünce olarak her olaya soruyla bakıyor. Yargıları değişik, alışılmamış. Kemal Tahir'in örnek tipi. İkinci dereceden yeni gerçekçi aydın insanı.

Şefik Ertem, Bozkırdaki Çekirdekli! bu müfettiş aydınınının geçmişine inilmiyor. Roman boyu bir jipte giderken bir de enstitü kampında Müdür Halim Akın'ın çadırında görülür. Bu zamanlarda da yalnız Köy Enstitüleri üzerine konuşur. Kısaca özetlenirse eğitimden kendi işi dışında, kendi işiyle bağdaşmayacak görevler istendiğini söyler. Bütün köylerin aynı şartları taşımadığını, aynı şartları taşır gibi yapılan programla ancak kaytarmacılık yapılabileceğini ileri sürer. Aynı kaytarmacılık kültürel kalkınmada istenen hızdır. Ayrıca temelde olan yanlışların yanı sıra enstitülerin öbür terslik

leri, büyük lükslerine karşın yalnız doğayla boğuşacaklarmış gibi hazırlayıp asıl büyük engeli - köylü ve ağa- unutmalarıdır. Şefik Ertem Cumhuriyet kurulalı beri yeşeren idealist aydınlarımızın, 1960 sonrasında iyice ayaklarını yerden kesmeleri, heyecanları ve bu yüzden olayları idealist açı dışında yorumlayamaz hâle gelmeleri sonucunda Kemal Tahir romanında zuhur etmiştir. Günün olaylarına ve geçmişe geniş bir perspektiften yaklaşan bu yeni gerçekçi aydın. Türk edebiyatında Dr. Münir gibi özgün yerini almıştır.

Kara Kemal Bey Önce Nasıl Bilinirdi

Roman, hem yüzde yüz gerçek, hem yüzde yüz uydurmadır. Sahici büyük roman, bence budur.

"Kara Kemal diye ünlü olup 1914-1918 Genel Savaşında bir müddet iaşe nazırlığı yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa'ya yapılması düşünülen İzmir Sûikasdı dolayısıyla ölüme mahkûm olmuş, saklanmış, bulunmuş ve zabıtaya karşı geldiğinden maceralı bir surette öldürülmüştür."3 "Adı çok kez geçen İttihat ve Terakki'nin İstanbul murahhası mesulü Kara veya Nargileci denilen

Kemal. Önce gelen İttihat ve Terakki'nin iki merkezi umumi üyesi onun adına gelmişlerdi. Cumhuriyet devrinde Atatürk'e karşı İzmir Suikastı işinden dolayı aranmış ve gizlendiği bir tavuk kümesinde yakalanmak üzereyken kendini öldürmüştür."4

Hikmet Bayur'un söylediklerinden iki ayrı sonuç çıkıyor: a) Kara Kemal öldürülüyor; b) Kara Kemal intihar ediyor, işte resmî tarihimiz ve tarihçileri...

"Kara Kemal'in başına topladığı güya iktisatçı teşkilat, bir fitne ve fesat ocağı şeklinde gizlice faaliyette bulunuyordu. Kara Kemal Malta'dan döndüğü vakit, mütevellilik sıfat ve salâhiyetiyle İttihatçıları meşhur Kantariye, milli ihracat vesair şirketlerinin tekrar başına geçmiş, tevbiini etrafına toplamış, zahiren şirketleri canlandırmaya ve bu şirketlerin sermayesini kurtarmaya çalışıyor gibi vaziyet almıştı."5

"...Nereden kaçabilir? Mutlaka pencereden bahçeye atladı... Memurlarda, nefes nefese pencereden bahçeye atıyorlar kendilerini... Gözleri dört açılmış... Ellerinde tabancalar... Fakat bahçede kimsecikler yok... Derken bir silah sesi kulaklarda çınlıyor... Sesin geldiği tarafa bakıyorlar. Köşedeki tavuk kümesine koşuyorlar ve duraklıyorlar: Yere serilmiş can çekişen, sakalı bıyığına karışmış yaşlıca biri... O! -Kemal Beyi... Kemal Beyi... Ses yok... Boğuk bir hırıltıdan başka cevap yok. Bir an hafifçe açılır gibi olan gözleri de kapanıyor. Son bir raşe.. ve can veriyor. Yakalandığını anlar anlamaz, topuzlu kırma Golt tabancasını şakağına sıkmış, beyni parçalanmış. Yapılacak bir şey kalmıyor. Ceset doğru morga götürülüyor. Mermer masa üzerine yatırılan ceset muayene edilince, sağ elindeki tabancanın bir tek kurşunuyla intihar ettiği anlaşılıyor. Bu bir tek kurşun, sağ şakağından girmiş, beynini parçalayarak, kafatası içine gömülmüş... Silahın şakağına dayanarak sıkılmış olması sağ taraftaki saçları yakmış, sağ gözünü şişirmiş, göz kapağını morartmış... Rapor da buna göre tanzim ediliyor. Bu perde de böylece kapanıyor. Fakat haber her tarafta duyulduğu halde, cesede sahip çıkan bulunmuyor. En yakınları olan erkek ve kız kardeşleri de meydanda yok... Kara Kemal'in bu âkibete uğrayışı, o esnada Ankara'da Rus sefarethanesindeki ziyafette kafayı çekmekle meşgul bulunan istiklâl Mahkemesi Reisi Ali (Çetinkaya) Bey'e bildirilir bildirilmez, sevinçten bir kadeh daha yuvarlayarak, hemen oracıktaki ismet Paşaya koşarak: -Paşam müjde '...Kara Kemal gürlendi gitti... intihar etmiş' diye müjdeyi verdi. Fakat, acaba Kara Kemal Bey, hakikaten, suikast meselesinde iddia edildiği gibi, medhaldar mı idi? İstiklâl Mahkemesinin bu suale de (Evet!) diyen

3. Hikmet Bayur, Türkinkılâbı Tarihi,T.T.K., 1952, cilt II, kısım IV, s. 272, D-dipnot.

4. Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, T.T.K., 1967, cilt III, Kısım 4, s. 524.

5. Kılıç Ali, İstiklâl Mahkemesi Hatıraları, Sel Yay., 1955, s. 26.

kararnamesinin esasından ne kadar malul olduğu hatırlanırsa, Kara Kemal Bey'in de sırf derdini ve binnetice meramını anlatamayacağını bilişinden dolayı, canına kıymış olduğuna, hükmedilemez mi? Evvelce de kaydettiğimiz gibi, bu husustaki kat'i karar ve hükmü, ancak günün birinde aynı davayı ele alıp inceliyecek olan bir hakiki mahkeme, bir adalet divanı verebilecektir. Evet, tarih bu sırrı bir gün, mutlaka aydınlatacaktır."6

Bu üç ayrı görüşten sonra, Kurt Kanunumdaki Kara Kemal Beyin serüvenine geçebiliriz.

Kara Kemal Bey'le birkaçışta rastlaşırız. Yıl 1926. Birkaç derbeder komitacı Gazi Paşa'yı biçimine

getirip öldürmek isterler. Becerisizlikleri ve hıyanet yüzünden ele geçerler. Sürekli işkillenen ve tetikte bulunan Cumhuriyet yönetimi, istiklal Mahkemeleri yoluyla geniş bir temizliğe girişir. Az daha temizliğe Yunan zaferinin silah arkadaşları da katılıp yok edilecektir. Ayakta kalan son ittihatçılar yakalanıp ipe götürülür.⁷ Bu darağacı harmanından ilk ağızda kaçıp kurtulmaya çalışanlar vardır. İşte Kurt Kanunu romanının iki kahramanı Abdülkadir'le (Abdülkerim olarak geçer romanda) Kara Kemal,"Bu kargaşalık bize aman vermez/'deyip kaçanlardandır. Kişiliği ve geçmişi gereği Abdülkadir, belki suikast işine bulaşmıştır. Çevresinde çok sevilen ve sayılan Kara Kemal Bey'in adını, romancıya göre komitacıları işe razı etmek için kullanırlar. Kara Kemal Bey bunu öğrenmiş, kaçmayı tek çıkar yol görmüştür.

Mahkemenin adaletine güvenmez. Her şeyin, hatta tek "savunu dayanağının da" suç kanıtı sayıldığı yerde teslim olmak söz konusu olamaz. Kara Kemal'in yaşadığı ortamda suçlusuz adam öldürmeye siyaset denmektedir. "Bu yüzden bizde yiğitliğin on şartı vardır: Dokuzu kaçmak, biri hiç görünmemektir." Çıkar yol teslim olunabilecek yere düşmemektir. Düştün mü ya yarıp kurtulunacak yada ölünp gidilecektir. Geç kalınmış iki yol vardır kurtuluşa bu kapandan. Birincisi, ilk kuşkada hemen sınır dışına çıkmak; İkincisi, en gücü, yıkıcısı, karşıdakilere güvenilir olduğunu göstermek, yani kulluğunu "en sefil ödevlerde" kanıtlamak, "insafsız avcıya salt hizmet etmeyeceksin, bundan keyiflendiğini de göstereceksin. Gerekirse yalnız dostlarına değil, öz oğluna bile hayinlik edeceksin."

Kara Kemal'in bütün anı ve tarihlere göre kişiliği kalenderlik, yumuşak başlılık ve iyilikseverlik ortak noktalarında toplanmaktadır. Bu da suikastçılığa ters düşmektedir. Kara Kemal kabadayılıkların, silah gücüne olan yatkinlıkların Makedonya'daki çetecilikten başladığını sanmaktadır. Kabadayılık, ancak sırt iktidara dayanırsa sürdürülebilir. Yoksa bu zamanda ve de iktidara karşı silahlarım rezilliktir bütün bütün. Koca imparatorluk biraz da on yıla varmadan, işte bu suikastçı serserilerle iş birliği yüzünden yıkılmıştır.

Ülkücülüktür silaha sarılmak. Bir başkası beceremez adam öldürmeyi. Gözü kararmalı ki adamın, inanmış olmalı ki öldürüp üstesinden gelebilsin bu işin. Oysa hep tersi olur. Kara Kemal Bey yine tarihten, kendi deneylerinden bilir: Suikast düşüncesi ancak serserilerden ve kan dökücülerden çıkar ya da ceza görmeyeceğini bilen, iktidarın koruyacağı "kaltabanlardan. Örnekte Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesine yapılanlar. Şimdi de aynı oyun oynanmaktadır. Hasımlar yok edilmek istenince iktidarların başvurduğu bir kolaylıktır suikastlar. Böylece oyuna gelen kabadayılarla asıl yok etmek istediklerini temizlerler. İster sosyalist devrimde ister kitapsız inkılâplarda olsun, düzen değiştikten sonra cinayetler aynı nedenlerle bağışlanır.

Kara Kemal'in sayesinde bugünkü durumlarını sağlayan belli başlı varlıklılar, onun"öl"dediği yerde ölecek kimselerdi. Kara Kemal bu dar boğazda onların gönül borçlarından yararlanmak iste

6. Kandemir, Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cinayetler, Ekicigil, 1955, s. 99.

7. Lord Kinross da böyle diyor. Atatürk, s. 643.

mese de daha fazla dayanamayıp bir kapıyı çalacaktır. Saat tıkırtısında, gazete hışırtısından yüreği ağzına gelmektedir. Ne kadar dayanabilecektir bu çöküntüye. "Bunca deneylerine, bunca gücüne rağmen, demek bu kadar çürük müydü, yaşayışı için sağladığı güven?.. En küçük esintiyle

darmadağın mı oluverecekti, hemencecik."

Bilindiği gibi Kara Kemal Osmanlı İmparatorluğu'nun en zor anında, hani o yıkım hâlinde, iktidar partisi İttihat ve Terakki'nin "iaşe nazırlığını" yapmıştır. Neler yapmıştır nazırlığı sırasında? İstanbul'un açlıktokluk sorumluluğunu, dolayısıyla yine halkın ahlak sorumluluğunu yüklenirken istediğini zengin etmiştir. Eline para geçince tehlikeli olacaklara para kaptırmıştır. Başka kitaplardan öğreniyoruz ki Kara Kemal millî zengin yaratma düşüncesindeydi. Savaş sırasında fırsat bu fırsat deyip, azınlığın elindeki ayrıcalıkları, yeni zengin edeceklerine verdi. Yani bir tür "millî kapitalist" olacaktı bunlar.

Kemal Tahir, Kara Kemal Beyin üstü örtülmüş bir değer olduğunu iddia etmiyor. Kara Kemal Bey, İttihat ve Terakki üyelerinin eğri ve doğru yanlarıyla bir prototipidir. Aynı zamanda Kemal Tahir aydınlarının özgün yorumcularındandır. Gelişigüzel bir seçim değildir Kara Kemal. El birliğiyle yıktıkları imparatorluğun suçluluğuyla ve sağlam temeller üstüne kurulmayan yeni dönemdeki ip korkusuyla romancı için bulunmaz bir merkezdir. Kemal Tahir bu merkeze yerleşir, roman boyu roman dışı tek öge kullanmadan Kara Kemal Beyi yaşatır.

Kurt Kanunu yayımlandığında, Kemal Tahir'in son dönemdeki diğer romanları gibi, daha çok edebiyat dışı tepkiler aldı. Romandan çok, seçtiği roman kişisi üzerinde gürültü koparıldı. O günlerde kendisine bazı sorular sormuştum. Kırmayıp, cevaplamıştı:8

— Sayın Kemal Tahir, ben fazla bilgi edinemedim Kara Kemal Bey 'in nazırlığı sırasındaki eylemi üzerine. Sanırım milli tüccar yaratmak, tür olarak sosyalist bir düşünceden gelmiyor.

— Evet. O zamanki şartlar, İttihat Terakki'nin özellikleri bunu hemen de imkânsıza yakın zorlaştırıyordu. İttihatçıların sosyalizan diyebileceğimiz sınırlı davranışları vardı. Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluklar içinde bir çeşit devlet güdümü (buna şimdiki deyimiyle Devlet Kapitalizmi de diyebiliriz) tekniği aramışlar, bu yolda zamanın ünlü İdeologu Parvus'tan yararlanmaya çalışmışlardır. Savaşın Osmanlılar aleyhine dönmesi, 1917 İhtilâli bazı İttihatçıları, bu arada Kara Kemali de ister istemez etkilemiştir. Biz bu etkiyi, Kara Kemal'de yaşasa da, memleket özellikleri dolayısıyla geçici olarak yurtta "Karakol Cemiyeti", dışarıda Enver Paşa'nın kurmayı tasarladığı "Halk Partisi" tüzüğünde görüyoruz.

— Kara Kemal'e göre partilerinin (İttihat-Terakki) yanlışı neydi? Yabancı oyunlarına âlet oluşları hangi süreçten geçerek geliyordu?

— Osmanlılığın son döneminde -bence bu dönem 1807 Kabakçı Ayaklanmasıyla başlatıla- bilindirgericiler de, ilericiler de imparatorluğu kurtarmayı salt bir iç mesele -kendilerinin iktidarı ele alma meselesi- saymışlar ya da yaşadıkları dönemin zorlukları içinde böyle sınır görünmüşlerdir. Belli bir dönemden bu yana Osmanlılıkta meydana gelen ayaklanmalar, altüstlükler, iktidar değişiklikleri iç nedenlerden yerli gruplar tarafından yapılmış görünüyorsa da, o kadar da bu işlerde çeşitli ve çelişkili dış güçlerin etkisi olmuştur. Yani bence, tarihimizin son 170 yıllık döneminde Osmanlı Osmanlı'ya, Türk Türk'e kalındığını ileri sürmek zordur. Rumeli İttihat Terakki'nin, ki doğuşu 1906'dır, tarih yüzüne çıktığı dönem bu dış güçlerin memlekette en başı boş bir biçimde fink attığı korkunç dönemdir. Ayrıca iktidarı ele geçiren İttihat Terakki, kapitülasyonları kaldırmak çabalamalarına rağmen bu dış güçlerle ciddi olarak boğuşmaya girdi sayılmaz.

— Diğer romanlarınızda da bir çok kereler söylediğiniz Batılılaşma ile Anadolu halkı arasındaki ters bağlantıyı anlatır mısınız?

— Anadolu halkları aslında Osmanlı imparatorluğu'nun kurucusu, yayıcısı, savunucusu olarak, bu imparatorluğun ilk dönemindeki devşirmeler dışında, insan kaynağını meydana getirmişlerdir. Bu kaynak zaman zaman merkezle kanlı çatışmalar gösterdiği halde imparatorluğun kuruculuğu ve sahipliği şuurunu (buna sezgi demek belki daha doğru olur) sonuna kadar taşımıştır. Bu özelliğiyle bu halklar imparatorluğa (yani devlete) zararlı olan her durum ve fikre karşı çıkmışlardır. (Biz burada salt Batılılaşma konusunu göz önünde tuttuk. Bu halklar zaman zaman batıdan ve doğudan gelen dış etkilerle devleti yıkacak olaylara da katılmışlardır. Bu katılmaların Osmanlı tarihinde her zaman kesin yenilgiyle sonuçlanması katılanların yüzde bakımından hiçbir zaman yenecek güce erişemediklerini gösterir.) Bu açıdan bakılınca Anadolu halklarının başından beri Batılılaşmanın her türünü neden devleti tehlikeye düşürür saydığı anlaşılır.

— Gerek Yorgun Savaşçı'da ve gerekse Kurt Kanunu'nda Anadolu insanı özelliklerini Batılılara yorumlattınız. Parvus'un burjuvalık üstüne söylediklerini daha açabilir miyiz?

— Bizde bunu gereğince açıklama ödevini yüklenecek düşünürlerimizin yetişmemiş olduğundan. Genellikle feodalite ve burjuvazi üzerine bugün tartışmalar, gittikçe keskinleşerek sürmektedir. Var diyenler varlığını, yok diyenler yokluğunu ispatlamaya çalışıyor. Bu konuda o kadar çok söz söylendi ki; Parvus'un Batı burjuvazisi örneğine bakarak, bizde burjuvazinin bulunmadığı fikrini yeniden açmayı gerekli saymıyorum. Kaldı ki bir toplumda Batı'daki örneklerle benzer dünya görüşlerinin ve sınıfların var olup olmadığı bizim keyfimize ya da gündelik politikada yarar isteklerimize bağlı değildir. Bu bir bilim meselesidir.

— Kara Kemal "koca bir imparatorluğun ellerinde ölmesinden" suçluluk duyduğunu söylemektedir. Sizce Kara Kemal Beyin dramı nerede başlar? Gerçekte bu kimin dramı sayılmalıdır?

— Bence bu, bize özgü Batılılaşma dramıdır. Yani ilerencilik dramıdır. Rumeli İttihatçıları da kendilerini, Batılılaşmacı oldukları için, kesinlikle ilerici saymışlar; hürriyet isteyerek iktidarı alırlarsa bu ilerencilik nitelikleriyle vatani kolayca kurtaracakları aldanmasına kapılmışlardır. Burada önümüze çıkan manzara günümüze kadar sürüp gelen "istem arkadan gelsin" düşüncesizliğidir. Bu düşüncesizlik, Cumhuriyet'ten sonra da "biz bütün izmlerin dışındayız" formülüyle üstünde hiç durulmadan sürdürülmektedir. (Buradaki İzm Batının herhangi bir izmini kalıp halinde almak teklifi değil, insanlık tarihinin ve kendi tarihimizin geliştirdiği kurtarıcı metot ve dünya görüşlerinden yeni bir milli terkibe gitmenin reddedilmesidir.) Devrimci fikir olmadıkça devrimci eylem (hareket) olmaz denilmiştir. Bunun daha kabacası açık seçik kurtarıcı fikir olmadıkça kurtarıcı hareket de olmaz demektir. İnsanoğlunun içine düşeceği en korkunç, en hazin dram kurtarıcı fikri olmadığı halde kurtarıcılık rolüne çıkmasıdır

—Tarihimizin son iki yüzyılı içinde iktidarlarımızı yabancı güçlerin etkilediğini görüyoruz. Bunun nedenleri nedir?

— Tarihinde bu kadar sürekli yenilgiler olan ve bu yenilgilerin de arttırdığı güçten düşme

dönemi yaşamış toplumların dış etkiler altında kalmadıkları düşünülemez. Batlaşmaya yöneldiğimizden bu yana devleti bir anlamda yabancı elçilerin yönettiği yine yabancı yazarlar tarafından ciddiyetle ileri sürülmüştür.⁹ Hele dış politikasını dış güçlerin denge değişimlerine bağlamış bir

9. Georges Young, Constantinople, Payot, 1948 adlı kitabında, sayfa 321'de, 1839-1908'e kadar Osmanlı İmparatorluğu'nu yabancı elçiliklerin yönettiğini söylemektedir. Nitekim bu elçiliklere karşı gelen padişahlar ilerencilik adına alaşağı edilmiştir.

toplum, elbette yabancı etkilere açık olur. Ama Osmanlı döneminde olduğu gibi, Cumhuriyet döneminde de bu etkilerin bilimsel anlamıyla sömürge ya da yarı sömürge biçimi gösterdiği ileri sürülemez. Bir toplumun sömürge ya da yarı sömürge olması başka şeydir. Böyle bir yargı gerçek dışı olur. Çünkü bir toplumun sömürge değil, yarı sömürge olabilmesi için bağımsız milli devletini kesinlikle yitirmesi şarttır. Böyle bir yargıda gerçek dışı bir abartma var demektir. Bu yanlışlık bilimsel çalışmalarla doğrultulmazsa içinde bulunan zorlukların özelliği anlaşılmamış olur ki, bu da sahici kurtuluş yolunu seçmekte toplumu yanılgılara götürür.

— Romanınıza göre Gazi'nin İzmit konuşmasında şöyle dediğini öğreniyoruz: "...Türkiye'de milyonerlerin değil, birkaç yüz bin lirası olanların bile sayısı pek azdır. Kapitalist diye ortaya koyacağımız ve üzerlerine hücum edeceğimiz bunlar olamaz. Hayır, efendiler, bu memleket ve bu j memleketin insanları daha çok zengin olmaya muhtaçtırlar. Bu onların hakkıdır. Şu halde, onların zenginliğine göz dikmeyeceğiz. Her vatandaşı aynı seviyeye çıkarmaya çalışacağız. İsteriz ki, efendiler, memlekette çok ve çok milyonerler olsun. O zengin insanlar kendi başlarına şimendüferler, şirketler, fabrikalar, sınai müesseseler vücuda getirsinler. Bizi yabancı sermayeye muhtaç bırakmasınlar..." Bugün milyonerlerimiz var artık. Ama yabancı sermaye de sömürüyor Türkiye'yi. Yani yabancı sermayenin getirdiği yerli milyonerler. Savunulan görüş neden gerçekleşmemiş?

— Daha 1922-23'te İzmir İktisat Kongresi'nde varılan kararlarla 1930 Serbest Fırka denemesi Halkçıların ekonomik görüşlerini meydana koyar. Sorunuzdaki fikirler bu görüşe uygundur.

Ne çare ki milyonerlerimiz kendi sermayeleriyle tren yolları, fabrikalar kuracaklarına, iktidardaki kişilerle ortaklıklar kurarak hâzineyi tırtıklamayı tercih etmişlerdir. Bu da bir kısım Halkçıları bir yandan devrimi ve devrimcileri kişisel çıkarlarını gütmek suçlamasından kurtarmak, bir yanda da milyonerlerimizin yapmaya yanaşmadıkları işi devlete yaptırmak zorunda bıraktı. Ne var ki, bu devrimci letçilikte yine aynı grupların baskısıyla orta halli ve fakir halk yararına çalışılacağına, daha sorusuz ve tehlikesiz bir ortamda yine bu aracı ve ortak milyonerlerin çıkarına çalışıldı. Bu gerçek çok partili j döneme girdikten sonra, devlet işletmelerini kişilere mal etmek fikriyle iktidara gelenlerin iktidarı yitirenlerden daha yaman devletçi kesilmeleriyle büsbütün ortaya çıktı. Yabancı sermayenin ekonomik sömürsü memleketimiz için hiçbir zaman ekonomik alanda büyük tehlike olmamıştır. Bu i sermaye Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde burjuva kapitalist karakterden çok, tefeci karakter göstermiş; daha fazla iç ve dış politikamızda etki aracı olarak kullanılmıştır. Gerçeklere böyle baktığımızda biz kendi yanlışlarımızı düzeltirsek, aynı zamanda dış güçleri de sözü edilmeyecek kadar etkisiz kılarız.

— "En son hesaplaşmada" bir sosyalist yönetimin tek çıkar yol olduğunu kabul ediyoruz. Kemalist ilkeler bu yolda ne kerte yardımcı olabilecektir.

—Bu ilkeler ezici çoğunluğuyla aslında Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmak için çok önceleri düşünülmüş, İmparatorluk yaşamakta olduğu için, yani direnmekte olduğu için gerine gerine uygulanamamıştır. Bir imparatorluğun kurtarılması için düşünülmüş ilkelerin hemen hemen hiç değiştirilmeden o imparatorluk yıkıldıktan sonra uygulanması gerçekten şaşırtıcı bir tarih olayıdır. Bunun daha da şaşırtıcı yönü, bugün bir kısım "ilerici" aydınların, daha ürkütücüsü bir kısım sosyalistlerin bu ilkelerin sosyalizme geçmekte yararlı olur evhamına kapılmasıdır.

Mehmet Karakaş

Edebiyat, genel anlamda duygu ve düşünceleri estetik ve etkili bir şekilde anlatma ve yazıya dökme çabası -sanatı- olarak tanımlanmaktadır. Ancak her yazıyı, edebî metin olarak değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü metni edebî kılan, belirli bir kurguya dayalı olmaktan ziyade estetik değer taşıyıp taşımadığı ölçüsüdür. Estetik değerın edebiyata yansıtılmasında çoğu zaman değer yargılarının ve ideolojinin devreye girerek etkisini hissettirdiği görülmektedir. Edebiyat ve ideoloji arasındaki ilişkinin farkına varılmasında ve bu ilişkinin edebiyat lehine dönüştürülmesinde, edebiyatçının bilinci ile yaşam gerçekleri arasında kurulacak tutarlı ilişki etkili olmaktadır. Çünkü edebiyat, insanların yaşamlarıyla yakından ilişkili bir sanat türüdür. Dolayısıyla edebî yaklaşım soyut olmaktan ziyade somuttur, yaşamı bütün zenginliğiyle sergiler ve canlı olmanın verdiği duygu ve zevki kuru ve kavramsal bir yöntemle araştırmayı reddeder.

Sanat türü olarak edebiyatı yansıtma aracı gibi görmek yüzyıllar boyu devam etmiş ve zamanımıza kadar gelmiş bir yaklaşımdır. Sanat eserini aynaya benzetmek yalnız resim sanatı için söz konusu değildir. Ayna benzetmesini onsekizinci yüzyılda Dr. Johnson edebiyat için kullanmakta ve Shakspeare'el överken, okura hayatı doğrulukla yansıtan bir ayna tuttuğunu söylemektedir. Daha yakın dönemde ise Stendhal, Kırmızı ve Siyah'da romanı aynaya benzetmektedir. Herhangi bir sanat türünün ayna olarak kullanılabilmesi için sanatçının yaşadığı çağın koşulları, inançları, dünya görüşü, sanat anlayışı ve gelenekleri hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Aynı şekilde sanatçının eserini anlayabilmesi açısından okurun da benzer bilgilere vâkıf olması önemlidir (Moran, 1994).

Sanatçının bilinci ile gerçekler arasındaki aykırılık derin değilse sanatçının eserinin gerçekçi olma ihtimali yükselmektedir. Özellikle tarihsel gerçeklik peşinde koşan sanat eserinde sanatçı bilincinin gerçeği kavrayabilme yeteneği belirleyici niteliktedir. Bir sanat eseri olma özelliği taşıyan ve edebî bir tür olarak roman için, söz konusu ilişkinin niteliği daha da önemlidir. Çünkü tamamen bir kurgu üzerine kurulu olan romanın yazarının bilinci ile tarih ve toplum gerçekliği arasındaki ilişki, her zaman dengeli olmayabilir. Ayrıca bu, okur açısından her zaman beklenen bir durum da değildir.

Roman, Sanat ve Kemal Tahir

Romancı, kurguladığı romanlarla tarihsel gerçeklikleri okura ulaştırma isteğine sahipse yaptığı işin edebî değer taşıyan bir yönü olduğunu unutmamalıdır. "Tarihsel roman her ne kadar belli bir tarihi döneme ilişkin yorumlarda bulunuyorsa da bu yorumlar tarihin hakikat algısı ile farklı bir yapıda gerçekleşmektedir. Bir bakıma romanda yazar tarihsel gerçekliklerle yakından ilgili olarak olay örgüsünü kuruyorsa da yaptıkları bir kurgudur ve nesnel tarihsel gerçekleri bire bir aktarma durumunda değildir. Tarihi romanın asıl başarısı, tarihi dolaysız bir biçimde yansıtmış

olmasında aranmamalıdır." (Şan, 2003:178-179). Batı romanına göre kısa bir geçmişe sahip olan Türk romanı içerisinde de tarihsel gerçekliği yansıtmaya çabasında olan ve belirli bir tarihsel kesit üzerine kurgulanmış roman çalışmaları -tarihsel roman- bulunmaktadır.

Kemal Tahir romanları, tarihsel roman türünün en somut örnekleri arasında yer almaktadır. Kemal Tahir'in tarihsel vakaları ve gelişmeleri roman aracılığıyla anlatma kaygısı üzerine yapılmış çeşitli değerlendirmeler bulunmaktadır. Örneğin Selahattin Hilav'a (2008:104) göre; "Kemal Tahir'in, tarihe yönelmesi, toplumumuzun ve kendisinin geçirdiği acı deneylerden ders almasından ötürüdür.

Aynı neden, Kemal Tahir'in, bu aldatmacaları ve hareketleri gerektiği gibi eleştirip kendi felsefesini ve sentezini getiremeyen klasik Türk Marksist düşüncesinin de karşısına çıkması sonucunu doğurmuştur." Hilmi Yavuz (1998:65,74), Kemal Tahir'de, "romanla bilgi arasındaki bağıntıyı, rastlantısal ve ilineksel bir aktarım değil, topluma ve insana ilişkin somut tarihsel gerçekliklerin roman gerçekliğine dönüştürülmesine ilişkin bir bağıntı" olarak görmektedir. Ona göre Kemal Tahir, "Tarihsel olguların kurama uydurulmasından yana değildir." Çünkü Kemal Tahir'de "Kuramla olgu birlikte ve karşı-

lıklı etkileşim içindedir.". Murat Belge (1998:175), Kemal Tahir'in romanlarında tarihe yönelmesini, "kendisinin bizatihi tartışmalara etkin bir taraf olarak katılma isteğinden kaynaklandığını" ileri sürmektedir. Belge'ye göre "Kemal Tahir'in, ürünlerinde beliren tartışmalı nitelik, büyük ölçüde, Türkiye tarihinin tartışmalı niteliğinin bu ürünlere olduğu gibi yansımalarından kaynaklanmaktadır."

Kemal Tahir ise romanlarında tarihe yönelişini "roman anlayışT'ile ilintilendirerek şöyle açıklamaktadır. "Roman anlayışım tek insanın dramına dayanır. Tek insanın dramını inceleyip derinleştirdikçe de insanoğlunun tükenmezliğine inancım artmıştır. Bu açıdan insanların kişisel serüvenlerinin ; ana itici gücünü, yalnızca toplumun ekonomiksosyal baskılarıyla kabataslak açıklamayı yetersiz bulurum. İnsan kendi tarihini, ekonomiksosyal yasaların baskıları altında yapıyor ama, son hesaplaşmada, gene kendisi, kişisel özelliği, sorumluluğu içinde yapıyor. Yoksa sanatta çeşitlilik hemen de imkansız olurdu." (Tahir, 1989:69). Bu yaklaşımında Kemal Tahir, roman anlayışını ana hatlarıyla ortaya koyarken, Türk romanına yol gösteren bir tavır da geliştirmektedir. Bir başka değerlendirmesinde Türk romanının yönelimi konusunda daha somut açıklamalar yapmaktadır. Ona göre "Türk romanı asıl yolunu bulup kopyacılıktan kurtulalı beri drama düşmüş tek adamı anlatan batı romanlarının yanına Türk insanını, daha doğrusu, doğu insanının sosyal dramını derinlemesine veren yeni j bir çeşit çok önemli bir başkalık getirmiştir. Romanımız bu çetin yolda başarılı gedişini sürdürmeli, i gelecekte de dünya romanındaki üstün yerini korumaya çalışmalıdır." (Tahir, 1990:37).

Kemal Tahir, Türk romanının her bakımdan Batı romanına benzememesi gerektiğini düşünmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için de Türk romancısının Türk insanının ve toplumunun yapısal özelliklerini bilmesinin ve incelemesinin zorunlu olduğunu belirterek, romancıya bilim adamı görevleri yüklemektedir. Bu bakış açısı, bir sanat türü olan roman için bazı sıkıntılara neden olacağı kaygısıyla eleştirilmiştir. Özellikle tarihsel olayların belirli bir bakış açısının dar çerçevesine sıkıştırılarak, ideolojik mülahalalara kurban edildiği eleştirisi Kemal Tahir için sıkça gündeme getirilmektedir. Ancak, Kemal Tahir'in romanlarında ve notlarında

ortaya koyduğu tespitlerinde daha etraflı bir yaklaşım geliştirdiği görüşleri de mevcuttur. Eğribel ve Özcan'a (2003:56) göre "Kemal Tahir yayınladığı romanlarla çok yönlü, geniş tartışmalara neden olmuştur. Kemal Tahir romanları çevresinde sadece roman sanatı açısından değil gündeme getirdiği konu ve görüşler nedeniyle günümüzde de belli bir tartışma sürmektedir. Kemal Tahir'in romanlarının bunca tartışmaya neden olması öncelikle romanlarının öz ve içeriğini belirleyen dünya görüşü ile ilgilidir. Dünya görüşü aynı zamanda belli bir tarih yorumunu içermektedir."

Kemal Tahir'in bir romancı olduğu ve roman kurgusuyla gerçeklikler arasında bağlantı kurma arzusu taşıdığı dikkate alındığında, onun görüşlerini paylaşma veya paylaşmama yönündeki tavırlar daha rahat alınabilmektedir. Çünkü o, gerçekçilik akımı çerçevesinde sanatını icra etmeye çalışan bir sanatçıdır. Tarihe yönelmesinde ve roman anlayışının oluşumunda söz konusu nitelikler belirleyici olmaktadır. Bu perspektiften yaklaşılmadığında Kemal Tahir'in düşünceleri ve sanat anlayışı konusunda kolayca hataya düşülebilir. Çünkü Kemal Tahir değerlendirmelerinde, rahatlıkla pozisyon alınabilmekte ve bu doğrultuda yandaş veya karşıt tavırlar içerisine girilebilmektedir. Diğer bir ifadeyle kolaylıkla olumlama ve övgü veya olumsuzlama ve sövgü döngüsü içerisine düşülebilmektedir. Oysa Kemal Tahir'in kurguları ve görüşleri hakkında daha gerçekçi değerlendirmeler yapabilmek için her iki tavırdan uzak bir perspektifi yakalamak gerekir.

Kemal Tahir'in romanlarını, roman sanatı ve edebî metin olma yönüyle eleştirmek mümkündür. Bu yönde yapılmış eleştiriler de mevcuttur. Ancak Kemal Tahir romanlarındaki özgüllüğün altını çizmek gerekir. Bu bağlamda bakıldığında Kemal Tahir, Türk tarihinin farklılıklarını görebilmiş, bunun nedenleri ve kökenleri üzerinde araştırmalar yapmış ve bu doğrultuda tespitler ve yorumlarda bulunmuş bir sanatçıdır. Bunu yaparken zaman zaman abartılı bir üslupla tekrarlara düşmüş olsa da aykırılık, onun temel bakış açısını belirleyen bir ilkeyle meydan okumaya dönüşmüştür. Geliştirdiği eleştirel tutum ve yönelttiği eleştiriler bu özelliğini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak bu özelliğinin yanı sıra eserlerinde tarihî kişilerin gerçekle olan ilişkileri ne kadar korunabilmiştir. Bu tartışılabilir. "Belgelerden yararlanma biçimi tartışma konusu edilebilir. Bilinen bu olayları, kendine özgü bir perspektif altında ele alıp, gerçeği vermek oldukça güç. Roman kahramanı olarak yaşamış kişileri seçmekle, kendi hareket alanını sınırlandırmaktadır. Ne var ki, yazarın tarihe yatkınlığı işini kolaylaştırmıştır." (Kırbaş, 1987: 69-70). Özetle resmî tarih anlayışından romancıların bakış açılarına, Cumhuriyet aydınlarından sanatçılarına kadar geniş bir yelpazeye yönelttiği eleştirilerin özünü Yorgun Savaşçı'âa yaptığı şu tespitte ortaya koymaktadır. Buna göre Kemal Tahir (1999), Cumhuriyet aydınlarını eleştirerek "Siz benim geçmişi aradığımı sanıyorsunuz ama yanılıyorsunuz. Ben sizin geleceğinizi aramaktayım" demektedir.

Kemal Tahir romanları tam da bu noktada belirli bir misyona ve ideolojiye hizmet ettiği ve belirli bir tezi açıklama çabası içerisinde olduğu gerekçesiyle de eleştiri oklarını üzerine çekmiştir. Özellikle Osmanlı'ya duyduğu ilgisini ve onu tarih önünde haklı çıkarma gayretini âdeta meydan okuyan bir tavırla sürdürmesinin yanında Batıya yönelttiği eleştirilere rağmen sosyalizmi düşünsel yaşamının alın yazısı hâline dönüştürmesi de Kemal Tahir değerlendirmelerinde temel ölçüler hâline gelmiştir. Örneğin Selahattin Hilav'ın (2008:93) bu çerçevede yaptığı değerlendirme şöyledir: "Kemal Tahir, devrimci aksiyon ve fikir içinde yetişmiş;

sosyalist düşünceyi hayatının alinyazısı haline getirmiş olduğu halde, hazır çözümlerden, genel kabullerden nefret eden; metodun kendisine ve kullanılmasına yönelen; durmadan arayan; yaşadığı, gördüğü, duyduğu gerçeklik ile, felsefi düşüncesi arasında tam bir mutabakatın bulunmasını isteyen bir yazardır. Bilinci ile, gördüğü, duyduğu, bildiği, yaşadığı gerçeklik arasında mümkün olan en büyük uygunluğu ve tutarlılığı kurmak isteyen bir sanatçıdır."

Romanlarında ve çok düzenli olmasa da birçok konuyu değerlendirdiği notlarında ortaya koyduğu görüşleriyle hararetli tartışmalara neden olan Kemal Tahir, kimilerince övülmüş, kimilerince de yerilmiş bir sanatçı ve fikir adamıdır. Kemal Tahir üzerine yapılan bu tartışmaların kaynağında eserlerinin sanatsal değerinden ziyade, sahip olduğu ideolojik tavır ve meydan okuyucu üslup ve değerlendirmeleri yatmaktadır. Çünkü bu değerlendirmelerini yoğun bir gözlem ve zaman zaman abartı sayılacak düzeyde şüpheli bir yöntemle yapmaktadır. Bu yöntem ona Türk tarih ve toplum gerçeğinin en gizli ve can alıcı noktalarını ve kökenlerini ortaya koyma imkânı sağlamaktadır. Söz konusu yöntemi uygularken romancıdan çok bir tarihçi, bir sosyolog gibi davranmaya başlamış; romanlarını, görüşlerini aktarmak amaçlı kullanma yoluna gitmiştir. Romanlarının ana kurgusunu Türk tarihi ve toplumsal yapısı üzerine temellendirmiştir.

Kemal Tahir yakın tarihe ilişkin yazmış olduğu Yorgun Savaşçı, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehir Mahpusu ve Yol Ayrımı gibi tarihsel gerçeklik temeli üzerine kurguladığı romanlarında Osmanlı'ya duyduğu ilgiyi sürdürmüş, Osmanlının adalete dayanan geleneksel sisteminin yozlaşmış yıkılışını ve yeniden inşa aşamalarında yaşanan sancılı günleri başarı ile yorumlamıştır. "Bu Romalarındaki temel sorunsal da çöken bir imparatorluğun bakiyesi bir toprak parçasında yeni bir Devlet kurma süreci ve ardından da yeni Devletin oluşumu ile başlayan iktidar çekişmelerinin sorgulanması üzerine kurulan yapı sürekli bir biçimde tarihle ilişkilendirilerek ele alınmıştır." (Şan, 2003:190-191). Romanlarını belli bir büyük plan çerçevesinde kurgulamaya çalıştığını belirten Kemal Tahir, Meşrutiyet'ten 1970'lere kadar yarım yüzyıllık bir tarih çağının olayları içinde, toplumun çeşitli katlarından çeşitli insanların dramlarını anlatmak için düşünmüş ve eserlerini bu kapsamda inşa etmiştir. Şehir dizisi romanları daha çok 1919-1921 yıllarını kapsamakla birlikte Yol Ayrımı'yla 1931'li yıllarda Cumhuriyet dönemi kavga ve çatışmalarına da yer vermiştir.

Şehir Dizisi Romanlarında Çeşitli Yönleriyle İşgal İstanbul'u

Tanzimat Fermanı'yla birlikte resmî politika hâline gelen Batılılaşma, birçok alanda olduğu gibi edebiyat üzerinde de etkili olmuştur. Bu anlamda Türk edebiyatı, daha çok sosyopolitik problemleri konu edinen bir edebiyat hâline dönüşmüştür. Bu dönemde batıdan gelen fikrî ve edebî akımlar kısa zamanda edebiyata da yansımış ve Türk edebiyatına sosyopolitik yanı ağır basan bir kimlik kazandırmıştır. Böylece imparatorluğun yıkılış ve Cumhuriyetin kuruluş sürecinin sosyal ve politik konuları arasında yer alan giyim kuşam, eğitim öğretim, kadın hakları, işgal, bağımsızlık, Osmanlı, Batı, yozlaşma, meşrutiyet ve cumhuriyet gibi konular edebî metinlerde ele alınmıştır. Meşrutiyet döneminde ise edebiyat, özellikle de roman daha çok sosyal içerik kazanmıştır. Bu bağlamda hürriyet, idealizm, çağdaşlaşma, feminizm, alafrangalık temaları yaygınlık kazanmış, pozitivizm anlayışını hayata taşıma gayreti temel sorunsal olmuştur. Bunun yanında Tanzimat'la başlayan ideolojik yaklaşım da dönem romanında yansımaları bulmuştur, işgal dönemi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemi romanlarında da

sosyal ve siyasal temalar genel muhtevayı belirleyen konular olmuştur.

Türk romanında olayların geçtiği mekân konusunda çeşitlilik bulunmamaktadır. İstanbul, başlangıcından itibaren Türk romanının değişmez mekânı olmuştur. Çünkü İstanbul, konum itibarıyla zengin malzemeler sunabilen bir yapıya sahiptir. İstanbul, siyasi otoritenin merkezi olduğu gibi, sosyal hayatın çok yönlü sergilenebildiği bir tipler ve yaşayışlar mozayigidir. Tarihin her döneminde, her çeşit insanı kendine çeken bir "sosyal mıknatıs" olmuş; zevk için, kazanç için, sefahat için olduğu gibi bazen de sığınmak için birçok insanı kendine çekmiştir. Hâliyle edebiyatın merkezi de burası olmuştur. Romanlar burada gün yüzüne çıkmış, bu şehrin sokağını, insanını, hayatını politikasını eserlere taşımıştır. İlk roman örneklerinden itibaren bu böyledir. Hem tarihi birikimi hem de sosyal hayatın çeşitliliği açısından roman için zengin malzemeyi bünyesinde barındırması, bir şehir olarak İstanbul'u vazgeçilmez yapmıştır. Sosyal yaşam burada daha canlı, daha renkli; zevk ve eğlenceler burada daha bol, daha Batılı; sınıflararası farklılık ve çatışmalar burada daha belirgindir. Dolayısıyla mütareke sonrası ve işgal dönemi İstanbul'u roman için oldukça bol malzemeye sahiptir (Törenek, 2002:18). İlk örneklerinden itibaren sosyal ve siyasal konulara yabancı olmayan Türk romanı, mütareke sonrası başlamış bulunan kurtuluş mücadelesine de ilgisiz kalmamıştır, işgal ve sonrasındaki bağımsızlık mücadelesine (mütareke ve mücadele dönemleri) ilişkin çok sayıda roman kaleme alınmıştır. Bu çerçevede Kemal Tahir'in Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu ve Yorgun Savaşçı gibi şehir dizisi romanlarında gündeme getirdiği konular, farklı romancılar tarafından kaleme alınan Ateşten Gömlek, Kan ve İman, Acılar, Sodom ve Gomora, Allahısmarladık, Nişanlılar, Dinmez Ağrı, Yalnız Dönüyorum, Posta Yolu, Sınıf Arkadaşları, Biz insanlar, Kalpaklılar, Doludizgin, ikinci Ergenekon, Kutsal isyan, Sahnenin Dışındakiler, Sırtlan Payı, Dersaadet'te Sabah Ezanları, Bedoş, Türk Kelebeği, Bi Göçmen

Kuştu O ve Cumhuriyet Türküsü gibi romanların ana konusunu oluşturmuştur. Sözü edilen romanların bir kısmında olaylar tamamen İstanbul'da geçmektedir. Örneğin Kemal Tahir'in Esir Şehrin İnsanları ve Esir Şehrin Mahpusu isimli romanlarında olaylar İstanbul'da başlayıp İstanbul'da bitmektedir. Diğer bir kısım romanda ise olaylar İstanbul'da başlayıp Anadolu'da, özellikle de Ankara'da devam etmektedir. Bu kapsamdaki romanların kurgusu, aynı zamanda Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişi de sembolize etmektedir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yaşanan gerilim, mütareke ve mücadele döneminde görülen İstanbul'dan Ankara'ya geçiş sürecine de yansımaktadır. Dönemi konu edinen romanların kurgusunda da söz konusu gerilim, ayrıntılı şekilde sunulmaktadır.

İşgal İstanbul'unu anlatan romanların birçoğunda asıl çatışma, Anadolu için çalışanlarla İstanbul hükümeti taraftarları ve yabancılarla iyi geçinmeye çalışan, onları evlerinde ağırlayan iş birlikçiler arasındadır. Ancak bu tür bir tutum içinde olanlarla asıl kahramanlar arasında hep bir akrabalık ilişkisi söz konusudur. Yani çatışma yakın çevrede yaşanır. Örneğin Esir Şehrin İnsanları'nda çatışma 'hala'yladır. Yorgun Savaşçı'da olduğu gibi söz konusu romanların birçoğunda kahramanlar farklı rütbelerdeki subaylardır. Romanların bir kısmında kadın kahramanların da önemli yer tuttuğu görülmektedir. Ancak mütareke ve mücadele dönemlerini konu alan romanların sayıca çok olmasına rağmen, içerik olarak zengin olmadıkları da bir gerçektir. Daha çok sıkıntı, bunalım, karamsarlık ve öfke duygularının psikolojik, sosyal, siyasal ve ekonomik boyutlardaki etkileri romanlara yansımıştır (bkz. Törenek, 2002).

Mütareke, Türk siyasi tarihi açısından önemli sonuçlar doğuran bir gelişmenin adıdır. Çünkü mütarekeyle yaşanan süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu, Türkiye Cumhuriyeti devletinin de başlangıcı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda İmparatorluk topraklarında gözü olan devletlerin de sömürge hesaplarını yeniden yapmasına neden olan bir gelişmeydi. Özellikle İstanbul üzerinde emelleri bulunan güçlerin iştahını kabartan ve bu doğrultuda harekete geçmelerine neden olan bir hadise idi. Mütarekeyle birlikte kenti ele geçirip, Osmanlı'yı merkezinde çökertme planları devreye sokularak antlaşmadan sadece dokuz gün sonra İstanbul'a yabancı asker çıkarıldı. 13 Kasım 1918 tarihinde İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemilerinden oluşan donanmanın İstanbul'a demir atmasıyla başlayan süreç, 16 Mart 1920'de şehrin fiilen işgal edilmesiyle sonuçlandı. Bu tarihler arasında işgal Kuvvetleri'nin işlevleri polis, pasaportlar, basını denetlemek ve karma mahkemeler kurmak olmuştur. İstanbul, Kurtuluş Savaşı sonuna kadar yaklaşık 60 ay işgal altında kalmıştır. İstanbul'un resmen işgali, dönemi konu alan Ateşten Gömlek, Sınıf Arkadaşları ve Kalpaklılar gibi romanların yanında Kemal Tahir'in Esir Şehrin insanları isimli romanında da işlenmiştir. Roman kahramanı Kamil Bey işgali Üsküdar'daki evinde, dülger Cemal Usta'dan öğrenir.

Esir Şehrin insanları'nda işgal, romanın başlangıç kısmının konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca romanda işgal, mütareke sonrası gelişen olayların ilk aşaması olarak değerlendirilmektedir. Romanın kahramanı Kamil Bey, işgali Dülger Cemil Usta'nın ağzından öğrendiğinde inanamaz. Sonra, birkaç gün önce eniştesinin tanıdıklarıyla Garden Bar'da geçen konuşmaları hatırlar. Orada, eşi Nermin'in halasının kızı Sabriye, İngilizlerin yakında İstanbul'u işgal edeceklerin söylemiştir Kamil Bey'e. Cemal Usta, Beyazıt-Fatih taraflarında kan gövdeyi götürmüş diyorlar sözleriyle devam eder. Ertesi gün, işgal sırasında Şehzadebaşı Mızıka Karakolu erlerinden sadece beş Türk askerinin öldüğü öğrenilir. Erler uykuda öldürülmüşlerdir. Bunun yanında Harbiye Nezareti, Genel Kurmay Başkanlığı, tersaneler ve kışlalar işgal edildiği hâlde çarpışma olmamıştır. Kamil Bey ise bu duruma karşı, işgal altındaki bir şehri yeniden neden işgal etsinler diye tepki gösterir (Tahir, 2007:91-92).

Kemal Tahir'in şehir dizisi romanları olarak adlandırılan Yorgun Savaşçı, Esir Şehrin İnsanları ve Esir Şehrin Mahpusu isimli eserleri belirli bir kronolojik süreçte gerçekleşen Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemini, mütareke ve Kurtuluş Savaşı yıllarını kapsamaktadır. Bu romanlarda Kemal Tahir, "bireysel dram" ile "toplumsal dramı" iç içe vermektedir. Söz konusu kronolojiyi takip eden diğer bir roman da Cumhuriyetin ilk yıllarını kapsayan ve Esir Şehir dizisinin devamı niteliğini taşıyan Yol Ayrımı'dır. Yol Ayrımı'nda da "bireysel" ve "toplumsal" dram iç içe ele alınmaktadır.

Bu bağlamda romandaki merkezi tema, "bürokrasi" "halk" çelişkisi kurgusuna dayanmaktadır. j Şehir dizisi romanları, II. Meşrutiyet, mütareke, Kurtuluş Savaşı ve tek parti döneminin siyasal toplumsal sorunlarını temel alarak kendilerini olağanüstü koşulların sorunları olarak kabul eden askersivil orta tabakadan kişilerin savaş ve savaş sonrası yaşamlarına yönelik romanlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın Kuvayi Milliye evresinin işlendiği Yorgun Savaşçı'da ittihat ve Terakki Fırkası'nın tabanını oluşturan, mağlup ordunun subayları bu tarih kesitinin birincil kahramanları olarak görünür. Fethi Naci'nin yaptığı değerlendirme roman hakkında önemli ipuçları vermektedir. Ona göre, "Yorgun Savaşçı," insanlardan değil, olaylardan yola çıkan bir roman. Yakın tarihimize ilişkin çok şey J öğretiyor. Romanlaştırmış bilgiler de diyebiliriz, tarih romanı

da. Bunun için yararlı bir roman, daha doğrusu, güçlü bir röportaj demekle yetiniyorum. Yazınsal ölçütlerle bu romanı eleştirmek gereksiz geliyor bana." (Naci, 1990:139).

Romanın birinci bölümünde Cehennem Yüzbaşı Cemilin çevresinde gelişen olaylar ve işgal altındaki İstanbul yansıtılır. Bu bağlamda Kurtuluş Savaşı öncesi olaylarının tartışması yapılmaktadır. Aynı zamanda ittihat ve Terakki'nin kuruluşu; ordupolitika ilişkisi; Birinci Dünya Savaşı'na girip girmemek, Abdülhamitli tahtından indirip indirmemek, hürriyet getirip getirmemek sorunları; Turancılıkla Alman emperyalizmi arasındaki ilişki; Osmanlı toplumunda devlet sorunu; Osmanlı toplumunda niçin Batılı anlamda bir feodalitenin bulunmadığı ve Batılılaşma gibi konular da işlenmektedir. Bütün bu konular aslında daha sonraki bölümlerin, hatta Esir Şehir dizisinin kuramsal alt yapısını oluşturmaktadır. Çünkü seçilen kahramanlar ve olaylar birinci bölümde alt yapısı oluşturulan konular çerçevesinde şekillenmektedir.

İkinci bölümde Millî Mücadele'ye katılan örgütlerin dirençlerine sahne olan Anadolu'da bitmez tükenmez savaş günleri, iç başkaldırmalar, örgütlenme çabaları ve yılgınlıklar işlenmiştir, i Üçüncü bölümde ise dağılan ordunun subayları hakkında halkın yaklaşımı, subay düşmanlığı ve gizli örgütlenmelerden düzenli orduya geçiş konuları ele alınmaktadır. Paralel zaman dilimi içerisinde kurgulanan Esir Şehrin İnsanları'nAa Kurtuluş Savaşı yanlısı gizli örgütlenmeler ve direnmeler öykü- lenmektedir. Aynı kurgunun devamı olan Esir Şehrin Mahpusu'nûa ise Osmanlı soylularından Selim Paşa oğlu Kamil Beyin öteki kurtuluş savaşçılarıyla birlikte mahpushane yaşamı anlatılmaktadır.

Mütareke ve sonrasında yaşananları anlatan romanlarda İstanbul'un işgali çeşitli yönleriyle ele alınmış ve roman kurgusu çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Örneğin Ateşten Gömlek, Acılar, Halas, Yalnız Dönüyorum, Posta Yolu, ikinci Ergenekon, Kutsal isyan, Sahnenin Dışındakiler ve Dersaadet'te Sabah Ezanları, Esir Şehrin İnsanları ve Yorgun Savaşçı gib romanlarda işgal altındaki

1. Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı'yı Atatürk karşıtı bir kurguyla yazdığı sıkça dile getirilen bir iddiadır. Bu iddiayı Selim ileri'yle (1973) yaptığı bir söyleşide şöyle cevaplamaktadır. "Yorgun Savaşçı 1919'ları anlatır.

1919'larda dünyada Atatürk diye bir kişi yaşamıyordu ki, o kitapta ona karşı olunabilsin, Aslında ben ne Mustafa Kemal'e, ne de Atatürk'e karşıyım. Atatürk de, Mustafa Kemal de bizim toplumumuzda bazı işler yapmış birer asker paşasıdır. Biz Ganalı kabile toplumu değiliz. Tarihimizde de, bugünkü hayatımızda da çok çok paşa vardır. Bu nedenle herhangi bir paşaya ya da paşalar grubuna karşı olmak zorunluluğunu şimdiye kadar hiç duymadım. Şimdiden sonra da duymayacağımı sanıyorum."

İstanbul'un gündelik yaşamı ve genel görünümü detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Örneğin şehrin şaşkınlığı ve dağınıklığı içerisinde Esir Şehrin insanları'nın kahramanı olan Kamil Bey bir süre kenarda bekledikten sonra yavaş yavaş eski tanıdıklarıyla buluşup görüşmeye başlar. Bu çerçevede olmak üzere bir gün, sınıf arkadaşı'116 Ahmet'le Sultanahmet'te karşılaşırlar. Ahmet, sınıf arkadaşlarından "219 İhsan'ın Mehterhane'de hapiste olduğunu söyler. Ziyaret etmek isterler. Ancak Kamil Bey, içeri girip giremeyeceklerini sorar. Ahmet, çok kolay anlamında "olmaz öyle şey"der. Kamil Bey, "Bunun bir düzeni yok mu?" diye sorunca da İstanbul'daki mevcut düzene örnek olacak bir cevapla, yoldan geçen farklı kıyafette ve farklı tavırlar içindeki işgal

askerlerini gösterir. "Caddeden, silahlı askerlerle dolu bir İngiliz kamyonu, kaldırımdan harmaniyelerini cakalı cakalı taşıyan iki İtalyan karbinyeri geçiyordu. Bunlardan başka, acıklı bir dalgınlıkla bir dükkân camekânını seyreden birkaç Fransız bahriyelisi de vardı. Bu memlekette artık "düzen, sorumluluk" kelimeleri, insanı güldürebilirdi o kadar." (Tahir, 2007:128-134). Romanda aslında tasvir edilen iki durum yansıtılmaktadır. İlk olarak İstanbul'un ciddi anlamda bir işgal süreci yaşadığı, ikinci olarak ise askerlerin farklılıkları ve düzensizliklerinden hareketle işgal İstanbul'unun keşmekeşlik içerisinde olduğudur. Diğer bir ifadeyle, olaylar ve kahramanlar aracılığıyla düzensizlik veya kaos özellikleri taşıyan bir şehir manzarası resmedilmektedir.

Kemal Tahir, İstanbul'un işgal görünümüne ilişkin tasvirlerine Yorgun Savaşçı'da da yer vermektedir. Roman kahramanlarından Yüzbaşı Cemil, karakol komutanı olan arkadaşı Maksut ile birlikte karşıya geçmek için Köprü'ye gelirler. Onunla önemli bir işi planlamaktadırlar. Arkadaşlarından olan, ancak ittihatçı olduğu için aranan birini saklandığı yerden alarak bir başka yere nakledeceklerdir. Bu karışık ortamda böylesine gizli işleri yürütmek kolay değildir. "Köprü üstü yabancı üniformayla, deniz yabancı savaş gemileriyle doluydu. Haydarpaşa vapuruna zar zor yetiştiler. Yolcuların çoğu yabancı deniz askeriydi. Bu havada hemen hiç biri palto giymemişti. Savaş görmemiş gibi keyifliydi. Suratları soğuktan kızarmıştı. İçlerinde bir zenci de vardı. Tren çok tenhaydı. Yeniden azınlık memurlarının eline geçmiş, heriflerin savaş yıllarındaki alçak gönüllülüğü yeniden kasımalara dönmüştü." (Tahir, 1999:57-58). Romanda yansıtılan bu sahne, İstanbul'un bir işgal şehri olduğunu bütün detaylarıyla vermektedir. Çünkü yabancı asker, silah, gizli işler, düşmanlıklar, iş birlikçilik ve ihanet işgalin en somut işaretleridir. Bunlar bir şehrin toplumsal dokusuna, siyasal yapısına ve kültürel ortamına doğrudan müdahale anlamına gelen detaylardır. Kısacası şehir hafızasında şok dalgası yaratacak ve geleceği üzerinde kalıcı etkiler bırakabilecek nitelikli gelişmelerdir.

İşgal konusunu ele alan birçok romanda olduğu gibi Kemal Tahir'in romanlarında da iş birlikçilik meselesi ayrıntılı bir şekilde işlenmektedir. Bu durumu, romanlarında iş birlikçi karakterlere yer vererek yansıtmaktadır. Örneğin Esir Şehrin İnsanları'ndaki iş birlikçi tip, Romanın kahramanı Kamil Bey'in eşi Nermin Hanım'ın halasının beyidir. Enişte Bey, "saçı erken dökülüp, göbeği erken şişmiş tiplerdendir." Serçe parmağında tek taş pırlanta yüzük, altın kösteğinin ucunda ise platinden mason nişanı vardır. Politikadan anlamazlığa vurduğu hâlde, bütün işlerini parti kodamanlarına dayanarak, hükümetle çevirmektedir. Edirne'den ötesini bilmez görüldüğü hâlde Almanya'nın en önemli şirketlerine yıllardır temsilcilik etmektedir. Abdülhamit zamanında tıklarında olan işleri, ittihatçılar gelince de bozulmamıştır. Mütarekedense hiçbir şikâyeti yoktur (Tahir, 2007:25). Enişte Bey karakteri tam anlamıyla iş birlikçi özellikler taşıyan bir tiptir. Farklı özelliklere sahip iktidar dönemlerinde dahi işini yürütebiliyor olması bunun en belirgin göstergesidir. Dolayısıyla bu tür tiplerde iş birlikçilik karakter hâline gelmektedir. Ancak bir de dönemin özelliğine göre türeyen iş birlikçi tipler vardır. Bunlar sadece kendi yapılarına uygun dönemlerde işlerini yürütürler. Çok güçlü olmasa da romanlarda bu tür karakterlere de yer verilmektedir. Bunlar daha çok küçük çıkarlar için yakınlarını ve arkadaşlarını satabilen türden iş birlikçilerdir. İş birlikçilik, karakteri hâline gelen Enişte Beyin Nişantaşı'nda bulunan antika eşyalarla dolu "kargir konağı"nın salonu genelde politikacı, hariciyecisi ve çoğu yabancı subay ve elçilik memurlarının ağırlandığı bir salondur. İstanbul'a ilk geldiği günlerde konakta bir müddet kalan Kamil Bey, işgalin en çarpıcı olaylarına şahit olur. Bir akşam, yemeğe önemli bir

konuğun çağrılı olduğu söylenir. Genelde iş ilişkilerini evine getirmeyen Enişte Bey'in o akşamki önemli konuğu İngiliz Jandarma Müfettişi ve Yakın Doğu Müttefik Başkomutanlığı Kurmay Başkanlığı Haberalma Şefi Sör Henri Dikson'dır. Uzun yıllar Batıda bulunmuş olan ve Enişte Bey'le içli dışlı görünen Yüzbaşı, Kamil Bey'e özel ilgi gösterir. Ona, İngiliz Dostları Derneğiyle ilgilenip ilgilenmediğini sorar. Cevabın olumsuz olması karşısında hayretlerini belirtir. Derneğe kaydolanların sayısının altmış bin civarında olduğunu iftiharla söyler. İngilizlerin bu işi halka yaymak istediğini, başında din bilginlerinden Sait Molla'nın bulunduğunu ve her üyeye kimlik kartları verildiğini ifade eder. Sağında Osmanlı sancağı, solunda İngiliz başları olan bu kimlikler, işgal polisinden de bir kolaylık sağlamaktadır. Kamil Bey'e Şirketi Hayriye ve Musul petrollerine ilişkin hisseleri varsa değerinin üzerinden alacağını ifade eden İngiliz'den kurtulmak için petrol hissesi değil, sadece Kerkük'te bir miktar topraklarının bulunduğunu söyler. İngiliz Müfettiş ise savaştan sonra dünyanın çok değiştiğinden bahsederek "Osmanlı vatandaşları için savaş sonrası dünyasında yaşamak, pek kolay olmayacak" gibi kısmen tehdit ve kötümserlik içeren bir tablo çizer (age. 42-63).

Bu konuşmaları dikkatle dinleyen Enişte Bey ise arada bir konuşmaya müdahale ederek, İngiliz müfettişin Kamil Beyi ikna etmesine yardımcı olmaktadır. Böylece onun da bir iş birlikçi olarak bu işten bir çıkarının olduğu anlaşılmaktadır. Hala Hanım ise İngiliz dostluğunda beyinden geri kalmamaktadır. Kamil Beyin Anadolu için çalışırken yakalanması ve hapsedilmesi onu çileden çıkarmaktadır. Bu yüzden ittihatçılara ve subaylara ateş püskürmektedir. Onları "şimdi de çoban sopasıyla yedi düvelin karşısına çıkmağa kalkışmakla" suçlamaktadır. Hala Hanım gibi kızı Sabriye'nin de görüştükleri insanların hemen hepsi, Anadolu'nun yani Millî Mücadele'nin aleyhinde olan kişilerdir. Özetle halanın ailesi, tam anlamıyla işbirlikçi özellikler taşıyan karakterlerden oluşmaktadır.

Esir İstanbul'daki keşmekeş ve başıbozuk durum, işgalcileri ve yöneticileri bazı sert önlemler almaya yöneltmiştir. Bu anlamda özellikle asayişi sağlamak adına genelgeler yayımlanarak, suçluların şiddetle cezalandırılacağı ifade edilmiştir. Genelgeleri takiben Divanı Harpler kurulmuş, kürek cezaları verilmiş, sürgün ve mahkûmiyetler gerçekleştirilmiştir. Ünlü Bekirağa Bölüğü, dönemi konu edinen bütün romanlarda ittihatçıların hapsedildiği, Anadolu taraftarlarının sorgulandığı bir tevkifhane olarak, olumsuz yönleriyle ele alınmaktadır. Esir Şehrin insanları'nda da Bekirağa Bölüğü bu yönleriyle işlenmektedir. Romanın kahramanı Anadolu için çalışanlarla birlik olan Kamil Bey, uzun süre Bekirağa Bölüğü'nde mahkûm olarak kalmıştır, işgal kapsamında İngilizler İstanbul'a girdiklerinde imparatorluğun dört bir tarafından çeşitli suçları sebep göstererek, önemli görevlerdeki Osmanlı kadrolarını toplayarak Bekirağa Bölüğüne hapsedmişlerdir. Bekirağa Bölüğü, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar Harbiye Nezareti Dairesi olarak kullanılmış olan Beyazıt'taki İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Tıp Fakülteleri binasının avlusundaki askerî tevkifhane hakkında kullanılan tabirdir. Mekân olarak bugünkü İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi binasıdır. 1908 Temmuz inkılâbından evvel tevkifhane memurluğu yapan Bekir Ağa'nın adına nispetle bu ismi almıştır. 1908 Temmuz inkılâbından sonra siyasi mevküfler burada hapsedilirlerdi. Mütarekeden beri de tehcir ve savaş suçlusu olarak tutuklananların hapsedildiği yerdir (Bal, 2003:23).

İşgal döneminde gözaltı ve mahkeme sürecinde olanlar, İstanbul'daki insan manzaralarını anlamak açısından ilginçtir. Kemal Tahir romanda bu ilişkileri insan portrelerini tanımlamak ve

göstermek amacıyla detaylı bir şekilde vermektedir. Örneğin Kamil Bey arkadaşı Ahmet'le birlikte yakalanmıştır. Kamil Bey başlangıçta Nedime Hanım'a zarar gelmesin diye, soruşturma sırasında bir bilgi sızdırmamaya çalışır. Nedime Hanımla ilgili soruların hepsine "Nedime Hanım'ın bu işle ilgili olmadığım" söyleyerek cevap vermiştir. Ahmet ise işkenceye tabi tutulunca ötmüştür. Bundan haberdar olan Kamil Bey, bu defa bütün suçu onun üzerine yıkar. Harp Divanı'nda yüzleştirilirler. Başlangıçta Ahmet'i suçlamak istemez. Sonrasında da Ahmet'i suçladığından dolayı pişmanlık ve üzüntü duyar. Ona işkence edilmesini istemez. Çünkü Bekirağa bu yönüyle ünlü bir mekândır, işkence biçimi olarak koltuk altlarına kızgın yumurta koyarlarmış, saçlarından asarlar, tırnaklarını sökerler, etlerini cımbızla çekerler, hayalarını burarlarmış (Tahir, 2007:324-343). Kemal Tahir, romanın kahramanı Kamil Beyin hapis yaşamını detaylandırırken insan manzaralarının farklılıklarını ortaya koymaya devam etmektedir. Örneğin tutuklu Ramiz Efendi, Kamil Bey'e manevi açıdan destek olan, onu teskin etmeye ve yönlendirmeye çalışan akliselim bir tiptir.

Romanda tutuklamaların farklı gerekçelere dayalı olduğu işlenirken iki özelliğin öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, savaşın ve savaş sırasındaki bazı olayların sorumlusu olarak görülen ittihatçılardır. İkincisi ise Anadolu taraftarlarıdır. Örneğin romandaki tiplerden İhsan, Karadayı isminde Anadolu taraftarı bir gazete çıkardığı için tevkif edilmiştir. Bu nedenle Türk polisi tarafından yakalanan suçluların kaldığı Sultanahmet'teki Hapishanei Umumiye'ye (Mehterhane) atılmıştır. İhsan, İngilizlerin baskısı üzerine Türk polisi tarafından tevkif edilmiştir. Gazetesinde yaptığı yayın dikkatleri çekmektedir (Age, 213). Şehir dizisi kapsamındaki ve Esir Şehrin İnsanları'nın devamı niteliğindeki Esir Şehrin Mahpusu'nda da esir şehir manzaralarına yer verilmektedir. Roman'da mahpushanedeki yaşamdan hareketle aslında dışarıdaki yaşam resmedilmektedir. Roman, mahpushanede karşılaşılan tipler, onlarla tanışma ve orada sürdürülen hayatı konu edinirken, sonlara doğru hükümet yanlıları ile Anadolu yanlıları arasında belirginleşen kutuplaşmayı da işlemektedir.

Kemal Tahir, esir şehirdeki düzen, asayiş, tutuklama ve kötü muamele gibi konuları şehir dizisinin diğer romanı Yorgun Savaşçı'da da ele almaktadır. Romanda Türk polisinin İngiliz ve Fransız polisiyle işbirliği içinde olduğu ve yakalananların Arapyan Hanı'na hapsedilecekleri tehdidiyle korku yaymaya çalışıldığı ifade edilmektedir (Tahir, 1999:69). Yorgun Savaşçı'da, İşgal İstanbul'unda tanımlanan tiplerden biri de ihbarcı özelliklere sahip olan insanlardır. Muhaliflerin en fazla çekindiği tipler de bunlardır. Romanda ittihatçıların yaşadığı korku şöyle anlatılmaktadır, "ittihatçı Cemil, İstanbul'da arandığı günlerde, bir müddet gidecek yer bulamaz, Çeşitli yerlerde saklanır. Ancak ihbar edilmekten korkar. Nitekim sonunda teyzesinin kızıyla nikâh kıydığı günün akşamı ihbar edilir ve kıl payı kaçıp kurtulur. Aynı şekilde arkadaşı Patriyot Ömer de sıkıntıdadır. Bir süredir yaşlı bir Ermeni kadının evinde kalmaktadır. Sonra burası basılır ve Ömer yandaki eve geçerek kendini zor kurtarır. Cemil'le Maksut bir planla onu kendisi gibi bazı İttihatçıların da gizlendikleri Dr. Münir'in Bağdat Caddesi'ndeki evine getirirler. Birkaç gün sonra bu ev de basılır. Cemil, bu ev basıldıktan sonra bir iki geceyi dışarıda geçirir. Otellere gitmeyi göze alamaz. Sansaryan Ham'nda ittihatçılara işkence edildiğini duymuştur. Cemil sonunda çareyi Anadolu'ya kaçmakta bulur." (Age, 175). Bu sahnelerle romanda işgal altındaki bir şehirde yaşanabilecek korku, kötü muamele ve güvensizlik duyguları ustalıkla anlatılmaktadır. Bu durum tam anlamıyla bireyin dramından hareketle aslında esir şehrin

insanlarının yaşadığı daha büyük çerçeveli toplumsal dram yansıtılmaktadır.

İşgal dönemini işleyen romanlarda ele alınan konulardan biri de işgal karşıtı faaliyetlerdir. Faaliyetlerin bir kısmı açık, bir kısmı da gizli örgütlenmeler şeklinde gerçekleşmektedir. İstanbul'da işgal karşıtı açık faaliyetlerin en öne çıkanı mitinglerdir. Özellikle İzmir'in işgaliyle birlikte işgal karşıtı faaliyetlerin daha görünür hâle geldiği bilinmektedir. Üniversite öğrencileri ve hocalarının aktif olduğu eylemler arasında çeşitli mitingler, toplantılar ve konuşmalar bulunmaktadır. Fatih, Kadıköy ve Sultanahmet mitingleri romanlarda detaylı bir şekilde işlenmektedir. İşgal karşıtı açık ve gizli faaliyetler Acılar, Yalnız Dönüyorum, Kutsal İsyan, Dersaadet'te Sabah Ezanları, Ateşten Gömlek, İkinci Er- genekon, Sırtlan Payı, Bedoş, Türlü Kelebeği, Bir Göçmen Kuştu, Doludizgin, Allahaismarladık, Nişanlılar, Cumhuriyet Türküsü, Sahnenin Dışındakiler, Sodom ve Gomore, Halas, Posta Yolu, Esir Şehrin İnsanları ve Yorgur Savaşçı isimli romanlarda farklı karakterdeki kahramanlar aracılığıyla ele alınmaktadır.

İstanbul'daki işgal karşıtı faaliyetlerin en öne çıkanı ve üzerinde konuşulmuş kuşkusuz Sultanahmet Mitingidir. Bu mitingde öne çıkan gerçek kahraman ise Halide Edip Adıvar'dır. Kemal Tahir bu konuyu Esir Şehrin İnsanları'nda bir kadın kahramanın dikkati ve duyarlılığıyla vermektedir. Uzun savaş yıllarından sonra bir kolunu kaybetmiş olarak evine dönen Ramiz Efendi bir akşam, yemekten sonra mahalle kahvesine çıkmak üzere iken, eşi Fatma Hanım, "Biraz dinler misin beni sen bakayım!" sözleriyle durdurur. O gün Sultanahmet'e gittiğini, orada binlerce kadının toplandığını, nutuk söylendiğini ifade etmesi üzerine Ramiz Efendi "Ne nutku?" diye sorar. Fatma Hanım, "Nutuk... Biz hepimiz ağlaştık." Akıllı kadınlar kara bayraklar yapmışlar. Erkekler "Eğer vatani kurtarmayacaksanız, örtülerimizi siz örtünün! diye bağırıyorlar. Biz ağlaştık. Sade biz değil, aramıza bir de Fransız bahriyelisi karışmıştı, halimizi görünce gâvur askeri de ağladı." Sözleriyle cevap verir. Onun aldırmadığını görünce de "Anadolu'da dövüşüyorlarmış. Burada harıl harıl hazırlık varmış. Sırası gelince sana da açılacaklarmış." Sözleriyle onu uyarır. Başlangıçta ilgilenmiyor gibi görünse de bu sözler Ramiz Efendi üzerinde oldukça etkili olmuş ve harekete geçmesini sağlayarak Anadolu'daki harekete katılmak için çaba gösterirken yakalanıp tevkif edilmiştir (Tahir, 2007:447-447).

Aynı şekilde Mehterhanede yatan İhsan, kendini ziyarete gelen Kamil Bey'e mitingi ve eşi Nedime'yi anlatır. İhsan, mitingin kadınlar üzerinde oldukça etkili olduğunu ve kadınların artık yeni bir pozisyonda kendilerini tanımladıklarını anlatmaktadır. Ona göre artık kadınlar, "Muhallebici dükkânlarında, tiyatrolarda, kendileri için gerilen kafesleri, tramvaylarda, vapurlarda çekilen perdeleri bir yıkış yıktılar ki... O gün Nedime benden daha erkekti vallahi. Tepeden tırnağa kahraman kesilmişlerdi. Çünkü Sultanahmet Mitingi yapılmamış olsaydı, ben Nedime'yi Babıali'ye çıkaramazdım." (age. 141). Kemal Tahir, gazetenin sorumluluğunu Nedime Hanım'ın üstlenmesiyle mitingin etkisi arasında ilişki kurmaktadır. Ayrıca kadınların silkinişinin yanı sıra erkeklerdeki yılgınlığı da bu yolla yansıtmaktadır. Savaşların verdiği bezginlik ve mağlubiyetin yol açtığı psikolojik yılgınlığı, erkekler üzerinden anlatmaktadır.

Mütareke sonrasında içerideki azınlıkların ve işgalcilerin faaliyetleri Trakya, İzmir, Adana ve Trabzon yörelerinde işgal karşıtı cemiyetlerin kurulmasına neden olmuştur. Bu süreçte İstanbul da boş durmamaktadır. Orada da kısa zamanda bir toparlanma süreci yaşandıktan sonra işgal karşıtı faaliyetlere başlanır. Asker ve devlet ricali siyasi durumun netleşmesini beklese de ittihatçılar ve emekliler el altından faaliyetlere girerler. Hatta Talat Paşa'nın İstanbul'dan

ayrılmadan önce verdiği talimatın gereği olarak Teşkilatı Mahsusacılar ile ittihatçılar, özellikle İngiliz Muhipleri Cemiyeti, İtilaf Devletleri Komiserlikleri, saray ve çevresi ile Hürriyet ve itilaf Fırkası mensuplarının faaliyetlerini takip ederek Anadolu'ya Mustafa Kemal Paşa'ya rapor etmeye başlarlar. Bu yönde oluşturulan gizli faaliyetler, dönemi konu alan romanlarda çeşitli örgütlenmeler şeklinde ifade edilmektedir. Karakol, Felah Grubu, Kuvayı Milliye, Türk Ocağı, Özbekler Tekkesi romanlarda ismi geçen resmî ve gayriresmî örgütlerdir. Gizli faaliyetler içerisinde ise en öne çıkan İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçırmaktır (Tö- renek, 2002:102-103).

Esir Şehrin İnsanları'nda gizli faaliyetler konusu, haftada iki gün çıkan dört sayfalık Karadayı gazetesi etrafındaki ilişkiler bağlamında anlatılmaktadır. Karadayı gazetesi Anadolu için çalışmaktadır. Gazete Kuvayı Milliye'yi açıktan desteklediği için İhsan tutuklanarak harp divanında on yıl kürek cezasına çarptırılmıştır. İhsan hapse atılınca gazeteyi çıkarma işini eşi Nedime Hanım'a bırakır. Kamil Bey de sınıf arkadaşının hanımına yardımcı olmak amacıyla gazetede çalışmaya başlar. Nedime Hanım ona, "burada gazete çıkarmaktan başka işler de gördüklerini, isterse bu işlere karışmayabileceğim" söyler. Anadolu'nun bir kısım haberleri... Gizlice haberleri..."nin buradan geçtiğini ifade eder. Bu nedenle gazete idarehanesinin gündüzleri boş bırakılmaması gerektiğini söyler. Ayrıca "gazeteye sadece yiğit arkadaşların gelmediğini, çeşitli kılıklarda bir sürü sivil polis, yahut hafiyenin gelebileceğini, kendilerinin mimli insanlar olduğunu, farkına varmazsa işlerin büsbütün karışabileceğim" ekler (Tahir, 2007:152,162).

Karadayı gazetesine, Babıali esnafı önceleri pek önem vermemişlerdi. Bu şekilde gizli faaliyet içeren çok sayıda yayın çıktığı ve kısa zamanda kapandığı için Karadayı'nın da böyle olacağı düşünülürdü. Ancak Karadayı'nın sürekliliği, İhsan'ın kişiliği ve Kamil Bey tarafından odanın "mabeyn salonu" gibi döşenmesi dikkatleri çekerek, kısa sürede korkuların dağılmasına neden oldu. Artık "şairler, yazarlar, haftada bir iki defa uğramaya başladılar. Ancak Karadayı idarehanesine salt yazarlar, şairler, ressamılar değil, sivil elbiseli zabıtlar, gizli örgütlerde çalışan çeşitli insanlar da geliyordu. Bunların parolaları, işaretleri vardı (Age, 213, 220). Karadayı yazıhanesinin müdavimlerinden biri de Karakol teşkilatından olmakla beraber M.M. Grubu'yla da ilişkisini sürdüren Niyazi Efendi'dir. Eski ittihatçılardan olan hatta Hareket Ordusu'nda bulunmuş Niyazi Efendi kıymetli hizmetler görmektedir. Niyazi Efendi'nin bağlı olduğu örgüt, Karadayı yazıhanesini kullanır. Önemli olaylar burada konuşulur, tartışılır ve Anadolu'daki gelişmeler burada değerlendirilir (Age, 231). Romanda İstanbul'un Ankara'yla olan ilişkisinin bu çerçevede verilmesi, resmî tarih söyleminin İstanbul'a yönelik olumsuzlayıcı yaklaşımını alt üst edecek nitelikte bir yaklaşım olması açısından önemli ve farklıdır. Kemal Tahir, bu gelişmeleri anlatırken sorgulayıcı yaklaşımını dolaylı olarak ortaya koymaktadır.

Niyazi Efendi bir gün yazıhaneye gelerek Nedime Hanım'ı sorar. Düşmanın Bursa-Uşak gruplarının saldırı planlarının ele geçirildiğini ve Ankara'ya yetiştirilmek üzere Nedime Hanım'a teslim edildiğini ifade eder. Kamil Beyi Nedime Hanım'a göndererek bu kâğıtların mutlaka Gülcemal Vapuruna yetiştirilmesi gerektiğini aktarmasını ister. Kamil Bey ise Nedime Hanım'ı atlatarak bu görevi kendi üstlenmek ister. Ancak Kamil Bey ilk faydalı işinde yakayı ele verir. Harp divanında sorgulanır ve yedi yıl kürek cezasına çarptırılır (Age, 460). Kemal Tahir, Kamil Beyin mahpusluk hikâyesini ayrıntılı bir şekilde Esir Şehrin Mahpusu'nda anlatmaktadır. işgal İstanbul'undakigizli faaliyetler Yorgun Savaşçı'da da işlenmektedir. Özellikle M.M. Grubu Cemi

ile teğmen Faruk'un konuşmalarında geçmektedir. Romandaki diyaloglar daha çok örgütün işleyişi hakkındadır. Örneğin Cemil, Doktor Münir'in evinde gizlenirken, onu ziyaret için gelen Faruk'tan öğrenir bu ismi. Bizim asıl güvenimiz bu der teğmen. Karakol örgütünden ayrı olduğunu söylediği örgütün (Milli Müdafaa...) kurucularının subaylar olacağını belirtir. Güvenilir başıbozukları da çalıştıracaklarmış demeyi de ihmal etmez (Tahir, 1999:135). Romanlarda bu bağlamdaki anlatılar, İstanbulluların işgal karşısında kayıtsız kalmadıklarını göstermektedir. Çünkü hiçbir toplum, işgal sürecine karşı kayıtsız kalmamıştır. Yılgınlık ve güçsüzlüğe bağlı birtakım zaaf ve nemelazımcı yaklaşımlar görülse de zaman içerisinde işgale karşı direniş hareketleri gelişmektedir. Bu tür hareketler çoğunlukla da gizli olarak başlar. Kemal Tahir işgali konu alan romanlarında, işgal sürecine ilişkin sözünü ettiğimiz bütün aşamaları belirli bir kurgu etrafında vermektedir. İşgal dönemini konu edinen romanlarda esir şehir hayatının sosyolojik ve psikolojik yönleri de ele alınmaktadır. Bu bağlamda İstanbul'daki yoksulluk, zevk ve eğlence, alemler, balolar, ev davetleri ve eğlence mekânları çeşitli boyutlarıyla işlenmektedir. Kemal Tahir de İşgal İstanbul'unun insan manzaralarını anlatırken, onlar aracılığıyla toplumsal içerikli konular üzerinde durmaktadır. S Bu tanımlamalardan, Batılılaşma sürecinde görülen toplumsal yaşamın koordinatlarında meydana ! gelen değişim ve dengesizliğin, işgalle birlikte yeni özellikler kazandığı anlaşılmaktadır. Kemal Tahir, i yoksullukla bağlantılı bir şekilde İstanbul'daki sefahat durumunu Esir Şehrin insanları ve Yorgun Savaşçıda konu edinmektedir. Esir Şehrin Mahpusu'nda, Kamil Bey'in hapisanede tanıdığı Mehdi Bey, mahkûm olma nedenlerini anlatırken savaş yıllarındaki İstanbul yaşamından kesitler sunmaktadır. "Ben yazıhaneye öğleden sonra, iki saat uğrarsam, uğruyorum. Geri yanı, vur patlasın, çal oynasın! ...Açlık bir yandan, erkeksizlik bir yandan... Bütün aynalı karılar sokağa dökülmüş... Arkadaşlarla hovardalık kumpanyaları kurmuşuz... Savaş bitti hayırlısıyla, Mütareke gelip çattı. Karı işi eskisi gibi... Azalması yok, artması var."(Tahir, 2004:254) tarzındaki diyaloglar, işgal İstanbul'unun toplumsal yaşamına ilişkin bilgiler sunmaktadır.

Açlığın ve sefahatin düşürdüğü kadınların hikâyesi Yorgun Savaşçı'da da işlenmektedir (Tahir, 1999:167). Esir Şehrin Mahpusu'nda özellikle Fransızların düzenlediği balolara geniş yer verilmektedir. Örneğin Kamil Beyin eşi Nermin'in Fransızların 14 Temmuz Bayramı dolayısıyla verdikleri ba- , loya gidiş dolaylı bir biçimde anlatılmaktadır. Baloya katılımı, Kamil Bey'in Nermin Hanimi boşamasında etkili olan olaylardan biri olarak gösterilmektedir. Romanlarda toplumsal içerikli konuların yanında bireysel dram kapsamında psikolojik bunalımlar da anlatılmaktadır. Esir Şehrin insanları' nda Kamil Bey'in geçirdiği bunalımlara ilişkin tanımlamalar bu duruma verilecek en belirgin örnektir. Romanda Kamil Bey'in şahsında yaşanan bunalımlar ve nedenleri üzerinde de durulmaktadır. Buna göre gerçekte, bütün bu bunalımlar, fakirliğe, parayı hesapla harcamaya, geleceğe dair ömründe ilk defa korkmaya mecbur kalışından ileri gelmektedir. Diğer romanlarının birçoğunda olduğu gibi "şehir dizisi" olarak değerlendirilen romanlarında Kemal Tahir, yakın tarihte olup biten tarihî olayları ele almaktadır. Aslında tarihle hesaplaşma adına, çoğu kişinin değerlendirme yapmaktan çekindiği konular üzerinde durmuştur. Çünkü ona göre "Tarihle hesaplaşmazsanız, yalınkat iddialarla ve yalanla tarihi örtmeye ve kendinizi olduğunuzdan farklı biçimde göstermeye kalkarsanız, bir şekilde tarih gerçek yüzünüzü ortaya çıkarır." Kemal Tahir için, tarihin ortaya konulması sadece o dönemin anlaşılması adına değil, aynı zamanda günümüz olaylarının da bu yoldan aydınlatılması

açısından önemlidir. Yorgun Savaşçı, tasfiye sürecinde bir şehrin esaret ortamındaki kaosu, bezginliği ve dengesizliği hikâye etmektedir. Ayrıca kişisel dramdan boşalan yeri ordunun dramını anlatmak için verilen bilgiler almıştır. Esir Şehrin İnsanları romanı sivil kahramanların en umutsuz şartlar altında, savaşı nasıl kabul ettiklerini, gerçeklere dayanarak anlatan bir romandır. Aynı zamanda Kemal Tahir, kötülükleri, zorlukları, çelişkileri ve karamsarlıkları ortaya koyduktan sonra geleceğe dair umut ışıklarını da yakan bir kurgu yapmaktadır. Bütün bunlar romanın kahramanı Kamil Beyin şahsında bireysel dram olarak verilmekte ve bundan hareketle de toplumsal dramlar tanımlanmaktadır. Esir Şehrin Mahpusu ise yüzüstü bırakılmışlığın ve bu ortamda yaşama tutunma çabasının hikâyesidir.

Kemal Tahir şehir dizisi romanlarında Türk tarihi açısından önemli ve karmaşık bir dönemi seçmiştir. Bu dönemin dramını anlatırken bireyin serüveninden hareketle toplumun serüvenini yansıtmaya çalışmıştır. Dolayısıyla bu romanlarını bir kahraman etrafında değil birkaç karakter üzerinde kurgulamaya çalışmıştır. Örneğin Yorgun Savaşçı'daki karakterlerin hepsi ayrı kişiler olmalarına rağmen her biri bütünün bir parçası durumundadırlar. Çünkü bu insanların umutları, sevinçleri, korkuları, paylaştıkları davanın yarattığı ortak duygulardan beslenmektedir. Hatta yalnızlık duyguları bile kişisel değil, karamsarlığı, yılgınlığı ve boşluğu yaşayan bir subay kuşağının ortak duygusu olarak belirlemektedir. Kemal Tahir'in romanları söz konusu yapısal özelliklerinden çok, kahramanlar ve olaylar aracılığıyla ortaya konulan görüşler bağlamında eleştiri konusu edilmiştir. Onun tarihe, toplumsal yapıya bakışı ve değerlendirmeleri, çözümlenmeleri çeşitli siyasal anlayışlar tarafından ret ya da kabulle karşılanmıştır.

Kemal Tahir, işgal İstanbul'unu anlattığı romanlarında karamsarlık, yılgınlık, bunalımlı tavırlar ve yalnızlık gibi psikolojik özelliklerden toplumsal yaşamın çeşitli yönlerine, işgalcilerin tutum ve davranışlarından yerli işbirlikçilere, gizli örgütlenmelerden Anadolu'ya destek eylemlerine kadar birçok konuyu güçlü karakterlerle ustaca yansıtmıştır. Ancak, işgal sürecinde din ve din adamı rolü üzerinde çok fazla durmayarak romanlarında yer vermemiştir. Bu yaklaşımının temelinde olayları tarihsel materyalizmin etkisiyle açıklama arzusunun yattığı söylenebilir. Çünkü, çoğu kez hesaplaştığını söylemekten çekinmediği Marksizm'in etkisini bile görüşlerinin satır aralarında yakalamak çok da zor değildir. Bütün bunlara rağmen, görüş ve kurgularıyla yaşadığı dönemin entelektüel ablukası ve ambargosunu aşarak, sorulamayanları soran, sorgulanamayanları sorgulayan tavırla meydan okuyan bir entelektüel romancı olarak çığır açmıştır. Buna paralel bir yaklaşımla toplumsal gerçekçi çizgide sürdürdüğü yazı hayatında yalın bir dil kullanarak anlaşılır olmanın da öncülerinden biri hâline gelmiştir.

Son tahlilde Kemal Tahir, şehir dizisi romanlarında işgal altındaki İstanbul şehrinin hafızasını yoklayarak konuşurmaya çalışmıştır. Çünkü şehirler sadece mekanik boyutlu mekânlar değildir. Yaşanmışlıkları, iyilikleri, kötülükleri, değişimi ve karmaşayı hafızasına kazıyan ve daha sonraki dönemlere de yansıtılabilen canlı varlıklardır.

Kaynakça

BAL, Mehmet Akif, (2003), Milli Mücadele Döneminde Bekirağa ve Malta Anıları 1919-1921, İstanbul: Özgü Yayınları.

BELGE, Murat, (1998), Edebiyat Üstüne Yazılar, İstanbul: İletişim Yayınları.

- EĞRİBEL, Ertan ve ÖZCAN, Ufuk, (2003), "Kemal Tahir ve Türk Romanı", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- HİLAV, Selahattin, (2008), Edebiyat Yazıları, 4. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İLERİ, Selim, (1973), "Kemal Tahir'le Söyleşi", Yeni Dergi, Haziran 1973.
- KIRBAŞ, Dursun, (1987), Osmanlı Toplum Düzeni ve Kemal Tahir, İstanbul: Arba.
- MORAN, Berna, (1994), Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, 8. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi.
- NACİ, Fethi, (1990), Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme, 2. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ŞAN, M. Kemal, (2003), "Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- TAHİR, Kemal, (1989), Notlar/Sanat Edebiyat 1, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- TAHİR, Kemal, (1990), Notlar/Sanat Edebiyat 4, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- TAHİR, Kemal, (1999), Yorgun Savaşçı, 14. Basım, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- TAHİR, Kemal, (2004), Esir Şehrin Mahpusu, 5. Basım, İstanbul: Adam Yayınları.
- TAHİR, Kemal, (2007), Esir Şehrin İnsanları, 1. Baskı, İstanbul: ithaki Yayınları.
- TÖRENEK, Mehmet, (2002), Türk Romanında işgal İstanbul'u, İstanbul: Kitabevi.
- YAVUZ, Hilmi, (1998), Osmanlılık, Kültür, Kimlik, 2. Basım, İstanbul: Boyutları Kitapları.

"Sen hiç utanmaz mısın? Yamören'de kavga âdeti çkaracak. Bizim köyümüzde elli yıldır kan dökülmedi."¹

Kemal Tahir romanları, gerek konuları gerekse konuların ele alınma şekli bakımından çoklu okumalara açık metinlerdir. Türkiye'de sosyal bilimler alanında disiplinlerin henüz yetkinleşmediği bir dönemde yazan Kemal Tahir, romana 'drama düşmüş insan'ı anlatmak gayesi ile başlamış bunu başarabilmek için de toplumsal yapı dinamiklerini çözümlmek, ele aldığı meseleleri nedenleri ve sonuçlarıyla ortaya koymak, bir dönemden diğerine taşınan problematiği belirlemek gibi hedeflere yönelmiştir. Edebî yönü güçlü olduğu kadar sosyal muhtevası da zengin bu romanlar

Anadolu Selçuklulardan Osmanlı'ya, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan geniş bir tarihsel dönemi kapsamaktadır. Yakın tarihimize taşınan sorunların kaynağını geçmişteki tarihsel ve toplumsal koşullar içinde aramanın doğru olacağına inanan Kemal Tahir, bu yaklaşımın neticesinde konuların birbirine bağlandığı nehir romanlar yazmıştır. Sağirdere-Körduman İkilisi, Yediçınar Yaylası-Köyün Kamburu-Büyük Mal üçlemesi bu yaklaşım şeklinin ürünleridir. Bu romanlar İçerdikleri konuları kapsamlı bir şekilde tartışmakla birlikte bu konulara getirdiği perspektif farkıyla da değişik disiplinlere gönderme yapmaktadır. Romanlardaki problematiğin anlaşılıp çözümlenebilmesi büyük oranda farklı bilim dallarının bilimsel izahından faydalanınayı gerekli kılmaktadır. Bunun gerçekleşmesi, romanlara edebiyat dışında başka disiplinlerin yönelmesi ile mümkün olmuştur. Disiplinlerarası çalışmaların yaygınlık kazandığı günümüzde Kemal Tahir romanları, tarih, sosyoloji, siyaset bilimi, antropoloji ve halkbilimi gibi disiplinlerin inceleme alanına girmiş ve bu sayede romanlarda konu edilen meselelerle ilgili olarak değişik çalışmalar ortaya çıkmıştır. Edebiyat ve sosyoloji arasındaki disiplinlerarasılık bağlantısıyla Kemal Tahir romanlarında toplumsal değişme ve köy ilişkisini konu alan bu çalışmada genelde Cumhuriyet döneminde köyün siyasal karşılığı ve yazın alanına yansıma biçimi üzerinde durulacak, özelde ise yazarın Sağirdere ve Körduman² romanları ele alınacaktır.

Sağirdere-Körduman romanları önemli sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşüm evresinin yaşandığı Cumhuriyet döneminin romanlarıdır. Bu romanlar, köye dair folklorik zenginliği canlı bir şekilde sunması yanında, dönemin yerli kalkınma arayışları, halkçılık ve devletçilik politikaları, ulusal ekonomi, tarımda makineleşme, laik eğitime geçiş, Tevhidi Tedrisat, tarımda susuzluk sorunu, öğretmen kursları, kırdan şehre göç, köycülük akımı gibi olguları bir roman kurgusu içinde gösterebilmiş olması açısından da önemlidir. Romanlarının geçtiği 1930'lu yılların sonu, Osmanlı geleneksel toplum yapısı, değerleri ve kurumları ile Cumhuriyetin yeni rejiminin ilkeleri ve

uygulamaları arasında gelenek, eğitim, din gibi alanlarda ikiliğin yaşandığı yıllardır. Bu ikiliğin en açık hissedildiği alan toplumsal yapıdır. Toplumsal yapı dinamiklerine bakıldığında o dönem için nüfusun yüzde sekseninin köylerde yaşadığı görülmektedir. Bu sebeple dönemin özelliklerinin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini anlamak açısından köye bakmak isabetlidir. Köyü o dönem şartlarında anlatan en yetkin metinler köye dair yazılan romanlardır. Ancak Cumhuriyet döneminde köyün yazın alanında

1. Kemal Tahir, Körduman, s. 368.

2. Bu çalışmada romanların Sağirdere, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006 ve Körduman, Adam Yayınları, İstanbul, 2004 baskıları kullanılmıştır. Alıntılar, Sağirdere için 'S', Körduman için 'K' diye gösterilecektir.

betimlenme biçimi başka tartışmaları beraberinde getirecektir. Erken dönem köy romanları ideolojik temelli romantizm etkisiyle köyü tasvir ederken, ellili yıllarda yazılan romanlar, toplumcu gerçekçi akımın Marksist temeli üzerinden ele alacaktır. Sağirdere-Körduman romanlarında anlatılan köyün dinamiklerini daha iyi anlamak için, olay örgüsünün geçtiği 1930'lu yılların siyasal iklimine bakmak gerekir. Bu bölümde köycülük söylemi üzerinden Cumhuriyet rejiminin köye bakışına değinilecek daha sonra bu dönemde köyü anlatan romanlar hakkında bilgi verilecektir.

1930'lu Yılların Siyasal İklminde Köy

Cumhuriyet rejiminin 1930'lu yıllarda köye yönelmesi, köylüyü yeni rejimin ilkelerine destek bir halk olarak görme arayışının tezahürüdür. Bu dönemde köy, ne Osmanlı toplumsal yapısının sosyal ku- rumlarının etkisinin sürdüğü ne de yeni rejimin kendi kurumlarının egemenlik alanı bulabildiği yerdir. Sağirdere-Körduman romanları tam da bu ikircikli durumu betimler. Köy eski geleneksel kurumlarının getirisi olan norm sistemini yitirmiş ancak yeni rejimin değer örüntüsüne de henüz alışmamıştır. Geleneksel yapısı içinde yarenlik kurumunun ihtiva ettiği inanç, saygı, gibi mekanizmaların varlığı sayesinde muhafaza edebildiği düzeni önemli ölçüde yitiren köy, yeni dönemde batıl inançların, kurnazlıkların, cinsel gevşekliklerin, birbirinin canına kastetmelere varan çatışmaların köyü hâline gelmiştir. 1930'lu yıllar Cumhuriyet rejiminin Türkiye'de köyü önceleyen politikalarının yaygınlık kazanmaya başladığı yıllardır. "Osmanlı enkazından çıkan Türkiye Cumhuriyeti, geçmişle bağlarını koparmalı ve yeni bir kimliğe kavuşmalıdır."3 Cumhuriyet rejiminin inşa edildiği dönemde egemen toplumsal ve kültürel yapılar, geleneksel ve prekapitalist özellikler taşımaktadır. Bu, aşılacak istenen yeni kültürel değerleri benimsetmek açısından önemli zorluklar doğurmaktadır. Eğer yeni rejim, yeni bir yönetim biçimi ve onunla uyumlu yeni bir toplum yaratmak istiyorsa egemen sosyoekonomik ve kültürel yapıları mutlaka değiştirmesi gerekecektir.4 Bu şartlar altında Cumhuriyet, seçkin kadroları ile yönünü köylere çevirmekte ve böylece büyük bir köycülük uygulamaları dönemi başlatmaktadır. İlk ve en önemli hamle söylemlerde köylüyü idealize etmek ve yüceltmek olmuştur. Bu dönemde 'Köylü, efendimizdir.' düsturu altında bir dizi seferberlik denemelerine girilmektedir. Köycülük kolları kurulmasının ardından teşekkül ettirilen halkevleri bu uygulamaların en öne çıkanıdır. "Halkevleri devletin doğrudan kontrolünde olmayan her türlü siyasi, kültürel, entelektüel vb. gibi kurumların yerine devlet güdümlü bir kurumsallaşma projesinin parçasıdır."5 Bunu izleyen diğer bir uygulama halk odaları da halkevlerinin köylerdeki

küçük bir yansımasıdır.

Cumhuriyet yönetiminin 1930'lu yılların başından itibaren köye yönelmesinin siyasal ve sosyal sebepleri yanında ekonomik sebepleri de vardır. Devlet eliyle ithal ikame eden sanayi sektörünün kurulması için, elde yeteri kadar sermaye birikimi bulunmamaktadır. Devletin imkânları bellidir, ham madde ihracatçısı olan Türkiye bir tarım ülkesidir. Büyük bir köylü nüfusuna sahip olan Türkiye'nin kendi kendine yeterliliği hedefleyebileceği ilk sektör, tarım sektörüdür. O zaman gidilecek adres de kişi de bellidir: köy ve köylü. Köy, taşıdığı potansiyelle Cumhuriyet yönetiminin her bakımdan ilgisini çekmektedir. Bu amaçla, devletçi politika doğrultusunda, tarımsal üretimi destekleme yönünde yeniden bir yapılanmaya gidilerek, tarımsal üretimin artırılmasının yolları aranır. Sermaye kıtlığı, tarımda makineleşmeye gidilmesine imkân vermemektedir. Bu şartlar altında bulunabilecek en az maliyetli ve en kolay çözüm, köylülere yeni teknikler öğretmektir.6 Cumhuriyet yö

3. Taner Timur, Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 59.

4. Sefa Şimşek, Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2002, s. 127.

5. Asım KaraÖmerlioğlu,"Tek Parti Döneminde Halkevleri ve Halkçılık", Toplum ve Bilim, Sayı: 88, Bahar

2001, s. 165.

6. Asım Karaömerlioğlu,"Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler", Toplum ve Bilim, Sayı: 76, Bahar 1998, s. 58.

netimi bu sorunu, köye giderek, köyde üretim çeşitliliğini ve verimliliğini artırmaya yönelik eğitimi gerçekleştirerek aşmaya çalışacaktır.

Cumhuriyet rejimi yeni ilkelerini halka benimsetmekte köy öğretmenlerini önemli bir aktör görmektedir. Köye uygun yetiştirilecek öğretmenlerin seçiminde köylüler kullanılacaktır. Böylelikle hem modern eğitimin hem de zirai tarımda yeni tekniklerin köylüye öğretilmesi kolaylaşacaktır. Yeni yönetim köylüyü eğitmek yolu ile köy yaşamını yeni tekniklerle canlandırma hedefinin ilk hamlesini köy eğitim kursları açarak başlatmıştır. Daha sonra bu uygulamayı köy enstitüleri izlemiştir. 1950'lere kadar yeni yönetim çeşitli yöntemler kullanarak köye ve köylüye biçim verme amacına yönelik farklı politikalar denemiştir. Bu uygulamaların son kertede ne derecede başarılı olduğu başka bir çalışmanın konusudur. Ancak bu çalışmada bizi ilgilendiren Sağirdere-Körduman romanlarında anlatılan köyün 1930'lu yılların sonunda geçiyor olması nedeniyle dönemin siyasal ikliminden bağımsız olmadığıdır. Körduman'da Murat'ın Kastamonu'ya eğitimlik kursuna gitmesi bu tarihsel arka plan içinde değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır.

Köycü uygulamaların bir başka özelliği bazı durumlarda geleneksel ilişkilerin korunmasını savunması, yeni ilişkilere ve değişmeye karşı direnç göstermesidir. Buna karşılık köy kimi durumda yeni siyasete destek olacak ilişkiler içinde de yer almaktadır. 1917'de Rusya'da köylü desteği ile gerçekleştirilen devrim gibi dönemin dünya ölçeğindeki siyasal hareketlenmeleri yeni

yönetimi, köylü nüfusun kendisine böyle bir tehdit olma ihtimaline karşı tavır alma arayışına itmektedir. Diğer yandan tarımsal yapıların çözülmesi ve susuzluk sorunu köylünün geçimlik ekonomisinde önemli daralmalara yol açmaktadır. Köylülerin en küçük huzursuzluklarının yol açacağı bir hareket dönemin yeni yapılanması için önemli bir tehdit olacaktır. Bu olasılıklardan en endişe verici olanı köylerde geçine- meyen nüfusun şehirlere göç etme eğilimidir. Cumhuriyet rejimi köycülük ideolojisi ile "bir yandan Büyük Buhran'ın meşakkatli zamanlarında tarımla geçimini sağlayan nüfusun taleplerini karşılamaya çalışırken, bir yandan da Türk köylüsünün muhafazakar olduğu varsayımından yola çıkarak rejimin muhafazakarlığını pekiştirmeyi hedeflemiş 'gerçek' Türk'ü köylerde arayan bir efsaneleştirme sürecine esin kaynağı olmuştur".⁷ Köycüler düşüncelerini gerçekleştirmek için ütöpik ve gerçek dışı bir köy hayatı ve iktisadı resmetmektedirler. Köylüler, Türk milletinin aslını oluşturan, ulusal gelişmede belirleyici, saflığı bozulmamış, asil ve değişime açık insanlar olarak tasavvur edilmektedir.⁸ Dönemin yönetici kadrolarının, bu şekilde idealize ettiği köylünün, yaşam alanını da 'İdeal Cumhuriyet Köyü' adıyla projelendirildiği görülür. Köye biçim verme arayışının ironik bir ürünü olan bu proje, Cumhuriyet yönetiminin köy tasavvurunun yarı gerçekçi, yarı ütopyacı fikriyata dayandığının en üç örneği olarak dikkat çekicidir.⁹

Ancak Cumhuriyet döneminde yeni rejimin köye yaklaşımında önemli bir zihinsel paradoks göze çarpmaktadır. Osmanlı toplumsal yapısının önemli bir dayanağı sayılan köy, Cumhuriyet yönetimince, yeni rejimin geçmişten farkını vurgulamak için 'geri kalmış', 'yıkık', 'viran', 'bakımsız' gibi sıfatlarla tanımlanmakta ve köylünün aç kalmasına neden olan bir 'yoksulluk ocağı' sayılmaktadır. Diğer yandan gerçekleştirilen inkılapların ve devrimci uygulamalarının köylü halk tarafından desteklenmesi ihtiyacı içinde köy, 'saf, 'bozulmamış', 'asil' 'heyecan menbaı', 'hayat kaynağı' gibi

7. Asım Karaömerlioğlu, "Erken Dönem Türk Edebiyatında Köylüler", Doğu Batı, Sayı: 22,2003, ss. 105-106.

8. Asım Karaömerlioğlu,"Tek Parti Döneminde Halkevleri ve Halkçılık", Toplum ve Bilim, Sayı: 88, Bahar 2001,s.174.

9. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Serdar Şahinkaya, "İdeal Cumhuriyet Köyü: Cumhuriyeti Kuranların Tahayyülüne Bir Örnek", Mülkiye Dergisi, cilt: XXIV, Sayı: 225, ss. 38-44.

nitelemelerle yüceltilmekte ve övülmektedir.¹⁰ Aynı köy ve köylü söz konusu Osmanlı olunca tasfiye edilmeli, ancak söz konusu Cumhuriyet rejimine destek olunca yüceltilmeli ve özellikleri muhafaza edilmelidir. Özetle bu dönem köy ve köylü Cumhuriyet aydınları arasında hem büyük bir ilgi, hem de büyük bir endişe kaynağıdır denilebilir. Cumhuriyetin ilk dönem köy algısının yazın alanına yansımaları büyük ölçüde romantik anlatım dolayımında şekillenecektir. 1950'lerden sonra köyün tasvirinde bu anlatım yerini başka bir anlatıma bırakacaktır.

Bu bölümde Cumhuriyetin ilk dönem (1930'lar) köy romanlarındaki romantizm ile ikinci dönem (1950'ler) köy romanlarındaki toplumcu gerçekçilik akımı karşılaştırılacak ve Kemal Tahir'in köyü ele alma biçimi ortaya konacaktır.

Köy Romanı

1930'lu yıllarda köy romanı yazan Cumhuriyet ideallerine bağlanmış yazarların çoğu köydeki yaşamı gerçekçi biçimde anlatmak gibi bir derd.edememişlerdir. Köy hakkında yazılan bir çok romanda köycü eğilimin romantik izlerini bulmak mümkündür.¹¹ "Cumhuriyet idealleri doğrultusunda yazılan ve hayali köy ve köylü tasvirleri ile umutlu bir gelecek vadeden Burhan Cahit Morkaya'nın 'Köy Hekim'i (1932), Ethem İzzet Benice'nin 'On Yılın Romanı' (1932), Falih Rıfkı Atay'ın 'Zeytindağı' (1932) ve Cahit Beğenç'in 'Bizim Köy' (1946) romanları köye resmi ideoloji ile yaklaşmışlardır".¹² Bu dönemde Kurtuluş Kayah'nın dediği gibi "Adeta yapay, tipik Türk filmlerini çağrıştıran herkesin herkesi sevdiği bir ortamın oluşturulduğu bir roman tasavvur edilmektedir. Bu temel köylü tutkusu Cumhuriyet döneminin temel zihniyetiyle uyuşmaktadır. Şiiirlere de konu olmuş Anadolu imajı çok yaygın bir olumlu imaj oluşturmuştur. 'Dertlerden kurtulursun gezen Anadolu'yu' dizelerindeki gibi. Bu nedenle Anadolu ve köy olağanüstü olumlu görülmektedir."¹³

Köy hakkında romantik tasvirlerin dışına çıkan gerçekçi romanların yazılması ancak 1950'lerde biraz da 'toplumcu gerçekçi edebiyat akımı'nın etkisi ile mümkün olabilmıştır. Elliler, yazın alanında 'köy romanı' olarak anılan bir dönemi karakterize eden yıllardır.¹⁴ 1930'lu yılların sonunu anlatan Sağırdere-Körduman romanları da ellili yıllarda yayımlanmıştır. Mahmut Makal'ın 'Bizim Köy'ü, Orhan Kemal'in 'Bereketli Topraklar Üzerinde'si, Talip Apaydın'ın 'Sar Traktörü, Yaşar Kemal'in İnce Memed'i, Fakir Baykurt'un 'Yılanların Öcü' bu dönemde yazılan önemli diğer köy romanlarıdır. Bu dönemin köy romancıları "Cumhuriyet'in köylülük üzerine inşa etmeyi öngördüğü Modernleşme projesinin ideolojik taşıyıcıları olmamışlardır hiçbir zaman! Tam tersine, 'Köy Romancıları', resmi ideolojinin 'orda bir köy var uzakta' konsepti ile 'gidilmese de, görülmese de' bizim köyümüz olarak allayıp pullayıp takdim ettikleri Anadolu kırsalını, acı yoksulluğu, vahim sefaleti ve yürek karartıcı geri bırakılmışlığı ile açıkça ortaya koymuşlardır".¹⁵ Cumhuriyetin erken dönem köy romanlarına karşın ellilerde yazılan bu romanlar toplumcu gerçekçilik akımının içinden daha inandırıcı köy anlatımı yapmışlarsa da büyük çoğunluk Marksist kurama mutlak bağlılık ve köy enstitüsü mezunu olmak gibi nedenlerle şabloncu, şematik bir roman anlayışının sığılığında kalmışlardır. Kemal Tahir'in romanlarında köyün anlatımı bu anlayıştan farklılık göstermektedir.

10. Recep Ertürk, Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1997, s. 58.

11. ÖmerTürkeş, "Taşra İktidarı", Toplum ve Bilim, Sayı: 88, Bahar 2001, ss. 207-208.

12. agm., s. 203.

13. Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir'de Köy ve Köylülük", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 49.

14. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Ramazan Kaplan, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

15. Hilmi Yavuz, "Köy Romanı" Özel Hayattan Küreselleşmeye, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 230.

Alemdar Yalçın'ın nitelemesi ile "köy romanı anlayışında bir kırılma noktası"¹⁶ olarak

adlandırılan bu dönemin köy romanları içinde Kemal Tahir'in, köyü farklı bir kuramsal pespektif içinden ele aldığı görülür. Kemal Tahir gerçekçilik akımından beslendiği kadar Marksist kuramdan da istifade etmiştir. Ancak kuramın Türkiye toplumsal yapısı ile uyumlu olduğu kadar uyumsuz yanlarının da olduğunu göstermiş, her toplumun kendi özgül şartları çerçevesinde değerlendirilmesinin doğru olacağını savunmuştur. Böylelikle özgül tarihsel ve toplumsal koşullar ve kuramsal pespektif yanında, toplumsal gerçekliğin ancak "gerçeğin karmaşık bütünsellik içinde kavranabileceği"¹⁷ sonucuna ulaşmıştır. Romanların belli kalıplar içinde sıkışmamasını sağlayan en temel neden bu yaklaşım farklılığıdır. Kemal Tahir'in köye dair yazdığı romanların ayırt ediciliği hakkında Fatih Andı "bu romanlar, devir dışı kimi köy romancılarında gözlemlediğimiz üzere, Marksist düşüncenin doğurduğu hazır şablonların bir uyarlaması, bir savunu makamında hep söylenegeldiği gibi yalnızca köyün gerçeklerine işaret etmekle yetinen kalıpmetinler olmaktan çok öte, problemi ortaya koymayı amaçlayan, fakat aynı zamanda bu probleme tarihten aktüele taşınan bir süreç perspektifinden temellen- dirmeler araştırın eserlerdir"¹⁸ tespitinde bulunur.

Kemal Tahir'in köy algısı önemli ölçüde onu, Anadolu tarihi, gelenekleri içinde ve Osmanlı siyasal kültürünün ortaya çıkardığı kurumsal örgütlenme biçiminin karşılığı olarak değerlendirmesine dayanır. Nitekim bu çalışmada konu edilen romanlarda bu değerlendirme ile uyumlu olarak, köydeki toplumsal düzeni ayakta tutan belli kurumlar vardır. Bu kurumların en önemlisi yârenliktir. İki roman boyunca köyün yaşadığı değişim yarenlik kurumunun çözülmesi üzerinden gösterilir. Bu anlamda toplumsal değişimin yapısal belirleyicisi yârenlik kurumunun çözülmesidir. Yarenlik kurumunun çözülmesi ile evlilik ve din gibi kurumlar da değişecektir. Diğer yandan tarımsal yapıların çözülmesi ve köyün şehirle olan gurbetçilik ilişkisi köyün yaşadığı değişimde etkisi olan diğer faktörlerdir. Sağirdere-Körduman'da düğün merasimi ve yarenlik kurumunun çok detaylı anlatımı verilir. Düğün gibi toplumların gelenekgöreneklerinin ve adetlerinin açığa çıktığı kutlamalar köyün folklorik görünümünü hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Sağirdere-Körduman'ın bu anlamda halk bilimi çalışmaları için ayrı bir önemi vardır.¹⁹

Kemal Tahir'in köye bakışı nesnel bir gerçekliğe dayanmakla birlikte önemli bir kuramsal soyutlamadır. Romanlarda nedensel bağlantılar arasındaki dizini belli kurallara bağlaması sıradan gerçek ile belirleyici temel gerçek (somut tarihi gerçek) arasındaki ilişki ve ayrımı ortaya çıkarması açısından son derece önemlidir.²⁰ Bu özellik Sağirdere-Körduman romanlarında konu edilen köyün yaşadığı değişimin ana dinamiklerini belirlemek açısından önem arz etmektedir. Köyün içinde bulunduğu şartlara bakıldığında susuzluk sorunu yaşandığı, tarıma elverişli arazilerin azlığı ve tarım yapacak araçlardan yoksunluk ve köyden şehre göç gibi nedenlerle köydeki toplumsal yapının başkalaştığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan Kemal Tahir köyün yaşadığı değişimi sosyal kurumların zayıflaması üzerinden göstermektedir. Bu anlamda iki romanda da sayılan sebepler sıradan gerçek iken yârenlik kurumunun çözülmesi belirleyici temel gerçek olmaktadır.

16. Alemdar Yalçın, Çağdaş Türk Romanı 1946-2000, Akçağ Yay., Ankara, 2005, s. 154.

17. Osman Konuk, "Türk Sosyolojisi ve Türk Romanı: Paralel Bir Okumaya Giriş", Baykan Sezer'e Armağan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 490.

18. Fatih Andı, "Türk Romanında Köy ve Kemal Tahir", Baykan Sezer'e Armağan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 516.

19. Bkz. Kamuran Eronat, "Kemal Tahir'in Sağırdere ve Körduman Romanlarında Halkbilimi Öğeleri", Millî Folklor, Yıl: 17, Sayı: 65, 2005, ss. 94-101.

20. Ertan Eğribel, "Kemal Tahir'de Roman ve Toplum Gerçeği Açısından Yöntem", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 80-81.

Cumhuriyet dönemi, Osmanlı geleneksel toplum yapısında kırılmaların yaşandığı, değer sistemini ve davranış örüntülerini belirleyici yapı ve kurumların eski gücünden uzaklaşarak zayıfladığı adına toplumsal değişme, dediğimiz sürecin sancılı bir şekilde yaşandığı zaman dilimidir. Özellikle 1930'lar, Osmanlı düzeninin kurumlarının toplumun yaşam düzeni ile ilgili meşrulaştırıcı işlevini önemli ölçüde yitirdiği yıllardır. Osmanlı devlet yapısının siyasal kültürü, köy gibi küçük topluluklarda örgütlenme biçimini belirli kurumlar üzerinden sağlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin askerî- siyasi yapılanması içinde köy bu siyaseti destekleyen en önemli kurumdur. Köyün düzeni bu anlamda mevcut siyasi yapıyla uyumludur. Ancak yönetim işleriyle toplum arasındaki ayırım ve ikilik nedeniyle köyde toplumsal ilişkiler küçük toplulukların kendi kuralları, değerleri ve normlarıyla meşru belli yapılar içinde hareket etmelerini zorunlu kılmaktadır. Yarenlik kurumunun meşruiyeti bu bağlam içinde anlam kazanmaktadır.

Sağırdere ve Körduman Romanlarında Köy

Roman kurgusu içinde, adlarını yörenin coğrafi özelliklerinden alan Sağırdere ve Körduman'da olay örgüsü Çankırı'nın Kurşunlu ilçesinde bağlı Yamören köyünde geçer. Köyün bir deresi olan Sa- ğirdere ilk romana, köyün üzerinden eksik olmayan körduman da ikinci romana isim kaynağı olmuştur. Köyde Kulaksız ve Hocalar sülaleleri arasındaki husumet iki roman boyunca toplumsal ilişkilerdeki mesafeyi ve çatışmaların kaynağını belirleyen en önemli unsur olarak gösterilir. İki romanda da ana karakter olan Mustafa, sülalelerin Kulaksız tarafından olup 'Kulaksız'ın Mustafa' diye çağrılmaktadır. İki ailenin en önde temsilcileri Kulaksız'ın Yakup Ağa ve Hocalar'ın Hakkı Ağa'dır. Mustafa'nın babası olan Yakup Ağa ile Hocalar sülalesi arasında geçmişte yaşanan hadiseler dayalı bir düşmanlık vardır. Yakup Ağa'nın sahip olduğu bir tekenin Hocalar tarafından kaçırılıp kesilmesi olayına dayandırılan bu husumetin zorunlu taşıyıcıları Yakup Ağa'nın oğulları Mustafa ve Murat'tır. Eğitimi ve yaşam algısı bakımından ortalama köylü anlam dünyasının çok üzerinde olan Murat, babasının bu noktadaki beklentilerine cevap olamaz. Mustafa'nın ağabeyi olan Murat köyde aynı zamanda 'küçük başağa'lık da yapmaktadır. Mustafa ise yaşının küçük olması ve eğitimsizliği ile Yakup Ağa'nın karşı kabileye karşı sürdürdüğü husumette, umut bağladığı tek oç alma aracıdır. Oğlu Mustafa'nın Hocalar'ın Hakkı'nın ikinci eş olarak aldığı Ayşe'ye olan ilgisini kullanarak oç alma arayışını sürdüren Yakup Ağa nihayetinde bu amacına ulaşacaktır. Mustafa, Yakup Ağa'nın bu dileğini yerine getirecektir ancak bunun bedelini bir öküzünden olarak ödeyecektir. Sonuçta köydeki temel çatışma unsurları sadece form değiştirecek ancak husumet sürecektir.

Sağırdere-Körduman'da köy, kırsal yapıların çözülmesi sonrası içinde bulunduğu yeni koşulların ortaya çıkardığı sorunlarla baş etmede zorluk çekmekte Osmanlı toplumsal örgütlenme kültürünün karşılığı olan yârenlik kurumu etrafında ayakta kalmaya çalışmaktadır. Köylüler ağır

vergiler yüzünden sahip oldukları hayvanları sayımcılardan kaçırmak zorunda kalmakta, susuzluk sorunu ile mücadeleyi gölet yapımı gibi çabalarla aşmaya çalışmaktadır. Köylülerin ekilecek toprağının yetersizliği ve çoğunun bir çift öküz ve sabandan yoksun oluşu onları ortakçılık gibi uygulamalara sevk etmektedir. Büyük ölçüde ekonomik nedenlerle açıklanabilecek gurbetçilik köylünün yaşam döngüsünde deneyimlemek zorunda kaldığı aynı zamanda bu yolla şehirdeki yaşamı da öğrendiği önemli bir diğer olgudur. Sağirdere-Körduman romanlarında köyün içinde bulunduğu nesnel şartlar ortaya konmakta ancak yârenlik kurumu üzerinden köyün dönüşümünde temel dinamik olan toplumsal örgütlenme biçimindeki çözülmeye dikkat çekilmektedir.

Köyün varsıl ağalarının köy içindeki konumlanışı ve diğer köylü ile ilişkisi Hocalar'ın Hakkı ve Kulaksız'ın Yakup üzerinden gösterilir. Büyük Başağa Battal'ı tanıtırken önce köydeki geleneksel bir düzenleme ve denetim aracı olan yârenlik töresi anlatılır. Köyün biçimlenişinde belirleyici olan anlam sisteminin ne olduğu böylece açıklık kazanır. Dinî otoriteyi temsil eden Reşit Hoca ve modern okul öğretmeni Mahmut Hoca ve onun öğrencisi Murat köyde karşılığı ve etkisi olan önemli prototiplerdir. "Murat belki de okumanın getirdiği farklılıkla tipik köylü, Kemal Tahir'in köylüsü gibi davranmamakta, cinsellikte gevşeklik göstermediği gibi, birbirleriyle mücadelede de ilkel davranış biçimlerinden sıyrılmaya çalışmaktadır."²¹ Eşkiya Eğri Ahmet köylünün yaşam döngüsünde önemli yer tutan eşkiyalık olgusunu anlatmada kullanılır. Cemal Usta üzerinden, köy kökenli eğitilmiş birinin şehirdeki düşünce sistemi ve davranış pratiği gösterilir. Hocalar'ın Haşan, Hocalar kabilesinin, Kulaksız kabilesine olan düşmanlığını şehre taşıyan kişidir. Kulaksızın Mustafa romanlarda ana karakter olup ortalama bir köylü algısı, düşüncesi ve davranış örüntüsünü temsil eder. Topal İsmail, köy gibi geçimin beden gücüne dayalı olduğu yerlerde fiziksel zayıflığın ne gibi sıkıntılar yarattığı ve bu zayıflığın hangi mekanizmalarla (hırsızlıkta taşımayalalık) kapatıldığını ve Pelvan Vahit de köyde arkası ve kimsesi olmayan birinin başkalarınınca kullanılmasını, köydeki sahipsizlerin konumunu (hatta acı sonunu) göstermek için kullanılır. Kemal Tahir'in romanlarında tipler belli kişilerle idealize edilmediği gibi ideolojik indirgemelerle de betimlenmemiştir. Öğretmen, hoca ve muhtar gibi köylülerden rol ve statü olarak farklılaşan karakterler etkilerinin sınırlılıkları içinde değerlendirilmektedir.²² Sağirdere romanı ferefele eğlencesi ile başlar ve sonrasında düğün merasimi anlatılır. Düğün merasimi tüm detaylarıyla verilen bölümde köydeki evlilik şekli ve aile algısı büyük bir düzen içinde aktarılır. Yârenlik töresinin köylünün toplumsal yaşam pratiklerinin en ince detayına sirayet etmiş görünümü iki roman boyunca her ayrıntıda hissedilir.

Geleneksel Yapıların Çözülmesi: Yârenlik Töresi

Eski bir Ahi geleneğine ait olduğu bilgisi romanda verilen yârenlik töresi, belli normlara ve kurallara dayalı, geleneksel olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bir yapı içinde, köyün özellikle gençleri üzerinde denetim işlevi görmektedir. "Yâren, köyün ve gençlerin ahlakını koruyan, onları disiplin altında tutan fakat dışardan yönlendirme ile değil halkın içinden çıkmış demokratik örgütlenme biçimidir."²³ Yârenlik yazarın Sağirdere romanında dipnotla verdiği bilgiye göre "Çankırı köylerinde köy delikanlıları her sene bir "büyük başağa" (Buna "yiğitbaşı" da diyorlar) bir "küçük başağa", bir de çavuşbaşı seçerler. Bunlar delikanlıları çeker çevirir. Gittikçe değerini kaybeden eski bir Ahi yasası olsa gerek" diye betimlenir. (S.s. 46)". "Düğün yapanlardan, gücüne göre para alırsın. Delikanlıyı güzel güttü! Delikanlı birbirine tutkun olsun.

Eski töre bozulmasın." (K.s. 157). Bu ifadeler yârenlikte yeni başağa olarak seçilen Nail'e, töre gereği eskiden beri söylenegelen öğütlerdir. Yârenlik töresinin köy için anlamı töreyi bozmamak yani bu yolla sosyal yapıyı muhafaza etmektir. Geleneksel yapılar köylünün düzeni muhafaza etmede kullandığı en önemli enstrümandır. Köy gibi yaşamı idame ettirmenin sert koşullar içinde sürdüğü yapılarda yârenlik kurumu, önemli bir dayanışma ve iş birliği kaynağıdır: "Halit Ağa ile Osman Ağa'dan on lira alacağımız var. - Dursun. - Ferahlayınca verirler. - Sıkıştırmak gerekmez."(K.s. 153) ifadelerinden ekonomik gücü az olanların yârenlik kurumu tarafından desteklendiği görülür.

Sağirdere'de anlatıldığı hâli ile köyün, küçük ve büyük olmak üzere birer senelik aralarla seçilen başağaları yârenlik töresinin temsilcileridir. Köyün girdisi çıktısı, yapılacak düğünler, kırgınlıklar,

21. Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir'de Köy ve Köylülük", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 46.

22. Age, s. 45.

23. Alemdar Yalçın, Çağdaş Türk Romanı, Akçağ Yay., Ankara, 2005, s. 160.

töreye aykırı davrananlar hep bu mecliste görüşülüp karara bağlanmaktadır. Hem ekonomik hem de sosyal yönü olan yârenlik kurumu, köydeki kırgınlıkları sulha bağlamak yolu ile tesis edilmiş olan huzur ortamını muhafaza etmeye çalışır:Başağa dargınımız var? - Kim kime? - Pelvan Vahitle İsmail Ağa geçende ileri geri etmişler, duyduğuma göre konuşmazlarmış... - Peki! Dargınlık günah... Hadi delikanlı önünde barışsınlar bakalım." (K.s. 157). Köyde törenin dışında keyfi davranışlarda bulunmak yârene aykırı gelmek demek olduğundan hoş karşılanmaz ve karşılığı çeşitli ceza mekanizmaları ile derhal verilir. Sağirdere romanında taş ustası Hasan'ın bir dönem köyde küçük başağa seçildiği ancak delikanlı parası yediği için yârenden çıkarıldığı anlatılır: "Bu Haşan, köyde delikanlı üzerine küçük başağa seçildi. "Yapmayın, ceremesini çekersiniz" dedim, dinletemedim... Sonunda delikanlı parası yedi. Hasan'ı, bu yüzden yarene almazlar." (S.s. 276). Yârenlik yasaları kesin olup aksi davranışta bulunanları katı kurallara beklemektedir. Hatta bu mesafeli tutum Hasan'ın köyden şehre gitmek zorunda kalmasının nedeni olarak gösterilir. Yine Sağirdere'de Pelvan Vahit'e, yaptığı uygunsuz bir davranıştan ötürü (köpeği yaralamak) 'terbiye dayağı' adı ile sopa çekilir. Bu iki örnekte yârenlik kurumunun köydeki töreye aykırı davranışları karşılıksız bırakmadığı ve toplumsal düzeni rahatsız edecek tavır ve davranışlardan toplumun geri kalanını koruma refleksi sergilediği görülür.

Yârenlik kurumu, koyduğu kurallarla "kötü söz söylemek, kin tutmak, yalan söylemek, hile yapmak, kandırmaya yönelmek, hovardalık yapmak gibi" toplumda kanunen yasak olmadığı hâlde, yayılması ahlak ve maneviyat açısından sakıncalı eylemler yasaklanmıştır. Temel ilke olarak "açık ve kapalı" diye bir ilke benimsenmiştir. Açık olması gerekenler (alın, kalp, kapı ve sofrası), kapalı olması gerekenler (el, dil ve beldir) ve onlar da mana olarak haramdan, dedikodudan, yalandan, zinadan uzak durulması, sır saklanması ile ifade edilebilir. Yârenlik kurumunda aykırı davrananlar verilen çeşitli cezalarla terbiye edilmeye çalışılır. Verilen bu cezalarda sosyal içerik gözetilir. "Yarende kuralları, gelenekleri ihlal edenler için uygulanan üç tür ceza vardır. Bunlar çeşitli yörelerde farklılıklar taşısada öz olarak aynıdır. Cezalar şu şekilde uygulanır: 1-İhtar; 2-Ziyafet veya yardım cezası. Ceza alan kişi yarenlere mükellef bir ziyafet

verir. Bazı yerlerde de bir yoksulun kışlık ihtiyacı (odun, kömür, yiyecek, giyecek) alınır; 3- Kovma (çeşitli yerlerde dayak/falaka da) bir ceza biçimi olarak uygulanmaktadır. Kovulma en ağır cezadır ve çok nadir uygulanır. Kovulan kişiye kovulduğu yüzüne söylenmez. Yarende bulunanların ayakkabıları karmakarışık bir şekilde kapı önünde bir yerde toplanır. Yalnızca kovulanın ayakkabısı düzgün bir şekilde yanına mum, çıra ya da fener yakılarak bir kenara bırakılır. Kişi bu durumdan kovulduğunu anlar. Kovulmanın yarattığı sonuçlar çok ağırdır. Suç işleyip Yarenden kovulan biriyle kimse kız alıp vermez, alışveriş yapmaz. Yarenden kovulan kişi bir nevi toplumsal aforozu uğrayarak, yaşadığı kenti terk etmek zorunda kalır."24 Körduman'da yârenden çıkarılan Hasan'ın durumunun görüşüldüğü mecliste bu sahneler aynen tekrarlanır: "Para yedi utanmadı, delikanlıları birbirine katacağı, utanmadı. Bir de sonunda kalktı, aramıza geldi; şuraya oturdu. Yoluyla, "Kalk git" dedik, aldırılmaz. Ayakkaplarını önüne çevirdik, aldırılmaz... Yamaklar süpürge ile önünü süpürdüler. Sopa yiyeceğini aklı kesmeden defolmadı. Hey Allah! Adam kısmisi, önüne ayak- kapları çevrilir de sıçrayıp gitmez mi? Ben böyle utanmaz görmedim." (K.s. 152). Sağırdere'de Küçük Başağa Murat gençler üzerinde önemli bir saygı ve otorite kaynağıdır. Mustafa, aynı zamanda ağabeyi de olan Murat'ın başağalığı döneminde köyde ona duyduğu saygı ve korkudan herhangi bir uygunsuz davranışta bulunmayacaktır. Mustafa'nın Ayşe ile olan diyalogunda geçen: "Murat Ağama derim! "Mustafa bana bi etmediğini komadı" derim... Murat Ağasının ismi geçer geçmez Mustafa

24. <http://www.zeybekoloji.com>.

korkuyla bakındı." (S.s. 67) ifadelerinden bu çekince açıkça görülebilir. Nitekim Mustafa elde etmeyi çok istediği Ayşe'yle ilişkisini Sağırdere'de daha fazla ilerletemeyecek ancak Körduman'da değişen yârenin, düzeni muhafaza etmede azalan gücünün ortaya çıkardığı başıboşluk döneminde, babasının da öç almak için yönlendirmesiyle birlikte istediğini yapabilecektir.

Yârenlik meclisinde 'başaga' seçme zamanı büyük bir ritüel olarak tüm detayları ile Körduman'da anlatılır: "Yamören köyünün on üç yaşından otuz yaşına kadar bütün gençleri "başaga"ları seçmek için Himmət Çavuş'un odasında toplanmışlardı"(K.s. 150). Seçim için toplananlar yine töreye uygun olarak aralarında sessize konuşmaktadırlar. Oturma şekli rasgele değil bir düzene bağlıdır: "Kapıdan girince sağa düşen sedirin baş tarafında Büyük Başaga Battal, onun karşısına, sol sedirin başına da Küçük Başaga Murat kurulmuştu" (S.s. 150). Oturma düzeninin yanında oturma şekli de bir o kadar önemlidir. Başağanın oturma şekli taklit edilir, kesinlikle keyfi davranılmaz. Belli bir oturma şeklinde sabitlenen başağanın bu hâli ile diğerlerine bir mesaj verdiği anlaşılmaktadır: "Yorulmaz. Başaga, yorulsa da, sık değiştirmeyecek bacağı... Delikanlı terbiyesidir bu" (K.s. 151). Sağırdere romanında delikanlı parası yediği için yarenden çıkarılan Hasan'ın bu mecliste bağışlanması konu edilmektedir: "Gelin bağışlayalım. O da bizim köylümüz. Sevaptır. Üç yıldan beri dışarıda... "Bir Hasan'ı terbiyeye alamamışlar!" diyerek lafımızı etmekte komşu köyler..." (K.s. 151-152). Ancak yârenlik geleneği böyle kabahatlerin affını öyle kolay görmemektedir. Sonuçta Haşan için bir yıl daha bağışlanmaması kararı çıkacaktır. Hasan'ın yârenlikten çıkartılıp en ağır ceza olan dışlama cezası almasına sebep olan eylemlere bakıldığında yârenlik töresinin hangi durumlarda katı tutumlar sergilediği açıklık kazanır: "Haşan bağışlanır mı imiş? Başaga yaptık, başımıza çıkardık, delikanlı parası yedi. Fazladan ötekini, berikini, birbirine düşürdü. Az kalsın, köy delikanlısı iki bölük olacaktı" (K.s. 151). Bu örnekle yârenlik töresinin bu tarz davranışlara karşı katılığının 'düzen

bozulmasının'anlayışıyla belirlendiği görülmektedir.

Aynı meclisin anlatıldığı bölümde geçen: "Yaren'in de tadı yok Ömer Ağa... Nerde eski Yarenler! Eskiden Yaren iyi imiş bakma şimdi... Bacağım uyuştu. Dizinin birini dikip oturacaksın. Başağının keyfi bilir... Başağa delikanlının bacağından başka şeye karışamaz olmuş. Bir de gençler mutlaka birbirine 'Ağa' diyecek. Dışarıda ana avrat sövüşenler, içeride "Ağa gel", "Ağa git" (K.s. 162) ifadeleri yârenlik töresinin sosyal etkisinin ve denetleme gücünün önemli ölçüde zayıfladığını göstermektedir. Özetle, köyde önemli bir denetim mekanizması işlevi görmesi beklenen yârenlik meclisinin giderek şekilden ibaret kaldığı Sağırdere'de zayıflayan formları ile alttan alta hissettirilir. Körduman'da ise yârendeki Küçük Başağa Murat'ın değişmesi ile bireysel bir çaba ile köyde sağlanmaya çalışılan huzur ortamı "elli yıldan beri öldürme görmemiş köy" özelliğini Pelvan Vahit'in Mustafa tarafından öldürülesi ile yitirecektir. Köy toplumunda evlilik, din gibi diğer kurumların da bozulmadan yaşaması yârenlik kurumunun güçlü olmasına bağlıdır. Nitekim Körduman'da yârenlik kurumunun çözülmesi diğer kurumların da bundan zarar görmesine yol açacak, nihayetinde toplumsal yapıdaki düzen ortamı yerini başıboşluğa bırakacaktır.

Düğün, Evlilik ve Cinsellik

Toplumların yaşamlarında geçiş dönemlerinden biri olarak kabul edilen evlilik için yapılan düğünler, bir kuşak tarafından uyulan ve diğer kuşağa bozulmadan aktarılan gelenek ve göreneklerin neler olduğunu görmek bakımından dikkat çekicidir.²⁵ Sağırdere'de bir düğün merasimi tüm detayları ile verilirken düğün üzerinden köyün gelenek ve görenekleri, moda algısı, âdetleri en ince

25. Erman Artun, Türk Halkbilimi, Kıtabevi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 166.

ayrıntısına kadar büyük bir kurallar manzumesi bütünlüğü içinde anlatılır. Düğünün aşamaları anlatılırken köyün o dönemde bu merasimi gerçekleştirmede, içinde sosyalleştiği toplumun benimsediği değer sistemine olan bağlılığı da ortaya konur. Sağırdere'de düğün, önemli ölçüde dinî ritüellere bağlı olarak gerçekleştirilir. Cami, cami hocası ve dua, düğünün başlangıcından bitimine merasime eşlik eden temel unsurlardır.

Başağası Battal Ağa'nın düğünü, Reşit Hoca'nın güvey evinde yaptırdığı dua ile başlar. Hemen her aşaması çok ince esaslara bağlı bu düğün merasiminde içinde kuru üzüm, incirler, kurabiyeler olan kalburlar taşınmaktadır. "Merdiven kapısından önce başlarında birer kalbur taşıyan altı çocuk çıktı" (S.s. 93). Bunun sonrasında bal şerbeti sunumu vardır. Orada da bir düzen göze çarpar. Önce Reşit Hoca, sonra ihtiyarlar, sonra gençler, daha sonra da çocuklar şerbetten içmektedir. Düğün alayı daha sonra köyün içinden geçerek camiye gidecektir ancak köylü, başını Reşit Hoca'nın çektiği düğün alayının yolunu keserek "Bizim eve de buyurun! Biz de kalbur hazırladık!" dediklerinden alay pek yavaş ilerlemektedir (S.s. 95). Kalbur hazırlanan evlerin kapısının önünde durularak dua edilir sonra camide bitecek olan yola devam edilir. "Orta mahalleden, Aşağı mahalleye ininceye kadar, kalbur taşıyan çocukların sayısı on bire çıktı" (S.s. 95). Nihayetinde onbeşe ulaşan bu sayının içinde Hocalar'ın Hakkı'nın kalburunun olmaması yadırganır. Güvey Battal'ın sağdıcı Murat'tır. Sağdıcın da düğün sürecince ne yapacağı belirlidir. "Cami kapısında sağdıç hazır olmalı" (S.s. 98). "Reşit Hoca yaşlılarla beraber güveyi alıp camiye girince Murat kalburları bir araya topladı. Lelebileri, incirleri, üzümle, kurabiyeleri,

kavurgaları cinsi cinsine ayırdı. Bir kısmını itişip kakışan çocuklara dağıttı. Camiden çıkacaklara verilecekleri böldü, gerisini, dibek yerine götürmek üzere iki delikanlıya teslim etti" (S.s. 99). Güvey evine tekrar dönen düğün alayı şimdi de güvey evinden başlayıp dibek taşında bitecek olan ekin çuvalı taşıma merasimini izlemektedir: "Ekin çuvalını dibek taşının yanına indiren Battal, dalgın dalgın Reşit Hoca'nın okuduğu duayı dinliyordu. Yüzü ter içinde kalmıştı. Dua bitince oğlan babası, çuvalın ağzını açtı. Dibeğe biraz buğday koyup üzerine su döktü. Ağaç tokmağı oğlunun eline verdi: -Haydi oğlum bismillah de, Ekinin bol olsun" (S.s. 103). Battal'dan sonra sağdıcı Murat ve köyün diğer delikanlıları da dibek dövme merasimine katılırlar. Bu bölümde Mustafa'nın sevdiği kız Ayşe'nin evli olan Hocalar'ın Hakkı'ya verilmesi hâlinde düğününde dibeklerinin dövül- meyeceği bilgisi de verilir. Köyün töresinde böyle bir uygulama olduğunu: "Kuma üstüne gittiklerinden dibekleri dövülmeyecek" ifadelerinden anlıyoruz. (S.s. 106). Düğün bir hafta sürecektir. Düğünde bir diğer unsur evlenenin delikanlı parası olarak belirlenen miktarı vermesidir: "-Başağa dedin de aklıma geldi, Battal Ağa kaç lira delikanlı parası vermiş? -Bilmem... On beş lira vermiştir. Yasası on lira... Ama yiğitbaşı olduğundan fazla verir. Ne dersin abla?" (S.s. 110). Salı günü başlayan düğün, 'gerdek cuması'na gelindiğinde nihayetlenir. Güvey evine yaklaşan gelini şimdi de güveyin annesi karşılamakta, gelin yaklaştıkça eteğindeki buğdayı saçmaktadır. Burada da niyet, uğur ve dirliktir.

Özellikle düğünlerde eğlence tertip edip oyun oynamak önemli bir gelenekgöreendir. Sağırdere'de Battal Ağa'nın düğününde Sinsin oyunu şöyle anlatılmaktadır: "Sinsin oyunu epey kızıışmıştı. Orta yerde çam dallarıyla yakılan kocaman ateşi Yamören'in yakın köylerin delikanlıları çevirmişlerdi... Bir delikanlı, sol elini havada sallayarak sıradan çıktı. Davullarının sesine ayak uydurarak ateşe doğru koştu. Sağ elini, arkasına koymuştu. Bazen bir ayağının, bazen öteki ayağının üzerinde yükseliyor, iki yana sallanıyordu... Oyunda arkadan saldırmak yoktu. Bunun için ortaya çıkan delikanlı, yalnız önüne bakıyor, yanlarını kollayarak ayak oyunları yapıyordu... Candarma Nail sıradan fişek gibi koptu. Ateşin üzerinden sıçradığı için oyuncuyu şaşırtmış, sıraya yetişinceye kadar sırtına üç tokat yetiştirmişti. Çocuklar sevinçle bağıştılar." (S.s. 117-118). Görüldüğü üzere bu oyunda belirli kurallara uymak önemlidir. Pelvan Vahit'in Mustafa'ya "Ne dersin, şunun üzerine gidip bir pelvan sillesi yapıştırayım mı?" (S.s. 118) demesi üzerine önemli bir norm daha ortaya çıkar: "Bir kabile arasında Sinsin dövüşü ayıptır. Sen ona vurursun. O sana vurur. Yavan köyün delikanlısı gibi... Rezillik." (S.s. 118). Gerdek günü düğün merasimi arasında göze çarpan bir diğer unsur köçeklerdir. Köçeklerin de oyunundan sonra güvey tarafı gelini ister: "Kapıyı açın, bir sözümüz var!" sözüne karşılık alamayınca "Canım, bir pankanot daha olsun - Benden de bir lira geliyor." (S.s. 128) diye teklifte artış yapılır ve nihayetinde kapı açılır. "Gelin iniyor, hayvanı çekin!" sözü üzerine "Gümüşlü Osmanlı eğeri vurulmuş hayvan" kapıya getirilir (S.s. 128). Burada da birtakım görenekler devreye girer: "Kızın babası avluda durmuştu. Mustafa'nın başı üzerinden iki avuç bozuk para, iki avuç boyalı şeker serpti. Silahlar sık sık atılıyor, arkadaki kaşık seslerinden, köçeklerin hem yürüyüp hem oynadıkları anlaşılıyordu." (S.s. 128). Düğün alayın bir sonraki durağı camidir. Gelini kapıda karşılayan Reşit Hoca 'dua türküsü' okumaktadır. "Gelini, caminin çevresinde üç kere dolaştırmak" (S.s. 129) işlemini de tamamlanınca düğün alayı oğlan evine yönelir: "Gelin önde, davulzurna arkada, alay Aşağı mahalleye doğru yavaş yavaş yürüdü... Yolun iki tarafında, avluların kapısında bekleyen koca karılar, üzerine avuç avuç buğday, arpa serperek bağıyorlardı: -Uğurlu, bereketli olsun!/-Ağzınızın tadı bozulmasın." (S.s. 130). Başlangıcından

bitimine caminin merkezde olduğu düğün merasiminin anlatımı, din kurumunun toplumsal yapı içindeki yerinin önemini göstermektedir.

Gelinlerden, evlendikten sonra yaşayacağı evde sadece kocasına değil, kocasının annesi, babası ve kardeşlerine de hizmet etmesi beklenir. Mustafa'nın ağabeyi Murat'ın evlendiği Feride'nin Mustafa'ya karşı olan yükümlülükleri şöyle anlatılır: "Feride bundan böyle sizin evin kızı... Bu akşamdan sonra anası babası öldü demektir. Kız kısmı karnını doyuracağı yerin malı... Geceleri odadan gelmeni bekleyecek... Sen yatmadan yatmayacak. Senin bundan sonra hizmetini hep gelin görür." (S.s. 170). Kadının toplumsal rolü içindeki yeri çoğu kez kocasından sonra gelmektedir. Kadınların köy işlerinde en önde çalıştırılmalarına rağmen sofraya birlikte oturmadıkları ancak bu anlayışın Yakup Ağa'nın gelinini sofrada yanına oturtması davranışıyla değişmeye başladığı anlaşılmaktadır: "Feride (Murat'ın karısı), "Kaynatam beni ekmek yemeğe oturtmakta..." diye salınmaktaymış" (K.s. 62-63) cümlelerinden ve "Gelini sofraya oturtmakta... Yakında alır Cumhuriyet balosuna götürmezse, nah bıyıkları kazıtırım." (K.s. 165) ifadelerinden Yakup Ağa'nın bu tutumunun köylü için yadırgatıcı olduğu kadar köy için de önemli bir değişiklik olduğu görülmektedir.

Sağirdere'de düğün merasimi ile birlikte evlilik kurumu toplumsal yapının çekirdek birimi olarak ele alınır. Sağirdere'de kadın erkek arasındaki ilişkiyi düzenleyen evlilik kurumudur. Yârenlik töresinin gereği diğer ilişkilerde olduğu gibi kadın-erkek arasındaki ilişki de belirlenen kurallar çerçevesinde gerçekleşmelidir. Körduman'da ise evlilik ve düğün gibi formlar ortadan kalkar ve ilişkiler yaygın bir cinsellik ağında cereyan etmeye başlar. Kadın-erkek arasındaki münasebetin evlilik kurumu meşruiyetinden çıkıp, yerini cinsel birlikteliğin keyfiliğine bırakması, Yârenlik töresinin etkisinin zayıflaması sonucudur. Köyün özellikle gençleri üzerinde etkisi olan Yârenlik, Murat'ın başağalığı döneminde başta Mustafa olmak üzere gençlerin cinsel isteklerini meşru kanallar içinde sınırlandırmalarını sağlayabilmiştir. Köyün gençlerinin kadınlara karşı aşın ilgisi ve cinsellikte gösterdiği zayıflık Murat'ı 'küçük başağalıkta zorlayan en önemli unsurdur. İki sene yârende 'küçük başağalık görevini yerine getiren Murat, Kastamonu'ya eğitim kursuna gitmesini ve Sımcık'ta tren işçiliği yapmasını bahane göstererek bu görevi bırakır. Yârenlikteki yeni seçimde 'küçük başağanın (Nail) değişmesi köyde biriken bireysel heveslerin açığa çıkmasına neden olur. Gençler ilk iş olarak bir kadın getirip oynatmak isterler. Seçilen yeni küçük başağanın kişiliği bu isteği yerine getirmeye elverişlidir. Oynatmaya getirilen kadın aynı zamanda köyün delikanlılarının birlikte olacağı kadındır. Murat bu noktada taktik davranarak köye "illetli kadın" getirmiş böylelikle gençlerin getirilen kadınla birlikte olmasını engellemiştir. Yeni 'küçük başağalık' denetimi elinde tutmakta zayıflık gösterince, yârenlik terbiyesinin getirdiği ahlaki normlara bağlı kalmakta güçlük çeken gençlerin tamamen kendi arzuları doğrultusunda hareket etmeleri mümkün hâle gelir. Aralarında husumet olan Mustafa ve Pelvan Vahit'in, yâren terbiyesi içinde barışmak yerine iyice zıtlaşması ve nihayetinde Mustafa'nın Vahit'i öldürmesi ile gelen acı son köyde geleneksel kurumların zayıflamasının yarattığı boşluğun ne gibi hadiseler ortaya çıkardığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Köylüye Biçim Verme Aracı Olarak Eğitim

Köylülerin anlam dünyasını oluşturan değerler sistemini çözümlmek, düşüncelerini ve davranışlarını anlamak bakımından önemlidir. "Köylünün hayatını yöneten kurallar, Anadolu'da eski medeniyetlerden kalma inançlar, Orta Asya'dan göç eden Türklerle gelen ve İslamiyet'in

yayıllından çok sonra eklenen yeni itikatlar ve geleneklerin karışımından meydana gelen bir değerler ve inançlar sistemidir".²⁶ Bu yüzden köylülerin düşünceleri ve davranışları zaman zaman dinî öğretilerle şekillendiği gibi zaman da hurafeler ve batıl inançlarla veya geleneklerle de biçimlenebilmektedir. Cumhuriyetin kurulmasından kısa süre sonra yapılan inkılapların hedefi geleneksel yapıların modern araçlarla dönüştürülmesidir. Bu dönemde köylüyü aydınlatma ve dönüştürme projesinin karşılığı olarak bir dizi gelişme yaşanır. Modern değerler sistemini, geleneksel yapıların yerine ikame etmek söz konusu köy olunca kolay değildir. Bu durum Cumhuriyet yönetimi önünde ciddi bir sorun olarak durmaktadır. Bu sorunu aşma yollarının en önemlisi köylüyü bir öğretmen vasıtası ile eğiterek aydınlatmak, 'mesnetsiz inanışlarından arındırmak ve yeni değerleri benimsetmektir.

Sadece dinî eğitimin verildiği Yamören köyünde okul bulunmamaktadır. Bir zamanlar yapılmıştır ancak bakımsızlık ve ilgisizlikten yıkılmıştır. Murat'tan başka köylülerin, Reşit Hoca'dan aldıkları dinî eğitimin dışında herhangi bir eğitimi yoktur. Murat, Kurşunlu'daki beş senelik ilkokulu bitirmiş ve öğretmen yetiştirme kursuna devam etmektedir. Murat'ın öğretmeni de Mahmut Hoca'dır. Sağırdere'de köylünün modern eğitime bakışı geçmişte Eşkiya Eğri Ahmet'in ilçeye gönderilen bir öğretmeni köye getirip meydana oynatması üzerinden verilir. Bir eğlence anlayışı içinde değerlendirilen bu olay köylünün o dönem öğretmene bakışındaki mesafeyi de göstermesi açısından dikkat çekicidir. Olayın bir başka boyutu bunu yapan Eşkiya Eğri Ahmet'in bu ve benzeri davranışlarıyla köylüde hayranlık uyandırmasıdır. Bu olay, eşkiyaların bu dönemde devletin toplum içinde temsilcileri saydıkları öğretmen ve subaylara karşı aldığı tavrı anlamak bakımından önemlidir. Köylünün eğitim algısı köy yerinde kendisine güç ve prestij kazandırdığı ölçüde meşruiyet kazanır. Kulaksızın Yakup Ağa'nın oğlu olan Murat'ın bu anlamda eğitimi köy için bir anlam ifade etmemektedir. Yakup Ağa, Murat'tan köyde muhtar olmasını beklerken onun eğitimine öğretmen kursundan devam edip öğretmen olmayı seçmesi Yakup Ağa'nın en büyük hayal kırıklığıdır. Murat'tan bu beklentisini gerçekleştiremeyen Yakup Ağa şimdi de Mustafa'nın okuyup köye Muhtar olmasını istemektedir. Yakup Ağa, Murat'ın 'küçük başağalığı bırakmasına kızdığı gibi kardeşi Mustafa'yı bu göreve önermemesine de sinirlenmiştir. Murat'ın yerine seçilen 'küçük başağalığı Nail'dir. Nail ise Hocalar sülale- sindendir. Yakup Ağa'nın eğitime bakışı köydeki güç mekanizmaları üzerindedir.

Murat'ın, Körduman'da Kastamonu'ya öğretmenlik kursuna gittiği bilgisi verilir. O dönem için

26. Kemal Karpat, Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 103.

köy öğretmeni yetiştirme kurslarının "köylüyü devrimci, laik ve cumhuriyetçi inançlarla yetiştirmek ve bunları köylüye benimsetmek; köylünün sosyal hayatında ekili olabilmek, medeni kanunun hükümlerini köyde hâkim kılmak, modern görgü kurallarını köylüye öğretmek; köyün ekonomik hayatını etkileyebilmek, ileri tarım yöntemlerini, pazar ilişkilerini onlara anlatmak" gibi hedeflerle açıldığı görülmektedir. İlk kez 1936'da Eskişehir'de açılan bu kurslar zamanla diğer illere de yayılır. 1938'de Eskişehir, Edirne, Kocaeli, Erzincan, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Manisa ve Malatya'da toplam 11 öğretmen kursu açılmıştır.²⁷ "Yeni köy ve köylünün yaratılması daha en başından bir siyasi projedir. Hem öğretmen kursları hem de köy enstitüleri bu projenin, 'dönüştürme' işlevini yerine getirecek araçlar olarak kurgulanmışlardır. Yine her

ikisinin de dönüştürme nesnesi, çocuğuyla, yetişkiniyle tüm köylülerdir. Yani burada söz konusu olan bir öğretim hamlesi yapmaktan ziyade, bütün olarak köylüyü bir siyasi proje kapsamında, dönüştürme esasında eğitmektir".²⁸

Köylülere yeni teknikler öğretmenin yöntemi olarak düşünülen köy eğitmeni yetiştirme kurslarının o dönem şartlarında köydeki etkisi Murat ve Hocalar'ın Hakkı ilişkisi üzerinden gösterilir. Yağışların az olması sebebi ile mağdur olan köylünün kötü iklim koşullarında ekinleri yanmıştır. Tüm köylü bu durum karşısında hiçbir şey yapamamanın verdiği çaresizlikle umutsuz beklerken, Hocalar'ın Hakkı ekilmiş tarlaları sürerek yeniden ekme yoluna gider. Körduman'da bu sahne şöyle anlatılır: "Fukaralar çaresizlik içinde boyunlarını bükmüşler, "Topraktan ve Allah'tan köylü kısmı umut kesmeyecek!" diyorlardı. Yamören'e kalsa, için için kan ağlayarak, elleri böğründe ilk yazı bekleyecekti. Ama Hocaların Hakkı, bir sabah köyü allak bullak eden bir işe başlayıverdi. Korucu Ali içeri girip, "Hakkı, ekilmiş tarlaları sürüyor" dediği zaman muhtar odasında bağdaшта oturanlar hep birden, "ya Allah!" diyerek diz üstüne kalktılar." (K.s. 322). Mustafa'nın bunu neden yaptığı sorması üzerine ise "Benim aklım kitap akli! Murat Ağan bir kitapta okutmuştu geçen yıl... Yanan ekinin tarlası yorgun olmazmış. Bu da nadas yerini tutar diye kitaba yazmışlar. Anladın mı?" (K.s. 330). Tarlaları yeniden sürüp buğday eken Hocalar'ın Hakkı köyde bir ilk daha yapıp evin damında kavak fidanı yetiştirmeye girişir: "Ankara'da ağaç bayramı icat olmuş. Ya biz neciyiz?" (K.s. 323).

Köylüyü aydınlatma ve dönüştürme düşüncesinin karşılık bulduğu bir diğer alan da dindir. Cumhuriyet, okul ve öğretmenleri Osmanlı'nın hoca ve cami ilişkisinin yerine ikame etmek istemektedir. Din kurumunun toplumsal etkisinin sınırlandırılması amacıyla modern eğitim sisteminin bir parçası olarak konumlandırılması hedeflenmektedir. Bu hedefi gerçekleştirmek için birtakım yapısal düzenlemeler gereklidir.²⁵ Ezanın Arapça okunmasının yasaklanıp Türkçe okutulması, dönemin laik uygulamalarının en dikkati çeken örneğidir. Sağırdere'de geleneksel kurumların etkisinin güçlü olduğu dönemde ezanın Arapça okunduğu: "Allahü ekber.. Allahü ekber! Anladık Amca" (S.s. 98), Körduman'da ise Cumhuriyet yönetiminin laik uygulamalarının köyde de karşılık bulduğunun yansıması olarak ezanın Türkçe okunmaya başlandığı "Reşit Hoca "Tanrı Uludur" diye bağırmaya başlayınca" (K.s. 223) bilgisinin, diğer geleneksel kurumların etkisinin zayıflamasına paralel olarak verilmesi dikkati çeken bir diğer unsurdur. Reşit Hoca'nın köyde din eğitimi verdiği ancak bunun gizlice yapıldığının da altı çizilir: "Reşit Hoca'nın Yamören çocuklarına hükümetten gizli namaz duaları, eski

27. Mustafa Ergün, "öğretmen Yetiştirme Tarihimize Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları", öğretmen Okullarının 160. Yılı, 2008, Ankara, s. 76.

28. Çiğdem Erdem, "Cumhuriyet Yönetiminin 1930'lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte 'Dönüşüm'ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak Köy Eğitmen Kursları", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2008, Sayı: 10/3, s. 190.

29. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Esmâ Torun, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Laiklik Uygulamaları: Değişimin İlk İşaretleri", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 2002, Sayı 29-

30. Mayıs-Kasım, ss. 143-158.

yazı öğrettiği ev" (K.s. 73) cümlesinden o dönemiçin dinî eğitimin verilmesinin yasaklandığı ve modern eğitime geçildiği ancak gizli de olsa sürdüğü anlaşılmaktadır.

Kırsal Yapının Çözülmesi: Köyden Şehre Göç

Köyden şehre göç etmeyi gerekli kılan şartlara bakıldığında, bunun nedenlerinin tarımsal yapının çözülmesi olarak özetlenebilecek bir sürecin sonucu olarak gerçekleştiği görülür. Susuzluk ve üretim araçlarına sahip olacak ekonomik güçten yoksunluk köylünün geçimlik ekonomisini sınırlandırmaktadır. Böyle olunca, ek kazanç amacıyla şehre dönem dönem çalışmaya gidip para biriktirmek zorunludur. Köylüyü, Osmanlı geleneksel yapısındaki tarımsal üretimin temel dinamiği konumundan çıkartıp şehre göç etmeye iten faktörleri, tarihsel arka planı ile değerlendirmek açıklayıcı olur. Halil İnalçık'ın dediğine göre "1950'ye kadar varlığını koruyan küçük köylü aile işletmelerine dayanan sosyoekonomik yapıyı, Osmanlı miri toprak rejimi ve çift hane sistemine borçluyuz".³⁰ Ancak bu tarihten sonra traktörün yaygınlaşması ve tarıma pazar ekonomisinin girişı ile başlayan köklü bir değişim meydana gelecektir. Bu durumda 1930'lar sonrası köyü Osmanlı toplumsal örgütlenmesinin bir karşılığı içinde değerlendirmek isabetli olacaktır. Osmanlı ekonomik yapısı büyük oranda tarıma dayanmaktadır. Bu yapıda toprak devlettir. Köylü devletin belirlediği toprağın sürekli işleyicisidir. Köylü üretime katılarak devlete yük olmamakta, devlet de tarımın sürmesi için başta güvenlik olmak üzere üretim koşullarını sağlamaktadır. Devletin köydeki görevli memuru sipahi bu düzenin yürümesini sağlamakla yükümlüdür. Bu yapının değişmesi 1858 tarihli Arazi Kanunu'nun çıkarılması ile başlar.³¹ Bu düzenleme ile toprağı işleyen köylüye kolaylıklar sağlanarak nihayetinde köylünün işlenen topraklar üzerindeki hakkı yasalastırılır. Kısaca bu yasa ile devlete ait bir toprak parçasını işleyen köylü on yıl öşür ödedikten sonra toprak sahibi olabilecektir. Bu durumun yarattığı sonuçlara bakıldığında köylünün konumu güçlenirken toprak mülkiyeti de pazar ilişkilerine açılmış olmaktadır. Bu da toprağın fiilen satılabilir olması demektir.³² İkinci önemli değişiklik 1925'te öşürün kaldırılmasıyla yaşanır. 1929 ekonomik buhranı tarımsal kesimde fiyatların ve gelirlerin aşağı çekilmesini zorunlu kılmıştır. Borçlanan köylü bu dönemde -ağalar, tefeciler- insafına kalmıştır. Öşürün kaldırılması ardından konulan sabit vergiler bu dönemde köylü için ek bir yük hâline gelince toprak ve hayvan vergilerini ödeyemeyen köylü, ya hayvanlarını kesmiş ya da satmış ve ortaklık yapmak zorunda kalmıştır.³³

Köyde bir çift öküze ve karasabana sahip olmak büyük bir meseledir. Köyün önde gelenlerinden biri olmasına rağmen Körduman'da Yakup Ağa'nın bir çift öküze ömründe ilk kez sahip olduğu anlatılırken, ancak bundan sonra kendisinin ağa olarak görüleceğinden bahseder. Bir çift öküze sahip olmak ağa olmaya yetecek kadar önemli ve değerlidir. Buna sahip olmayan köylüler, topraklarını yarıcı olarak vermek durumundadırlar. Toprakları olsa bile köylünün büyük çoğunluğu üretim araçlarından yoksundur. 'Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu' üzerine Şevket Pamukla birlikte bir çalışma yapan Çağlar Keyder bu noktanın altını çizerek şu saptamayı yapar: "Eğer açılmaya hazır toprak varsa, köylü niçin kendi toprağında üretime geçmektense, gidip ağanın toprağında kiracı veya ortakçı olarak çalışsın? Burada verilecek cevap basit: Çünkü köylünün hayvanı ve hatta sabanı yok. Bu koşullarda ağanın ağalığı çeki hayvanlarını tekeline bulundurmasından kaynaklanmak-

30. Halil İnalçık, "Köy, Köylü ve İmparatorluk" Osmanlı İmparatorluğu, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 1.

31. Recep Ertürk, Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları, İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1997, s. 18.

32. Çağlar Keyder, Toplumsal Tarih Çalışmaları, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 264.

33. Age, s. 273.

taydı... Köylü bir çift öküz ve bir saban alacak kadar para biriktiremediği için ortakçı ve kiracı olmak zorunda kalıyordu.. Bu koşullarda gerekli olan, toprak reformu değil öküz reformuydu."34 Çiftçiyi topraklandırma kanunu, ancak tarıma traktörün girmesi ile anlam kazanacaktır.35

"Gurbet yaban... Geçim zoru olmasa köylü kısmı gurbette bir gün duramaz" (K.s. 35). Mustafa ile ağabeyi Murat arasında geçen bu diyalogda, Murat'ın Mustafa'ya verdiği yanıt, göçün nedeninin zorunluluk olduğunu ortaya koyar. Kemal Tahir'in köylünün otarşik (kendi kendine yeterli) olmadığı saptaması da bu görüşü destekler: "(Otarşik kavramı) Bizim köyümüzü belirlemek için kolayca kullanılamaz. Bizim köy topluluklarımızda, orta köylülüğün yüzde doksanını üstünde çalıştığı toprak, yılın on iki ayı doyurmaz. Her ev bir iki insanını, her yıl belli süre için gurbete salmak, yaşa- ; ması için zorunlu ihtiyaçlarını, bunların kazancıyla kapatmak zorundadır."36 Köyün şehirle gurbetçilik üzerinden kurduğu ilişki köy yaşamını eski ilkelerle benimseme tutumunu zayıflatan bir diğer etkidir. Bir mevsimik göç biçimi olan gurbetçilik olgusunun en önemli sonucu köy insanının dış dünyayla temasını sağlayarak ona, köyünü, kendi hayatını etkileyen koşulları yorumlama yetisi kazandırmasıdır.37 Mustafa'nın, bu tespiti paralel olarak gittiği Ankara'da birçok yeniliği farkederek köydeki yaşamı şehirle kıyaslamaya başladığı görülür. "Mustafa, gurbete çıkan Yamörenlilerin köye dönüşlerinde mutlak, alafranga saat kullandıklarını, zipka yerine pantolon giydiklerini hatırlayarak saatim çıkardı... Haydi, saati olan alafrangaya düzeltsin! Ankara'da imam saati sökmez... Adama gülerler" (S.s. 188) ifadelerinden şehirdeki yaşamın köyden farklı değişkenlerle tanımlandığı anlaşıl- j maktadır.

Köyün şehirle olan ilişkisinde temel belirleyici sadece ekonomik sebepler değildir. Hocalar'ın Hasan'ın ve Mustafa'nın şehre neden gitmek durumunda kaldıklarının bilgisi gurbetçiliğin başka dinamiklere de bağlı olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi Hocalar'ın Haşan köyde küçük başağalık yaptığı sırada 'delikanlı parası' yediği için yarene alınmamış, dışlanmış ve köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Mustafa da ağabeyi Murat'ın başağalık döneminde Ayşe'yi elde etme isteğini yârenlik yarasını delememesinden yerine getirememiş şehre bu yüzden bir anlamda kaçmak zorunda kalmıştır. Bu iki örnek köyün şehirle olan gurbetçilik ilişkisinde geçimlik ekonominin sınırlılıkları yanında geleneksel kurumların varlığının da etkisinin olabileceğini göstermektedir.

Gurbete giden köylülerin ilk kaldıkları yerler hanlardaki odalardır. Çoğunlukla hemşehrilerin birlikte kaldığı bu yerler köyden yeni gelenler için önemli bir şehre alışma ortamıdır.38 Ancak, sağlık koşulları hiç elverişli olmayan bu yerlerde kalmak ağır çalışma şartları ile birleşince kısa sürede yaralanmak veya hastalanmak kaçınılmazdır. Sağırdere'de Pelvan Vahit'in ayağına taş düşüp yaralanması ve Gurbetçi Ömer'in hastanede kalacak kadar sağlığının bozulması bu

durumun örnekleridir.

Gurbette hemen iş bulmak önemli bir meseledir. Bu noktada birilerinin aracı olması veya referans olması gereklidir. "Köyünden sökülen insanlar, kendi iradelerinin dışında ister istemez şehirlere sürüldükleri zaman -hele 20. yüzyılın başından bu yana- şehirlerde ve sanayi merkezlerinde bütün çıkış kapılarının, geçitlerin, iş alanlarının tutulduğunu görürler. Sömürme her yana yayılmış ve birleşmiştir. Bundan dışarda kalmak imkansızdır. İş tutmak, bilmediği bir yere yerleşmek, ancak oradaki şartlara uyabilmekle olur.. Böylece toprağından sökülen, şehirdeki yeni şartlara uymaya hazırlan

34. Age, s. 338.

35. Traktörün tarıma etkisi ile ilgili bir çalışma için bkz. Mesut Doğan, "Türkiye Ziraatında Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverin Etkileri", Coğrafya Dergisi, 2005, Sayı, 14, ss. 66-75, İstanbul.

36. Kemal Tahir, Notlar/Çöküntü, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 172-173.

37. Kemal Karpat, Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 103.

38. Kemal Karpat, Osmanlıdan Günümüze Edebiyat ve Toplum, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 110-111.

mamış kitleler, kalifiye olmayan kara işçi -daha doğrusu- işsizler yığınlarını artırır. Burada korkunç bir iş bulma boğuşması başlar. Bütün bu karışıklığı, burjuva sisteminin temelindeki anarşi, plansızlık, büyüğün küçüğü, güçlünün güçsüzü yenmesi kanununu her yana iyice yayarak, her çeşit kolay barınma imkanlarını hemen de imkansız hale getirir. Köyünden çıkanlar, toprağından sökülenler, böylece, kısmen sanayi işçisi haline gelirken, çoğunlukla da burjuvalaşmış büyük şehirlerinin sisteminin getirdiği kanun dışı sahalara dökülürler."39 Kulaksızın Mustafa'ya iş bulan Hocalar'ın Haşan olmuştur. Aksi hâlde köyden gelenler amele pazarında gündelik işçiliğe gitmek zorunda kalacaklardır. Eğitimi ve herhangi bir yeteneği olmayan köylüleri gurbette kötü koşullar beklemektedir. Şehri, köyle birlikte değerlendirmenin doğruluğuna işaret eden Kemal Tahir, Hocalar'ın Hasan'la, Kulaksız'ın Mustafa arasındaki sülalelerarası husumetin şehre de taşındığını gösterir. Kendisine iş bulmada yardımcı olan Haşan, Mustafa'nın kısa süre sonra işten kovulmasını sağlar. Bu durumu öğrenen Mustafa da Hocalar'ın Hasan'ı küçük bir oyunla işinden eder. Kısaca köydeki çatışmaya dayalı düzen şehirde de varlığını sürdürür.

Şehre köyden gelenler arasında iki tip önemlidir, bunlardan biri Taş Ustası Cemal diğeri de Odacı Recep'tir. Taş Ustası Cemal Mustafa'nın ağabeyi Murat'ın okul arkadaşıdır. Şehirde Mustafa'ya sahip çıkan ve çalışması karşılığında emeğinin karşılığını eksiksiz kendisine veren Cemal Usta'dır. Cemal, eğitimi, ustalık hüneri ve edindiği çevresi ile diğer gurbetçilerden ayrılır. Düşünce yapısı ve davranışları ile Murat'a benzeyen Cemal Usta Mustafa'yı şehirde yetiştiren kişi olmuştur. Recep ise bayındırlıkta odacı olarak çalışmakta bu yönü ile gurbete gelen köylülerden nitelik olarak bir nebze de olsa farklılaşmaktadır.

Mustafa'nın şehre (Ankara) gitmesi ile göreceği birçok farklılık köye dönüşünde belli alanlarda

yaşam algısını etkileyecektir. Bu alanların en öneçkanı, geleneksel usullerle yapılan tarımdır. Tarımda makineleşmenin başladığı bu yıllarda Yamören köyüne henüz traktör, biçerdöver, pulluk gibi yenilikler girmemiştir. Şehre giden Mustafa bu araçları görmüş ve köye döndüğünde bunlardan babasına bahsetmiştir: "Cemal Usta dedi ki: On altı milyon Türk'e yetişecek ekin makineyle üç vilayetten çıkar. Taşlı memlekette oturanlar da arıcılık, meyvecilik yaparsınız" (K.s. 100). Ancak Yakup Ağa makinenin ve makineleşmenin etkilerine mesafeli yaklaşmaktadır. Yine, Mustafa gölet yapımı sırasında Ankara'da gördüğü 'yarma makinesi'nden bahsedince, babası 'gavur icadı'40 diyerek tepki gösterir. (K.s. 291). Yakup Ağa tarımda makineleşme ile önceden kendilerinin emek sarf ederek yaptığı aynı zamanda yaparken kişiliğini de bu rol üzerinden kurduğu işlerin makinelerle yapılması hâlinde kendi konumunun boşlukta kalacağını düşünür. Bu rol yitimi ile birlikte köyde işlevsiz kalacağından şehre çalışmak için gitmek zorunluluğu doğacağını, şehirde ise vasıfsız amele işçi hâline gelmekten duyduğu endişeyi dile getirir. Tarıma dayalı geleneksel toplum yapısında belirli bir rolü ve görevi olan toplum içinde başkalarının saygınlığı bu konum üzerinden tanımlanan köylü Yakup Ağa'nın bu tedirginliği yeni düzendeki yerinin ve karşılığının olmamasına dayanmaktadır. Yakup Ağa'nın bu tepkisi makineleşmeye karşı kaba bir direnç değil aksine teknik araçlarının getireceği yeni düzene karşı çekincedir. Mustafa'nın şehre gidip taş işçiliği yapması Cemil Usta'nın ona sahip çıkması sayesinde bir zanaat öğrenebilmesi ile mümkün olmuştur. Ancak diğer çalışmak zorunda kalan köylülerin amele pazarındaki görünümü Yakup Ağa'nın tepkisinin haklılığını doğrulamaktadır.

39. Kemal Tahir, Notlar/Çöküntü, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 185-186.

40. Bu tabirin yenilik karşısında kaba bir direnç olmadığı, aksine kullanıldığı bağlamın toplumsal ve tarihsel şartları içinde değerlendirilmesi gerektiği ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. İsmet Özel, Üç Mesele, Şule Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 161-162.

Sonuç ve Değerlendirme

Sağirdere-Körduman, Kemal Tahir'in 1930'lu yılların sonunda bir köyün geçirdiği değişimi yârenlik kurumunun zayıflaması ile başlayan ahlaki çözülme süreci üzerinden ele alan önemli iki romandır. Bu romanlar aynı zamanda Cumhuriyet yönetiminin köye olan ilgisinin paradoksal muhtevasını görmek bakımından da işlevseldir. Bu iki roman, köylüyü aydınlatma ve dönüştürme çabası, köycülük politikaları, tarımda gerçekleştirilmek istenen modernizasyon çalışmaları, köylünün üzerinde makineleşmenin etkisi, geleneksel kurumların çözülmesi, kırdan kente göç gibi dönemin özelliklerini bir roman kurgusu üzerinden göstermesi açısından dikkat çekicidir. 1930'lu yıllarda Osmanlı toplumsal örgütlenmesinin karşılığı olan kurumlar etkisini büyük ölçüde yitirmiştir. Bu kurumların çözülmesi sonrası, köylünün, sosyal düzeni ve sahip olduğu geleneksel değerleri muhafaza etmesi güçleşmiştir. Dönemin ekonomik, siyasi ve toplumsal koşulları içinde bir köyün yaşadığı dönüşümü yârenlik kurumunun zayıflaması üzerinden konu eden Sağirdere-Körduman romanları bu özellikleriyle, edebî olduğu kadar sosyolojik karakteriyle de öne çıkan romanlardır.

Eski düzende köyde, geleneksel usûl, terbiye, ahlak gibi kavramlar etrafında şekillenen sosyal yapı, yeni düzende modern sisteme geçilmeyle birlikte değişime uğrayacak, geleneksel usullere bağlı hareket edilmeyecek, terbiye gözetilmeyecek, ahlaki bir yozlaşma kendini gösterecektir. Yârenlik töresinin gereği olan bağlılık, terbiye, dayanışma köyün düzenini sağlamada belirleyici

olduğundan, törenin bozulması düzenin de bozulmasına yol açacaktır.

Kemal Tahir, Osmanlı toplumsal yapısının bir karşılığı olarak gördüğü köyü anlatan ilk romanı Sağırdere'yi eski yazıyla yazmıştır. Roman, tefrika edilmeye başladığında, başta -Fakir Bay- kurt, Orhan Kemal- olmak üzere dönemin diğer köy romancıları Sağırdere'den etkilendiklerini gizlememişlerdir.⁴¹ Bu etkiyi verebilmesi romanın dili ile olduğu kadar köyü anlatma biçimi ile de ilgilidir. Romanın düğün bölümünde anlatılan köyün folklorik özellikleri, köydeki geleneksel yaşama düzenini göstermede başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Köy ilk kez belli bir sosyal yapının -Osmanlı siyasal kültürü ve toplumsal örgütlenme biçimi- içinde ele alınmıştır. Yârenlik töresinin, köyün yaşadığı değişimde belirleyici temel gerçek olduğu gösterilmiştir. Ana karakter Mustafa'nın Körduman'da sürdürülen hikâyesi üzerinden köyün yaşadığı toplumsal değişim "töremiz bozulmasın" endişesini haklı çıkaracak gelişmelerin etrafında anlatılmıştır. Sağırdere'nin başlangıcında Mustafa ile Vahit'in can yoldaş görünümünün sıcaklığı (törenin bağlayıcılığı), Körduman'm sonunda yerini birinin diğerini vurması gerçeğinin soğukluğuna (törenin bozulması) bırakmıştır. Mustafa'nın bu eylemi köyün düzenini bozan bir girişim olarak kabul edildiğinden, köy bu olayla birlikte dirliğini ve düzenini olduğu gibi "elli yıldan beri öldürme görmemiş köy" özelliğini de yitirmiştir.

41. Bu konuda ayrıntılı bir bilgi için bkz. Kemal Tahir, Beş Romancı Tartışıyor, Düşün Yayınevi.

KEMAL TAHİR DEĞERLENDİRMELERİNDE MECRA DEĞİŞİKLİKLERİ: KEMAL TAHİR'İN GÖRÜŞLERİ VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Ertan Eğribel

Kemal Tahir bir Türk romancısıdır. Bir Türk romancısı olarak olaylara yaklaşımı sosyalizm görüşü tarafından belirlenmiştir. Batı sosyalizm geleneği ve temel sorunları üzerinde önemle durdu.

Düşünsel serüveni boyunca sosyalist bir yazar olarak kaldı. Ancak bunu düz olarak almamak gerekir. Kemal Tahir, Türk romanı ve toplum gerçeğine yaklaşımında olduğu gibi sosyalizme bakışında da mevcut açıklama kalıplarını, önümüze konan hazır reçeteleri, şemaları eleştirmekten geri durmadı. Bu eleştiri/sorgulama içinde sosyalizm anlayışı gelişme gösterdi. Kemal Tahir sosyalizmin hazır kalıplarını Türkiye'ye uygulamak yerine, Türk toplum gerçeğinden yola çıkarak sosyalizme yaklaşmıştır. Sosyalist teoriye katkısı burada ortaya çıkmaktadır. Sosyalizm teorisi daha başlangıçtan itibaren kendi görüş ve uygulamaları üzerine yaptığı tartışmalarla gelişmiştir. Kemal Tahir mevcut tartışmalara ve birikime sahip çıkarak sosyalizmin sorunlarını aşmak yolunda bir çaba göstermiştir.

Kemal Tahir'in sosyalizm eleştirilerinin antikomünizmle ilişkisi yoktur. Kemal Tahir'in eleştirilerini dönemlik olarak değerlendirme çabası, görüşlerini "aforof etmekten başka bir anlam taşımamaktadır. Sosyalizmden dışlama girişimlerine karşılık Kemal Tahir hayatının sonuna kadar sosyalist kalmayı sürdürdü. Günümüzde Batı sosyalizminin yenilgisi sonrasında Kemal Tahir'in görüşlerinin geçerliliği bütün açıklığıyla ortaya çıkmıştır.

Dünya egemenliği içinde Batı adına belli bir rol üstlenen Sovyetler Birliği'nin tasfiyesinin sonuçları sadece sosyalist blokla ve sosyalist çevrelerle sınırlı kalmamıştır. Türkiye'nin toplumlararası ilişkiler içindeki yeri ve rolü de günümüzde sorgulanır durumdadır. Yeni dönemde Türkiye'nin yeri ve rolü, diğer deyişle toplumlararası ilişkiler içinde dayanağının ne olacağı konusundaki tartışmalar giderek mevcut toplum yapısının eleştirisine, toplumun varlığına ve kimliğine yönelik olumsuz yönde belli tartışmaya dönüşmüştür. Bu tartışma Batı'yla sınırlı kalmamıştır. Türkiye'de Batıcılığa bağlı çeşitli aydınlar da bu tartışmalara bağlanarak yeni siyasi gelişmelere uygun bir biçimde yeni Türkiye'nin kuruluşuyla, Osmanlı Batıcılığının ilgili belli eleştirilere soyunmuşlardır. Solun içindeki dönüşüm yanında kendilerini sağ, muhafazakar olarak tanımlayan çevreler de kendi görüşlerini Batı'da ortaya çıkan yeni gelişmelere uyumlu bir biçimde değiştirmek zorunda kalmışlardır. Türk aydını siyasette ortaya çıkan gelişmelere göre görüşlerini değiştirirken, bu değişikliğe uygun yeni kadroların kendilerini gündeme getirme çabası geçmişe yönelik belli eleştiriler biçimindedir. Bu gelişme içinde geçmişte dışlanan, marjinal görünen aydınlar yeniden sağ ve sol tarafından ortak bir anlayışla bir başka biçimde gündeme getirilmiştir. Şerif Mardin, Cemil Meriç, A. H. Tanpınar bunlardan sadece birkaçıdır. Ancak Kemal Tahir'i bütün bu yazarlardan ayrı tutmak gerekir. Bu dönemin başlangıcında "Kemal Tahir'i sağa vere/ım. "antikomünistliği ile ünlünen "Peyami Sefa'yı biz

alalım." gibi sözler fantezi olmaktan ileri gitmemiştir. Elbet Kemal Tahir'i almak, vermek kimsenin tekelinde değildir. Kemal Tahir kendi başına görüşleriyle ayakta durmaktadır. Esas ilgi çekici olan bu değişimler yaşanırken, geçmişte "unutulan", "kenarda" kalan bazı aydınlar sağ ve sol tarafından ortak bir anlayışla gündeme gelirken Kemal Tahir'i böyle bir gündeme getirme çabası yoktur. Bu dönemde Kemal Tahir'in geçmişte çok tartışılan ve yayımlanması beklenen "tarih tezleri!1 diğer "notlar!" ile birlikte yayımlanmış olmasına karşılık belirtilen yazarlara benzer bir biçimde gündeme gelip, takım olarak sahip çıkma girişiminden, öne çıkarmadan söz etmek mümkün değildir. Bu, elbette Kemal Tahir'e ilgisiz kalındığı anlamına gelmemektedir. Ancak bu ilgi daha çok siyasi takımlar dışı bir ilgi biçimindedir. Kemal Tahir'e olan ilgi yeni kaygılardan, değişimlerden bağımsız olarak gelişmeye devam etmiştir. Kemal Tahir'e karşı çeşitli takımların sessiz kalışında aslında Kemal Tahir'in yayımlanan "Afof/ör"üne Baykan Sezer'in yazdığı açıklamalı önsözlerin rolü gözden uzak tutulmamalıdır. Bu "Önsözlerle yayımlanan "Notlar" sağın ve solun, Kemal Tahir'i Batı'da ortaya çıkan yeni gelişmelere göre, Türkiye'nin varlığının ve Batılılaşma birikiminin inkâr edilerek tartışılmasına destek olacak biçimde kullanılması imkânını sınırlamıştır. Yeni dönemde Kemal Tahir'i görmezden gelip Baykan Sezer'in Kemal Tahir ile ilişkisi önemli bir rol oynamıştır. Baykan Sezer'in çeşitli Kemal Tahir toplantılarında yaptığı konuşmalar, "Notlar"a yazdığı "Önsözler, Kemal Tahir ile ilişkisini belirtip yayımladığı kitaplar da görmezden gelinmiştir. İlgi çekici olan Kemal Tahir ile Baykan Sezer ilişkisinin, bu ilişkinin şahidi olan kişiler tarafından da gözden kaçırılmasıdır. Kemal Tahir'in günümüzde gündemde olmaması Baykan Sezer ile ilişkisini görmezden gelme, Baykan Sezer'i görünmez hâle getirme çabasıyla birliktedir. Bu dönemde geçmişte kenarda bırakılan ve sonra öne çıkarılan yazarlar gündemden aynı hızla çıkarken Kemal Tahir düşüncesi, Baykan Sezer ilişkisi nedeniyle canlılığını korumaya devam etmektedir. Bu birikimin Türk toplum düşüncesinde değil ama egemen siyasetinde ağırlığının olmaması elbette Kemal Tahir ve Baykan Sezer'in eksikliğinden kaynaklanmamaktadır. Kemal Tahir ve Baykan Sezer düşüncesinin en belirgin yönü Batı açıklamalarına, çözüm reçetelerine karşı çıkarak Doğu toplum- larını, Anadolu Türk toplumunun tarihî birikimini gündeme getirmeleridir. Kemal Tahir ve Baykan Sezer düşüncesine Batı dünya egemenliği ve üstünlüğüne karşı düşünsel düzeyde temel dayanak olarak sahip çıkılmaktadır. Bu nedenle günümüzde siyasi düzeyde görmezden gelinip marjinal olarak değerlendirilse de düşünce düzeyinde varlıklarını inkâr etmek mümkün olmamaktadır. Ke- i mal Tahir düşüncesine yaklaşımda mecra değişikliğinin günümüzde ilk görüntüsü Baykan Sezer ile Kemal Tahir ilişkisinin göz ardı edilmesi biçimindedir. Ancak bu konuda Kurtuluş Kayalı ve Sezgin Kızılcılık'in yazıları unutulmamalıdır.

Kemal Tahir düşüncesinin Türk siyaseti ve sosyalizm içinde ağırlığının olmadığı görüşüne de yine kayıpla yaklaşmak gerekmektedir. Bu konuda ilgi çekici bir durum bulunmaktadır. Yaygın kanının tam tersine Kemal Tahir'in görüşlerinin siyasette, sağ siyasi kadrolar üzerinde etkisinden hiçbir dönemde söz edilmez. Düşünce düzeyinde de bu etki sınırlıdır. 2001 yılında Bilgi Üniversitesinde yapılan "Genel Olarak Asya Tipi Üretim Tarzı Tartışması, Özel Olarak Kemal Tahir ve İdris Küçükömer Gibi Düşünürlerin Türkiye'de Sağ Siyasi Düşünce ve Siyaset Üstünde Etkileri" başlıklı bir açık oturumla toplantıya katılan Abdullah Gül, Ahmet Davutoğlu, Mehmet Metiner ve Avni Özgürel tarafından bu uzaklık veya etkisizlik açıkça belirtilmiştir. Liberal sağ ve sol, İslamcı takımlar Kemal Tahir'in görüşleri yerine İdris Küçükömer'i öne çıkarma eğilimindedir. Bu öne çıkarma çabasında Küçükömer'in sağ kesime verdiği ilericilik rolü, buna karşılık CHP'nin gericiliği

görüşü etkili olmuştur. Buna karşılık Kemal Tahir'i en çok eleştiren Kemalistsol kesimin içinde Kemal Tahir'in hem siyaset hem de düşünce düzeyinde belli bir etkisinden söz etmek mümkündür. Bu etki Kemal Tahir'in Kemalistsola doğrudan bağlanması biçiminde değildir. Türkiye'de solun gelişmesinde Kemalizm ile kurduğu ilişki belirleyici olmuştur. Buna karşılık Kemalizm de yeni koşullarda kendisini toplumsallaştırmak istediğinde sola açık bir hâle gelmiştir. Bu karşılıklı ilişkiyi düz bir biçimde anlamamak gerekir. Kadro düzeyinde farklılaşmalar, çelişkiler düşünce ve siyaset düzeyinde de geçerli olmuştur. Kemalistsolun radikal ve gizli temel örgütlenmesi Batı sosyalizmine bağlanarak Sovyetler Birliği savunuculuğuna koşulmuş ve Kemal Tahir ile bütün bağı koparmıştır. 1950 sonrasında Kemal Tahir ile Nâzım Hikmet arasındaki ilişkisizliğin, sessizliğin esas nedeni budur. 1960'larda bu durum daha da belirginleşmiştir. 1960'larda gizlilik kalkmış ve Kemalistsosyalizmin bir biçimi parlamento içinde de yer almıştır. Bu, Kemalistsolun ve daha sonra onun içinden çıkan ve "ulusala" özellikler taşıdığını söyleyen anlayış ve örgütlenmelerin de Kemal Tahir'e karşı tavrı olumsuzdur. Kemalistsosyalizm savunucularının kendi içinde farklılaşan çeşitli biçimleri olsa da iktidara gelmek için askerî müdahalelerden yardım beklemişlerdir. Bu anlayışın silahlı propagandayı temel hâle getirerek topluma tamamen yabancılaşan bir kesimi de (emperyalizme karşı ortak tavırda) "Kemalizm ile sosyalizm arasında Çin Seddi'nin olmadığı" görüşünü tekrarlamıştır. Batıcı resmi sosyalizm anlayışına dayalı, dışarıdan empoze ve dayatmalarla solun gelişmesini savunan kesimlerle Kemal Tahir'in ilişkisi genellikle olumsuz olmuştur. Kemal Tahir daha yaşarken bu girişimleri eleştirmiş ve özellikle askerî darbelerden çıkar uman bu anlayışa karşı çıkmıştır. Tepeden inmece Kemalistsolun "militan" her çeşidinin Kemal Tahir'e yaklaşımı olumsuz ne demek Kemal Tahir'i afroz etmek ve sosyalizm dışına itmek biçimindedir. Buna karşılık Kemalistsolun esas ana parçasını temsil eden CHP ile Kemal Tahir ilişkisi ilgi çekici bir seyir izlemiştir. CHP'nin kendini yenilemek, "seçkinci" bir parti olmaktan çıkmak ve toplumsal dayanak bulmak için Kemalizm anlayışını terk etmeden sola açılması yeni bir düşünce ve söylem değişikliğine neden olmuştur. Bu değişiklik Batıcı sosyalizmin devrim stratejisine, ittifaklar anlayışına dayalı "ulusal cephe" örgütlenmesine de uygundur. Ancak CHP kadroları bu anlayışa belli bir uzaklık taşımışlardır. Bu cephe anlayışıyla Türkiye'de sol, Sovyetler Birliği resmî sosyalizm anlayışının yedeği ve parçası olmaktan ileri gitmemektedir. Sovyetler Birliği'nin yerine Çin'in veya bir başkasının konulması da durumu değiştirmemektedir. Buna karşı çıkan ve Türk toplum ve tarihine doğru açılan yeni bir sol anlayışın CHP içinde savunulması ve bu eğilimin "yerir,"ulusal" sol biçiminde tanımlanması Bülent Ecevit'in çıkışıyla birliktedir. 1960'lardan 1980'lere kadar yeni bir arayış içinde kendisini sola açan CHP özellikle Bülent Ecevit'in girişimiyle (1960'larda ortaya çıkan çeşitli sol örgütlenmelere karşı tavrı alarak) Kemal Tahir'in sosyalizm anlayışıyla bir bağ kurmuştur. Bu bağın geçici bir heves ve ilgi olmadığı Bülent Ecevit'in 1990'lı yıllardaki DSP serüveni ve iktidarı zamanında da Kemal Tahir ile ilgili yine en ilgi çekici, geniş bir proje girişiminin sahibi olmasından da anlaşılmaktadır.

Gerçekten de Bülent Ecevit, Kemal Tahir'e olan ilgisi süreklilik gösteren ve bu ilgiyi somut girişimleriyle destekleyen Türkiye'deki ender aydınlardan ve siyasetçilerden biridir. Kemal Tahir'in çevresindekiler sürekli değişip ve yazdıklarına ve görüşlerine olan ilgi kesintilerle sürerken Bülent Ecevit'in tavrı farklılık göstermiştir. Bülent Ecevit, Kemal Tahir'in Devlet Ana romanı daha ilk yayımlandığında hemen bu roman hakkında olumlu görüşlerde bulunmuştur. Bunun ötesinde Bülent Ecevit'in Kemal Tahir'e olan ilgisi kişisel ve sanatedebiyat düzeyinde

kalmamıştır. Bu ilgi Kemalîst solun yeniden örgütlenmesi ve toplumsallaşması çabasıyla ilişkilidir. CHP'nin iktidara geldiği 1970'li yıllarda Bülent Ecevit, Kemal Tahir'in belki de en çok tartışılan ve Kemalîst sol tarafından eleştirilen Yorgun Savaşçı romanının TRT tarafından dizi film hâline getirilmesi için bir girişim başlatmıştır. Bülent Ecevit 1990'lı yıllarda da DSP örgütlenmesi ile birlikte yeniden bir sağ koalîsyon ile birlikte iktidara geldiğinde yine Kemal Tahir'in en çok tartışılan bir diğer romanı olan Devlet Ana romanının dizi filminin yapılması için gereken girişimleri bizzat başlatmıştır. Bülent Ecevit bu girişimiyle bir yandan "Kurtuluş Savaşı" ile ulusal bir sol anlayışını vurgularken, diğer yandan "Osmanlı" ile kurduğu ilişkiyle "ulusal" anlayışı, milliyetçi bir tavırla sınırlamadan daha geniş bir tarihsel perspektife oturtma çabasıdır. Ecevit'in iki ayrı dönemde Kemal Tahir'in iki romanından yola çıkarak yapmaya çalıştığı girişim, solda yeni bir açılım yapma girişimlerine benzer biçimde engellenmiştir. Bunun ötesinde ilgi çekici bir sonuçta Ecevit'in özellikle kendi dışındaki Kemalîst sol ile ilişkisini kestiği son dönemde soldan dışlanması ve yalnız bırakılmasıdır. Hatta yalnız bırakılmanın ötesinde parti içinden ve dışından siyaset dışı bırakılması için şüpheli hastalığı da dâhil yoğun bir çaba gösterilmiştir. Bülent Ecevit'in iktidarları döneminde Kemal Tahir'in en önemli ve en çok tartışılan iki romanından yola çıkarak gerçekleştirmek istediği iki girişimin engellenmesi bir başka düzeyde tartışılmıştır. Yorgun Savaşçı filminin 1980 darbecileri tarafından yakılması olayı Kemal Tahir ile Bülent Ecevit ilişkisi ve yeni bir sol anlayış gündeme getirme çabası temelinde eleştirilmiştir. Bunun yerine konu Halit Refiğ'in Kemal Tahir'den uyarladığı bir sanat eserinin yakılması veya yayınının engellenmesi biçiminde gündemde tutulmuştur. Tartışmanın bu hâl almasıyla esas tartışma Bülent Ecevit'in Yorgun Savaşçı ve Devlet Ana filmleriyle Kemal Tahir'i gündeme getirme çabası, Cumhuriyet'in sınırlarını genişletme ve toplum tarihimize Türk solu arasında ilişki kurma biçimi tartışılmamıştır. Bir anlamda iki farklı dönemde siyaset düzeyinde en geniş biçimde Kemal Tahir romanlarının ve görüşlerinin gündeme getirilmesi çabası engellenmiştir. Yakılan film iki kanalda birden yayımlandığında da Halit Refiğ'e yapılan bir saldırı ve haksızlığın giderilmesi biçiminde konu sınırlanmış ve tartışmanın önü kapatılmıştır.

Geçmişte Türkiye'de solun açılımı Batı sosyalizmine açılmak biçimindedir. Kemalîst- sosyalizmin radikal kanadı bu gelenek içinde dönemin reel sosyalizmine yaklaşmıştır. Ancak buna bir tepki biçiminde Türkiye'ye dayalı bağımsız bir sol anlayışın savunulması 1960 sonrasındadır. Bu anlayış özellikle 1970'li yıllarda CHP ile toplumun geniş kesimleriyle bütünleşmiştir. Bu süreç 1980 darbesiyle kesintiye uğramıştır. Dünyada da Batı sosyalizminin ağırlığını kaybetmesi ve tek merkezli ABD egemenliğinin ortaya çıkması aynı döneme rastlamaktadır. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrasında Türkiye'de sosyalist örgütlenmeler yeni arayış çabası içinde Türk sağına (Sovyetler Birliği yerine ABD savunuculuğuna) açılarak marjinal bir hâl gelmiştir. Yeni sol artık küreselleşmeci sol biçimindedir. 1960'lardaki duruma benzer bir biçimde Türkiye'de yeni arayışların olduğu 1990'larda da Kemalîst solun Kemal Tahir anlayışına doğru gelişmesi engellenmiştir. 1960'lardan 2000'li yıllara kadar Batı sosyalizmi savunuculuğu dışında Anadolu toplum ve tarihine bağlı bağımsız, yerli bir sol anlayışı gündeme getiren Ecevit önderliğindeki sol darbelerle, müdahalelerle etkisiz kılınmıştır. Günümüzde Kemalîst solun veya yerini alan küresel solun çeşitli takımlarının Kemal Tahir'e olan tavrıyla Bülent Ecevit'e karşı olan tavrı oldukça benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik Anadolu toplum gerçeğine yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır.

Kemal Tahir bir sosyalist olarak önceliğini belli kalıplara, hazır şemalara değil Türkiye gerçeğine vermiştir. Sosyalizmle ilişkisi anti-Marksist bir temelde değil, sosyalizme Anadolu Türk toplum gerçeğini katarak zenginleştirme biçimindedir. Kemal Tahir, Anadolu Türk toplum ve tarihine dayalı, Türkiye'den yana bir sosyalizm savunucusudur. Dünya ve Türk soluna katkısı, yerli bir sosyalizm savunuculuğu biçimindedir. Bu elbette sömürüye karşı yeni bir dünya düzeni anlayışıyla birliktedir. Türk toplum gerçeğini ve zenginliğini sosyalizme katmak anlamında evrensellikten yanadır. Toplumlararası ilişkilerde söz sahibi olmak ve Türkiye'nin ağırlığını, önemini koymak için değişimden yanadır. Bülent Ecevit'in tavrı da tam bir özdeşlik kurulamasa bile bu yaklaşıma benzerlik göstermektedir. Kemal Tahir alışlagelmiş sosyalizm kalıplarını, Batıcılığa girişimimizi ve sonuçlarını kurcalamaktadır. Bu, kolaycılığa alışmış Türk aydını için rahatsız edici bir durumdur. Kemal Tahir'n eski arkadaşları "Sosyalizmin Kemalist yorumu" m ve Batı çözüm reçetelerini savunurken Kemal Tahir Batı sosyalizminin ilericiliği, evrenselliği konularını tartışmaya açmıştır. 1960'lı yıllarda sosyalizm bir arayış olmaktan çıkıp bir uygulama kalıbı ve reçetenin savunusu biçimine dönüştüğünde de Kemal Tahir bu anlayışın dışında kalmıştır. 1960'lı yıllarda sosyalizm adına yeni bir şey söyleme çabası Kemal Tahir'den gelmiştir. Kemal Tahir'in Türkiye'nin yakın tarihinin önemli olaylarını aldığı romanlarından sonra Yorgun Savaşçı ve Devlet Ana romanlarını da yayımlaması bu nedenle alışıldık Batı değerlerine, sosyalizmin kalıplarına uymadığı için büyük bir tepki çekmiştir.

Kemal Tahir'in sosyalizmden dışlanması nedeniyle sağ takımlar içinde Kemal Tahir'in söylediklerine belli bir ilgi ortaya çıkmıştır. Bunu sadece sosyalizmden dışlanmanın ürünü olarak da görmemek gerekir. Ancak bu ilgi aydınlarla sınırlıdır. Bu ilginin sağ siyaset içinde hiçbir izi yoktur. Türkiye'de CHP'nin sola açıldığı dönemde, Türk sağ da dünyadaki mevcut duruma uygun olarak yeni açılımıyla ABD'ye yaslanmıştır. İki kutuplu dünya farklı siyasetlerin ve görüşlerin savunusuna da izin vermektedir. Kemal Tahir bu bölünmenin üstünde kaldığı için tek bir siyasetin ve görüşün kendisine bağlanması da söz konusu değildir. Kemal Tahir 1950'li yıllardan itibaren o dönemde kimsenin gündeme getirmediği yakın tarihin temel siyasi olayları yanında, Osmanlı Batıcılığı ve Osmanlı konusunda yeni bir tartışma başlatmıştır. Türkiye'nin özgünlüğünü (farklılığından öteye) gündeme getiren bu tartışma Batı toplum şemalarına bağlı Türk solunu rahatsız etmekle sınırlı kalmamıştır. Bunun ötesinde Kemal Tahir'in ilk defa sosyalizm ve Türkiye'nin özgünlüğü temelinde Türk toplum ve tarihini değerlendirmeye başlanması sağcı kesimlerde de bir rahatsızlık yaratmıştır. Kemalist solun inkârcılığa giden tavrı nedeniyle Türkçü, İslamcı kadroların tarih, toplum, gelenek, din, ulusalcılık, Osmanlılık, yeni Türkiye'nin kuruluşu gibi konularda tekeli Kemal Tahir ile birlikte ortadan kalkmıştır. Kemal Tahir ile sosyalizm çerçevesinde eleştirel düzeyde Türk toplum ve tarihinin ele alınarak geçmişin ve günümüz ilişkilerinin anlaşılması ve geleceğin inşa edilmesi anlamında kullanılması gündeme gelmiştir. Bu durum solun dışında kalan, geçmişi sadece bir övgü düzeyinde gündeme getiren, dişe dokunur bir söz etmeyen çeşitli sağ kadroları rahatsız etmiştir. Kemal Tahir'e Türkçü, İslamcı kadroların ihtiyatlı yaklaşımının bir nedeni budur. Kemalist solun bu dönemde tarihe olan ilgisi yenileşmenin hem eleştirisi hem de devamcısı olma kaygısı tarafından belirlenmiştir. Kemal Tahir'e çelişik yaklaşımın bir nedeni budur. Sol ve sağ takımlar dışında toplumun bu tür bir uzaklıkla Kemal Tahir'e yaklaşmadığının kanıtı Kemal Tahir romanlarına duyulan ilgidir. Kemal Tahir, çok yakın Cumhuriyet tarihi de olmak üzere aydınların tartışmadığı ve bilgilenme ihtiyacını duymadığı bir dönemde Türkiye'nin modernleşme tarihine yönelik bir ilgiyi

kışkırtmıştır. Bununla kalmayarak genel bir tarih anlayışı çerçevesinde Türk toplum gerçeğini siyasetin de ilgisine sunmuştur. Bu ilgiye ilk yanıt tek parti yönetiminden çıkmış ve toplumla ilişkisinde sorunlar içinde bocalayan ve yeni bir dayanak arayışı içinde olan CHP'den gelmiştir. Bu aynı zamanda sağ takımın tarihe kendi başına sahip çıkarak CHP'yi köksüz, inkârcı gösterme tavrına da bir karşılık oluşturmuştur. CHP'nin Kemalizm'e çok partili döneme uygun bir biçimde yeni bir toplumsaltarihsel dayanak ekleme çabası Ecevit ile Anadolu Türk toplum ve tarihine dönük bir boyut kazanmıştır. Türkçü ve İslamcı kesimler geçmişleri nedeniyle böyle bir ihtiyaca gerek duymamışlardır. CHP'nin ve Kemalist solun sadece Cumhuriyet tarihi ve Kurtuluş Savaşıyla tarihi sınırlanmayan, yenileşme ve Anadolu'daki varlık nedenimize de dayanan yeni bir anlayış ile birlikte kendini yenileme isteği yeni özgün çalışmaları ortaya çıkardığı gibi Osmanlı'ya olan ilgiyi de artırmıştır. Kemal Tahir ile yakınlık kurma çabasının bir nedeni budur.

1960'larda Doğan Avcıoğlu'nun başını çektiği Yön başta olmak üzere sol içinde toplum tarihimiz ile sosyalizm arasında bir bağ kurarak, Kemalist sosyalizm anlayışının savunulması biçiminde bir değişme ve yenilenme kaygısı vardır. Kemalizm ile sosyalizm arasında ilişki kurulması Türkiye'nin yenileşme tarihi ile ilgili yeni çalışmaların da ortaya çıkmasına imkân vermiştir. Türkiye'nin Batıcı-laşma sürecine "sömürgeleşme, az gelişmişlik süreci olarak eleştirel bir gözle bakan belli çalışmalar ortaya konulmuştur. Bu eleştiriler Batıcılaşmayı aşmak yerine Batı ile ilişkili yeni bir modernleşme anlayışının Batı sosyalizmi çerçevesinde ortaya konulması biçimindedir. Devletin yenileşme çabasındaki öncülüğü mevcut devlet yapısına yönelik hem bir eleştiriye hem de devletin yeniden yapılandırılması görüşünü öne çıkarmıştır. Bu, düşünce düzeyinde de kalmamış siyasallaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu yöneliş Batı toplum şemalarını savunmak ve kapitalist olmayan bir kalkınma yolu arayışı olmaktan ileri gitmemiş ve giderek darbeden medet uman, tepeden inme bir anlayışa dönüşmüştür. Geçmişte Kemalizm'in doğrudan ilan edilmeyen temel ilkelerinden biri antikomünizm söylemi üzerinden anti-Sovyetler Birliği'dir. Yeni dönemde Kemalizm'in bu ilkesini giderek sağ belirgin bir biçimde üstlenmiştir. Buna karşılık Kemalistsol kendini siyasallaştırmaya çalışırken giderek antikomünizm söylemini terk etmiştir. Bu girişim iktidara gelmek ve kalkınma sürecini askeri cuntanın uygulamalarıyla hızlandırmayı öne çıkarmıştır. Bülent Ecevit, askerî cuntadan medet uman anlayış yerine Türk toplum ve tarihinin Batı'dan farklılığına, özgünlüğüne ve gücüne dayalı yeni bir siyasetin savunucusu olmuştur. Bülent Ecevit'in Kemal Tahir romanlarına ve düşüncesine olan ilgisi de bu yöndedir.

Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı ve Devlet Ana romanlarının ilkinde Yeni Türkiye'nin diğerinde ise Osmanlı'nın kuruluşu ve kuruluş şartları anlatılmıştır. Her ikisinde de amacı Anadolu'nun ayrıcalıklı konumunun önemini, devlet ve toplum ilişkilerini, devletin toplumda birleştirici ve koruyucu niteliğini, devlet kadrolarının öncülüğünü vurgulamaktadır. Özellikle Devlet Ana'da devletin birleştirici ve koruyuculuk görevi, toplumun kendi kendini koruması veya toplumun Batı'ya karşı en geniş biçimde sözcülüğü ve savunulması biçimindedir. Devletin öncülüğü ve birleştiriciliği Doğu-Batı ilişkileri geleneği temelinde ele alınmıştır. Anadolu Türk toplumu bu ilişkiler içinde dünya siyasetinin destekçisi ve savunucusudur. Toplum gerçeğimiz, toplumlararası ilişki ve çatışma içindeki yerimiz ve rolümüz tarafından belirlenmiştir. Devlet ile toplum arasındaki ilişki ve uyum dünya siyaseti çerçevesindedir. Aksi takdirde Türk toplumunun farklılığı açıklaması tarihî gelişmenin ve akışın dışına düşmüş olduğu görüşüne destek sağlamanın ötesine gitmemektedir. Kemalistsol anlayışın Batılılaşma eleştirisi (az gelişmişlik

süreci) de bunun ötesine geçmemektedir. Batı toplum şemalarına verilen üstünlükle Türk toplumunun farklılığının tespiti Batı gelişme çizgisini izleyerek belli bir yere gelmekten başka bir anlam taşımamaktadır. Batı merkezli bu açıklama içinde sürekli bir geri kalmışlıktan kurtulma, Batı gibi olma çabasının ötesine gidilmemektedir. Kemal Tahir öncelikle bu çerçevenin dışına çıkmıştır. Dünya içindeki yerimiz ve rolümüzü Batı'ya eklemlenme çabası olmak yerine daha geniş bir biçimde dünya sorunları önünde söz sahibi olma çabası içinde ele almıştır. Devlet Ana'da sözü edilen Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, kuruluş şartları bu geniş çerçevede toplumun bu siyasete verdiği desteği göstermektedir. Kemal Tahir'in Osmanlı'nın kuruluşuna, kuruluş şartlarına ilgisi geçmişe bir özlem ve övgü olmanın ötesinde günümüz açısından da faydalanacağımız bir geleneği ortaya koymaktadır. Yorgun Savaşçı romanında da her türlü yoksunluğa rağmen Anadolu Türk toplumunun devlete sahip çıkma ve savunma çabası, Batı saldırganlığına karşı direnme çabası anlatılmaktadır. Ancak yeni devlet giderek topluma yabancı bir siyasetin savunulmasına koşularak toplumdaki kopmuştur. Kemal Tahir'e göre Anadolu Türk toplumunun devlete karşı yabancılaşmasının aşılması için tarih içindeki yerimizin doğru değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kemal Tahir'in romancı ve sosyalist kimliği yanında "düşünür" kimliğini vurgulayan ve kendisi üzerinde de etkisini açıkça belirten Baykan Sezer'dir. Baykan Sezer çok eski tarihlerden itibaren Kemal Tahir'in bu özelliğini öne çıkarmıştır. Bugün artık ortak bir kabul hâline gelen Kemal Tahir'in düşünür kimliği geçmişte eleştirilen ve romancı kimliği yanında küçümsenen bir özellikti.

Günümüzde Kemal Tahir'in gözden uzak tutulması düşünür kimliğinin öne çıkması nedeniyledir. Bu gözden uzak tutmada dünyada ve Türkiye'de 1980 sonrası yeni gelişmeler önemli bir rol oynamıştır. Kemal Tahir'in düşünsel mirası, Batı sosyalizminin çöktüğü ve Doğu-Batı çatışmasından söz edilmeye başlandığı yeni dönemde daha çok önem kazanmıştır. Buna karşılık düşünce ve siyaset düzeyinde Kemal Tahir'in sosyalizm ve Doğu-Batı çatışması görüşleri âdeta gözden uzak tutularak yakın tarihin olaylarının eleştirisi gündeme getirilmiştir. Kemal Tahir'in sosyalizm anlayışı, Doğu-Batı çatışması görüşü Türkiye'nin yerinin ve rolünün önemini vurgulamak amacı taşımıştır. Buna karşılık yeni dönemde Batı üstünlüğü ve Batı'ya teslimiyet görüşü yaygınlaştırmak istenmiştir. Kemal Tahir'in düşünür yönünün gündeme getirilmemesi bu nedenledir.

Türkiye kendi iradesiyle Batılılaşma seçimini yapan tek Doğu ülkesidir. Osmanlı bu siyasi seçimini yaparken kendi özelliklerini, önemini korumak istemiştir. Bu nedenle toplum kimliğinin zorlanması ve değişmesi söz konusu olmamıştır. Ancak Doğulu toplumda Batılı siyaset tersliği devlet ile toplum arasındaki ayırda bir uyumsuzluk ve yabancılaşma biçiminde ortaya çıkmıştır. Türkiye Doğu-Batı ilişkileri içinde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Batı toplum modelleri ve şemalarıyla toplum ve tarihimizi değerlendirmek yerine kendi deneylerimize uygun bir biçimde sorunlarımızı ele almak gerekmektedir. Böylece sorunlarımızı saptamak yanında sorunlarımızı aşacak gücün kaynağı da ortaya konulmuş olacaktır. Sorun dünya içindeki yerimizi ve önemimizi koruyarak devlet ile toplum ilişkilerinde ortaya çıkan yabancılaşma ve karşıtlığı ortadan kaldırmaktır. Anadolu Türk toplumunun toplumlararası ilişkilerde sınırlanmışlığını aşmak ve devletle uyuşmasını sağlamak için öncelikle devletin kendi çerçevesini genişletmesi, siyasi sınırlanmışlığını aşması/tartışması gerekmektedir. Kemalizmi, yenileşme tarihini tartışmak

bu anlamda daha sınırlı bir rolü benimsemek değil, Türkiye'nin önünü açabilecek biçimde Batıcılışmayı aşmak, devletin/Anadolu Türk toplumunun toplumlara arasındaki ilişkiler içindeki ayrıcalıklı yerini ve rolünü belirgin bir biçimde ortaya çıkarmaktan geçmektedir. Kemal Tahir'in ve dolayısıyla Bülent Ecevit'in devlet eleştirileri ve devlet savunusu bu anlamdadır. Bülent Ecevit bunu Kıbrıs konusundaki tavrıyla da göstermiştir. Batı ile uyuşmazlığımız ve toplumun buna verdiği destek Kıbrıs Savaşı'nda maceracılıktan uzak bir biçimde en açık biçimde ortaya çıkmıştır. Günümüzde ortaya çıkan Kemalizm, modernleşme ve devlet eleştirileriyle tarih içindeki yerimizi ve rolümüzü gündeme getirmek yerine dünya içinde ayrıcalıklı konumumuz, toplumumuzun özellikleri sınırlandırılmak istemektedir. Kemalist sol anlayışın da gerisine düşülerek Batıcılışma/emperyalizm ve az gelişmişlik, sömürgeleşme eleştirileri yerine Kemalizm ve modernizm eleştirisi altında yakın tarihin olayları (Batıcılışma, İttihat ve Terakki, Meşrutiyet, Cumhuriyetin ilk yılları, tek parti dönemi olayları) emperyalizmden, dayatmalardan söz etmeden Batı teslimiyetçiliği içinde olumsuz gelişmeler olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle geçmişte genel bir tarih anlayışı çerçevesinde bu olayları ele alan, Batı dayatmalarına karşı Türktoplumunun direncini ve dramını gösteren Kemal Tahir gündeme getirilememektedir.

Türkiye'de Batıcı/küreselci sağ ve solun giderek söylemleri örtüşerek günümüzde farklılıkları ortadan kalkmaktadır. Her türlü görüşten farklı kadroların aynı siyasi örgütlenme içinde birlikte olması bu nedenle yadırganmamaktadır. Günümüzde Batıdünya egemenlik ilişkileri değil ama Türkiye'nin dünya içindeki önemi ve rolü tartışma konusudur. Türkiye'nin önemi ve rolü, yönü Batı dünya egemenlik düzeni dışında tartışılmaz. Buna karşılık, tartışma Batı dünya egemenliğinden söz etmeden varlık nedenimizi tartışmak biçimindedir. Kemalizm ve modernleşme eleştirisini öne çıkaranların Anadolu Türk toplumunun tarih içinde kimliğini belirleyen Batı'ya karşı Doğu savunuculuğu, koruyuculuğu geleneğini veya Batıcılışma serüvenini militarizm eleştirisi altında suçlaması ve mahkûm etmeye çalışması boşuna değildir. Artık Türkiye'nin, Anadolu Türk toplum ve tarihinin özgünlüğünden söz eden kalmamıştır. Küreselleşme içinde farklılıktan söz edilse bile bu farklılık yeni bir söz söylenmesi, toplum ve tarihimizin özgünlüğü anlamında değildir. Her şeyin (toplum kimliğimizin, Türklüğümüzün, Anadolu'da varlık nedenimizin, Türkiye adının) tartışabileceği (hatta bir kadın memesine vatanın feda edilebileceği) söylenmekte ama kendi adımıza dünya sorunları önünde toplum olarak söz sahibi olabileceğimiz, rol üstlenebileceğimiz akıllara bile getirilmemektedir. Batı üstünlüğü ve egemenliği tartışılmaz görünmektedir. Batı saldırganlığının arttığı, Doğu halklarının yenilgi duygusu altında bocaladığı, kimliğini ve yaratıcılığını yitirdiği günümüzde Anadolu Türk toplumunun kimliğini ve direncini, sömürüye karşı savaşçı özelliklerini korumasından Batı'dan ve militan Batı savunucularından başka kim rahatsız olabilir?

Kemal Tahir dünya sorunlarının açıklanması ve çözümünde Doğu halklarının ağırlığını, Anadolu Türk toplumunun güç ve potansiyelini gündeme getirmiştir. Osmanlı'ya, Batıcılışma serüvenine ve hiç kimsenin ele almadığı bir dönemde yakın tarihin önemli olaylarına ilgisi de bu nedendir. Türk insanının yaratıcı gücünü, tarihî zenginliğini dünya sorunlarının çözümünde değerlendirmek istemektedir. "Yer!!", "Türk sosyalizm!" anlayışı ile Anadolu Türk toplum tarihiyle Batı'ya karşı, Doğu savunuculuğu temelinde ilişki kurmuştur. Resmî dünya görüşüne ve Batı sosyalizm anlayışına sadece karşıt değil, mevcut çözümü kapsayarak aşan yeni bir açılımı belirtmektedir. Bu nedenle mevcut çözümün toplum tarihimiz temelinde geliştirilmesi görevini

üstlenmiştir. Günümüzde Batı sosyalizminin yenilgiye uğradığı bir dönemde Kemal Tahir'in sosyalizm anlayışı, Doğu toplumları savunuculuğu görüşü ağırlıklı bir biçimde gündeme gelmemiştir. Batı'nın Doğu üzerinde egemenliği ve üstünlüğü nedeniyle Batı'ya bağlı değerlendirmeler sürdürülmektedir. Batı genel siyasetinin ve sosyalizm pratiğinin açmazları ve yenilgisi yeni bir arayış ve çözüme neden olmak yerine Batı'nın yeni açıklamalarına ve siyasetine bağlılığa dönüşmüştür. Buna karşı en güçlü karşı çıkışın kaynağı ve dayanağı yine Kemal Tahir'dedir. Kemal Tahir'in günümüzde güncelliğini sağlayan da bundan başka şey değildir.

Kemal Tahir, çalışmalarının sonucunda Doğu-Batı çatışması görüşüne ulaşmış, Anadolu Türk toplum gerçeğini Batı karşısında Doğu toplumlarının öncülüğü ve savunuculuğu temelinde değerlendirmiştir. Türkiye'de sosyalizm anlayışını da kapsayacak biçimde ilerencilik, çağdaşlık Batı tekelinde görülmüş, Batı değerleri olarak yüceltilmiştir. Kemal Tahir bu genel eğilimin dışında kalarak sosyalist olarak önemini sürdüren dünyadaki ender aydınlardan biridir. Batı dünya egemenliğine ve sömürüsüne bir Türk ve Doğu devrimcisi olarak karşı çıkmıştır. Kemal Tahir Anadolu Türk toplum ve tarihine duyduğu güvenle Batı'nın sosyalizmden vazgeçtiği günümüzde önemini sosyalist kalarak sürdürmektedir.

Baykan Sezer'in bir değerlendirmesiyle bitirelim. "Bugün Türkiye'nin ne Batı'nın tükenmişliğini, ne de bir dünya siyasetine dayalı bir imparatorluğun varisleri olarak yeni bir siyasi öneri ve yol göstericilikten yoksun bırakılmış Doğu'nun bugün içine itilmiş bulunduğu çaresizliğini paylaşmakta çıkarı vardır. Türkiye'nin kendi söyleyeceği sözü, geleceğin oluşturulmasında kendisine düşen önemli rolü bulunmaktadır. Kemal Tahir çapında bir romancı yetiştirerek bunu kanıtlamıştır. Türkiye'nin önündeki bu fırsattan gereğince yararlanıp yararlanamayacağı bir yerde Kemal Tahir'in görüşlerini, uyarılarını nasıl değerlendireceğimize bağlıdır."

3- KEMAL TAHİR VE TÜRİK EDEBİYATI

KEMAL TAHİR'DE ROMAN VE TOPLUM GERÇEĞİ AÇISINDAN YÖNTEM

Ertan Eğribel

Kemal Tahir öncelikle bir romancıdır. Kendisi de bunu açıkça ifade etmektedir. Dünyaya, insanlara, olaylara, hiç aralıksız romancı olarak bakmış, ne okumuşsa, ne görmüşse, roman için öğrenmiş, roman için biriktirmiştir. Başka yazılar için de uğraşmış olmasına rağmen, esas tasası "roman zanaatının yasaları" rını araştırmaktır.¹ Sanatın kendine özgü belli özellikleri olmuş olsa bile toplum yasalarına bağlı olarak biçim kazanmaktadır. Toplumun o sıra içinde bulunduğu ruh hali ve "ilgilendiği mesele" yazarı zorlayacaktır. Sanatçının roman ve toplum gerçeği anlayışı burada belirir. Sıradan romancı ile büyük romancı arasındaki fark toplum gerçeğini roman gerçeği haline getirmede zorlandığı yerdedir. "Gerçekçi roman, insanları toplum yasaları içinde inceleyen eleştiren, açıklayan, böylece zenginleştiren bir araçtır."¹ Toplumun hiçbir sorunu anında ortaya çıkmadığı gibi anında çözümler de mümkün değildir. Bu nedenle gerçek sanatçı gündelik görüntünün ardında yatan gerçeğe ulaşmaya çalışmıştır. Konusunu toplumun yaşayan sorunlarından almaktadır. Ele aldığı konu toplum yasalarına bağlı olduğu gibi aynı zamanda roman sanatının kendi yasalarına da bağlıdır.³ Burada sanatçının sözü, gerçekliği sorgulama, müdahale etme ve yönünü değiştirme isteği öne çıkar. Roman gerçeği ile toplum gerçeği arasında böyle sıkı bir ilişki vardır. Sosyolojiyi ilgilendiren alan da budur.

Kemal Tahir roman ve toplum gerçeğini elde etmek için üzerinde düşünmekle kalmamış, bu konuda yazmış, tartışmalara katılmıştır. Bunun sonunda Baykan Sezerin deyişiyle dünyada da ender görülür bir biçimde bir Türk romancısının nasıl çalıştığını, roman ve toplum gerçeği ile kurduğu ilişkiyi, diğer bir deyişle sanatının yasalarını ortaya koymasına tanıklık edeceğiz. Kendi açıklaması ile yetinmeden bu çabanın nedeni üzerinde de durmak gerekir. Kemal Tahir sıradan bir romancı değildir. Kendini böyle görmediğini de açıkça söylemiştir. Bütün ömrü boyunca sanatedebiyat ile uğraşp sonuçta kendine verilenlerle yetinip çalıştığı alanın sorunları üzerinde tek bir satır söz etmeyen yazarlarımız da var. Bu durum bir yerde bu yazarlarımızın kendi sanatının sorunlarına ve toplum gerçeğine karşı kayıtsız rahatlıklarını da gösterir. Kemal Tahir bu tür yazarlardan değildir. İddiası olan bir yazardır. Türk romanını oluşturmak, kurmak isteğini açıkça söylemektedir, iddiası olduğunu açıkça söylemesi kendine güvenini gösterdiği gibi bir anlamda geçmişe ve döneminin düşünce ve sanat ortamına karşı bir meydan okumayı da içermektedir. Bu, Türkiye ile de sınırlı değildir. Batı romanının sözünü tükettiğini, Batı romanını da aşmak gerektiğini ve gerçek romanın ancak Türkiye'de, Türk romancısının -elbette kendisinin- yazacağını ilan etmiştir. Bu nedenle sıradan bir romancı gibi yayıncıların, eleştirmenlerin, dönemin aydınlarının şemsiyesi altına girmemiştir (Bu şemsiye altına da sığmazdı zaten). Kemal Tahir'in iddiasını gerçekleştirmek belli bir güç, birikim ve donanım gerektirmektedir. Dünya romanına da katkı yapacak biçimde Türk romanına belirli bir özellik, kendi konu ve biçimini

kazandırma isteği onu bilinçli olarak roman ve toplum gerçeği yöntemi üzerinde düşünmeye itmiştir. Günlük olaylar dışında Türk toplumu ile köklü, derin ilişki kurma

1. Kemal Tahir, Notlar/ Sanat Edebiyat, C.1, (Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu), Bağlam Yay., İstanbul, 1989, s. 7.

2. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.1, s. 90.

3. Kemal Tahir, Notlar/ Sanat Edebiyat, C.1, s. 140-141.

çabası romancı kimliği yanında düşünür kimliğini de ortaya çıkaracaktır. Amacı çalışmalarından elde ettiği sonuçları romanlarında kullanmaktır. "Gerçekçi roman için, bilhassa böyle tarihin belli dönemlerinden hareket ederek o dönemlerdeki köklerden bugünün insanını belirlemeye çalışan ve gelecekteki insanın nasıl davranabilir olduğunu yaşayan bir yazar için böyle bir özel çalışma zorunluluğu" vardır.⁴

Kemal Tahir'in roman ve toplum gerçeği anlayışı döneminin yazarlarından farklıdır. Önce çıkış yeri farklıdır. Bir Türk yazarı olarak kendi toplum gerçeğimize yola çıkmıştır. Bu, Anadolu Türk insanı yararına bir gerçekliktir. Kemal Tahir dışarıdan dayatılan verili gerçeğe karşı uyumsuzdur, işe başlarken kendi gerçeğimizi önemsemiştir. Değişmeye karşı duyarlılığı da bu nedendir. Kendimizi mevcut gerçekliğe bağlı görüyoruz, ama bu gerçeklik sorunlarımızın da nedeni oluyorsa burada kalmanın anlamı ve gereği yoktur. Gerçeği değiştirmek, geliştirmek de gerçekçiliğin yasasıdır. Toplum bilimleri de bu tür gerçeklik ile ilgilenmektedir. Değiştirmeye çalıştığımız, değiştiremesek bile kavramaya çalıştığımız, kavrandığı anda zaten değişmeye başlamış olan bir gerçeklik çalışmalarımızı belirlemektedir. Gerçekliğin durağan olmaması ("değişmenin mutlaklığı") bu anlamdadır. Kemal Tahir Anadolu Türk toplum gerçeği ile somut tarihi değişmesi içinde ilişki kurmuştur. Buradaki gerçekçilik "modern", "sosyalist" bir gerçekliktir. Kemal Tahir'in romanlarındaki yeni insan, yeni gerçek insanın kendi tarihi içinde takındığı yeni tutumun ürünüdür. Diğer bir deyişle insanı, geniş halk kitlelerini tarihin temel gücü sayan biranlayıştır. Toplumun kendi sorunları üzerinde bilinçlenmesi ve bu bilinç aracılığı ile toplumsal olay ve koşullara müdahalesi, yapıp ettiklerinden sorumlu olmasıdır. Romanın modern bir tür olmasına bu açıdan bakmak gerekir. Kemal Tahir'in Türk ve dünya romanına katkısı da tam burada ortaya çıkmaktadır.

Kemal Tahir'in roman kahramanlarının gerçeklik karşısında hem eylemlerini hem de görüşlerini sürekli gözden geçirmek zorunda kalmaları, yanılırları rastlantı değildir. Kemal Tahir'e göre gerçekçilik ileri bir merhalenin dünya görüşüdür. Bu aşamanın teknik gerilikle ilişkisi olmadığı gibi ilerilikle de ilişkisi yoktur. "Her güçlü roman, bugünkü anlayışımızla gerçekçi roman insanların arasına, o zamana kadar örneği bulunamayan bir yeni insan, yeni gerçek getirerek insanları güçlendirip yüceltmiş, onları gerek ruh, gerek düşünce bakımından zenginleştirmiştir." Roman kahramanları sadece olaylar örgüsü içinde buldukları yerin kayganlığıyla değil, olayları kavrama çabası ile dram içindedirler. Bir yandan geçmişte savundukları yer ve rolü, bağlı oldukları değerleri savunamaz halde olmaları, debelenmeleri, buna karşılık yeni gerçekliği kavrama çabaları nedeniyle roman ve toplum dramını ileriye doğru geliştirirler.⁶ Kemal Tahir romanlarının tez taşıyor diye eleştirilmesi gerçekte Kemal Tahir'in yeni gerçeğin/yeni insanın bilincini bir roman unsuru, kimi zaman roman dramı olarak kullandığının görülmemesindedir.

Aynı dönemde Batı romanı ters bir açıdan bilinçten, rasyonel olandan kaçarak "bunalım edebiyatı" üye bir tür ortaya koymuş, bilinci yok ederek veya reddederek romanlarına temel özelliklerini kazandırmıştır. Bu kapana kısılmış "Batı insanının kısırılmışlığı itilmelerle yakalandığı bir tuzak değildir, daha çok kişiliğindeki özelliklerle gelip girdiği bir tuzaktı!",⁷ çikışsızlıktan, yeni insana açılmamaktan kaynaklanır. Batı romanı başkalarının yaşayışına açılmadığı için kendisine kapanmıştır. Kemal Tahir ise drama tutulmuş Türk insanının kısırılmışlıktan başka insanlara açılarak çıkmasından faydalanmış, diğer birdeyişle Türk insanının sorunlarını bireysel olarak değil başkalarını da kapsayarak (Devlet ile) aşma özelliğini öne çıkararak, Batı romanının tam tersine bir yol izlemiştir. Kemal Tahir romanlarında bireyin, toplumun ve Devletin dramı iç içedir. Dramdan çıkış yine Devlettir (Toplumca yaratılan yeni siyasetin, düşünce ve ahlakın, hukuk ilkelerinin geçerli hale gelmesiyle). Bu nedenle sonuçta toplum bilincine/Devlet'e sahip çıkan yeni insan romanın baş kişisidir. Bu, dünya romanı açısından da büyük bir yeniliktir. Roman bir bilinç aracıdır, bu bilinçlenme çeşitli

4. Türk Romanı, (Yay. Haz. Mehmet Şeyda), 1969, s. 38.

5. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.1, s. 77,78.

6. Kemal Tahir'i ve romanlarını en iyi anlayan kişilerden birinin Tutunamayanlar'ın yazarı Oğuz Atay olması rastlantı değildir.

7. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.1, s. 69.

araçlarla mümkün olmaktadır, ama Kemal Tahir doğrudan toplum bilincinin kendisini, Anadolu Türk insanının dramdan Devlet ile çıkış özelliğini romanın temel unsuru olarak kullanılmaktadır.⁸ Yenilik buradadır. Bunun görülmemesi nedeni ile Kemal Tahir romanları tez taşıyor diye eleştirilecek, hatta yazdıkları roman olarak bile görülmecektir. Gerçekte Kemal Tahir romanının Batı'daki karşılığı veya karşıtı insanı, tarihi reddeden "bu/w//m edebiyatıdır. Bu, sonuçta roman türünü ortaya çıkaran koşulların da inkarı olduğu için, romanın varlığını ve geleceğini de inkarıdır.

Romancının görevi gerçeği daha çok açarak, derinleştirmeye çalışmaktır. Bu açıdan roman unsurları büsbütün insan gerçeğinden bağımsız olmamıştır. Kemal Tahir'e göre roman ve toplum gerçekleri sadece yazarın sezdiği gerçekler olmaktan öteye okurun da belli belirsiz sezdiği gerçeklerdir. "Büyük gerçekçi roman yazarları, toplumun havasını doldurmuş olan yeni gerçekleri.. bir anlamdaya kalayıp kalıplaradökensanatçıdır. Bu yakalayışta başarı ölçüsü de geleceğin şartlarında... insanın nasıl davranacağını kestirmeye yardımcı olmaktır."⁹ Kemal Tahir romanlarında kısırılmış insan romancı aracılığı ile bulunduğu durumdan çıkarılarak ileriye yönelik yeni gerçekliği, yeni insanı temsil etmiştir. Romancı mevcut bilimin bilgilerini, olay, sorunları, gelenek ve inançları, konuşma dilini, sanat birikimini kullanmaktadır, bütün bunlar romancının bağlı olduğu araçlardır. Yazar bir yerde roman ve toplum gerçeğinin kurallarına bağlanarak, bu gerçeği toplum ve dünya koşullarının temelindeki insan gerçeğine yaklaştırarak işini hak etmeye çalışmakta, gerçeklere bağlanarak özgür olmaktadır. Bu nedenle sanatçının gerçeklere bağlılığı ve bununla beraber bağımsızlığı, özgürlüğü ve dürüstlüğü esas olmuştur. Sanatçının veya sanat eserinin sonuna kadar bağımsızlığının savunulması, fakat roman ve toplum gerçeğine bağımlı olması bir çelişkidir.

Sanatçı bununla boğuşur, hatta bu çelişkiden yararlanır. Bu, gerçeğin işe yarar hale getirilmesi içindir. Sanatın gerçeği mevcut gerçekle örtüşmese bile yeni gerçeğe atılım sağlamak için gereklidir. Sanatçının gerçekliğe müdahale etme çabası kendi sözünü, tezini öne çıkararak erken bir öngöründe bulunma imkanı verir. Sonuçta, "Her yakaladığımız, işe yarar kıldığımız gerçek, ona tekrar dönmek zorunda kalacağımız zamana kadar bizi, zorunluluklarımızdan birinin idrakine götürür. Zorunlulukları, yani zaruretleri, idrak ettiğimiz kadar, onlara karşı hür oluruz. Nice gerçekçi roman, aldığı konuda bize zorunluluğumuzu idrak ettirerek, ona karşı hür kılar. Böylece ödevini de yerine getirmiş olur!"¹¹ Bu nedenle "Düzensiz, yasadışı sanat olmaz., gerçekçi roman hiç olmaz,"¹¹ iyi bir romanda olay örgüsü rastlantılara, şaşırtmaya yer bırakmaz.¹² Şimdiki olay geçmişteki bir olay ile bağlantılı olarak zaman boyunca ilerleyen nedensel bağlantılar doğurur. Bu bağlantılardan yeni gerçeği, yeni insanı da sezinlemek mümkün olacaktır. Kurallara bağlanma sıradan gerçek ile belirleyici temel gerçek (somut tarihi gerçek) arasındaki ilişki ve ayrımı ortaya çıkardığı için önemlidir. Büyük tarihi roman yazmanın yasası da budur. Böylece günümüz insan gerçeğinin geleceğe yönelik bağlantısı, gerçeğin tamamlanmış biçimi, bütünlüğü anlaşılır hale gelecektir. Bu, sanatçıya tıpkı toplumbilimlerinde olduğu gibi toplum gücümüzü tanıma ve ileriye yönelik öngöründe bulunma imkanı verecektir.

Kemal Tahir gerçekçi bir yazar olarak roman ve toplum gerçeği üzerinde durmuştur. Bu gerçekçilik öncelikle sosyalist bir gerçekçiliktir. Günümüzde Kemal Tahir'in sosyalist olduğu görmezden gelinerek verili gerçeklere karşı "şüpheciliği" öne çıkarılmakta, kimileri "ben Kemal Tahir'in gerçeğe karşı şüpheciliğinden etkilendim" demektedir. Bundan kastedilen "sürekli olarak başvurulacak doğrular bulunmadığıdır".¹³ Giderek Kemal Tahir "mutlak doğrular üstüne kurulması gereken ilmi yaklaşımlardan" kaçan bir romancı olarak

8. Burada bir yanlış anlamaya da meydan vermeyelim. Kemal Tahir'in bilinci roman unsuru veya roman dramı olarak kullanması dünya görüşünün roman yerine geçirilmesi değildir, yeni gerçeğe, yeni insana ulaşmak ve sezinlemek içindir. "Gerçekçi romancı, dünya görüşünü, romanında açıkça savunmayı zorunlu görmez bunu açıkça gerçeklerle kurduğu bağın doğru olup olmadığını anlamakta kullanır." (Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.1, s. 123.)

9. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.1, s. 154.

10. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.1, s. 90.

11. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.1, s. 141.

12. Sıradan bir polisiyede bile "silahtan söz edildiyse, bir yerde silah patlar!"

gösterilmektedir. Romancı olarak kalması bununla açıklanmadadır. Kemal Tahir'in yutturulmak istenen tersyüz edilmiş gerçeklere karşı kuşkucu tavrını, her türlü gerçeğe karşı olan "mistik", "bilinmez" bir tavır olarak görmemek gerekir." Gerçekçilik ancak işe yararlılığın başlangıcı olabilir. Kemal Tahir bir sosyalist olarak çelişmenin değişmez gerçek olduğu görüşünden yola çıkmıştır. Bu nedenle evimizin kapı numarasına bile her gün bakmak gerektiğini öğütler. Ancak her yerde, her zaman, her şeyde çelişme (değişme) vardır demek genel bir kurama, evrensel, rasyonel bir gerçeğe bağlanılmaması anlamına gelmez.¹⁴ Kemal Tahir bu nedenle toplum ve roman gerçeğine ulaşmada bütünsel dünya görüşünün, kuramın önemini vurgulamıştır.

Bütünsel bir görüş olmadan, çelişmeler arasındaki bağlantı kurulamaz. Çelişmeleri bulup sergilemek yeni bir görüşe gitmek, kuramı zenginleştirmek içindir. Çelişkinin mutlaklaştırılması gerçeği belirsiz hale getirerek üzerinde kuşku uyandırmak ve gerçekten kaçmak için değildir. Her gerçeğin kuşkulu hale gelmesinden ne yarar umulabilir? Tartışmayacağımız, uğruna kavgayı göze aldığımız gerçekler vardır (Söz gelişi bizim adımızdan kuşku duymamız, adımızı tartışmamız için bir neden yoktur. Tartışalım diyene de kuşku ile bakarız). Kemal Tahir'de kuşku rastgele değil, gerçeği ilerletmek ve aşmak içindir. Dünyayı, toplumsal olayları anlamak için gerçeklikten yola çıkmalıdır. Ancak romanın olay örgüsü toplum olaylarında olduğu gibi kendi başına incelenemez ve var olamaz. Her olay bir başka olayla bağlantısı içinde ortaya çıkacak ve birbirini açıklayacaktır. Bunun için "Çelişen unsurlar ayrı ayrı incelenip karşılaştırılır. Bunu yaparken ayrılan parçaların aslında canlı olarak birbirine bağlılığı unutulmaz."ns Türkiye'de sosyalistler veya sosyalist gibi kendini tanıtanlar çelişkinin halleri ve tarihi gelişme ve ilerleme ile ilgili olarak el kitaplarından bile faydalanmadıkları için yuvarlandıkları başka yerlerde sosyalizm ile ilişkileri kalmadıkları halde "değişme"nin öneminden söz etmeleri ilginçtir. Diğer bir ilginçlikte, Türkiye'de "değişme" denilince Mancist jargonla konuşulduğunun zannedilmesidir (Gerçekte sosyolojinin de temel konusu "Toplumsal Değişme1'dir, hatta giderek sosyolojinin bilim kimliği ile "Toplumsal Değişme!" eşanlamlı kullanılmaktadır). Günümüzde bazıları kimilerinin "döneklik" dediği değişmelerine mazeret bulmak için değişmenin öneminden söz etmektedirler. Her değişimin olumlu, ileriye dönük olmadığı açıktır. Bozulma da bir değişme biçimidir. Bu nedenle önemli olan tarihi akışa ve ilerlemeye uygun olan değişmedir. Batı aklıyla her şeyi tartışılır görmek, kuşkulanan -ama Batı egemenliğini tartışmadan- bizi dirençli kılan değerler üzerinde kuşku yaratarak bazı şeyleri kabul etmeyi olağanlaştıracaktır. Türk halkına yabancı ve direnç noktalarını kırarak değişmelerin hızlandığı ve "değişme1" yerine (yabancı bir sözcük seçerek) adına "transformasyon" denildiği 1980 sonrasında bazı şeylere"alışmamı z" gerektiği boşuna söylenmemiştir. Kemal Tahir'in değişme ve gerçek anlayışı hiçbir yönü ile bu tür görüşlerle bağdaşmamıştır. Kemal Tahir'in çabası ve arayışı gerçekte "fikri bir durağımıf olması yönündedir. Bu işin büyük sorumluluğu nedeniyle bir romancı olarak kalmayı seçmiştir, ancak ölümünden hemen önce Notlar'ını düzenleme ve yayınlama düşüncesi artık çalışmalarının belli bir sonuca vardığını göstermektedir.

Kemal Tahir'in Türkiye'nin gerçekleri ile ilgili bir tespiti bulunmaktadır: Türkiye gibi tarihle ilişkisi değiştirilmiş ve tarihi zorlanmış toplumlar "iki gerçek!!" toplum haline gelmişlerdir. Gerçeği sanatta kullanmak diğer ülkelerden daha zordur. Türk sanatçıları iki ana gerçeğe bağlanmışlardır. Bunlardan biri dış baskılar, yanlışlar nedeniyle yanlış olarak kullandığımız Batı gerçekleri, bir diğeri ise yine aynı nedenlerle kendi tarihsel gerçeklerimizin unutturulmak istenmesidir. Günümüzde Anadolu Türk toplumu ile ilişkili olarak öne sürülen olumsuz yargıların kaynağı Batı'dır, toplumun kendi doğal gelişmesi ve özelliklerinden kaynaklanmamıştır. Türk toplumunun kendi tarihi ile ilişkisinin kesilmesiyle gündelik görüntülere dayanarak

13. Kemal Tahir'e yakıştırılan çeşitli adlar vardır, "mistikmarxist"veya "mistikpeygamber" bunlardan bazılarıdır. Kemal Tahir'in sosyalist gerçekçilik (hakikat) anlayışı Mevlana'nın mistik anlayışı veya doğadaki izafiyet anlayışının topluma uygulanması,"fikri izafiyet"olarak görülemez.

14. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, Haz. C. Yazoğlu, Bağlam Yay., İstanbul, 1992, s. 37.

15. Kemal Tahir, Notlar/Sosyalizm, İstanbul, 1992, s. 37.

toplumun debelenmesi, olumsuzlukları kendi toplum gerçeğimizmiş gibi gösterilecektir. Günümüzde bize yakıştırılan çoğu Batı gerçeklerini kendi gerçeğimiz olarak görmeye başlamamız bu nedendir. Anadolu Türk halkını horlayan ve dışlayan "Bizden adam olma/ sözü de bunlardan biridir. Buna karşılık Kemal Tahir "Be biz Osmanlılarız, bizde adam çoktur" sözünün sahibidir. Aslında hiçbir toplum bir başka toplumun gerçeğini kendi gerçekleri yerine koyamadığı gibi bu yabancı gerçekleri işe yarar halde de kullanamaz.¹⁶ Değişme toplumun kendi tarihi ve gelişme çizgisi içinde oluyorsa anlamlı ve işe yarar. Bu nedenle somut gerçekliğin hangisinin Anadolu Türk halkının yapısal özelliği olduğu, hangisinin görüntüde kaldığının saptanması gerekir. Kemal Tahir günümüzde ve gelecekte işe yarar kılmak için gündelik görüntünün ötesindeki somut tarihi gerçekliği saptamak çabasıdadır. "Sanatçının gerçekle ilintisindeki görevi, değişmez gerçekler aramaya çıkarak imkansıza yönelmesi değil, değişmekte olduğunu bildiği gerçeklerden, belli tarihsel şartlar içinde faydalı, ilerletici, insanı açıklayıcı, zenginleştirici sonuçlar alabilmeğe çalışmasıdır"¹⁷ Diğer bir deyişle sorun günümüzde görülen belli özelliklerin tarihi gerçeğimize uyumlu olup olmadığı ve hangisinin geçerli olduğudur. Sanatımızın görevini yapabilmesi kendi temel gerçeklerimize yönelmekle veya günümüz gerçeklerinin kendi gerçeklerimize doğru aşılmasıyla mümkündür. Buradan Kemal Tahir'in roman ve toplum gerçeği anlayışı ortaya çıkacaktır. Türk romancısının ana ödevi, İmparatorluk kurmak gücüne sahip Türk insanının geleceğini kurtaracak cevherini, bu cevherin tarih boyunca taşıdığı insancıl birikimi, bu birikimin gelecekte işe yarar yönünü bulup açıklamaktır."¹⁸ Romanda gerçekçilik, düşüncede yerlilik tarih içinde ortaya çıkan insan gerçeğine mümkün merteye daha çok yaşamaya çalışmak ve toplumunun insanlık özelliklerini, dünya insanlığının değerlerine katarak, insanlığı zenginleştirmeye uğraştırmaktır.

Kemal Tahir'e göre Türk romanı' veya "yerlilik" Anadolu Türk toplumunun tarih içinde olgunlaşmış, birikmiş insan özelliklerine dayanmalıdır. Evrensellik ancak böyle mümkündür. "Kendisanat çizgimizden başka bir çizgiyle hiçbir yere, hatta mahalle kahvesine bile gitmek mümkün olma/}"¹⁹ Kemal Tahir Türk insanının somut, özgül gerçeğini tarihteki yeri ve rolü içinde ele almıştır. Bu geçmişe özlem değil, geleceğe yönelik bir çabadır. Yeni gerçek, yeni insan somut tarihi gerçeğe bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Kemal Tahir'in çalışmalarında vardığı yer önce Anadolu Türk toplumuna ait gerçekliğin Batı toplumundan ayrılığı konusundadır. Bu ayrımın temelinde farklı tarihi oluşum ve çıkarlar bulunmaktadır. Osmanlı'ya ilgisi bu anlamdadır. Devlet Ana romanı bu ilginin bir üst noktasıdır. Kemal Tahir somut toplum gerçeğimizi kuram ile yeniden üretmek ve temellendirmek için başlangıçta klasik Batı toplum şemalarının dışında Doğu toplumları için önerilen ATÜT modeli ile ilgilenmiştir. Ancak ATÜT'ü bir kalıp olarak almamıştır. ATÜT'e ilgisi Anadolu Türk insanının geçmiş ve günümüz davranışlarını anlamak ve geleceğini belirlemek olduğu için, önerilen kalıbı da zorlamış, ATÜT'ten yola çıkmasına rağmen giderek başka sonuçlara ulaşmıştır. Anadolu Türk toplumu Batı toplumlarından ayrıldığı gibi Doğu (ATÜT) toplumlarından da farklılık göstermektedir. TürklerYakın-Doğu'da Batı'ya karşı yeni bir siyasetin sözcüsü olarak önem kazanmışlardır. Kemal Tahir bu siyasetin sözcüsü olarak Osmanlı'ya ilgi göstermiş, giderek Osmanlı'yı Batı'nın soygun ve saldırısına karşı Doğu'yu

koruyan ve savunan öncü gücü olarak tanımlamıştır. Osmanlı Batı benzeri bir kuruluş olmadığı gibi bütün Batı toplumlara yakıştırılan ATÜT örneğinden de ayrılmaktadır. Anadolu Türk insanının cevheri Batı soygun ve soygununa karşı çıkararak bir imparatorluk kurması ve yaşatmasıdır. Osmanlı Batılılaşma ile bu gerçek temeline ters işlere soyunmuştur. Batılılaşma toplumumuz bağımsız yaşama dinamiğine karşı işlemektedir. Türk gerçeğine ve Osmanlı deneyim ve birikimimize saldırıdır. Buradan toplumun geleceğini kurtaracak olumlu bir atılım beklemek mümkün değildir. Kemal Tahir'in Osmanlı'nın kuruluşunu anlatan Devlet Ana romanı ve Batılılaşma serüvenimizin değişik yönlerini ele alan çeşitli romanları

16. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.1, s. 93,101.

17. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.1, s. 88.

18. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.4, Yay. Haz. C. Yazoğlu, Bağlam Yay., İstanbul, 1989, s. 41.

19. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat, C.2, s. 229.

bu temel dünya görüşü içinde bir dizi roman olarak birbirine bağlanacaktır. Drama düşmüş toplum veya roman kahramanı belli tarihsel dönemlerde ortaya çıkar ve geleceğin oluşmasında kendi cevherindeki özelliklere göre davranır. Bizim en önemli gücümüz bir dünya imparatorluğunu kuran ve yaşatan Anadolu Türk toplumdur. Kemal Tahir'in Anadolu Türk toplumuna ve geleceğine inancı tamdır. Biz, "bir dünya imparatorluğunu kaybettik ama Anadolu Türk toplumunu kaybetmedik." Geleceği kurtaracak zenginliğimizi Anadolu insanının yaratıcı potansiyelinde görmüştür.

Kemal Tahir, Türk sanatedebiyatının gelişmesi için (toplum bilimleri için de geçerlidir bu) önce Anadolu Türk toplumunun somut tarihi gerçekliğine sımsıkı sarılmıştır. Gerçeğin anlık dış görüntüsü ile yetinmemiştir. Batı sanatı görüş açısının sınırlılığı nedeniyle her alanda gerçeğin ön görünüşünde kalmaktadır. Gerçekçilik adına ineği zorla stüdyoya sokup resmini yapan sosyalist Courbet ile kırlara çıkıp ineği resmeden Fransız izlenimcileri arasında kırdaki temiz hava almanın dışında bir fark yoktur. Batı romanında da gerçek anlayışı temelde aynıdır. Gerçekten kaçarken bile yüzeyde kalmaktadır. Bunalım edebiyatı da öngörünüşte kalmanın bir belirtisidir. Kemal Tahir ise gerçeği konunun kendisinde, derinliğinde aradığı için tarihe yönelmiştir. Bu ilgisi rastgele değildir. Somut gerçeğimizi yeniden üretmek ve yararlanmak için belli bir fikir ve bilgi durağmın olması gerekir. "Romana, gerçekçi bir romanın gerçeklerini, kestirmeden aramağa çıkamaz. Neyi aradığımızı bitmeden aramak zaten söz konusu değildir."m Kuram (tarih görüşü) bu nedenle önemlidir. Kuram tek tek gerçekleri yığın haline gelmekten kurtararak sınıflandırmamızı sağladığı gibi gerçekle kuracağımız ilişkiyi de belirleyecektir. Kuramın bir başka işe yarar yönü görüşlerimizin denetimini, sınamamızı da kuram içinde yapma imkanı vermesidir. "Gerçekçiler, kendi dışlarındaki gerçekleri arayıp bulmaya çalışırken kendi gerçekçilik güçlerini de aralıksız denetlemek, izlemek, her fırsatta yeniden yeniden yeniye gözden geçirmek, zenginleştirmek, yüzde yüz yaşatmaya ve orada tutmaya çalışmak zorundadır."2' Kemal Tahir'de roman ve toplum gerçeğine bağlı kalmak kaba, yüzeysel bir gerçekliğe bağlanmak anlamına gelmemiştir. Toplum gerçeğinin kabukta kalan görüntülerini belli bir dünya görüşü, kuram çerçevesinde değerlendirmiş, yine gündelik olaylar ve yeni bilgiler ışığında kuramsal

yaklaşımını da sürekli sinayarak, zenginleştirmiştir.

Kemal Tahir roman ve toplum gerçeğine ulaşmada kuramın (tarih görüşünün) önemini vurgulamıştır ama bunun yanında diğer bir uyarısı da belli kalıp ve şemalarla yetinmemektir. Kuramı kalıp, şema haline getirmek gerçekçilik açısından en az kuramsızlık kadar tehlikelidir. Kemal Tahir'in gerçekte kuram arasında kurduğu ilişki bilinçle ve emeklemdir. Sürekli geri dönmelerden, sinamalardan, yanılma ve güncellemelerden geçer. Kemal Tahir temel konular üzerinde değişik açılardan durarak gerçekte ilişkisini zenginleştirmiştir. Çalışması sürmekteydi. Kimi açıklamalarında yanlışlıklar da olabilir. Bu yanlışlıklar temelde olmadığı için yeni çalışmaların nedeni olmuştur. Kemal Tahir "yanılmışız arkadaf diyecek kadar yürekli ve gerçeğe bağlı, pek çok konuyu tekrar tekrar ele alacak kadar çalışkandır. Gündeme getirdiği konular, sorunlar ortadadır ve bunları görmezden gelmek mümkün değildir. Kemal Tahir'in çalışmalarının vardığı yer Doğu-Batı çatışmasıydı. Kemal Tahir'in başlattığı düşünce zenginliğinin belli çalışmalarla sürdürülmesi ve bütünlük sağlanması Baykan Sezer ile mümkün olmuştur. Türk sosyolojisinin canlılığı temelde tek olan bu iki kaynaktan beslenmektedir.

20. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat. C.1, s. 154.

21. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat. C.1, s. 222.

Türk edebiyatında roman ile tarihî romanın başlangıcı hemen aynıdır. İlk romancılarımızdan Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi aynı zamanda tarihî roman yazarlarıdır. Bununla beraber roman alanındaki gelişme süreç ve çizgisinin tarihî romanda aynı şekilde sürdüğünü söyleyemeyiz. Bunda elbette büyük romancılarımızın tarihî romana meyletmemiş olmalarının payı büyüktür. Mesela ne Halit Ziya Uşaklıgil, ne Yakup Kadri Karaosmanoğlu, ne Reşat Nuri Güntekin tarihî roman yazmışlardır. Tarihî roman büyük ölçüde popüler edebiyat çerçevesini aşmamıştır. Tarihî romanın konusu tarihtir. Romanın bir tür olarak gelişinden itibaren kültürel ve siyasî şartlar o kadar çok değişmiştir ki romancılarımızın bu değişken zeminde tarihî roman yazmanın güçlüğü düşünmüş olmalarını tahmin etmek hiç de yanlış olmasa gerek. Tarihî roman bir anlamda tarihi yorumlamak demektir. Bu da siyasî ve kültürel verilere göre yapılır. Bir örnek vermek için söyleyelim. Ülkede A tarihi kötülenir, siyasî temayüllere göre kendisinden nefret edilir veya bir veba gibi kaçılırken moda uyularak roman yazılsa en kısa zamanda eskiyecektir; aksini düşünmek ise mümkün olmayacağı için yazılmayacaktır. Popüler yazılan eserlerin ve müelliflerinin sanat endişesi bulunmadığı için onlarda böyle bir yaklaşım görülemeyeceği tabiidir. Nitekim

II. Meşrutiyet dönemine kadar yazılan tarihî romanları bir, II. Meşrutiyet dönemini bir, 1950'ye kadar olan Cumhuriyet dönemini bir düşünmek durumundayız. Bu devrelerde yazılan romanların ele aldıkları devreler, tarihe, tarihî olay ve kişilere yaklaşımları devrin anlayışını verir. 1950'ye gelindiğinde çok şey değişmiştir. Bunu sadece çok partili hayata geçiş bağlamak yanlış olur. Aradan geçen zaman insanımızı, elbette romancılarımızı, sanatkârlarımızı dönemin şartlarından uzaklaştırmış yeni ve farklı şeyler düşünmeye sevk etmiştir. Nitekim şiirde daha 1926'larda "Ayşe, Fatma edebiyatından bıktık" diyen bir başkaldırıyı biliyoruz. Hatta daha sosyolojik ve psikolojik düşünelim. Yenileşme dönemi Türk edebiyatında Şinasî, Ziya Paşa ve Namık Kemal'den sonra yavaş yavaş santimentalizmin başlamasını, Serveti Fünun'da ferdiyetçiliğin ön plana çıkmasını, yaşanan şartların da etkisiyle sonra yine sosyal muhtevanın öne geçmesini edebiyat tarihimizin bir vakıası olarak kaydedelim. Demek ki değişme olacaktı. Belki bunun süratlenmesini sağlayanlardan biri de çok partili hayata geçiştir.

Millî Mücadele veya bir başka ifade ile Türk Kurtuluş Savaşı ile ilgili Halide Edip, Yakup Kadri başta olmak üzere pek çok yazar roman kaleme almıştır. Bunların yaklaşımlarını burada söz konusu etmek bu yazının maksadını aşar. Bu konuda farklı bir yerde duran Peyami Safa'yı da sadece hatırlayalım ve asıl konumuz olan Kemal Tahir'e gelelim. Asker olan ve II. Abdülhamit'e yaverlik de yapan bir babanın oğlu olan Kemal Tahir, bu alanda peş peşe romanlar yazar. Esir Şehrin İnsanları (1956), Esir Şehrin Mahpusu (1961), Yorgun Savaşçı (1965). Bunların arkasından Devlet Ana (1967) gelir. Bunlardan ilk ikisi Millî Mücadele yılları İstanbul'unu, üçüncüsü

İstanbul'da başlayıp Anadolu'da devam eden mücadeleyi verir. Sonuncusu ise, birden bizi Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna götürür. Biz bu yazımızda bu dört eser üzerinde duracağız. Bizim için burada zor olan yazarın eserlerini telif kronolojisine mi yoksa romanlarda işlenen konuların kronolojisine mi bağlı kalma konusundaki tercihtir. Sondan mı başa, baştan mı sona gitmek konusunda tereddüt ettiğimizi, zorlandığımızı ifade edelim.

Millî Mücadele ile ilgili Esir Şehrin İnsanları ile Esir Şehrin Mahpusu "Abdülhamit'in en zengî vezirlerinden Selim Paşa'nın tek çocuğu"¹ olan ve ömrünün önemli bir kısmını Avrupa'da geçiren Kâmil Bey'in Millî Mücadele yıllarındaki macerasıdır. Dolayısıyla Millî Mücadele'nin lider kadrosu ile doğrudan ilgili değildir. Bunun için de bu türde yazılmış eserlerden farklı bir yapıya sahiptir.

Tarih ile tarihî roman arasındaki en önemli farklardan birisi, tarihin siyasî lider veya yöneticilerin çevresinde gelişmesi, romanın ise halktan birinin şahsında halkın hayatından kesitler sunmasıdır.

Esir Şehrin İnsanları böyle bir eserdir. Romanın ilk bölümü "Esir İstanbul" başlığını taşır.

1914'te Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na katıldığı zaman, Galatasaray'dan sonra Oxford'lu bitiren, yıllarca İtalya'da resim çalışan Kâmil Bey, İspanyol prensi arkadaşının Kordova'daki şatosunda sonbaharı geçirmek üzere İspanya'da bulunmaktadır. Fakat o "bir Osmanlı vatandaşı olarak napması gerektiğini danışmak için Madrit elçiliğine başvurur."(s 12). "Abdülhamit'in en tecrübeli diplomatlarından" ve Kâmil Bey'in babası "Selim Paşa'yı çok yakından tanıyan"(12) elçi bey, onu, elçilikte maaş almadan tercüman olarak devlete hizmet etmeye ikna eder. Aslında Kâmil Bey daha aktif bir görevin peşindedir ve teklif edilen bu görevden pek memnun olmaz. O, daha çok hizmet etmek için ne yapmak gerektiği arayışı içindedir. Kâmil Bey genç yaşta çok büyük bir mirasa konmasına rağmen, maddî sıkıntı içerisine düşmüş, bu konuda yaptığı birkaç teşebbüsten de sonuç alamamıştır. Sonunda Yunanlıların İzmir'i işgalinden sonra, her şeyini kumarda kaybetmiş bir babanın kızı olarak yoksulluğu tattığı sırada Kâmil Bey ile evlenmiş, onunla Avrupa'da dolaşmış karısı | Nermin ve kızı Ayşe ile bir şilebe binerek İstanbul'un yolunu tutmuştur. O da Osmanlı Devleti gibi bir müflistir. Kendi durumundaki bir devletin başkentine sığınır. Yolcularımız Çanakkale Boğazı'ndan girerken serseri mayın tehlikesi duyarlar. Bu sırada Kâmil Bey iç konuşma ile geçmişte yaşananları özetler. "Yukarda, Sarıkamış'ta "bismillah" demeye vakit bulamadan, doksan bin kişilik koca bir orduyu kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, biraz aşağıda, Kutulammare'de İngilizleri bozup çevirip generaller esir almış, biraz daha beride Tih çölünü aşip Süveyş kanalına sarılmayı başarmıştı. Üç yıl önce dört küçük Balkan devletine utanılacak bir kolaylıkla yenilen ordusu aylardır, Çanakkale boğazını "Yedi düvelin" en korkunç silâhlarına karşı aslanlar gibi savunuyordu." (s. 13). İç konuşmalarla Çanakkale'nin sonucu, 1917 Bolşevik ihtilali hatırlanır. Sonra gemide ikinci kaptanla Bolşevik ihtilalinin etkileri konuşulur, Türkiye'de sosyalist olmadığını söyler Kâmil Bey, ikinci kaptan bunu yadırgar, savaş taraftarı olması dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşevik olduğunu iddia eder. j

Kâmil Bey, Bolşeviklik hakkında kendisinin bilgisinin olmadığını farkındadır, ama ikinci kaptanın da bilgisiz olduğunu konuşmalarından çıkarır. Çanakkale'de kara savaşlarının yarısı taze olduğu için herkes güverteye çıkar. Kâmil Bey öteberi satmaya gelenlerden haber sorar.

"— Evet! Boğaz'm iki yanına yabancı askerler yerleşti. Öyleyken Hamdi Bey adında biri, birçok

silâh kaçırdı, Allah'ın izniyle, Anadolu'ya.

— Mustafa Kemal Paşa, evet (baş kaldırdı) demektir akli erenler.. Baş kaldırması doğru amma, bizim buralara yakın değil, bu iş! Kimine göre (Rus sınırında, Üçüncü Ordu taraflarında) ki- 1 mine göre (yürüdü, sürdü, Türk içine, Ankara'ya geldi)... !

— Aslına bakarsan hemşerim, ordusuz paşa napar! Gövdesi kadar yer yakar. Yahu elver- medi mi bu paşalar belâsı bu Osmanlı ülkesine..." (s. 23)

1 Kemal Tahir, Esir Şehrin insanları, İstanbul, tarihsiz, Sander Yayınları, s. 10. Bundan sonra metin içinde vereceğimiz sayfa numaraları bu baskıya aittir.

Konuşmaları devam ettirir anlatıcı. Tabii bu konuşmalar arasında halkın cahilliğini gösteren, karikatürize edilmiş görüşler de vardır. Amerikan mandası derken, hayvan olan mandanın anlaşılması bunlardandır. Bazıları da kurtuluşu Anzavur Paşa'dan bekler. Daha sonra Kâmil Bey geminin süvarisi ile sohbet ederken, süvari.

"— Satıcılarla konuşmuştunuz. Önemli bir şey söylediler mi, olup bitenlerden?.." der. Kâmil Bey'in verdiği cevap bir tespittir:

"— Hayır okuması yazması olmayan adamlar... Akılları ermiyor."

Gerçekten böyle midir? Yazar mı böyle görmek istiyor anlaşılmaz. Esasen durum o kadar karışık ki tarafsız bir anlatıcı, yazar bu karışıklığa daha ılımlı yaklaşır ve karikatürize etmez. Ayrıca belirtelim ki burada ve yeri geldikçe görüleceği gibi, din adamları genellikle Millî Mücadele karşıtıdır. Burada da Hint'te esir kalmış bir alay müftüsünün anlattıkları çarpıtılarak verilir. Gemi süvarisini söylediği şu sözler bu sıralarda Rumların konumunu tespit eder:

"— Rum kılavuza bakarsanız işi kötüymüş sizin Sultanın..."

— Ne gibi?

— Mustafa Kemal Paşa söz dinlemiyormuş. Savaşmakmış niyeti.. .Venizelos demiş ki... "Sultan hakkından gelemese benim ordum gelir" demiş..." (s. 28).

Gemi İstanbul'a gelir. Yazar, yeni bir bölümde çok belli olmamakla beraber bir dergide, gazetede yazılanları okutur kahramanımıza. Bunlar belki de okuyucuyu "İstanbul, pencereden görüldüğü kadarıyla, ağır yaralar alarak yere serilmiş bir erkek gövdesine benziyor, gezgin satıcıları, akşam alacasının derinliklerinde, yükselip alçalan anlaşılmaz sesleriyle, sanki inliyordu" (s. 42) sonucuna hazırlamak için olmalıdır.

İstanbul'da Nermin'in halasında bir müddet kalırlar, sonra Kâmil Bey, Bağlarbaşı'nda babasından kalan harap köşkün bir kısmını tamir ettirerek taşınır. Galatasaray'dan arkadaşı İhsan'ın çıkardığı bu yüzden tutuklanıp hapse atıldığı için dergiyi çıkarmaya devam eden karısı Nedime Hanım'a yardım etmeyi kabul eder. Böylece Ankara'yı, Millî Mücadele'yi destekleyerek faaliyetin, teşkilatın içinde bulur kendini. Bu yoldaki faaliyeti sırasında tutuklanır ve sonra 7 seneye mahkûm olur. Esir Şehrin Mahpusu, Kâmil Bey'in hapisanede yaşadıklarını verir ve Fransızların balosuna katılan karısı Nermin'e boşadığını bildiren mektupla biter roman. Burada hemen belirtelim ki Kâmil Bey'in şahsında işgal altındaki İstanbul'da yaşananlar çok sınırlı bir çerçevede de olsa verilir. Romancı pek çok şeyi tartışır. Fakat Millî Mücadele açısından bakılırsa iki grup ile karşılaşırız. Bunlardan birincisi geniş bir kitleyi içine alan mücadeleden kesinlikle

vazgeçmeyen, Ankara'yı ve Mustafa Kemal'i destekleyen, asker ve özellikle İttihat ve Terakki mensupları, bazı aydınlar ve bunlarla beraber hareket eden geniş halktır. Diğeri ise hükümet, Ferit Paşa ve padişah yanlısı; ama asıl işgal kuvvetlerinin çevresinde bulunan ve bundan maddî çıkar da sağlayan dar bir zümredir. Belli ki Kemal Tahir, kazanılmış bir zaferin kahramanlarını veya arkasındaki güçleri değil işgal altındaki İstanbul'da yaşayanlardan bir kesiti vermek istemiştir.

Selim Paşa'nın oğlu Kâmil Bey, acaba parası olsaydı dışarıda kalır İstanbul'a dönmez miydi diye bir soru akla gelebilir. Fakat daha başlangıçta Madrid elçiliğine gidip ne yapabileceğini sorması akla böyle bir soruyu getirmez. Üstelik Kâmil Bey, İstanbul'da halasının, halasının kızı, halasının kocasının etkisine girmek şöyle dursun, onların zorlamasına rağmen Kerkük'teki arazilerini İngilizlere satmaz ve karısının halasının evinden bir an evvel uzaklaşır ve Bağlarbaşı'ndaki köşke gider. Burada komşusu Fuat Mahir Bey, Batı ve Batılı rüzgârının insanımızda açtığı yaranın tipik örneğidir. Fuat Mahir, kendisini terk eden ve kızını elinden alan İtalyan karısının açtığı yarayı geleneksel tekke kültür ve terbiyesi ile tedavi etmek ister. Batı hayranlığının Fuat Mahir'deki aksi son yüzyılda yaşadıklarımızın bir görüntüsüdür. Yalnız burada yazarın hükmüne veya tercihin katılmak mümkün değildir. Fuat Mahir şahsî ve umumî yaşananlar karşısında "Ya silâhlanıp Anadolu'dakiler gibi dağa çıkmalı ya da dervişliğe sığınmalı" diye düşündüğünü "kaçaklık" yaparaktıncisini tercih ettiğini söyler (s. 67). Burada yazarın dervişliği kavramadığı anlaşılmaktadır. Üstelik anlattığı devrede Özbekler Tekkesi'nin İstanbul'daki insan ve savaş malzemesinin Anadolu'ya geçirilmesinde oynadığı rolü bilmemesi düşünülemez. Ayrıca bazı ifadeler var ki gevezelik veya yarenlik içerisinde söylenivermiş sözler olarak değerlendirilse de Kemal Tahir gibi araştırmacı bir roman yazarına yakışmaz. Mesela Kâmil Bey'e, köşkün bazı kısımlarını yıkıp yıkıntıdan gelen para ile diğer kısımları oturacak hale getirme teklif edilirken Cemil Usta'ya söylettirilen "Bizim Ermeni Bedros Ağa şuracıkta... Ermeni kırımından bize kızgın olduğu için köşke hırsla girişir ki.. .Haftaya bırakmadan burasını dümdüz eder." (s. 73) sözü "Attığı taş ürküttüğü kurbağaya değmez" kabilinden bir gevezeliktir. Yazar veya romancı sorumlu olmak gerekir ve bu sorumluluğun Kemal Tahir'de olduğu kanaati yaygındır. Maalesef bu gibi zaaf lar hep var olagelmiştir. Fuat Mahir vasıtasıyla verilen tasavvuf ve tekke konusunda söylediklerine hiç ilişmeyelim. Biz, romana bir bilgi kitabı olarak bakmadığımız için, yazarın çeşitli konulardaki salvolarına takılmayı gereksiz buluyoruz. Fakat Bağlarbaşı'nda yaşayanlar Nermin'in halasının evinde ve onların çevresinde yaşayanlardan farklıdır. İngilizlere mal satan enişte bey menfaatinden başka bir şey düşünmez. Bu menfaat, İngilizlerin himayesi ile Osmanlı Devleti'nin yaşayabileceğini düşünmeye kadar gider. Aslında enişte bey içinde yaşadıkları işgal kuvvetlerinin tabir caiz ise borazancılığını yapar. Halbuki 16 Mart'ta İstanbul'un işgali üzerine Üsküdar ve Bağlarbaşı'nda kimsenin ağzını bıçak açmaz (s. 92). Cemil Usta için son umut Anadolu'dur. Fakat paşazade Kâmil Bey pek çok Osmanlı okumuşu gibi Anadolu hakkında bilgisi yoktur, Anadolu'yu tanımaz. Belki de bunun için Cemil Usta'nın getirdiği kötü haberler dolayısıyla halkın ümitsizliğine hak verir. Bu sıralarda o Don Kişot'u Türkçeye çevirmeyi düşünür. Kâmil Bey, uzun zaman ortadan kaybolunca Cemil Usta'yı aramak için kahveye gider. Orada tanıştığı imam Mümin Hoca ile binbaşı emeklisi Haşan Bey'in Peyam Sabah gazetesi okudukları Ali Kemal'in yazdıklarına yüzde yüz inandıklarını bunun için de Anadolu'ya karşı olduklarını öğrenir. Halbuki halk hiç de böyle düşünmez. Cemil Usta için "ittihatçı ayıracak sıramız değildir. Vatan kurtarmaya elbirliği ile çabalamak sırasındır." (s. 105). Bilindiği gibi savaşın bütün

sorumluluğu İttihat ve Terakki üzerine yıkılarak ki bu konuda haklı olmaları yetmez işgal kuvvetleri yerine ittihat ve Terakki mensupları ile uğraşan bir zümre vardı. Romancımız bu türden insanların Millî Mücadele hareketini padişahın haklarını gasp ettiği görüşünde olduklarını çeşitli vesilelerle vurgular. Burada ifade etmek gerekir ki Kemal Tahir, polisiye romancılığının verdiği bir rahatlıkla şu tespitte bulur:

"Kâmil Bey, onları dinlerken anladı ki, Mustafa Kemal Paşa'yla Ankara artık bir insan, bir kasaba adı olmaktan çıkmış... Anadolu'ya kaçanları Merdivenköyü'ne kadar geçirip orada Kuvayi Millîye çetesine teslim ettiğini öğrendiği manav Ali Ağa artık bir işlemeli poturdan, iri abanî sarıktan ibaret İstanbul esnafı değil.. .Bu kaba saba suratı altında galiba, övünmeye asla tenezzül etmeyecek bir kahraman gizli."

Kısa bir zaman sonra, Kâmil Bey için, gerçek sandığı birçok şeyler tepetaklak oldu. Şimdiye kadar, polisin, jandarmanın, memurun, işgal kuvvetlerine var güçleriyle çalıştıklarına emindi. Oysa yanlış olduğunu anlıyordu. Kuvayi Millîyecilerden birisini tutmaya gelmiş İngiliz polislerine yardım eder görünen şu yorgun polis, belki aynı gece, Anadolu'ya geçen kalabalık birtakıma kılavuzluk edecekti." (s. 107).

Bu tema ve anlayış yazarımızın üç romanında da hep ifade edilecektir. Kemal Tahir'in bu üç romanı Mustafa Kemal çevresinde olmaz; ikisi İstanbul'da geçer ve hep yaklaşım tarzı devam eder. Romanın asil kahramanı ve teminde Millî Mücadele ve Mustafa Kemal vardır. Aşağıda göreceğiz Yorgun Savaşçı, daha çok Anadolu'da geçmesine, hazırlık devresinde bulunulmasına rağmen Mustafa Kemal hep bir leitmotif olarak vardır. Avrupa'da yaşamış bir aydın kabul edilebilecek Kâmil Bey, enişte beyin evinde son derece rahatsız olurken halkın kurtuluşa olan inancını anlamamanın mutluluğunu yaşar. İcradaki dosyalara bakmak üzere avukatı ile gittiği adliyede daha sonra yaşayacaklarının provasını görür ve tam bu sırada yani adliyeden çıkınca Galatasaray'dan bir arkadaşı otobüs durağında koluna girer. Ahmet, Kâmil'e, yine aynı okludan arkadaşları İhsan'a yardım etmesin teklif eder. İhsan, yedek subay olarak harbe gitmiş, beş kere yaralanmış, büyük yararlıklar göstermiş, esir düşmüş, kurtulup gelince Karadayı adlı bir dergi çıkarmaya başlamış, açıktan Kuvayi Millîyeyi desteklediği için işgalden sonra Aydos cephaneliği baskınına sözde katıldığından Harp Divanı'na verilerek 10 yıl kürek cezasına çarptırılmıştır. Kâmil Bey'den istenen dergiyi çıkarmaya devam eden karısı Nedime Hanım'a yardımcı olmasıdır. Böylece kahramanımız kendini Millî Mücadele'yi destekleyen ve bu yolda çalışan grubun içerisinde bulur. Hapishaneye İhsan'ı görmeye giderler. Yazar, eserin gelecek cildini haber verecek şekilde hapishanenin işleyişi hakkında ayrıntıya gider. Karadayı'nın yazıhanesi, aynı zamanda bir merkezdir. Anadolu'dan haberler oraya gelir, bu yolda çalışanların uğrak yeridir. Derginin ötesinde Millî Mücadele ile ilgili çalışmaların yürütüldüğü merkezlerden birisidir burası. Nedime Hanım, Kâmil Bey'in sadece dergi ile meşgul olmasını, bu tür çalışmalara katılmayabileceğini söyler, tabii Kâmil Bey bunu kabul etmez. Çekirdek kadroyu ona Nedime Hanım tanıtır. Kâmil Bey, maddî olarak da katılır çalışmaya. Evdeki bazı eşyaları yazıhaneye getirir. Antika bir Buda heykelini satarak yazıhaneyi tefriş eder. Kâmil Bey'in dergideki ilk günlerini anlatırken matbuat hayatı ile ilgili bilgiler, bu arada özellikle Ebuzer Ağa'nın hikâyesi doldurma intibasını veriyor. Gerçi Kâmil Bey'in matbuat hayatını tanıması için bunlar yazılmış olabilir. Fakat esasen bir süre sonra Kâmil Bey tutuklanacağı ve esasen Karadayı'dan maksadın basın hayatı veya dergicilik olmadığı düşünülürse bu malûmat yığınının doldurma olduğu

anlaşılır. Hele belirli bir alt yapısı olmayan veya verilmeyen Kâmil Bey'e Osmanlı aydınları hakkında hüküm verici noktaya çıkarması da şaşırtıcıdır. Ömrünün önemli bir kısmını dışarıda geçirmiş birisinin Osmanlı aydınları ve matbuat hayatı hakkındaki şu değerlendirmeleri bizi haklı kılar:

Bunları dinlemek, bilgisizliğin derinliğini gösterdiğinden insanın korku ile başını döndürüyor, fakat systemsizliklerdeki karışıklık, bilgilerini sindirememişlik de aynı baş dönmesini veriyordu. En büyük şairlerden birisini bir hafta hastalandırmak için, önünde bir başka şairi öğmek, kısa boylu bir romancıyı aylarca çalışamaz hâle getirmek için «Bücür» kelimesini ağızdan kaçırmak yeterdi. Kâmil Bey, bıyıklarına rağmen erkek elbisesi giymiş sevimli bir kocakarıya benzeyen Hüseyin Rahmi'yi, nazır olduğu hâlde, kundurasının bağlarında birkaç düğüm bulunan Rıza Tevfik'i, yazdığı anılarındaki çekingen, pısırik çocukla hiçbir ilintisi bulunmayan babacan Ahmet Rasim'i de tanıdı.

Bunlar geniş bilgi bakımından belki ötekilerden biraz üstündüler. Fakat, içinde yaşadıkları çökmüş memleketin etkisiyle yenilgiyi değişmez kader olarak kabul etmiş yılgın bir hâlleri vardı. Millete güvenmeyi hiçbir zaman denememiş, henüz bir milletin varlığından haberleri olamamış bütün aydınlar gibi, her biri kendilerini teker teker vuruşup teker teker yenilmiş sayıyor, bir daha kalkarak yeniden başlamaya cesaret bulamıyordu. Çöken imparatorluk, aydınlarını da, uçuruma beraber sürüklemekteydi.

İslamcılığın 350 milyonla sayılan kalabalığı, Turancılığın yüz milyonla hesaplanan uçsuz bucaksız stepleri üzerine kurulan hayaller, Balkan bozgunundan sonra, asırlık baskılarla hadım edilmiş sınırlara, şehvetli bir kımıldama vermiş, dört yıllık kanlı boğuşma bu bunak sınırları işte bu bitkin kımıldamanın tam ortasında çekip koparmıştı.

Osmanlı aydınları için artık geçmişe sığınmaktan başka çare yoktu ama artık sığınacak geçmiş neredeydi? «Anadolu» bir sürgün yolu idi ki vaktiyle ucu Avrupa'daki Jöntürklere çıkardı. Şimdi memleket Jöntürklere de boyunun ölçüsün almış bulunuyordu. Oturup ağlamaktan başka bir iş kalmamış gibiydi. Kendi içine kapanık bir sınırsız vicdan azabını, vicdan azabı olduğundan bile habersiz çekmek, mini mini, değersiz, gülünç dertlerle öfkelenip, mini mini, değersiz, gülünç sevinçlerin mutluluğuna kendini kandırarak sürünmek «ve artık ölmek, ölebilmek» kalmıştı.

Kâmil Bey, ne zaman onlarla konuşsa ya da aralarında bulunup konuşmalarını dinlese, yalnız kalınca ürperiyor, Anadolu'da çarpışanlarla çarpışmaya hazırlananlar olmasaydı ne yapacağını, bu iflâs etmiş kibirli adamlara nasıl katlanacağını düşünerek aynı zamanda, hem büyük bir ferahlık hem de korku duyuyordu. Gittikçe daha iyi anlaşılıyordu ki, Anadolu'da yapılan iş, yalnız vatani düşmandan kurtarmak boğuşması değildi. Bunun bir başka anlamı, bir başka amacı olmalıydı. Eğer harekete bu başka anlam verilmez, boğuşma bir başka amaca yönetilmezse, savaşı kazanmanın bile, hiç değeri kalmayacak, orada bugün ölenler, yarın ölecekler, tıpkı bunlardan önce yıllar yılı, bazı yenmiş, bazı yenilmiş olarak can verenler gibi kaynayıp gideceklerdi. Pisi pisine... Bedavaya... Kirli bir hizmetin adi bahşışı gibi..." (s. 180-181)

Bu metni uzunca aldık. Öncelikle belirtelim ki Millî Mücadele dönemi basını, edebiyatı bu karikatürize edilmiş şekilde değildi. Bu söylenenlere uygun gelecek kişiler devede kulak misalidir. Yazarın bir Süleyman Nazif, bir Yahya Kemal, bir Mehmet Akif, bir Halide Edip, bir Yakup Kadri dururken yukarda anılan isimleri tercih etmesinin elbette bir sebebi vardır diyelim.

Bir gün idarehaneye bir büyük şairle, iki genç şair gelir. Yunanlılara karşı kazanılan bir zaferden söz edilirken onlar kendilerinin şiiri ile ilgili yazıyı tartışmaktadır. Nedime Hanım buna bozulur ve Kâmil Bey ile aralarında şu konuşma geçer:

"— Bu maskaralığı hiç unutmayacağım! Bir millet şairleri tarafından böylece yüzüstü bırakılabilir mi? Hele bugünlerde... Bunlar nasıl Türk şairi?"

— Hayır! Bunlar Türk falan değil, tam Osmanlı... Bunlar Osmanlı şairi yengeciğim... Bugün "Osmanlı" demek, "Kendisinden başka hiçbir şeye inanmaz" demek.. .Pandeli'de öğle yemeği yediyse bütün dünya mutlu. Dişi ağrıyorsa kıyamet çoktan kopmuştur. Birbirlerini çekememeleri de bundan... Budala, kıyıcı, sapık bir padişah, "Dünya iki padişaha yetmez..." buyurmuş. Oysa o zaman daha gidilmediği için Amerika'dan, Avustralya'dan haberi de yok.. .Bunlar ondan da beter hâlde

— Oysa biz bugün şiire ne kadar muhtacız! Kavgacı şiire...Ben, "Sanat sanat için" yahut,"Sanat güzellik için..." falan diyenlerin ne demek istediklerini şimdi anladım. "Sanat sanat için" demek, "Sanat kuvvetinin emrinde" demek..." (s. 231-232)

Burada hemen ifade edelim ki Ahmet Haşim, Millî Mücadele yıllarında "Bir Günün Sonunda Arzu" şiirini yayımladığı zaman böyle bir dönemde nelerle uğraşılıyor diye kıyamet kopmuştu. Bu bakımdan Kemal Tahir'in kahramanlarına yaptırdığı değerlendirme gerçeklere uymaz. İkinci nokta o "budala, kıyıcı, sapık" padişah ya Fatih Sultan Mehmet ya da Yavuz Sultan Selim. Çünkü bu söz ikisine mal edilir. Kültürümüz bu yöndedir. Yazarın isim vermemesi önemli değildir. Her ikisinde de vahim bir yorum ile karşı karşıyayız demektir.

Millî Mücadele yıllarında çıkan basma biraz girilseydi ve hele Karadayı'nın idarehanesi daha verimli kullanılarak devrin atmosferi daha gerçekçi aktarılabilirdi diye ekleyelim.

Kemal Tahir, zaman zaman duygusal bir yazar olur. Kâmil Beyin kızı Ayşe'nin yatarken okuduğu dua bu duygusallığın bir göstergesidir:

Sevgili Allahım! Türk milletine güç ver! Kurtulmasına yardım et!"

Bu duayı Ayşe'den dinleyen Nedime Hanım'm verilen bu duyguyu daha da ilerilere götürür. Hele Nedime Hanım'm "-Kim kurtarmaya uğraşiyor Türk milletini kızım!" sorusu Mustafa Kemal Paşa'nın imajı bakımından son derece önemlidir. Kâmil Bey'in masallarımız için hazırladığı resimleri kendilerine ziyarete gelen Nedime Hanım'a gösterirken (Avrupalı dostlar) "Bunları ne kadar beğendilerse, Divan Edebiyatımızı zorlukla çevirdiğim beyitlerini de o kadar beğenirlerdi." (s. 199) sözleri yazarın kültür değerlerine sahip çıkma endişesinden kaynaklanmaktadır. Kâmil Bey'in resimleri dolayısıyla Nedime Hanım kocası İhsan Bey'in "Şu Süleymaniye Camii'nin minareleri arasına, minarelerin arasını dolduracak büyüklükte bir resim aşmalı... Bir gece, kimseye sezdirmeden... Mustafa Kemal'in resmini... Sabakıleyin, karşısında Mustafa Kemal'le uyanmış bir Beyoğlu gözünün önüne geliyor mu?" (s. 205). Belli ki romancı Millî Mücadele yıllarında esnafın dükkânlarının caddeye/yola bakacak cephelerine içerden Mustafa Kemal Paşa'nın resimlerini astığını bilmiyor veya bilmezden geliyor.

Kâmil Bey, Karakol teşkilâtı, MM. Grubu, İzmirli Niyazi Efendi hakkında bilgilenir. Nedime Hanım pek çok konuda Kâmil Bey'i bilgilendirir. İstanbul gibi Kâmil Bey ile Nedime Hanım'ında Anadolu'dadır. Üstelik pek çok bilgi sağlıklı değildir. Ama zafer haberleri İstanbul'da büyük

heyecanlar doğurmaktadır. Gerçek haberler, Çerkez Etem meselesinin" Mustafa Kemal Paşa'nın az bulunur şeflerden birisi olduğunu ispat ederek" (s. 233) halledilmesi Niyazi'nin haberleri ile anlaşılır.

Roman bundan sonra bir polisiye/casusluk görünümü kazanır. Kâmil Bey, Ahmet ile beraber İnebolu'ya bir gemi silah göndermeyi başarırlar. Tesadüfen öğrendiği gizli belgeleri Nedime Hanım'm yerine dadısından o alacak ve Gülcemal vapurunun kahvecisi Ramiz Efendi'ye verecektir. Bu ara Ahmet tutuklanmıştır. Kâmil Bey evine gelir, halasının ve eniştesinin etkisinde kalan karısı Nermin ile tartışır. İngiliz subaylarının da bulunduğu bir toplantıda Kâmil Bey'in adı geçmiştir, Kâmil Bey'den şikâyetçidirler, eniştesi onunla görüşmek istemektedir, hem miras meselesini halledecek hem de Kâmil Bey'e birlikte çalışmayı teklif edecektir. Nermin "Dünyanın muzaffer devletlerine karşı Anadolu'da üç tane baldırı çıplak eşkıya ne yapabilir" der. Nermin, nüfuzlu akrabalarının yardımıyla maddî durumlarının düzeleceğini, Kerkük'teki arazilerinin kendilerine verileceğini düşünmektedir. Kâmil Bey ise "düşmanlara ırzlarını satanlar"ın bulunduğunu, onların içine girmeyeceklerini, bir vatan kaybetmek üzere olduklarını, bu felakette öncelikle kendileri gibi yaşayanların büyük suçu olduğunu, bu toprakların nimetlerinden bol bol yararlandıklarını, kendilerini bolluk içinde yaşatanlara görevlerini yapmadıklarını, İngiltere'deki subayla sömürge'deki subayın farklı olduğunu, karısının bir subayla konuşmasına bile katlanamayacağını söyler.

Kâmil Bey, planlarla yakalanır ve tutuklanır. Uzun bir sorgulama dönemi yaşanır. İzmirli Niyazi Efendi'nin ihbar ettiğinden şüphelenir. Ahmet yediği dayakların etkisi ile Nedime Hanım'm işin içinde olduğunu söyler. Kâmil Bey bunu şiddetle reddeder. Esasen bu işe Niyazi'nin planıyla girmiştir. Hedefte Nedime Hanım varken o Nedime Hanım'ı kurtarmak istemiştir. Kendisine Nedime Hanımı ele vermesi şartıyla dış işlerinde görev bile teklif ederler. O bunların hiçbirisini kabul etmez. İfadesinin alınması sırasında Mustafa Kemal için ağır sözler sarf edilir ve kendisini tanıyıp tanımadığı sorulur. Tanımadığını söyler. Kuvayi Milliyeciler için de Ankara'nın faaliyet ve başarıları için de ağır ifadeler kullanılır. Gerçekten Millî Mücadeleci olan Ramiz Efendi ile karısını tanır. Ankara haberleri, özellikle İnönü zaferi büyük bir coşku ile karşılanır. Ramiz'in karısı Fatma Hanım müjdeli haberi getirir ve mahallenin coşkusunu anlatır. Halbuki Nermin'in haberi bile yoktur. Ramiz Millî Mücadele'yi destekleme ve bu yolda çalışma noktasına karısının zorlaması ile geldiğini anlatır, (s. 431)

Esir Şehrin MahpusıYnda Kâmil Bey'e verilen 7 sene cezayı çekmek üzere hapishaneye gönderilmesi ve orada başından geçenlere tahsis edilmiştir. Hapishaneye girişi ve orada yaşadıkları çok ağır, uzun, bıktırıcı tasvir ve tahliller yüzünden okunmaz hâle gelir. Belli ki Kemal Tahir hapishane hatıralarından çok faydalanmıştır. Ayrıca kahramanına halkı tanıtmak istemiştir. "Kâmil Bey, şu kaba saba Osman Ağa'nın, mahpushanede bile, konukseverliği böyle sürdürmesini gittikçe beğeniyordu. Evet, buradakilerin hepsi iyi insanlardı. Hiç değil, iyilikleriyle kötülükleri denk insanlar..."Kötülük bizde... Bunları böylece yüzüstü bırakan, biz Osmanlı aydınlarında..."2 Kâmil Bey, halkın içine karıştıkça, halkla beraber oldukça onları sevecektir. Ayrıca Anadolu'yu tanımamış olmaktan üzüntü duyar. Fakat bütün bu iyi niyetlerine rağmen olmadık davranışlara maruz kalır, hatta Kuvâyı Millîye ve Mustafa Kemal hakkında hep olumsuz değerlendirmelere muhatap olur. Nitekim 336 hafta, 2500 günü hesaplayınca ümitsizliğe düşer: "Bu kadar günün ancak iki üç saatinde bu avluya çıkabilecekti. Geri kalan yirmişer saat, hep o

koğuşta, a marsık kokulu, Rumca sesler çınlayan maltada. Çeşitli ahlâksızlıkların, çekişmelerin, belki de adam öldürme tasarılarının içinde geçecekti. Hiçbir faydalı iş görmeden, okuyamadan, yazamadan, resim yapamadan... Daha beteri, Mustafa Kemal Paşa'ya sövdüklerini duymazdan gelmeye çabalayarak..." (s. 128). Sonunda dayanamaz ve patlar ve koğuşun ağasını döver. Sonunda Binbaşı Arif Bey ile bir araya gelirler, bulunduğu koğuştan kurtulur. Binbaşı Arif ve beraberindeki Nuh Ney askerdir, suistimal ve haksızlıklara karşı geldikleri için içerdedirler. Kâmil Bey millîci olarak tanınır birden. Sonra müş- teşar beyin emri ile hapishane müdürü onunla ilgilenir. Bu dönemde gelen gazetelerden Anadolu haberlerini alırlar ve kendi aralarında İttihat ve Terakki'nin yaptıklarını konuşurlar. Kızını ve karısını Binbaşı Arif Bey'in taşımayı düşünürken, bir Fransız gazetesinde çıkan haber ve resmin de etkisiyle karısı Nermin'e boşadığını bildiren mektubu gönderir.

Yorgun Savaşçı, Yüzbaşı Cemil Bey'in İstanbul'da başlayıp Anadolu'da devam eden macerasını verir. Birinci Dünya Savaşı bitmiş, İttihat ve Terakki liderleri ülkeyi terk ederken diğer önde gelenler sorumlu tutularak mahkemelere çıkarılmış, öte yandan İstanbul ve Anadolu işgal edilmeye başlanmıştır. Tutuklu iken kaçırılan Dr. Reşit Bey, Yüzbaşı Cemil'in kaldığı halasının evinde saklanacaktır fakat yakalanacağını anlayınca Cemil'in kaldığı evin yakınında kendini vurur. Pat- riyot Ömer de kaçırılmış saklandığı ev de baskına uğramış fakat bitişik eve geçip yakayı kurtarmıştır. Tabii Patriyot'u oradan kurtarmak için yeni bir düzen kurulur. Teşkilâtı Mahsusada çalışmış Arap Maksut ile Cemil arasındaki konuşmalarda partinin, parti mensuplarının düzenlediği bir olay söz konusu edilir. Manastır'da Şemsi Paşa'nın öldürülmesi ve onu vuran Atif Beyin kadın kılığında kaçırılması hatırlanır.³ Onu, oradan kaçıran Cemil, Dr. Münir'i evinde saklanmakta olan Enver Paşa'nın amcası önce dayı denir sonra amca (bk. 59,60,61,91,93)- Halil Paşa'nın yanına götürür. Dr. Münür, ilk İttihatçılardandır ama 31 Mart'tan önce cemiyeti bırakır; Manastır, Sarı- kamış, Irak, Şam'da bulunur. Daha başlangıçta olacakları görmüş ve "Siz bu memleketi batı-

2 Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, İstanbul, 1974, Sander Yayınları, sayfa numaraları bu baskınındır.

3 Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, 3. bas., Ankara,1969, Bilgi Yayınevi, s. 49-52; sayfa numaraları bu baskıdandır.

racaksınız bu gidişle.." (s. 48) demiştir. Ayrıca Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinde Sinop'a sürülmüştür. Hatta Sinop'a Arap Maksut götürmüştür. Murat Beyin Mizan gazetesinde İttihat ve Terakki aleyhine yazılar yazmış ve hatta bir ara Arap Maksut ile Patriyot Ömer onu öldürmeyi düşünmüşlerdir. Fakat Halil Paşa, yakalanınamak için saklanmak üzere Patriyot'u Dr. Münür'e gönderir. Münir'in cevabı çarpıcıdır: "Sizin Paşa amca, son gördüğümde, Kafkasya fatihi idi. Çalımında geçilmiyordu ve de burnundan kıl alınamıyordu.... Vatan dediğimiz şu baba çiftliğini har vurup harman savurdular... .Gelsin bir hesaplaşalım. Alacaklı mıyız, verecekli miyiz bilelim", (s. 89) Arap Maksut, Dr. Münür'ün evinde Halil Paşa'yı görünce şaşırır, Patriyot Ömer'in de buraya getirilmesini kabullenemez. Romancı; Halil Paşa, Patriyot, Cemil ve Dr. Münür'ü zaman zaman konuşurarak İttihat ve Terakki iktidarını değerlendirtir. Dr. Münür İttihat ve Terakki'ye muhaliftir. Fakat konuşup tartışabilmederler. Burada yazarın ittihat ve Terakki mensuplarını kendilerine muhalif birinin evinde buluşturması dikkat çekicidir. Bu görüşmelerin tetkikini

yapmak bu yazının sınırlarını aşar. Üç sığınmacı İttihat ve Terakki'nin uygulamada rol almış kişileridir. Dr. Münür ise geçmişle ilgili bir gözlemcidir. Bununla beraber burada dönemin tenkidini buluruz. Yalnız bu tenkit döneminde yapılmış, sıcağı sıcağına yapılmış bir tenkit olduğu için derinliksizdir. Yazar istese idi, Dr. Münür'ü daha donanımlı kılar ve meselelerin özüne inebilirdi. Belli ki henüz yazar da bu konuda yeterli değildir. Bu konuda verilecek birkaç örnek sanırım demek istediğimizi daha iyi anlatır. İttihat ve Terakki'nin kuruluşu ile ilgili şu kısmı alalım: Doktor Münür, Yüzbaşı Cemil'e Doktor Reşit'in kendini öldürmesine acıdın mı diye sorar. Cemil "Acıdım ama çok değil" cevabını verir. Doktor Münür "Ben çok acıdım" der. Buna Halil Paşa çok şaşırır.

"— Acıdın mı? Neden acıdın, saklamaya yanaşmadığın adamın ölümüne?"

— Ölümüne acımadım... Bahtına acıdım... Reşit Bey gibi adamlar, ne zaman, nerde, nasıl öleceklerini olsun bilmelidirler. -Patriyot'un mangalda ısıttığı uzun parmaklı piyanist ellerine daldı:

— Reşit Beyin aştığı bir sınır çizgisi var, orayı aşmak kolay değil... İnsanlığı bırakıp canavarlığa geçiyorsun. Vardır elbette ileri sürecek özürleri... Bunların en başında kişisel çıkar aramadığı gelir. Vatan için yaptı yaptıklarını... Oturup uzun boylu düşündü, sorumluluğu bilinçle yüklenip çizgiyi geçti. Kollarını sıvayıp baltayı aldı eline, çoluk çocuk, genç yaşlı, kadın erkek ayrımı gözetmeden kesmeğe girişti. Halil Paşa su istemenin kolaylığıyla karşılık verdi:

— Girişir!

Doktor Münür birden irkildi:

— Girişir mi?

— Vatan tehlikedeysen hiç bakmaz.

— Vatanseverlik mi diyorsunuz buna siz?

— Hem de nasıl... Çünkü adam keserken, kendi kesilmeni de kabulleniyorsun! Yani, canını koyuyorsun karşılığında... Vatani tehlikede gördü. «Binlerce insanı kesecek kadar tehlike yoktu» dersin, bak bu tartışılır!

Doktor Münür gözlerini kısarak bir zaman düşündü:

— Hadi ters yönden haklısın diyelim... Böyle bir iş Doktor Reşit Beye niçin düştü? Biliyorum büyük altüstlüklerde cellâtlara gün doğar. Tıbbiyeden arkadaşımı Reşit benim... Cellât soyundan görünmedi bana... Kıl kadar kuşkulandım yıllarca... O sıralar, sonunun buraya dayanacağını kendisi de bilmediği için, «Ruhundaki canavarlığı sakladı köpoğluca...» diyemem! 1889'da, tıbbiyede, İttihat Terakki Cemiyetini kuran beş öğrencinin yaşça en küçüğüydü Reşit... Bir gün, bir ilkbahar günü, okulun bahçesinde Diyarbakırlı İshak Sükûti ile Erzurum'lu İbrahim Temo, vatani kurtarmak için ne yapmak gerektiğini tartışıyorlarmış. Yanlarına Bakü'lü Hüseyin Zade Ali gelmiş, bir zaman dinlemiş, dernek kurmaktan başka yol olmadığını söylemiş. İbrahim Temo sormuş: «Nasıl kurulur böyle bir dernek?» Hüseyin Zade Ali, çevresine bakmış,.. Aptullah Cevdet, bir sıraya oturmuş, kitap okumaktaymış... «Şu Arapkirli ile sen konuş» demiş... Sonra tek başına dalgın dolaşan Kafkasyalı Reşit'i göstermiş... «Ben de Çerkesoğlu'nu razı ederim, dernek kurulmuş olur.» !

Hem de kurulmuş, dediği gibi... 1919'ayız. Demek tam 30 yıl önce oluyor bu iş... İshak Sükûti, San {

Remo'da veremden öldü, 1903'de, hürriyeti göremeden... İbrahim Temo, Romanya'da, İttihat-Terakki sürgünü... Bakü'lü Hüseyin Zade Ali Bey şimdi Bekirağa Bölüğünde vatan hainliğinde mahpus... Doktor Reşit Beyin sonunu, bizim Cehennem Yüzbaşı, Von Kres Paşanın dürbünüyle seyretti bu sabah... Hürriyet yoluna on yedi yaşında girip Şeref Kurbanlarına katılarak yıllarca Trablus ı çöllerinde sürünen bir doktorinsanın hedefine vardıktan sonra böyle tükenmesine acıyorum ben... Gerçek hürriyetçilikte, toptan insan öldürmenin ilintisi olabilir mi hiç? Raslaşma dediğimiz maska- 'ralığın sefil oyunlarından biri değil de nedir bu? Saklasaydım onunla suç ortaklığını kabullenmiş olurdum. Birine acımak başka şeydir, suçuna ortak olmak başka... Ne dersiniz, haksız mıyım?

-Susup karşılık bekledi. Kimse bir şey söylemeyince acı acı güldü:- Ben, Paşa amca, sizin yerinizde olsaydım, «Haksızsın!» derdim.

— Ne biliyorsun demediğimi Bücür Ağa?

— Dersiniz... Sizin kara kaplı kitabın başında: «Gözlerimi kaparım-Ödevimi yaparım» yazı- j lıdır. Sizin Baba Yasanız böyle başlar. İri bilginiz Gökalp Ziya mollayı kötülüyorum sanma!.. Onun da suçu yok... Bu lâfı, başkalarını aldatmak için uydurmadı. Çok büyük, çok çıkarlı bir gerçek bulduğuna inanmaktadır bu gün bile... Kendisi de çünkü ödevini her zaman gözünü kapayarak yapmıştır. Meseleleri birbirine karıştırması, sonra da işin içinden çıkamaması bundan... (s. 92-93) Romancı, Dr. Münür'e söylediği bu düşüncelerde bilgilendirmeyi değil, olayların müşahidi bir şahsın değerlendirmelerini vererek kahramanının konumunu belirtir. Bunlardan Ziya Gökalp ile ilgili tespitler Kemal Tahir'in ulaştığı sonuçlardır. Sosyalist bir yazar olan ve hürriyetsizliği çok yaşamış olan Kemal Tahir, yakın tarihi burada mantikî ve bilimsel verilerle yargılar.

Doktor Münür'ün hizmetine bakan Gülnihal Kalfa halkı temsil eden biri olarak İttihatçıları sevmez, ittihatçılığı gâvurluk olarak görür, buna karşılık Abdülhamit'i sever, (s. 94) Bu konuşmalar sırasında Cemil'in 7. orduya Mustafa Kemal ile gidip gitmediği, Çanakkale'de 55127 ölü verildiği- şehit denmez-, Sarıkamış felâketinde 100 bin "ölü" den, yalnız dokuz tanesi Alman 25 bin Türk delikanlısının Tih çölündeki perişanlığı söz konusu edilir, (s. 94-97) Cemil'in nakline göre 7. Orduda Mustafa Kemal'in "Vuruşmayı bırakmak, onurlu insanlar olarak yaşamayı hâlâ umut etmektir" dediği, silâhları kaptırmamak ve içerilere kaçırmak gerektiğini söylediği nakledilir. Bundan hareketle Salihli'ye Kuşçubaşı Eşrefin çiftliğine silâh ve cephane saklandığı ifade edilir. Bir karakol teşkilâtı kurulacağı söylenir. Doktor Münürki bu şahsın yazarı temsil ettiğini söyleyebilirizün düşünceleri dikkat çekicidir. İngilizler Cemal Paşa'ya padişahlık teklif etmişlerdir. Halifeliğin birleştirici sembol olması dolayısıyla geniş İslâm topraklarını ele geçiren İngiliz ve Fransızların halifeliğin gücünü azaltmak ve hatta kaldırmak için uğraşmışlardır. "El altından Cumhuriyet fikrini bile yaymaya giri"(s. 101) şeceklerdir. Halil Paşa, halifelik kaybedilirse hiçbir dayanağın kalmayacağını söyler. Doktor Münür, bu sözün, imparatorluğu yeniden toplama düşünülürse doğru olacağını, Anadolu'da yeni bir Türk devleti kurulacaksa bir anlamının bulunmayacağını belirtir. Halil Paşa, Anadolu'yu parçalamayacaklar öyle mi diye sorar. Doktor Münür'ün cevabı yazarı doktorun temsil ettiğini açıkça ortaya koyar:

"Parçalamaları bence bir tek şarta bağlı Paşam!.. İngilizler, Bolşeviklerle batı arasına sokmak

istedikleri tampon çevreyi, Kafkasya'da kurabilirlerse, bunun Bolşeviklere geçici de olsa kabul ettirebilirlerse, belki Anadolu'da parçalanır, bölüşülür! Yok Bolşevikler böyle bir durumu, geçici olarak bile kabullenmezlerse, Türkçesi direnecek gücü bulurlarsa, o zaman, Bolşeviklikle batı dünyası arasında, tampon mıntika Anadolu'ya kayar. Şartlar ne kadar ağır olursa olsun, biz bir Türk Devleti çıkarabiliriz bu kıyametten." (s. 101)

Belli ki yazarımız, Anadolu'da kurulacak Türk devletinde Rusya'ya daha doğrusu Bolşevikliğe bir pay çıkarmak istiyor. Yine bu konuşmalarda Mustafa Kemal'in, Enver Paşa ile ordunun politikadan uzaklaştırılıp kışlasına çekilmesi konusunda anlayamadığı, bu yüzden de az kalsın bir kazaya kurban gideceği belirtilir.

Kemal Tahir, Doktor Münür ile yetinmez, Halil Paşa'yı da konuşturur. Bir bakıma ittihat ve Terakki de farkındadır durumlarının. Halil Paşa belirtir ki iktidara geldikleri zaman kadrosuzluklarının, ne yapacaklarını programlamadıklarının farkına varmışlardır. Vehip Paşa, Diyarbakır'dan Ziya Gökalp'ı umutla getirmiştir. "Kalp herif diye nitelediği Gökalp'a büyük imkânlar verdiklerini söyler. "İslâmcılıktan, batıcılıktan, Türkçülükten, uyuşmasına imkân olmayan bu üç ayrı şeyden bağlayıcı bir düşünce sistemi çıkarmaya çalıştı. Bu yola sapmak, ilk adımda yenilgiyi kabullenmektir". (s. 114). Bu ve benzeri değerlendirmeler Kemal Tahir'in bu konularda bir hayli zihin yorduğunu gösterir. Fakat bunlar her zaman tartışılacak ve bakış açısına göre değişecek konulardır. Bu bakımdan haklı olduğunu söylemek mümkün değildir. Yalnız bir romanda hele bir tarihî romanda yaşamış şahısları bugünden konuştururken dikkatli olmak gerekiyor. Bu yoğunluk romanı fikir kitabı hâline getirir. Üstelik Halil Paşa'nın bu kadar donanımlı olması uygulamalarıyla bağdaşmaz, dolayısıyla inandırıcılıktan uzaklaşır. Üstelik bunların dışındaki fikirler de çok defa geçerlidir. Yaşanmış olayları yorumlamak bu bakımdan daha zordur. Nitekim mesela hürriyetin, Almanların Anadolu'ya yerleşmesini önlemek için İngilizlerin yardımıyla elde edildiğinin söylenmesi her zaman tartışılır, İngilizlerin yardımı konusunda şüphe edilmese bile bunun sebebi konusunda daha pek çok görüş ileri sürülebilir. Ayrıca belirtelim ki konu yeterince irdelenebilirse çok daha farklı verilere ulaşmak mümkündür. Üstelik bu bir romandır. Bununla beraber Kemal Tahir'in bu görüşlerinin ilgi ile takip edildiğini söylemek hiç de yanlış olmaz. Okuyucu doğru olanı araştırmaz, inanmak istediğinin peşine düşer. Burada şunu da söylemek gerekir, Halil Paşa bir savunma yapar, savunmalarda haklılık veya doğruluk ne derece geçerlidir. Romanı zaafa uğratan da tam bu noktadır. Kemal Tahir romanda sanki bir mahkeme kurar ve iktidar veya muhaliflerden birer temsilciyi mahkemeye çıkarır. Tabii mahkemenin bir suçlayıcı bir de savunanı vardır. Yalnız bir yerde adını vermediği bir İngiliz yazarı şahit yapar Doktor Münür. Bunlar hiç mi yapılmamalıdır. Elbette yapılmalı ama dozu kaçırmamalıdır. Neticede romancı tezli roman yazar, bakış açısını net bir şekilde ortaya koyar, (s. 113-20)

Teğmen Faruk, Yüzbaşı Cemil'i alır götürür. Yolda kurulan fırka ve derneklerden söz edilir. Bunlardan biri, kurulmasından Genelkurmayın da haberli olduğu Millî Müdafaa grubu dikkat çekmektedir. Kurucuları subaylardır ve başıbozukları eğiteceklerdir.

Yorgun Savaşa'da pek çok kişi ve konu bir araya gelir. Bir evde dört kişi vardır. Halil Paşa, Doktor Münür, Patriyot Ömer ve Yüzbaşı Cemil. Asıl Halil Paşa ile Doktor Münür konuşur. Doktor Münür fırsat buldukça Naima Tarihi'm okur. Bu okuma ondan hep var olmuştur. Arap Abdullah onun kütüphanesini görünce hayır gelmeyeceğini söyler. Anılan tarih kitabından bir olaya, bir

Alman arkeoloğun bakışı, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin toprak düzeni ile ilgili yorumları Kemal Tahir'in daha sonra DevletAna'da da devam ettireceği görüşleridir. Bu bakış açısı genellikle Osmanlı j tarihinin Kemal Tahir'e has bir yorumu olarak kabul edilmiştir. Aktüel olaylarla tabii romanın vak'a ! zamanının olayları ile tarih ve tarihin yorumu iç içedir. Aslında bu vak'a zamanı ile ilgili yorumların 1960 yıllardan yapıldığını unutmamak gerekir. Aktüel olay, İzmir'in Yunanlılara verilmesi, Kâzım Karabekir Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa'nın aynı şekilde doğuya gönderilmesi, Rauf Orbay'ın Bahriye nazırlığından istifa edip Anadolu'ya geçmesi, bir evvelki paragrafta ifade ettiğimiz Millî Müdafaa grubunun teşekkülü; askerlerin, Genel Kurmayın pes etmeyip mücadeleye hazırlandığını anlatmak içindir. Tabii burada İngilizlerin Bolşeviklerle Anadolu'nun tampon bölge olması husu- I sunda anlaşmalarının söz konusu edilmesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne paye vermek J gayretinden kaynaklanmalıdır. Burada ayrıca Mustafa Kemal'in Enver Paşa ile birleşmesi ihtima- j linin dile getirilmesine Halil Paşa "sanmam" cevabını verir. Tarihin yorumu ile ilgili "talan, talancılık" vb. konulardaki görüşlere burada girmeyelim. Yalnız yazarın, Orhun Abideleri'nden beri Türk geleneğinde var olan devletçi anlayış konusundaki tespitine dikkati çekelim.

Yüzbaşı Cemil, halasının kızı Neriman ile evlenmek üzere gider, nikâh kıyılır, fakat baskın olacağı haberi üzerine kaçır, geriye, Doktor Münür'ün evine geldiği zaman oranın da İngilizler tarafında basıldığını doktoru, Haşan Paşa'nın ve Patriyot'un tutuklandığını görür. Sonra bir süre asker arkadaşlarının yanında, bir süre subay sığınma evinde saklanır. Romanın ikinci bölümü "Karanlığın Dibinde" başlığını taşır. Yüzbaşı Cemil bir iş adamı hüviyetinde bir odun kayığı ile Bandırma'ya çıkar. Bir dükkândan sigara alırken karşılaştığı muamele onu iyice umutlandırır.

"— Sen de Bekir Sami Beyin yanında mısın efendi?"

— Ben mi?...-Tezgâhın üstünden paraları almakla uğraşiyor gibi yaparak hemen karşılık vermedi:

— Evet...

— Allah sizden razı olsun.. .Allah tuttuğunuzu altın etsinl.Toprağımıza ayak basmanızla bize taze can geldi. Ben olura olmaza ağlar herif değilim, geçen hafta Yunan İzmir'e çıkıp buradaki gâvurlar kasabayı Yunan bayrağına boğunca ağladım, bir de siz gelip gâvur bayraklarını indirtince ağladım. Salt bizim evdeki karıların duası ölene kadar hepimize yeter." (s. 196-197)

Yüzbaşı Cemil, 17. Kolordu komutan vekilliğine atanan Bekir Sami ile buluşur. Üstelik Bekir Sami'nin yaveri Yüzbaşı Selâhattin okul arkadaşıdır. Bundan sonra Anadolu'da daha doğrusu Bandırma'dan Manisa'ya uzanan çizgide halkı uyandırmak, silahlarıdirmek, eğitmek meseleleri ile J uğraşmaktadır. En büyü yardımı da Çerkez Etem ve kardeşlerinden görürler. Esasen Bekir Sami, Reşit'ten yardım ister o da kardeşleri ve çevrelerindeki köyler ile beraber emrinde olacaklarını bildirir. Aznavur isyanının bastırılması ile roman tamamlanmış olur. Yüzbaşı Cemil pek inanmasa da herkesin ümididir Mustafa Kemal Paşa. Yüzbaşı Cemil ile konuya taktik olarak yanaşır ama "Belki, İzmir'e giden en kestirme yol, Samsun'dan geçiyordur diyerek" taktiğe vurgu yapar (s. 207). Romanın j bundan sonraki bölümünde Anadolu'da yaşanan tereddütleri görürüz. Bir saray, padişah taraflıları vardır, Hürriyet ve İtilâf partisi ve İttihat ve Terakki düşmanları ve din adamlarının önemli bir kısmı ile menfaati bozulanlar düşmanla savaşmak istemez. Bunda propagandanın ve Yunanlıların başlangıçta yumuşak davranmalarının da payı vardır. Özellikle Bekir Sami ve yanındakilerin Akhisar'da maruz kaldıkları muamele Millî Mücadele'nin kolaylıkla

verilmediğini gösterir niteliktedir.

Bu üç roman; Esir Şehrin insanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yorgun Savaşçı Birinci Dünya Savaşı'nı sonunda İstanbul'un ve Anadolu'nun işgali ve buna karşı yürütülen Millî Mücadeleyi, direnme karşı koyma güç ve azmini, kurtuluş savaşını, bu savaşın ilk hazırlık devrelerini, bu savaşın esir şehir İstanbul'da doğurduğu heyecanları anlatır. Tarihî roman tabiatı gereği araştırmalara dayanmalıdır. Yazar tarihî yorumlarken vak'anın geçtiği dönemi iyi bilmek durumundadır. Kemal Tahir'in ilk eseri Esir Şehrin İnsanları'nda bunu göremeyiz. Özellikle Karadayı dolayısıyla matbuat konusunda söylenenler gerçeklere hiç uymaz. Bunu söylerken Ali Kemal ve benzerlerini unutmuş değiliz. Fakat bugün çoğu kütüphanelerin tozlu raflarında süreli yayın koleksiyonlarında duran koskoca bir Millî Mücadele/Mütareke edebiyatını yok sayamayız. Bununla beraber Kemal Tahir'in işgalin halk üzerindeki etkisini, özellikle subayların gayretlerini, çalışmalarını çok kuvvetli verdiği ifade edelim. Millî Mücadele'de din adamlarının payı Kemal Tahir tarafından bütünüyle göz ardı edilir. Bu eserlerin bir diğer önemi de yönetici kadroyu, Mustafa Kemal Paşa'yı merkeze almamasıdır. O, halkı ön plana çıkarmıştır. Ama Mustafa Kemal her üç eserde de bir ümit olarak hep var olmuştur. Denebilir ki Mustafa Kemal'i merkeze alan eserlerden daha etkileyici bir şekilde onu hissettirmiştir. Ben toplumcu demeyeceğim, sosyalist bir yazar olarak kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'ne farklı fonksiyon yüklemiş, hatta bu konuda o kadar ısrar etmiştir ki okuyucu devletin kuruluşunu sosyalizmin/komünizmin dünyaya yayılmasını önleyecek bir tampon olarak Bol-şeviklerle İngiltere'nin anlaşmasına bağlamıştır. Hemen belirtelim ki Yorgun Savaşçı araştırılmış, tarihî olaylar irdelenerek gerçeklere yakalamaya çalışılmıştır. Bununla beraber bazı değerlendirmelerde "ben söyledim, doğrusu budur" gibi bir yol takip edilmiştir. Bunun için de ister istemez samimiyet daha doğrusu içtenlik bakımından beklenen veya umulan seviyeden bu üç eser de uzaktır. Tabii olarak sonuncu eserin ilk iki eserin nispetle daha başarılı olduğunu söylemek durumundayız. Yazarlar da insandır. Bu bakımdan onların da takıntıları vardır. Bu durum Kemal Tahir'de daha belirgindir. Bu durumun inandırıcılığı zayıflattığını söylemek hiç de yanlış olmaz. Osmanlı Devleti bu üç eserde de yetiştirdiği subaylarıyla vardır. Zira vatani için her şeyi göze alan ve mücadeleden hiç yılmayan bu subaylar kendiliğinden yetişmedi. Onun dışında hemen hiç yoktur. Hatta daima Naima Tarihi'ni okuyan Doktor Münür'e rağmen Osmanlı tarihi yine yoktur. Burada son olarak Esir Şehri Mahpusu'ndaki hapisane hayatı insanın içini o kadar karartır ki Osmanlı Devleti'nin niçin çöktüğünü anlar gibi olursunuz. Her üç romanda da gerçek, tarihî kişiler olduğu gibi, yapma/yaratma/sunî kişiler de vardır. Kemal Tahir, tarihî kişi ve olayları saptırmaz ama kurgularında daha başarılıdır.

Devlet Ana'4da yazar birden kuruluş yıllarına gider.5 Roman, Ertuğrul Gazi'nin ölümü ile başlar ve Bilecik'in alınması ile son bulur. Osman Gazi'nin beylik serüveninin başlangıcı, Ertuğrul Gazi'nin son anları ve geleceğin Orhan Gazi'si romanda birlikte görülür. Ertuğrul Gazi ölür, Orhan Gazi olaylarla yetişir. Ertuğrul, ölürken Akçakoca'ya Orhan'ın kollarımasını tembih veya vasiyet eder. Tarihî olay ve kişiler ile kurgu olanların hangisinin daha kuvvetli, daha canlı olduğunu anlamakta zorlanırsınız.

4 Kemal Tahir, Devlet Ana, c. 1-2,1971, Ankara. Verilen sayfa numaraları bu baskıya aittir.

5 Bu roman konusunda daha evvel "Devlet Ana Romanında Alp-Gazi Tipi", {Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10, Kemal Tahir'in 30. ölüm Yıldönümü Anısına, İstanbul, 2003}; "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu İle İlgili Üç Romanda Bir Tip", (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Dergisi, c.XXX, İstanbul 2003); "Devlet Ana Romanının Kurgusunda Ahiliğin Yeri", I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, Kırşehir, 15-17 Ekim 2008 yazılarını yazdığım için burada orada söylemediklerimizi öz

hâlinde vermeye çalışacağız.

Öncelikle söylemek gerekir ki Kemal Tahir, bu eserinde Osman Devleti'nin en az bilinen bu dönemini iyi araştırmış, tarihte söylenenleri elbette tercihlerde bulunarak kullanmıştır. Meselâ tarihte Osman Gazi'nin Şeyh Edebali'nin tekkesinde gördüğü sanılan bir rüya anekdotunu o, rüyanın görüldüğü mekânı değiştirmemiş ama, rüyayı gören şahsı değiştirmiştir. Romanda bu meşhur rüyayı Yunus Emre görmüştür. Bu tercih anekdotundan, aslından daha etkileyicidir. Bir liderin "ben şöyle bir rüya gördüm biz gelecekte büyük bir devlet olacağız, ey dağınık Oğuz boyları gelin benim etrafımda toplanın" demesi son derece anlamsızdır. Böyle birsöz, rüya gören ve belki çokyakın çevresi için bir anlam ifade edebilir. Fakat geniş kitle için bir anlam ifade etmez. Halbuki Yunus gibi bir gezginci dervişin gördüğü rüyayı gittiği yerlerde anlatması çok daha etkileyicidir. Bununla beraber romanında bu imkânı kullanmaz veya kullanmak istemez. Tabî bu rüya ile Osmanlı Devleti'nin gelişimi arasında bir paralellik vardır. Fakat yazarın bir başka tercihi rüyayı bütünüyle anlamsızlaştırır. Bilindiği gibi Osman Gazi'nin Şeyh Edebali'nin kızı ile evliliği bir rivayete göre ilk evliliği, diğer bir rivayete göre ikinci evliliğidir. Kemal Tahir ikinci rivayeti seçmiştir, bu tercihinde itiraz edilemez. Hatta böyle bir hadiseyi hiç dikkate almaz, tamamen farklı bir şekilde kurgulayabilirdi. Fakat rüya söz konusu edilirse o zaman rüyanın sonucunu dikkate almak lazımdır. Devlet Ana'da Osman Gazi Şeyh Edebali'nin kızı ile evlendiği zaman Orhan akınlara katılacak yaştadır. O zaman rüyanın hiçbir anlamı kalmaz. Bu bakımdan bu konu kendi içinde tutarsızdır. Ya rüya görmezden gelinmeliydi ya Orhan Edebali'nin torunu olmalıydı. Burada Yunus Emre'nin cavlaklarla bir tutulması yadırgatıcıdır. Esasen Yunus, ozan değildir, saz ile şiir söylemez. Cavlaklar gibi serbest değildir.

Tarihî romanda yazar, tarihî bilgi veya verileri kullanıp kullanmamak konusunda elbette hürdür. Ama kendi içinde tutarlı olması eserin inandırıcılığını artırır. Kemal Tahir'in Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde tarihçilerin önemli rol oynadıklarını belirttikleri ahi- esnaf, gazialp, derviş tiplerini canlandırarak tarihe bağlı kalmıştır. Bunların içinde en teşkilâtli ve kuvvetli olanı ahiliktir. Esasen eserden ahiliği çıkardığımız zaman ortada roman kalmaz. Romanın kurgusunda ahiliğin önemli bir payı vardır. Baciyanı Rum da çok önemlidir. Denebilir ki bu konuda yazılmış romanlar içinde Baciyanı Rum'a en fazla yer ve değer verilen Devlet Ana'dır. Romana adını veren de Bacıbey/Devlet Ana, Baciyanı Rum'un başındaki kadındır. Bacıbey'in oğlu ve Er- tuğrul Bey'in savaş atı eğitimcisi Demircan, Sen-Jan şövalyelerinden ve beyliğin bulunduğu topraklarda, sonunda Bizans üzerinde emelleri olan Notüs Gladyüs ve kendisine yardım etmesi için anlaştığı Türkopol yüzbaşısı Uranha tarafından öldürülür. Demircan'ın sevgilisi Liya'ya tecavüz edilir ve sonra öldürülür, işin içinde Keşiş Benito da vardır. Liya'nın ölüsüne Demircan'ın sarığı sarılır.

Demircan, Bacıbey'in oğludur. Kocasını bir savaşta ölmüştür. Diğer oğlu Kerim mollalığa heves etmişken bu hadise üzerine Bacıbey, oğlunun kitaplarını yakar ve ona zorla savaşçı kıyafeti giydirir. Ondan babası ile ağabeyisinin intikamını almasını ister. Vurulan davulla Köslük

Meydanında toplanılır. Ertuğrul Bey'in emri üzerine o akşam bir karar çıkmaması gerektiğini Osman Gazi, Kerim vasıtasıyla Ahi Nakibi Haşan Efendi'ye söyler. Dünder Alp'in adamı Daskalo: Derviş, intikam alınmasında ısrar eder, yüreği yaralı Bacıbey de bunu istemektedir. Bu sıra Ertuğrul Bey ölür. Vasiyeti barışın korunmasıdır. Vekâleten beyliği yürüten Osman, bey seçilir. Kamagan Derviş oyunu kimlerin oynadığını haber verir. Osman Bey, Kerim ile Şeyh Edebalı'ye gider. Şeyh, Osman Bey'in gelecek ufku karşısında şaşırır. Söğüt'e dönüşte toplantı hâлиндelerken Karacahisar tekfurunun kardeşi Filatyos atlıları ile gelir. Yanlarında perişan vaziyette yaya olarak Mavro da vardır. Filatyos, reayası Liya'nın öldürülmesinin hesabını sormaktadır. Zorla Mavro'ya da yalan söyletmişlerdir. Mavro burada doğruyu söyler. Demircan'ın sırtından çıkan oklar da Karacahisar'ındır. Osman Bey araştırılmı der. Bacıbey, Filatyos'a vermez Mavro'yu. Osman Bey barışı bozmamak için sesini çıkaramaz ama Bacıbey'e "Sağ ol namusumuzu kurtardın" der. Kerim ve Mavro dövüş eğitimi alır Kaplan Usta'dan. Eskişehir Sancak beyi Alışar Bey, şeyhin kızını istemek için Osman Bey'in elçisi iken, kızı kendine ister, şeyh vermeyince kaçırmaları için Notüs Gladyüs, Uranha ve Çudaroğlu ile anlaşır. Bacıbey oğlunun katilini bulmak için Kamagan Derviş'e fal baktırır. Bu ara Balkız kaçırılmak istenir ama başaramazlar. Bacıbey, Aslı Han ve diğerleri Balkız'ı tekkeye götürürler ve gerçekler ortaya çıkar. Mavro ile Kerim de kardeşlerinin katilini öğrenirler. Osman, şeyhin kızına dünür gönderdiği AlışaCın kızı kendisi için istediğini öğrenince Akçakoca'nın tavsiyesi ile yüz yüze konuşmaya gider. İnönü Voy- vodosu Nurettin Bey'in konağına Alışar'ı çağırırlar. Alışar, Filatyos, Çudaroğlu, Notus Gladyüs ve Uranha baskın yapıp Osman Bey'i bitirmek isterler, ama ava giden avlanır. Orhan'ın tedbirleri ile yardım yetişir. Osman Bey ile Balkız'ın nikâhı kıyılır. İkinci bölüm "Derin Geçit" başlığını taşır. Ertuğrul'un, Şeyh Edebalı'nın korumaya çalıştığı barış artık bozulmuştur. Birer birer çevre kaleler alınır, Müslüman olan Mavro ile Kerim intikamlarını alırlar. Keşiş Benito başta olmak üzere düşmanlar bertaraf edilir. Sonunda Kerim yeniden okumaya başlar.

Devlet Ana, Türk tarihinin en önemli olaylarından biri olan Osmanlı Devlet'nin kuruluş yılların konu alır. Olay yönetici kadronun çevresinde gelişir. Bununla beraber olayın Issız Han'da başlaması, hareketli ve pek çok insanın uğrağı olabilecek bir mekân olması dolayısıyla, romana yaygınlık ve zenginlik kazandırır. Yazar, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarını konu alan romanlardan farklı olarak devlet kurucularına bir üstünlük, ayrıcalık, paye verir. Dolayısıyla yöneticileri koruyor, onlardan taraf gibi tutum sergiliyor. Bu yönden de tenkit edilmiştir romancı. Ne var ki burada ona haksızlık yapılmıştır. Bu tabiidir. Zira bir boyun kurulu düzeni olan bir ülkeye gelip yerleşmesi ve yavaş yavaş büyüyerek bir cihan imparatorluğu hâline gelmesi ve asırlara direnebilmesi basit bir hadise değildir. Bu yapıda tesadüf aramak sağlıklı olmaz. Elbette çevreden, çevredekilerden farklı olacaktır ki bütün engelleri aşabilsin. Kemal Tahir haklı olarak romanının bunun üzerine kurmak istemiştir. Asya tipi üretim tarzı meselesi burada ancak bir garnitür olmuştur. Burada önemli olan ahillerle Ertuğrul veya Osman arasındaki ilişkidir. Bacıbey ile yani Bacıyânı Rum ile Ertuğrul-Osman arasındaki ilişkidir. Burada belirmeyen, yapıya göre zayıf kalan Yahşi İmam-Yunus Emre (Dervişanı Rum) ile yani din ve tasavvuf erbabı ile Ertuğrul-Osman arasındaki münasebettir. Kemal Tahir, yıkılış dönemini konu alan romanlarında da bu iki kuruma olumlu bakmaz., aslında bunu ondan bekleyemeyiz de. Zira inancı, dünya görüşü buna müsait değildir. Cahit Tanyol'un Fetih Destanı'nda yaptığı gibi Hacı Bektaş veya Ak Şemsettin gibi şahsiyetleri Mao veya Marks yapmak durumuna düşmemiştir. Ayrıca ifade edelim ki özellikle Esir Şehrin Mahpusu romanında hapishaneden gördüğümüz

toplumun perişanlığını, çöken bir devletin durumu olarak; Devlet Ana'daki Kayı boyunu kuruluşu hazırlayan bir topluluğun ruhu/imanı/heyecanı olarak algılamak hiç de yanlış olmaz. Bu bakımdan Kemal Tahir'in belirlediği Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki iç dinamikleri abartı olarak almamak durumundayız. Bunlardan bir iki örnek vererek yazıyı tamamlamayı düşünüyoruz. Böylece yazarın dikkatinin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Osman Gazi, Bacıbey'in elinde büyümüştür. Daha önce kocasını, romanın başlangıcında da oğlunu kaybeden Bacıbey, oğlunun cesedini çıplak ve arkadan vurulduğunu görünce ağıt yapmaktan vazgeçer ve cesedi Yahşi imam'a teslim eder. Onurlu bir anne oğlunun düştüğü durumu görmezden gelemeyiz. Aynı anne, oğlunun bir kadına tecavüz edip öldürdüğü iddiasını kabullenemez; bunun gerçek olmadığını tehdide rağmen söyleyen veya savunan Mavro'ya sahip çıkar ona uzanan kırbacı kılıcı ile koparır, bacılar yalın kılıç yanındadır. Filatyus, Mavro'yu götürmek ister, Osman Gazi, hadise çıkmasından çekinir, babasının vasiyeti vardır, sulha ihtiyaç bulunmaktadır. Bu noktada Bacıbey ortaya çıkar, hem doğacak/olacak zulmü önler; üstelik Mavro oğlunun namusunu kurtarmıştır, hem Osman Gazi'yi müşkül durumdan kurtarır. Osman Gazi, "-Sağol Bacıbey, sağol Demircan'ın anası! Onurumuzu korudun" (c.2, s.242). Bu, Osman Gazi'deki, Akçakoca'daki, Bacıbey'deki derin hassasiyet fevkalâde önemlidir. Yaylaya göçen boya pusu kurulur. Bacılara da görev verir Osman Gazi, fakat bu görevde geri çekilmek de vardır. Bacıbey düşmanı oklamak ister.

"Vuruşma başlayınca bacıları geri çekersin.

— Ne demek geri çekersin? Ya biz oklamayacak mıyız hayın düşmanı?

— Boğaz dardır, düşman pusudadır. Yeterinden çok adam dolarsa, sakatlık olur boşu boşuna... Sizden biri düştü mü, bu işi tadında kesemem. Aslına bakarsan, pusu bilinince, düşman tuzaktadır. Adım lekelenir can kaybına uğrarsak... Bu kez, dikine gitme, dediğimi tamam tut... Gidişata bakılırsa, hayın düşmanı doyasıya oklayacağın zaman uzak değil...

Bacıbey bir an durakladı. Böyle sıralarda, rahmetli Ertuğrul Beyin elini öpmek âdetiydi. Elinde büyümüş Kara Osman'a karşı nasıl davranması gerektiğini hızla aradı. Erkekler gibi, kollarını göğsünde çaprazlayıp eğildi.

Osman Bey, anası yerindeki Bacıbey tutup elini öpseydi ne bu kadar şaşırırdı, ne de bu kadar duygularırdı. Bu selâmda doğruca yüreğe dokunan, erkekçe, güven, hür bir insanın isteyerek bağlanması vardı." (c.2, s. 544-545)

Keşiş Benito, Dünder Bey'in satın aldığı sonra hizmetinde kullandığı Rum çocuk Balaban'ı kendisine haber götürmek için gönderdikçe tecavüz eder. Bundan çocuk da çok mustarıdır ama bir şey yapamaz, üstelik Dünder Beyin adamı Daskalos, çocuğu yatıştırmaya çalışır. Daskalos, Benito'ya bir haber götürür ve Balaban'ı neye getirmediğini sorar. Bunun üzerine Daskalos bu işten vazgeçmesini, bu yüzden başının belâya gireceğini söyler ve Türkmenlerin bu işte çok titiz olduklarını ekler, sonra şöyle devam eder: "Ertuğrul Bey hiç aman vermezdi. Duyuldu mu kaçmalı ki kurtulabilmeli! Osman Bey daha beter! Babası kaçamak vererek kovalardı, bu sopayla gebertir" (c. 2, s. 677-678). Örnekleri çoğaltabiliriz ama maksadın anlaşıldığını söylemek mümkündür. Bu konuda yazarın Osmanlı'yı yücelttiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Devlet Ana romanında yazarın yönetim, insan anlayışı ve İnsanî ilişkiler vb. konularda Osmanlı'dan taraf olduğu intibaini uyandıracak şekilde tavır takındığı ve objektif olamadığı

söylenbilir. Fakat unutmamalı ki hakkında az şey bilinen bu dönemi başka türlü algılamak oldukça zordur. Hele devletin yapısı, yaptıkları, hayatı göz önünde bulundurulursa yazarın başka türlü yapamayacağını söylemek yanlış olmaz. Nitekim Esir Şehrin İnsanları ile Esir Şehir Mahpusu, Yorgun Savaşçı romanlarında hiç de böyle davranmaz. Nitekim Devlet Ana'da Alişan ve adamları büyük ihtimal Türk oldukları hâlde çökmekte olan bir Selçuklu'nun adamıdır. Çöküşteki bozulma inkâr edilemez bir vakiadır. Esasen bozulma olmasa niye çöksün? Yeni bir kuruluş elbette diğerlerinden farklı ve elbette sağlıklı olacaktır. Hastalıklı bir çocuğun yaşama şansı gülbüz çocuklara nispete yok denecek kadar azdır. Şu hâlde Kemal Tahir'in özellikle DevletAna'da sağlam yapıyı yorumlamaya çalıştığı görülmektedir. Ertuğrul Bey'in, Osman Gazi'nin ve boyunun yıldızı elbette diğerlerine nispete parlak olacaktır. Çünkü onlar yaşamıştır. Zira sağlam bünye yaşar. Osmanlı Devleti'nin devletçi olması sosyalist olması sonucunu doğurmaz. Önemli olan idarenin ve yapının insanı esas almasıdır. Filatyos, Ermeni Toros'u küçümser hatta hakaret ederken Osman Gazi ona değer vermektedir. Çünkü Osman Gazi için değerli olan insan ve İnsanî değerlerdir. Buna uyduğu ölçüde de Osmanlı Devleti büyümüştür. Halbuki önce ele aldığımız romanlardaki Osmanlıda bu değerler kaybolmuştur. Buna mukabil yeni kuruluşu hazırlayan zinde kuvvetlerde, Kuvayı Millîyede de aynı şekilde yeni değerler vardır. Çerkez Etem ve kardeşlerinde bu değerler bulunmadığı için hemen yok olmak zorunda kalmışlardır. Bandırma da Bekir Sami Bey, muhtelif yerlereastracağı il ilanlarını asanlara para vermeyi düşünür. Halbuki Çerkez Etem ve kardeşleri daha başta zor kullanmayı yeğlerler. Böyle bir sistem ve mantık içerisinde düşünülürse Kemal Tahir'in başka türlü davranma imkânına sahip olmadığı söylenebilir.

Kemal Tahir Devlet Ana'nın üslûbunda bize tarihî havayı ve atmosferi hissettirir. Dede Korkut'u taklit eden satırlar vardır.

Burada son olarak şunu söyleyelim. Devlet Ana, Türk edebiyatında tarihî roman yazarlığında bir dönüm noktasıdır. Artık yazarlarımız popüler tarihî romancılığın yanında ciddî, romanın teknik usullerine daha uygun tarihî romanlar yazacaklardır. Bunların en başında gelenler Mustafa Necati Sepetçioğlu ve Tarık Buğra'dır. Elbette son zamanlardaki postmodern tarihî romanlar bu çerçevenin tamamen dışındadır ve ayrı değerlendirilmek gerekir.

POSTMODERNİZMİN TARİH ALGISI BAĞLAMINDA KEMAL TAHİR ROMANCILIĞI

İsmet Emre ürk romanı söz konusu edildiğinde, kalıplaşmış yargılardan biri şudur: Başlangıcından beri, Türk insanının reflekslerini dünyaya tanıtan bir yazarımız olmadı. Nitekim, Rasim Özdenören Ruhun Malzemeleri adlı kitabında, dünya romanında söz sahibi hemen bütün ülkelerin kendi milletlerinin genel karakterini yansıtan bir "tip"inin bulunduğunu; oysa Türk romanının idealize edilebilecek bir "tip" üretemediği sızlanmasında bulunur. Ona göre dünyanın belli başlı milletlerinin refleksleri romancıları tarafından yansıtılmıştır. Şöyle diyor Özdenören:"Türk insanının evren karşısındaki durumu nedir? İsyanı, inancı, korkuları, bütün olarak dünyaya takındığı tavır, mutlak arayışı ne durumdadır, nedir, nasıldır? Bunların cevabını romancımızdan beklemek hakkımızdır."1 Gerçekten de roman dünyası takip edildiğinde Dostoyevski'nin şahsında bir Rus tiplemesi, Proust'un şahsında bir Fransız tiplemesi, Joyce'un şahsında bir İngiliz yahut Anglo-Sakson tiplemesi, Kafka'nın şahsında bir Avusturyalı, bir Alman tiplemesi vardır da romanımız üzerinden bir Türk tiplemesine ulaşmak neredeyse mümkün değildir, işte Kemal Tahir romanı ve romancılığı tam da burada ortaya çıkmakta, onun doğasına

sinmiş gerçeklik kendini bu noktada göstermektedir.

Kemal Tahir romanı ve romancılığı söz konusu edildiğinde akla ilk gelen hususlardan biri, hiç kuşkusuz öteden beri konuşula gelen, dünyada belli başlı hemen her ülke insanını yansıtacak bir roman karakteri olduğu halde bir Türk karakterinin bulunmayışı, bu eksiği olsa olsa Kemal Tahir'in gidermeye çalıştığı gerçeğidir. Hakikaten de eksiğiyle fazlasıyla, Kemal Tahir bütün bir ömrünü dünya çapında bir temsil edilme kabiliyeti bulunan bir "Türk tipolojisi" yaratmaya adanmıştır. Elbet bu arada, çağın roman anlayışının bir yansıması gibi görünmese de Kemal Tahir romanının genel doğası ile sonradan ortaya çıkacak olan postmodernizmin "tarih algısı" arasında belli benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Postmodernist düşüncenin tarihe bakışı, tarih algısı en üst düzeyde, en kaba biçimde "tarihi determinizm" yerine "eklektik" bir mantık ikamesidir. Bunda kuşkusuz, özellikle Frankfurt Okulu temsilcilerinin tarihe bakış anlamında yaptıkları radikal değişikliklerin payı kadar, tarih biliminin sosyal bilimlerin öteki şubeleriyle olan ilişkilerindeki artışın da yeri vardır. Sosyal tarih, iktisat tarihi, edebiyat tarihi, dinler tarihi, kültürler tarihi vs.nin çeşitlenmesi de geleneksel tarih anlayışının yerine postmodern tarih anlayışı ikamesinin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. Tarihe bakıştaki bu değişimden en fazla nasiplenen uğraşlardan birinin tarihi romanlar olduğu su götürmez bir gerçektir. "Postmodern roman, sürekli değişim içinde olan tarih söylemini kesinliklerin, özlerin ve sabitliklerin yıkıldığı postmodern bir tarih anlayışı çerçevesinde ele alarak tarihe dönüş yapar."² Aslında, bu dönüş iki bakımdan önemlidir: Birincisi, modern tarih kurgusuna karşı klasik kültürü

1. Özdenören, Rasim, Ruhun Malzemeleri, Risale Yayınları, İstanbul, 1986, s. 76.

2. Opperman, Serpil, Postmodern Tarih Kuramı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 20.

güncelleştirip montajlayarak alternatif tarih tezleri yaratmak; ikincisi de tarihi bir olay ve insan yaşanmışlıklarından ibaret süreçler olmaktan çıkarıp okunması gereken bütüncül bir metin olarak görmek.

Bütün bunlar bir tarafa bırakılırsa genel itibarıyla Kemal Tahir romancılığını, içerik olarak üç temele oturtabiliriz; Bunlardan ilki, çatının köy ve köylülük üzerine kurulduğu metinler; Sağirdere,³ Körduman,⁴ Yediçnar Yaylası,⁵ Köyün Kamburu,⁶ Rahmet Yolları Kesti,¹ Kelleci Memef bu grupta değerlendirilebilir; İkincisi, şehir insanların günlük hayatının dramatize edildiği metinler: Esir Şehrin İnsanları,⁹ Yol Ayrımı,¹⁰ Hür Şehrin İnsanları," Bir Mülkiyet Kalesi^P; bu grupta değerlendirilebilir; üçüncüsü ise tarihin herhangi bir kesitinin alınıp enlemesine irdelendiği metinlerdir: Kurt Kanunu,¹³ Yorgun Savaşçı,¹⁴ Bozkırdaki Çekirdek¹⁵ bu gruba girerler.¹⁶ Gerçekte, tematik bakış açısıyla kabaca tasnife tutulan bu metinler Kemal Tahir'in romancılığı hakkında birtakım ipuçları verdiği kadar dönemin Türkiye'sinin içinde bulunduğu sosyolojik durumu da gözler önüne sermektedir. Yazarın, bir romancı olarak gerçekleştirmeye çalıştığı şey, neredeyse bütünüyle Batı bakış açısı ve yöntemlerinden soyutlanmış, tamamen Doğulu ve Türkiye'nin pratiğine uygun bir "Türkiye kültürü" ile "insanı" resmi elde etmektir. 1900'lü yılların başından başlayarak ortalarına kadar hızı yoğunlaşarak devam eden şehirleşme bir tarafa bırakılırsa Kemal Tahir'in roman yazdığı dönemlerde Türkiye'nin köylerde yaşayan insan sayısı şehirlerde yaşayanların birkaç katıdır. Onun köy romanlarına verdiği değer, köy ve köylüyü edebi metin üzerinden tanıma çabaları biraz da buradan kaynaklanmaktadır. Ama aynı

zamanda bu dönem imparatorluktan ulusdevlete geçişin en ağır semptomlarının yaşandığı yıllardır; kültürel kopma ve ayrışmanın sert rüzgârlarının estiği dönemdir. Köy romanlarından sonra ağırlıkla üzerine eğildiği ikinci konunun bu sosyal ve siyasal ayrışmanın otopsi olması ayrıca manidardır. Romanlarına egemen olan bu iki ağırlıklı konudan hareketle onun tarih anlayışının aslında ne modern ne postmodern ne de Batılı başka herhangi bir anlayışın ürünü değil; tamamen kendi kültürünü, kendi insanını, Anadolu estetiği için görüp değerlendirmeden ibaret olduğu sonucuna varılabilir. Bununla birlikte, kendisi postmodern sürecin etkilerine doğrudan maruz kalmamış olsa bile metinlerinde kurguladığı bakış açısı ve tarihi yorumlamadaki farklılığı ile resmi söyleme aykırı düşebilecek tezleri romanlarında canlandırması onun postmodernizmin tarih anlayışına kıyasından köşesinden hizmet ettiği izlenimini yaratıyor. Özellikle Yorgun Savaşçı'ya hakim olan olay örgüsü ve kurgulanan bakış açısını tam da bu çerçeveye oturtmak mümkün görünüyor. Metni anlatan kişi olarak yazarın hem Abdülhamid'e yönelik olumlu yaklaşımları, hem İttihat ve Terakki yönetimine dönük ağır eleştirileri "resmi söylemin" dışında bir perspektifi barındırması yanında yazarın tarihi olaylara bir tarihçi gibi yaklaşması ile engin tarih

3. Demir, Kemal Tahir, Sağırdere, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.

4. Demir, Körduman, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

5. Demir, Kemal Tahir, Yediçnar Yaylası, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.

6. Demir, Kemal Tahir, Köyün Kamburu, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.

7. Demir, Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.

8. Demir, Kemal Tahir, Kelleci Memet, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.

9. Demir, Kemal Tahir, Esir Şehrin insanları, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

10. Demir, Kemal Tahir, Yol Ayrımı, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

11. Demir, Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, Tekin Yayınları, İstanbul, 1995.

12. Demir, Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, Tekin Yayınları, İstanbul, 1995.

13. Demir, Kemal Tahir, Kurt Kanunu, Tekin Yayınları, İstanbul, 2001.

14. Demir, Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, Tekin Yayınları, İstanbul, 2002.

15. Demir, Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, Tekin Yayınları, İstanbul, 1995.

16. Arslan, Nihayet, Kemal Tahir'in Romanlarında Şahıslar Dünyası, Basılmamış yüksek lisans tezi, Sivas, 2005, s. 13.

bilgisini roman formatında sunması da postmodernizmin tarih kuramıyla örtüşüyor. Şöyle ki: Post-modernizm, tarihi, bir olaylar ve düşünceler yığını olarak değil olmuş bitmiş, ama okunması, yorumlanması devam eden bir metin olarak görüyor; Kemal Tahir romancılığı da tarihi, olayların yaşanıp bittiği donuk ve tek bir açıdan görülecek bir malzeme olarak değil, bugünü, şimdiyi etkileyen ve birden fazla açıdan görülebilecek olan bir sahne olarak

değerlendiriyor.

Benzeri bir durum, köy romanları için de geçerlidir. Kemal Tahir, hemen bütün köy romanlarında mümkün merteye şablonlardan ve aşırı indirgemeci yaklaşımlardan kendini uzak tutmayı bilmiştir. Bu yaklaşımın somut örneğini görmek için, Rahmet Yolları Kesti adlı metindeki şahıslar dağılımının üstlendiği işlevlere bakılabilir. Gerçekte, özellikle Marksist metodolojinin egemen olduğu köy yazarlarımız hep katı indirgemeci ve genellemeci bir mantıkla köylüyü, marabayı, eşkiyayı tez; ağayı, jandarmayı antitez olarak gördükleri halde Kemal Tahir bu romanda -ve öteki köy romanlarında da- şablona aykırı davranmıştır. Köy ve köylüyü bütün olumsuzluklarından arınmış, saf, temiz mutlak iyi olarak değil, kendi iç gerçekliği içinde olumlu ve olumsuz yönleriyle kucaklamıştır. Köy romancılarının aksine Kemal Tahir,"hükümet sıtma tuttuğu zaman eşkiya baş kaldırır."17 diyerek eşkiyayı devletin zulmüne başkaldırıp adalet getirmek amacıyla dağa çıkan bir kahraman olarak görmez. Benzeri bir bakış Yediçınar Yaylası romanında da vardır: "Eşkiya dediğin, köy yerlerinin en pis, en yüreksiz, en namert itleridir."18 Bilindiği gibi Kemal Tahir'in bu yaklaşımının aksine Yaşar Kemal İnce Memet19 başta olmak üzere hemen bütün metinlerinde kurguladığı başkişilere "eşkiyalık" bağışlayarak onları zulme, adaletsizliğe, katı devlet otoritesine karşı mücadele eden bir "kahraman" olarak görmüştür.

Sonuç olarak, Kemal Tahir'in hayatı boyunca yazdığı romanlar ile postmodernizm arasında doğrudan bir bağ kurmak olası değildir; bununla birlikte, nasıl ki Frankfurt Okulu ile postmodernizm arasında doğrudan bir ilişki bulunmamakla birlikte antimodernizm/kapitalizm konusunda bir tutum benzerliği varsa Kemal Tahir'in tarihe yaklaşımı ile onu değerlendirme noktasında bir dirsek temasından söz edilebilir.

Gerçekte Kemal Tahir romancılığı ile postmodernizm arasındaki dirsek temasını Kemal Tahir metinlerinin postmodern kurgu ve teorisinin periferik alanı olarak kullanılabilirliği bağlamında düşünmek gerekir. Bunun ötesinde, tezantitez diyalektiği üzerine kurulu bir olay örgüsü ve doğasına sahip olan Kemal Tahir romancılığı ile kendisini merkezsizlik ve dağılganlık zemini üzerine oturtan postmodern teori arasında bir benzerliğin bulunması durumu zaten söz konusu edilemez. Zaten tarih kurgusunu modernizmden farklı olarak tarihin asla nesnel olamayacağı, hiçbir zaman da ol- jmediği, onun ancak tarihi yorumlayanların ortaya koyduğu bir söylemden ibaret olduğu yaklaşımı ile Kemal Tahir romancılığının Batı-Batıdışılık, Batı-Doğu çatışması eksenli tezli metinleri arasında olsa olsa bir perspektif yakınlığı değil de postmodern sürecin esnek, kaygan, rölatifve bu sebepten de resmi tarih anlayışının çoğu yerde reddi anlamına gelecek okumaların egemen olduğu bakış açısını taşıması yönüyle- tarih görüşüne uygun pratiklerin bulunduğu tarihi romanlardan kaynaklanan periferik örtüşme kaynaklı bir yakınlığı anlamamız gerekir. Bu, aynı zamanda yazdıklarının bir kısmının tarihi gerçeklere uymadığı yönünde eleştirilere maruz kalan Kemal Tahir romancılığının gerçeğin tek olmadığı ve ona bakan özne tarafından değişebilirliğine de yapılmış bir katkı olarak algılanmalıdır.

17. Demir, Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 24.

18. Demir, Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 296.

19. Kemal, Yaşar, İnce Memet, 8. baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

Nihai aşamada, eski Marksistler olarak Frankfurt Okulu temsilcileri postmodern kurgu ve

zihniyetin teorik çerçevesine katkı sunacak önemli görüşler öne sürdüler; bu yönüyle de postmodernizmin altı kazındığında bir tarafıyla -özellikle Batı'nın merkez, Batıdışı olanların çevre biçiminde görülmesi bakımından- Marksist bir anti duruşun çıkacağı herkesin malumudur. İşte Kemal Tahir romancılığının tarihe bakışı, onu algılayış ve değerlendirmesi de Batılı ve modernist tarih algısından ayrışıp içinde öznellik barındıran, kendisi olan olgular bütünü olarak temayüz eder. Postmodernizmden ve 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan eleştiri yöntemlerinden haberi olmamasına karşın, tarihe dönük "tek bir" okumanın yapılamayacağını, aslında tarihte yaşanmış her olayın bir metin olarak düşünülüp onu yorumlayanların ellerindeki metni sonsuz sayıda okuyabileceği gerçeğine dikkat kesilen bir bakış geliştirmesi onun sadece iyi bir romancı, derin bilgi ve birikimi bulunan tarih meraklısı değil aynı zamanda zihnine esneklik veren kışkırtıcı bir hayal gücünün varlığını yedeğine almış sezgi sahibi bir aydın olduğunu gösterir. Bugün itibariyle Türkiye'de tarih algısı değişiyor ve tam da onun dikkat çektiği biçimdeki okumaların etki alanına giriyorsa, burada Kemal Tahir'in romancılık feraseti kadar bilgelik ve sezgiselliğini de yazarlık yeteneğine eklemek gerekir.

Romanı, "hayatı her cephesiyle geniş olarak kavrayan, her şeyi bir akış, değişme ve gelişme olarak his ve idrâk eden bir duyuş ve görüş tarzının ifadesidir"¹ şeklinde tanımlayan Mehmet Kaplan, hayatı her cephesiyle kapsayacak kadar geniş bir türün işlevinin de geniş olacağını işaret ediyor gibidir. Yazarların böyle bir iddia taşımamalarına rağmen roman, ondan bir mesaj çıkarmak isteyen, "nasıl anlattığından çok ne anlattığı" ile ilgili olan bir okur tipi için; yazarının siyasî düşüncesine, kültürel birikimine, gözlemlerine dayanarak, hayatın, toplumun, tarihin yeniden anlamlandırılmasını sağlayan bir tür hâline gelir ve işlevi farklılaşır.

Okur, bir özdeşleşim içinde, kendisiyle aynı düşünce ve ideallere sahip olan bir yazarın yazdıklarıyla bağ kurabilir. Hatta yazarının yaşamında maruz kaldığı kısıtlama ve yasaklara duyulan merak da okurun o yazarla arasında bir ruh akrabalığının kurulmasına neden olabilir. Kemal Tahir, Cumhuriyet dönemi Türk romancıları içinde gerek savunduğu fikirleri romanlarında oluşturduğu tezlerle yansıtmayı gerek Marksist oluşu ve hapisanelerde geçirdiği yıllar gerekse Osmanlı devlet ve toplum yapısına olan hayranlığı sebebiyle Türk okurunun her zaman ilgisini çekmiş, bir ideoloji tarafından göklere çıkarılıp diğer bir ideolojinin taraftarlarınca sert şekilde eleştirilmiştir.²

Yazar, zaman zaman romancı olduğu gerçeğini bir yana bırakıp, -Türk tarihine ve toplumuna inanan bir aydın olarak- edebiyat dışı alanlarda tıpkı o alanların uzmanları gibi araştırmalar yapmış, yorumlarını ifade etmiştir. Bu yüzden aldığı eleştirileri de hesaba katacak olursak Cumhuriyet devri Türk romanında en fazla eleştiriye maruz kalan romancımız olduğu söylenebilir. Çalışmamızda ele aldığımız, aslında her biri ayrı bir makale konusu oluşturabilecek başlıklar dâhilinde Kemal Tahir'in topluma sunmaya çalıştığı tezler bakımından diğer yazarlar arasındaki yeri, tezlerine uygun olarak tarihî romanlarında ele aldığı devirler ve insanlar üzerinde durulacaktır.

Kemal Tahir'in Tezleri ya da Hareket Noktaları

Tarihî romanlarının yoğun olarak yayımlandıkları yıllar (1950'lerin sonundan 1970'lerin başı) göz önünde bulundurulacak olursa, Kemal Tahir'in yazdığı romanların ve savunduğu düşüncelerin siyasî ve sosyal açıdan toplumda büyük yankılar yarattığı âşikârdır. Çünkü o, "Batı medeniyeti seviyesinin üstüne çıkma" düşüncesiyle şekillenen cumhuriyet tarihi ve toplumunun tüm eylem ve hatalarını, Osmanlı kimliğinin, devlet ve toplum yapılanmasının terk edilmesiyle kaybedilen değerleri tezler hâlinde romanlarında sertçe dile getirmiştir.³

Doğu'yu özümsemiş bir "ulusal felsefe"nin hayalini kuran Kemal Tahir, Türkiye'de bilinen ve kitaplardan okunan Marksist öğretinin Osmanlı Devleti ve toplumu konusundaki açıklamalarını yetersiz bulduğu için Marksizmi yerlileştirmeye çalışmış; Marksistlerce de eleştirilmiştir. "Batı

1. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, Dergâh Yay., İstanbul, 1987, c. 1., s. 362.

2. Özellikle yaşamının son yıllarında, gerek Rahmet Yolları Kesti, Bozkırdaki Çekirdek, Yol Ayrımı, Devlet Ana gibi romanlarındaki eleştirel tavrı, ezber bozuculuğu, put yıkıcılığı sebebiyle, başta Marksistler olmak üzere birçok eleştirmen tarafından eleştirilen Kemal Tahir'in düşüncelerini paylaşanlar bile alayla karşılanmış; hatta onlara -biraz da alay etmek için-"Tahirîler"denilmiştir.

3. Hatta ölümünden sonra notları arasından toparlanıp yayımlanan (yazarın kendisinin de genç bir avukat kâtibî olarak yer aldığı) Hür Şehrin İnsanları (1976) romanında bile, 1930'lu yıllarda tamamen Batılılaşmış, cinsel tercihlerinde özgür İstanbul kadın ve erkeklerinin içinde yaşadıkları topluma duyarsız, ahlâkî çöküntü içindeki hâlleri sergilenmiştir.

rumlarıyla, tarihiyle, kültürüyle bizden farklıdır. Batı kalıpları bizim yerli meselelerimizi çözemez" düşüncesini savunduğu için Batıcı ve Cumhuriyetçilerce topa tutulmuştur. Kurtuluş Savaşı'na ve Atatürk'e resmî tarihin baktığı gözle bakmayan Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı romanı sebebiyle de birçok eleştiriye mâruz kalmış hatta film hâline getirilen eser, 1980 darbesinden sonra yakılmıştır.

Yaşadığı dönem (1910-1973) göz önünde bulundurulduğunda Türk toplumunun geçirdiği birçok tarihî ve sosyal çalkantıya, kimlik ve kültür değişimine tanıklık eden Kemal Tahir; bu değişimin eskiyi tamamen "reddetmek" veya "feda etmek" olarak değerlendirildiğini üzüntüyle görmüştür.⁴ Hapishanede bulunduğu sürede (1938-1950), Osmanlı tarih ve kültürüne, sosyal ve siyasî yapılanmasına ilişkin birçok kitap okuyan⁵ yazar; Osmanlı'nın, kuruluşundan başlayarak önce Hristiyan Bizans ile sonraki yıllarda Batı toplumlarıyla olan tüm ilişkilerini, Batılılaşmanın getirdiği zararları devir devir ele alan tarihî romanlar kaleme almıştır. 'Osmanlı toplumunun her türlü değeriyle Batı'dan üstün olduğu ve bunun tarih olaylar üzerinden anlatılması gerektiği'ne inanan romanlarını kurguladığı dikkat çeker. Bu açıdan bakıldığında Kemal Tahir'in tıpkı Tanzimat yazarları gibi, toplumu eğitmek, bilinçlendirmek gibi bir görevi üstüne aldığını söylememiz mümkündür.

Kemal Tahir, Batı'nın kurumlarının ve yaşam biçiminin örnek alınmasının Osmanlı'nın yıkılışının önüne geçemediği gibi, yeni kurulan Cumhuriyetin kendine çizdiği "Batı medeniyeti seviyesinin üstüne çıkmak" idealinin de, onun yavaş yavaş yozlaşmasına sebep olacağını savunmaktadır. Hatta Cumhuriyet Türkiye'si'nin giderek Batı'ya benzeyerek tüm kimliğini ve değerlerini kaybedeceğini de romanlarında işaret etmektedir. Osmanlı'nın kuruluş devrini konu olan Devlet Ana (1967) romanından başlayarak, Serbest Fırka ile çok partili hayata geçişin ilk tecrübesini yaşayan 1930'lu yıllar Türkiye'si'nde gelinen yozlaşmayı yorumladığı Yol Ayrımı (1971) ve Hür Şehrin İnsanları (1976)'na kadar uzanan birçok romanında yansıtıcı kahramanları üzerinden bu düşüncesini savunmaktadır. 'Batı (nın) Bize Benzemezliğini vurgulayan ve Batılılaşma eğiliminin Osmanlı'nın sonu olduğu kadar Cumhuriyet Türkiye'si'nin de siyasî, kültürel, sosyal ve ahlaki açıdan sonu olacağına inanan Kemal Tahir, sohbetlerinde de bu konuya sıkça değinmiştir:

Batıdaki insan, sınıfının içinde savunur; Doğudaki insan ailesinin içinde savunur. Batı devlet düzeni, sınıfların dengeli yaşamasını sağlamak için kurulmuştur, Doğuda devlet, ailelerin gelişmesini sürdürmek için ayaktadır. Hangi açıdan bakarsanız bakın, bu iki toplum benzemez birbirine.⁶

Böylece romanlarıyla bir yandan Türk toplumunu; değerleriyle, Osmanlı'yla barıştırmaya çalışmış; diğer yandan kökleri unutturulmaya çalışılan toplumun, Cumhuriyet devri siyasetçilerinin toplumun özelliklerini bilmeden yaptıkları bazı kötü uygulamaların toplumdaki etkilerini göstermeye çalışmıştır. Köy Enstitüleri bunun yazar tarafından işaret edilen en önemli örneğidir. Batı'nın doğru anlaşılmasını sağlamak, Türk toplumunun Batı'ya karşı bir aşağılık duygusuna sahip olmasının önüne geçmek isteyen Kemal Tahir'in, romanlarında ele aldığı dönemler farklı olsa da, bazı romanlarını aynı amaca hizmet için yazmıştır. Örneğin Devlet Ana ve Yol Ayrımı romanları, Türk tarihinin farklı dönemlerini ele alsalar da aslında Kemal Tahir'in "Batı" üzerine tezlerindeki ortaklığı sergilerler. Romanlarında Osmanlı toplumunun 'terkedilen' değerlerine sahip çıkmaya çalışan,

4. Kemal Tahir, hapisneden Nâzım Hikmet'e yazdığı bir mektupta bu üzüntüsünü şöyle dile getirmiştir: "Bizon sene içinde neler unuttuk? Başta Mustafa Kemal olmak üzere neleri neler için feda ettik?" Notlar- Mektuplar, (haz Cengiz Yazoğlu), c. 15, Bağlam Yay., İstanbul, 1993, s. 15.

5. Osmanlı tarihi üzerine yazılmış birçok yerli ve yabancı kaynakları okuyan yazarın hapisnede, Cevdet Paşa Tarihi'ni sürekli elinin altında bulundurduğu, Fuat Köprülü, Ömer Lütfü Barkan, Mustafa Akdağ, Halil İnalçık gibi araştırmacıların kitaplarını okuduğu bilinmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özlem Fedai, Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih ve Toplum, basılmamış Yüksek Lisans tezi, İzmir, 1995.

6. İsmet Bozdağ, "Batı Bize Benzemez", Kemal Tahir'in Sohbetleri, Bilgi Yay., İstanbul, 1980, s. 139.

Cumhuriyetin "cankurtaran simiti" gibi sarıldığı Batıcılık düşüncesine saldıran yazar, Yol Ayrımı romanında Osmanlı'dan kalma el sanatlarının Kapalıçarşı'da değersiz mallar olarak satılmasına, çürümeye bırakılmasında da tepki gösterir. Böylece yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Kapalıçarşı üzerinden Osmanlı Devleti'nin ortadan kalkmasıyla kültür ve sanat değerlerinin de reddedilmesine, çürütülmesine duyduğu tepkiyi bu romandaki merkez yansıtıcısı Doktor Münür ağzından öfkeyle anlatılmıştır.⁷

(...) Dikkat edilirse birkaç bellibaşlı kalemden başka hiçbir mal, halılar, eski gümüş, takımlar, birkaç antika parça bazı büyük hattatların eserleri sayılmazsa burada, hiçbir şey, artık gerçekten değerli daha doğrusu pahalı değildi. Cumhuriyetle beraber toplumun hayatından tekmeyle kovulmuş Osmanlılığın ufak tefeği, süsü, işe yararlılıklarıyla beraber, bütün değiş tokuş değerini, bütün tarihsel değerlerini, bütün sanat değerlerini kesinlikle yitirmiş, hepsi burada, hiç acımadan çürümeye bırakılmıştı...

Yol Ayrımı romanında, belirli tarihsel koşullar altında yapılmış bir savaştan sonra yaşanan rejim değişikliğinden umduğunu bulamayan eski Kuvayi Milliyecilerin, Osmanlı'nın yıkılıp ondan tümüyle farklı, Batılı bir rejimin kurulmasını hazmedemediklerini ve geldikleri "yol ayrımı"nı

anlatan Kemal Tahir, romanda yarattığı "merkez yansıtıcı" Doktor Münür ağzından, Cumhuriyetin kurulmasının aslında eski devletin haklarından, değerlerinden vazgeçilmesi anlamına gelmemesi gerektiğini bir tez olarak şöyle anlatır:

(...) Hele rejim değiştirmelerinin tarihsel haklarından vaz geçmekle hiçbir ilintisi olamaz. Söz gelimi, bolşevikler Çarlık imparatorluğuna pek ala sahip çıktılar. Nitekim Fransa Cumhuriyetçileri ile kendilerinden önce, (...) çeşitli krallarının kurmuş oldukları imparatorluğu, rejim değiştirdik bahanesiyle hiç kimseye bağışlamadılar,⁸

Bu romanda Kemal Tahir, doğal bir biçimde savunduğu iki tezi iç içe vermiştir: Birinci tez, Devlet Ana romanından beri anlattığı, "kökleri, kurumlan, değerleri ve devlet teşkilatıyla Osmanlı toplumu, Batı toplumlarından üstündür" tezi; diğeri tez ise Batılılaşmanın yanlış anlaşıldığı, "Batı- lılaşıyoruz" diye benimsenen değerlerin, aslında Türk yaşam tarzına uymadığıdır. Bu tez romanda öfke dolu bir eleştiriyle anlatılır:⁹

Ondokuzuncu yüzyılın Paris, Viyana, Berlin zevkine göre dökülmüş çeşitli heykelcikler (...) Tanzimat'tan bu yana İstanbul'un birkaç semtinde, İzmir'in birkaç mahallesinde, Beyrut'ta Selanik'te batılılaşmayı bunları kabul etmek, batılılaşmasız da yaşanmaz sanılarak alık Osmanlılar'ın bonmar- şelerden pazardölevanlardan, binbir çeşitlerden kapışarak kendi ya da birbirlerinin evlerine koşturdukları maskaralıklar.. Tamamiyle başka bir toplum için yapılmış olduklarından, Osmanlılarda ancak köpekleşmeyi, ruh rezilliğini ispatlayan hediyelikler, yadigârlar, gerçek Osmanlı hanımlarına, el sürmekle değil, göz değdirmekle iğrenme veren yüzde yüz pislikler...

Kemal Tahir'in hemen hemen bütün romanlarının zeminine yaydığı ve Osmanlı'nın da mahvına sebep olduğuna inandığı Batılılaşma hakkındaki aşağıdaki sözleri, tezlerini oturttuğu temelin de göstergesidir:

Tanzimat, Osmanlı düzeninin tasfiyesi, Avrupa düzenini topluma yerleştirmek girişimidir. Genç Osmanlılar, Jön Türkler bu türküyü söyler. Devlet elden gidiyor, aman bir çare diyenler, bula bula Batılılaşmayı çare bulmuşlar. Birinci Meşrutiyet, ikinci Meşrutiyet, Mithat Paşalar, Namık Kemal'ler, Ziya Paşalar, ittihatçı akıldâneleri, taa Mustafa Kemal Paşa'ya kadar, Türk okumuşu ve aydını kerameti

7. Yol Ayrımı, I. b., Sander Yay., İstanbul, 1971, s. 292.

8. Age, s. 437.

9. Age, s. 294.

Batı düzeninde gördü. Halk katılmıyordu bu görüşe..

Cumhuriyet döneminde Batılılaşmanın daha da arttığını ve resmileştiğini söyleyen Kemal Tahir, sözlerini şöyle sürdürür:

Aslında, Cumhuriyet döneminde de pek bir şey değişmiş değildir; bu dönemde daha azgın bir Batıcılık yapıldı. O kadar ki, takvimimizi, ağırlık ve uzunluk ölçülerimizi bile değiştirdik; tek Batıya benzeyelim diye..."

"Batı bize benzemez"diyen Kemal Tahir'in yolları, bu konuda, kendisi gibi düşünen ve onun gibi

aslında hiçbir ideolojiye sığdırılamayan Cemil Meriç'le birleşir. Nitekim Meriç, bir adım daha öteye gidecek ve "Batı'nın kökleri Doğu'dadır"¹² diyecektir. Aynı şekilde Cemil Meriç, "Küçüklük kompleksimiz Doğu'yu toptan inkâra sevk etmiştir bizi"¹³ derken de Kemal Tahir'in Türk aydınına vermeye çalıştığı mesajı pekiştirmiştir.

Kemal Tahir'in köy romanlarında da, "köylünün değişen sosyal şartlara rağmen, eski alışkanlık ve geleneklerini terketmesinin mümkün olmadığı" tezi sıkça karşımıza çıkar. Bu tez aslında, Osmanlı'dan Cumhuriyete geçip yönetim biçimini değiştiren toplumun, alışkanlıklarının da kolay değişmeyeceğine dair yazarın birçok romanında vermek istediği genel tezidir.

Özetle, Osmanlı Devleti'nin Batıyla resmî kucaklaşmasının belgesi olan Tanzimat Fermanı'ndan; Batılışmanın ikinci olarak ve bu defa "Batı medeniyeti seviyesinin üstüne çıkmak" biçiminde bir rota hâline dönüştüğü Cumhuriyet sonrasına kadarki -tüm hatalarıyla- Batılılaşma serüvenimiz, yönetim şekli ve kültür değiştirilirken geçmiş değerlerinden uzaklaştırılan toplumun sancıları, yazarın yoğun eleştirileriyle romanlarında yer almış ve yazar için hareket noktası olmuştur. Yorgun Savaşçı, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Kurt Kanunu, Hür Şehrin İnsanlar romanları da belirli yönleriyle Devlet Ana ve Yol Ayrımı'nda yazarın işaret ettiği Batı toplumları ve Osmanlı toplumu üzerine yaptığı karşılaştırma ve yorumları içerir. Bu yorumlarıyla Kemal Tahir, kendi tarihine, toplumuna ve kültürüne aşağılık duygusu içinde yaklaşan aydınlar, dersler vermek istemiştir. Romancılığını geri plana ittiğinden dolayı eleştiriler alacağını bilse de toplumu, geçmişi hakkında bilinçlendirmeyi görev edinmiştir.

Marksist Bir Aydın Olarak Kemal Tahir

Kemal Tahir Marksist bir aydın ve romancı olmakla birlikte, Marksizm'e kavramlar dünyası bakımından sadık kalmış fakat bu kavramların uygulanmasında kendine has yorumlar getirmiş, değişiklikler yapmıştır. Yukarıda değindiğimiz gibi o, Türkiye'de bilinen Marksist öğretinin, Doğu toplumları (özellikle) Osmanlı toplumu konusundaki açıklamalarını yetersiz bulmuştur. Hapishane yıllarında bu konuda kitaplar okumuş; açıklama yollarına girişmiştir.

1960'larda dünyada ve Türkiye'de daha çok ivme kazanmış olan Marksist düşüncenin taraftarları, Türkiye'deki tarihî, sosyal, ekonomik yapılanmayı bir temele ya da örneğe oturtmaya çalışmıştır. Kari Marx'ın Doğu toplumlarının üretim biçimi üzerine aslında tamamlanmamış notlarının 1960'larda Maurice Godelier tarafında Fransa'da yayımlanması, ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Asya Tipi Üretim Tarzı¹⁴ adıyla dilimize sonradan çevrilen esere göre, Marx ile Engels, sınıfsız toplumdan sınıflı toplumlara geçişin temelini, üretim ilişkilerinde ve üretici güçlerin gelişmesinde aramak gerektiğini söylerler. Doğa koşullarının ciddi sorunlar çıkardığı bölgelerde üre timin genel altyapısının devlet tarafından kurulduğu bir üretim biçimini işaret ederler.¹⁵ Bu kitabın yayımlanmasıyla ülkemizde de tartışma başlamıştır.-

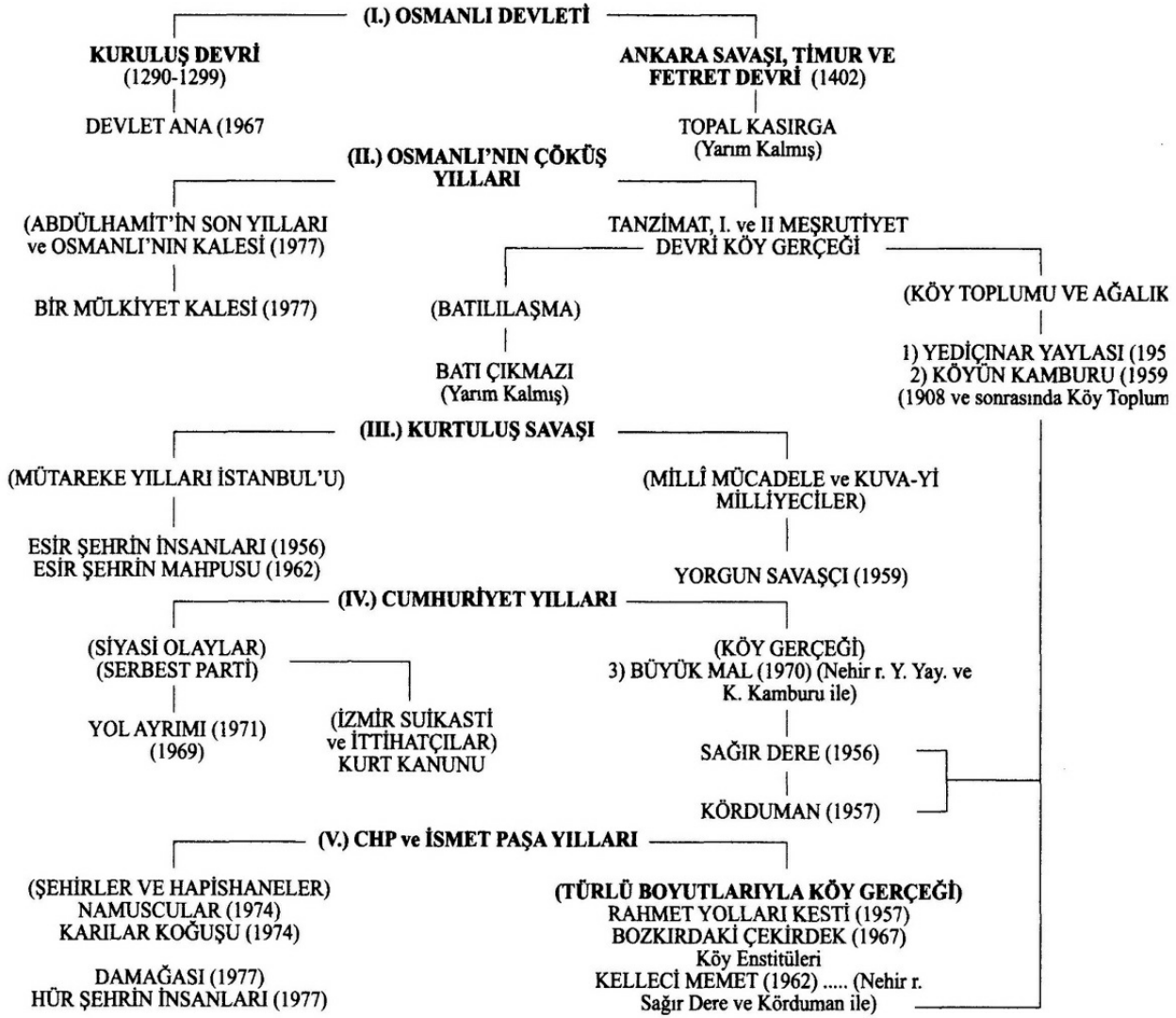
10. İsmet Bozdağ, Age, s. 24-25.

11. Age, s. 25.

12. Cemil Meriç, Mağaradakiler, Ötüken Yay., İstanbul, 1978, s. 55.

13. Cemil Meriç, Bir Dünyanın Eşiğinde, Ötüken Yay., İstanbul, 1976, s. 6.

Bu yıllarda Kemal Tahir, bir taraftan Marx'ın ortaya koyduğu, kendisinin Türk



toplumuna daha farklı uyarladığı, ATÜT'ü benimsemesiyle dikkat çekerek Marksist olarak kabul görmüştür. Diğer yandan da bu üretim tarzının, biraz daha farklı, durağan olmayan şeklinin Osmanlı'da mevcut olduğunu belirterek, hayranlıkla anlattığı Osmanlı toplumuna bağlılığı sebebiyle de muhafazakâr kesim tarafından desteklenmiştir. Çünkü o, Osmanlı tarihini, devlet ve toplum düzeni hakkında hapishanede kitaplar okumuş; Osmanlı'nın, Doğu toplumları içinde, üretim tarzı, toprak sistemi açısından mükemmel bir yapıya sahip olduğunu, bu yanının, Türkiye'deki Marksist aydınlarca hesaba katılması gerektiğini savunmuştur. Türk toplumuna uygun, bir Marksizm anlayışını benimseyerek bu konudaki inancını romanları üzerinden yansıtmaya çabasına da girişmiştir.

Kemal Tahir'in Roman Anlayışı ve Romanlarındaki Konular

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız kadarıyla görülüyor ki Kemal Tahir, edebiyat dışı alanlara (tarih, felsefe, sosyoloji, psikoloji vb.) da bilinçli olarak el atmış ve eserlerini bu alanlardaki okumalarından elde ettiği veriler üzerine oturtmuş bir yazardır. Çünkü o, ülkenin geçtiği siyasî ve sosyal dönemeçleri, okurun zihninde tarihî bir bütünlük oluşturmak istercesine metodlu bir

biçimde sırayla romanlarında anlatmak istemiştir. Türk romancılarının edebiyattan daha fazla yük sırtlanmak zorunda kaldıklarını, başka disiplinleri de sistemli biçimde araştırmaları gerektiğini ifade ederek, tarihî romanlarını oturttuğu zemin hakkında da ipuçları vermektedir:16

15. Marx, bunun için de Mezopotamya'da taşkınlar sebebiyle sekteye uğrayan üretimin devletin kurduğu setler üzerinden engellenmesini örnek gösterir.

16. Mehmet Şeyda, Türk Romanı, (açıkoturum), Tekin Yay., İstanbul, 1969, s. 38-39.

Ülkemizde yeterli tarihsel, sosyal, ekonomik araştırmalar yapılmamış olduğu için bu araştırmaları sanatçı kısmen bir bilim adamı gibi kendi yapmak zorundadır.

Tarihî romanla ilgili tanımlamalar, 'herhangi bir tarihsel dönemi ya da olayı gerçeğe yakın, ama sanatsal bir biçimde aktaran bir roman türü' olduğu konusunda birleşir. Yani tarihî roman yazarı, hem tarihî bir olayı belirli bir bilinç düzeyinden yola çıkarak ele almalı hem de eserinin sanat değerini yani roman olma özelliğini göz ardı etmemelidir.17 Bu konuda Turgut Gögebakan şunları söyler:

Öncelikle tarihsel bir sorunu yazınsal bağlamda da olsa tartışmak zorunda yazar. Tarihsel roman yazarının çoğunlukla kriz niteliği taşıyan olay ve dönemlere yönelmesi bizim için önemli bir ipucu niteliği taşıyor.™

Bir tarihî roman yazarı olarak Kemal Tahir'e yaklaştığımızda; Yorgun Savaşçı, Yol Ayrımı, Kurt Kanunu, Devlet Ana, Esir Şehrin Mahpusu vb. romanlarının, yazarın topladığı bilgiler üzerine bina ettiği tezlerini yansıttığını yukarıda da ifade etmiştik. Bu romanlar, yazarın alternatif tarih yorumlarını, bir laboratuvar ortamında ispatlamaya çalışması gibi, hipotezlerini desteklemek üzere uzun tiradlar, nutuklar ve diyaloglarla örülmüştür. Bu açıdan roman için önemli olan mekân, karakter yaratma gibi prensiplerin; Kemal Tahir'in romanlarında geri planda kaldığını söylememiz mümkündür. Hatta yazarın romanlarının kurgularının, dil ve üslûplarının tezlerinin arkasında ihmal edildiğini de söyleyebiliriz. Kemal Tahir'in ele aldığı tarihî devirleri anlatma biçimiyle hem Cumhuriyet devrinin diğer romancılarıyla hem de resmî ideolojinin şekillendirdiği tarih anlayışı ile çatıştığını da görürüz. Çünkü Kemal Tahir'in, aynı zamanda Marksist bir yazar olarak Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren toplumun tarihindeki önemli aşamaları romanlaştırma eğilimi, Cumhuriyet ideolojisine muhalif, Osmanlı Devleti'nin her türlü yapılanmasına hayran bir tavrın izlerini taşır. Kısaca, yazarın bir amaç için tarihî roman yazdığı, romandan anladığı şeyin aslında Türk romancısının sorumluluğundan anladığı şeyle aynı olduğu ortadadır. Berna Moran, yazarın roman anlayışının, "I-Türk romanında insanın ve toplumun yapısı, 2- Türk romancısının ödevT]9n\ ortaya koymak esasına dayandığını dile getirir. Bundan hareketle Kemal Tahir'in romanlarında özellikle ele aldığı konuları şöyle sıralamak mümkündür:

"Osmanlı devlet ve toplum düzeni", "Osmanlılık fikri", "Asya üretim tarzı ve mülkiyet düşüncesi", "İkinci Abdülhamid", "İttihatçılar", "Kuvayi Milliyeciler", "Kurtuluş Savaşı", "Mustafa Kemal", "Cumhuriyet", "istiklâl Mahkemeleri", "Batılılaşma düşüncesi", "Serbest Parti Dönemi", "CHP", "Köy Enstitüleri", "ağalar ve köy gerçeği", "köylünün ekonomik şartları ve suça itilmesi arasındaki bağıntı", "şehirlerdeki yozlaşmış yaşam", "hapishaneler", "hapishanelerdeki kadınlar" vb. Kemal Tahir, tarihî dönemleri romanlarında ele alırken, bir bilinç taşıdığını, toplumun bir çağdan diğer bir çağa aktarılan dinamiğini belirtmeye çalıştığını da şöyle dile

getirmiştir:

Tarih'i, romanda kullanmakla, Tarihi romanlaştırmak başka başka şeylerdir. Bizde Turan Tan vardı, Ziya Şakir vardı, Feridun Fazıl var... Bunlar tarihi romanlaştırıyorlar... Benimkisi bunlardan büsbütün farklı... Ben, romanımda herhangi bir tarih dönemini anlatmıyorum; bir toplumun o çağdan bu çağa yansıyan dinamiğini belirtmeye çalışıyorum."16

17. Tarihî roman konusundaki görüşleriyle dikkat çeken Lukacs'a göre, Sir Walter Scoot'tan önce 17. ve

18. yüzyılın tarihi konu edinen romancılarına birer tarihî roman yazarı demek mümkün değildir. Çünkü bu yapıtlar yalnızca, tarihsel temleri ve kostümleriyle tarihseldir. Ne figürlerin psikolojisi ne de yapıtlarda aktarılan gelenekler bugünkü anlamda tarihsel roman anlayışıyla örtüşmektedir. Bkz. Georg Lukacs, Der Historische Roman, Luchterhand Verlag, Neuwied/ Berlin, 1965, s. 24.

18. Turgut Göğebakan, Tarihsel Roman Üzerine, Akçağ Yay., İstanbul, 2004, s. 14-15.

19. Berna Moran, "Kemal Tahir'in Roman Anlayışı", Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış, c. 2, İletişim Yay., İstanbul, 1990, s. 132-136.

20. ismet Bozdağ, Age, s. 100-101.

Ayrıca yazarın, Doğu kültürünü özümsemiş bir "ulusal felsefe"nin hayalini kurması; bu düşüncesini zemine oturtmak için roman yazdığı da söylenebilir. O, Türk toplumu ve tarihi açısından önem taşıyan tarihî dönemeçler üzerinden kurguladığı, konusu hem şehirde hem de köyde geçen romanlarında, Türk insanının tarihî ve sosyal şartların değişimiyle uğradığı/uğratıldığı kültürel ve ahlâkî bozulmayı, suça itilişi, nihayetinde -Batılı zihniyetin ısrarla enjekte edilmesiyle- katmer- lenen"karakter","duyuş"ve"duruş"yitimini sergilemek istemiştir. Kemal Tahir'in romanlarını, önemine inandığı tarihî süreçlere ve kafasında kurduğu büyük medeniyet tezine göre ele aldığı dönemleri göz önünde bulundurarak şematize edersek şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

Tablodan anlaşılacağı gibi, Kemal Tahir'in romanlarının temel gücü, 'bütünüyle Türkiye gerçekliğine dayanması, Türk insanının tarihine bütüncül olarak bakması ve orada gördüğü "insan dramı"dır. Bu durum, "romancının toplumunun problemlerini derinliğine görmüş ve düşünmüş olmasıyla içten bağlantılıdır."21 Kemal Tahir'in konusunu tarihten alan romanları, Taylan Altuğ'un ifadesiyle, "uzun bir tarihî sürecin kalıplaştırdığı, dondurduğu ideolojik belirlenmelere çok yönlü bir karşı çıkış ve kökleri Türk tarihinin ve toplum yapısının gerçeklerine dayalı bir düşünsel hesaplaşma getirmiştir."22 Ancak Kemal Tahir'in bu hesaplaşmayı yaptırırken daha evvel işaret ettiğimiz gibi romancı olduğunu zaman zaman unuttuğu, daha çok tarihî meseleler üzerine kafa yoran bir aydın olarak romanlarını kaleme aldığı dikkat çekmektedir. Türk edebiyatında aslında onun gibi romanlarında tezler sunan başka yazarlar da olmuştur. Ancak Kemal Tahir, cumhuriyetin resmî ideolojisiyle taban tabana zıt olan görüşlerini kahramanlarına uzun sayfalar içinde nutuklar çektirdiği için daha fazla dikkat çekmiştir.

Romanımızda "Tez Sunma" Geleneğinin Devamı Olarak Kemal Tahir

Yukarıda Kemal Tahir'in, Doğu toplumlarının medeniyet anlayışıyla Batı toplumlarının farklılığını

ortaya koymak, Osmanlı toplumunu da Doğu toplumları içinde bir üst model olarak sunmak, Türk tarihi ve toplumunun özelliklerini hatırlatmak vb. konulardaki tezleri için roman yazdığına, hatta bunun için romanlarının kurgu ve dillerini ihmal ettiğine değinmiştik. Ancak Türk edebiyatında, medeniyet konusundaki farklı tezleri öne çıkarmak için roman yazmak konusunda Kemal Tahir'in yalnız olmadığı da ortadadır. Zira Türk romanı, Tanzimattan itibaren, yazarlarının, kendilerini toplumdan sorumlu bir "baba"²³ gibi gördüğü, toplumun almakta olduğu şekle dikkatlerini çevirerek romanlarında uzun uzun yorumlar yaptığı, böylece okurunu eğittiği bir gelenekten gelmektedir. Tanzimat yazarları, eğitmek, aydınlatmak istedikleri Osmanlı insanının yerine düşünerek kendi tezlerini onlara anlatabilmek için romanlarını yazmışlardır.

Aynı durum Şinasi'de de görülür²⁴. Şinasi, "İstanbul Sokaklarının Tenvir ve Tathiri" adlı yazısında, Asya'nın derin bilgeliğinin, Batı'nın henüz yeni olan rasyonalizmle beslenmiş düşünce sistemine gereksinim duyduğunu ve bunun için de Doğu- Batı sentezinin yapılması gerektiğini savunur.²⁵

21. Taylan Altuğ, "Türk Romanı ve Kemal Tahir", Türkiye Deften, nr. 6, Nisan 1974, s. 14.

22. Taylan Altuğ, agy., s. 14.

23. İfade Jale Parla'ya aittir. Bkz. Babalar ve Oğullar (Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri), İletişim Yay., İstanbul, 1990. Jale Parla, "Tanzimat romancılarının anlatım biçimleri, başlıca kaygısı büyütme, yetiştirme ve eğitime olan bir babanın söylemidir" demektedir. (s. 41)

24. Rasyonalist bir şair olan Şinasi'nin, makalelerinde de topluma ulaştırmak istediği tez; Osmanlı topraklarının (ki Şinasi, "Türkistan" der) Doğu ile Batı arasında bir kültür ve medeniyet köprüsü olması doğrudur.

25. Şinasi, aslında İstanbul'dan bahsederken Doğu ve Batı sentezine dayanan bir medeniyet düşüncesini şöyle açıklamıştır: "... öyle bir darülmülk ki zamanımızda Asya'nın akli pirânesi Avrupa'nın bikri fikri ile izdivaç etmek için bir haclegâh olmuştur" (öyle bir başkent ki zamanımızda Asya'nın çok şey görmüş (olgun) akli, Batı'nın yepyeni düşünceleri ile evlenmek için bir gelin odası olmuştur."). Bkz. Şinasi, Makaleler, Külliyyat, IV. (Bas. haz. Fevziye Abdullah Tansel), Dün-Bugün Yay., Ankara, 1960.

Namık Kemal, Ahmet Midhat Efendi başta olmak üzere Tanzimat yazarlarının romanlarını tezler üzerine oturtmalarının da nedeni aynı amaca dayanır: Batı'dan bazı tekniklerini almış ama Doğululuğunu kaybetmemiş bir medeniyet düşüncesini yerleştirmek. Jale Parla, Namık Kemal ve Ahmet Midhat Efendi'nin terimlerinden yola çıkarak onların tıpkı bir "baba" gibi cemiyetlerinden sorumlu olduklarını, onu eğitmeyi görev edindiklerini²⁶ belirterek, bunun temelinde de "Osmanlı devlet felsefesindeki yönetici anlayışıyla aile kavramındaki 'baba'anlayışının örtüşmesi"²⁷nin yattığını dile getirmiştir. Bu anlayışla roman yazan Tanzimat yazarları, inandıkları medeniyet düşüncesine uygun olarak, romanlarının tezlerini, çoğunlukla kurgularının önüne geçirmişlerdir.

Görüldüğü gibi Kemal Tahir'in eleştiriler aldığı bir tez üzerine roman yazmak ve tezlerine, romanlarını kurban etmek anlayışı Tanzimat devri Türk edebiyatından beri vardır. Aynı durum, Meşrutiyet devrinden itibaren romanlarını yazmaya başlayan (1909) ve 1963 yılına dek yirmi bir roman yazan Halide Edip Adıvar, Cumhuriyet devri Türk romanının önemli isimlerinden olan Peyami Safa, hatta aslında dil, sanat, estetik ve varoluş kaygılarıyla romanlarını yazan Tanpınar için dahi yer yer geçerlidir. Özellikle Halide Edip ve Peyami Safa, tıpkı Kemal Tahir gibi, seçtikleri tarihî ve sosyal şartlar, sözcü tayin ettikleri kişiler ile kendi inandıkları medeniyet tezini ortaya koymuşlar ve romanlarını bu tezi toplumda yerleştirmek için yazmışlardır.

Halide Edip, özellikle biçimlendirmeye çalıştığı kadın karakterler üzerinden kendi fikirlerini uzun söylevler hâlinde yansıtmış; bu kez bir baba değil, bir"ana" tavrıyla, toplumu eğitmek, onları kendi düşüncesine göre biçimlendirmek istemiştir. Doğu ve Batı'yı (Batı'dan kastı artık Tanzimat-taki gibi Fransız değil İngiliz ve Amerikan kültürüdür) özümseyerek, birleştirmiş"ideal kadınlar"yaratmak amacıyla romanlarını yazmıştır.²⁸ Örneğin, Refika (Raik'in Annesi) Kaya (Yeni Turan), Rabia (Sinekli Bakkal), Aliye (Vurun Kahpeye), Ayşe (Ateşten Gömlek), Madde (Seviyye Talip) vb. yazarın tezleriyle şekillendirdiği, uzun söylevleriyle tezlerini yansıttığı kadın tipleridir.²⁹

Peyami Safa'nın romanlarının tümünde ise, Halide Edip'in bir sentez olmasını önerdiği "Doğu-Batı" meselesi, Doğu-Batı çatışması, ancak Doğu'nun üstünlüğü teziyle karşımıza çıkar.³⁰

26. Parla, Tanzimat romancılarının tavırlarını da şöyle değerlendirmiştir:"Evet, her şeyi öğreteceklerdir; hem de sık sık olay örgüsüne müdahale edip okurun doğru öğrendiğinden emin olana dek. Evet, yargılayacaklardır, hatta diyebiliriz ki roman yazmalarındaki temel amaç"kalbi insaniyet","tabiatı beşer"; "ahlâkı beşer", "ahlâkı cemiyet"; "havası beşer" diye kategorize ettikleri genellemeler üzerinde yargılarını iletme", Age, s. 43.

27. Age., s. 44.

28. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gülcan Calayir Küçükgörmek, "Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Kadın ve Kadın Eğitimi", (Dan.: Yrd. Doç. Dr. Özlem Fedai), Basılmamış yüksek lisans tezi, İzmir, 2010.

29. örneğin, Halide Edip, savunduğu Doğu-Batı sentezi düşüncesini Raik'in Annesi romanında idealize ettiği Refika'yı (Kemal Tahir gibi) uzun uzun konuşturarak şöyle anlatır: Bakınız ben nasıl bir kadın isterim. Dil, isterse bilsin, hatta iki, üç; fakat hiçbir zaman Beyoğlu'nda Fransızca pazarlık etmesin. Fransız kadınlarını taklit edeceğim, diye sahte gülüşler, garip el oğuşturmalar, baş sallamalar sıçrayarak, hoplayarak yürümeler yapmasın. Her lüzumsuz şeye Fransızca hayret etmesin. Babasını görünce "oh! mon per", bir şeyden korkunca "oh! mon diyö" demesin, tanrıya inansın, arasına camiye gitsin. Bizim yüksek, kül renkli, loş kubbelerde inleyerek sesi yans/tan yakarışların, göz kamaştırıcı bir düzenle, o kubbe altında yere sürünen alınların çıkardığı sesin şiir ve ululuğunu ruhça duyabilecek, bu ulu ibadetin iç korkusu ile ruhu titreyen bir kadın, sonra bütün duygularını çocuklarına aşılacak bir kadın olsun." Halide Edip Adıvar, Raik'in Annesi, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 139.

30. Berna Moran, İstanbul'da yaşadığı çevreden hareketle yaptığı gözlemlerin de romanlarında etkili olduğuna işaret ederek Peyami Safa'nın romancılığını şöyle değerlendirir: "Peyami Safa, ilk romanlarını kaleme aldığı yıllarda İstanbul'daki çevresinde, bir yanda köklerinden kopmuş, ahlâkça çürümüş, para ve zevk için yaşayan bir zümre; bir yanda da İslâmî geleneklerle yetişmiş, millî ve manevî değerlere bağlı, yurtsever, dürüst bir zümrenin var olduğunu görüyor ve bunların karşıtlığını Batı-Doğu çatışması çerçevesinde ele alıyordu." Berna Moran, "Peyami Safa'nın Romanlarında İdeolojik Yapı", Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, c. 1, İletişim Yay., 3. b., İstanbul, 1990, 167-169.

Peyami Safa da, Batı'nın, tarih, kültür, medeniyet ve her türlü sosyal yapılanma açılarından genelde Doğu, özelde ise Türk toplumundan farklı olduğuna inanır. Kemal Tahir'in savunduğu "Batı bize benzemez" tezini; her romanında çizdiği, biri yazarın fikirlerinin yansıtıcısı olan, üç kişi üzerinden okura yol göstererek anlatır.³¹⁰ da "aydın sorumluluğu"nu, "romancı" olarak sahip olduğu sorumluluğundan daha çok önemseydiği için, romanlarındaki tezlerini, kurgu ve üsluplarının önüne çıkarır. Yazarın 1922-1939 yılları arasında yazdığı tüm romanlar, Doğu-Batı çatışması ve Doğu'nun üstünlüğü tezine hizmet için yazılmış, estetik yapının, kurgunun tek tip olduğu, ihmal edildiği romanlardır.³² Safa, bu romanlarında, kişilerinin ruh hallerini çözümlenmede başarılı olsa da kendi düşüncelerini tezlerle çok fazla öne çıkarması, ispatlamak için kişiler yaratıp onları uzun uzun konuşturması bakımından Kemal Tahir ile benzerlikler gösterir. O da Kemal Tahir gibi, Batı kültürüyle bir sentez oluşturmanın aleyhindedir. Peyami Safa da romanlarında; geleneksel değerlerine sahip çıkan, tarihinin ve kültürünün farkında olan bilinçli bir neslin özlemine duymuştur. Yazarın seçtiği merkez yansıtıcıların tamamı "Doğulu" olup Batı'ya karşı Doğu'nun değerlerini, yazarın tezlerini savunurlar.³³ Safa, roman kurgusu ve dili açısından oldukça başarılı olan Matmazel Noraliya'nın Koltuğu³⁴ romanında bile annesinin tamamen Batılı olarak yetiştirdiği, Fransızca dersler aldırıldığı Noraliya'daki dönüşümü göstermek için (yani tezi için) romanı yazmıştır.

Kemal Tahir'in tarihî romanlarını tezler üzerine oturtma eğilimini başta M. Necati Sepetçi- oğlu, Tarık Buğra olmak üzere Cumhuriyet devrindeki diğer yazarlarda da görmek mümkündür. Muhafazakâr olan bu yazarların özellikle Osmanlı tarihi konusundaki görüşlerinin Kemal Tahir'le örtüşmesi de dikkat çekicidir.

Cumhuriyet döneminde romanları üzerinden tezlerini sunma geleneği, sonraki dönemlerde de sürmüştür. Romanda estetik unsurları, roman tekniğini ve dilini, kendi tarih, toplum ve medeniyet düşüncelerinin üstünde tutan yazarların romanlarında bu tezler, son derece başarıyla gizlenmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar, bu yazarlardan biridir. Onun da Osmanlı toplumu, Doğu ve Batı medeniyeti üzerine savunduğu tezler olmakla birlikte yazar, romanlarında yarattığı sentezci roman kişileri üzerinden, fikirlerini dayatmadan ve ustalıkla okura yansıtmıştır. Örneğin, yazarın ilk romanı Mahur Beste'ien aşağıya yapacağımız alıntı, Peyami Safa'nın veya Kemal Tahir'in romanlarında merkez yansıtıcı olan anlatıcılarının uzun uzun savundukları görüşleri çağırıştırır:

Oğlum Behçet, sen bir medeniyetin iflâsı nedir, bilir misin? Dedi. İnsan bozulur, insane kalmaz; bir medeniyet insanı yapan manevî kıymetler manzumesidir. Anlıyor musun şimdi derdin

büyüküğünü?... Câhilsin, okur, öğrenirsin. Gerisin, ilerlersin, adam yok; yetiştirirsin, günün birinde meydana

31. Hemen her romanında Doğu'nun değerlerini yaşayan ve Doğu'yu Batı'dan üstün tutan bir kişi ile Batılı yaşamı temsil eden roman kişisi olmak üzere birbiriyle çatışma hâlinde olan iki kişi vardır. Yazarın yansıtıcısı üçüncü kişi, uzun nutuklar çekerek Doğu'nun ahlâk anlayışına sahip otan kişiyi över (onun yakın arkadaşındır) Batı'nın değerlerini ve yaşam biçimini tercih eden kişiyi eleştirir. Yazarın merkez yansıtıcısı olan anlatıcı, Batılı yaşamı taklit eden roman kişisini de bu yaşam tarzından döndürmeye çalışır.

32. Sözde Kızlar (1923), Mahşer (1924), Şimşek (1928), Fatih-Harbiye (1931), Biz İnsanlar (1939), Cânan (1925) adlı romanlarında Doğu-Batı sorunsalını karakterlerde somutlaştırarak işler.

33. Peyami Safa'nın tezlerini anlatıcılar üzerinden uzun uzun sunduğu romanlarından Sözde Kızlar (1923)'da, merkez yansıtıcısı Doğulu ve Müslüman kadın şahıs Mebrure ağzından Doğu'nun değerlerini, Müslüman Türkler'in Hristiyanlar'ın etkisiyle sahip oldukları yozlaşma, ahlâksızlık şöyle anlatılır:"Siz benden değilsiniz, Türk ve Müslüman cemiyetinden değilsiniz, bu memlekete izini belli etmeyen kör yılanlar gibi sokulmuşsunuz, siz bizden değilsiniz, Türk ve Müslüman cemiyetinden değilsiniz, siz hiçbir milletten değilsiniz." Sözde Kızlar, Ötüken Yay., İstanbul, 1993, s. 205.

34. Bkz. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s. 289.1949 tarihli bu romanda yazar, Müslüman olup Noraliya olan adını Nuriye olarak değiştiren, Kur'an ve geleneksel İslam kültürünü öğrenen Rum asıllı kadının dönüşümü üzerinden, diğer romanlarında model olarak sunduğu Batı'yı da iyi bilen Doğulu Müslüman kişinin ileri bir örneğini sunmuştur.

çıkıverir. Paran yok, kazanırsın. Herşeyin bir çaresi vardır. Fakat insane bozuldu mu, bunun çaresi yoktur. (...) Bzde insanoğlu şirazesiz kalmış. Hayat onun için ahenksiz, birbirini tutmayan, günün hayatına cevap vermeyen, bir yığın ölü kıymetler tarafından idare ediliyor. Yığınlarca tezat içinde yaşıyoruz; bütün Şark dünyası bu ızdırap içinde muttasıl gömlek dğiştiriyor, Hind'i, Çini, Efgan'ı, Arabi, Türk'ü hep soyunuyoruz. Soyundukça üstümüzden attığımız şeylerin âlelâde ekler olduğunu, daha derinden birtakım şeyler çıkarıp atmak lazım geldiğini görüyoruz,35

Tanpınar, Mahur Beste1de İsmail Molla ağzından uzun uzun İslâmiyetten Doğu'nun ne anladığını, Doğu'nun Batı'ya bakışını anlatmıştır36. Yine Tanpınar'ın bu eserinde, söyleyeceklerine en uygun olan dili, besteyi bulmuş olsa da, tarih açısından önemli zaman dilimlerini, kurumlan, kişileri tanıtırken bir tarihçi edâsı takındığı da dikkat çeker.37

Görüldüğü gibi Tanzimattan itibaren Türk romancıları, tarihsel ve toplumsal bir sorumluluk taşıyarak, romanlarının estetik çitasını düşürmek pahasına, kafalarındaki tarih, toplum ve medeniyet fikirlerini yansıtmışlardır. Toplumda gördükleri değişme ve bozulmaları, anlatıcılarını sayfalarca konuşturarak, toplumla paylaşmışlardır. Kemal Tahir'in bu konuda yalnız olmadığı ortadadır. O da Osmanlı toplumundan ve Şark geleneğinden Cumhuriyet'e ve Garplı yaşam

tarzına (Garp yaşam biçimine) geçiş sürecinin sancılarını, yansıtıcı kişileri (Kâmil Bey, Doktor Münür, Gazeteci Murat, İstanbullu Murat, vb) üzerinden tezlerini sunarak anlatmıştır.

Yazar, bu bakımdan kendisini de çoğu romanında; gazeteci, düşünce suçlusunu, aydın vasıflarıyla (İstanbullu Murat adıyla) anlatıcı olarak romanlarına dahil eder. Böylece Kemal Tahir, tezleri dışında kendi kimliğiyle de romanların yerleştirmiştir. Yazarın gerçek yaşamıyla, İstanbullu Murat'ın romanlardaki yaşamı örtüşmektedir.

Bir Mülkiyet Kalesi'nûe ailesi ve doğumu, babasının sürgünü nedeniyle Anadolu'daki çocukluğu, anne ve babasının soyları, Esir Şehrin İnsanları ve Esir Şehrin Mahpusu'nda Öğretmen Rami Efendi'nin karısı Fatma Hanım tarafından büyütülen Kuvâyı Millîyeci çocuk (Murat), Hür Şehir İnsanları'nda avukat stajyeri Murat, Yol Ayrımı'nda Gazeteci Murat, Kurt Kanunu'nda Gazeteci Murat, Namuscular, Karılar Koğuşu, Kelleci Memet, Damağası'nda ise düşünce suçuyla hapse girmiş, "komünist" bir aydın kimliğiyle "İstanbullu Murat" karşımıza çıkar. Bu da yazarın, yarattığı karakterlerle uyuşmaya, onları anlamaya çalıştığını; aydınhalk bütünlüğüne verdiği önemi, aslında aydınının da inandığı değerler için hapis yatan halktan çokfarklı durumda olmadığını yansıtmaya çalıştığını gösterir. Aynı zamanda yukarıdan beri ifade etmeye çalıştığımız gibi bir medeniyet düşüncesi fikrine sahip olan Kemal Tahir'in, Osmanlı'nın yıkılıp - toplumun kültürel bir değişim yaşadığı sürece şahit olmuş bir yazar olarak- Osmanlı'ya has değerlerin terk edilmesiyle toplumun kaybettiğini,

35. Ahmet Hamdi Tanpınar, Mahur Beste, Dergâh Yay., İstanbul, 1995, s. 105.

36. "Bizim Şark, Müslümanlık, şu bu diye tebcil ettiğimiz şeyler bu toprakta kendi hayatımızla yarattığımız şekillerdir. Bize ulûhiyetin çehresini veren, Hamdullah'ın yazısı, İtrî'nin Tekbir'i, kim olduğunu bilmediğimiz bir işçinin yaptığı mihraptır." Age, s. 109.

37. örneğin, Sabri Hoca'yt tanıtırken kullandığı cümleler dikkat çekicidir:"(...) Sabri Hoca muayyen bir sınıfın adamı olmuştu. Abdülaziz'in hal'i sıralarında Mithat Paşa'nın yakınlarında bulunuyordu. O zamanların İstanbul'unda Medrese, icabında Saray'a veya Bablâli'ye karşı kullanılabilecek büyük bir kuvvet unsuru idi. İkinci Mahmut devrinde adı bile geçmeyen "Taiebei Ulûm", Tanzimat'tan sonra Saray'ın, vezirlerin sık sık müracaat ettikleri, kâh İstanbul efkârı umumiyesini avlamak için, kâh ferdî siyasetlerini zorla terviç ettirmek için harekete getirdikleri bir muvazene âmili olmuştu. Abdülaziz devrinin sonlarında ise âdetâ Devlet hayatını kendiliğinden kontrol eder bir hale gelmişti. (...) Devlet dizgini Ali Paşa'nın sıkı ellerinden çıkınca İstanbul'un iç hayatına medrese hâkim olmuştu. Islâm âleminin geçirdiği buhran, Cemiyetî Tedrisiyeyi Islâmiye'nin faaliyetleri, yeni fikirleri benimsemiş birçok büyük bilginlerin mevcudiyeti, âdetâ ihtilalci adı verilebilecek bir yığın müderris, onun bu devirde cemiyet meselelerini menfi tarafından tutmasına engel oluyordu."

"anlatıcı" ve "aydın" kimliğiyle romanlarında bizzat yer alarak topluma tekrar hatırlatmak eğilimi olarak da açıklanabilir.

Kemal Tahir'in Romanlarındaki İnsanlar...

Cumhuriyet devri Türk romanı içinde Kemal Tahir'in romanlarını değerlendirirken, romanlarında

ele aldığı insanlara da dikket etmemiz gerekir. Çünkü bu insanlar, Osmanlı'dan Cumhuriyete j kabuk değiştiren bir cemiyetin geçtiği tarihî aşamalarda, köyde ve şehirdeki varlıklarıyla olaylar içinde boy göstermişlerdir.

Anadolu insanının dramını "gerçekçi romanın biricik gerçeği"³⁸ sayan Kemal Tahir'in insanları, hem kendi dramlarını hem de sosyal ve siyasî değişimlere bağlı olarak, yaşadıkları toplumun dramını yansıtmalarıyla dikkat çekerler. Kemal Tahir'in romanlarındaki insanlar, tıpkı onun gibi yıllarca Anadolu'nun çeşitli hapisanelerinde (Çorum, Çankırı, Kastamonu, Malatya) hapis yatarlar. Onlar, Kemal Tahir gibi, (inandıkları değerler uğruna -bu değer bir kadın olsa dahi- yıllarca hapis yatan Namuscular'dır. Zaten bir çoğu sevdiği kadın yüzünden adam öldürüp hapse girer (Kelleci Memet- Kelleci Memet, Sağırdere-Körduman- Yamörenli Mustafa, Namuscular- Telgrafçı Abdülkerim); bir kısmı hapiste onurlu kalabilme, değerlerine sahip çıkabilme savaşı verir ve işgal altındaki mem- J lekette, karısının yabancılarla çekilmiş fotoğrafını gazetede görünce, bir mektupla onu boşar [Esir ;

Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu- Kâmil Bey). Bazıları ise sevdiğini başkalarına kaptırmamak için hapisten kaçar [KelleciMemet).

Kemal Tahir'de Anadolu insanı, cahilliği, fakirliği, pisliği ile aşığılanmaktan çıkmış; daha çok dramı ile romana yansımıştır. Şehirli ile köylü, halkla aydın birleştirilmiş, aydın sorumluluğu üzerinde durulmuştur. Yazar, halkın, Osmanlı'nın geleneksel yapısından Cumhuriyetin Batı'ya dönük i yaşam biçimine uyum sağlamaya çalışırken yaşadığı buhranlarına yer vermeyi düşündüğü için romanlarındaki insan unsurunu da çeşitli tutmuştur. Eşkiyalar, politikacılar, yaşanan kimlik değişimi sebebiyle ne yapacağını şaşırان aydınlar [YolAyrımı- Öğretmen Ramiz, Kâmil Bey, Doktor Münür), Osmanlı'nın yıkılmasından kendini sorumlu tutan, Kurtuluş Savaşı'na katılan ittihatçı askerker (Yorgun Savaşı- Yüzbaşı Cemil, Patriyot Ömer, Yüzbaşı Selahattin), yeni kurulan Cumhuriyetin, Osmanlı Devleti'nden oldukça farklı olduğunu görüp hayal kırıklığı yaşayan, bir parti kurarak muhalefet yaratmak isteyen politikacılar, [Kurt Kanunu), merkezdeki gelişmelerden uzak Anadolu'da iktidar kavgası veren, "ağalığı ele geçirmek için her türlü kirli işe başvuran eşraf, (Yediçınar Yaylası, Köyün Kamburu, Büyük Mal- Çakır Kâhyaların Ömer, Hacı Kenarı, Kürt/ Kara Abuzer, Çalık Kerim, Başıbozuk Paşası Dilâver Ağa v.b.), genelde yaşamları birbirine benzeyen, bâtil inançları olan, cincilik, büyücülük, hırsızlık, silah ve esrar kaçakçılığı yapan, (Körduman- Yamörenli Mustafa) birbirlerinin kuyusunu kazan köylüleri (Sağırdere, Körduman, Köyün Kamburu, Büyük Mal, Rahmet Yolları Kesti), Kemal Tahir'in romanlarındaki insan çeşitliliğinin göstergeleridir. Bunlar yazar tarafından Cumhuriyet dönemi Türkiye gerçeğine ışık tutmaları, yaşanan sıkıntı ve zorlukların insanları soktuğu kötü psikolojiyi yansıtma bakımından önemlidirler.

Yattığı hapisaneleri homojen bir laboratuvar gibi gören yazar için hapisaneler, romancılığı açısından veri toplama yeri olmuştur. Böylece yazar, Türkiye üzerine tezlerini, yeniliklerin Anadolu kasaba ve köylerini ne ölçüde etkilediğine dair hipotezlerini suçlu köylüleri dinleyerek ve düşünce suçlusu arkadaşlarıyla (Orhan Kemal, Nâzım Hikmet vb.) tartışarak sonradan yazacağı romanla-

38. Kemal Tahir, Notlar, c. 2, Bağlam Yay., İstanbul, 1989, s. 127.

rında âdeta ispatlamaya çalışmıştır. Sürekli suçlu insanlarla bir arada olması, tarih içinde

meydana gelen değişikliklerin Anadolu insanınıne yönde tesir ettiğine dair fikirlerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Kemal Tahir'in insanları, bir romanın şahıs kadrosunu temsil etmek düşüncesiyle konulmuş insanlar değil, değişen sosyal şartlar içinde Türkiye gerçeğini yansıtmak, bireysel dramı sergileyerek, toplumsal dramın nedenleri üzerinde düşünülmesini salık vermek için yaratılmış kişilerdir. Bu açıdan, yazarın fikirlerinin savunucuları olan Doktor Münür, Yüzbaşı Cemil, Kâmil Bey, Osmanlı'ya bağlı, Osmanlı'nın yaşamasını isteyen aydın kesimi sembolize ederler.

Kemal Tahir'in köy romanlarındaki kişiler; biraz Kurtuluş Savaşı sonrasında sakat kalmaları, biraz da yaşadıkları türlü felaketlerin, hastalıkların da etkisiyle takılmış lâkaplarıyla ve ârazları ile adlandırılırlar (Topal İsmail, Çalık Kerim, Kör Şaban, Kulaksızın Yakup vb.) Bu durum da Anadolu toplumunun bir sosyal manzarası olarak görülebilir. Kimi zaman meslekleri, sosyal konum ve uğraşları ile de ad alan (Gurbetçi Ömer, Pehlivan Vahit, Cinci Nezir vb.) bu insanlar üzerinden yazar, hem köylüde varolan bir eğilime hem de halkın güç yaşam koşullarının, meslek ve ilgilerinin onun yaşamını şekillendirmedeki rolüne dikkat çekmiştir. Köylünün gurbete çıkma serüveni, şehirde iş bulmaya çalışması, şehir hayatına dair gözlem ve karşılaştırmaları, yazarın ilk romanlarında [Sa- ğırdere, Körduman) dikkat çeker. Yazarın romanlarında köylülere yaklaşma biçimi, sürekli "suçlu" olduklarını çağrıştırdığı için Fethi Naci gibi bazı eleştirmenlerce eleştirilse³⁹ de bazı araştırmacılar, özellikle Sağırdere ve Körduman romanlarının "Köyü ve köylü gerçeğini, sanat yolundan kavramaya örnek gösterilecek en uygun iki roman"olduğunu⁴⁰ dile getirip yazarın romanlarında köylüleri ele alma biçimini övmüşlerdir.

Sonuç

Yukarıdan beri, her biri hakkında ayrıca makaleler yazılabilecek başlıklar içinde dile getirmeye çalıştığımız gibi, Kemal Tahir'in romanlar üzerinden Türk toplumuna vermek istediği tez, Cumhuriyet Türkiye'sinin; Osmanlı'dan gelen değerlerini ve kültürünü topyekûn terk ettiği esas üzerine oturmaktadır. Kemal Tahir, Osmanlı tarih ve toplumununun değerlerinin yeniden hatırlatılması gerektiği anlayışından yola çıkarak, hangi tarihsel aşamalardan geçildiğini Türk toplumuna romanlarıyla göstermeyi amaç edinmiştir. Cumhuriyet Türkiye'sinin kendisine kültür olarak model seçtiği Batı'nın farklı sosyal ve tarihî şartlardan geçtiği için onun özelliklerinin Türk toplumuna uymayacağına, Batı'nın örnek alınmasının her bakımdan toplumsal bir çöküntüye sebebiyet vereceğine inanmıştır.

Kemal Tahir, güçlü bir medeniyet düşüncesine sahip, "modernleşme"nin ne anlama geldiğinin ve sebep olacağı kötü sonuçların çok erken farkına varmış bilinçli bir aydın ve romancıdır. Eserlerinin, Türk edebiyatı açısından olduğu kadar Türk düşüncesi ve sosyolojisi açısından da incelenmeye değer olması da bu bakımdandır. Belki romancı olduğunu unutarak romanlarında tezlerini uzun uzun aktarmış ve romanlarının edebî yanını ihmal etmiştir: Ancak romanları, topluma yitirilen değerlerin hatırlatılması, hangi tarihsel süreçlerden geçilerek, neleri feda ederek ve -gittikçe yozlaşarak- geldiğinin yansıtılması açısından her zaman önemli olacaktır.

39. Bkz. Fethi Naci, "Kimse Kimseyi Sevmiyordu", On Türk Romanı, Ok Yay., İstanbul, 1971, s. 46.

40. Tahir Alangu, Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman, c. 3, İstanbul Matbaası,

Modern Türk edebiyatının önde gelen romancılarından biri olan Kemal Tahir, en başta roman yazmak ve roman üzerine düşünmek gibi iki temel çalışma alanında belirginleşmektedir. Romanı toplumsal gerçekliği anlamak ve açıklamak adına önemli bir imkân olarak görmektedir.

Türk toplumunun büyük dönüşümünü romanın imkânları ve diliyle aktarma, anlatma amacındadır.

Tarihçi ve sosyologun kendi alanlarında yaptığı şeyi o, roman üzerinden gerçekleştirmektedir. Roman, onun anlatımında, bir edebî tür olmasının yanında toplumsal dönüşümün hikâyesinin izlenebileceği, bu hikâyeden kimi analizlere ulaşılacağı bir alandır.

Kemal Tahir'in Türk romanındaki yeri bellidir. Romancı yönüyle bu alanda köşe taşlarından biri olduğu da aşikârdır. Roman sosyolojisi bakımından onun yeri ve önemi ise yeni bir araştırma ve tartışmaya kapı aralar. Türkiye'de roman sosyolojisinin oluşum ve gelişim sürecinde dikkatle irdelen-meyi hak eden birisi olarak öne çıkmaktadır. Bu, onun romanlarının sosyolojik değerinden öte bir durumdur. Elbette onun romanları, sosyolojik kıymeti ile de temayüz eder. Toplumsal gerçekliğe, tarihsel döngünün an'a yansımalarına ve (toplum içinde) bireyin dramına dikkat çeken roman sosyolojisi, Kemal TahirTe mümbit bir vadiye kavuşur. Türk toplumunun büyük dönüşümlerini, dramının, sancılarını, toplumsal sınıflarını gerçekçi bir bakışla ele alan ve toplumsal durumlara ilişkin sayısız örnek ortaya koyan onun yapıtı, roman sosyolojisinin imkânıdır. Eserlerinin içeriği, bu içeriğinin karşılık geldiği toplumsal durumlarve toplumsal biçimler, o imkânın anahtarlarıdır.

Ancak, Kemal Tahir'in roman sosyolojisine asıl katkısı, bizzat bu mesele ile ilgilenmesi, böylesi bir alanın Türkiye'de oluşma zeminini hazırlaması dolayısıyladır. O, roman sosyolojisi alanını bilinçli bir şekilde işler, böylesi bir alanın önemini ifade eder ve daha ilginç kendi kitaplığını oluştururken roman sosyolojisi alanı oluşturur. Tıpkı roman gibi onun çözümlemesi olan roman sosyolojisini de önemser. Roman üstüne düşünceleri ve notları, onun bu alana yaptığı katkıyı işaretler.

Kemal Tahir, Osmanlı-Türk toplumunun hikâyesiyle yoğun bir şekilde ilgilenir, bu toplumda gerçekleşen değişim süreçlerine ilgi duyar ve bu alanda bazı açıklamaların yolunu arar. Osmanlı toplum yapısı, Batılılaşma ve Cumhuriyet dönemi toplumsal yapısı üzerinde derinlemesine okumalar/araştırmalar yapar, açıklamalarını sohbet/röportaj, notlar ve çoğunlukla da roman aracılığıyla dile döker. Osmanlı-Türk toplum yapısı ile Batı toplum yapısını ayırıştırıran Kemal Tahir, Batılılaşma siyasetini de taklitçi ve kopya olmasından ötürü eleştirir. Bu yöndeki kabulleri, doğrudan kendi roman dünyasının da yön ve sınırlarını çizer. Osmanlı-Türk toplum yapısı ve bu yapıdaki değişimler, görünümler, aktörler ve etkilenmeler gerçekçilik bakış açısıyla

değerlendirilir. Türk toplum yapısını bilimsel açıdan incelemek isteyen Kemal Tahir'in bu yönünün romanlarına yansıdığı görülür; romancılığı ile düşünür yanı iç içe geçer¹ ve birbirini destekler. Onun romancılığını, dünyayı algılayış tarzından soyutlanarak ele almanın imkânsızlığı, Türk toplumunun ve insanının somut gerçekleriyle belirlediği çıkış noktası ile ilgilidir.²

1. Berna Moran, "Kemal Tahir'in Roman Anlayışı", Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 (içinde), İletişim Yay., İstanbul, 1991, s. 131.

2. Hilmi Yavuz, "Bir Roman Kuramcısı Olarak Kemal Tahir I", Roman Kavramı ve Türk Romanı (içinde), Bilgi Yay., Ankara, 1977, s. 58.

Kemal Tahir, sanat ve edebiyatı psikolojik hallere ve fanteziye indirgemez; bir düşünme biçimi ve düşünce ifadesi olarak edebiyat, öncelikle toplum meselesidir. Ona göre bir sanat/edebiyat eseri hem toplumun sosyoekonomik gelişme ve özelliklerinden etkilenmekte ve hatta bunlar tarafından belirlenmekte hem de toplumsal gerçekliğe ayna olmaktadır. Sanatın/edebiyatın ana temeli, temel hammadde gerçekliktir, ancak sanat/edebiyat eseri gerçeğin aynen kopyası değil, o gerçekliğin yeniden üretilmesi ve inşa edilmesidir.³ Eğer sanat/edebiyat eylemi dünyayı, insanı ve sosyal olayları anlama çabası ise gerçeklik, yola çıkmanın eşiği olmalıdır. Sanat ve edebiyattan bir fayda umulacaksa bunun yolu da gerçeğe dayanmak ve onu açıklamaktan geçer.⁴ Kemal Tahir, sanat ve edebiyat eserini aktif hale getirmektedir; sadece onu bir yansıtma/ayna işlevi ile tanımlamamaktadır. Hem sanatçı/ edebiyatçı hem de eserde bir düşünce/fikir aramanın gerekliliğine olan inancı ve vurgusu, eserin etki alanını da genişletmektedir. Sanat ve edebiyat eserleri onun bakış açısına göre birer eğlence ve boş vakitleri doldurma aracı değil, aksine dünya ve toplum sorunlarıyla içli dışlı, bu sorunlara bir cevabı olan aktif öğelerdir. Lucien Goldmann'ın edebiyat eleştirisinde temele aldığı ve kişinin düşünsel, duygusal ve eylemsel eğilimlerinin bütünü diye nitelediği dünya görüşü⁵ kavramına Kemal Tahir de ağırlıklı bir şekilde eğilmektedir: Sanatçının/yazarın mutlaka bir dünya görüşüne sahip olduğu ve eserin bu dünya görüşünü aksettirdiğini dile getirmektedir. Buradan bakınca sanat/edebiyat eseri sadece toplumu ve toplumsal değişimleri yansıtmakla kalmayıp onları izah da etmektedir.⁶ Çünkü eserde bir dünya görüşü ve fikir için bir halde bulunmaktadır. Kuşkusuz, Kemal Tahir'in yapıtı ile roman sosyolojisi arasında bir bağlantı noktası aramak ister istemez edebiyatın işlevi gibi temel sorunu da cevaplamak durumundadır. Çünkü roman sosyolojisi açık yahut gizli, romandan hareketle bir işlev sorununu deşmekte ve oradan topluma ulaşmaktadır. Yapıtı ile roman sosyolojisine tükenmez bir malzeme sunan Kemal Tahir de bu önemli soruna eğilmeden edemez. "Aç bir dünyada edebiyat ne yapabilir?" diye sorması elbette bir işlev sorunu ile ilgilidir. Ona göre edebiyat "açlığı belki gideremez ama, insanlara neden aç olduklarını, bu açlığı hangi yoldan, hangi güçle yenebileceklerini gösterir, onlara davranma, atılma korkusuzluğu verir."⁷ Belki edebiyattan toplumsal sorunları çözecek reçeteler ummak ona ağır yükleri reva görmektir ancak o gene de bir yol gösterici yanıyla işlevini/ödevini yerine getirecektir. Roman örneğinde Kemal Tahir, edebiyatın işlevi sorununu hayli kadını bir tartışmayı simgeleyen bir kavram olan aydınlatma ile karşılamaktadır. Örneğin Köyün Kamburı/m, 'insanların bir kısmının karanlık taraflarını aydınlatıp davranışlarına yeni bir anlam getirebilmek için' yazdığını ifade etmektedir.⁸

Kemal Tahir, romancılığın tüm sorunlarını iliklerine kadar hissetmekte ve yaşamaktadır.

Dünyaya, insanlara ve olaylara 'romancı gözü'yle bakmayı önemser; araştırmaya ve gözlemlerini romanın imkânlarında değerlendirip gözlem ve yargılarını roman aracılığıyla aktarmayı ana yönelim olarak belirler.⁹ Tarih, sosyoloji, felsefe ve ekonomi ile ilgilenmesi böyle açıklanabilir; bu alanlarla roman bağlamında ilgilenmektedir, dolayısıyla ulaştığı sonuçları roman aracılığıyla duyurmaktadır; bir bilgin değil bir sanatçı kimliğiyle ortadadır. Zaten roman, Kemal Tahirde bilim, felsefe ve teknikten ayrılmadan, çok derinlere inebilen, dünyadaki bütün meseleleri içine alabilen ve kullanabilen geniş bir

3. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2, Bağlam Yay., İstanbul, 1989, s. 151.

4. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat /, Bağlam Yay., İstanbul, 1989, s. 222.

5. Lucien Goldmann, Essayson Methodin Socioiogy of Literatüre, Trans. William Boelhower, Telos Press, St. Louis, Mo., 1980, s. 112.

6. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2, s. 153.

7. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, s. 35.

8. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2, s. 16.

9. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, s. 57.

edebiyat türüdür.¹⁰ Ona göre "roman, ancak romana sığdırılabilen büyük sosyal meseleleri, derin ekonomikpsikolojik realiteleriyle bu realitelerdeki değişmelerini aydınlatan bir edebiyat çeşidi"¹¹ ve "edebiyatın sanat kollarının zaman zaman tarih, sosyoloji, felsefe ödevlerini de yüklenen en önemli etki aracıdır."¹² Kemal Tahir'in bir terkinin peşinde olduğu söylenebilir; sanat ve bilimi ortak bir noktada buluşturmanın çabasını vermektedir. Baktığı ve durduğu yer ise toplumsal sorunların, dramın, açmazların ortadan kaldırılmasıdır yahut hikâyesinin anlatılmasıdır. Birçok önemli konunun sosyolojik ve tarihsel anlamda çözümlenmediği bir toplumda romancının toplumun sosyolojik ve tarihsel gerçekliklerini anlamlandırmak, çözümlenmek gibi bir görevi üstlenebileceğini, dahası bu görevi de üstlenmesi gerektiğini belirtmektedir.¹³ Kemal Tahir'in roman dünyasını ve anlatsını zenginleştirmek, gerçekle sıkı bir şekilde bağlarını kurmak için yoğun araştırma ve okumaya yönelmesini böyle açıklamak gerekir. Kemal Tahir, romanı tanımlarken ve ona bir konum belirlerken sosyal olanı merkeze alır. 'Roman toplum meselesidir'¹⁴ ifadesi onun romana yaklaşımının da bir özeti ve belki de romana bakış açısının kristalleşmiş biçimidir. Bundandır ki, bir romanın kaderinin ait olduğu toplumun kaderiyle iç içe olduğunu dillendirmektedir. Romanı, psikoloji, biyografi, bireysel bilinç özelinde değil de toplum ve çevre çerçevesinde algılaması ve kendi roman dünyasını buna göre oluşturması, Kemal Tahir'in roman sosyolojisi açısından önemini göstermektedir. O bu yönüyle roman sosyolojisine hem teorik anlamda katkıda bulunmakta ve hem de kendi yapıtı ile sınırsız malzeme kazandırmaktadır.

Romanın ödevi, gerçeği kurcalamaktır, toplumsal gerçekle ilgilenmek ve dikkatleri bu gerçeğe çekmektir. Çünkü romanın gerçeği yansıtırma özelliği vardır. Kemal Tahir roman konusunda iki boyutlu düşünceye sahiptir: Romanın hem sosyal gerçekliği yansıttığını dillendirir hem de o gerçeklikten ayrı olarak roman formu üzerine düşünür.¹⁵ Ne toplumsal gerçekliği romana ne de romanın bir sanat oluşunu toplumsal gerçekliğe kurban etmekten yanadır. Ama en başa

romanın bir 'sosyal ödevi'nin olduğunu yazmadan da geçemeyecektir. Bunu da aydınlatma kavramına dayanarak açıklamaktadır: "Roman, insana insanı aydınlatan bir sanat koludur. İnsanın ay gibi, hiç görünmez öteki yüzünü, ruhunu, davranışlarının gizli kalan yönlerini aydınlatan bir sanat kolu..."¹⁶

Romancı, toplumsal bir varlıktır, toplum yasalarının etkisindedir. Dolayısıyla roman konularını seçerken hem hürdür hem de değildir. Toplumun içinde bulunduğu ruh hali, toplumsal sorunlar, toplumsal dönüşüm sancıları romancıyı etkiler ve zorlar. Romancı ile içinde bulunduğu toplumsal ortamın birbirini kayıtladığını ifade eden Kemal Tahir,¹⁷ böylece roman sosyolojisinin en temel iddiasını paylaşmaktadır. Bir toplumsal varlık olarak romancı, toplumsal durumun etkisi altındadır ve tüm benliği ile olmasa da önemli bir yanıyla bu etkiyi taşımaktadır. Eserini oluştururken içinde bulunduğu ortam onu kuşatmakta ve eserinin ruhuna sinmektedir. Türk toplumunun dönüşümleri ve yapısal özelliklerine romanlarından bakan Kemal Tahir, ayrıca roman sosyolojisinin temel hususlarına da işaret eder ve böylece roman sosyolojisinin oluşma imkânına kapı aralar.

10. Hilmi Yavuz, "Bir Roman Kuramcısı Olarak Kemal Tahir II", Roman Kavramı ve Türk Romanı (içinde), Bilgi Yay., Ankara, 1977, s. 63.

11. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, s. 55.

12. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 4, Bağlam Yay., İstanbul, 1990, s. 41.

13. Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir Gibi Yerli Bir Entelektüeli Doğru Anlamanın Yolu Düşünsel Konumunun Farklılığını Kavramaktan Geçer", Doğu Batı, Sayı 11, Mayıs-Haziran-Temmuz 2000, s. 80.

14. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 1, s. 161.

15. Kurtuluş Kayalı, "Bir Arayışın Önemli Bir Durağı: Devlet Ana", Hece, Sayı: 65/66/67, Mayıs-Haziran- Temmuz 2002, s. 670.

16. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat 2, s. 19.

17. Kemal Tahir, Notlar/Sanat Edebiyat J,s. 141. "Romancı, romanlarıyla ilintisinde, bütün yaratıklar gibi, çevresinin etkisindedir. Konularını bu etki altında seçer. Üzerinde çalıştığı konulardan hangisini, ne zaman yazacağına bile bir bakıma hür sayılmaz. İçinde yaşadığı toplumun o sıralardaki ruh hali, ilgilendiği meseleler, yazılacak konuyu öne almakta romancıya baskı yapar", K.Tahir, a. g. e., s. 182.

Romanlarında ileri sürdüğü genel geçer kabulleri zorlayan aykırı düşünceleriyle çok tartışılmış olan Kemal Tahir'in, ölümünden çok sonra yayımlanan notları yeterince değerlendirilmemiştir. Bunun sebebi belki de bu notların yayımlandığı tarihlerde Kemal Tahir'in romanlarında tartıştığı konuların sonraki yıllarda gündemden düşmüş olmasıdır. Gerçekten de notların yayımlandığı 1980'li yılların sonları ve 1990'lı yıllarda Türk romanında postmodernist eğilimler artmış, roman birtakım toplumsal meselelerin ele alındığı ve bunlara dair fikirlerin dile getirildiği bir edebiyat türü olmaktan uzaklaşarak, daha çok bireysel çatışmaların işlendiği bir tür haline gelmiş, bunun yanı sıra romanın teknik birtakım sorunlarının ve anlatım özelliklerinin bizatihi romanın konusu haline geldiği bir süreç de başlamıştır. Dolayısıyla Kemal Tahir'in romanları, belli bir grup okuyucu tarafından okunmaya devam ediliyor olsa da, 1970'li yıllara kadar olageldiği gibi etrafında yoğun bir tartışmanın yaşandığı, beğenenlerin ve karşı çıkanların bulunduğu eserler olmaktan çıkarak, bunun yerine edebiyat tarihimizde kendine özgü bir yer edinmiştir. Bununtabiriikte,-postmodernizmin ve o doğrultuya evrilen romanımızın bu durakta çok fazla kalmayacağı ve Kemal Tahir'in romanlarında işlediği sorunların çoğu hâlâ çözüme ulaşmamış olduğuna ve Türk tornanı bu konuları ileride de işlemeye devam edeceğine göre onun roman anlayışının ve eserlerinde ileriye sürdüğü fikirlerin yeniden gündeme gelme ihtimali her zaman vardır. Bu bağlamda Kemal Tahir'in genel olarak roman türüne ve özel olarak kendi romanlarına dair notlarının incelenip değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Bu inceleme ve değerlendirme hem onun romancılığına ilişkin farklı ve belki yeni sonuçlara ulaşmamızı sağlayacak hem de Türk romanının gelecekte değişmesi muhtemel sorunlarına dair yeni imkânlar veya bakış açıları getirebilecektir.

Sadece romanları göz önünde bulundurulduğunda bile çok velut bir yazar olduğu söylenebilecek Kemal Tahir'in, bu romanlarının yanı sıra neredeyse bir o kadar da yayımlanmamış rotlarının bulunduğu, Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer'in bunları gün ışığına çıkarmasıyla anlaşıldı. 15 ciltte toplanan notlar, bunları yayıma hazırlayan Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer tarafından çeşitli başlıklar altında tasnif edilmiştir. Bu notlar, Cengiz Yazoğlu'nun ilk cildin başındaki sunuş yazısında belirttiğine göre, romancımızın 1931-1973 yılları arasında "defterlere, kâğıtlara, ajandalara, takvim yapraklarına, kâğıt olarak elinin altında bulunan her şeye" yazdığı yazıların tasnif edilerek yayımlanması ile ortaya çıkmış bulunmaktadır. Yine Yazoğlu'nun belirttiğine göre bu notlar "eski Türkçe" ile kaleme alınmıştır. Yaklaşık kırk yıla yayılmış olmakla birlikte, notların çoğunun 1938-1950 arası cezaevi yıllarına ait olduğu görülmektedir. Kemal Tahir'in cezaevine girmeden önce başlayan yazarlık hayatının cezaevi yıllarında hız kazandığı ve bazı romanlarını bu yıllarda çeşitli gazetelerde tefrika ettirdiği bilinmektedir. Notlar içinde önemli bir yekûnu yayımlanmamış romanlarının müsveddeleri veya

bu romanlara dair planlar oluşturmaktadır, ikinci olarak "Sanat Edebiyat" başlığı altında toplanan notlar önemli bir yekûn tutmaktadır. Bunların yanı sıra "Osmanlılık-Bizans" ve "Sosyalizm, Toplum ve Gerçek" başlıkları altında toplanan ve yazarın bu konulara dair düşüncelerini veren yazılarla mektupları da "Notlar" üst başlığı altında yayımlanmıştır.

Diğer notlarda da kimi değinmeler bulunmakla birlikte Kemal Tahir'in roman türü, Türk romanı ve kendi romanları hakkındaki düşüncelerini "Sanat Edebiyat" ve "Roman Notları" üst başlığı altında toplanan yazılarda bulabiliyoruz. Bunlar içerisinde "Roman Notları"nın daha çok kendi romanları, "Sanat Edebiyat" notlarının ise daha çok roman türü ve Türk romancılığı hakkında bilgiler verdiğini söyleyebiliriz. Diğer ciltlerdeki "Osmanlılık-Bizans", "Sosyalizm, Toplum ve Gerçek" başlıkları altında toplanan notların da aslında romanla ilgili olduğu söylenebilir. Çünkü kendisinin de "Ben otuz yıldan beri dünyaya, insanlara, olaylara hiç aralıksız romancı olarak bakmaktayım" cümlesiyle ifade ettiği gibi, o bütün bu meselelere bir romancı olarak bakmıştır.

Biz bu yazıda Kemal Tahir'in 'inin genel bir değerlendirmesini yapmaktan çok -çünkü bu çok daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmektedir- bu yazılardan hareketle onun romana, Türk romanına ve kendi romanlarına dair görüşlerine kısaca değinmeye ve 'in bu açıdan incelenmesinin gereğine işaret etmeye çalışacağız, 'in yayımlanmasının üzerinden epeyce zaman geçtiği halde bu tür bir çalışma -bildiğimiz kadarıyla- henüz yapılmamıştır. Bu tür bir incelemenin Kemal Tahir'in roman anlayışı ve romancılığına dair şimdi nispeten durulmuş gibi görünen, fakat her zaman yeniden alevlenme istidadı gösteren tartışmalara katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

'dan hareketle Kemal Tahir'in romancılığına ve onun Türk ve dünya romanı içindeki yerine dair kısa değerlendirmeler, bu notları yayıma hazırlayan Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer tarafından bazı ciltlerin başına konulan yazılarda da yapılmıştır. Fakat Kemal Tahir'e hem romancı hem de bir fikir adamı olarak büyük bir hayranlık duydukları anlaşılan bu araştırmacıların yaptığı değerlendirme, Murat Belge'nin bir tespitini doğrulayacak şekilde, epeyce öznel ve abartılı yargılar içermektedir. Murat Belge, bir yazısında, Kemal Tahir'e eleştirmenlerin bakışı konusunda bizim de katıldığımız bir tespitte bulunur: ". ""Sanat Edebiyat Notları"nın ilk cildinin başındaki "Notları Sunuş" başlıklı yazıda Cengiz Yazoğlu, Murat Belge'yi haklı çıkaracak şekilde bu notlarla"... ülkemizde ve belki de dünyada ilk kez bir romancının, zanaatının yasalarını açıklayarak, neyi, niçin, nasıl yaptığını" anlattığını ileri sürmektedir. Bu çok keskin hükmün ne kadar doğru olduğu elbette tartışmalıdır. Kemal Tahir'den önce de hem dünya edebiyatında hem de bizim edebiyatımızda romancılar, şairler kendi sanatlarıyla ilgili değerlendirmelerini yazmışlardır, ilk romancımız Ahmet Mithat Efendi, hemen her eserinin önsözünde romana ve romancılığa dair düşüncelerini dile getirdiği gibi, ayrıca gazete makaleleriyle ve bazı kitaplarıyla da romana ve romancılığa dair görüşlerini ortaya koymuştur. Kendisinin çıkardığı 'te ve diğer bazı gazetelerdeki çok sayıda yazısı ve adlı eseri bunlar arasında sayılabilir. Nabizade Nâzım, Samipaşazade Sezai gibi diğer romancılarımız da -daha az olmakla birlikte- bu tür metinler kaleme almışlardır. Dolayısıyla ilk kez Kemal Tahir'in "zanaatına" ilişkin açıklamalar kaleme aldığı iddiası gerçeği yansıtmamaktadır.

Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer'in Kemal Tahir'e hayranlıklarının onları zaman zaman abartılı değerlendirmelere götürdüğünün başka örnekleri de var. Yine "Sanat Edebiyat Notları"nın ilk cildindeki "Önsöz" başlıklı metinde Baykan Sezer, hiçbir sınırlamaya gitmeksizin ve

gereçlendirme ihtiyacı duymaksızın, Kemal Tahir'in "Türkiye'nin en önemli romancısı... yalnızca Türkiye'nin değil dünya edebiyatının da XX. yüzyılda en önemli adı" olduğunu ileri sürmektedir. Takdir edilecektir ki XX. yüzyıl çok uzun bir zaman dilimidir ve bu zaman diliminde Türk ve dünya edebiyatında yüzlerce romancı eser vermiştir. Bütün bu romancıların içinde Kemal Tahir'in veya başka herhangi bir romancının "en önemli" olduğunu ileri sürebilmek için kullanılabilir bir ölçüt bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tür değerlendirmeler yapabilmek o kadar kolay değildir/olmamalıdır. Baykan Sezer bununla da yetinmeyerek Kemal Tahir'in "XX. yüzyılın en önemli romancısı olduğu gibi çalışma ve araştırmalarıyla da çağımızda marxlisme en önemli katkıyı gerçekleştiren kişi" olduğunu ileri sürmüştür. Bu da Kemal Tahir'in en az romancılığına ilişkin değerlendirme kadar öznel, ölçülebilir olmaktan uzak, abartılı bir değerlendirmedir. Bu türden abartılı değerlendirmelere başka örnekler de vermek mümkün. Halit Refiğ de Kemal Tahir'i Einstein'ın fizikte yaptığını edebiyat ve düşünce dünyasında gerçekleştiren ilk kişi olarak görüyor ve Mustafa Kemal Şan de bu görüşe katıldığını belirtiyor:."

Baykan Sezer, Cengiz Yazoğlu ve Halit Refiğ'in Kemal Tahir'e bir romancı ve bir fikir adamı olarak büyük bir hayranlık duydukları bilinmektedir. Baykan Sezer ve Cengiz Yazoğlu'nun 'ı yayıma hazırlamak için giriştikleri çaba da bunun göstergesidir. Ne var ki bir yazarı överken ölçüyü kaçırmamak, o yazara saygının da bir gereğidir. Kemal Tahir'in Cumhuriyet dönemi Türk romanında önemli ve ihmal edilmemesi gereken bir yeri olduğu kuşkusuzdur ve bunu bu şekilde belirtmek onun değerini azaltmayacaktır. Fikir adamlığı ise romancılığının yanında ve ona bağlı ikincil bir durumdur. Bizzat Kemal Tahir, kendisinin dünya romanı içinde almak istediği yerden söz ederken daha gerçekçi, inandırıcı ve mütevazı bir hedef belirlemiştir: ".Bu gerekli olduğunu düşündüğümüz girişten Kemal Tahir'in 'ına yansıyan düşüncelerine geçebiliriz. Bu notlarda romana dair düşüncelerini ayrıntılı bir şekilde açıklayan Kemal Tahir'in edebiyattan ve onun bir şubesi olan romandan söz ederken "sanat" değil "zanaat" kavramını kullandığı görülmektedir. Kemal Tahir'in bu bakışının sebebi, edebiyatı, dolayısıyla romanı bir çeşit "iş" veya çalışarak elde edilen bir "meslek" olarak kabul etmesidir. Kendisinin hayatının bir noktasında bu "iş" i yapmaya karar verdiği ve bu tarihten sonra buna yönelik olarak çalıştığı, bir röportaj için hazırladığı yazıdaki -yukarıda da bir cümlesini alıntılıdığımız- şu sözlerinden anlaşılmaktadır: ".Aynı yazının devamında yine roman "zanaatı" için nasıl çalıştığını şöyle açıklıyor: "(...)"daki bir başka yazıda da roman yazmanın bir planlama ve bu plan doğrultusunda çalışma ile gerçekleşen bir faaliyet olduğunu şu cümlelerle anlatıyor: ".Bu aktardıklarımızdan romanı bir iş ve meslek olarak kabul ettiği anlaşılan Kemal Tahir'in, bu edebî türe toplumsal bir işlev yüklediği de görülmektedir. Ona göre roman, toplumun birtakım sorunlarına çözümler bulamasa bile bu sorunlar konusunda bir bilinç yaratmak suretiyle bu toplumsal işlevi yerine getirir. Bu işlev sadece romanın değil genel olarak edebiyatın işlevidir, 'm ilk cildindeki "Edebiyat Nedir? Neye Yarar" başlıklı yazıda edebiyatın ve romanın bu toplumsal işlevine dair şu satırları okuyoruz: "(...).(...)[İnsanlar]."

Kemal Tahir, romanlarında toplumumuzun tarihteki ve içinde bulunduğu dönemdeki yaşantısı ve meseleleriyle ilgili fikirler ileri sürmekle birlikte, bunu roman türünün gereklerine uygun bir şekilde yapmaya çalışmıştır. Bunu başarıp başaramadığı ayrı bir konu, fakat T oluşturan - hazırlayanlar tarafından "Sanat Edebiyat", "Batılaşma", "Sosyalizm", "Osmanlılık" gibi birtakım başlıklar altında toplanan- yazıların yazarın romanları için yaptığı çalışmalarla ilgili olduğu

unutulmamalıdır.

Kemal Tahir'in, roman türünün edebî gereklerini ustalıkla yerine getirdiği için değil, romanlarında ileri sürdüğü tezler dolayısıyla üzerinde çok konuşulan bir yazar olduğu ileri sürülmüştür. Bu çok yanlış da sayılmaz. Gerçi onun Osmanlı müverrihlerinin ve Evliya Çelebi gibi bazı nesir yazarlarının anlatım özelliklerinden yararlanarak ve hapisanede toplumun çeşitli kesimlerini gözlemleyerek kendine özgü bir roman dili geliştirdiği söylenebilir ve bu dil onun okuyucu nezdinde ilgi görmesinin önemli sebeplerinden biridir, fakat öte yandan romanın vazgeçilmez unsurlarından olan "entrika"yı ve "merak" unsurunu başarılı bir şekilde kullanmasının önemini de zikretmek gerekir. Bununla birlikte romanları üzerinde çok konuşulmasının ve bu romanların tartışmalara yol açmasının asıl sebebinin ileri sürdüğü tezler veya fikirler olduğu bir gerçektir. Kendisinin bir edebiyat soruşturması dolayısıyla Ömer Seyfettin hakkındaki bir soruya cevap olarak yazdığı yazıdaki "Tezli sanat eserleri bizim gibi tarihselsosyalekonomik özellikleri şimdiye kadar derinlemesine ve genişlemesine erbabınca bilimsel olarak incelenmemiş toplumların sanatlarında vazgeçilmez bir tutumdur" cümlesi bu yoruma onun da itiraz etmeyeceğinin işareti sayılabilir. Ne var ki, 'dan, Kemal Tahir'in, bir romancının sadece ileri sürdüğü fikirlerle sanatını icra edebileceğine ve bu şekilde kalıcı olabileceğine inanmadığı da anlaşılmaktadır: ".Bu doğru bir tespittir; buradan hareket ederek Kemal Tahir'in romanlarına baktığımız zaman, bunların çoğunun "yayınlandıkları sıranın şartları içinde" ses getirdiği, çok okunduğu, fakat sonraki yıllarda aynı ilgiyi koruyamadığı tespitini de biz yapabiliriz. Ancak öte yandan bu romanların tamamen unutulduğu da söylenemez; köy romanları değil belki, fakat gibi, dizisi gibi eserlerin bugün de ilgi görmeye ve okunmaya devam ettiği göz ardı edilemez. En azından bazı eserleriyle Kemal Tahir'in kendisinin belirlediği ölçütlere uyduğu ve dolayısıyla bu eserleriyle Türk romanı içerisinde kalıcı bir yer edindiği kuşkusuzdur. Bu kalıcılığın sebebi, onun romanları üzerinde çalışması, romanı için yıllarca malzeme biriktirmesi ve bazen bir roman için yüzlerce kaynağa başvurmasıdır. Kemal Tahir'in roman notları, bu çabayı göstermesi bakımından da önemlidir. Kemal Tahir'in 'ı arasında önemli bir kısmı da dille ilgili yazılar oluşturmaktadır. Bu yazılar "Dil Dosyası" başlığıyla ayrı bir ciltte toplanmıştır. Bu yazılar bize, bir romancının, sanatının en temel unsuru olan dil üzerindeki dikkatlerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu ciltteki yazılardan Kemal Tahir'in öncelikle dilin mahiyeti ve tanımı üzerine bazıları Fransızca olmak üzere birtakım kitaplar okuduğunu ve bunların özetlerini çıkardığını anlıyoruz. Türkçede dil üzerine başvurulabilecek kaynakların bulunmamasından, Türk Dil Kurumu'nun bu konuda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmediğinden yakındığı da görülüyor. Bununla birlikte, ulaşabildiği kaynaklardan yararlanarak dil hakkında teorik bir çerçeve kurmak ve kendi düşüncelerini bu çerçeveye yerleştirmek çabası içinde olduğu görülmektedir. Bu çalışmaları, dille ilgili bir ankete veya soruşturmaya cevap vermek amacıyla yaptığı anlaşılıyor. "Dil Üzerine" başlığı altında kaleme aldığı müsveddelerde esas olarak iki konu üzerinde odaklandığı görülmektedir. İlki dilde özleştirme çalışmaları, ikincisi ise devrik cümle meselesi. Romanlarında kullandığı dilden de anlaşılabilirliği gibi Kemal Tahir dilde "öztürkçecilik" veya "özleştirmecilik" olarak adlandırılan çalışmalara taraftar değildir. Ona göre bu çabalar Türkçenin yoksullaşmasına yol açmaktadır. Dile dışarıdan müdahale edilmemeli, dil kendi doğal gelişim ve değişim seyrine bırakılmalıdır. Bu konuda verdiği bir örnek son derece çarpıcıdır; 1939-1940 yıllarında yazdığı, ve adlı, Çankırı yöresinin "stilize edilmiş" diliyle kaleme aldığı eserleri aradan sekiz on yıl geçtikten sonra

bastırmak için tekrar gözden geçirdiğinde tek bir kelimesinde bile değişiklik yapma ihtiyacı duymamıştır. Buna karşılık daha önce müstear adla tefrika edilen ve Mütareke dönemi İstanbul'unu o dönemin aydınlarının diliyle anlatan 'nı kendi adıyla yeniden yayımlamak istediğinde dilinin büyük ölçüde eskidiğini görmüştür. Yazara göre bunun sebebi, yazı dilinin dışarıdan müdahalelerle bozulmuş olmasıdır. Konuşma dili ise kendi doğal seyri içinde gelişimini sürdürdüğü için sekiz on yıl gibi kısa bir sürede önemli bir değişime uğramamıştır.

Kemal Tahir'in üzerinde önemle durduğu ve Türkçeye kelime özleştirmeciliğinden daha fazla zarar verdiğini düşündüğü ikinci konu ise devrik cümle meselesidir. Ona göre cümle kuruluşu "her milli dilin değişmez ana temeli"dir ve o dilin "diğer dillere karşı millî vasfını[n] ana koruyucusudur, o dilin "yaşama ve ilerleme şartını tek başına tayin" etmektedir.

Kemal Tahir'in "Dil Üzerine" başlıklı yazılarından bir kısmı da o dönemde özleştirme ve devrik cümlelerin ateşli savunucusu Nurullah Ataç hakkındadır. Ataç'ın hiçbir bilimsel temele dayanmayan keyfi yaklaşımının Kemal Tahir'i öfkelenirdiği ve bu öfkesini mizahın diliyle ve eğlenceli bir şekilde dile getirdiği görülüyor. Aradan geçen zaman, bu konuda Kemal Tahir'in ne kadar haklı olduğunu kanıtlamıştır.

Kemal Tahir'in 'inin önemli bir kısmını da kendisine çeşitli yayın organlarınca çeşitli konularda yöneltilen anket ve soruşturma sorularına verdiği cevaplar oluşturmaktadır. Bu sorulardan bazıları edebiyat tarihimizin, özellikle romanımızın çeşitli meseleleri ve Ahmet Mithat Efendi gibi, Ömer Seyfettin gibi bazı yazarlarımız hakkındadır. Yazarın bir soruşturma sorusu için bazen onlarca müsvedde yapmış olması, bunları ne kadar ciddiye aldığına göstergesidir. Bu anket veya soruşturmaların çoğu, zamanında çeşitli yayın organlarında yayımlanmıştır. Fakat Kemal Tahir üzerinde çalışacak edebiyat tarihçileri ve eleştirmenler için bu metinlerin müsveddeleri de elbette önemlidir. Yazarın yazılarını nasıl kaleme aldığı, nasıl bir hazırlık yaptığı ve çalışma sistemi hakkında bu müsveddeler son derece değerli bilgiler vermektedir.

Onun romanlarını nasıl yazdığını anlamak için ise "Roman Notları" başlığı altında üç ciltte toplanan, yazmayı tasarladığı,, ve adlı romanlarının taslaklarına bakmak gerekiyor. Bu yazılar bize Kemal Tahir'in romanlarını yazarken nasıl bir hazırlık süreci geçirdiğini gösteriyor. Timur hakkında yazmayı tasarladığı 'nın ilk sayfasındaki "Topal ihanet", "Topal Bela", "Topal Afat", "Topal Taun" gibi adlandırmalar, romanına ad vermek için bile uzun uzadıya düşündüğünü gösteriyor. Bu romanla ilgili notların başındaki, yine bir soruşturma sorusuna verdiği cevaptan, Kemal Tahir'in eserin planını ayrıntılı olarak yaptığı anlaşılıyor. Başta Timur ve Beyazıt olmak üzere romanda yer alacak kişilere ilişkin bilgilerle karakterlerin temel özelliklerinin belirlendiği de görülüyor. Nihayet "Topal Kasırga", "Darmadağın Olan Devlet", "Bizans imparatoru ile Anlaşma"... gibi alt başlıklarla romanın önemli bir kısmını yazdığı da anlaşılıyor.

Kemal Tahir'in romanları için yaptığı müsveddeler, onun romanı bir işçilik olarak kabul etmesinin somut göstergeleridir. Yazacağı romanın konusunun geçtiği devrin olaylarının ayrıntılı bir kronolojisini çıkarması, devlet adamları hakkında ayrıntılı bilgiler edinmesi, gerçeklik izlenimi yaratmak için devrin diline dair etütler yapması... bütün bu çalışmalar, 'nda görülmektedir, 'in ortaya koyduğu bir başka gerçek de Kemal Tahir'in çok okuyan, öğrendiklerini sorgulayan ve dolayısıyla da Oğuz Atay'ın bir yazısında isabetle belirttiği gibi "durmadan kendini ve dünyayı değiştirmeye çalışan... sürekli olarak kendisiyle hesaplaşan ye bu hesaplaşmalar sonunda

kendinde ve sanatında gerekli gördüğü değişimleri ortaya atmaktan çekinmeyen" bir yazar olduğudur.

Sonuç olarak, Kemal Tahir'in notlar'ı, onun Türkiye'nin tarihine ilişkin yorumlarıyla birlikte romancılığının mahiyeti hakkında da ayrıntılı bilgiler vermektedir. Kemal Tahir üzerinde çalışacak araştırmacıların bu notları ihmal etmemeleri gerekir, 'in yayımının üzerinden yirmi yıl geçtiği halde, yazarın romanlarıyla bu notların ilişkisi üzerine henüz ayrıntılı bir inceleme yapılmamıştır. Bu tür bir inceleme, Kemal Tahir'in romancılığına dair gölgede kalan noktaları aydınlatacağı gibi, mahiyeti hâlâ tartışılan "tarihî roman" konusuna da ışık tutabilir.

Kemal Tahir'le ilgili bu yazıya bir tespit ve bir itirafla başlamanın zorunluluk olduğu kanaatindeyim. Daha doğrusu bu yazıyla ilgili bütün okumalarım ve ön hazırlıklarım, başlarken beni bir tespite ve bir itirafa mecbur etti. Tespitim şu; Kemal Tahir'le ilgili neredeyse yapılmış her çalışma, ister lehte olsun ister aleyhte, aynı eksende dolanmakta, aynı şeyleri tekrar tekrar yazıp durmakta. Yani lehte yazanlar sürekli aynı argümanları tekrarlamakta, aleyhte yazanlar ise karşı argümanlarına büyük bir sadakatle sahip çıkmaktalar. Konuyla ilgili yazarların çokluğu, tartışmada bir çeşniye sebep olmamakta. İtirafımı merak edenleri bekletmeden hemen söyleyeyim; korkarım ki, bu yazı da kendinden önceki yazıların bir tekrarı olmakla karşı karşıya. Belki bir tek farkla; gerçekleşme ihtimalini kestirememekle birlikte, bu yazı Kemal Tahir'e ilişkin her iki uç tavrın karşısında daha mesafeli olmayı deneyecektir.

Kemal Tahir'in Türk edebiyatında özgün bir yeri olduğu konusunda kimsenin kuşkusu yoktur herhalde. Özgünlüğünü, kimi takipçileri tarafından ona atfedilen 'XX. yüzyılın en büyük romancısı' (Sezer, 2003:27) yakıştırmasına ya da bazı eleştirmenlerce neredeyse edebiyat dışı görülmesi iddiasına borçlu değildir kuşkusuz. Kemal Tahir özgünlüğünü, bu birbiriyle yüzde yüz çelişik iddiaları besleyen edebiyat yapma biçimine borçludur. O da şudur; Kemal Tahir romanlarını, düşünsel tezlerini sergilediği bir platform olarak görmüştür. Bu nedenle onun romanları, Türk tarihi üzerine yaptığı araştırmalardan çıkardığı sonuçları duyurma araçlarıdır (Moran, 1990:130). Bu tespitle vurgulamak istenen onun romancı kimliğiyle düşün adamı kimliğinin ne kadar at başı gittiklerini göstermektir. Yoksa; edebiyatı araçsallaştıran bu anlayışın onun romanlarını edebiyatın dışına taşıdığı iddiasını desteklemek değildir.

Edebiyatla gerçek toplumsal meseleler üzerinde odaklanmanın, Kemal Tahir'in toplumsal gerçekçi sanat anlayışının doğal bir tezahürü olduğu açıktır. Kemal Tahir edebiyatla düşüncenin, siyasetin ve ideolojinin iç içeliğini savunmuş bir yazardır. Burada dikkate değer olan şey, ideolojik bir tavrı olan herhangi bir yazarın, kaleme aldığı eserlerinde bu ideolojik tavrı iradi ya da gayri iradi bir biçimde yansıtıyor olması değildir. Burada söz konusu olan ideolojik bakışın edebi metne çok bilinçli bir biçimde taşıyor olmasıdır. Kemal Tahir temel düşünsel argümanlarını edebi metinler üzerinde tartışmaktan; onları edebiyat aracılığıyla dillendirmekten yana açık bir tavır sergilemiştir. Bu nedenledir ki onun romanları, yer yer bir fikir kitabına, ideolojik bir argümana, bir tarih tezine Kemal Tahir'i tanımlayacak ilk özelliği romancılığıdır. Ancak onu ilgiye değer kılan sadece romancılığı olmamıştır. Zira Kemal Tahir düşünür kimliğiyle, Türk toplumu ve tarihi üzerine yaptığı çalışmalarıyla, ileri sürdüğü tezleriyle çok konuşulmuş, çok tartışılmış bir aydındır. Kendini siyasi yelpazenin solunda gören Kemal Tahir, ideolojik olarak bilimsel sosyalizmin savunuculuğunu yapmıştır. Ancak Kemal Tahir, Türkiye'de yaygın bir biçimde rastlanan; Batılı ideolojileri oldukları gibi alan ve Türkiye'ye aktaran taklitçi aydınlardan

değildir. Kemal Tahir'i genel anlamda Türk aydınlarından farklılaştıran, sol cenah içerisinde yalnızlaştıran, savunduğu ideolojiyle kurduğu ilişki dönüşürler. biçimidir. Kemal Tahir (1992a: 176-177) sosyalizmin Türk toplumu ve tarihini anlamada yardımcı olacak bir biçimde yeniden yorumlanması gerektiğini savunarak, aktarmacı ve taklitçi olmaktan kaçınmaya çalışmıştır. Nitekim tam da bu nedenden dolayı sosyalizmi ihtimalini gündeme getirip, bu ideolojik açılımın imkânı üzerine kafa yormuş, bu çabasıyla da öncü hüviyeti kazanmış bir aydındır. Kemal Tahir'e göre sosyalizmin batılı biçimini, dünyada bilimsel sosyalizm tektir diye sunmak aldatmacadır. Bu nedenden ötürü Kemal Tahir, yerli sosyalizmi aramaktan yan çizenleri, hazır kalıplar var olduğunu savunanları, bunların işe yaradığını öne sürenleri, kim olurlarsa olsunlar ya da nereden gelirlerse gelsinler büyük emperyalist ajanlar olarak kabul etmiştir. Nitekim Kemal Tahir Türk sosyalistlerini tam da bu gerekçelerden dolayı eleştirmiş; onları tepeden inmece, kurtuluşu dışarıdan bekleyen, toplumsal gerçeklerden kopuk ve halka yabancı olmakla suçlamıştır. Kemal Tahir toplumsal gerçeği çok önemseyen bir yazardır. Zaten Kemal Tahir'in (1992b: 46,50) bilimsel sosyalizmden kastı gerçekle irtibatlı olmaktır. Aksi taktirde gerçekle irtibatlı olmayan her doktrin ne kadar bilimsellik iddiasında bulunursa bulunsun, ütöpiktir. Gerçek ise bizzat halkın kendisidir. Halka ilişki kuramayan her sosyalizm teoride sekter, gerçek dışı kalmış, pratiği de buna göre kısır, verimsiz ve bölücüdür.

Kemal Tahir'e (1992b: 65,67) göre sosyalizm, en başta kişinin her türlü baskıdan, tahakkümden kurtulduğu bir özgürlük tasarımıdır, insan, sosyalizmin temel tasarımıdır. Kemal Tahir'e göre sosyalizm ezilen sınıflara tarihsel ödevlerini yerine getirmede savaşıma bilinci verir. Kemal Tahir sosyalist bir toplumun ana temellerini; üretim araçlarının toplumsal mülkiyete geçmesi, bu araçların demokratça idare edilmesi ve üretilen malların insanların ihtiyacını giderecek şekilde organize edilmesi şeklinde belirliyor. Kemal Tahir yerli sosyalizm çabalarını entelektüel bir özgünlük kaygısıyla değil; toplumsal ve tarihsel bir zorunluluk nedeniyle gerçekleştirmiş bir yazardır. Çünkü Kemal Tahir'e göre Türkiye toplumu, tarihsel ve toplumsal tezahürleriyle batılı tarihsel ve toplumsal tecrübeyle örtüşmemektedir. Dolayısıyla Türk toplumunu ve tarihini Türk sosyalistlerinin yaptığı gibi Marksizm'in en kaba şablonları ve sloganlarıyla analiz etmek çok yanıltıcıdır. Çünkü Türk toplumu nevi şahsına münhasırdır. Dolayısıyla onu anlamayı, analiz etmeyi ve en nihayetinde de onun sorunlarına çözüm üretmeyi kendine hedef edinmiş her zihinsel faaliyetin bu özgünlüğü göz önünde bulundurması gerektiğini belirtmiştir. Kemal Tahir'in birincil amacı Türk tarihi dolayımında Türk insanın dramını dile getirmektir (Sezer, 2003:30).

Söz konusu çabalar ve endişeler Kemal Tahir'i bir entelektüel kılmaya yetmiştir. Ancak Kemal Tahir'in yerliliği evrensel nosyonlardan kopan, kendini dar sınırlara hapseden, indirgemeci, küçültücü bir yedilik değildir. Kemal Tahir'in yerliliği, ait olduğu toplumun gerçeğini ve faydasını göz ardı etmeme duyarlılığına dayanır. Ertan Eğribel (2003:67) bu duyarlılığın Kemal Tahir'in ideolojik yönelimlerindeki öncelik sırasını değiştirdiğini ifade etmektedir. Eğribel'e göre Kemal Tahir 'kendisini tanımlamak için sosyalist değil Türkiye'nin yararına' olduğu için sosyalist olmuştur. Yine Eğribel'e göre Kemal Tahir "sosyalizmin hazır kalıplarını Türkiye'ye uyarlamak yerine, Türk toplum gerçeğinden yola çıkarak sosyalizme yaklaşmıştır." Eğribel'in bu tespitlerinin bir yanıyla tartışılmalı olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü Kemal Tahir'in en azından bütün yaşam öyküsünde hep aynı öncelikleri koruduğunu söylemek fazlaca iddialı olur. Kemal Tahir'in önceliklerini zaman içinde değiştirdiği doğrudur. Ancak sosyalizm tercihinin yediliğinden önce

olduğunu, zamanla yediliğe doğru evrildiğini söylemek daha isabetli görünmektedir. Ama en nihayetinde hangi öncelikle hareket ederse etsin Kemal Tahir düşüncesi her ikisinin toplamıdır. Nitekim Kemal Tahir yaşamı boyunca bir yandan sosyalizmin temel ilkelerine bağlılığını korumuş, ama öte yandan söz konusu ilkeleri ait olduğu toplumun şartları gereğince yorumlamış bir aydındır. Nitekim Kemal Tahir'in ! önemli takipçilerinden biri olan Selahattin Hilav da aynı kanaattedir. Selahattin Hilav'a (1993:78) göre Kemal Tahir devrimci aksiyon ve fikir içinde yetişmiş, sosyalist düşünceyi hayatının alinyazısı haline getirmiş bir yazardır, iyi niyetli bir okuma Kemal Tahir'in sosyalizmi kendi toplumsal şartları i içerisinde yorumlama gayretini evrensellekle yerellik arasındaki dengeyi koruma çabasına tahvil edebilir. Aynı iyi niyetli okuma bu dengenin 'enternasyonal' bahanesiyle kendi toplumuna ihanet etmeyi ya da yerlilik iddiasıyla sosyalizmin evrensel ilkelerini yürürlükten kaldırmayı içermediğini de varsayabilir.

Kemal Tahir sosyalist bir aydın olarak, genelde Türk aydınından, özede ise sosyalist aydın- j lardan farklılaşır. Onu Türk aydınından farklılaştıran yanı, tek başına yerlilik vurgusu değildir. Zira i yerlilik vurgusu milliyetçi ve muhafazakâr çevrelerde zaten sürekli bir biçimde üretilen ve işletilen bir tavidir. Ancak milliyetçi ve muhafazakâr çevrelerde üretilen ve savunulan yerlilik, ait olunan ideolojinin doğal bir tezahüründen ibarettir. Oysa Kemal Tahir yerliliği, sağ ideolojik yapılanmanın dışında, sosyalist referanslarla keşfedilip inşa edilen bir şeydir. O referansların başında Marksizm'in bütün ideolojik ilkeleri ve diyalektik yöntemi gelir. Bunun yanı sıra özgürlük, eşitlik, kolektiflik, kardeşlik, toplumsal adalet, sınıfsız toplum, işbirliği, ilerleme, barış, refah, bereket, mutluluk, hakça paylaşım ve nereden ve kimden gelirse gelsin sömürüye ve zulme karşı olmak gibi temel prensipler gelir (Giddens, 2002:57). Andrevv Heyvwood (2007:134) ise bu değerleri toplum, işbirliği, eşitlik, sosyal sınıf, ortak sahiplik olarak belirliyor.

Kemal Tahir söz konusu yerlilik vurgusuyla -özellikle de Türk modernleşme tarihi açısından- bir anlamda bir kaşife ve bir put kırıcıya dönüşür. Çünkü Türk modernleşmesi, bir ön kabulün, bir öykünmenin, bir teslimiyetin; en nihayetinde de bir yenilginin tarihidir. Kemal Tahir Türk toplumun batılılaşma çabasını böyle okur. Kemal Tahir'e göre (1992a: 13) batılılaşma, Türk toplumunun en yanlış adımlarından biridir ve asla toplumun ileriye doğru bir atılımı şeklinde yorumlanmamalıdır. Çünkü batılılaşma bir yandan Türk toplum yaşamına uymayan, zorlama, biçimsel ve yüzeysel bir akım iken, öte yandan batılı emperyalistlerin Türk toplumunu kendi çıkarları için dönüştürmeleri anlamına gelen bir uygulamadır. Batı kimliğinin temelinde soygun ve sömürü vardır. Bu nedenle batılılaşma arzusu bir anlamda bu soygun ve sömürü düzeninin bir parçası olmayı istemek demektir. Ayrıca Kemal Tahir'e göre Batılılaşma, batılı olmayan Türk toplumunun, kendi benliğinden vazgeçerek, ondan büsbütün sıyrılarak başka bir'sey'olmaya çabalaması, yani imkansız zorlaması anlamına gelir. Batılılaşmayla modernleşmeyi eş anlamlı görmeyen Kemal Tahir, batılılaşmaya karşı olduğu gibi modernleşmeye karşı değildir. Türk toplumunun modernleşmesi gerektiğine inanan Kemal Tahir'e göre modernleşmek için kendi toplumundan ve tarihinden kopmak ya da kendini inkar etmek şart değildir. Bu şartı yerine getirdiği sürece Türk toplumunun modernleşmesinde herhangi bir sakınca yoktur.

Kemal Tahir sadece Osmanlı batılılaşmasını değil, Cumhuriyet batılılaşmasını da aynı düzeyde yanlış, tahripkâr bir hareket olarak değerlendirmiştir. Kemal Tahir'in batılılaşmaya bakışı sol ideolojik perspektifin Türk toplumundaki genel tezahürlerine aykırıdır. Çünkü Türk solu genelde Batı karşıtlığını bile Batıcı bir tavırla dile getirmiştir. Bu noktada Kemal Tahir'in eleştirileri salt

Türk aydınıyla da sınırlı kalmaz ve eleştirilerin asıl odağı sosyalizmin o günkü sunuş biçimi olur. Çünkü o günkü sunum içinde "Sosyalizm Asya ve Doğu halklarının direnişi karşısında bu halkların denetimi altına almanın, Batı ile ilişkilere uyumlu hale getirmenin bir başka biçimi olmuştur" (Eğribel, 2003:70).

Ancak Kemal Tahir'in batılılaşmayı değerlendirme biçimi ideolojik bir iç tutarlılık gösterir. Kemal Tahir, özellikle Cumhuriyet dönemi batılılaşma hareketlerini hep üst yapı kurumlarında olmakla suçlar. Ona göre toplumun altyapı unsurlarında hiçbir reforma gitmeden, toplumu üst yapı öğelerinden değiştirmeye çalışmak çok yanlıştır. Ayrıca Cumhuriyet dönemi batılılaşmasını yukarıdan aşağıya olmakla suçlar ve bu noktada Cumhuriyet dönemi batılılaşma hareketleriyle Osmanlı dönemi batılılaşmasının bazı noktalardan farklılaştıklarını belirtir. Ona göre dönüşümün yukarıdan aşağıya olması konusunda her iki batılılaşma benzeşirler, ama Osmanlı Batılılaşması Cumhuriyet dönemi batılılaşmasıyla kıyaslandığında daha ikna edici içsel dinamiklere sahiptir (Tahir, 1992a: 72). O da şudur; Osmanlı batılılaşması bir var olma yok olma sorunudur; Osmanlı'nın çöküşünü durdurmak, onu restore etmek amacıyla yapılmıştır. Buna karşın Cumhuriyet batılılaşması Osmanlı'yı inkâr etmek için yürürlüğe konulmuştur. Dolayısıyla sonuçta biri toplumun faydası gözetilerek yapılmış iyi niyetli; öteki Türk toplumu ve tarihine ihaneti esas alan yorum gerektirmeyecek açıklıkta bir yanlıştır. Sonuçta her ikisi de yanlıştır. Başka bir yerde Kemal Tahir (1992a: 35) bu yanlışı şöyle açıklıyor: "Osmanlılarda başlayıp Cumhuriyet'te süren batılılaşma atılımı, bünyedeki milli uyanış ve davranışın yokluğu sebebiyle temelsiz başlayıp temelsiz sürmüştür."

Kemal Tahir'in Türkiye'deki genel kabullerle çelişen tek görüşü batılılaşma meselesinde ortaya çıkmaz. Aksine daha geniş bir yelpazede Kemal Tahir, -özellikle Türk tarihi konusunda öne sürdüğü tezleriyle- Türkiye'deki temel kabullerle çelişir. Kemal Tahir'in tarihe olan ilgisiyle temelde yapmak istediği Türk tarihini yeniden okumak ve kavramaktır. Bunu soyut entelektüel bir çaba olarak değil, toplumsal gerçeklere nüfuz edip, çözüm önerileri getirebilme amacıyla yapmıştır (Hilav, 1993:88). Kemal Tahir Türk toplumu ve tarihiyle ilgili analizlerinde çoğu zaman Türkiye'de bütün ideolojik tarafları rahatsız edebilecek nitelikte görüşler ileri sürer. Kemal Tahir'in toplum ve tarih analizlerine sağ'dan gelebilecek bütün itirazlar doğaldır. Çünkü arada ideolojik bir farklılık vardır. Ama bazı konularda ileri sürdüğü görüşleriyle; özellikle de yerlilik ve özgünlük konularındaki görüşleriyle kimi zaman sağ literatüre yanaştığı, ortak paydalar ihdas ettiği rahatlıkla söylenebilir. Nitekim bu yakınlaşmalardan dolayı, Kemal Tahir sol çevrelerden çok büyük eleştiriler almış, hatta bu nedenle, aynı çevreler Kemal Tahir'i yeterince solcu olmamakla ya da hiç solcu olmamakla suçlamışlardır. Örneğin Murat Belge (1998:193) 'kerim devlet' buluşuyla Kemal Tahir'in fiilen sağcı olduğunu, Taner Timur (2002:217) ise Türk insanına ulusal bir güven ve gurur kazandırmak isteyen tavrıyla 'Türk milliyetçiliğinin mirasçısı' olduğunu iddia etmiştir. Kemal Tahir solculuğunun masaya yatırılmasının başka bir gerekçesi de onun kendi döneminin sosyalist anlayışını ve beraberinde Kemalizm'i eleştirmesidir (Kayalı, 2003:42). Ancak suçlamaların şiddeti ve nedenleri neyi ihtiva ederse etsin, Kemal Tahir solda yer alan bir aydındır. Bunun sebebi sadece söylem düzeyinde kendini bir sosyalist olarak nitelmesi değildir. Kemal Tahir'in bir solcu olarak nitelendirilmesini, gerektiren şey, her düzeydeki algısını, düşüncesini ve eylemlerini sosyalizmle refere etmesidir.

Bir sosyalist olarak Türk toplumu ve tarihi analizlerinde de bu referansları kullanmayı asla ihmal

etmemiştir. Örneğin Kemal Tahir ((1992b: 136) herhangi bir toplumsal meselenin anlaşılma şartını, toplumsal ilişkilerin temelinde yatan ekonomik ilişkilere ve üretim kuvvetlerine baş vurmak olarak belirlemiştir. Nitekim bütün analizlerini tarihsel materyalizme dayandırdığı rahatlıkla söylenebilir. Bir sosyaliste yakışacak biçimde toplumun alt yapı unsurlarının diğer bütün üst kurumlarını şekillendirdiğine inanmaktadır. Kendi ifadesiyle: "İstihsal münasebetlerinin tümü, cemiyetin ekonomik yapısını, gerçek temelini teşkil eder ve bu gerçek temel üzerinde hukuki ve siyasi üst yapı yükselir" (Tahir, 1992b: 137). Yine bir sosyalistin inanması gerektiği gibi toplumların tarihini üretim araçlarının mülkiyeti üzerinden analiz etmektedir. Kemal Tahir Marksist kuramın evrimci anlayışını kabul ederek, toplumların evrimsel bir çizgiyi takip ederek dönüştüğüne inanmaktadır. Ona göre toplumsal evrimin dönüştürücü gücü ise üretim araçlarının farklılaşmasıdır. Kemal Tahir üretim araçlarının mülkiyetine bağlı olarak sınıfların ortaya çıktığını ve tarihin hemen her dönemde toplumların sınıfsal karakterde olduğuna inanmaktadır. Sınıf çatışması tezine de sadık olan Kemal Tahir, aynı zamanda sosyalizmin eşitlik, adalet, özgürlük gibi nosyonlarına bağlıdır.

Sosyalist ideolojinin bütün argümanlarına bağlı kalarak, Türk toplumu ve tarihini okumayı deneyen Kemal Tahir, kimi yorum farklılıklarıyla çağdaşı Türk sosyalistlerinden ayrılmıştır. Çalışmalarının önemli bir kısmını işgal eden Osmanlı, onun çalışmalarında sürekli bir biçimde ideolojik bir arka planla; üretim ilişkilerini eksene alan, tarihsel materyalizmin gerektirdiği biçimde alt yapıya öncelik veren bir ideolojik dayatmayla okunmuştur. Öyle ki, Kemal Tahir okunduğunda Osmanlı salt alt yapıdan ve üretim ilişkilerinden ibaret bir imparatorlukmuş izlenimi uyanmaktadır. Başka bir ifadeyle Osmanlı üst yapı kurumlarının hepsi, üretim ilişkileri karşısında o kadar edilgendir ki neredeyse toplumun inşasında hiçbir öneme sahip değildiler. Örneğin din gibi çok başat bir kurum neredeyse hiç dikkate değer bulunmaz. Birçok araştırmacı tarafından bir din devleti olarak tanımlanan Osmanlı'da dinin üretim ilişkileri karşısında yok derecesine indirgenmesi ideolojik kabullerin Kemal Tahir tarafından ne kadar içkinleştirildiğini gösterir. Dahası Kemal Tahir (1992c: 431) batılı araştırmacıları Osmanlı sistemini, temelde İslam görüşüne dayanıyor, yani temelde üst yapıya dayanıyor kabul ettiklerinden dolayı eleştirir. Ona göre Osmanlılığın gücü, Anadolu ve Rumeli'nin, dine değil, temeldeki ekonomik sisteme dayanır. Bu sistem, baş üretim aracı olan toprakta mülkiyeti -Batı anlamında mülkiyeti- kabul etmeyen Asya üretim tarzıdır.

Türkiye'deki sol anlayış (özellikle 1960'larda) Marks'ın evrimci bir anlayışla tasarladığı toplum tipolojilerinden hareketle Türk tarihini değerlendirmiş, sonuçta da Osmanlı'ya feodal olarak nitelendirmiştir (Kayalı, 2008:1091). Sosyalizme ve komünizme giden sürecin ilkel komünal, kölelik, feodalizm ve kapitalizm gibi aşamalardan evrilerek gerçekleşeceğini varsayan Marksçı anlayışı olduğu gibi Türk toplumuna uyarlayanlar, Osmanlı'nın feodal olduğu konusunda aceleci ve ısrarcı bir yargıda bulunmuşlardır. Bir anlamda kendilerini bu yargıda bulunmak zorunda hissedenler, böylelikle ideolojik doktrine zarar vermemiş olacaklardı. Marks'ın çözümlemesini evrensel kabul edenler, Türk toplum yapısının da bu evrimsel çizginin paralelinde bir gelişim çizgisi izlediği konusunda bir anlayışla kendilerini yükümlü kabul ettiler.

Kemal Tahir Türk solunun bu genel kabulünü paylaşmak konusunda biraz tereddütlü davranmış; Doğu ve Batı toplumlarının farklılığından yola çıkarak, Osmanlı'nın üretim ve mülkiyet ilişkilerinin Batılı toplumlardan tamamen farklı olduğunu, tarihsel ve coğrafi nedenlere

dayanarak göstermiştir. Zaten Kemal Tahir çalışmalarında ağırlıklı olarak Osmanlı'nın ne olduğunu değil, ne olmadığını ortaya koymuştur. Buna göre Osmanlı hiçbir zaman üretim biçimlerinin egemen olduğu bir toplum olmamıştır (Kaçmazoğlu, 2003:97-98). Kemal Tahir, biraz da dönemin sol çevrelerinin Osmanlı'yı feodal olarak betimlemesinden dolayı, Osmanlı'nın asla bir feodalizm olmadığı yargısı üzerinde diğerlerine nispetle daha yoğun durmuştur. Ona göre Osmanlı asla bir feodalite olmamıştır (Tahir, 1992c: 117): Çünkü feodalizmin temel vasıflarıyla, Osmanlı toplumsal yapısı arasında çok belirgin farklıklar vardır. Örneğin feodalitede devlet yoktur, özel mülkiyet ve sınıflar vardır. Buna karşın Osmanlı bunların aksi özelliklere sahiptir. Ancak bu farkı gösteren Kemal Tahir Marksizm'e sadakatinden olsa gerek, Osmanlı'yı analiz etmek için yine ideolojik verilere başvurmuş ve bu nedenle ATÜT kavramını gündemine taşımıştır. ATÜT Marks'ın feodal olmayan doğulu toplumları analiz etmek için geliştirdiği, kendi evrimci anlayışında feodalizmden daha aşağı bir seviyeye tekabül eden bir kavramdır. Ayrıca ATÜT kavramının Marks'ta yeterince berraklığa kavuşmadığını da ifade etmek gerekir. Esasında sınıflı bir topluma bile geçememiş ilkel bir toplum yapısının simgesi olan ATÜT, Marksist literatürde 'Asya despotizmi' üst yapısıyla küçültücü bir anlam taşır (Timur, 2002:216).

Kemal Tahir'in ATÜT vurgusu, Osmanlı'nın Batılı toplumlardan farklılığını belirginleştirmek açısından dikkate değerdir. Ancak Kemal Tahir ATÜT konusunda da sonuna kadar ısrarcı olmuş değildir. Bunun nedeni, ATÜT'ün de Osmanlı toplum yapısını analiz etmede yeterli veriyi ihtiva etmediğini tespit etmesidir. Sonraki çalışmalarında Doğu-Batı çatışması fikrine ulaşan Kemal Tahir; bu bağlamda bir yandan Doğu halklarının sözcülüğünü ve tarihsel öncülüğüne dikkat çekerken, öte yandan vurgusuyla, Osmanlı'nın Marksçı şablonla açıklanamayacağını keşfetmiş, Osmanlı'nın bütünüyle kendine özgü olduğu üzerine yoğunlaşmıştır (Sezer, 2003:28-29).

Kemal Tahir'in kerim devlet ekseninde geliştirdiği düşünceleri yoğun tartışmalara sebep olmuştur. Sol çevrelerde bu ve benzeri tezlerinden dolayı yoğun olarak eleştirilen Kemal Tahir ideolojik bir dışlanmayla karşılaşmıştır. Örneğin Murat Belge (1998:176) Türk tarihinin özgüllüğünü vurgulamakla Kemal Tahir'in doğru ve önemli bir başlangıç yaptığını, ancak bu özgüllük vurgusunun zamanla bir özgünlük gösterisine dönüştüğünü ifade ederek onu eleştirmiştir. Murat Belge'ye göre;"Bir Asya üretim tarzı modelinin, Kemal Tahir'in vardığı'kerim devlet'sonucunu işaret eden hiçbir özelliği yoktur. Üstelik, bu'kerim devlet' ideolojisi, zamanla,'bize özgü'diye tanımlanan her şeyin şovenizminin yapılmasıyla sonuçlandı. Burada Kemal Tahir'in bir yapının nesnel analizinde bir ahlak ideolojisine kaydığını görüyoruz. Bu noktaya gelince kadar başvurduğu, olduğunu iddia ettiği nesnel belirleyicilerin gerçekten var olduğunu varsaysak bile, bundan çıkacak sonuç 'bizim insanlarımızın iyiliği' ve'başka insanların kötülüğü'olmamalıydı. Çünkü sorun bu şekilde tepetaklak edilince, kaçınılmaz bir şekilde ulusallık eksenine kaydırılıyor ve bir şeyin bizim açımızdan 'ulusal' olması baş tacı edilmesine gerekçe yapılabiliyordu. Tarihi maddecilikten ödünç alınma terimlerle milliyetçilik yapılması, belki bazı sağcılarını sevindirir, ama ortaya çıkan şey ancak bir ucube olabilir."

Murat Belge'nin eleştirilerindeki haklı taraflar, onun Kemal Tahir'i düşünceleriyle'şovenizme sebep olduğu'ya da 'bir ahlak ideolojisine kaydığı' iddialarına ilişkin yeterince ikna edici delil sunduğu anlamına gelmiyor. Dahası Murat Belge'nin Kemal Tahir'in metinlerinden'bizim insanlarımız iyi'başka insanlar kötü'sonucunu nasıl çıkardığı da sorulmalıdır. Eğer Kemal Tahir'in Batı eleştirileri bu bağlamda okunuyorsa, en iyi ifadeyle metnin bağlamından kopartıldığı

söylenmelidir. Kaldı ki Kemal Tahir'in bizim insanımızın iyiliği konusundaki yargılarında çokça cömert olduğu konusunda da fazlaca delil olduğu kanaatinde değiliz. Aksine Kemal Tahir'in bu konudaki yargılarının mesafeli, hatta çoğunlukla negatif olduğunu söyleyebiliriz. Romanlarındaki -en azından bazı romanlarındaki- tipler analiz edilirse, bu konudaki hükmümüzün ne kadar doğru olduğu anlaşılır.

Kemal Tahir'e göre Osmanlı tipik bir doğu devletidir. Doğu tarihindeki büyük merkezi devletlerin ana özelliklerine sahiptir. Ana misyonu Doğu'yu Batı saldırganlığına karşı savunmaktır. Osmanlı'nın kendine özgün sosyoekonomik şartları vardır. Kismen ATÜT benzeri nitelikler gösterse de, son kertede Osmanlı Batılı anlamda sınıflı bir toplum değildir. Kamu çıkarı daima bireysel çıkarın önünde tutulduğundan Osmanlı'da sınıflar ortaya çıkmamış ya da sınıfların ortaya çıkması devletin geleceği açısından bilinçli olarak engellenmiştir. Osmanlı antifeodal olduğu için tabakalaşmaya; yani servet biriktirmeye de karşıdır. Dolayısıyla Osmanlı'da sınıf olmadığı için Batılı anlamda sınıf çatışması da yoktur. Osmanlı'da sınıflar olmadığı gibi insanlar arasında din, ırk, soy farkı da yoktur. Dolayısıyla toplumsal yapı herhangi bir sınıfın lehinde olabilecek şekilde değil, bütün toplumsal katmanları gözetten adalet esası üzerinde örgütlenmiştir. Kaldı ki Osmanlı'da derebeylik, asilzadelik, burjuva ve mülkiyet hakkı yoktur. Osmanlı merkezi yönetim anlayışıyla yönetilen bir memur devletidir. Devlet Osmanlı toplum yapısının en önemli unsurudur. Doğu toplumlarının çoğunda olduğu gibi Osmanlı'da da devlet merkezi ve bürokratiktir. Dolayısıyla doğuda devlet kutsaldır ve toplumdan önce gelir. Devlet kutsallığını tanrıya dayandırır. Devlet Tanrı'nın yeryüzündeki vekilidir. O yüzden devlet her şeyin üstündedir; her şey ona tabidir. Örneğin bu düzende toprak Tanrı'nındır. Padişah, Tanrı adına bu toprakları isteyenlere kiraya verir. Karşılığında devleti yürütecek artı değere hazine adına el koyar (Tahir, 1992c: 309).

Kemal Tahir'e göre Osmanlı merkeziyetçi yapıya zarar verecek özel mülkiyete ve servet birikimine karşıdır. Çünkü kişisel mülkiyetin küçük bir azınlık elinde toplanıp da kendi varlığını tehdit etmesini istemez. Onun için Osmanlı temel üretim aracı olan toprağın mülkiyetine el koymuştur. Toprakla birlikte madenler, ormanlar, tersaneler, silah yapımı, iç ve dış ticaretin dayandığı yol ve barınma sistemleri de devlete aittir (Tahir, 1992a: 98). Bunlar sürekli devlet kontrolü ve müdahalesi altındadır. Devlet kendisine ait olan toprakları, işletilmek üzere halkına kiraya verir. Halk ekip biçtiği sürece, kendisine ait olmayan bu toprağı kullanma hakkına sahiptir. Devletle halk arasındaki ilişkiler adalet esası üzerinden yürüdüğünden, toprağın işletilmesi hususundaki hakları halka garanti eden tek şey, adalet ilkesidir. Adalet esası üzerinde var olan devlet Osmanlı da her şeyin üstünde bir değerdedir. Çünkü toplumun istikrarı ve sürekliliği devletin istikrarı ve sürekliliğine bağlanmıştır.

Devleti toplumun var olma şartı olarak belirleyen Kemal Tahir (1992c: 318), Osmanlı devletini, tıpkı doğulu öteki devletler gibi, merkezi, bürokratik ve despot olarak tanımlar. Kemal Tahir (1992c: 324) devletin temel vazifelerini ise şu şekilde belirlemiştir: "Savunma (dış talan), Maliye (dış ve iç talan), Nafia, üretim güçlerini, başta sulama sistemi üzere, devletin kurup işler halde tutması. Bunu başarmak yani, kendi varoluşuyla şartlanan, toplumun yaşabilmesi, varoluş için merkezi bürokrat devlet, ister istemez despotik olmak, halkları angaryaya sürmek zorunluluğu duymuş, vergi olarak da ancak mülkiyeti kendinde bulunan toprak ürünlerinden belli bir yüzdeyle aynı vergi almayı düşünebilmiştir."

Kemal Tahir'in Osmanlı'nın kendine özgülüğüne vurguda bulunması Marksist ideolojik doktrini tamamen terk ettiği, kültüralist bir anlayışa kaydığı anlamında değildir. Kemal Tahir'in yaptığı Osmanlı'yı en doğru biçimde anlamaktır. Kemal Tahir'in Marksist doktrini terk etmediğine ilişkin en sağlam kanıt; her ne kadar Osmanlı'yı başka toplumlarla kıyaslanmayacak nevi şahsına bir imparatorluk yargısına ulaşmış olsa da, Osmanlı tahlillerinin hepsi üretim ilişkileri ekseninde olmayı sürdürmüştür. Kemal Tahir'in Türk toplumu analizlerinde ideolojik bakışı hiç yitirmediğine ilişkin en önemli kanıtlardan birini satır aralarına dikkat ederek tespit edebiliriz. Şöyle ki; Kemal Tahir Osmanlı'da özel mülkiyetin olmamasını ve yine Osmanlı'nın sınıflı bir yapı arz etmemesini, sosyalizme evrilme sürecinde Türk toplumuna daha iyi bir arka plan sunduğu kanaatinde. Ona göre "Anadolu Türk toplumunun ekonomik temelindeki mülkiyet anlayışı özelliği onu her bakımdan sosyalizme zorlar" (Tahir, 1992c: 141). Üstelik sosyalizme evrimle sürecinde sadece Türk toplumunun toplumsal yatkinliğinden bahsetmez. Kemal Tahir'e (1992a: 66) göre Asya tipi toplumlar kapitalizmden daha çok sosyalizme yatkındırlar. Nitekim kurtuluşları da bilimsel sosyalizmedir.

Kemal Tahir sadece Osmanlı dönemi analizlerinde değil. Cumhuriyet dönemi analizlerinde de bu ideolojik duyarlılığı korumuştur. Örneğin sınıf analizlerinde (ya da burjuvazi yaratılma çabalarında) bu eleştirel duyarlılık hep belirgindir. Kemal Tahir'e göre Osmanlı sınıflı ve feodal üretim ilişkilerini yaşamadığı gibi burjuva üretim ilişkilerini de yaşamamıştır. Burjuva üretim ilişkilerini yaşayamayan sadece Osmanlı da değildir. Kemal Tahir'e (1992a: 38) göre Osmanlı nasıl feodal olamamışsa Cumhuriyet de burjuva olamamıştır. Dolayısıyla burjuva olamayan bir topluma, Batı'nın burjuva toplumları için düşünülmüş kurumlarını kalıp olarak alıp taklit etmek hatadır. Dolayısıyla batılılaşmayı devlet desteğiyle burjuva yaratma çabasından ibaret saymak çok yanlıştır. Osmanlı'nın biricik üretim şekli, gerek dışta, gerek içte talan/vergidir. Zenginliğin belli ellerde toplanması, tabakalaşma, sermaye birikimi kesin olarak önlenmiştir. Osmanlı'nın doğuşundaki kolaylık ve zorluk, feodalitenin olmamasından geldiği gibi, çöküşünü tamamladığı 1919'a kadar da yaşamındaki kolaylık ve zorluk, burjuva sınıfını meydana getirememesindedir. Kemal Tahir'e göre, 1300'lerde derebeyliğini yaşamamış bir toplum 1839'da da burjuvaziye benimsememiştir (Kaçmazoğlu, 2003: 101-102).

Batılılaşma çabalarında da aynı ideolojik duyarlılığın işletildiğini söylemek mümkündür. Onun içindir ki Kemal Tahir Cumhuriyet dönemi eleştirilerinde döneminin solcu entelektüellerine göre çok daha ataktır. Cumhuriyet dönemi eleştirilerinin ideolojik arka planına ilişkin yukarıda ifade ettiklerimizin yanı sıra, Kemal Tahir Cumhuriyet dönemini, iktidar tezahürleri açısından da eleştirir. İktidar bahsini açmışken, Kemal Tahir'deki iktidar algısına ilişkin bazı tespitlerde bulunmak yararlı olacaktır. Kemal Tahir'deki iktidar vurgusunun homojen bir göndermeye sahip olmadığını peşinen belirtmek gerekmektedir, iktidarı en somut tezahürü olan devlet bağlamında irdeleyen Kemal Tahir, iktidarı olumlu ve olumsuz içerikleriyle irdelemekten yanadır. İktidarın olumlu tezahürünü toplumun istikrarını ve sürekliliğini temin eden hakim, koruyucu, savunucu, bütünleştirici, halkın yararına olan devletle örnekler. Osmanlı Devleti'ni çoğu zaman bu bağlamda olumlar. Murat Belge (1998:176-177) Kemal Tahir'deki bu olumlanmış ve yüceltilmiş devlet imgesinin onun Türk toplumunun özgüllüğü vurgusunun bir sonucu olduğunu iddia ediyor. Murat Belge bu tespiti Kemal Tahir'in ideolojik konumlanışıyla ilgili bir sorgulamaya dönüştürüyor ve dünya görüşünde devlete 'iyilikperver özne' olarak yer veren

Kemal Tahir'in solculuğunun, ancak sosyal demokraside mümkün olduğunu belirtiyor.

Kemal Tahir'deki (1992a: 48) olumlu iktidar imgesinin başka bir kullanımı daha vardır. O da mevcut iktidarla ilgili olan değil, olacak olan iktidarla ilgili bir imgedir. Burada bilimsel sosyalizmle beslenmiş, inanç sahibi, iç ve dış sömürülere karşı çıkan, gerçekten halkçı ve ilerici ara zümrelerin iktidara gelme süreçleri vurgulanır. Dahası iktidarı bir şekilde elde edecek olan bu ara zümrelerin iktidarlarını muhafaza etme dinamikleri ve mücadeleleri anlatılır. Ancak Kemal Tahir sosyalistlerin iktidar süreçlerini, tarihsel ve toplumsal gerçekle irtibatlı olma kaydına bağlar. Yoksa bazı Türk sosyalistlerinin yaptığı gibi gerçeklerden uzak bir iktidar talebini yanlış ve ütöpik bulur. Kemal Tahir'e (1992c: 510) göre mutlu azınlığın yararına değil, yoksul kitlelerin yararına olacak olan sosyalizm de, bütün öteki rejimler gibi, devlet tarafından yukarıdan aşağıya, toplumu (halkı) zorlayarak, halka rağmen gelecektir. Ona göre nüfus artışı, haksızlık ve üretimin ilkilliği bunu zorunlu kılmaktadır. Hiçbir gücün katiyen önleyemeyeceği sosyalist iktidar, doğru devlet bünyesine zarar vermeyecek, aksine devletin gücünü artıracaktır.

Kemal Tahir olumsuz karakteriyle iktidarı; yine devletin despot, buyurgan, biçimlendirici, özgürlüklere imkan tanımayan yanıyla tanımlar. Bu konuda hem Osmanlı Devleti'nden ve hem de Cumhuriyet Türkiye'sinden hareketle bazı değerlendirmelerde bulunur. Örneğin Türk toplumunda iktidar tezahürlerinin genel karakterine ilişkin şu tespitleri önemlidir: "Bizde iktidarlar sürekli olarak her çağda, bazı satılmışların suçsuz halkı aldattıklarını ileri sürerler de halkı -hele satılmışlar tarafından- aldatılmaz hale getirmenin baş ödevlerinden olduğunu neden hiç akıllarına getirmezler, asıl suçun bu akla getirmemek olduğunu hiç düşünmezler. Kaldı ki böyle bağırın heriflerin, halkı uyaracak gerçekleri saklamakta, halkı aldatanlarla yarışa girdikleri de bir gerçektir. Çünkü bu madrabazların iktidar umudu vardır. İktidarı ele geçirirlerse yapacakları şey, güçleri yettiğinde halkı aldatmaktır" (Tahir, 1992a: 44-45).

Kemal Tahir'in iktidarın olumsuz karakterine ilişkin eleştirilerine Cumhuriyet dönemi iktidar tezahürlerine getirdiği eleştiriler örnek gösterilebilir. Özellikle Kemalizm eleştirileri dikkate değerdir. Kemalizm! apaçık bir gericilik (Tahir, 1992d: 276) olarak değerlendiren Kemal Tahir'in (1992d: 124-125,140) Cumhuriyet dönemi eleştirilerinde Atatürk'le ilgili olanları da ilgi çekicidir. 1930'larda bir Atatürk hayranı olan Kemal Tahir'in (Timur, 2002:205) Atatürk'ü 'halka rağmen ve halka karşı' bir lider olarak tanımlaması Cumhuriyet dönemi siyasi gelişmeleri nasıl okuduğuna dair bir işarettir. Bu eleştirel okumalar batılılaşmanın kendisini, inkılapları, devlet eliyle zengin sınıfı yaratma gayretini, baskıcı siyasi pratikleri, Takriri Sükun'u, İstiklal mahkemelerini v.s. kapsıyor. Ayrıca Kemal Tahir'in dönemle ilgili değerlendirmelerinde Atatürk'e karşı İsmet İnönü'yü daha olumlayan tavrı ilginçtir. İsmet İnönü'yü 'halka rağmen' ama 'halktan yana' bir siyasi olarak değerlendirmesi, ezberi bozmaya dönük bir tarih okumasıdır. Kemal Tahir'e (1992d: 164) göre Mus- I tafa Kemal bizim toplumumuzun özelliklerini taşıyan bir ihtilalci, İsmet Paşa ise tarihteki en büyük devlet adamlarımızdan biridir.

Söz konusu iktidar eleştirilerini hem teorik metinlerinde hem de romanlarında açık eden Kemal Tahir, bu eleştirilerinin en iyi metinlerinden birini (1995) romanıyla vermiştir, iktidarın, dev- j letin ideolojik aygıtlarından biri olan okulun (Althusser, 2002) yeni tip insanı yaratmada kullanılmasını anlatır. Bu yeni tip, toplumun bütün katmanlarını temsil etmelidir. Yani her toplumsal katmandan; özellikle de köylülerden vatandaşları ihtiva etmeli ve bu insanlar yeni devletin batılılaşma ideolojisine ve ideallerine inandırılmalıdırlar. Çünkü onlar yeni devletin

rüyasını gerçekleştirecek olanlardır. Romandan bazı alıntılar enstitülerin ideolojik dönüşümdeki rolünü vurgulamak için iyi birer örnek olacaktır:

(s. 24) Kuşkusuz köy enstitülerinin amaçlarından en başta geleni, yeni devletin değerlerine sınıksız bağlı insanlar yetiştirmektir; bu hedef romanda fazlasıyla idealize edilmiştir. Yetiştirilecek gençler, yeni devleti kuran liderin vasıflarıyla hayal edilmiştir. Aşağıdaki paragrafta da benzer amaçlar dile getirilmiştir. Enstitülerin amacı köyde devletin sadık ve uyumlu vatandaşlarını yetiştirmektir. Yeni devlete, onun kurucu ideolojisine inanmış köylüler yetiştirilmelidir. Onlar rejimin inanmış müdafileri olmalıdırlar. Öyle ki gerekirse canları pahasına devlete, ideolojisine, hükümetine, hatta partisine sahip çıkmalı, rejim düşmanlarıyla mücadeleyi göze almalıdır:

(s. 25). Köylüyü eğiterek kalkınmayı köyden başlatmak Cumhuriyetin icadı değildir. Zira Türk modernleşmesinde öteden beri; II. Meşrutiyet'ten bu yana, köyü merkeze alan, modernleşmeyi ve kalkınmayı köyün kalkındırılmasına ve köylünün modernleştirilmesine bağlayan çabalar hep var olmuştur (Karakaş, 2003:226). Cumhuriyet döneminde köy enstitüleriyle yapılmak istenen de bundan ibarettir. Köy enstitüleriyle köylü çocuklarından, köye her anlamda hizmet edecek öğretmenler yetiştirilmesi amaçlarıdır.

Kemal Tahir'in Köy Enstitüleri konusunda eleştirel bir tavrı herkesin malumudur. O enstitüleri 'Batılılaşma sürecinde ortaya konulmuş hazır reçetelere bağlı bir çözüm önerisi' (Karakaş, 2003: 239) ve Türk köyünü 1945'lerdeki durumundan çok daha eskilere, tarihin karanlıklarına götürme (Tahir, 1992d: 160) çabası olarak değerlendirmiştir. Bilindiği gibi Kemal Tahir toplumsal sorunların çözümü konusunda toplumsal yapıya uymayan hazır reçetelere karşı olmak gibi genel bir tavra sahip olmuştur. Köy enstitüleri meselesin de bu minvalde değerlendirmiş, bu nedenle eleştirel bir tutum sergilemiştir.

Kemal Tahir'in bu meseledeki eleştirel tutumunun birinci sebebi, toplumsal dönüşümün aygıtı olarak DiA'ların öncelikli tercih olmasıdır. Yani Kemal Tahir'e göre sorun sosyoekonomik karakterdeyken bunu sadece eğitime indirgemek ve çözüm yollarını sadece eğitimde aramak doğru değildir. Toplumsal sorunlara çözüm aranıyorsa, öncelikle alt yapıdan başlamak gerekir. Çünkü "köklü bir ekonomik ve toplumsal devrim yapılmadan, yani üretim ilişkileri değişikliğe uğratılmadan, bu tür bir devrimi, gerçekleştiği toplulukların kültürüne ve ideolojik yapılarını tepeden inme uygulamaya çalışmak, hem tarih bilincini kösteklemek, hem de yararsız bir taklitçiliğe düşmektir" (Hilav, 1993:101). İkinci sebep ise DiA'ların yanlış bir zihniyetle yürürlüğe konulmasıdır. Kemal Tahir bu yanlış zihniyeti ifade ederken Köy Enstitülerinin eğitim anlayışının çocuklara doğayla mücadeleyi öğretme esasına dayanmasını gösterir. Oysa Kemal Tahir'e göre Köy Enstitüleri doğayla mücadeleyi öğretirken daha esaslı bir hedefi; insanla mücadeleyi gözden kaçırmışlardır:

(s. 21).Bu anlayış romanın sonlarına doğru tekrar gündeme getirilerek eleştirilir. Enstitülerle ilgili dedikodular yaygınlaşmış kapatılması söz konusu edilmektedir. Doğayla mücadeleyi çocuklara öğreten enstitüler kendi gelecekleri tehlikeye girdiğinde kendini koruma azminde değildir. Çünkü çocuklar böyle yetiştirilmemiştir. Müdür Halim ile Müfettiş Şefik arasındaki diyalog şöyledir: (s. 37-380)

Okul müdürü Halim Bey ile Bakanlık Müfettişi Şefik Bey arasındaki şu tartışma, Kemal Tahir'in meseleye bakışını göstermek için iyi bir örnektir: Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Kemal Tahir'in

enstitülere itirazının temel noktalarından biri, enstitülerin toplumsal dönüşümü üst yapıdan başlatan anlayışın bir ürünü olmalarıydı. Oysa Kemal Tahir'e göre değişimin esas dinamiği ekonomiktir. Sosyoekonomik temelde başlatılmayan ve yürütülmeyen her çaba boşunadır.

Tartışmanın devamında şu diyaloglar var: (s. 150-151) Rejimşor ifadesi çağrışımları açısından dikkate değerdir; tıpkı silahşor gibi. Dolayısıyla Kemal Tahir enstitülerin yüklendiği misyonu bu çağrışımlarla ne kadar tehlikeli bulduğunu ifade etmiş olmaktadır. Ona göre rejim, bir anlamda fedailerini yetiştirmek derdindedir.

Kısacası Kemal Tahir iktidar bahsini kendi ideolojik referanslarıyla Türk toplumu özelinde irdelemiş bir yazardır. Kemal Tahir'in Türk tarihi içerisinde homojen bir iktidar algısına yaslanıp çözümlemede bulunmadığını ifade etmiştik. Olumlu ve olumsuz nitelikleriyle iktidarı analiz ettiğine bazı örnekler verdik. İktidar bahsi de, ele aldığı diğer bir çok mesele gibi, Türk toplumu gerçeğine endekslidir. Kemal Tahir'in esas kaygısı burada da kendini açık etmiştir.

Sonuç olarak; Kemal Tahir, özellikle yaşadığı dönem itibarıyla Türk düşüncesinin en kayda değer aydınların biridir. Türk tarihi ve toplumuyla ilgili düşüncelerinde ve çözümlemelerinde bir öncü olduğu muhakkaktır. Öncü rolünü salt Türk tarihi ve toplumu konusunda yaptığı özgüllük vurgusuna borçlu değildir; aynı zamanda Batılı bir ideoloji olan sosyalizme bağlılığına rağmen bu özgüllük vurgusunu yapmasına borçludur. Kemal Tahir bir sosyalist olarak başladığı ideolojik serüvenini yerli bir sosyalist olarak sürdürmüş ve tamamlamıştır. Başlangıçta sosyalizmin hazır verilerini olduğu gibi alıp Türk toplumunu ve tarihini analiz etmekte kullanan Kemal Tahir, zaman içerisinde bu hazır ideolojik verilerin kendine özgü nitelikleri olan Türk toplumu ve tarihini anlamada yeterli olmadığı sonucuna varmıştır. Kemal Tahir, özgüllük vurgusu nedeniyle, sol çevrelerden dışlanmaya çalışılmış; gibi birtakım yakıştırmalarla itham edilmiştir. Kanaatimizce, bunlar haksız ithamlardır. Zira bizce Kemal Tahir yaşamı boyunca ideolojik referanslarına sadık kalmış bir aydındır.

Kaynakça
ABACI, Tahir (2003), "Kemal Tahir" İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
ALTHUSSER, Louis (2002), çev. Y. Alp - M. Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları.
BELGE, Murat (1998), İstanbul: İletişim Yayınları.
BERKSOY, Naci Çelik (2003), "Kemal Tahir için Biyografi Çalışması", Yay. Haz. Ertan Eğribel- Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
EĞRİBEL, Ertan (2003), "Kemal Tahir ve Sosyalizm", Yay. Haz. Ertan Eğribel - Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
GİDDENS, Anthony (2002), çev. Müge Sözen, SabirYücesoy, İstanbul: Metis Yayınları.
HEYWOOD, Andrew (2009), çev. A. Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Ankara: Adres Yayınları.
HİLAV, Selahattin (1993), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
KARAKAŞ, Mehmet (2003), "Bozkırdaki Çekirdek: Köy Enstitüleri Tartışmalarına

Farklı Bir Bakış", Yay. Haz.

Ertan Eğribel - Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

KARPAT, Kemal (2009), çev. Onur Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları.

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (2003), "Kemal Tahir ve Osmanlı") Yay. Haz. Ertan Eğribel - Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

KAYALI, Kurtuluş (2003), "Kemal Tahir'de Köy ve Köycülük", Yay. Haz. Ertan Eğribel - Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

KAYALI, Kurtuluş (2008), "ATÜT Tartışmalarının Hafife Alınmasının Nedenleri ve Bu Tartışmaların Atlanan Ruhunu", 2. Baskı, Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları.

KAYALI, Kurtuluş (2008), "ATÜT Tartışmalarının Hafife Alınmasının Nedenleri ve Bu Tartışmaların Atlanan Ruhunu", 2. Baskı, Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları.

MORAN, Berna (1990), İstanbul: İletişim Yayınları.

ORÇAN, Mustafa (2003), "Kemal Tahir'in Türk Düşünce Hayatında Bir'Mihenk'Olarak Yerli Doktrin Anlayışı", Yay. Haz. Ertan Eğribel- Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

ÖZCAN, Ufuk (2003), "Kemal Tahir'in Soruları ve Sorgulama Biçimi Üzerine", Yay. Haz. Ertan Eğribel - Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

SEZER, Baykan (2003), "Kemal Tahir Üzerine-İki Televizyon Konuşması", Yay. Haz. Ertan Eğribel - Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

TAHİR, Kemal (1992a), Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal (1992b), Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal (1992c), Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal (1992d), Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal (1995), 4. Basım, İstanbul: Tekin Yayınevi.

TİMUR, Taner (2002), 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

VİNCENT, Andrevv (2006), çev. Arzu Tüfekçi, İstanbul: Paradigma Yayınları.

KEMAL TAHİR İLE TARIK BUĞRANIN ROMANLARINDA YAKIN TARİHE BAKIŞ

Hüseyin Tuncer

Kemal Tahir, Türk tarihine ve yakın dönemin siyasî hayatına bakış tarzıyla dikkatleri üzerinde toplayan bir yazardır. Marksist ve Osmanlı hayranı olarak bilinir. Bu yüzden Osmanlı'nın kuruluş sürecinden, Serbest Fıkra'ya kadar -hatta Bozkırdaki Çekirdek de dikkate alınırsa, Köy Enstitülerinin kuruluşuna kadar- yazmış olduğu nehir romanlarıyla tartışılmaktadır.

Tarık Buğra da aynı şekilde, tarihi konu edinen romanlarında, Kemal Tahir'le aynı dönemleri işlemeleri bakımından, kendisinden söz ettirmektedir. Tarık Buğra'nın, Kemal Tahir'in Devlet Ana'sına karşılık Osmercik ı, Yorgun Savaşçı/'sına karşılık Küçük Ağa'y\ ve Firavun imanı'nı yazdığı görülmektedir. Sosyal ve siyasal hayata yönelik olarak, Kemal Tahir'in Yol Ayrımı'na karşılık Yağmur Beklerken'i yazmıştır. Demokrat Parti dönemi ile sonrasını Siyah Kehribar, Dönemeçte ve Gençliğim Eyvah romanlarında anlatır. Bütün bunları ifade ederken, Tarık Buğra'nın sağda yer alan milliyetçi, muhafazakâr bir yazar olduğunu, halkın nabzını bu bağlamda tutmaya çalıştığını belirtmek yerinde olur. Nitekim onun eserlerinde, Türkislam sentezi dikkat çeker. Bu yüzden, Kemal Tahir'le yakın tarihimize bakış tarzları farklılıklar gösterir. Bu farklılıkları, her iki yazarın eserleri üzerinde somut bir biçimde göstermeye çalışacağız.

Kemal Tahir (1910-1973) ile Tarık Buğra (1918-1994) arasında yaşadıkları dönem itibarıyla ortak bir bağ kurmak da mümkündür. Kemal Tahir'den sekiz yaş küçük olan Tarık Buğra, daha uzun bir ömür sürmüş, bu avantajını yakın tarihimize hasretmiştir. Kemal Tahir Bozkırdaki Çekirdek romanıyla günümüze yaklaşırken, Tarık Buğra 1980'li yılları da yaşamış olması bakımından, Gençliğim Eyvah'ı yazma imkânı bulmuştur. Tarık Buğra, romanlarında büyük ölçüde, siyasal ve toplumsal olayları sergilemeye çalışır. Kemal Tahir, yazmayı planladığı romanla ilgili -tarih, toplum, sanat ve edebiyat üzerine- notlarına bağlı kalır ve bu malzemeyi romanlarında kullanır.

Kemal Tahir'in romanları Osmanlı'dan ismet İnönü dönemine kadar geniş yelpazede yazılmıştır. Devlet Ana, Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrini (1290-1299); Bir Mülkiyet Kalesi, Abdülhamî devrini, son yıllarını ve Kurtuluş Savaşı'nın başladığı dönemi; Yorgun Savaşçı, Kurtuluş Savaşı çerçevesinde Millî Mücadele ve İttihatçılar; Esir Şehrin İnsanları ve Esir Şehrin Mahpusu Mütareke yıllarını ve İstanbul'u; Yol Ayrımı, Cumhuriyet devrinin siyasal olaylarını ve Serbest Fırka'yı; Kurt Kanunu, İzmir Suikastını ve İttihatçılar; Bozkırdaki Çekirdek ise CHP ve ismet İnönü dönemindeki köy gerçeğini anlatır. Biz yazımızda, yukarıda adlarını andığımız romanlar üzerinde duracağız. Yazımızın başlığıyla sınırlı kalmaya özen göstereceğiz; ancak söz konusu tarih olunca, bütünlüğü ve aradaki bağlantıyı dikkate alarak, kısaca Osmanlı dönemine değinmenin de yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

Devlet Ana\ Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecini konu edinir; 1290-1299 yılları arasında Söğüt-

1. Kemal Tahir, Devlet Ana, Bilgi Yayınevi, C.1, Ank., 1973,373 s.; C.2, Ank., 1973,381-775 s. Birinci cilt, Birinci Bölüm/Kanlı Vuruş {s.7-103), İkinci Bölüm/ Uyandırılan Işık (s.l 10- 242), Üçüncü Bölüm/ Dost Çelmesi (s.243- 373). İkinci cilt, Birinci Bölüm/ Fal (s.379- 486), İkinci Bölüm /Derin Geçit (s.487- 621), Üçüncü Bölüm/ Kerimcan'ın Yolu (s.623- 775).

almak için amcası Dünder Alp ve Bizans tekfurlarına karşı verdiği mücadele, Orhan Bey'in yetişmesi vb. Kemal Tahir, bu öz etrafında, esasen 600 yıl sürecek olan Osmanlı egemenliğinin Anadolu topraklarındaki temel felsefesini, devlet anlayışını anlatmaya çalışır.

Murat Belge, Devlet Ana'nın roman türünün gerektirdiği kurallara uymadığını söyler.

"Uymamasının nedeni belli bir çağ üzerinde bilgi vermek için, romana özgü olmayan yöntemlere başvurması"2 dır.

Murat Belge, Kemal Tahir'in romanda Türklerin dünya görüşlerini ve olaylar karşısındaki davranışlarını ortaya koymayı bir eksiklik olarak görür. Görüş ve davranışların verilmeyip, boyuna düzeni anlatmasını eleştirir. Özlem Fedai ise Kemal Tahir'in Devlet Ano'da sürekli devlet düzeni ve toplum yapısı hakkında uzun bilgiler vermesini birkaç nedene bağlar:

"Osmanlı'nın 1290'lı yıllarda, yani henüz kuruluş aşamasındayken, toplumsal yapının ne kadar sağlam temellere oturduğunu göstererek, gurur duyulması gereken bir devlet teşkilâtının olduğunu gözler önüne sermek; bir başka sebep, Osmanlı'nın bir Doğu toplumu olarak daha o yıllarda ahlâkî değerler ve toplumsal kurallarının işleyişi bakımlarından Batı toplumundan ne kadar üstün olduğunu ispatlamaktır."3

Kemal Tahir, "Ben, romanımda herhangi bir tarih dönemini anlatmıyorum; bir toplumun o çağdan bu çağa yansıyan dinamiğini belirtmeye çalışıyorum"4 der. Elindeki bilgi ve belgeleri tarihî atmosfere bağlı olarak değerlendirir; romanın figürlerini, duygu ve düşünceleriyle bu öz etrafında işlemeye çalışır.

Osmancık5 romanının konusu, Osman Gazi'nin devlet adamlığı, hayatı ve çalışmalarıdır. Romanda; Osman'ın Osmancık, Kara Osman adıyla anıldığı devreler üzerinde durulur. Osmancık'ın Şeyh Edebali'den aldığı öğütlerle devlet adamlığı bilincine ulaşması, Osman Bey olması ve nihayet bir devletin kurucusu olarak, Osman Gazi Han kimliğiyle tarih sahnesinde yer alışı hikâye edilir. Tarık Buğra, bu romanında, tarihin en uzun ömürlü ve uygar devletin kuruluş dönemini anlatırken, aşiretten devlete geçiş sürecindeki felsefesini vermeye çalışır. Osmancık'taki hareket noktası, "cihan devletini kuran irâde, şuûr ve karakterdir. Osmanlı'yı yaratan karakterin oluşumunda Şeyh Edeb Ali'nin rolü üzerinde durulur. Uzak hedeflere varış, aşiretten devlete geçiş ve cihana hâkim oluş sürecinde, Şeyh Edeb Ali'nin engin tecrübesi rehber olacaktır.

Tarık Buğra, bakış açısı itibarıyla Kemal Tahir'in Devlet Ano'sundan farklı özellikler gösterir. Romanda Osmanlı Devleti'nin sadece kılıç üstünlüğüne dayandığı inancını taşıyanlara karşı, bu devletin teknik, ilim, sanat ve sosyal yapı bakımından üstünlüğünü vurgulamaya çalışır. Osmanlı'yı ayakta tutan erdemlerin ve değer sistemlerinin başında adalet fikrinin geldiği belirtilir. Yazar, bu romanda, Küçük Ağa'da da göreceğimiz üzere, kahramanlık duygusu ile din

duygusunu birleştirir. Şahısları canlandırırken, devrin örf ve âdetlerine, kültür ve inançlarına geniş ölçüde yer verir. İslamiyet'e içten bağlı olan Türk milletinin, ahlaken sağlam bir yapıda olduğunu sergiler. Osmanlı geleneğinde, aile içi ilişkilerde sevgi, saygı ve bağlılık duygularını öne çıkarır. Evlilik ve aile hayatı sağlam bir özellik gösterir. Tarık Buğra, romanında bu ayrıntıları ihmal etmez. Tarihî olayları gerektiği zaman özet

2. Murat Belge, Edebiyat Üstüne Yazılar, YKY., İst., 1994, s.163.

3. Özlem Fedai (Durmaz), Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih ve Toplum, DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998, s. 206.

4. İsmet Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, İst., 1980, s.100-101.

5. Tarık Buğra, Osmanlık, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1983, 436 s., Eser, altı bölümden oluşmaktadır: I. Bölüm (s. 5-136), II. Bölüm (s.137- 212), III. Bölüm (s. 213- 333), IV. Bölüm (s. 334- 379), V. Bölüm (s. 380- 429), VI. Bölüm (s. 430- 436). Bu bölümlerin kendi içinde alt başlıkları yer alır.

leme tekniğini kullanarak verir. Asıl üzerinde durduğu, Osmanlı'yı ayakta tutan değerleri/erdemleri dile getirmiş ve yaşatmış olmasıdır. Bu yüzden, Osmanlı'nın kuruluş sürecini anlatan Devlet Ana ile Sepetçioğlu'nun Konak ve Çatı romanları kadar ilgi görür.

Bir Mülkiyet Kalesi⁶, yazarın otobiyografik özelliği taşıyan, fakat geri planda tarihî bir döneme yer veren bir eserdir: Abdülhamid, Jön Türkler, 31 Mart Vakası, Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı İzmir'in İşgali, Kuvayı Milliye, düzenli ordu ve Mustafa Kemal önderliğinde kazanılan zaferler vb.

Kemal Tahir, bu romanında babası Mahir Efendi'nin hayatını anlatır. Romanda mülkiyet ve kale, bir sığınma ve güven ifade eder. Bir Mülkiyet Kalesi, mülkiyet ve mahlül kavramları üzerinden, Kemal Tahir'in Osmanlı devlet teşkilatı, mülkiyet ilişkileri, toplum ve toprak düzenine olan hayranlığını yansıtır.

"Yazara göre, Osmanlı Devleti; güçlü merkezî sistemi, padişahının otoritesi, ordusu, toprak düzeni ve mülkiyet ilişkileriyle bir kale gibidir. Yazar, bir yandan bu kaleyi ve içindeki toplum düzenini anlatırken; bir yandan da son zamanlarda siyasî otoritenin sarsılmasına, mülkiyet hakkının devlette olduğu, özel mülkiyetin bulunmadığı Osmanlı toplumunda geleneksel yapının bozulmaya başlamasına karşı duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir."⁷

Romanda Abdülhamid'e karşı duyulan hayranlık dikkat çeker. Jön Türkleri Osmanlı Devlet yapısının çöküşüne sebep olarak görür ve onlara karşı tavrı olumsuzdur. İttihatçıları, ülkeyi I. Dünya Savaşı'na soktukları için eleştirir; Enver Paşa'ya da kızar. Tarihçi bakış açısıyla Kurtuluş Savaşı'nı ayrıntılı bir şekilde anlatmaya koyulur.

Yorgun Savaşçı⁶ da, Kemal Tahir, Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlattığı Kuvayı Millîye hareketini ve bu harekete katılan İttihatçı Kadro'yu bütün boyutlarıyla tarihî gerçeklerle örtüşür şekilde anlatır. Yorgun Savaşçı, 1919-1920 yıllarında İstanbul'daki örgütlenmeyi, Anadolu'daki direnişi ve Kuvayı Millîye'nin ilk günlerini konu edinir. Balıkesir, Akhisar, İzmir bölgesindeki gelişmeleri dikkatlere sunar. Romanın ana figürü Cemil (Cehennem Topçu) Filistin cephesinde bulunur. Neriman teyzesinin kızıdır, bir süre sonra evlenirler. Çerkez Reşit Bey, Ethem Bey romandaki diğer tali kişilerdir.

Roman üç bölümden oluşur: Von Kres Paşa'nın Dürbünü, Karanlığın Dibinde, Dönemeç. İlk bölümde Cemil'e Alman Subayı Von Kres Paşa'nın hediye ettiği dürbün konu edilir. Bölümün sonunda, Cemil Neriman ile evlenir. İkinci bölümde, Cemil'in Bandırma'ya gelişi, oradan İzmir'e geçişi ve oradaki olaylar anlatılır. İzmir'in işgalinin yarattığı şaşkınlık yaşanır. Bekir Sami Bey, 23 Mayıs 1919'da Balıkesir'e gider, oradan Akhisar'a geçer. Akhisar Yunan işgaline uğramıştır. Teğmen Faruk'un Akhisar'ı kurtarması beklenir. Üçüncü bölümde, Cemil Akhisar'a girer, Akhisar alınmış, Ethem Bey onu bekler.

Birinci bölümde, Millî Mücadele öncesi olayları tartışılır. Kemal Tahir'in düşünceleri Dr. Münür ağzından anlatılır; merkez yansıtıcı olarak kullanılır. Yazar, bu dönemi anlatırken, tarihî bilgileri aktarmaya özen gösterir, romancılığı geri planda kalır. Yorgun Savaşçı'yı yazmayı tasarlayan yazar, notlarını bu kitabında kullanma çabası gösterdiği için, roman adına okunacak sayfaların çok az olduğu görülür. Dr. Reşit'in intiharı, Patriyot Ömer'in kaçırılması Cehennem Yüzbaşı Cemil'in evinin basılması sahnelerinde bile romancılığını pek gösterdiği söylenemez, ikinci bölümde, savaş yalın

6. Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, Tekin Yayınevi, İst., 1982,518.S. Roman on iki bölümden oluşur: 1.Sarayı Hümayunda, 2. Bir Köylü Çocuğu, 3. Bir Abaza Kızı, 4. Kagir Ev, 5. Mal Hırsı, 6. Evdeki Pazarlık, 7. Seferberlik,

8. Anadolu, 9. Bozgun, 10. Mütareke, 11. Kuvâyı Millîye, 12. Bir Mülkiyet Kalesi.

7. Özlem Fedai (Durmaz), Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih ve Toplum, s. 220.

8. Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976,565 s.

lığının halkın üzerine sindiğini, herkesin geçim derdine düştüğünü ve yaşam mücadelesi vermekle meşgul olduğunu; bu yüzden savaşa karşı ilgisiz kaldıklarını görürüz. Bu bölümde, ittihatçılara karşı gösterilen düşmanlık üzerinde durulur. Yunan korkusunu silmeye çalışma çabası öne çıkar. Çerkez Ethem, Akhisarlıları dize getirir. Kavat Gavur Efe idam edilir. Son bölümdeki olaylar, Yüzbaşı Cemil'in 21 Mart 1920'de Bursa'ya gelişiyle başlar. Düzenli ordu kurulur. Halk subaylara karşı ilgisizdir, orduya güven kalmamıştır. İstanbul Hükümeti tarafından Millîcilerin öldürülmeleri istenir. Düzenli ordu, zafere ulaşır. Kemal Tahir, bu romanında da olaylardan yola çıkar, tarihî gerçekleri vermeye çalışır. Bu savaş sırasında insanların duyguları, düşünceleri üzerinde fazlaca durulmaz. Yorgun Savaşçı, bir belgesel niteliği taşır; romanda bu yıllara ilişkin bilgiler, romanlaştırılmaya çalışılmıştır.

Yorgun Savaşçı romanı, "toplumsal açıdan emperyalist güçlerin saldırısına karşı memleketi kurtarmak isteyen subay takımı ile halkı karşı karşıya getirir. Ortak nokta "savaş"tır. Yazarın Batı-Doğu karşıtlığı konusundaki düşünceleri, bu iki toplumun savaşıyla nihayetlenecektir. Kurtuluş Savaşı da sadece Türklerin değil, Doğu'nun Batı'ya galip gelmesinin ifadesi olacaktır."9

Kemal Tahir, romanda halkın yorgun düştüğü ve savaşa soğuk baktığı düşüncesini işler; Mustafa Kemal'i Kuvayı Millîye'nin önderi olmaktan ziyade, Osmanlı'ya ve Padişaha başkaldıran biri olarak göstermeye çalışır.

Sefahattin Hilav'a göre, Kemal Tahir, "Klasik Marksist öğretinin, Türk toplumu ve insanı açısından yeterli olmadığını, Marksist metodun orijinal bir şekilde uygulanarak gerçeklerimizin

ortaya çıkarılması gerektiğini" düşünen ve savunan bir yazardır.¹⁰

Küçük Ağa¹ da 11, Mayıs 1919 ile Mayıs 1921 yılları arasındaki gelişmeler dile getirilir. Kuvayı Millîye, Ankara Hükümeti ile İstanbul Hükümeti arasındaki bocalama, Çerkez Ethem ile İsmet Paşa arasındaki sürtüşmeler üzerinde durulur. İstanbullu Hoca, 1921 sonrası gelişmelere bağlı olarak Küçük Ağa'ya dönüşür. Tarık Buğra, Kurtuluş Savaşı'na cepheden ve Ankara'dan, yani askerî ve politik açılardan bakmayan bir roman yazmak peşindedir. Bakış açısını kendisi şöyle ortaya koyar:

"insanımızı neticeye göre değil, zafere ve yeni devlete göre değil, bu sonuç ile devlete giden zaman içinde yargılamak, değerlendirmek istedim."¹²

Tarık Buğra, Kemal Tahir'in bakış açısına ters bir yol izler. Söz gelimi Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı'da resmî tarih anlayışına bağlı kalır. Hoşumuza giden bilgiler aktarır; IV. bölümde Patriyot Ömer, Cemil ile Halil Paşa arasındaki tarih sohbeti¹³, Enver Paşa hakkındaki bilgiler verir.¹⁴ Kemal Tahir, konuyu, her şeyin olup bitişinden sonra ortaya çıkan değer hükümlerine göre işlemiş görünüyor. Tarık Buğra ise olayları oluştuğu ortam ve şartları dikkate alarak işler. Örneğin, Küçük Ağa'da o dönemi yaşayan insanlardan, o günleri ve olayları dinleyerek/anlayarak anlatır. Tarihi gerçeklerin dışında, sanatçı duruşu sergilemek bir başka önem kazanıyor. Yazar, konuya ilişkin düşüncelerini şu şekilde ortaya koyar:

"Hain olmak kolay değildir, hele vatan haini olmak hiç kolay değildir. Kuvâyı Millîye'ye güvenmeyenlere de hain demek kolay olmamalıdır. Osmanlı'yı, Osmanlı'ya bağlılığı kesin olarak kötü, hatalı ve bozuk görmek, çok sonraları ortaya çıkan bir sapıklıktır. Altı yüz yıl, dimdik yaşamış, bir şah medeniyet kurmuş, o müziği, o edebiyat), o mimarlığı ve sosyal garantilere ortaya koymuş bir dev

9. Özlem Fedai (Durmaz), Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih ve Toplum, s. 259

10. Selahattin Hilav, Edebiyat Yazıları, YKY., İst., 1995, s. 78

11. Tarık Buğra, Küçük Ağa, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981,624 s.

12. Tarık Buğra, Politika Dışı, Ötüken Neşriyat, İst., 1992, s. 245

13. Yorgun Savaşçı, Bilgi Yayınevi, Ank., 1976, s.139-175.

14. Age, s. 241-244.

letin insanları, kurtuluş yolu için bir başka ve yeni otoriteyi, bir yeni bayrağı elbette kolay kolay benimseyemezlerdi: Onların bu tereddütleri trajik olmakla kalmaz, övülmeye değer. Kurtuluşu herkes istiyordu, fakat kimin ve hangi bayrağın peşinde.

Bir yanda altı yüz yıllık şanların, şereflerin, zaferlerin sahibi devlet, öte yanda yepyeni bir otorite! Küçük Ağa'yı besleyen çelişme işte buradadır. Bu iki yol arasında sallantı geçirenleri trajedisi yürek paralayıcıdır, hainlik değildir. Küçük Ağa'da bunu anlatmak istedim."¹⁵

Küçük Ağa, İstiklâl Savaşı yıllarında, Türklük ruhunun doğuşunu, dirilişini ve yeni bir başkentin vücuda gelebilmesi için, vatan millet aşkını, bütün sevgi ve çıkarlardan üstün tutan İstanbullu Hoca¹ nın Küçük Ağa olarak ortaya çıkışını; Çolak Salih, Ali Emmi ve Ceza Reisi'nin gösterimi

oldukları üstün gayretleri anlatır. İslami dünya görüşünü benimseyen yazar, gelişmeler karşısında Hoca'nın halkı etkileyen konuşmalarıyla olumlu bir hava estirir ve biz Hoca'nın hain olamayacağını, gelişen olaylar karşısında Kuvvacı olabileceğini Sezeriz. Bu durum, toplumun değer yargılarıyla çelişmez. İslami dünya görüşünü benimseyen yazar, gözlemden çok, dünya görüşü ve bakış açısıyla duygu ve düşünce yoğunluğunu ortaya koyar.

Romancı, bir tarihçi olmadığına göre, gerçekleri birebir romanına sokmaz; hayal gücüne başvurur, gerçeğe yakın olanı alır, tarihle ilgisini kurarak anlatır. Bu bağlamda, Küçük Ağa'nın bir vatansever değil, hain olduğu öne sürülebilir. Elbette ki Küçük Ağa, tıpatıp tarihi ele almış değildir. Yazar, yaratıcı gücünü kullanır, Akşehir insanlarını işler. Çocukluk yıllarında hafızasında kalanları ve dinlediklerini çok iyi değerlendirir. Tarık Buğra, Küçük Ağa'nın yaşayıp yaşamadığını önemsemez, çizdiği portrenin yaşadığı dönem içindeki gerçekliğini esas alır. Aynı şekilde, Çerkez Ethem'in hain olup olmadığı da romancı açısından değil, tarihçilerin bakış açısından sorgulanabilir. Yazar, Çerkez Ethem'in dramını ve trajedisini gözler önün sermekle yetinebilir. Nitekim yazar, Çerkez Ethem'in trajedisini çizerken onun ve kardeşinin ihtiras ve gururlarına tutsak olduklarını teşhis eder. Parti Pehlivan'ın vatansever olduğu halde, hain gösterilmiş olmasını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Firavun İmanı16 Sakarya Savaşı, öncesi ve sonrasıyla ele alınır. Savaş yıllarındaki çıkarıcı gruplar, vurguncular üzerinde durulur. Kurulmakta olan yeni devletin kuruluş günleri anlatılır. Romanda, Mehmet Akif, Hüseyin Avni Ulaş, Haşan Basri Çantay gibi gerçek hayatta yaşamış kişiler yer alır. Bunların düşünceleriyle, memleketin kurtuluş ve kuruluşuna katkıda buldukları vurgulanır. Tarık Buğra bu romanını, büyük savaş boyunca sözünü ettiği ikinci doğum'un sahteleri, yutturmaları bulunduğunu bilir ve bu düşünceyle yazar.17

Romanın içinde yer alan başlıklardan da anlaşılacağı üzere, Firavun İmanı, Sakarya Meydar Muharebesi sonrasında Kurtuluş Savaşı'nın seyrini anlatır. Romanda yer alan Mehmet Akif, Hüseyin Avni, Haşan Basri gibi yaşamış şahsiyetler, kurtuluş ve kuruluş sürecinde Türkislam ülküsünün esas alınması gerektiğini savunurlar. Romanda değişik görüşlere sahip insanların Medis'te yer aldığı görülür; ortak amaçları, bağımsızlığa kavuşmaktır; bunun için mücadele verirler. Romanda Ali Yusuf,

15. Tarık Buğra, Politika Dışı, s. 245- 246.

16. Tarık Buğra, Firavun İmanı, Kervan Yayınları, İst, 1976,218 s. Roman, on bölümden oluşur: 1. Sakarya Kana Bulanırken (s. 5- 26), 2. Savaş İçinde Savaş (s. 27- 34), 3. Zile'de Bir Adam (s. 35- 38), 4. Ve Küçük Kız Sordu (s. 59-89), 5. Mısır Tarlasında Domuzları Ürkütmek (s. 90- 95), 6. Akıl Denen Cife (s. 96- 129), 7. Bir Gelir İnsan Cihana (s. 131-166), 8. Kürsüdeki Mücahitler (s. 167-183), 9. En Büyük Başlangıca veya En Büyük Dramatik Sona Doğru (s. 185- 204), 10. Tek Yenilmez Vicdan (s. 205- 218).

17. Tarık Buğra, Kurtuluş Savaşı: Niçin ve Nasıl?, Türk Dili Dergisi, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, S: 298, Temmuz 1976, s. 116.

olumsuz kişiliğiyle dikkat çeker. Tefecilik ve şantaj yoluyla getirim elde etmiştir. Zile'de başlattığı isyanı Âkif, Hüseyin Avni, Haşan Basri ekibi bastırmayı başarır; bu olumlu durumu kendi lehine çevirmeye çalışır. Ankara'da Gazi Paşa'nın güvenini kazanır. Ankara ile Rusya arasındaki ilişkileri

düzenler; onun entrikaları romanda epeyce anlatılır.

Tarık Buğra, Firavun İmam'nda Küçük Ağa'da yer alan figürlere göndermede bulunur. Küçük Ağrı'nın hâlâ Akşehirli hoca olduğunu ve Bursa'da Ankara Hükûmeti'nden saklandığı belirtilir. Küçük Ağa'nın fikrini değiştirip Kuvvacı olma yolunda olduğuna işaret edilir. Aynı şekilde Çolak Salih'ten de söz edilir. Hüseyin Avni, Zile'ye gitmeden önce, durumu araştırmak üzere, Çolak Salih'i görevlendirir.

Tarık Buğra, romanda tarihî gerçekleri göz önünde tutar. Büyük Millet Medisi'nin Başkomutanlık yetkilerini Mustafa Kemal Paşa'ya devrettiğini, buna rağmen, mebuslardan çoğunun bu yetkiyi Medis'in elinde bulundurması gerektiğini düşünenlerin de var olduğunu belirtir. Mustafa Kemal Paşa'yı maceracı bulanlar, cephe zaferi uğrunda ülkeyi felakete sürükleyebileceğini öne sürenler vardır. Bursa'nın düşüşü karşısında, Türkiye'nin de düşebileceği kanaati oluşmuştur. Bütün bunlara rağmen, Mustafa Kemal Paşa'nın zafere giden kararlılığının da altı çizilmiş; zaman içinde haklılığı ortaya çıkmıştır. İşte yazar, olumlu ve olumsuz bakış tarzlarını romanda çok iyi biçimde yoğurur.

Romanda muhalif görünen kişilerin, savaş ortamında üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirmeye çalıştıklarını da görmekteyiz. Yazar, bu durumları olayların akışına bağlı olarak usta bir şekilde işler. Yoksul ve perişan insanların ülke çıkarları söz konusu olunca, ayrıntılardan nasıl uzak kaldıklarını, Türkiye'nin kurtuluşu ve bağımsızlığa kavuşması yolunda birleştiklerini görürüz. Romanda, Meclisin emperyalizme karşı savaş iradesinden doğuşuna tanık oluruz. Özellikle romanda Âkif in erdemli ve kararlı kişiliğine, yüklendiği sorumluluğu yerine getirme gayretlerine geniş ölçüde yer verilir.

Tarık Buğra, tarihî realiteyi göz ardı etmeden romancı yanıyla, Firavun İmanı'nda çıkarıcıları, vurguncuları, ikiyüzlü satılmışları dile getirirken; ülkesini seven yiğit ve inançlı vatan evlatlarını, yeni bir devletin kuruluşuna katkıda bulunan irade sahibi erdemli kişileri de yüceltir. Savaşın bu şekilde kazanıldığını ortaya koymaya çalışır.

Esir Şehrin insanları¹⁸ Kâmil Bey, Abdülhamid dönemi paşalarından birinin varlıklı oğludur. Ülkesinin insanını ve gerçeklerini tanımış ve devrimci olmuştur. Romanda Kâmil Bey ile Millî Mücadele yıllarındaki Türkiye'nin durumu ele alınıp sorgulanır. Kâmil Bey, halkın arasına katılır, mahalle kahvesine gider, böylece bir değişim süreci yaşar. Bu arada İnönü zaferi kazanılmıştır. Kâmil Bey, Anadolu'ya bir plan göndermekten dolayı tutuklanır. Romanda onun mahpus hayatına yer verilir. O, sürekli olarak eşi Nermin Hanimi düşünür. Yazar, Kâmil Bey'in mahpushane hayatını Esir Şehrin Mahpusu adlı romanında anlatır. Karısı Nermin Hanimi eserin sonunda boşadığını görürüz. Nermin Hanimin ağzından Kâmil Bey'in Kuvayı Millîye'de çalıştığı için, 1921'de yedi yıl ağır cezaya çarptırıldığını öğreniriz. Eserde, yazarın Türk aydını üzerindeki yorumları dikkat çeker. Bir aydının yeniden doğuşu ve Millî Mücadele'ye katılımı anlatılır.

Esir Şehrin Mahpusu™ nda, Kâmil Bey'in Anadolu'daki direnişi desteklemesi nedeniyle hapse atılışı ve Millî Mücadele'ye katılmayışı ve sevdiklerinden uzak kalışı anlatılır. O, mahpus olarak tek başınadır. Kurtuluş Savaşı'nın geçek yüzünü öğrenmiş bir aydın olarak kendisiyle ve toplumla baş

18. Esir Şehir Üçlemesi 1. cilt, Sander Yayınları, İst, 1970,466 s. Eser üç bölümden oluşur: Birinci bölüm: Esir İstanbul (s. 9- 216), ikinci bölüm: Bulanık Su (s. 217- 283),

Üçüncü bölüm: Kâmil Bey (s. 284-466).

19. Esir Şehir Üçlemesi, 2. cilt, Sander Yayınları, İst., 1978,383 s. Eser iki bölümden oluşur: Birinci bölüm: Hafız Ağa (s. 9-206), ikinci Bölüm: Millîci Abi (s. 207- 383).

başadır. Namuslu yaşamak adına mücadele eden Kâmil Bey'in yaşadığı değişim sürecinden sonra, Batı kültürüne bağlı bir Osmanlı aydını olduğunu görürüz. Kâmil Bey, romanda, çöküşe giden bir toplumda değişimi idrak eden/algılayan bir aydındır. O, Anadolu insanına, Millî Mücadele'ye ve hayata bakış tarzını mahpus yatarken şekillendirir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası (8 Ağustos 1930-17 Kasım 1930), Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924- 5 Haziran 1925)'ndan sonra kurulan ikinci partidir. Serbest Fırka hakkında çeşitli kaynaklarda değişik düşünceler ileri sürülmüştür²⁰. Sağda yer alan bir parti olduğu, muhalefet fikri taşıdığı, Atatürk'ün isteği ve yakın arkadaşları tarafından kurulduğu ileri sürülmüştür. Rejime karşı olanların partiye girmeleri, bürokratik kadroyu hedef almaları gibi sebeplerle kısa ömürlü olduğu ve kapatıldığı belirtilmektedir. Seçim öncesi İzmir ve çevresinde halkın desteklediği bir parti olarak ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde çok partili hayata geçişi göstermek üzere kurulmuştur; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan sonra denenen bir siyasî partidir.

Ali Fethi Bey, Atatürk'ün isteğiyle bu partiyi kurmuştur. Programında cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik bir anlayışa sahip olduğu belirtilmiştir. Kısa sürede büyük ilgi görür, bu durum CHP'yi kaygıya düşürür. İktidara gelirse kötü sonuçların ortaya çıkabileceğini düşünen Ali Fethi Bey, SCF'nin feshedildiğini açıklar. Böylece bu dönem de kapanmış olur.

YolAyrımı²\ Serbest Fırka'yı konu edinir. Romanda Serbest Fırka'nın kuruluşu, işleyişi ve kapatılışı üzerine bilgiler öne çıkar. Belgelere dayalı bilgi aktarımı Ahmet Ağaoğlu'nun Serbest Fırka Hatıraları'ndan hareketle sürdürülür. Anadolu'da partililik yüzünden halkın ikiye bölünmüş olduğu, devlet düzeninin bozulduğu gibi düşünceler romanda dile getirilir, İzmir olayları anlatılır. Bu durumların roman figürleri üzerindeki etkilerini görmekte zorlanırsınız. Yazar, kişisel yorumlarıyla Serbest Fırka'ya bakmaya çalışır. İnsanı duygu ve düşünce yoğunluğuyla kavrayan sayfalar çok azdır. Örneğin bu durumu, Tango Ömer ile Ramiz Hoca'nın anlatıldığı sayfalarda görebiliyoruz. Oysa Yağmur Beklerken'de her sayfada roman havasını yaşarız. Halkın tedirginliği, birbirlerine düşmanlıkları, dostlukları, yakınlaşmaları, uzaklaşmaları canlı biçimde anlatılır. Romanın ana figürü Rahmi ile Güldâne'nin sevgisi, anababanın çocuklarıyla ilişkileri hoşumuza gidecek şekilde dile getirilir. Romanda tarihî bilgiler öne çıkar.

"Yol Ayrımı da Serbest Fırka'yı anlatıyor, Yağmur Beklerken de. Ama Kemal Tahir'in yaklaşımı bir toplumbilimci yaklaşımı, üstelik nesnel davranmayan bir toplumbilimci yaklaşımı; bunun için Serbest Fırka olgusunun insanlar üzerindeki etkilerini bulamıyoruz Yol Ayrımı'nda. Ahmet Ağaoğlu'ndan sayfalarca alıntı yapmasının nedeni bu. Oysa Tarık Buğra'nın Serbest Fırka olgusuna yaklaşımı bir romancı yaklaşımı; Yağmur Beklerken'de Serbest Fırka olgusunun Türkiye insanlarını ne hale getirdiğini görüyoruz."²²

Yağmur Beklerken²¹, Avukat Kenarı Bey, kasabada Serbest Fırka'yı kurmak ister, Rahmi'nin kendisine yardımcı olmasını ister. Rahmi bu işten uzak durmaya çalışır. Kenarı Bey, bu duruma

20. Mete Tunçay (1999), Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması

(1923-1931). Çetin Yetkin (1997), Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası. Cem Emrence (2006), 99 Günlük Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası. Tefvîk Çavdar (1995), "Serbest Fırka", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C:8, s.252- 259. Tarık Zafer Tunaya (1952), Türkiye'de Siyasî Partiler. Erdoğan Teziç (1976), Serbest Fırka. Ahmet Ağaoğlu (1969), Serbest Fırka Hatıra/ar/. Taner Timur (1971), Türk Devrimi ve Sonrası (1919- 1946).

21. Sander Yayınları, İst., 1971,464 s. Esir Şehir üçlemesinin üçüncü kitabı olan bu roman, üç bölümden oluşmaktadır: Birinci Bölüm: Madrabazlık (S.7-140), İkinci Bölüm: Kuvayi Miliîyeciler (s.141-311), Üçüncü Bölüm: Yol Ayrımı (s. 313-464).

22. Fethi Naci, "Yağmur Beklerken", 40 Yılda 40 Roman, Oğlak Yayıncılık, İst., 1994, s.163-164.

23. Tarık Buğra, Yağmur Beklerken, Ötüken Neşriyat, İst., 1981,256 s.

üzülür. Rahmi, Kenarı Bey'le görüşür, bu konuşma kendisini çok etkiler. Kenarı Bey hastalanır, kasabada Serbest Fırka'yı kurmaya karar verir. Romanda Kenarı Bey'in temsil ettiği görüşün karşısında yer alan kişi olarak Halk Fırkası müfettişlerinden Hilmi Bey'i görürüz. Romanda karşıt görüşler arasında bir dengenin gözetilmediği dikkat çeker. Halk Fırkası'na taraftar olanlar silik ve olumsuz özellikleriyle karşımıza çıkarlar. Romanda kasaba hayatı ve kişiler çok başarılı bir biçimde, gerçek hayatta karşılaşılabileceğimiz tarzda anlatılırlar. Rahmi, Rıza Efendi, Kenarı Bey, Güldâne, Müberrer, Serdar gibi...

Romanın can alıcı yeri, romanın adıyla bütünleşen yağmur duası sahnesidir.²⁴ Yağmur Beklerken, Serbest Fırka'yı konu edinir. Naki Bey, Serbest Fırka'nın yöneticisidir. Ceza Yargıcı Ahmet Kemal Bey de Serbest Fırka'ya taraftardır. Kaymakam, savcı ve müfettiş Hilmi Bey'ler ise Halk Fırkası taraftarıdır. Romanda Serbest Fırka yanlısı olanlar: Çarıklı'nın Veli, Hacı Rüstem, Deli Yakup, Şoför Akoğlan, Şaşı Ömer, Nalbant Mustafa Efendi, Altınbaşların Halit ve babasıdır. Halk Fırkası'ndan yana olan Gülbeyaz'ların Mahmut ve Asım Ağa aynı zamanda partinin yöneticileridir.

Kasabanın sevilen kişisi Avukat Rahmi'ye Serbest Fırka'yı kurma teklifi gelir; kabul eder, zor günler yaşar, kasabada huzursuzluk başlar. Avukat Rahmi'ye vekillik teklif edilir. Yağmur Beklerken, Serbest Fırka dönemini ve bir büyük kuraklığı anlatır. Yazar, politikanın insanları değiştirdiği ve insanlar arasındaki ilişkileri etkilediği yolundaki düşüncelerini ortaya koymaya çalışır. Romanda, kasabadaki insanların bu yüzden ayrıştığı dikkat çeker. Serbest Fırka ve Halk Fırkası taraftarı olanlar bu çıkmazı yaşarlar.Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı, kasabada kurma girişimi tereddütlere neden olur. Halk Fırkası'na karşı çıkmak, İsmet Paşa ile Gazi Paşa'ya karşı çıkmak şeklinde algılanır. Bu yüzden partiyi kurmaktan imtina ederler. Her şeye rağmen, Gazi Paşa'nın isteği doğrultusunda Avukat Rahmi, kasabada Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurma önerisine sıcak bakar, konuyu yakın çevresiyle tartışır.

Romanın üçüncü bölümü "Tavuğuna mı Kışt Dedik Len Oğlum" başlığı altında bunu dile getirir; Rahmi:

"- (...) Ne erer benim aklım siyasete? Üstelik başımı kaşıyacak vaktim yok benim. Sevmiyorum da öyle şeyleri, enişte. Demin söyledim işte; inatlaşmalar, hasetler, hırslar, tiksindiriyor beni.

Fırkacılık dediğin de daha bir azdıracak bunları., görürüz. Bilirim ben insanları. Şimdiden selâmı, sabahı kesenler var. Geçenlerde., hangi geçenlerde? Bu cuma, İplik Câmi'nin şadırvanında, herifin biri abdest alırken, yanındaki muslukta abdest alana; "Len oğlum, tavuğuna mı kış dedik? neye alman selâmımı?" dedi. Tanırım ikisini de: Biri Gülbeyaz'lardan; Halk Fırkalı yâni. Öteki de sağda, solda Serbest Fırka demeye başlayan kırk yıllık dostu.m

Kenarı, Rahmi'yi Serbest Fırka'ya katılması için ikna etmeye çalışırken,

"Yeni Fırka Gazi Paşa hazretlerinin, sadece teşvik ve müsaadeleriyle değil, asıl mühimmi, en eski ve en yakın arkadaşlarını tavzifiyle kurulmuştur."26 der.

Bugünkü durumun İttihat Terakki ve Terakkiperver Cumhuriyet devriyle de alakası olmadığını belirtmiştir.

Romana adını veren, Yağmur Beklerken, halkın beklentileriyle örtüşür mahiyette, şu şekilde ifade edilir:

" Yağmurun ne demek olduğunu, üç beş maaşlı ile beş, on haytadan başka herkes biliyor. Yağmurun nasıl beklendiğini de(...) Halk onları, ancak, toprağın yağmur bekleyişi gibi bekler: Dilsiz, kelimesiz, aksülamelsiz."17

24. Age, s. 119-120.

25. Tarık Buğra, Yağmur Beklerken, Ötüken Neşriyat, İst., 1981, s. 84.

26. Age, s. 136.

Rahmi'nin partiye katıldığını Rahmi'nin dayısı Rıza Efendi başta olmak üzere sevinçle karşılayanlar olur. Siyasete kavuşan Rahmi, bankadan ayrılır, yerine Vehbi dayısının geçmesini düşünür, bu istek kabul görür. Rahmi'ye göre, "Fırkacılık milleti birbirine düşürmeden, düşman etmeden" yapılmalıdır. Bu anlayışı çevrede görememesine karşın Rahmi, bir şeyler yapabilmek için çırpınır, korkmamasına rağmen tedirgindir.

Serbest Fırkacılar, "Serbest Fırka'yı, memleket ve millet kurtulsun diye, Gazi Hazretleri kurdu. İsmet'ten ve İsmet'in mütemetmelerinden kurtulmak için başka yol bulamadı. Gazi Paşa'ya karşı gelmek olur mu?"28 diye propaganda yaparlarken, Halkçılar da "Serbest Fırka'yı bir komünistlik ve Dersim'in öcünü almak için kullanılan bir bölücülük hareketi gibi tanıtmaya çalışıyorlardı."29

Ülkede seçim yaklaşırken bu tür propagandaların yaygın bir hâl alması ve sürtüşmenin artması, günümüzde de tanık olduğumuz, somut örneklerdendir. Tarık Buğra, Yağmur Beklerken'de, particiliğin, küçük bir kasabayı ve insanlarını nasıl değiştirdiğini, İnsanî ilişkiler bağlamında anlatmaya çalışır. Romanda öne çıkan, particiliğin insanları harekete geçiren, değişimi sağlayan boyutudur.

Kurt Kanunu10, Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen İzmir suikastını konu edinirken, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki siyasî çekişmeleri de anlatır. Romanda; İttihatçılar, Mustafa Kemal, Cumhuriyet devrimleri, istiklâl Mahkemeleri, çok partili hayata geçiş üzerinde durulur. Roman üç bölümden oluşur: Kanlı Tuzak, Sürek Avı, İnsanlık Sorunu. Kurt Kanunu, itttihatçıların kötü sonlarını, istiklâl Mahkemeleri tarafından idam cezasına çarptırılmalarını anlatır; İstiklâl

Mahkemeleri'ni işleyişi açısından da eleştirir. 1926 yılı İzmir Suikastı'nı gerçekleştirmek isteyen Kara Kemal, Kanlı Tuzak ve Sürek Avı bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Kara Kemal saklanır, İngiliz Elçiliği'ne sığınma isteği reddedilir. Emin Bey'in yanına sığınan Kara Kemal, bahçedeki kümeste saklanır, baskın sırasında tabanca ile kendisini vurur.

Romanın adı olan Kurt Kanunu, muhalefeti ve İttihatçıları yok etmek için alınan sert önlemlere göndermede bulunur; bu yüzden Kurt Kanunu diye anılır. Kurtlukta düşeni yemenin kanun olduğu düşüncesi esas alınır. Terakkiperver Partisi'nin kurulması ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne bu partinin muhalefet etmesi bir kurt kapanı olarak algılanır. Çünkü muhalifler, iktidarı ele geçirmek için, İzmir'de suikast girişiminde bulunmayı planlar. İttihatçıların tamamı suçlu olmamakla birlikte yaşadıkları son kötü olmuştur. Yazar, bu duruma tepkilidir; Mustafa Kemal'e Sarı Paşa, İsmet İnönü'ye de Sağır Paşa der. Yazar, Kara Kemal'in "Oysa demokratik bir Halk Cumhuriyeti çıkabilirdi" düşüncesine katılır; yanlışlıkların nedenleri, üzerinde durulmasını savunur. Kemal Tahir, romanda Mustafa Kemal'i devrimleriyle ülkeyi Batı'ya benzetmekle suçlar. Türk milletinin kendisine özgü özellikleriyle ayakta durmasını ister. Cumhuriyet devrimlerinin batıcılık düşüncesine dayandırılmasına karşı çıkar. Emin Bey'in şahsında dönem aydınlarını sorgular, onların geri planda kalmalarını ve sorumluluk almamalarını eleştirir.

Siyah Kehribar1', Tarık Buğra, Siyah Kehribar1 di 1940'lı yılların tek partili diktasını eleştirir. Millî Şefin diktatörlüğüne değinir. Romanda bunları açıkça söylemez, olaylar İtalya/ Roma'da geçer. İtalya'daki faşizmin egemenliğinden söz edilir. Aydınların sürekli olarak izlenmesinin, onlarda ya

27. Age, s. 119.

28. Age, s. 221-222.

29. Age, s. 222.

30. Kemal Tahir, Kurt Kanunu, Bilgi Yayınevi, Ank., 1969, s. 404.

31. Tarık Buğra, Siyah Kehribar, ötüken Neşriyat, İst., 1991, s. 328.

rattığı psikolojik travma vurgulanır. Baskıdan bunalan aydınların sürekli birkaç psikozu içinde oldukları, romanda ayrıntılarıyla verilir. İtalya'da sanat tarihi doktorasını yapan Türk genci, faşist bir yönetimden uzak, özgür ve mutlu bir dünya arayışındadır. Tarık Buğra, özel hayatına ilişkin bir not düşer, bu da Siyah Kehribar1 in özünü yansıtmaları bakımından önem taşır:

"Askerde tam on bir sürgünüm vardır. Sebebi de "Bıyık inkılâbı" der. Millî Şef bıyıklarını kesmişti, bütün asker ve memurlardan da bıyıklarını kesmelerini istiyordu. Kesmedim. Bıyık yasak değildi, üstelik şekli bile tesbit edilmişti. Köle değildim. Sürgün mü, baskı mı, hay hay. Ama bıyık kesmeye hayır."32

Bu itiraftan da anlaşılacağı üzere, yazarın mizacı Siyah Kehribarca kendisini gösteriyor. Tarık Buğra, romanı hakkında düşüncelerini şu şekilde belirtir:

"Diktatörlere, sebep oldukları şahsiyet, yani gurur buhranı yüzünden düşmanımdır. Siyah Kehribar, bir bakıma da bu tiksinti ile bu düşmanlığın romanıdır."33

Bu noktadan hareket edilirse, Siyah Kehribar"m tezli bir roman olduğu belirtilebilir. Bozkırdaki Çekirdek,34 Köy Enstitüleri gerçeğini anlatır. Yazar, Köy Enstitülerine eleştirel bir bakışla

yaklaşır. Kemal Tahir, halkın enstitülere yaklaşımını gözler önüne sermeye çalışır; Köy Enstitülerine³⁵ siyasetçiler ve köylülerin gözüyle yaklaşır.

Üç bölümden oluşan³⁶ romanda, Enstitünün siyasî amaçlı olduğu düşünüldüğü için, rahatsızlık yarattığı belirtilir. Kemal Tahir, bu Enstitülerin aslında siyasî bir oyun ve deney olduğunu ve bu işte köylülerin kullanılmış olduğu düşüncesini romanında işlemeye çalışır. Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdekte köylülere Enstitülerde uygulanan programın ilk ve en önemli maddesinin; köy çocuklarına köylülüklerini unutturmamak, ikincisinin ise, öğrencilerin saflığının bozulmaması olduğunu belirtir.

"Köylüyü modern teknikten uzak tutmak, köyde kalmasını, arıcılık, ziraatçılık, hayvancılık yapmasını sağlamak için, 'kendine yeterlik' fikrinin aşılması gerekmektedir. Dolayısıyla Kemal Tahir'e göre, aslında köylüye öğretilen tüm pratik bilgiler, onun Osmanlı devrinden beri bildiği şeylerdir ve köylüye yapılan, onun 'azla yetinme' gücünün sömürülerek köyde kalmasının sağlanması olmuştur."³⁷

Dönemeçte³⁸, 1945- 1950 yılları arasını konu edinir; 1946'da kurulan Demokrat Parti'nin çok partili sistemde yerini alışı irdelenir. DP'nin kuruluş yıllarının anlatıldığı eserde, Demokrat Parti'ye bağlı kişiler arasında; Kara Yusuf, Şükrü, Deli Kadir, Berber Haydar, Terzi Latif ve Mahmut yer alır. Romanda Tarikatçıların önemli bir baskı grubu olarak yer aldığını gözlemleriz. Bu roman da Yağmuru Beklerken'den sonra, Türkiye'nin çok partili döneme geçiş yıllarını sorgular. Olaylar, 1947 yılında, Orta Anadolu'nun küçük bir kasabasında geçer. Kasabanın doktoru Cevdet Bey, kızı Handan'ı iyi yetiştirmeye çalışır. Ancak, Handan'ın yetişkin bir kız olması, beraberinde bazı sorunları da getirir. Kasabaya gelen genç Doktor Şerif ile Doktor Cevdet Bey'in kızı Nilgün arasında bir ilişki başlar. Handan'da bu genç doktora hayranlık duyar; ancak Handan bu sevgi karşısında bir çelişki yaşar. Kasabaya gelen savcı yardımcısı Orhan ile Handan nişanlanır. Cevdet Bey, Eczacı Celal'den bu nişanın bozulmasını

32. Hüseyin Tuncer, Tank Buğra, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank., 1988, s. 9.

33. Tarık Buğra, "Siyah Kehribar", "Megolomani" ve "Eleştirmeye Dair", Yenilik, S:35, Kanun 1955, s. 11.

34. Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, Bilgi Yayınevi, Ank., 1972, s. 565.

35. Köy Enstitüleri, ilkokul Öğretmeni yetiştirmek üzere, 17 Nisan 1940 tarihinde açıldı. 27 Ocak 1954'te kapatıldı. Kurucusu İsmail Hakkı Tonguç'tur.

36. Tarık Buğra, Dönemeçte, 1. Bölüm: Ortam, 2. Bölüm: Deney, 3. Bölüm: Bozkırdaki Çekirdek.

37. Özlem Fedai (Durmaz), Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih ve Toplum, s. 421.

38. Tarık Buğra, Dönemeçte, Ötüken Neşriyat, İst., 1980, s. 310.

ister. Orhan, Handan'ı bu nişanı bozmaya zorlamak amacıyla bir plan kurar. Kazadan tayinini istediğini Dr. Şerife söyler. Şerifin gidip durumu Handan'a söylemeyeceğini düşünür. Şerif, Orhan'ın gerçekte tayinini istemediğini bir tesadüf sonucu öğrenir. Dolayısıyla romanda, Orhan, Handan ve Şerif arasındaki ilişkiler, romanın en ilgi çekici yanını oluşturur/ öne çıkarır. Üç

bölümden oluşan romanda³⁹ yazar, insan ve kader üzerinde durur, bunu da top ve fıskiye ile sembolleştirir. Dr. Şerif isyan hallerinde bir topu hırsıyla ezer; ancak kadere karşı konulamaz, Eczacı Celal'in ölümüne engel olamadığı gibi, sevmediği politikaya atılmaktan kendini alamaz. Romanda, kendi kaderiyle barışık hâlinde en iyi biçimde yaşayan figür Fakir Halit'tir; sürekli olarak itaat ve ibadet halindedir. Aydın kesimin köklerinden kopuşlarına işaret edilir. Fakir Halit, Mevleviliğe gönül vermiş bir halk adamıdır. Dr. Şerifin diğer memurlardan farklı olduğuna inanır. Ancak Dr. Şerif siyasetten hoşlanmaz, ortada olan siyasetçilere meydanı bırakmak istemez, bu kararsızlığı nedeniyle bir 'dönemeç'e gelmiştir.

"Doktor, işte şimdi, Fakirin teklifini ve bunun dayandırdığı düşünüş ve anlayışı birlikte ele alıyor, bu yüzden de önündeki dönemecin zorluğunu anlıyordu. Ve düşünüyordu ki dönemeç yalnız kendisinin değil, bütünüyle Türkiye'nin Türkiye insanlarının önünde idi... Üstelikbiryol ayrımı söz konusu değildi. Yol mutlaka bu dönemeçten geçecekti."40

Çok partili dönem, demokrasiyle birlikte, kasabada bir silkiniş ve uyanışa neden olur. Buna rağmen, Serbest Fırka denemesinin hatıraları, ittihatçıların kısımları, Milli Şefin gölgesi, halkın hafızasında canlılığını korur. CHP ilçe başkanına tepki devam ederken, muhalefet edenlerin de komünistlerin maşası olduğu ileri sürülür. Olaylar, bu siyasi anlayış çerçevesinde ele alınır.

Gençliğim Eyvah*, 1908-1965 yılları aralığında, devlete düşman olanların, devleti kullanarak amaçlarını nasıl gerçekleştirmeye çalıştıklarını dile getirir/ sorgular. On bölümden oluşan⁴² romanın ana figürü İhtiyar, Türkiye'de anarşinin yaratıcısı durumundadır. İkinci Meşrutiyet, Mütareke, Cumhuriyet ve İnönü dönemlerinde kirli ve karanlık işlere bulaşmıştır. Güliz'i istediği şekilde kullanır. İhtiyar kendi yerine geçirmeye ikna edemediği Delikanlı (Raşid)'yı Güliz kanalıyla kandırmaya çalışır. Ne var ki Güliz'le Delikanlı arasındaki ilişki aşka dönüşür. Bunun üzerine ihtiyar, Delikanlı'yı öldürmeye karar verir. Güliz Delikanlı'yı sevdiği için, İhtiyari zehirlemeye çalışırken, esas oğlanın ihtiyarı öldürmek üzere köşke geldiğini, Güliz ile İhtiyar'ı ölü bulduğunu görürüz. Romandaki İhtiyar, devleti devlet eliyle yıpratmaya çalışır. "Bir mozaik tip olan ihtiyar, aynı zamanda, Türkiye'mizi kaosa sürükleyen insanların, tutum ve davranışlarının hem sembolü, hem de kışkırtıcısıdır, besleyicisidir."43

Yazar, bir başka yazısında ihtiyari şeytanla eşdeğer bulur. İhtiyar, anarşinin teşvikçilerini, destekçilerini temsil eder; insanı temsil etmekten çıkar, kötülükleri temsil eder. Buna karşılık romanda, Delikanlı anarşinin eline düşüp düşmemekte tereddüt eder, dolayısıyla Türk gençliğini simgeler. İhtiyarin onu iknaya çalışması, Türk gençliğini anarşi ve teröre çekmeye yöneliktir.

"Anarşinin, çürümenin, çirkinleştirmenin, yozlaştırmanın, yabancılaştırmanın, kısacası, insani tek ve çirliçiplak tıpkı mağara devrindeki gibi bırakma sapkınlığının, milyarlarca kırıntısına sembol!"44

39. Her İnsana Bir Başka Sabah (s.5-68), Hep Aynı Şarkılarla (s. 69-114), Kader Olandır (s. 115-330).

40. Tarık Buğra, Dönemeçte, Ötüken Neşriyat, İst., 1980, s. 233-234.

41. Tarık Buğra, Gençliğim Eyvah, Ötüken Neşriyat, İst., 1979, s. 437.

42. Sonun Başlangıcında {s. 5-7), Köşk (s. 7-10), Dile Benden Ne Dilersen (s. 10-32),

İhtiyar'ın İşleri (s. 33-35)'nden sonra, Birinci Bölüm İhtiyar (s. 36-81), İkinci Bölüm Güliz Dönemi (s. 82-104), Üçüncü Bölüm Delikanlı (s. 105-136), Dördüncü Bölüm Örümcek (s. 137-149), Beşinci Bölüm Aşka Davet (s. 150-191), Altıncı Bölüm Kırkinci Oda (s.192- 236), Yedinci Bölüm Oynamadan önce (s. 237-296), Sekizinci Bölüm Bedel (s. 297- 317), Dokuzuncu Bölüm Taş Sürmek (s. 318-372), Onuncu Bölüm Anahtar

Nerede? (s. 373- 437).

43. Tarık Buğra, "Hey Zaman, Hey!", Tercüman, 19 Nisan, 1981, s. 6.

44. Tarık Buğra, Dönemeçte, Ötüken Neşriyat, İst.,1980, s. 406.

Bütün bunlar dikkate alındığında, yazarın Gençliğim Eyvah'ta Türkiye'nin 12 Eylül 1980 öncesini vermeye çalıştığına tanık oluruz. Eser Türkiye'de yaşanan bunalımların gerçek hikâyesini gözler önüne serer. Böylece, ırmak roman bağlamında, Serbest Fırka'yı konu edinen Yağmur Beklerken, Millî Şef dönemini anlatan Siyah Kehribar, Demokrat Parti dönemini kapsayan Dönemeçte romanları, sosyal ve siyasal çatışmaları, ayrışmaları dile getirmek suretiyle tarihimize ışık tutmaya çalışır. Fethi Naci, "Tarih ve Edebiyat" adlı yazısında, Kemal Tahir'den söz açar:

"Kemal Tahir, birtakım tarihsel ve toplumsal sorunlara kafasından çözüm bulduktan sonra, bu "Kuramsal" çözümleri dile getirerek açıklayıcı kişiler çizmek için tarihten yararlanmaya kalkar; birtakım ünlü kişileri dilediği gibi konuşturmaktan çekinmez. Yaklaşımı bir romancı yaklaşımı değil, bir toplumbilimci yaklaşımıdır, üstelik nesnel davranmayan bir toplumbilimci yaklaşımı." der.45

Kemal Tahir, ana çizgileriyle Marksist, mistik ve Osmanlı hayranı bir yazardır. Temel olarak Osmanlı'nın devlet yapısını, toprak sistemini ve adalet anlayışını, bakış açısı itibarıyla öne çıkarır. Batı'nın bize benzemeyişi düşüncesinden hareketle Batı'ya sıcak bakmaz. Bizi biz yapan değerler üzerinde yürümemiz gerektiğine inanır. Bu anlayışla, romanlarını -Osmanlı'dan Cumhuriyet sonrasına kadar- yazar. Bağımsızlık mücadelesi ve cumhuriyetle birlikte demokratikleşme süreci, onun romanlarında sorgulanır.

Kemal Tahir'in Türk tarihine bakışında, Osmanlı Devleti önemli bir yer tutar. Tarihe bağlılık fikri, eserlerinde görülmekle birlikte, Bir Mülkiyet Kalesi, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu ve Bozkırdaki Çekirdek gibi romanlarında, tarihi bir araç olarak kullandığı gözlenir. Aynı şekilde Yorgun Savaşçı, Kurt Kanunu ve Yol Ayrımı romanlarında Türklerin devlet kurma dehasını vurgularken de tarihi amaç olarak kullanır.

Tarık Buğra, insana değer verir ve önemser; bu yüzden de sanatın gayesinin insanı yüceltmek olduğuna inanır ve bu düşünceyi savunur. Bitmemiş Senfoni adlı hikâyesinde, "San'at, kâinatı ve insanları bir mizaca göre yeniden yaratmaktır" der.

O, sosyal gerçekçilerin sanat anlayışından ayrılır; insana, çevreye ve topluma gözlemci bir gözle değil, sanatçı gibi bakılması gerektiğine inanır; sanat gerçeğini, eşyada, dış görünüşlerde aramaz insanın ilişkilerinde ve insanın bu münasebetleri düzenleyen değişmez yanlarında arar. Mizaç ve psikoloji üzerinde duran yazar, insan ve sosyal olaylara yönelir; romanlarında kişi, çevre ve olaylara izlenimci bir yaklaşımla bakar. Bu doğrultuda yazan Tarık Buğra'nın eserlerinde sanat, insana ve hayata rehberlik eder, moral kazandırır. Toplumla sanatı birlikte götüren yazar, sanat anlayışının özünü oluşturan insanı, eserlerinde merkeze oturtur. İnsana büyüklüğünü, yapıcılığını anlatma çabası gösterir; insanı onurlu, dimdik ayakta duracak ve alını açık dolaşacak

hâlde görmek ve göstermek ister. Bu yüzden, yukarıda irdelemeye çalıştığımız romanlarında insanlar, günahları ve sevaplarıyla, acıları ve sevinçleriyle, duygu ve düşünce yoğunluğuyla karşımıza canlı olarak çıkarlar.

Kemal Tahir, romancılığında bireyi değil, toplumu öne çıkarır; toplumun bir çağdan diğer bir çağa aktarılan dimağını yansıtmaya çalışır. Modern roman, yazarın düşüncelerini tebliğ etmez; yarattığı karakterlerin iç dünyalarının derinliklerine odaklanır; dil ve üslûp hassasiyeti de gözetmek suretiyle insana yönelmeyi hedefler. Kemal Tahir ile Tarık Buğra benzer konuları ele almakla birlikte, farklı bakış açılarından olayları işlerler; Türk romanının gelişmesine katkıda bulunurlar. Dil ve üslûp konusunda da her iki yazarın kendilerine özgü özellikleri ortaya çıkar. Türk romanında her iki yazar da layık oldukları yeri alır ve geniş bir okuyucu kitlesine hitap ederler.

45. Fethi Naci, Eleştiride Kırk Yıl, Adam Yayıncılık, İst., 1994, s. 78.

Kaynakça

BELGE, Murat, Edebiyat Üstüne Yazılar, YKY., İst., 1994.

BOZDAĞ, ismet, Kemal Tahir'in Sohbetleri, İst., 1980.

BUĞRA, Tarık, Osmançık, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1983,436 s.

—, Küçük Ağa, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981,624 s.

—, Firavun İmanı, Kervan Yayınları, İst, 1976,218 s.

—, Yağmur Beklerken, Ötüken Neşriyat, İst., 1981,256 s.

—, Siyah Kehribar, Ötüken Neşriyat, İst., 1991,328 s.

—, Dönemeçte, Ötüken Neşriyat, İst., 1980,310 s.

—, Gençliğim Eyvah, Ötüken Neşriyat, İst., 1979,437 s.

—, Politika Dışı, Ötüken Neşriyat, İst., 1992,245 s.

—, "Siyah Kehribar", "Megolomani" ve "Eleştirmeye Dair", Yenilik, S: 35, Kanun 1955.

—, "Kurtuluş Savaşı: Niçin ve Nasıl?", Türk Dili Dergisi, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, S: 298, Temmuz 1976.

—, "Hey Zaman, Hey!", Tercüman, 19 Nisan, 1981, s. 6.

—, "Ezeli ve Ebedî", Türkiye, 1 Ekim 1989.

(DEMİR), Kemal Tahir, Devlet Ana, Bilgi Yayınevi, C.1, Ank., 1973,373 s.; C. 2, Ank., 1973,381- 775 s.

—, Bir Mülkiyet Kalesi, Tekin Yayınevi, İst., 1982,518 s.

—, Yorgun Savaşçı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976,565 s.

—, Esir Şehrin insanları, Sander Yayınları, İst, 1970,466 s.

—, Esir Şehrin Mahpusu, Sander Yayınları, İst., 1978,383 s.

—, Yol Ayrımı, Sander Yayınları, İst., 1971,464 s.

—, Kurt Kanunu, Bilgi Yayınevi, Ank., 1969,404 s.

, Bozkırdaki Çekirdek, Bilgi Yayınevi, Ank., 1972,565 s.

DURMAZ, Özlem Fedai, Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih ve Toplum, DEÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998,511 s.

HİLAV, Selahattin, Edebiyat Yazıları, YKY., İst., 1995.

(KALPAKÇIOĞLU), Fethi Naci, "Yağmur Beklerken", 40 Yılda 40Roman, Oğlak Yayıncılık, İst., 1994.

—, Eleştiride Kırk Yıl, Adam Yayıncılık, İst., 1994, s. 78.

TUNCER, Hüseyin, Tarık Buğra, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.,Ank., 1988, s. 196.

"Hırsızdan, kazanan olsa, tilkiler, çakallar adam olurdu." u çalışmada Kemal Tahir'in eşkiyalığa karşı tavrını ele alacağız. Çalışmamızın temel sorunu, edebiyatımızda özellikle bir dönem sıklıkla ele alınan eşkiya figürünün çevresinde geniş leyen tartışmanın iki cephesinin değerlendirilmesidir. "Halktan yana eşkiya" modelinin karşı safında tek başına Kemal Tahir'in farklı yaklaşımı vardır. Bunun yanında her iki tarafın da sosyalist görüşe sahip olması nedeniyle, eşkiya eyleminin sosyalist literatürde nereye oturtulması gerektiğine dair değerlendirmeler de bu çalışmanın konusudur.

Sondan başlamak gerekirse, Gramsci'nin tabiriyle, bir tarih bilimi olarak sosyalizm, insanın ihtiyaçları nedeniyle nesne ile yüzyıllardan beri kurmakta olduğu ilişkinin toplumda yol açtığı sorunları uğraş edinmiştir. Kurduğu yapılar insanı tutsak etmiş, birikim, bölüşüm, egemenlik vb. sıkıntılar özellikle 19. yüzyıl Batı Avrupa'sını sarmıştı. İnsan doğa ile mücadelesinde ihtiyaçları doğrultusunda onu emeği ile dönüştürür. Bu dönüşüm sırasında kurduğu yapılar sosyalizm açısından çözülmesi gereken bazı sorunlara yol açar. Böylece sosyalizmin şema düzeyinde olmasa da bir kehanet içerdiği muhakkaktır. Kısaca sosyalizm bir eylem yaklaşımı getirir. Dolayısıyla içeriği ve amacı ne olursa olsun her eylemin bu şekilde değerlendirilmesi gerektiğine dair sıkıntılar oluşacaktır. Sosyalizmin getirdiği öneriler her ne kadar tarihe şematik baktığı suçlamasıyla nitelense de asıl vurgu, insanın eylemi ile nesneyi olduğu gibi toplumu ve bu arada tabii olarak kendini de değiştirebileceği üzerinedir. Kuşkusuz yaklaşık iki yüz yıla dayanan geleneği iki satırda özetlemek mümkün değildir. Kendi içinde de birbirinden değişik yaklaşımlar gösterse de temelde sosyalizmin getirdiği mesaj bu şekilde konsantre edilebilir.

Eşkiyanın eyleminde olduğu gibi soygun, hırsızlık türünden girişimler özellikle egemen zümrelere yöneldiğinde, sol çevrelerde çoğu zaman sempati toplayacaktır. Eşkiyanın değerlendirilmesi noktasında, eylem söylemi içeren geleneğin yumuşak karnı bu noktadadır. Çoğu zaman isyan, bağlamından kopmuş kutsama halini alır. İsyanın niteliği kadar tarih üstü kutsallığı söz konusudur. Tarihin herhangi dönemindeki bir ayaklanma, kimi çevrelerce sosyalizmin tarihine dâhil edilecektir. Oysa sosyalizm sanayi ile baş gösteren sosyal sorunlara çözüm önerisi olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Sanayi öncesi döneme ait sosyal olayların bu çerçevenin içine sığdırılma girişimleri ne kadar gerçekçi olacaktır? Spartaküs isyanı veya Şeyh Bedreddin Ayaklanması gibi bazı tarihi olaylar kimi sol çevrelerce sosyalizmle ilişkilendirilmiştir. Adaleti sağlama düşüncesi insanlık tarihi kadar eskidir. Kuşkusuz bu olayların tarih boyunca insanoğlunun adalet arayışına bariz örneklerdir. Köle ayaklanmaları, dinsel reform çabaları, döneminin özelliklerini taşıyan olaylardır. Tarihte hareketsiz mutlaklar yoktur.² Zamansallık, tekrar tekrar ortaya çıkıyormuş gibi görünen olayları ayrı

1. Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 386.

ayrı değerlendirmeyi zorunlu kılar. Eşkıyalık türü bir eylem Ortaçağ Avrupa'sında senyöre karşı anlamlı olabilirdi ama çağımızda yoksul köylülerden nemalanarak yapılan eşkıyalık komedi durumundadır. Bizim itirazımız bir dönem edebiyatımızdaki eşkıyaya olumlu yaklaşımın açık olarak anakronizmin ifadesi olduğudur. Somut olan bir şey varsa bahsedilen olgu ile tarihsel dönem birbirine uymamaktadır. Bu durum tartışmamızın dışında gibi gözükse de, asıl vurgu yapmak istediğimiz noktaya iyi bir örnek teşkil etmektedirler. Yöredeki eşkıyanın hayatta kalabilmesi için yapmaya mecbur olduğu soygunun (minimum seviyede gerçekleştirdiğini düşünsek bile), sosyalizmin öngördüğü sosyal mücadele ile bağı nasıl kurulacaktır? Mücadelesi ile yöre insanının sempatisini kazandığını düşünsek bile, yardımlarla ayakta kalan bir isyancıdan söz etmekteyiz veya iyi niyetli desteklerle ayakta kalan bir kahramandan. Bunun sosyalizmle ilişkilendirilmesi veya sol çevrelerde ilgi ile karşılanması gariptir. Sosyalizm anlayışındaki basitlik veya bilgisizlik yanlış konumlanımlara yol açmış görünmektedir. Ayrıca eşkıyalığın getirdiği bireysel çözüm, sosyalizmin tarihsel olarak dayandığı örgütlü toplum kavramının da altını oyan bir tutumdur.

Sosyalizmin Lefebvre ve Gramsci'nin belirttiği gibi bir "praksis" felsefesidir. Praksis içinde insanın kendi de dönüşecektir. Oysa eşkıyanın eylemi öyle midir? Bu eylem sonucunda insan ancak bir sefil hırsıza dönüşecektir. İşte dönemin diğer edebiyatçıları ile Kemal Tahir arasındaki anlayış farkı buradan kaynaklanmaktadır. Eşkıyayı eserlerinde olumlu bir tip olarak gösteren ve toplumsal sorunların çözümünde ona bir misyon yükleyen yazarların karşısında Kemal Tahir, eşkıyayı adi bir soyguncu olarak konumlandıracaktır. Kendisi ilgili ilgisiz her eylemin toplumsal dönüşümü sağlamayacağını görmüştür. Batı'da sanayi öncesi dönemin adalet dağıtan ütopyalarındaki eşkıya figürü, edebiyatımızda bir dönem sıklıkla kullanılmıştır. Eserlerin kurgusunda eşkıyanın bireysel girişimleri ile adaleti tesis etmesi, okuyucunun da eseri (belki de yöntem üzerine çok düşünmeden) olumlu bulmasını sağlamıştır. Ülkemizde sorunların sıklıkla tartışıldığı dönem 1960 sonrasıdır:

1960 sonrasında toplum sorunlarımız çeşitli çevrelerce, çeşitli düzlemlerde tartışılmıştır. Sorunlarımızın kaynağını bulma amacıyla çeşitli konulara ilgi duyulmuştur. Batılılaşma, Osmanlı toplum yapısı, ATÜT, feodalizm, toprak reformu, işçi sorunları ve sosyalizm, Türkiye'nin müttefikleriyle olan ilişkileri gibi meselelere yoğun bir ilgi gösterilmiştir. Söz konusu kavramların bazıları ilk olarak bu dönemde ortaya atılmıştır. Söz konusu arayış aynı zamanda bir hoşnutsuzluğun da ifadesidir. Ağır toplum sorunlarımız karşısında öne sürülen çözüm önerilerinin sınırlı değil, tüm toplumu kuşatan özellikte olması ilginçtir.³ İlginçtir bu yıllar, "halktan yana eşkıya" temalı eserlerin de yaygınlıkla görüldüğü dönemle çakışır. Bu eserlerde adaletin iyi niyete dayalı bireysel girişimlerle, kolayca tesis edilmesi, düşüncedeki kolaycılığın da yansımasıdır. Toplumsal sorunların çözümü gerçekte bu kadar kolay mıdır? Özellikle sol çevrelerde bu tutum, adaletin soygun yoluyla ya da en azından malların basitçe paylaşımıyla sağlanabileceği gibi bir yanılgıya yol açmaktaydı. Kemal Tahir'e göre bu durum belki de bizim toplum karakterimizle yakından ilgiliydi: "Bütün mülkiyet hukukuna dayanmayan toplamlarda nihilizm-anarşizm hemen de biricik reaksiyon yoludur. Bizde bu yolu, tek adamların politik cinayetleri işlemesi değil, küçük soyguncu çetelerinin -eşkıyalığın- mülkiyete saldırması temsil

eder. Bu açıdan bakılırsa bizde sosyalizm başından beri, bilhassa bugünkü

3. Çalışmada sözü edilen eserlere dair malzemeler daha önce yapmış olduğum üç çalışmaya dayanmaktadır: Bülent Kalkan, Türk Romanında Eşkıyalık Teması, İstanbul 1999, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bülent Kalkan, Folklor/Edebiyat 1999,2, sayı:18 içinde,"Soylu Eşkıyalık ve Kemal Tahir'in Eşkıyalığa Aykırı Bakışı: Rahmet Yolları Kesti". Bülent Kalkan, Biyografya 4-Kemal Tahir (içinde), "Hangi Köydensiniz?", İstanbul 2004, Bağlam Yayıncılık.

yaygın anlayışıyla, çalışmak diye değil, dağıtmak, paylaşmak yani talan etmek diye alınmıştır, alınmaktadır. Bunu en belirleyen olay 1964'te toprak dağıtımı fikrinin kimseyiyadırgatmamasıdır."4 Görüldüğü gibi yazar gerçeği yakalama pahasına en ağır soruları sormaktan çekinmiyordu. Bu ilk değerlendirmelerden sonra soylu eşkıya kavramının tam olarak neye karşılık geldiğine ve eşkıya konulu romanlarımızın bu kavramın üzerine ne gibi eklemeler yaptığına değinmek gerekir. Başta İnce Memed olmak üzere, edebiyatımızdaki diğer halktan yana eşkıyayı içine alabilecek bir kav- ramlaştırma girişimden söz edeceğim.

Hobsbawm Tipolojisi

Evrensel olarak eşkıyalık teorisini "Bandits" (Eşkıyalar) isimli kitabında kurmaya çalışan İngiliz tarihçi Eric J. Hobsbawm, konunun ana hatlarıyla çizilmesine yardımcı olmuştur. Hobsbawm, "soylu eşkıya" olarak adlandıracağı halktan yana eşkıya figürünün, hem toplumsal rolünü hem de sıradan köylü ile ilişkisini dokuz maddede özetlerken, aynı zamanda onun rolünün "Yiğit olanla, yanlışları düzelterken, toplumsal eşitliği ve adaleti getirenle aynı olduğunu söyler.. Birincisi, soylu soyguncu (romanlarımızdaki halktan yana eşkıyaya karşılık olarak) kanun kaçaklığı yaşantısına, bir suç işleyerek değil ama bir adaletsizliğin kurbanı olarak ya da halkın göreneklerine göre bir suç oluşturmayan, ama otoritelerin suç kabul ettiği bir eylemde bulunmaktan dolayı zulüm görmeye başlar.. İkincisi, o, yanlışları düzeltir!.. Üçüncüsü, o "zenginden, yoksula vermek için alır.. Dördüncüsü, o "yalnızca kendini savunmak veya intikam almak için adam öldürür.. Beşincisi, eğer ömrü vefa ederse halkına şerefli bir vatandaş olarak geri döner. Aslında, topluluğunu hiçbir zaman fiilen terk etmez.. Altıncısı, halkı ona hayranlık duyar, yardım eder ve onu destekler.. Yedincisi, o da herkes gibi bir gün ölür, ama topluluğun hiçbir namuslu üyesi ona karşı otoritelerle işbirliğine girmeyeceğine göre ölümü ihanet yüzündendir.. Sekizincisi, o -en azından teoride- görünmez ve efsunludur.. Dokuzuncusu, adaletin kaynağı olan kralın veya imparatorun değil, ama yalnızca yerel "gentry"nin, rahiplerin veya diğer zalimlerin düşmanıdırHobsbawm'ın dokuz maddede özetlediği soylu eşkıya tanımı bu şekildedir. Tanımda soylu eşkıyanın nasıl ortaya çıktığını, amacının ne olduğunu, eylemine nasıl yön verdiğini görebiliriz. Soylu eşkıyanın soyluluğu da bir çeşit halk kahramanı olması dolayısıyla. Soylu eşkıya, bir mecburiyet, bir zulüm sonucu eylemine başlayacaktır. Eyleminin yönü ise zulmün kaynağına doğrudur. Sıradan köylünün arasından geldiği için de, köylünün gözünde: "Sınırlı dünyasında sistemin tek muhalifi, içten içe kin duyulan otoriteye karşı, tek tehdit unsurudur". Eşkıya bu yönüyle gayet sempattir.

Soylu eşkıyalık olgusu, kahramanlık mitine dayanır. Birçoğumuzun çocukluğunda okuduğu basit hikâyelerde de, kahraman mitine dayalı soylu eşkıyalar vardır. Akla gelen iki örnek: Robin Hood ve Köroğlu'dur. Her çocuğun kahramanı olarak, yapılamayanı yapan, insanüstü özellikleri

kendinde barındıran, adaleti kısa zamanda özellikle ders veren intikam yoluyla sağlayan, kararlı, tutarlı, efsanevi kişiliklerdir. Soylu eşkıya romanlarımızda da eşkıya, halkın kahramanıdır. Yaşar Kemal'in İnce Memed'ine köylüler: "Bizim ince Memedimiz sıfatını uygun görürler. İnce Memed de, Ömer Seyfettin'in Yalnız Efe'si de reformisttir. Akıllarının bir köşesinde sürekli olarak toprak reformu vardır. Ama reformu gerçekleştirecek olan, yaşadığı çevrede devrimsel çapta değişiklikler yapan Haşan Kıyafet'in soylu eşkıyası Umur olacaktır. Umur karakteri, Hobsbawm tipolojisinin üze

4. Kemal Tahir, Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 48.

* Gentry: Feodal toplum hiyerarşisinde soyluluğun hemen altındaki sınıf. İngiltere'de orta sınıf.

5. Eric J. Hobsbawm, Eşkıyalar, Avesta Yayınları, İstanbul, 1997, s. 43.

6. Yaşar Kemal, İnce Memed 1, Adam Yayınları, İstanbul, 1997, s. 314.

rine çıkacaktır. Onun için artık reformist değil planlı devrimci desek abartmış olmayız. Bilinci sıradan soyguncununkinden çok yüksektir. Katıldığı çetede eşkıyaları örgütleyip bir plan eşliğinde hızlı bir başlangıç yapar, "a. Karar komitesi, yani meclis., b. Güvenlik işimizin bir sorumlusu... c. Ekmek, cephane gibi donatım işlerinin bir sorumlusu., d. Köy ve köylülerle ilgili haber alma için bir sorumlu... e. Çok olandan alıp, hiç olmayana düzenli bir biçimde verme işleminin sorumlusu., f. Halk düşmanlarını yıldırım, kötülükten caydırmak için bir sorumlu... g. Bu sorumlular arasında işbirliğini, (bağ kurmayı) yürütecek başka bir sorumlu... h. Tüm sorumluların başı, bir baş sorumlu, lider."1

Eşkıya romanlarımızda Hobsbawm'm tanımına yapılan en önemli ek, eşkıyanın bu sözünü ettiğimiz toplumsal reform düşkünlüğüdür. Hobsbawm eşkıyanın reformist olduğunu kabul etse de romanlarımızdaki misyonları çoğu zaman bunun çok ötesindedir. Hobsbawm soylu eşkıyanın aslında düzen karşıtı olmadığını söyler. "Eşkıyaların bir programı olsa bile, bu, şeylerin geleneksel düzeninin olması gerektiği şekliyle (geleneksel toplumlarda, ideal düzenin, gerçek veya mitsel bir geçmişte var olduğuna inanılır.) restore edilmesinden veya savunulmasından ibarettir. Yanlıları düzeltirler, adaletsizlikleri, öcünü alıp ortadan kaldırarak genelde insanlar, özelde de zengin ile fakir, güçlü ile zayıf arasında olması gereken haklı ve adil ilişkinin daha genel bir ölçütünü uygularlar. Bu, zenginin yoksulu sömürmesine (ama geleneksel olarak mubah kabul edilmiş olandan daha fazla olmamak şartıyla), güçlünün zayıfı ezmesine izin veren (ama eşitlenebilir toplumsal ve ahlaki yükümlülüklerine uygun olması şartıyla) mütevazı, iddiasız bir amaçtır. Ağalığın son bulmasını talep etmedikleri gibi lordların sertlerin kadınlarını alıkoymalarına ses çıkarmazlar. Onların talep ettiği, lordun serfin kadını alıkoyması durumunda, doğacak piçe eğitim sağlama yükümlülüğünü de yerine getirmesidir. Bu anlamda, toplumsal eşkıyalar devrimci değil reformcudurlar."* Hobsbawm'm soylu eşkıyası açık bir muhafazakârdır. Oysa bu iki romanda çizilen devrimci eşkıya tipi, kendisinden beklenmeyecek düzeyde toplum tasarımına sahip tutarlı bir eylemcidir. Burada Hobsbawm'm yaptığı gibi, eşkıyalığa kavramsal bir yaklaşım getirecek değilim. Fakat bilinmesi gereken bir şey de, kullandığımız kavramların, kurduğumuz tiplerin dünya görüşümüzle doğrudan yakınlığının olduğudur.

Yazının başındaki problematiğe dönecek olursak, bu tür romanlarda okuyucu, hayatta kalmak için çalmak zorunda olan kişinin intikamı ile heyecanlanmakta, planı ile yoksulların yaşamını değiştirmesini beklemektedir. Oysa Paris Komünü'nde önce hırsızlar cezalandırılacaktı. Gerçeklikte ne sosyalizm malların basit taksimi gibi bir şeydi, ne de eşkiya malları eşit olarak dağıtabilirdi. Bunu gerçekten hedeflese bile, Rahmet Yolları Kesti'de göreceğimiz gibi bir anlamda finansörü olan mal sahiplerinin oluru olmadan bir eyleme kalkışamazdı. Yaşama şartları itibarıyla buna imkânı yoktu. Zaten daha sonraları bu hatadan, halktan yana eşkiya temalı romanların "destan" olarak adlandırılmasıyla dönülmeye çalışılacaktır: "İnce Memed hem Homeros şiiri, hem ortaçağ türküleri, hem de bir proleter destanı ya da bir serüven romanı, hatta toplumsal bir belge niteliği taşıyor."9

Türk Edebiyatı ve Eşkivalık

Hobsbavvn'ın tanımını andıran yapıyı Berna Moran eşkiya hikâyelerimiz için getirecektir. Buna göre romanlarda eşkiyanın hikâyesi, birbirine benzer dört ana bölümden oluşan bir yapı üzerine kurulmuştur."(1) Kahramanın çocukluk yıllarını kapsayan ve başkaldırısına neden olan olaydan

7. Haşan Kıyafet, Komünist İmam, Doruk Yayınları, Ankara, tarihsiz, s. 56.

8. EricJ. Hobsbawm, Eşkivalar, s. 20-21.

9. Jacqueline Piatier, İnce Memed 4, (arka kapak), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

önceki durumun anlatıldığı ilk ana bölümde acımasız ağaların ya da beylerin yönetimi altında zulüm gören köylünün durumu sergilenir. 2) İkinci bölümde, kahramanın kendisine ya da anası, babası, karısı gibi sevdiği bir yakınına karşı ağanın (beyin) yaptığı büyük bir kötülük yer alır ve bunun sonucu kahraman dağa çıkar, eşkiya olur. Eşkivalık dönemine ayrılan üçüncü bölümde kahramanın soylu eşkiya olarak yoksul köylüye yaptığı iyilikler, zalimlere verdiği cezalar ve kendi öcünü alması anlatılır. Dördüncü bölümde kahramanın sonunu okuruz. Eşkiya kahraman ya halkına döner ve onlarda kahramana sahip çıkarlar, ya da ortadan kaybolur.

Edebiyatımızda halktan yana eşkiya geleneğinin kökü eskilere dayanır, ilk örnek Ömer Seyfettin'in "Yalnız Efe"siö\r (hikâye 1918)11. Ömer Seyfettin bu kısa hikâyesinde: Babası, yörenin yerel otoritesi Eseoğlu'nun adamları tarafından, bir alacak meselesi yüzünden öldürülen genç kızın, intikamını almak için eşkiyalığa nasıl başladığını anlatır. Yalnız Efe öncelikle kendi intikamını alır. Daha sonra, köylünün beklediği adaleti dağıtan, efsanevi kahraman hüviyetine bürünür. Köylülere: - Size zulüm eden kim?.. -Rüşvet alan memurunuz var mı?'2 türünden sorular sorar. Bölgede onun korkusundan kimse kötülük yapamaz olur. Bir nevi "sosyal dayanışma fonu" gibi çalışır: "Filan fakire yardım ediniz. Filan öksüzü evlendiriniz. Filan köprüyü yapınız. Filan köye bir mektep kurunuz"3 şeklinde emirler verir. Yalnız Efe'nin bireysel eylemi, kısa zamanda, kolay yoldan topluma çeki düzen verme girişimi haline dönüşmüştür. Hikâyede bu noktadan itibaren, kırdan eylem yapan, nitelikleri ve gücü sınırlı bir kız çocuğuna toplumsal çözüm konusunda öncülük rolü verilmeye çalışılır. Hikâye yapısının okuyucuda film gibi popüler kültür ürünlerinde sıklıkla kullanılan "alıcıyı duygusal açıdan yanına çekme" tekniğini andıran bir etki bıraktığını görürüz.

Konusu Yemen Savaşı yıllarına denk gelen bir başka soylu eşkiya romanı da, Sadri Etem'in Çıkrıklar Durunca'sidir. Yalnız Efe gibi erken dönemli bir eserdir. Savaşla beraber Anadolu'da

yaşanan, manüfaktürden makineleşmeye geçişin dramı konu edilir. Bununla mücadele eden köylünün, çözüm arayışları anlatılır. Eşkıyalığın yanında romanın bir diğer teması, köylünün çikrikleri karşısında gelişen ilkel dokuma sanayisine olan muhalefettir. Çikrikler Durunca, Gerede yakınlarındaki bir Alevi köyünde geçer. Bu köyde iki kadınının önderliğinde bir isyan başlatılır. Kadınlar, kendilerine peygamberlik sıfatını yakıştırıp, köylüyü etraflarında toplarlar. Asker kaçakları, köylüler ve yörenin eşkıyalarından oluşan Zülfikar Ordusu isminde bir ordu meydana getirilir. Bu ordu, yöredeki mevcut otorite boşluğundan yararlanmaya çalışarak vergileri ve askerliği kaldırma gibi vaatlerde bulunur. Yalnız Efe'de olduğu gibi Çikrikler Durunca'da da hikâyelerin naif yapısı göze çarpmaktadır. Bu basitliğe karşın kahramanların yükledikleri misyon çok ağırdır. Birinde adalet dağıtılırken, diğerinde değişen üretim şekline karşı savaş açılmaktadır. Çikrikler Durunca'ön tasviri yapılan toplumsal durum, eşkıyanın yayılım alanı bulmasına iki yönden katkıda bulunacak biçimdedir: Birincisi; savaş dönemleri, yarattığı asker kaçakları ve askerden dönen işsizleriyle, o bölgedeki eşkıya sayısındaki artışta birinci derecede etkili olmuştur. İkincisi ise; romanda anlatılan dönemde, Anadolu'da yaşanan geleneksel düzenden, tarımsal kapitalizme geçişle birlikte, eşkıyalığın artmasına yardımcı olan toplumsal dönüşümdür. Her iki nedenle de artık ve istihdam fazlası bir nüfus ortaya çıkar. Bu etkenlerle eşkıya sayısında belirgin bir artış olur. Çikrikler Durunca'da

10. Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2 (içinde) "İnce Memed ve Eşkıya Öykülerinin Yapısı" İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 81-82.

11. Modern Türk edebiyatındaki eşkıya konulu yapıtlar için bkz. Mehmet Bayrak, Öyküleriyle Halk Anlatı Türküleri, Ankara, 1996, s. 385.

12. Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 123.

13. Age, s. 123.

asker adayları askerden kaçmayı başararak, yörede eşkıya potansiyeli haline gelirler: "Haber geldi, çocuklar dağda zaptiyenin elinden kurtulmuşlar..".¹⁴ Asker adayı köylü gençler, köye yakın bir bölgede kaçaklık hayatı yaşamaya başlarlar. Askere gitmek istemedikleri gibi, Osmanlı Devleti'nin askere alma yöntemini de eleştirirler: "Vergiyi hep biz veriyoruz... Kur'a kimsesizlere çıkıyor."¹⁵ Çikrikler Durunca'da köylünün devlete olan itaatsizliğinin bir boyutu da, askere alma yöntemindeki adaletsizliktir. Asıl boyutu ise çikriklerin devre dışı kalmasına neden olacak olan ekonomik uygulamalardır. Soylu eşkıya romanlarında görüldüğü gibi, eşkıya adaylarının resmi veya sivil otoriteye herhangi bir sebepten itaatsizliği söz konusudur. Bu itaatsizlik, Refi Cevad Ulunay'ın Dağlar Kralı¹nda savaşa gitmeye değil, mahkûm olmaya itiraz şeklindedir. Dağlar Kralı'nda Pehlivan Mehmet bir cinayet sanığıdır. Yargılama esnasında firar ettikten sonra, Balçıklı Ethem isimindeki ünlü eşkıyanın yanında eşkıyalığa başlar. Bu eylemi ile kendisi artık amansız bir mücadeleye girişeceği toplumun dışına¹⁶ çıkmış olur.

Hobsbawm, ilk bölümde bahsettiğimiz dokuz maddelik soylu eşkıya tanımının birinci maddesinde soylu eşkıyanın eylemlerine suç işleyerek değil, bir adaletsizliğin kurbanı olarak başladığını söyler demiştik. Adaletsizliğin yaratıcısı genellikle ağa veya buna benzer bir yerel otoritedir. Söz konusu otorite uzun süredir köylüye de zulüm uygulamaktadır. Soylu eşkıya romanlarında, eşkıyanın eylemine başlayabilmesi, yani ortaya çıkabilmesinin birinci şartı: Zulüm

görmesidir. Zulüm gördükçe de bilinç seviyesi yükselecek ve zulmün kaynağına doğru bir mücadele başlatacaktır. Bu tespit, kendini açık olarak Yalnız Efe'de ve ince Memed'de gösterir. Yalnız Efe'de eşkiya adayının babasının, Eseoğlu'nun adamları tarafından öldürüldüğünü belirtmiştik, ince Memed'de ise, Hatçe ile Memed'in aşkına engel olan ağanın kötülükleri ve zulmü söz konusudur. Zulüm teması tabii ki en net halini, soylu eşkiyanın romanlarımızdaki diğer birçok özelliğinde olduğu gibi, Haşan Kıyafet'in Komünist imam'ında alır. Soylu eşkiya adayının uğradığı adaletsizce tutum ve zulüm, romanlarımızın yapısında kendisini açıkça gösterir. İnce Memed daha küçük yaştan itibaren, köyün ağası Abdi Ağa'nın şiddetine maruz kalmıştır. "Beni, ...döve döve öldürürdü. Hem çift sürdürürdü çakırdikeninde yalın ayak. O da ayazda. Hem öldürürdü. Birinde beni bir dövdü, bir dövdü... Bir ay yataktan kalkamadım. Herkesi döver ya, beni çok döver."17 Abdi Ağa, İnce Memed'den başka, diğer insanların üzerinde de benzeri bir baskı kurmuştur. Yöredeki, insanların üstünde sınırsız bir gücün sahibidir: Bu beş köyün beşinin de insanları topraksızdır. Cümle toprak Abdi Ağanındır.18 Soylu eşkiyanın halkın kahramanı halini alması, romanlarda bu yolla sağlanmaya çalışılmıştır. Bu şekilde, var olan bireysel sorun kitleleştirilmiş, eşkiyaya da eyleminde, kitlenin adına hareket etme yetkisi verilmiştir. İnce Memed'in uğradığı baskı ve şiddetin bir benzerini de Yalnız Efe yaşar. Yalnız Efe'de Abdi Ağa'nın yerini, zalim Eseoğlu alır. Eseoğlu ile Abdi Ağa'nın benzerlikleri, soylu eşkiya adaylarına yaptıkları eziyetle sınırlı kalmaz. Her ikisi de yerel otorite sahibi olmalarının yanında, devletle iyi ilişki içindedirler. Aynı zamanda bu avantajlarını halkın üzerinde bir baskı aracı olarak kullanırlar. Zaptiye mülazımı, Eseoğlu'nun en baş adamı19 olduğu gibi, kasabadaki hükümet de Eseoğlu'nun elindedir ve onun sözünden çıkmaz. İnce Memed annesinin, nişanlısının, köylülerin ve fakir, fukaranın intikamını almak için dağdadır. Yalnız Efe'de olduğu gibi yoksulların ve ezil

14. Sadri Etem, Çıkrıklar Durunca, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1930, s. 7.

15. Age, s. 16.

16. Refi Cevad Ulunay, Dağlar Kralı, İstanbul, 1995, s. 20.

17. Yaşar Kemal, İnce Memed 1, s. 21.

18. Age, s. 9.

19. Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, s. 166.

mişlerin intikamını almayı bir kız çocuğu başarıyorsa, ezilenlerin kendisi kim bilir neler yapabilir? Hikâyenin bu özelliği bize, yine Hobsbawm'm bir tespitini hatırlatır: Soylu eşkiyalar, kullandıkları şiddetle bize, yoksulun ve zayıfın da korkunç olabileceğini kanıtlamaya çalışırlar.

Yerel otoritenin, resmi otoriteyle olan iyi ilişkisi, onun yöresel hakimiyetinin merkezi devlet tarafından da kabulünü getirir; ve aynı tema bir başka soylu eşkiya romanı olan Çıkrıklar Durunca'da da görülür. Çıkrıklar Durunca'da yörenin zengini olan Sıddıkzade'nin yükselişi, ileride göreceğimiz gibi, Rahmet Yolları /faf/'deki Çerçi Süleyman'ı anımsatır. Savaş zamanı ordunun konturatçılığını alır, askere erzak verir.20 Böylece Sıddıkzade, Sadri Etem'in tabiriyle... samur kürklü eşraftan bir zat olur.21 Sıddıkzade'nin devlet makamlarıyla olan ilişkisi bununla da sınırlı kalmaz. Geniş bir ilişkiler ağına sahiptir: "Sıddıkzade kazanın en zengini ve hükümet memurları

üzerinde en nüfuzlu adamı idi. Vilayet meclisinde âza belediye heyetinde âza. Ticaret odasında âza, müftünün ahbabı, kaymakamın dostu, kadıyla içtiği su ayrı gitmezdi, nüfus memuru, tapu memuru, sanki onun kapısında birer tanrı misafiri, zaptiye ağası onun yaveri idi."22 Soylu eşkiya romanlarında çizilen bu yerel otorite tipleri, romanların asıl kahramanları olan eşkiyaların can düşmanlarıdır. Özellikle Eseoğlu ve Abdi Ağa tiplmeleri tam anlamıyla bu düşmanlığı vurgular. Köy yerinde, sıradan bir jandarma ile kurulacak bağlantının bile köylü için neler ifade ettiğini düşünürsek, böyle geniş ilişkilere ve imkânlarla sahip insanların, romanlarda niçin sıradan köylü ile uğraşıp başlarını derde soktuklarının mantıklı bir açıklamasını bulamayız. Üstelik bu davranışları da soylu eşkiyanın ortaya çıkmasındaki en önemli sebeptir.

Halktan yana eşkiya temasını oluşturan yazarlar okuyucuda yaratacakları duygusal yaklaşımı öncelikle kendilerinde oluşturmuş görünmektedirler. Köy insanında bulunduğu düşünülen çocuksu saflık da buna eklendiğinde halktan yana eşkiya tipinin olumlu bulunması kolaylaşmıştır. Yazarlarımız köyün şehre göre nispeten geri şartlarına dışarıdan bakınca, insandaki karmaşanın da köyde, şehir oranında olmayacağını düşünmüş, daha naif karakterler betimlemeye çalışmışlardır. Şiirdeki pastoral anlayışı andıran tasvirlerle köye yaklaşıldığını da görmekteyiz. Böylece eşkiya konulu romanlardaki iyi ve kötünün arasındaki basit kamplaşma, her şeyin kolayca çözülmesi anlayışının bir yansıması olarak karşımıza çıkar. İyi ve kötü arasındaki gerilim çocuk hikâyelerindeki kadar nettir. Ortam söz konusu güçlerin düellosuna uygundur. Toplumsal karmaşa, idari boşluk söz konusudur. Hikâyelerdeki yapı çocukların dünyası için normal karşılanabilmekle beraber, yetişkinler için yazılan romanlara göre gayet basittir. Olgular üzerine yürüttüğümüz fikirlerde gerektiği kadar titiz olunmadığında sapacağımız en yakın yol kolaylıktır. Bundan hayatı boyunca kaçınmış olan ve en ünlü sözü: "Yine yanılmışız." olan romancımız ve aynı zamanda düşünürümüz diyebileceğimiz Kemal Tahir'in bu konuda da dönemin furçasından ayrıldığını görürüz. Türk yazınında eşkiya temasını içeren romanlarda eşkiyaya yaklaşımın neredeyse ortak olduğunu görürüz. Teorik bir yapı ortaya koymasa da eşkiyaya aykırı yaklaşımı biz sadece Kemal Tahir'in Rahmet Yolları Kesti (1957) isimli romanında bulabiliriz.

Kemal Tahir'in Tezi

Romanda fikir mevcuttur, fikir ile kurgu ayrı şeyler değildir.²³ Romanın, sadece iyi vakit geçirme aracı olduğunu düşünmüyoruz. Hiçbir roman can sıkıntısını gidermek amacıyla yazılacak

20. Sadri Etem, Çıkrıklar Durunca, s. 72.

21. Age, s. 72.

22. Age, s. 68.

23. Selahattin Hilav, Entelektüeller ve Eylem, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 108.

kadar masum değildir. Romanın içinde kurgulanan dünyanın, gerçek hayattaki gözlemlere ve tecrübelerine dayanması gerektiğini savunuyoruz. Aksini savunan yazarların olabileceğini göz ardı etmeden, bu yazarların, ya gerçekliği kavramada hataları, ya da gerçekliği çarpıtmada çıkarları vardır. Kemal Tahir'in her romanı belli bir tartışma konusuna kendince cevap mahiyetindedir.

Romancı olarak eserlerinin içeriği ile tartışmaya girmekten çekinmemiş, bilakis bununla kendini sorumlu kılmıştır. Romanları düşünsel anlamda zengin malzeme içermektedir. Her biri âdeta bir sosyoloji metni gibidir.

Kemal Tahir'in Anadolu'daki eşkıyalık geleneği ile ilgili görüşlerini ortaya koyduğu romanı Rahmet Yolları Kesti'dir. Eğer Türk edebiyatında eşkıya konulu romanlar kategorisi oluşturmaya kalkarsak, bunun içinde "Rahmet Yolları Kestf'nin diğer türdeşlerine göre farklı bir yerde olduğunu görürüz. Eserin halktan yana eşkıya anlayışına ve eşkıyanın olumlu gösterilmesine itirazı vardır. Türk romanındaki soylu eşkıya mitinin karşısında durması, kitabın en önemli özelliğidir. Birçok araştırmacı kitabın bu özelliği nedeniyle, İnce Memed'e tepki olarak yazıldığını iddia etmiştir. Buradan, Kemal Tahir'in romanı yazarken ne düşündüğünden çok, romandaki eşkıya yaklaşıma geçebiliriz. Öncelikle, açıklayıcı olması düşüncesiyle, soylu eşkıya romanlarındaki eşkıyanın nasıl ortaya çıktığı sorusuna, Kemal Tahir'in verdiği karşılığa bakalım: Eşkıya devri hükümetin hasta olduğu sıradır. Aslında hükümet kısmı bir vakit ölmez, arada bir hastalanır. İnsan gibi canım! Hükümeti sıtmatuttuğu zaman eşkıya başkaldırın Sulfato yutup yahut ki bir zorlu dedeye sıtmasını bağlatıp dirildi mi hükümet, bu kez marazlanmak eşkıya sürüsüne düşer. Eşkıyalık devri için, savaş gerek... Köylerde kasabalarda erkek kalmayacak. Bunların teknilini sınır boylarına sürecekler. Jandarmaları da bizim gibi çaptan düşmüş yaşlılardan, bir de beyzadelerle ağa oğullarından ayıracaklar. Yaşlılar cephe yerinde bir boka yaramaz, ötekilerde bir kazaya uğramasınlar diye gönderilmez. O zaman asker kaçaklarından bazıları dağa sıçrar, olur sana eşkıya... Lâkin kulak verme, seferberliklerde bile fazla sürdüreni pek görülmemiştir. Eşkıyalığın sonu yok.²⁴

Kemal Tahir özellikle toplumsal bunalımın ve otorite boşluğunun görüldüğü dönemlerde eşkıyalıktaki artışa dikkat çeker. Bu gibi anlarda ortaya çıkıp, savunmasız ve yoksul insanların üzerinde baskı kuran eşkıyanın, toplumun umudu değil, tam tersine yüzyıllardır köy insanının maruz kaldığı baskılardan birisi olduğunu savunur. Romanda yerel güçlerin halkın üzerindeki baskısı etraflıca anlatılmaktadır. Eşkıya ise halkın üzerindeki bu baskıyı kırmada umut olması bir yana, söz konusu güçlerin kendi aralarındaki mücadelede koz olarak kullanılmıştır. Romanda kurulan ilişkilerin şekli dönemin Anadolu'sunu ustalıkla yansıtır. Anadolu'nun şartları eşkıya eyleminin aslında nasıl bir mengene tarafından kontrol edildiğinin kanıtıdır. Devletin denetimi arttıkça, eşrafın köylü üzerindeki otoritesi de katlanarak artar. Roman boyunca net olarak görüldüğü gibi yerel güç hem zengindir, hem de nüfuzu geniştir. Hükümetle olan ilişkilerini toplumsal saygınlığını korumada bir koz olarak kullanabilme imkânına sahiptir. Köyde bu bahsettiğimiz sisteme uygun bir düzen kurmuşlardır.

Rejim değişikliği ve kırın yeni hâkim sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte, eşkıyanın silahının ve kaba kuvvetinin yerini başka şeyler almıştır: Hemen aklınıza cebri götürmek gelir yani tüfek-tabanca işi... Hep eski fikir. Halbuysa bu zaman silah zamanı değil. Bugünün silahı iki satır yazı... İster muska olsun, ister dilekçe... Zaten dilekçe ne demek bakalım?"Cumhuriyet muskası"demek. (55-56)'

24. Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s. 24-25.

* Parantez içindeki rakamlar Rahmet Yolları Kesf/'deki sayfa numaralarıdır.

Bu yeni silahı da en iyi kullanan köy zenginleri ve onların ilişki içinde oldukları İstidacı Bilal

Efendi gibi insanlardır. Devletle ilişki kurma imkân ve becerisine uzak köylülerin yaşadığı bir yerde dilekçe yazma bilgisine sahip olmak büyük avantaj olarak değerlendirilebilir. İstidacı Bilal Efendi de kendine ve mesleğine pek güvenir: "Tıkır tıkır... Tıkır tıkır da tıkır tıkır... Sen o tıkırtıyı bilir misin? Yedi buçukluk cebel topu yanında halt etmiş. Biz Sungurlu toprağında ağır makineliyle barınamazdık Ağa, lâkin o tıkırtıyla gül gibi geçinmekteyiz!"(56) Şimdilerde Bektaş Emmi'nin tabiriyle bu şehir eşkiyalarının parası hüküm sürmektedir."Eskiden mavzer tüfeği hüküm yürütürdü. Şimdi, oyasına tükürdüğüm bankanotparanın fermanı okunuyor. (76) Hatta şimdinin şehir eşkiyaları, ...silahlı, askerli dağ eşkiyasından (24) daha tehlikelidir, çünkü "Kötü cüzdan Maman çıplağından, Osmanlı mavzerinden daha zorlu"dur. (76). Köyün imtiyazlılar sınıfını oluşturan kişilere baktığımızda bu kişilerin, mücadele sırasında dayandıkları güç kaynaklarının birbirinden farklı olduğunu görürüz. Aslında hepsinin toplumsal konumları açısından ortak özelliklerinin olduğunu yadsıyamayız. Hepsi de zengin, toplumsal ilişki ağları güçlü ve geniş, sözü geçen insanlardır. Sıradan köylüden her türlü imkân açısından daha avantajlıdır. Her şeyden önemlisi devlet veya devlet temsilcileri ile olan yakınlıkları (özellikle Çerçi Süleyman ve Muhtar Arif Ağa açısından), konumlarını güçlendirici bir etkidir. Merkezi iktidar, gücünün doruklarına çıktıkça, bir şekilde onunla ilişki kuran çevreler de güçlenir. Yerel güçler, köylü üzerinde kurduğu baskıda, bir yandan devlet kurumlarıyla ilişki kurabilme becerisini gösterirken, diğer yandan kaba ve fiziki baskı unsuru olarak da eşkiyayı kullanırlar. Bu durum karşısında köylü çoğu zaman çaresiz kalır. Köylü yoksuldur çünkü köy ekonomisinin şartları düşünüldüğünde, ancak karnını doyuracak kadar tahılı elde edebildiğini söyleyebiliriz. Sonuçta o yıllarda Anadolu köylüsü geçimlik tarım yapmaktadır. Eşkiya bu imkânsızlıkların arasında ortaya çıkar. Kemal Tahir'in eşkiyası, halkın kurtuluş umuduna cevap vermekten çok uzak, fırsatçı ve çıkarıcı bir kişiliktir. Eğer halka bir yararı varsa, o da sadece, halkın kendi yapamadığı eylemi bir başkasında görmekten zevk alma, avunma ihtiyacına karşılık verebilmesidir: Milletın birazı, Tüfekçi Ferhat Usta gibi, işi belli etmeden alaya alıyor, öteki kısmı Köse Hacı'yla beraber eşkiyadan bir şeyler umuyordu. Esasında Hacı'nın anlattıkları bütün eski eşkiya masallarındaki tekerlemeler. Bunu, işi ciddiye alanlar da biliyorlar ama tekrar tekrar dinlemek hoşlarına gidiyor. Beğenip de yapmaktan korktuklarını, "Bir ucundan biz de yapışalım"demeden başkasında seyretmek biraz kalleşlik ama kolay. "a

Türk romanındaki soylu eşkiyalarda görülen halktan yana olma durumu bir çeşit Robin Hood'lukla özdeşleştirilmiştir. Eşkiya zenginden alıp yoksula vermektedir. Çünkü soylu eşkiyanın kendisi de, dağa çıkmadan önce o yoksul çoğunluğun bir üyesidir. İsyandan sonra kulluktan kurtulmuş, zulmedenleri tehdit eder duruma geçmiştir. Fakat Kemal Tahir bir soyguncu olarak gördüğü eşkiyanın böyle bir misyonu olamayacağını ısrarla vurgular. "Sen bu lafa kulak asmayacaksın. Eşkiyanın fukaraya yüz güldürecek kadar mal verdiği hiç görülmemiştir. Verse de arkasından zaptıye gelir elinden alır. Yediği sopa da cabası.. -Bre Emmi, dünya bir türlü nakleder, sen döner tersini söylersin... -Terslik bende değil, soyguncunun fukaraya mal dağıtmasında."26 Kemal Tahir'e göre eşkiyanın halka yardım yapabilmesi ütöpik bir beklentidir. Eşkiya sıradan bir soyguncudur ve çalıntı malla toplumsal adaletin sağlanamayacağı ortadadır. Kemal Tahir toplumsal kimliği sıradan bir köylü olan eşkiyanın basit dünyasının sınırları belirgin şekilde çizer. Kahraman tipolojisi ile eşkiya arasında uçurum vardır. Eşkiyanın kendi ontolojik şartları niyetinin de ötesinde bir belirleyicilik arz eder. Niyeti iyi olsa da kendine bile hayrı olamayacağı barizdir.

25. Age, s. 383.

26. Age, s. 34-35.

Rahmet Yollan Kesti'deki eşkiyanın eylem kararı kendi iradesine bağlı değildir. Eşkiya toplumsal kimliğini kıracak gücü hiçbir zaman kendinde bulamayacağı için başkalarına bağımlı çalışmak zorunda kalacaktır. Kişisel özellikleri de, soylu eşkiya da olduğu gibi toplumsal bir misyon taşıyacak nitelikte değildir. Fakir, çelimsiz, korkak, saf, kıyıcı, zavallı bir insandır. Soylu eşkiya romanlarındaki eşkiya ise köhneleşmiş feodalizmin düşmanıdır. Toprak reformunu düşünen ileri görüşlü eşkiyanın (İnce Memed) karşısına, Kemal Tahir, aç karnını doyurmaya bakan zavallı bir insanı koyar. Buradaki eşkiya sıkıştığı anda ruhsal zavallılığını ortaya koyacaktır. Birey olarak kendine bile hayrı yoktur. "Eşkiya milletin eşkiyalığı yanına kar kalsaydı, köylüler çoban, korucu, tellal bulabilirler miydi? Üç ay dağ başı ol, dolaş, çiftlik parasını kazan, af verilsin, sen de başımıza asilzade kesil... Bu nerenin yağması yahu?"²⁷

Kemal Tahir eşkiyalığın imkânları üzerine öne sürdüğü fikirlerinde somut koşullarla ilgilidir. Titizliği sadece bu konuyla sınırlı değildir. Yazarın Türk tarihini öğrenmek ve Türk insanını tanımak için verdiği saygılı emek bilinmektedir. Kemal Tahir kuşkusuz sıradan bir romancı değildir. Toplumsal konularda bizce önemli sorular sormuş bir düşünce adamıdır aynı zamanda. Temel tasası, Türk toplum yapısının biçimi ve sorunlarıdır. Çabası sırasında hazır açıklamalarla uyuşmamış ve yetinmemiştir. Eşkiya övgülerine değer vermemesi nedeniyle olumluolumsuz kahraman tartışmalarında eleştirilere maruz kalmıştır. Kemal Tahir Anadolu insanı ile çok da ideal olmayan şartlarda karşılaşmıştır. İnsanımızı anlama gayretini bir ödev bilmiş, basit kalıplarla yetinmemiş, akıntıya karşı kürek çekmiştir. Bu çabasında çoğu zaman yalnız kalmayı göze almıştır. Eserlerinde dönemin Türk aydınının çoğunlukla düştüğü yanılgılara vurgu yapmıştır. Yöntemsel yaklaşımının en karak- terize örneklerinden biri de eşkiyalığa bakışıdır. Kemal Tahir, soylu eşkiya romanlarında eşkiya övgüsü yapıldığını düşünmüş ve bu övgüye cevabını Rahmet Yolları Kesti'deki eleştiri ile vermeye çalışmıştır. Kemal Tahir'e göre eşkiyalık olgusu toplumlar için bir çözüm olamaz. Basit bir soyguncu olarak gördüğü eşkiyaya, olumlu yaklaşan yazarların da bu çabalarını yanlış birtutum olarak görür. Kemal Tahir'e göre eşkiyalık: "açık hırsızlıktır". Kavramın üzerinde mutabakat olmamasını da toplumsal yapımızla ilişkilendirir: "Hırsızlığı bile gereği gibi suçlayamamamızda, gerçek ölçülerimizin yetersizliği, hatta hiç var olmamasının etkisi görülür."²⁸ Bu çarpık tutum ne yazık ki aydın sınıfımızda bile destek bulmuştur. Soylu eşkiya romanlarında görülen eşkiyadan yana tutumu ve eşkiyaya yüklenen toplumsal misyonu biz, Türk düşüncesinde belli bir dönemde sık rastlanan toplumsal sorunların acil ve kolay yoldan çözümüyle ilgili bir girişim olduğunu düşünüyoruz. Toplumsal sorunlarımızın çözümü bizim dışımızda olmadığı gibi, eşkiyada hiç değildir.

Sonuç olarak Kemal Tahir bu girişimiyle tartışmaya yeni bir boyut katmak, farklı bir görüş geliştirmek istemiştir. Romanıyla insanların arasında yaygınlaşan yanlış bir duygusallığın da önüne geçmeye çalışmıştır.²⁹ Kemal Tahir'e göre eşkiyalık, topluma bir çözüm sunmadığı gibi, kendisi de toplumsal şartlara bağlı bir değişkendir. Kemal Tahir'in özellikle köy romanlarında, köy yaşantısına ve köydeki ilişkiler üzerine sunduğu eşkiyalıkla ilgili değerlendirmeleri dönemin çarpık sosyalizm anlayışını olduğu kadar günümüz dağa çıkma olayını anlamak açısından da son derece önemlidir.

27. Age, s. 45.

28. Kemal Tahir, Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 47.

29. Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, (kitap arkası).

KEMAL TAHİR'DE KÖY VE ŞEHİR

Sezai Coşkun

Sezai Coşkun on iki asırlık Türk düşünce ve edebiyat tarihinde birçok mesele, modernleşme bağlamında ele alındığı gibi köykent/şehir meselesi de, büyük oranda, bu bağlamda tartışılmıştır. Tanzimat'tan itibaren etkisini gösteren pastoral edebiyat, uzun yıllar varlığını devam ettirmiştir. Ancak batıdaki pastoral edebiyattan farklı olarak Türk edebiyatında doğaköykür, çoğunlukla, ihtiyaç duyulan, toplumu ve devleti gerilemeden ve yıkımdan kurtaracak yeni bir yaşam biçiminin mekânı olarak düşünülmüştür. Buna göre kır, geridir, ancak bir potansiyeli de barındırmaktadır. Burayla temas kurularak merkez için kaynak olması sağlanmalıdır. 'Bu dönem yazarlarının büyük çoğunluğunda, henüz doğrudan doğruya köylünün meselelerini ele alma düşüncesi doğmamıştır.. Köylerin geri bir çevre olduğu düşüncesi, bu eserlerin hepsinde ortak noktadır.'¹ Kırın veya kentin bir problematik olarak ferdin dünyasında tuttuğu yer ise kapsamlı biçimde ancak II. Yeni şiirinden itibaren işlenmeye başlanır. Bu döneme kadar köykent meselesi büyük oranda ferdi düzlemde değil toplumsal düzlemde ve Türk modernleşmesinin yansıma alanlarından biri olarak kurgulanır. Köyü ve kenti özellikle toplumsal düzlemde ele alan yazarlar arasında konuya farklı izahlar ve açılımlar getiren isimlerden biri Kemal Tahir'dir. Bu çalışmada Kemal Tahir'in köy ve kenti nasıl ele aldığını ve bu yerleşim birimleri etrafında hangi meseleleri söz konusu ettiğini inceleyeceğiz.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Kemal Tahir, köyü ve kenti, özellikle köyü, modern toplumun meseleleri bağlamında ele almaktan ziyade tarih içerisinde anlamaya çalıştığı Türk toplumunun veya Anadolu insanının kimliğini belirleme bağlamında söz konusu eder. Yazarda bu temaların yer almasına kronolojik olarak bakıldığında, biyografik tecrübenin de etkisiyle şehrin köyden önce yer aldığı görülür. Ancak tema itibariyle köy, daha geniş yer tutar.

Kemal Tahir'de şehrin tema olarak yer alışı önce şiirlerinde görülür. Nâzım Hikmetin tesiri altına girmeden kaleme aldığı şiirlerde İstanbul'un bohem yüzü geniş bir şekilde yer alır. Yazar, 1930'lu yılların başlarında yazdığı bu şiirlerde bir yandan 'açların türküsü'nü dile getirmeye çalışır bir yandan da bu'açların'uzaktan seyrettiği bohem hayatı tasvir eder. Bu dönemde İstanbul, şair için bohem hayatın kadınları ve bu hayatı uzaktan uzağa seyreden 'açlar'ıyla öne çıkar. 'Barda Kadınlar'şiirinde;

Bir kurşun sağnağına tutulan kuşlar gibi Erkek kucaklarına serildiler, düştüler...

Gözlerine şehvetten alev koymuşlar gibi isteyerek baktılar, arzuyla gülüştüler...² şeklindeki

mırsalarda, İstanbul'un bohem hayatının kadınlarına acıma söz konusudur. Aynı yaklaşımı 'Orospu'3 başlıklı şiirinde de görmek mümkündür. Yazar, 1936'nın sonlarıyla 1937 yılında, gazeteciliğinin de etkisiyle, tam bir bohem hayatı yaşar. 30.03.1937 tarihinde Fatma İrfan'a yazdığı bir mektubunda kaydettiği şu ifadeler, örnekleri verilen şiirlerde ve Karikatür dergisinde yayınlanan hikâyelerde anlatılan hayatla yazarın hayatını örtüştürmektedir: 'Şeker Bayramından beri çok tehli

- | |
|---|
| 1. Ramazan Kaplan, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 63. |
| 2. Kemal Tahir, Notlar 5:1950 öncesi Şiirleri ve Ziya İlhan'a Mektupları, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 26. |
| 3. Kemal Tahir, Age, s. 27. |

'Şehrin İnsanları'

keli bir muhite girmiş bulunuyorum. Çalgılı gazinolar faydası dokunur diye ya benden pek az para alıyorlar -o da bin müşkilatla- yahut hiç almıyorlar. Darülbedayi artistlerinden başlayarak bir sürü şarkıcı, dansöz bayanla tanıştım. Dehşetli derbeder hayatları var. Öyle günlerim oldu ki, rakıya sabakileyin başlayıp ertesi sabaha kadar içtik. Her hafta bir davete çağırıyorlar. Öğle üzeri içmeğe başlıyoruz, ben cehdettikçe onlar üstüme düşüyorlar.'4'Elem Çocukları'siirinde ise şehrin bir başka görüntüsü olarak yazarın 'ben gibiler' diye takdim ettiği, 'açlar' söz konusu edilir:

Alınları çizgili, dik belleri iki kat Gülüşleri en derin elemelerden de acı Bu genç ihtiyarların galibi gaddar hayat Bu genç ihtiyarların ızdıraptır baş tacı!5

Kemal Tahir, bu dönem şiirlerinde şehri, belli'yüzleriyle'siirine taşır. Bu taşımada biyografik tecrübenin izlerinin yanı sıra şehrin insanları üzerine düşünme de belirgindir. Bir şair olarak çevresine baktığında dikkatine takılan, mekâna ilişkin unsurlar değil, insan olur. Kemal Tahir, şehrin tabii veya tarihî hüviyetinden öte insanını söz konusu eder. Yazar her ne kadar bu ilk dönem şiirlerinde şehrin'gü- zelliklerini'değil de'ezilen'kesimlerini söz konusu etse de bu yaklaşımında ideolojik bir renk görülmez. Yazar şehrin bu 'insanlarına' acır; ancak onları 'emeksömürü' bağlamında kurgulayarak ideolojik düzleme taşımaz. Şehrin 'ezilen' insanların söz konusu edilmesi, şehre yönelik olumlu duyguların oluşumuna da mani olur. Ancak 1936'da kaleme aldığı ve sosyalizmi büyük bir heyecanla benimsediği yıllara denk gelen'İşsizler'başlıklı şiirinde ise Kemal Tahir artık şehri,'emeksömürü'ilişkisinin sahnesi olarak kurgular:

Yürüyorlar yürüyorlar Kaldırım Da adım adım Ne dudaklarında türkü Ne ellerinde mavzer var.

Yürüyorlar

Ayak seslerinde çılgılaşan Son hakikat:

Barikat.

Yürüyorlar...

Kafalarında bir kazma gibi işleyen

Bakışlarında kinler

Ve enginler gibi genişleyen

Açlıkla!..

Yürüyorlar.

Şarkılarını susan makinelerin başında Son sözü kaldırım taşında Bırakarak

Ve mavi gömlekleriyle bir sel gibi akarak Yürüyorlar, yürüyorlar.6

4. Fatma İrfan, Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar, Sander Yayınları, İstanbul, 1979, s. 179.

5. Kemal Tahir, Age, s. 25.

6. Kemal Tahir, Age, s. 147.

Şiirde şehir, sokaklarında devrimcilerin yürüdüğü bir mekân olarak yer alır artık. Ancak bu şehir, belirgin bir yer değildir. Herhangi bir şehirdir ve kaldırımalarında 'işsizler' devrim için yürümektedir. Şehrin tabii ve tarihi dokusu, ideolojik düzlemi sağlama kaygısıyla söz konusu edilmez. Ele alınan tema, muğlak bir şehrin'işsiz' insanlarıdır. Kemal Tahir dikkatini yine, çevreye değil insana odaklar.

Kemal Tahir için şehir, İstanbul'dur. O, diğer büyük şehirleri pek konu etmez. Körduman romanında Ankara'ya yer verilse de, dönemin Ankara'sını aksettirecek hususlara pek değinilmez; sadece bir iki yerde köylü kahramanın 'şehirliyi' gözlemesini okuruz. Değişik romanlarında az da olsa geçen İzmir, Aydın gibi iller, kurgunun gerektirdiği bir mekân olarak kalırlar. Kemal Tahir, Anadolu şehirlerini ise şehir gibi anlatmaz; oraları da köy toplumunun hâkim olması sebebiyle köy şeklinde anlatır. Mesela Köyün Kamburu romanında esas mekân köyken Yedi Çınar Yaylası'nda mekân Çorum'dur. Ancak biri vilayet merkezi diğer köy diye iki ayrı toplumsal yapı kurgulanmaz. Çorum'un merkezindeki yaşam ile köydeki yaşam aynıdır. Farklılık sadece vilayet merkezinde bazı devlet kurumlarının bulunmasıdır. Ama insanların tümü, bir köy toplumu özelliği göstermektedirler ve Kemal Tahir açısından mekân, insanıyla değerlendirilebilecek bir unsurdur. Onun 'şehir yeri' olarak ele aldığı tek yer, İstanbul'dur. Ancak İstanbul da yine insan ve toplumsal meseleler bağlamında söz konusu olur.

'İstanbul'

Kemal Tahir, İstanbullu bir yazar olmasına rağmen, İstanbul'u yücelten özellikle tabii ve tarihî özellikleriyle öne çıkartan yaklaşımlarına pek rastlanmaz. Zaten o, mekânı insanla ve toplumla ilişkisi nispetinde ele alır. Tek başına mekân pek de önemli değildir onun için. Gerek köy romanlarında gerek şehirde geçen romanlarında mekân tasvirine nadiren rastlanır.

İstanbul, Kemal Tahir'in romanlarında modern anlamda 'kent' olmaktan ziyade önemli siyasal ve toplumsal meselelerin cereyan ettiği yerdir. Zaten şehir, bu cepheden görülür. Mesela, Bir Mülkiyet Kalesi'nde mekânın büyük kısmı İstanbul'dur ama roman ittihatçıları ve mülkiyet meselesini esas aldığından, şehir, sadece bu temanın fonu olarak yer alır. Aynı şekilde Yorgun Savaşçı ve Esir Şehrin insanları'nda Millî Mücadele, Kurt Kanunu/nda İzmir Suikastı öncesi, Yo Ayrımı'nda Serbest Fırka meselesi, Hür Şehrin insanları'nda yeni kurulan Cumhuriyetin meydana

getirmeye başladığı yeni toplum gibi konular öne çıkartıldığından İstanbul üzerine yoğunlaşma pek gerçekleşmez. Ancak yazar, İstanbul ile yaşanan olaylar arasında bağlantı kurmayı ihmal etmez.

Kemal Tahir, İstanbul'a en çok Esir Şehrin insanları ve Hür Şehrin insanları romanlarında yer verir. Ancak bakış açısı pek de olumlu değildir. Yazarın ilk dönem şiirlerindeki İstanbul algısının dışında gelişen, ancak bu algının devamı da sayılabilecek yaklaşımlarını 'Esir Şehir've 'Hür Şehir'dizisi içerisinde ele almak mümkündür. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Kemal Tahir, bu dizide şehrin iki farklı görünümünü, bu görünüm içerisinde şehrin insanlarını ortaya koyar.

'Esir Şehir', ismi, üçlemenin iki kitabına ad olması bakımından önemli bir ifadedir; hatta leit-motif olarak kabul edilebilir. Eserin ismiyle ilgili diğer bir dikkat çekici nokta, mekânla insanının birleşimidir. Burada 'esir şehir'tek başına bir isim olmaktan ziyade, başka bir ismin tamlayanıdır. Bu tamlama, insanla mekânı bir araya getirmekte ve mekânı, insan açısından göstermektedir. Merkezde insan vardır ancak mekân da insana yaptığı tesirle önemli bir görev üstlenmektedir. Bu yönüyle yazar, Mithat Cemalin Üç İstanbul romanında olduğu gibi, dönemi, dönemin insanları vasıtasıyla ortaya koymaya çalışır. Yazarın İstanbul'a 'esir' vurgusu yapması önemlidir. Bu vurguyla okuyucuya adeta, bir ön bilgi verilmekte ve okuyucudan bu ön bilgi ışığında hadiseleri değerlendirmesi istenmektedir.

'Esir Şehrin' en baskın özelliği, içinde bulunduğu durumun tam olarak tayin edilememesidir. Düşman tarafından işgal edilmesine rağmen şehri temsil eden insanlar bu esaretin farkında değil

lerdir. Yazar esir şehrin yaşadığı bu dönemi, 'Öyle bir cıvık geçit geçiliyordu ki herkes her şeyi, hatta düşmanla işbirliğini bile vatan için yaptığını söylüyordu.'⁷ cümleleriyle değerlendirir. Döneme hakim olan bu müphemiyet ve müphemiyetin doğurduğu ahlaksızlık ve yılgınlık, şehri tümüyle 'esir' alır. İstanbul'un her köşesinde bu 'esaretin' izler görülür. Bu izler, şehrin bazı yerlerinde, esaretten duyulan ızdırap şeklinde ortaya konulurken; bazı yerlerde, işgalin farkında olmayan bir eğlence âlemi vasıtasıyla ifade edilir.

Kemal Tahir, gerek buradaki 'esir şehir'tanımlamasını, gerekse diğer eserlerinde değindiği Millî Mücadele dönemi İstanbul'unu, çok büyük oranda, Tefik Fikret'in '^Sis'şiiri çerçevesinde tasvir eder. Bu bağlamda yazarın İstanbul'u sıklıkla ahlaksız bir kadına benzetmesi, İstanbul'u ahlaksızlığın yuvası olarak değerlendirmesi, Tefik Fikret'in 'bivei bakir' ve 'facirei dehr' nitelemelerini hatırlatmaktadır. Yazar, işgal İstanbul'unda güzellik adına hemen hemen hiçbir şey görmez. Mesela, o dönemde birçok yazarın kalemine güzellikle unsuru olarak yansıyan Haliç, romanda, 'Haliç, burada bu bulanık kış akşamında, denizden başka her şeye, özellikle çamur dolu bir sel çukuruna benziyordu.'⁸ ifadeleriyle yer alır. Yazar, bu değerlendirmesinin ardından kaydettiği, 'Bu pis dünyaya bu pis deniz pek yaraşiyor.'⁹ cümlesiyle de mekânı/şehri, devrin ve olayların cephesinden gördüğünü ortaya koyar. 'Bir uçsuz bu- caksızyaşama kargaşalığı'¹⁰ nitelemesiyle ifade edilen 'Esir Şehir', Kamil Beyin şu değerlendirmeleriyle genele ait, dönemi ifade eden, birfonksiyon kazanır:

'Bugün bu memlekette kibar yok, sevgilim, düşmanlara ırzlarını satanlar var. Biz de onların içine girecek değiliz. Sen olup bitenleri bilmiyorsun. Beni dinle ruhum, palavranın hiçbir çeşidinden hazzetmediğimibilirsin! Sözlerimi sakın yanlış anlamal Bir vatan kaybetmek üzereyiz... Bir vatan

kaybediyoruz, karıcığım, bunun anlamını kavrayamadığına eminim, inşallah kavramana da meydan kalmaz. Ben Hindistan'ı, Siyam'ı Mısır'ı yani sömürgeleri hep dolaştım. Oralarda yabancı uniformalarıyla dolu, salonları, sarayları gördüm. İngiltere'de tanıdığımız subaylardan hiçbirisi, sömürgelerinde gördüklerime benzemiyordu. Londra'da insan olan bir onbaşı, Hindistan'da hayvan haline gelmişti. Bugün, İstanbul'da, seni bunlardan birisiyle konuşurken görmeye bile katlanamam. Biz burada kalacağız, karıcığım... Sonuna kadar boğuşulacak... Zafer kazanılacak...'11

İstanbul'un yaşadığı bu ahlakî çöküşte sadece işgal güçleri değil, İstanbul'da, ahlakî hassasiyetlerden uzak insanlar da önemli roller oynamaktadırlar. Yazarın ortaya koyduğu kurgu çerçevesinde esir şehirde yaşayan insanlarla, şehrin esareti, birbirinin hem sebebi hem sonucudur. İnsanlar esir ruhlular olduğu için şehir esirdir. Diğer yandan şehir esir olduğu için insanlara esirlik ruhu yayılmaktadır.

Kemal Tahir'in İstanbul'a bu olumsuz bakışında romanın Milli Mücadele'yi konu almasının etkisi olmalıdır ancak Milli Mücadele dönemi sonrasında anlattığı romanlarında da şehrin yine bu psikoloji içerisinde görüldüğü anlaşılır. Mesela Kurt Kanunu romanında, Millî Mücadele bitmiş, İstanbul işgalden kurtulmuştur. Ancak yazarın bakışı değişmemiştir. 'Patlıcan evleklerinin sert yaprakları tozlu ydu. Hafif bir esinti mısır saplarında filizleri kımıldatmaktaydı. Aşağıda, epey uzakta, iki yanına gemi leşleri yaslanmış bulanık Haliç, Kâğıthane deresiyle illetli bir barsak parçasına benziyor, insanın midesini bulandırıyor.'12 Kemal Tahir, İstanbul'da geçen her romanında Haliç'e değinmiş ve Haliç'gemi

7. Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 63.

8. Kemal Tahir, Age, s. 207.

9. Kemal Tahir, Age, s. 208.

10. Kemal Tahir, Age, s. 300.

11. Kemal Tahir, Age, s. 216-217.

12. Kemal Tahir, Kurt Kanunu, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s. 341.

• Kitabın baskısında, bizim'mahluk'olarak yazdığımız kelime, 'mahlul'olarak yer alıyor. Anlam bakımından doğrusu 'mahluk'olması gerektiğinden bu kullanımı tercih ettik.

leşleriyle' beraber anlatmıştır. Onda, Haliç'in 'gemi leşlerinden' bağımsız bir tasviri yoktur. Yazardaki bu bakış açısını, çocukluğunun haliç kıyılarında geçmiş olması, Millî Mücadele'nin yıkılmışlığını Haliç kıyılarında gözlemlemesiyle ilgili düşünmek mümkündür. Yine değinilen alıntıda dönemin bir çok şair ve yazarına güzel duygular ilham eden Kâğıthane deresinin de Haliç'le beraber'illetli bir barsak parçası'na benzetilmesi, İstanbul'a bakışta devam eden psikolojiyi ortaya koyar.

'Esir Şehir'olarak İstanbul bu şekilde anlatılırken,'hür şehir'olarak nasıl anlatılmıştır, diye bakıldığında aynen Kurt Kanunumda olduğu 'esir şehir'deki bakış açısının devam ettiği görülür.

Hür Şehrin İnsanları, mekân olarak İstanbul'da geçmesine rağmen, İstanbul, romanın önemli bir unsuru olarak yer almaz. Yazar, İstanbul'u, yaşanan genel ahlakî zafiyet ve çekilen fakirlik

içerisinde işler. Yaşanan ahlaksızlıktan İstanbul'u sorumlu tutar. Necip'in annesinin vefatı üzerine Eyüp Sultan'a mezar kazdırmaya giden Murat'la Şahap arasında şu diyalog geçer:

Burasını PiyerLotipek severmiş. Dünyada seyyahattan daha budala mahluk olamaz.

Neden?

Bir de şimdi görmeli... Yazın gelirler... Burada gömülü ölüleri yoktur. Kim bilir, bizi nasıl hayal ediyorlar. Kitaplardan anladığıma göre. Şark deyince, bu Avrupalı züppelerde, bir masallar uydurma kabiliyeti başlıyor. Öyle ki... Her sabah ailemizden birisi ölür de buraya gömersek seviniriz sanıyorlar. Biz ölüme doğru yaşamışız gibi.

Ben de Piyer Loti'yi ayıplamıyorum. Kendimizi ayıplıyorum. Neredeyse, (Aman Piyer Loti biz beğenmez!) diye korkuya kapılacağız... Herifi şuraya getirmeli... Bir tahta eve sokmalı... Ekmeğini de şuradaki elektrik fabrikasında çalışarak kazanmağa mecbur etmeli... Bilmem, kendisinden başka sevdiği var mıdır? Onu da veremden öldürmeli... Açlıktan... Buraya gömdükten sonra eline kalem vermeli... Bakalım ne yazacak?11

Murat'ın eleştirdiği husus, İstanbul'a İstanbul'un gerçeklerinin dışında, romantik bir bakış açısıyla bakılmasıdır. Onun için İstanbul'un güzelliği, İstanbul'un insanının özelliği ve yaşadığı şartlarla ilgilidir.

Romanda İstanbul'a yönelik olumsuz bakışı destekleyen diğer bir unsur, yıkıntılardır. Öyle ki Murat, Osmanlı'dan kalan eski savaş gemilerini seyrettiğinde,'bir mezarlığa bakarken duyduğu şeyleri' hissetmektedir. Yine bu tablo içerisinde Haliç, eskimiş, ihtiyarlamış bir deniz bile değil, 'denize pek uzaktan akrabalığı olan ve gittikçe bu müşterek tarafları kaybederek, nesli münkariz bir başka cins haline gelmiş acaip bir su... Güdük bir nehir... Leşler tarafından tıkabasa doldurulan ve dolduruldukça daralan bir göl parçası...'4;'Aslını inkar etmiş bir haramzade'5 olarak görülmektedir. Edebiyatta güzelliğiyle yer alan İstanbul'un denizini Kemal Tahir, deniz bile saymaz: 'Şuna elbette deniz denemez... Belki zaman zaman Okyanus da böyledir ama, Haliç aslını inkâr etmiş bir haramzade...'16

Murat'ın İstanbul'la ilgili bu duyguları taşımasında o dönemde içinde bulunduğu ekonomik durumun etkisini de düşünmek gerekir. Çünkü işsiz ve perişan bir halde bulunan Murat'ın, ekmek parası dahi bulamadığından hayata umutla ve mutlu bir şekilde bakması, büyük oranda, mümkün değildir. Bu psikolojik etki yazarın İstanbul'a bakışını şekillendirmiş olmalıdır. Ancak ekonomik anlamda rahatladığı bir dönemde bu düşüncelerini değiştirmez. Aksine, destekler mahiyette, İzmir'in Serbest Fırka'ya büyük ilgi göstermesi üzerine, İzmir ile İstanbul arasında bir mukayese yapar ve İzmir'in Mus

13. Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 91 -92.

14. Kemal Tahir, Age, s. 78-79.

15. Kemal Tahir, Age, s. 98.

16. Kemal Tahir, Age, s. 98.

tafa Kemali'unutmasını kabul edemez. İstanbul'un Serbest Fırka'yı desteklemesini ise'tabii'karşılar. Çünkü İstanbul zaten'bin kocadan arta kalan bivei bakir'dir.17- Bu yönüyle,

Istanbul'un'ihanet etmesi', normaldir.

Yazar 'Esir Şehir' serisinin üçüncüsü olarak düşündüğü Yol Ayrımı romanında da ana mekân olarak İstanbul'u söz konusu eder. Eser, 'esir şehir' üçlemesinin üçüncüsü olması sebebiyle, ilk planda, mekânı esas alıyor gibi gözükse de, ilk iki esere göre mekân daha arka planda kalır. 1930'ların İstanbul'unu konu alan eser, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu ve Hür Şehir İnsanları romanlarındaki İstanbul'a bakışı devam ettirir. Yazar, İstanbul'u yine, içinde cereyan eden gayri ahlakî işler cephesinden görür. Haliç'i, diğer romanlarda olduğu gibi, 'vıcık vıcık pislik' ifadeleriyle anlatan yazar, mekânı sevmediği intibainı uyandırmaktadır. Burada ayrıca İstanbul'un farklı bir yeriyle ilgili yazarın bakış açısını görmek de mümkündür. Yazar, Beyazıt meydanını tasvir ederken aynen Haliç'e bakışında olduğu gibi olumsuz bir yaklaşımı devam ettirir:'Bir tramvay, cama teneke sürülür gibi, insanının içini kazıyarak geçti. Beyazıt meydanı, ölü havuzu, yapraksız ağaçları, birkaç boyacı çocuğuyla, evet, hiçbir yere çıkarı olmayan bir mezbelelik gibi duruyordu.'¹⁸ Beyazıt meydanı, adeta bir hapisane olarak görülür.'Ölü havuz, çıkan olmayan mezbelelik'gibi benzetmeler, mekâna bakıştaki olumsuz psikolojiyi göstermektedir.

Kemal Tahir'in İstanbul'u konu edindiği diğer romanları ise tefrika halindedir." Yazar, bu romanlarında İstanbul'u yine tabii ve tarihî dokusuyla değil insanlarıyla söz konusu eder. Bu romanların büyük kısmı, İstanbul'da geçer. Zaman itibarıyla Hür Şehrin İnsanları romanının anlattığı döneme tekabül eden konularda, genel itibarıyla söz konusu romandaki bakış açısı devam ettirilir. Yazar İstanbul tasviri pek yapmaz. Özellikle hapisane hayatının başladığı dönemden itibaren kaleme aldığı romanlarda kapalı mekânların ağırlık kazanması, dış mekân olarak İstanbul'un anlatımına imkân vermez.

Yazar, tefrika romanlarında İstanbul'da özellikle Cumhuriyet'ten sonra ortaya çıkan, burjuvazi olmayan ancak büyük bir burjuvazi özenti içinde yaşamaya çalışan, kökenleri itibarıyla böyle bir sınıfsal yaşama uygun olmayan insanların 'komik' hallerini anlatır. Romanlarda mizahi yön ağır basmakla beraber Kemal Tahir'in sadece eğlenmek için bu eserleri kaleme aldığı düşünülemez. Yazar, söz konusu ettiği şehir ve bu şehirde teşekkül eden lümpen sınıfın ciddi eleştirisini yapar. Kemal Tahir'in kurgusu içerisinde İstanbul, kimliksiz daha doğrusu lümpen kimlik içerisinde bocalayan insanların mekânıdır. Şehrin 1930'larda öne çıkan Şişli, Suadiye gibi semtlerinin ağırlıklı mekân olduğu romanlar, belki mekân anlamında İstanbul'u fazlaca içermemektedir ancak sosyolojik olarak okunduğunda toplumsal değişim adına önemli çıkarımlara imkân verecek niteliktedir. Yazarın İstanbul'u bir'sehir'olarak işlemesine farklı bir örnek olarak Yedigün'de yayınlanan hikâyeleri gösterilebilir. Yazar bu hikâyelerde İstanbul mahallelerinin sıradan insanlarına yer verir. Ancak şehre ait çizgiler yine belirgin değildir.

'Türklüğün Kimlik Kodlarını Aramak: Köy ve Köylülük'

Kemal Tahir'in edebî iddiayla eserlerini kaleme almaya başladığı 1940'ı yıllar, âdeta bir furya halinde köy romanının Türk edebiyatını tuttuğu döneme tekabül etmektedir. Kemal Tahir de bu yıl

17. Kemal Tahir, Hür Şehrin insanları, II, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 682.

■ Kitabın baskısında bu mısra,'Bin kocadan arta kalan bir nevi bakir'olarak

geçmektedir. Tefvik Fikret'in 'Sis' isimli şiirinden alınan bu mısra, muhtemelen, yanlış tashih sonucu bu şekilde kaydedilmiştir. Aslı, yer verildiği üzere, 'Ey bin kocadan arta kalan bîvei bâkir'olmalıdır. (Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri, Haz. İsmail Parlatır-Nurullah Çetin, TDK Yayınları, Ankara, 2004, s. 476.)

18. Kemal Tahir, Yol Ayrımı, Adam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 242.

19. Bu tefrikalar, kısa bir müddet sonra İthaki yayınları tarafından kitap halinde yayınlanacaktır.

larda köy konulu romanlar kaleme alır. Ancak diğer'köy romancıları'ile Kemal Tahiri ayıran çok önemli bir fark vardır. 'Toplumsal Gerçekçi Edebiyat'olarak da adlandırılan bu 'köy edebiyatı' kapsamında eser kaleme alan yazarların büyük kısmı, edebiyat anlayışlarını, 1934'te Jdanov başkanlığında toplanan ve edebiyatı bir propaganda malzemesi, yazarı ise'memur'haline getiren Sovyet Yazarlar Birliği'nin ortaya koyduğu ilkeler doğrultusunda şekillendirmişlerdir. Kemal Tahir, ise köyü ve köylüyü yerinde görmüştür. O, hapis yattığı yaklaşık on üç yıllık sürede, her ne kadar resmi olarak şehir olarak geçse de yukarıda ifade edildiği üzere yazar köy kabul etmektedir, köyü ve köylüyü yerinde gözlemlemiştir. Onda gerçekçilik kaygısını da besleyen bu imkân, köy ve köylüye tasavvurî bir bakış açısıyla değil, gerçekçi bir yaklaşımla bakmasını sağlamıştır.

Kemal Tahir'in diğer'köy romancılarından'birfarkı da köyü'ezenezilen'ilişkinin mekânı olarak değil Türklüğün kimlik kodlarını bulmaya, anlamaya çalıştığı bir mekân olarak düşünmesidir. Bu anlamda onun romanlarındaki köy ve köylü, bir kimliğin uzantısıdır. Yazarın bu yaklaşımını şehre yaklaşımında bulmak güçtür. Mesela o, İstanbul'da Türklüğün kimlik kodlarını pek araştırmaz. Ama köy, onun için bu araştırmasına bir laboratuvardır.

Yazarın köye ve köylüye bakışı, bu unsuları ele alış biçimi, köy konulu romanlarının tamamında benzerdir. Çankırı yöresini konu alan Sağırdere-Kördumcın-Kelleci Memefte; Çorum yöresini konu alan Yedi Çınar Yaylası-Köyün Kamburu-Büyük Mal romanlarında, eşkıyalık meselesini irdelleyen Rahmet Yolları Aesf/'de, Köy Enstitülerini ele alan Bozkırdaki Çekirdekte ve Gö insanları adlı hikâyeye kitabındaki köy konulu hikâyelerinde aynı bakış açısının devam ettiğini görmek mümkündür. Kemal Tahir ayrıca şehirde geçen romanlarına taşıdığı özellikle Çankırı veya Çorum yöresinden kahramanlarda da aynı bakış açısını devam ettirir. Bu sebeple her romanda köyün veya köylülüğün ne şekilde yer aldığını uzun uzadıya vermektense birkaç roman üzerinde genişçe durmak daha doğru olacaktır.

Sağırdere'nin bir bölümü hariç, iki roman da köyde geçmektedir. Romancının iddialarından biri, köyü ve köy insanını anlatmaktır. Bu sebeple, romanda yer aldığı şekliyle köy, önemlidir. Yine bu romanın 1941 yılında yazıldığı, o yıllarda da Türk edebiyatında köy romanlarının 'moda' olduğu düşünülürse, Kemal Tahir'in bu romanları vasıtasıyla ortaya koyduğu iddianın önemi fark edilir. Yazar, 'toplumsal gerçekçi'diğer birçok romancının anlattığı köyün 'dışında' bir köy anlatma gayesindedir.

Köylüyü konuşarak anlatmaya çalışan yazar, köylüyü, günlük yaşamı içerisinde söz konusu ettiğindeyse, onun tarlada çalışmak, hayvanlara bakmak gibi iş yaptığı anlarından ziyade, bu tür işlerinin dışında meşgul olduğu meseleleriyle ilgilenir. Mesela, ne bu romanlarında ne de köyü konu alan diğerromanlarında kahramanları, tarlada çalışırken veya üretim şartlarıyla mücadele

ederken, pek fazla, göremeyiz. Bu açıdan Kemal Tahir, köylünün günlük hayatını anlatırken, onun rutin işlerinden ziyade, yaşadığı hayata yön veren meselelerini söz konusu eder. Yazar, bu insanların (köylülerin) üretim ilişkileri dışında neyle meşgul olduklarını sorgular. Bu sorgulamalarının ve tahlillerinin neticesinde bir portre çizer. Buna göre köylü, hayata, tarihsel şartların ve tabiat şartlarının şekillendirdiği bir bakış açısıyla bakmaktadır. Güce, tapma derecesinde önem veren köylü, olabildiğince kurnaz, bu kurnazlığına rağmen zaman zaman olabildiğince safderun bir kişiliğe sahiptir.²⁰ Birey olma şuuruna varamamıştır; bencil bir yapısı vardır. Bu bencillik bazen kişisel olduğu gibi bazen de sülalesi adına olabilmektedir. Köylü insanın hayatını düzenleyen, katı toplumsal kurallardır. Toplumsal alanda 'ayıp' kavramına çok

20. Her iki romanda da para ve maddi güç sık sık zikredilir. Mustafa'nın bir değerlendirmesinde dile getirdiği gibi para'dünyanın çivisi'olarak görülür. Bkz. Kemal Tahir, Körduman, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 31. Köylünün paraya ve maddi güce verdiği önemin örnekleri için bkz. Kemal Tahir, Sağirdere, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 157,199.

büyük önem verilirken, tek başına kalındığında bu kavram, yaptırım gücünü yitirmektedir.²¹

Kemal Tahir'in anlatımı içinde koyu insan, genç olanları kadın peşinde koşarak, yaşlı olanları da birbirlerini, özellikle sülalekabile farklılığı sebebiyle, çekiştirerek, vakit geçirir. Romanın başlarında Mustafa'nın ve Vahit'in biricik meseleleri sevdikleri kızlardır. Yaşlıların gündemi ise kabileleri adına güttükleri meselelerle doludur. Mustafa ve Vahit farklı sülalelerden olmalarına rağmen, romanın başlarında çok samimi dostturlar. Ancak yine romanın başlarında Mustafa ile Vahit arasında geçen,

Bu dünya bildiğin gibi değil Pelvan!

Suç dünyanın mı?... Adamlar kötü. „²² şeklindeki diyalogla, kendi iradelerinin rağmen cereyan eden şartlarla mahdud olduklarını ifade ederler. Köylünün hayat karşısındaki konumunu tayin eden bu'dünya' batıl inançların, cehaletin, ahlakî yozlaşmanın, cinsel açlığın şekillendirdiği bir alemdir. İnsanî olanın asgari olduğu bu 'dünya' olabildiğince acımasızdır. İnsanlara birey olabilme hakkını tanımamaktadır. Hayat, Kemal Tahir'in romanın esası olarak gördüğü trajik unsur etrafında şekillenmektedir. Nitekim Sağirdere'yi ve Körduman'\ Mustafa ve Vahit'in arkadaşlıkları bağlamında da okumak mümkün. Buna göre, Mustafa ve Pelvan'ın 'cancığer' arkadaşlıklarıyla başlayan Sağirdere, Körduman'da Mustafa'nın Vahit'i öldürmesiyle biter. Bu yapı, köylü insanın hayatını düzenleyen, köylü insana şahsiyet veren dış şartların gerçekliğini ve gücünü ortaya koyar. Mustafa'nın Vahit'i öldürmesi, 'bildiği gibi' olmayan dünyanın, kendini Mustafa'ya hakim kılmasıdır. Aşağıda ortaya konulacağı gibi köylü, hayatını, dünyaya bakışını, adeta, atasözlerine göre düzenlemektedir. Hemen her meselede atasözlerine müracaat edilir. Bir işin iyi veya kötü olması, daha önce o işle ilgili söylenmiş sözlerle belirlenir. Tarihsel ve toplumsal birikim etrafında şekillenen atasözleri, bu toplumun yazılı olmayan anayasası gibidir.

Köylünün önemli vasıflarından ikisi, kurnazlığı ve gösterişe önem vermesidir. Murat dile getirdiği, 'Bilirim... Biz köylüyüz. Gösterişe ölürüz. Gösterişçiliğimizden ellerin lafına çokça bakarız. Sıkça efeleniriz ama, fukara komşumuzdan başkasına da, gücümüz yetmez.'²³ şeklindeki ifadeleriyle köylünün gösterişe verdiği önemi, 'Başımızda bir bela daha var: Kurnazlık... Aklımız

bir şey gelir.'Bunu bizden başkası bulamaz.' diye güveniriz.'24 ifadesiyle de köylünün kurnazlık yönünü ortaya koyar. Bu ifadelerin hem Murat tarafından dile getirilmiş olması hem de romanın başında kaydedilmiş olması önemlidir. Gösterişçiliği de kurnazlığı da köylünün cehaleti üzerine yükselen bir yapıdır. Romandaki olayları belirleyen hususlar, Yakup Ağa'nın gösterişe verdiği önem, Hakkı'nın kurnazlığı ve Mustafa ve Vahit'in cahilliğidir. Nitekim Körduman'ın sonunda yine Murat'ın ifade ettiği, 'Esasta birbirinizi çekemiyorsunuz. Elli evlik köyü, tarlasıyla bahçesiyle, toptan birinize verseler, yine gözünüz doymaz. Hep mal hırsı, biraz da cahillik...'25 şeklindeki düşüncelerle bu yapı ortaya konulur. Bu değerlendirmenin romanın sonunda geçmiş olması da dikkat çekicidir. Bu husus göz önüne alındığında, iki romanın, konuyu ortaya koyma bakımından, Murat'ın kaydedilen bu iki değerlendirmesi arasında geçtiğini düşünmek mümkündür. Ayrıca bu değerlendirmeleri Murat gibi bir karakterin yapması da önemlidir. Murat, her ne kadar Yamörenli olsa da Köy Enstitüsü'nde okumuş olması bakımından köye'dışarıdan'

21. Köylünün kaydedilen bu özellikleriyle ilgili gerek anlatıcı kişinin gerekse köylünün kendisinin değerlendirmeleri için bkz. Kemal Tahir, Sağirdere, s. 49,50,60,76,128,147,151,157,215,228,231,240; Körduman, s. 35,39, 72, 84, 99,110,148,189,186, 250, 359, 367.

22. Kemal Tahir, Sağirdere, s. 36.

23. Kemal Tahir, Age, s. 49.

24. Kemal Tahir, Age, s. 50.

25. Kemal Tahir, Körduman, s. 367.

bakabilmektedir. Köylü, Murat'ın fikirlerini'garip'balsa da saygı duyar.26 Yazar, Murat'ı pek fazla yansıtıcı kahraman olarak kullanmaz. Ancak kaydedilen bu değerlendirmelerde, Murat'ın yansıtıcı kahraman olduğunu düşünmek mümkündür.

Köylünün hayata bakışında dikkat çekici bir nokta da güce verdiği önemdir. Hatta köylünün güce, tapma derecesinde bir önem verdiği varsayılabilir. Köylünün güce verdiği önem, sosyolojik olarak köy toplumunun yaşam şartlarıyla ilgili olmakla beraber, bu özelliği Anadolu köylüsünün toplumsal kimliğiyle ilgilidir. Yazar, Rahmet Yolları Kesti romanında eşkıyalık meselesini de yine Anadolu'da güce verilen önem cephesinden değerlendirecektir.27

Köylüler, güçlü olana'kapıdan sığmaz yiğit'ifadeleriyle saygılarını dile getirirler. Romanda kendisinden ismen bahsedilen eski eşkıyalardan Eğri Ahmet de böyle biridir. Ayrıca köylü, güçlü olandan sopa yemeyi'normal'sayarken, güçsüz olan birinden sopa yemeyi'rezillik'olarak görür. Mesela, Mustafa, Vahit'in bir köpeği bıçakla yaralaması üzerine köy heyetine çağrıldıklarında, heyetten dayak yiyeceğinden dolayı değil, 'Köpek için sopa yemiş!' denileceği için utanır ve bu durumu, 'köyde durulmaz.' bir hâl olarak görür.28 Güce verilen bu önem içerisinde bir an önce 'büyümüş olmak' da önemlidir. Çocuk olmanın hiçbir değerinin olmadığı köyde, insanlar bir an önce delikanlı sayılmak için uğraşırlar. Bunun için de bıyıkların çıkması ve askere gidilmesi çok önemli görülür. Nail ile Mustafa konuşurken Mustafa'nın dile getirdiği/Senin kadar olsam, Nail Ağa, askerliğimi bitirsem... Ayşe beni severdi beni mutlak!... O zaman adamın bıyıkları çıkar;

gurbete gider, para kazanır. Bıyığı çıkmadan, erkek, erkek sayılmaz öyle ya?...'²⁹ şeklindeki ifadelerde köylünün güce verdiği önemin başka bir cephesi ortaya konulur. Romanda erkekliğe yapılan vurgu, cinselliğe verilen önemin ve güç simgesi olarak erkek egemen toplumun yansıması şeklinde değerlendirilebilir.

Romanda köyde var olan folklorik özelliklere de değinilir. Kemal Tahir, uzun yıllar köylülerle gece gündüz aynı mekânları paylaştığından, köylüye şahsiyetini kazandıran folklorik unsurları yakından gözlemlene imkânı bulur.³⁰ Romanda yer alan gelenek ve görenekle ilgili öğeler, daha ziyade, fonksiyonunu kaybetmiş bir ahi adeti özelliğini gösteren 'başağalık' meselesi etrafında ortaya konulur.

Orta Anadolu'nun birçok ilinde görülen ve yörelere göre farklı isimlerle anılan folklorik unsurlardan biri, Çankırı'da 'yaren' diye adlandırılan gelenektir. Bir sohbet toplantısı özelliği gösteren bu geleneğin en önemli fonksiyonu, küçük toplum birimlerini denetleme ve düzenleme özelliği göstermesidir. Tarihsel olarak ahi geleneğine bağlanan bu gelenek, bugün de, çoğu kere sembolik bir değerle

26. Romanda Murat karakteri, temsil ettiği rol bakımından oldukça önemlidir. Köylüler, Murat'ın fikirlerini fazlaca anlamasa da 'bir bilen olması' bakımından ona yüksek bir konum verirler. Mesela, köyde hemen herkes kabilesine göre değerlendirilirken Murat, kabileler üstü görülür ve herkes tarafından sevilir ve sayılır. Ancak özellikle Murat'ın babası Yakup Ağa, 'köyün yerleşmiş âdetlerine' karşı geldiği için Murat'ı 'bozulmuş' olarak görür. Mustafa üzerinde tesirli olmasını istemez. Çünkü Murat, köylünün hayata bakışını yanlış görmektedir. Eğer Mustafa da Murat gibi olacaksa, Mustafa da 'kaybedilecektir'. Bu çalışmada şahıslardan ziyade temalar üzerinde durulduğundan Murat genişçe söz konusu edilmedi. Ancak yukarıda ifade edildiği gibi, temsil ettiği rolle önemli bir karakterdir. Murat'la ilgili değerlendirmeler için bkz. Kemal Tahir, Sağırdere, s. 34,50,59,84; Kemal Tahir, Körduman, s. 23,27,33,80,113,184.

27. Kemal Tahir'in eşkiyaya bu bakışının yanı sıra ağalıkmuhtarlık kurumuna da toplumsal gerçekçi romancılardan farklı bîr tezle yaklaştığı görülmektedir. Romanda ağa veya muhtar konumunda olan insanların, köylü üzerinde emek ilişkisi bakımından bir hakimiyeti söz konusu değildir. Hele diğer romancılarda görülen derebeyinden bozma ağa tipine ise Kemal Tahir şiddetle karşıdır. Bu sebeple romanda ağaların bu yöndeki özellikleri, sıklıkla vurgulanır. Kemal Tahir, Anadolu toplumunda ağalığın nasıl ortaya çıktığını, toplumla ilişkisinin nasıl olduğunu Çorum Üçlemesinde (Yedi Çınar Yaylası, Köyün Kamburu, Büyük Mal) anlattığı için, meselenin bu yönüne fazlaca değinmez. Sağırdere ve Körduman'da ağalıkla ilgili değerlendirmeleri için bkz. Kemal Tahir, Sağırdere, s. 30,62; Kemal Tahir, Körduman, s. 326.

28. Sağırdere, s. 30.

29. Kemal Tahir, Age, s. 43-44.

30. Kemal Tahir'in eserlerinde yer alan folklorik unsurlarla ilgili bir çalışma için bkz. Tülay Er, Kemal Tahir'in Altı Romanının Halkbilimsel Açısından Değerlendirilmesi, Feryal Matbaacılık, Ankara, 1986.

de olsa, bazı yörelerde devam ettirilmektedir. Kemal Tahir bu geleneğin ahilikle bağlantısına ve bugün artık fonksiyonunu yitirmiş olmasına dikkat çeker ve bir dipnotla bilgi verir.³¹ Romanda ortaya konulduğu şekliyle bu gelenek, yaptırım gücü kalmayan folklorik bir özelliktir.

Köylüyle ilgili olarak kaydedilebilecek diğer bir husus, batıl inançlardır. Köylünün hayatını düzenlemede atasözlerine yakın bir etki sahibi olan batıl inançların büyük kısmı, dinî inançların köy toplumu etrafında şekillendirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Batıl inançlar, fonksiyonlarıyla birer gelenek halini almışlardır.

Yazarın anlatımı içerisinde köylünün inançlarından batıl olmayanı yok gibidir. Bu durum, yazarın dine bakışıyla da ilgilidir. Dolayısıyla yazar, kendi bakış açısıyla örtüşen bir kurgu ortaya koyar. Romanda çokça söz konusu edilen batıl inançlar, daha ziyade evlilik ve kadın erkek ilişkileri etrafında görülür. Bu durum, yazarın cinselliğe romanda verdiği önem sebebiyle olabileceği gibi ana olaylardan birinin bu konu etrafında şekillenmesinden de kaynaklanabilir.

Topal İsmail'in taşıdığı yarasa kemiği'sıcaklık muskası'olarak kullanılır. Kemiğin bir ucu sıcaklık, bir ucu da soğukluk etkisi yapmaktadır. Mustafa, yarasa kemiğini Ayşe'ye sürmesiyle Ayşe'nin kendine sıcaklık duymaya başlayacağını düşünmektedir.³² Kadın erkek arasındaki ilişkileri düzenlemek için muskaya sık sık başvurulur. Muska, her derde deva olarak görülür. Meryem, Mustafa'ya Ayşe'yi 'ayarlama'ya çalışırken Mustafa'nın, bu işin muskayla olamayacağını belirtmesi üzerine, Töbe çek akılsız, töbe çek! Muskasız olur mu? İşin temeli kara tavuk kanıyla yazılmış muska...'33 diyerek mus- kanın'önemine'dikkat çeker. Muskaya verilen önem bu kadarla sınırlı değildir. Ömer/gurbet'ten sıtma hastalığıyla gelince, ilaçların iyileştiremediği hastalığı,'Reşit Hoca'nın muskaları iyileştirmiştir.'

Diğer bir batıl inanç örneğini yine kadın erkek ilişkisinde görürüz. Ayşe, Hakkı'yla evlenince, Mustafa bu evliliğe engel olmak için son bir çare olarak başvurduğu yöntemi İsmail'e şu şekilde anlatır:

... Nikahları kıyılırken saati de kapadım. Bıçağı da kınına soktum. Kızın bineceği hayvanın üzengisinden Vahit, kırk taş geçirdi... Hiçbiri fayda vermedi. Hani 'Herif karıya yaklaşamaz, utanır da, utancından çatlarl'mış ,..34

Mustafa'nın dile getirdiği bu batıl inanca Murat'ın bakışı, dikkat çekicidir. Batıl inançların hiçbirine inanmayan Murat, bu inanca da'yalan'der. Topal İsmail, Murat'ın bu değerlendirmesine'okumuş adam sözü'diyerek fazlaca önem vermez.³⁵ Ancak Mustafa, Murat'a hak verir. Ne var ki başka bir çözüm yolu düşünülemediğinden batıl inançlara güvenini devam ettirir.

Köylünün kadına bakışı, romanlarda köylüyle ilgili gündeme getirilen diğer bir husustur. Kemal Tahir'in romanlarındaki kadın konusu, farklı yaklaşımlarla, çokça tartışılan bir konudur. Çoğu eleştiride yazarın kadını cinsel bir obje olarak gördüğü, kadına iyi hiçbir vasıf yüklenmediği dile getirilir. Evet, Kemal Tahir'in romanlarında ahlaklı kadın, cinsel obje olarak görülmemeyen kadın çok azdır. Ancak burada yazarın bir bütün halinde değerlendirilmediği kanaatini ortaya koymak gerekmektedir. Çünkü yazarın eleştirdiği nokta, yazara eleştiri noktası olarak dönmektedir. Şöyle ki Kemal Tahir, hemen her eserinde anlatıcı kişi olarak meseleleri ve kahramanları toplumsal kaidelerden hareketle ele alır. O, bir düşünce etrafında Türk toplumunu tahlil etmeye ve anlamaya çalışmaktadır. Bu sebeple, yazarın

31. Kemal Tahir, Sağırdere, s. 36.

32. Kemal Tahir, Age, s. 27,73.

33. Kemal Tahir, Körduman, s. 111.

34. Kemal Tahir, Sağırdere, s. 121.

35. Yukarıda Murat'a köylünün saygı duyduğu kaydedilmişti. Murat'a duyulan bu saygının yanında, Murat'ın köyün değer dünyasıyla ilgili değerlendirmeler karşısında onu küçümseyici bir tavır da gözlemlenir. Topal İsmail'in değerlendirmesini de bu bağlamda düşünmek mümkündür.

kadını cinsel obje olarak gördüğü, sadece cinsel obje olarak anlattığı şeklindeki eleştiri yerine, kadının cinsel obje olarak görülmesini anlattığı kaydedilebilir. Nitekim bu iki romanda da bu yaklaşımımızı doğrulayan bir yapı görülmektedir.

Her iki romanda kadın, üçlü bir çerçevede ele alınır. Kadın 'boğazına' düşkündür -kadın cinselliğe düşkündür- kadının akli kıttır. Kadınla ilgili hemen her değerlendirme bu üç düşünceye dayanır.

Mustafa ile Vahit, Sağırdere'nın başında konuşurken Vahit, 'Köylü kısmının karısını sen bilmez misin? Bizim karımız, 'boğaz'dedin mi, şuraya yatar da ölür. Hepsi, kocasından gizli, sapan demirini leblebiciye verir. 'Sonunda dayaktan öleceğim.' demez.'³⁶ şeklindeki değerlendirmesiyle, roman boyunca kadına yönelik ortaya konulacak bakışı dile getirmiş olur. Yine romanın devam eden kısımlarında kaydedilen şu değerlendirme de kadının algılanma biçimini dile getirir:

"Tavuğu buğday tanesiyle çekip getirirsin, karıyı üzüm tanesiyle..."³⁷ Kadının'boğazı've cinsel istekleri sebebiyle kolayca'kandırılacağına'dair bu bakışın dışında, kadının 'akılsız' olduğuna dair bakışa örnek olarak, 'Bu karı milleti eşek... Akli var, fikri yok!'³⁸, 'Karı kısmının akli var da fikri yok...'³⁹ şeklindeki düşünceler kaydedilebilir. İşte Kemal Tahir, köylü kadını böyle bir çerçevede içinde ele almaktadır. Romanın başından itibaren de bunu ortaya koymak suretiyle, kadının niçin ahlaksızlığa sürüklendiğinin izahını getirmektedir. Buna örnek olarak Ayşe düşünülebilir. Ayşe'nin peşinde koşan Mustafa, bir türlü yüz bulamaz. Hatta Ayşe, Mustafa'yı yaralar. Ahlakına düşkün olan Ayşe'nin muhatap olduğu toplumsal şartlar, onu, elinde olmadan, bir noktaya doğru sürüklemektedir. Ayşe, kendinden kırk yaş büyük Hakkı'nın ikinci eşi olduğu, Hakkı'nın cimriliği sebebiyle köyde çıplak ayakla gezmek zorunda kaldığı zaman Mustafa'ya'razı olur', onunla yasak ilişki yaşamaya başlar. Ayşe'nin ahlaksızlığı onun tercihi değildir. Yaşadığı şartlar onu bu duruma sürükler. Romanın sonunda, yazar, yine Murat vasıtasıyla kadınların algılanma biçiminin yanlışlığını tahlil eder.

Ömer'in Murat'tan aktardığı cümlelerde Murat/Köylü kısmı, karı milletini, sözüm buradan dışarı eşek gibi kullanır! Mal gibi alır, satar.'demektedir. Ömer, bu sözleri değerlendirirken Murat'a hak verir. Kadınların'cinsel obje'olma nedenleri ise Ömer'in şu sözleriyle açıklanır:

"Karı kısmını, aç bırakmayacaksın, hırsız olur, çok söylemeyeceksin, arsız olur. Hele ayağını, başını köy yerinde, çıplak bıraktın mı, yandın! Çileden çıkarırlar."⁴⁰

Ayşe'nin sözleri, Ömer'in bu değerlendirmesini netleştirmektedir:

"Abla, hep'günah'dersin. Ben de şaşım: Bir köyün adamı arkama düşmüş. Vahit laf atar. Nail bıyık büker.Topal İsmail bile kırık bacağına bakmadan geçen gün göğsünü yumrukladı. Mustafa desen eski belâ... Ben anladım, sonunda el sözüyle kötü olacağım."41

Yazar, insanı tarihin dolayısıyla toplumun çocuğı olarak görmekte, toplumun kişilerin şahsiyetini belirlemedeki önemini sık sık vurgulamaktadır. Romanda kadınları da toplum şekillendirmektedir. Kadınların çoğı kendi isteğıyle değil, toplumsal şartlar sebebiyle ahlaksızlığa sürüklenmektedirler. Bu kadınları, yazarın drama düşmüş insanı tanımlarken kullandığı 'kısırılmış'ifadesiyle nitelemek mümkündür.

Köylünün şehir ve şehirli karşısındaki durumu, konu bağlamında söz konusu edilebilecek hususlardandır. Sağırdere'nin 'Gurbet' başlığını taşıyan ikinci bölümü, Ankara'da geçer. Burada köylünün

36. Kemal Tahir, Age, s. 23.

37. Kemal Tahir, Age, s. 27,

38. Kemal Tahir, Körduman, s. 56.

39. Kemal Tahir, Age, s. 16.

40. Kemal Tahir, Age, s. 164.

41. Kemal Tahir, Age, s. 213.

şehirle ilk karşılaşması ve şehre ait unsurları değerlendirmesiyle ilgili hususlar yer almaktadır. Köylü, bir askerlik için, bir de gurbet için köyden çıkmaktadır. Bu sebeple her ikisi de önemsenir. Köylünün değerlendirmesi içinde, gurbet kapsamında olan askerlik, 'adamlık öğretir.'42 Köylünün gurbete, dolayısıyla şehre, bakışında, bu konuda önemli tezler içeren romanlar kaleme alan Orhan Kemal'de gözlemlenen bir tavır görülmez. Orhan Kemal'de 'cin' olarak görülen şehirli, Kemal Tahir de 'normal insandır.' Yine ezen şehirliyezilen köylü ilişkisi de burada yer almaz. Cemal Usta aslen kasabalı olmasına rağmen şehirde yerleşmesi sebebiyle şehirli sayılabilecek bir kahramandır. Ancak'ezen'bir tarafı yoktur. Emeğe saygı duyar. Bu farkın da ortaya koyduğu üzere, Kemal Tahir, köylüyü şehir karşısında, diğer yazarlardan farklı olarak, kendi gözlemleri doğrultusunda tanımladığı kimlik etrafında ele almaktadır.

Vahit ve Mustafa şehrin kalabalığı karşısında şaşırırlar. Mustafa, işsiz kaldığı birkaç gün Ankara'yı gezer ve aynı şaşkınlığı yaşar. Kemal Tahir, Mustafa'nın durumunu, '(Polisin) Ceketinin düğmeleri güneşte altın gibi parlıyordu. Mustafa, trencilerin düğmelerini hatırlayarak, dünyada, bu kadar çok parlak düğmeli adam olmasına şaşı.'şeklindeki cümleleriyle anlatır. Pasaja dikkat edildiğinde bir askerin/polisin anlatılmakta olduğu, ancak Mustafa'nın bunu bilemediği fark edilir.43

Mustafa, bütün bölüm boyunca sadece iki şehirli tiple karşılaşır. Bunlardan birincisine elektrik malzemesi taşır. Elektrik malzemesinin ne olduğunu bilmediğinden işini yaptığı şehirliye, 'Efendi Ağa... Yarın da elektrik getirilecek mi? Biz hep ordayız... GetiriverelimL.'der. Bunun üzerine şehirlilerin gülmesine ise bir anlam veremez.44 Mustafa'nın karşılaştığı diğer şehirli ise bir genelev kadınıdır. Köylüsü Hasan'la beraber gittiklerinde kadının giydiği kıyafet

karşısında'utanarak başını öte tarafa çevirir' ve'Kolları bütün çıplak rezilin... Bütün çıplak. Olursa bu kadar olsun. Neredeyse memeleri görünecek! Tüüü...'45 diye içinden geçirerek şehirli karşısındaki şaşkınlığını dile getirir. Mustafa, benzer bir şaşkınlığı aynı kadının kendini ağzından öpmesi üzerine yaşar. Kadın, Mustafa'yı ağzından öpünce Mustafa, 'birkaç kere iki büklüm eğilip tükürdükten' sonra, 'Adam adamı ağzından öper mi? Tüüü! Ağzından öper mi, yanağı dururken pis kahpe.'44 diyerek şehirli karşısındaki 'köylüyü' ifade eder.

Mustafa'nın dışındaki köylünün genelinin şehirliyle ilgili kanaatleri Mustafa'yla aynıdır. Köylü, kurnazlığı sebebiyle, şehirliyi biraz'safça'bulmakta, yaptığı'sehirlilikleri'de'bütün rezillik'olarak nitelemektedir.

KelleciMemet romanında ise köylünün'dışarıya'karşı tavrı ve gösterişe verdiği önem, bir kimlik unsuru olarak yer alır. Köylü, çok büyük oranda 'dışarıya göre'yaşamaktadır. Mesela, İstanbullu Murat Beyi 'yabancı' olarak görmeleri sebebiyle sık sık 'Aman ek yerimizi belli etmeyelim. diyerek Murat Bey'e karşı,'Çankırı'nın namusunu korumaya'çalışmaktadırlar. Köylü, kabilecilikten köycülüğe, hemşehriliğe uzanan çizgide dışarıya karşı birlik ve güçlü görünmeye önem verse de Kelleci'nin yaptığı bir değerlendirmenin ortaya koyduğu gibi,47 en yakınının'kuyusunu kazmadan geri durmaz.'Köylünün bu yönüne dikkat edildiğinde yine gösterişe verdiği önem ortaya çıkar. Başkalarının varlık alanını sınırlaması, kendi varlık alanını daha gösterişli hale getirecektir.

Kemal Tahir, köylünün bir başka kimlik kodunu ise Milli Mücadele bağlamında söz konusu eder. Yedi Çınar Yaylası-Büyük Mal-Köyün Kamburu romanlarında gördüğümüz bu özellik, bir ezen-ezilen ilişkisi biçiminde değil Türk toplumunun ve köylüsünün kendine mahsus yasaları çerçevesinde

42. Kemal Tahir, Sağırdere, s. 66,129,144.

43. Bu bağlamda, yazarın'parlak düğmeli adamların'çokluğunu vurgulaması, yönetime yönelik'polis devleti' eleştirisini gündeme getirmek istediği şeklinde de düşünülebilir.

44. Kemal Tahir, Körduman, s. 174.

45. Kemal Tahir, Age, s. 228.

46. Kemal Tahir, Age, s. 231.

47. Kemal Tahir, Kelleci Memet, Adam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 136.

değerlendirilir. Üçlemede köylünün iyi niyetinin istismar edilmesi iki kişi vasıtasıyla ortaya konulur: Abuzer Ağa ve Çalık Hafız. Abuzer, kendini Kerbela yöresinden 'dil bilmez bir garip'olarak tanıtır. Köylü, Abuzerl ilk gördüğünde onunla dalga geçmeye çalışır. Ancak onun 'dilsiz'olduğunu öğrenince ona acımaya, yardım etmeye başlar. Yazar, köylünün bu özelliğini, bir köylüye söylediği,'Bu toprağın adamı, fukaranın dil bilmezine çok acıyor.'48 şeklindeki cümleyle ortaya koyar. Nitekim Abuzer, köylünün bu özelliğini istismar ederek, kendine büyük bir varlık edinir.

Köylünün iyi niyetini istismar eden diğer kişi Çalık Hafız'dır. Köylü, 'dil bilmeze' acıdığı gibi 'Allah'ın garibi bir Çalık' dediği Kerim'e de acımaktadır. Kendilerine birçok zarar vermesine

rağmen Çalık'ı 'garip' olarak gören halk, onun birkaç iyiliğini gördüğündeyse, ona çok büyük bir saygı duymaya başlar. Onun, 'çalıklığı'sebebiyle bazı insanüstü güçlere sahip olduğuna inanır. Çalık, köylüye, köylünün iyi niyetini kullanarak, oynadığı birçok oyun sayesinde zengin olduğu halde, köylü olup biteni/Allah buna'Yürü yâ kulum!'dedi, kurban olduğum. Niye dersen, anlaşılan yüreğini gayet temiz gördü.'49 şeklinde değerlendirir.

Kemal Tahir, Millî Mücadele'nin köylü üzerindeki etkisini ise, 'Hepsi de sakat, sıska, hasta, yaşlı, çarpuk çurpuk, yamrı yumru, seferberlik artıkları... Yüzleri sürekli açlıktan, daha doğrusu yüzyıllardır yalnız ekin yemekten kansız. Çoğunun dişleri otuz yaşında dökülmeye başlamış... Buğday yerine çoğu ot yiyerek, yaşatmaya çabaladıkları sıska gövdelerinde tifüs bitlerini beslerken 'Allah Allah' diye çağrışarak düşmana saldıranlar... Önlerinde, yüzyıllardır laf cambazlığı yapılanlar...'50 cümleleriyle anlatır. Yazar, köylüleri,'birek eksik insan'olarak görür. Bu ifadeler, yazarın eserlerinin tümü göz önüne alındığında daha büyük önem kazanır. Kemal Tahir, gerek köylüyü konu ettiği romanlarında, gerekse Millî Mücadele'yi anlattığı romanlarında bu tarzda değerlendirme, fazlaca, yapmaz. Halkın mağdur edilmesine vurgu yapan ve daha ziyade toplumsal gerçekçi yazarlar tarafından yapılan değerlendirmeleri hatırlatan bu ifadeleri yazar, Anadolu insanının kendine mahsus hayat şartlarını ortaya koymak maksadıyla ifade etmiş olmalıdır. Bu açıdan ifadeleri, 'sömürülen halkın/köylünün'anlatımı olarak görmek zordur.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında Kemal Tahir'in köye ve köylüye ilişkin ulaştığı kimlik kodlarını şu şekilde ortaya koymak mümkündür: Yazarın gördüğü Türk köylüsü, kendi yasaları içerisinde yaşayan ve bu yasalar kavranmadan anlaşılması mümkün olmayan bir kitledir. Köylünün, dışarıdan bakan insana'anlaşılmaz'gelen birçok özelliği, onu idare eden bu yasalar kavranıldığı zaman/anlaşılır' olmaktadır. İşte yazar, köylüyü çevreleyen bu yasaları ortaya koymaya çalışmaktadır. Buna göre köylü, yüzyıllardır olabildiğince ihmal edilmiştir. Bu ihmal edilmişlik, köylünün, kendine mahsus ve dışı kapalı bir sistem kurmasını netice vermiştir.

Köylü, kendi çerçevesinde kurnaz, gösterişe önem veren/parayla imanin kimde olduğunu göstermeyecek şekilde yaşayan', 'oyunu çok olan', kurnazlığıyla çobanlıktan ağalığa çıkan, yaptığı yanlış işlerle ağalıktan çobanlığa düşen, zora gelmeyen, her işte kendi çıkarına yönelik bir taraf bulan topluluktur. Köylüler gösterişe önem vermesine rağmen, giyim kuşamlarında en zenginleri bile en fakirleri gibi giyinmektedir. Bu da paranın kimde olduğunu göstermeme psikolojisiyle ilgilidir. Devlete karşı korkuyla karışık bir itaat duyan köylü, devletin yüzüne itaatkar davranırken, arkasından karşı gelir. 'Devletin malı deniz yemeyen domuz.'diye düşünerek devletin malını yemeyi bir gereklilik gibi gören köylü, devletin yokluğunu da istemez. Uyanıklılığı sayesinde, her işi kendi lehine çevirmeye çalışır. Başta gelen sohbet konularından biri, cinselliktir. Cinselliği, geleceğinin garantisi olarak görür. Kabi-

48. Kemal Tahir, Yedi Çınar Yaylası, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1958, s. 101.

49. Kemal Tahir, Köyün Kamburu, Adam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 276.

50. Kemal Tahir, Age, s. 177.

lecilik, önemlidir. Cinsellik, soyun/kabilenin devamında bir yoldur. Bu sebeple hemen her erkeğin en temel gayesidir. Bunun sonucu olarak kadın, sadece cinselliğiyle vardır. Cinsellik, sadece bir hissin tatmini değildir.51

Zaman zaman malını canından daha üstün gören köylü, mülkiyet idrakine de ulaşamamıştır. 'Ağa' konumunda olanlar Batı'daki anlamda bir feodal derebeyi olma konumundan tümüyle uzaktır. Mesela, Zeynel Ağa, dış görünüş itibariyle 'ağa' konumundadır. Ancak bu ağalık, feodalde olduğu gibi ne soydan gelmekte, ne de uygulama alanıyla köylüleri esir almaktadır. Sadece, daha çok mal sahibidir. Nitekim Bozkırdaki ÇekirdekSn sonlarında çocuk denecek yaştaki Esefin Zeynel Ağa'nın evini basıp ondan hesap sorması, bu hadise karşısında Zeynel Ağa'nın durumu, Zeynel Ağa'yı feodal anlamına gelecek bir ağalık vasfından uzaklaştırmaktadır.⁵² Yazar, Zeynel Ağa örneğinde çözümlendiği bu meseleyi, şu şekilde dile getirir:

'Bizim arslan feodal, belki de bir ortakçının oğlu candarma onbaşısından, dayak yer eşek sudan gelene kadar... Ertesi gün, köyde dolaşır sırtarak, 'Şeriatın kestiği parmak acımaz.' diye... Yanılam istemezsek, Emin'anım, gitmemeliyiz Batı kalıplarına... Benzetmelerin kolaylığına sapmamalıyız. Ne bu pis herif feodaldır, ne de kara sakallı serseri, Tais'in keşişi...'⁵³

Kemal Tahir, köylünün niçin bu özellikleri taşıdığını, kendine mahsus yasasını nasıl inşa ettiğini anlamak için ATÜT yaklaşımı etrafında coğrafyanın insan üzerindeki tesirine vurgu yapar.

Yazarın köye ve köylüye ilişkin bu çıkarımlarını yukarıda kimlik kodlarının tespiti bağlamında ele almıştık. Nitekim yazar, bütün bu değerlendirmelerinden hareketle Anadolu Türklüğü'nün sosyalist karakterine ulaşır. Anadolu toprağının oluşturduğu Türk milletinin kendine özgü yapısının anlaşılmasının, bu milletin ancak tarih ve coğrafya ışığında değerlendirilmesiyle mümkün olacağını düşünen yazar, Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmelerinden, beylik ve devlet kurmalarına kadar tüm süreçlerin ve ilişkilerin, sosyalizmin çizdiği ana çerçevenin dahilinde gerçekleştiğini belirtir. Dolayısıyla Anadolu Türklüğü, tabii olarak, sosyalist bir hüviyettir:

'Anadolu Türk halkının tarihsel gelişimi, temelden doruğa kadar ancak sosyalizme yatkındır. Bunu görmezden gelmek, gerçeklere göz yummak, yenilgiyi baştan kabullenmek olur.'⁵⁴

Yazar, Anadolu Türklüğü'nün yaşama imkânının ancak doğup büyüdüğü bu şartlar içerisinde bulunabileceğini belirtir. Bu imkân, sosyalizmdir. Kemal Tahir, Anadolu Türklüğü ile sosyalizm arasında bağlantı kurarken en önemli dayanak noktası olarak mülkiyet meselesini ele alır. 'Bir memlekette mülkiyet hakkının yerleşmiş olmasının bir anlamı vardır. Bu anlam, o memleketin modern anlamıyla sosyalizme yatkınlığını gösterir.'⁵⁵ şeklindeki değerlendirmesiyle Anadolu'da mülkiyetin yerleşmiş olmasını, bu toplumun 'gizli bir sosyalizm'toplumu olmasıyla ilgili olarak düşünür. Başka bir ifadesinde de 'Asya Üretim Tipi veya daha da doğru bir ifadeyle Doğu Üretim Tipi bir coğrafya ayrımı değil, başka

51. Kemal Tahir'in romanlarında 'kaba bir cinselliğin' yer aldığı zaman zaman eleştiri konusu olarak dile getirilir. Ancak yazarın şu değerlendirmesinden de anlaşılacağı üzere yazar, cinselliği, toplumun bir gerçeği olarak görmekte ve toplumu bütün boyutlarıyla yansıtmaya gayretinin bir neticesi olarak cinselliğe de yer vermektedir: 'Çocuk ölümlerinin yüzdesini düşün! Büyükler için genellikle, yiyecek yetersizliği, çeşitli hastalıklar, ilkel araçlarla ağır işler yapmak zorunluluğu, sıhate zararlı yerlerde yatıp kalkmak, kadın erkek ilintisini, var olmakyok olmak meselesi yapıyor. Hayvansı bir sertlik, hatta bir çeşit kıyıcılık veriyor bu işe...' Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 87.

52. Köylüyle alakalı kaydedilen bu özelliklerle ilgili pasajlar için bkz. Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 30, 39,40, 57, 70,86,116,135,136,140,147,172,199, 230, 234,

237, 246,374.

53. Kemal Tahir, Age, s. 233.

54. Kemal Tahir, Notlar 11: Batlaşma, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 15.

55. Kemal Tahir, Notlar 10: Osmanlılık/Bizans, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 143.

ekonomik temellere dayalı bir toplum tipi ayrımı olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.'56 diyen Kemal Tahir, Osmanlı toplumunu anlamada esas aldığı ATÜT'ün de, Anadolu halklarının mülkiyet biçimlerinden dolayı sosyalizme yatkın oluşunu ortaya koyduğunu belirtir. Bu hâl, diğer Doğu toplumları için söz konusu olduğu gibi Anadolu Türklüğü'nün kurtuluşunun da, tarihî bir zaruret olarak, sosyalizmde olduğunu gösterir.

Kemal Tahir, gerek bu değerlendirmesinde, gerekse başka değerlendirmelerinde, Anadolu Türklüğü'nün sosyalizm vasıtasıyla kurtuluşunu, mihverinden çıkan bir dünyanın tekrar mensup olduğu esas mihverine dönmesi olarak görür. Kemal Tahir'e göre Anadolu Türklüğü'nün sosyalizme geçmesi için ayrıca bir değişim yaşamasına gerek yoktur. Halihazırda içinde bulunduğu 'yabancılaşmış dünya'dan kurtulması yeterlidir. Hatta yazar, bunun gerçekleşmesi halinde Osmanlılığın bile, yeni bir hüviyetle, tekrar gün yüzüne çıkabileceğini iddia eder:

'Yaşadığımız coğrafya mıntkasına bu açıdan bakarsak, Osmanlı İmparatorluğu'nun er geç yeni bir kuruluş, sosyalist federatif kuruluş halinde yeniden tarih yüzüne çıkması hiç de umulmaz bir şey değildir.'57

Kemal Tahir, kimlik kodlarıyla Türk köylüsündeki sosyalist çizgiyi öne çıkarırken bu kimliği tarih içerisinde var olmuş'Osmanlılık ırkının'devamı olarak görür. Onun,'Osmanlı insanı'için çizdiği çerçeveye bakıldığında Anadolu köylüsünü, bu insanının devamı olarak kurguladığı anlaşılmaktadır.

'Osmanlı ırkçı olmaz, dindar olmaz, üretici olmaz, herkesi kolayca Osmanlı yapabildiği halde, kimseyi kendisine katamaz, kendisi içinde eritemez, dilini de malı gibi savunmaz.Temelde hiçbir kutsal bağ tanımaz. Yemininde duramaz, tutamaz, yalanı kolay söyler.. Gerekirse ne komuta etmekten hoşlanır ne de komuta altına girmekten. Kendisini asker millet sandığı halde, askerliği angarya sayar.. En önemli, en kutsal işleri usanana kadar tutar, hemen de usanır.. Dostluğa bağlıdır. Dostlar, kendisinden tembelliğini dalgalandıracak davranışlar istemedikleri yere kadar.. Kırıp dökücüdür. Pistir. Çünkü kendi malını bile kendi malı saymaz. Oturduğu yeri hemen kalkıp gidecek, bir daha da oraya hiç uğramayacak gibi kirletir.. Osmanlıya laf sökmez. Dalkavukluğu, uydurma övmeyi sever görünse de, söz gelimi, Alman milleti gibi yalan övmelerden hemen ateşlenip aklını kaybetmez. Kendi çalışma, yaratma değerini iyi bilir. Bildiği için de, uydurma örneklerden hoşlanır ama coşmaz. Birisinin kendi yerine kendisi için düşünmesine bayılır. Hiç kimsenin düşünmeyeceğini bildiği halde, bunu aklına getirmemeyi becerir. Kendisini aldatarak avunur, rahatlar.. Temelde kan dökücü, düşüncesini kabul ettirmek için baskı yapıcı, bir şeyi almak için kalkıcı, bunu alıcı değildir. Oturduğu yerde

gevezelik etmeyi bile temelde kişiliğini tembelliğine aykırı bulur... Aşırı neşeli, aşırı kederli değildir. Uzatmaz. Hepsi kısa, hemen avutur. Arsızlanır. Uyar, alışır. Ama uygunluğu alışkanlığı, tembelliğine doğrudur. Tembelliği, mal sahibi olamayacağına, talandan kurtulamayacağına yüzde yüz inanmasından ileri gelir. Talan yasası içinde yaşamaktan bunalmaz;... Kişiliği inkişaf etmediğinden dayanışmayla bu olağana aykırı durumdan kurtulmayı düşünmez. Talan, işine gelmeyecek kadar varlıklı olması da, kendisini dayanışmaya götürmez. Tek başına gücünün yettiğini kurtarmak biricik düşüncesidir... Göçebe değildir. Feodal değildir. Din yapıcıdır devleti kurucu değildir. Padişahları, Batı anlamında despot de

56. Kemal Tahir, Age, s. 490.

57. Kemal Tahir, Age, s. 392.

- Kemal Tahir'in'talan'konusundaki düşünceleri zamanla değişmiştir. Kemal Tahir, Osmanlı tarihiyle ilgilenmeye başladığı ilk yıllarda, Marks'ın Doğu toplumlarını izah ederken başvurduğu'talan' düşüncesinin etkisiyle, Osmanlı toplumunu da 'talan toplumu'saymaktadır. Ancak daha sonra bu fikrini değiştirmiş ve Osmanlı'nın talanla ilgisinin olmadığını, bu toplum yapısının başka bağlamlarda ele alınıp değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla beraber, Osmanlı insanıyla ilgili değerlendirmelerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır.

ğildir. Sınıf devleti değildir. Devletçidir (Merkezi despotik iktidar). Çağına göre halkçı. Yabancılardan müessese alma bakımından devrimci. Çağına göre Batıya bakarak gerçekten laik. Aşyalı üretim biçimine çok yakın bir toplum kurucu devlet.'58

Kemal Tahir'in köye ve köylüye ilişkin değerlendirmeleriyle bu kimliksel tanımlama birlikte düşünüldüğünde yazarın, Gibbons'tan aldığı 'Osmanlılık, yeni bir ırktır.'59 şeklindeki yaklaşımının köye ve köylüye bakışını belirlediği görülür. Onun bakış açısı içerisinde Türk köylüsü, bu yeni 'ırkın' devamıdır ve ancak kendine mahsus yasaları kavranılırsa köylünün anlaşılabilmesinden bahsetmek mümkün olabilir.

Sonuç

Kemal Tahir'in köye ve şehre yaklaşımını ele alan bu çalışmadan şu çıkarımlara ulaşmak mümkündür. Yazar, şehir olarak kısmen Ankara'yı ama daha çok İstanbul'u işler. Ancak İstanbul, yaşanan toplumsal ve siyasal olayların oluşturduğu psikoloji arkasından belirlenen bir bakış açısıyla söz konusu edilir. Bu bakış açısında pek de olumlu bir İstanbul imajı yoktur. İstanbul'da öne çıkan olaylar olurken köyde öne çıkan bizzat köylüler ve köyün coğrafyası olur. Bu durum, yazarın köyü bir kimlik alanı olarak görmesine ve bir kimliğin kodlarını bu toplumsal birim üzerinden tanımlamaya çalışmasına bağlanabilir.

Kemal Tahir'de ister köy olsun ister şehir, mekânın tasviri, anlatımı yok denecek kadar azdır. Ancak mekânın kurguya olan etkisinden bahsedilebilir. Şöyle ki Anadolu'da geçen romanlarda, psikoloji ile mekân arasında bağlantı kurulur. Mesela, Sağirdere romanındaki Yamören köyünün yanından geçen'Sağirdere'mekâna ait bir unsur olarak insanlara hakim olan psikolojiyi de ifade eder. İstanbul'da geçen romanlarda ise mekân ile muhteva arasında doğrudan bir bağlantı kurulur.'Esir Şehir'bir mekân olarak romanın özünü oluşturmaktadır. Aynı şekilde'Hür Şehir'de taşıdığı mekâna ait özelliklerle romanın muhtevasını belirler.

Kemal Tahir'in romanlarında köye veya şehre ait görülen bir diğer özellik, coğrafyayla ilgilidir. Yazarın Türk toplumunu tanımak için kullandığı temel teori olan Asya Tipi Üretim Tarzı, doğrudan coğrafyayı esas alan bir anlayıştır. Kemal Tahir, A/of/or'ında kaydettiği üzere, Anadolu insanının kendine mahsus yapısını, coğrafyanın temel özellikleriyle açıklar. Çünkü Marks'a göre Doğu toplumlarının temel özelliklerinden biri devletin önemli bir kurum olarak yer almasıdır. Devletin bu toplumlarda önemli olması, insanların varlıklarını devam ettirmek için yapmak zorunda oldukları tarımın ancak devletin sunduğu imkânlarla yapılabilir olmasındandır. Mesela toplumun su yollarına duyduğu ihtiyaç, devletin varlığını bir zaruret haline getirmektedir. Kemal Tahir, Marks'ın bu yaklaşımını çok büyük oranda kabul eder. Anadolu'da coğrafyanın Anadolu insanının kimliğinin oluşumunda birinci etken oluşunu sık sık vurgular. Onun Osmanlı'yı ve bugünkü Türkiye Cumhuriyetini kuran topluluk için 'Anadolu Türk Halkları'ifadesini kullanması, Anadolu coğrafyasının burada yaşayan halka yaptığını düşündüğü etki sebebiyledir.

Kemal Tahir, romanının temel hususiyeti olarak kabul ettiği gerçekliği coğrafya etrafında tanımlar. Mesela, Anadolu toplumunun kendine mahsus özelliğini, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde yaşadığı tecrübelerden sonra, coğrafyanın insan üzerindeki tesirini gözlemleyerek tespit etmiştir. Bu açıdan Kemal Tahir'in eserlerinde coğrafya, muhtevanın asli unsurlarındandır. Kemal Tahir, tezlerini temellendirirken coğrafyayı büyük bir önemle kullanır.

58. Kemal Tahir, Notlar 10, s. 24-28,338-339.

59. Kemal Tahir, Age, s. 150.

Yazarın gerek şehri gerek köyü romanına taşımasına ilişkin çıkarılabilecek diğer bir sonuç, kapalı mekânların yoğunluğudur. Yazar, roman dünyasını hapisane gibi kapalı bir mekânda kurmuş olmasından olsa gerek hapse girmeden önceki dönemine ait romanlarında gördüğümüz açık mekân yoğunluğu istisna tutulursa, romanlarının büyük kısmı kapalı mekânlarda geçer. Bu durum, ister İstanbul'un anlatımında ister köyün anlatımında olsun dış mekânın tasvirine imkân vermez. Ha pishane, onun diğer bütün edebî faaliyetlerini belirlediği gibi köye ve şehre yaklaşımını da, büyük oranda, belirler.

Kaynaklar

ER, Tülay, Kemal Tahir'in Altı Romanının Halkbilimse! Açından Değerlendirilmesi, Feryal Matbaacılık, Ankara, 1986.

FATMA İrfan, Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar, Sander Yayınları, İstanbul, 1979.

FİKRET, Tefik, Bütün Şiirleri, Haz. İsmail Parlatur-Nurullah Çetin, TDK Yayınları, Ankara, 2004.

KAPLAN, Ramazan, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

TAHİR, Kemal, Bozkırdaki Çekirdek, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995.

TAHİR, Kemal, Esir Şehrin insanları I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995.

TAHİR, Kemal, Hür Şehrin İnsanları I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995.

TAHİR, Kemal, Hür Şehrin İnsanları II, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995.

TAHİR, Kemal, Kelleci Memet, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.

TAHİR, Kemal, Körduman, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.

TAHİR, Kemal, Köyün Kamburu, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.

TAHİR, Kemal, Kurt Kanunu, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975.

TAHİR, Kemal, Notlar 10: Osmanlılık/Bizans, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992. TAHİR, Kemal, Notlar 11: Batılaşma, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

TAHİR, Kemal, Notlar 5: 1950 Öncesi Şiirleri ve Ziya İlhan'a Mektupları, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990.

TAHİR, Kemal, Sağirdere, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.

TAHİR, Kemal, Cedi Çınar Yaylası, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1958.

TAHİR, Kemal, Yol Ayrımı, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.

Hüseyin Tuncer

Kemal Tahir ilk hikâyelerini, 1936-1939 yılları arasında Yedigün dergisinde, 1939 yılında yazmağa başladığı Göl İnsanları adlı hikâyelerini de, 10 Mart- 25 Nisan 1941 tarihleri arasında Tan gazetesinde Cemalettin Mahir takma adıyla yayımlamıştır. Göl İnsanları'nda yer alan dört uzun hikâye (Göl İnsanları, Çoban Ali, Gelin- Kadın Oyunu, Arabacı) bir araya getirilerek 1955 yılında Martı Yayınları tarafından kitap hâlinde basılmıştır. Bunu, 1969'da Bilgi Yayınevi'nin baskısı izlemiştir. Bu baskıya dört yeni hikâye (Nam Uğruna, Kondurma Siyaseti, Bir Kodoşluk Hikâyesi, Ferman Hoca) de eklenmiştir. Adam Yayıncılık'ın baskısında, Bilgi Yayınevi'nden farklı olarak, sekizinci hikâye Fermanlı Hoca olarak alınmıştır. Bu güne kadar Göl İnsanları; Martı Yayınları, Bilgi Yayınevi, Adam Yayıncılık ve İthaki Yayınları tarafından yayımlanmıştır.² Bu çalışmada, Martı Yayınlarının (1958) ikinci baskısı kullanılmıştır.

Kemal Tahir, hikâye ve romanlarında işçi ile köylü yaşantısından yola çıkar; onların sorunlarını, hayata ve olaylara bakış tarzlarını, kendi doğal ortamları içerisinde ele alır ve işler. Köy ve köylünün gerçekleri, ayrıntılarıyla dile getirilir; onların duygu, düşünce, inançları (bâtlı, dinî) olumlu ve olumsuz yanlarıyla gözler önüne serilir. Kimi zaman ahlâk anlayışlarının şehir hayatını geride bırakacak boyutlara vardığını gözlemleriz, insanlar arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkiler ve düşünceler, hapisane hayatındaki, çevredeki gözlemlerinden şekillenmiş olarak karşımıza çıkar. Çorum, Çankırı yöresinin folklorik özellikleri, hikâyelerinde dikkat çeker. Onun hikâyelerinde, köy hayatı ve köylünün ruhu, konuşma dilinin güzelliği /çekiciliği ile okura aktarılır/sunulur.

Kemal Tahir'in Göl insanları'ndaki figürler, köylüdür. Bu figürler; muhtar, imam/hoca, ağa, arabacı, ırgat, çapkın erkek ve gelin kızlardır. Bu kişiler, hikâyelerde moral değerleriyle açık bir biçimde yer alırlar. Töreler, bâtlı inanışlar, olaylar karşısında çıkara dayalı davranışlar, sosyal ilişkiler bütün boyutlarıyla onun hikâyelerinde ortaya konulur. O, kişilerini, gerçekçi bir yaklaşımla, duygu ve düşünce yoğunluklarıyla anlatır.

Onun hikâyelerinde olay ve kişiler dış görünüşüyle değil, yaşadıkları çevrenin töre ve moral değerleriyle iç içe yoğrularak verilir. Köylünün kimi zaman mertliği, sevecenliği, dürüstlüğü, namusa bağlılığıyla; kimi zamanda acımasızlığı, çapkınlığı, kurnazlığı ve cin yanlarıyla tanıtıldıklarına tanık oluruz.

Göl İnsanları'ndaki insanlar, değişik yerlerden İstanbul'a çalışmaya gelmiş işçilerdir. Ailesine küsmüş, geçim endişesiyle para kazanmak için gurbete düşmüş bu insanlar, zor şartlara rağmen çalışıp/uğraşıp dururlar. Onun hikâyelerinde kadınlar da erkekler kadar rahattır. Aile ve çevre baskısına rağmen, sosyal ortamdan etkilenerek ilişkilere girerler. Çoban Ali hikâyesinde Fatma, özellikle Gelin-Kadın Oyunu'nda Sultan, ilişkileri açısından şaşırtacak ölçülerde karşımıza

çıkarlar; onlar şehir hayatında örneğine zor rastlanacak radikal figürlerdir.

1. Yayımlanan on dört hikâyeye şunlardır: Bir Mısırî Hikâyesi, Şecere Meselesi, Bütün Ahmetle Ayağa Kalksın,

Mollalar Asker, Yalancı Şahit, Kuş Kafesleri, Binin Yarısı Beş Yüz, Herkesi Durduran Adam, Ezilmiş Adam,

Üstadın ölümü, Dülger, Bekâr Çamaşırı, Sarmaşık, Bir Yaz Hikâyesi.

2. Kemal Tahir, Göl İnsanları, Martı Yayınları, İstanbul, 1955,1958,190 s.

-, Göl İnsanları, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969,1974,403 s.

-, Göl İnsanları, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1982,1992,1999,377 s.

-, Göl İnsanları, Ithaki Yayınları, İstanbul, 2006,353 s.

7. "Göl İnsanları" (s. 5- 64), I-IV Bölüm. Köyde çalışan işçilerin günlük yaşantılarından kesitler sunulur:

"Yemekten sonra eşekleri semerleyip, semerlerin iki yanına bir küçük küfe astılar. Omuzlarına kürekleri alarak, yirmi beş merkepten ibaret kervanı "Kırklar köyü" harabesinden deniz kenarındaki kumluğa doğru sürdüler." (s. 8)

Köylünün çalıştığı yere sadakati öne çıkarılır:

"Ekmek yediğin kapıya kat'ıyyen küfranlık etmeyeceksin Bulgaryalı."(s. 16)

"— Siz de yorulunca durmak küfranlık mı sayılır?

— Maaşı hak etmemek küfranlıktır. Ne sandın?" (s. 16)

Çakıl çekmek konusunda Mustafa ile İbrahim arasında geçen konuşma, yapılan işten zevk almama anlamında önemlidir; çiftçinin toprak insanı olarak çalışmaktan huzur duyduğu ifade edilir:

"Meselâ çiftçi kısmisi, tarlacığını sürerken, tomurcuğunu saçarken sonunda ne olacağını bilir. Yağmur yağar da mahsul iyi çıkarsa, yüzü güler. Bu sebepten kendini işe kaptırır. Çalışırken dünyayı düşünmez. Burada öyle mi? İş sizi avutmuyor, kürek sallamaktan adamın canı sıkılıyor. Düşünürken düşünürken hiddetleniyorum." (s. 17-18)

İbrahim ile Bulgaryalı arasında geçen konuşmada, inanç ve düşünce farklılığı öne çıkar:

"— Ne düşündün kardeşlik?

— Hiç! Allah'ıma şükür düşünecek bir şeyim yok.

— Düşünecek bir şeyi olmak da, düşünecek bir şeyi olmamak da, kötüdür bugün için!

— Gene başladın karışık olaylara, Bulgaryalı." (s.18).

Ağazade Mustafa'nın diş ağrısına bâtil inançla yaklaşılır:

"— Ağrıyan diş kerpeteni görünce siner, dedi, akılcığı erer sanırsın. Şuna biraz çay kaynatalım. Sıcak, sancının panzehiridir." (s. 19)

Mustafa, babasına darıldığı için Zonguldak'tan Terkos'a gelmiş, iki senedir gurbette gezmektedir;

onuruna düşkündür:

"— Kovulduğu yere gitmek, ite mahsustur. Kendini bilen erkek tükürdüğünü yalamaz. Elin ekmek tuttukça çalışırsın." (s. 20)

Bâtıl inançla ilgili Recep, İbrahim, Mustafa ve Mehmet arasında şu konuşma geçer:

"— Buralarda kara kedi olur mu Mustafa?"

— Ormanda yaban kedisi çoktur. Lâkin karasını beyazını bilmem.

İbrahim güldü "-Neye sordun Recep? Ölünün üstünden atlar da hortlak olur diye mi? Recep'in babası köy imamıydı. Kuru bacak Mehmet'e göre dine mahsus bir sürü şey biliyordu.

— Öyle ya, tekin sayılmaz.

— Hortlar mı demek?

— Hortlar, gece vakti gezer dolaşır... Allah korusun, hepimizi rahatsız eder.

— Bunlar masal, uydurma laf imamoğlu... Ölen adam dünya yıkılsa kalkıp dolaşmaz. Kıyamete bile kalkacağı şüpheli." (s. 20-21). İnançla ilgili kişiler arasındaki şu samimi konuşmalarda dikkat çekicidir:

"— Ağazade, sen cuma namazına, ramazanda teravihe hiç gitmedin mi?

— Küçükken giderdim. Yani ihtiyarın zoruna... Rabbim günah saymasın, apdestsiz falan sıraya geçer, öteberi, şeytanlık kura kura yatar kalkardım.

İbrahim, ötekiler gibi ürkmedi:

— Aldırma, dedi, apdestsiz namaz kılan bu dünyada bir sen değilsin! (s. 21-22)

Hamdi, kıyametten söz açar:

Dinle Mustafa! Kıyametten evveli var. Mehdi Resul gelecek. Mehdi Resul, şimdi bir yerdedir. Hint'te mi, Çin'de mi, Arap'ta mı bilinmez. Sancakı şerif yok mu? Sancakı şerif, şimdi yüzünür üstüne toprakta yatar. Vakti zamanı gelince kendi kendine kalkıp dikilecek, işte o alâmet, " Mehdi Resul görüldü" alâmetidir. Mehdi, sancağı eline alacak. Acele Müslümanların önüne düşecek. Büyük bir muharebe olacak... Bütün kâfirler kılıçtan geçirilecek." (s. 22)

İbrahim, "Mehdi Resul'un harbi kılıçla mı olacak ?" diye sorar (s. 22).

Mustafa ise, "Şu halde kıyamet dedikleri kılıç harbi öyle mi?" (s. 23) dedikten sonra, anlatmaya devam eder:

"— Kıyamet dünyanın sonudur. İsrail peygamber, borusunu çalınca yeryüzündeki canlılar, hayvan, insan sizlere ömür. Dünya dümdüz olacak.(...) dünyada bir Hak Tealâ, bir de kurt kalacak. Rüzgâr kurdun derisini ayaklarından başlayıp yüzecek. Derisi yüzülen kurt, silme yara olup geberirken: "Eyvah ben de bu kuvvet varmış da kendimi bilememişim" diyecek ama, iş işten geçti." (s. 23-24)

Bu anlatılanlar karşısında, Mustafa ile İbrahim bir kurt masalı dinlediklerini söylerler. İbrahim:

"— Masal olmasına halis kurt masalı... Lâkin kurdun yüzülmüş pöstekisi ne olacak, kimin hissesine düşecek? Orası belli değil." (s. 24)

Hamdi, Bulgaryalı'nın dinsizliğine kızar:

"Ölürsen görür anlarsın, zındık herif!" (s. 24)

Bu konuşmalardan sonra Mustafa söze karışır:

"— Bizim oraların hocası kıyamet gününü böyle anlatmaz, dedi, güneş tepemize bir mızrak boyu alçalırmış, hepimizi cayır cayır yakarmış. Cümlemizin günahı vebali tartılacak. Sırttan geçeceğiz." (s. 24)

Bulgaryalı Deli İbrahim, hanımının ölümü üzerine yalnız kalınca şu sözleri söyler:

"— Bir abam var atarım, nerede olsa yatarım." (s. 26)

"Bir başına olmak Rabbime mahsus derler hocalar... Pek inanamayacaksınız. Bulgaryalı Deli İbrahim de bir başınadır işte." (s. 26)

Salih, elindeki yirmi beş kuruşun üzerindeki Gazi Paşa'nın resmini görünce hoşuna gider:

"— Kardeşime yollarım. Şunu bana deliver Mehmet Ağa... Kız köyde boynuna takar.

— Delersen geçmez ulan...

— Geçmeyiversin... Daha iyi... Kimse almaz. Fukaraya ziynet olur." (s. 32)

Köyü su basması üzerine anlatılan söylence dikkat çekicidir:

"Bir gece, yatsı vakti köye yeşil sarıklı bir hoca gelmiş. Milleti hak dinine davet etmiş. Hocayı eve misafir etmişler. Yarı gecede yanına, on dört yaşında güzel mi güzel, bir kız göndermişler. Hani baştan çıkarsın, diye. Yeşil sarıklı hoca sabaha kadar teşbih çekmiş, dua etmiş, dayanmış. Lâkin horozlar öterken şeytana uymuş, elini kızın şalvarına götürünce bir top patlamış, sular:" Gürrr!" diye boşalmış, köyü basmış. Kırk gün, kırk gece yağmur yağmış; köyden insan olsun, hayvan olsun, bir can kurtulamamış. (...) Sarıca köy yok mu? Eskiler:" Batan köyün gurbette gezenleri gelip kurdu. Mezhep genişliği oradan kalmadır derler" derler." (s. 37-38)

Köyde ahlâkın bozulduğu gözlenir; buna sebep olarak da para gösterilir. Ayşe ile Mustafa'nın ilişkisi buna açık bir örnektir:

"— Hepsi değilse de Ayşe'nin herifi yediği haltı bilir. Köy, baştan ayağa bozuk diyemem, lâkin çoğu bu yoldadır. Eskiden burası böyle değildi. Fabrika açıldı açılalı, büsbütün azdı karılar. Fabrikaya bir sürü bekâr amele geliyor. Şurada kurtarma birlikleri de var. Para bol, karı kıtlı Önce oynak dulları baştan çıkardılar. Köy nikâhı, hoca duası derken eloğlu birkaç ay içinde başından atveriyor. Sonra sonra gelinler, körpe kızlar başladı. Koca karılar bir ikisini mühendislere götürü götürüverdiler. Yavaş yavaş köyün mezhebi bütün bütün genişledi. Para bu, adamda, din, iman, nâmus komaz." (s. 43)

Köy geleneğinde yaşantıdan duyulan mutluluk dile getirilir:

"Recep, güneş çıksa ekin biçmeyi, harman kaldırmayı düşünür, yağmur yağsa sürülecek tarlaları hatırlardı. Toprağına bağlı bir köylü olduğundan, hepsinden daha dalgındı. Böyle ay ışığı bol yaz geceleri, delikanlılar harman yerinde, öküzleri salarlar, ateşin etrafında oturarak konuşurlar." (s. 49)

Kaptan Şerif Ağa, bir kabadayılık hikâyesi anlatır. Bu hikâye, köylünün ilgisini çeker: "Çetecilik

zamanında böyle bir gece... Ay ışığı varmış... Karıştıran taraflarında dağ cümbüşü yapıyorlarmış. Muhabbetin ortasında Gâvur efe ile ağız dalaşına tutuşmuşlar. Gâvur Efenin önünde o vakitler on kişi duramazmış. Lâkin kaptan, kafası kızınca bıçağı efenin göğsüne daldırmış. Biçare bu yarayı aylarca işletmiş gezmiş..." (s. 49)

Hamdi, yanında çalıştığı Şerif Ağa'dan habersiz Salih'i babasının yanına bırakır. Kaptan Şerif Ağa buna kızar, bunun üzerine Hamdi parasını alır ve çalıştığı yerden ayrılır.

2. Çoban Ali (65-102), III Bölüm.

Hikâyede köylünün tecrübeye bağlı olarak hayvancılıkta söz sahibi olduğu üzerinde durulur ve konu söylenmiş sözlere yer verilir:

"Et kaybedip kilodan düşmesinler diye, hayvanları öğle sıcağında gölgeye yatırıyorlar, gece serinliğinde bir taraftan otlatıp bir taraftan yürütüyorlardı." (s. 66)

"Sesine sürü alıştırmasını, otun ağılısını iyisinden ayırmayı, hayvan hastalıklarını anlayıp ilâç etmeyi, artık Ali kadar iyi bilen kalmamıştı.

Ali'ye göre iyi çoban, davarı hendekten atlatmayacak, ürkek yapmayacak, yavaş güdecekti. Uyumak, kaldırıp otlatmak, sulamak vakitleri bilinmedi mi, sürü et tutmaz, Karaman'ın kuyruğu çatlar, koyun sakat olurdu." (s. 66-67)

Ali'nin çobanlığa dair tekrarladığı şu üç söz çok anlamlıdır:

"Yiğit çoban kurdun nasibini keser." (s. 67)

"Dağ taş, su yol, canlı cansız her şey çobana düşmandır." (s. 75)

"Tenhada başı sıkılan çoban, ablasına da, ağasına da, beyine de küfreder. Hem de etmeli." (s. 67)

Ali ile Kör Ahmet arasında, veterinerlik konusuna ilişkin konuşmalar çok ilginçtir. Ahmet, Ali'nin sorduğu soruları cevaplar:

"— Hayvan bulanık ağrısı olursa ne yaparsın?

— Kavun veririm, sarımsaklı yoğurt veririm.

— Kelebek illeti olduğu nasıl anlaşılır?

— Davarın gözünden... Gözündeki damarlar sararır. (...)

Dalak olunca... Sürü, dereye, çaya vurulur, sudan birkaç kere geçer... Akıntıya doğru yürür de, zorlamasıyla dalağını eritir hayvan... Silâhın varsa atar, korkutursun. Sağa, sola koşturması da faydalı. Elli hayvan kırılacaksa yirmi, otuz beş ölür." (s. 69)

Sürüyü sesine nasıl alıştıırırsın? Sorusuna verilen cevap da ilginçtir:

"— Tokluları teslim aldık mı, bir iki ay uğraşırım. Yere halı kilim, çuval sererim. Üstüne bulgur, yarma saçarım. Sürüye "Dadaaa!" diye bağırırım. Gelip tane yemeye alışır. Gide gide, tane istemez. Sesinle idare eder." (s. 69)

Ali'nin çobanlıkla ilgili düşünceleri de, o sınıfın durumunu gözler önüne sermesi bakımından önemlidir:

"— On iki yaşında Osman'ın yanına kuyrukçu girdim. Tam altı yıl kuyrukçulukta dolaştık. Sonra baş çoban olduk. O vakit bu vakittir, dağ, bayır gezeriz. Çobanlık güç iş, müşkül zenaat. Köyde ara sıra söylerler, gülerim: "Çobanlıktan âlâ, güzel iş mi olur? Yüksek yaylanda dolaş, gez. Soğuk sulardan iç. Süt, yoğurt, et, kaymak bedava!" derler. Kulak verme. Akli ermezlerin lâfi. Bir yağmur yağdı mı çoban rezil olur. Sürüyü, akşamüstü sayarsın... İki, üç koyun eksik. Arayacaksın. Göğsüne kadar çamura batarsın. Üstün başın paralanır. Davarları canlı cansız bulmalı. Kaybetmek ayıp bir taraftan; beyin yüreğine şüphe düşer, "Acaba kesip yedi mi, satıp geçti mi?.. der, bir taraftan..." (s. 70)

Ahmet, yaşanan sıkıntılarından ötürü, çiftçiliğin ağır iş olduğunu şu şekilde belirtir:

"— Hiçbir işte kolay ekmek yok. İyiliği şu ki: Yerini, yurdunu, evini, ocağını bilirsin. Anası, babası olanlara neyse ne, benim gibi, kimi kimsesi olmıyanlara müşkül. Sürüyü sattım mı, köyde, çiftlikte, nereye gideceğimi şaşırıyorum. Rıza Bey'de öyle dedi: "Çiftçilik ağır iştir. Sürme, ekme, yolma, savurma tek başına çevrilmez. Yiğit bir karı bulalım sana." dedi. (s. 71)

Bekâr olan Ali, kız almanın da âdetlere göre zorluğuna değinir:

"— Marttan önce kızı satmaya razı idi. Altmış kayme başlık, yolladıydı. Üst tarafı düğünde verilecek..." (s. 72).

Başlık parası konusunu anlatan Rıza Bey, Kâmil'in dönecliğine değinir:

"— Sen, sürüyü alıp gidince, Kâmil'i buraya çağırttım. Hastaymış, gelemeydi: "Ben bu işten vazgeçtim. Beye selâm edin, ellerini öperim. Başlığa karşı verdiği para ile ekini, inşallah, harmanda öderiz." diye haber yolladı. Caydığından senin de malûmatın varmış. Fatma'yı muhacirin bir oğluna alıyormuş. Başlığı yüz liraya çıkarmış." (s. 80)

Hacı İmam, köylü üzerinde etkili bir kişidir, sözleriyle onları yönlendirmeyi bilir. O, kadınlar hakkında düşüncesini ifade ederken, peygamberin söylemiş olduğunu belirttiği şu sözü kullanır: "Karı milleti, ne Müslümandır, ne Frenk. Kırk tanede bir tanesi bir Müslümana gerek." (s. 80).

Kız kaçırma geleneği, Hüseyin Bey'in Fatma'yı zorla Ali'nin ata bindirip götürmesiyle ortaya çıkar. Hüseyin Bey, Ali'ye karakolda Fatma'nın gönlüyle kaçtığını söylemesini ister; Fatma'yı amcasının kızı Şadiye'ye teslim eder (s. 84-87).

Fatma'nın Ali'ye gönlünün olması hâlinde, Ali'nin aklından geçenler aktarılır:

"Razı olsa... Tarlaları beraber sürerler, harmanı birlikte kaldırır. Yılda altı yüz hak ekin alınır. Tohumluğu, beye geri verdikten sonra, kalanı yarı yarıya bölüştüler mi, kendi payına iki yüz elli hak düşer mutlaka!" (s. 89)

Karakol kumandanı, başlangıçta olayın üzerine gider, sorgulama sırasında Hüseyin'i azarlar, ancak sonradan Hüseyin Beyin kurnazlığı için seyrini değiştirir:

"— Beni anlamaz zannetmeyin Hüseyin Bey. Baban, seni yaşı ufak diye, öteye beriye sürüyor. Bak, sonu fena olacak. Bunu böylece aklına yerleştir. Burası Ağrı dağı değil..."

— Ne var başefendi?

— Bir de "ne var" diye sorar, utanmadan... Lâ havle!... Geçti o derebeylik, ağalık!... Müttegallibe

devri geçti. Ev basmışsın, kız kaçırmışsın Yanında silahlı üç kişi daha varmış.

Kimler onlar? Söyle isimlerini..." (s. 92)

"— Kızı döve döve götürmüşsünüz. Köpek vurulmuş. Karıyı ölümle tehdit... Ev basmak... Adamı asarlar Hüseyin Bey... Asarlar, anladın mı?" (s. 93)

Karakoldaki sorgulama sırasında Kâmil, Hüseyin'in kızı Fatma'yı kaçırdığını görmediğini söyleyince, içeri atılır. Ali, Hüseyin'in yalan söyleyişi ve inkâr edişi karşısında şaşırır:

"Ya onbaşı inanmasaydı... Ya Kâmil, sen de vardın, evimi bastınız deseydi... Tuu!.

Yemin verdiriverselerdi... Hüseyin Bey yalan yere yemin eder mi? Yalan yere yemin edenin hâli ne olur? Tövbe... Tövbe..." (s. 96)

Gelişmeler karşısında, Onbaşı ile Hüseyin Bey, köylü kısmının cahilliğine, kurnazlığına ve aptallığına dair gülüşerek konuşurlar, Ali'den düğüne kendilerini de çağırmasını isterler (s. 96-97).

Sonunda Kâmil, kızı Fatma'yı Ali'ye vermeye razı olur, içeriden çıkarılır. Kâmil, Hüseyin Bey'den isteğini belirtir:

"— Aman Hüseyin Bey... Bu iş oldu. Bak, kızı vermeye razı geldik. Sen de adaletini göster. Beş on hak buğday göndersin Rıza Bey... Ambarda ekin kalmadı.

— Hele biraz da para yollarsa... Ellerini öperim Hüseyin Bey... Ben köylünün sözüne uydum da, senden şikâyetçi oldum. Mavzerleri görünce, "Kan akmasın diye gelemedik" dediler. "Yoksa hep şahidiz dediler, alçaklar... Karı da zorladı. Aman beyim ekin işini bir yoluna koyalım... Parayı da unutma... Sen adaletlisin..." (s. 98)

Fatma, Ali'ye varmak istemeyince, Ali, Hüseyin Bey'in tehditlerini kullanır:

*— Razi gelmezsen, kendin bilirsin. Seni hovardalara götürürüm.

Vallahi götürürüm. Yedi köyün bir kahbesi olursun, köyden köye satılırsın. Gençler odasında oyuna çıkarısın. Rakı dağıtırsın..." (s. 101-102) Bu durum karşısında, Fatma razı olur, Ali ile yatağa girer (s. 101-102).

3. Gelin-Kaynana Oyunu (s. 103-165), I-V Bölüm.

Bekir ile Sultan sekiz on yaşlarında çocuklardır. Gelinkadın oyunu oynamak üzere, samanlığa girerler. Bekir'in anası kapıyı kapatınca içeride kalırlar. Epey uğraştıktan sonra kapıyı açar ve dışarı çıkarlar.

Sıtkı, rençberliği sevmez ve bu konuda şunları düşünür:

"Tarla kısmı, adamı kıymık kıymık doğruyor, kırk yaşına varmadan çökertiyordu. Hele buralarda, arazi, inadına aç gözlü, inadına kısırdı." (s. 110)

"Öküzü yoksa çiftçi ölmeli!" diye düşünür, tohum, tarla, emek kendisinin olduğu halde, Öküzlere karşılık muhtar Reşit ağanın tarlalarında çalışmak ağırına gider." (s. 110)

Sıtkı, -kocası gurbette olan- İmamın gelini Şehime ile gizlice buluşur. Köy hayatındaki bu tarz kaçamak ilişkiler dikkat çeker:

Şehime'yi çalıkların dibine götürmeyi tasarlar (s. 111). Yol üstüne çıktığı zaman kadının Şehime

değil, Sultan olduğunu görünce şaşırır (s. 112). Bu durum karşısında, 14-15 yaşlarındaki Sultan'ı alıp kaçırmayı düşünür (s. 112). Sultan, Sıtkı'ya kendisini anasından istemesini söyler. Anası, Sıtkı'ya kızını vermek istemez, Sultan'ın Hafız Murat'a sözlü olduğunu belirtir. Buna rağmen, Sıtkı zorla Sultan'ı kaçıır.

"Köyde yarım saate varmaz, lâf, gürültü, kıyamet başlar. Başlasın elbet. Çavuşun Sıtkı, SultanT almış, yürümüş desinler. Ne kolaymış kız kaçırmak..." (s. 115)

SultanT'nin anası ve muhtar Reşid Ağa, kendilerini takip ederler. Sıtkı dereden geçip gider, SultanT bırakır.

Bu sırada, suda yıkanan çocuklar, hayvanları toparlayıp dönerlerken, Hafız Murad'ın karısı Sultanla, Marangoz Halil'i ekinler arasında yatarken görürler (s. 119). Köy yerinde, evli kadın ve erkek ilişkilerinin bu boyutlara varması dikkat çekicidir. Sultanla Halil'i gören çocuklar, İmam'la birlikte Hafız Murad'ın evine giderken, Sultan'm anası Emine ile karşılaşır. İmam yoluna devam eder, Hafız Murad'a SultanT kötülükte gördüklerini söyler, bunun üzerine gereğini yapması gerektiğini hatırlatır ve döner. Murat, SultanT sesler, çocuklar SultanT Halil ile birlikte gördüklerini ona da anlatırlar. Köyde yaygın olan bu ahlâk dışı davranışı, Sultan şu şekilde anlatmağa başlar: "Halille bu haltı eden bir ben miyim? İmamın gelini Şehime, Karagöz'ün karısı, muhacirin karısı, hep Halile tutulmadı mı?" diyecekti. Az daha: "Hacer teyze ayartmadık gelin mi bıraktı köyde... Kocasını gurbette olan karıların yoldan çıktığını, be İmam, sen bilmezden mi gelirsin? diye bağıracaktı." (s. 124)

Murat, SultanT'le boğmaya çalışır, onu ağaca bağlar ve dövmeye başlar:

"Karı kısmının aklını başına sopa getirir, ne dersin Hoca?

— Öyle, öyle... Dövmeli... Dövmeli ama erken dövmeli." (s. 126)

"Kızını döğmeyen dizini döğür" (s. 123) sözü hatırlatılır.

Köyde, maalesef bu tür davranışları içine sindiren, karnı geniş kişilerin bulunduğu gözlenir: "Gurbette iken kızın yediği haltı kendisine yazıvermiştik: "Razıyım!" diye haber yolladı. Ona razı olan buna da razı olur. Razı olmayıverseydi, Sıtkı karıyı alır, üç yıl hapis yatmazdı. Hem Sıtkıya etti, hem kendisine..." (s. 126)

Bekir, SultanT'nin her geçen gün güzelleştiğini görünce şaşırır:

"— Sorma amca oğlu! Sırf buna mahsus bir âdet. Köpeğin kızı yoruldukça gelişiyor ne dersin. 0 kadar bir başına iş tutuyor da, gene de aslan gibi sallanıyor, hiç kötülemiyor. Şuna bak... Ceylân gibi... Yaratırken Allah'ın işi yokmuş.

"— Yokmuş besbelli. Özenmişte özenmiş." (s. 130)

Remzi, Bekir'in Sultan'a bağlılığını görünce, onu uyarmağa çalışır ve vazgeçmesini ister; bu amaçla bazı atasözleri söyler:

"— Git işine Bekir... Bunca kullanılmış mal adama karı olur mu? Kimden kime... Çavuşun Sıtkı bir, kocası Murat iki, arada marangoz Halil rezili de var. Bizimkisi gönül eğlendirmek." (s. 131)

"Kısır karı insafsız olur." (s. 132)

"Karı kısmında iman olmaz." (s. 132)

"Demiri tavında dövmele." (s. 133)

"Karının oynadı, küçükten oynaktır, evlense de akıllanmaz." (s. 133)

Sıtkı ile marangoz Halil, Sultan'ın evini basar, o da gelip Bekir'e sığınır. Sultan köyden uzaklaşmak ister, Kızılcahamam'a gitmek üzere yola düşerler.

Yaya olarak yola devam eden Bekir ile Sultan, yol boyunca tarlada çalışan kadınları görürler.

Bekir:

"Köpoğlular... Bir de kocalarını severlerse... Dur, otur bilmez çalışırlar. Sabah gün doğmadan kalkar, akşamın yatsı vaktine kadar damla, mutfakta, tarlada, bahçede uğraşır kadın kısmı... Yılda bir çocuk doğurur. Heriften, hafta başı sopa yer. Koca gider hitamında..." (s. 151)

Hikâyede kadını aşağılayan sözler sıkça kullanılır; Bekir:

"Karı kısmına 'merhamet etmeğe gelmez, rezil bir şey' olduğuna kanat getirdikçe Sultan'a daha çok kızdı." (s. 153)

Köylülerin, köyde tütünsüz kaldıkları zaman, mısır püsküllerini sarıp içtiklerine tanık oluruz, (s. 158)

Bekir ile Sultan yolda acıktıkları için, ekmek istemeyi düşünürler. Sultan bir eve girer: "Karnım aç, yolda kaldım anacığım." der, onu içeri alır.

"Kabak pişirdim. Kısmet şeninmiş. Buyur, otur." der (s. 158)

Bekir'e de birazcık yufka getirir. Yolda toplamış oldukları mısırların bir kısmını pişirir yer ve yola devam ederler. Gelin- Kadın oynadıkları günleri hatırlarlar, (s. 160)

Sultan, Hafız Murat'ı sevmediği için, Halil'le ilişkiye girdiğini Bekir'e anlatır:

"— Sıtkı'dan sonra Hafız Murat bana gün mü gösterdi. Isınamadım herife... Eve girdi miydü domuz görmüşe dönerdim. Ölmedi bir vakit... Cehennem olup gurbete de gitmedi." (s. 161)

"Halil arkama düştü bir defa... Suya giderim, tarlaya giderim, dolaşır gelir. Bıktım nihayetinde... Usandım. O gün pazardı. Akşama kadar çapa çapaladım. Sabah erken çapaya giderken Halil yolumu kesti. Muradın pazara indiğini kollamış." Akşam bahçede beni bekle. Sana bir çift lâfım var," dedi. Akşam inadına erken gittim. Anam olacak "Haydi hamur yoğur, ekmek pişir" dedi. "Çapada belimin kökü kırıldı ana!" dedim. Sıtkı ipsizi olsaydı lâf etmez uğraşırdın" dedi.

Nasılsa ağzımdan çıkmış, "Çapayı bahçede unutmuşum" diyiverdim. Döndüm bahçeye... Hali oralarda bekliyormuş." (s. 161)

Yolda Bekir, Sultan'la ilişkiye girmek ister, ancak yıkarıma ihtiyacı doğacağı için, aralarında şu konuşma geçer:

"— Yıkarımasan olmaz mı?

— Olmaz.

— Neden olmazmış!

— Şuna bak... Bir de "Neden olmaz" diyor. Kız sen gâvur musun?

— Yıkan öyleyse, ben teyzemin evinde yıkanırım." (s. 163)

Bekir, Kızılcahamam'a vardıklarında, bu dul kadını orada da rahat bırakmayacaklarını düşünerek rahatsız olur:

"Akşam geri götürsem... Böyle kimsesiz dul karıyı Kızılcahamam'da rahat bırakmazlar. Dinime imanıma biri nikâhlar." (s. 164)

Bekir, Sultan'la evlenmeyi düşünür, aklından nasıl karşılanacağı sorusu geçer:

"Yabanın dile düşmüş dul karısını gelin getirdin." diye anasının ağlayacağını düşünür ve canı sıkılır, (s. 164)

Hattâ bir aralık Kızılcahamam'a yerleşmek, evi, köyü terk etmek hesapları" yapar, (s. 164) Nihayet öğleye doğru Kızılcahamam'a varırlar. Sultan, teyzesinin evine gider, Bekir'i köye geri gönderir:

"Anama haber yolla... Meraklanmasın. Üç gündeliğimi de aliver Remzigillerden." (s. 165)

4. Arabacı (s. 166-190), III Bölüm.

Çerkeş'ten Suhizarı'na giden arabacı, yoldaki iki kadını da arabasına alır. Tren yolu açılacağı haberi üzerine, kadınlardan biri olumsuz sözler söyler:

"Tren yolu kıtlık getiriyormuş. Gelinler kötü olmuş hep. Rabbim saklasın." (s. 169)

T reni gâvur işi kabul eden diğer kadın da duyduklarını şöyle dile getirir:

Arka arkaya odalar bağlamışlar, dedi, amanın ev gibi imiş. Kocaman... Bizim köyün adamını hep doldursan, Bulgurlunun Değirmen arkasının ahalisine de yer kalır diyorlar. Bir bağırmış gelirken... Kömüş (manda) sürüsü gibi.

Öteki kekeledi: "-Ne olacak, gâvur işi... Öyle bağırir elbette." (s. 170)

Arabacı yol boyunca arabaya aldığı kadınlarla sohbet eder. Kekeme kadının dul ve genç bir kızı vardır, arabacıya vermek ister. Oysa arabacı nişanlıdır. Muhabbet devam ederken, Suhizarı'na gelinir, ancak istek üzerine, kadınların köyüne gidilir.

Köylü arasında mesafe belirtmek üzere kullanılan şu ifadeler dikkat çekicidir:

"Dereden ötesi Aslanlara bir cigara içimidir. Arabacı bizim Türk'lümüzün" Bir cigara içimi", "Şu tepenin arkasında, bağırsan duyulur." ölçülerinin, bazan bir saat, bazen iki saat, bazen da iki saatten fazla sürdüğünü biliyordu." (s. 180)

Kekeme karının evine varırlar; kızı Cemile onları karşılar. Yemek yenir ve sonra, kadınlar, arabacıya kızı beğenip beğenmediğini sorarlar:

"— Gönlün çekmediyse darılmak olmaz. İslâm aşikâre. Açıktan açığa söyle..." (s. 184)

Arabacı kızı beğendiğini söyler, yatağına girer, uyur.

Kadın, arabacının evin erkeği olacağı düşüncesiyle mutludur, ancak arabacı sıkılmakta ve bir an evvel arabayı koşup yola çıkmayı aklından geçirmektedir. Cemile, arabacıyı yola koyar, arabacı bir gün sonra dönebileceğini söyleyerek ayrılır. Yolda kocakarının "erkeksizlik bir kötü" sözünü hatırlar. Arabacı şoseyi görür, eve dönmüş gibi ferahlar. "Eşekliğin âlemi yok" diyerek yoluna devam eder. Zaten yaptıkları birer oyundan ibaretti. Eşyalarını alıp gelmek üzere evden ayrılan arabacı, bir daha geriye dönmez.

Kemal Tahir'in kültür dilini esas alan cümlelerinin yanında, halk deyimlerine, atasözlerine, yerel söyleyişlere yer verdiği görülmektedir. Hikâyelerde atasözleri, deyimler, argo, küfür ve yerel sözcük ve söyleyişler sıkça kullanılmaktadır. Bunlar, ilk hikâyeden başlayarak sırasıyla -hikâye adları kısaltılarak- sayfa numaralarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Atasözleri

Temizlik imandan gelir (Gİ, s. 7). Bir abam var atarım, nerede olsa yatarım (Gi, s. 26). Su uyur, düşman uyumaz (Gİ, s. 36). Karadeniz'de gemileri batmak/gemilerin mi battı? (Gİ, s. 55). Hastaya çorba sual olunmaz/sorulmaz (ÇA, s. 80). Su içene yılan bile dokunmaz (GKO, s. 116). Kızın döğmeyen, dizini döğer (GKO, s. 123). Demir tavında dövülür (GKO, s. 133). Yiğidin başına yazılan gelir/Başına yazılan gelir (A, s. 176). Anasına bak, kızını al.../kenarına bak bezini al (A, s.177).

Deyimler

Gözü açık gitmek (Gİ, s. 12). Kuzu kesilmek (Gi, s. 14). Anasının ak sütü gibi helal olmak/ olsun (Gi, s. 15). Tükürdüğünü yalamak (Gİ, s. 20). Akli ermek (Gİ, s. 19). Yüz verdikçe/verince astarın istemek (Gi, s. 59). Anca beraber, kanca beraber (Gİ, s. 61). Gözünü budaktan sakınmamak (ÇA s. 81). Gözü kör olmak (A, s. 172). Beli bükülmek (A, s. 172).

Argo ve Küfür

Köpoğlu (Gİ, s. 8,36,51). Kahpenin kızı (ÇA, s. 83). Domuzun kahpesi. (ÇA, s. 84). Domuzun kız (ÇA, s. 89). Yedi köyün bir kahbesi (ÇA, s. 101). Rezilin orospusu (GKO, s. 104). İpsiz (GKO, s. 161).

Yerel Sözcük ve Söyleyişler

Dünyaya doymamak (Gİ, s. 12). Kısmisi (Gİ, s. 17). Ağrıyan diş kerpeteni görünce siner (Gi, s. 19). Kovulduğu yere gitmek, ite mahsustur (Gİ, s. 20). Kendini bilen erkek tükürdüğünü yalamaz (Gİ, s. 20). Yarayı işletmek (Gİ, s. 49). Meyvasını kuşlar yediği için meyvasız kalmış dağlar (Gİ, s. 51). Dağ taş, su yol, canlı cansız her şey çobana düşmandır (ÇA, s. 67). Yiğit çoban kurdun nasibini keser (ÇA, s. 67). Tenhada başı sıkılan çoban, ablasına da, ağasına da, beyine de küfreder (ÇA, s. 67). Hak ekin almak (ÇA, s. 89). Hak, Çankırı yöresinde zahire ölçüsüdür, on altı hak bir kile olarak hesaplanır. Hak düşmek (ÇA, s. 89). Karı kısmına iman olmaz (GKO, s. 132). Kısır karı insafsız olur (GKO, s. 132). Karının oynağı, küçükten oynaktır, evlense de akıllanmaz (GKO, s. 133). Artık belâ, tezek gibi tüter (GKO, s. 155). Çingene erkeği çadırda oturur, elek örer (GKO, s. 156). Belinin kökü kırılmak (GKO, s. 161). Domuz görmüşe dönmek (GKO, s. 161). Kömüş/manda (A, s. 170). Halis Amasya arabasına müşteri çıkarsa ne âlâ... Çıkmazsa odun niyetine daya ocağa... İbrik ibrik gönül suyu ısıtsın! (A, s. 179). Kimsesizliğin gözü kör olsun... Gurbet gezmek belimizi büktü (A, s. 172). Acemi olmayan tekerleğini döndürür (A, s. 178).

Kemal Tahir, Göl insanları'nda köylü, ırgat ve işçi yaşantısını dile getirirken, diğer yandan da köy hayatındaki kadın-erkek ilişkileri, aile düzeni, dinî ve bâtil inanış, küçük yaşlarda evlilik, ahlâk dışı duygusal ilişkiler, gelenek ve görenekler üzerine de yaşananları yerel özellikler ortamında okura sunar. Hapishane hayatında edindiği birikimler, gözlemleriyle birleşerek canlı sahnelerin ortaya çıkmasına katkıda bulunur. Köylülerin tavır ve davranışları, yerel konuşmaların güzelliğiyle anlam kazanır. Konuşma dilinin hikâyelere sinmesi, Çorum ve Çankırı yöresini kültürel değerleriyle tanıtmaya yardımcı olur; deyim, atasözü, argo, küfür, yerel sözcük ve söyleyişler hikâyeleri üslûp bakımından çekici hâle getirir. Göl insanları'ndaki dört hikâye,

edebiyatımızın uzun hikâye türünde ilgiyle okunan örnekleri arasında yer alır. Bu hikâyeler, yazarın romana yönelişini sağlar. Köy yaşantısı, Kemal Tahir'in sonradan yazmış olduğu Sağırdere ve Körduman romanlarında geniş ölçüde yer alır. Kemal Tahir, romancı kimliğiyle edebiyatımızda öne çıkar.

ALTERNATİF TARİH YORUMCUSU OLARAK KEMAL TAHİR YOL AYRIMI ÖRNEĞİ

M . F a t i h A n d r

İnsan zamana maruz kalan bir varlıktır. Bu maruz kalış, ona bir tarihi olma özelliğini kazandırır. Aslında her varlık için bir tarihten söz edilebilir, ancak sahip olduğu tarihin farkında ve bilincinde olma yani "tarihlilik" vasfı yalnızca insana özgüdür. Birer insan teki olarak her birimiz, kendi geçmişimizi merak eder, araştırır, ilgi duyar ve bir yerden sonra da yeniden kurarız. Bu kurduğumuz geçmiş, aslında bizim kişisel tarihimizdir. Toplumlarda da böyledir. Onlar da tek tek fertlerin ötesinde, bir bütün olarak var oluşlarının geçmişine uzanır, onu anlamlandırmaya ve aktüel zamanlar için anlamlı kılmak için bugüne taşımaya çalışırlar. Bu durum, gerek birey, gerekse toplum için "tarih düşüncesi" dediğimiz kavramı oluşturur. Bir de bu tarihlilik olgusunun, bilimin kriterleri çerçevesinde zapt u rapt altına alınmasını, bir büyük umman olan "geçmişin, belgeler, çıkarımlar ve kıyaslamalar etrafında tasnifini ve kavranmasını amaç edinen "tarih" disiplini ve bununla bağlantılı olarak "tarih yazıcılığı" "tarihçilik" vardır. Toplumsal yahut bireysel açıdan tarih düşüncesi, tarih yazıcılığından etkilenmekle birlikte, çoğu kez katı bilimsellik kayıtlarından azadedir. İnsanlar kendi tarihlerini, daha serbest, daha birtakım şartlanmalar, hoş gitmeler, benimseyişler, birtakım öncüller etrafında algırlar. Tarih yazıcılığı belgelere, tarih düşüncesi kabullere daha fazla dayanır. Tarihin belgelere dayanma çabası, bu belgelerin nasıl algılandığını, nasıl yorumlandığını tarih yazıcılığının ve tarih felsefesinin önemli bir konusu olarak ortaya çıkarır. Tarihin nesnesi belgeye bağlıdır, ama belgenin değeri ise insan idrakine bağlıdır. Bu ise, ne kadar katı bilimsellik ve nesnellik iddiasında bulunursa bulunsun, tarihi "bir yorum" olmaktan kurtaramaz¹. Bütün yorumlar ise özünde az veya çok bir öznelliği barındırır. Tarih metni az çok politik bir metindir. Yani arkasında bir zihniyet ve bu zihniyetin belirlediği bir bakış açısı yatar. Ayrıca bu metin, dar anlamda politik amaçlarca da kullanılabilen bir metindir. Meşruiyet oluşturma çabası, propaganda, haklılık arayışı, baskı kurma vs. bu amaçların çerçevesini çizen çıkışlar olarak sayılabilir. İşte tarihin bu şekilde yoruma açık oluşu, bizim karşımıza tekilci ve tekelci bir disiplin yerine farklı çıkışları, farklı yorumları da doğurabilen bir alanı açmaktadır ki alternatif tarih kavramı bu alanda kendisini göstermektedir. "Alternatif tarih", çeşitli şekillerde anlaşılabilir ve yorumlanabilecek bir kavramdır. Şöyle ki:

1 - Dar anlamıyla bakarsak, tarih, geçmişten bugüne "siyasî tarih" olarak anlaşılabilir. Devletlerin kurulup yıkılmaları, devlet adamlarının, siyasî şahsiyetlerin yapıp ettikleri, savaşlar, barışlar, siyasî çekişmeler, iktidar değişimleri vs... İşte bu dar kapsamlı tarih anlayışının yanında, hatta zamanla onun boşlukta bıraktığı alanları doldurmak ve tamamlamak iddiasıyla, kimi zaman da tepki olarak son bir iki yüzyıldan bu yana öne sürülen İktisadî tarih, kurumlar tarihi, eğitim tarihi, dinler ve inançlar tarihi, hukuk tarihi, sözlü tarih, hatta edebiyat tarihi vb. alanlar, bir bakıma alternatif tarih anlayışının göstergesidir. Yani geçmişi bu izleklerden okuma girişimi...

2 - Eski çağlardan itibaren tarih anlayışında kaderci/fatalist bir çizgi, Aydınlanma Çağı'na kadar Batılı bilim ve siyaset çevrelerinde hep var olmuştur. Buna göre, geçmişte olan olaylar olmak zorunda olan olaylardır. Çünkü olan bitenin, belirlenmiş kader içerisinde akışı bunu kaçınılmaz kılmıştır.

1. Keith Jenkins, Tarihi Yeniden Düşünmek, Ankara 1997, s. 48.

Buna göre "yalnızca tek bir tarih vardır ve o da, gerçekleşmesi zorunlu, gerçekleşmemesi olanaksız olduğu için gerçekleşmiş olan tarihtir."2 Bu tarih anlayışına karşı, geçmişin olaylarının katı bir yazgı ve zorunluluk gereği oluşmadığını, farklı alternatiflerin de olabileceğini düşünmenin gerekliliğini öne süren tarih anlayışının da alternatif tarih anlayışı olarak nitelendirildiğine rastlanmaktadır.

3 - Tarih madem ki yorumlanabilir bir alandır, öyleyse az önce de söylediğimiz gibi, siyasal otoritelerce bu imkân kullanılabilir. Bu kullanma çabası ise, karşımıza bir siyasal gücün istekleri ve kabulleri doğrultusunda oluşturulmuş, tabir caizse "yapılmış" tarihleri çıkarır. Bu tarihin "resmî tarih" diye adlandırıldığı da vakidir. İşte bu anlamda resmî tarih anlayışının ve söyleminin dışında oluşturulan/yazılan tarihlere de "alternatif tarih" denilmektedir ki bizi bu çalışmamızda bu anlayış ilgilendirmektedir. "Resmî tarih", arkasına siyasal gücü de aldığı için belgelere daha fazla dayanır, çünkü istenildiği ve planlandığı doğrultuda onlara daha kolay ulaşır, o belgeleri daha rahat tasnif eder ve kullanır. Ancak alternatif tarih, ya belgelere yeterince ulaşamaz, bu engellenir ya da bu belgelere daha farklı katkılar ile, farklı şeyler söyleyebilmek için başka kaynaklara da yönelmek zorundadır. Bu kaynaklar ise, sözel tanıklıklar, anılar, mektuplar, edebî eserler vs. olabilir. Bu kategorideki kaynaklar ise, doğal olarak, dar anlamda birer tarih belgesi değil, tarihin nasıl algılandığının belgesidirler aslında. Ancak öyle de olsalar, alternatif tarih söylemlerinin oluşmasında önemli etkileri ve katkıları vardır. Ve bazen kolaylıkla, resmî ve belgesel tarih söylemlerinin tahtının sarsılmasını sağlayabilirler3. Alternatif tarih, çok daha kapsamlı ve var olanı aşacak bir donanıma sahip olmak zorundadır. Alternatif tarih, daha dinamik, tahrik edici, ufuk açıcı, özgür, yaratıcı bir tarihtir. Ve fakat spekülasyonlara, politik kullanımlara ve öznelliklere de daha fazla açıktır. William Henry Walsh, tarih ve objektiflik ilişkisi için şunları söylemektedir:

"Tarihte objektiflik zayıf bir anlamda alınmalıdır. Şöyle ki, eğer bir tarih, kendi bakış açısından gerçekleri doğru şekilde resmetmişse, objektif olduğu söylenebilir, aksi durumda değil. Dolayısıyla farklı tarihler, birbirine tenakuz teşkil etmeyip, birbirini tamamlayıcı olacaktır."4 Walsh'ın bu görüşü, aslında alternatif tarih söylemlerine dair verilmiş bir fetva gibidir. Alternatif tarih de kendi objektifliği içerisinde tutarlı olmak zorundadır. Böyle olunca da, belirli bir tarihsel olgunun yahut devrenin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Yukarıda alternatif tarihin kaynakları arasında edebî eserlerin de yer aldığını söylemiştik. Bu doğrultuda anı, mektup ve tarihî romanı hatırlayabiliriz. Oysa R. G. Collingwood, Tarih Tasarımı adlı tarih felsefesinin önemli kaynaklarından sayılan eserinde, "anı" türü

2. Gürhan Tümer, <http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=41&ReclD=1019>

3. "Tarih" in belgelere bakış açısına, yorumlama ve "kurgu" ya göre farklı şeyler

söyleyebilen bir"değişken" olduğu konusunda Orhan Pamuk'un Sessiz Ev isimli romanında, roman kahramanı tarih doçenti Faruk'a söylediği şu cümleler ilginçtir: "O mektupta okuduklarım, bir zamanlar olmuş bir şeylere gerçekten işaret ediyorsa, tarih dediğim işe olan inancımı büsbütün kaybetmeden ayakta durabileceğim birkaç yii daha kazanma umudum var demektir. Belki de daha fazlasını. Bu veba aracılığıyla bir yığın hikâyeyi çürütebileceğimi sanıyorum. 19. yy.da artık Anadolu'da veba görülmediği yolundaki inancı bir yana bırakıyorum, yalnızca buralarda kurulan bir devletin varlığıyla, ben, inanılmayacak kadar çok"tarihsel gerçek"i biranda saf dışı edebileceğim. Böylece, sanki birer kurgu parçası değilmiş de, bir bardak suymuş, bir saksıymış gibi, varlığından hiç kuşkuya düşülmeden benimsenen o hikâyelerin hepsi havada asılı kalıverecekler. Böylece bir yığın inançlı tarihçi, yaptıkları işten bir süre olsun şüphelenecek; daha zekileri, belki yaptıkları işin hikâyecilik olduğunu kesinlikle anlayıp, benim gibi inançsızlığa düşecekler. Ortaya çıkacak kuramsal bunalımı hazırlıklı karşılayan ben, o gün, yazılarım ve saldırılarımla bu şaşkınları teker teker avlayacağım. (...) Kandırıcı olabilecek birkaç ipucu bulabilseydim, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dört yüzyılda merkezinin İstanbul değil, bir başka yer olduğunu kanıtlayabilecek bir araştırmaya bütün ömrümü keyifle verebilirdim."

{SessizEv, İstanbul 1990, s. 152}.

4. William Henry Walsh, Tarih Felsefesine Giriş, Ankara 2006, s. 126.

etrafında edebî eserlerle tarih bilgisi arasındaki farklılığı çok keskin bir şekilde ayırır. Ona göre "anı" ve dolayısıyla edebî eser, bir yeniden kurgulamadır, olanı tespit değil. Collingwood şöyle der:

"Herhangi bir bilme iddiasını, dayandığı temelleri göstererek doğrulamanın zorunluluğu, bilimin evrensel bir özelliğidir. Çünkü bu, bilimin düzenli bir bilgi bütünü olmasından doğar. Bu açıdan anı, tarih değildir. Çünkü tarih, düzenli ve çıkarımsal bir bilgi çeşididir. Anı ise, hiç de düzenli, hiç de çıkarımsal değildir."⁵ Buna göre, anı ve onun etrafında mektup, tarihî roman vs. edebî türler, tarih değildirler, bize tarihin bilgisini vermezler, onlar kurgulanan eserlerdir. Ancak yukarıda da söylediğimiz üzere unutulmamalıdır ki, bu türden eserler, bize tarihin nesnesinin ve oluş biçiminin insanlar tarafından ne şekilde algılandığını ve anlaşıldığını, nasıl yorumlandığını veren eserlerdir. Alternatif tarih söylemleri bunlardan da beslenirler. Bazan, bu eserlerin sırtında yaygınlaşır ve kabul görürler. Alternatif tarihlerin önemli amaçlarından birisi de, muhalifi oldukları resmî tarih söylemlerine karşı yaygınlık kazanmak değil midir? Edvard Hallet Carr, Tarih Nedir? isimli eserinde tarihçinin de olgulara bir sıralama (Orhan Pamuk'un Sessiz Ev'te söylediği gibi), adeta bir kurgulama ile yaklaştığını söyler:

"Olguların doğrudan doğruya kendileri konuşmazlar. Olgular yalnızca tarihçi onlara başvurunca konuşurlar. Hangi olgulara, hangi sıra, ya da bağlam içinde söz hakkı verileceğini kararlaştırırlar tarihçidir."⁶

Burada, az yukarıda ismi geçen Keith Jenkins'den bir alıntı daha yaparak, konuyu bir noktaya bağlamaya çalışacağız:"Tarih, farklı biçimlerde oluşturulabildiğinden, gerçekle ilgili sorunlar da farklı biçimlerde ele alınırlar."⁷ Bu iki çıkış noktasından alternatif tarih söylemlerini besleyen tarihî romana bakarsak, tarihî romancının da eserinde bir yorum ve olguya başvurma çabası içinde olduğunu görürüz. Ancak o, bunu tarih yazımının ilke ve kuralları ile yapmamaktadır.

Onun için sanatın özgür alanı vardır. Fakat bir ayağı yine de tarihî olgudadır. Bu yüzden o, daha rahat, daha serbest düşünebilmektedir. Hatta tarihçinin belgelerle sınırlı kaldığı noktada romancı boşlukları sözlü tarihle, çeşitli tanıklıklar ve duyumlarla, hatta çağının bir entelektüeli olarak muhayyilesiyle doldurabilmekte, geçmişin olabilirlik ihtimallerini, sanatın özgür ve bir ucu fantastiğe bile varabilen kanatlanışlarıyla yoklayabilmektedir. Çünkü onun tarihçi gibi, bir disipline hesap verme ve sorumlu olma kaygısı baskın değildir. Ancak bütün bunlara rağmen, tarihî romanların yine de, kitlelerin "tarih düşüncesi"ni beslemekte, hatta oluşturmakta, alternatif söylemlerin ya etkisini arttırmakta yahut o söylemleri etkilemekte önemli rol sahibi olduğunu söylemeden edemeyiz. Tarihî romandaki bazan ön niyetler ve kabullerle, bazan alabildiğine serbest yapılan bu yorum ve işleyişler, geniş okur kitlelerince tarihin yerine konur. Romanın söylemine göre bir tarih düşüncesi insanların hafızasında şekillenmeye başlar, taraftar yahut muhaliflerini oluşturur.

Türk edebiyatına baktığımızda, alternatif tarih söylemlerinin yaygınlık kazanmasında ve hatta oluşmasında kimi tarihî romanlarımızın epey önemli bir işlev üstlendiği görülür. Biz burada bunlara bir örnek olarak Kemal Tahir'in Yol Ayrımı romanına değinmek istiyoruz. Gerçi Tarık Buğra gibi başka yazarların romanlarında bu konunun izi sürülebileceği gibi, bizzat Kemal Tahir'in başka romanlarında da buraya kadar söylediklerimizin yansımalarını bulmamız mümkündür. Mesela Yorgun Savaşçı, Devlet Ana ve Kurt Kanunu...⁸

5. R. G. Collingwood, Tarih Tasarım, Ankara 1996, s. 297.

6. Edvard Hallet Carr, Tarih Nedir?, İstanbul 2005, İletişim Yay., s. 14.

7. Keith Jenkins, Tarihi Yeniden Düşünmek, Ankara 1997, s. 51.

8. Burada Tarık Buğra'nın Küçük Ağa ve Yağmur Beklerken romanlarını yahut Yavuz Bahadıroğlu'nun popüler tarihî romanlarını hatırlayabiliriz.

Yol Ayrımı, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 1930'da kuruluşunu, üç aylık kısa ömrünün ardından kapanışını anlatır. Roman, yazarın Esir Şehrin İnsanları (1956) ve Esir Şehrin Mahpusu (1962) ile birlikte bir üçlüdür. 1971'de kitaplaşmıştır. Eserin arka planında dönemin gazete haberleri, dergi koleksiyonları olduğu kadar, bilhassa Ahmet Ağaoğlu'nun Serbest Fırka Hatıraları (1950) izini sürmek yerinde olur⁹. Romana aldığı bu türden isimler, belgeler, bu eseri bir belgesel roman (roman documentaire) olarak nitelememizi de mümkün kılmaktadır. Romanda kurgusal kahramanların yanı sıra, gerçek tarihî şahsiyetler de kahraman olarak yer almaktadır. Yol Ayrımı'nın olay örgüsü elbette yalnızca Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşundan kapanışına kadar geçen siyasî olaylara dayanmaz. Bu olayın yanı sıra Esir Şehrin Mahpusu romanının baş kahramanı Kâmil Beyin, kızı Ayşe'ye kavuşması, Avukat Deli Celâdetin yanında stajyerlik yapan Kadirin babası Kuvâyı Milliyeci öğretmen Ramiz Amca'nın karısı Fatma Hanım'dan kalan antika yatak takımının içine düşülen yoksulluk dolayısıyla Bedesten'de satılması¹⁰, üniversite öğrencisi Selimin arkadaşlarıyla birlikte çıkardıkları Kurtuluş dergisinin bir sayısı yüzünden derin birtakım Kemalist güçler tarafından kaçırılıp sorgulanarak işkence görmesi sonrasında veremden ölmesi gibi epizotlar da romanın dokusunda önemli bir yer tutar. Ancak bununla birlikte Yol Ayrımı'nın ana çerçevesini Ankara-İstanbul ekseninde Serbest Fırka'nın kuruluşu, bu kuruluşun ve faaliyet

sürecinin bizzat kuruculardan Aġaoġlu Ahmet'in tanıklığı ve aktarışına da yer verilerek işlenmesi ve bu siyasal olayın yorumlanması oluşturur.

Kemal Tahir'in bu işleyiş ve yorumlayışında öne çıkan tespitleri ve dikkatleri, romanın özetine ve kurgusal ayrıntısına girmeden kısa kısa şöyle maddeleştirebiliriz:

- Serbest Cumhuriyet Fırkası, bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifi ile Fethi Okyar'a kurdurulmuştur. Atatürk, bu kuruluş esnasında yapılan gizli görüşmelerle Fethi Okyar'a CHP'den 70 milletvekili Serbest Cumhuriyet Fırkası'na yönlendireceğinin ve Fethi Beyin de ilk ata seçimlerde Gümüşhane milletvekili olarak meclise gireceğinin garantisini vermiştir.

- Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu, birden fazla siyasî hesabı bünyesinde taşımaktadır.

- Bu beklentilerin başında ülkede tek partiden çok partili demokratik hayata kontrollü ve yavaş yavaş, sistemin mantığını zedelemekten geçiş gelir.

- Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş niyetlerinin arkasında, Kemal Tahir'e göre, Atatürk'ün İzmir suikastı sonrasında bir kısmı bertaraf edilen ve ortadan kaldırılan İttihatçı kalıntıları iyici belirleyip, bir sıkıntı oluşturmalarını önleme düşüncesi de yatmaktadır.

- Ayrıca Serbest Cumhuriyet Fırkası, "liberal sol" bir parti olarak düşünülmüş, böylece ülkede ileride kendisini gösterecek herhangi bir Bolşevik niyet yahut özentiyi sistemin çatısı altında ehlîleştirmeyi de amaçlamaktadır.

- Serbest Cumhuriyet Fırkası, CHP içinde giderek artan muhalefetin nabzını tutmak ve bu muhalifleri başka bir partinin çatısı altında toplamak için kurulmuştur.

- Serbest Cumhuriyet Fırkası, siyasal yapı içinde sesi iyice çıkmaya başlamış olan İsmet İnönü'ye ve onun çevresindekilere karşı gizliden gizliye bir gözdağıdır da Kemal Tahir'e göre.

- Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu, ülkede CHP'ye karşı oluşan muhalefetin halk arasındaki dozunu öğrenme amacını da gütmüştür.

9. Nitekim Fethi Naci, Kemal Tahir'in romanında bu hatıra kitabını çok fazla kullanmış olduğunu söyleyerek onu eleştirir. Bk. IOOY'ın 100 Romanı, İstanbul 1999, Adam Yay., s. 314.

10. Selim İleri'nin de belirttiği gibi, romanın bu epizodu Yol Ayrımı'nın en dikkate değer sayfalarını oluşturur ve bizde sanki Tanpınar'ın Huzur'undan çıkıp da gelmişler izlenimini uyandırır. (Bk. Selim İleri, Kar Yağıyor Hayatıma, İstanbul 2005, Doğan Kitap Yay., s. 109).

- Ayrıca ülkede hâlâ varlığını sürdüren irticâî çevrelerin belirlenmesi ve bunlara karşı tedbir alınması da bu amaçların arasında gelir.

- Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu, başta İstanbul ve Ankara olmak üzere, ülkede birçok kesimde bir yandan da tedirginliklere sebep olmuştur. Kemal Tahir'e göre bu tedirginliğin sebebi, bu oluşumun bir hesap üzere gerçekleştiğinin hemen kendisini göstermesidir.

- Serbest Cumhuriyet Fırkası, halk arasında da kutuplaşmalara, gerginliklere yol açmıştır. CHP idaresinden memnun olmayan bütün kesimler Serbest Cumhuriyet Fırkası çatısı altında toplanmayı seçmişlerdir.

- Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın girdiği belediye seçimleri kavgalar, zorbalıklar ile geçmiş, CHP, devlet güçlerini kullanarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın başarısını engellemiştir. Sandıklarda

büyük yolsuzluklar yapılmıştır.

• Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın birden bire gördüğü bu yoğun ilgi, seçimlerin doğurduğu gerginlik ve CHP'nin oluşturduğu aykırı sesler, ülkede beklenen huzuru bozmuş, bu yüzden de yine tepeden gelen istek üzerine Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır.

Yol Ayrımı1 nda Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ele alınışı belli başlı bu temas noktaları etrafındadır". Buraya kadar sıraladığımız bu tespit ve yorumlar, aslında bu dönemi işleyen alternatif tarih söylemlerini de beslemiş ve o söylemler için adeta birer açılım imkânı oluşturmuştur. Bu yorumları, biz o dönemde hatta daha sonraları yazılan "resmî tarih" kitaplarında bu kadar ayrıntısıyla ve çıplaklığıyla bulamayız. Biz burada bu konu ile ilgili iki tarih kaynağını söz konusu edeceğiz ki her ikisi de "resmî" bir hüviyet taşıması itibarıyla öne çıkmaktadır. Bunlardan birisi, Tarih isimli eserdir. Bu kitap hemen o yıllarda, okullarda ders kitabı olarak okutulmak amacıyla yönelik olarak hazırlanmıştır. Kitap, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanışından hemen sonra, 1931 yılında Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti'nce bir heyete hazırlatılarak Devlet Matbaası'nda basılmış ve Maarif Vekâleti yayınları arasında yer almıştır. Kitabın dördüncü cildinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın üç aylık kısa ömrünü ve 17 Kasım 1930'da kapanışını anlatan satırlara da şahit oluruz. Şöyle:

"1930 Ağustos'unda Serbest Cumhuriyet Fırkası adıyla yeni bir siyasî teşekkül kuruldu. Bu fırka programının birinci maddesinde yazılı olduğu üzere cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik olmakla beraber, bilhassa devletçiliğe karşı liberalliği tutmak suretiyle, İktisadî sahada ve demiryolu inşaatı gibi nafia ve imar siyaseti tatbikatında Halk Fırkasından ayrılıyordu. Bununla beraber yeni fırka, Gazi ve Halk Fırkası reisleri ve teşkilâtı tarafından iyi karşılandı.

11. Burada Tarık Buğra'nın Yağmur Beklerken romanını da hatırlamak yerinde olacaktır. Bu roman da Serbest Fırka'nın kuruluşunun Anadolu'da, Anadolu insanı tarafından nasıl karşılandığını, onlar arasında hangi etkilere yol açtığını ele alan bir eserdir. Yağmur Beklerken'de vak'a Anadolu'nun bir kasabasında, Akşehir'de geçer. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu, yol açtığı olaylar, halkın firkadan beklentileri, kasabalının ekinleri, pancarları için bir rahmet olarak beklediği yağmurla eşleştirilir. Yağmur duasına çıkılır. Yağmur yağar, fakat istenenden ve gerekenden çok fazla. Bu ise ürünlerin mahvolmasına, verimin düşmesine yol açar.

Tarık Buğra'nın eserinde, Serbest Fırka, şu dikkatler çerçevesinde ele alınır ve birtakım yorumlara bağlanır:

- Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu, CHP'nin politikalarından memnun olmayan çevreler için bir umut olmuştur. Bununla birlikte yakın zamanda yaşanan bir Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası tecrübesi sonucu baş gösteren olaylar dolayısıyla halkta genel bir tedirginlik ve korku da vardır.

- Serbest Cumhuriyet Fırkası oluşumu bir danışıklı dövüştür. Ankara'daki politikacılar, bir"tiyatro oyunu" oynamaktadırlar.

- Anadolu'da, iktidarın imkân ve gücünü de arkasına atarak, birtakım imtiyazlar elde etmiş olan çevrelere tepki gösteren halk Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı tercih etmiştir.

- Vergilerin ağırlığı halkın Serbest Cumhuriyet Fırkası'na rağbet göstermesinde ayrı bir etkidir. Çünkü Serbest Cumhuriyet Fırkası, vergilerin düşürüleceğinin müjdesini de vermektedir.
- Serbest Cumhuriyet Fırkası, kasaba halkını gruplara bölmüş, aralarına kin ve nefret tohumları ekmiştir. Ankara'dakilerin birbirleriyle iyi kötü dost oldukları halde siyasî arenadaki politik hesaplaşmaları, Anadolu'ya düşman kamplarda saf tutuşlar olarak yansımaktadır.
- Serbest Cumhuriyet Fırkası, kuruluş amacının çok ötesinde ve çok farklı çevrelerden büyük bir rağbet görmüş, bu ise Ankara'daki politik çevreleri kaygıya sevketmiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın cumhuriyetçi ve laik olduğunu ilânına rağmen, memlekette baş kaldırmaya takat bulamayarak ötede beride sinmiş olan mürteci unsurlar, Halk Fırkası'nı devirmeyi maksatlarının birinci kademesi sayarak meydana atıldılar. Yeni bir fırkanın teşekkülünü ve birtakım münevverlerin ona girişini inkılap hayatında tefrika alâmeti sanarak her yerde nifak tohumu saçmaya koyuldular. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilga ettiği tarikatler, şeyhleri ve dervişleri ile yeniden canlandılar. Yeni fırka siperi arkasında gizli irtica faaliyeti başladı. Bu faaliyetler Nakşibendi tarikatî mensuplarından Derviş Mehmed isminde bir katil serserinin aynı tarikatten müritlerle Menemen kasabasını basması (23 Kanunievvel 1930), zavallı genç zabıt Kubilay'ı evvelâ kurşunla yaralamak, sonra bıçakla boynundan kesmek suretiyle şehit etmesi, bu genç inkılap çocuğunun başını yeşil bir bayrağın direği ucuna takarak halkı isyana teşvik etmesi gibi ağır cinayet hareketlerine kadar vardı, irtica anasının yeni fırka teşebbüsünden istifadeye kalkışarak dünyanın ve memleketin İktisadî buhranla çarpıştığı bir zamanda gaileler çıkarabilmeleri ihtimali, yeni fırkanın başında veya teşkilatında bulunan samimi cumhuriyetçileri Menemen hadisesinin vukuundan evvel ciddi endişeye düşürmüştü. Bu endişe iledir ki, Serbest Cumhuriyet Fırkası, dört aylık yaşayıştan sonra, (...) 17 Teşrinisani 1930'da kendi kendini feshetti."12

Bu tarihten 71 sene sonra, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi tarafından 2002'de yayımlanan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi isimli esere baktığımızda da¹³ yukarıda iki romanda ileri sürülen iddia ve yorumlara büyük oranda hiç değinilmeden daha çok işin knonolojik sürecinin verilmesiyle yetinildiğini görürüz.

Bu örneklemelerden hareketle ve yukarıda üzerinde durduğumuz düşünceler ve tarih anlayışları ışığında diyebiliriz ki, Kemal Tahir, romanlarında edebî kimliğinin yanı sıra, tarihsel gerçeği oluşum sınırları dairesinde ve fakat döneminin hazır kalıp ve söylemlerinin dışında, daha geniş bir perspektife taşıma amacı güderek, çoğu zaman dönemin politik ve hatta pratik yaptırım ve sınırlayıcılarını atlayarak, bir "alternatif tarih yorumcusu" sıfatıyla da karşımıza çıkmaktadır. Elbette bu romanlardaki yorumlar, onun ciltler dolusu notlarından da epey destek görebilecektir. Ve bu yorumlar, kendisinden sonra bu konularda yürütülen birçok çalışmaya ve yazılan esere bir geniş perspektif imkânı olarak katkı sağlamıştır.

Kaynakça

AKBULUT, Dursun Ali, "Serbest Cumhuriyet Fırkası", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, c. II, Ankara 2002, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

BUĞRA, Tarık, Yağmur Beklerken, İstanbul 1981, Ötüken Yay.

CARR, Edvard Hallet, Tarih Nedir?, İstanbul 2005, İletişim Yay.

COLLINGWOOD, R. G., Tarih Tasarım, Ankara 1996, Gündoğan Yay.

Fethi Naci, 100 Yılın 100 Romanı, İstanbul 1999, Adam Yay.

İLERİ, Selim, Kar Yağıyor Hayatıma, İstanbul 2005, Doğan Kitap Yay.

JENKINS, Keith, Tarihi Yeniden Düşünmek, Ankara 1997, Dost Kitabevi Yay.

PAMUK, Orhan, Sessiz Ev, İstanbul 1990, Can Yay.

WALSH, William Henry, Tarih Felsefesine Giriş, Ankara 2006, Hece Yay.

(...), Tarih IV, İstanbul 1931, Maarif Vekaleti Yay.

(Çevrimiçi), <http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=41&ReclD=1019>

12. Tarih IV, İstanbul 1931, Devlet Matbaası, Maarif Vekaleti Yay., s. 196-197.

13. Dursun Ali Akbulut, "Serbest Cumhuriyet Fırkası" Türkiye Cumhuriyeti Tarihi c. II, s. 63-66.

Roman, kendi kendisinden şüphe eden, tatminsiz, rahatsız, huzursuz, altındaki toprağa "tutunamayan", tarihî veya kültürel herhangi bir mesnede yaslanamayan, durulamayan toplumlara has bir edebî türdür. Varlığı, doğup büyüdüğü toprakların çok eski asırlarına kadar götürülse de romanın, çeşitli serüven anlatlarından, çoban hikâyelerinden sıyrılıp kendini idrak etmesi, (kimi zaman yanlış algılanmış da olsa) dinî bir hayatı olan ortaçağ insanından yeni insana geçişle olur. Kısaca Batı aydınlanması denilen, Rönesans, Reform, sanayi devrimi gibi tecrübelerin doğurduğu bu "Yeni insan"ın zihni ortaçağın insanları gibi yekpâre değildir. Her şeyi akılla halletme, kuşatma, anlama ve anlamlandırma çağlarında insanın içine düştüğü bu cevapsızlık, tatminsizlik ve sebepsizlik durumu önce iç ve daha sonra dışa yönelen sıkıntılara dönüşmüş, böylece bilinç yarılmış ve yaralanmıştır. İnsanın bu çıkmazları, bunalımları, "ruhu karmaşıklıkların ruhu olan ve okuyucusuna 'durumlar senin düşündüğünden karışıkdiyen roman için en uygun sahadır veya tersinden bir ifadeyle roman, tam da bu

"karışık zihin, ruh ve hayatlar"ıo topraklarında barınabilir. Dini ve dinî kurumların tümünü hayattan tecrit edip, dünyayı insan iradesiyle yönetmek amacıyla dizgini ele alan modernizmin çağında² artık suçlar "günah çıkarma kürsüsü"ne de itiraf edilmediğinden, kendisini "Midas'ın kulaklarının ne olduğunu" söylemek zorunda hisseden Batılı insan romana iltica edecek,³ "Batılaş"ma gayretindeki Doğu da bu türe kapısını açacaktır.

"... Müslüman edebiyatlarının orta çağ hikâyesinden romana geçemeyişi bahsinde de hemen hemen aynı cinsten bir yığın sebeple karşılaşırız. Bunların başında yine şüphesiz insanın reei hayata inanarak sahip olmaması gelir. Ayrıca psikolojik tecessüsün yokluğunu da söyleyebiliriz. Dinde günah çıkarmanın bulunmaması ferdin kendi içine eğilmesini daima men eder. Medeniyetimizin gözü önünde gelişen Rus romanının büyük hususiyetlerinin Ortodoks kilisesindeki alenî itirafmüessesesine neler borçlu olduğunu biliyoruz."*

Suçlar ve günah çıkarma, hem iç âleme yöneliş ve sorgulayış hem de itiraf etme sayesinde hissedilen rahatlama noktasında romanın özünde vardır. Nitekim romanın, zaman zaman suçları itiraf ve bir günah çıkarma alanı hâline geldiğine ve yazarların, kurguladıkları kahramanlar aracılığıyla "günah çıkardıklarına" dair yorumlar, tespitler söz konusudur.⁵

Heyecan ve merak damarını daima besleyerek, merkeze aslında romanın özünde bulunan suçu, suçluyu; onu yakalayan ve yargılayanı, yani merak ve heyecanı alması yüzünden, ortaya çıkışı üzerinden uzun bir zaman geçmesine rağmen hâlâ pek çokları tarafından kötü, ucuz, ufuksuz bir tür olarak görülen polisiye roman, bir bakıma hiç de daha az edebiyat, daha az roman demek değildir.

2. Kundera durumu şu cümlelerle özetler: "Tanrı kâinatı ve değerler düzenini yönettiği, iyiyi kötüden ayırdığı ve her şeye bir anlam verdiği yeri yavaş yavaş terk ederken, Don Kişot evinden çıktı ve artık dünya tanınmayacak hâle geldi. Dünya ilâhî yargıcın yokluğunda birden kuşku verici bir bulanıklığın içinde kaldı; tek ilâhî gerçek insanların paylaştığı yüzlerce görece değer hâlinde parçalandı. Böylece Modern Çağ'ın dünyası, onunla birlikte de yansıması ve modeli olan roman doğdu" Age, s. 18.

3. Haşan Bülent Kahraman, modernizm, itiraf, bireyleşme ve roman ilişkisi hakkında şunları söylemektedir: "Aydınlanma, dinsel otoritenin yerine özgür iradeyi çıkardığından, itiraf, artık bir verili gerçeği doğrulamak amacını gütmaz. Tam tersi onu öteler ve birey kendi yaptığının hesabını salt kendisine vermekle de kalmaz. Yaptığını, düzeni bozacak bir davranış olduğunu bilerek kamuya bir öneri olarak çıkarır".

4. 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Haz. Abdullah Uçman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 44.

5. Bunlardan birisi için bkz. Northop Frye, "Hikâye Türü Edebiyatın Dört Şekli", Roman Teorisi, Der. Philip Stevick, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yay., Ankara, 2004, s. 35.

Okuyucuyu daima uyanık, daima aktif, daima zinde tutan, onun sezgi ve zekâsına seslenen, ona keşif hazzı vaat eden polisiye roman, yazarda da okuyucuda da ince bir dikkatin varlığına muhtaçtır. Bu tür romanların handikabı belki kötüsünün çok kötü, taklidinin çok ucuz görünmesidir. Bununla beraber, genellikle, tezli romanların pek çoğu gibi psikolojik, sosyolojik, tarihî bilgi donanımlarına seslenmeyen, herhangi bir entelektüel meseleyi derinlemesine tartışmayan (zaten amacı da bu olmayan) polisiye roman, bu yönüyle genele daha çok hitap edebilmiş, daha çok müşteri bulmuş, daha çok satmış, dolayısıyla daha çok yazılıp basılmıştır. Bunun içindir ki Avrupa'da ve Türkiye'de, geniş tarihî, sosyolojik, psikolojik, entelektüel vs. birikimlerine rağmen, polisiye romanın bu umumîliğine başvuran veya başvurmak zorunda kalan pek çok yazar olacaktır. Bizde asıl isminin seviyesini korumak için bu vadede müstearlarla yazan yazarların ilk akla gelenlerinden birisi de Kemal Tahir'dir.

II. Abdülhamit'in hünkâr yaverliğine kadar çıkan ve genç yaşlarında eşini kaybeden asker bir babanın oğlu ve çökmek üzere olan bir imparatorluğun son neslinin üyesi olan Kemal Tahir, maddî- manevî çeşitli sıkıntılar yüzünden Galatasaray Lisesi'nin ikinci sınıfından ayrılmış, bir süre avukat kâtipliği yapmış, ticaret ve basın hayatına atılmış, 1938'de, Bahriye Davası olarak bilinen yargılama sürecinde, askeri isyana teşvik suçundan hapse girmiş, 1950 affına kadar Anadolu'nun çeşitli hapishanelerinde yatmıştır.⁶ Dikkat edilirse, Kemal Tahir'in hayatının bütün aşamaları, suçlar, suçlular, suça yatkınlar içinde geçmiştir. Yazar, belki de avukat kâtipliğinde adî suçlarla tanışmış, Zonguldak'ta ambar katipliğinde mâlî yolsuzlukları görmüş, gazetecilik yıllarında, gazeteye yansıyan toplumsal suçların bütününü gözlemlemiş ve nihayet 12 yıllık mahpuslukta, gerçek suçluların veya suça itilmişlerin dünyasına girmiştir. Bütün bunların Kemal Tahir için, en önemli özelliği "suç ve muamma"⁷ olan polisiye romana dair bir hazırlık anlamına geldiği su götürmezdir. Yazar, bu donanım ve kabiliyeti kullanmakta gecikmeyecek, "meteliğe kurşun değil 25'lik gülle attığı" günlerde bu tür romanları çevirme ve yazma yoluna gidecektir.

Fransızcadan çevirdiği ve para kazanmak için çeşitli takma isimlerle yazdığı polisiye romanların

yanında, Kemal Tahir'in edebî iddiayla kaleme aldığı eserlerde de polisiye kurguya daima rastlanmadadır. Kendisine mesele olarak insanı ve onun içinde yaşadığı toplumu seçen her yazar gibi Kemal Tahir, insanoğlunu suça, günaha, çizgi ve kanun dışına iten bireysel ve toplumsal her türlü sebebi aramış, araştırmıştır. Özellikle 1955'ten sonra yazmaya başlayıp kendi ismiyle neşrettiği eserlerde onun, suçu anlatmaktan, göstermekten birkaç adım ileriye gittiği, suçu sorguladığı, hatta suç olarak kabul edilen, yaftalanan durum ve davranışları suçladığı, yargıladığı göze çarpmaktadır. Bu ikinci tür eserlerde ona ayrıcalık katan da bu derine, sebebe, köke inme gayretleridir.

Kemal Tahir'in aşkmacera ve polisiye kurgulu ilk eserleri, hapse girmeden bir yıl önce, yani 1937 yılında Karikatür ve Yedigün dergilerinde karşımıza çıkmaktadır. Yazarın gerçek ismiyle yayımladığı tek tefrika eseri olan, Karikatür dergisinin 8 Mayıs-31 Temmuz 1937 tarihli nüshalarında yayımlanan ve "Neşeli İnsanlara Mahsus Aşk Romanı" alt başlığını taşıyan Aşk Çetesi bunların ilkidir. Devam eden aylarda yazarın, Ta-Ka müstearıyla aynı dergide Aşk Modası ve Sahte Serseri isimli hikâyeleri tefrika ettiği görülür. Bu eserlerde yazarın kurguyu olabildiğine basitleştirdiği, metinleri kolay ve eğlen-

6. Yazarın hayatı, görüştüğü kimseler, sanatçı şahsiyetin oluşum ve tekâmülü hakkında ayrıntılı bilgiler bkz. Sezai Coşkun, Kemal Tahir: Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s. 1-65.

7. Erol Üyepazarıcı, Korkmayınız MisterShelmockHolmes!: Türkiye'de Polisiye Romanın 125 YıllıkÖyküsü (1881-2006), Oğlak Yayınları: Maceraperest Kitaplar, İstanbul, 2008, s. 26.

8. Kemal Tahir, Aşk Çetesi, Haz. Sevgül Sönmez, İthaki Yay., İstanbul, 2005, s. 5.

celi kılmak için şeffaflaştırdığı göze çarpmaktadır. Bu ilk metinler, düşük seviyeli kadın-erkek ilişkileriyle, merak, komedi, sefahateğlence gibi konulara dayanır.

Kemal Tahir'in Polisiye Telif ve Çevirileri

Anadolu hapishanelerinde görüp tanıdığı Türk insanının hayatını belirli tarihî süreçler ve sosyoekonomik ilişkiler bağlamında anlattığı eserlerinin hazırlıkları yanında, Kemal Tahir'in özellikle 1945'ten sonra para kazanmak için polisiye roman çevirileri yaptığı görülmektedir. Fakat asıl kitaplarına, tarihî ve sosyolojik okumalarının, düşüncelerinin, tezlerinin ürünü olacak olan romanlarına çalışmak varken, maddî sıkıntı yüzünden bu tür eserlerle uğraşmak yazarın canını sıkır:

"... Uğraştığım tercüme bir türlü yürümüyor, hani geçinmek için mecbur olmasam, yüz sayfaya geldiğim hâlde yüzüstü bırakacağım. Kendi mevzularımı yazmak istiyorum, içimde durmadan kımıldayan, haşarılık eden bir sürü insan var. Zaman zaman onların üzerine aç bir kaplan çevikliği ve gaddarlığıyla atılmak arzularını duyuyorum. Ama ne halt edersin canım, geçer akçeyi kullanacağız."9

Hapishanede ciddî bir kitap sıkıntısı yaşayan Kemal Tahir (ki son mahpesi olan Nevşehir'deki İbrahim Paşa Kütüphanesi'nden Seyahatname ve Lâle Devrini çıkarabilmek için çok uğraştığı

bilinir), müstakbel eşinden daima gazete ve kitaplar istemektedir. Çünkü tercüme edilmek üzere getirilmiş polisiye romanları birkaç defa okumak mümkün değildir:

"Kitapları unutmamanı rica ederim. Ne olursa olsun, Fransızca kitap istiyorum. Nâzım bana son defa Fransızca gazeteler yollamış. En yenisinin tarihi 945 senesinin Mayıs ayı. Artık anla! Ben, belki tercüme ederim diye yanımda taşıdığım bazı macera polisiye romanlarını birkaç kere okudum. Bunun ne demek olduğunu ancak polis romanları meraklıları bilir. Böyle kitaplarda maceraların içyüzü malum olunca okumak, hâlbuki imkânsızdır." (14 Ocak 1948 tarihli mektup, Age, s. 257)

Fakat Kemal Tahir, Semiha Hanım veya başkaları tarafından gönderilen "ciddî" kitapları mahzurlu görünmeleri sebebiyle alamamakta; onların yerine, tercüme veya telif etmek zorunda kaldığı ve asıl mesaisini baltaladığını düşündüğü macera romanları istemektedir:

"Şimdi yapayalnız oturduğumuz için kitaba her zamandan fazla muhtacız. Sene gene bize iyi-kötü, Türkçe, Fransızca kitap gönder ve bunların orta mektep Fransızca hocası tarafından tetkik edileceğini düşünerek daha ziyade edebî, felsefî, ilmi, içtimai eserler olmayıp Fransızların "kapıcı romanları" dedikleri adî şeyler olmalarına dikkat et. Bilhassa polis romanları olsun, macera romanları olsun..." (23 Aralık 1948 tarihli mektup, Age, s. 273)

Yazar, tahliyesine yakın aylarda Bedri Eser, Ta-Ka gibi takma isimlerle pek çok eser kaleme almış, Ödeşmek, Bir Gecenin Beyliği, Sevmek Hakkı, Camı Kıran Çocuk, Zoraki Nişanlı, Gönül Dene Hayvan gibi "aşk ve macera hikâyeleri" yine Yedigün, Karikatür dergileri ve Hürriyet gazetesinde tefrika edilmiştir. Kemal Tahir bunlardan başka hikâyeler de kaleme almış, bunları, yayımlanmak üzere I/atan ve Son Saof gazetelerine göndermiş fakat neşredildiklerine dair kayıtlara rastlanılmamıştır.¹⁰ Bununla beraber bu dönemde yazılan ve pek çoğu yayımlanma imkânı bulamayan söz konusu eserlerdeki epizotların, olayların başka eserlerde kullanıldığı bilinmektedir.¹¹ Yazar 1946 Ekim'iyle 1951 MartT arasında ise tefrika etmek suretiyle 14 eser neşreder.

Ta-Ka müstearıyla yayımladığı metinlerin ardından, hapisten çıktıktan sonraki ilk edebî faaliyet, yine macera ve polisiye çizgiler barındıran bir eser olan Bir Nedim Divanının Esrarı'nın, Bedri Eser

9. Kemal Tahir, Notlar/Mektuplar, Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yay., İstanbul, 1993, s. 203. (20 Ocak 1947 tarihli mektup)

10. Üyepazarcı, Age, s. 348.

11. Coşkun, Age, s. 552. (1602 no'lu dipnot)

adıyla Hürriyet gazetesinde neşridir. Devam eden yıllarda, özellikle 1954-1955'lerde Kemal Tahir'in, o yılların geçer akçesi olan polisiye romanlara iyice açıldığı görülmektedir ki ünlü Mike Hammer çevirileri de bu yıllara rastlar. Polisiye edebiyatın ve polisiye kurgulu romanın dünya ve Türk edebiyatındaki seyri hakkında Türkçede en kapsamlı esere imza atmış olan Erol Üyepazarcı, Kemal Tahir'in Mickey Spillane'den çevirdiği beş eserin ve sonradan yazdığı romanların macerasının dünyada benzeri olmadığını belirtmektedir. Şöyle ki:

Hapisten çıkışının ilk yıllarında ciddî bir mâlî sıkıntı içerisinde olan ve henüz kendisine haklı bir

İtibar ve şöhret kazandıracak eserlerini yayımlamamış bulunan Kemal Tahir, daha önce Samim Aşkın ismiyle bir telif ve Celâl Dağlar-F.M. İkinci isimleriyle dört tercüme eser verdiği Çağlayan Yayınevi için Amerikalı yazar Mickey Spillane'in -dönemin geçerli imlâsıyla- "Mayk Hammer" isimli dedektif romanlarını tercüme eder ve bu ülkede büyük bir olay olur:

"Kemal Tahir'in Çağlayan Yayınevi'nde asıl ün kazanan çevirileri Mickey Spillane romanlarıdır. Spillane'in dünyada milyonlarca satan kitabı Kanun Benim, Çağlayan Yayınevi'nin sekizinci kitabı olarak F. M. İkinci çevirisiyle çıkmış ve Türkiye'de de bir olay olmuştur. Yasa dinlemeyen ve yasayı bizzat kendisi koyan dedektif Mike Hammer'in bu ilk macerası ülkemizde heyecanla karşılanmış, üst üste baskılar yapara 100.000'den fazla satmıştır."2

Fakat Kemal Tahir, Mayk Hammer'i Türkçeye aktarmakla kalmaz, asıl yazarından sonra onu Türkçede devam da ettirir. Süreç şöyle devam etmiştir:

Kanun Benim'öen sonra, F.M. İkinci aynı yazarın aynı kahramanının diğer maceralarını intikam Pençesi, Kahreden Kurşun, Kanlı Takip ve Son Çılgılık romanlarıyla Türk okuyucusuna sunar ve bu romanlar da ilk kitabın satışını yakalar. Benzersizlik durumu bu noktadan sonra başlar zira Mayk Hammer'in yaratıcısı, Yehova Şahitleri'ne katılarak Amerika'nın çeşitli yerlerine gitmiş, dolayısıyla kahramanının maceralarına son vermiş fakat Türk okuyucusu dedektife doymamıştır. Sonuçta devreye, Mayk Hammer'i Türkçeye kazandıran mütercim girmiş ve -eserlerin kapaklarında yer aldığı şekliyle- "Mayk Hammer'in Yeni MaceralarT'nı kaleme almıştır. Kemal Tahir, bu dinmeyen talep karşısında 8 ay içerisinde dört adet Mayk Hammer romanı kaleme alır: Derini Yüzeceğim, Ecel Saati, Kara Nara, Kiran Kirana."

Mayk Hammer, Kemal Tahir'in bu dört romanında da kendi mekânlarında, yani New York, Hudson nehri, köprüsü vs. yerlerde bulunmuş, dedektifin Türkiye'ye gelmesi, bazı olayların Türkiye'ye taşınması gibi yollara başvurulmamıştır. Fakat Kemal Tahir'in, Mayk Hammer'i Türk insanına sevimli ve munis göstermek üzere dil ve üslûp tasarruflarına gittiği görülmektedir. Mayk Hammer, zaman zaman argolaşan dili, tepkileri, kimi küfürleri, meşhur çapkınlığı ile tam anlamıyla değilse de Kemal Tahir'in hapisane kahramanlarına yaklaşmakta, bu "yakınlaştırma" veya yerlileştirme de özellikle konuşma üslûbunda kendisini göstermektedir. O kadar ki Mayk Hammer'in Amerika'da yaşayan ve polis hesabına çalışan bir hafiye olduğunu bilmeyen bir okuyucu, eserdeki yer ve mekân adlarını bir an unuttuğunda dedektifin pekâlâ Türk olduğuna ve olayların Türkiye'de geçtiğine inanabilir. Derini Yüzeceğim'den birkaç örnek:

"Belli mi olur? Mister Hammer'in bu dünyada kıyamet gibi düşmanı var." (s. 5)

12. Üyepazarcı, Age, s. 350.

13. Bu bilgiler Erol Üyepazarcı'nın, yeniden yayımlanan Ecel Saati'nin başına alınan ve "Kemal Tahir'in Polisiye Romanla İlgisi veya Namı Diğer F. M. İkinci'nin Polisiye Romanları" isimli Ön Sözüyle (İthaki Yay., İstanbul, 2006, s. 5-18), yukarıda ismini zikrettiğimiz kapsamlı çalışmasından alınmıştır, (s. 350 vd.)

"Silâhı yere at... Kurşunlar geliyor! diye homurdandı." (s. 107) (Bu "geliyor"lu kalıbın Rahmet Yolları fef/'deki bir görünümü meselâ şudur: "Yuvarla" dedim, sille geliyor haa...")4

— Merdiven mi? Ne olacak?

— Hele bir merdiven gelsin ki..." (s. 150) ("... Neden demekteyim, karşılığı gelsin!")¹⁵

Araştırmacılar, bu dört eserde klâsik Kemal Tahir dilinin yukarıdakiler gibi pek çokörneğine rastlamışlardır. Fakat bunların ötesinde Kemal Tahir'in yazdığı Mayk Hammer'in, kişilik olarak da Amerikalı yazarın kahramanından farklı olduğuna dair tespitler söz konusudur. Bu farklılıkların altında Kemal Tahir'in insan, toplum, suç telâkileri ve siyasî tercihlerinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Kemal Tahir polisiye çevirilere Mayk Hammer'den sonra da (1958'e kadar) başvurur. 1954- 1958 arasında yazarın Celâl Dağlar, F.M. Duran, İ. Erülgen gibi müstearlarla Fransızcadan bu tü romanları tercüme etmeye devam ettiği görülecektir.¹⁶

Kemal Tahir İmzalı Romanlarda Polisiye Kurgu

Mahkûmiyetinden önce girdiği meslekler, tanışıklıkları ve okumaları sayesinde Türkiye'de bireysel ve toplumsal her türlü suçu öğrenmiş ve çevirdiği, yazdığı polisiye eserlerle asıl romanları için bir çeşit temrin yapmış olan Kemal Tahir,¹⁷ kendi ismine lââyık gördüğü metinlerin hemen hepsinde çatışmayı sıra dışı, farklı ve çok defa suçlu karakterler üzerinde kurmuştur. Çevirdiği telif ettiği macera ve polis romanlarının da kazandırdığı bir kolaylık, doğallık ve üretkenlikle (Kemal Tahir metinleri, uzunluklarına rağmen, kolay ve bir anda yazılmış izlenimi veren, diyalog ağırlıklı olduğu için de çok kolay okunan metinlerdir) Türkiye'nin, Türk aydınının tarihî ve siyasî macerasını; bunun yanında köyün hâllerini işlediği bu asıl eserlerin kurgusuna "polisiye" mutlaka sızmaktadır. Yazar, bazı eleştirmenler tarafından fazla toplumsal olmakla, "insan"ı kaçırmakla, fert olarak insanın problemlerine uzak düşmekle eleştirilmiş, hatta suçlanmışsa da dikkatli bir okuyucu, Kemal Tahir'in, anlattığı toplum içindeki bireyleri anlamaya çalıştığını, zaten de insanlardaki mutsuzluğun, huzursuzluğun, suç iptilâsının çoğu zaman toplumla çatışmaktan kaynaklandığını görecektir. Kaldı ki düşünce sisteminin merkezine "yerli" de olsa Marksizm'i koyan bir romancı fikir adamının ferdiyetçi olması, meseleleri sadece ruhla, psikolojiyle, metafizikle açıklamaya kalkması yersiz olurdu. Kısaca söylemek gerekirse yazarın metinlerinin hemen bütününde bireysel veya toplumsal suçlar vardır ki onun eserlerinde bu suçlar çoğu zaman sadece teşhir edilmekle kalmaz bazen takdir de görür.

Yazarın - Sağırdere'den sonra - kendi adıyla, kendisini Türk okuyucusu ve eleştirmenine sunduğu ilk önemli eser olan Esir Şehrin İnsanları, (1952-1953'de Yeni İstanbul gazetesinde tefrika edilir ve 1956'da kitaplaşır) işgal altındaki İstanbul'a karısı ve çocuğuyla yeni gelen, yeni hayatında ne yapabileceğini henüz bilmeyen bir paşazadenin, eski tanıdıkları sayesinde millî şuura varıp, sahnenin dışında da olsa direnişte aktif roller üstlenişinin hikâyesidir. Bu eserdeki polisiye kurgu, tipik dedektif veya cinayet romanların elbette dışındadır zira bir defa suç unsuru kıskançlık, para, kadın, psikolojik rahatsızlık gibi klâsik sebeplere dayanmaz. Burada suçun asıl karakteri "millîliktir, vatanperverliktir çünkü suçlunun karşısındaki güç işgal kuvvetleridir.

14. Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 144.

15. Büyük Mal, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 122.

16. Coşkun, Age, s. 551-552.

17. Sezai Coşkun bu metinlerin, Kemal Tahir imzalı eserlere etkisi konusunda şunu

söylemektedir: "Bu romanların Kemal Tahir'e etkisi nasıl olmuştur, yazarın edebî şahsiyetindeki yerleri nedir? diye düşünülürken ilk planda polisiye romanların etkisi dikkat çeker. Kemal Tahir'in edebî iddiayla yazdığı hemen her romanında polisiye kurgu fark edilmektedir. Başta Kurt Kanunu olmak üzere Kemal Tahir'in temel tezlerini ileri sürdüğü her romanında merak unsurunu başka bir vasıtayla değil de polisiye unsurla desteklemesi, bu çeviri romanların yazar üzerindeki etkisiyle açıklanabilir." Age, s. 317.

Eşinin hapiste olmasından dolayı, Kuvayı Milliyeci Karadayı isimli gazeteyi çıkartan Nedime Hanım'la Kâmil Bey'in konuşmaları, işgal kuvvetleri veya hükümetin casuslarına yakalanınamamak üzere geliştirilen yöntemler, şifreler, rumuzlar; bunun yanında Kâmil Bey'in, Ankara'ya mutlaka ulaştırılması gereken bir sandığı vapura verebilmek için başvurduğu yollar söz konusu polisiye zekânın ürünleridir. Eserin başından beri Nedime Hanım'ın en büyük yardımcılarından ve en çok güvendiği insanlardan birisi olarak tanıdığımız, ahlâkı, cesareti ve karakteri daima övülen Niyazi Ağabey'in, aslında aralarına sızmış bir ajan oluşunun ortaya çıkarıldığı satırlar ise polisiye kurgunun temel unsurlarından olan "şaşırtıcılık"ın, metne ustaca yerleştirilişinin diğer bir örneğidir. Eserin ritmini ve temposunu millîcilerin kaçırları, gizlenişleri, yeri geldiğinde atılışları sağlamaktır. Romanın asıl tezi olan, "vatan sevgisi ve insanın sorumluluğu" bile bu kovalamaca, tutuklama, yargılama zinciri içerisinde eriyebilmektedir. Bu, yazarın okuru esere bağlama kuvvetinin bir tezahürüdür. Görüldüğü gibi burada işlenen suçlar, netice olarak olumlu suçlardır ve böyle bir ortamda memleket nâmına işgal kuvvetlerine karşı suç işlememek, sorumluluktan kaçmak, bir bakıma suç işlemektir.

Kurgusunda para, kadın, nüfuz vs. klâsik sebeplerle korkutmanın, şantajın, saklanmanın, cinayetin geniş yer tuttuğu eserlerden birisi de, döneminde büyük tepkiler alan Rahmet Yolları Kestidir (1957). Bu, yalınkat ve oltaya yem diye sadece "merak"ı koyan basit kurgulu bir roman değil bilâkis birtoprakta eşkıyalığın doğuşuna ve artışına ait İdarî ve sosyoekonomik sebepleri irdeleyen; bu yönleriyle daha evvel yaratılan eşkıya tiplerinin dışına çıkan tezli bir eserdir:

"Yaşar Kemal'in İnce Memed mitosuna karşı olarak yazdığı ileri sürülen Rahmet Yolları Kesti Kemal Tahir'e ilk tepkilerin kaynağı olur.

Roman, Cumhuriyetin ilk yıllarında Orta Anadolu'da geçer. Şimdiye kadar Türk edebiyatında çoğunluk birer kahraman, olumlu işler yapan insanlar sevgisinde ele alınan eşkıyalık, ilk defa bu romanda karşı tezi getirmiş, onların nasıl ırz düşmanı, sefil, perişan, kıyıcı oldukları ortaya konmuştur."™

Maraz Ali ve onun eşkıyalıktaki "idolü" olan Uzun İskender üzerinden eşkıyalığı tartışan bu eserde de, Maraz Ali'nin bizzat yaşadıklarının ve başta Uzun İskender olmak üzere namli eşkıyaların "suçlarının", "kaçışlarının" "öldürüşlerinin" anlatıldığı satırlar romanı maceraya, polisiyeye açan kısımlardır. Bu eserde "suç"un bolluğuna karşılık "muamma" azdır, esere asıl ritmini, çekiciliğini veren ise polisiye romanların çok önemli unsurlarından birisi olan "heyecan"dır. Bu yüzden Rahmet Yolları Kesti'de okuyucunun merak ettiği şey katilin kim olduğundan ziyade âkıbetidir. Kemal Tahir, edebiyatımızda oluşturulan, halkla beraber olan, ondan destek alan "eşkıya" mitinin sahteliğini vurgulamak üzere eşkıyanın kendisine, yani sebebine ve amacına yönelmiş, nitelikli okurun dikkatini kişi ve olaylardan ziyade sebeplere çekmiştir ki bu, romanı sadece merak ve heyecan için okumayı imkânsız ve yersiz kılar.

Yediçınar Yaylası, (1958) Köyün Kamburu (1959) ve Büyük Mal (1970) da, değişik yıllarda geçen ama benzer meseleleri, benzer olay örgüleriyle anlatan romanlardır. Nitekim bunlar Yediçınar Yaylası Üçlemesi'nin kitaplarıdır. 1962 tarihli Kelleci Memet de içinde cinayetin, hapsin, hapisten kaçışın bulunduğu hareketli romanlardan bir tanesidir.

Bir Millî Mücadele romanı olan ve yazarın, hakkında "Memleketin en kötü günlerinde düşmanlar iyice içeri doldukları sırada, başından beri politikaya bulaşmamış, orta rütbede, dövüşken Türk subayının ordusuz kalma dramını anlatmak istedim. Bunu anlatırken 1918-1919 memleket şartlarını, bilhassa direnenlerle ümidini kaybetmiş olanların durumunu göstermeye çalıştım. Buna, Türk toplum unda

18. Naci Çelik Berksoy, "Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması", Kemal Tahir'in 30. ölüm Yıldönümü Anısına, Sosyoloji Yıllığı Kitap 10, Kızılelma, İstanbul, 2003, s. 277.

Ordu'nun özel yerini belirtmek istedim, demek de doğru olur"⁹ dediği Yorgun Savaşçı (1965), aynı konuyu işleyen diğer eserlerden, konuya verilen ağırlık itibariyle ayrılır. Eser, I. Dünya Savaşı'nın çeşitli cephelerde savaşan, Mütareke ve işgalden sonra açıkta kalan fakat direniş hazırlığı yapan subayların romanıdır. Roman, Cehennem Yüzbaşı Cemil, Patriyot Ömer, Doktor Münir, Halil Paşa ve özellikle Albay Bekir Sami Bey üzerinde yürür. Bir taraftan işgal kuvvetlerinden, diğer taraftan Hürriyet ve itilâf hükümetinin polis ve casuslarından gizlenen, özellikle İzmir-Manisa bölgelerinde millî bir bilinç oluşturmak için tehlikeli günler geçiren bu kişilerin saklanma, kaçma, vuruşma taktikleri, yöntemleri ve siyasetleri de metne yerine göre aksiyon, yerine göre gizem katan polisiye motiflerdir.

Kemal Tahir'in, kendi imzasıyla yayımladığı romanların en çok tartışılanlarından olan Kurt Kanunu (1969) ise kendisine "polisiye" dedirtecek kadar suç, heyecan ve esrar içeren bir romandır. Suikast teşebbüsü, suç isnadı, şüpheler, ince hesaplar, kaçışkoyalayış, cinayet gibi unsurlarla Kurt Kanunu, pek çok çoğu gerçek, bazısı yarı gerçek - yarı kurgusal şahsiyetleri ve tarihî olayları gün gün takip edişiyile aynı zamanda tarihî, siyasî, belgesel roman özellikleri taşır. Berna Moran söz konusu eserde "bir tür dedektif romanı kurgusu" olduğunu tespit etmiş ve Tzvetan Todorov'un tasnifinden yararlanarak KurtKanunu'nun bir suspence (gerilim) romanı olduğunu belirtmiştir.²⁰

Romanın başkahramanı Kara Kemal'in adı Atatürk'e yapılacak bir suikasta karıştırılmış ve kahraman suçsuz olmasına rağmen - eski İttihatçılığı yüzünden - bunu ispat edememe kaygısıyla romanın sonuna kadar devam edecek birkaçma, saklanma, yer değiştirme sürecine girmiştir. Romanda bir taraftan, İzmir'de gerçekleştirilmesi planlanan suikastın hazırlayıcılarının macerası sürükleyici bir dil ve üslupla aktarılırken diğer taraftan Abdülkerim ve Kara Kemal'in değişik kılıklarla İstanbul'un çeşitli yerlerindeki ikametleri, yakalanınamak için geliştirdikleri tedbirler söz konusu edilir ve heyecan- gerilim bu yollarla sağlanır. Daha eserin başlarında Abdülkerim'le Kara Kemal'in şöyle bir konuşmalarına şahit oluruz:

"— Bir saat sonra gene arasaydın bizim yazıhaneyi...

—Aradım. Çaldı, çaldı, açılmadı.

— iki eli kanda olsa Hasip bu durumda bir saat kapalı bırakmaz orasını... Herhalde bir iş geldi. Belki sorguya çağırılmıştır.

— Öyle sanırım. Bizim ev de sıkı göz hapsinde...

— Nasıl öğrendin?

— Bir otomobile bindim, çevreyi dolaştım. Böyle durumlarda tembahlidirler. Balkona yorgan asarlar. Sorup gittilerse sadece bir pantolon koyulur."2'

Gerçekten romanın bazı yerlerinde çember çok daralmış, kaçaklar küçük zaman parçalarındaki hamleleriyle bir süreliğine daha hayatta kalmayı başarmışlardır.

"İttihatçıların namlı kabadayısı ve silahşoru" Abdülkerim'le, iâşe Nazırı olması dolayısıyla bir dönem, imparatorluğun en önemli adamlarından olan "Küçük Efendi" Kara Kemal'in, suikast ve hükü

19. Age, s. 285.

20. Bu tasnife göre dedektif romanları üç gruptur: Bunlar bir cinayetin çözümünü anlatan "whodunît (kim yaptı?)" thriller (heyecan romanı) ve suspense (gerilim) romanlarıdır. Kurt Kanunu, bir gerilim romanıdır çünkü bu tür romanların "Roman kahramanı (çoğu kez dedektifin kendidir bu) bir cinayet olayına karışmıştır ve cinayeti işlemediği hâlde şüpheler onun üzerinde toplanmakta ve bütün deliller onun suçlu olduğunu göstermektedir. Bundan ötürü suçsuzluğunu kanıtlamak için gerçek katili bulmak zorundadır ama bulana kadarda sürekli kaçması, polise yakalanınaması gerekmektedir." şeklindeki klişesine çok büyük oranda uyar. Berna Moran, "Kurt Kanunu'nun Polisiye Kurgusu ve Suçlusu", Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 143.

21. Kurt Kanunu, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 81.

metin niyetleri hakkındaki şüpheleri de eserin "muamma" tarafını besler. Çünkü Kemal Bey çok sonradan karıştığı bu olay hakkında net bir bilgi sahibi değildir ve gelişmeleri gün gün gazetelerden takip etmek suretiyle, suikastın kimler tarafından ve niçin tertiplendiğini sürekli düşünmektedir. Burada polis romanlarında dedektifi uğraştıran ve aynı zamanda okuyucuya sordurulan "katil kim?" sorusu Kara Kemal'e sordurulmuştur. Okuyucu, Kara Kemal'le beraber, onun bildiklerini kullanarak gerçek suçluları ve amaçlarını tespit etmeye çalışır bu eserde.

Kara Kemal'le Abdülkerim'in ilk saklandıkları yer, Abdülkerim'in daha önceden tanıdığı Semra Hanım isminde, umur görmüş, dul bir hanımın konağıdır (Bu noktada Abdülkerim'in, ilk önce Naciye isimli bir kadınla, sonra evinde saklandıkları Semra Hanım'la, onun ardından da gizlenecekleri bir çiftlikte tanıdığı Hayriye'yle kurduğu ilişkilerin cinsinin, yazarın çok iyi tanıyıp tanıttığı ünlü dedektif Mayk Hammer'in tarzında olduğu belirtilmelidir. Birisi zanlı diğeri dedektif de olsa bu iki karakter, en sıkışık ve tehlikeli anlarda bile çapkınlığı elden bırakmazlar). Konakta kalmalarının tehlikeli hâle geldiği noktada bu iki komitacı, kadın kılığına girerek yine Semra Hanım'm çiftliğine sığınır ve burada silâhlı çatışmaya varacak kadar ileri giderler ve başlarına konan parayı almak için kendilerini vurmaya çalışanlardan kurtulurlar. Kara Kemal'in son sığınağı ise eski bir tanıdık, Emin Bey'dir. Eserin üçüncü bölümü olan ve "İnsanlık Sorumu" adını taşıyan kısımda, insanoğlunun bireysel ve toplumsal sorumluluğu yanında aydın olmanın getirdiği ve gerektirdiği sorumluluk meseleleri tartışılırken, saklandığı günlerde Kara Kemal'in

Emin Bey'e anlattıkları da geriye dönük olarak romanın polisiye damarını güçlendirir. Heyecan ve gerilim, polisin bu evi de basması ve Kara Kemal'in intihar edişiyile sona erer.

"Kurtlukta düşeni yemek kanundur" epigrafiyla, hayatta kalma mücadelesinde zayıf düşenin diğerlerine yem olacağı tezini işleyen Kurt Kanunu, yukarıda saydığımız pek çok unsur ve bu unsurları ustalıklı esere yayan, aktaran bir dil ve üslûpla gerilim ve heyecanı üst düzeyde tutmasını bilmiştir. Fakat romanın sonlarında 1926 İzmir Suikastını tertipleyenlerin İstiklâl Mahkemesinde her şeyi açıkça söyle itiraf etmeleri, anlatmaları (daha doğru bir ifadeyle yazarın bize bunların tümünü aktarması), yani her şeyin halledilmesi polisiye çitayı biraz düşürür. Çünkü cinayetin ve cinayete ait esrarın eserde açık açık anlatılması, suçlunun her şeyi itiraf etmesi polisiye roman için bir kusur sayılmıştır.²² Zira burada artık hiçbir açık kapı bırakılmamakta, okuyucuyu rahatsız eden, düşündürülen ipuçları, küçük ayrıntılar, bağlantılar anlamını kaybetmekte, okurun zekâsına gerek kalmamaktadır. Fakat Kurt Kanunu'nda sosyal, ekonomik, tarihî ve siyasî pek çok meselenin tartışıldığı ve eserin polisiye roman yazmak için kaleme alınmadığı unutulmamalıdır.

Sonuç

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ilk tercüme ve telif faaliyetlerinden itibaren büyük bir ilgi gören, içerdiği merak, heyecan, gerilim, muamma ve suç gibi öğelerle geniş kalabalıkları câzibesini altına alan polisiye roman çeşitli mâddî sıkıntılar yüzünden Kemal Tahir'in de sık sık kalem oynattığı bir saha olmuştur. Pek çok edebiyatçımız gibi, asıl eserlerinde kullandığı ismi yerine bu "hafif eserlerde 10'a yakın müstear kullanan Kemal Tahir, özellikle Mayk Hammer çevirilerinin gördüğü rağbet üzerine, bu dedektifin maceralarına kendi muhayyilesinden yenilerini eklemiş ve dedektifin asıl yaratıcısı Amerikalı yazarın çizgisini tutturabilmiştir. Yerli Mayk Hammer'i Türk okuruna sevimli ve munis hâle getiren dil ve üslûbun bu başarıda büyük payı söz konusudur.

Yukarıda vurguladığı üzere, hayatının çeşitli aşamalarında suçun hemen her türlüşünü gören ve insanı buna iten sebepler üzerinde düşünen yazar, 1950 sonrasında da polisiye zekânın ürünü

22. "Polisiye kurgunun egemen olduğu eserin zayıf tarafı, yapılan dedektiflik sonucu elde edilen başarının kesin kanıtlarla değil, suçlunun İtiraflarıyla sağlanmasıdır." Üyepazarcı, Age, s. 43.

olan, bu türden zekâlara seslenen epizotlarla örülü pek çok romana imza atar. Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yorgun Savaşçı gibi dönem romanlarının ardından, Rahmet Yolları Kesti, Yedi- çınar Yaylası, Köyün Kamburu, Büyük Mal gibi eşkıyalığı tartışan eserlerinde yazar yoldan çıkma, haklı veya haksız olarak adam öldürme, kaçma, gizlenme gibi unsurlarla merak ve gerilimi daima yukarıda tutmayı bilir. Ölümünden sonra yayımlanan Namuscular, Damağası, Karılar Koğuşu gibi mahpushane romanları ise kahramanların hapse giriş maceraları dolayısıyla cinayet, heyecan, gerilim ve sır içeren eserlerdir. Devlet Ana'da, izlenilen doğru siyaset ve insancılık sayesinde küçük bir aşiretken, büyük bir devlete dönüşen Osmanlılar'ın macerası anlatılırken de suikastler, baskınlar, cinayetler, (meselâ Demircan'ın Notüs Gladyüs tarafından öldürülüşünün anlatıldığı kısımlar ve Gladyüs'ün eserin sonuna kadar devam eden varlığı) katillerin aranması ve yakalanması esnasındaki kovalamacalar, gizlenmeler de bu türdendir. İzmir Suikastı, bunun tertipleycileri ve sebepsonuçlarının anlatıldığı Kurt Kanunu'ysa

yazarın polisiye yaratıcılığının zirveye çıktığı bir romandır.

Kaynakça

Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Sosyoloji Yıllığı Kitap IOKemal Tahir: Şahsiyeti, Eserleri, fik/r/er/KAHRAMAN, Haşan Bülent, "İtiraf mı, Pornografi mi?", Radikal, 6 Mart 2003, [http:// www.radika!.com.tr/haber.php?haberno=68077](http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=68077)
KUNDERA, Milan, Roman Sanatı, Çev. Aysel Bora, Can Yay., İstanbul, 2002.

Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2Roman Teorisi Aşk ÇetesiBüyük MalEsir Şehrin İnsanlarıKurt KanunuNotlar/MektuplarRahmet Yolları Kesti19. Asır Türk Edebiyatı TarihiKormayınızMister ShelmockHolmes!: Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü (1881-2006)Kemal Tahir'in Polisiye Romanla ilgisi veya Namı Diğer F.M. İkinci'nin Polisiye Romanları

Osmanlı'dan Cumhuriyet sonrasına kadar Türk toplumunun yaşadığı kimlik değişiminin yarattığı buhranları eserlerinde ele alan Kemal Tahir, Türk insanının ruhu, davranışları ve sosyal olaylara yaklaşım tarzı konusundaki düşüncelerini romanlarıyla dile getirmiştir. Kendisini "düşünce suçlusu",

"Gazeteci", "İstanbul Murat" kimlikleri ile birçok romanına anlatıcı olarak yerleştiren yazar, halkla aydının buluşmasını, farklılıklarını, aydının gözünden Türk insanının durumunu değerlendirmiştir.

Bir Mülkiyet Kalesi, Namuscular, Karılar Koğuşu, Damağası, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehir Mahpusu, Kurt Kanunu, Yol Ayrımı adlı romanları bu özelliği taşıyan romanlardır.

Yazarın "askeri isyana teşvik" suçundan hapis yattığı yıllar (1938-1950) Türk milletinin tarihsel, sosyal, siyasal anlamda, ülkenin değiştirdiği yeni kimlik ardından Batı'ya yetişebilmek için büyük adımlar attığı yıllar olmuştur. Bu büyük adımlar atılırken Anadolu'da ihmal edilen köylüler özellikle kadınlar, iktidarın onlara ne gözle baktığı, kanunlar ve toplum nazarındaki değerlerini büyük bir dikkatle aktarmıştır.

"... Türk milleti üzerine, Türk milletinin ruhu ve davranışları üzerine, hiç olmazsa büyük çizgilerde şaşırtmayacak bir neticeye varacağız. Türk milletiyle konuşmak için müşterek dili ancak o zaman bulacağız. Yani şu Anadolu Türk'ü ruhu dediğimiz bu tipi mozayik halinde meydana getireceğiz,.."¹

Yazarın, "Anadolu Türk'ünün ruhunu bir mozayik hâlinde ortaya koymak" şeklinde özetlenen bu düşünceleri, onun romanlarındaki hareket noktasını da ortaya koymaktadır. Yazar, Anadolu Türkü'nün mozayığını ortaya koymak eğilimi içinde kadınlara da özel bir önem vermiştir. Kadınların erkek egemen bir toplumdaki konumları, güçlü karakterleri ile çevrelerine ve olaylara yön verme, savaşma biçimleri, cemiyetin, namus ve ahlâk konusundaki yaklaşımlarının kadınlar üzerinden yansıtılma biçimi, kendisini bir ideale adayan kadınlar ile sosyal meseleler karşısında duyarsız, kendi rahatını ve lüksünü vatanın işgalinden daha önemli sayan kadınların durumları, toplumun ahlâk anlayışının, ihmallerinin ve törelerinin suça ittiği hapisanelerdeki kadınlar vb. Kemal Tahir'in ele aldığı kadın kimliklerini oluşturur. Aşağıda ana batlılarıyla yazarın romanlarındaki Kadınların özellik ve eğilimleri üzerinde durulacaktır.

Bu kadınlar, yazarın hem tarihî romanlarından hem de köy romanlarından hareketle, "Osmanlı Kadın", "Sosyal Yaşam İçindeki Kadınlar", "Düşmüş Kadınlar", "Cinselliğe Olan Eğilimler Açısından Kadınlar" başlıkları altında değerlendirilecektir.

"Osmanlı Kadın"

Kemal Tahir'in romanlarını incelediğimizde yazarın "kadın"sız romanının olmadığını söyleyebiliriz. Bu başlık altında ele alınan kadınlar daha çok belirli bir sosyal çevrenin yani şehir ortamının kadınlarıdır. Köy romanlarında da şüphesiz tarihî dönemler ele alınmıştır (Yediçmar Yaylası, Köyün Kamburu gibi). Ancak tarihî olaylar daha çok şehirlerde geçen olaylar üzerinden anlatıldığından, söz konusu romanlardaki şehirli kadınların eğilimleri esas alınmıştır.

1. Naci Çelik, Romanda Hesaplaşma, Türkiye Defteri Yay., İstanbul, 1971, s. 18-19.

2. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özlem Fedai, Kemal Tabirin Romanlarında Tarih ve Toplum, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998, ss. 518.

"Osmanlı Kadın" tabiriyle anlatılmak istenen, kişilik ve yönlendiricilikleriyle söz sahibi olan, çevrelerini etkileri altına alan, öfkelenildiğinde kendisinden korkulan, şefkatlerini ve sevgilerini de çevrelerinden esirmeyen kadınlardır. Yazarın, olumlu olarak işaret ettiği bu kadın tipi, aynı zamanda savaşıyla da dikkat çeker. Osmanlı devletine ve toplum düzenine hayranlığıyla bilinen yazarın bu kadın modelini işaret etmesi son derece doğaldır. Çünkü Devlet Ana romanında görüldüğü gibi, tüm yapılanmalarıyla her şeyin üstünde tuttuğu devlet bile yazara göre erkek gücünü değil, kadın şefkati ve analık yüreğini taşır. Ancak yeri geldiğinde yavrularını korumak için yüreğini ortaya koyar ve ölümü göze alır.

Kemal Tahir'in eserlerindeki "Osmanlı Kadın" tipine en iyi örnekler, Devlet Ana romanındaki otorite sahibi, yiğit, şefkatli Bacıbey, Bir Mülkiyet Kalesi'nde Canseza (yazar/anlatıcının annesi), Esir Şehrin İnsanları ve Esir Şehrin Mahpusu romanlarında vatanseverlikleri ve cesaretleriyle gördüğümüz Fatma Hanım ve Nedime Hanım'dır.

Son saydığımız bu iki kadın, Esir Şehrin İnsanları ve Esir Şehrin Mahpusu romanlarında "analık" görevlerini en iyi şekilde icra etmenin dışında, vatansever kocalarının yanında Anadolu'da başlayan Kurtuluş mücadelesine destek vermektedirler. Örneğin, söz konusu romanların başkişisi Kâmil Beyin karısı Nermin, Kurtuluş mücadelesine destek veren kocası hapisteyken işgalcilerle balolarda eğlenip namusunu satarken onun karşısına yazar, yiğit, saf, vatansever birer Anadolu kadını olarak Fatma ve Nedime'yi çıkarır. Eğitimsiz, vatansever ve yürekli Fatma'nın kocası da aynı sebepten hapistedir ve onu her ziyaretine geldiğinde babasıyla gurur duyması için çocuğunu da yanında getirir (Fatma Hanım, eşi Ramiz Efendi ile Yol Ayrımı romanında da Cumhuriyet devrinin emektar, yürekli kadını olarak karşımıza çıkacaktır.). Oysa ömrü zenginlik içinde Avrupa'da geçmiş Kâmil Beyin karısı paşa kızı Nermin Hanım, sadece kendi lüks yaşamını sürdürmek için işgalcilerle gazetelere poz vermekle kalmaz, Kâmil Beyin kızı Ayşe'yi babasını görmek için hapis haneye bile getirmez. Esir Şehrin İnsanları'nda Kâmil Beyin yeğeni Sabriye Hanım ve halası da Nermin Hanım'la aynı ahlâka sahip kadınlardır.

"Osmanlı kadın tipi" olarak yazarın Esir Şehir ikilisinde işaret ettiği ikinci kadın ise, eğitilmiş, eli kalem tutan bir kadın olan Nedime Hanımdır. O da her türlü ekonomik sıkıntıya rağmen, Kurtuluş Mücadelesi için gizli dergi ve broşürler hazırlayıp çıkartmakta, Anadolu hareketine ve hapisteki kocası İhsan Bey'e destek vermektedir. Adı geçen romanlarda yiğit, cesur, vatansever kadınlarla ahlâkî düşüklük içindeki kadınları yazar, bilinçli olarak karşı karşıya getirmiş; ülkenin sıkıntılı zamanlarında toplumdaki kadınların hangi yolları seçebileceklerini, önce kendilerini mi

vatanlarını mı düşüneceklerini göstermek istemiştir.

Yazarın diğer romanlarında ise kadınlar, "anne" rolleriyle fazla görülmezler. Çocukları olan kadınlar bile aslında anne değil, "cinselliğe düşkün" veya "düşmüş kadınlar"dır. Aşağıda ayrıntılarıyla değinileceği gibi toplumun nazarında daha çok "karı" sözüyle anılan, cinsel ihtiyaçlara cevap veren birer nesne durumundadırlar. Bunun nedeni biraz da, Anadolu'nun eğitimsizliği, cinselliği bir eğlence gibi görüşü, sefalet içindeki yaşantıda cinselliği, sefaletlerini aralayan/unutturan bir "mutluluk" kaynağı olarak algılamalarından ileri gelir. Bu sebeple Anadolu köylerinde kadınlar, erkeğini cinsel anlamda mutlu eder, çocuk doğurur, tarlada ve evde çalışır fakat değeri hayvanlardan farklı değildir.

Kadınlar ve Cinsellik

Kemal Tahir, kadının, toplumdaki değerini kendisinin kazanacağı görüşündedir. Önünde türlü engeller olsa da kadınların öncelikle bir kimlik ve kişilik sahibi olmalarını salık verir. Bunun için eğitimi de şart görmez. Hatta Esir Şehrin İnsanları romanında olduğu gibi, eğitimsiz kadınlar eğitilmiş kadınlardan daha bencillikten uzak, daha cesur, vatan uğruna ölmeyi seçebilecek arzuda kadınlardır. Hapishanede tanıdığı Anadolu kadınlarının genellikle "ahlâk ve namus" meselesi yüzünden hapis yatmaları, yazarın kadınlar konusundaki düşüncelerini de şüphesiz etkilemiştir. Özellikle köy romanlarında kadınların cinselliğin her türüne olan eğilimlerinin hapishanedeki suçlular tarafından anlatılması dikkatimizi çekerken bu durum, tarihî romanlarında da karşımıza çıkmıştır.

Yazar, romanın asıl konusunu bir tarafa bırakarak sayfalarca kahramanlarının kadınlara bakışını anlatır. Örneğin, Atatürk'e yapılması planlanan İzmir suikastının konu edildiği Kurt Kanunu'nun Abdülkerim ile suikastı planlayan Kara Kemal; saklandıkları çiftlikte, İktidar Partisi'nin yerlerini ihbar edenlere vereceği ödül için onları ihbar eden Şaban Efendi ile kırk sayfadan fazla (s.166-214) kadın ve cinsellik üzerine muhabbet ederler. Şaban Efendi, tüm cinsel yaşamının ayrıntılarını Abdülkerim'e anlatır. Yazar, bir tarihî romanda, gereksiz yere, üstelik romanda pek fazla rolü olmayan bir kişiyi, cinsellik üzerine sayfalarca konuşturur. Şaban Efendi, Abdülkerim'e, Hayriye ile yatmak için yaptıklarını, Şaban'ın kısır çıkan ilk karısıyla nasıl evlendiğini, cinsel iştahı fazla olan ikinci karısının kürtajdan başını alamadığını ayrıntılarıyla anlatır.

Kurt Kanunu'na da cinsellik, yazarın diğer romanlarında olduğu gibi belirgin biçimde karşımıza çıkar. Yazarın, bu romanda cinsel zaaflarıyla romana kattığı Abdülkerim, aranan birkaç olduğunu bile unutacak kadar bu zaafının esiridir. Romanın başında, Atatürk'e suikastın işleneceği sıralarda yazar; suikastı ve M. Kemal'in bunu nasıl haber aldığını anlatmayı bırakır; Abdülkerim'in kömür yakıcısının karısı Hayriye Hanımla ilgili düşüncelerini yansıtır. Yazar, Abdülkerim'in, Hayriye ve kadınlar hakkındaki düşüncelerini, kadının şuh hareketleriyle birleştirerek yansıtır:

"Biraz ufak tefek ama belli ki sağlam... Güçlü... (...) Çamaşırda bile kılığı saçı başı düzgün... Göğüsleri dolgun, dik... Beli ince, kalçaları genişoyunak... "Değerli karıda, göğüs uçları dışarı topuklar içeri olacak... Tamam... Hayriye karıda topuklar içeri..!"[Kurt Kanunu, s. 167]

Yazarın Türk toplumunun Cumhuriyet sonrası değiştirdiği kimlik içindeki sosyal yaşamını irdelediği bir diğer roman olan Hür Şehrin İnsanları'nda* da 1930'lu yılların esaretten kurtulmuş İstanbul'unun "özgür kadınlarının ahlâkî düşüklüğü, cinsellik ve ahlâksızlığı aynı kefeye

koymaları ele alınmıştır. Esir Şehrin İnsanları romanında yazar, iki ayrı tabloyu okuyucularının gözleri önüne sermiştir. "Sodom ve Gomore"yi hatırlatan İstanbul'da işgalcilerle menfaatleri icabı birlikte olan, Kuvayı Milliye Hareketi ile eğlenen zengin sınıfın sefahat içindeki yaşamını yansıtan yazar, Türk kadınların ahlâklarının bozulmasından gayrimüslimleri sorumlu tutar.

Hür Şehrin insanları'nda, memlekette kalan Ermeni ve Yahudilerin Türklerle olan ilişkilerini, para getiren her türlü işi ellerinde bulundurmalarını, Beyoğlu'nun en güzel yerlerinde oturup Türk-lerin ahlâk yapıları üzerinde olumsuz tesirler yaptıklarını anlatmıştır.

Romandaki yabancılar, yazara göre Türk insanını erkek erkeğe, kadın kadına gibi birtakım çarpık cinsel ilişkilere alıştırmışlardır. Özellikle yabancı kadınlar, arkadaşları olan Türk kadınlarını ahlâkî açıdan olumsuz olarak etkilemişlerdir.

'Hür Şehrin' kadınları için cinsellik âdeta bir kimlik tanımlama aracı hâline gelmiştir. Kadınlar, bazen kocalarının bakkal borçlarını ertelemek gibi bir sebepten bile iffetlerini üstelik bakkal çıraklarına satabilmektedirler. Yazarın romanlarında cinsel bir obje olan kadın, köy romanlarında olduğu gibi bu romanda da bu pozisyonundan şikâyetçi gibi görülmez:

3. Kurt Kanunu, 1. baskı, Bilgi Yay., Ankara, 1969, ss. 404. Alıntılar bu baskıya aittir.

4. Hür Şehrin İnsanları, 2 cilt, 1. baskı, Bilgi Yay., Ankara, 1976, ss. 766. Alıntılar birinci baskıya aittir.

"Müşir Şefik Paşa'nın kerimesi Emine Perihan hanımefendi de, her defasında, bakkal çırağına kapıyı sürmelemesini işaret ediyor, boyu mini mini kadın borcu yarına bırakabilmek için karyolaya arka üstü uzanıp teslim oluyordu. Bu hal artık öyle tabiileşmişti ki, çok zaman borcunu ödemediği, hiçbir vereceği kalmadığı halde yolu oraya uğrayan çıraklar sanki hâlâ borcu varmış gibi, artık klişe haline getirdikleri o meret kelimeyi söyleyip ihtiyaçlarını bedavadan defetmekteydiler." (s.701-702)

Hür Şehrin insanları romanında da yukarıda dile getirdiğimiz gibi "düşmüş kadınlar"ile cesur, yiğit, bilinçli bir kadın (Kâmil Bey'in bilinçli bir Atatürkçü, iyi eğitim görmüş kızı) olan Ayşe karşı karşıya getirilmiştir. Ayşe'nin idealistliğine karşı diğer kadınların sosyal meseleler karşısındaki duyarsızlığı dikkat çekicidir. Ayşe dışındaki kadınlar (Reçina, Safo, Aliye, Sadiye, Adalet, Emine Perihan vb.), bütünüyle ahlâksızdır. Küçük yaşlarından itibaren kızlarını erkeklere pazarlayan aileler, evlerdeki sapık partiler, striptizci kızların ev şovları romanda ayrıntılarla anlatılmış, toplumun kendi kendini bu kez "serbestlik" adı altında bir ahlâkî çöküşe sürüklediği gözler önüne serilmiştir:

Romandaki anlatıcı/kahraman Murat'ın kira toplamak üzere gittiği kiracılardan biri dokuz yaşındaki kızını pazarlayarak geçimini sağlayan Şam'lı bir kadındır. Küçük kızın cüretkârlığı ve davetkârlığı hayret vericidir:

"Perdenin arasından sekiz dokuz yaşında kocaman siyah gözlü gayet güzel bir kız çıktı. (...)

— Gel bakalım yavrum; adın ne senin?

—Sadiye efendim

(...)

Sadiye'nin elini tuttu. Kız munis bir hareketle sokuldu.

(...)

Şaşırarak, şaşırarak değil ödü koparak sustu. Mini mini Sadiye, bacaklarının arasında o gayet malum hareketlerle kımıldamağa başlamıştı.

Murat, bir an bu küçük mahlûkun insan değil de başka bir şey, bir ucube, bir iğrenç... bir tarif edilmez alçaklık oluverdiğini hissetti:

(...)

— Ne yapıyorsun? diye sordu.

(...)

—Hoşunuza gitmiyor mu? dedi.

— Ne?...Nasıl!...

— Benim hoşuma gidiyor... Pek seviyorum. Hem sizi de beğendim. Annemi hemen çağırمام bu sefer... haydi...(...)

Kadın perdenin hemen arkasında durmalı ki, derhal göründü. (...)

— Kalsaydınız!

— Güldü: - Pek mi küçük buldunuz, İstanbul için küçücük ama biz Şam'da bu işe iki sene daha evvel, yedi yaşında başlarız! (Hür Şehrin İnsanları, s. 704-706)

Romanda son derece serbest, gece kulüplerinde günlerini gün eden kadınlar, toplumsal ve siyasi olaylara karşı son derece kayıtsızdırlar. Yerli ve yabancı kadınlar eğlence meclislerinde meze durumundadır. Üvey babasından hamile kalan kadınlar da (Safo) dokuz yaşında erkeklere pazarlanan kadınlar gibi sapıkça bir cinselliğin kurbanıdırlar.

Romandaki Avukat Çelil Bey'in evinde verdiği, cinselliğin o yılların ortamında son derece iğrenç biçimde sergilendiği partiler de bu kirliliğe zemin hazırlar. Bu partilerden birinde bir striptizci kadın, oldukça erotik bir sahne ile anlatılır:

"(...) Kadın razı olmuş gibi sindi. Ve gene sırasında zilleri vurduğu halde artık maddi varlık olmaktan çıkıp gecenin son ve sahiden müthiş numarasına başladı. Ceplerinden sonra sarı gömleğini atmış belinden yukarısı sütyenlerle kalmıştı. Seyirciler nefeslerini keserek seyrediyorlardı (...) Kadın sütyeni de sıyrarak göğüslerini serbest bırakınca misafirler -Hm! diye içlerini çektiler (...) Manzara zaten hayvanları bile hırslandıracak kadar tek manalıydı. Şalvardan sonra paçaları dantelli küçücük bir kilot kalmıştı. (...) Nihayet, kilotunu da bırakıp hafifçe terlemiş çıplaklığıyla...' (Hür Şehrin insanları, s. 566.)

KÖY VE HAPİSHANE ROMANLARINDA CİNSEL ÖZNE OLARAK KADINLAR

Düşmüş Kadınlar

Kemal Tahir, özellikle farklı zaman dilimlerini ele alarak, Anadolu kadınlarının yaşamlarındaki yazgı halini alan değişme zliği yansıtmıştır. Büyük sosyal patlamaların yaşandığı dönemlerde, Türkiye'nin tamamını etkilemesi beklenen olayların, Anadolu insanının içe dönük yaşantısını hiç değiştirmedini, Anadolu insanının genel karakterinin, yaşama biçiminin ve beklentilerinin hep

aynı kaldığını gözler önüne sermiştir. Örneğin, Yediçınar Yaylası romanında gördüğümüz gibi, II. Meşrutiyet devrinde, Anadolu içlerine kadar yayılan "Hürriyet" fırtması, köylüleri, özellikle kadınları hiç etkilememiş, onları "karılıktan kurtaramamışsa, Sağırdere, Körduman, Köyün Kamburu, Büyük Mal, Hür Şehrin İnsanları, Damağası, Namuscular, Karılar Koğuşu vb romanlarında gördüğümüz durumları Cumhuriyet devrinde de değişmemiştir. Pek çok hakka sahip olan, erkeklerin çalışabileceği her işte çalışabilen ve sosyal hayatta aktif olabilen kadınlar da yine toplum nazarında 'karı' olmaktan kurtulamamıştır.

Yazarın hemen hemen bütün romanlarında, türlü misyonlara sahip kadınlar, erkeklerle birlikte sosyal yaşamın içinde yer alırlar. Kadın, Kemal Tahir'in romanlarında; genelde ezilmiş, türlü biçimlerde horlanmış, kendi başına ayakta kalamayan ve suça, günaha bulaşan, erkeklerin kendisine yüklemiş oldukları "cinsel objelik görevini en iyi biçimde icra eden bir figür/nesne durumundadır. Bu durum, köy romanlarında daha belirgindir. Yani kadın, yazarın özellikle köy romanlarında, toplumun ona biçtiği rolü yerine getiren, sonra da o rolün altında ezilen bir oyuncu gibidir.

Kadınlar, yazarın özellikle köy romanlarında küçük yaştan itibaren cinsel dürtülerinin fazla olması sebebiyle erkeğe alışan bir yapı sergilenmektedir. "Karşı cins" olarak, her türlü sefalet ve olumsuz koşulda bile, cinsel ihtiyaçları karşılayıcı bir eşya gibidirler. Ancak bir iki romanındaki olumlu, yiğit, otorite ve sorumluluk sahibi yazarın tabiriyle "Osmanlı kadın" tipi dışında, hemen bütün kadınları, cinsel zaafı olan "düşmüş kadınlar"dır. Bu kadınlar, erkekleri baştan çıkarmak, aldatmak, suça teşvik etmek için yaratılmışlardır. Yazarın romanlara hareket ve heyecan katmak için serpiştirdiğini düşündüğümüz bu kadınlar, bazen sıkıntılı zamanlarda korkusuzca adım atabilen olumlu ve yiğit kadın tipleri ("Osmanlı kadın") ile örneğin bir tarihî romanda bile karşı karşıya getirilebilirler. Aşağıda bu kadınlar, ezilmişlikleri, suça itilmişlikleri bakımından ele alınacaktır:

Suçlu ve Ezilmiş Kadınlar

Kemal Tahir, kadının, ezilmişliğinin sorumlusunun kendi olduğuna işaret etmiş; yukarıda ifade ettiğimiz gibi toplum nazarındaki değerini kendisinin kazanacağına inanmıştır. Bunun için kadının, önce ailesine, yakın çevresine sonra da toplumun ona çizdiği engel ve kurallara karşı tavır alış biçimi önemlidir. Yazarın, konusu kentte geçen romanlarında "özgür ruhlu ve kendi rahatına, hatta lüksüne düşkün, sosyal sorumluluklardan kaçan" bireyler olarak karşımıza çıkan kadınları; köy romanlarında ise cahil ve aşırı cinsel zaaflarıyla romanlarında belirginleşen kadınları, sürekli bir ahlâk düşüklüğü içinde göstermesinin sebebi, bizce köylüleri doğal ortamlarında değil, hapisanelerde tanıdığı olmalıdır. Sanki köylülerin hiçbiri birbirini sevmiyor ancak kadınlarının namuslarına göz dikiyor gibidir.5 Zira hapisanede tanıdığı köylülerin büyük çoğunluğu bir kadın yüzünden adam öldürmek gibi suçlardan dolayı oradadır. Doğal olarak yazar, 1938-1950 yılları arasında hapis yattığı Çorum, Çankırı, Malatya, Kırşehir, Nevşehir yani Orta Anadolu cezaevlerinde köylüleri, ancak hepsi suçlu olan köylüleri tanıma fırsatı bulmuştur.

Edebi eser şüphesiz yazarının gözlemlerinden ve hayal gücünden doğmuş; kurgusal bir yapıdır. Ancak Osmanlı'dan 1970lerin başındaki Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar anlattığı romanlarıyla bir "medeniyet kaygısı" taşıdığına inandığımız Kemal Tahir'in, özellikle Cumhuriyetin ilanı ardından köy ve şehir toplumlarında meydana gelen kimlik ve kabuk değiştirmeyi anlattığı

romanlarında toplumdaki kadın telakkisinin bu kadar düşük olması da düşündürücüdür.

Yazar, düşünce suçlusu, Marksist gazeteci "İstanbullu Murat" kimliği ile Namuscular, Kanlar Koğuşu, Damağası, Büyük Mal gibi romanlarda "anlatıcı ben" olarak yer alır. Aydın kimliğiyle mahkumların her türlü dilekçesini yazan, bu arada dertlerini dinleyen, suça itilme sebeplerini çözümleyen Murat, bu romanlarda aslında toplumun vicdanı olmuş gibidir.

Adı geçen romanlarında, kendilerine dayatılan rolleri üstlenmek zorunda bırakılmış; küçük yaşlardan itibaren fabrikalarda çalışmak zorunda kalmış veya güçsüzlükleri sebebiyle erkeklerin cinsel arzularının oyuncağı olmaktan kendini kurtaramamış kadınlara karşı bir şefkat duygusuyla yaklaştığını görürüz. Özellikle yazarın "Malatya Cezaevi Notları"nı içeren Namuscular ve devam olan Karılar Koğuşu⁶ romanlarında daha çok kadınsı hırsları, cinsel zaaflarıyla ele aldığı kadınların kimlik ve medeniyet değiştiren toplumdaki ihmal edilmişliklerini de gözler önüne serdiği dikkat çeker. Bu romanda Anadolu kadınlarının bitmeyen'karılığını ve bunun sonunda işledikleri suçlarla hapse düşerek, hapisteki çileli hayatlarını dile getirir. Kadınların kıskançlıkları, birbirlerine besledikleri haset, cahilliklerinin suçunu çekmeleri yazar tarafından altı çizilerek anlatılır.

Güç yaşam şartları içinde, hayatlarını sürdürebilmek için, küçük yaşta fabrikalarda çalıştırılan ve bakımsızlıktan ölüme terk edilen küçük kızların çalıştırılmasına da karşıdır. Çocukların uygunsuz şartlarda çalıştıkları atelye ve fabrikalarda her türlü hastalığı kaptığını, onların yerinin fabrika değil, okul olması gerektiğini Karılar Koğuşu romanında şöyle anlatır:

— Senin kız kaç yaşında?

— Onüçüne girdi.

— Kaç senedir çalışıyor?

— İki senedir.

— Kaç saat?

— Gecede... onikisaat.

— Beton mahzende... İplikler kırılmasın diye mütemadiyen içeriye hususi tesisatla rutubet verilen, yaz kış pencereleri sımsıkı örtülü, yanındaki adamın feryadını işittirmeyen rezil bir gürültü ortasında... Onikisaat...

— Onikisaat beyim...

5. Bu konuda bizimle aynı görüşte olan Fethi Naci, Kemal Tahir'in "sevgisizliğin romancısı" olduğunu bile söyler. Fethi Naci, "Kimse Kimseyi Sevmiyordu", On Türk Romanı, Ok Yay., İst., 1971, s.46.

6. Alıntılarda 3. baskı., İstanbul, 1981, ss. 391 baskısı kullanılmıştır.

— Peki girdiğinden kaç gün sonra pamuk tükürmeye başladı.

— Onbeş gün sonra...

— İşte o sebepten senin kız, iki senedir gerisin geriye yaşıyor. Kel Haşan Efendi. Onbir yaşından onüç yaşına doğru değil, onüç yaşından onbir yaşına doğru..." (Karılar Koğuşu, s. 334)

Karılar Koğuşu romanında Tözey'den yola çıkarak toplumun zorla "orospu" yaptığı, düşmüş kadınların, onca çarpıklık, düşüklük, çirkef yanında namuslu bile sayılabileceklerini çünkü onların isteyerek düşmediğini ve suç işlemediğini de adeta haykırır:

—"(...) Orospuya, orospuluğa gelince; Tözey mi orospudur, yoksa itibar yaparak milleti soyan çocuklarımızı öldürmeye kasteden tüccar ve onun nüfuzlu ortağı mı orospu? Orospuluğa gelince; Tözey orospuluk etmeye gelmiyor ki. Kendisine merhamet layık gördüğü bir zavallıya teselli vermeye geliyor. Bu da bugünkü kanlı dünyada yapılmakta olan işlerin en asillerinden, en namuslularından biri sayılır..." (K.K., s. 239)

Kemal Tahir'in Malatya Cezaevi'nde kaldığı yıllar (1941-1944), dünyanın ve Türkiye'nin tarihî ve sosyal olaylar açısından hareketli bir dönemidir (II. Dünya Savaşı, İsmet İnönü devri). Yazar, hapisanedeki Anadolu insanının dünyadaki ve Türkiye'deki sosyal olaylara duyarsızlığını, Anadolu kadınının uzun yıllar ihmal edilmesini, Namuscular'da,7 erkeklerle kadınları benzer suçlar sebebiyle atıldıkları hapisane koğuşunda karşılıklı olarak ele almıştır. Bu romanda yer alan "mahpus kadınlar", cahil, özgüveni olmayan, toplum baskısı altında ezilmiş, suça itilip kötü yola düşmüş kadınlardır. Onların durumunu "erkek anlatıcı" gözüyle değerlendiren yazar, toplumun ve "suçlu" kadınların yasalar karşısında "suçlu erkeklerle bile eşit muamele görmediklerini gözler önüne sermiştir. Erkekler ve kadınlar aynı "kanun" ve "yasaklarla yönetildiği halde, erkeklere "namus uğruna suç işleyen" (yani namuscu) kadınlara ise "kahpe, fahişe" gibi etiketlerle yaklaşılmasını eleştirmiş; toplumun değer yargılarının hep tek taraflı ve erkeklerden yana olduğu dile getirmiştir.

Namuscular romanında âdi suçlardan (çoğu bir kadın yüzünden adam öldürmek) hüküm giymiş erkekleri, namus kavramını Anadolu insanının güç koşullar altında suça yatkınlığını, buna sebep olarak eğitimsizlik faktörünü göstermek suretiyle yorumlayan yazar, roman anlayışına da sadık kalmış olur.

Romanda Türk veya Kürt birçok kadının aynı koğuşta geçen günleri, sevinçleri, hüznüleri, birbirlerini çekememeleri ele alınırken; 'Çağdaş Uygarlık' kabul edilen Batı Medeniyeti'ne yetişmek kaygısının sürdüğü bir dönemde Türkiye'nin kalkınması için bazı atılımlar yapılmasına rağmen Anadolu kadınının ihmal edilışı ve kaderine mahkûm oluşu gerçekçi bir gözle ele alınmıştır. Kadınların, erkekler tarafından çok kolay kandırılmaları, kendi kendilerine karar verememelerinin neticelerini roman içindeki kadın kahramanlarıyla anlatmaya çalışmıştır.

Yazarın gözlem ve tespitlerinden yola çıkarak, diğer romanları için de genelleyebileceğimiz gibi kadınların suça yönelmelerinin başlıca sebepleri şunlardır: a) Eğitimsizlik, b) Kadınların güçlerinin yettiğinden daha fazla işe koşulmaları, c) Cinsel zaafı, d) İstemedikleri evlilikle ve mutlu olmadıkları eşler, e) Savaşlar ve seferberlik yıllarında erkeksiz kalmak, f) Sahipsizlik ve ekonomik sıkıntılardır.

7. Namuscular, 1. baskı, Bilgi Yay., Ankara, 1974. Alıntılar 3. baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1981, ss. 391'e aittir.

Yazarın romanlarında sosyal, tarihî ve ahlâkî yapısını sorguladığı Türk toplumuna dair altını çizdiği görüşlerin başında, kuvvetlinin zayıfı ezmesi, ahlâksızların toplumda istedikleri her şeye sahip oluşları, ezilenlerin ise daima fakirlerin ve kadınların oluşu gelir. İstanbullu Murat (yazar),

toplumun güçsüz kesimi olan kadınların, kanunlarca korunmadığını, kanunların sürekli zengin ve kuvvetlilerden yana olduğunu da belirtmiştir. Devletin kanunlarına bu sebeple eleştiriler getirerek, görevleri toplumun düzeni ve huzurunu sağlamak, toplumun büyük çoğunluğundaki pislikleri örtmek için zavallıların kanına ihtiyaç olduğunu ve onların harcadığını belirtir:

Özellikle köylerde, kısıtlı sosyal yaşam, kadının cinsel meta gibi görülmesi, köy toplumunun iç içe geçmiş ilişkileri her şeyin açık seçik yapılmasına, hatta ahlâkî kuralların bile ekonomik sıkıntılar ve nefsi isteklerin ardında kalmasına neden olmuştur. Büyük şehirlerde, yaşam tecrübesi ve eğitim seviyeleri köye göre biraz daha yüksek olan kadınlarda ekonomik sıkıntılar yüzünden çalışmak zorunda olmaları sebebiyle, erkekler tarafından yoldan çıkarılmaya çalışılmış, namuslarına göz dikilmiş ve kötü yola sürüklenmiş bireyler olarak karşımıza çıkarlar. Kasaba ve şehirlerdeki kadınların da bir kısmının köyden geldiğini veya kökünün köye dayandığını düşünürsek, bu kitlenin de yine gelenekler ve toplum baskısının altında kalmaya çok müsait, cahil bir "yığın" olduğunu anlayabiliriz. Karılar Koğuşu romanından hareketle, hapisaneye düşmüş kadınların pek azının namuslarını temizlemek için mücadele verdiğini söyleyebiliriz. Bu romanda kadınlar, daha çok ailevi ilişkilerindeki hoşnutsuzluklar sebebiyle hapse girmişlerdir. Gelinkaynana çekişmesi, evli kadınlar, başka erkeklerle ilişkiye girip dostuyla kocasını ortadan kaldırması, komşularıyla kavga eden kadınların kavganın dozunu arttırıp komşularını öldürmesi gibi.

Karılar Koğuşu'ndaki kadınlardan, Hanım Kuzu, yaşı küçük olan komşusunun oğlu ile ilişkiye girerek, kocasının yemeğine zehir katıp onu öldürmek suçundan idama mahkûm edilmiştir. Gardiyan Şefika, eve kadın getirdiği için kocasını terk etmiş ve hapisanede çalışmayı göze almış, oynak bir kadındır. Sıdika, kocası askerdeyken, kayınlarının bıraktığı huysuz kaynanasıyla, bir kavga esnasında attığı sopanın kadını öldürmesi sebebiyle hapse girmiştir.

Bu romanda kadınların aslında çok büyük olmayan suçlar yüzünden uzun süreler hapis yattıklarına da şahit oluruz. Türkçe bilmeyen Kürt Fatı, kavga ederken komşu kadının kulağını ısırması ve on beş seneye mahkûm olmuştur. Bu durumda anlatıcı/yazar İstanbullu Murat, onların toplumdaki diğer çarpıklıkları, düzensizlikleri örtmek veya toplumun namusunu aklamak için uzun cezalara çarptırıldıklarını savunur.

Hubuş, İsmet Paşa'ya küfrettiği için tutuklanmıştır. Fahişe olan Tözey ise küçük yaşta evlendirilmiş, ağa tarafından tecavüze uğramış ve fuhuşa sürüklenmiştir. Kemal Tahir, asıl suçlunun bu kadınlar değil, onlara sahip çıkmayan cinselliklerinden yararlanan sonra da bir köşeye atan erkeklerde ve toplumda olduğunu vurgular:

— "(...) Herkes kabahatli de cezayı yalnız Hanım Tözey, Şefika çekiyor. Hanimin oğlancılık eden kocası, Şefika'nın eve oruspu getiren efendisi, suçsuz mu? Tözey'i Maho Ağa'nın hizmetkârına verdikleri zaman onüç yaşındaymış. Üç aylık gelinken ağa, tarlara üstüne hücum ederek cebren ırzına geçmiş. Şimdi, kızkerhânedede, ağa Akçadağ Belediye Reisi..." (Karılar Koğuşu, s.340).

Romanlarda, bir aile içinde, ailenin diğer bireyleri ile dahi çarpık ilişkilerin yaşanmasının suçunun da kadınlara yüklendiği dikkat çeker. Ancak yazar, kadınları cinsel bir obje gibi gören, kendi geline bile cinsel arzu duyan, oğlunun namusuna göz diken bu erkekleri göstererek, suçun sadece cinsel zaafı olan kadınlarda değil onlardan yararlanan erkeklerin onlardan daha suçlu olduğunu ifade eder. Yediçınar Yaylası⁸ romanından yaptığımız aşağıdaki alıntı kadınlar söz

konusu olduğunda baba ve oğlun bile birbirine güvenmediğini, birbirlerinin kadınlarının ahlâkını korumak yerine, onlara sahip olmak isterler. Kurdukları çarpık ilişkileri ve köylerdeki ahlâkî yozlaşmanın boyutunu da gözler önüne serer:

"(...) Bu benim babam, şart olsun, bizim karıya da gönlünü bozar, hiç aman vermez!" (...) "Bizimkisi de laf mı şimdilik?... Biz de herifin küçük karısını... Töbeyarabbi! Daldı. "Suç bizim mi yahu? Bizi şuncacık bebekken Güllü kahpesi baştan çıkarmadı mı?" On bir, on iki yaşında var, yoktu. Güllü karı, durduğu yerde, bir güreş huyu çıkardı. Biziyuğuruyor ki, Allah yarattı demiyor. Hele anamın sıra gecesinde sabaha kadar..." {Yediçınar Yaylası, s.268}.

Yazarın birçoğu birbirinin devamı olan köy romanlarında, köylülerin hemen hepsinin suçlu oluşu, İnsanî ve ahlaki değerlerin yozlaşmış olması da bizce Kemal Tahir'in Osmanlı sonrasında toplumsal bir çöküşe doğru gittiğimize, kadın mefhumunun da bu bakımdan bir değer yitimine uğradığına olan inancından kaynaklanmaktadır.

Kadınların erkekler (özellikle köylüler) gözündeki değerlerini yansıtmak açısından Kelleci Memef romanı da dikkat çekicidir. Hapishanede "kadınsız" kalan köylüler, birbirlerine kadınlarla ilgili çirkin espriler yaparlar. "Karı gibi gülme", "körpe karıyı görünce sırtıma" gibi sözler, onların kadına bakışlarındaki değişmezliği ortaya koyar. Bu romandaki mahpus köylüler için de hava ve su kadar önemli olan iki şey cinsellik ve davetkâr bir kadındır.

Yazarın romanlarında kadınların namusunu korumak için adam öldüren erkek modeline pek rastlanmaz. Onlar daha çok, başkalarının kadınlarına besledikleri yasak cinsel arzular yüzünden hapis yatmaktadırlar. Ancak Kelleci Memet romanındaki Terzi Bekir, Çankırı pazarında ilk kez gördüğü ve hiç tanımadığı bir kıza laf atılması yüzünden onun namusunu korumak için adam öldürmüş ve hapis yatmaktadır.

Kemal Tahir'in romanlarında köylülerin kadınlara İnsanî olarak hiçbir değer vermedikleri, onları, duyguları olan bir "kadın kimliği" ile benimsemedikleri açıkça görülür. Bu bakımdan yazarın romanlarındaki kadın telakkisi, ihanet, şehvet, suç ekseninde gelişmiştir.

Yediçınar Yaylası romanında ve onu takip eden Köyün Kamburu'nda köy ve kasabalardaki kadın telakkisinin cinsellikle eş tutulduğunu görmek mümkündür. Erkeklerin kendi aralarındaki konuşmalarında başlıca konu, 'kadınlar ve onların simgelediği cinselliktir:

"Elvan:

-Karı milleti şeytan... diye içini çekti. Şeytan meydan ama Allah bir vakit eksikliklerini göstermesin! Karışız kalan herifin ossaat tedbiri şaşar. Dağ başlarında sığmayan şunca yiğidi mahpus damına doldururlar da iki sümüklü gardiyanla zaptederler. (...) Karışız kalmış adamın yiğitliği de söner. (...) Ne demişler: "Dişisinin yanındayken serçe kuşuna, aslanın bile gücü yetmez" demişler...

(...) Erkek kısmı sevdiği karıdan murat alamazsa iştahı kursağında kalır. Boynu şişer de hırıldıyarak geberir. (...) Sevdiğin karıdan, ne olursa olsun murat olacaksın. Adam uykusunu kaybeder." (s.316)

Köy ortamında bir sebepten erkeksiz kalan kadınların cinselliğe olan aşırı düşkünlükleri, küçük erkek çocuklarını bile sekse alıştırmaları Kelleci Memet romanında ve diğer birçok romanda dile getirilir:

8. Yediçınar Yaylası, 1. baskı, Düşün Yay., İstanbul, 1958, ss. 383. Alıntılar eserin ilk baskısına aittir.

9. Kelleci Memet, 1. baskı, Remzi Yay., İstanbul, 1962, ss. 335. Alıntılar Bilgi Yayınevi, Ankara, 1963, ss. 386 baskısına aittir.

"— (...) Aslında kocakarılar oğlanı zorla getirmekte... Bunu dokuz yaşındayken o işe alıştıran karı, ninesi yaşındaymış. ..Gece vakti başına çökmüş de, fıkara Recep'in korkudan boymu şişmiş... Oğlan ne haltetsin? iki yüz evlik köyün cadı karıları, bunu birbirlerine devrederek büyütmüşler (...) Gardiyanlardan, candarmalardan meydan bulsalar, burada bile aman vermeyecekler'." (KelleciMemet, s. 64) Cinselliğe düşkünlük açısından veya bunu kimlikleri için kullanmak açısından yazarın romanlarındaki kadınların benzerlikleri dikkat çekicidir. Sağırdere10 romanında evli olduğu halde sevgilisi Mustafa ile samanlıkta veya kocası yokken evde buluşup sevişen Ayşe ile Yediçınar Yaylasındaki Emey arasında hiçbir fark yoktur. Ya da Karılar Koğuşu'nda kocasını genç bir erkekle aldatarak sonunda onu zehirleyip idama mahkûm olan Hanım Kuzu arasında da fark yoktur. Yani hemen hemen kadınlar, erkeklerini aldatan, hoşlarına giden başka erkekleri baştan çıkaran bir yapı sergilerler. Kemal Tahir'in özellikle köy romanlarında, sosyoekonomik bakımdan köyün sınırlı yaşamı içinde kadınların cinselliğe olan düşkünlükleri de dikkat çekicidir. Birden fazla erkekle ilişki içinde olan kadınların, özellikle köy romanlarında bir ailede hem oğulla hem de babayla ilişki kurabildikleri dikkat çeker. Kadınları böylesine aşırı şehvet düşkününü gösteren yazar, bununla da kalmaz; onların çarpık ilişkilere düşkün olarak anlatır. 1950 ve 60'ların köy toplumunda, oğlancılık, ablacılık gibi, küçük erkek çocuklarıyla veya başka kadınlarla çarpık ilişkiler kurduklarını anlatır. Örneğin, Yediçınar Yaylası romanında kadınlar, cinsel bir obje olmaktan öte bir değer taşımazlar. Son derece şehvet düşkününü olan bu kadınlar, erkeklerin dışında güzel kadınlara bile cinsel istek duyarlar. Romanda, Emey adlı kızı hamamda seyreden Benli Nazmiye ve Ebe'nin aşağıdaki konuşmaları cinsel açlıklarının sadece erkeklere dönük olmadığını gösterir:

"Benli Nazmiye yavaş yavaş meraklandı." Bu çakır gözlerin çıraalevi gibi, yanıp sönmeye neden? Gülerken yanakları çukurlaşıyor ki adamın aklı karışır!' (...) Bir ara peştamal sıyrıldı, göğüsleri meydana çıktı. Bu göğüslerin diriliği, on dört yaşındaki kızda bulunmaz. (...)

"Güzele bakmak sevap.." lafını dilinden düşürmeyen Ebe hanım da Emeyi gözlüyordu. Nazmiye'nin kulağına fısıldadı:

— Kız bu nasıl karı böyle? Bu adamı yakar da kül eder.

(...)

— Kız şunu bir oyunla soyalım da seyredelim, sevaptır.

— El karısını orta yerde nasıl soyabilir miyiz?

— Kolayı var... "Beniyka, oh kardeş" dersin... Odalardan birine çekiver!' (s. 168) "Ablacılık" denen, kadın kadına ve "oğlancılık" denen küçük oğlan çocuklarıyla ilişkilerde bu romanda dikkat çeker. Romanda oğlancı Çelil Efendi (zaptiye kolağası) ve oğlu Zülfü, böyle çarpık ilişkiler içindedirler. Aynı çarpık ilişkiyi, iki analığıyla birlikte olan Kenarı da yaşar. Fakat küçük yaşta, analığı Güllü, onu baştan çıkarmıştır.

Kemal Tahir'in romanlarında büyük bir çoğunlukla cinsel bir obje hatta duygusuz bir makine gibi yansıtılan kadınlar bize, ünlü yazar Gustave Flaubert'in The Letters of Gustave Flaubert adıyla İngilizceye çevrilen eseri içinde yer alan Şarklı kadınların cinselliğe olan düşkünlükleri konusundaki tespitlerini hatırlatmaktadır:

“Şarklı kadın bir makineden ibarettir; ha bu erkek olmuş ha öbürü, onun için hiç fark etmez. Nargile yahut çubuk tüttürmek, hamama gitmek, göz kapaklarını sürmelemek ve kahve içmek; işte varoluşunun etrafında döndüğü uğraşlar çevrimi budur..!’™

10. Sağirdere, 1. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1955, ss. 272. Alıntılar eserin ilk baskısına aittir.

11. The Letters of Gustave Flaubert, Çev. ve Haz. Francis Steegmuller, Harvard University Press, 1980, s. 181.

Görülüyor ki Kemal Tahir, toplumun cinsellikleri açısından yaklaştığı, "kadın"dan çok "karı" diye hitap ettiği kadınları, aslında toplumun yargılarıyla romanlarında yansıtmıştır. Kadının sahipsizliği, erkek egemen toplum nazarındaki değersizliği, yazar gözünden, suça itilme sebeplerinin başında gelmiştir. Toplumun kanunlarının onu yargılama biçimi bile adaleti simgelemez. Yazar da özellikle hapishanedeki kadınları dinleyerek yazdığı romanlarında bunu gözler önüne serer.

Sonuç

Kemal Tahir; romanlarının çoğunda, en az erkekler kadar önemli bir yere sahip olan kadınları hapishanede tanımıştır. Hatta uzun süre hapis yatması nedeniyle, 1940'lı yılların başında eşi Fatma İrfan Hanım'la evliliği o hapisteyken son bulmuş; ikinci eşi Semiha Hanımla olan ilişkileri ise mektuplar üzerinden yine hapishanede iken başlamıştır. Doğal olarak hapishane yaşamı, yazarın "kadın" mefhumuna bakışını oldukça etkilemiştir. "Suçlu kadınlarla hapishanede tanışması sebebiyle, Kemal Tahir'in, romanlarındaki kadınların büyük çoğunluğu cinsel açıkları ve bu yüzden bulaştıkları suçlar sebebiyle birçok romanda yer almışlardır.

Hapishanede tanıyıp hapse girme nedenlerini dinlediği Anadolu kadınları, Kemal Tahir'in gözünde kimi zaman, devletin ihmal ettiği, bu yüzden suça ittiği, toplum karşısında otoritesini gösterebilmek için "harcadığı"vkurban ettiği kadınlar olmuştur (Kanlar Koğuşu, Namuscular). Kimi zaman da kendi rahat yaşamları için memleketin işgal altında oluşuna seyirci kalan, kolay yolu seçerek düşman subaylarıyla partilerde eğlenen (Esir Şehrin İnsanları - Nermin) kadınları anlatan yazar, aşkları uğruna toplumun törelerine baş kaldıran kadınlara da romanlarında yer verir. (Karılar Koğuşu, Köyün Kamburu, Damağası, Sağirdere, Körduman, Rahmet Yolları Kesti vb.) Cumhuriyet yıllarında şehirde yalnız yaşayan, Batılı bir hayat tarzına sahip, "özgür" kadınların ahlâkî çöküntülerini de gözler önüne seren yazar (Hür Şehrin İnsanları), birçok romanında yaptığı gibi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinin sancılarını, yitirilen değerleri, kadınlar üzerinden anlatmıştır.

Tarihî dönemleri konu edinen romanlarında Batı kültürüyle yetişmiş kadınların duyarsızlıklarına (Esir Şehrin İnsanları- Nermin) karşın, doğu kültürüyle yetişmiş olanların kültürlerine ve topraklarına bağlılıkları (EsirŞehrin insanları, İhsan Bey'in karısı Nedime Hanım)halktan eğitimsiz kadınların memleketi düşmandan kurtarmak konusunda verdikleri çaba ve

gösterdikleri cesaret karşı karşıya getirmiştir. (Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu- Ramiz Efendi'nin karısı Fatma Hanım).

Yazarın, konusu hem şehirde hem de köyde geçen romanlarında kadınlar, cinselliğe olan düşkünlükleri, ahlâk bakımından düşük oluşları, sürekli bir"suç"a eğilimli olmaları bakımından birbirlerine benzerler. Hatta özellikle köy romanlarında bu kadınlar, erkekleri baştan çıkararak, hangi yaşta olursa olsun, erkekten başka hiçbir şey düşünmeyen, yaşam şartlarının güçlüğüne cinselliklerini kullanarak aşan ancak genelde kendilerinden faydalanılan kadınlardır.

Kemal Tahir, romanlarındaki kadınların, kanunlar karşısında da erkeklerle eşit olmadıklarını göstermek ister. Çünkü toplumun onlara bakış tarzı "kadın" değil, cinsel öncelikler sebebiyle "karı"dır. Bu bakımdan hapisanelerdeki kadınlar yazar için oldukça önemlidir.

Eğitimsizlik, zorla evlendirilmeler ve mutsuz evlilikler, toplum baskısı karşısında kendi kimliğini diretme, küçük yaşlardan itibaren erkeklere pazarlanma, fabrikalarda erkeklerle aynı işlerde çalışıp düşük ücret alma gibi sebeplerle "suç" işleyen veya kocalarını aldatan kadınların, kendi nefisleri veya namusları için savaş verdiklerinde "kahpe, fahişe" olarak fişlenmeleri, oysa erkeklerin namus uğruna cinayet işlediklerinde "namuscu" etiketini alarak itibar kazanmaları yazarın hapisanedeki kadınlar üzerinden verdiği mesajlar arasındadır.

TÜRK ROMANI VE DÜŞÜNÇESİNİN ORYANTALİZM VE GARBİYATÇILIĞI İÇSELLEŞTİRME BİÇİMİNDEN KOPMASININ ÖNEMİ: KEMAL TAHİR VE DOĞU-BATI ÇATIŞMASI

Ertan Eğribel

Edebiyat, toplumların kimliğinin ve uygarlıkla ilişkilerinin en işlenmiş biçimidir. Edebiyatın diğer sanat biçimlerinden en önemli farkı dil ile yakından ilişkili olmasıdır. Bu nedenle "sanat ve edebiyat" birbiriyle ilişkili görülmesi ancak kendi içinde ayrılmıştır. Öl/yazı sanatının bir ifade aracı olması yanında toplum kimliğinin de bir belirtisidir, dünya görüşünün oluşturulması ve geniş kitlelere aktarılmasında en önemli araçtır. Dilin zenginliği ve genişliği toplumların yaşamış oldukları serüven tarafından belirlenir. Edebiyat, toplumların serüvenlerine ve bu serüven içinde kendi konum ve sorunlarını ifade etmesine bağlı olarak gelişmiş ve değişiklik göstermiştir. Türk edebiyat tarihinin gelişmesi içinde de bu tür temel değişme dönemlerinden söz edebiliriz. "Batılaşma dönemi Türk edebiyatı" geçmişten farklı bir dünya görüşünün ve yeni deneyimlerin oluşturulması ve aktarılması açısından geçmiş dönemlerin edebiyatından farklılık taşımaktadır. Batılaşma akımının bilinç/dünya görüşü düzeyinde en önemli biçimi edebiyat alanındadır. Edebiyat türleri arasında romanın ayrı bir yeri vardır. Roman, Batılaşma akımıyla birlikte ortaya çıkmış ve yeni oluşturulan siyasi bilince en yakın edebiyat türü olmuştur.

Türkiye'de toplum bilimleri alanında çalışan pek çok kişinin Türkiye'nin Batılaşma serüvenini Türk romanı üzerinden izlemeye çalışması bu nedenledir.

Türkiye'de Batılaşma ile birlikte toplumlar arası ilişkilerdeki yerimiz ve rolümüz yeniden düzenlenmiş ve tanımlanmıştır. Elimizde bulunan güç ve imkanların değerlendirilmesi ve yönü de bu yeni siyasi seçimimize uygun olmuştur. Batı dünya egemenlik ilişkileri dışında yeni bir arayış ve imkân olabileceği düşünülmediğinden Batı üstünlüğü ve çözüm tekeli evrensel olarak ilan edilmiş, Batı kendini Doğu'dan kendi üstünlüğü temelinde farklılaştırarak ayırmıştır. Türkiye'de oryantalist bakış açısının içselleştirilmesi Batılaşma ile birlikte. Türk romanı ve toplum düşüncesinde Batı bakış açısının üstünlüğü tartışan, sorunun Doğu-Batı farklılığı yerine "Batı yanılışı", "Batı çıkmazı" olduğunu ilk defa ortaya koyan Kemal Tahir'dir. Kemal Tahir bu saptamadan yola çıkarak Batı'ya üstünlük vererek Doğu toplumlarını ve Türkiye'yi farklılaştıran, bu farklılığı mutlaklaştıran bakış açısına karşı çıkmıştır. Batı modelleri ve kalıplarını, hazır değerlendirmelerini benimseyerek evrensel olunamayacağını, çağdaş ilişkilere katılmanın ancak Batı egemenliğine karşı çıkmakla mümkün olduğunu göstermiştir. Kemal Tahir Batı dünya egemenliğini aşma çabası içinde çağdaştır. Doğu toplumlarının ve evrenselliğin sözcülüğünü yapan bir Doğu devrimcisidir.

Kemal Tahir kendisini öncelikle bir romancı olarak tanımlamıştır. Ancak bunu düz olarak

anlamak gerekir. Roman siyasi bilince/düşünceye en yakın edebiyat türüdür. Sanat ve edebiyatın bütün bireyselliğine rağmen bu bireysellik toplumsallaşmayla, toplumsal koşullarla sınırlanmıştır. Yazar dünya ve toplum gerçeğine bakarken ya belli bir dünya görüşünden bakmış, ya da bu gerçeği sanatçı sezgisi ve duyarlığıyla kendi başına değerlendirerek yeni dünya görüşünün oluşmasına katkıda bulunmuştur. Kemal Tahir ikinci türden yazarlardandır. Kemal Tahir,

başlangıçta sanatçı kimliği ve duyarlığıyla vardığı doğruları köklü bir düşünceyle temellendirmiştir. Türk romanı ve toplum düşüncesinde ortaya çıkan karşıtlıkları, çarpıklık ve çıkmazları paylaşmak yerine toplum ve tarihi gerçeğimizle kurduğu ilişkiyle yeni bir dünya görüşü (tarih anlayışı) oluşturmuştur. Kemal Tahir'in bireysel bakış açısı dilden siyasete kadar çeşitli toplum gerçeğimizle, toplumsallıkla sınırlanmıştır. Toplum tarihimize duyduğu ilgi ve bağlılık ama aynı zamanda kendi görüşlerini sorgulama çabası bu nedenledir. Türk romanına toplumumuzun serüveniyle ilişkili yenilik getiren bir edebiyat dalı olma imkanı veren bu genişlik ve zenginliktir. Kemal Tahir Batlaşma dönemi Türk romanı ve düşüncesinde egemen eğilimini oluşturan Batı üstünlüğü ve Doğu-Batı farklılığını mutlaklaştırma anlayışından koparak dünya romanına Anadolu Türk toplum gerçekliğinin zenginliğini katmıştır. Baykan Sezer'in Kemal Tahir'i dünya çapında bir romancı olarak tanıtması bu nedenledir.

XIX. yüzyılda dünya egemenliğinin Batı'nın eline geçmesiyle birlikte Batı kendisini tarihin temel aktörü olarak görmektedir. Doğu artık Batı ile ilişkilerine bağlı olarak değerlendirilmektedir. Batı uygarlığının mutlaklaştırılmasıyla sorunların çözümü yanında açıklamaları da Batı belirlemektedir. Bu nedenle Doğu'nun açıklanmasında Batı'ya yer verilmesine de gerek duyulmamıştır. Doğu geri kalmış, geleneksel yapısına tutsak kalmıştır. Bir adım daha ileri gidilirse Batı'dan farklı, değişmesi mümkün olmayan egzotik, büyülü bir Doğu tanımı öne çıkarılmıştır. Doğu ve Batı karşı karşıya getirilmekte ve Batı üstünlüğü temelinde farklılaştırılmaktadır. Doğu'nun kimliğini de kendi çıkarlarına göre tanımlayan ve açıklayan Batı'dır. Bu durumda Batı insanlığın kaderine tek başına hükmederken Batı önderliği de tartışma dışı kalmaktadır. Batı dünya egemenliği toplumlar arası ilişkiler dışında gösterildiği gibi Doğu sorunlarının nedeni de kendisinden kaynaklanmaktadır. Batı egemenliği sadece siyasi düzeyde değil aynı zamanda görüşler, kuramlar, açıklama düzeyinde de gündeme getirilmektedir. Bunu en iyi oryantalist bakış açısında görmekteyiz. Batılılaşmanın siyasi sonuçları kadar kültürel sonuçları da önemlidir ve tekdüze bir görünüm göstermemektedir. Türk edebiyatının dönemleştirilmesi, Batlaşma dönemi Türk edebiyatı da egemen Batı bakış açısına göre yapılmıştır. Batlaşma aynı zamanda resmi siyaset haline gelmiştir. Kemal Tahir resmi siyaset yanında Batı açıklamaları ve Batı üstünlüğü görüşü dışında kalmıştır.

Son dönem Türk toplum düşüncesi ve romanının eleştirisi genel olarak edebiyat tarihi içindeki yeri ile yapılmalıdır. Kemal Tahir'in yeri ve önemi, Türk toplum düşüncesine olan katkısı da ancak bu çerçevede anlaşılabilir. Batlaşma dönemi Türk romanı ve düşüncesi Batıyı izlerken paylaştığı değerler Batı için bir başka anlamı varken, bizim için daha farklı bir anlam taşımıştır. Aynı konu ve değerleri paylaşsak bile Batı bundan kendi açısından faydalanırken, bizim için bu bir bağlanma ve açmaz anlamına gelmiştir. Kemal Tahir Batılılaşmayı Türk toplum tarihine ve gerçeğine yönelerek aşmıştır. Bu nedenle Batılılaşma dönemi Türk edebiyatı içinde kendisine bağlı ayrı bir yeri ve rolü vardır.

Türk romanı başlangıçtan bu yana Batı uygarlığı ile kurduğumuz ilişkilere göre biçimlenmiştir. Ancak Türkiye'de Batılılaşmanın belli özellikleri vardır. Türkiye diğer Doğu toplumlarından farklı olarak Batılılaşmayı kendi iradesiyle seçmiştir. Başlangıçta Batı dünya görüşünün kabul edilmesi söz konusu değildir, giderek Batı dünya görüşünün alınması söz konusu olmuştur. Bu ele alış kökten bir çözüm ve Batı kimliğini almamız sonucu ortaya çıkmış değildir. Batı kimliğini almadan Batı bakış açısını almamız toplum ile aydınlar arasında bir kopukluk ve tersliğin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Aydınlarımızın sorunlara bakışı toplum tarihimize uzak ve yabancıdır. Batı'nın Doğu toplumlarına bakışı (oryantalizm) romancılarımızda ve toplum düşüncesinde içselleşmiştir. Türk romanında Doğu ile Batı uygarlıklarının farklılığı görüşü Batılılaşma çabası nedeniyle Batı üstünlüğü temelindedir. Batı toplum ve uygarlığının üstünlüğü/ evrenselliği daha başlangıçta kabul edilen bir veri olmuştur. Ancak Batı uygarlığı ile ilişkilerimizde Doğu ile ilişkilerimizdeki yerimizden ve rolümüzden yararlanma çabası nedeniyle geleneksel dünya görüşü de bütünüyle ortadan kalkmış değildir. En azından toplum düzeyinde Batı dünya görüşünün kabul edilmesi söz konusu olmamıştır. Bu ikili tavır nedeniyle Türk romanı kendine özgü bir gelişme göstermiştir. Romancılarımız bir yandan Batı üstünlüğünü tanıtırken diğer yandan Batı üstünlüğüne karşı toplum olarak farklılığımızın sözcüsü gibi görünmüşlerdir. Türk romanında bu ikili tavrı ve çelişkiyi aşan tavır Kemal Tahir ile gündeme gelmiştir.

Kemal Tahir Batı çözüm önerilerine, Batı toplum ve değer yargılarının üstünlüğü görüşüne karşı çıkarak toplum tarihimizin özelliklerini Doğu-Batı çatışması içindeki yerimiz ve rolümüz çerçevesinde gündeme getirmiştir. Bu geçmişe takılıp kalmak veya geçmişe yönelik bir övgü değildir. Geçmiş kapsayacak biçimde günümüzü ve geleceği biçimlendirmede dayanacağımız güç ve imkanları belirtmeyi amaçlamaktadır. Batı dünya egemenliğinin tarihi temelde, Doğu-Batı çatışması çerçevesinde tartışılması günümüz Batı üstünlüğünün geçici olduğunu göstermektedir. Kemal Tahir Batı'nın üstünlüğü ve Doğu toplumlarının durgunluğu görüşüne (oryantalizme) karşı çıkarken, Doğu ve Batı toplumlarının farklılığını da mutlaklaştırmayarak yeni bir dünya düzeninin (sosyalizmin) savunucusu olmuştur. Kemal Tahir Batı çözüm önerilerini, Batı sosyalizmini de kapsayacak biçimde sorgularken Doğu toplumlarının ve Türkiye'nin dünya tarihine yapacağı katkıyı ele almaktadır. Batı'nın sömürüden vazgeçerek Doğu toplumlarını kapsayacak bir çözüm getirmesi mümkün değildir. Bu nedenle Kemal Tahir Batı üstünlüğünü ve Doğu'nun farklılığını mutlaklaştıran oryantalizmin ve garbiyatçılığın tek yönlü savunuculuğuna koşulmamıştır. Kemal Tahir'in hem Osmanlıcı olarak tanımlanması hem de sosyalizme olan ilgisi bu nedendir. Batılılaşma dönemi Türk edebiyatı içinde Kemal Tahir'in yeri ve önemi Batılılaşmayı Türk toplum gerçeği ve tarihine dayalı olarak aşma yönündedir. Bunun üzerinde durmak gerekir.

Batılılaşma Dönemi Türk Romanının Biçimlenme ve Etkilenme Yönü

Türkiye'de Batılılaşma Türk toplumunun ve tarihinin doğal gelişmesi dışında ortaya çıkarak günümüz sorunlarımızın değerlendirilmesini ve çözümünü kayıtlamıştır. Batılılaşma dönemi Türk toplum düşüncesinin edebiyatla yakın ilişkisi bunun en önemli görüntülerinden biridir. Türk siyasetinin ve düşüncesinin seçkin kişileri aynı zamanda edebiyatımızın da öncüleridir. Batılılaşma dönemi Türk edebiyatı Türk toplum tarihi ve düşüncesinde yeni bir dönemin başlangıcı olması yanında siyasi açıdan da yeni bir seçimi belirtmektedir. Batı ile kurduğumuz yeni ilişkilere bağlı olarak Türk edebiyatı yeni dünya görüşünün oluşturulması ve aktarılmasında

önemli bir rol üstlenmiştir. Bu oluşturma ve aktarma çabası içinde geleneksel dünya görüşünden uzaklaşırken oryantalist Batı bakış açısı içinde toplumumuza yaklaşmıştır. Batı'yla ilişkimiz Batı dünya görüşünün tek yönlü olarak benimsenmesi ve topluma empozisi biçiminde değildir. Aydınlarımızın topluma bakışında Batı üstünlüğüne dayalı oryantalist bakış açısı egemen olsa da aydınlarımız kendilerini sadece bu rolle sınırlamışlardır. Batı ile ilişkilerimizde Batı'nın belli kurum ve değerlerinin tanınması ve aktarılması da önemli olmuştur. Bunun yanında Batı üstünlüğünün bir diğer boyutunun devletin ve toplumun varlığına yönelik bir tehdit olarak ortaya çıkması nedeniyle oryantalizm anlayışı ile garbiyatçılık birlikte görülmüştür. Başlangıçta bu ikili eğilimin ilk görüntüsü "tercüme kültür"ün ortaya çıkması ve yönetenler ile toplum ikiliğinin uyumsuz bir biçimde yaygınlaşması biçimindedir. Buna "bilinçparçalanması" veya "şizofrenik bilinç" denilebilir.

Batılaşma dönemi Türk edebiyatındaki değişiklikler tercüme kültürün bir uzantısı olmuştur. Bu yönle birlikte Türk edebiyatı geleneksel yapısından kopararak tarihsiz, köksüz tercüme bir temele oturtulmuştur. Tanzimat sonrası ortaya çıkan tercüme kültürün ikili yönü ilk romanlarımızda açık bir biçimde görülür, sonrasında da çok değişmiş değildir. Bir yandan Batı roman örnekleri garbiyatçılık anlayışının bir uzantısı olarak Türkçeye belli bir adaptasyon ile çevrilirken (Yusuf Kamil Paşa'nın 1859'da yayınlanan Tercüme-i Telemak eserinden başlayarak), diğer yandan Batı duyarlığıyla ve bakış açısıyla Batı'ya yönelik, Batı'ya bizi tanıtan "tercüme kültür"ün uzantısı olan telif eserler yazmışlardır. Tercüme kültürün ilk özelliği Batı'yı bize tanıtırken garbiyatçı, bizi Batı'ya tanıtırken veya toplumumuza yaklaşırken oryantalist olmasıdır. Batı uygarlığının kaynağı Yunan'dan günümüze evrensel bir gelişme şeması içinde tanıtılırken, buna karşılık Batı üstünlüğü ve Doğu ile Batı arasındaki farklılık toplumlar arası ilişkiler dışında din/İslamiyet kaynaklı olarak tanıtılmıştır. Modern geleneksel, ilerigeri, bireytoplum gibi çatışmalar bu ayırım temelinde ortaya çıkmıştır. Buradan Türk edebiyatı ve romanının diğer bir özelliği ortaya çıkacaktır. "M kültür" savunuculuğu. Batı ile ilişkiye girildiğinde ikili kültür birbirinden farklı, iletişime kapalı ama biri üstün olan "iki uygarlık" veya birbirinden bağımsız "iki ayrı dünya" savunuculuğu biçimini alacaktır.

Türkiye'de Batılaşma, başlangıçta siyaset düzeyinde Batı kurumlarının) tanımak, bu kurumların işleyişini açıklamak ve aktarmakla (garbiyatçılık) sınırlıdır. Giderek Batı bakış açısının üstünlüğü görüşü ve aktarılması çabası gündeme gelmiştir. Batı bakış açısını oluşturma ve aktarma çabasının tercüme kültürün bir biçimi olan oryantalizme dönüşmesinde Osmanlı Batılaşmasının özellikleri önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı'dan bu yana Batı ile ilişkilerimiz dünyadaki yeni gelişmelere bağlanma kaygısı taşıırken bu gelişme içinde kendi yerimizi ve kimliğimizi vurgulamak önemli olmuştur. Batı hem bir tehdit olarak görülmüş, hem de dini ve ahlaki nedenlerle küçümsenmiştir. Batı'nın tanınması ve gelişmelere bağlanma çabası Batı bakış açısıyla bağlantılı ancak kendi modernleşmemizi oluşturma çabasına dönüşmüştür. Türkiye'de Batılaşma/modernleşme çabasının garbiyatçılık biçimine dönüşmesinin bir nedeni budur. Bu durum Batı ile ilişkilerimiz yanında toplumla ilişkilerimizde de belli çelişkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Oryantalizm "Batı uygarlığının üstün ve efsanevi/siz/iği"ni vurgularken Doğu'nun farklılığını ve değişmezliğini baştan veri olarak kabul etmektedir. Oryantalist bakış açısının en önemli özelliği Batı dışındaki uygarlıkları, toplumları dışlamaktır. Türkiye'de Batı kimliğinden farklılığımız İslam kimliği ile açıklanırken oryantalizm de Doğu'nun değişmezliğini

temellendirirken İslamiyet'i neden olarak görmektedir. Diğer deyişle bizim Batı'dan farklılığımız görüşü oryantalist bakış açısını paylaşmaktan öteye gitmemektedir. İslamiyet değişmeyen din/dogma (ilahiyat) tarafıyla tanımlandığında Batı kimliğine ortak olmak da mümkün olmayacaktır. Bu hem eleştiri nedenidir, hem de Batı üstünlüğünü paylaşamamanın gerekçesidir. Bu durumda Batılılaşma/yenileşme yeni uygarlık getirme projesi olmaktan çıkıp Batı egemenliğindeki ilişkilere katılmaktan başka bir anlam taşımamaktadır. Bu durumda oryantalizm ile garbiyatçılığın birlikte savunulmasında da bir sorun olmamıştır. Batı ile Batı dışı toplumlar arasında getirilen ayırım Batı'ya yönelişimizle birlikte toplum içinde de bir ayırma neden olmuştur. Bu, Batıcılışma öncesinde de olan yönetilene toplum ile yöneticiden ayırma da uygundur. Ancak Batıcılışma ile birlikte yönetilen-yönetilen ayırımı birbiriyle uyumsuz ve karşıttır. Sonuçta sadece Doğu- Batı farklılığından söz edilmekle kalınmamış, toplum Batı'ya direnç gösteren geleneksel ilişkilere bağlı kesimler ile Batı egemen ilişkilerine katılmak isteyen kesimler arasında bölünmüştür. Bu bölünme yanında Batıcı kadrolar arasında ayrımlar da bölünmeler de vardır.

Türk romanında başlangıçta çelişki ve çatışma "aşırı Batıcılışma" yanlıları ile diğer Batıcı kadrolar ve toplum arasındadır. Batı ile askerisiyasi düzeyde ortaya çıkan ilişkiler belli bir süreklilik göstermiştir. Türk edebiyatının çeşitli türlerinin Batı edebiyatı ile ilişkisi Batıcılışma hareketinin başlamasından bu yana düşün hayatımızın özelliğini taşımıştır. "Bu özellik, Batı eserlerini yerli meselelerimizi çözmek için aşmayı düşünmeden oldukları gibi kullanabiliriz, yanılığsı ya da kaytarmacılığdır... Düşünce ve edebiyatta, birer gönüllü sömürge kölesi olmayı peşin kabul edenlerdense, ne yerli, ne de evrensel eser çıkamaz. Olsa olsa, sömürücülerin egzotik eğlencesi gayet uslu kozmopolit maskaralıklar çıkar." XIX. yüzyılda Batı'da yaşanan büyük dönüşüm çerçevesinde Doğu bir yandan Batı yayılmacılığının önünde bir engel olarak görülürken diğer yandan saf, eldeğmemiş, değişmemesi gereken bir gerçeklik olarak da tanıtılmıştır. Doğu, Batı insanı için marjinal bir gerçeklik alanı, ruhun arındırılması için birkaç yeridir. Bir çok oryantalist Doğu'nun Batılılaşmasına olumsuz bakmış, bu değişikliklere Doğu'nun saflık ve temizliğini bozacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Doğu'yu Batı'nın gelişmemiş bir biçimi olmanın ötesinde gerçek üstü naif, tarih dışı bir çerçeveye koyan bu anlayış, toplumlar arası ilişkilerde ağırlık taşımayan bir Doğu anlayışını Doğu'nun Batıya göre üstünlüğü, ayrıcalığı gibi tanıtmış, bize nasıl Doğulu olmamız gerektiğini de öğretmiştir. Tarih dışında değişmez, saf, belli özelliklerle ifade edilen bu Doğu bir yerde Batı'nın yayılmacılığı sırasında karşılaştığı, tarihsiz, saf, dokunulmamış ilkel toplumlar gibi özelliklerle tanıtılmıştır. Bu, Doğu hayranı görünen oryantalistlerin Doğululuğu gerçekte ilkel toplumlar üzerinde çalışan antropogların tavrından farklı değildir.

Türkiye'nin Batı'ya yönelişi Batı kimliğinin alınması veya geleneksel kimliğimizin değişmesi biçiminde olmamıştır. Ne Batılı, ne Doğulu olarak kendimizi tanımlamak mümkün olmayınca bu yeni yöneliş ("bilinç parçalanması") topluma yabancı, toplumdaki kopuk "ikili kültür", "eskiyeni" ve "ilericigerid" veya "çağdaş/moderngeleneksel" olarak tanımlanan ayırım ve çatışmaların ortaya çıkmasına yol açacaktır. İlgi çekici olan Türk romanında bu çatışma ve çekişme gündelik yaşam tarzı veya ahlak/din temelindedir. Batıcılışma serüvenimiz sırasında ortaya çıkan askerisiyasi olaylar Türk romanının konusu olmamıştır. Uyumsuzluk ve çatışma gündelik yaşam tarzı temelinde ortaya çıkmıştır. Bunun simgeleri özellikle konak yaşamında, müzikte, tasavvuf/

tekke yaşamında, mahalleler arasında, İstanbul ve Ankara ile Anadolu karşıtlığında gösterilmiştir. Türk romanında askerisiasitoplumsal olaylar, bu olaylara dayalı bir roman anlayışının öne çıkması "milli edebiyat" dönemindedir. Tanzimat Edebiyatı olarak adlandırılan ve XX. yüzyılın başlarına kadar süren dönemde romanda siyasi olaylar daha çok İstanbul mekânında ve Sultan Abdülhamit'e bir muhalefet biçiminde esas konunun çevresinde ortam özelliği olarak yer almıştır. Tanzimat edebiyatı içinde esas konu ve tartışma gündelik yaşam tarzı düzeyinde ortaya çıkan çelişkilerle ilgilidir. Bu romanlarda "tercüme kültürün veya "bilinç parçalanmasının belli özellikleri görülür. Batılılaşmayla birlikte, Batı kimliği almadan Batı yaşam tarzının alınması, bu yaşam tarzı ve bakış açısının yüzeysel ve biçimsel kalmasına neden olmuştur. Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere'den yaptığı adaptasyon çeviriler de bunun için sevilmiştir. Giyimden eşya seçimine, eğlenceden gündelik hayat ilişkilerine, konuşmada özellikle Batıcı kadroların veya yönetime aday kesimlerin yönelişleriyle geleneksel yaşam biçimi arasındaki uyumsuzluk vardır. İlk Türkçe romanların Fransız örneklerinden yola çıkmalarına benzer biçimde örnek alınan yaşam tarzı ve bakış açısı Fransız kaynaklıdır. Batı'da oryantlizmin bilimsel bir disiplin olarak öne çık-

1. Kemal Tahir, ABC Soruşturmasına Yanıt.

masında ve Batı'nın Doğu'ya geleneksel bakış açısının yeni özellikler kazanmasında Fransa'nın Batı içinde ayrı bir yeri vardır. Avrupa hayranlığı Fransız kökenli yeniliklere bağlılık biçimindedir. Özellikle bu etki Avrupa/Fransız etkisinde kurulmuş devlet okulları çevresindedir. Türk romanının ana eğilimi "din/İslam kökenli" bir toplumda siyasi yönetimin seçimiyle başlayan Batılılaş- manın yüzeysel etkileri kahramanlarını karikatüre dönüştüren biçimsel bir anlatımla ele alınacaktır. Alafranga ile alaturka yaşam tarzı ahlak düzeyinde ele alınarak, ortaklıkları ve farklılıkları belirtmeye izin verecektir.

Türk romanının ilk örneklerinde oryantlizt bakış açısının özelliklerini, tercüme kültür uygulamalarının belli kalıplarını verebiliriz. Batı akla, doğaya, insana, özgürleşmeye, gelişmeye dayalı evrensel bir uygarlık olarak görülürken, Doğu, tarihten bağımsız, kapalı bir zihniyete veya dine (vahye) dayalı, dogmatik, ilerleme ve özgürlük düşüncesinden uzak, belli bir coğrafya ile sınırlı mutlak bir inanç ve ahlak sistemine indirgenmiştir. Bu durumda kendini Doğulu/İslamcı görenler bile kendileriyle çelişmeler bile Batı değerlerini savunmak durumunda kalacaklar veya Doğulu özelliklerinden/İslamiyet'ten vazgeçerek ilerleme ve özgürlük yanlısı olabileceklerdir. Batı seçimini yapmış olmak veya üstünlüğünü kabul etmekle Doğu insanı daha baştan kendi içinde bölünmüş ve birbiriyle çatışma içine düşmüş olunacaktır. Batı oryantlizt bakış açısına göre Doğu dışı kapalı, tarihi gelişmeye ilgisiz, durumunu değiştirmek için çabalamayan, kendi statik düzeyini korumaya çalışan bir toplum yapısını belirtmektedir. Doğu toplumlarının durgunluğu, genel kölelik ve despotluk savunularıyla birliktedir. Böylece kendi düzenine yabancılaşmış Doğu için Batı'nın gönüllü egemenliğine girmek doğal bir yol olmaktadır. Batı toplumsal değerlerinin üstünlüğünü verecek biçimde Doğu-Batı, modern geleneksel, eskiyen ayrımı ve farklılığı üzerinden yürütülen bu bakış açısının en yaygın, çarpıcı ve katılması kolay olanı kadın üzerinden yapılanlardır. Batı'nın Doğu'ya oryantlizt bakış açısı kadına/hareme aktarılmıştır. Doğu içe/gelişmeye kapalı, edilgen, entrikacı, büyüleyici haremdir. Bir sözü söyle çevirebiliriz, "BatıBatı'dır, Doğu Kadındır." Türk romanında kadın, oryantlizmin Doğulu kalıplarına uygun bir biçimde, içe dönük, sessiz, eğitimsiz, eğitilmiş olsa da edilgen, kararsız,

kaderine boyun eğmiş, evine kapalı, alınıp satılan, çaresiz bir toplumsal durumu belirtmektedir.² Bu özellikleri daha belirgin olarak ortaya çıkarmak için kadının "köle" olarak (edilgenliği gizli ve tam teslimiyetçi bir cinsel bir iştah/egemenlik taşıyacak biçimde) sahip çıkılmasına gidilecektir. Kendine yabancılaşmış, sahipsiz kadın bedeni/Doğu gönüllü olarak her türlü talana açıktır. Büyüleyici Doğu romantizminin temeli budur. Bu kendi içine kapalı mutsuz kadın dünyası ile gündelik yaşam tarzı içinde (piyano!) ilişki kurulacak veya en iyisi evlilik yoluyla tam teslimiyet gerçekleşecektir. Kadının dışı kapalı, edilgen durumdan çıkma çabası tehlikeler, tuzaklar ve entrika ile doludur ve kendi yapısı dışına çıktığında ya hüsrana uğrayacak, ya da dışlanacaktır.

Şemsettin Sami'nin Batılı türde ilk roman örneği sayılan Taaşuki Talat ve Fitnat (1872) romanında kafes arkası, görücü evlenmeler, gizli buluşmalar konu edinirken aslında bir eleştiri söz konusu olmadan oryantalist resmin en önemli konularından birini edebi bir dille yenilemiştir. Sami Paşazade Sezai'nin Sergüzeşt romanında da özel kadın köleliği, Osmanlı'nın sözde kurumlarından biri olarak tanıtılarak evin beyiyle ilişkili bir aşk hikâyesi biçiminde oryantalist bir yaklaşımın (gönüllü olarak Batı aracılığıyla kurtarılmayı bekleyen kadın) edebiyata uygulanmasını gerçekleştirir. Doğu'ya gelen, Doğulu bir kıza gönlünü kapıran. Doğu gelenekleriyle karşılaşan Batılının yerini alan yerliroman kahramanı (varlıklı ama müsrif olacak) kızı daha mutsuz ettiği gibi kendisi de harap olur. Namık Kemal'in İntibah romanında da Avrupa göreneklerini

2. Kadın (Doğu) eğer silik, edilgen ve mahkum değilse toplumdışı, ihtiraslı, maceracı ve avcıdır.

öğrenmiş köle kahraman evlendiği çapkın eşinin ahlak zayıflıklarıyla kurban olur. Sahte duygusallıkla veya duygu aşırılıklarıyla karşılık bulamayan edilgin mutsuz aşk, öç alma ve entrikalar, "hüsrana uğrayan kadın" çapkın ve kıskanç aşık teması Batı dünya görüşünün ve alafranga yaşam tarzının çelişkilerinin ifadesidir. Bu kalıplar akıldışı ve ahlakdışı bir düzeni ve toplumu, buna karşı yöneltilen suçlamaları, Batı değerlerinin üstünlüğünü belirtir. Yukarda sözü edilen romanlarda kadın kahramanlar/toplum kendi yapısı dışında yeni ilişkilere girdiğinde, kendini teslim etmesine rağmen kurtulmak yerine hüsrana uğrayarak, romanın sonunda (tarihten dışlama, yok etme, ihraç etmenin ifadesi olarak) ölmektedirler. Evlilikler yoluyla bir çıkış arama yolu da kapalıdır. Evli anne-kadın en baştaki edilgen, kendi içine kapalı duruma tekrar dönmektedir. Diğer bir deyişle yeni ilişkiler yeni bir durumu ortaya çıkarmamaktadır. Doğu, Doğu olarak kalmaktadır. Roman kahramanları oryantal (doğulu) dış baskıların ve toplumsal konumlarının getirdikleri sınırlılıkları taşımaktadır. Tanzimat'tan günümüz romancılığına ortak anlayış alafranga gündelik hayatın derinleşemeyen ilişkilerini romanımıza sokmalarıdır. Halit Ziya ve Mehmet Rauf'dan Orhan Pamuk'a bu çok değişmiş değildir. Oryantalist kadın anlayışı bu yazarların romanlarında evlense de evliliğe mahkum olmuş kadın temasına dönüşmüştür. Evlilikle köleleşmiş bu kadınlar gönüllü teslimiyetin ifadesi olan "hürriyeti" ancak bir başkasıyla olan ilişkisinde bulacaklardır. Ancak mutlu olamayacaklardır. Bu romanlarda tarihsel boyut ancak tasvir düzeyindedir, insanı kökleştirmez. Aşk Memnudan, fy/ü/e oradan Masumiyet Müzesi'ne geçerken zaman ve şartlar değişir ama ilişkiler (ince, hastalıklı çarpık aşk, edilgen, kendi içine kapalı, mutsuz kadın) çok fazla değişmeden yüzeysel biçimde tekrarlanır.³ Uygarlığın Batı yaşam tarzı çerçevesinde tanımlanması Batı egemenliğini

mutlaklaştırdığı gibi, tam teslimiyeti öngören oryantalist bakış açısının doğurduğu yüzeyselliğin doğal bir sonucudur. Uygarlığı/modernleşmeyi Batı yaşam tarzına indirgeyen bu yüzeysellik rastlantı değildir. Gündelik yaşam tarzı çerçevesinde ortaya çıkan benzerlikler ilişkilerin temeli olan Batı üstünlüğü ve egemenliği tartışma dışı bırakarak farklılıkların sürmesini sağlamaktadır.

Türk romanının karikatüre dönüşen zorlama ve yapay kadın ve erkek tipleri ancak İstanbul'un (çeşitli mekanlarının) bol çağrışımlı gerçekliği içinde yaşayan gerçek kahramanlara dönüşmüştür. Bu romanlarda konu edilen olaylar İstanbul adeta oryantalist tabloları veya kartpostal manzaraları içinde geçer ve bu nedenle yadırganmaz. Romana adapte edildiğinde oryantalist bakış açısının İstanbul'un gizlerinin, tuhafıklarının yerini yeni yaşam tarzının tuhafıkları almıştır. Sarayların, camilerin, hamamların, haremelerin, dervişlerin, göbek dansının ve hamalların İstanbul'u dışarıda kalsa bile yine her şey oryantal (Doğulu) bir tarzda kendini sürdürür. Oryantalizmin Doğu kalıpları Türkiye'ye aktarılırken İstanbul'a ayrı bir yer verilir. Entrikalar, cinsel düşkünlük, tehlikeli aşklar, ilkelik ve bunlardan çıkan Doğu romantizmi değişmemiştir. Yöntem ve teknik değişmesine rağmen bakış açısı aynıdır. Egemen tercüme kültürün zorlama ve yapay olması nedeniyle kahramanların çeşitli İstanbul mekânları içinde naif durumu gerçekliğin kendisi olarak görülmüştür. Bu durum oryantalist "akıldışı Doğu düzeni" temasının bir başka düzeyde (özellikle ahlaki düzeyde) tekrarlanmasıdır. Geleneksel düzenin bozulması ve yeni ilişkilerin çözüm olmaması bu yargıyı doğallandırmıştır. İstanbul bu anlamda romanın esas konusu ve kahramanıdır. Ahmet Mithat Efendi'de yeni ilişkilerin tercüme ve adaptasyonu iki yönlüdür. Ahmet Mithat Efendi oryantalist ve garbiyatçılığın temsilcisi olarak iki farklı rolü birlikte üstlenmiştir. Felatun Bey ve Rakım Efendi (1875) romanında alafranga yaşam ile alaturka yaşamın karşıtlıkları mekan düzeyinde de geçerlidir. Ahmet Mithat Efendi geleneksel toplumsal yaşantı

3. Türk romanının belli başlı tipleri ve konuları Türk sinemasında da tekrarlanmıştır. Bu bir başka yazının konusudur.

mızla ilgili belli bilgiler yanında Batı yaşam tarzını da ayrıntılarıyla vermiştir. Şehrin Müslüman mahalleleriyle alafranga yaşam tarzının egemen olduğu mahalleler birbirinden farklıdır. Nabizade Nâzım'ın Zehra adlı romanı kıskançlık konusu çerçevesinde yabancı oryantalist seyyahların İstanbul'un örf ve adetleri tanıtan kitaplarında olduğu gibi İstanbul tulumbacılarının yaşayışından, Boğaziçi gece eğlencelerine, Beyoğlu yaşamına kadar tasvirlerle doludur. Rezaizade Ekrem'in Araba Sevdası (1896) Tanzimat İstanbul'unun alafranga yaşamının yapaylığını, hafiflik ve sığlığını vermiştir. Roman kahramanının dünyası dardır, gerçeği kavramada kayıtsız ve yetersizdir. Bu dönem romanlarının alafranga kahramanları düzeninin bozulmasından ve yenileşmeden çıkar sağlamakta ancak yeni yaşam tarzını kalıcı hale getirememektedirler. Bu nedenle kahraman tipler hafif, uçarı, eğlenceli, gerçeklikten yoksun bir yaşam tarzının temsilcisi olmaktan ileri gitmemektedirler. Ancak bu yaşam tarzı İstanbul'un geleneksel kimliğine "moda" "yama" biçiminde bile olsa eklenmektedir. İstanbul her şeyi renkli bir karmaşaya dönüştürerek kendine mal edecektir. Yazarlar da bunun dışında kalamamıştır. Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un romanlarında tasvir ettiği İstanbul yaşantısı, evlerin selamlık ve harem bölümleri, yaşam tarzı ve düşünce tarzının değişmesi, Ahmet Rasim'in çeşitli eserlerinde İstanbul'un alaturka ve alafranga alemlerini tanıtmaya çabasına dönüşmüştür. Batılaştırma ile siyasi düzeyde bir özgürleşme, bireyselleşmeden değil ama gündelik yaşam

düzeyinde özellikle İstanbul'un belli semtlerinde özenti de olsa çarpık bir eğlence hayatının genişlemesi çeşitli yazarlarca konu edilmiştir. Selim İleri'nin romanlarında bu mekân Her Gece Bodrum (1976) haline geldiğinde de aslında çok değişen bir şey yoktur. Tanzimat romanında ortaya çıkan bu eğilim geleneksel anlatım biçimlerinden kopma ve yeni konuların gündeme gelmesine veya karşılaştırmalar yapmaya da izin verecektir. Esas önemli olan yönü budur. İstanbul toplum yaşamını oryantalist Batılı yazarlar gibi gariplikler içinde tanıtmak, tarihsel ve toplumsal bağlamdan kopuk folklor basitliğine indirgemek pek çok yazar tarafından tutulan bir yoldur. Hüseyin Rahmi'de yüzeysel, yerel, folklorik özellikler giderek halkın gündelik yaşamının karikatürüne dönüşür.

Türk romanının temel konularından biri olan aydın ve toplum arasındaki ortaya çıkan ikilik ve yabancılaşma üzerinde dikkatle durulması gerekir. Toplum ile Batıcı kadrolar arasındaki ikilik ve yabancılaşma saptamasından yola çıkılarak yanlış değerlendirmeler yapmakta mümkün olmaktadır. Devlettoplum ikiliği toplumun kendisine yabancı bir gücün gönüllü egemenliğini kabul edebileceği görüşünü de savunmaya izin verecektir. Toplumun kendine yabancı bir düzeni bir kader gibi kabul edeceği anlayışı sonuçta geleneği de Batı egemenliğinin bir uzantısı haline getirmekte, gelenek Batı'ya tam teslimiyet ve kader gibi tanıtılmaktadır. Bu anlamda teslimiyetçiliğe, kaderciliğe mistik bir anlam verip savunanlar da vardır. Ancak Batı düzenine verilen üstünlük daha adil, daha zengin ve daha barışçı ilişkiler ortaya çıkarmadığı gibi devlet ile toplum arasındaki, çelişki ve çatışmayı daha çok keskinleştirmiştir. Bu nedenle bu tür mistik bir teslimiyet anlayışı ancak Batı ile ilişki kuran ve bireysel düzeyde çıkar sağlayan kesimlerle sınırlıdır. Bu anlayışı topluma mal etmek mümkün değildir. Bireysel düzeyde Batı ile ilişki kuran ve kurtuluşu arayan kesimlerde ortaya çıkan mistik kabullenme anlayışı sonuçta her türlü ayrımı dışlar gibi görünmesine ve birlik aramasına karşın böyle bir birlikten söz etmek mümkün olmadığı gibi kimlik belirtmekten de uzaktır. Bu anlayışın ahlakçı ve tutucu yapısı ancak cinsellik konusundadır. Doğu ve Batı'nın temsil edilmesini kültürel olarak cinselliğe, fantezilere ve arzulara sıkıştıran bu anlayış gerçekte oryantalist bakış açısını (Batı egemenliği ve üstünlüğü anlayışını) yeniden üretmektedir. Sonuçta iktidar/egemenlik Batı'da olduğu için Doğu fethedilen, boyun eğen kadındır. Bu anlayış sonuçta Doğu ile Batı arasındaki farklılık yanında bireyleri de farklılaştırmakta ve iktidarı Batı insanına vererek kadını/Doğu'yu pasif izleyen/izlenen bir nesne haline getirmektedir.

Türk romanında Batı üstünlüğü ve Doğu'nun farklılığı görüşü üzerinden oryantalist bakış açısı çok zengin bir öyküleme ve kurgu sunmamıştır. Tanzimat romanının bütünlüğünü ikili kültür ve parçalanmış bilinç özelliği sağlamıştır. Bu kurgu içinde ortaya çıkan sorunlar Batı'ya yönelişimizi tartışmaz ama bu yönelişin ortaya çıkardığı sorunlar üzerinden kendisini yeniden üretmiştir. Ortaya çıkan konu ve sorunlar genellikle 3-5 başlık çerçevesinde özetlenebilir. Batı yaşam tarzı ile geleneksel yaşam tarzı arasında çekişme, aydınların yabancılaşması ve yüzeyselliği, Batılaştırmanın yozlaşması, toplumun açmaz ve geriliği, kadınların edilgen mahkûm yaşamı tekrarlanan konulardır. Ama bu sorunların aşılması yönünde bir çaba ve arayış söz konusu değildir. Burada oryantalizmin temel kalıpları devreye girecektir. Batılaştırmanın çarpıklığı, İslamiyet kaynaklı değişime direnç, pitoresk bir İstanbul çerçevesinde, turistik bir kapalı çarşı mantığında geleneğin canlılığını yitirmiş bir müze malzemesi olarak Batı üstünlüğü ve emsalsizliği görüşünü pekiştirmektedir. Batılaştırmanın çözüm olmaması fakat toplumun yeni alternatif bir çözüm

getirememesi her iki taraf içinde geçerli olan karşılıklı olarak bir açmaz ve yozlaşma, bozulma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Doğu ve Batı farklılığından söz edilmesine karşılık bu yeni bir gelişmeye ve karşılıklı eşit bir diyalog kurmaya yol açmayacaktır. Sonuçta birbirine benzemeyen ve benzemesi mümkün olmayan, iletişimden yoksun "iki dünya", "iki uygarlık" ortaya çıkacaktır. Bu iki dünya arasındaki ilişki ve değişim yozlaşmadan ve bilinç parçalanmasından başka bir sonuca yol açmamaktadır. Bu duruma karşı çıkış, farklılıkların savunusu da sonuçta dini bir tevekkülle boyun eğmeye dönüşerek, yoksulluk ve sömürü, Batı üstünlüğü kader olmaktadır. Oryantalistlerin gizemli, dokunulmamış, saf Doğu anlayışı da bize bunu öğretmektedir. Ömer Seyfettin'in Gizli Mabet hikayesinde bu oryantalist anlayışın tipik bir örneğini alaycı bir dille anlatmıştır. Hikâyede "azgın bir şark meftunu", "siz kendinizi bilmiyorsunuz diye şikayet eden Sorbonlu oryantalist bir gencin "Avrupalaşmamış" bir Türk evinde geçirdiği bir gecenin sonunda sabahın erken saatlerinde izin almadan, gizlice girdiği bir odada süt annenin çamaşır odasını "gizli mabet" sanması hikâyeye edilmiştir. Çokbilmiş oryantalist gencin yalın gerçek yerine geçirdiği boş hayalleri ve yanılgıları komik olması yanında toplumu değerlendirmede ne kadar yüzeyde kaldığını belirtmektedir. Doğu'yu bize öğretmeye çalışan genç oryantalist odanın içindeki demir çemberli çamaşır sandığı mukaddes bir mezar/tabut, yağmurlu havalarda çamaşır asmaya yarayan ip ve giysileri kutsal relik parçaları, gece yağın yağmurdan akan tavanın altına konan irili ufaklı porselen ve bakır kaplardaki yağmur sularını kutsal su olarak değerlendirerek, Batılılaşmamış eski Türk evlerinde bulunan büyü, esrarlı, kutsal bir gerçeğin keşfi olarak hatıra defterine ciddiyetle kaydetmiştir. Gizli Mabet'deki oryantalist gencin değerlendirmelerindeki sığlık ve yanılgılarıyla Recaizade'nin "Araba Sewto/"ndaki gencin Batılılaşma anlayışı arasında gerçeklik uzaklığı açısından hiçbir fark yoktur. Bu nedenle bu iki kitap hem gülmece edebiyatımızın hem de Doğu ile Batı arasındaki karşılıklı diyalogsuzluğun bir zirvesidir.

Tanzimat romanında ortaya çıkan ve sonrasında Cumhuriyet dönemi romanına da yansıyan tercüme kültür ve bilinç parçalanmasına bağlı olarak ortaya çıkan uyumsuzluk, yozlaşma, yüzeysellik, taklit, bunlarla çelişen şiddet, tevekkül, din, kendine kapalı yaşam tarzı gibi Batı modernizminin dışına çıkan kalıp özellikler zengin bir içeriğe sahip değildir. Din ve ahlaki düzeyle sınırlıdır ve dönemin romanları bu nedenle toplumsal gerçekçiliğin bir ifadesi olarak tanımlanmıştır. Tanzimat romanında yozlaşma, Osmanlı konak yaşamının yıkılışı, mesire yerleri, Beyoğlu'nda gündelik yaşam çevresi, alafanga ve alaturka karşıtlıklar yeni bir kimliği paylaşmamızla sonuçlanmış değildir. Birbirlerin karşılığı ve karşıtı olarak bu özelliklerle Batılı olmak mümkün olmadığı gibi geleneksel ilişkiler canlılığını yitirmiş bir müze malzemesi olarak görülecektir. Oryantalizm Doğu'nun ortadan kalkmasını değil kendi üstünlüğü çerçevesinde özünden kopuk bir biçimde yaşatılmasını kendi bakış açısının yeniden üretilmesi için istemiştir. Yahya Kemal'in Avrupa'ya "Batılı" olarak gidip Türkiye'ye "Doğulu" olarak dönmesi bu nedendir. Oryantalist bakış açısının kalıp özellikleri sonuçta kendi kendisini yeniden üretmekte ve desteklemektedir. Batı üstünlüğünü, emsalsizliğini ve farklılığını yaşatan, Doğu'nun akıl dışılığı yeniden üreten romanlara Batı'nın ilgisi ve talebi bu nedendir. Sonuçta oryantalizme göre tarihi deneyimlerini de kapsayacak biçimde Doğu'dan öğrenilecek hiçbir şey yoktur. Batı evrenselliğin temsilcisidir, Doğu'nun kendi dinamizmi ve gücü yoktur. Oryantalizm ile Doğu aydınlarına kendi farklılıklarını bilmeleri öğretilmektedir!

Gündelik yaşam tarzı temelinde Batı üstünlüğü ve Batı'ya yönelişimiz çağdaş, evrensel ilişkilere ayak uydurmamız olarak tanıtılması oryantalist bakış açısının sürekliliğini ve denetimini sağlamıştır. Cumhuriyet sonrası romanında da sorunlar biçim değiştirse de bu temel anlayış kendisini sürekli kılabilmiştir. Ancak yeni dönemde oryantalizmin bağlandığı bazı kalıpların önceliği değişirken yeni kalıplar ortaya çıkmıştır. Oryantalist dünya görüşünden kaynaklanan ve besleyen toplumsal karşıtlıklar, yozlaşma yeni dönemde Ankara-Anadolu karşıtlığı ve çelişkisi temelinde ortaya çıkmıştır. Kemal Tahir Türk romanında tercüme kültür, kültür ikiliği, bilinç parçalanmasına karşı çıkarakTürk toplum ve tarihine dayalı yeni bir roman anlayışı ortaya koymuştur. Köy romanı ve şehir roman bölünmesi biçiminde ortaya çıkan eğilimin de dışına çıkarak tarihi temelde bir bütünlük sağlamıştır. Bu roman anlayışı doğrudan toplum olaylarına dayalıdır. Bu nedenle kişilerin dramı toplumun dramı içinde ortaya çıkmaktadır. Geçmişte de toplumsal ve tarihsel olaylara dayalı romanlar yazılmıştır ancak tasvir düzeyini aşamamıştır, Batı bakış açısının getirdiği belli bir sınırlılık vardır.

Başlangıçta Türk romanında gündelik yaşam tarzı çerçevesinde aşırı Batıcılışmanın çelişki ve açmazları, tutarsızlık ve çatışmaları ahlaki düzeyde ifade edilmiştir. Doğu-Batı uygarlıkları arasındaki ahlaki düzeyde kurulan bu ilişki Batı değerlerinin övgüsü, Doğu'nun akıldışılığı, başarısızlığı ve karmaşasıyla sonuçlanır. Toplum ilişkilerinde bir sıçrama, aşama söz konusu değildir. Yetersizlikler sonuçta Doğu-Batı farklılığını mutlaklaştırır. Bunca çelişki ve çatışmadan sonra toplumun "temiz" kalması "ruhsal düzeyde" kendi içine kapanması biçimindedir. Bu romanlarda olayların gündelik yaşam tarzı çerçevesinde verilmesi belli bir gerçeklik duygusu yaratmıştır. Ancak Batıcılışma serüvenimiz sırasında ortaya çıkan askerisiyasitarihi olaylar yeni Türk romanının konusu olmamıştır. (Roman dışında tiyatro türünde Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre (1873) oyunu bir istisnadır. Ayrı bir çalışmanın konusu olarak ele alınmalıdır.) Türk romanında Batı ile ilişkilerimiz askerisiyasitarihi boyutu ve olaylar ancak M illi Edebiyat döneminde ama daha çok da Osmanlı'nın tasfiyesi ve yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşuna destek biçiminde ortaya çıkmıştır.

Tanzimat Edebiyatında siyasi olaylar Sultan Abdülhamit'e bir muhalefet biçiminde esas konunun çevresinde ortam özelliği olarak yer almıştır. Esas konu ve tartışma "tercüme kültür" \eya" bilinç parçalanması" çerçevesindedir. Giyimden, eşya seçimine, eğlenceden gündelik hayat ilişkilerine, konuşmada özellikle Batıcı kadroların veya yönetime aday kesimlerin yönelişleriyle geleneksel yaşam biçimi arasındaki uyumsuzluk ve yozlaşma öne çıkarılmıştır. Osmanlı'nın son döneminde ise bu uyumsuzluk mevcut siyasete uyumsuzluk veya Batı saldırganlığına karşı çıkış biçimindedir. Batı üstünlüğüne ve saldırganlığına karşı çıkış başlangıçta din düzeyindedir.. Bir anlamda "Batı bizi bilmiyor"1, "yanlış tanıyor" tavrı içinde kendimizi din ile tanıtmaya çabası söz konusudur. Batı'da İslamiyet ve Türkiye aleyhindeki değerlendirmelere karşı Namık Kemal'in yazdığı Avrupa Şarki Bilmez (1872) makalesi, yine Fransız düşünür Ernest Renan'ın "İslam ve Bitim" başlıklı konferans metninde ifade edilen "İslamiyet ilerlemeye mânidir" görüşünü karşı yazdığı Renan Müdafaaamesi (1884) bu açıdan örnektir. Ahmet Mithat Efendi de aynı savunma anlayışıyla Müdafaa'larını (1883,1885) yazmıştır. Batı'da bilim düzeyinde oryantalizme toplumca da sahip çıkılması suçlamalara cevap verme çabasına dönüşmüştür. Oryantalizm Batı uygarlığının üstünlüğü ve farklılığı temelinde savunulurken garbiyatçılık bu üstünlüğü ve yönelişi temelde reddetmeden tartışma konusu haline getirerek

Doğu-Batı farklılığını pekiştirmiştir. Garbiyat- cılık Doğu'yu olumsuz tanımlan niteliklerinden arındırmak ve Batı'ya bir cevap verme amacı taşımaktadır. Eleştirilere cevap verme çabası her iki anlayışın karşılıklı olarak birbiri beslemesine ve farklılaşmasına yol açmıştır. Kurtuluş Savaşı sonrası bu karşı duruş İslamiyet ve ahlak savunuculuğu biçiminde değil ulusal kimlik ve devlet savunuculuğu üzerindedir. Millî Edebiyat Dönemi yazarları toplum tarihimize ilgili olayları ele almış olmalarına rağmen sorunların çözümünü Batı ile ilişkiler çerçevesinde ele almaya devam etmişlerdir, işlevini yitirmiş, yozlaşmış kurumlar, dünya görüşü Türkçülük/milliyetçilik ile değiştirilirken örnek alınan toplum modeli Batı olmaya devam etmiştir.4 Yeni Türkiye'nin "şarkiyatı" artık Anadolu'dur, yıkılan imparatorluğun merkezi İstanbul ise bozulmuş elit Batıcılışmayı temsil etmektedir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Toplum Düşüncesi ve Romanında Batı Etkisi ve Kemal Tahir

Türkiye'de Batıcılışma devlet öncülüğünde gerçekleşmiştir. Batı ile ilişkilerin kurulduğu ve denetlendiği siyaset merkezleri bu nedenle önemlidir. Türk edebiyatı oluşturan ana eğilimler, konu ve sorunlar bu merkez çerçevesinde ele alınmıştır. Türk romanı başlangıçta Batı ile ilişkili İstanbul merkezli bir romandır. Daha sonra Ankara merkezli bir bakış açısı ve değerleri gündeme gelmiştir.5 Bu değişiklik bir anlamda romanda geçerli konu ve bakış açısını da belirlemiştir. Osmanlı döneminde ortaya çıkan ayrıcalıklı kesimlerle sonraki dönemde ortaya çıkan ayrıcalıklı kesimlerin çıkarları farklılık göstermiştir. Türk romanında ortaya çıkan aşırı Batıcılışma yanlısı aydın eleştirisiyle daha sonra ortaya çıkan toplum eleştirisi veya köylülüğe bakış açısını da bu açıdan ele almakta yarar vardır. Cumhuriyet döneminde Türklük, köylülük bir yandan çok kültürlü bir imparatorluk siyaseti olan Osmanlıdan kopuşu belirtirken diğer yandan Türklük ve köylülük Anadolu'ya özgü, kendimize ait değerler olarak tanımlanmıştır. Ancak bu özellikler Osmanlı'dan vazgeçmeyi belirtirken aynı zamanda Batı'dan farklılığımızın da nedenidir. Yeni devlet Osmanlıdan vazgeçmeye dayalı yeni bir kültürel kimlik oluşturma çabasıyla radikal bir kültürel dönüşümü devrim olarak adlandırılan köklü değişikliklerle/kopuşlarla gerçekleştirmek amacındadır. Türk toplum ve tarihini Doğu'dan bağımsız bir biçimde tanımlarken, oryantizmin çizdiği ve Türk toplumunun özünde bulunan özellikler olarak gösterdiği bir dizi "tarihten yoksun, tarih dışında yaşayan, çalışma disiplininin kopuk, tembel, uyuşuk, günahkâr, cinselliğe düşkün,

4. Bu çalışmanın amacı Türk romanı tarihini yazmak değildir. Konumuzla ilgili olarak Türk romanının belli çizgileri vermekle sınırlıdır. Belli eksikliklerin, ihmallerin olması doğaldır.

5. Türk romanı serüveni içinde izlediğimiz bu konu ve temaların, çelişki ve karşıtlıkların Türk sinemasıyla da örtüşen belli bir karşılığı vardır. Türk sinemasının Türk romanıyla iç içe bir gelişim göstermesine, Türk romanından yararlanmasına bu açıdan bakmakta yarar vardır.

zorba" gibi Doğulu özelliklerden ve aşırı Batıcılışmış aydın tipinden de kendimizi arındırmış görünüyorduk. Hatta çıkarıcılık, günahkârlık, cinselliğe düşkünlük, ahlaksızlık, zorba, sömürücü, emperyalist gibi özellikleri Batı'ya yakıştırarak belli bir üstünlük ve ayrıcalık iddiasında bile bulunmak mümkün olmuştur. Bu, bir yerde Batı egemenliğini reddetmenin, siyasi düzeyde bağımsız kimliğimizi belirtmenin de bir ifadesidir. Bu nedenle yerellik, yerlilik gibi her türlü

farklılaşma tehdit olarak görülmüş, dini ve her türlü etnik temel dışında "dil ve kültür birliği" temelinde yeni bir kimlik (ulusdevlet) oluşturulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilk döneminden başlayarak dönemin "halkçılık" ve "milliyetçilik" görüşünden beslenen bir "memleket edebiyatı", sadece edebiyatta değil resimde de milli mücadelenin kahramanlıklarını anlatan, şehir, kasaba, köy tasvirleriyle Anadolu'nun her köşesini tanıtan ve sevdirmeye çalışan, batıl inançlara, göreneklere ve çirkinliklere karşı çıkan, halkçılık anlayışını yükselten çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu anlayış oryantizmin mistik, saf, dokunulmamış Doğu anlayışının bir başka düzeyde yeniden üretilmesidir. İstanbul'un çarpıcı, renkli görüntülerinin arkasında bulunan oryantist Doğu romantizminin yerini Anadolu ile ilişkili memleket romantizmi almıştır. Bu aslında antropolojik "Gezelim, Görelim" "Anadolu'nun Lezzet Durakları" anlayışının yüzeysel sınırlarını aşmaz. Şairane memleketçilik bir yönüyle Anadolu'ya ilgi göstermeyen, toplumdaki kopuk önceki edebiyat anlayışına ve aydın tipine karşı çıkarak yeni kadroların kendilerini eski Osmanlı kadrolarından ayırma ve toplumun temsilciliğini üstlenme çabasının ürünüdür. Bu nedenle bir yandan yeni toplum ve tarih anlayışını belirten (Halide Edip Adıvar'ın Ateşten Gömlek gibi) mill mücadeleyi yücelten romanlar yazılırken, diğer yandan Osmanlı Batılılaşması ve Tanzimat aydını eleştirisinin yapılması gerekmiştir. Milli mücadele ilgili romanlarıyla tanınan romancılarımız aynı zamanda Tanzimat ikiliğini eleştiren romanlar yazmış, bu romanlarda oryantist kalıpları tekrarlamışlardır. Halide Edip Adıvar'ın (ilk baskısı İngilizce olan) Sinekli Bakkal (1936) ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Kiralık Konak (1920) romanları bu yönde örneklerdir. Daha sonra yazılmış olmasına karşın Abdülhak Şinasi Hisar'ın Çamlıca'daki Eniştemiz, Fahim Bey ve Biz romanlarının kahramanları da gerçek problemlerden uzak, toplumla kaynaşmaya yatkın olmayan, değişen dünyaya ayak uyduramayan veya ayak uydururken züppeleşen, dram yaşayan naif insanlardır. Yeni dönemde öne çıkan konu milli mücadele ile yeni bir toplum ve tarih anlayışının ortaya konmasıdır. Yeni kadrolar toplumla kaynaşmayı dinî ortaklığı biçiminde anlamamışlardır. Türk romanında Osmanlı'dan kopuş ve "memlekefe yönelme idealleştirilen "romantik" bir köye yönelme biçimindedir. Osmanlı döneminde dinî bir özellik gösteren millet kavramı yeni dönemde modernleşme ve ilerlemeye karşıt olarak görülerek, Kemalist anlayışa göre biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Yeni değerler sistemi (halkçı, milliyetçi, laik, devletçi vb) sadece toplumun değil çağdaşlaşmanın, modernliğin/Batılılaşmanın da ölçütü olarak görülmüştür. Ancak giderek geleneksel kültüre modern Batı uygarlığını aşılama görüşü Batı'ya karşılık verme, toplumlar arası ilişkilerde yer alma çabası olmaktan çıkarak toplumu tehdit gören bir anlayışa dönüşmüştür. Şairane memleketçilik anlayışının tam zıddına dönüşmesiyle köy artık olumsuz oryantist kalıplar dizisi ile tanımlanmaya başlamıştır. Batı'ya göre kurgulanmış egzotik Doğu romantizminin kolaylıkla yoksul, geri kalmış, ilkel Doğu imgelerine dönüşmesi gibi şairane memleketçik anlayışı da kendi zıddına kolaylıkla dönüştürülmüştür. Toplumsal gerçeklik dışında şairane, büyüleyici, eşsiz güzellikte tanıtılan Anadolu ve Anadolu insanının ilkel, ilgisiz, yoksul ve acınacak bir halde tanıtılması yadırganmamıştır. Eski ile yeni Batıcı kadrolar arasında çatışma yanında, yeniyi temsil eden kadrolar ile toplum arasında da karşıtlık vardır.

Türklük, köylülük Osmanlı'ya karşıt özellikler olmasına rağmen aynı zamanda Batı ile farklılığımızın da temelidir. O zaman bu farklılığın ortadan kalkması için tutulacak yol da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Türklükten, köyden ve köylülükten kurtulmak! (Bu eğilim günümüzde giderek yeni devletin tasfiyesine dönüşmüştür.) Bu görüş toplumu dışlamanın ve

evrensel olarak görülen belli değerleri dayatmanın gerekçesi olmuştur. Bir yandan siyasi elitler "Kemalist-Türklük" anlayışı içinde radikal bir değişimi öngörürken, diğer yandan Türklüğü, köylülüğü modernleşmemize engel, geleneksel kültürü ve ilişkileri yeniden üreten gerici bir yapı olarak görmüştür. Oryantalizmin tarih dışında yaşayan, tarihe ilgisiz, tembel, cinselliğe düşkün, şiddet yanlısı Doğulu kalıpları, entrikacı, kaba, güvenilmez Türk'e dönüşerek, (gerici ilişkilerin üretildiği ve yuvalandığı yer olarak tanımlanan) köye, köylüye, Anadolu insanına yöneltilmiştir. Oryantalizmin ikili karakterinde olduğu gibi, romantik, renkli egzotik Doğu imgelerinin aynı zamanda geriliğin ve sefaletin simgesi olarak gösterilmesine benzer biçimde Anadolu'ya yaklaşılmıştır. Şairane, romantik memleketçilik birden sefaletin, içe kapanıklığın simgesi Anadolu'ya dönüşmüştür. Görkemli tarihi yapıların arasında bir başka dünyadan atılarak gelmişçesine ilgisiz, yoksul, cahil ve yabancı gösterilen bu insanların geleceğe yönelik hiçbir atımları yoktur. Her ikisinde de kullanılan şablona göre abartılan şematik bir gerçeklik vardır. Aydın ile kendi statik konumunu korumaya çalışan toplum karşılıklı olarak birbirine yabancılaşmıştır. Osmanlı döneminde görülen ikiliğin Cumhuriyet döneminde bir başka biçimde sürmesi yeni bir aşamayı belirtmez. Bu tür bir çerçeve içinde her iki dönemin romanlarında da tarihsel bir gerçeklikten söz edilemez. Kendi içinde değişmeye kapalı olarak görülen ancak bozulan toplum düzeni ancak gönüllü bir teslimiyet ve tevekkülle kendini sürdürecektir veya dışarıdan gelecek bir müdahale ile açmazdan çıkabilecektir. Ancak dıştan belirlenen kurtarma, kurtarıma edebiyatı kişisel düzeyden çıkıp toplumsallaştırılsa da şairane, romantik, bir kahramanlık anlayışının dışına çıkmaz. Türk romanının Osmanlı'nın yıkılması ve yeni Türkiye'nin kuruluşuna, milli mücadeleye bakışı oryantal anlayışın bir uzantısı biçimindedir. Ankara ile Anadolu arasındaki ilişkiler birbirine yabancılaşmıştır. Geçmişte Tanzimat aydını ile toplum arasında görülen ikilik, Kemalistkadrolar ile toplum arasındaki ayırım ve çatışma halini almıştır.

Türk edebiyatı ve romanında Batı seçimimiz temelde tartışılmış değildir. Oryantalist bakış açısının gözde konusu olan İstanbul yerine yeni dönemde köy gözde konu olmuştur. Burada köy, köylülük toplumsal bir konu ve gerçeklik, çözülmesi gereken bir problem olarak değil yönetici- aydınların köye bakış açısını vermek için gündemdedir. Geçmişte İslamiyet'e yüklenen olumsuzluklar bu sefer geleneksel köy yaşantısına yüklenmiştir. Bu açıdan en çok öne çıkan Yakup Kadri'nin Yaban romanıdır. Yaban romanı oryantalist anlayışın değişimi ve yeni dayanaklarını ortaya koyması açısından dönüm noktasıdır. Yeni dönemde İslamiyet'in yerini değiştirmeye direnen, yeniliklere, yabancı köy, daha geniş bir biçimde Anadolu almıştır. Köy, köylü tarihi gelişmelere ilgisiz, batıl inançlara sahip, cinselliğe düşkün, yoksul ve eğitimsizdir, gerici ilişkilerin merkezidir. Kurtuluş Savaşı romanlarında bütün toplum yüceltmelerine karşılık roman kahramanları Batıcı yeni kadrolardır. Yakup Kadri'nin Yaban romanında olduğu gibi Anadolu insanı tarih bilincinden kopuk, ilgisiz, uyuşuk bir yığındır. Aydın ile toplum arasında aşılması mümkün olmayan bir uçurum vardır. Aydının dramı bütün özverisi ve kahramanlıklarına karşılık toplumla diyalog geliştirememekten, topluma yabancılığından kaynaklanmaktadır. Bu durumda aydın kendi yapıp ettiklerini sorgulamak yerine toplumu sorgulamış, toplumu oryantalist kalıplarla suçlamıştır. Bu nedenle yeni Batıcılığa siyasi seçimi ve yeni devlet Türk toplum yapısıyla uyuşmaz bulunacaktır. Her yeni girişim bir dizi açmazla ve aydının toplumu suçlamasıyla sonuçlanacaktır. Aydın bu açmazın farkında olmasına rağmen bu açmazı aşmak yolunda bir siyaset ve görüş değişikliği söz konusu olmayacaktır. Sorun Batıcılığa serüveninde değil toplumda aranacak, toplumu küçümsemeye dönüşecektir. Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil

Gece romanında sadece halkın, özellikle din adamlarının muhafazakarlığı, devrimlere karşı direnci ve çıkar peşinde koşmaları değil, sonuçta buna karşı mücadele eden ülkücü-Kemalist aydınların devrimlere olan inancının da sarsılması verilir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Panorama romanında aydınların devrimlere karşı tutumu ve sapmaları artık esas konudur. Türk romanında öncü kadrolar Anadolu'dan yabancı ve uzaktır. Anadolu insanıyla ilişki kuramamaktadır. Tek parti döneminde, köy enstitüleri gibi uygulamalarla köyün içinden çıkan ama köye yabancılaşmış unsurlar aracılığıyla köyü yerinde denetim altına alma çabası öne çıkacaktır. Giderek bu çaba da başarısızlığı uğramış artık devrimler tartışılmaya başlanmıştır.

Türk romanı başlangıçta Batı değer ve kalıplarını aktarmaya koşulmuştur. Ancak Batı ile ortak bir serüvene girince Batı değerleri ve kalıplarının yerli temalarla zenginleştirilmesi gerekmiştir. Bu yeni adaptasyon ve yerlileştirme çabası içinde milli, tarihi roman, köy romanı gibi çeşitli, akımlar ortaya çıkacaktır. Bu çabayı küçümsememek gerekir ama abartmak da gereksizdir. Türk romanın yeni konu ve sorunlara eğilmesi Batı kaynaklı belli görüşleri yerlileştirmekten öteye gitmemiştir. Kemal Tahir yerlitarhi roman anlayışıyla bu oyunun dışına çıkmıştır. Kemal Tahir'i dönemin diğer yazarlarından ayıran en önemli özelliği sadece Doğu-Batı farklılığı görüşünde kalmamasıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında Batı içi farklılıklara verilen öneme rağmen Batı'nın Doğu toplumlarına bakışında bir değişiklik söz konusu değildir. Doğu-Batı farklılığı ve Batı uygarlığının emsalsizliği görüşü bu dönemde biçim değiştirerek savunulmaya devam etmiştir. Türkiye'de Batı içindeki bloklardan ABD önderliğindeki blok ile işbirliği çabası içinde İslamiyet ve Türkçülük Sovyetler Birliği karşıtlığı biçiminde gündeme gelmiştir. Doğu-Batı farklılığı bunalımlar, açmazlar biçiminde ifade edilse de sorunların temeli söz konusu edilmeden toplum özelliklerimiz yeni ilişkilere göre yorumlanarak Batı ile belli bir uzlaşma ve diyalog kurulacaktır. Mahmut Makal'ın (öğretmenliği sırasındaki gözlem ve notlarından oluşan) Bizim Köy kitabı bu açıdan önemlidir. Bu kitap ile başlayan eğitim enstitüsü/köy kökenli yazarların açtığı köy romanları çığı gerçekte köy (toplum) ile ilgili oryantalist klişeleri (yoksulluk, bilgisizlik, cahillik, içe kapalılık, çocuksu duyarlık ve batıl inançlar, ilkelik, çaresizlik) tekrarlayarak aslında Batı yaşam tarzının ve çözümünün üstünlüğünü ve değişimin gereğini vurgulamaktan öteye gitmemiştir. Oryantalist bakış açısının klişelerinin karşısına konulan modern değişim özellikleri de bir başka amacın ve hedefin karikatürleşmiş biçimidir. Şehir romanları ile köy romanları arasında böyle bir ilişki vardır. Mahmut Makal'ın İstanbul'da dolaştırılmasının gazetelerce merakla takip edilmesi ve aktarılması da bu nedenledir. Köyün kendi "doğal düzeni" içinde hayatını sürdürmesi ve "yaban"lığı artık tartışmalıdır. Böylece Türk toplum ve tarihinin özellikleri, geleneksel toplum özellikleri ile Batılaşmayla girişimi birbiriyle bütünleşme söz konusu olmadan ama zayıf karşıtlık gösteren bir biçimde uzlaştırılmaya çalışılmıştır. "Memleketin kalkınması" köyden başlayacaktır. Oryantalizm sözcüğünün kullanılmasının yasaklandığı ve bu anlayışın bütün dünyada resmi olarak mahkum edildiği bu dönemde oryantalizm yerine modernizm kuramları ve açıklamalar geçerli hale getirilmiştir. Talip Apaydın (Sarı Traktör), Fakir Baykurt (Yılanların Öcü), Yaşar Kemal'in (ince Memed) romanlarında artık esas mesele toplum içi çekişmeler, geleneksel ilişkilerin çözülmesi ve toplumsal değişimdir. Gerçekte köye bakış (yabanlık, sefalet, ilkelik, tarihi değişmeye direnç) değişmiş değildir, ama artık bu özellikler değişimin gerekçesi olarak görülmektedir. Köyşehir ikiliği ortak sorun ve çözüm çerçevesinde (modernleşme) kültürel bir bütünlük içinde ifade edilecektir. Orhan Kemal'in romanlarına (Murtaza, Bereketli Topraklar Üzerinde, Hanımın Çitliği, Vukuat Var)

duyulan ilgi ve başarısı da bu nedenledir. Geçmişte, yeni devletin kuruluşu sonrasında köy ilgi konusudur ama köy ile şehir arasında birbirinin amaçları ve durumlarıyla ilgili bir bağlantı, bütünlük kurma çabası yoktur. Tam tersine birbirine kuşku ile bakan iki ayrı kesimdir. Romantik ve yapay memleketçilik anlayışı aydınların Anadolu'yla bir bağ kurma çabasının ötesine gitmemiştir. Ancak artık sadece yönetici kesimlerin değil toplumun da Batı dünya egemenlik ilişkilerine katılması amaçlarıdığı için bütünsel bir değişim ve sorunların ortak çözümünden söz edilmek durumunda kalınmıştır. Yeni dönemde ortaya çıkan toplumsal değişimle yaşanan gelişmeleri anlatan romanlar toplumcu gerçekçi edebiyatımızın ilk örnekleridir. Romanlarının konusu toplum hayatımızdan, köyde yaşanan değişimler, yoksulluk, sınıfsal ilişkiler, şehirlerin kenar mahallelerinde yaşanan olaylardır. Toplumsal gerçeğe bu yaklaşımın hikâye edilişi aşk ve bunalım ile birliktedir. Bu tutku ve bunalımın muhafazakâr olarak tanımlanan romancılar tarafından ele alışını ve değerlendirmesi farklıdır. Sözgelisi Fatih ve Harbiye'ü konu edilen yoksulluk değil Doğu ve Batı değerleri ve yaşam tarzı arasındaki çatışmadır. Bu dönemde ortaya çıkan siyaset değişikliği belli şehirlerle ve yönetici kesimlerle sınırlı değildir. Yeni siyasete toplumu da katma çabası nedeniyle Kemalizme karşı mesafeli bir tavır vardır. 27 Mayıs sonrasında edebiyatın gündeme getirdiği yeni konular, toplumsal olaylar ("27 Mayıs gerçekçiliği"), artık sosyal bilimlerin, siyasi partilerin temel konusu olmuş, düşünce akımı haline gelmiştir. Modernleşmenin çeşitli biçimleri her yönüyle tartışılmakta ve ayrımlar bu temelde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de Batıcılışmanın toplumu da kapsatacak biçimde genişlediği dönemde artık Doğu-Batı farklılığı ve karşıtlığı yerine toplum içi çelişmeler ve çatışmalarla ilgili kalıplar geçirilmiştir. Ancak Batı şema ve kalıplarına göre tanımlanan dayatmacı modernleşme yönünde bütünsel değişim isteği yanında yenileşmenin dinsel ve kültürel gelenekleri koruyarak mümkün olduğunu savunan bir kesim daha vardır. Yeni dönemde Batı ile ilişkilerimizde uyumsuz görülen ve Batı ile aramızda farklılıkları oluşturan alanlar yanında uyumlu görülen ve yerlileştirilen özelliklerimiz öne çıkarılacaktır. Bunun sonucunda geleneklere saygı adıyla gerçekte toplumun geleneksizleştirilecek, gelenek Batı egemenlik ilişkilerinin bir uzantısı haline getirilecektir. Bu nedenle oryantalizm yanında garbiyatçılığın söylemlerinden de faydalanılacaktır. Modernizmin, demokrasi ve gelişmişliğin sadece Batı'ya ait olmadığı, Doğu toplumlarının kendi tarihlerinde bunun örneklerinin görüldüğü söylenerek Batı değerlerine ve kalıplarına bağlanılacaktır. Ancak Batı ile aramızdaki farklılık devam ettiği için bu farklılığı belirtecek biçimde Batı'nın toplumsal olarak çöktüğü, maneviyatsızlık nedeniyle bireyselliğin ve kişisel çıkarların arttığı, buna karşılık İslamiyet ile ilişkili görülen bilgi, bilgelik ve sabır gibi özelliklerimiz nedeniyle Batı'nın düştüğü açmazları paylaşmadığımız belirtilecektir. Oryantalizmin bildik "derviş"kalıbı çokbilmiş, mistik, Batıcı yerliaydına uyarlanmıştır. Bu bir anlamda farklılıkları reddetmeden birlikteliğini savunan bir sentez önerisidir. Doğu insanının şefkat ve sevgisi ile Batı insanının akıl ve mantığı, hesapçılığı diğer tarafın eksikliği olarak görülmekte, bunların birbirlerini tamamlaması sentezdir. Batı dünya egemenliği ve üstünlüğü temelinde bir sentez veya şimdiki deyişle "diyalog" sonuçta dengesiz bir ilişkinin doğallaştırmasıdır. Yeni dönemde de toplum özelliklerimiz oryantalize edilirken, sentez adı altında Batı üstünlüğünü paylaşmadan farklılığımız kendimize yönelik "iç diyaloglarla" savunulmaya devam edilmiştir. Aslında Ahmet Mithat Efendi'nin Felatun Bey ve Rakım Efendi romanında getirdiği kalıp sonraki dönemlerde de tekrarlanmıştır. Müsrif, gösterişe düşkün, alafranga yaşam tarzına hayran, tembel, züppe Felatun Bey'e karşılık Rakım Efendi

çalışkandır, tutumludur, bilinçlidir, dürüst ve hesaplıdır, kusursuz Fransızca konuşur ve alafranga yaşamın da inceliklerini bilir, ama İslam kültürüne de vakıftır, derin ve eğitimidir, Doğu ve Batı kültürlerinin adeta ideal bir bileşiminin temsilcisidir. Biri başladığı yer açısından avantajlı durumda olmasına karşın giderek etkisiz kalırken diğeri edilgen olmasına karşın öne çıkar. Bu anlayışın romanlara yansması sadece belli bir dönemle sınırlı da değildir. Maddi kültür ve manevi kültür ayrımı ve sentezi bu nedenle yeni dönemde de gözde konu olacaktır. Doğu-Batı farklılığını ruhsal düzeyde temellendirme anlayışını Peyami Sefa ve Ahmet Hamdi Tanpınar romanlarında göstermek mümkündür. Peyami Sefa ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında İslamiyet ile kapitalist, modern Batı uygarlığı karşı karşıya getirilmiştir. Aslında burada Batı uygarlığının üstünlüğü ve farklılığından vazgeçilmiş değildir. Değişime karşı tepki iç dünyaya bağlı kalınarak ifade edilmiştir. Tanzimat aydını veya Kemalist aydın kadrolar aşırı Batıcı görülerek, bunun yerine "yerli-Batıcı-Aydın" tipi konulmuştur. Romanlarda Batı dünya egemenliği değil aşırı-Batıcı aydının gündelik yaşam düzeyinde biçimciliği, çıkarıcılığı, bireyselliği tartışma konusu yapılmış, İslamiyet'in mistik yorumu yerli-Batıcı aydının dayanağı yapılmıştır. Peyami Sefa'nın Fatih ve Harbiye, Yalnızız romanlarında, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanlarında veya bunlardan önce yazılmış olan Halide Edip Adıvar'ın Sinekti Bakkal romanında Doğu-Batı farklılığı ve toplumsal kimliğin derinliği tarih ve toplum dışında mistik, psikolojik özelliklerle temellendirir. Bu tavır Türk filmlerinin klişelerinden biri olan "bedenime sahip olabilirsin, ama ruhuma asla" teslimiyetçiliğine benzemektedir.

Toplumcu gerçekçi edebiyatın toplumsal değişme ve ilerleme anlayışının karşısına toplumsal değişim ile birlikte ortaya çıkan Doğu ve Batı değerlerinin çatışması konulmuştur. Ancak bu çatışma ahlaki, psikolojik bir sorun olarak ele alınmıştır. Batı uygarlığına ait olan değerler para, maddi başarı ve hazza dayanan bir ahlak anlayışı olarak konulurken, Doğulu tiplerin savunduğu değerler "Türki İslam" uygarlığını temsil ettiği belirtilen manevi değerler, dine dayalı mistik bir ahlak anlayışının ötesine gitmez. Batılı ve Doğulu tipler temsil ettiği uygarlığın değerleri ile karikatürleşmiş, karton kahramanlara dönmüştür. Kaba bir idealist anlayışla beden ile madde ve ruh ile inançlar arasında bir karşıtlık kurularak bunlar Doğulu ve Batılı olarak çalıştırılmıştır. Bu tür romanlarda çelişki ve çatışma, gerilim toplumsal değişme ile birlikte bu değerler arasında bocalayan ve bunalan, bir iç çatışmaya giren huzursuz roman kahramanları aracılığıyla verilmektedir. Peyami Sefa'nın Bir Tereddüdün Romanı ve Yalnızız romanlarında kaba bir felsefi temele oturtulmaya çalışılan bu iç çatışma ve huzursuzluk, Fatih ve Harbiye romanında simgesel bir temsil gücüne de ulaşır. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nAa roman kahramanı meteryalist ve pozitivist görüşlerinde şüpheye düşen roman kahramanı bu şüphe ve tereddüt içinde bocalamasından inançlarıyla kurtularak huzura kavuşur. Bu ele alış biçimine göre Doğu ile Batı arasındaki çatışma Batı geleneksel düşüncesinde ortaya çıkan biçim ile madde, idealizm ile meteryalizm ikiliği temelinde ele alınmıştır. Batı idealist dünya görüşü çerçevesinde bir iç çatışma biçiminde verilmesiyle oryantalist bakış açısı içselleştirilmiştir. Bu romanlarda ortaya çıkan iç huzursuzluk ve çatışma bir kimlik bunalımını ve kararsızlığının ifadesidir. Bu açıdan Tanzimat dönemi romanlarının bir uzantısı biçimindedir. Ancak artık kararsızlık ve bocalama yönetici kadrolar ve aydınlarla sınırlı değildir toplumsal düzeydedir. Sonuçta gelinen yer Batı ile uyumlu "Türk İslam Sentezi" Air. 1960 sonrasında solda yeni tartışmalar ve solun Osmanlı ilgisine karşılık olarak sağda ABD ile ilişkili olarak Osmanlılık yerine getirilen "Türki İslam sentezi" anlayışını temelinde bu değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu anlayış antisosyalizm veya marksizm

karşıtlığı biçiminde gelişmiştir. 1980 sonrası Batı sosyalizminin çökmesi sonrasında bu görüş daha çok serpilip gelişme imkanı bulmuştur. Giderek bütün farklı görüş ve siyaset arayışlarının önü kapandığı için vurgu "Türk-İslam sentezi" olmaktan da çıkarak Batıcılık-Amerikancılık biçiminde tek bir görüşe dönüşmüştür. Bu durumda artık aydınlar için yeni bir arayış söz konusu olmadan Batı değerlerini paylaşarak bunalımdan veya inanç yoluyla bu çözümsüzlük içinde iç huzur bulmalarından başka bir yol kalmamıştır.

Batı'ya karşı ruhsal/metafizik özellikleri bir üstünlük gibi gösterme anlayışı geleneksel özelliklere yeni bir derinlik kazandırmamış, tam tersine dünya görüşü/toplum kimliği mihenk noktasını kaybederek sığlaşmıştır. Bu romanlarda İslamiyet, Türk toplum özellikleri Batı'ya karşı bir kimlik ifadesi olmaktan çıkarak metafizik, ruhsal alanın veya toplumsal psikolojinin bir unsuru haline getirilmiştir. Bu edebiyatçılar Osmanlı'ya değil, Osmanlı'nın dışında kalan marjinal kesimlerin savunuculuğu temelinde, mistik dini tekke edebiyatına bağlanmışlardır. Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında Osmanlı dışında bir temel arayışı içinde milli kültürün temeli olarak folkloru seçen resmi görüş ile bu görüş arasında bir fark yoktur. Her ikisi de Osmanlı dışında bir dayanak arayışı içindedir. Böylece yeni dönemde resmi görüşün yeniden yorumlanmasıyla Batı ile savaş ve karşıtlık yerine uzlaşmaya açık olan, sabrı, tevekkülü, katlanma ve boyun eğmeyi yücelten mistik İslamiyet anlayışıyla Batı üstünlüğü temelinde uzlaşmaya dayalı sentezden, karşılıklı diyalogdan söz etmek mümkün hale gelecektir. Toplum ve tarihimizin marjinalleştirilmesiyle Batı ile karşıtlık yerine Batı değerleri temel norm haline gelecektir. Türkiye'nin toplumlararası ilişkiler içinde kendi toplum ve tarihiyle ters işlere girmesiyle toplum tarihimizin işlevsizleştirilmesi ve Batı değerlerinin yaygınlaşması birliktedir. Toplum özelliklerinin sığlaşması ve daralmasıyla çoğulculuk ve farklılaşmanın savunusu aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Batı'da aynı dönemde farklılığın, yerelliğin zenginlik olduğunu belirtilirken Doğu toplumları üzerindeki egemenliğini ve etkinliğini artırmıştır. Toplumsal gerçeğin belirsizleşmesi, işlevsizleşmesi Batı'ya karşı direnç noktalarını aşındırmış ve giderek etkisizleştirmiştir. Doğu- Batı sentezi görüşünden dünya egemenlik ilişkilerinde ağırlık kazanmamız, yeni bir ortaklık ve paylaşım önerisi ortaya çıkmış değildir, iktidardan bağımsız olarak sentez adı altında Doğu-Batı, eskiyeni, ilerigeri gibi farklılıklar ortadan kalkarken, ortaya yeni bir kimlik belirtisi ortaya çıkmamıştır. Çeşitli kimlik belirtisi özellikler muğlaklaşmış etkisizleşmiştir, Doğu-Batı, eskiyeni, ilerigeri karşıtlıkları bulanıklaşırken, artık soygun, sömürü gibi kavramlar tartışmasız kendiliğinden benimsenir bir hale gelmiştir.

Yerel, geleneksel özelliklerimizin Batı ile ilişkilendirilmesi ve Batı egemen formlarının içine uyarlanması toplumsal değişmeye neden olmuştur ama bu değişimin ileriye doğru, sorunlarımızı aşma yönünde olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu ilişkinin yerel özelliklerimizi evrenselleştirmekle veya evrenselliğe katkı sağlamakla ilgisi yoktur. Bu, oryantalist bakış açısının modernleşme çerçevesinde içselleşmesidir. Bu dönemin köy romanlarında bu açıkça görülmektedir. Köye, Anadolu insanına Batı toplum şemaları içinde ve Batı insanının gözüyle bakmıştır. Toplum ve tarihimizin Batı'ya bağlanması etkisiz, sıradan insanların sorunlarının Türk romanında ağırlık kazanması biçiminde olmuştur. Kıyıda, kenarda kalmış insanları idealize ederek romana sokan Orhan Kemal'in roman kahramanları modernleşme serüveni içinde, Batılı olmaya özenerek dram yaşarlar. Türk romanına artık sıradan insanların çıkışsız bunalımları girmiştir. Bu bunalım içinde roman kahramanlar özlerini, kimliklerini yitirse

de yine temiz gösterilirler. Olumsuz görünen özellikler değişimin bir unsuru olarak sonuçta olurlar. Köyün sorunlarının toplumsallaşması ve şehir romanlarının konularıyla bütünleşmesine rağmen toplumsal gerçeklik üzerinde etkili olmak mümkün değildir. Köy romanlarının kahramanlarının yerini alan

şehir romanlarının kahramanları da Batı şemalarına uygun özellikler taşıyarak giderek yerlerini marjinal konulara/tiplere bırakacaktır. Köy ile şehri modernleşme anlayışı çerçevesinde bütünleştirme çabası karşılıklı yabancılaşmayı aşmak yerine tıkarmış yaşamlarında bireysel çıkış arayan "sıradan insanların" hikayesi haline almış ve giderek (Doğulu anlamda tüm toplumun yabancılaşması, devlet ile toplum ayrımı yerine) modern anlamda kişisel bir yabancılaşmaya dönüşmüştür. Orhan Kemal'in "Küçük Adam'ın Romanı" dizisinin birinci kitabı olan Baba Evi ile diğer romanları arasında çok büyük fark yoktur. Orhan Kemal'in roman kahramanlarındaki "sıradan insanlar" arasındaki iletişimsizliğin sonuçları Yusuf Atılgan'ın yeni edebiyatın öncü romanı olarak değerlendirilen Anayurt Otel'i'nde somutlaşmıştır. Artık sıradan insan sadece topluma ve çevresine değil bireysel düzeyde kendine de yabancılaşmış modern ötesi marjinal insanlara dönüşmüştür. "A/e ölü, nesağ" biryaşamın kahramanı olarak tanımlanan Zebercet'in kişisel çıkışsız- lığını, takıntılarla sürüklenen yaşamını ve yabancılaşmış kimliğini Anayurt Otel'i ve bulunduğu kasaba da paylaşır. Sonuçta ortaya kimlik belirtmeyen, sinmiş, dışlanmış, her türlü yabancılaşmayı ve teslimiyeti gönüllü olarak benimsemiş bir toplum yapısı ortaya çıkar. Bu "yeni insan" da gerçekte kendi statik konumunu değiştirmeye kalkışmayan, kendine ve çevresine karşı yabancılaşmış oryantalist Doğu insanı kalıbının bir başka düzeyde yeniden üretilmesidir. Yeni dönemde ortaya çıkan marjinal kahramanlar Batı yaşam tarzının temsilcileri olmalarına rağmen toplumun dramını tanıtmaya, tartışma eğilimi taşımazlar. Bunun ötesinde geçmişte Tanzimat romanının aşırı Batılaşmış marjinal tipleri eleştiri konusu olurken artık marjinalleşme genel bir eğilim olarak olurlar. Bu eğilim Batı romanının ve düşüncesinin günümüzde geldiği yerin Türkiye'de yansımasıdır. Batı sözünü tüketmiştir. Ne kendisi için nede başka toplumlar için bir çıkış yolu görmemektedir. Hiçbir insani özü ve toplumsal gereği savunmamaktadır. Giderek her türlü insani özü ve çıkışı reddederek romanın kendisine karşıt bir değişim içine girmiştir. Kemal Tahir'in bir Türk romancısı olarak önemi, toplumun tarih içinde değişmeyen geleceği kuracak güç ve potansiyelini araması, roman kahramanlarının toplumun dramını paylaşarak buradan bir çıkış araması onu diğer romancılardan ve roman anlayışından ayırmaktadır. Kemal Tahir Batı-merkezli toplumsal değişim ve toplumsal gerçekçilik anlayışını toplum tarihimize ilişki kurarak tartışma konusu yapmıştır.

Kemal Tahir Tavrı: Oryantalizme Karşı Çıkış ve Batılaşmayı Aşmak

Batı XIX. yüzyıldan ele geçirmiş üstünlüğe dayalı olarak geleneksel Doğu toplumlarına yöneldiğinde kendi farklılığını belirtecek biçimde bir yandan büyü, mistik, geleneksel bir Doğu kimliği tanımlamış, diğer yandan bize yakıştırdığı bu özelliklere belli eleştiriler yöneltmiştir. Türk toplum düşüncesi ve edebiyatı Batı'nın ortaya koyduğu bu ikili çerçevenin dışına çıkmamıştır. Bu durumda en başta Doğu adına kendi adımıza söz söyleme hakkımız elimizden ele alındığı gibi Batı eleştirileri de doğal kabul edilmiştir. Oryantalist bakış açısına göre Doğu dışı kapalı, tarihi gelişim ve sıçrama yapacak dinamizmden yoksun, durgun bir toplum yapısına sahiptir. Doğu toplumlarının durgunluğu ile genel kölelik ve despotik toplum düzeni üç temel özelliği olmaktadır. Bu durumda kendi düzenine yabancılaşmış, genel köleliğe yatkın Doğu için Batı'ya

teslimiyet ya da Batı'nın gönüllü egemenliğine girmek doğal olmaktadır. Toplumsal düzeyde olduğu gibi bireysel düzeyde de bir çıkış yoktur. Sanat ve edebiyat da bu temel bakış açısına göre belli özellikler kazanmıştır. Batıcılışma dönemi Türk romanı kişisel düzeyde bütün pırıltılarına karşın bu temel bakış açısını aşamamıştır. Aydınımız ve toplumumuz için Batıcılışma yabancılaşması doğal bir yol olarak görülmüş, kendi toplum ve tarih gerçeklerimizden uzaklaşırken tercüme ve adaptasyon yolu ile belli bir kimlik kazanmamız kolay gibi görünmüştür. Bu yanılığın uzun sürmesi, yenilenmek adına değişik dönemlerde değişik akımlar biçiminde aktarmacılık yapılması belli bir birikimin ve çeşitli deneyimlerimizin de ortaya çıkmasına izin vermiştir. Bu kısır döngüden ancak farklı bir yöntem anlayışıyla çıkılabileceğini ilk fark eden Kemal Tahir'dir.

Oryantalizm ve oryantalizm eleştirileri en başta tarihi gelişme ve değişme olabileceği, belli toplumların veya toplum güçlerinin bu değişmede belli roller üstleneceği anlayışına karşı çıkmaktadır. Bunun Batı için elbet belli bir anlamı vardır. Gerçekliğin, Doğu'nun ve Batı'nın bilinemeyeceği ve değişmeyeceği görüşünden Batı ancak memnun olabilir. Oryantalizm eleştirilerinin Batı'da bu kadar benimsenmesinin nedeni de budur. Buna karşılık bu görüşün bizdeki karşılığı yeni arayışlardan vazgeçerek, her tür gerçeklikten kaçarak ve gerçeklikten kuşku duyarak mevcut dünya egemenliğine özentili bir bunalımla katlanmaktan başka bir şey değildir. Kemal Tahir bu oyuna çok öncesinden karşı çıkmış, bu tavrı sorgulamıştır. Bunalan insanın kendi toplumsal ve tarihi gerçeğine yaklaşarak bir çıkış yolu bulabileceğini anlatmıştır. Oryantalizm veya oryantalizm eleştirilerinin hayali olarak tanıttığı toplum ve tarihi gerçeklerden ve değerlerden vazgeçmek yerine bu gerçekleri yerli yerine oturtmak ve günümüz sorunlarını aşacak biçimde geliştirmek sadece bizim değil bütün insanlığın hakkıdır. Bu, sadece yanlış tavra karşı çıkmakla değil, bu tavrı hesaplamakla mümkündür.

Kemal Tahir'in gündeme getirdiği konular sadece Türkiye ile sınırlı değildir. Türkiye'nin sorunlarının çözümünü çağının temel sorunları içinde ele almıştır. Açmaz içinde debelenme sadece bizim için geçerli değildir. Batı insanı da açmaz içindedir. Bizim açımızdan bu açmazın içinde kalmaktan hiçbir çıkarımız yoktur. Buna karşılık Batı insanı sömürü ve soyguna ortak olmanın, pay almanın getirdiği açmaz içinde kısırlanmış ve insanlık koşullarından uzaklaşmış bir haldedir. Bütün parlak görüntüye rağmen böyledir. Batı toplumu tarihsel oluşumu sırasında Doğu ile ilişkili olarak kendini kurtarıcı ilerici, özgün görüşlere ulaşmıştır ancak günümüzde yeni bir çözüm önerisi yoktur. Bunda Batı dayatmaları nedeniyle Doğu'nun içine düştüğü açmaz ve yıkımda önemli bir rol oynamaktadır. Batı insanının bunaltısı dünya uygarlık önderliğini yitirmesinin bir göstergesidir. Batı'da artık ilerici yeni bir çözüm öngörülmediği için kurtuluşu marj-dışı davranışlarda ummaktadır. Batı'nın hangi etkiler altında hareket ettiği bilinmeyen her türlü marj-dışı topluluklardan mevcut düzenini sürdürmek için yardım beklemesi nasıl umutsuz ve belirsiz bir yerde debelendiğinin açıkça ilanıdır. Batı çözümü Batı insanının açmazını ve dramını oluşturmaktadır. Batı insanı Batı saldırganlık ve kıyımına karşı çıkmaktansa insanlıktan çıkmayı yeğlemiştir. Bunalması, umutsuzluğu, gerçeklikten kaçması veya gerçekten kuşku duyması bu nedenledir. Artık sanat ve edebiyat insani amaçlardan kopuk, bilinçdışı, rastgele, düzensiz duygular dizisi halinde Batı insanını oyalamaktan, bunalımdan haz duymasından başka bir amaç taşımamaktadır. Verili durumdan birkaç ve rahatsızlık vardır ama bu yeni bir çıkış yolu aramak biçiminde değildir. Daha çok bireysellik, daha çok tüketilen biçimler ve daha

çok yüzeysellik için derinliği mistik, marjinal yönelişlerde aramaktadır. Türkiye'de tercüme kültürden gelmiş aydında Batı'nın bu bunalım ve açmazını yerlileştirerek paylaşmaktadır. Kemal Tahir ise bir başka yolu izlemiş, Batı açmazlarını ve değerlerini paylaşmak yerine sorunun temelini, Batı çözümünün geçersizliğini tartışma konusu yapmıştır. Kemal Tahir Türk toplumunun tarih boyunca taşıdığı insancıl birikimi, geleceğini kurtaracak cevherini bulma çabasıdır. Batılaşmaya karşı çıkışı dünyada yapılacak daha ileri, daha geniş çözümleri savunmasındandır, bu nedenle Batı'ya özenerek bunalıma ve her türlü yabancılaşmaya karşı çıkmıştır. Kemal Tahir iyimserdir, Türk toplumunu önü açık birkaç toplumdaki biri olarak görmekte, her türden sanatçılar için geniş alanlar olduğunu düşünmektedir. Dünya sömürü düzeniyle boğuşmamış, yararlanmış Batı aydınının duyduğu suçluluk, önünü kesinlikle tıkalı görmekten duyduğu bunaltı bizim aydınımız için özentidir, uydurmadır, hatta aktarma ve yapaylığı nedeniyle ancak gülünçtür.

Batılaşma dönemi Türk edebiyatı Batı merkezli bir toplumsal değişme ve toplumsal gerçekçilik anlayışına sahiptir. Kemal Tahir'e göre dünyada ve bizde küçük insanların bunaltıları doğaldır ama ayrı temellere dayanan toplumların küçük insanların bunaltıları başka başkadır. "Batının küçük adamı şartların artık değiştiğine akıl erdiremediği için, ya da akıl erdirmek istemediği için... kendinden daha aşağı gördüğü çalışan kitlelere karışacağından korktuğu için bunalar. .. Hikaye yazarlarımızın önemli bir bölümü bu Batılı küçük adamın bulantısını 'olduğu gibi alabiliriz' sanmışlar, işin içyüzünü bilemedikleri için anlamsız bir civıklığa düşmüşlerdir... Batılı küçük adamın ikinci Dünya Savaşından sonra tutan bir ikinci bunalımı daha vardır ki birinciden daha pis, daha rezildir. Bu bunalım., faşizme, bu küçük sefilin korkudan, biraz da yatkinliğinden taraftar kesilmesi suçluluğudur. ...Bu hak edilmiş acıyı saf okurlara onurlu insan bunalımı gibi yutturmaya çabalayan Batılı yazarların utanmazlığı da bizim bilgisiz hikaye yazarlarımızca kopya edilmek istenmiştir. Bu bunaltı bizde temelsiz kaldığı için okurlar sulu sepken ağıtlardan hiçbir şey anlayamamışlardır."6 Kemal Tahir Batılaşmayla birlikte sanat ve edebiyatımızın tarihi inkâr etmesine karşı çıkmış, tarihsiz toplumların dünya sanatına katkı yapamayacağını, yüz, yüzeli yıllık tarihle veya uydurma tarihle sanat yapılamayacağını belirtmiştir.

Batı'nın Doğu'ya temel bakış açısı temelde değişmemiştir. Batı'da ortaya çıkan değişik açıklamalar ile Türkiye'nin Batılaşmadan bu yana önüne konulan çeşitli akımlar farklı sonuçlar vermiştir. Batı bu görüşlerden faydalandığı halde Türkiye'de toplum sorunlarımız ve çıkarlarımız Batı'ya benzemediğinden bu görüşlerden faydalanamamız mümkün olmamıştır. Bu görüşlerin belki tek yararı Batılaşma çabamızda ve sorunları çözmemizde işe yarar olmadığını görmemiz olmuştur. Kemal Tahir "Batı çıkmazı" saptamasından yola çıkarak bu açmazdan çıkış yollarını tartışmıştır. Bu anlamda Kemal Tahir'in çabasını son dönemde ortaya çıkan "oryanta- lizm eleştirisi"yle karıştırmamak gerekir. 1970'lerin sonunda ortaya çıkan "oryantalizm eleştirisi" Doğu'nun yeni arayışlarını boşa çıkarmak için gündeme getirilmiştir.7 Bu dönemde 1960'ların arayışları Batı sosyalizminin yanlışlıklarını paylaşarak bir çıkmaza girmiştir. Edvard W. Said'in "Oryantalizm" kitabı 1978'de yayınlanmış ve çok kısa bir süre sonra Türkçeye (ve diğer Doğu dillerine) çevrilmiştir. Bu kitap "Batı eleştirisi" gibi okunmuş, "oryantalizm, emperyalizmin keşif kolu" olarak görülmüş ama giderek çarpık, yanlış, tarihsiz bir Doğu ve Batı savunusuyla "Doğu-Batı çatışması" görüşünü inkar eden bir kitap haline gelmiştir. Zaten ipliği açığa çıkmış, savunulmayan oryantalizmin bu dönemde eleştirisi çok önemli değildir. Önemli olan bu

eleştirilerden ne sonuç çıkarıldığıdır. Oryantalizm ve E. Said kaynaklı oryantalizm eleştirilerinin ortak yönü her ikisinin de bize Doğu'nun toplumsal ve tarihi gerçekliği olmadığını, Doğu'nun (dolayısıyla Batı'nın da) "hayali" olduğunu öğretmeleridir. Doğu/Oryantalizm eleştirileri de sonuçta tersinden (oryantalizm gibi) Doğu ve dolayısıyla Batı'nın hayali olduğunu söylemekten öteye gitmemektedir. Diğer bir deyişle eleştiri görünümü altında oryantalizmin kalıplarını yeniden içi boş bir ideoloji haline getirmektedir. Bu, bir anlamda oryantalizm eleştirisi altında gerçeklikten

6. Kemal Tahir,"Türk Hikâyeciliği Üzerine Bir Soruşturma", Hazırlayan: Hayati Asilyazıcı, A/cşum, 6 Ağustos 1969.

7. Oryantalist terimi 1973'te Paris'te yapılan "29. Uluslararası Oryantalistler Kongresinde resmen kaldırılmıştır. Bunun yerine "Kuzey Afr/ka ve Asya Konulu Uluslararası Beşerî Bilimler Kongresi" ismi konulmuştur. Sosyal bilimlerin oryantalistleşmesinin ön tarihi budur. E. Said'in kitabı bu yeni anlayışın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

uzak yeni bir oryantalizm söylemi oluşturmaktan başka bir şey değildir. Bu durumda Doğu ve Batı gerçekliği sadece metinler arası boş bir konuşma ve üretim olmaktadır. Bu nedenle temsiller, imgeler, dekorlar, metinler iktidar ile ilişkilendirilse bile bu iktidar ve egemenliğin eleştirisi yeni bir oluşuma ve değişime yol açmaz. Doğu'nun yanlış, gerçeklikten uzak hayali temsiline eleştirisinden yola çıkılarak gerçekliğin bilinemeyeceği veya gerçekliğin olmadığı görüşü ortaya konulur.8 Açıklama içermeyen"Doğu Doğu'dur, Batı Batıdır"1 sözü "Doğudayoktur, Batıda yoktur", "yalan dünya""her şey boştur" idealizmine ve kaytarmacılığına kolayca dönüşmektedir.

Batılaşma dönemi Türk edebiyatı ve romanın çeşitli eğilim ve dönemlerine karşılık kendi içinde bir süreklilik ve bütünlük taşımıştır. Bu edebiyatın içinde Tanzimat edebiyatından milli edebiyata, cumhuriyet edebiyatından köy ve şehir romanlarına kadar çeşitli eğilimler ve biçimler söz konusu olmasına rağmen kendi içinde birbiriyle ilişkili ve bütünlük taşır. Ancak Batılaşma dönemi Türk romanı kendi içinde bir süreklilik ve bütünlük sağlamasına rağmen Türk toplum tarihiyle ilişkili aşınmaz bir öz ve ortak bir gerçeklik ve duyarlık oluşturamamıştır. Biçimde de bu geçerlidir. Bu edebiyat/roman anlayışı Batı duyarlığı ve kalıplarını düşünce hayatımıza sokmasına ve Osmanlı geçmişinin gözden düşmesini sağlamasına rağmen başarısı ve geçerliliği tartışmalıdır. Çelişki ve çatışmalar bundandır. Batılaşma dönemi edebiyatı geleneksel Osmanlı edebiyatının ortadan kalkmasını neden olmuş, onun yerine folklor derinliğinde bir milliyetçiliği veya mistik tekke edebiyatını koymuştur. Batı merkezci bir üstünlük anlayışı içinde bu özellikler marjinal olmaktan ileri gitmemiştir. Kemal Tahir, belli bir dönemde ortaya çıkmış Batılı anlamda toplumsal bir gerçeklik anlayışının ürünü olan köy romanı, şehir romanı gibi eğilimlere karşıt yeni bir roman anlayışının temsilcisidir. Kemal Tahir romanlarında Batı merkezci bu çerçevenin dışına çıkarak Anadolu insanının yapısına ters düşen Batılaşma serüvenimizi tartışma konusu edecektir. Batılaşma serüvenimizi bütünsel bir tarih anlayışıyla "Batı yanılışı", "Batı aldatmacası" olarak değerlendirmiştir. Kemal Tahir sadece bu saptamada kalmamış bu yanılığın aşılması için geçerli toplumsal gücümüzü ve imkanlarımızı da ortaya koymaya çalışmıştır. Osmanlı'ya olan ilgisi bu nedenledir. Tarihi roman anlayışı geçmişe bir övgü

veya geçmişe bir özlem değil toplumun geçmişten günümüze ve geleceğe yapacağı atılımın temellendirmeye yöneliktir. Kemal Tahir romanları arasındaki süreklilik ve bütünlüğü bu oluşturur. Bu yeni bir edebiyat anlayışının ve dünya görüşünün de temeli olmuştur. Geleneksel edebiyatımızda da bütünlüğü oluşturan bu aşınmaz özler, dünyaya ortak bakış duyarlığıdır. Kemal Tahir'in roman anlayışı ve düşüncesi bu geleneğe bağlanarak bu geleneği güncelleştirmiştir. Kemal Tahir için ulusal sanat "gerçek sanatçı gücüyle, o ulusun, o toplumun tarihini derinden bilmek, özelliklerinin bilincine varmak, bu bilinçle, gelişme yasalarına akıl erdirmek, bu yasaların etkisi altındaki insanın sorunlarını dramını- dünya insanlığını zenginleştirecek güçte anlatmaya çalışmakla yaratılabilir" Bunu eskiye dönmekle, özlemle yapmak mümkün olmayacağı gibi Batı'ya özenmekle de mümkün değildir. "Böyle bir sanat, ancak Anadolu Türkiyesi'nin tarih içinde olgunlaşmış, birikmiş insan özelliklerine dayanarak yapılabilir!"* Buradan uydurma tarih ile roman yazılmayacağı yanında belgelere dayalı roman yazmanın da mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Her ikisi de gerçeğin ön görünüşüyle yetinmektir.

8. E. Said'in Oryantalizm kitabı postmodern anlayışın yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır, postmodern kültür teorilerinin temel kaynaklarından biridir. Türkiye'de kendilerini muhafazakar olarak tanımlayan kesimlerin baş ucu kitabıdır. Muhafazakar İslamcı kesim aydınları bu kitap aracılığıyla kendi tarihi, siyasi birikimlerinden vazgeçerek yeni bir mecraya girmişlerdir. Bunu Kemal Tahir'e bakış açılarındaki değişiklikte de görmek mümkündür. Yine, Kemal Tahir ile Baykan Sezer arasındaki ilişkinin gözden uzak tutulmasının da bir nedeni budur.

9. Kemal Tahir, Not/ar/Sanat Edebiyat 2, (Yay. Haz. C. Yazoğlu), Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 226,229.

Roman Batı'da ortaya çıkmış bir sanat dalıdır. Ancak Doğu-Batı ilişkileri dışında ortaya çıkmış değildir. "Kemal Tahir son çizgiye dek Türk romancısı olarak kalmasına karşın Türkiye'nin geleceğin oluşturulmasında sözü olduğu için dünya çapında bir yazardır. Sözü tüketmiş Batı'da eski ustalar çapında bir yazar çıkmazken XX. yüzyılda Türkiye'de Kemal Tahir yetişmiştir."™ Türkiye'nin Batı'nın ve Doğu'nun çaresizliğini paylaşmakta hiçbir çıkarı yoktur. Bu durum geleceğin oluşturulmasında Türkiye'ye söz hakkı vermektedir. Kemal Tahir romanı ve düşüncesi bu tartışma çerçevesinde biçimlenmiştir. Kemal Tahir Batılaşma Dönemi Türk romanı ve düşüncesinde egemen eğilimini oluşturan Batı üstünlüğü ve Doğu-Batı farklılığını mutlaklaştırma anlayışından koparak dünya romanına Anadolu Türk toplum gerçekliğinin zenginliğini katmıştır. Baykan Sezerin Kemal Tahir'i Dostoyevski kadar önemli, dünya çapında bir romancı olarak tanıması bu nedenledir. Kemal Tahir'in Türkiye'nin sorunları önünde savunduğu görüşler Türk edebiyatı yanında Türk düşüncesi içinde de önem taşımaktadır. Kemal Tahir'in uyarı ve saptamaları günümüz için de geçerlidir. Kemal Tahir Türk toplum sorunlarının Batı çözümü içinde gerçekleştirileceği görüşünün mutlak bir doğru gibi savunulduğu bir dönemde "Batılaşma yanılığı"^\, "Batı çıkmazı"na işaret etmiş ve Osmanlı konusu üzerinde durmuştur. Osmanlı sadece günümüz sorunlarının anlaşılması açısından değil sorunlarımızın aşılması yolunda da önemli bir çıkış noktasıdır. Aksi takdirde sorunların içinde debelenmekten başka bir yol kalmamaktadır.

Kemal Tahir'in Batıcılışma eleştirisi bizi Batıcılışmaya zorlayan eski şartlara dönmek değildir. Tarihte geriye dönmek mümkün olmadığı gibi Batıcılışma öncesini savunma girişimleri de bizi bir başka açmazla itmiş ve hüsrarla sonuçlanmıştır. Esas sahip çıkılması gereken Anadolu insanının tarih içinde olgunlaşmış birikmiş insan özelliklerine dayanarak geleceği inşa etmektir. Batıcılışmayı da bu yönde aşmaktır. Anadolu Türk toplumu tarihin en zor döneminde dünya imparatorluklarından birini kurmuş ve bu imparatorluğu yaşatan devlet anlayışını ve devlet koruyucusu kadroları vermiştir. Osmanlının yıkılması açmaz içine itilmiş olması Anadolu insanının tarihsel oluşundaki insanlık gücü birikimini ortadan kaldırmaz. Tarihte geri dönüş yoktur ama tarihte sıçrama ancak tarihsel birikim temelinde mümkündür. Anadolu insanının tarihsel oluş özellikleri ve tarihi mirasının işe yarar yönleri günümüz sorunlarının aşılmasında ve geleceğin oluşturulmasında en büyük insanimaddi gücümüzü oluşturmaktadır. Osmanlı tasfiye edilmiş olmasına rağmen Osmanlı'nın Doğu-Batı ilişkileri içindeki yeri ve rolü, savunduğu siyasetin gerekliliği ortadan kalkmış değildir. Osmanlı deneyimi toplum tarihimizin bugünde yararlanacağımız en büyük zenginliğimizdir.

Kemal Tahir Batı üstünlüğüne ve saldırganlığına karşı en sert eleştirileri yönelten yazarımızdır. Bu eleştirilerden Batı sosyalizmi de gereken cevabı almıştır. Kemal Tahir'in bu eleştirilerinin önemli bir yönü oryantalist bakış açısını ve Batı modernleşmesini tartışmalı hale getirmesidir. Bugün Batı evrenselciliğini (küreselleşme) ve buna bağlı oryantalistyereleliğin savunulması kolay değildir. Batı oryantalistyereleliğin bizi tanıttığı bir dizi kalıp ve değerlerle, şiş kebab, rakı, folklor veya oryantal dans ve mistik bağlarla toplumlar arası ilişkilerde ağırlık kazanmak mümkün değildir. Toplum ve tarihi deneylerimizi bununla sınırlamaya kimsenin hakkı da yoktur. Batı günümüzde Doğu toplumlarını kapsayan evrensel bir uygarlık görüşünden vazgeçmiş olmasına rağmen kendi uygarlığının emsalsizliğini söylemekten vazgeçmemiştir. Bunun ötesinde kendi değerlerinin değil ama Doğu toplumları karşısında farklılığı ve üstünlüğü görüşünü Batı dünya egemenliği temelinde güçlendirerek savunmayı sürdürmektedir. Oryantalist

10. Baykan Sezer, "Kemal Tahir Üzerine", Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Sosyoloji Yıllığı Kitap! O, (Ed. E. Eğribel, U. Özcan), Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 23.

bakış açısı bu çerçevede geçerlilik kazanmakta, garbiyatçılık ise özellikle Batı saldırganlığına karşı çıkan yönü nedeniyle eleştirilmektedir. Son dönemde ortaya çıkan oryantalizm eleştirilerine de bir başka açıdan bakmak gerekir. Bu eleştiriler sonuçta Doğu-Batı farklılıklarını da "hayair," kurmaca" olduğunu belirterek tarihte yeni bir gelişme ve aşama olabileceği görüşünü reddetmektedir. Bu nedenle günümüzde rahatlıkla bütünsel dünya görüşlerinin ve tarihin sonundan, sosyalizmin sonundan söz edilebilmiştir. Kemal Tahir Doğu-Batı farklılığı ve Batı üstünlüğü görüşüne karşı çıkararak Doğu-Batı çatışması görüşü temelinde Batı dünya egemenliği dışında yeni bir dünyanın olabileceğini göstermiştir.

Kemal Tahir'i ya seversiniz ya da sevmezsiniz gibi yaygın bir söz vardır. Bu sözü yumuşatmak için Kemal Tahir'in romancılığına inkar etmek mümkün olmadığından Kemal Tahir'in romancılığı ile düşünür yönünü birbirinden ayırarak değerlendirme çabası da vardır. Bunlar zorlamadır ve Kemal Tahir'i darlaştırmaktır. Kemal Tahir'in edebiyatçılığı ve düşünür yönü birbirini beslemiş ve zenginleştirmiştir. Kemal Tahir hakkında söylenenlerden yola çıkarak arada hakemlik yapmaya,

orta yeri bularak birbiriyle uzlaştırılması mümkün olmayan görüşleri uzlaştırmaya kalkmak yersizdir. Kemal Tahir romancılığı ve düşünür yönü keskindir, fkelidir. Bu keskinlik ve fke Türk toplum ve tarihine duyduğu saygı ve güvenden kaynaklanmaktadır. Kemal Tahir hakkında söylenenlerden yola çıkmak ve bunları önemsemek yerine Kemal Tahir tavrından yola çıkarak bir değerlendirme yapmak gerekir. Uzlaşma da bu temelde olmalıdır. Uzlaşmazlık Batı değerlerine ve yargılarına bağlılıktan kaynaklanmaktadır. Bu ortadan kalktığında Kemal Tahir btnleştiricidir. Kemal Tahir'in romancı ve düşünür olarak sürekli yöntem konusu üzerinde durması bu nedenledir.

Kemal Tahir'in tavrı/yöntemi açıktır. Açık olduğu için paylaşmak ve ortak olmak da kolayca mümkündür. Bu yöntemin doğrulanmasının ölçütü de bizzat hayatın, gerçeğin kendisidir. Kemal Tahir'e göre Batı kimliğinin temeli Doğu soygunu ve sömürüsüne dayanmaktadır. Anadolu Türk toplum ve tarihi de bu gerçeklik temelinde ele alınmalıdır. Batı sosyalizmini bir şema olarak kendi gerçeklerimize uydurmak mümkün değildir. Doğu-Batı çatışması daha tarihin başında ortaya çıkmıştır. Sadece egemenlik çekişmesi olmanın ötesinde kültürel düzeyde de bu çatışmanın çeşitli görünümleri vardır. Batı saldırganlığına ve soygununa karşı Doğu tarih boyunca kendi askerisiyasi örgütlenmelerini ortaya koyabilmiştir. Osmanlı bunun en mükemmel örneğidir. Geleneksel Doğu tarım uygarlıklarıyla ilgisi de bu yönüyledir. Osmanlı, Doğu retici uygarlığı rneği değil, Doğu retici uygarlıklarının koruyucusu ve öncüsüdür. Kemal Tahir'in Osmanlı konusuna ilgisi bu nedenledir. Batıcılaşma yanılığı üzerinde durması da rastlantı değildir. Kemal Tahir geldiği yere emekle, zahmetle gelmiştir. Kemal Tahir bir öncü olarak kendi görüşlerini de sürekli sorgulamış ve geliştirmiştir. Kemal Tahir'in bu sorgulama çabası değerlendirilmeden ve vardığı sonuçlar anlaşılmadan alıntılar yapmak ve görüşlerini dondurmak hakemlik payıyla yetinmektir. Bu yanılığ Kemal Tahir'in ATÜT konusundaki tavrı konusunda da yapılmaktadır. Kemal Tahir ATÜT'e ilgi duymuş ancak bunu da sorgulamaktan geri kalmamıştır. Sencer Divitçioğlu ile görüş ayrılıklarının temelinde de bu vardır. ATÜT' Türkiye'nin "az gelişmişliğine" temel yapan anlayışa da ilk karşı çıkan Kemal Tahir'dir. Kemal Tahir kendi görüşlerini sorgulayarak sonuçta Doğu-Batı çatışması görüşüne ulaşmıştır. Bu vardığı yeri de sosyalist kimliğinin dışında görmemek gerekir. Türkiye'de bir dönem "garbiyatçılık" Batı sosyalizmi savunuculuğu biçimindedir. Bunun Ortodoks temsilcileri yanında, bu tavrın da tartışmalı olması nedeniyle Batı sosyalizmi içinde geçmişte ne çıkmayan konularda gündeme gelmiştir. Batı 1960'larda içine düştüğü bunalım ve açmaz içinde Batı sosyalizminin savunulmasından medet ummuştur. Kemal Tahir sosyalisttir. Ama Türkiye'den yana, Doğu'dan yana bir sosyalisttir. Batı sosyalizmiyle hesaplaşması ve sosyalizme katkısı da bu yöndedir. O'nun sosyalist kimliğini Batı kaynaklı olarak değerlendirmek soygun ve sömürüye karşı çıkmayı Batı ile sınırlamaktan başka bir şey değildir. Dünya egemenliğini tartışarak tarihte yeni bir sıçrama yapabilecek g ve potansiyel ancak Doğu halklarında mevcuttur. Bu kimseden alınan bir bağış da değildir. Ama önce bunu hak etmek gerekir. Batı'nın tarihte yeni bir aşama yapacak ne gücü, ne de sözü vardır. Kemal Tahir'in dünya çağında bir romancı olmasının ve aynı zamanda sosyalizme katkısının da temeli budur. Türkiye, Kemal Tahir gibi bir romancı ve düşünürü yetiştirerek bu atılımı yapacak g ve birikime sahip olduğunu göstermiştir.

Kemal Tahir lmnn üzerinden bunca yıl geçmesine rağmen mevcut Batıcılaşma siyasetini aşma gereği nedeniyle gündemdedir. Geçmişte Kemal Tahir'in Batıcılaşma eleştirilerine karşı

çıkanlar ve onu çeşitli biçimlerde mahkum etmeye çalışanlar günümüzde Batımerkezi temel bakış açılarını değiştirmiş olmasalar bile Türkiye için önerdikleri çözüm reçetelerini değiştirmişlerdir. Kemal Tahir'e olan ilgi siyaset düzeyinde farklı iktidarlar tarafından belli bir karşılık bulmuştur. Bu nedenle çeşitli dönemlerde "Devlet, Kemal Tahir ile barıştı" gibi değerlendirmeler yapılmıştır. Bu barışmayı önemli bulanlar yanında, gereksiz bulanlar vardır. Barışmayı veya dışlamayı kişisel bir olay olarak görmemek gerekir. Hele bunun bir üstünlük ve bağış olarak gösteri konusu yapılması hiç kabul edilecek bir şey değildir. Bize göre "devletin Kemal Tahir ile barışması" ancak Osmanlı'nın temsil ettiği ve günümüzde boşlukta kalan Batı'ya karşı Doğu savunuculuğu ve sözcülüğü mirasına sahip çıkmakla mümkündür. Bunun dışında ortaya çıkan barıştı söylemlerinin Kemal Tahir'i devletleştirmek ve darlaştırmaktan başka bir anlamı yoktur.

Sonuç Yerine

HERKESE SELAM DURAN EDEBİYAT YANINDA AYRIKSI BİR DÜŞÜNCE VE ROMAN DÜNYASI: KEMAL TAHİR DÜŞÜNÇESİ VE ROMANI (KEMAL TAHİR'İ ANLAMININ KRİTİK YÖNLERİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER)

Kurtuluş Kayalı

Kemal Tahir romanları kendinden 15-20 yaş küçük olan Köy Enstitüsü kökenli yazarlarla aynı zaman aralığında yayınlanmıştır. Kemal Tahir başka tarz metinler yanında onlar gibi köy romanları da yazmıştır. Ancak onlar neredeyse sadece köy romanı yazarken Kemal Tahir bu eğilimin dışında olmuştur. Bu tarz bir genelleme çerçevesinde bir ölçüde Yaşar Kemal de aynı şekilde nitelenebilir. Kemal Tahir'in yazdıklarıyla bu anlamda belki de sadece Orhan Kemal'in yazdıkları arasında paralellik kurulabilir, ikisinin arasındaki yaş farkı ise sadece dördür. Kemal Tahir'le Enstitü kökenli köy romancıları ve Yaşar Kemal'le karşılaştırma yapıldığı zaman millî mücadeleyi işleme anlamında bir ayrılıktan söz etmek mümkündür. Kemal Tahir'in millî mücadeleyi yorumlama ısrarı bu dönemi yaşamış Reşat Nuri, Yakup Kadri ve Halide Edip gibidir. Bu noktada ısrarlı olmasına mukabil millî mücadele yorumu belirgin olarak onlardan farklıdır. Reşat Nuri'nin de dahil olduğu romancılar grubunun millî mücadele konusundaki yaklaşımları ise köy romancıları grubuyla aynı doğrultuda şekillenmiş gibi görünmektedir. Bu dönemde 1960'lı yıllarda bu genel anlayış doğrultusunda millî mücadeleyi değerlendiren yazar Samim Kocagöz'dür. Kemal Tahir köy romanları yazdığı zaman aralığında aynı zamanda Mütareke İstanbul'unu konu alan Esir Şehir kitaplarını da yazmıştır. Köy romanları da Tanzimat'tan, hatta daha önceden kalkarak Türkiye'de köy ve toprak sorunlarını da değerlendirmiştir. Demek ki tarih meselesi diğer romancılardan çok önce ve yoğun bir biçimde Kemal Tahir'in gündemine girmiştir. Tabii zaman içinde bu tarih ilgisi belli bir problematik çerçevesinde Osmanlı imparatorluğu'nun, devletin kuruluşuna kadar gitmiştir. Yaşar Kemal'in tarihe yönelmesi son dönemin duyarlılıkları çerçevesinde ortaya çıkmış ve Karıncanın Su İçtiği mübadele çerçevesinde meselelerin anlatılması şeklinde belirmiştir. Belki de tarih genel çerçevede güncel olanın bağlamında değerlendirilmiştir. İkinci olarak üzerinde durulabilecek husus Erken Cumhuriyet döneminin mesafeli ve eleştirel bir şekilde değerlendirilişidir. 1960'lı yılların başlarından itibaren en geç tarihsel kesiti 1940'lı yıllar olmak üzere Kemal Tahir'in romanları Serbest Fırka, İzmir Suikasti girişimi, köydeki tarımsal gelişmeler ve Köy Enstitüleri meselesinin eleştirel değerlendirmesine konu olmuştur. Son dönemde Erken Cumhuriyet dönemi üzerinde odaklaşanların Kemal Tahir'in metinlerini görmemelerini hakikaten hayreti mucip bir durum olarak nitelemek gerekir. Köy romanlarının temel konuları bütün unsurlarıyla beraber tüm problemlerin neredeyse 1950 yılından sonraki gelişimle başlamıştır.

Mahmut Makal, Yaşar Kemal de dahil olmak üzere aralarında en ses getirmiş olanıdır ve Bizim Köy'ün yankısı sadece Türkiye'de değil dünyada da duyulmuştur. Ve bunların hiçbirinin 1920'ler, 1930'lar, 1940'lar üzerine metinleri yoktur. Metinleri olsa da bu nokta o kadar fazla, fazla ne kelime, neredeyse hiç önemsenecek bir konu değildir. Çünkü Mahmut Makal'ın anlatımıyla Bizim Köy Türkiye'den soyutlanmış kendi köyüdür ve ha keza İnce Memet de, 1955 yılında yayınlanan eşkiya romanı da 1934-35 yıllarındaki köy ortamını anlatsa da genelden soyutlanmış bir somut anlatımdır. Yaşar Kemal'in anlattıkları da bu durumu doğrular. Zaten burada anlatılmak istenenin net ifadesini Beş Romancı Tartışıyor metninde bulmak mümkündür. O kitabın biraz karikatürize edilmiş özeti, belki de tek cümlelik özet, Kemal Tahir'in "Goriot Baba" göndermesi dolayısıyla Orhan Kemal de dahil olmak üzere tartıştığı romancılara "Siz olsa olsa zabıt katibisiniz" demesidir. Kemal Tahir'in tarihsel geçmişi ve Cumhuriyetin ilk dönemlerini tahlil edip değerlendirme gibi bir derdi vardır. Anılan diğer yazarların böyle bir dertleri yok gibi görünmektedir. Onların derdi 1950'li yıllarla başlayan süreçle ilgilidir ve hatta yazdıkları dönemin güncel gelişmeleri her anlamda onların gündemine girmektedir. Amerikan Sargısı biraz değil, fazlasıyla budur. Ve Kemal Tahir ömrü billah böylesi bir metin yazmaz, yazamaz. Elbet tarihsel olarak geçmiş döneme dair güncel çıkarımları bulunur. Bu konuda örneklerden en kritik olanlardan biri 1969 yılında yayınlanan Kurt Kanunu'dur. Belki de Kemal Tahir'le bu anlamda karşılaştırılacak olan yazar Tarık Buğra'dır. Belki de özellikle Küçük Ağa ve de daha özellikle Firavun İmanı ekseninde. Ancak onun da güncele takılmasının, güncele tutsak olmasının vasatı vardır. Nitekim Küçük Ağa'nın somut hayatla birebir ilişkisi ve kimi otobiyografik özellikleri Kemal Tahir'i farklı değerlendirmenin gerekçesini olağanüstü net bir şekilde verir. Hatta Firavun İmanı'nın üç önemli somut kişisi, tarihsel şahsiyeti, insanların kafasını tarihsel şahsiyetlerin roman kahramanı olması konusunda eleştirel anlamda daha fazla meşgul eder. Acaba İkinci Cumhuriyetçiler Tarık Buğra'nın bu romanının kişilerinden birinin Hüseyin Avni Ulaş olduğunun farkında mıdır? Tarık Buğra'nın güncele teslim olmasının en güzel örneği herhalde en kötü romanı olan Gençliğim Eyvah'tır. Güncel gelişmelerden etkilenmek anlamında onunla köy romancıları arasında bariz bir paralellik vardır. Sovyetler'in Macaristan müdahalesi konusunda yazdıkları, o ilginç oyunu da bu hususta önemli sayılabilecek bir örnektir. Aslında Günsel Aytaç'ın Devlet Ana ile Osmanlık karşılaştırmasındaki hüküm cümlesi bu konudaki karşılaştırmayı doğru yaptığını gösterir.

Kemal Tahir'in somut, çileli hayat hikayesi yazdıklarını anlatır mahiyette değildir. Devlet konusundaki yorumu "devlet seni haklı olarak mı içeri tıktı" sorusunu soranın meseleye nasıl baktığını gösterecek mahiyettedir. Onun "roman dediğin kurmacadır, düz yaşanandır ya da yaşananın düz anlatımı değildir" demesi sanatı belirgin olarak ciddiye aldığına göstergesidir. Köy yazarlarının, Yaşar Kemal'in özellikle 1960'lı yıllardan itibaren yazdıkları kendi yaşamlarından belirgin, dolaysız izler taşır görünmektedir. Hatta Orhan Kemal'in babası vesilesiyle başına gelenler erken yaşlardan itibaren Cumhuriyet dönemine eleştirel bakmasını gerektirmektedir. Hayatının Orta Doğu'ya savrulması, hayatının bu kesiminin romanlarına yansıdığı kısmında bile eleştirel sayılabilecek bir tutuma yol açmamıştır. Nâzım Hikmetle 3,5 yıllık mahkumiyet de bazı konulara yaklaşım tarzında etkili olmuştur. Kemal Tahir'in on iki yılı bulan mahkumiyeti devlet konusunda kişisellik içeren bir tarzda bakmasına yol açmamıştır. Tutumu bu noktada Niyazi Berkes'in genel ve Unutulan Yıllar kitabındaki tutumundan belirgin olarak farklıdır. Belki de konu, özellikle edebiyatçılar açısından 1960'lı yıllardaki yaşantıyla bariz olarak

görülebileceği gibidir. Olayın belki de en dikkate değer yönü Nâzım Hikmet konusundaki tavırda, Nâzım'a yaklaşma konusundaki yaklaşımda somutlaşmaktadır.

Hemen herkes, tabii sol cenah içindeki herkes Türkiye'de Nâzım'ın metinlerinin yayınlanmasının sonrasında onun ve şiiirlerinin üzerine çok olumlu düşünceler telaffuz etmişlerdir. Yaşar Kemal'in makaleleri yanında Orhan Kemal'in yukarıda adı geçen kitabı da yayınlanmıştır. Nâzım Hikmet konusunda diğer yönden ne ölçüde tahammülü olunduğunun en güzel göstergelerinden ikisi de Bedrettin Cömert'in şiiiri ve Zekeriya Sertel'in hayatı hakkında söyledikleri karşısındaki tutumlarında somutlaşmaktadır. Nâzım Hikmet konusundaki sövgü metinleri ile övgü metinlerinin mantalitelilerinin çakışma noktalarının sayısı pek de az değildir. O dönemde Attila İlhan'ın Duvar kitabı Nâzım Hikmetin nitelemesiyle yayınlandığı gibi Reşat Nuri'nin Yeşil Gece1s de Nâzım Hikmetin yorumuyla olumlanmıştır. O dönemde Kemal Tahir Nâzım Hikmetin kendisi hakkındaki nitelemeleri elindeyken bile bunları kullanmayıp, onun kendisine yayınladığı mektupları ona yönelik saygılı ifadeler terennüm eden bir önsözle yayınlamıştır. Daha sonraları Aziz Nesin eleştirisi biraz örtük bir tarzda Türkiye Şarkısı Nâzım Hikmet kitabını ve Yalçın Küçük de eleştiriler de içeren "İki Hikmet" incelemelerini yayınlamıştır. Ve fakat sözü edilen bu iki metin eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmazken Fethi Naci'nin Esir Şehir üzerine metni bir eleştiri getirmiş, Mehmet Ergün de edebiyattan öte konulara yönelen bir yazı yazmıştır. Tüm bu görünüm yanında Kemal Tahir'in konuya ilişkin yaklaşımı ve Nâzım Hikmetin düşüncelerine gönderme yapmaması da ilginç görülmelidir. Nâzım Hikmet Türk solunun değerlendirilmesi anlamında önemli bir kilometre taşıdır. Daha önceki dönemde Hikmet Kıvılcımlı'nın yazdıklarının gölgelenmesinin altında da aynı neden yatmaktadır.

Nâzım Hikmet konusundaki sorgulamayıcı tavır 1960'lı yılların rüzgârından etkilenildiği içindir. 1960'lı yıllar Yaşar Kemal'in TİP'in merkezi karar organında yer aldığı yıllardır. 1960'lı yıllarda aynı zamanda önemli ölçüde kitleselleşmiş öğretmen hareketinin yöneticilerinin başındaki kişi, romancı Fakir Baykurt'tur. Fakir Baykurt uzun yıllar TÖS yöneticiliği yapmış ve 1968 yılındaki dört günlük öğretmen boykotu onun zamanında gerçekleşmiştir. Orhan Kemal de dahil olmak üzere dönemin edebiyatçılarından önemlice bir kesimi de açılan, güçlenen bu rüzgara karşı duramamalıdır, karşı durmaktan öte bigane de kalmamışlardır. Bunun yanında Sovyetler Birliği fotoğrafı tarihinin başlangıcından itibaren hep olumlu görülmüştür. Fakat Kemal Tahir Çetin Yetkinin Soldaki Bölünmeler kitabında -ilk baskısındaki kısa bir alıntıdan da açıkça görülebileceği gibi- Sovyetler Birliği konusunda en hafif deyimle bigane kalmıştır. Kemalizmin sosyalizmle ortak noktalarının bulunduğu düşüncesi Mustafa Kemal-Lenin dostluğu da öne çıkarılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Yaşar Kemal'den Fakir Baykurt'a kadar sol cenahtaki neredeyse hiç kimsenin bir tarihe kadar ne Kemalizmle bir problemi olmuştur ne de Sovyetler Birliği'yle. Ve o dönemde Sovyetler Birliği üzerine hiç de az olmayan sayıda görkemli gezi kitapları yazılmıştır. Kemal Tahir'in böyle bir metni yoktur. Bu edebiyatçıların çoğu da o dönemde yönü belirgin siyasal dergilerde Türkiye'deki siyasal gelişmeler üzerine metin yazmışlardır.

Anlaşılabileceği üzere Türkiye'de belirgin doğrultudaki aydın grubunun Kemal Tahir'le dünyası tümüyle ayrı görünmekte, kökten ayrılmaktadır. Türkiye'de edebiyat üzerine değerlendirmelerin 1960'lı yıllarda belli bir eksen değişikliğine uğradığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda yabancı sosyalist yazarların haliyle etkileri olmaktadır. Bunların arasında Lukacs'ın etkisi daha köklü ve daha olumludur. En azından Türk edebiyatı değerlendirmelerini belirgin bir darlıktan

kurtarmaktadır. Bunun yanında yeni dönemin etkileyici kitabı, belki de etkileycilikten öte şekillendirici kitabı İbrahim Tatarlı ve Rıza Mollof ün Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a Marksist Açılan Türk Romanı başlıklı metnidir. Kitabın başlığına "Marksist Açılan" sözleri eklense de Türkiye'de evvel eski Hüseyin Rahmi önemsenmekte ve 1970'li yılların başlarında Fakir Baykurt'un kritik işlevi vurgulanmaktadır. O dönemin genel görünümü açısından İbrahim Tatarlı bizim edebiyatçılarımıza nazaran, en azından solcu edebiyatçılarımıza nazaran Cumhuriyet dönemi edebiyatı ve eski edebiyata çok daha vakıf görünmektedir. O dönemde bizim edebiyatçıların bu konularla ilgili görünmedikleri açıklıkla fark edilmektedir. Bir başka kitap da Sovyet Türkologlarının Gözüyle Türk Edebiyatı başlıklı yapıttır. Sözü edilen iki kitabın Türk eleştirmenlerinin metinlerinden çok daha belirgin olarak öne çıktığı görülür. Aslında mesela Fethi Naci'nin 100 Soruda Toplumsal Değişme ve Türk Romanı kitabı çok daha sonraki bir tarihte, 1981 yılında yayınlanmıştır. 1980'li yıllardaki kadar olmasa da Türkiye'de edebiyat eleştirisi genellikle yabancı metinlere yaslanmıştır. 1960'lı yılların sonlarında Lukacs'ın Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı kitabı Türkçeye çevrilmiş ve soyut anlamda Türkiye'deki edebiyat eleştirisini köklü bir şekilde etkilemiştir. Ancak somut olarak Türk edebiyatı hakkındaki kanaat Tatarlı'nın ve Sovyet Türkologlarının gözünden olmuştur. Onların çalışmaları en azından 100 Soruda serisinden çıkan Rauf Mutluay'ın kitaplarına göre güncel daha çok hitap etmiş ve sorunları daha bir teorik ve ideolojik çerçevede yorumlamıştır. Dönemin önemli edebiyatçıları tarafından düzenlenen edebiyat antolojileri ise düşünsel çerçeveleri itibariyle sınırlı olmuştur. Aslında Tatarlı ve Mollof'un kitabı, özellikle o kitap kapsayıcı mahiyette bir kitaptır ve 1944 yılında öldüğü zaman Hüseyin Rahmi üzerine yazılan sol anlayışlı metinlerle uyum içinde görünmektedir. Bir de Fakir Baykurt'a kadar gelen çağdaş Türk edebiyatını Türkiye'deki genel beğeniye derinleştirecek bir şekilde tahlil etmektedir. Zaten Sovyet Türkologlarının yazdığı metinler de Türkiye'de öğretici bulunmuş ve kitaptaki bir yazı özellikle seçilerek daha önce yayınlanmıştır. Dönemin Militan gibi siyasal boyutu örgüt düzeyinde de belirgin olan dergisinde de yayınlanan Devlet Ana eleştirisi Kemal Tahir'e bakış açısını da şekillendirmiş görünmektedir. Dönemin en içerikli edebiyat yorumu, Tahir Alangu'nun metinlerinde ifadesini bulan yorumu da sadece o dönemde etkisiz kalmamış bugünler açısından da unutulup gitmiştir. Türk entellektüelinin kendi kafasıyla düşünme eylemi erken tarih kesitlerinde ortadan kaybolmuş gibidir. Hele daha sonraki on yıllarda durum hakikaten düşünme eyleminin Türkiye'de gerçekleşmesinin hiçbir koşulu yokmuş gibi düşünülmüştür.

Bu durumun genelde sosyalizm anlayışıyla bir bağlantısı vardır. Dönem Sovyet metinlerinin yaygın olarak çevrildiği bir tarih kesitine tekabül etmektedir. Konuk yayınlarının durumu, doğrultusu farklı olsa da bugünün, daha doğrusu 1980'li yılların yarattığı ortamın Ayrıntı yayınları gibidir. Bunun ötesinde Marxizmin temel metinlerinin çevrilmesiyle her bir şeyin halledilebileceği düşünülmüştür. Bugünlerde telif metinlerle sözü edilen teorik kitapların yorumlanması söz konusu değilken o günlerde çevrilen metinlerin Türk toplumu açısından ne anlama geldiği sorgulanmaya çalışılmıştır. Ancak Marx-Engels, fakat daha çok da Lenin, Stalin ve Mao'nun metinleriyle sosyalizm ve Türk toplumu anlaşılmasına çalışılmıştır. Bugünlere göre belirli bir esnekliğin yaşandığı bir zaman kesitidir o günler. Mehmet Ali Aybar'ın apaçık doğruların bile Marx-Engels alıntılarıyla kanıtlanmaya çalışılan bir mantığın egemen olduğu bir ortam olarak tespit ettiği ve hatta havanın sıcaklığının bile Engels'e atıf yapılarak kanıtlandığı bir zaman aralığıdır. Kemal Tahir bilimsel sosyalizmin tek ve evrensel olduğu yaklaşımına eleştirel

bakmıştır. Böylesi bir yaklaşım o dönemde çok yaygın olarak kabul görmüştür. Kemal Tahir de bu tür metinlere ülkenin özgün şartlarını hesaba katmadan katılmanın hiçbir mantığı olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında öyle toptan benimseyerek değil; Osmanlı'yı ve dolayısıyla Cumhuriyet dönemini anlamak için ATÜT kavramının iyi bir dayanak olabileceğini düşünmüştür. Ancak bu noktayı diğer bazı entellektüeller gibi yobazca benimsememiş, ülke gerçeklerinin anlaşılması için düşünsel çaba sarf edilmesi gerektiği kanaatinde olmuştur. Özet olarak, daha doğrusu sonuç olarak Türkiye'nin tahlili açısından kendi şahsi damgasını taşıyan düşünsel faaliyetin zorunluluğuna işaret etmiştir. O nedenle genel anlamda Marxizmin, özel anlamda da belli bir Marksist pratiğin Türkiye'nin sorunlarını çözmek için yeterli olmadığını düşünmüştür. Kaldı ki, Türkiye'de çok önemli bir kesim Batılı toplumlarla, Doğulu toplumların ve özel olarak Türkiye'nin, Türk toplumunun arasında bir fark olmadığını ifade etmiştir. Türkiye'nin özgüllüğü ve daha anlamlı ifadeyle özgünlüğü düşüncelerinde ifadesini bulmuş görünmektedir.

1960'lı yıllarda Marksizmin evrensel olduğu konusundaki kanaat Batılı Marksist yazarlara gönderme yapmayı gerektirmiyordu. Batılı Marksist yazarlar ancak ortodoks oldukları takdirde olumlu bulunan yazarlardı. Bunların arasından en fazla öne çıkanı Roger Garaudy olarak tebarüz etti. Onun ve birkaçının dışındaki Batılı Marksist yazarlara, onların yazdıklarına itibar edilmiyordu. Dolayısıyla Sovyet Marksizmiyle çelişkili metinlerin Türkçede pek olumlu bulunmadığı söylenebilir. Örneğin Herbert Marcuse'nin Sovyet Marksizmi kitabı Türkçeye çevrildiyse de hiç yankı yapmadı. Çünkü Türkiye'de Sovyet Marksizmi kavramı da, Batı Marksizm kavramı da önemsenen, anlamlı olarak nitelenebilecek kavramlar değildi. Bu tarz isimlendirmeler olmazdı, olamazdı. Marksizm marksizmdi, Doğu ya da/ve de Batı marksizmi olamazdı. Ancak 1980'li yıllardan sonra, ancak bu zaman aralığında kullanılan kavramlar ve daha önemlisi zihniyet değişti. Perry Anderson'un Batı Marksizmi kitabı da önce kenarda köşede kalmış bir yayınevi tarafından, sonra da ana mecrada yayın yapan bir yayınevi tarafından yayınlandı. Daha önce bu tarz zihniyete karşı belirgin bir tepki vardı. Bu nedenle de Mehmet Ali Aybar'ın Althusser'i de ele alan, içeren Batı Marksizmi vurgusu ve önce Stalin ve daha sonraki on yılda da Lenin eleştirisi tepki çekti. Kendini Marksist olarak niteleyen entellektüeller farkında olmasalar da çok sonraki yıllarda Aybar'la buluştular. Ancak 1960'lı yılların sonlarında Mehmet Ali Aybar'a yönelik olarak sert eleştirel tepki gösterdiler. Aybar'la buluşma noktası bir anlamda Batı Marksizmine olumlu bakmakla örtüşüyordu. Ancak dikkat edilirse Kemal Tahir'in Batılı Marksist entellektüellere gönderme yapmadığı ve Sovyet sistemine övgü döşenmediği anlaşılabilir. Bu anlamda İdris Küçükömer de benzeri bir mantalite çerçevesinde mütalaa etmek gerekmektedir. Dolayısıyla bu iki entellektüelle bu tarz ortodoks entellektüeller arasında bir ortaklık, belli bir paralellik vardır. Ancak bu durum Kemal Tahir ve Küçükömer için bir esnek yorum işaretiyken diğerleri için bir tür darlığın göstergesidir. Batılı entellektüellere yönelenler zaman içinde daha başat bir konuma gelmişler ve fakat yaratıcı olamamışlardır. Marx-Engels, Lenin, Stalin konusunda dar olanlar da yeni sayılabilecek düşünceler telaffuz edememişlerdir. Söylenilebilecek husus Aybar'ın en aykırı noktada iken bile kitabın içinden konuştuğu, İdris Küçükömer'in de bir nebze de olsa kitabın içinden konuştuğu ve fakat Kemal Tahir'in tabir caizse tam da kitabın ortasından konuştuğu gerçeğidir.

Kemal Tahir'in çok çeşitli kaynaklardan beslendiği, dünya ahvalini ve Türkiye şartlarını ayrıntılı olarak düşündüğü aşikârdır. Türk entellektüelleri temelde tek bir düşünsel kaynak tarafından

şekillendirilmiş benzemektedir. Kemal Tahir'in hiçbir anlamda tek kaynağın, tek bir entellektüelin şekillendirdiği bir düşünce dünyası olmamıştır. Dünyadaki gelişmeleri de özgün bir mantık çerçevesinde yorumlamış, edebiyat ve özel olarak roman anlayışı da Türkiye'de değişik dönemlerdeki uygulamalar gibi tekil düşünce adamlarına yaslanmamış, kendi şahsi düşünsel damgasını taşımıştır. Bunun/bunların yanında Türkiye'nin özgül ve giderek özgün karakteri konusunda da tek bir entelektüelin değil, çok sayıda entellektüelin düşünsel birikiminden yararlanmışır. Kemal Tahir'in düşünsel dünyasının zenginliğini salt aktararak, dönüştürmeden benimsediği düşüncelerde aramak yerine eleştirerek geliştirdiği zengin gelenekte keşfetmeye çalışmak daha doğrudur. Örneğin, Kemal Tahir Türk sosyoloji geleneğini, Türk sosyolojisinin dinamiklerini daha henüz Türk sosyologlarının fark etmedikleri düzeyde saptamış ve doğru sayılabilecek bir şekilde yorumlamıştır. Örneğin öğrencileri bile henüz, daha yeni yeni Mübeccel Kıray'ın yerini doğru tespit etme eylemine girdikleri dönemden on yıllarca önce o onun yazdıklarının değerlendirmesini yapmıştır. Dolayısıyla salt bir iki entelektüele başvurarak Kemal Tahir anlaşılacağı gibi, Kemal Tahir'i salt kendi sözleriyle anlamak da mümkün değildir. Tabii herhangi bir başka otoriteye başvurarak Kemal Tahir'i anlamak hiç mümkün değildir.

Dünya ahvali ve Türkiye'nin şartları bilinmeden Kemal Tahir hiçbir şekilde anlaşılabilir. Cengiz Yazoğlu'nun Notladma yaslanarak bir gerçeğe vurgu yaptığı üzere -ki bu vurguyu 13 Mart 2010 tarihinde Küçükçekmece Belediyesi'nin düzenlediği bir toplantıda yapmıştır- dünyayı anlamadan yerli olunamayacağı gibi tam anlamıyla yerli olunmadan dünyanın şartlarının anlaşılması da mümkün değildir. Bütün bunların anlamı Kemal Tahir'in sadece Türk toplumuna dair genellemeler, özgün genellemeler yapma derdinden öte dünya ahvaline dair yeni sözler söyleme meramının olduğunun göstergesidir. Belki de bu nedenle Avrupalı düşünürler kadar Sovyet düşünürler konusunda da mesafeli ve eleştirel düşünceler telaffuz etmiş, 1960'lı yılların rüzgarıyla hemen herkes Sovyetler Birliği'ni âdeta bir dünya cenneti gibi görürken o meseleyi en temel mesele olarak görmeyip eleştiri getirmiştir.

Onun ufku sanıldığından çok daha geniştir. Kemal Tahir'i ne dünyadan soyutlanmış, ne Türkiye'den soyutlanmış ne de edebiyat anlayışını herhangi bir Batılı ya da yerli entelektüele/estetikçiye endekslemiş bir kafanın anlaması olası değildir.

Kemal Tahir'in Notlar'ı, edebiyata dair notları da, siyasete dair notları da inceleyicileri, araştırmacıları beklemektedir. Durum gösteriyor ki belki de hep bekleyecektir. Notlar'ın yayınlanmasının teklemesinin bu anlamda bir mahzuru yok gibi görünmektedir.

KEMAL TAHİR'İN GÜNCELLİĞİ: KEMAL TAHİR BAYKAN SEZER'SİZ ANILAMAZ

Ertan Eğribel - Ufuk Özcan

Kemal Tahir 2010 yılında 100. yaşında. Kemal Tahir'e olan ilgi, karşı çıkış ve değerlendirme çabası düz bir çizgi izlememiştir. 1910 yılında doğan, 1940'lardan itibaren sistemli olarak yazan, aykırı tavrı, romanları ve tarih tezleriyle tartışmaların odağında yer alan, 1973 yılındaki ölümünden sonra da izleyicileri olan Kemal Tahir'e yaklaşım tarzı zaman içinde değişmiş, anlam çerçevesi dönemlere göre kaymıştır. Bu anlam kayması, kendisi hakkındaki değerlendirmelerin değişmesi Kemal Tahir düşüncesinden bağımsızdır. Kemal Tahir'in toplum olayları hakkında eski gözlemlerini aşan yeni bilgilere ulaştığında "yanılmışızarkadaş" deyişi meşhurdur, düşüncelerinde değişim olmuştur. Ancak bunu bir "tutarsızlık" olarak değil tam tersine toplum gerçeğini anlama çabasının ve kararlılığının bir ürünü olarak görmek gerekir. Kemal Tahir Anadolu toplum gerçeğini ortaya koymak için mevcut düzeni, tarih anlayışını sorgularken aynı zamanda sürekli olarak kendi görüşlerini de sorgulamış ve geliştirmiştir. Onun bu tavrı bir inkarcılık ve reddetme üzerine kurulu değildir. Kemal Tahir'in romancılığı ve toplum düşüncesi değişen olaylar karşısında sürekli olanı, değişmeyen temel gerçeği arama temeli üzerinde gelişmiştir. Dünya ve Türkiye'nin sorunlarının çözümüne bütünsel bir tarih anlayışı çerçevesinde yaklaşmıştır. Ele aldığı olayları değerlendirmede zorluklarla karşılaştığında, olaylar elindeki yöntemi doğrulamayınca yöntemini de buna göre geliştirmiştir. Roman gerçeğine yaklaşımda olduğu gibi, Türk toplum gerçeğine ve sosyalizme yaklaşımı da bundan bağımsız değildir. Kemal Tahir'in yaşam pratiği, roman anlayışı, sosyalizm düşüncesi bu sorgulama temelinde büyük bir gelişme ve zenginlik göstermiştir. Bu nedenle başka koşullar altında bir araya gelmesi mümkün olmayan farklı görüş ve anlayışa mensup kişiler Kemal Tahir'in yakın çevresini oluşturmuştur. Ancak bu çevrenin zaman içinde sürekli değişmesi Kemal Tahir kendisini geliştirirken kişilerin bu gelişmeye uyum sağlayamadığını göstermektedir. Bunun tipik örneği Cahit Tanyol'dur. Kemal Tahir öldüğünde mezarı başında ondan "ses" almaya çalışan

Cahit Tanyol daha sonra Kemal Tahir'in adını duymaya bile tahammül edememiştir. Bu yakın çevrenin dışında da Kemal Tahir'e olan yaklaşım zaman içinde farklılık göstermiştir. Bu yaklaşımın da sosyolojik olarak ele alınıp değerlendirilmesi gerekir.

Kemal Tahir ölümünden sonra da tartışılan ve görüşleri gündemde olan bir romancı ve düşünürümüzdür. Kemal Tahir'e olan yaklaşımın dönemlere göre değişim ve çeşitlilik göstermesi doğaldır. Ancak bu durum Kemal Tahir'in görüşlerine bağlı çok yönlü bir yaklaşımın ortaya çıkması ve görüşlerinin zenginleştirilmesi anlamında değildir. Geçmişte de kimi zaman zıtlıklara varan yaklaşımlar, yerici ve yüceltici yaklaşımlar, en azından soruşturmalarda, bir arada olmasına karşılık bu tavır kimlik belirtmenin, takım anlayışının savunulmasının ötesine geçmemiştir. Bundan elbette Kemal Tahir düşüncesi ve Türk toplum gerçeği değil siyasete sıkı

sıkıya bağı olan aydın sorumludur. Kemal Tahir'e olan yaklaşımın değişmesinde Batı kalıp ve değerleriyle topluma bakma anlayışı yanında Batı'nın Doğu ile ilişkilerindeki değişim de belirleyici olmuştur. Bu değişime bağı olarak kişilerin konumlarıyla birlikte bakış açıları da farklılaşmıştır. Kendi görüşlerinin doğal gelişme yo lunu izleyerek değil, çoğunlukla önceki fikirlerinden vazgeçerek siyasette ortaya çıkan değişikliklere uyum sağlayarak yeni döneme ve yeni görüşlere bağlanmışlardır. Günümüzde Batı, Batıdışı toplumlar için de geçerli olabilecek evrensel görüş ve arayışlardan vazgeçmiştir. Sosyalizmin sonu, sanat ve edebiyatın sonu, tarihin sonu gibi görüşlerin öne çıkarıldığı ve Türkiye'nin kendi sorunlarına ve toplumuna yabancı kaldığı günümüzde Kemal Tahir'in modernleşme eleştirileri temelinde gündemde olması üzerinde durmak gerekir. Kemal Tahir'e yakın durması mümkün olmayan bazı kesim ve kişiler Kemal Tahir'i Batı dünya egemenliğindeki değişmeye ve yeni ilişkilere göre yorumlayarak kendi görüşlerini doğrulamak istemektedirler. Günümüzün militan Osmanlı ve Doğu karşıtlarının, Batı savunucularının Kemal Tahir'i kendilerine göre gündeme getirmelerinde bir terslik var. Bu terslik üzerinde durmak ve Kemal Tahir'i gerçek yerine oturtmak bizim görevimiz.

Kemal Tahir 1960Tı yıllarda "Batı karşıtlığı", "Osmanlıyandaşlığı", "devletsavunuculuğu" ve "Kemalizm eleştirileri" temelinde tartışılmış ve sosyalizm dışına itilmiştir. Buna karşılık günümüzde Kemal Tahir Doğu-Batı çatışması görüşü dışında Kemalizm ve modernleşme eleştirileri temelinde, yeni siyasi değişmelere göre tanımlanarak Batı savunucusu haline getirilmektedir, "Kemal Tahir devletle barıştı", "Kemal Tahir'in fikir namusu", "Kemal Tahir'de gerçekliğin değişkenliği" gibi yüceltici sözlerin ardında biraz da bu vardır. Kemal Tahir'in izleyicisi ve takipçisi olmadan kendi siyasi yöneliş ve değişimlerini doğrulamak için Kemal Tahir'in görüşlerinin darlaştırılması gerçekte yeni yönelişlerin açmazını ve kendilerine destek ve geçmiş arama çabasını göstermektedir. Bu tartışılması gereken bir durumdur. Bize göre bu tartışmanın yapılmaması ve doğru bir temele oturtul- maması halinde Kemal Tahir'den yararlanmamız mümkün olamaz. Kemal Tahir'i değerlendirme çabası onun düşünce serüveninin geldiği yer itibarıyla olmalıdır. Kemal Tahir sadece Batı ile farklılığımızdan söz etmemiş, bu farklılıktan yola çıkarak Doğu-Batı çatışması görüşüne ulaşmıştır. Bu yönde, Kemal Tahir'in görüşlerini geliştirmesindeki katkısı yanında, Kemal Tahir'i en geniş çerçevede ele alan en ciddi ve sürekliliği olan girişim Baykan Sezer'den gelmiştir. Kemal Tahir'in yayınlanan 15 ciltlik "Notlar"ının ilk cildinden başlayarak Baykan Sezer'in "önsözleri bunun açık bir kanıtıdır. "Sanat-Edebiyat"tan "Sosyalizm"e, "Osmanlılık-Bizans"tan "Batıcılışma"şa kadar çeşitli konularda Kemal Tahir birikiminin bütünlüğü içinde ele alınması ve değerlendirilmesi Baykan Sezer'in ilgisinin yönünü ve genişliğini de göstermektedir. Günümüzde Kemal Tahir'e olan ilgi ve değerlendirmelerde bir terslik var dedik. Bizim tavrımız açıktır. Daha önce de belirttik. Kemal Tahir'i anlama ve anma çabasının çerçevesi Doğu-Batı çatışması ve Baykan Sezer ilişkisi temelinde olmalıdır. (Batı'nın Doğu'yu da kapsayacak yeni bir düzen ve atılım yapamayacağı günümüzde Türkiye ancak Kemal Tahir-Baykan Sezer düşüncesi doğrultusunda yeni bir atılım yapabilir.) Sosyoloji Yıllıklarında Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına kitabının (2003) arkasından, Baykan Sezer'e Armağan kitabını (2003) ve sonrasında da Tarihte Doğu-Batı Çatışması kitabını (2004) yayınlamamız bir tesadüf değildi. Bu bizim bilinçli bir seçimimizdi. Bu kitapların önsözlerinde ve çeşitli yazılarda Kemal Tahir düşüncesinin Baykan Sezer ve Doğu-Batı çatışması görüşüyle ilişkisini belirtmenin ötesinde, Baykan Sezer'e Armağan kitabı içinde bir yazımız açıkça "Kemal Tahir ve Baykan Sezer ilişkisi" üzerineydi. Bu yazıyı "Kemal Tahir'in artık Baykan Sezer'siz

anılamayacağı" sözü ile bitirmiştik. Bu, bizim Kemal Tahir'e bakışımızın çerçevesini açıkça ortaya koyan bir ilan ve tavidir. Bugün de bu tavrımızda bir değişiklik yoktur. Kemal Tahir değerlendirmeleri bu çerçevede olmalıdır. Günümüzde Kemal Tahir'i modernleşme eleştirileri temelinde ele alanların Baykan Sezer'den özenle söz etmekten kaçınmaları dikkat çekicidir.

Kemal Tahir'i sadece Batı karşıtlığı ve toplumumuzun farklılığı temelinde ele almak yetersizdir. Kemal Tahir Türk toplum ve tarihine dayalı bir sosyalizmin savunucusudur. Kemalizmin ilkelerinin oluşturulduğu, 1927'de olağanüstü hallerde çalışmak üzere kurulan İstiklal Mahkemelerinin kapanmasına rağmen tek parti yönetimi baskısının sürdüğü 1930'lu yıllarda Kemal Tahir mevcut düzene eleştiriler getiren bir sosyalisttir. 1950'li yıllardan başlayarak ama 1960'lı yıllarda daha belirgin bir biçimde sadece Kemalizme değil Batıcı resmi sosyalizm anlayışına da karşı çıkarak Türk toplum ve tarihine dayalı yeni bir görüş geliştirme çabasıdadır. Mevcut Batı düzen savunuculuğuna karşı çıkması sadece modernleşme eleştirisiyle sınırlı değildir. Doğu-Batı çatışmasına dayalı yeni bir görüş geliştirerek, Doğu toplumlarına önerilen Batı öncülüğüne dayalı resmi sosyalizm anlayışından da kopmuştur. Kemal Tahir Doğulu bir Türk sosyalisti olarak Batıcılığa geleneğine dayalı muhalif, aydın kimliğine karşıt yeni bir tavır sergilemiştir. Görüşleriyle gündelik siyasetle sınırlı, Batıcılığa siyasetinin uzantısı olarak ortaya çıkan ve kendisini milliyetçi, İslamcı, sosyalist olarak tanımlayan çeşitli takımlardan ayrılmıştır. Kemal Tahir'e olan yaklaşımın değişmesinde çeşitli nedenler vardır. Kemal Tahir'in başlattığı tartışmalara ilgisiz kalmak mümkün olmamış, ölümünden sonra da görüşleri güncelliğini korumuştur. Bu güncelliğini korumada Baykan Sezer'in çalışmalarını ayrı bir yere koymak gerekir. 1960'dan bu yana olan uzun zaman diliminde çeşitli kuşaklar gelmiş geçmiştir. Kemal Tahir'e yakınlık duyan, izleyen kuşaklar değişmiş, Kemal Tahir karşıtlığı ve değerlendirmeleri de aynı kalmamıştır. Kemal Tahir'e geçmişte doğrudan cepheden karşıt belli kuşaklardan sonra günümüzde onun görüşlerini bağlamından koparıp, eğip bükerek kendi görüşlerinin destekçisi haline getirme anlayışı yaygınlık kazanmıştır. Kimi zaman iyi niyetli çalışmalarda yer alanların yazılarında da bu anlamda bir eksen kayması ortaya çıkmaktadır. Kemal Tahir'in Türk toplum gerçeğine yaklaşımını Kemalizm eleştirileri ve modernleşmeye karşı çıkış temelinde ele almak yetersizdir. Önemli olan bu eleştirilerden Kemal Tahir'in hangi sonuca vardığıdır. Kemal Tahir Batı karşısında Doğu halklarının savunuculuğunu yapmıştır. Doğu-Batı çatışması görüşünün sözcüsüdür. Türk toplum tarihini de bu yöntem anlayışı çerçevesinde ele alarak yaratıcı potansiyelini ortaya koymaya çalışmıştır. Osmanlılığa olan ilgisi de bu nedenledir. Doğu-Batı çatışması ve Doğu savunuculuğu görüşünden bağımsız olarak Kemal Tahir'i ele almak, Batı'nın Doğu ile yeni ilişkileri temelinde Türkiye'nin kendi sözünü elinden almaktan başka bir şey değildir. Geçmişte Batı kalıp ve modellerine göre Kemal Tahir "marjinal" olarak görülmüştür. Günümüzde modernleşme eleştirileriyle marjinal olan merkeze alınırken amaç Kemal Tahir düşüncesinin veya Türk toplumunun dünya sorunlarının çözümünde etkili olması değildir. Kemal Tahir marjinal olarak mevcut dünya görüşüne dahil edilirken önce kimliği kendi bağlamından koparılmıştır. Batı dünya egemenliğini tartışmadan modernleşmeye/yeni ilişkilere karşı çıkış sonuçta dünya egemenlik ilişkilerinde, dünya tarihinin değişiminde Türk toplumunun etkili olabileceğini karşı çıkmaktır. Kemal Tahir'in görüşlerini bağlamından kopararak "olumlu" görünen yazılar yazılması Kemal Tahir'in Türk toplum düşüncesine getirdiği zenginliği harcamak ve günümüz siyasi gelişmelerine bağlı olarak darlaştırmaktan başka bir anlam taşımamaktadır.

Kemal Tahir daha ilk romanlarından başlayarak Batı değerlerine ve beklentilerine, alışlagelmiş kalıplara uygun romanlar yazmamıştır. Amacı sadece Batı'dan toplum olarak farklılığımızı belirtmek değildir. Doğu-Batı çatışması görüşüne bağlanarak Batı çözüm önerilerine ve modellerine karşı çıkmıştır. Kemal Tahir hazır açıklama ve kalıpların dışında Anadolu Türk toplum gerçeğiyle ilgili söz söyleme çabasındadır. Bu nedenle resmi görüş yanlısı çevrelerden ve resmi sosyalizm savunucuları tarafından dışlanmıştır. Kemal Tahir Türk toplum tarihi açısından önemli olaylara genel bir tarih anlayışı çerçevesinde yaklaşarak belli değerlendirmelerde bulunmuştur. Vardığı sonuçlar el yordamıyla olmuş olsa bile rastlantı değildir, bilinçli bir arayış ve çabanın ürünüdür. Kemal Tahir özellikle Osmanlılıktan Cumhuriyet'e geçişin sorunlarını tartıştığı *Esir Şehrin İnsanları* (1956), *Esir Şehrin Mahpusu* (1962), *Yorgun Savaşçı* (1965), *Kurt Kanunu* (1969) ve *Yol Ayrımı* (1971) romanlarında Türk toplum tarihi açısından önemli olayları ele aldı. Bu romanlarında Doğulu bir toplumda Batıcılığa girişimleri, yüzyıllarca Batı'ya karşı Doğu'yu savunan Türk toplumunun dramını ve çıkmazını oluşturmaktadır. Kemal Tahir Osmanlılıktan Cumhuriyet'e geçiş ve sonrasında yeni Türkiye devletinin siyasetini biçimlendiren çeşitli olayları ele aldığı bu romanlarda her yeni atılımın yeni bir açmazla sonuçlanması üzerinde durmaktadır. Bir açmazdan çıkıp ileriye, değişimi, çözümü temsil eden roman kahramanlarının bir başka romanda değişen koşullarda kendilerini, yapıp ettiklerini sorgular bir halde bulmaları bu nedenledir. Bir bakıma öncü kadrolar her olaydan "yorgun" çıkmaktadırlar. Kemal Tahir bu yorgun, giderek kötümserleşen ancak samimiyetinden ve savaşıma çabasından vazgeçmeyen öncü kadroların umudunu, açmazdan çıkışını kendisine konu almıştır. Bu belli bir yöntem çerçevesi içindedir. Kemal Tahir Türk toplum tarihi açısından önemli olayları bağlı olduğu düşünsel çerçeve içinde değerlendirerek eleştirmiştir, ancak aynı zamanda bu genel çerçevenin somut koşullarının da bilincindedir. Roman kahramanları da somut koşullar içinde Öncü, savunucu olurken genel tarihi akış içerisinde açmaza ve drama düşmektedirler. Kemal Tahir'in Batıcılığa ve Kemalizm eleştirilerine de bu açıdan bakılmalıdır. Kemal Tahir sorunun temelini tartışmak, kuruluş ve kurtuluşu Anadolu toplum gerçeğine dayamak çabasıyla Anadolu Türk toplum yapısı ve tarihiyle ilişki kurmuştur. Bu, Batıcılığa süreci içinde elde edilen imkanlardan ve başarılarından vazgeçmek veya bunları inkar etmek anlamına gelmemektedir. Kurtuluş Savaşı'nı ve bu savaşı yürüten kadroları yücelten en önemli romanı Kemal Tahir yazmıştır. Nâzım Hikmet'in Kurtuluş Savaşıl Kuvayi Milliye Destanı ile Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı* (1965) romanı toplumumuzun zenginliğidir. Bu eserlere sosyalizm ile vatan savunması, ulusalcılık ile emperyalizme karşı çıkış arasında bir çelişki olmadığını göstergesi olarak toplumca sahip çıkmıştır. Kemal Tahir'in devlete sahip çıkma ve devlet düzeyinde sorunları çözme anlayışı *Yorgun Savaşçı* romanı üzerinden çeşitli çevreler tarafından eleştirilmiştir. Bununla çelişen diğer bir eleştiri de Kemalizm ile ilişkilidir. *Yorgun Savaşçı* romanı 1960 askeri darbesi sonrasında sosyalizm ile Kemalizm arasında kurulan ilişkiye, dönemin sosyalizm anlayışına da bir tavidir. Nâzım Hikmetin destanının da aynı dönemde (yazılışı değil ama) yayınlanması (1965,1968 iki ayrı versiyon, ilki Yön Yayınları'ndan) boşuna değildir. *Yorgun Savaşçı* romanı Kemal Tahir'in sorunları daha geniş bir biçimde tartışmak istediğini göstermektedir. Bu nedenle bu romanın ardından yeni dönemin hesaplaşmalarını ele alan yeni romanlar yazmıştır. 1960'ı yıllarda roman düzeyinde bile olsa bu konuların ele alınması büyüktartışmalara neden olmuştur. Kemal Tahir Kurtuluş Savaşı'nın başarısını ve yeni kuruluşu genel Türk toplum tarihi ve Doğu-Batı çatışması çerçevesinde ele alarak eleştiri getirmekten geri

durmamıştır. Bu yönüyle Yorgun Savaşçı romanının kahramanları somut tarihi gelişme içinde yeni temsil etseler de genel tarihi çerçevede sınırlı bir çözümün savunucusu olmaktadır. Kemal Tahir yeni Türkiye devletinin Osmanlı imparatorluk siyasetinden, Doğu savunuculuğundan vazgeçerek kendisini üretimle sınırlamasının, köye, köylüye dayanma çabasının ürünü olan köyü ve köylüyü yüceltme ve değiştirme tavrının sınırlılığını ve dayanaksızlığını ortaya koymuştur. Anadolu Türk toplumunun önemini ve zenginliğini Doğu-Batı çatışması içindeki yer ve rolüne bağlı olarak ele almıştır. Bu, sosyalistlerin Anadolu toplum gerçeğine bakışından farklı olduğu gibi Köy Enstitüsü çıkışlı yazarların köye bakışından farklı bir yaklaşımdır. Bu nedenle Kemal Tahir resmi görüş savunucuları yanında Batıcı resmi sosyalizm savunucularının da sert eleştirileri ve dışlamalarıyla karşılaşmıştır. Ancak Kemal Tahir'i "marjinal" bir konuma itme çabası başarılı olmamıştır. Kemal Tahir romanları ve görüşleriyle dönemin tartışmalarının odağında yer almıştır. Dönemin siyasi görüşleriyle kendisini sınırlamadan daha geniş bir çerçevede Türk toplum ve tarihiyle ilgilenmeyi sürdürmüştür. Tartışmaların ve takımların üstünde kalmasının bir nedeni budur.

Kemal Tahir Osmanlı düzenini sürdürmekte karşılaşılan güçlüklerle, hatta Osmanlı'dan vazgeçmemize rağmen toplum düzeyinde Osmanlılığı yaşatan ve devamlılığını sağlayan Anadolu toplum gerçeğinin kaynağını, tarihi dinamiğini ve gücünü ortaya koyma çabasıdır. Osmanlı'dan bu yana gelen Batıcılığa çabaları devletin siyasi bir seçimidir. Değişiklikler de yönetim ve siyaset düzeyindedir, toplum kimliğinin değişmesi söz konusu değildir. Batıcılığa girişimleri temelde bir çözüm getirmemesine rağmen Osmanlı'dan bu yana Türkiye toplumları arası ilişkiler çerçevesinde varlık ve önemini sürdürmüştür. Türkiye'de Batıcılığa Batı dayatması sonucu değil yönetici- devletin seçimi sonucunda yönelmiş bir tecrübedir. Toplum bu siyasete katılmadığı için devre dışı kalmış, ama Batı'ya karşı direncini de alttan alta sürdürmüştür. Kemal Tahir'in amacı Anadolu Türk insanının zorluklardan çıkışına, sorunların çözümüne sağlam dayanaklar bulmak ve bu gücün temelini açığa çıkarmaktır. Ele aldığı çeşitli olayları tekil bir olay olmaktan çıkararak, tarihi bütünlüğü ve sürekliliği sağlayan budur. Kemal Tahir romanlarının "tarihi roman" olarak tanımlanması, bir anlamda tek bir roman gibi birbirleriyle ilişkili bir süreklilik ve bütünlük sağlaması bu nedenledir. Kemal Tahir'in dünya romanına Türk insanını, toplum tarihimizin zenginliğini katmasından da bu anlaşılmalıdır. Kemal Tahir ele aldığı bir olay ve sorun üzerinde takılıp kalmamıştır. Esas olan Anadolu Türk toplumuna kimliğini kazandıran, sürekliliğini sağlayan temel ilişkilerin ortaya konmasıdır. Türk toplum tarihine ve potansiyeline, yaratıcı gücüne duyduğu güven nedeniyle iyimserdir. Tarihin belli bir döneminde ortaya çıkan açmazla veya açmazdan çıkışla kendi görüşünü sınırlamamıştır. Osmanlılığı olan ilgisi de bu düzeydedir. Aşılmış bir çözümün savunucusu değil günümüz sorunlarının çözümünde ve geleceğin oluşturulmasında dayanacağımız temel güç ve imkânları ortaya koymaktır. İyimserliği de buradan kaynaklanmaktadır. Osmanlılık, Anadolu Türk toplumunun toplumlar arası ilişkilerdeki yer ve rolünün, toplum kimliğinin siyaset düzeyinde en mükemmel ifadesidir. Kemal Tahir Devlet Ana romanında (1967) Osmanlı'nın kuruluşu olayı aracılığıyla Anadolu Türk toplumunun dünya tarihine katkısını, 700 yıl boyunca Osmanlı'nın yaşamasını sağlayan toplumsal gücün dinamizmini ve kaynağını Doğu-Batı çatışması temelinde ortaya koymuştur. Kemal Tahir Anadolu insanının temel cevherini kuruluş gerçeğinde ele alarak gerçekte günümüzün ve geleceğin zorluklarına ve çözümüne sağlam dayanaklar bulmak istemiştir. Kemal Tahir Türk toplumunun sadece Batı'dan farklılığı saptamasıyla yetinmemiştir.

Bu saptamadan yola çıkarak tarihi değişme ve gelişmeyi belirleyen Doğu-Batı çatışması görüşüne ulaşmıştır. Doğu-Batı çatışması görüşü toplumlararası ilişkilerde Türk toplumunun kendi sözü olabileceği, Doğu'nun öncülüğünü ve sözcülüğünü üstlenme olanağımız olduğunu bize göstermektedir. Kemal Tahir bu çabasıyla Türk toplum düşüncesine önemli bir katkıda bulunmuştur. Türk toplum ve tarihini eskiye bir övgü, yergi ya da özlem olmanın ötesinde günümüz ilişkilerini anlamaya yönelik bir güç, toplum dinamiğimizin bir parçası olarak tanıtmıştır. Kemal Tahir Türk toplum ve tarihine dayalı bir sosyalizm savunucusudur. Resmi tezlerin dışında Türk toplum ve tarihine dayalı bir görüş geliştirerek, mevcut Batı düzen savunuculuğuna karşı çıkmaktadır.

Kemal Tahir'in roman ve düşünce anlayışı günümüzde de aşılmamıştır. Bu nedenle onun getirdiği tartışma konuları, romanları sadece kendi dönemiyle sınırlı kalmamıştır. Kemal Tahir'in Türk toplumunun dünya ve tarih içindeki yerini anlama ve açıklama için getirdiği çerçeve bugün de kendisini güncel kılmaktadır. Kemal Tahir'e göre Batı çözüm önerileri ve toplum modelleri Anadolu Türk toplumunun özelliklerine uymamaktadır, Batılılaşma girişimleri bu nedenle zorlama ve biçimsel olmaktan ileri gitmemiştir. Kemal Tahir Batılılaşma eleştirilerinden yola çıkarak çalışmasının sonunda değerlendirmelerini, Anadolu Türk toplumunun özelliklerini Doğu-Batı çatışması içinde belirlemeye çalışmıştır. Anadolu Türk toplumu Doğu-Batı çatışmasının en yoğun yaşandığı son 1000 yıllık dönemde bu çatışma içinde taraf olmuş ve kimliğini bu çatışma içinde oynadığı rolle kazanmıştır. Kemal Tahir öncelikle Anadolu Türk toplumunun bu özelliğini bize göstermiştir. Osmanlılık bu kimliğin en üst düzeyde siyasi olarak ifadesidir. Osmanlı bir imparatorluk olarak tasfiye edilmesine karşılık Osmanlı'nın temsil ettiği Batı saldırganlığına karşı Doğu halklarının savunuculuğu ve koruyuculuğu siyasetinin gereği ortadan kalkmış değildir. Batılılaşma girişimleri sorunlarımıza çözüm olmadığı gibi toplumumuza yeni bir kimlik kazandırmamış, Batı uygarlığına katılma, işbirliği çabaları da biçimsel ve yüzeysel kalmaktan ileri gitmemiştir. Günümüzde Osmanlı Doğu savunuculuğu ve koruyuculuğu siyasetinin gerekleri ve canlılığı Anadolu Türk toplumunun yaşantısı ve toplum özellikleri içinde sürmektedir. Kemal Tahir öncelikle bir Türk romancısı ve düşünürü olarak Anadolu Türk toplumunun bu özelliklerine dayanarak bir çözüm arayışındadır. Kemal Tahir başlangıçta romancı sezgisiyle sonra bir düşünür olarak bizi tarihsel deneyimlerimizle buluşturmakta, genel tarihi çerçeve içinde güçlü ve güçsüz yönlerimizi tanıtmaya çalışmaktadır. Batı dünya egemenliği içinde geçmişte Batı içi çekişmeler temelinde açıklanan dünya tarihi gelişmesi anlayışından artık vazgeçilmiştir. Günümüzde Doğu-Batı çatışması yeniden ve eski biçimine yakın bir biçimiyle gündeme gelmiştir. Bunun ilk sonuçlarından biri Marxizmden ve Batı sosyalizm uygulamalarından vazgeçilmesidir. Genel olarak solun yenilgisi ve Batı muhafazakarlığının destekçisi olmaktan ileri gitmeyen marjinal bir konuma gelmesidir. Kemal Tahir'in Batı egemenliğinin ve resmi sosyalizm anlayışına karşı kuşku ve eleştirileri güncel siyaset ve pratik olaylar tarafından doğrulanmıştır. Günümüzde Türkiye'de sol marjinal konuma gelirken kendi varlığını Kemalizm eleştirilerine dayayarak Batı adına tekrar rol üstlenmeye çalışmaktadır. Ancak bu konuda sağ ile yaşanamayacak kadar yüzeyseldir. Batı günümüzde artık kendi önderliği çerçevesinde Doğu'yu da kapsayacak evrensel çözüm arayışlarından vazgeçmiştir. Modernleşmeye karşı belli eleştirilerin ortaya çıkması bu nedenledir. Batı'da modernleşme eleştirilerine rağmen Batı kendi egemenliğinden ve üstünlüğünden vazgeçmiş değildir. Batı dünya sorunlarının çözümünde Batı dışı toplumların deneylerinden faydalanmayı

düşünmemektedir. Doğu toplumlarına sorunlarının çözümünde söz hakkı vermek istememektedir. Günümüzde Batı'da ortaya çıkan modernizm eleştirilerini, sosyalizm ve ilerleme görüşünden vazgeçilmesini Batı'dışı toplumların çözümü olarak göstermek en hafif deyimle saflıktır. Hele, Batımerkezci modernizm eleştirilerinden yola çıkarak Kemal Tahir'i de Batı dünya egemenliği ve görüşlerinin savunuculuğuna destek sağlamak için kullanmak boşa çabadır. Kemal Tahir'in dik duruşu, dünyaya ait bilinci Batı karşısında Doğu savunuculuğu temelindedir.

Kemal Tahir, 1960'lı yıllarda Türkiye'nin sorunlarının kaynağında kendi toplum yapımızın ve Osmanlılığın olduğu görüşlerine, Batımerkezci evrenselcitik/modernleşme anlayışı çerçevesinde geliştirilen azgelişmişlik, feodalite, çarpık kapitalizm gibi tanımlama girişimlerine karşı çıkmıştır. Kemalizm ve Batı sosyalizm anlayışına bu yönde ters düşmüştür. Kemal Tahir ve aynı dönemin geç tartışmacısı Baykan Sezer Batı kuramlarına ve modellerine karşı Doğu'nun sözcüsü olmuşlardır.

Türk toplum ve tarihinin sadece Batı'dan farklılığını değil çıkarlarımızın da Batı'dan farklı olduğunu savunmuşlardır. Geçmişte Batı bize farklı olduğumuzu söylemiş, bu yönde kendi egemenliğinden ve öncülüğünden vazgeçmeden belli önerilerde bulunmuştur. Günümüz Kemalizm ve modernleşme eleştirileri de bize yine farklı olduğumuzu söylemektedir. Batı'nın Doğu toplumlarına ve Türkiye'ye yaklaşımı temelde değişmiş değildir. Geçmişten farklı olan Batı'nın, Batı'dışı toplumlar adına çözüm getirme çabasından vazgeçmesidir. Batı egemenliğinin pekişmesi ve Batı sosyalizminin tasfiyesi sonrasında Batı egemenliğinin hangi biçiminin geçerlilik kazanacağı tartışması ortadan kalkmıştır. Tek merkezli Batı dünya egemenliği altında çokkültürlülük, melezlik, yerlilik, yerellik özgürleşme adı altında öne çıkarılırken Batı soygun ve saldırıları geçerli tek yöntem olmaktadır. Modernleşme veya günümüz küreselleşme önerileri Batı dayatmalarıyla Doğu toplumlarını Batı dünya egemenliğine uyumlu ilişkiler kurmaya zorlamaktan başka bir şey değildir. Batı'nın Doğu ile ilişkilerinde siyaseti değişse bile temel tavrı ve kimliği aynı kalmaktadır. Batı kimliğinden ve uygarlığından söz etmemize izin veren olay Doğu zenginliklerine ticaret ve soygun yoluyla el koyma çabasıdır. Buna karşılık Doğu'nun siyaseti tarih içinde değişiklik göstermemiş; Batı saldırganlığına karşı koymak, Doğu-Batı ilişkilerini denetleme ve düzenleme çabası süreklilik göstermiştir. Bu siyasetin tarihte son örneği Osmanlılık olmuştur. Batı'nın Anadolu Türklüğüne, Osmanlılığa karşı duyduğu düşmanlık ve öfkenin temelinde de bu olay bulunmaktadır. Türkiye, Osmanlı imparatorluk siyasetinden vazgeçsek bile bu siyasi mirasın sahibidir. Anadolu Türk toplumu kimliğini Doğu-Batı çatışmasında kazanmıştır. Günümüzde kimlik tartışmaları temelinde Batıcılığa döneminde elde ettiğimiz deneyimler de tartışma konusu olmakta neredeyse "Türklükten" söz etmek suçlama nedeni olmaktadır. Batı ile yeni işbirliği imkanları adına kendi adımıza siyasetten vazgeçilmektedir. Doğu'da siyasetin gösterdiği zenginliğe rağmen Batı siyaseti sınırlıdır. Günümüzde de Doğu toplumlarını daha çok soymak, zenginliklerini yağmalamak, daha çok sömürme imkanı elde etmekten başka bir önerisi yoktur. Bunun bir siyaset önerisi olması mümkün değildir. Bu nedenle Doğu-Batı çatışması eski biçimine en yakın bir biçimde gündemdedir. Batı ile bu yönde, soygun veya şiddete dayalı bir işbirliğine girmekten Türk toplumunun hiçbir çıkarı yoktur. Batı günümüzde dünya egemenliğini elinde tutmasına rağmen yeni Haçlı Seferlerinden söz etmekte, üstünlüğüne dayanarak Doğu toplumlarının zenginliklerini

daha çok yağmalamaya izin verecek yapısal bir değişmeye zorlamaktadır. Türkiye bu tartışmaların ve dayatmaların odağındadır. Batı'dan farklılığımıza ve tarihimize dayanarak Batı ile işbirliği içinde toplumlar arası ilişkilerde ağırlığımızı duyurma adı altında Kemalizm ve modernleşme eleştirilerine gidilmektedir. Batı yağmacılığının kolaylaştıracak yeni serüvenlere girmek için işbirliğine talip olunması gerçekte Türkiye'nin kendi adına Batı'dışı toplumlarla ilişkili yeni arayışlara girmesini engellemektir. Batı'nın günümüzde üstünlüğü onun ilerlemeyi, çağdaşlığı temsil ettiği anlamına gelmemektedir. Çağdaşlaşmak veya modernleşmek, adına ne derse densin Batı tekelinde değildir. Günümüzü de belirleyen temel ilişkiler içinde yer almak, bu ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmak çağdaşlığın, modernliğin geçerli tek ölçütüdür. Batı çağdaşlaşması dünyayı yıkımın eşiğine getirmiş, soygun ve sömürüyü azgın bir iştahla artırmıştır. Bu koşullarda zenginliği yeniden üretmenin, üretim yapmanın da anlamı yoktur. Batı kendi üstünlüğünü sürdürmek için mevcut dünya egemenliğinin aşılmasını istememektedir. Yeni bir dünya düzeni önerisi, tarihi ilerleme ve gelişme çabası yoktur. Batı sosyalizm iddialarının geçersiz hale gelmesi, muhafazakarlığın yükselmesi de bunu göstermektedir. Buna karşılık Doğu toplumlarının ve Türkiye'nin kendi ağırlığını duyurduğu yeni bir dünya düzeninin kurulmasından çıkarı vardır. Türkiye soygun ve sömürüye karşı çağdaşlığın ve yeninin savunucusu ve öncüsü olabilir. Bunun için yeterli deneyimimiz vardır. Osmanlılık bu nedenle temel zenginliğimiz olmaya devam etmektedir. Kemal Tahir ve Baykan Sezer düşüncesi Batı saldırganlığına ve dayatmalarına karşı Doğu'nun bilincini ve düşünce düzeyinde önderliğini temsil etmektedir. Onları Doğu savunuculuğu dışında göstermek, aşılması gereken bir düzenin sürdürülmesini istemekten başka bir şey değildir. Modernleşme karşıtlarının bütünsel dünya görüşünden, ilerlemeden, tarihten vazgeçilmesini önermeleri boşuna değildir.

Kemal Tahir, Doğu toplumlarının ve Türkiye'nin yeni arayışlar içinde olduğu, sosyalizmin yükseldiği 1960'larda mevcut açıklama ve modellerin dışında sosyalizm adına yeni bir arayışın sözcüsü olarak öne çıktı. Kemalizm adına mahkum edilmeye çalışıldı. 1980'ler sonrasında Batı sosyalizminin tasfiyesiyle Kemal Tahir'in Doğu-Batı çatışması görüşü ve sosyalizm anlayışı gündeme gelmesi gerekirken Kemal Tahir Kemalizm ve modernleşme eleştirileri temelinde gündeme getirildi. Kemal Tahir'e karşı 1960'larda ve 1980 sonrasında ortaya çıkan her iki tavrın da ortak noktası Doğu haklarının ve Türkiye'nin yeni arayışlara girmesini engellemektir. (İlgi çekici olan geçmişte Kemal Tahir'i eleştirenlerin günümüzde Kemalizm ve sosyalizmden, modernleşmeden vazgeçmiş olmalarıdır. Tersine de vardır, Osmanlılık dışında Kemalist bir Doğu savunuculuğu yapılmaktadır.) Günümüzde Batımerkezci küreselleşme açıklamalarıyla Doğu toplumlarını savunmasız hale getirmek, soygun ve sömürüyü derinleştirmek için devlete yönelik eleştirilerle Batı saldırganlığının önü açılmaktadır. Osmanlıdan söz edilse bile bu bölge haklarına yabancı, Türk toplumunu devre dışı bırakan Batı ile işbirliği siyasetinin ötesine geçmemektedir. Kemal Tahir'in Doğu-Batı çatışması, Doğu savunuculuğu görüşünden bağımsız olarak ele alınması bu nedenledir. Kemal Tahir düşüncesi Baykan Sezer düşüncesi ile birlikte gelişmiş, bu ilişkiyle yeni bir ivme ve güç, süreklilik ve canlılık kazanmıştır. Kemal Tahir'i darlaştırarak kendi siyasetlerine destek sağlamak için gündeme getirenlerin Baykan Sezer'i görmezden gelmesine şaşmamak lazımdır.

Kemal Tahir 100. yaşında. Aslında 1000 yaşında. Anadolu Türklüğünün Doğu-Batı çatışması içinde yer almasından bu yana Kemal Tahir düşüncesi varlık ve canlılık kazanmıştır. Anadolu'nun

Türkleşmesinde dönüm noktası olan Malazgirt savaşında Alpaslan'ın arkasındaki ordunun içinde Devlet Ana romanında olduğu gibi savaşçıldüşünür bir Kemal Tahir vardır. Kemal Tahir tarihe olan ilgisi geçmişe bir özlem değildir. "Biz Osmanlıyız, bizde daha çok adam bulunur" sözü Doğu-Batı çatışmasının sürekliliği yanında, Anadolu Türk toplumunun özelliğini de gösterir. Kemal Tahir ve Baykan Sezer ilişkisi Anadolu Türk toplumunun zenginliğini ve potansiyelini göstermektedir.

Kemal Tahir değerlendirmeleri Baykan Sezer'siz yapılamaz. Samimiyetin ve tutarlılığın ölçütü budur.

DİZİN

Symbols

6/7 Eylül olayları 171

A

A. H.Tanpınar 339 Aksak Timur 39 Amerikancılık 497

Anadolu Türk toplumu 282,344,350,351,

502,516,517 antiemperyalizm 182 anti-Marxisme 13,15 argo 92,113,114,132,453,454 Asker Devlet 161

Asya Tipi Üretim Tarzı 142,143,151,163,201,

255,257,260,265,340,377,443 Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) 151,201,255 Atilla Tokatlı 160,377

Atıf Yılmaz 45,48,128 Attila İlhan 131,287,291,507 ATÜT 11,151,158,160,161,162,163,164,
183,201,204,205,253,255,256,

257,258,259,260,266,271,272, 276,279,282,351,378,398,399,

404,419,441,442,503,508 Azgelişmişlik 41,255,277 Aziz Nesin 16,17,29,43,46,47,222,507

B

Barış İçinde Birarada Yaşama 182 Batı Çıkmazı 20,39,99,193,208,210,211,

213,234,236,283,393

Baticılaşma 4,7,14,18,19,20,22,23,166,

169,170,175,179,180,181,182,

184,208,209,211,215,228,232,

287,288,289,290,291,292,293,

294,296,297,340,342,343,345,

346,351,481,482,483,484,485,

490,491,493,494,498,500,501,

502.503.504.512.513.514.515,

516.517

Batı dünya egemenliği 10,13,340,482,495,

496.502.503.516.517 Batılılaşma 22,54,119,120,122,123,126,

146,149,150,151,152,153,154,

169,170,245,246,249,265,287,

288,290,291,298,307,312,314, 320,344,375,376,377,379,386, 396,401,403,419,484 Bayezit 39
Baykan Sezer 5,6,7,8,23,47,68,69,70, 120,145,158,159,160,161,162,
163,164,165,166,167,177,178,
179,180,181,183,185,186,187,
188,189,190,191,199,228,235,
193,194,195,198,199,200,201, 204,205,208,209,210,211,213, 214,215,216,217,221,222,223,
224,225,226,227,228,229,230,
231,234,259,274,275,276,277,
278,279,293,295,296,326,340, 344,346,347,352,389,390,391,
404.482.501.502.512.513.516,
518,526
Behice Boran 156
Beş Romancı Tartışıyor 30,31,47,68,157,
171,172,248,281,338,506
Bir Çalgıcının Seyahati 43 Bir Mülkiyet Kalesi 20,47,78,94,99,115,
146,177,210,223,226,235,298,
371,383,405,407,416,417,430,
470,471
Bizans 6,54,67,150,151,160,161,162,190, 196,198,200,202,203,205,206,
208,210,211,212,213,214,215,
217,218,219,223,224,233,235, 236,257,258,259,260,261,268, 269,270,275,276,277,278,279,
280,293,295,296,297,366,375,
389,390,393,406,441,444,512 Bolşevik Devrimi 182
Bozkırdaki Çekirdek 18,36,47,128,147,176,
197,220,223,224,235,265,273,
298,299,303,371,374,404,405,
414,416,417,434,441,444 Braudel 69
Bülent Ecevit 20,35,137,138,202,341,342, 344,345
Büyük Mal 18,38,40,46,47,63,67,94,95,
146,176,206,235,302,322,384,
434,436,439,465,466,469,474, 475 c
Cengiz Yazoğlu 526 Çağlayan Yayınevi 43,44,464 Cahit Tanyol 145,159,160,275,367,511 Çankırı
16,27,29,43,46,49,66,85,91,94, 95,96,97,101,104,114,146,327, 328,384,392,434,436,439,445,

454,475,478 Cemal Süreyya 36 Cemil Meriç 225,339,377 Cengiz Yazoğlu 6,44,47,48,51,67,68,69,
74,78,153,160,163,188,189,190,
192,193,194,195,198,199,200,
205,208,209,213,223,224,226,
232,234,235,236,256,274,275,
293,295,296,347,375,389,390,
391,404,428,441,444,463,510

Cezayir 10,13

CHP 79,137,138,139,340,341,342,343, 379,405,411,415,458,459 Çorum
16,28,30,39,43,44,45,46,48,49, 50,63,64,65,66,84,94,95,98,101,
102.111.112.114.116.146.226,
232,300,301,302,384,430,434, 436,445,454,475

Cumhuriyet Gazetesi 20,193,231

D

Dam Ağası 20,28,40,46,92,94 Demokrat Parti 219,405,414,416 Derini Yüzeceğim 44,464 Devlet
Ana 20,34,35,36,37,40,47,64,67,
69,124,128,138,142,144,147,
157,161,164,176,199,200,202, 207,221,230,231,235,248,267,
268,269,270,271,274,275,277, 280,283,284,291,341,342,343, 344,351,353,364,365,366,367,
368,369,374,375,376,377,379,
388,405,406,407,417,457,469,
471.506.508.515.518 dil devrimi 54

Dil Devrimi 54,55 Dil Notları 56,114

Doğu-Batı çatışması 17,18,19,21,22,23,

150,161,163,178,183,184,190,

205.212.213.216.221.225.227,

228,229,240,260,276,285,286, 291,345,346,381,382,399,483,

500,503,512,513,514,515,516,

517.518

Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri 160, 161,190,214,232,275,276 Doğu-Batı sorunu 3,153
Doğu halkları 13,161,182 Doğu savunuculuğu 5,20,345,346,504,513,

516.518

Doktor Münir 138,142,143,298,319,467 Don Kişot 16,356,461

Dostoyevski 47,68,81,94,120,168,169,180,

242,370,502 Düşün Yayınları 29

E

EmreKongar 158 Endüstri devrimi 10 Ertem Eğilmez 43 "Esir Şehir"dizisi 95

Esir Şehrin insanları 19,28,29,33,37,38,43,

46,47,55,63,66,77,95,130,147,

148,149,154,155,171,175,211,

226.235.283.298.299.311.312, 313,314,315,316,317,318,319,

320,321,353,354,365,368,371,

377.384.392.405.410.416.417,

430,431,433,444,458,465,469,

470.471.472.480.514

Esir Şehrin Mahpusu 19,33,38,55,63,66,92,

95,96,98,102,103,111,112,116,

148,149,154,155,176,195,197,

229.235.283.298.299.311.312,

313,314,317,319,320,321,353, 354,355,360,365,367,368,377,

379.383.384.405.410.416.417,

433.458.469.470.471.480.514

F

Fakir Baykurt 31,47,171,172,188,190,222,

235.325.338.494.507.508 Fatma İrfan 42,43,46,47,76,77,78,93,94,

95,116,188,234,428,429,444,480 feodalizm 158,161,162,164,201,203,204,

205,216,221,253,255,256,257,

271,282,283,398,419 Fethi Naci 29,30,31,32,33,38,66,158,240,

299.300.314.385.411.416.417,

458.460.475.507.508 F. M. İkinci 44,45,464 Fransız Devrimi 9,10,12,13

G

Gibbons 150,443

Göl İnsanları 7,27,28,37,43,46,61,62,67, 82,83,84,85,86,87,90,91,94,130,

134,171,192,219,235,392,434, 445,446,454 Güneş Dil Teorisi 55

H

Halit Refiğ 35,45,47,98,128,129,130,131,
132,133,135, 136, 137, 138,139,
140,144,145,154,155,160,161,
200,202,205,212,230,231,235, 243,267,342,391 Hangi Batı 287,291
Haremde Dört Kadın 35,45,128,129,130,
134
Hikmet Kıvılcımlı 16,26,27,46,93,94,507 Ho-ŞiMing 13
Hulki Aktunç 69,83,113,117,119,120,121, 122,123,124 Hulusi Dosdoğru 42 Hürriyet ve İtila
152,318 Hür Şehrin İnsanları 20,26,28,47,60,66,67,
95,177,298,371,374,375,377,430,
432,433,444,472,473,474,480
I
İdris Küçükömer 153,158,340,509
I. Dünya Savaşı 13,141,152,354,407,467
II. Abdülhamit 24,146,271,353,462
II. Dünya Savaşı 84,98,104,122,173,334,
476,494 İlber Ortaylı 35,48 imparatorluk 18,20,54,171,181,182,188,
205,252,258,277,278,280,286,
305,308,351,357,400,491,514,
516,517 işçi sınıfı 81,181,182,184,185,219,220 işgal İstanbul 19,172,302,321,431
İslamcılık 173,174
İsmail Cem 41,131,137,138,158,222 İsmet Paşa 93,99,108,402,408,412,477 İstanbullu Murat Be
27,94,98,99,100,101,
104,106,439 İstanbul Türkçesi 61,62,63 İttihat ve Terakki 134,138,152,155,220,304,
306,314,345,355,356,360,361, 363,364,371 İzmir Suikastı 505
K
Kamil Bey 33,38,95,96,102,103,104,111,
112,298,299,300,313,314,315, 316,317,318,319,320,431 Kanun Benim 44,464 Kanun Namına
26,27 Karagöz 26,40,43,46,242,451 Kara Kemal 38,66,285,298,304,305,306, 307,413,467,468,472
Karılar Koğuşu 20,27,46,47,92,94,98,99,
100.104.105.107.109.110.111, 112,116,130,131, 133, 134, 135,
177,200,235,383,469,470,474,
475,476,477,479,480
Kastil Büyücüsü 28,44

Kazım Karabekir 37,38,189,210,233

Kelleci Mehmet 47,176

Kelleci Memet 27,28,33,34,37,85,92,96,

97.98.99.104.105.106.107.111,

112,116,196,197,235,298,371,

383,384,434,439,444,466,478, 479

Kemalist sol 341,345

Kemalizm 4,19,143,156,181,340,341,343,

344,345,397,402,512,513,514,

516,517,518 Kemal Tahir Bibliyografyası ve Kaynakçası 21 Kemal Tahir Vakfı

44,47,48,68,69,70,74,

75,526 Kerim Sadi 43,93 kimlik 22,52,64,65,173,211,215,240,245,

268,312,316,375,384,433,434,

439.440.441.442.443.470.471,

472,475,488,491,492,496,497,

498,499,511,516,517 komünizm 182,344

Körduman 18,28,29,37,43,45,46,128,171,

196,235,298,299,322,323,324, 325,326,327,329,330,332,333,

334,335,338,371,384,385,430,

434.435.436.437.438.439.444,

454,474,480

Köy Enstitüleri 151,265,273,303,323,375, 379,403,404,414,505 köy enstitüsü 18,303,325 köy

romanı 18,30,190,325,326,494,501, 505

Köyün Kamburu 18,30,31,38,47,63,67,

146,171,175,197,221,235,322, 371,384,387,430,434,436,439,

440,444,466,469,470,474,478, 480

Kurt Kanunu 19,26,37,47,66,130,134,135,

146,149,152,176,210,211,219, 220,235,283,285,298,305,306,

307,371,377,379,383,384,405,

413.416.417.430.431.432.444,

457.465.467.468.469.470.472,

506.514

Kurtuluş Savaşı 29,36,131,132,143,182,

299,312,313,314,341,343,353,
375,379,384,385,405,407,408,
409.410.417.491.493.514 kuvayi milliye 34
Lenin 13,68,124,125,225,507,508,509
M
Mahmut Makal 31,47,171,172,188,190,
235,325,494,506 Mao 13,184,367,508
Marks 42,51,146,261,265,267,273,275,
367,398,399,442,443 Marksizm 4,93,117,118,119,121,124,125,
193,194,224,235,262,266,274, 291,321,377,378,395,396,398,
465.509
Marx 8,10,11,81,151,180,183,185,193, 205,258,259,260,265,266,282,
377.378.418.508.509 Marxisme 8,9,10,11,12,13,14,15,180,
193,194,221,225,232 Maurice Godelier 161,377 Mayk Hammer 28,43,44,464,465,468 Mehmet
Akif 194,239,240,286,321,358 Mehmet Barlas 41 Mehmet Şeyda 37,248,348,378 Melda Kalyoncu
42,47,48,69,70,74,98,177 Meşrutiyet 23,24,29,129,152,205,234,
287,288,300,301,312,314,345, 353,376,381,402,415,474 MeteTunçay 41,411 Mizahi Öyküler 85,89
modernleşme 4,22,66,130,154,266,273,
290,291,343,344,345,385,396, 428,484,492,494,495,497,498,
512,513,516,517,518 Mübeccel Kiray 156,510 Mülkiyet Kalesi 20,28,46,47,78,94,99,115,
146,177,210,223,226,235,298,
371,383,405,407,416,417,430,
470,471
Murat Belge 36,126,263,264,268,310,390, 397,399,401,406 Murat Bey 27,65,94,97,98,99,100,101,
104,106,108,439 Mustafa Suphi 125
N
Naci Çelik 6,7,24,69,70,115,116,117,118, 120,121,122,123,143,171,195,
298,404,466,470,526 Namık Kemal İçin Diyorlar ki 46
Namuscular 20,47,60,92,94,99,100,101,
104.105.109.110.111.112.116,
177,196,235,383,384,469,470,
474,475,476,480
Nâzım Hikmet 16,25,26,27,28,33,42,43, 46,48,57,76,79,80,81,85,91,93,

94,95,96,98,101,105,112,120,

125,133,172,192,195,300,340,

375,384,428,506,507,514

Nejat Özön 35

Notlar 20,21,44,45,47,51,54,55,56,57,

67,69,70,71,78,79,91,101,116, 120,129,135,143,150,153,156,

160,161,162,163,171,177,178,

180,182,183,184,187,188,189,

190,192,193,194,195,196,197,

198,199,200,201,202,203,204, 205,206,208,209,210,211,212,

213,214,215,216,217,218,219,

221,223,224,225,226,229,232, 234,235,236,256,257,258,259,

260,261,263,264,267,273,274,

275,276,278,280,291,292,293,

294,295,296,297,321,336,337, 340,347,348,349,350,351,352,

375,384,387,388,389,390,391,

392,393,404,428,441,443,444,

463,501,510,512

Nuri Tahir 24,26,27,28,43,45,46,69,70,72, 74,93,94

Oğuz Atay 6,145,157,192,241,242,243,

244,245,246,247,248,249,250,

348,393 Ömer Lütfi Barkan 156 Orhan Kemal 30,31,43,47,76,78,146,171,

172,188,190,235,239,325,338, 384,439,495,497,498,505,506, 507 oryantalizm

482,483,484,494,495,499,

500,501,503

Osmanlı 4,7,13,14,15,17,18,19,20,22,23, 29,33,35,37,39,42,53,54,55,63,

64,71,75,81,93,95,118,119,120, 121,122,123,126,129,130,132, 138,140,142,149,150,151,152,

153,155,156,158,159,160,161, 162,163,164,165,166,167,168, 169,170,172,173,175,178,181,

182,183,191,199,200,201,202,

203,204,205,206,207,208,209,

210,211,212,213,215,216,218, 219,229,230,231,233,234,237, 238,251,252,253,254,255,256,

257,258,259,260,261,262,266,

267,268,270,271,272,273,276, 278,280,282,283,287,291,292, 293,294,295,296,298,299,300,

301,302,306,307,308,311,312,
313,314,316,321,322,323,324, 325,326,327,332,333,334,335,
336,338,339,341,343,344,345, 346,351,353,354,356,357,358, 360,364,365,366,367,368,374,
375,376,377,378,379,380,381,
382,383,384,385,386,391,396,
397,398,399,400,401,404,405, 406,407,408,411,414,416,419,
423,426,432,442,443,456,470,
471,474,475,478,480,484,486,
489,490,491,492,493,496,497, 501,502,503,504,505,508,512,
514,515,516,517
Osmanlılık 3,6,19,22,40,54,67,146,149,
150,151,152,155,160,163,189,
190,192,196,198,199,200,201,
202,203,205,206,208,210,211,
212,213,214,215,217,218,219,
223,224,233,235,236,243,251,
252,253,254,255,256,257,258,
259,260,261,265,266,275,276,
278,280,292,293,295,296,297, 321,343,379,389,390,391,441,
442,443,444,496,512,515,516,
517,518
Osmanlı toplum yapısı 164,253,256,291,
386,419
P pan-İslamist 14 Pan-Türkist 14 Parvus 125,306,307
R
Rahmet Yolları Kesti 29
Rahmet Yolları Kesti 18,29,30,46,90,146,
171.175.196.197.235.243.371, 372,374,384,418,419,421,424,
425,427,434,436,465,466,469, 480
Rauf Mutluay 34,39,302,508 Refik Erduran 43,44,48 Roger Garaudy 157,509
S
Sağirdere 18,27,28,29,37,43,46,94,171,
192,196,235,298,299,322,323, 324,325,326,327,328,329,330,

331.332.333.334.336.338.371, 384,385,434,435,436,437,438,

439,443,444,454,465,474,479, 480

Sarı defterler 46

Sefahattin Hilav 35,117,124,145,158,160,

262,264,265,282,309,311,396, 408,424

Selim İleri 69,117,118,145,192,244,314, 458,488

Semiha 28,41,44,46,47,48,69,70,72,73, 74,75,78,95,98,99,101,116,463, 480

Semiha Yenge 47,48,69,70,73,75 Sencer Divitçioğlu 145,158,160,163,503 Şeyh Bedrettin

39,40,284,285 Şeytan Aldatması 40 Son Posta 26,28,43,46 sosyalizm 4,5,21,22,69,81,93,95,118,

123,126,151,157,159,160,161, 162,164,166,174,175,176,177, 179,180,182,183,184,185,193,

194,221,267,339,340,341,342,

343,345,346,350,395,401,418, 419,421,427,441,442,496,508,

511,512,513,514,515,516,517, 518

Sosyalizm 3,124,153,157,158,161,162,

166,178,179,180,181,182,183,

184,185,193,194,203,208,210,

213,216,223,225,229,230,235,

236,256,259,263,264,267,273, 274,277,295,339,342,350,389, 390,391,396,404,419,420,427, 512

Sosyoloji 5,120,143,145,152,154,155,

160,171,172,177,188,189,190,

191,197,198,199,200,201,204,

205,208,209,210,214,216,217,

224,225,227,228,229,230,231,

232,233,234,235,275,277,278,

279,288,290,295,365,466,469,

502,512

Sovyetler Birliği 37,49,161,182,184,339,

340,341,342,344,494,507,510 Sovyet-Rusya 162 S.S.C.B. 13

Stalin 13,200,508,509 Stefanos Yerasimos 158,277,278 Sultan Galiev 11,13

T

Tahirî 240 Tahiriler 165,187

Talip Apaydın 31,47,171,172,188,190,235,

325,494

Tanzimat 23,51,55,113,119,146,153,175,
200,211,212,223,237,287,288,
300,312,322,375,376,377,380, 381,383,428,484,485,487,488,
489,490,492,493,496,498,501, 505 tarihî roman 153,171,353,354,369,379, 393,457 tarih notları
21,171
Tarık Buğra 7,153,155,267,369,382,405, 406,408,409,410,411,412,413,
414,415,416,417,457,459,506 TDK 20,433,444 Tek Ülkede Sosyalizm 182 Timu
20,39,284,285,323,393,397,399, 402,404,411
TİP 507 Tolstoy 80,81 Topal İhanet 99,393
Topal Kasırga 20,39,40,198,199,208,210,
213,234,236,283,284,393 Toprak Reformu 31,176 Turhan Tükel 47,68,69,188 Türk aydını
22,35,55,119,180,198,238, 245,247,339,342,410 Türkçe 25,28,51,53,54,57,63,64,66,69,
113,148,299,334,389,463,477, 485
Türkçülük 173,174,491,494
Türk edebiyatı 3,21,22,35,66,82,119,120,
123,126,131,242,249,250,312, 385,481,482,483,484,491,493,
500.501.502.507.508
Türk Edebiyatı 21,132,135,145,146,155,
191.231.374.421.461.469.508 Türk İslam Sentezi 496
Türkiye Defteri 6,83,91,117,118,119,120,
121,122,123,124,125,126,188, 192,195,198,201,221,222,225, 230,234,235,274,282,380,470
Türkiye Komünist Partisi 46 Türklük 152,243,409,491,493 Türk sineması 128 Türk solu
179,342,396 Türk sosyalizmi 4,346 Türk sosyolojisi 189,191,199,226,227 Türk-Yunan savaşı 39 u
Ulusal bağımsızlık 182 ulusalevrensel 168,169,194 ulusal sinema 129,130
V
Varlık 26,46,255
W
Witteck 150
Y
Yaşar Kemal 18,29,83,146,175,325,372,
420,423,466,494,505,506,507 Yediçınar Yaylası 30,38,47,146,196,197,
223,235,298,302,322,371,372, 384,466,469,470,474,478,479
Yedi Çınar Yaylası 18,30,63,67,171,175,
430,434,436,439,440,444 Yedigün 26,43,44,46,57,83,433,445,462, 463

Yeni İstanbul 28,43,46,465 Yeni Ufuklar 29,31,32,33,36,173, 175, 176 yerlilik
120,152,179,194,248,351,395,396,
397,492,517 Yıldız Alacası 20
Yol Ayrımı 7,19,26,38,39,47,64,65,67,90,
146.148.149.154.155.157.176,
179,194,199,207,208,220,235,
283.298.299.311.312.314.371,
374.375.376.377.379.383.384,
405,411,416,417,430,433,444,
457.458.459.470.471.514 Yön 34,121,158,343,514
Yorgun Savaşçı 6,19,20,34,35,36,47,63,
66,128,130,131,132,134,135, 136,137,138,139,140,141,142,
143.144.149.152.164.165.176,
177,191,197,198,202,212,218,
219,222,235,243,283,284,298,
302,307,311,312,313,314,315,
317,318,319,320,321,341,342,
343.344.353.357.360.368.371,
375,377,379,384,405,407,408,
416.417.430.457.467.469.514 Yorgun Savaşçı dizisi 20
Yunanlılık 69,160,164,190,214,229,230, 232,277,278 Yüzbaşı Cemil 34,132,141,142,298,302,
314.315.360.361.363.364.384, 385,407,408,467 z
Ziya Gökalp 191,232,288,289,362,363

Abdurrahman Özkan, Araştırmacı Ayşegül Karaköse, Kemal Tahir Vakfı Üyesi Baykan Sezer, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Bülent Kalkan, İstanbul Üniversitesi Doktora Öğrencisi Cengiz Yazoğlu Kemal Tahir Vakfı Başkanı Erem Sarıkoca, Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Ertan Eğribel, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Ertan Örgen, Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fazıl Gökçek, Prof. Dr. Ege Üniversitesi H. Bayram Kaçmazoğlu, Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Hakan Arslanbenzer, Şair Araştırmacı Yazar Hüseyin Tuncer, Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İskender Özsoy, Gazeteci, Araştırmacı Yazar İsmet Emre, Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Kazım Yetiş, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Kenarı Çağan, Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Koksall Alver, Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Kurtuluş Kayalı, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi M. Fatih Andı, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi M. Güven Avcı, İstanbul Üniversitesi Doktora Öğrencisi Mehmet Karakaş Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Mehmet Narlı, Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Mehme Samsakçı, Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Naci Çelik Berksoy, Yönetmen, Edebiyat Eleştirmen Olgun Gündüz, İstanbul Üniversitesi Doktora Öğrencisi Onur Güneş Ayas, Araştırmacı Yazar

Çevirmen Özlem Fedai, Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Seçil Toprak, Araştırmacı Seza Coşkun, Yrd. Doç. Dr., Fatih Üniversitesi Sezgin Kızılc¸elik, Prof. Dr., İnönü Üniversitesi UfukÖzcan Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Yılmaz Yıldırım, Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Yüksek Yıldırım, İstanbul Üniversitesi Doktora Öğrencisi